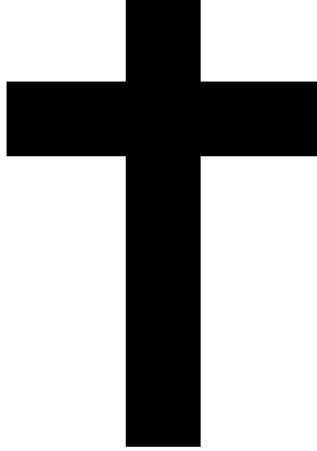

Karaasa Yeena Rau

Kioo Kuaivovee

The New Testament in the Waffa Language of Papua New Guinea

Karaasa Yeena Rau Kioo Kuaivovee
The New Testament in the Waffa Language of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Waffa long Niugini

copyright © 1975 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Waffa

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-10-23

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 22 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023
4da5455c-4c87-58ee-a650-bb37acea5bca

Contents

Matai	1
Marakaa	55
Rukaaso	88
Yuvuaano	144
Aporoo	182
Rooma	232
1 Koridii	259
2 Koridii	283
Garatiaa	300
Epesiisa	309
Piripii	318
Korosii	325
1 Tesoronikii	331
2 Tesoronikii	336
1 Timotii	339
2 Timotii	346
Titii	351
Pirimuuno	354
Eporai	356
Yakoopo	377
1 Petrooso	384
2 Petrooso	392
1 Yuvuaano	397
2 Yuvuaano	403
3 Yuvuaano	404
Yutaava	405
Reveraisiina	407

Mataivaano Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara reeravai

Mataiva Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara roo kuaivo ataama vaivai. Anutuuoqo kua yeena rau kioo vaidi Yisuuva gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaanaraivaara Mataiva reeravai. Anutuqo Nnaaruaa Kua Kiaa Yeena Rau Kioovaki vau kuaiyauvaa ari gioonna kiaapuuya kiaa mmuyauvo Yisuuva varuuvaki kaanaiyauvo vairavai. Yisuunna kaano Yutayaiyakidiri inna mmateeravai. Aa mmayaaya yoketaa aavo hama Yutayaiyara nnaasu vaivai. Mmuakiaa mmatavau variaa gioonna kiaapuuyaniaatama vaivaivee.

*Yisuu Kirisiinna oyaiya kuavai
(Rukaaso 3:23-28)*

¹ Aanna Yisuu Kirisiinna oyaiya kuavai. Aaparahaamooya Davuutiya oyavakidiri Yisuuva diiteeravai.

² Aaparahaamo ari mmaapuuvaa
Isaakaa mmata kiooduu
Isaako Yakoopaa mmata kiooduu
Yakoopo Yutaanna mmata kioo
ari kata vayaidaatama mmata kieeravai.

³ Yutaava ari mmaapuuvaitana
Pereseeya Seraaya mmata kiooduu
ngiari kaanaa nnutuuvo Tamaarovee.
Pereseeva Eseroonaa mmata kiooduu
Eseroono Araamaa mmata kiooduu

⁴ Araamo Aminataapaa mmata kiooduu
Aminataapo Nasoonaa mmata kiooduu
Nasoono Saramoonaa mmata kiooduu

⁵ Saramoono Buaasaa mmata kiooduu
inna kaanaa nnutuuvo Rahaapovee.
Buaaso Yoveteenna mmata kiooduu
inna kaanaa nnutuuvo Ruutovee.
Yoveteeva Isainna mmata kiooduu

⁶ Isaivaano kieeta vaidiivaa
Davuutiinna mmata kieeravai.
Davuutiiva vaidiivaa nnutuuvo Uriaanna
muaadaivaa vara kioo
mmaapuuvaa Soromoonaa mmata kiooduu

⁷ Soromoono Rekaviaamaa mmata kiooduu
Rekaviaamo Aviaanna mmata kiooduu
Aviaava Asaanna mmata kiooduu

⁸ Asaava Yosapataa mmata kiooduu
Yosapato Yoraamaa mmata kiooduu
Yoraamo Usiaanna mmata kiooduu

⁹ Usiaava Yotaamaa mmata kiooduu
Yotaamo Akasaanna mmata kiooduu
Akasaava Isikiaanna mmata kiooduu

¹⁰ Isikiaava Manaseenna mmata kiooduu
Manaseeva Amoosoonna mmata kiooduu
Amoosoova Yosiaanna mmata kiooduu

¹¹ Yosiaava Yekoniaanna mmata kioo
ari kata vayaidaatama mmata kiooduu
iya varuu suaivaki vaidi Bapuroonaaya
numa gioonna kiaapuuya vitada
ngiari yoosinnaivaki yapa kieeravai.

¹² Yekoniaava Seratiereenna mmata kiooduu
Seratiereeva Seruvavereenna mmata kiooduu

¹³ Seruvavereeva Avituunna mmata kiooduu
Avituuva Eriakiimaa mmata kiooduu
Eriakiimo Asoroonna mmata kiooduu

¹⁴ Asoroova Satokoonna mmata kiooduu

Satokoova Akiimaa mmata kiooduu

Akiimo Erutuunna mmata kiooduu

¹⁵ Erutuuva Eriasaaraa mmata kiooduu

Eriasaaro Mataanaa mmata kiooduu

Mataano Yakoopaa mmata kiooduu

¹⁶ Yakoopo Yoosiipaa mmata kieeravai. Yoosiipo inna Mariaanna vaatival.

Mariaava ari mmaapuuvaa Yisuunna mmata kiooduu vaidiiyaano innara tunoo:

Anna Misiaa vaidi Anutuugo mmataama kioo vaidiiyovee, tiravai.

¹⁷ Aparahaamo varuu suaivakidiri inna sidinnaidiiya yaakuuvaitana yukukidiri taarama taarama varia rada nnidada iyakidiri Davuitiiva diiteeravai. Davuitiiva di-
itoo suaivakidiri mmuaikaraama inna sidinnaidiiya yaakuuvaitana yukukidiri taarama
taarama varia rada nnidada iya varuu suaivaki vaidi Bapuroonaaya numa iyaata rapidada
yaatara kiada vitada ngiari yoosinnaivaki yapa kieeravai. Iya Isarairaiya yapa kiooduu
varuu suaivakidiri mmuaikaraama Yekoniaanna sidinnaidiiya yaakuuvaitana yukukidiri
taarama taarama varia rada nnidada tooduu Anutuugo mmataama kioo vaidiiyo diiteer-
avai.

Yisuunna mmateera kuavai

(Rukaaso 2:1-7)

¹⁸ Yisuu Kirisiinna mmatoovo ataama vairavai. Yisuuva hama varuu suaivaki inna
kaanaa Mariaanna Yoosiipo varaanara kuaivaa kiaa teerama kioo hama inna va-
rooduu Mariaava rikiooduu Mmannasa Yoketaivoono vaa nnaakaraivaa inna mmiravai.

¹⁹ Mmuduu Mariaanna vaatiivo Yoosiipo vaidi yoketaavoonora tioo hama mmamma
maisavaa Mariaanna mmirainno kati haumaki inna titaanaraivaara yaata utiravai.

²⁰ Homo ivaara yaata utuoo varioo vainno ruvuataivaa tooduu Udaanga Anutuugaa
aangeraa voovoono tuma inna kiaa mmioo tunoo: Yoosiipo, Davuitiinna oyaivakinnaa
vaidikuavee. Ai nnaata Mariaanna varaanaraivaara sa aatuunna taara yaata utuane.
Varaane. Mmannasa Yoketaivoono nnaakaraivaa inna aakiaivaki yapaivaivee. ²¹ Fai
iva mmaapuvai mmatanai a inna kua nnutuuvaa Yisuuvavee tinaravai. Fai ivoono ari
seena gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyuvaa ruga kioo iya vitoo yoketaivau
yapaanaraivaara a inna nnutuuvaa Yisuuvavee tinaravai.

²²⁻²³ Nnaaruaa vaidi Udaanga Anutuugaa kuaivaa kooyaa tira forofetaa voovoono
Anutuugo inna kiaa mmuu kuaivaa fafaarainno ataa kua tunoo: Fai kiaatanna yoketaa
hama vaidi voovoono inna tasipaivoono nnaakara sunnainno mmaapuvai mmatanai iya
inna nnutuuvaa Imanueero kiaaravee, tiravai. Ii nnutu iva oyaivo tinoo: Anutuugo ti
tasipainoo, tiivai. Nnaaruaa vaidi forofetaivo fafaara roo kuaivo ngioo ngioo Yisuunna
mmatoo suaivaki innara kua tuu kua mmuakiaayuvai kaanaivo vairavai.

²⁴ Itaama vauduu Yoosiipo diitoo Udaanga Anutuugaa aangeraivo inna kiaa mmuu
kuaivaa rikioo inno ari nnaataivaa vareeravai. ²⁵ Varooduu homo Mariaava nnaakara
sunnaivaata varuu suaivaki Yoosiipo hama inna tasipama nuairavai. Yapoona Mariaava
mmaapuuvaa mmata kiooduu Yoosiipo inna nnutuuvaa Yisuu-o tiravai.

2

Vaidi suai raari roopinnai varuuya Yisuunna taara nniravai

¹ Yoosinna pinaivaa nnutuuvu Yutayaa ivaki vau yoosinna kiisavaa nnutuuvu Pitir-
iheema ivaki Mariaava Yisuunna mmateeravai. Inna mmatoo suaivaki Herooto Yu-
tayaiya kieetavai variravai. Varuduu vaidi tinni ruua vooya aakiapuuiyauvo tooyauvaara
mmoori uuya suai raari roopinnaidiri nnidada numa Yerusareema gioonna kiaapuuya
yaparaida tunoo: ² Nnaakara meediivo Yutayaiya kieetavai varinoo kiaivo deevakiinno
variiinee? Ari aakiapuuiyauvo suai raipinnai ngioo varikiai ta ivaava taa rada numa ti
ausa mmuduuyaiyuvaa inna mmiaara ngiaunnano, ³ tuduu rikioo kieeta vaidi Herooto
iya tuu kuaivaa rikioo pinaama nnikiarauduu mmuakiaa gioonna kiaapu Yerusareema
varuuyaataama rikiada nnikiarairavai. ⁴ Nnikiarauduu Herooto mmuakiaa Anutuugaara
kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaataama tuduu innasi
nuunauduu iya yaparainno tunoo: Fai deevakidiri Anutuugo mmataama kioo vaidiivaa
kaano mmataannarannee? ⁵ tuduu rikiada iya inna kuaivaa sai tunoo: Yutayavaki
vai yoosinna kiisa Pitiriheemadiri fai mmataannaravaivee. Nnaaruaa vaidi forofetaa
voovoono ivaara Anutuugaa avaiavaa fafaara roo tunoo:

⁶ Yutayavaki vai yoosinna Pitiriheemaivo

kiisavai vaikiai

yoosinna pinaa Yutayaa kieetaiya

ivaara kiaanoo:

Fai yapooma ii yoosinna ivaa
 nnutuuvo pinaavai vainaravaivee, kiaavai.
 Fai ivakidiri vaidi kieeta voovai diitoo
 ni gionna kiaapu Isarairaiyara dinaravaivee.

Forofetaivoono itaa kua tiravaivee. ⁷Iya itaa kua tuduu rikioo Herooto iya tuu kuaivaara yaata utuoo vaidi tinni ruua sui raari roopinnaidiri nnuuya tuduu haumakinaa nnida innasi nuunauduu iya yaparainno tunoo: Dee suaivau aakiapuaivo nnuunnee? ⁸kiaa kioo iya sai tuu kuaivaa rikioo Pitiriheema iya titoo tunoo: Oo nnaakaraivaara tuqin-nama buaidada teekio ngii too vainai numa ni giaa ni mikiai fai neetaata oro ni ausa mmuduuyaivaa inna mminaravee, ⁹tuduu iya inna kuaivaa rikiada ivaki pikiada diitada aataruuvau vida tooduu aakiapuaivo vaa sui raari roopinnai iya toovoono iya too vainno iya tauraa vitoo vioo vioo nnaakaraivo varuu nnauvo vauvau diravai. ¹⁰Duduu iya aakiapuaivaa teeda kaayauma sirigauduu iya ausaiyauvo yoketairavai. ¹¹Yoketauduu iya nnauvaki oro nnaakaraivaata kaanaa Mariaannaatama teeda toorivu yau harada ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa nnaakaraivaa mmiravai. Mmida ngiari utuaiyauvakidiri mmin-naa yoketaiyauvaa kati inna mmida voovoono sikau mmannaammannaauvaa nnutuuvo gooraivaa inna mmuduu voovoono yatari ranaivaa hudooduu suuda yoketaa vuvvaa inna mmuduu voovoono kupuuvaa roosuuvaa nnutuuvo miiraivaa inna mmiravai.

¹²Mmi taika kiada oro vuru vaidi ruvuaataivaa tooduu Anutuugo yaagueeqama iya kiaa mmioo tunoo: Sa keenaa Herootaasi kuatee, tuduu rikiada ari vo aataru voovaugiataa ngiari yoosinna viravai.

Yoosiipooya Mariaaya Iyiipa aatu viravai

¹³Iya vida kioodoo Yoosiipo vainno ruvuaataivaa tooduu Udaangaivaa aangeraa voovoono tuma inna kiaa mmioo tunoo: Diitee nnaakaraivaata ari kaanaatama vitee yoosinna Iyiipa Heroootaa yaatu kuane. Herooto tinai ari ngiaammuauya nnaakaraivaa ruputikio putuaiveeraivaa fai innara buaama rada nookiaaravai. Ivo itaama iinaraiivaara Iyiipa viee ivaki varinanai neenoo kava i tinai rikiee pikiee aapi ngiane, ¹⁴tuduu rikioo Yoosiipo heenaki diitoo nnaakaraivaata kaanaatama vitoo Iyiipa vioo vioo ¹⁵oro ivaki varududuu Herooto putiravai. Nnaaru vaidi forofetaa voovoono Udaangaivo inna kiaa mmuu kuaivaa fafaarainno tunoo: Na ni Maapuuvaa Iyiipadiri kiaaduu nniravaivee, tiravai. Iya Iyiipa vuduu ii kua ivaa kaanaivo vairavai.

Herooto nnaakaraiya ruputuatera tiravai

¹⁶Vaidi sui raari roopinnaiya Heroootaa yokekiaa kiada vuuvaara rikiooduu inna ausaivo pinaama nnnantooduu Herooto vaidi vooya titooduu Pitiriheema ivaki vida mmuakiaa vainima vau yoosinnaiyauvaki vida ngiaammuu taara nuanu varooyaata iya nnaagiai mmatooyaataa ruputuduu putiravai. Tauraa vaidi sui raari roopinnaiya tooduu aakiapuaivo iya too vau suaivakidiri mmatoos nnaakaraiyaata nnaagia nnaagiai mmatooyaataa ruputuduu putiravai.

¹⁷Nnaaru vaidi forofetaa voovai nnutuuvo Yirimiaava ivaara fafaara roo tuuvaa kaanaivo vairavai. ¹⁸Yirimiaava tunoo:

Yoosinna Ramaivaki gionna kiaapuuya
 kaayau rateera akuaiavaata
 yaagueeqa aayannaivaatama rikiaavai.
 Raheeraa nneeditunnaiya
 ngiari nnaakaraiyara ratadada
 iya vaa putu taikaivaara mmannammanna rataavai.
 Iya seenaiya iya ausaiyauvaa tuqinnaaree kiaa
 iidada taavo hama yoketaivaivee.

Forofetaa Yirimiaavaano itaa kua tiravai.

Yoosiipooya Mariaaya Iyiipadiri nniravai

¹⁹Herooto vaa putuduu Yoosiipo Iyiipa hara kioo varioo vainno ruvuaataivaa tooduu Udaangaivaa aangeraa voovoono tuma inna kiaa mmioo tunoo: ²⁰Diitee nnaakaraivaata ari kaanaatama vitee yoosinna Isarairavaki kuane. Vaa vaidiyya nnaakaraivaa ruputu-araa uuya putiravaivee, ²¹tuduu rikioo diitoo nnaakaraivaata kaanaatama vitoo yoosinna Isarairaa viravai.

²²Vioo vioo Yoosiipo Yutayaa ivaki varinaree kiaa rikiooduu Akiraaso ari konna Heroootaa mmaataivaa varoo Yutayaiya kieetavai varuduu rikioo ivaki kuanaraiivaara aatuuravai. Aatuunno vainno ruvuaataivaa tooduu Anutuugo inna kiaa mmuu kuaivaa rikioo iinno yoosinna pinaa Karirayaara vioo vioo ²³oro yoosinna kiisa voovai nnutuuvo Nasareeta hara kioo viravai. Nnaaru vaidi forofetaiya fafaaraida tunoo: Fai vaidiyya

Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara kiaara: Nasareetaa vaidivaivee, kiaravaivee, tiravai. Yoosiipo oro Nasareeta hara kioo varuduu forofetaiya itaa kua tuuvaa kaanaivo vairavai.

3

Yuvuaano nnoori apiraivoono kuaivaa

iya kiaa mmiravai

(Marakaa 1:2-8; Rukaaso 3:1-18; Yuvuaano 1:19-28)

¹ Vo suai suai voovaki Yuvuaano nnoori apira vaidiivo numa Yutayaa ivaki vau mmata voovai koo mmuyai gaangaivau nuainno varioo Anutuuga mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmioo iya tunoo: ² Ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada ausa hanigiaatee. Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira suaiivo aa vainima nninoo, tiravai.

³ Nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaava Yuvuaanaara aa kua aavaa fafaara roo tunoo:

Vaidi voovoono koo mmuyai gaanga voovau

dioo vainno aayanna roo tinara:

Ngia ngii kieetaivaara

aataruuvaa teerairivaa roosiima

ngii Udaangaivaara teerama kiaatee.

Udaangaivo ngiisi nninaraivaara

teerada safuuma kiaatee, tiravai.

⁴ Yuvuaano puara kamera yaasiivaadiri yaapaivaa roosiima iima uyu kioo nnabaivaadiri vausaivaa iima kioo ari tammaivaki rau kioo kaisaivaa nnoo ngengengoongaivaa suuyaivaa nneeravai. ⁵ Mmuakiaa gioonna kiaapu Yerusareemaiyaatama vo yoosinna vo yoosinna Yutayaa ivaki vau yoosinnaiyaatama nnoori Yorotaana vainima varuuyaatama Yuvuaanaasi vida ⁶ ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa Anutuuga kiaa kookieema kiooduu nnoori Yorotaanaivakidiri Yuvuaano iya apiravai.

⁷ Apuoo varioo tooduu vaidi Farisai vooyaata vaidi Satuukai vooyaata nnoori varaarivaara innasi nnuduu too iva iya tunoo: Ngia vaidi maisaso, gioono ngii giaa ngii mikiai ngia Anutuugo irisai maisaivaa ngii minaraivaara rikiaadida aatuuda niisi ngiaannee? ⁸ Ngia kutaa tuanaa ngiingii mmoori maisaiyauvaa pikiada ngiingii ausaiyauvaa hanigia kiada mmoori yoketaivaa iikio kaanainai na teenai niisi ngiatee. ⁹ Sa ngiengienaidiri yaata utida kiatee: Inna Aparahaamo ti rubuungovee. Ta aikiooma variaunnano, kiatee. Na ngii giaa ngii miaunoo. Aa sikau aayauvaadiri Anutuugo iinaree tioo iinai vida hanigiada fai Aparahaamaa uru nnaakaraya variaaravai. ¹⁰ Anna makee Anutuugo irisai maisaivaa mmnaraivo vaidiivo haivaa yatariyauvaa oyaiauvaki teerama kioo tu kioo vaivaa roosiivai. Yatari hama iira yoketaa vaivaa fai hanaa rakau ikiana kagaari kiaanaravai.

¹¹ Ngiingii ausaiyauvaa hanigiada yoketaama variaivaara na mmanna nnooriivaadiri ngii apuaunoo. Vaidi ni nnaagiai nninaraivo nnoonna vaidivai. Na kiisa vaidivai. Hama na yopeema mmoori vareera ngiaammuaivai roosiima variee inna yuku nnabaivaitana varee kuanaravai. Fai ivoono Anutuuga Mmannasa Yoketaivaa tino too ngia vaa ausa hanigiayai ngii aakiaiyauvaki varinaravai. Ngia hama ausa hanigiayai fai irisai maisa ikia roosiivaa ngii mmnaraivai. ¹² Vaidiyya yeenna vuuitaivaa savooraivaadiri uyu kagaari kiada kaanaivaa vareerayaama ivoono ari savooraivaadiri varoo vuuita iiraiyauvaa rum-mua rusuku kioo supiya uyu ngiau kiaikio iiraiyauvo mmatayaa tuoo kuaikio varoo ari yeenna yapeera nnauvaki yapa kioo nnabaiyauvaa varoo ikiaivo hama tasuuvaki kagaari kiaanaravaivee, tiravai.

Yuvuaano Yisuunna nnoori apiravai

(Marakaa 1:9-11; Rukaaso 3:21-22)

¹³ Ii suai ivaki Yisuuva yoosinna Karirayaa pikioo Yuvuaano inna nnoori apuaiveera nnoori Yorotaana ivaki nniravai. ¹⁴ Numa duduu Yuvuaano inna oqoqo tinara iinno tunoo: A aaniira niisi ngiannanee? Eenoo ni apinaraivo inna yoketaavaivee, ¹⁵ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Inna aikioovai. Anna makee eenoo ni apuane. Ta itaama iida Anutuugo mmuakiaa mmoori aataru yoketaivaa ti kiaa ti mmiivaa iikiaravee, tuduu rikioo Yuvuaano ee-oo tiravai.

¹⁶ Kiaa kioo Yisuunna nnoori apu kioo saivaata Yisuuva nnooriivakidiri numa dioo vainno reeri tooduu ngiauvo rusiti varoo vioo sai ngioo sauduu Anutuuga Mmannasaivo ngiaamma mirunnaivaa roosuuvoono tuoo tuoo tuma innayaa variravai. ¹⁷ Varuduu rikiooduu ngiau apuuvakidiri Anutuuga kuaivo tuoo tunoo: Inna ni Maapu tua-naivovee. Na innara mmuduuya ruee na inna tauko pinaama ni yoketainoo, tiravai.

4

Sataango Yisuunna iinno taanaree kiaa iiravai
(Marakaa 1:12-13; Rukaaso 4:1-13)

¹ Sataango Yisuunna iinno teeno ivo muaraagakiainaaree kiaa uduu Mmannasa Yoke-taivoono Yisuunna vitoo koo mmuyai gaanga voovaura viravai. ² Oro kioodoo hara kioo varuduu ikianna heenaiyauvo taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioodoo Yisuuva yeennaivaa hama nneerama kioo kati varududuu nnaagiai pinaama inna yeenna rairavai. ³ Inna yeenna rauduu Sataango numa inna tunoo: A Anutuugaa Mmaapukuavee tiee aa sikau aayauvaa tino too hanigioo yeenna bereetayauvai vakiaivee, ⁴ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovoono yeennaiyauvaa nnaasu nnaivoono hama yaagueueqaivaa inna mmiivai. Anutuugaasidiri tii kua mmuakiaavai rikiaivoono yaagueueqaivaa inna mmiivai. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivaivee, ⁵ tuduu rikioo Sataango Yisuunna vitoo yoketaa yoosinna Yerusaareema vioo nuunaira nnau pinaivaa pupukiaivau yapa kioo inna tunoo: ⁶ A Anutuugaa Mmaapukuavee tiee suairoommu kiee kuane. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Fai Anutuugo ari aangeraiya titanai
aiyara haitatuukiaaravee.
Ai yukuuvaa sikauyaadiri
rusimmaurivoora kiaa
iya ngiari yaakuuyauvaadiri
suoodaa i sootu utuaaravaivee.

Inna kuaivo itaa kua tiivaivee, ⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Anutuugaa kua fafaara voovai vainno tinoo: Sa i Udaanga Anutuugaa iinna taanee, tiivaivee, ⁸ tuduu rikioo Sataango kava Yisuunna vitoo oora taapi hokobaivau yapa kioo mmuakiaa vo mmata vo mmataiyauvaata mmuakiaa mminnaa yoketaiyauvo ivaki vauiyauvaatama inna vitairavai. ⁹ Vitaama kioo tunoo: Fai a niyara toorivu yau haree ai ausa mmudu-uyaivaa ni minai fai na aa mmuakiaa aayauvaa i mminaravaivee, ¹⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Sataango, ngieera kuane. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: A Udaanga Anutuugaa ai ausa mmuduuyaivaa mmiee inna mmooriivaa nnaasu iikiane, tiivaivee, ¹¹ tuduu rikioo Sataango inna pikioo vuduu aangeraiya tuma inna haitaturavai.

Yisuuva ari mmooriivaa tauraa Karirayaa ivaki iiravai
(Marakaa 1:14-15; Rukaaso 4:14-15)

¹² Yisuuva vaidiia Yuvuaanaa oovi nnauvaki yapa kioo kuaivaa rikioo mmata Kari-rayaa ivaura viravai. ¹³ Vioo yoosinna kiisa Nasareeta pikioo vioo nnoori haruunga Karirayaa vainima vau yoosinnaivaa nnutuuvo Kapanauma oro ivaki hara kioo variravai. Ii mmata ivo nnaaruaa vaidiivaitana Seporoonaya Nafataraiya mmatavai. ¹⁴ Nnaaruaa vaidi forofetaa voovai nnutuuvo Yisayaava fafaara roo kuaivaa Yisuuva uuvaa kaanaivo vairavai. Yisayaava fafaara roo kuaivo vainno tinoo:

¹⁵ Nnoori Yorotaana sainai
nnoori haruunga vainivau
Seporoonaya Nafataraiya mmataivo vauduu
ii mmata ivaa nnutuuvo Karirayaa ivaki
vaidi hama Anutuugaa kua rikiooya variaanoo.

¹⁶ Vaidiia heenaiivaki variaaneema
iya varida fai mmeekia pinaivaa taaravai.
Iya putira yoosinnaivaa
heenaki roosiima variaya teekio
fai mmeekiaivo taanaravaivee.

Yisayaava fafaara roovo itaa kua tiivai. ¹⁷ Ii sui ivakidiri Yisuuva Anutuugaa mmayaayivaa gioonna kiaapuuya kuaa mmioo tunoo: Ngiingii mminnamminnaa mai-saiyauvaa pikiada ngiingii ausaiyauvaa hanigiaatee. Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira suaivo aa vainima nnino, tiravai.

Yisuuva tavau vareera vaidi taarama taaramaara tiravai
(Marakaa 1:16-20; Rukaaso 5:1-11)

¹⁸ Yisuuva nnoori haruunga Karirayaa siriivau nuainnonno tooduu tavau vareera vaidi kato vayoovaitana Simoono vuai nnutuuvo Petorooso ari kataivo Adiriaasooya ngiari utua vaaheevaa tavaura nnooriivaki kagaari kiada tu kiada vauduu ¹⁹ Yisuuva ivaitana tunoo: Ngia ni nnaagiai nnikiai na ni kuaivaa ngii giaa ngii minai ngia tavau vareerayaama gioonna kiaapuuya vitada niisi ngiatee, ²⁰ tuduu rikiada makee tuduu ivaitana ngiari utua vaaheeyaavaa pikiada inna nnaagiai viravai.

²¹ Ivakidiri vidada Yisuuva tooduu vo vaidi kato vayoovaitana Yakoopooya Yuvuaanaya Sevetainna mmaapuuvaitana ngiari gionna tasipama kanuuvaki varida ngiari utua vaaheeyauvaa sapiraida variravai. Sapiraida varida tooduu Yisuuva ni nnaagiai ngiateera ivaitanaara aayanna rooduu ²² kanuuvaki ngiari gionna pikiada makee tuduu Yisuunna nnaagiai viravai.

*Yisuuva kaayau nniitarooya tuqinneeravai
(Rukaaso 6:17-19)*

²³ Yisuuva nuainnonno mmuakiaa yoosinnaiyauvo Karirayaa vauyauvaki vioo ngiari nuunaira nnauyauvaki vioo Anutuugo gionna kiaapuuyara dira mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmioo mmuakiaa nniitaroo ari vookara ari vookarauyauvaa tuqinneeravai. ²⁴ Tuqinnooduu iva uu mmayaayaiva mmuakiaa yoosinna Suriaa varuu gionna kiaapuuya rikiada mmuakiaa ari vo nniitaroo vo nniitarooyaata mmagia maisaiya iya aakiaiyauvaki varuuyaata makemakee putida vaidi kava diitooyaata yuku yaaku putuuyaata vitada Yisuunnasi nnuudu iva iya tuqinneeravai. ²⁵ Tuqinnooduu kaayau gionna kiaapuuya Yisuunna nnaagiai viravai. Gionna kiaapu Karirayaivakidiriaatama vuduu yaakuuvaitana vau yoosinnaiyauvaa nnutuuvo Dikaporiisaivakidiriaata vuduu Yerusalemavakidiriaatama vuduu Yutayaivakidiriaata vuduu nnoori Yorotaana sainai varuuvakidiriaatama Yisuunna nnaagiai viravai.

5

Yisuuva taapiivaudiri mmayaayaivaa tiravai

¹ Yisuuva kaayau gionna kiaapu innasi nnuuya too taapi kiisaivau vioo ivau hara kioo varuduu ari ngiaammuauya innasi vuduu too ² ari kuaivaa iya kiaa mmioo varioo tunoo:

*Gionna kiaapuuya kaayauma yoketairavai
(Rukaaso 6:20-23)*

³ Gionna kiaapuuya ngiariyara kiaanoo: Hama ta yopeema Anutuugaa roosiikiaunayavee, kiaiyara Anutuugo iyara yoketainoo. Anutuugo gionna kiaapuuyara diraiivo vaa iyasi vainoo.

⁴ Gionna kiaapuuya ausa mmuaararavaa varada ratada variaiyara Anutuugo iyara yoketainoo. Anutuugo iya ausaiyauvaa tuqinnaanaravai.

⁵ Gionna kiaapuuya tirooma adida variaiyara Anutuugo iyara yoketainoo. Anutuugo kua kutaivaa tioo iya mmnaraivaa fai iya varaaravai.

⁶ Gionna kiaapuuya Anutuugaa aataru yoketaivaara mmuduuya rida safuuma iya iikiataiyara Anutuugo iyara yoketainoo. Fai Anutuugo ari aataru yoketaa mmuakiaavai iya vitaino iya yoketainaravai.

⁷ Gionna kiaapuuya ngiari seenaiyara boo kiaiyara Anutuugo iyara yoketainoo. Anutuugo fai iyara boo tinaravai.

⁸ Gionna kiaapuuya iya aakiaiyauvo yamaama vaiyara Anutuugo iyara yoketainoo. Fai iya Anutuugaa taaravai.

⁹ Gionna kiaapuuya rapiraivaara oqoo tiraiyara Anutuugo iyara yoketainoo. Fai Anutuugo iyara tinara: Iya ni naunna maapu tuanaayavee, tinaravai.

¹⁰ Gionna kiaapuuya safuuma varira aataruuvaa iikiaani vooyaano kuminayaa mmuaararavaa iya mmiaiyara Anutuugo iyara yoketainoo. Anutuugo gionna kiaapuuyara diraiivo vaa iyasi vainoo.

¹¹ Ngia ni nnaagiai ngiaivaara gionna kiaapuuya ngiiyara maisa kua tida mmuaararavaa ngii mida ngiiyara unnakua unnakua tikiai sa yaata utuatee. Anutuugo ngiiyara yoketainoo. ¹² Irisai yoketaivo ngiini ngiau aapu vaivaara yaata utida sirigaida variatee. Maisa mmooriivaa ngiiyara iikianeema gionna kiaapu vooya nnaaru varuu forofetaiyara iiravai.

*Yisuuva yorokuuvaata mmeekiaivaatama mmataama kioo tiravai
(Marakaa 9:50; Rukaaso 14:34-35)*

¹³ Gionna kiaapu mmatayaa variaiyara ngiari yeennaiyauvunu yorokuuvaa haata kiada nneeda taavo iya yoketaineema ngia yorokuuvaa roosiima variaani gionna kiaapuuya ngii taavo iya yoketainoo. Yorokuuvo vainnonno maisainai fai ngia aaniivaadiri iikio kava yoketainaranee? Hama yopeemavee. Vaa maisaikiai kati kagaari kaiani gionna kiaapuuya ivau yuku raavai.

¹⁴ Gionna kiaapu mmatayaa diaiya ngia iya mmeekiaivaa roosiikiaaya variaanoo. Yoosinna pinaivo taapiivau vaivo hama yopeema fai haumaki vainaravaa roosiima ngia variaanoo. ¹⁵ Hama gionna kiaapu voovoono toobaivaa subi kioo varoo oro yapa kioo yavaivaa varoo toobaivau tuarapatikama rummua apo kiaikio vaivai. Ivo toobaivaa

varoo kiikoo koovau hirivai. Hiri kiaikio mmuakiaa gioonna kiaapu nnauvaki variyaiyki mmeekiaivo taivai. ¹⁶ Itaama vainai ngia mmoori yoketaivaa iikiaivaa gioonna kiaapuuya teeda Anutuugo ngiau aapu variivaara kua yoketaivaa kiateeraivaara ngia toobaivaa roosiima variatee.

Yisuuva kua mmaanna tuuvaara tiravai

¹⁷ Sa ataa kua yaata utida kiatee: Ivo Anutuugaa mmaanna tuu aataruuyauvaatama fofofetaiya kua kiaa mmira aataruuyauvaatama hatokaanara tiiravaivee, kiatee. Hama na iyauvaa hatokaanara tiiravai. Ii kua mmaanna iyauvaa kaanaiyauvo vakiaiveeraivaara na tiiravai. ¹⁸ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaki kiisa fafaaraivo vaivakidiri fai hama gioonna kiaapu voovoono yopeema fafaara kiisa voovai rugaanaravai. Ngiau mmata taikeera suaivaki fai homo iyauvo vaino Anutuugo mmuakiaa kuayauvai ivaki vaiyauvaa iima taika kiaanaravai. ¹⁹ Gioonna kiaapu voovoono Anutuugaa mmaanna tuu kuaivakidiri kua kiisa voovai hatokoo koonnama iinno gioonna kiaapu vooya ari koonnama ii aataruuvaa iya vitainai teeda iikio fai Anutuugo gioonna kiaapuuyara diravaki inna tinara: Aduoo tuanaivau varianee, tinaravai. Gioonna kiaapu voovoono Anutuugaa mmaanna tuu kua mmuakiaayauvai rikioo iinno gioonna kiaapuuya ivo kuai aataruuvau kuateeraivaara iya kuaa mmiivo fai Anutuugo gioonna kiaapuuyara diravaki inna tinara: Aruoo varianee, tinaravai. ²⁰ Na ngii giaa ngii miaunoo. Ngia safuuma varira aataruuvo vaidi Farisaiya varira aataruuyauvaatama vaidi kua mmaanna kua mmiraiya varira aataruuyauvaatama hama yaataranai fai yapooma hama ngia Anutuugo gioonna kiaapuuyara diravaki kuaaravaivee.

Yisuuva vaidi ausa nnannateeraivaara tiravai

²¹ Musiiva vaidi nnaaru varuuyaata kuaa mmuu kua voovai vaa ngia rikiaavai. Ii kua ivo vainno tinoo: Sa gioonna kiaapu voovai ruputino putuaivee. Fai putino kua pinaivo inna ruputuannaivaa aiki vainaravaivee, ²² tiivaara makee neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Fai gioonna kiaapu voovoono ari seenaivaara pinaama ausa nniitareeno kua pinaivo innaki vainaravai. Gioonna kiaapu voovoono ari seenaivaara maisavaivee tinai fai vaidiyya inna vitada vaidi kua yeena rairaiyasi vikio innaki kua pinaivo vainaravai. Gioonna kiaapu voovoono ari seenaivaara kumimaka yaata duunakuavee tiivaa fai Anutuugo tino too ikia aakiaivaki kuanaravaivee. ²³ Ngiikidiri a vaidi voovoono puara sipisiipa voovai Anutuugaara kati yeena tapiivaki hudaanee kuaa kiee rikino i seenaivo homo vo kua voovaara aiyara nnannateenai ²⁴ i puara sipisiipaivaa tapi oyaivaki yapa kiee akiairaama oo i seenaivaata kua tino too inna ausaivo nuufainai kava vara ranee numa puara sipisiipaivaa Anutuugaara kati hudaanee.

²⁵ Vaidi voovoono kua pinaivaa iiki yapaanaree kuaa i vitoo kua pinaivaara dira vaidiivaasi vivoora aataru tammaivaudiri vida kua safuuma kiada kati oro ausa nuufa tasipama variatee. A hama itaino fai i vitoo vaidi kua pinaivaara diravaasi vino fai ivoono oovi nnauvaara haitatuura vaidiivaa i mmimo too fai ivoono i vitoo oovi nnauvaki yapaanaravai. ²⁶ Na kua kutaavai i kuaa i mmiaunoo. Fai a ivaki variee mmuakiaa irisaiyauvaa inna mmiee mmiee kiisa vookiata hama mmirama kiee fai mmannammanna oovi nnauvaki variee mmi taika kiee mmaanai tiee kuanaravaivee.

Yisuuva sabi mmuara heeraivaara tiravai

²⁷ Musiiva nnaaru tuu kuaivaa vaa ngia rikiaavai. Ii kua ivo vainno tinoo: A vaa nnaata vaati varaannaikua sa mmuara heera aataruuvaa iikiane, ²⁸ tiivaara makee neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Vaidi voovoono gioonnaivaa taikio inna varaataikio vaa ari ausaivonnaadee inna mmuara varaivai. ²⁹ I avu yaadudaivaadiri mminnamminnaa maisaivaa tee varaanarainnoo kuaa mmuaanaa i avuuvaa ranigaama kiee kagaari kuaanee. I avu mmuaavai nnaasu vaino fai hama i mmamma mmuakiaavai iikiaivaki kuanaravai inna yoketaa aataruvai. ³⁰ I yaaku yaadudaivaadiri a reeti utuee reeri utinarainnoo kuaa mmuaanaa hatoka kiee kagaari kuaanee. I yaaku voovai hatoka kiee mmuaa yaakuvaata variee fai hama i mmamma mmuakiaavai iikiaivaki kuanaravai inna yoketaa aataruvai.

Yisuuva vaidiyya ngiari nnaataiya titeeraivaara tiravai

(Matai 19:9; Marakaa 10:11-12; Rukaaso 16:18)

³¹ Musiiva tuu kua voovai vainno tinoo: Vaidi voovoono ari nnaataivaara ooqoo kuaa kioo yanaivaa fafaarama kioo inna mmiaivee, ³² tiivaara makee neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Gioonnaivo hama sabi aataruuvau nuaikio ari vaatiivoono inna ooqoo kuaa kino vaati voovai varano mmuara vareera aataruuvo innaki vainaravai. Ari vaatiivoono inna titaivaara mmuara vareera aataruuvo innaki vainaravai. Fai vaidi voovoono itaama ii gioonnaivaa varano mmuara vareera aataruuvo innakiaatama vainaravai.

Yisuuva vo kuavai tasipama yeena rau kuaivaa tiravai

³³ Vo kuavai Musiiva vaidi nnaaru varuuyaata kiaa mmuuvaa vaa ngia rikiaavai. Ivo tunoo: A kua kutaama kiee tira kuaivaa sa hatokaanee. A yaagueeqama Udaanga Anutu-uqaa avuuvau kianna kuaivaa iikiane, ³⁴tuu kuaivaara neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Sa vo mminnaavai nnutuuvaa tasipama ai yeena raira kuaivaa kiane. Ngiauvo inna Anutu-uqo varira yoosinnaivaara sa ai kuaivaa yeena rainna ngiauvaa nnutuuvaa tasipama kiee kiane. ³⁵Mmataivo Anutu-uqo yuku yapeera yoosinnaivaara sa ai kuaivaa yeena rainna mmataivaa nnutuuvaa tasipama kiee kiane. Yerusareema inna ti kieeta pinaa ngiau aapu variivaa yoosinnaivaara sa ai kuaivaa yeena rainna Yerusareema nnutuuvaa tasipama kiee kiane. ³⁶Hama a yopeema mmuaa kieeta yausiivai iino voovai eekaravai vaino voovai upisivai vainaraivaara sa ai kuaivaa yeena rainna ai kieetaivaa nnutuuvaa tasipama kiee kiane. ³⁷Ai kuaivaa yeena rainna sa mminnaa voovai nnutuuvaa tasipama kiee kiane. Ee kianna kuaivaa kati ee-oo tiee hameetavee kiane. Ai kuaivaa yeena rau kiee vo kuavai tasipama kiannano mmannasa maisaivoono i tikiai itaa kua kiannano.

Yisuva maisa aataruuvaa irisai iivoora tiravai
(Rukaaso 6:29-30)

³⁸ Musiiva nnaaru tuu kua voovai vaa ngia rikiaavai. Ii kua ivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovoono gioonna kiaapu voovai avuuvaa rukuuma kino sai inna avuuvaa rukuuma kiaivee. Gioonna kiaapu voovoono gioonna kiaapu voovai avaiavaa rutuuma kino sai inna avaiavaa rutuuma kiaivee. ³⁹Kuaivo itaa kua tiivaara neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono mmoori maisaivaa ngii iinai sa sai iikiatee. Gioonna kiaapu voovoono i kueenna yaadudaivaa rudaunai rikiee hanigia saivaata mmiane. ⁴⁰Gioonna kiaapu voovoono i yaapa mmammayaa apuannaivaa varaanaraivaara kua pinaana i yapaanara tinai ai yaapa varaivaata mmiane. ⁴¹Fai vaidi voovoono yaagueeqama i tinara: Vainima ni vitee kuane, tinai sa vainima inna vitee kuane. Ngieerama inna vitee kuane. ⁴²Gioonna kiaapu voovoono mminnaivaara i yapara rinai inna mmiane. Gioonna kiaapu voovoono i mminnaivaa varoo kava yapooma i mminaravee tinai sa ooqoo tirainna mmiane.

Ngii nammutuuiyaraatama mmuduuya ruatee
(Rukaaso 6:27-28,32-36)

⁴³ Musiiva nnaaru tuu kua voovai vaa ngia rikiaavai. Ii kua ivo vainno tinoo: I seenaiyara mmuduuya ruee i nammutuuiyara sa mmuduuya ruanee, ⁴⁴tiivaara neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Ngii nammutuuiyara mmuduuya ruatee. Gioonna kiaapuuya mmoori maisaivaa ngii mikiai iyara yaaku varaatee. ⁴⁵Fai ngia itaida ngii Gioova ngiau aapu variivaa raunna mmaapuya variaaravai. Fai Anutu-uqo tino too suaivo gioonna kiaapu yoketaiyaata maisaiyaatama mmuaakaraama taanaravai. Anutu-uqo tino too vatiivo gioonna kiaapu safuuma variraiyaata koonnama variraiyaatama mmuaakaraama ruanaravai. ⁴⁶Gioonna kiaapuuya ngiiyara mmuduuya ruaiyara nnaasu ngia sai iyara mmuduuya rida aanii irisai yoketaivaa Anutu-uqaasidiri varaaravai ngia yaata utu-aaanee? Fai ngia hama varaaravee. Maisa vaidi sikau takiisa vareera vaidiiaano ii aataru ivaa iikiaanoo. ⁴⁷Ngia ngiingii seenaiyaata nnaasu kua tida hama ari vooyata kua tiraida ngia itaama iikiaivaara hama ngia ari vo gioonna kiaapuuya iikiaa aataruuvaa yaataraano. Mmuaakaraama iikiaanoo. Vaidi hama Anutu-uqaa kuaivaa rikieeraiya ii aataru ivaa iikiaanoo. ⁴⁸Ngia ngii Gioova ngiau aapu variivo yoketaa safu tuanaavai varineema ngieeta yoketaa safu tuanaaya variatee, tiravai.

6

Yisuva mmanna haipuuya tuqinnateera tiravai

¹ Yisuva itaa kua kua kioo tunoo: Tuqinnama taatee. Sa gioonna kiaapuuya ngii mannaka kiateeraivaara Anutu-uqaa mmoori yoketaivaa iya avuuyavunu iikiatee. Fai ngia iya avuuyavunu itaama iikio too ngii Gioova ngiau aapu variivo hama irisai yoketaa voovai ngii minaravai.

² Ivaara ngia mmanna haipu gioonna kiaapuuya mminnaiyauvaa mmiaaree kua sa puaisakama aayanna tida gioonna kiaapuuya avuuyavunu mmiatee. Vaidi huobavainna unnakua nnaamuru tuanaiya gioonna kiaapuuya tiiyara mannaka kiateeraivaara itaama nuunaira nnauvaki iida yoosinna vuutaivau iikiaavai. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapuuya iya teeda iyara mannaka kua irisaivaa vaa iya varaavai. ³Ngia mmanna haipu gioonna kiaapu voovai mminnaiyauvaa mmiaaree kua tadadama hataumakinaa mmiatee. Itaama mmikio hama ngii seena voovoono ngii taanaravai. ⁴Itaama vainai ngia tadadama hataumakinaa iikiaivaa ngii Gioova too irisai yoketaivaa ngii minaravai.

*Yisuuva yaaku vareeraivaara iya kiaa mmiravai
(Rukaaso 11:2-4)*

⁵ Ngia yaaku varaaree kiaa sa vaidi huobavainna unnakua nnaamuru tuanaiya roosi-ima yaaku varaatee. Iya gioonna kiaapuuya tiyara mannaka kiateraiwaara nuunaira nnauyauvakiata yoosinna vuutaiyuvunuaatama dida vaidi yaaku varaavai. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapuuya iya teeda iyara mannaka kiaa irisaivaa vaa iya varaavai. ⁶ Ngia yaaku varaaree kiaa ngiingii nnauki vida sipuuvaa rau kiada ngii Gioova hama kooyaa variivaata kua tida yaaku varaatee. Ivoono ngia itaama hataumaki iikiaiavaa taivoono fai irisai yoketaivaa ngii minaravai.

⁷ Ngia yaaku varada sa kaayau kua tasipama yaaku varaatee. Gioonna kiaapu hama Anutuugaa kua rikieeraiya kaayau kua tasipama yaaku varada yaata utida kiaanoo: Ta hokobama yaaku varakio fai Anutuugo ti kuaivaa rikiaanaravaivee, kiaanoo. ⁸ Sa iya roosiima yaaku varaatee. Yoketaama variraivo hama ngiisi vaivaara ngia hama inna yaparairama kiada kati yaata utuaiavaa ngii Gioova Anutuugo vaa too rikiaivaara sa iya roosiima yaaku varaatee. ⁹ Ataama yaaku varada kiatee:

Ti Napoova a ngiau aapu variannaikua
i nnutuuvo mmannammanna yaagueeqa
yoketaa tuanaavai nnaasu vakiaivee.

¹⁰ A gioonna kiaapuuyara diraivaa
kino too ngiaivee.

I yaatayaa vai kuaivaa
ngiau aapu variaya iikiaaneema kinai
ta mmatayaa variaunniya iikiaravee.

¹¹ Aanna makee suai
ta nnaara yeennaiyauvaa ti mmianee.

¹² Ta ti seenaiya mmoori maisaivaa ti mmiaani
ta hama ivaara yaata utiraida
ti ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmiaunnaneema
eenoo ti mminnamminnaa maisaiyauvaara
sa yaata utirainna rugaane.

¹³ Sa ti vitee ti iinno taanara tiivaki ti yapaanee.
Maisa aataruuvudiri ti vitee
yoketaivau ti yapaanee.

(A gioonna kiaapuuyara diraivootama
i yaagueeqaivoota i oyai ari vookaravootama
tupatupaa vakiaivee. Kua kutaa.)

¹⁴ Ii kua ivo itaama vainai ngia gioonna kiaapuuya mmoori maisaivaa ngii iikiaiara hama yaata utiraida ngii ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmikio rikioo ngii Gioova ngiau aapu variivo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaara hama yaata utirainno fai rugaanaravai. ¹⁵ Fai ngia iya mmoori maisaivaa ngii miaivaara homo yaata utida hama ngii ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmikio ngii Gioova hama ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravai.

Yisuuva yeenna nneeraivaara ooqoo tira kuaivaa tiravai

¹⁶ Ngia Anutuugaara yaata utida yeennaivaa pikiada kati varira suaivaki sa vaidi huobavainna unnakua nnaamuru tuanaiya roosiima ausa mmuaararai tasipama kua seemuaa variatee. Iya gioonna kiaapuuya ta Anutuugaara yaata utida yeennaivaa pikiada kati variraavaa taateeraivaara kua seemuaa varida ngiari oori nnikiyavunudiri kainaamaiyauvaa hama finiraida kaupa kusiyaanna ngiari oori nnikiyavuvaki siikama kiada nookiaavai. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapuuya iyara mannaka kiaa irisaivaa vaa iya varaavai. ¹⁷ Ngia Anutuugaara yaata utida yeennaivaa pikiada kati varira suaivaki ngiengie iikiaivaungiaama iida ngiingii oori nnikiyauvaa fini kiada ngiingii kieetiyauvaa ugaka rummua kiada variatee. ¹⁸ Itaama iikiai teeda gioonna kiaapuuya ngia yeennaivaa pikiada kati variraivaa hama teeda rikiaaravai. Ngii Gioova hama kooyaa variivoono nnaasu too rikiaanaravai. Ngii Gioova ngia tadadama haumaki iikiaiavaa too irisai yoketaivaa ngii minaravai.

*Yisuuva ngiau aapu vau mminnaa yoketaiyauvaara tiravai
(Rukaaso 12:33-34)*

¹⁹ Mmatayaa diaa mminnaa yoketaiyauvaa sa ngiingiiyara yaata utida nuunama yapaatee. Fai ngia yapa kikio vooyauvai kaaka nneeno vooyauvai kegenaiyauvo hatokano vooyauvai mmuara vareera vaidiiya numa sipuuvaa rukaitu kiada ivakidiri mminnaiyauvaa ngiariyara mmuara varaaravai. ²⁰ Sa iyauvaara nnaasu yaata utida

pinaama mmoori vareerama kiada ngiau aapu vai mminnaa hama taikeraiyauvaa fai yapooma varaaraivaara yaata utida mmoori pinaama iikiatee. Ngiau aapuuvaki vai mminnaiyauvo fai hama kaaka nneeno hama kegenaiyauvo hatoka nneeno hama vaidiyya numa sipuuvaa rukaitu kiada ivakidiri mminnaiyauvaa ngiariyara mmuara varaaravai. ²¹ Gioonna kiaapu voovoono mmatayaa mminnaiyauvaara mmuduuya ruoo fai ivaara nnaasu yaata utinaravai. Gioonna kiaapu voovoono ngiau aapu vai mminnaiyauvaara mmuduuya ruoo fai ivaara nnaasu yaata utinaravai.

Mmeekiaivau nookiateeraivaara Yisuuva tiravai
(Rukaaso 11:34-36)

²² A gioonna kiaapu voovoono i avuovoono i mmammaivaara mmeekia roosiivai. I avuovoono yoketaama taikiai mmeekiaivau nuairaavaa roosiima a yoketaama nookiannavai. ²³ I avuovo upisiikiai a upisiivaki nuairaivaa roosiima hama a yoketaama nookiannavai. Fai ii mmeekia ivo ilki vaivo upisivai vainno fai kaayauma upisiinaravai.

Anutuuoqo mmatayaa diaa mminnaiyauvaara tiravai
(Rukaaso 16:13; 12:22-31)

²⁴ Hama gioonna kiaapu voovoono yopeema taara vaidivaitanaani mmooriivaa varaivai. Fai itainnonno vuai vaidiivaara nnannatoo vuai vaidiivaara mmuduuya rinaravai. Fai itainnonno vuaivaasi vioo yaagueeqama mmooriivaa iinno vuaivaara nniki rakainno kiisama mmooriivaa iinaravai. Ivaa roosiima hama ngia yopeema Anutuuoqaa mmooriivaata sikau varaara yaata utira aataruuvaatama mmuaavaugiataama iikiaravai.

²⁵ Itaama vaiki ai na ngii giaa ngii miaunoo. Sa pinaama ngiengie mmatayaa vari-raivaara yaata utuatee. Sa ngiengie yeenna nnoori nnaaraivaara kaayauma yaata utida sa ngia ngiingii mmammayaa uyira rairaiyauvaara kaayauma yaata utuatee. Hama ngia yeenna nnaaraivaara nnaasu variaavai. Hama ngia ngiingii mmammayauvunu funnukakiaaraivaara nnaasu ngii mmammayauvo vaivai. ²⁶ Ngiaasukuaa ngiau nuairaiyauvaa tuqinnama taatee. Hama iya vuayennaiyauvaa hau utida tau ruua rada ngiari yeenna yapa kieera nnauyauvaki yapa kiaavai. Ngii Gioova ngiau aapu variivoono yeennaiyauvaa iya mmiivai. Anutuuoqo ngiiyara tuqinneerivoono ngiaasukuaiyara tuqinneerivaara yaatara kiaivai. ²⁷ Ngiiikidiri deevono ari varinarivaara pinaama yaata utuoo oro hayu yapaanarannee? Hama yopeemavee.

²⁸ Mo aaniira ngia ngiingii uyira rairaiyauvaara kaayauma yaata utuaanee? Ngia tuqinnama mauraiyauvo mmatayaa uriiyauvaara yaata utida rikiaatee. Hama iyauvo vaidiyya ti roosiima ngiari uyira rairaiyauvaa iima kiada variaavai. Iyauvo kati ari mmaara urikiai taavo yoketaivai. ²⁹ Na ivaara ngii giaa ngii miaunoo. Itaama mauraiyauvo urikiai taavo yoketaiyauvoono nnaaruaa vaidi kieetaivaa nnutuuvo Soromoono ari mmammayaa uyira raira ari vookarauyauvaa uyuuyauvaa yaatara kiaivai. ³⁰ Ngia kiisama Anutuuoqaa kutaavaivee kiaiyaso, maura ikiauyauvo makee uriiyauvaa turau vaidiyya hamuku kiada ikia mmuturuaraiyauvaa Anutuuoqo iyauvaa tuqinnaivai. Ivo mauraiyauvaa itaama tuqinnaineema ngiiyaraatama tuqinnaanaravai. Ngii mmammayaa uyira rairaiyauvaa ngii minarivaara ngia aaniira kaayauma yaata utuaanee? Fai ngii minaravaivee. ³¹ Ivaaraida sa ngia pinaama yaata utida kiatee: Dee yeennayauvai ta nnaarannee? Ta dee nnoorivai nnaarannee? Ta dee mminnaayauvai ti mmammayaa uyida raida kiarannee? kiatee. ³² Vaidi hama Anutuuoqaa kua rikieeraiya ii mminnaa iyauvaa varaaraivaara yaata utuaavai. Ii mminnaa iyauvaa ngia varaaraiyauvo hameetaiyauvaa vaa ngii Gioova ngiau aapu variivo taivai. ³³ Sa iyauvaara yaata utuatee. Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diravaa varaaraivaara tauraa yaata utida Anutuuoqaa aataru safuuvaa iikio fai Anutuuoqo iyauvaa mmuakiaayauvai ngii minaravee. ³⁴ Ivaaraida sa turaura kaayauma yaata utida ausa mmuaararakiatee. Turau suaviki ari mmaraama ivakira yaata utira aataruuvo vainaravai. Mmuaa suai mmuaa suaiyauvaki mmuaararai aataruuyauvo ii suai iyauvaki ari mmaraama vaivaivee.

7

Sa ngii seenaiya iikiaa mmooriyauvaara

maisavee kiatee

(Rukaaso 6:37-38,41-42)

¹ Yisuuva itaa kua kua kioo tunoo: Anutuuoqo ngii mmoori aataruuyauvaa too sa maisavee kiaiveeraivaara gioonna kiaapu vooya mmoori aataruuyauvaa sa teeda maisavee kiatee. ² Ngia gioonna kiaapuuya mmoori aataruuyauvaa teeda maisavee kiaivaa irisaivo mmuaakaraama vainarivaara sa itaa kua kiatee. ³ Mmumunnevo i

seenaiava avuuvaki vaivaa aaniira a tee ivaara kiannanee? Iri pinaivo i avuuvaki vaikeinnaata hama a ivaa taannano. ⁴ Iri pinaivo i avuuvau vaivaa hama teerama kieenna dataama i seenaiava kiannano: Nninai na i avuuvaudiri mmummu kiisaivaa feenaanaravee, kiannanee? ⁵ A huobava unnakua nnaamuru tuanaakuavee. Tauraa iri pinaivo i avuuvau vaivaa utu rada kiese eennaadee ai avuuvaa tuqinnama tee nnaagiai i seenaiava avuuvaudiri mmummuuvaa feenaanee.

⁶ Gioonna kiaapuuya homo ngiari ausaiyauvo puara mmaraivaa roosiikiaya sa Anutuugaa mmayaaya yoketaa tuanaivaa iya kiasa mmiatee. Fai kiasa mmikiyai rikiada iya faiya roosiima hanigiada ngii gutuaara iirayaama fai ngii kuaivaara maisavee kiaravai. Gioonna kiaapuuya Anutuugaa kuaivaara oqoo tiraiya sa inna kuaivaa iya kiasa mmiatee. Fai kiasa mmikiyai rikiada iya puaraiya sikau seeta poosa kuaivaa yoonna reerayaama ngii kuaivaara oqoo kiaravai.

Yisuuva yaaku vareera kuavai tiravai
(Rukaaso 11:9-13)

⁷ Ngia Anutuugaa yaparaikio fai ngia yaparakiavaa ngii minaravai. Mminnaa voovaa buaida teekio fai ngii too vainaravai. Sipuuvau rikiokio fai Anutuugo sipuuvaa ngiini hatuaanaravai. ⁸ Gioonna kiaapu Anutuugaa yaparaivono fai ari yaparaivaa varaanaravai. Gioonna kiaapu voovono fai mminnaivaara buainnonno teeno fai inna too vainaravai. Gioonna kiaapu voovono sipuuvau rinono fai Anutuugo innani sipuuvaa hatuaanaravai. ⁹ Vaidi voovono ngiikidiri ari mmaapuuvu yeennara inna yaparaino hama fai sikavua inna mminaravai. ¹⁰ Ari mmaapuuvu tavara numa inna yaparaino fai hama yapavaa inna mminaravai. ¹¹ Ivaara ngia mmatayaa maisama variaya mminnaa yoketaiyavuaa ngiingii nnaakaraiya mmiaa aataruuvaa vaa ngia taavai. Ngii Gioova ngiau aapu variivo ngia ngiingii nnaakaraiya mminnaa yoketaiyavuaa mmira aataruuvaa yaataravono gioonna kiaapu inna yaparakiaya mminnaa yoketaiyavuaa iya mminaravai.

¹² Gioonna kiaapuuya mmoori mmuakiaavai ngiyyara iikiaavo ngii yoketaivara ngieeta mmuakaraama iyara iikiatee. Anutuugo mmaanna tuu kuaiyauvaata forofetaiya kiasa mmuu kuaiyauvaatama oyaivo itaama vaivai.

Yisuuva keegia kiisaivara tiravai
(Rukaaso 13:24)

¹³ Ngia kiisa keegiaidaa kuatee. Keegia pinaivaki kuai aataru hoonuruuvo ikia aaki-aivakira kuai aataruvai. Kaayau gioonna kiaapuuya ivaki kuaavai. ¹⁴ Keegia tupatupaa variravai kuai kiisa keegivai vaivai. Kiisa gioonna kiaapuuya nnaasu ivaki kuaavo aataruuvo kaayauma iya mmuaraaravai.

Yisuuva yatari iiraivaudiri mmataama kioo tiravai
(Rukaaso 6:43-44)

¹⁵ Vaidi forofetaa unnakua nnaamuruuyara tuqinnama haitatuukiatee. Ngia iya mmamma mmaanaiyavuaa teeda kiaanoo: Puara sipisiipa roosiima yoketaakiaayavee, kiasa iya aakiyauvo fai mmaraava avakaraivaa roosiivai. ¹⁶ Ngia yatari iiraivaa nneeda taavo yatari voovai yoketaavai vaikio yatari voovai maisavai vaivai. Ivaa roosiima fai ngia forofetaiya iira aataruuyavuaa teeda iya aakiyauvakiataama tuqinnama taaravai. Hama ngia ooviivaudiri vuaina iiraivaa rasuku varaavai. Hama ngia ooviivaudiri nnaammuaya iiraivaa rasuku varaavai. ¹⁷ Yatari yoketaivau iira yoketaivo vaikio yatari maisavau iira maisavai vaivai. ¹⁸ Yatari yoketaivau hama iira maisavai yopeema ivau vaikio yatari maisavau hama iira yoketaivo yopeema ivau vaivai. ¹⁹ Yatari hama iira yoketaa vaiyavuaa vaidiyya hanaa rakau ikiana kagaari kiasavai. ²⁰ Ivaa roosiima fai ngia vaidi forofetaa unnakua nnaamuruuya iira aataruuyavuaa teeda iya aakiyauvakiataama tuqinnama taaravai.

Yisuuva vooyara hama na ngii tauyavee tinaravai
(Rukaaso 13:25-27)

²¹ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya niyyara Udaanga-o kiaiyya Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki fai hama kuaaravee. Gioonna kiaapuuya ni Napoova ngiau aapu variivaa kuaivaa tuqinnama rikiada iikiaya nnaasu fai ivaki kuaaravee. ²² Anutuugo gioonna kiaapuuya mmooriyyavuaa iya yaparainara suaivaki fai kaayau gioonna kiaapuuya numa ni kiasa: Udaanga-o, ta vaa aiyara yaata utida Anutuugaa mmayaayavuaa gioonna kiaapuuya kiasa mmida i nnutuuvaa tida kaayau mmagia maisaiya vaidi aakiyauvakidiri titaunnani kuaani ari vookara ari vookarai mmooriyyavuaa i nnutuuvaa tasipama iikiannavaivee, ²³ tikiai na iya tinara: Ngia maisa mmoori iira nnaamuruuyavee. Hama na ngii tauyavee. Ngieera kuatee, tinaravai.

*Yisuuva taara nnau heekeera vaidiivaitanaudiri mmataama kioo tiravai
(Rukaaso 6:47-49)*

²⁴Ivaarainno gioonna kiaapu voovoono ii na kiau kua ivaara tuqinnama rikioo iivoono vaidi tinni yoketaivoono mmata yakeevau ari nnauvaa heekaivaa roosiivai. ²⁵Ivo mmata yakeevau ari nnauvaa heeka kiaikio vatiivo pinaama ruaikio nnooriivo pinaama haikio yunna yaamurukaivo kaayauma utikio too ari nnauvo vaa mmata yakeevau heeka kiauvoonora tioo hama havarataivai. ²⁶Gioonna kiaapu voovoono ii na kiau kua ivaa vaa rikioo hama iivoono vaidi kumimakaivo mmata muaraagaivau ari nnauvaa heekaivaa roosiivai. ²⁷Ivo mmata muaraagaivau ari nnauvaa heeka kiaikio vatiivo pinaama ruaikio nnooriivo pinaama haikio yunna yaamurukaivo kaayauma utuoo nnauvaa ruoo ruoo ravagiau yautu ruaikio kurummutu kioo mmatayaa vaiவை, tiravai.

Yisuuva ari vookarau yaagueeqaivaa tasipama tiravai

²⁸Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kiooduu gioonna kiaapuuya iva tuu kuaivaara nnikiarauduu ²⁹ivo hama kua mmaanna kiaa mmira vaidiiva roosiima tirainno ari vookarau yaagueeqaivo inna tasipooduu kuaivaa tiravai.

8

*Yisuuva buunna hooya mmamma roosuuvaa tuqinneeravai
(Marakaa 1:40-45; Rukaaso 5:12-16)*

¹Yisuuva kiaa taika kioo taapi kiisaivaudiri pikioo hoonuruuvau tuuduu teeda kaayau gioonna kiaapuuya inna vata rada viravai. ²Vuduu too vaidi buunna hooya mmamma roosuovoono numa Yisunna yuku oyaivaki toorivu yau haroo inna tunoo: Udaanga-o, mo fai a ni mmammaivaa tuqinnaanaree tie fai a aikiooma tuqinnaanaravaivee, ³tuduu rikioo Yisuuva ari yaakuuvaa reeti innayaa utuoo tunoo: Fai na i tuqinnaanaravaivee. Na tino i mmammaivo yoketaakiaivee. Ivo itaa kua tuu saivaata inna mmamma buunna hooya mmamma roosuuvo taikeravai. ⁴Taikooduu too Yisuuva tunoo: Na i iikiauvaara sa gioonna kiaapu voovai kiaa mmianee. Akiairaama viee Anutuugaara kati puara hudeera vaidiivaa i mmammaivaa vitainna nnaaruaa vaidi Musiiva tuuvaugiataama puara sipisiipaivaa kati ruputu kiee Anutuugaara hudaanee. Hudanai rikiaada gioonna kiaapuuya i mmammaivo yoketaivaara arinaima teeda rikiaaravaivee, tiravai.

*Yisuuva vaidi kieetaivaa ngiaammuauvaa tuqinneeravai
(Rukaaso 7:1-10)*

⁵Yisuuva itaa kua kiaa kioo ivau pikioo yoosinna Kapanauma vuduu too Roomaaya rapira ngiaammuauya kieeta voovoono numa Yisunna yaagueeqama yaparainno tunoo: ⁶Udaanga-o, ni mmoori vareera ngiaammuau voovai kaayauma nniitaraikio yuku yaakuuvo putikio vainoo, ⁷tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Fai na innasi viee inna tuqinnaanaravaivee, ⁸tuduu rikioo vaidi rapiraiya kieetaivo inna tunoo: Udaanga-o, sa niyara yaata utuane. Na vaidi kiisavaivee. A vaidi nnoonakuavee. Hama na yopeema tinai a ni nnauki nninaravee. Kati tino too ni mmoori vareera ngiaammuauvaa mmammaivo yoketaakiaivee. ⁹Na ari vo vaidi kieetaya mmoori varau vaidivai variauvai. Na iya mmooriivaa vatee variee rapira ngiaammuauyara diauvai. Ivaara na voovai kiaunoo: Kuane, kiauko kuaivai. Na voovai ngianee kiauko ivo nniivai. Na sikaunnaadiri yookaama kiee viteera ngiaammuau voovai kiaunoo: Aa mmoori aavaa iikiane, kiauko iivaivee. Vaa na itaama variee tauvaara kati tino too ni mmoori vareera ngiaammuauvaa mmammaivo yoketaakiaivee, tiravai.

¹⁰Tuduu rikioo Yisuuva iva tuu kuaivaara nnikiarainno hanigia gioonna kiaapuuya inna vata rada nuuya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Hama na tauko vaidi Isarairaa voovoono aa vaidi aavaa roosiima yaagueeqainno niyara kutaavaivee tiivai. ¹¹Na ngii giaa ngii miaunoo. Kaayau gioonna kiaapu suai raari raipidiri suai haata-paipidiri ngiayia numa Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki nnaaru varuu vaidi Aparahaamo Isaako Yakopainna tasipama fai yeenna nnaaravai. ¹²Gioonna kiaapu Yutayaiya Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki variataama kiadaata rikiaikio Anutuugo iya oogoqo tinai mmaanaai upisiivaki varida teekio iya nnannateenai fai ngiari avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuaarareenai rataaravaivee, ¹³kiaa kioo Yisuuva rapira kieetaivaa tunoo: Ai nnauki kuane. Viee a ni yaparakianna kuaivaara fai kutaa iinaravee tinai fai na aini iinaravaivee, tuduu rikioo vioo rikiooduu Yisuuva itaa kua tuu saivaata inna mmoori varoo ngiaammuauvaa mmammaivo yoketairavai.

*Yisuuva kaayau nniitarooya tuqinneeravai
(Marakaa 1:29-34; Rukaaso 4:38-41)*

¹⁴ Yisuuva Petroosaa nnauvaki vioo tooduu Petroosaa nnummuayaanna mmam-maivo ikiyanaana tooduu mmaatayaa nnaasu vauduu ¹⁵ Yisuuva innasi vioo inna yaaku-uvau utoduu ikiyanaivo taikooduu diitoo Yisuunna yeennaivaa mmiravai. ¹⁶ Mmuduu hannaudu teeda gioonna kiaapu vooyaano ngiari seena gioonna kiaapuuya aakiaiyau-vaki mmagia maisaiyauvo varuuya vitada Yisuunnasi nnuduu Yisuuva mmagia mai-saiyauvaa tuduu iya aakiaiyauvakidiri pikiooduu mmuakiaa nniitarooya tuqinneeravai. ¹⁷ Nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaava tuu kuaivo vaududuu Yisuuva varuu suaivaki kaanaivo vairavai. Yisayaava tuu kuaivo vainno tinoo: Ivo ariinoo ti nniitarai mmuaki-aayauvai rugaivaivee, tiivai.

Vaidiyya Yisuunna nnaagiai kuaara tiravai
(Rukaaso 9:57-62)

¹⁸ Yisuuva gioonna kiaapuuya inna suvuuya too ari ngiaammuauya tunoo: Nnikiai ta nnoori haruungaivaa sainai kuaaravee, ¹⁹ tuduu too kua mmaanna kiaa mmira vaidi voovoono innasi ngioo tunoo: Vitaira-o, a kuanara yoosinnaiyauvaki fai neeta i tasipama kuanaravaivee, ²⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Fayaiya ngiari nnaamu-ruuyauvaki vakiaavai. Ngiaammai ngiari ngiisaiyauvaki vakiaavai. Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono hama na vuru vaira nnauvootainoo, ²¹ tuduu rikioo vaidi voovai inna nnaagiai nuauvo inna yaparainno tunoo: Udaanga-o, kii na varinono ni napoova putinai hau kiese i nnaagiai kuanaravaivee, ²² tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Pikiese ni nnaagiai ngiane. Vaidi koonna variaiya putuuiya roosiikiayaano ngiari seena vaidi putuuiya hakuatee, tiravai.

Yisuuva yuunna yaamurukaivaa tuduu taikeeravai
(Marakaa 4:35-41; Rukaaso 8:22-25)

²³ Yisuuva ari ngiaammuauyaatama kanuuvaki karada vida varuduu ²⁴ akiairauduu yuunna yaamurukaivo nnooriivaudiri nnuduu nnooriivo korokoroono ketekaateenno kanuuvaki ngioo vioo mmuugiainara uduu too Yisuuva vuru vauduu ²⁵ ari ngiaam-muauya innasi vida yuruuma kiada tunoo: Udaanga-o, ti vita yoketaivau yapaanee. Nnooriivo kiisa suai ti raputinara iinoo, ²⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia aaniira aatuuda variaannee? Hama ngia kiisama niyara kutaavaivee kiaanoo, kiaa kioo diitoo yuunnaivaata nnooriivaatama yaagueeqama ooqoo tuduu pikiooduu tirooma variravai. ²⁷ Varuduu ari ngiaammuaau mmuakiaaya innara nnikiaraida tunoo: Aa vaidi aavo datai vaidivainnee? Ivo yuunnaivaata nnooriivaatama tikiai rikiada akiairaama taikaavaivee, tiravai.

Yisuuva mmagia maisaiya varuu vaidiivaitana tuqinneeravai
(Marakaa 5:1-20; Rukaaso 8:26-39)

²⁸ Yisuuva nnoori haruungaivaa sainai vau mmataivaa nnutuuvo Keraseenga vioo kanuuvaa pikioo reemi roo vioo tooduu vaidi putuuya hau oonauyauvakidiri vaidi taaravaitana inna saidi tiiravai. Ii taara vaidi ivaitana aakiaivaitanaki mmagia maisaiya topauduu rikiada avaikarauduu teeda gioonna kiaapuuya ivaitana varuupinnai kuaara aatuuda hama viravai. ²⁹ Yisuuva nnuu saivaata mmagia maisa topau vaidiivaitana puaisakama aayanna reeda tunoo: A Anutuugaa Mmaapukuavee. A aaniivai ti iinarainna ngiannanee? Homo ti varira suaivo vainoo. Anutuugo ti yaparaira suaivo hama nnikiai a numa ti ruputinara inna ngiannanee? ³⁰ tuduu rikiada ukuapinnaigiataa kaayau puaraiya yeenna nneeda varuduu ³¹ mmagia maisaiya vaidiivaitanaki varuuya yaagueeqama Yisuunna yaparaida tunoo: A ti titaanaree tiee ti titanai ukua! puara aaya aakiaiyauvaki ta kuaaravee, ³² tuduu Yisuuva rikioo iya tunoo: Kuatee, tuduu rikiada mmagia maisaiya vaidiivaitana aakiaivaitanakidiri pikiaada puaraiya aakiaiyauvaki vira-vai. Vudu mmuakiaa puaraiya rereevau mmeepi seenada vida nnoori haruungaivaki vida putu taika kieeravai.

³³ Putu taika kioodoo vaidi puaraiyara haitaturaiya seenada yoosinnaivaki vida Yisu-uva uu mmayaaya mmuakiaavai gioonna kiaapuuya kiaa mmida iya Yisuuva vaidi-ivaitana uu mmayaayaivaata puaraiya uu mmayaayaivaatama gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. ³⁴ Kiaa mmuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapu ivaki varuuya Yisuunnasi nnida inna teeda ivo iya mmataivakidiri pikioo kuaiveera yaagueeqama inna titeeravai.

9

Yisuuva vaidi voovai mmammaivo putuuvaa tuqinneeravai
(Marakaa 2:1-12; Rukaaso 5:17-26)

¹ Titooduu Yisuuva kanuuvaki karoo kava vara ranoo nnoori sainai ari yoosinnaivaki oro hara kioo varuduu ² vaidi vooyaano vaidi voovai yuku yaaku putuuvaa ari kegeennaivau vuru vauvaa taina rau varada Yisuunnasi nnuduu rikioo iya ngiari yaata tinniyauvaki vau kuaivaa Yisuunnara tunoo: Ivo aikiooma tuqinnaanaravaivee, tuu kuaivaa Yisuuva rikioo vaidi yuku yaaku putuuvaa tunoo: Boo, ni vaidivai. Sa yaata utirainna yaageeqama varianee. Vaa na kiauko i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo, ³ tuduu rikiada vaidi kua mmaanna kiaa mmira vooyaano ngiari yaata tinniyaa vau kuaivaa yaata utida tunoo: Aqaa vaidi aavoono ariiyara yaata utuoo Anutuuga roosiima kua tinoo, ⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya yaata tinniyaa vau kuaivaa rikioo iya tunoo: Ngia aaniira ngii yaata tinniyaa vai kua maisaivaa yaata utida itaa kua kiaannee? ⁵ Na tinara kuaivo dee kuavainno yoketaiinee? Vara dee kuavainno ari vookarainnee? Fai na tinara: Vaa na kiauko i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo, tinarannee? Vara na tinara: Diitee kuanee, tinarannee? ⁶ Aa mmata aavau na Vaidiiva Mmaapuuvoo vaidiyya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeeraivaa nakaarivoove. Fai na inaii ngia ivaa taaravaivee, kiaa kioo vaidi yuku yaaku putuuvaa tunoo: Diitee ai kegeennaivaata varee ai nnauki kuane, ⁷ tuduu rikioo diitoo ari nnauvakira viravai. ⁸ Vuduu rikiada gionna kiaapuuya ivaa teeda aatuuda Anutuuga ari yaageeqaivaa vaidiyya mmuuvaara kua yoketaivaa innara tiravai.

Yisuuva Matainna maavee tiravai
(Marakaa 2:13-17; Rukaaso 5:27-32)

⁹ Yisuuva ii yoosinna ivakidiri pikioo nuainnonno tooduu sikau takiisa vareera vaidi Mataiva ari sikau takiisa vareera nnauvaki hara kioo varuduu inna tunoo: Ni nnaagiai ngianee, tuduu rikioo Mataiva diitoo inna nnaagiai viravai.

¹⁰ Yapooma Yisuuva Matainna nnauvaki yeenna nnoo varuduu kaayau sikau takiisa vareera vaidi maisa vooyaata mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gionna kiaapu maisa vooyaata numa Yisuunnaata ari ngiaammuauyaata tasipama yeenna nneeravai. ¹¹ Yeenna nneeda varuduu Farisai vaidi vooya numa iya teeda Yisuunna ngiaammuauya yaparaida tunoo: Mo aaniira ngii vitairavo sikau takiisa vareera vaidi maisaiyaata mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gionna kiaapu maisaiyaata yeenna nnainnee, ¹² tuduu rikioo Yisuuva iya kuaivaa sai tunoo: Gionna kiaapu homoraiya hama kuminayaa nniitareeraiya tuqinneera vaidiivaasi kuaavai. Gionna kiaapu nniitareeraiya nnaasu innasi kuaavai. ¹³ Anutuuga kua fafaara roo kuaivo vainno tinoo: Vaidiyya puara sipisiipaiyauvaa kati niyyara hudaivaara hama ni yoketainoo. Vaidiyya ngiari seenaiyara mmuduuya ruaiyara ni yoketainoo. Kua fafaara roo kuaivo itaa kua tiivaa ngia oro yaarida oyaivaara tuqinnama rikiaatee. Gionna kiaapuuya ngiariiyara yaata utida yoketaayavee kiayara hama na iyara maavee tinaraivaara tiiravai. Gionna kiaapuuya mminnamminnaa maisa suvaiyara na maavee tinaraivaara tiiravaivee, tiravai.

Yeenna nneeraivaara ooqoo tuuvaara

iya Yisuunna yaparairavai
(Marakaa 2:18-22; Rukaaso 5:33-39)

¹⁴ Tuduu Yuvuaano nnoori apira vaidiiva nnaagiai nuairaiya numa Yisuunna yaparaida tunoo: Mo dataikiada ta Yuvuaanaa nnaagiai nuairaiyaata Farisiya nnaagiai nuairaiyaata Anutuuga yaata utida yeenna nneeraivaara makemakee ooqoo kiaa kiada kati variaunnani i nnaagiai nuairaiyaida mmuakiaa sui hama itaa kiaannee? ¹⁵ tuduu Yisuuva mmataira kuaivaa iya sai tunoo: Yaapeeri nneera suaviki kieevatiivo gionna kiaapuuya tasipama varikiai ivaki variaya hama ausa mmuaararaiyai iya sirigaida variaavai. Fai sui voovai nninai rikiada vaidiyya kieevatiivaa vitada ruputikiai iqi sui iyauvaki iya yeenna nneeraivaara ooqoo kiaravai.

¹⁶ Hama gionna kiaapu voovoo nniisi buruqa tapasiivaki karaasa buruqa kiisaivaa hatoka funnivai. Fai funnu kioo nnooriivakidiri fini kino rikioo karaasa buruqaivo yaageeqainno nniisi buruqaivaa utu rapasi kino rikioo pinaama tapasinaravaivee. ¹⁷ Hama gionna kiaapuuya vuaina suuya karaasaivaa puara nnaba funnu kiaa nniisiivaki tusaa uyuaavai. Fai tusaa uyu kikio vuaina suuyaivo vainno yootano puara nnaba nniisiivo rusitinaravai. Rusitino rikioo vuaina suuya karaasaivo tuoo vino puara nnabaivo maisainaravai. Iya vuaina suuyaivaa puara nnaba karaasaivaki tusaa uyuaavai. Tusaa uyu kiaavo suuyaivoota nnabaivootama yoketaama vaivaivee. Yisuuva nniisi aataruuvoota karaasa aataruuvootama hama yoketaama mmuaavau vauvaara itaa kua tiravai.

Yisuuva kieeta vaidiiva raunnaivaata gionna voovaaata tuqinneeravai
(Marakaa 5:21-43; Rukaaso 8:40-56)

¹⁸ Yisuuva itaa kua tuu saivaata Yutayaiya kieeta vaidi voovoono numa Yisuunna too ngioo varoo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo tunoo: Ni naunnaivo aa ikiataa putinoo. Fai a numa innayaa ai yaakuuvaitana utino too ivo diitoo kati hara kioo varinaravee, ¹⁹ tuduu rikioo Yisuuva diitoo inna tasipama vuduu ari ngiaammuauyaatama viravai.

²⁰⁻²¹ Vida varuduu gioonna voovoono kabaa vira aataruuvo tupatupaa innaki vaududuu nuanu yaakuuvaitana yukukidiri taara nuanu taika kioo varuu gioonnaivo ariiyara yaata utuoo tunoo: Fai na inna buruqaivau utino too na kabaa kuu aataruuvo taikanai na kava kati hara kiee varinaravaivee, kaa kioo numa Yisuunna mmookainnidiri dioo vainno inna buruqa araivau utuduu rikioo ²² Yisuuva hanigia inna too tunoo: Ni nunnakuavee. Sa yaata utuane. A niyara kiannano: Aikiooma ni tuqinnaanaravaivee, kiannaivaarainna vaa a yoketaama hara kiee variannano, tuduu tuu saivaata gioonnaivo kabaa vuu aataruuvo taikeeravai.

²³ Taikooduu Yisuuva vaidi kieetaivaa nnauvaki vioo tooduu kiatannaivaa hakuaraivaara vaidiiya noomaiyauvaa ruduu gioonna kiaapuuya nuunaida kaayaama ratada varuduu ²⁴ Yisuuva oro iya tunoo: Mmuakiaaya mmaanai kuatee. Hama kiatannaivo putivai. Kati vuru vainoo, tuduu rikiada iya vaa kiatannaivo putuuvaa teeda Yisuunnara pinaama rairavai. ²⁵ Raida varuduu iya titooduu mmaanai vuduu rikioo kiatannaivo vauvaki Yisuuva oro inna yaakuuvau utuduu diiteeravai. ²⁶ Ivo itaama diitoo mmayaayaivaa mmuakiaa gioonna kiaapuuya kiatannaivo varuu yosinnaivaa vaini varuuyaatama rikieeravai.

Yisuuva vaidi avu huruutaivaitana tuqinneeravai

²⁷ Yisuuva ii yosinna ivaki pikioo nuainnonno vaidi avu huruuta taaravaitana varuvaki nnuduu rikiada ivaitana inna vata rada vida aayanna reeda tunoo: Davuitiinna oyaivakidiri diiteeraikuavee. Tiiyara boo kianee, ²⁸ tuduu Yisuuva nnauvaki vuduu rikiada ivaitana innasi nnuduu iva ivaitana yaparainno tunoo: Ngia dataamaida yaata utuuannee? Avuuyaavaa tuqinnaanara yaagueueqivo niiki vainnee? Vara hama niiki vainnee? tuduu rikiada ivaitana inna sai tunoo: Yo, Udaanga-o, fai a ti avuuvaitana tuqinnaanaravaivee, ²⁹ tuduu rikioo Yisuuva ivaitana avuuvaitana utuoo tunoo: Ngia kutaa itaama tuqinnaanaravee kiaivugiataama vakiaivee, ³⁰ tuduu rikioo ivaitana avuuvaitana yoketauduu Yisuuva yaagueueqama ivaitana tunoo: Sa ivaara gioonna kiaapuuya kaa mmiatee, ³¹ tuduu rikiada hama iva tuu kuaivaa rikieerama kiada ivau inna pikiada ivo ivaitana avuuvaitana tuqinnoo mmayaayaivaa mmuakiaa vaini varuu yosinnaiya kaa mmiravai.

Yisuuva vaidi hama kua tuuvaa tuqinneeravai

³² Vaidiivaitana ivau inna pikiada vuu saivaata vaidi voovai ari aakiaivaki mmagia maisaivo topaama kioo varuduu inna avai voovu ramuunnaama kioovaa vaidi vooya vitada Yisuunnasi nniravai. ³³ Nnuduu too Yisuuva mmagia maisaivaa titooduu vioo kiooduu vaidiiivo kua tiravai. Kua tuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuya nnikiaraida tunoo: Hama nnaaru Isarairaiyakidiri atau mmoori voovai vauduu teeravaivee, ³⁴ tuduu rikiada Farisai vaidi vooya tunoo: Mmagia maisaia kieetaivoono inna tasipama varioo yaagueueqavaa inna mmikioonno mmagia maisaia vaidi aakiaaki variaya titaikiai kuaavaivee, tiravai.

Yisuuva gioonna kiaapuuyara boo tiravai

³⁵ Yisuuva mmuakiaa yosinna kiisa kiisaiyauvakiaata yosinna pinaiyauvakiaatama vioo ngiari nuunaira nnauyauvaki vioo Anutuugaa mmoori aataruuyauvaa gioonna kiaapuuya vitaravai. Vitainno Anutuuga gioonna kiaapuuyara dira mmayaaya yoketaivaa iya kaa mmioo mmuakiaa nniitaroo ari vookara ari vookaruyauvaa tuqinneeravai. ³⁶ Iya tuqinnoo suaiyauvaki kaayau gioonna kiaapu nuunauya too iyara boo tiravai. Iya puara sipisiipa hama haitatuura vaidiaatauvaa roosima varida ari ari yaata utida ngiari vo vuayaata utida varuuvaara Yisuuva iyara boo tiravai. ³⁷ Boo tioo ari ngiaammuauya tunoo: Mmooriivaki yeennaiyauvaa kaanaiyauvo suviaikio vaa nneeravaata vaikiai iyauvaa vareeraiya mmuaa taaraya variaano. ³⁸ Itaama vaikio mmoori nakaaraiyo yeenna vareera gioonna kiaapu vooya titanai ari mmooriivakidiri kaanaiyauvaa varada inna nnauvaki yapaateeraiavaara yaaku varaatee, tiravai.

10

*Yisuuva ari ngiaammuauya mmataama kieeravai
(Marakaa 3:13-19; Rukaaso 6:12-16)*

¹ Yisuuva ari ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri taarama innasi ngiateera tiravai. Tudu rikiada innasi nnuuu gioonna kiaapuuyakidiri mmagia maisaiya titakiai kuateera yaagueeqaivaa iya mmiravai. Mmiao gioonna kiaapuuya nniitaroo mmuakiaa ari vookara ari vookarauyauvaa tuqinnaateera yaagueeqaivaatama iya mmiravai. ² Ii vaidi yaakuuvaitana yukukidiri taarama kua varada nookiaara idaa nnutuudo ataama vainoo. Tauravaa nnutuuvo Simoono inna nnutu vuaivo Petrooso inna kataivaa nnutuuvo Adiriaaso Sevetainna mmaapuuvaitana voovai nnutuuvo Yakoopo vuaivaa nnutuuvo Yuvuaano ³ voovai nnutuuvo Piriipo voovai nnutuuvo Batoromaiva voovai nnutuuvo Tumaaso sikau takiisa vareera vaidiivaa nnutuuvo Mataiva Arapainna mmaapuuvaa nnutuuvo Yakoopo voovai nnutuuvo Tariaaso ⁴ vaidi vooya inna mmataivaa varooaara kaayau rapira vaidiivaa nnutuuvo Simoono nnaagiaivaa nnutuuvo Yutaaso Isariootovee. Ivoono nnaagiai Yisuunna nnammutuaiya kooyaa inna vitainaraivaara kua yeena rau kieera vaidivai.

*Yisuuva ari ngiaammuauya mmooriivaa mmiravai
(Marakaa 6:7-13; Rukaaso 9:1-6)*

⁵ Yisuuva ari ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri taarama titoo aa kua aavaa iya kiaa mmiao tunoo: Sa vaidi voopinnaiya yoosinnaiyauvaki kuatee. Sa vaidi Samariaa yoosinnaiyauvaki kuatee. ⁶ Gioonna kiaapu Isarairaiya puara sipisiipa roosiima raubiriikiyaiyasi kuatee. ⁷ Vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki vida varia rada Anutuuga mmayaayavaa kiaa mmiaa rada kiatee: Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira suaivo aa vainima nnino, kiatee. ⁸ Gioonna kiaapu nniitaraiya tuqinnaate. Vaa putuaiya tikiai kava diitaate. Iya mmammaiyauvo buunna haiya mmamma roosiikiyaiya tuqinnaate. Mmagia maisaiya iyakidiri titakiai kuatee. Hama ngia sikauvaa kagaari kiada ni yaagueeqaivaa niisidiri varaiavaara sa sikauvaara yaata utuatee. Kati ni mmooriivaa iikiatee. ⁹ Sa ngii sikauyauvaa ngiingii utuaiyauvaki rummua varada kuatee. ¹⁰ Sa aataruuvaura mminnaiyauvaa vara rira utuaiyauvaa varada kuatee. Sa ngii yaapaiyauvaa taara tida varada kuatee. Mmuaa tida mmuaa tida nnaasu varada kuatee. Sa ngii yuku nnaba vooyauvaatama varada sa yau kurida nuairaiyauvaatama varada kuatee. Ngiengie mmoori varaiavudiri irisaiyauvo vaiyauvaa ngii mikiai nnaaraivaara nnaasu yaata utida kuatee.

¹¹ Ngia pinaa yoosinna voovakinnee vara kiisa yoosinna voovaki vida teekio vaidi yoketaa vooono ngii too ngii maavee tinai rikiada inna nnauvaki vida inna tasipama varida ngia vira suaivau inna pikiada kuatee. ¹² Inna nnauvaki vira suaivau iyara yoketaa kuaivaa kiaa kiada kuatee. ¹³ Vikiai rikiada fai ausa mmuduuyaiyauvaa ngii mikio ausa nuufaiyo iyaki vakiaivee. Fai iya yakeema varikio ausa nuufaiyo ngiingii vakiaivee. ¹⁴ Fai ngia yoosinna voovakinnee vara nnau voovaki vida teekiai hama iya ngiiyara tuqinnada hama ngii kuaiyauvaa rikikiai teeda ngiingii yukuuyavunudiri kufukuufaiyauvaa rututuoma kiada ivaki pikiada vida kiatee. ¹⁵ Na kua kutaavai ngii gaa ngii miaunoo. Anutuugo gioonna kiaapuuya yaparaira suaiivaki gioonna kiaapu yoosinnaiyauvaitana Sutuuma Kumuara maisama varuuya ngiari mmoori irisaiavaara Anutuugo iyara boo tioo hama irisai pinaa maisaivaa iya mmiravai. Gioonna kiaapuuya hama ngiiyara yoketaakiyaiya fai ngiari irisai maisaivo Sutuuma Kumuara varuuya irisai maisaivaa yaataaranavaivee.

*Vaidiia Yisuunna ngiaammuauya mmoori maisaivaa mmiravai
(Marakaa 13:9-13; Rukaaso 21:12-17)*

¹⁶ Rikiaate. Ngia puara sipisiipaiya roosiima tirooma variyaiya fai na ngii titanai fai mmararaa roosiikiyaiyasi kuaaravai. Yapaiya tadadama nuairayaama ngii nuairavaara tuqinnama yaata utu kiada nookieate. Ngiaamma mirunnaiya tirooma variravaa roosiima koonnakaannama nuairavaa pikiada tirooma variate. ¹⁷ Vaidiyyara aatuuma rada nookieate. Fai vaidi vooya ngii vitada ngiari kieetiyasi kua pinaana ngii yapa kuaaravai. Iya ngii vitada ngiari nuunaira nnauyauvaki kiada ngii ripiikiaravai. ¹⁸ Ngia niyara kutaavaivee kiaavaara fai iya ngii vitada vaidi kieetiyasi vida kua pinaana ngii yapa kikiyai ngii ni mmayaaya yoketaivaa vaidi kieetiyaa vaidi ngiari voopinnaiyaatama kiaa mmiaaravai. ¹⁹ Iya ngii vitada kua pinaana ngii yapa kikiyai sa ngia iya sai kiaara kuaivaara kaayaama yaata utuatee. Kua pinaana ngii yapai suaiivaki fai Anutuugo ngia sai kiaara kuaivaa ngii yaatana yapanai kuaaravai. ²⁰ Ngia sai kiaara kuaivaa hama ngiengienoo kuaaravai. Fai ngii Gioova ngiaa aapu variivaa Mmannaivaano ngii gaa ngii minai kuaaravai.

²¹ Fai vaidi vooya ngiari kata vayaiya vitada vaidi vooya mmikiai ruputikiai putuaaravai. Fai vaidiyya ngiari uru nnaakaraiya vitada vooya mmikiai ruputikiai putuaaravai. Fai nnaakaraiya ngiari kaano kooya mmooka hanigia mmida iya ruputueteeraivaara

vitada vaidi vooya mmiaaravai. ²² Ngia niyara kutaavaivee kiaivaara fai gioonna kiapu kaayauya ngii teeda hama ngiiyara mmuduuya ruaaravai. Fai gioonna kiapu voovoono niyara kutaavaivee tioo yaagueeqainono ari putira suaivaki Anutuuoqo inna vitoo yoosinna yoketaivaki yapaanaravai. ²³ Vo yoosinnaiya mmooiri maisaivaa ngii mikiai rikiada ngiingii yaatu seenada vo yoosinnavakira kuatee. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Hama ngia Isarairaa yoosinna mmuakiaayauvaki nuaida ni mmayaaya aavaa gioonna kiapuuya kiaa mmi taikeeraida kikiyai Na Vaidiiva Mmaapuuvoono kava vara ranee tiinaravee.

²⁴ Hama vo ngiaammua voovoono ari vitairavaa yaataravai. Sikaunnaadiri yookaama kioo viteera ngiaammua vo hama ari haitatuuraivaa yaataravai. ²⁵ Fai ngiaammua vo ari vitairavaanikaraama varinaraivo inna aikioovai. Sikaunnaadiri yookaama kioo viteera ngiaammua vo ari haitatuuraivaanikaraama varinaraivo inna aikioovai. Fai gioonna kiapuuya vaidi haitatuuraivaa kiaara: Beresebuuro, kiaa kiada ivo haitatuuraivaraatama ari vookarai maisa nnutuuyauvaa iyaraatama kiaaravaivee.

*Dee vaidivaara ngia aatuukiaarannee
(Rukaaso 12:2-7)*

²⁶ Itaama vainai rikiada sa gioonna kiapuuyara aatuuda variatee. Mmuakiaa mminnaiyauvaa rummua apu kiaiuyauvaa fai rabara kino kooyaa vainaravai. Mmuakiaa mminnaiyauvo hataumaki vaiyauvo fai kooyaa vainaravai. ²⁷ Na upisiivaki hauma kuaivaa ngii giaa ngii miauvaa kooyaa ikiannaivau gioonna kiapuuya kiaa mmiatee. Na ngiingii yaataki nnaasu ngii giaa ngii miau kuaivaa rikiada yoosinna vuutaivaki kooyaa gioonna kiapuuya kiaa mmiatee. ²⁸ Gioonna kiapu vooya ngii mmammaiyauvunu ruputikiai putuuraivaara sa aatuukiatee. Iya hama yopeema ngii vaidi kaanaiyauvaatama ruputu taika kiaaravai. Anutuuoqara nnaasu aatuukiatee. Ivoono fai ngii mmammaiyauvaata ngii vaidi kaanaiyauvaatama ikia aakiaivaki yapa kino fai maisainaravai. ²⁹ Ngia ngiaamma sigannaivaa roosii taaravaitanaara mmuaa kookee sikau kiisaivaadiri yookaama kiada varaavai. Hama Anutuuoqo itai ngiaammaiyauvaara vuenainno pikiano fai voovai putuoo mmataki tuoo kuanaravai. Ivo tino fai putuoo tuoo kuanaravai. ³⁰ Ngii kieeta yausiuyauvaa Anutuuoqo yaaruoo mmuaavai mmuaavai taivai. ³¹ Ivaara yaata utida sa aatuukiatee. Anutuuoqo ngiiyara yaata utiraivoono ivo kaayau ngiaamma siganna roosiikiaiuyavaara yaata utiraivaa yaataravai.

Gioonna kiapuuya Yisuunnara kooyaa

*kiaa kookieera kuavai
(Rukaaso 12:8-9)*

³² Gioonna kiapu voovoono ari seena gioonna kiapuuya avuuyauvunu kooyaa tinara: Na aanna Yisuunna nnaagiai nuairavovee, tinai fai na ni Napoova ngiau apu variivaa avuuvau innara sai tinara: Inna kutaa ni nnaagiai nuairavovee, tinaravai. ³³ Gioonna kiapu voovoono ari seena gioonna kiapuuya avuuyauvunu niyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinai fai yapooma na ni Napoova ngiau apu variivaa avuuvau innara irisai tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee.

Yisuuva tuuvaara gioonna kiapuuya

*nnammutuannammutuaa iiravai
(Rukaaso 12:51-53; 14:26-27)*

³⁴ Sa yaata utida niyara kiatee: Ivo gioonna kiapuuya ausa nuufaivaa mmnaraivaara tiiravaivee, kiatee. Hama na ivaara tiiravai. Rapira avai karaivo vainaraivaara na tiiravai. ³⁵ Fai mmaapuuya ngiari kookiaiyara nnannateeda varikiai raunnaapuuya ngiari kaanokiaiyara nnannateeda varikiai nnaaputuuya ngiari nnaaputuuyara nnannateeda variaaravai. Iya itaama iikiaarivaara na tiiravai. ³⁶ Gioonna kiapu voovoono ni mmooiriivaara yaagueeqama iinai rikiada fai ari seena tuanaia innara nnannateeda kiaara: Ti nnammutuaavaivee, kiaaravaivee.

³⁷ Gioonna kiapu voovoono ari kaano kooyara kaayauma mmuduuya ruoo niyara kiisama mmuduuya ruaivoono inna hama ni nnaagiai nuairanavai. Gioonna kiapu voovoono ari raunna mmaapuuyara kaayauma mmuduuya ruoo niyara kiisama mmuduuya ruaivoono inna hama ni nnaagiai nuairanavai. ³⁸ Gioonna kiapu voovoono ni nnaagiai nuavaara gioonna kiapuuya inna ruputikio na putuauneema ivo putinaraivaara oooqo tiivo inna hama ni nnaagiai nuairanavai. ³⁹ Gioonna kiapu voovoono ari mmatayaa variraivaara kaayauma mmuduuya ruoo ruoo fai yapooma hama ivo tupatupaa variraivootainaravai. Gioonna kiapu voovoono hama ari mmatayaa variraivaara yaata utirainno niyara putinaraivaara ee-oo tiivo fai tupatupaa variraivaa varaanaravaivee.

*Irisai yoketaivaa varaanara kuavai
(Marakaa 9:41)*

⁴⁰ Gioonna kiaapu voovoono ngiiyara yoketaivoono niyaraatama yoketainoo. Niiyara yoketaivoono ni titoovaraatama yoketainoo. ⁴¹ Vaidi voovoono Anutuugaa forofetaavai variivaara gioonna kiaapuuya innara yoketaida inna tuqinnaiya fai ivo irisai yoketaivaa varaineema iyaatama varaaravai. Vaidi voovoono safuuma variivaara gioonna kiaapuuya innara yoketaida inna tuqinnaiya fai ivo irisai yoketaivaa varaineema iyaatama varaaravai. ⁴² Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono kuminayaa variivo ni nnaagiai nuairaivaara gioonna kiaapu voovoono innara boo tioo mmanna nnoori adaivaa vita inna mmioo fai irisai yoketaivaa varaanaravai. Fai hama fanniinaravaivee, tiravai.

11

*Yuvuaanaa nnaagiai nuairaiya numa Yisuunna yaparairavai
(Rukaaso 7:18-35)*

¹ Yisuuva ari ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri taaramaata ii kua ivaa kuaa mmi taika kioo ii yoosinna ivaa pikioo vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuainno varioo mmayaaya yoketaivaa iya kuaa mmioo aataru yoketaivaa iya vitairavai.

² Vitainno varuduu Yuvuaano nnoori apira vaidiivo oovi nnauvaki hara kioo varioo Yisuu Kirisiiva uu mmooriivaara rikioo ivaara ari ngiaammuau vooya tuduu innasi nnduduu ³ iya tunoo: Oro Yisuunna yaparaida kiatee: Vara a aanna vaidi nninaravee tuukuannee? Vara ta ari voovaa faannaida haitatuukiaarannee? ⁴ tuduu rikiada vida Yisuunna kuaa mmuduu rikioo iya sai tunoo: Ni kuaivaa rikiada na iikiau mmooriivaa teeda ivaara vida Yuvuaanaa kuaa mmiatee. ⁵ Gioonna kiaapu avu huruutaiya vaa avu taano. Yuku maisaiya vaa diitada nookiaanoo. Iya mmammaiyauvunu buunna haiya roosiikiyaiya vaa yoketaama variaanoo. Yaata duunaiya vaa kuaivaa rikianoo. Putuaiya vaa diitada variaanoo. Mmanna haipuuya vaa ni mmayaaya yoketaivaa rikianoo. ⁶ Gioonna kiaapu voovoono hama niyara taara yaata utiraivaara Anutuugo innara yoketainoo, tiravai.

⁷ Tuduu rikiada Yuvuaanaa ngiaammuauya kava vara ranada innasi vida varuduu Yisuuva gioonna kiaapuuya innasi nuunauya Yuvuaanaara tunoo: Ngia koo mmuyai gaanga yoosinnaivau Yuvuaanaasi vida ngia aaniivai taara viravainnee? Yunnaivo utuduu yanaa apuuvu kuapekuapooavaa taara viravainnee? Hamavee. ⁸ Ngia aaniivai taara viravainnee? Ngia vaidi voovoono yaapa ari vookarauvaa apuuvaa taara viravainnee? Hamavee. Mo gioonna kiaapuuya yaapa ari vookaraiyauvaa apu kiada variyaiya iya vaidi kietaiyai nnauyauvaki variaavai. ⁹ Ngia ni giaa ni miatee. Ngia aaniivaara viravainnee? Ngia vaidi forofetaivaa taara viravainnee? Na ngii giaa ngii miaunoo. Kutaa ngia vaidi forofetaa ari vookaravoo seena vaidi forofetaiyai yaatarooavaa ngia taara viravaivee. ¹⁰ Anutuugaa kua fafaara roovo Yuvuaanaara vainno ataa kua tinoo: Anutuugo tinoo: Na titauko nnii vaidiivo aa nninoo. Na i tauraivaannaadee titano vioo aataruuvaa aini teerama kiaanaravaivee, tiivaivee. Fafaarivo itaa kua tiivai. ¹¹ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Yuvuaano nnoori apira vaidiivo mmuakiaa gioonna kiaapuuya mmata aavau varia rada nndada aanna variyaiya yaataravai. Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraviki gioonna kiaapu voovoono aduoo variivoono Yuvuaanaa yaataravai. ¹² Yuvuaano ari mmayaayaivaa kuaa mnuu suaivo ngioo ngioo aanna makee ta variaunna suaivaki Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaara vooya mmoori maisivaa iikiaavai. Yaagueeqa avaikarai vaidiyya Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivakira kuaaree kuaa kiada ivaara yaagueeqararama kiada iikiaavai. ¹³ Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaara mmuakiaa forofetaa vaidiyya tuduu Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaki vau kuaivootama ivaara tiravai. Kiaa rada nnduduu Yuvuaano varuu suaivaki ivo ivaaraatama tiravai. ¹⁴ Iya tuu kuaivaa ngii rikiaatainai rikiaatee. Iya Irayaava kava tiinaraivaara tiravai. Iya Irayaavavee tuuvu vaa Yuvuaano tioo Irayaanna roosiima tiravai. ¹⁵ Gioonna kiaapu voovoono arinaima kua rikiaivoono ii kua ivaa arinaima rikiaivee.

¹⁶ Gioonna kiaapu aanna makee variyaiya deeya roosiimaida variaannee? Iya nnaakara roosiikiyaiya yoosinna vuutaviki isareeda varida ngariiyara ngariiyara aayanna reeda kiaanoo: ¹⁷ Ta tooriivaa varada fee fee kiauannani hama ngia ivaara kuaru raavai. Ta kuaru nnauvaa haraunnani hama ngia ivaara rataavaivee, kuaa kiada itaa kua kuaavai. ¹⁸ Iya iikiaivaa roosiima gioonna kiaapuuya iikiaanoo. Yuvuaano numa iya tasipama varioo yeennaivaaraata vuaina suuyaivaaraatama oogo kuaa kioodoo rikiada gioonna kiaapuuya innara tunoo: Ai, mmagia maisaivo inna aakiaivaki topai vaidivaivee, tiravai.

¹⁹ Na Vaidiivaa Mmaapuuvooono ngiee yeennaivaata nnooriivaatama nnaukai gioonna kiaapuuya kiaanoo: Aa vaidi aavaa taatee. Ivo ariiyara yaata utuoo tarikama kioo yeenna nnai vaidivai. Ivo kaayauma vuaina suuyaivaa nnoo kumimakai vaidivai. Ivo sikau takiisa vareera vaidi maisaiyaata mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gioonna kiaapu maisaiyaatama iya seenavaivee, kiaavai. Iya itaa kua kiaanaiata ti mmooriivaudiri Anutuugaa tinniyo kutaa vaivo kooyaa vaivaivee, tiravai.

*Gioonna kiaapu vooyaano hama ausa hanigieeravai
(Rukaaso 10:13-15)*

²⁰ Yisuuva ari mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa vo yosinna vo yosinnaiyauvaki uuyauvaa teedaata gioonna kiaapuuya hama hanigiada ngari mminnamminnna maisaiyauvaa pikiovaara Yisuuva yaagueegama iya tioo tunoo: ²¹ Boo, ngia gioonna kiaapu yosinna Korasima variayaata yosinna Beresaitaa variayaatama fai yapooma ngii mmooriivaa irisai maisaivo vainaravai. Nnaaru gioonna kiaapuuya yosinnaivaitana Turu Sitoona maisamaisama variravai. Na ari vookara ari vookarau mmooriyauvaa ngii yosinnaivaitanaki iikiaivaa Turu Sitoona yosinnaivaitanaki iikiaatiri. Iya teeda vaa nnaaru hanigiada yoketaama varutiri. Gioonna kiaapuuya iya hanigiada yoketaama variaivaa taateeraivaara iya ausa mmuaararooavaa varada buruqa sisiiyauvaa raida kaupavaa habara ngari kieetiyauvunu apu kiada varutirivee. ²² Ivaara na ngii gaa ngii miaunoo. Fai yapooma Anutuugo gioonna kiaapuuya yaparaira suaviki gioonna kiaapu Turu Sitoonaiya irisai maisaivaa pinaama varaaravai. Ngia gioonna kiaapu Korasimaiyaata Betesaitiyaatama ngii irisai maisaivo iya irisai maisaivaa yaataraanaravaivee. ²³ Ngia gioonna kiaapu Kapanauma variayaso, ngia ngiau aapu variaaree kiaiya fai Anutuugo tinai ngia mmeepi ikia aakiaana vida kiaaravaivee. Nnaaru gioonna kiaapu Sutuuma varuuya maisamaisama variravai. Na ari vookara ari vookarau mmooriyauvaa ngii iikiaivaa Sutuuma yosinnaivaki iikiaatiri. Iya yosinnaivo homo aanna makee vaitirivee. ²⁴ Ivaara na ngii gaa ngii miaunoo. Fai yapooma Anutuugo gioonna kiaapuuya yaparaira suaviki gioonna kiaapu Sutuumaiya pinaama irisai maisaivaa varaaravai. Ngia Kapanauma variaya fai ngii irisai maisaivo iya irisai maisaivaa yaataraanaravaivee, tiravai.

*Yisuuva niisi nnida eeyaara kati hara kiada variateera tiravai
(Rukaaso 10:21-22)*

²⁵ Yisuuva itaa kua tuu suaviki vo kuavai tunoo: Ni Napoo-o, a ngiau mmataivaara dirakuavee. A ai kua oyaivaa gioonna kiaapu tinni ruaiyara hatauma kiee gioonna kiaapu nnaakara meedi roosiima hama tinniaata kiai yara a kiaa kookieema kiaannaivaara na ai yara yoketaakiaunoo. ²⁶ Yo, ni Napoo-o, a kati iya i kiaa i mmiataikiai a iya kiaa mmiannavaivee. ²⁷ Ni Napooa a mmuakiaa mminnaiyauvaara diravaa vaa ni miannavaivee. Hama gioonna kiaapu voovoona na i Mmaapuuvaa arinaima ni taivai. Eenoo ni Napooavaano nnaasu arinaima ni taannavai. Hama gioonna kiaapu voovoona ni Napoonna i taivai. Na i Mmaapuuvooono nnaasu arinaima i tauvai. Ni Napoo-o, na gioonna kiaapu voovai kooyaa inna i vitainaravo ivoovata fai i taanaravaivee.

²⁸ Ngia gioonna kiaapu kaayau mmoori variaya mmuaararavaia tasipama niisi ngiatee. Niisi nnikiai na ngii tasipana rikiada eeyaara kati hara kiada variaaravai. ²⁹ Na tirooma variee hama na avaikara kiau vaidivai variaavaara ni mmooriivaa ngia varada na ngii vitaakiaa aataruuvaa tuqinnama teeda fai ngia eeyaara kati hara kiada variaaravai. ³⁰ Na ngii tasipama variee ngii minara mmooriivo papakaanaivai. Na mmooriivaa ngii yaakuyaa yapaanaravo hama mmuaararavaivee, tiravai.

12

*Vaidiia kati varira suaivaara Yisuunna yaparairavai
(Marakaa 2:23-28; Rukaaso 6:1-5)*

¹ Yisuuva itaa kua tuduu rikioo kiisa suaivo taika kioodoo ivo ari ngiaammuauyaataama Yutayaiya kati varira suai voovaki yeenna vuuita mmooriivaki nuairavai. Nuaida varida ari ngiaammuauya vuuita iiraiyauvaa utu rasukua rada nneeravai. ² Nneeda varuduu Farisai vaidi vooya numa iya teeda Yisuunna tunoo: Taanee. Ta kati varira suaviki ti mmaanna tira kua aataruuvaa i ngiaammuauya hatokaano, ³ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia Davuutiinna mmayaayaivo yanaivau vaivaa jaarida hama tuqinnama rikaavai. Nnaaruuaa vaidi Davuutiivaata ari tasipama nuayaatama kaayauma iya yeenna rauduu rikioo ⁴ Davuutiivaano Anutuugaara nuunaira nnauvaki vioo yeenna bereeta kati Anutuugaaree kiaa yapoo yeennaiyauvaa varoo nnoo ari tasipama nuayaatama mmuduu nneeravai. Ti mmaanna tuu kua aataruuvo vainno tunoo: Anutuugaara kati puara hudeeraiyaano nnaasu Anutuugaanee kiaa yapoo yeenna bereetiyauvaa nnaatee,

tuduaata Davutiiva ari tasipama nuauyaatama ii kua ivaa hatokada nnooduu hama Anutuuoqo ooqoo tiravai. ⁵ Ngia Anutuuoqo mmaanna tuuvaa yaarida hama tuqinnama rikiaavai. Kati varira suai mmuakiaayavaki Anutuuoqaaara kati puara hudeera vaidiia nuunaira nnauvaki mmooriivaa varada kua mmaanna tuu kuaivaa hatokaavo hama Anutuuoqo kua tiivai. ⁶ Na ngii gaa ngii miaunoo. Na aavaki variauvoono ngii nuunaira nnau pinaivaa yaatarauono. ⁷ Anutuuoqaa kua fafaara roo kuaivo vainno tinoo: Vaidiia puara sipisiipaiyuvaa kati niyara hudaivaara hama ni yoketainoo. Vaidiia ngiari seenaiyara mmuduuya ruaiyara ni yoketainoo. Kua fafaara roo kuaivo itaa kua tiivaa ngia yaarida oyaivaa arinaima rikiaatiri. Gioonna kiaapuuya hama maisa mmooriivaa iikiaiivaki hama ngia kua pinaivaa iyaki yapaatirivee. ⁸ Na Vaidiivaa Mmaapuuvono kati varira suaivaa nakaaravovee, tiravai.

*Yisuuva vaidi yaaku sorogauvaa tuqinneeravai
(Marakaa 3:1-6; Rukaaso 6:6-11)*

⁹ Yisuuva itaa kua kua taika kioo ivau iya pikioo ngiari nuunaira nnauvaki viravai. ¹⁰ Vioo tooduu vaidi voovai yaaku saivai sorogainno taminnuunnuunoo vuuvo ivaki varuduu vaidi vooyaano Yisuunnaki kua pinaivaa yapaara uuya ivaki varida inna yapaarida tunoo: Ti mmaanna tuu kua aataruuvo dataa kuainno tiinne? Fai ta kati varira suaivaki vaidi nniitaraivaa tuqinnaarannee? Vara hama tuqinnaarannee? ¹¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Fai ngiikiidiri vaidi voovoono ari puara sipisiipa mmuaavai haitatuno kati varira suaivaki soopa hokobaivaki tuoo vino aikooma fai ivo raammi roo oto inna sootu kati naatauvau yapaarananee? Vara too pikiaarananee? Fai ivo raammi roo oto soopaivakidiri inna vita kati naatauvau yapaaranavai. ¹² Ngia puara sipisiipaivaara yoketaama yaata utuaavai. Mo vaidiivo puaravaa yaataravai. Itaa vainai kati varira suaivaki vaidiivaa tuqinnaanara aataruuvo yoketaavai vaiavee, ¹³ kua kioo vaidi yaaku sorogauvaa tunoo: Ai yaaku sorogainno taminnuunnuuvaa raduda utuane, tuduu rikioo ari yaakuuvaa raduda utuduu yaaku saivai safuuma vauvaa roosiima vairavai. ¹⁴ Vauduu teeda Farisai vaidiia vida nuunaida Yisuunna utida ruputikio putuaiveera kuaivaa kuaa teerama kieeravai.

Anutuuoqo ari mmoori vareera vaidiivaa mmatairavai

¹⁵ Teerama kiooduu Yisuuva rikiooduu inna mmaarau kua tuduu rikioo ii yoosinna ivakidiri pikioo vo yoosinnavakira vuduu rikiaada kaayau gioonna kiaapuuya inna nnaagiai viravai. ¹⁶ Vuduu too iva mmuakiaa nniitarooya tuqinnoo ariyara vo gioonna kiaapu vooya kua mmivoo kua iya ooqoo tiravai. ¹⁷ Nnaaruaa forofetaa vaidi Yisayaava tuu kuaivaa kaanaivo iva uvaugiataama vairavai. Yisayaava Anutuuoqo tuu kuaivaa fafaara roo tunoo:

¹⁸ Inna ni mmoori vareera vaidivai.
Neeno inna mmataama kiauval.
Na innara mmuduuya ruauko
kaayauma innara ni yoketainoo.
Na ni Mmannasaivaa inna mmimo
ivoono mmuakiaa voopinnaa gioonna kiaapuuya
safuuma yaparainaravai.

¹⁹ Ivo hama buaaru tioo hama kai tioo
hama yoosinna vuutaivaki diitoo
yaagueeqama kua tinaravai.

²⁰ Iya yaammaivo tapugioo vaivaa
hama utu ratokaaneema
fai ivo hama gioonna kiaapu
muaraagama variivaa
ruputinaravai.
Iya tooba manumanuuvaa
hama utu rasuukiaaneema
fai ivo hama gioonna kiaapu
muaraagama variivaa ruputinaravai.
Fai ivo mmannammanna mmooriivaa varanono
yapooma safu aataruuvono maisa aataruuvaa
yaataraanara suaivaki pikiaaranavai.

²¹ Ivo itaama varinai
mmuakiaa voopinnaa gioonna kiaapuuya
yaata utida innara faannakiaaravee.
Yisayaava fafaara roo kuaivo itaa kua tiravai.

uuvaa roosiivaa ngia ivaa nnaasu taaravai. ⁴⁰ Yonaava piisa pinaivaa rasookaivaki taaravooma suai taaravooma heena vauvaa roosiima Na Vaidiivaa Mmaapuuvooonon vaidi putuaya vaira mmataivaki taaravooma suai taaravooma heena vainaravee. ⁴¹ Ninivee varuu gioonna kiaapuuya Yonaanna kuaivaa rikiada ausa hanigiada yoketaama variravai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Na aavaki variauvo Yonaanna yaatarauvoono ngii tasipama variaunoo. Ninivee varuuya ausa hanigiada yoketaama varuuvaara yapooma Anutuugo gioonna kiaapuuya yaparaira suaivaki fai iya kua pinaivaa aanna ngia variaya ngiiki yapa kikiio Anutuugo irisai maisaivaa ngii minaravaivee. ⁴² Nnaaru kietea varuu gioonna voovoono tooya sainai ngieera ari voopidiri ngioo ngioo vaidi Soromoono tinni ruaivaasidiri kua rikiaanara nniravai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Na aavaki variauvo Soromoonaa yaatarauvoono ngii tasipama variaunoo. Gioonnaivo ngieeradiiri numa Soromoonaa kuaivaa rikiovaara fai yapooma Anutuugo gioonna kiaapuuya yaparainara suaivaki ivoono kua pinaivaa aanna ngia variaya fai ngiiki yapa kino Anutuugo irisai maisaivaa ngii minaravaivee.

Mmagia maisaivo kava ari varuuvaki variravai
(Rukaaso 11:24-26)

⁴³ Mmagia maisaivo vaidiivaa aakiaivakidiri pikioo vioo koo mmuyai gaanga yoosinaiyauvaki ari varinara mmaataivaara buaama roo nuainnonno taikio kuminaikio ⁴⁴ ariita kua tioo tunoo: Fai na kava vara ranee nini nnau pikiauvaki oro varinaravee, kiasa kioo kava vara ranoo numa taikio ari nnauvo rupi yamaama kioo funnukama kiaikio mmanna nnauvai vaikio too ⁴⁵ ivaki varioo oro seena mmagia maisaiyauvo inna maisaivaa yaatareera yaaku saivai karasaidiri taaramada vitoo nnikiai iya numa inna tasipama variaavai. Aa vaidi aavaa aakiaivaki tauraa mmagia maisa mmuavaavi varikio kiisama maisama varikiai nnaagiai kaayau mmagia maisaivi innaki variaavo kaayau maisama varivaivee. Gioonna kiaapu maisama aanna makee variaya fai mmuakaraama itaama variaaravee.

Yisuunna kaanoota kataunnaiyaatama innara tiravai
(Marakaa 3:31-35; Rukaaso 8: 19-21)

⁴⁶ Yisuuva homo gioonna kiaapuuyaata kua tuoo varuduu ari kaanoota ari kataunnaiyaatama innaata kua kiaaree kiaa numa mmaanai dida vairavai. ⁴⁷ Dida vauduu gioonna kiaapuuyakidiri voovoono Yisuunna tunoo: Aa mmiaa i kaanoota i kataunnaiyaatama aita kua kiaaree kiaa numa diaanoo, ⁴⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Ni noonna tuanaivaata ni gata tuanaiyaatama vaa ngia taavaivee. Na ni noonna tuanaivaaraatama ni gata tuanaiyaraatama mmuduuya ruauneema dee gioonna kiaapuvaara na mmuduuya ruaunnee? ⁴⁹ kiasa kioo ari nnaagiai nuaira gioonna kiaapuuya oopu haroo tunoo: Aqaayaano ni noova ni gataunnaiya variaano. ⁵⁰ Gioonna kiaapu voovoono ni Napoova ngiau aapu variivaa tinniivau vai kuaivaa tuqinnama rikioo iinnonno inna ni gata vayaa ni nunna nayaa ni noova varinoo, tiravai.

13

Yisuuva uru rututuooma kioovaudiri

mmataama kioo tiravai
(Marakaa 4:1-9; Rukaaso 8:4-8)

¹ Yisuuva itaa kua kiasa kioo nnauvaki pikioo mmuai suaivaki oro nnoori haruunga mmaagaivau dioo vauduu ² gioonna kiaapu kaayauya inna suvuauvaara ivo kanuuvaki karo voorio feena roo oro nnoori tooyaivaki kioo ivaki varuduu gioonna kiaapuuya homo mmaagaivau diravai. ³ Duduu Yisuuva mmatayaa diaa mminnaiyauvudiri mmataama kioo kaayau kua iya kiasa mmioo tunoo: Rikiaatee. Vaidi voovoono yeenna uruuyauvaa varoo ⁴ oro ari mmooriivaki rututuooma roo nuaikio vooyauvai aataruuvau vaivau tuoo kuaikiai ngiaammaiyauvo tuma porooma nnaavai. ⁵ Uru vooyauvai tuoo sikau tasipama vai mmataivau kaaiyauvo uruoo hama kaayau mmataivo vaivaara kiisa suai urikio too ⁶ suaivo ngioo taikio maisaikio hama tuukaivo hokobama kuaivaara akiiraama aasannaivai. ⁷ Uru vooyauvai tuoo ooviyaivaki kuaikio ooviyaivo ivaa tasipama uruoo raputu kiaivai. ⁸ Uru vooyauvai mmata yoketaivau tuoo kuaiyauvo yoketaama urikio kaayau iiraiyauvo vaivai. Vooyauvakidiri iiraiyauvo yaaku sai vaidiiva yuku yaaku taika kioo (100) vaikio vooyauvakidiri iiraiyauvo taaravooma vaidiiva yuku yaaku taika kioo (60) vaikio vooyauvakidiri iiraiyauvo mmuaa vaidivai yuku yaaku taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana (30) vaivaivee, ⁹ kiasa kioo tunoo: Gioonna kiaapu voovoono arinaima rikiaivoono ii kua ivaa arinaima rikiaivee, tiravai.

*Yisuuva mmataama kioo kua oyaivaa tiravai
(Marakaa 4:10-12; Rukaaso 8:9-10)*

¹⁰ Tudu rikiada Yisuunna ngiaammuauya innasi nnida inna yaparaida tunoo: Aani-ira a gioonna kiaapuuya kiaa mmira suaivaki mmatayaa diaa mminnaiyavunudiri mmataama kiee kiannanee? ¹¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira kua oyai haumaki vaiyauvaa fai na ngii giaa ngii minai ngiengienoo arinaima rikiaravai. ¹² Gioonna kiaapu voovoono ni kuaivaa arinaima rikiavoono fai Anutuugo ari vo kua ari vo kuaivaa inna kiaa mminono innaki kaayauma suvainaravai. Gioonna kiaapu voovoono kiisa kuaivo inna yaatana vaivaa fai yapooma taunnu kino hama innaki kuaivootainaravai. ¹³ Gioonna kiaapu vooya teedada mmanna avuuyauvaadiri teeda hama tuqinnama taavai. Iya rikiadada mmanna yaataiyauvaadiri rikiada hama arinaima rikiavai. Hama iya tuqinnama teeda arinaima rikiavaara na mmatayaa diaa mminnaa vooyavunudiri mmataama kiee iya kuaa mmiauvai. ¹⁴ Nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaava fafaara roo kuaivo vainnono aanna makee variaa gioonna kiaapuuyaki kaanaivo vainoo. Yisayaava fafaara roo tunoo:

Anutuugo tinoo:

Ngia rikiadada hama arinaima rikiaravai.

Ngia teedada hama tuqinnama taaravai.

¹⁵ Iya ngiari avuuyauvaa teeda

iya yaata tinniyauvaa rikiada

ausa tinniyauvaa hanigiakiai

na iya tuqinneevora kuaa

iya tinniyauvo yaagueueqaiakiai

ngiari yaataiyauvaa ramuunnaama kiada

ngiari avuuyauvaa tasuuma kiada variaavaivee, tiivaivee.

Yisayaava itaa kua kua kioo fafaara reeravai. ¹⁶ Ngiengienoo ngiingii avuuyauvaadiri tuqinnama teeda ngiingii yaataiyauvaadiri tuqinnama rikiavai. Ngia tuqinnama teeda rikiavaara Anutuugo ngiijara yoketainoo. ¹⁷ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaaruaa vaidi forofetaa kaayauyaatama kaayau gioonna kiaapu Anutuugaara yaata utida safuuma varuuyaatama aanna makee ngia taivaa iya taatauduu iya faannaidada putida hama teeravai. Aanna makee ngia rikiava kuaivaa iya rikiatauduu iya faannaidada putida hama rikieeravaivee.

Yisuuva uru rututuora kua oyaivaa kooyaa tiravai

(Marakaa 4:13-20; Rukaaso 8:11-15)

¹⁸ Vaidiivo uruuyauvaa rututuoma kioovaudiri na mmataama kiau kua oyaivaa rikiaate. ¹⁹ Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira kua mmayaayaivaa gioonna kiaapu voovoono mmanna yaata nnaasu rikioo hama arinaima rikiavo uruuyauvo aataruuvau tuoo kuaiyauvaa roosiivai. Hama ivo arinaima rikiavaara Sataango numa inna aakiaivakidiri kuaivaa ravisi varavai. ²⁰ Uruuyauvo sikau tasipama vai mmataivau tuoo kuaiyauvo gioonna kiaapu voovai roosiivai. Ivo Anutuugaa kuaivaa rikiai saivaata kaayau siriga tasipama varavai. ²¹ Uruuyauvo uruoo hama tuukaiyauvo mmeepi kuaiyauvaa roosiima ivo hama kuaivaa ari aakiaana yapeerama kioo kiisa suai nnaasu Anutuugaara yaagueueqaivai. Ivo Anutuugaa mmooriivaa iivaara seena gioonna kiaapuuya maisa mmoori mmuaararavaa inna mmiaavo rikioo ivo makee tikio Anutuugaa aataruuvaa pikiaivai. ²² Uruuyauvo ooviiyauvaki tuoo kuaiyauvo gioonna kiaapu voovai roosiivai. Ivo kuaivaa rikioonnaata mmatayaa diaa mminnaiyauvaa varaanarivaara kaayauma yaata utuoo sikau varaanarivaara yaata utuoo mmuduuya rikio iyaavoono inna suvainno Anutuugaa kuaivaa rugakio rikioo hama iiraivo vaivai. ²³ Uruuyauvo mmata yoketaivau tuoo kuaiyauvo inna gioonna kiaapu voovai roosiivai. Ivo Anutuugaa kuaivaa arinaima rikiaikio tinniiivo rusitikio kuaivo inna aakiaana urikio iiraiyauvo suvainno ataama vaivai. Vooyaki kaayau iiraiyauvo (100) vaikio vooyaki voota nnoonna (60) vaikio vooyaki kiisakiangii (30) vaivaivee, tiravai.

Yisuuva yeenna vuuaitavudiri mmataama kioo tiravai

²⁴ Yisuuva itaa kua kua kioo kava mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo iya tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara diravai vaidiivo uru yoketaiyauvaa ari mmooriivaki rututuoraivaa roosiivai. ²⁵ Ivo yeenna vuuaita uruuyauvaa rututuoma kuaikiai vo heena voovaki mmuakiaa gioonna kiaapuuya vuru vakiaavo rikioo mmoori nakaaravaa nnammutuaa voovoono numa yeenna vuuaita mmooriivaki ari ikiau uru maisaiyauvaa rututuoma kioo kuaivai. ²⁶ Kuaikio yapooma yeenna vuuaitayauvo uruoo iiraiyauvo vainara iikio ikiauyavootama uruoo kooyaa vaivai. ²⁷ Vaikiai teeda mmoori vareera ngiaammuauya oro nakaaravaa kiaanoo: A uru yoketaiyauvaa nnaasu ai

mmooriivaki rututuookiannano. Mo dataama kioo ikiauyauvootama uriinne? ²⁸ kiao vo rikioo tinoo: Mo ti nnammutuaivoono rututuovaivee, tikiai rikiaida iya inna yaparaida kiaanoo: Fai ta oo ikiauyauvaa hamukuaarannee? ²⁹ kiao vo rikioo ivo iya sai tinoo: Hamavee. Ngia ikiauyauvaa hamukida sabi vuilitaiyauvaatama hamukuaarainnoo. Piki-aa-tee. ³⁰ Kii nuunama urikiai yapooma iira rutakeera suaivaki na iira rutakeera ngiaam-muaya tinara: Tauraa ikiauyauvaa hamuku kiada uru rau ikiaivaki kagaariaarivaara teerama kiatee. Nnaagiai vuilitaiyauvaa rutaka rada iyauvaa yeenna yapeera nnauvaki yapaatee, tinaravaivee. Nakaaraivoono itaa kua tiivaivee, tiravai.

Yisuuva uru kiisa masateeraivaidiri

mmataama kioo tiravai

(Marakaa 4:30-32; Rukaaso 13:18-19)

³¹⁻³² Yisuuva itaa kua kiao kioo kava mmatayaa diaa mminnaa voovaidiri mmataama kioo iya kiao mmioo tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara dirai vo puuqaira yeennaivaa roosiivai. Uru kiisaikiato vaikio mmuakiaa mminnaiyauvaa uruuyauvoono ii uru ivaa yaataravai. Vaidi voovoono ii uru ivaa varoo ari mmooriivaki rututuooma kiaikio uruoo ngioo vioo pinaa kioo mmuakiaa annaana mmaguyaiyauvaa yaataroo dikiai ngiaammaiya numa inna hammaraiyauvaki ngiisaiyauvaa heeka kiada vakiaavaivee, tiravai.

Yisuuva puuqaira yeennaivaidiri mmataama kioo tiravai

(Rukaaso 13:20-21)

³³ Yisuuva itaa kua kiao kioo kava mmatayaa diaa mminnaa voovaidiri mmataama kioo iya kiao mmioo tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara dirai vo puuqaira yeennaivaa roosiivai. Gioonna voovoono ii yeenna ivaa varoo paravuaa saaba taaravoomaivaki hanigiaanigieema kioo yapa kiaikio vainno eyommaavai puuqavaivee, tiravai.

Yisuuva kuaivaa nnaasu mmataama kioo tiravai

(Marakaa 4:33-34)

³⁴ Iqii kua mmuakiaa iyauvaa Yisuuva gioonna kiaapuuya kiao mmu suaivaki mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo iya kiao mmiravai. Hama vo kua voovai kooyaa tiravai. Mmuakiaa kuavai mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo tiravai. ³⁵ Vaidi forofetaa nnaaru varu vo fafaara roo kuaivo ngioo ngioo Yisuuva gioonna kiaapuuya kiao mmu suaivaki kaanaivo vauvaara ivo mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo kuaivaa nnaasu tiravai. Forofetaivoono fafaarainno tunoo:

Fai na gioonna kiaapuuya kua kiao mmiee

mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri

mmataama kiee iya kiao mmiravai.

Anutuugo ngiau mmata uu suaivaki

haumaki vau kuaiyauvaa iya kiao mmiravavee.

Forofetaivoono fafaara roo itaa kua tiravai.

Yisuuva ikiau maisaiyauvo uruu kua oyaivaa tiravai

³⁶ Yisuuva gioonna kiaapuuya pikioo nnau voovaki oro varuduu ari ngiaammuauya innasi nnida inna tunoo: A ikiauyauvo mmooriivakidiri uruuyauvunudiri mmataama kiee tunna kua oyaivaa ti kiao ti mminee, ³⁷ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Na Vaidi-ivaa Mmaapuovoono uru yoketaivaa rututuora vaidivai. ³⁸ Mmooriivaki uruuyauvaa rututuooma kiao mmuakiaa mmatayaa variaa yoosinnaiyauvaa roosiivai. Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaiyauvaa teerakiaa gioonna kiaapuuya uru yoketaivaa roosiikaaivai. Gioonna kiaapuuya vaidi maisivaa kuaivaa rikiaida iikiaiya ikiauyauvaa roosiikaaivai. ³⁹ Nnammutuaivo ikiau maisaiyauvaa rututuovo inna Sataangovee. Irai yauvaa rutakeera suaivo inna ngiau mmataivo taikaanara suaivai. Iira rutakeera ngiaammuauya inna aangeraiyavee. ⁴⁰ Ngiaammuauya ikiauyauvaa hamuku kiada ikiana kagaari kianeema ngiau mmataivo taikaanara suaivaki aangeraiya gioonna kiaapuuya mmuaikaraama iikiaravai. ⁴¹ Na Vaidiivaa Mmaapuovoono ni aangeraiya titanai ni yoosinnaiyauvunudiri nuaida varida gioonna kiaapuuya ngiari seenaiya mmoori maisivaa iikiateera vuavikiai yaatama gioonna kiaapu mmuakiaa maisama variyaiyaatama vitada ⁴² ikiana kagaari kikiavi ivaki varida teekio iya nannateenai fai ngiari avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuaarareenai rataaravai. ⁴³ Iya itaama varikiai safuuma varira gioonna kiaapuuya ngiari Gioonna yoosinnaiyauvunudiri varida suaivo yoketaama taineema yoketaama ari vookaraama variaaravavee. Gioonna kiaapu voovoono arinaima kua rikiaivoono ii kua ivaa arinaima rikiaivee, tiravai.

Yisuuva sikauiyauvaa mmatana hauma kioovaara tiravai

⁴⁴ Yisuuva itaa kua kiaa kioo kava mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo iya kiaa mmioo tunoo: Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diraiivo kaayau sikau yoke-taiyauvaa vaidi voovoono vaa mmatana hauma kaiyauvaa roosiivai. Vaidi voovoono mmataivaki hanukua roo taikio sikau yoketaiyauvo inna too vaikio too keena rummua apu kioo kaayauma sirigainno vioo ari mmaraa mminnamminnaa mmuakiaayauvai varoo oro vooya mmikio irisai sikauiyauvaa varoo numa mmataivaa nakaaraivaa mmioo mmataivaa varaivaivee, tiravai.

Yisuuva seeta yoketaivaudiri mmataama kioo tiravai

⁴⁵ Kiaa kioo vo kua voovai tunoo: Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diraiivo atavai vainoo. ⁴⁶ Vaidi voovoono sikau seeta yoketaivaa roosiivaara buainnonno taikio voovai kaayau yoketaivo inna too vaikio too oro ari mminnamminnaa mmuakiaayauvai varoo oro vooya mmikio irisai sikauiyauvaa varoo numa seetaivaa nakaaraivaa mmioo ivaa varaivaivee, tiravai.

Yisuuva vaaheevaudiri mmataama kioo tiravai

⁴⁷ Kiaa kioo vo kuavai iya kiaa mmioo tunoo: Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diraiivo utua vaaheevaa roosiivai. Vaidiia utua vaaheevaa varada nnoori haruungaiivaki kagaari kiada kaayau tavauyauvaa ari vookara ari vookaraiyauvaa varaavai. ⁴⁸ Varaavovo mmuugiakiai teeda utu raririima mmaagaivau yapa kiada hara kiada varida tavauyauvaa ari vookara ari vookaraiyauvaa haitatuuda yoketaiyauvaa ngiari utuaiyauvaki vara rummua kiada maisaiyauvaa kagaari kiaavai. ⁴⁹ Fai yapooma ngiau mmata taikeera suaivaki fai itaama vainaravai. Fai aangeraiya nuaida varida gioonna kiaapu yoketaama variaya pikiada maisama variaya vitada ⁵⁰ ikiana kagaari kikiyai ikia aakiaivaki varida teekio iya nnannateenai fai iya avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuaarareenai rataaravaivee, tiravai.

Yisuuva nnisi kuaivaaraata karaasa kuaivaaraatama tiravai

⁵¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo ari ngiaammuauya yaparainno tunoo: Vaa ii kua iyauvaa na ngii giaa ngii miauyauvaa ngia arinaimaida rikiaannee? tuduu rikiaada iya inna sai tunoo: Yo, vaa ta rikiaunnanoo, ⁵² tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Ivaara na nnau nakaaraa vaidiivaa mmataama kiee ngii giaa ngii miaunoo. Nnau nakaaraa vaidiivo nnisi mminnaiyauvaata karaasa mminnaiyauvaatama ari nnauvaki yapa kiaikio vaiyauvaa inna ivo varaivai. Vaidiivo tauraa Anutuuoqaa kua mmaanna kuaivaa arinaima rikioo nnaagiai Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diraiivaaraatama arinaima rikiaivoono ii nnau nakaaraa vaidi ivaa roosiivai. Ivo nnisi kuaivakidiriata karaasa kuaivakidiriataatama gioonna kiaapuuya kua mmiivaivee, tiravai.

Gioonna kiaapu Nasareetaiya Yisunnara

ooqoo tiravai

(Marakaa 6:1-6; Rukaaso 4:16-30)

⁵³ Yisuuva mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo kuaivaa kiaa taika kioo ivaki pikioo ⁵⁴ ari yoosinna tuanaivakira vioo ngiari nuunaira nnauvaki oro varioo ari kuaivaa iya kiaa mmiravai. Kiaa mmuduu rikiaada nnikiaraida tunoo: Aa vaidi aavo deevakidiri tinni yoketaivaa varaivainnee? Mo dataama ivo yaagueeqa ari vookara ari vookarai mmooriyyauvaa iinnee? ⁵⁵ Ivo nnau heekeera vaidiivaa mmaapuvai. Mariaava inna kaanovee. Ari kataido Yakoopo Yoosiipo Simoono Yutaasainna variaano. ⁵⁶ Mo ari nnunnaapuuya aavaki variaano. Mo deevakidiri ivo ii kua ivaa varaivainnee? ⁵⁷ kua kiada hama innara iya yoketauduu innara ooqoo tiravai. Innara ooqoo tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Kua kutaa tira vaidi forofetaivaara mmuakiaa yoosinnaiya innara yoketaakiaani ari yoosinna tuanaiyaata ari seenaiyaatama hama innara yoketaakiaavaivee, tiravai. ⁵⁸ Iya hama innara kutaavaivee tuuvaara ivo hama Anutuuoqaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa ivaki kaayauma iiravai. Kiisama iiravai.

14

Yuvuaano nnoori apira vaidiivo putuuva mmayaayavai

(Marakaa 6:14-29; Rukaaso 9:7-9)

¹ Ii sui ivaki Yuvuaano putuduu rikioo Yutayaiya kieetaivo Herooto Yisuuva yoketaa mmooriivaa iima kioo mmayaayavaa rikioo ari seena vaidi kieetaiya tunoo: ² Aa vaidi aavo Yuvuaano nnoori apira vaidivai. Vaa putuoo keena diitoovaarainno yaagueeqaivo inna tasipaikio mmoori ari vookaravaa iino, tiravai.

³⁻⁴ Nnaaru Yuvuaano homo varuu suaivaki Herooto ari yayaanna Piriipaa nnaataivaa Herootiaanna mmuara varooduu Yuvuaano inna tunoo: Anutuuga aataruuvoo hama itaivai. Sa varaanee, tuduu rikioo Herootiaava Yuvuaanaara nnannatoovaara Herooto ari ngiaammuauya tuduu Yuvuaanaa yuku yaakuuvaa yeena rau kiada oovi nnauvaki yapa kieeravai. ⁵ Yapa kiooduu Herooto Yuvuaanaa ruputuataduu gioonna kiaapuuya Yuvuaanaara forofetaavavee tuuvaara Herooto iyara aatuunno hama ruputiravai.

⁶ Hama ruputuduu yapooma Herootaa mmatoosuaivo nnuuduu gioonna kiaapuuya nuunaida buusaivaa nnaara varuduu Herootiaanna raunnaivo numa kuaru rooduu teeda Herootoota ari seenaiyaatama teeda varuduu Herooto innara kaayauma yoketairavai. ⁷ Innara yoketauvaara ivo kua kiaa teerama yeena rau kioo kuaivaa tunoo: A ni yaparakianna mminnaivaa fai na kutaa i mminaravaivee, ⁸ tuduu rikioo kiaatannaivo oro ari kaanaa yaparaduu rikioo kaano kiaa mmuu kuaivaa numa Herootaa kiaa mmioo tunoo: Anna makee i ngiaammuauya Yuvuaano nnoori apira vaidiivaa nnuunaivaa rutaka kiada inna kieetaivaa yanaivau yapa kiada varada numa i mmikiai ni mianee, ⁹ tuduu rikioo Herootaa ausaivo kaayauma mmuaararooduu ari seenaiya avuuyauvunu vaa kua kiaa teerama yeena rau kioo kuaivaa tuuvaara yaata utuoo ee-oo tioo ¹⁰ ari ngiaammuauya titooduu oovi nnauvaki vida Yuvuaanaa nnuunaivaa rutaka kieeravai. ¹¹ Rutaka kiada kieetaivaa yanaivau yapa kiada varada numa kiaatannaivaa mmuduu varoo ari kaanaa mmiravai. ¹² Mmi kiooduu Yuvuaanaa ngiaammuauya numa inna mmamma kaanaivaa varada oro mmata nnauvaki hau kiada vidada Yisuunna kiaa mmiravai.

Yisuuva vaidi kaayau (5000) yeenna mmiravai

(Marakaa 6:30-44; Rukaaso 9:10-17; Yuvuaano 6:1-14)

¹³ Yisuuva Herooto uu kuaivaa rikioo ivakidiri pikioo kanuu voovai varoo vioo nnoori-ivaa pikioo mmanna gaanga yoosinnaivakira viravai. Vuduu rikiada gioonna kiaapuuya ivo vuu kuaivaa rikiaada ngiari yoosinnaiyauvaa pikiaada mmatayaa ivo vuupi viravai. ¹⁴ Vuduu too Yisuuva nnoori mmaagaivau vioo varioo rootu tooduu gioonna kiaapuuya suvuau kiooduu iyara boo tioo iya tasipama varuu nniitarooya tuqinneeravai.

¹⁵ Tuqinnooduu suaivo hannauduu Yisuunnasi ari ngiaammuauya nnida tunoo: Vaa suaivo hannainoo. Aa yoosinna aavo mmanna gaanga yoosinnavaki ta variaunnaanoo. Gioonna kiaapuuya titanai kuatee. Aa yoosinna aayauvakinnaayasi vida yeennaiyauvaa sikauyauvaadiri yookaama kiada varada nnikiai nnaateeraivaara titanai kuatee, ¹⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Sa iya itakiai kuatee. Mo ngeenoo yeennaiyauvaa iya mmiatee, ¹⁷ tuduu rikiaada iya inna sai tunoo: Bereeta yaaku saivai tavau taarama nnaasu aa tiisi vainoo, ¹⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Iyauvaa vara ni miatee, ¹⁹ kiaa kioo hanigia gioonna kiaapuuya tunoo: Ferefuruunnavau variatee, tuduu ivau varuduu bereeta yaaku saivai tavau taaravaitanaatama tu kioo vainno avuuvaa reeri ngiau aapu too vainno Anutuugaata kua yoketaivaa tioo bereetaiyauvaata tavauvaitanaatama kusiinnonno kioo ari ngiaammuauya mmuduu varada gioonna kiaapuuya mmuduu ²⁰ mmuakiaaya nnooduduu iya ausaiyauvo rasituduu ari ngiaammuauya utua yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitanaki yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa rupi nuunama rummaa yapa kieeravai. ²¹ Vaidi ivaki varida yeenna nnooya kaayau (5000) variravai. Iya hama gioonna nnaakaraiyaatama yaariravai.

Yisuuva nnoori veraivau nuairavai

(Marakaa 6:45-52; Yuvuaano 6:15-21)

²² Iya nnaa taika kiooduu Yisuuva ari ngiaammuauya yaagueeqama titoo tunoo: Na gioonna kiaapuuya titee varinai ngeenananaa tauraa kanuuvaki karada nnoori sainai kuatee, tuduu rikiaada vida varuduu ²³ gioonna kiaapuuya ngiari yoosinnaipira titooduu vuduu too Yisuuva arivai yaaku varaanara taapi kiisaivaura viravai. Vioo vioo oro varioo yaaku varooduduu heenauduu rikioo arivai ivau varuduu ²⁴ ari ngiaammuauya varuu kanuuvoo nnoori haruunga pinaivaa vuutaivaki vioo varuduu yatari sagaiyauvaa utida nnooriivaa ruvuatidada tooduu yuunna yaamurukaivo yaagueeqama iyasi ngioo iya kanuuvaa hanigaaingiooduu ²⁵ patainara uduu Yisuuva nnoori verenooavaa raa roo iyasi mmiravai. ²⁶ Iyasi nnuuduu teeda kaayauma aatuuda tunoo: Mmagia maisavainno nnino, ²⁷ kiaa kiada kai kiririingaida varuduu Yisuuva akiiraama iya tunoo: Tirooma variatee. Sa aatuukiatee. Na ngiaunoo, ²⁸ tuduu rikiaada Petorooso tunoo: Udaanga-o, a kutaa Yisuuvavee tie ni tinai na nnoori verenooavaa aisi kuanaravee, ²⁹ tuduu rikioo tunoo: Ngianee, tuduu rikioo Petorooso kanuuvaa pikioo nnoori verenooavaa Yisuunnasi ari yuku raa roo viravai. ³⁰ Vioo varioo tooduu yuunnaivo utuduu too aatuunno nnoori aakiaivaki mmeepi vioo rikioo aayanna roo tunoo: Udaanga-o, ni utuane, tiravai. ³¹ Ivo itaa kua tuu saivaata Yisuuva yaakuuvaadiri reeti inna sootu utuoo tunoo: Aaniira a niyara taara yaata utuannavainnee? A kati kisama niyara kutaavavee kiannavavee, ³² kiaa

kioo innaata vitoo kanuuvaki karada oro varuduu yuunna yaamurukaivo taikeeravai. ³³Taikooduu ari ngiaammuau kanuuvaki varuuya Yisuunna ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmida tunoo: A kutaa Anutuugaa Mmaapu tuanaakuavee, tiravai.

Yisuuva Genesareeta nniitarooya tuqinneeravai
(Marakaa 6:53-56)

³⁴Tuduu iya nnoori sainai yoosinna Genesareeta oro varuduu ³⁵gioonna kiaapuuya Yisuunna arinaima teeda ngiari seenaiya titooduu vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuaida varida mmuakiaa gioonna kiaapu nniitarooya vitada Yisuunnasi nriiravai. ³⁶Nnida Yisuunna yaparaida tunoo: Pikinai nniitaraiya i buruqa araiavau utuatee. Tuduu mmuaki-aaya inna buruqa araiavau utuuya nniitarooyauvo taikeeravai.

15

Vaidiyya ngiari taato nnaakukiaiyya kuaivaara yaagueeqairavai
(Marakaa 7:1-13)

¹Iya nniitarooyauvo taikooduu teeda Farisai vaidi vooyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidi vooyaatama vaa Yerusareemadiri nnuuya numa Yisuunna yaparaida tunoo: ²Aaniira i ngiaammuauya ti taato nnaakukiaiyyasidiri nnuu aataruuvaa hatokaanee? Iya yeenna nneera suaivaki hama ngiari yaakuuyauvaa tuqinnama finirama kiada iya yeenna nnaavaivee, ³tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Mo ngiingii yaata tinniyaa vai aataruuyauvaa iikiaaraivaara ngia Anutuugo tuu kuaivaa hatokaavai. ⁴Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Ngii kaano koovaitanaara mmuduuya rida tuqinnaatee, tikio vo kua voovai vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovoono ari kaano koovaitana maisa kua tiivaa ruputikio putuaivee. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno itaa kua tiivai. ⁵Mo ngiengieenoo kiaanoo: Fai gioonna kiaapu voovoono ari kaano koovaitana tuqinnaanara mmatayaa diaa mminnaivaa iyani yapa kioo ivaara tinara: Inna Anutuugaa mminnaavaivee, ⁶kiaa kioo aikiooma hama ari kaano koovaitanaara tuqinnaanaravee. Ngia itaa kua kiaavai. Ngia itaida ngiingii yaata tinniyaa vai kuaivaa iikiaaraivaara Anutuugo tuu kuaivaa hatokaavai. ⁷Ngia huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Nnaaruaa vaidi forofetaa voovai Yisayaava kua kutaavai ngiyyara fafaara roo tunoo:

⁸Anutuugo tinoo:

Aa gioonna kiaapu aaya
mmanna kuasiyauvoono koroono
niyyara yoketaavaivee kiaavo
hama iya aakiaiyauvo niyyara yoketaainoo.

⁹Iya vaidiyya yaata tinniyaa vai kuaivaa

kiaa mmi kiada kiaanoo:
Anutuugaa aataruvaivee, kiaivaara
kuminayaa niyyara kua yoketaivaa kiaanoo, tiivaivee.

Yisayaava fafaara roo itaa kua tuuvaa Yisuuva tiravai.

Aakiaivakidiri nniivaara iya mminnamminnaa maisaiyauvaa varaavai
(Marakaa 7:14-23)

¹⁰Yisuuva itaa kua kiaa kioo gioonna kiaapuuya innasi ngiateera tuduu innasi nuduu iya tunoo: Ngia rikiada arinaima rikiaatee. ¹¹Hama vaidi voovoono mminnaa voovai inna avaidaadiri rasookaivaki tuoo kuaivaara mminnamminnaa maisaivaa varaivai. Aakiaivakidiri ari avaidaagiataa ngioo mmaanai tuoo kuai ivaara mminnamminnaa maisaivaa varaivaivee, tiravai.

¹²Tuduu rikiada ari ngiaammuauya innasi nnida tunoo: Vaa a rikiaannanee? Fari-saiya i kuaivaara nniki rakaida aiyara nnannataavaivee, ¹³tuduu rikioo iya sai tunoo: Mmuakiaa yeenna hauyauvaa ni Napoova ngiau aapu variivoono hama utiraiyauvaa fai hamuku kagaari kiaanaravai. ¹⁴Sa iyara kaayauma yaata utira pikiaatee. Iya vaidi avu huruutai voovoono ari seena vaidi avu huruutai voovai yaakuuvau utuoo nuairaivaa roosiikiaayavee. Vaidi avu huruutaivoono vuai vaidi avu huruutaivaata vitoo aataruuvau kuanaree kiaa vidada fai aiqeeravaitana soopaivaki tiida kuaaravee, ¹⁵tuduu rikioo Petorooso tunoo: A mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kiee kianna kua oyaivaa ti kiaa ti mmianee, ¹⁶tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Ngia gioonna kiaapu kumimakaiya roosiima hama ngii tinniiyauvo rusitivai. ¹⁷Hama ngia arinaima rikiaanoo. Mminnaa voovai vaidi avaidaadiri tuoo rasookaivaki vainno tuoo rukioo mmaanai kuaivai. ¹⁸Vaidi voovoono inna aakiaivaki vaivaa ari avaiivakidiri tiivaara mminnamminnaa maisaivaa varaivai. ¹⁹Vaidi aakiaivakidiri maisa kuaivo ngioo yaataivaki kuaikio yaata utuoo vaidi-ivaa ruputikio putikio nnaata vaati vaarivo mmuara heera aataruuvaa iinno mminnaivaa mmuara varoo unnakua kiaa ari seenaiya kua pinaana yapa kioo ari seenaiyara maisa

kua tiivai. ²⁰ Ii aataru iyauvaara vaidiivo mminnamminnaa maisaiyauvaa varaivai. Ivo yaaku kainaama kuaiavaa tasipama yeenna nnaivaara hama mminnamminnaa maisaivaa varaivaavee, tiravai.

Gioonnaivo Yisuunnara kutaavaivee tiravai
(Marakaa 7:24-30)

²¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo ii yoosinna ivaa pikioo vioo yoosinna taaravaitana nnutuuvaitana Turu Sitoona vainima vau yoosinnaivaki viravai. ²² Vuduu rikioo ari voopinnaa yoosinnaiva nnutuuvo Kanaanaa ivakinnaa gioonnaivo Yisuunnasi ngioo aayanna roo tunoo: Udaanga-o, Davuutiinna oyaivakidiri diiteeraikuavee. Niiyara boo kianee. Mmagia maisaivo ni naunnaivaa aakiaivaki varikio kaayauma kumimakainoo, ²³ tuduu rikioo hama ivo inna sai tuduu ari ngiaammuaudoono numa inna vuavi tida tunoo: Gioonnaivo ti nnaagiaidiri numa tarikama tii ivaa titano kuaivee, ²⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Isarairaa gioonna kiaapu puara sipisiipaiya raubiriikiyaiya roosiikiyaiyara nnaasu Anutuugo ni titooduu na tiravaivee, ²⁵ tuduu rikioo gioonnaivo inna yuku oyaivaki numa rauguru varioo inna tunoo: Udaanga-o, ni naunnaivaa tuqinnaanee, ²⁶ tuduu rikioo Isarairaiya tauraa rikiooyara Yisuuva aa kua aavaa mmataama kioo inna sai tunoo: Ta kuminayaa nnaakaraiya yeennaiyauvaa varada faiya mmiaarainnoo, ²⁷ tuduu rikioo ivo faivaa roosiima ariiyara yaata utuoo inna sai tunoo: Udaanga-o, a kutaa kuavai kiananoo. Mo faiya numa ngiari haitatuukiaiya yeenna nneeda kiaa araiyauvo terenaivau tuoo kuaiyauvaa porooma nnaavaivee, ²⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Gioonna-o, a niiyara kutaavaivee kiannanoo. A ni yaparakiannaivaa na iinaravaivee, tiravai. Ivo itaa kua tuu saivaata gioonnaivaa raunnaivo yoketaama kati hara kioo variravai.

Yisuuva kaayau gioonna kiaapuuya tuqinneeravai

²⁹ Yisuuva ivaki pikioo nnoori haruunga Karirayaa mmaagaivau nuainnonno taapiivau karoo oro ivau varioo tooduu ³⁰ gioonna kiaapu kaayauya nnida yuku yaaku rauyaata avu huruutauyaatama hama kua tuuyaata ari vookarau nniitarooyaatama vitada inna avuuvau nuunama yapa kioodoo ivo mmuakiaaya tuqinneeravai. ³¹ Tuqinnooduu teeda hama kua tuuya kua tuduu yuku yaaku rauya yoketauduu avu huruutauya yoketaama avu tooduu gioonna kiaapuuya iya uuvaa teeda nnikiaraida Isarairayaa Anutuugaa tuanaivaara kua yoketaivaa tiravai.

Yisuuva vaidi kaayau (4000) yeenna mmiravai
(Marakaa 8:1-10)

³² Tuduu Yisuuva ari ngiaammuauya innasi ngiateera iya tuduu innasi nnuudu tunoo: Gioonna kiaapuuya taaravooma suaivaa ni tasipama nookiaavovo vaa yeennaiyauvo taika kiaivaara na iyara boo kiaunoo. Hama na kati iya ngiari yoosinnaiyauvakira titanai kuaaravee. Fai iya hama yeenna nneeraida vikio aataru tammaivaki iya avuuyauvo ngioo vi ngioo vinai sabi yuku raarainnoo, ³³ tuduu rikiada ari ngiaammuauya inna yaparaida tunoo: Aa yoosinna aavo koo mmuyai gaanga yoosinnavaivee. Deevakidiri ta kaayau yeennaiyauvaa varada aa kaayau gioonna kiaapu aayaa mmiaarannee? ³⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Naana bereetayauvai ngiisi vainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Bereeta yaaku saivai karasaidiri taaravaitana vaikio tavau kiisa vookiangii vainoo, ³⁵ tuduu rikioo gioonna kiaapuuya mmatayaa variateera tuduu mmatayaa varuduu ³⁶ tavau kiisaikiangiataa bereeta yaaku saivai karasaidiri taaramaatama tu kioo vainno Anutuugaata kua yoketaivaa kiaa kioo iyauvaa kusiinnonno kioo ari ngiaammuauya mmuduu gioonna kiaapuuya mmuduu nneeravai. ³⁷ Mmuakiaaya nnooduduu iya au-saiyauvo rasituduu ari ngiaammuauya iya yeenna nneeda kioo arai yatiyauvaa utua yaaku saivai karasaidiri taara utuavaitanaki rupi nuunama rummua yapa kieravai. ³⁸ Vaidi yeenna nnooya kaayau (4000) variravai. Hama iya gioonna nnaakaraiya yaariravai. ³⁹ Hama yaaruduu Yisuuva gioonna kiaapuuya titooduu vuduu kanuuvaki karoo varioo yoosinna pinaivaa nnutuuvo Makataraa viravai.

16

Iya ari vookarai mmooriivaa taaraivaara Yisuunna yaparairavai
(Marakaa 8:11-13; Rukaaso 12:54-56)

¹ Vaidi Farisai vooyataa vaidi Satuukai vooyaatama Yisuunnasi nnida inna iida taaraivaara inna yaparaida tunoo: A Anutuugaa mmoori ari vookarivaava iina i ta teeda kiaara: Anutuugaa yaagueeqaivo inna tasipaikioonno iinoo, kiaaravee, ² tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Pataikio heenanaanna suaivo reera kioo kaakanooka visikiyai ngia teeda kiaanoo: Inna fai makee suai pinaa taanaraikioonno itainoo, kiaavai. ³ Pataikiyai ngia diitada ngiauvau taavo nama upisiivo raikiyai ngia kiaanoo: Fai makee inna vatiivo

ruanaraiķioonno itainoo, kġaavai. Ngġa ngġaivaa teeda suaivo taanaraivaara arinaima teeda vatiivo ruanaraivaara arinaima taavai. Mo ngġa aanna makee ta variaunna suai aavaa hama tuqġnnama teeda hama ni oyaivaara arinaima rikġaavai. ⁴ Ngġeeta gġoonna kġaapu makee variġaiyaatama koonnama varida hama Anutuūqġara yaagueeqakġiaanoo. Ngġa Anutuūqġaa mmooari ari vookarai voovaara fai ni yaparaikġai fai hama na iinaravai. Anutuūqġaa mmooari ari vookarġivaa nnaaruaa vaidi Yonaava uvvaa roosiivaa ngġa ivaa nnaasu taaravaivee, kġa kġioo iya pikġioo viravai.

*Yġsuuva vaidi Farġsaiyaraata Satuukġiyyaraatama tiravai
(Marakaa 8:14-21)*

⁵ Yġsuuva ari ngġaammuauyaatama kanuuvaa varada nnoori haruunga sainai oro varaduu ari ngġaammuauya bereetaiyauvaa tasipama varada ngġaaree tuuvaata taunnu kiada nġiravai. ⁶ Nnuduū too Yġsuuva vaidi Farġsaiyaata vaidi Satuukġiyyaataama iira aataruuvaara mmataama kġioo iya tunoo: Vaidi Farġsaiyaata vaidi Satuukġiyyaataama puuqġaira yeennaivo bereeta aakġiaviki too yootaivaa roosiivaara tuqġnnama haitatuukġiatee, ⁷ tuduu rikġiada ngġiari kġa kġi mmi ngġiari kġa mmiida tunoo: Hama ta bereetaivaa varada ngġaunnaivaara ivo itaa kua tinoo, ⁸ tuduu rikġioo Yġsuuva ngġiari kġa mmi ngġiari kġa mmi kuaivaa arinaima rikġioo iya yaparainno tunoo: Ngġa aaniiraida ngġiingġi kġa mmi ngġiingġi kġa mmiida kġiaanoo: Ta hama bereetaiyauvaa varada ngġaunnaano, kġiaannee? Ngġa kati kġiisama niyyara kutaavaivee kġiaanoo. ⁹ Ngġa homooda hama niyyara arinaima rikġiaannee? Na yaaku sai bereetavai kusġi kġee kaayau vaidġiyya (5000) mmuuvaara vaa ngġa taunnu kġiaannee? Yeenna nneeda kġioo arai yatġiyyauvaa ngġa rupi nuunama utuġiyyauvaki ruuyauvo naana utuġiyyauvai vairavainnee? ¹⁰ Nnaagġiai na bereeta yaaku saivai sainaidiri taarama kusġi kġee kaayau vaidġiyya (4000) mmuuvaara vaa ngġa taunnu kġiaannee? Yeenna nneeda kġioo arai yatġiyyauvaa ngġa rupi nuunama utuġiyyauvaki ruuyauvo naana utuġiyyauvai vairavainnee? ¹¹ Na aanna hama bereeta tuaniiyauvaara ngġi gġiaa ngġi mġiavuaa ngġa aaniira hama arinaima rikġiaannee? Vaidi Farġsaiyaata vaidi Satuukġiyyaataama puuqġaira yeennaivo bereeta aakġiaviki too yootaivaa roosiivaara tuqġnnama haitatuukġiatee, ¹² tuduu rikġiada ari ngġaammuauya tġiiniyyauvo rusituduū arinaima rikġeeravai. Gġoonnaivo puuqġaira yeennaivaa bereetaivaki yapaivaara hama Yġsuuva tiravai. Vaidi Farġsaiya kua kġa mmiira aataruuyauvaaraata vaidi Satuukġiyya kua kġa mmiira aataruuyauvaaraatama tuqġnnama haitatuukġiateeraivaara Yġsuuva tiravai.

*Petorooso kua kutaivaa Yġsuunnara tiravai
(Marakaa 8:27-30; Rukaaso 9:18-21)*

¹³ Yġsuuva yoosinnaivaa nnutuūvo Kaisariaa Pipirġi vainima vauyauvaki oro varioo ari ngġaammuauya yaparainno tunoo: Na Vaidġiivaa Mmaapuūvaara gġoonna kġaapuūya niyyara dee vaidġivainnee kġa kiada dataa kuaida kġiaannee? ¹⁴ tuduu rikġiada iya inna sai tunoo: Vooyaano kġiaanoo: Yuvuaano nnoori apira vaidġiavaivee, kġiaani vooyaano kġiaanoo: Irayaavavee, kġiaani vooya kġiaanoo: Yirġiiaavavee, kġiaani vooya kġiaanoo: Ari vo forofetaa vaidġiavaivee, kġiavaivee, ¹⁵ tuduu rikġioo Yġsuuva iya yaparainno tunoo: Mo ngġeeta niyyara dataa kuaida kġiaannee? ¹⁶ tuduu rikġioo Simoono Petorooso inna sai tunoo: A vaidi Anutuūqġo i mmataama kġioo vaidġiikuavee. E Anutuūqġo tupatupaa variraivaa Mmaapukuavee, ¹⁷ tuduu rikġioo Yġsuuva inna sai tunoo: Simoono, Yuvuaanaa mmaapukuavee. Anutuūqġo aiyara pinaama yoketaġino. Hama mmatayaa diaa gġoonna kġaapuūyaano ii a kianna kua kutaa ivaa i kġa i mmiāano. Ni Napoova ngġi aapu variivoono safuuma i kġa i mmiġiġai a kiannano. ¹⁸ Na i kġa i mmiāano. I nnutuū Petoroosaa oyaivo oora sikauvai. A niyyara kianna kuaivo sikau roosiivai. Gġoonna kġaapuūya ii kua ivaa rikġiada ausa hanġiġiyya na vitee aataru yoketaivau yapa kinai yaagueeqama variaaravai. Fai hama putiraivaa yaagueeqaivoono ii aataru ivaa yaataraanaravai. Fai vooya putġiġai vooya homo variġiyya fai yaagueeqama variaaravai. ¹⁹ Anutuūqġo ngġi aapu gġoonna kġaapuūyara diravaa yaagueeqaivaa na i mminaravai. A mmatayaa varianna suaivaki mmiinavaara ooqoo kiannaivaa fai Anutuūqġo ngġi aapu variivoota ooqoo tinaravai. A mmatayaa varianna suaivaki mminnaa voovaara ee-oo kiannaivaa fai Anutuūqġo ngġi aapu variivoota ee-oo tinaravaivee, ²⁰ kġa kġioo ari ngġaammuauya yaagueeqama tunoo: Na vaidi Anutuūqġo ni mmataama kġioovaara sa gġoonna kġaapuūya kġa mmiitee, tiravai.

*Yġsuuva mmamma nniitareeraivaa varoo putinaravaara tiravai
(Marakaa 8:31-9:1; Rukaaso 9:22-27)*

²¹ Ii suai ivakġidiri Yġsuuva ari ngġaammuauya kua kooyaa kġa mmioo tunoo: Na Yerusa-reema vinai vaidi yokovaiyaatama vaidi Anutuūqġara kati puara hudeera kieetaiyaata kua mmaanna kġa mmiira vaidġiyyaataama kaayau mmamma nniitareeraivaa ni mmiġiġai vaidġiyya ni rupitġiġai na putino taara suaivaitana taikano voomaivaki Anutuūqġo tġiini

na keenaa diitaanaravaivee, ²² tuduu rikioo Petorooso inna vitoo mmaraa voovau oro kioo yaagueeqama inna tunoo: Udaanga-o, kii Anutuuqo iya tinniiyauvaa hanigianai iya sa aiyara itaa kua kiatee, ²³ tuduu rikioo Yisuuva hanigioo Sataango Petoroosaa tasipooavaara inna tunoo: Sataango, ngieera kuane. A ni aataruuva uदारainaree kiainna iikiannano. I yaataivo vaidiiya yaataivaa roosiino. Hama Anutuuqaa yaataivo itaama vainoo, tiravai.

²⁴ Yisuuva itaa kua kua kioo ari ngiaammuauya tunoo: Fai gioonna kiaapu voovoona ni nnaagiai nninaree tioo fai ari yaata utira aataruuvaara oqoo tioo gioonna kiaapuuya niyara inna ruputikio na putuauneema ivo putinaraiavaara ee-oo tioo ni nnaagiai ngiaivee. ²⁵ Fai gioonna kiaapu voovoona ari mmatayaa variraivaara yaagueeqama yaata utuoonnonno fai yapooma hama ivo tupatupaa varinaraivootainaravaivee. Fai gioonna kiaapu voovoona hama ari mmatayaa variraivaara yaata utirainno niyara putinaraiavaara ee-oo tiivo fai tupatupaa variraivaa varaanaravai. ²⁶ Fai gioonna kiaapu voovoona mmuakiaa mmatayaa diaa mminnamminnaiyauvaa ariyara varoo hama tupatupaa variraivaara yaata utirainno putuoo dee irisai yoketaivaa fai Anutuuqaasidiri varaanarannee? Fai hama varaanaravaivee. Gioonna kiaapu voovoona hama yopeema irisai mminnaivaadiri Anutuuqaa mmioo tupatupaa variraivaa varaanaravaivee. ²⁷ Fai yapooma Na Vaidiivaa Mmaapuuvooona ni Napoonna mmeekia ari vookaravoota inna aangeraiyaatama keenaa tiinaree tiee fai na tiee mmuakiaa gioonna kiaapuuya ngiari mmooriivaa iikiavaugiatama irisaiyauvaa iya mmunaravai. ²⁸ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai gioonna kiaapu vooya aavaki diaiya hama putirama kiada varida teekiai Na Vaidiivaa Mmaapuuvo kieetavai varinai teeda taaravaivee, tiravai.

17

Yisunna mmammaivo hanigioo ari vookarairavai

(Marakaa 9:2-13; Rukaaso 9:28-36)

¹ Yapooma yaaku saivai karasaidiri mmuaa suaivai taika kiooduu Yisuuva Petoroosaa vitoo Yakoopaa vitoo Yakoopaa kutaivaa Yuvuaanaa vitoo taapi hokobaivaara ngiarivana nnaasu viravai. ² Vidada oro ivau dida vaidi tooduu Yisunna mmammaivo hanigioo ari vookarairavai vauduu inna oori nnikiivo suaivaa roosiima tooduu inna uyira raraiyauvo mmeekia roosiima poosairavai. ³ Poosauduu teeda Yisunna ngiaammuaa taaravoomaivaatana tooduu nnaaruaa vaidi putuuvaitana Musiia Irayaaya Yisunnaata kua tida varuduu ⁴ Petorooso Yisunna tunoo: Udaanga-o, ta aavaki variaunnano ti yoke-tainoo. A rikino i variatainai tinai na aavau unnakua nnau taaravooma heekaanaravee. Aini voovai heeke Musiinnani voovai heeke Irayaannani voovai heekaanaravaivee, ⁵ tuduu tuu saivaata nama mmannaammannaavo tuoo iya rummua apu kioo vauduu Anutuuqaa kuaiva nama aakiaidaadiri tuoo tunoo: Inna ni Maapu tuanaivovee. Na innara mmuduuya ruee na inna tauko pinaama ni yoketaino. Inna kuaivaa rikiaatee, ⁶ tuduu rikiada Yisunna ngiaammuaa mmatayaa vida varada vaidi ngiari avuuyauvaa hatauma kiada vaidi kaayauma aatuuda varuduu ⁷ Yisuuva nima iyayaa utuoo tunoo: Diitaatee. Sa aatuukiatee, ⁸ tuduu rikiada mmataivaadiri vaidi reeri tooduu hama vaidiivaatanaatairavai. Yisuuva ari nnaasu dioo vairavai.

⁹ Dioo vauduu teeda diitada ivaatama taapiivau pikiada tiida varida Yisuuva yaagueeqama iya kuaa mmioo tunoo: Makee ngia taa ari vookarai aataruuvaara sa gioonna kiaapuuya kuaa mmiatee. Na Vaidiivaa Mmaapuuvooona yapooma na putuee kava diitanai teeda ngia makee taivaa gioonna kiaapuuya kuaa mmiatee, ¹⁰ tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Anutuuqaa kua mmaanna kua mmira vaidiiva kiaanoo: Irayaavannaadee tauraa tiinaravai. Tiino Anutuuqo mmataama kioo vaidiivo nnaagiai tiinaravaivee, kua kuaivo aaniira ngiari itaa kua kiaanree? ¹¹ tuduu rikioo Yisuuva iya kua sai tunoo: Kutaavai. Vaidi voovoona Irayaanna roosiivoona tauraa ngioo mmuakiaa mminnaivaa safuunraivo nnino. ¹² Na ivaara ngii giaa ngii miaunoo. Vaa Irayaanna roosuuvoo nriaravai. Nnudu hama gioonna kiaapuuya tuqinnama inna teerama kiada iya ngiari iikiatau mmoori maisaivaa innara iiravai. Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa fai yapooma iya mmuaikarai mmoori maisaivaa fai ni miaaravaivee, ¹³ tuduu rikiada Yuvuaano nnoori apira vaidiivaara tuuvaa iya arinaima rikieeravai.

Yisuuva mmagia maisaivo varuu ngiaammuaavaa tuqinneeravai

(Marakaa 9:14-29; Rukaaso 9:37-43a)

¹⁴ Yisuuva ari ngiaammuaa taaravoomaidootama tiida gioonna kiaapuuya nuunama duuvau iyaatama dida vauduu vaidi voovoona numa Yisunna vunnigiataa toorivu yau haroo ¹⁵ tunoo: Boo, Udaanga-o, ni maapuuvaa boo kianee. Ivo kaayauma kararuoo kumimakaikio inna ruputiraivo ruputikio vo suai vioo varoo ikiana vaivai. Vo suai

ruputikio vioo varoo nnoorina vaivai. ¹⁶ Na inna vitee i ngiaammuauyasi kuaikai hama iya inna yopeema tuqinnaavaivee, ¹⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Ngia gioonna kiaapu makee variaiya hama ngia niyara kutaavaivee tiraidaida koonnamaida variaano. Na hokoba suai ngii tasipama hara kiee variaukai hama ngia niyara kutaavaivee kiaavai. Fai na naana suai ngii tasipama hara kiee varinanai ngia niyara kutaavaivee kiaarannee? Na ngii tasipama hara kiee varinai ngia ni kuaivaa rikiaaraivaara na faannaina variaunoo. Ngiaammuauvaa vitada aapi niisi ngiatee, ¹⁸ tuduu innasi vitada nnuduu mmagia maisaivo ngiaammuauvaa aakiaivaki hara kioo varuuvaa yaagueeqama tuduu tuoo vuduu ngiaammuauvo makee tuduu kati hara kioo variravai.

¹⁹ Varuduu nnaagiai Yisuuva voovaki hara kioo varuduu ari ngiaammuauya innasi nnida inna yaparaida tunoo: Mo dataama vaikio mmagia maisaivaa ta titaunnano hama kuainnee? ²⁰ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Ngia hama yaagueeqama yaata utida kiaanoo: Anutuuoqono fai iinaravaivee, kiaivaara hama kuaivai. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Uruuvaa nnutuuvoo masateeraivo kiisa uruvai. Fai ngia masateeraivaa uruuvaa roosiima kiisama Anutuuoqo kutaa iinaravaivee kiaa kiada aa taapi aavaa kiaara: Aavaudiri hayee ukuapi kuane, tikio fai ngii kuaivaara hayoo ukuapi kuanaravai. Fai ngia kiisama Anutuuoqo kutaa iinaravaivee kiaa kiada fai ngia mmuakiaa mmoorivai iikiaaree tida fai ngia iikiaaravai. ²¹ (Vaidi voovoono hama yeenna nneeraivaara yaata utirainno yaaku vareeraivaara yaagueeqairaivoono fai itaama ii mmagia maisa ivaa titano kuanaravai. Kumina vaidi voovoono fai hama yopeema titano kuanaravaivee, tiravai.)

Yisuuva keena ari putinaraivaara tiravai
(Marakaa 9:30-32; Rukaaso 9:43b-45)

²² Yisunna ngiaammuauya nuunaida yoosinna Karirayaa varuduu Yisuuva iya tunoo: Fai vaidi vooyaano Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ni vitada vaidi vooya mmikiai ²³ iya ni ruputikiai fai na putino taara suaivaitana taikano vooma suaivaki Anutuuoqo tinai na keena diitaanaravaivee, tuduu rikiada ari ngiaammuauya ivaara kaayauma ausa mmuarareeravai.

Yisuuva nuunaira nnauvaara sikau yapeeravai

²⁴ Yisuuva ari ngiaammuauyaatama numa yoosinna Kapanauma varuduu nuunaira nnauvaara sikau takiisa vareera vaidiiaa numa Petooroosaa yaparaida tunoo: Mo i vitairaivo nuunaira nnauvaara takiisa sikauvaa yapoonnonnee? Vara hama yapainnee? ²⁵ tuduu rikioo Petoorooso iya sai tunoo: Yo, yapaivaivee, kiaa kioo ari nnauvaki vuduu rikioo Yisuuvananaa tauraa innaata kua tioo tunoo: Simoono, a dataa kuainna kiannanee? Mmatayaa diaa vaidi kieetaya hama ta sikau takiisa sikaura ngiari seenaiyasidiriida iya yaparaida varaannee? Vara saina sainaayasidiriida yaparaida varaannee? ²⁶ tuduu rikioo Petoorooso inna sai tunoo: Mo saina sainaayasidiri yaparaida varaano, tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Fai saina sainaayaanoo yapa kikiiai fai hama ta mmaayootaiya yapaaravee. ²⁷ Itaama vainainnaata hama ta sikau takiisa vareera vaidiiaa sikauvaa mmikiai iya tiyara momonakiaarainnoo kiaa nnoori haruungaivaki viee tavaura ooviivaa ivaki yapa kino ivau tauraa hai tavauvaa utu raririima kiee inna avaivaki taanee. Teeno sikau voovai ivaki vainai tee varee takiisa vareeraiyasi viee niyara saivai yapee aiyara saivai yapaanee, tiravai.

18

Yisunna ngiaammuaudo kieeta variaaraivaara inna yaparairavai
(Marakaa 9:33-37; Rukaaso 9:46-48)

¹ Ii suai ivaki Yisunna ngiaammuauya innasi nnida tunoo: Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki deevoono ari seenaiya yaataroo kieetavai varinarannee? ² tuduu rikioo Yisuuva nnaakaraivaa ngianeera tuduu nnuduu rikioo ngiari tammaivaki yapa kioo ³ iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngia hama hani-giada nnaakara kiisaiya roosiima varida fai hama Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuaaravee. ⁴ Gioonna kiaapu voovoono aa nnaakara aavaa roosiima tirooma varioo hama ari nnutuuvaa aruoo yapaivoono fai Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki ari seenaiya yaataroo kieetavai varinaravaivee. ⁵ Gioonna kiaapu voovoono niyara mmuduuya ruaivaara aa nnaakara aavaa roosii voovaara tuqinnaivoono inna niyaraatama tuqinnainoo.

Gioonna kiaapuuya aataru maisaivara haruruavai
(Marakaa 9:42-48; Rukaaso 17:1-2)

⁶ Aa nnaakara kiisa aaya niyara kutaavaivee kiaa aaya roosii gioonna kiaapu voovai vaidi voovoono iva ii aataru yoketaivaa pikiaiveeraivaara inna yaparaivo inna aataru maisavai. Fai tauraa vaidi vooya inna vitada sikau pinaivaa varada dutuyu kiada inna nnuunaivaki haru kiada nnoori haruunga pinaivaki kagaari kikio vioo taika kino hama ivo inna yaparainarivoootainaravai. Fai hama ivo inna yaparainarivo inna yoketaavai. ⁷ Boo, ta gioonna kiaapu mmatatavaa variaunnaiya ti haruririvo vaikiainnaata variaunnaano. Harurira aataruuvo fai tupatupaa tiisi vainaravai. Vainai fai vaidi voovoono ari seena vaidi voovai hanigiaanigieeveo fai pinaa irisai maisaivaa varaanaravai.

⁸ A i yaakuuvaadiri a reeti utu reeri utinarainnoo kiaa ivaa mmuaanaa hatoka kiee kagaari kiaanee. I yukuuvoono i vitoo aataru maisaivau nuainarainnoo kiaa mmuaanaa ivaa hatoka kiee kagaari kiaanee. Fai a vakiaa yuku yaakuvaitanaatama variee tupatupaa variraivaa varaanarivo inna yoketaavai. Fai i yuku yaaku eyommaavaitana vaida ikiaivo tupatupaa too variiivaki i kagaari kiaarivo inna maisavai. ⁹ Fai ai avuuvvaadiri mminnamminnaa maisaivaa tee varaanarainnoo kiaa i avuuvva mmuaanaa rainigaama kagaari kino mmuaa avuvai vainai fai a tupatupaa variraivaa varaanarivo inna yoketaavai. Fai i avuuvaitana vaida ivaitanaano ikiana i kagaari kiaarivo inna maisavai.

Yisuuva puara sipisiipa raubiruuya mmataama kioo tiravai
(Rukaaso 15:3-7)

¹⁰ Aa nnaakara aaya roosiikiaa gioonna kiaapuuya sa iyara nniki rakammuatee. Sa iyara maisayavee kiatee. Na ngii giaa ngii miaunoo. Ngari aangeraiya ngiau aapu ni Napoonna tasipama variaano. ¹¹ (Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono gioonna kiaapu raubiriikiyai vitaanarivaara na tiravai.)

¹² Ngia yaata utuivo datainnee? Vaidi voovoono yaaku sai vaidivai yuku yaaku taika kioo puara sipisiipaiyauvaa virikio voovai iyakidiri raubiriino fai ivo datainaravainnee? Ivo ari sipisiipa saiyauvaa (99) taapiivau pikioo mmuaavai raubiriivaara fai ivo buainara kuanaravai. ¹³ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ivo buainnonno teeno raubiriivo inna too vaino innara kaayaama mmuduuya ruoo sirigainno seena hama raubiriikiayara kiisama mmuduuya rinaravai. ¹⁴ Sipisiipa nakaarivo raubiriivaara inna ausaivo mmuaararaineema ngii Gioova ngiau aapu variivo aa nnaakara aaya roosiikiaa gioonna kiaapuuya raubiriikiivaara inna ausaivo mmuaararainoo.

I seena voovoonoo mminnamminnaa maisaivaa vareeravai

¹⁵ Fai i seena vaa ausa hanigiai voovoono mminnamminnaa maisaivaa i iinai tee a innasi veee ngia taarama nyaasu varida inna mminnamminnaa maisaivaara kua kiatee. Fai ivo i kuaivaa rikina i ngia taaravaitana mmuaavau yoketaama variaaravai. ¹⁶ Fai ivo hama i kuaivaa rikina i vaidi voovainnee vara voovaitanaata vatee oro innaata kava kua kiatee. Anutuuga kua fafaarivo vainno tinoo: A kua pinaana vaidiivaa yapaanaree tiee taaramannee taaravooma vaidiidaatama vatee yaparakianee, tiivai. ¹⁷ Vaa a vatee innasi kuannaiya kuaivaa hama ivo rikina i rikiee gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya ivo i ii kuaiyauvaa iya kiaa mminanee. Kiaa mmino inna fai ivo hama iya kuaivaa rikina i teeda ngia innara yaata utida kiatee: Inna aikioo, ari voopinnaa vaidivai roosiima variee sikau takiisa vareeraivaa roosiima varianee, kiatee.

Yisuuva vo kuavai ari ngiammuauya

kiaa mmiravai

¹⁸ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ngia variaa mmataivau mminnaivaara ooqoo tikio rikioo fai Anutuuga ngiau aapuuvaki variivoota fai ooqoo tinaravai. Ngia variaa mmataivau mminnaa voovaa ee-oo tikio rikioo Anutuuga ngiau aapuuvaki variivoota fai ee-oo tinaravai.

¹⁹ Na vo kuavai ngii giaa ngii miaunoo. Ngia variaa mmataivau fai ngiikidiri taara vaidivaitana mmuaa mmoorivaara yaaku varada kua yeena raikioo too ni Napooa ngiau aapu variivo ivaitana kuaivaa rikioo ivaitanaani iinaravai. ²⁰ Gioonna kiaapu taaramannee taaravoomaano niyara yaata utida nuunama variaani na iya tasipama variaano, tiravai.

Yisuuva ausa nnannateera kuaivaadiri

mmataama kioo tiravai

²¹ Yisuuva itaa kua tuduu Petrooso numa inna tunoo: Udaanga-o, na naananeetu ni seenaivo mmoori maisaiyauvaa ni iinai na hama iyauvaara yaata utirama kiee ni ausa mmuduuyauvaa inna mminarannee? Na yaaku saivai karasaidi taaraneetu iinarannee? ²² tuduu rikioo inna sai tunoo: Sa yaaku saivai karasaidiri taaraneetu nnaasu iikianee. Sa yaarummua kiee iikianee. ²³ Anutuuga gioonna kiaapuuyara diravo aa na tinara kua aavaa roosiima vaivaara ataama iikianee. Vaidi kieeta voovoono ari mmoori vareera

vaidiia sikau iya mmiiyauvaa irisaiyauvaara iya yaparavai. ²⁴ Yaparainno varikiai vaidiiaano vaidi voovai vitada ngiaavo inna sikau irisai mmiiyauvo kaayau ari vookarai sikau (10,000,000) vaikio ²⁵ hama sikaunnaataikio ari kieetaivo innara tinoo: Aa vaidi aavaata ari nnaata nnaakaraiyaatama vitada ari hoonaiyauvaatama varada vaidi voovai mmida irisai sikauyauvaa varada numa ni miatee, ²⁶ tikio rikioo mmoori varoo vaidiivo ari kieetaivaa yuku oyaivaki toorivu yau haroo yaagueeqama inna tinoo: Tirooma variee sa i ausaivo niyara i nnannataivee. A varinai fai yapooma na mmuakiaa irisaiyauvaa i mmunaravaivee, ²⁷ tikio rikioo vaidi kieetaivo innara kaayauma boo tiio tinoo: Inna aikioo, sa irisai sikauyauvaa ni mirainna kati kuane, kaa kioo titaa kaaikio kuaivai.

²⁸ Vioo ari seena mmoori vareera vaidiivaa vaa ivo tauraa kiisa sikaukiata (100) nnaasu inna mmikio rikioo irisaiavaa hama sai inna mmiiivoono inna saidi nnikio too oro inna nnuunaivaki hadauma tu kioo vainno tinoo: Ni sikau irisaiyauvaa ni mianee, ²⁹ tikio rikioo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo yaagueeqama inna tinoo: Tirooma variee sa i ausaivo niyara i nnannataivee. A varinai fai yapooma na irisaiyauvaa i mmunaravaivee, ³⁰ tikio hama rikieerama kioo vitoo oovi nnauvaki yapa kaaikio sikau irisaiyauvo vaino too mmioo oovi nnauvakidiri tuoo kuanaraivaara ivaki hara kioo varivai. ³¹ Varikiai ari seena mmoori vareera vaidiia ivo innara itaama ii mmooriivaa taavo iya nnannataikiai oro ngiari kieetaivaa mmuakiaa iva iivaara kaa mmiaavai. ³² Kaa mmiaavo rikioo vaidi kieetaivo ari mmoori vareera vaidiivaa aayanna raikioo mmikio too tinoo: A ni mmoori varaanna vaidi maisakuavee. A ni yaparakiannaivaara ai irisai sikau kaayaudaa na vakiaa varaaneera i kiauivai. ³³ Na aiyara boo kaauneema a ai seenaivaara boo kiataama vaikeinnaatanna hama a innara boo kiannano, ³⁴ tikio kaayauma inna ausaivo nnannataikio oovi nnau nakaaraiya mmikiai iya avaiarai mmooriivaa inna mmikio mmuakiaa sikau irisaiyauvo vaino too mmioo oovi nnauvakidiri tuoo kuanaraivaara ivaki hara kioo varivaivee. ³⁵ Yisuuva ii kua ivaa kaa taika kioo ari ngiaammuauya tunoo: Ngia mmuaavai mmuaavai ngii seenaiya maisa mmooriivaa ngii iikiai rikiaa ngia homo ivaara yaata utida hama ngii ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmikio rikioo ni Napoova ngiau aapu variivootama fai sikau nakaaravo iineema mmuaikaraama ngii iinaravaivee, tiravai.

19

¹ Yisuuva ii kua ivaa kaa taika kioo Karirayaa mmataivaa pikioo Yutayaa mmataivo nnoori Yorotaana sainai vaupi viravai. ² Vioo vioo oro ivaki nuainno varuduu kaayau gionna kaaapuuya inna nnaagiaivau vuduu ivaki iva iya too iya nniitarooyauvaa tuqin-neeravai.

³ Tuqinnooduu Farisai vaidi vooya innasi nnida ivo kuaivaa koonnama kiainaaree kaa inna yaparaida tunoo: Fai vaidi voovono vo kua vo kua voovaara ari nnaataivaara ooqoo tinara aataruuvoo vainnee? Vara hama vainnee? ⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaa ngia aa Anutuugaa kua aavaa yaarida rikiaavaivee. Anutuugaa kua fafaara voovai vainno tinoo: Nnaaru Anutuugo ngiau mmata uu suaiivaki ivo vaidiivaa iinno gionnaivaa iinno tunoo: ⁵ Ivaara fai vaidiivo ari kaano koovaitana pikioo nnaataivaa varoo inna tasipama mmuaakaravaitana variaaravaivee, tiravai. ⁶ Kua fafaaravoono itaa kua tiivaara nnaata vaatiivaitana hama taaravaitana varirama kiada ivaitana mmuaavaitana variaavai. Anutuugoono vaa taaravaitana nuunama kaaikiai mmuaavaitana variaivaitana sa vuaivo vuaivaa pikiano sa vuaivo vuaivaa pikiaivee. Sa vaidi voovono ivaitana vara mmarammaraama yapaivee, ⁷ tuduu rikiaa Farisaiya Yisuuva yaparaida tunoo: Nnaaru vaa Musiiva kua mmaanna voovai ti kaa ti mmioo tunoo: Vaidi voovono ari nnaataivaa pikiaanaree tiio ooqoo tira yanaivaa fafaarama kioo inna mmioo titano kuaivee. Mo aaniira Musiiva itaa kua tunnee? ⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia vaidi Yutayaiya ngii ausa vuatinniyauvo yaagueeqauvaara Musiiva ee-oo tuduu ngia ngii nnaataiya ngii pikiaatauduu pikieeravai. Nnaaru Anutuugo ngiau mmata uu suaiivaki hama ii aataru ivootairavai. ⁹ Na ngii giaa ngii miaunoo. Gionnaivo hama sabi aataruuvau nuaikio rikioo ari vaatiivo inna ooqoo tino inna pikioo vino ari vaatiivo karaasa nnaata voovai varano mmuara vareera aataruuvoo innaki vainaravaivee, tiravai.

¹⁰ Tuduu rikiaa inna ngiaammuauya inna tunoo: Nnaata vaati vareera aataruuvoo itainai rikiaa vaidi hama nnaata vareeraiya kati variravoo inna yoketaa aataruvaivee, ¹¹ tuduu rikioo Yisuuva sai tunoo: Aa kua ngia kaa kua aavo hama mmuakiaa vaidiiaa tii kuavai. Anutuugo ari mmataama kaa vaidiivara nnaasu tii kuavai. ¹² Vo aataru vo aataru vooyauvai vaiyauvaaraida hama vaidiia nnaata varaano. Vooya ngiari kaanokiaiya ausaiyauvakidiri mmaakuya variaano. Vaidiia vooya mmammaiyauvaa hatokaani iya mmaakuya variaano. Vooya ngiarinaidiri Anutuugo gionna kaaapuuyara diravaara

yaata utida hama nnaata varaano. Vaidi voovoono aa kua aavaa arinaima rikiaivoono ariinoo rikioo iikiaivee, tiravai.

*Yisuuva nnaakaraiyara kua yoketaivaa tiravai
(Marakaa 10:13-16; Rukaaso 18:15-17)*

¹³ Gioonna kiaapu vooyaano ngiari nnaakaraiya vitada Yisunnasi nniravai. Yisuuva iyayaa ari yaakuuvaitana utu kioo vainno yaaku varaiveera vitada innasi nniravai. Vitada nuduu teeda Yisunna ngiaammuauya iya ooqoo tiravai. ¹⁴ Ooqoo tuduu Yisuuva tunoo: Pikikiai nnaakaraiya niisi ngiatee. Sa iya ooqoo kiatee. Nnaakaraivo kuaivaa rikioo ivaa iivaa roosiikiai gioonna kiaapuuya fai Anutuuoqo diraivaki kuaaravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee, ¹⁵ kiaa kioo iyayaa ari yaakuuvaitana utu kioo vainno yaaku vara kioo iya pikioo viravai.

Yisuuva vaidi karaasa hoonu suvuaivaata

kua tiravai

(Marakaa 10:17-31; Rukaaso 18:18-30)

¹⁶ Vo suai voovaki vaidi voovoono Yisunnasi ngioo tunoo: Vitaira-o, dee mmoori yoketaavai na iina tupatupaa variraivaa varaananannee? ¹⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Mo a aaniira yoketaivaara ni yaparakiannannee? Mmuaavoono nnaasu yoke-taavai varinoo. Fai a tupatupaa variraivaa varaanaree tiee kua mmaanna tuu kuaiyauvaa iikiane, ¹⁸ tuduu rikioo tunoo: Mo dee kua mmaannavai tuuvaa na iikiauunnee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Sa gioonna kiaapu voovai ruputino putuaivee. A vaa nnaata vaati varaannaikua sa mmuara heera aataruuvaa iikiane. Sa voovai mminnaivaa mmuara varane. Sa unnaku kiane. ¹⁹ Ai kaano koovaitanaara tuqinnaanee. E aiyara tuqinnaanneema ai seenaiyaraatama tuqinne yara mmuduuya ruanee, ²⁰ tuduu rikioo vaidi karaasaivo tunoo: Ii mmuakiaa kua mmaanna iyauvaa na iikiauvaivee. Dee mmoori voovaatama na iinarannee? ²¹ tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Fai a vaidi tuanaaku varinaree tiee ai mminnamminnaa mmuakiaayauvai varee vaidi vooya mmiee irisai sikauyauvaa varee mmanna haipu gioonna kiaapuuya mmiane. Mmino i irisai yoketaiyauvo ngiau aapu vainaravaivee. Iya mmi taika kiee ngiee ni nnaagiai nookiane, ²² tuduu rikioo vaidi karaasaivo ari hoonahaanaiyauvo kaayau vauyauvaara yaata utuduu inna ausaivo mmuaararoodu viravai.

²³ Vuduu Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Vaidi kaayau hoonahaana suvuaivo Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuanaree kiaa iikio kaayaama inna mmuaararainoo. ²⁴ Na kava ngii giaa ngii mi-aunoo. Puaa pinaivaa nnutuuvo kameraivo kuatiri aataruuvaki kuanaree kiaa iikio inna mmuaararainoo. Vaidi kaayau hoonahaana suvuaivo Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuanaree kiaa iikio kaayaama inna mmuaararainoo, ²⁵ tuduu rikiada ari ngiaammuauya ii kua ivaa rikiada pinaama nnikiaraida inna tunoo: Mo dee gioonna kiaapuvoono Anutuuoqaa yoosinnaivaki aikiooma kuanarannee? ²⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya too vainno tunoo: Mmatayaa diaiyya Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara dira yoosin-naivaki hama yopeema ngiarinaidiri kuaaravai. Anutuuoqoono tinai fai iya kuaaravai. Anutuuoqo fai mmuakiaa mmoorivai aikiooma iinaravaivee, tiravai.

²⁷ Tuduu rikioo Petooroosoo tunoo: Mo ta ti gioonna nnaakaraiyaata ti mminnaa mmuaki-aayauvaatama pikiaa i nnaagiai nookiaunnaano. Dee irisavai ta varaarannee? ²⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Anutuuoqaa yoosinna karaasaivaki Na Vaidiivaa Mmaapuuvo fai na kieeta varira mmaata ari vookaravau varinai ngia ni ngiaammuauya fai ngia ngiingii kieeta varira mmaata yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitanau varida Isarairaa oyaiyya yaakuuvaitana yukukidiri taaramaara dida vaidi yaparakiaravai. ²⁹ Gioonna kiaapu voovoono niyyara kutaavaivee tiivaara ari nnauyauvaa pikioo ari kata yayaiyya pikioo ari nnuuna nnayaiyya pikioo ari kaano koovaitana pikioo ari nnaakaraiyya pikioo ari mmataiyauvaa pikioo vioo fai irisai iyau-vaanikaraama kava kaayauneetu (100) varoo tupatupaa variraivaatama varaananavai. ³⁰ Itaama vainai aanna makee kaayau gioonna kiaapu tauraa variayia fai nnaagiai vari-aaravai. Kaayau gioonna kiaapu nnaagiai variayia fai tauraa variaaravaivee, tiravai.

20

Vuaina mmoori vareera mmayaayavai

¹ Yisuuva tunoo: Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diraivo aa na kua tinara aavaa roosiima vainoo. Heenanaanna tuanaa vaidi vuaina mmoori nakaaravoo mmoori vareera vaidiyya oro vitaanara kuaivai. ² Oro iya tasipama mmuaa suai mmuaa sikauvai mmi-naraivaara kuaivaa kiaa yeena rau kiada ari mmooriivakira titaikiai kuaavai. ³ Kuaavo

ngioo ikiannakio oro yoosinna vuutaivaki vaidiiya dida vaid hama mmoori varaiya too ⁴ iya tinoo: Ngieetama ni vuaina mmooriivaki vikiai fai na irisaivaa aikiooma ngii minaravaivee, ⁵ tikiai rikiada kuaavai. Kuaavo mmoori nakaaraivo kava vara ranoo ikianna tammaa voo hannaikio voo tauraa iineema mmuaikaraama vaidiiya titaikiai mmooriivaki kuaavai. ⁶ Iya vida mmooriivaa varaavo suaivo haatapaanara iikio too mmoori nakaaraivo kava yoosinna sainai voo vooya ivaki kati dida vakiaiya too tinoo: Ngia aaniira ikiannagisanna kati aavau dida vaid hama mmoori varaanee? ⁷ tikiai rikiada iya inna sai kiaanoo: Hama vaidi voovoono mmooriivaa ti mmivaivee, kiaavo rikioo ivo iya sai tinoo: Ngieeta ni vuaina mmooriivaki kuatee, tikiai kuaavai.

⁸ Yapooma hannaikio rikioo vuaina mmoori nakaaraivo ari mmooriivaara dira vaidiivaa tinoo: Vaidi mmoori vareeraiyara aayanna reenai nnikiai irisai sikauyauvaa mmi- anee. Nnaagiai numa mmoori varaiya tauraa mmiee tauraa mmoori varaiya nnaagiai mmiane, ⁹ tikio rikioo aayanna raikiai nnaagiai mmoori varaiya ngiaavo mmuaavai mmuaavai mmuaavau-giataama sikauyauvaa iya mmiivai. ¹⁰ Mmikiia tauraa mmoori varaiya nnida kaayauma varaaraivaara yaata utida mmuaavai mmuaavai mmuaavau-giataama ngiari sikauyauvaa varaavai. ¹¹ Varada mmoori nakaaraivaara kaayauma momonaida kiaanoo: ¹² Aa nnaagiai aaya kiisa sui mmooriivaa varaani ta tauraiya paati mmoorivai mmannamanna varuunnano suaivo paati kieema ti taivaara a irisai mmuaakaraamainna ti mmiannano, ¹³ kiaavo rikioo mmoori nakaaraivo hanigia vaidi voovai tinoo: Ni seena-o, a tauraa mmuaa suaivaki mmoori vareera irisai mmuaa sikauvai vareera kuaivaa ni tasipama yeena rau kiaannavai. Hama na i sikauvaa mmuara varuunoo. ¹⁴ Ai sikauvaa ee varee kuane. Na irisai mmuaakaraivaa ngii miauvaugiataama na vaidi nnaagiai mmoori varaiyaatama na nini miataivaugiataama mmiaunoo. ¹⁵ Na neneenoo ni sikauvaa mminee tiee fai mmunaravee. Ni sikauvaa mminaree tiee fai na mmunaravo neenoo nakaarivoovee. Na vaidiiya kiisa mmoori varaiya pinaa sikau mmuaavaara i nnannatannee? tiivaivee. ¹⁶ Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kioo tinoo: Itaama vainai gionna kiaapu nnaagiai variaya fai tauraa variaaravai. Gionna kiaapu tauraa variaya fai nnaagiai variaaravaivee, tiravai.

Yisuuva ari putinara kuaivaa kava tiravai
(Marakaa 10:32-34; Rukaaso 18:31-34)

¹⁷ Yisuuva Yerusareemaivakira voo varioo ari ngiaammuuu yaakuuvaitana yukukidiri taaramaatama vida varida iya nnaasu kuaivaa kiaa mmiaa roo voo ¹⁸ tunoo: Rikaate. Ta Yerusareema kuaara iikiaunnonoo. Fai ta ivaki vikio vaidi voovoono Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyataa kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama kooyaa ni vitainaravai. Vitainai iya na putinarivaara kua yeena rau kiada ¹⁹ ngiari voopinnaiya mmikiia iya niyara raida ni ripiida yatari sagaivau ni haara kiaaravai. Haara kikiia na putino taara suaivaitana taikanai vooma suaivaki keenaa na diitaanaravaivee, tiravai.

Yakoopaya Yuvuaanaya kaano ivaitanaara Yisuunna yaparairavai
(Marakaa 10:35-45)

²⁰ Tudu Sevetainna nnaataivo ari mmaapuuvaitana vitoo Yisuunnasi ngioo varoo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo tunoo: Na i yaparakiavuaa iikiane, ²¹ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: E aaniivaara ni yaparakiannanee? tuduu rikioo inna sai tunoo: A gionna kiaapuuyara dinara suaivaki aa ni maapu aavaitana kieetavaitana varida vuavo i yaaku yaadudainningiaa varino vuavo i yaaku geedainningiaa varinarivaara makee ee-oo kiane, ²² tuduu rikioo Yisuuva ngiaammuaavaitana tunoo: Ngia ni yaparakiaa kua oyaivaa hama ngia arinaima rikiaano. Na nnoori toori kapikarivaa nnaanara iik- auvakidiri ngieevaitanaata nnaaranee? tuduu rikiada ngiaammuaavaitana sai tunoo: Fai ta nnaaravaivee, ²³ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Akiioovai. Ni nnoori toori kapikarivakidiri fai ngieevaitanaata nnaaravee. Vaidiivaitana vuavo ni yaaku yaadu- dainningiaa varino vuavo ni yaaku geedainningiaa varinarivaara hama na nakaarivaara roosiima ee-oo tinai ivaitana variaaravai. Ii mmaata ivaitana ni Napoova vaidiivaitanaani teerama kiaivaitana fai mminai varada variaaravaivee, tiravai.

²⁴ Nnaagiai Yisuunna ngiaammuuu saido yaakuuvaitana taara kato vayoovaitana kuaivaa rikiooduu kaayauma ivaitanaara iya nnannateeravai. ²⁵ Nnannatooduu Yisuuva ari ngiaammuuu mmuakiaaya aayanna tuduu innasi nnida nuunaudu iya tunoo: Vaa ngia taavai. Ngiari voopinnaiya kieeta vaidiiya ngiari seenaiyara yaagueeqama diaani ngiari nnoonnaiya iyara diaavai. ²⁶ Iya itaama iikiaa aataruuvoo sa ngiisi vakiaivee. Ngiikidiri vaidi voovoono ngii kieetavai varinaree tioo mmuakiaaya ngii mmoori vareera ngiaammuaavai varinaravai. ²⁷ Ngiikidiri vaidi voovoono ngii tauraavai varinaree tioo sikaunnaadiri yookaana kioo mmoori varaneera viteera ngiaammuaavai varinaravai.

²⁸ Ivo ni roosiima kioo variaivee. Hama gioonna kiaapuuya ni mmoori varaateeraivaara Na Vaidiiva Mmaapuuvu tiravai. Na mmuakiaa gioonna kiaapuuya mmoori varee iya mminnamminnaa maisa irisaivaara putuee iya vitee yoketaivau yapaanarivaara tiiravaivee, tiravai.

Yisuuva vaidi avu huruutauvaitana tuqinnee ravai
(Marakaa 10:46-52; Rukaaso 18:35-43)

²⁹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo ari ngiaammuauyaataama yoosinna Yerikoo pikiada vuduu rikiada kaayau gioonna kiaapuuya iya vata rada viravai. ³⁰ Vuduu vaidi avu huruutauvaitana aataru siriivau varida Yisuuva vuvvaa rikiada aayanna reeda tunoo: Udaanga-o, Davuitiinna oyaivakidiri diiteeraikuavee. Tiiyara boo kianee, ³¹ tuduu rikiada gioonna kiaapuuya ivaitana yaagueeqama kua pikiaateera tuduu rikiadaata iya puaisakama aayanna reeda tunoo: Udaanga-o, Davuitiinna oyaivakidiri diiteeraikuavee. Tiiyara boo kianee, ³² tuduu rikioo Yisuuva aataruuvau dioo vainno ivaitana tunoo: Ngia aaniivai na ngii iikiaiveeraida kianne, ³³ tuduu rikiada inna sai tunoo: Udaanga-o, a tinai teeda ta ti avuuvaitana kava taaravee, ³⁴ tuduu rikioo Yisuuva ivaitanaara boo tioo iya avuuvaitanau utuduu makee tuduu ivaitana tuqinnama ngiari avuuvaitana teeda inna nnaagiavau viravai.

21

Yisuuva Yerusareema vuduu iya innara sirigairavai
(Marakaa 11:1-11; Rukaaso 19:28-40; Yuvuaano 12:12-19)

¹ Vuduu Yisuuva ari ngiaammuauyaataama Yerusareema vainima nnida yoosinnaivaa nnutuuvo Betepakee taapiivaa nnutuuvo Oriveetaivau dida vauduu Yisuuva ari ngiaammuauvaitana titoo tunoo: ² Ukuaa yoosinna ivaki kuatee. Vida akiiraa teekio puara togii kaanaivaa nnuunaivaki yeena haru kiaivo ngii too vainai yeenaivaa rakusaa kiada nnaakaraivo inna tasipama diivaata vitada niisi ngiatee. ³ Fai vaidi voovoono ivaara vo kua tinai kiatee: Udaangaivooonoo aavaitana vitaateera ti titaikiat ta ngiaunnano, kiatee. Fai ngia itaa kua tikio rikioo akiiraama togiivaitana ngii minaravaivee, tiravai.

⁴ Yisuuva itaa kua tuuvaara nnaaruaa vaidi forofetaivo kua fafaara roovo ivo tuuvaki kaanairavai. ⁵ Forofetaivo fafaara roo itaa kua tiravai:

Yoosinna Sioonaa gioonna kiaapuuya
kiaa mmiee kianee: Taatee.
Ngii kieetaivo tirooma yoketaama
puara togii karaasaivaa mmookaivau varikio
vitoo ngiisi nninoo.
Puara togii nnaakaraivaa mmookaivau
varikio inna vitoo nninoo, kianee.

Forofetaivoonoo fafaara roo itaa kua tiravai.

⁶ Ari ngiaammuauvaitana oro Yisuuva iya kua mmuuvaa iima kiada ⁷ puara togii kaanaivaata nnaakaraivaatama vitada nnida ngiari yaapaiyauvaa togiivaitana mmookaivaitanau yapa kioodoo Yisuuva nnaakaraivaa mmookaivau karoo variravai.

⁸ Karoo ivau varioo voo varuduu kaayau gioonna kiaapuuya sirigaida varida vooya ngiari yaapaiyauvaa aataruuvau hooti kioodoo vooya yatari apuuyauvaa rakau kiada aataruuvau hootiravai. ⁹ Hooti kioodoo kaayau gioonna kiaapuuya Yisuuva tauraa vuuyaata inna nnaagiai vuuyaataa aayanna kua rada tunoo: Davuitiinna oyaivakidiri diitooovoo inna yoketaivovee. Udaanga Anutuuoqo inna titooduu tuuvo nninaraivaara ivo innara yoketaakiaivee. Anutuuoqo ngiau aapu variivoono yoketaivovee, tiravai.

¹⁰ Tuduu Yisuuva Yerusareema nnuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuya kaayaama innara sirigaida vooya tunoo: Aanna giononnee? ¹¹ tuduu rikiada vooyaano tunoo: Aanna forofetaa Yisuuvaavee. Ivo mmata Karirayaa vai yoosinna Nasareetaivakidiri nniivovee, tiravai.

Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki viravai
(Marakaa 11:15-19; Rukaaso 19:45-48; Yuvuaano 2:13-22)

¹² Tuduu Yisuuva Anutuuoqara nuunaira nnau pinaivaki voo gioonna kiaapuuya ngiaammuyauvaata puara sipisiipaiyauvaatama vooya mmida irisai sikauyauvaa varooayaatama gioonna kiaapuuya sikau yookaama kiada irisai varooayaatama yaagueeqama titooduu mmaanai viravai. Vuduu ivo vaidi vooya sikau yanaiyauvaa kioodoo irisai sikau mmuyaiyauvaa mmuuya parapaariyauvaatama vaidi vooya ngiaamma mirunnaiyauvaa varau yapa kiada vooya mmida irisai sikauyauvaa varoooya mmaataiyauvaatama rauru sereguatiima kioo ¹³ iya tunoo: Anutuuoqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Ni nnauvo

yaaku vareera nnauvaivee. Fafaaraivo itaa kua tikiainnaata ngia mmuara furaiya iirayaa-
maida aavaki iikiaano, tiravai.

¹⁴Kiaa kioo ivo ivaki varuduu gioonna kiaapu avu huruutauyaata yuku maisauyaatama
innasi nnuduu iya tuqinneeravai. ¹⁵Tuqinnooduu Anutuugaara kati puara hudeera
kieetaiyaata kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama tooduu Yisuuva Anutuugaa mmoori ari
vookara ari vookarauyavuaa uuvaaaraata nnaakaraiya nuunaira nnao pinaivaki aayanna
reeda varida tunoo: Davuitiinna oyaivakidiri diiteeraivo yoketaivoovee, tuuvaaraatama
iya Yisuunnara nnannateeravai. ¹⁶Iya innara nnannateeda inna tunoo: Nnaakaraiya
kiaa kuaivaa vaa a rikiaannanee? tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na rikiaunoo.
Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: A kiannani nnaakara yokeeraiyaata nnaakara
meediiyaatama Udaangaivaara kua yoketaivaa kiaavaivee. Kua fafaaraivo itaa kua tiivaa
na yaata utuee rikiaukai hama ngia yaarida rikiaavaivee. ¹⁷kiaa kioo ii yoosinna ivaki iya
pikioo yoosinna Betaniaa vioo ivaki vuru vairavai.

Yisuuva nnaammuayaivaa tuduu aasannairavai

(Marakaa 11:12-14,20-24)

¹⁸Vauvo patauduu Yisuuva ari ngiaammuauyaatama Yerusareema kava vara ranada
nnida varuduu Yisuunna yeenna rauduu ¹⁹tooduu aataru sirivau yatari nnaam-
muayaivaa roosuuvo duoo vauduu too Yisuuva oro ivaki buainnonno tooduu hama
iiraatauduu mmanna apuvai nnaasu vairavai. Mmanna apuvai nnaasu vauduu too
Yisuuva yatariivaa tunoo: Fai hama a kava iira vainarakuavee, tuduu too akiiraama
nnaammuayaivo aasannairavai. ²⁰Aasannauduu ari ngiaammuauya teeda nnikiaraida
tunoo: Ai, mo dataama kioonno aa yatari aavo akiiraama aasannainnee? ²¹tuduu rikioo
Yisuuva iya sai tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ngia niyara kutaavaivee
kiaa kiada hama kava taara yaata utiraida na nnaammuayaivaa kiauko aasannaineema
ngieeta mmuaakaraama iikiaravai. Ngia niyara kutaavaivee kiaa kiada fai ngia atai
aataruuvaa iida ari vookarai aataruuyavuaatama iikiaravai. Fai ngia aa taapi aavaa
kiaara: Tavagiauruee nnoori haruungaivaki kuane, tikio fai kuanaravaivee. ²²Fai ngia
niyara kutaavaivee kiaa kiada mmuakiaa kuavaara Anutuugaata kua tida yaaku varaiiva
fai ngia varaaravaivee, tiravai.

Yutayaiya Yisuunna ari mmooriivaara

inna yaparairavai

(Marakaa 11:27-33; Rukaaso 20:1-8)

²³Yisuuva kava nuunaira nnao pinaivaki vioo gioonna kiaapuuya mmayaaya yoke-
taivaa kiaa mmioo varuduu vaidiiya Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi
yokovaiyaatama innasi nnida inna yaparaida tunoo: Gioono i tikiainna aa mmoori
aayaavuaa a iikiannanee? Dee vaidi kieetavoono i tikiai a iikiannanee? ²⁴tuduu rikioo
Yisuuva iya sai tunoo: Kii neeta vo kuavaara ngii yaparainai fai ngia ni sai tikiai fai na ivo
ni tikiai na iikiauvaara kooyaa ngii giaa ngii minai rikiaatee. ²⁵Gioono tuduu Yuvuaano
nnoori apira vaidiiivo gioonna kiaapuuya nnoori apuunnee? Vo Anutuugaano tuduunno
uunnee? Vo vaidi mmataiyaiyaano tuduunno uunnee? tuduu rikiada iya ngiariiki ngiariiki
yaparaida tunoo: Ta dee kuavai sai kiaranee? Fai ta inna sai kiaara: Anutuugaano
tuduu Yuvuaano iiravaivee, tikio rikioo mo fai ivo ti sai tinara: Mo aaniira ngia hama
inna kuaivaara kutaavaivee tiravainnee? tinaravaivee. ²⁶Fai ta kiaara: Vaidiiyaano
tuduu Yuvuaano iiravaivee, kiaa kiada mo fai ta gioonna kiaapuuyara aatuukiaravai.
Mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yuvuaanaara tunoo: Vaidi forofetaivoovee, tuuvaara ta
iyara aatuukiaravaivee. ²⁷Iya itaa kua kiaa kiada Yisuunna kuaivaa sai tunoo: Hama
teeta taunnavai, tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Hama ngia ni kuaivaa sai
kiaivaara fai na hama ngii kuaivaa sai tinaravai. Ivo ni tikiai na ni mmooriivaa iikiau
oyaivaa fai hama na ngii giaa ngii minaravaivee, tiravai.

Yisuuva vaidiivaa mmaapuuvaitana

mmataama kioo tiravai

²⁸Yisuuva itaa kua kua kioo tunoo: Ngia rikiaavo datainnee? Vaidi voovoono ari
mmaapu taaravaitana tasipama varioo oro mmaapu ngarunna tinoo: Ni maapu-o, ma-
kee oro ni vuaina mmooriivaki varaanee, ²⁹tikio rikioo ivo inna sai tinoo: Hama ni
kuatainoo, kiaa kioo yapooma nnaagiai varioo rikiaikio inna ausaivo hanigiaikio rikioo
kuaivai. ³⁰Kuaikio koova oro ari mmaapu ngaminna mmuaa kuavai tikio rikioo inna
sai tinoo: Napoo-o, fai na kuanaravaivee, kiaa kioo hama kuaivai. ³¹Mo dee ngiaam-
muauvoonoonno ari koonna kuaivaa rikioo iinnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo:
Ari mmaapu ngaruovovee, tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na kua kutaavai ngii
giaa ngii miaunoo. Vaidiiya unnakua kiaa kiada sikau takiisa vareeraiyaata gioonna

sabi nuairiayatama Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yosinnaivaki ngii tauraa kuaaravai. ³² Yuvuaano nnoori apira vaidiivo numa aataru yoketaivaa ngii vitauduu ngia hama inna kuaivaara kutaavaivee tiravai. Mo vaidiyya unnakua kiasa kiada sikau takiisa vareeraiyaata gioonna saba nuairiayatama inna kuaivaara kutaavaivee tida ausa mmuduuya hanגיעeravai. Ngia iya hanigiada safuuma variraivaa teeda hama ngia ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaara yaata utida hanigiada inna kuaivaara kutaavaivee tiravai. Ivaara iyannaadee ngii tauraa Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yosinnaivaki kuaaravaivee.

Yisuuva vuaina mmoori varooyayaadiri

mmataama kioo tiravai

(Marakaa 12:1-12; Rukaaso 20:9-19)

³³ Na kava mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kiee tinai rikiaatee. Vaidi voovoono ari vuaina mmooriivaa vara kioo hanikiavaa rau kioo hauyavuaa utu kioo vuaina iiraiyauvaa kagigainara soopaiivaa hanuu teerama kioo ari mmoorira haitatuu-nara saasaaya nnau hokobaivaa heeka kiaivai. Heeka kioo vaidiyya inna mmooriivaara haitatuuda iira vooyavuai ngiari mmoori varaa irisaiyauvaa ngiariyara varaateeraivaara iya kiasa mmi kioo ngeera vo yosinnaipi varinara kuaivai. ³⁴ Vioo vioo oro ngeera yosinnaivaki hara kioo varikio yapooma vuaina iiraiyauvaa rasukuaara suaivo vainima nnikio mmoori nakaaravo ari mmoori vareera ngiaammuauya vaidi vuaina mmooriivaara haitatuura vaidiyyasi titakiai ariini vuaina iira vooyavuai varaara kuaavai. ³⁵ Kuaani teeda vuaina mmooriivara haitatuukiaiyaano iya puaisa utida voovai ripiida voovai rputuuaavo putikiai voovaa sikaayavaa kagaari kiaavo putivai. ³⁶ Tauraa mmoori nakaaravo pata ngiaammuauvaa titaa kioo nnaagiai kaayau ngiaammuauya titaa kiaikiai vuaina mmooriivaara haitatuukiaiyaano mmuaikaraama iya iikiaavai. ³⁷ Iikiaavovo nnaagiai tuanaa mmoori nakaaravo ari mmaapu tuanaivaa iyasi titaa kioo tinoo: Fai iya ni maapu tuanaivaa teeda inna kuaivaa arinaima rikiaada hama inna rputuuaaravaivee, ³⁸ Kiaa kioo inna titaa kiaikio kuaikiai teeda mmooriivaara haitatuukiaiyaano inna mmaapuuvaa teeda ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmiida kiaanoo: Ari koonna mminnaa mmuakiaayavuai varaanaravo aa nninoo. Nnikiai ta inna ruputu kikiio putinai teeda ta inna mminnaa mmuakiaayavuai varaaravaivee, ³⁹ kiasa kiada inna utu raririima rada hanikia mmaanai inna kagaari kiada rputuuaavo putivaivee.

⁴⁰ Yisuuva itaa kua kiasa taika kioo vaidi kieetaiya yaparainno tunoo: Fai mmoori nakaaravo iyasi ngioo dee mmoorivai iya iikiaivaa irisai ngii mminarannee? ⁴¹ tuduu rikiaada iya sai tunoo: Ivo vaidi maisaiya maisama rputinai putkio ari mmooriivaa ari vo vaidi haitatuukiaiya mminai iya vuaina iiraiyauvo kaanaira suaivau safuuma fai iira saiyavuai ari mmiaravee, ⁴² kiasa kioo Yisuuva iya tunoo: Vaa ngia Anutuuga kuaivaa yaarida rikiaavaivee. Anutuuga kua fafaaravo vainno tinoo:

Sikau nnau heekeeraiyaano sikau voovai teeda maisaivaivee kiasa kiada pikiaavai.

Yaagueeqa yatarivaa pupukiaivaa mmaara hara kiasa kuabaivaa roosiima

ii sikau ivo nnau ipunnaivaki vaivo inna yoketaavai.

Udaanga Anutuugoona iira mmoorivai.

Ta taunnano inna mmooriivo yoketainno ari vookarainoo.

Fafaaravo vainno itaa kua tiivaivee. ⁴³ Yisuuva itaa kua kiasa kioo tunoo: Na ngii giaa ngii miaunoo. Fai Anutuugo gioonna kiaapuuyara diravaa ngiisidiri ruga kioo vaa iyauvaa varaiyaki iiraiyauvo iyaki vainaraiya fai mminaravaivee. ⁴⁴ (Gioonna kiaapu voovoono ii sikau ivaudiri rna rabarisooma varoo ivau harurummua kioo vainno fai kaayau ari mmamma mmuyavuaa ruaimemiinaravaivee. Fai ii sikau ivo taikiapa roo gioonna kiaapu voovai rputino inna mmamma mmuyai sagia mmuakiaavai ruaimemi-ima taika kiaanaravaivee, tiravai.)

⁴⁵ Tuduu vaidiyya Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata Farisaiyaatama Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kioo tuu kuaiyavuaa rikiaada iva iyara tuuvaa arinaima rikieeravai. ⁴⁶ Rikiaada ivaara iya inna utuaaree kiasa uduu gioonna kiaapuuya Yisunnara forofetaivovee tuuvaara iya aatuuda inna pikieeravai.

*mmataama kioo tiravai
(Rukaaso 14:15-24)*

¹ Yisuuva keenaa mmatayaa diaa mminnaa vooyauvunudiri mmataama kioo tiravai. Ivo iya tunoo: ² Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo aa na mmataama kiee tinara kua aavaa roosiivai. Yoosinna voovakinnaa kieeta voovoono ari mmaapuuvoo nnaata vareera suaiivaki pinaa buusavai iivai. ³ Iima kioo ari mmoori vareera ngiaammuauya titaikiai vaa mmuaanaa buusa nnaara kuaivaa kuaa mmii vaidiiyara aayanna raani hama iya ngiataikiai ⁴ kava ari ngiaammuau vooya iyasi titoo tinoo: Tauraa kuaa mmiaiya kuaa mmida kiatee: Rikiaatee. Vaa na ni buusaivaa teerama kiaunoo. Vaa na ni puara burimakau ooraiyauvaata nnammari rai nnaakaraiyauvaatama ruputu kiee mmuakiaa yeennaiyauvaa teerama kiaunoo. Numa buusaivaa nnaatee, kiatee. ⁵ Ivo itaa kua tikiai rikiada oro kuaa mmiaani iya rikiadaata hama nniraida ngiari mmooriiyauvaara yaata utida voovai ari mmoorira vioo kiaikio voovai ari sikau vareera mmooriiivaki vioo kiaivai. ⁶ Iya mmoorira vida variiani homoraa vooya inna ngiaammuauya utu kiada vaida kaayau maisa mmooriivaa iya mmida iya ruputuani putuaavai. ⁷ Putuaavo vaidi kieetaivo rikiaikio inna ausaivo pinaama nniitaraikio ari rapira ngiaammuauya titaikiai vida iya ruputuua vaidiiaa irisai ruputu taika kiada iya yoosinna pinaivaa ikia mmuturu kiaavai. ⁸ Mmuturu kiaavo rikioo vaidi kieetaivo ari mmoori varoo ngiaammuau vooya tinoo: Vaa na buusaivaa teerama kiaunoo. Vaidi na yaparakiauya ngiari variavaa irisavaa fai deevaudiri vara nnaarannee? ⁹ Aanna ivaara oto aataru pinaiyauvunu buaama rada nuaida teekiai gioonna kiaapuuya ngii teeda vaikiavai teeda aa buusa aavaa numa nnaateera kiatee, ¹⁰ tikiai rikiada ari ngiaammuauya aataruuyauvunu nuaida varida mmuakiaa gioonna kiaapu yoketaiyavaa maisaiyaatama buaida taani iya teeda vakiaani vitada numa buusa nneera nnauvaki kiaani suvuai kiada variaavai.

¹¹ Variaavo rikioo vaidi kieetaivo numa gioonna kiaapuuya haitatuuma taikio mmuaa vaidivoono hama yaapeeri nneera buruqa yoketaivaa raira kiaivo iya tasipama varikio too inna tinoo: ¹² Ni seena-o, i dataikiai e aavaki hama yaapeeri nnaara raira buruqa yoketaivaa rau varee numa variannanee? tikio rikioo hama inna kua sai tira kua seemuaa hara kioo varivai. ¹³ Varikio too kieetaivo ari mmoori vareera ngiaammuauya tinoo: Inna yuku yaakuuvau yeenaadiri ranaa rau kiada utu raririima mmaanai kagaari kikio upisiivaki variaivee. Ii yoosinna upisi ivaki gioonna kiaapuuya varida teekio iya nnannateenai fai ngiari avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuaarareenai rataaravaivee. ¹⁴ Yisuuva itaa kua kua kioo tunoo: Anutuugo kaayau gioonna kiaapuuya maavee tioo kiisakiangii nnaasu mmatainno vitaivaivee, tiravai.

*Vaidiiaa sikau takiisaivaara Yisunna yaparairavai
(Marakaa 12:13-17; Rukaaso 20:20-26)*

¹⁵ Tuduu vaidi Farisaiya Yisuuva kuaivaa koonnama tioo haruruaveera kuaivaa kuaa teerama yeena rau kiada ¹⁶ iya nnaagiai nuaira vooyata Herootaa nnaagiai nuaira vooyataa titooduu oro inna yaparaida tunoo: Vitaira-o, vaa ta i taunnavai. A kua kutaa tira vaidikuavee. A Anutuugaa mmoori aataruuvaa safuuma mmuakiaa gioonna kiaapuuya kuaa mmiee iya aiyara yaata utuaivaara hama a pinaama yaata utuannavai. Vaidi kieetaiyaraata vaidi kuminaiyaraatama a mmuaavaugiataama yaata utuannaivaara iya aiyara yaata utuaivaara hama a yaata utuannavai. ¹⁷ Aa kua ta i yaparakiaunna kua aavaa yaata utuee sai ti kua ti mmianee. Roomaaya kieetaivaasi ta sikau takiisa yapaara aataruuvo yoketaa aataruvainnee? Vara hama yoketaa aataruvainnee? ¹⁸ tuduu Yisuuva iya innara nnannatooduu inna iida taaree kuaa uvvaa too iya tunoo: Ngia vaidi huobavainna unnaku nnaamuruyavee. Ngia aaniira ni iida taaree kuaa numa ni iiki-annanee? ¹⁹ Takiisa yapaa sikau voovai ni vitaakiatee, tuduu rikiada sikau mmuyai voovai varada inna mmuduu too ²⁰ tunoo: Aanna gaa kieetavai mmannammannaavainno vainnee? Aanna gaa nnutuvainno vainnee? ²¹ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo Roomaaya kieetaivaa mmannammannavoota inna nnutuuvootama ivau vainoo, tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Mo Roomaaya kieetaivaa mminnaiyauvaa safuuma ari mmiatee. Mo Anutuugaa mminnaiyauvaa safuuma Anutuugaa ari mmiatee, ²² tuduu rikiada iya nnikiaraida inna pikiaada viravai.

*Satuukaiyaano putiraiya kava diiteeraivaara Yisunna yaparairavai
(Marakaa 12:18-27; Rukaaso 20:27-40)*

²³ Vuduu mmuai suaiivaki vaidi Satuukaiya vaidi putuuyara tunoo: Fai hama kava diitaaravaivee, ²⁴ tuuyakidiri vooya numa Yisunna yaparaida tunoo: Vitaira-o, nnaaru Musiiva tunoo: Vaidi voovoono nnaataivaa vara kioo hama nnaakaravaa mmateerainno

putino fai ari kataivoono inna muaadaivaa vara kioo ari vayaannara tuoo nnaakaraiyauvaa mmataanaravaivee, tiravai. ²⁵ Aavaki kata vayaa yaaku saivai sainaidiri taaravaitana ti tasipama hara kiada varuuvakidiri ngaruuvoono nnaataivaa vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo kati putiravai. Putuduu ngamiisaivo inna muaadaivaa vara kioo ²⁶ hama nnaakara mmateerama kioo kati putuduu yaguuvaano kava muaadaivaa vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo putuduu mmuakiaa kataunna nnaagiainaidoota mmuai gioonnaivaa vara kiada hama nnaakara mmateerama kiada kati putiravai. ²⁷ Putuduu nnaagiavau iya gioonnaivootama putiravai. ²⁸ Itaama vaikiyai yapooma gioonna kiaapu putuaiya kava diitaara suaivaki fai gioonnaivo giaa nnaatavai varinaranee? Mo vaa yaaku saivai sainaidiri taarama ii vaidi idoono inna vara kiada putiravaivee, tiravai.

²⁹ Tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia koonnama yaata utida itaa kua kiaanoo. Ngia hama Anutuugaa fafaara roo kuaivaa arinaima rikiada hama inna yaagueeqaivo vaivaa taivaaraida ngia koonnama yaata utida itaa kua kiaanoo. ³⁰ Fai gioonna kiaapu vaa putuaiya diiteera suaivaki diitada hama nnaata vaati varaaravee. Fai iya aangeraiya ngiau aapu variyai roosiima variaaravee. ³¹ Gioonna kiaapu vaa putuaiya kava diitaaraivaara Anutuugo ngii giaa ngii miivaa vaa ngia jaarida rikiavai. ³² Anutuugo Musiinnaata kua tuu kua fafaaraivo vainno tinoo: Na i nnaakukiaiya Aaparaahaamo Isaako Yakoopainna Anutuugovee, tiivai. Vaidi taaravooma nnaaru putuuya inna avuuvau homo variaivaara Anutuugo itaa kua tiravai. Anutuugo gioonna kiaapu vaa eeyaa putuaiya hama iya Anutuugovee. Ivo gioonna kiaapu variyai Anutuugovee, ³³ tuduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yisuuva tuu kuaivaa rikiada ivaara nnikiarairavai.

*Yisuuva kua mmaanna tauraanaivara tiravai
(Marakaa 12:28-34; Rukaaso 10:25-28)*

³⁴ Nnikiarauduu Yisuuva ari kuaivaadiri vaidi Satuukaiya avaiyauvaa ramuunnavaara vaidi Farisaiya rikieeravai. Rikiada nuunaida varuduu ³⁵ iyakidiri kua mmoori aataru radudeera vaidi vooovono Yisunna iinno taanaree kiaa vo kuvai inna yapara ruoo tunoo: ³⁶ Vitaira-o, Anutuugo mmaanna tuu kuaivakidiri dee kua mmaannavono mmuakiaa kua mmaanna tiraivaa yaatarainnee? ³⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: I Udaanga Anutuugaara mmuduuya ruue ai ausa mmuduuya mmuakiaavai inna mmianee. Ai vaidi kaanaivata ai yaata vuatinniivaatama mmuakiaavai inna mmianee. ³⁸ Ii kua mmaanna tuu ivo tauraa vainno mmuakiaa kua mmaannavai yaataravai. ³⁹ Inna inanoo kua mmaanna tuuvo tinoo: E aiyara tuqinnaannaneema ai seenaiyaraatama tuqinne iyara mmuduuya ruanee. Aa taara kua aavaitana eeyaa kua mmaanna tira kuaivaa yaataravaitanavee. ⁴⁰ Aa kua mmaanna tuu aavaitanaakidiri Anutuugaa mmaanna tuu kua mmuakiaayavoota forofetaiya kua mmuakiaayavootama diiteeravaivee, tiravai.

*Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara Yisuuva tiravai
(Marakaa 12:35-37; Rukaaso 20:41-44)*

⁴¹ Kiaa kioo Farisaiya ivaki nuunaida varuuya Yisuuva iya yaparainno tunoo: ⁴² Ngia Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara dataa kuaida kiaannee? Ivo dee oyaivainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ivo Davuitiinna oyaivakidiri diitai vaidivaivee, ⁴³ tuduu rikioo Yisuuva kava iya yaparainno tunoo: Mo dataama kioo Mmannasa Yoketaivo Davuitiinna tasipama varuduunoo Davuitiiva Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara Udaangaivovee tuunnee? Davuitiiva tunoo:

⁴⁴ Udaanga Anutuugoono ni Udaangaivaa tunoo:

A ni yaaku yaadudainningiaa

vaidi nnoonnavai varianee.

Varia ree vinanai fai na tinai

a ai nnammutuaiya yaatara kiaanaravaivee, tiravai.

⁴⁵ Davuitiiva fafaara roo itaa kua Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara tunoo: Ni Udaangaivovee, tuuvaara hama ivo Davuitiinna oyaivakidiri nnaasu diiteeravaivee, ⁴⁶ tuduu rikioo vaidi vooovono hama yopeema inna kua sai tiravai. Ii suai ivakidiri hama kava vaidi vooovono yopeema vo kua vooyauvaara inna yaparairavai.

23

Sa kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama

iikiyaiyavunugiataama iikiatee.

(Marakaa 12:38-39, Rukaaso 11:43,46; 20:45-46)

¹ Yisuuva Farisaiyaata kua kiaa taika gionna kiaapu ivaki nuunauyaata ari ngiaammuayaatama tunoo: ² Vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata vaidi Farisaiyaatama Musiiva kua mmaanna tuuvaugiataida ngii giaa ngii miaanoo. ³ Ivaara ngii giaa ngii miaivaugiataama nnaasu iikiatee. Sa iya iikiaivaugiataama iikiatee. Iya mmanna avaiyauvakidiri ngii giaa ngii mida hama iya iyauvaa iikiaavai. ⁴ Vaidiia kaayau mmuaararai mminnaiyauvaa vaidi vooya mmiaani kumaata apuaivaa roosiima iya mmuaararai mmooriyauvaa gionna kiaapuuya mmi kiada hama ngiriita kiisama iya tasipama mmuaararai mmooriiva vaavaa. ⁵ Gionna kiaapuuya iya taateeraivaara nnaasu iya ngiari mmoori mmuakiaayauvai iikiaavai. Iya Anutuuga kuaivaa yanaiyauvunu fafaara raa kiada kiisa nnaamuruuyauvaki yapa kiada ngiari yaakuuyauvunu raida ngiari tinniyauvunu rau kiada nuaida varida ngiari buruqa mmitiyauvaa hokobayauvai rapasi kiada iyauvaara sirigama rada nookiaavai. ⁶ Iya buusaiyauvaa nneera suaiyauvaki kietaiya varira mmaataiyauvunura nnaasu mmuduuya rida variaavai. Iya nuunaira nnauyauvaki vida mmaata yoketaiyauvunura nnaasu mmuduuya rida variaavai. ⁷ Iya yoosinna aakiaiyauvaki nookiaani gionna kiaapuuya iya teeda kua yoketaivaa iyara kaiyauvaara mmuduuya ruavai. ⁸ Sa ngiikidiri voovaara nnoonna-o kiatee. Ngia mmuaakarama variaanoo. Ngii vitairaivo mmuaavai varinoo. ⁹ Ngia vaidi mmatayaiya sa ngii seena voovaara ti nnoonnavaivee kua innara ti napoovavee kiatee. Ngii Gioova mmuaavai ngiau aapu varinoo. ¹⁰ Sa vaidi voovaara ti kietaivaivee kiatee. Ngii kieta mmuaavai Anutuugo mmataama kioo vaidivai varinoo. ¹¹ Ngiikidiri vaidi voovoona ngii kietaivai varinaree tioo mmuakiaaya ngii mmoori vaaera ngiaammuauvai varinaravai. ¹² Gionna kiaapu voovoona ariyara mannaka tiivaa fai Anutuugo inna vitoo aduoo yapaanaravai. Fai gionna kiaapu voovoona tirooma varioo hama ari nnutuuvaa aruoo yapaivaa fai Anutuugo vitoo aruoo yapaanaravai.

*Iya unnakua tiraivaara Yisuuva oooqoo tiravai
(Marakaa 12:40; Rukaaso 11:39-42,44,52; 20:47)*

¹³ Ngia vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama ngia huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Anutuugo gionna kiaapuyara dira yoosinnavaki iya kuaaree kua iikiaani ngia uuda rammuaavai. Ngiengieenoo ivaki hama ngii kuataikiai hama kuaivaara ivaki kuaaree kaiya uuda rammuaavai. Ivaara ngii irisai maisaivo vainoo.

¹⁴ Ngia vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia gionna muaadaiya nnauyauvaata iya mminnamminnaiyauvaatama yokekia kiada mmuara raida varidaata ngia ti mannakakiateera hokobama yaaku vaavaa. Ivaara ngii irisai maisaivo pinaavai vainaravai.)

¹⁵ Ngia vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia vaidi mmuaa voovai ngii mmemmaana kuaiveera sorovuarivaa vida karada ngieera yoosinnaiyauvaki nuaida varida mmoori iikiaavai. Mmoori iida varikio ivo hanigoo ngii ngiaammuauvai ngii mmemmaana varioo vaa ngia inna iikiaivaara ivo pinaama hanigoo maisavai varioo ngii mmoori maisaiva yaataroo itaama ngii roosiima ikia aakiaivaki kuanara iinoo. Ivaara ngii irisai maisaivo vainoo.

¹⁶ Ngia avu maisaso, hama ngia tuqinnama teeda gionna kiaapuuya kua mmiraiyaso, ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia kiaanoo: Vaidi voovoona ari kua kutaivaa gionna kiaapuuya kua mmioo nuunaira nnau pinaivaa nnutuuvaa tasipama kua mmiivo inna hama kua yeena raira kuavai. Fai ivo ari kua kutaivaa sikau goora mmannaammannaivo nuunaira nnau pinaivaki vaivaa nnutuuvaa tasipama kua mmiivo inna yeena raira kuavai. Ivaudiri fai ivo ari kua kutaivaa iinaravaivee. Ngia itaa kua kiaanoo. ¹⁷ Ngia avu maisa tuanaa kumimakaso, dee mminnaavoona ari vo mminnaavai yaatarainnee? Vara sikau goora mmannaammannaivonnee? Vara nuunaira nnau pinaivonnee? Hama Anutuuga nuunaira nnau pinaivaki sikau goora mmannaammannaivo vaitiri. Hama ngia ivaara kiatiri: Anutuugaani vai mminnaa yoketaavaivee, kiatirivee. Anutuuga nnau pinaivoona sikau gooraivo mmannaammannaivaa yaataravai. ¹⁸ Ngia vo kuavai kiaanoo: Vaidi voovoona ari kua kutaivaa tioo Anutuugaara puara hudeera yeena tapiivaa nnutuuvaa tasipama tiivo inna hama yeena raira kuavai. Ivo ari kua kutaivaa tioo yeena tapiivau kati mmira puaraivo vaivaa nnutuuvaa tasipama tiivo inna yeena raira kuavai. Ivaudiri fai ivo ari kua kutaivaa iinaravaivee. Ngia itaa kua kiaanoo. ¹⁹ Ngia vaidi avu maisaso, dee mminnaavoona ari vo mminnaavai yaatarainnee? Kati mmira puaraivonnee? Vara yeena tapiivonnee? Hama puaraivoona yeena tapiivau vaitiri. Hama ngia ivaara kiatiri: Anutuugaani vai mminnaa yoketaavaivee, kiatirivee. Anutuugaani yapa

kiaa mminnaivaa yeena tapiivoono yaataravai. ²⁰ Ivaarainno vaidi voovoono ari kua kutaivaa yeena tapiivaa nnutuuvaata tio yeena tapiivaaraata puara ivau vaivaaraatama tiivai. ²¹ Vaidi voovoono ari kua kutaivaa tio nuunaira nnau pinaivaa nnutuuvaata tio ivo nuunaira nnauvaaraata Anutuugo ivaki variivaaraatama tiivai. ²² Vaidi voovoono ari kua kutaivaa ngiau aapuuvaa nnutuuvaata tio ivo Anutuuga mmaataivaaraata ivo ivaki variivaaraatama tiivai.

²³ Ngia kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama ngia huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia kiisa mminnaa kapikarai takua roosiyaavuaa yaakuuvaitana utu kiada vakiaivakidiri mmuaavai Anutuugaani kiadaatada pinaa kuaiyauvo Anutuuga kua mmaannaivaki vaiyauvaa ngia pikiada hama iikiaanoo. Ngia hama safuuma ngiingii seenaiyara tuqinnada hama iyara boo kiaanoo. Ngia hama Anutuugaara kutaavaivee tida yaagueegakiaanoo. Ngia iyauvaa iikiataama vaikiainnaata hama iikiaanoo. Ngia iyauvaa iidada vo aataruuyauvaa vaa iikiyaiyauvaatama iikiatee. ²⁴ Ngia avu maisaoo, hama ngia tuqinnama teeda gioonna kiaapuuya kiaa mmiraiyaso, fingifaangaivo ngii nnoori tooriivaki vaivaa ngia feena kagaari kiada puara pinaa kameraivo ivaki vaivaa ngia nnooriivaa tasipama vara romenama kiaavai. Kiisa aataruuvo fingifaangaivaa roosiima vaivaa ngia arinaima teeda iikiaavai. Pinaa aataruuvo puara kameraivaa roosiima vaivaa ngia teeda hama iikiaavai.

²⁵ Ngia kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama ngia huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia ngii pereeta kaapa mmaanaiyauvaa fini kiaavo yoketaivaa roosiima ngii mmammiyauvo vaikio ngii aakiyaiyuvaki ngii mminnaaminnaa maisaivo suvuuvo. Ngia gioonna kiaapuuya unnakua kiaa kiada iya hoonahaaniyauvaa ngiingiiyara ravisu varada ngiingiiyara nnaasu yaata utida koonnakaannama variaavai. ²⁶ E avu maisa vaidi Farisai tuanaakuavee. A pereeta kaapa aakiyavaki tauraa fini kiee mmaanaivaata fini kiaannaivaa roosiima i aakiyavai fini kino too mmamma mmaanaivoota yoketaavai vakiaivee.

²⁷ Ngia kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia putuaiya mmata nnauvaa mmaanaivau funnukakiyaiyauvaa roosiima variaayavee. Mmata nnau mmaanaiyauvo inna aikiooma vaikio aakiyaiyuvaki vaidi putuaiya mmamma mmuyai uudaiyauvo vaivai. ²⁸ Itaama vaineema gioonna kiaapuuya ngii mmamma mmaanaiyauvaa teeda ngiiyara kiaanoo: Yoketaayavee, kiaavai. Ngii aakiyaiyuvaki unnakuaiyauvoota mminnamminnaa maisaiyauvootama suvuuvo.

Yisuuva ngiari irisai maisaivaa varaarivaara

*iya kiaa mmiravai
(Rukaaso 11:47-51)*

²⁹ Ngia kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia forofetaa putuuyara sikauyauvaadiri iya mmata nnauyauvo yoketaakiaiveera funnukama yoketaama kiaavai. Ngia gioonna kiaapu safuuma varuuya putuuyara sikauyauvaadiri iya mmata nnauyauvaa hatata kieeraiyauvunu funnukama kiaavai. ³⁰ Ngia iyauvaa funnukama kiada kiaanoo: Ta ti rubu tabeeya varuu suaiivaki teeta variaannatiri. Ta hama iyaata iida forofetaiya rupuuaannadu pututirivee. ³¹ Ngia itaa kua tuuvaugiataama ta kooyaa rikiaunnani aanna ngia forofetaiya rupuutudu putuuya uru nnaakara tuanaiyaida variaanoo. ³² Inna aikioovai. Ngii rubu tabeeya tauraa iya uuneema ngieeta iidada taika kiaatee. ³³ Ngia gioonna kiaapu maisaoo, ngia dataama kiada kua pinaivakidiri ikia aakiyavaki vida fanniima kuaarannee? Ngia maisa mmooriivaa uuvaa fai inna aikioo ivaki kuaaravaivee. ³⁴ Ivaara na vaidi forofetaiyaatama vaidi tinni yoketaiyaata vaidi vitairiyaatama ngiisi titanaiki vikiaki fai ngia vooya rupuutikiaki putikiaki vooya yatari sagaiyauvunu haara kiada vooya ngiingii nuunaira nnauyauvaki ripiida rupuutudu rada vata rada vo yosinna vo yosinnaiyauvaki kuaaravai. ³⁵ Ngia itaikioo mmuakiaa vaidi yoketaiya kuminayaa rupuutuu irisaivo fai ngiiki vainaravai. Nnaaruaa vaidi yoketaa voovai Aveeraa Kaingo kuminayaa rupuutuu kioodoo putuduu ivakidiri iima rada nnidada vaidi voovai Barakiaanna mmaapuuvaa Sakariaasa ngia Yutayaiya rupuutuu kioovaa irisaivo fai ngiiki vainaravai. Ngia nuunaira nnau pinaivaki vuduu yeena tapi Anutuugaara huodeerivo sainai vauduu vo atau yoketaa tuanaa nnau voovai sainai vauduu ngia vuutaviki Sakariaasa rupuutuu kieeravai. ³⁶ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Mmuakiaa vaidiiya kuminayaa rupuutuu irisaivo aa ngia variaa aaya ngiiki vainaravai.

*Yisuuva Yerusareemaiyara mmuduuya riravai
(Rukaaso 13:34-35)*

³⁷ Boo, gioonna kiaapu Yerusaremaiyo, ngia vaidi forofetaiya ruputuaani putuaani gioonna kiaapuuya Anutuuoqo ngiisi titeeraiya ngia sikauyauvaadiri habati kiada ruputuaani iya putuaavai. Kakaraa kaanaivo ari nnaakaraiyauvaa rupi nuunama ari haayaivaadiri rummua apineema na airineetu ngii rupi niniisi nuunainee kiaukai ngia niyara oqoqo kiaavai. ³⁸ Rikiaatee. Vaa ngii nuunaira nnau pinaivaa Anutuuoqo pikiakio mmanna nnauvai vainoo. Vaa Anutuuoqo vioo kiaivai. ³⁹ Na ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngia hama kava ni taaravai. Fai yapooma ngia niyara kiaara: Udaanga Anutuuoqo titooduu tuuvo nninaraivaara Anutuuoqo innara yoketaakiaivee, kiaa kiada fai kava ni taaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

24

Yisuuva nuunaira nnau pinaivaa havarataaraiavaara tiravai

(Marakaa 13:1-2; Rukaaso 21:5-6)

¹ Ivo itaa kua kiaa kioo diitoo nuunaira nnau pinaivakidiri pikioo kuanara uduu ari ngiaammuauya nuunaira nnau pinaivaki vo nnau vo nnauvaa inna vitaakiaaraiavaara innasi nniravai. ² Numa vitauduu Yisuuva iya tunoo: Inna aikioovai. Makee aa ngia nnau aayauvaa taanoo. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai vaidiiaa mmuakiaa aa nnau aayauvaa havarata taika kioo rikioo fai hama seena sikau voovai ari seena sikau voovai mmaataivau tasipama vainaravai. Fai mmuakiaavai havarata taikaanaravaivee, tiravai.

Maisa mmoortivo nninaraivaara Yisuuva tiravai

(Marakaa 13:3-13; Rukaaso 21:7-19)

³ Nnaagiai Yisuuva taapi Oriveeta ivau hara kioo varuduu ari ngiaammuauya ngiarivana innasi nnida inna yaparaida tunoo: Ti kiaa ti mmiane. A kiannaivo daira suai vainarannee? Dee ari vookarai mmoorivai vainai fai ta teeda rikikio a tiinara suaivoota ngiau mmata taikaanara suaivootama vainima nninarannee? ⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaidi voovoono ngii unnakua kiaa kioo aataru maisaivau ngii vita yapeevora tuqinnama haitatuukiatee. ⁵ Fai kaayau vaidiiaa mmuavai mmuavai nnida ni nnutuuvaa ngiariyara kiaaravai. Voovoono ngioo tinara: Aanna na Anutuuoqo mmataama kioo vaidiivoono ngiaunoo, tinai fai kaayau gioonna kiaapuuya iya unnakua kiaivaa rikiada kiaara: Kutaa kuavaivee, kiaaravee. ⁶ Fai ngia gioonna kiaapuuya vainiivau rapiraivaa rikiada ngieera rapira mmayaayaivaa rikiada sa ivaara nnikiaraida aatuukiatee. Rapiraivonanaa tauraa vaino too ngiau mmata taikeera suaivo fai nnaagiai nninaravaivee. ⁷ Fai gioonna kiaapu voovaki variaiya diitada gioonna kiaapu voovaki variaiyaatama rapuaaravai. Fai vo kieeta voovoono diitoo vo kieetavaata rapinara iinai rikiada fai ngiari gioonna kiaapuuya rapuaaravai. Fai ii suai ivaki vo yosinna vo yosinnaiyauvaki aarareeraivo vainai rikiada gioonna kiaapuuya kaayauma yeennara kiaaravai. Fai vo mmata vo mmataiyauvaki mmataa kuaruuvo utinaravai. ⁸ Gioonnaivo nnaakaraiavaa mmataanara suaiivaki ivo tauraa kiisama nniitareeraivaa varoo nnaagiai pinaama nniitareeraivaa varavai. Ivaa roosiima iqii aataru iyaivo nninara suaiivaki tauraa kiisavai vainno nnaagiai fai pinaavai vainaravai.

⁹ Iqii suai ivaki fai vaidiiaa ngii vitada vaidi kieetaiya mmikiai teeda iya kua pinaivaa ngiiki yapaaravai. Ngiiki yapa kiada ngii ripiida ngii ruputikiai putuaaravai. Ngia niyara kutaavaivee kiaivaara kaayau gioonna kiaapu ngiari voopinnaiya ngii teeda hama ngiinyara mmuduuya ruaaravai. ¹⁰ Iqii suai ivaki kaayau gioonna kiaapuuya tauraa niyara yaagueeqakiaiya ni pikiada iya seenaiya ngiari nnammutuaiya kooyaa vitaikiai ngiariyara ngiariyara nnannataaravai. ¹¹ Nnannateekiai fai kaayau unnakua forofetaiya diitada kaayauma gioonna kiaapuuya unnakua kiaaravai. ¹² Itakio kaayau aataru maisaiyauvo vakia roo vioo vioo pinaavai vainaraivaara kaayau gioonna kiaapuuya mmuduuya rira aataruuvaa fai pikiaaravai. ¹³ Fai gioonna kiaapu voovoono innasi mmuaararaiivo vainoonnaata yaagueeqama kioo iima roo vioo vioo ari putira suaivo innasi nnino Anutuuoqo inna vitoo yosinna yoketaivaki yapaanaravai. ¹⁴ Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara dira mmayaaya yoketaivaa fai gioonna kiaapuuya varada mmuakiaa mmatavau vida ivaki variaiya kiaa mmikiai mmuakiaaya rikikioo nnaagiai fai ngiau mmataivo taikaanaravaivee.

Mminnaa maisa ari vookaraiivo mminaravaivee

(Marakaa 13:14-23; Rukaaso 21:20-24)

¹⁵ Fai ngia teekio mminnaa maisai ari vookaraiavaara nnaaruaa vaidi forofetaa Danieero ivaara fafaara roovo Anutuuoqaa nnau yoketaa tuanaivaki dioo vainaravai. Gioonna kiaapuuya aa kua na kiau aavaa jaarida arinai rikiaatee. Fai ivo dioo vainai teeda ¹⁶ ngia Yutayaa variaiya ngiingii yaatu aatuuda taapiivaura seenada kuatee. ¹⁷ Fai gioonna kiaapu voovoono ari nnauvaa vainiivau iikiavoo sa ari mminnamminnaivaa

varaanara ari nnauvaki kuaivee. ¹⁸ Gioonna kiaapu voovoono ari mmooriivaki iikiaivo ari yaapaivaa mmoori tooyavau yapa kiaivaa sa kava vara ranoo vioo ivaa varaivee. ¹⁹ Boo, iqii suai ivaki gioonna nnaakara sunnaakiaiyataa gioonna nnaakara meedi ru-aiyaatama kuaaravio iya mmuaararinaravai. ²⁰ Vati pinaa rira suaivakiaata vaidiia kati varira suaivakiaatama vivoora kiaa yaaku varaatee. ²¹ Iqii suai ivaki kaayau maisa mmuaararavio ari vookaravai vainno mmuakiaa mmuaararavio gioonna kiaapuuyaki vaivaa yaataaranaravai. Nnaaru Anutuugo ngiau mmata uu suaivaki varuuya varia rada nmidada makee aa suai ta variaunnaviki variaya hama kaayau maisa mmuaararavio itaama vaivaa taavaivee. Fai yapooma variaaraiya hama itaama vai mmuaararavio taaravai. ²² Iqii suai ivaara Anutuugo paanna suaivai mmataama kioo tiravai. Fai hama paanna suaivaa yapa kinai gioonna kiaapuuya putu taikaaravai. Anutuugo ariinnee kiaa mmataama kiooyara yaata utuoo suaivaa paannavai yapa kieeravai.

²³ Fai iqii suai ivaki gioonna kiaapu voovoono ngii tinara: Taatee. Anutuugo mmataama kioo vaidiivo avaki varinoo, tinai sa inna kuaivaa rikiaatee. Fai voovoono tinara: Iqiiivaki varinoo, tinai sa inna kuaivaa rikiaatee. ²⁴ Fai unnakua vaidi vooya nida voovoono ariiyara tinara: Na Anutuugo mmataama kioo vaidiivoona ngiaunoo, tinaravai. Fai itaa kua kiaraiya ari vookara ari vookarai mmooriyavuaa iikiaravai. Anutuugo gioonna kiaapuuya ariinnee kiaa mmataama kiaiya unnakua kiaa kiada iya iida aataru maisaivau iya vita yapaaravara iya ari vookara ari vookarai mmooriyavuaa iikiaravai. ²⁵ Rikiaatee. Na aanna iya iikiaravara mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo.

²⁶ Fai iya ngii kiara: Taatee. Anutuugo mmataama kioo vaidiivo koo mmuyai gaanga mmataivau varinoo, tikiai sa oro taatee. Fai iya kiara: Nnau aakiaa vovaki varinoo, tikiai sa iya kuaivaa rikiaatee. ²⁷ Suai raari raivakidiri saneetuvo ngioo suai haatapeer-anni vioo akiaraama tipannuuma kiaivaa roosiima Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo itaama mmuaakaraama tiinaravee.

²⁸ Vaidi putiivaa nnabaivo vaivaki hemoonnaiya nuunaida hatoka nnaara puru vari-aavaivee, tiravai. Ivaa roosiima mmuakiaa yoosinnaiyavaki gioonna kiaapuuya nu-nakiaivaki ari tiinaravara Yisuuva itaa kua tiravai.

*Yisuuva kava mmatayaa tiinaravara tiravai
(Marakaa 13:24-27; Rukaaso 21:25-28)*

²⁹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Iqii suai ivaki maisa mmuaararaiyavoo taika kino too akiairaino fai suaivo ngioo upisiima tu kioo vaino too kuraagaivo nnino hama mmeekiaivo teeno too aakiapuuyavoo ngiauvaidiri tasukua roo tuoo vino yaagueeqa mminnamminnaa ngiau aapu vaiyavoo ngiari aataru nuairaiyavuaa pikiaa sabi kuaar-avai. ³⁰ Ii suai ivaki Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo tiinara atavoo ngiauvau vainaravai. Vainai teeda mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa vo kua vo kua kiaiya ratada varida teekiai Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo ngiau aapu nama aakiadaidiri ni yaagueeqaivoota kaayau ari vookarai mmeekiaivootama ni tasipanai tiinaravai. ³¹ Na tiino noomaivo pinaama akua tinai na aangeraiya titanai teeda iya mmuakiaa yoosinna nuaida suai raari raipinnai vida suai haatapaipinnai vida tooya sainai vida tooya sainai vida gioonna kiaapu na niniinnee kiaa mmataama kiauya rupi nuunama vitada niisi ngiaaravee.

*Yisuuva nnaammuayaivaidiri mmataama kioo tiravai
(Marakaa 13:28-31; Rukaaso 21:29-33)*

³² Na yatari nnaammuayaivaidiri mmataama kiee tinai ngia tuqinnama rikiaatee. Nnaammuayaivo mmunni raikiai ngia teeda kiaanoo: Nuanuuvoo vainima nnikioonoo mmunni rainoo, kiaavai. ³³ Mmuakaraama ii na ngii giaa ngii miau kua iyavuaa kaanaiyavuaa ngia teeda rikikio na tiinara suaivo inna vaa vainima vainoo. ³⁴ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu aanna makee variaa aya hama putiraida homo varikio suaivo nnino ii aataru iyavoo fai vainaravai. ³⁵ Ngiau mmataivo fai taikaanaravavee. Ni kuaivo fai hama taikaanaravai. Fai tuputupaa vainaravavee.

*Hama voovoono na tiinara suaivaa too rikiaivai
(Marakaa 13:32-37; Rukaaso 17:26-30,34-36)*

³⁶ Hama gioonna kiaapu voovoono na tiinara suaivaa too rikiaivai. Aangeraa ngiau aapu variaiyatama hama teeda rikiaavai. Na inna Mmaapuuvoo neetama hama tee rikiauvai. Ari ni Napoovaano nnaasu too rikiaivai. ³⁷ Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo kava tiinara suaivo Nuvuaava varuu suaivaa roosiima vainaravai. ³⁸ Nnaaru hama nnooriivo mmata mmuakiaavai rapodaa taika kioo suaivaki gioonna kiaapuuya yeennaiyavuaa nneeda nnooriivaa nneeda nnaata vaatiivaa vareeraivara yaata utu kiada vaidada Nuvuaava nnooriyaa nuaira nnauvaki vuu suaivaki iya homo itadada ³⁹ iya hama nnooriivo iya raputu taikaanara kuaivaa arinaima rikiooduu nnooriivo ngioo iya raputu

taika kieeravai. Iya itaama varuneema Na Vaidiiva Mmaapuuvoo kava tiinara suaivaki fai gioonna kiaapuuya mmuaikaraama kumimakaida variaaravee. ⁴⁰ Ii suai ivaki taara vaidivaitana mmooriivaki mmooriivaa varakio Anutuuoqo fai vuaivaa vitoo vioo vuaivaa pikioo kuanaravai. ⁴¹ Fai gioonna taaravaitana mmuaavau varida mmoori varakio fai Anutuuoqo vuainningiaa vitoo vioo vuainningiaa pikioo kuanaravai. ⁴² Ivaaraida haitatuuki-atee. Ngia hama ngii Udaangaivo tiinara suaivaa teeda rikiaaravaara haitatuuki-atee. ⁴³ Aa kua aavaa rikiaate. Mmuara vareera vaidiivo nnauvaki nninara suaivaa vaa nnau nakaaravo rikioo avuuvaa too vaitiri. Mmuara vareera vaidiivo heenaki ivaki ngioo hama yopeema sipuuvaa rukaitu kioo ngioo vioo mminnamminnaiyauvaa mmuara varaitirivee. ⁴⁴ Ivaaraida mmuaanaa teerakiatee. Hama ngia teeda rikieera suaivaki Na Vaidiiva Mmaapuuvoo fai kava tiinaravaivee.

Yoketaa mmooriivaata maisa mmooriivaatama vareeraiyara Yisuuva tiravai
(Rukaaso 12:41-48)

⁴⁵ Dee mmoori vareera ngiaammuaovuono tinni yoketaivaa varoo ari mmooriivaa hama pikieerainno yaagueeqama nnaasu iinnee? Itai ngiaammuauvaa vaidi nnoonnaivo kietavai inna yapa kiaikio inna nnauvaara haitatuunno seena ngiaammuauya yeenna nneera suaivaki yeennaiyauvaa duuyama iya mmiivai. ⁴⁶ Ivo itaama varakio nnoonna vaidiivo ngieeradiiri vara ranoo numa ari nnauvaki taikio homo yoketaama mmoori varoo varakio too ngiaammuaavaara inna yoketaivai. ⁴⁷ Na kua kutaavai ngii gaa ngii miaunoo. Ii ngiaammuaui ivaa vaidi nnoonnaivoono ari hoonahaana mmuakiaayavaara haitatuura ngiaammuauvai inna yapaanaravai. ⁴⁸ Fai ivo maisama varioo ariiyara tinara: Nnoonna vaidiivo hama akiairaama nninaravee, ⁴⁹ kua kioo ari seena ngiaammuauya ripiinno yeennaiyauvaa nnoo nnoori kapikarivaata nnoo ari seena vaidiiva nnoori kapikarivaava nneeda kumimakakiaiya tasipama varino ⁵⁰ fai yapooma hama ivo rikioo teeraira suaivaki nnoonna vaidiivo nninaravai. ⁵¹ Ngioo ivo fai inna ruputu rutaka kagaari kino ivo huoba kua tira unnaku nnaamuruuya variraivaki kuanaravai. Ii yoo sinna ivaki gioonna kiaapuuya varida teekio iya nnannateenai fai ngiari avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuaarreenai rataaravaivee.

25

Yisuuva kiaatanna yaakuuvaitanaayaadiri mmataama kioo tiravai

¹ Na tiinara suaivaki Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diraivo aa na kua tinara aavaa roosiima vainaravai. Kiaatanna yaakuuvaitana ngiari raamaiyauvaa varada kieevatiivaa yaapeeri buusa nneera suaivaki oto inna sunaara kuaavai. ² Iyakidiri kiaatanna yaaku saivai yaata duunaya kuaani kiaatanna yaaku saivai tinni yoketaaya kuaavai. ³ Kiaatanna yaata duunaiya ngiari raamaiyauvaa nnaasu varada hama karasiinaiyauvaatama varada kuaavai. ⁴ Kiaatanna tinni yoketaiya ngiari raamaiyauvaata varada ngiari karasiinaiyauvaatama varada kuaavai. ⁵ Iya oro varida kieevatiivaara haitatuuda taavo ivo homo faikaa ngioo varikiai iya vuru rakiaia vakiaavai.

⁶ Vakiaavo rikioo heena tammaikio aayannaivoono iya yuruunno tinoo: Vaa kieevatiivo nninoo. Diitada oro inna sunada ngiatee, ⁷ tikiai rikiada diitada ngiari raamaiyauvaa subi teerama kuaavai. ⁸ Subi teerama kuaani hama teerakiaiyaano vaa teerama kuaia kuaano: Ti raamaiyauvo tasuunara iinoo. Ngiengieeraira karasiinaiyauvaa ti mmikiai ta ti raamaiyauvaki tusa kuaaravee. ⁹ kuaani rikiada iya sai kuaano: Hameeavee. Fai ngia tikiai ta ngii mi kiada ngieeta teetama hama karasiinaatinaravai. Ngia oro karasiinaiyauvaa yookaama kiada ngiingiyara varada ngiatee, ¹⁰ kuaani rikiada karasiina varaara vida variaavo kieevatiivo nnikiai vaa teerama kuaia inna sunada buusaivaa nnaara vida kuaavo ivo sipuuvaa rau kuaivai.

¹¹ Rau kuaikiai nnaagiai kiaatanna saiya kava vara ranada numa kuaano: Udaanga-o, sipuuvaa tiini hatuaanee, ¹² kuaavo rikioo ivo iya sai tinoo: Na kua kutaavai ngii gaa ngii miaunoo. Hama na ngii tauyavee, tiivaivee. Yisuuva ii kua ivaa kua taika kioo ari ngiaammuauya tunoo: ¹³ Itaama vainai tuqinnama haitatuukiatee. Hama ngia na tiinara suaivaa teeda rikiaavaivee.

Yisuuva ngiaammuauyayaadiri mmataama kioo tiravai
(Rukaaso 19:11-27)

¹⁴ Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diraivo aa na kua tinara aavaa roosiima vainaravai. Vaidi voovoo ngieera vo yoo sinnavakira kuanara iinno varioo ari mmoori vareera ngiaammuauya tikiai innasi ngiaavo rikioo ari nnau mminnamminnaiyauvaa haitatuuki-ateera kua kioo ari sikauyauvaa iya mmiivai. ¹⁵ Ivo iya mmoori varaiyauvaa mmuaavai mmuaavai too rikiaa kioo ivaara sikauyauvaa yaarummua kioo iya mmiivai. Voovai kaayau sikauyauvaa (5000) mmi kioo voovai nnoonnama sikauyauvaa (2000) mmi kioo

voovai kiisa sikauyauvaa (1000) mmiivai. Ivo iya itaama mmi taika kioo iya pikioo kuaivai. ¹⁶ Kuaikio rikioo ngiaammuauvo kaayau sikauyauvaa (5000) utiivoono kammannaikio varoo oro vaidi vooya mmikiai varada ngiari mmoori pinaivaki irisaiyauvaa varada saiyaavaata inna mmikio too ari sikauyauvunudiri yaatarai sikauyauvaatama vara nuunama utuoo taikio kaayakaayama sikauyauvo (10,000) vaivai. ¹⁷ Nnoonnama sikauyauvaa (2000) utii ngiaammuauvoono mmuaikaraama iinnonno kava nnoonnama sikauyauvaa (2000) vara nuunaikio vioo kaayau sikauyauvo (4000) vaivai. ¹⁸ Kiisa sikauyauvaa (1000) utiivoono vioo mmataivaki hanuu kioo nnoonna vaidiivaa sikauyauvaa hauma kiaivai.

¹⁹ Iya itaama iima kiada variaavo nnaagiai hokoba suaivo taikaikio nnoonna vaidiivo ngieeraipidiri numa iyasidiri ari sikauyauvaa varaanara nniivai. ²⁰ Ngioo taikio ngiaammuauvo kaayau sikauyauvaa (5000) mmuuvoono kava kaayau sikau (5000) vooyauvaatama tasipama inna mmioo tinoo: Nnoonna-o, taanee. A kaayau sikauyauvaa (5000) ni munnaiyauvaa na ivaadiri mmoori iikiauuko kaayau sikauyauvo (5000) vaiyauvaatama na vara nuunama utuee i mmiaunoo, ²¹ tikio rikioo nnoonna vaidiivo inna tinoo: A ngiaammuauvo yoketaakuavee. A mmooriivaa yoketaama iikiannavai. A sikauyauvaa varee iyauvunudiri yoketaama iikiannani irisaivaa fai na pinaa mmooriivaara Dianeera i yapa kiaanaravai. Numa ni tasipama variee sirigakianee, ²² tikio vo ngiaammuauvo voovai nnoonnama sikauyauvaa (2000) utiivoono numa nnoonna vaidiivaa tinoo: Nnoonna-o, taanee. A nnoonnama sikauyauvaa (2000) ni munnaiyauvaa na ivaadiri mmoori iikiauuko nnoonnama sikauyauvo (2000) vaiyauvaatama na vara nuunama utuee i mmiaunoo, ²³ tikio rikioo nnoonna vaidiivo inna tinoo: A ngiaammuauvo yoketaakuavee. A mmooriivaa yoketaama iikiannavai. A sikauyauvaa varee iyauvunudiri yoketaama iikiannani irisaivaa fai na pinaa mmooriivaara Dianeera i yapa kiaanaravai. Numa ni tasipama variee sirigakianee, ²⁴ tikio ari vo ngiaammuauvo voovai kiisa sikauyauvaa (1000) utiivoono numa yokeera vaidiivaa tinoo: Nnoonna-o, na i taikai a tinni yaagueeqaira nnaamurukuavee. Hama a yeenna hauvaa utuanna mmooriivakidiri yeenna kaanaivaa varaannavai. A hama mmoori varaannaivakidiri yeennaiyauvaa tau varee ngiannavai. ²⁵ Ivaara na aatuuna oro i sikauyauvaa mmataivaki hau kiauvai. Taanee. Aanna ai sikauyauvoonno vainoo. Ee varaanee, ²⁶ tikio rikioo nnoonna vaidiivo inna sai tinoo: A ngiaammuauvo maisa kati varira nnaamurukuavee. Vaa a kutaa taannani na hama yeenna hau utuuu mmooriivakidiri yeenna kaanaivaa varaunnee? Vaa a taannani na hama mmoori varauvakidiri yeennaiyauvaa tau varee ngiaunnee? ²⁷ Mo inna aikioovai. A itaama yaata utueennainna a ni sikauyauvaa varee sikau nnaamuruuvaki yapaataama vaikiannaata mmataivaki hau kiaannavai. Vaa a sikau nnaamuruuvaki yapa kiaannatiri. Na kava vara rane ngiee sikau nnaamuru nakaaraivaasidiri sikau kiisaivaatama varautirivee, ²⁸ kiaa kioo vooya tinoo: Aa vaidi aavaasidiri sikau aayauvaa ravisi varada pinaa sikauyauvaa (10,000) utii vaidiivaa mmiatee. ²⁹ Gioonna kiaapu voovoono pinaa mmooriivaa varaiava fai na kava vo mmoori vooyauvaatama inna mmino rikioo fai kaayama inna suviainaravai. Gioonna kiaapu voovoono hama kaayau mmooriaataivaa fai kiisa mmoori innasi vaivaa na numa innasidiri ravisi varaanaravai. ³⁰ Aa ngiaammuauvo kumina varii aavaa varada oto mmaanai upisiivaki kagaari kiaatee. Ii yoosinna upisi ivaki gioonna kiaapuuya varida teekio iya nnannateenai fai ngiari avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuaarareenai rataaravaivee. Nnoonna vaidiivoono itaa kua tiivaivee, tiravai.

Yisuuva yapooma mmuakiaaya ngiari mmooriyauvaara iya yaparainaravai

³¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tinoo: Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo fai na kava mmatayaa tiinara suaivaki mmuakiaa aangeriayatama ni tasipama tiikiai fai na ari vookaraama yoketaama variee fai gioonna kiaapuuyara dinaravai. ³² Fai na iyara diee vainai mmuakiaa gioonna kiaapu sainadi sainaidiri niisi nnida nuunakiaaravai. Nuunaikiai puara sipisiipa memeyauvaa haitatuura vaidiivo ari puariyauvaa sainai sainai yapaimeema ³³ fai na iya mmuaavai mmuaavai sainai vara yapee sainai vara yapaanaravai. ³⁴ Na yapa kiee kietavai diee vaina gioonna kiaapu ni yaaku yaadudainningiaa diaiya tinara: Ni Napoova ngiiaara yoketaa kua tiia nnaaru ngiau mmata uu suaivaki ivo yoosinnavaa ngiini teerama kioovaki numa variatee. ³⁵ Na ni yeenna raikiai variaukai ngia yeennaiyauvaa ni miaavai. Na ni nnoori raikiai variaukai ngia nnooriivaa ni miaavai. Na voopinnaivo ngiaukai ngia niyara tuqinnaavai. ³⁶ Na taguada variaukai ngia uyira rairaiyauvaa ni miaavai. Na ni niitaraikiai variaukai ngia numa ni tuqinnaavai. Na oovi nnauvaki variaukai ngia numa ni taavai. Ivaara ngiini teerama kioovaki numa variatee, ³⁷ tinai rikiada fai safuuma variaiya ni sai kiaara: Udaanga-o, दौरा sui ta i taunnano i yeenna raikiai ta yeennaiyauvaa i mmiaunnavaainnee? दौरा sui i nnoori raikiai ta nnooriivaa i mmiaunnavaainnee? ³⁸ दौरा sui a voopinnaavai ngiannani ta aiyara tuqinnaunnavaainnee? दौरा sui a taguada variannani ta uyira rairaiyauvaa i

mmiaunnavaainnee? ³⁹ Daira suai ta taunnano i nniitaraikiai variannani ta i tuqinnaunnavainnee? Daira suai a oovi nnauvaki variannani ta oro i taunnavaainnee? ⁴⁰ tikiai rikiee na kieetaivo sai iya tinara: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Aa ni gata vayaa aayakidiri kuminaa voovaara itaama iikiaivo inna niyaraatama iikiaavaivee, tinaravai.

⁴¹ Fai na itaa kua kiaa kiee gioonna kiaapu yaaku geedainningiaa variyaiya tinara: Anutuugo hama ngiiyara yoketaayavee tiyya ni pikiaa kuatee. Ikiavo tupatupaa too variraivaki Anutuugo Sataangaata inna aangeraiyaatama iyani teerama kiaivaki kuatee.

⁴² Na ni yeenna raikiai variaukai hama ngia yeennaiyauvaa ni miaavai. Na ni nnoori raikiai variaukai hama ngia nnooriivaa ni miaavai. ⁴³ Na vooipinnaivo ngiaukai hama ngia niyara tuqinnaavai. Na taguaada variaukai hama ngia uyira rairaiyauvaa ni miaavai. Na ni niitaraikiai variaukai hama ngia numa ni tuqinnaavai. Na oovi nnauvaki variaukai hama ngia numa ni taavaivee, ⁴⁴ tinai rikiada fai ni sai kiaara: Udaanga-o, daira suai ta taunnano i yeenna raikio i nnoori raikiai hama yeennaiyauvaa i mmida nnooriyauvaa i mmiaunnavaainnee? Daira suai a taguaada variannani hama ta uyira rairaiyauvaa i mmiaunnavaainnee? Daira suai a oovi nnauvaki variannani hama ta oro i taunnavaainnee? ⁴⁵ tikiai rikiee fai na sai tinara: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ngia hama aa kumina aayakidiri voovaara iikiaaneema hama ngia niyaraatama iikiaavaivee, ⁴⁶ tinai rikiada iya irisai maisaivo tupatupaa vairaviki vikiai vaidi safuuma variyaiya tupatupaa variraivaki kuaaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

26

*Vaidiyya Yisuunna mmaara kua kiaa yeena rairavai
(Marakaa 14:1-2; Rukaaso 22:1-2; Yuvuaano 11:45-53)*

¹ Vaa Yisuuva ii kua mmuakiaa iyaavuaa kiaa taika kioo ari ngiaammuauya tunoo: ² Vaa ngia rikiaavai. Fai taara suaivaitana taika kinai buusaivaa nnutuuvu Varaigiataivaa nnaara suaivo nninaravai. Nnino fai vaidi vooovono Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa kooyaa vaidi kieetaiya ni vitainai yatari sagaivau fai ni haara kiaaravaivee, tiravai.

³ Vaidiyya Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi Yutayaa yokovaiyaatama nuunaida ngiari kieeta tuanaivaa nnutuuvu Kayapaanna nnauvaki hara kiada verida ⁴ haumakinaa Yisuunna vitada ruputikio putuaiveeraivaa kua yeena rairavai. ⁵ Kua yeena raida tunoo: Buusa nneera suaivaki gioonna kiaapuuya nuunaida iya kumimakaida rapivoora kiaa hama ta Yisuunna utida ruputuaaravee, tiravai.

Gioonnaivo Yisuunnayaa heenna suuya

*suuda yoketaa vuuvaa apiravai
(Marakaa 14:3-9; Yuvuaano 12:1-8)*

⁶ Yisuuva yoosinna Betaniaa vioo vaidi voovai nnutuuvu Simoonaa nnauvaki hara kioo variravai. Simoonaa mmammaivo buunna hooya mmamma roosuuvu vaa yoketairavai. ⁷ Inna nnauvaki Yisuuva yeenna nnoo varuduu gioonna vooovono heenna suuya suuda yoketaa vuu sikau tooriivaara pinaa sikauyauvaadiri yookaama kioo varoo numa inna kieetaivau tusaa apiravai. ⁸ Tusaa apuduu ari ngiaammuauya iva uuvaa tooduu iya nnannatooduu tunoo: Aaniirainno heenna suuya suuda yoketaa kuai aavaa kuminayaa tusaa kagaari kiiainnee? ⁹ Ivo ivaa varoo vaidiyya mmiitiri. Irisai sikau pinaiyauvaa varoo gioonna kiaapu mmanna haipuuu mmiitirivee, ¹⁰ tuduu rikioo Yisuuva iya itaa kua tuu kuaivaa rikioo tunoo: Ngia aaniiraida aa gioonna aavaara itai kuaivaa kiiainnee? Iva yamaa aataruvainno ni iinoo. ¹¹ Mmanna haipu gioonna kiaapuuya tupatupaa ngii tasipama hara kiada variaaravaivee. Hama na tupatupaa ngii tasipama varinaravai. ¹² Na putinai ni hakuaraivaara gioonna mmuaanaa heenna suuyaivaa ni mmamavaiva tusaa apinoo. ¹³ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Mmuakiaa yoosinnaiyauvaki gioonna kiaapuuya ni mmayaaya yoketaivaa kiaa mmiaa yoosinnaiyauvaki aa gioonna aavo ii mmayaayaivaatama iya gioonna kiaapuuya kiaa mmikiai rikiada innara yoke-taama yaata utuaaravaivee, tiravai.

*Yutaaso Yisuunna iya vitainaraivaara ee-oo tiravai
(Marakaa 14:10-11; Rukaaso 22:3-6)*

¹⁴ Yisuunna ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri taaramaakidiri voovai nnutuuvu Yutaaso vuai nnutuuvu Isariooto Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyasi vioo ¹⁵ iya tunoo: Fai ngia aaniivai ni mikiai na Yisuunna kooyaa ngii vitainarannee? tuduu iya sikau mmuaa vaidivai yuku yaaku taika kiada vo vaidivai yaakuuvaitana yaarummua kiada

inna mmiravai. ¹⁶Mmi kiooduu too ii suai ivakidiri iva faannama roo varia roo vioo varioo dee suai tuanaavai nnino rikioo iva Yisuunna kooyaa iya vitainaraivaara haitatuuravai.

*Yisuuva ari ngiaammuauyaata buusa Varaigiataivaa nneeravai
(Marakaa 14:12-21; Rukaaso 22:7-14,21-23; Yuvuaano 13:21-30)*

¹⁷Gioonna kiaapu Yutayaiya buusaivaa nneeda hama puuqaira yeennaivaata bereetaivaa tasipama huda nneera tauraa suaivaki Yisuunna ngiaammuauya innasi nnda tunoo: Ta dee nnauvaki vida Varaigiataa buusa a nnaanaraivaa aini teerakiaunannee? ¹⁸tuduu rikioo tunoo: Ngia vidada oro yoosinna pinaivaki vaidi voovaasi vida inna kiatee: Ti Vitairaivo tinoo: Ni suaivo vaa vainima nninoo. Na ni ngiaammuauyaatama i nnauvaki buusa Varaigiataivaa nnaaravee, kiatee, ¹⁹tuduu rikiada inna ngiaammuauya iva tuuvaa rikiada oro buusaivaa teerama kieeravai.

²⁰Teerama kiooduu heenauduu rikiada Yisuuva ari ngiaammuaui yaakuuvaitana yukukidiri taaramaatama yeenna nnaara oro varida ²¹yeenna nneeda varuduu Yisuuva iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngiikidiri vaidi voovoona kooyaa ni nnammutuuiya ni vitainaravee, ²²tuduu rikiada ari ngiaammuauya aysaiyauvo kaayauma mmuaarooduu mmuaavai inna yaparaida voovoona tunoo: Udaanga-o, vo neenoonnee? ²³tuduu rikioo Yisuuva sai tunoo: Vaa vaidi voovoona ni tasipama yeennaivaa yavaivakidiri mmuaavaugiataa rabuuma kioo nnaivoona kooyaa ni nnammutuuiya ni vitainaravai. ²⁴Na Vaidiivaa Mmaapuuvooonoo fai putinaravai. Anutuugaa yanaivau fafaaraivo vainoo ivaara tiivo aanna makee vainoo. Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa vaidi voovoona kooyaa ni nnammutuuiya ni vitainaravoona fai irisai maisaivaa varaanaravee. Ii vaidi ivaa hama ari kaano mmataitiri. Hama mmoori maisaivaa iinno irisai maisaivaa varaitirivee, ²⁵tuduu rikioo Yutaaso inna nnammutuuiya kooyaa inna vitainaravoona tunoo: Mo vitaira-o, neenoonnee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Eeno kiannavee, tiravai.

Yisuuva bereetaivaata vuainaivaatama

ari ngiaammuauya mmiravai

(Marakaa 14:22-26; Rukaaso 22:14-20; 1 Koridii 11:23-25)

²⁶Yisuuva ari ngiaammuauyaatama yeenna nneeda varuduu Yisuuva bereetaivaa vara tu kioo vainoo Anutuugaata kua yoketaivaa kiaa kioo kusii kioo ari ngiaammuauya mmioo tunoo: Aavaa varada nnaatee. Aanna ni mmatiivavee, ²⁷Tuduu nnooduu iva kava vuaina suuya tooriivaa vara tu kioo vainoo Anutuugaata kua yoketaivaa kiaa kioo iya mmioo tunoo: Ngia ivakidiri mmuakiaaya nnaatee. ²⁸Aanna ni kiauvai. Na kaayau gioonna kiaapuuyara yaata utuee ni kiauvaa tusaa kino rikioo Anutuugo iya yena rau kiai karaasa aataruuvoo kooyaa vainoo ivo iya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravee. ²⁹Na ngii giaa ngii miaunoo. Hama na aavau kava vuaina suuyavaa ngii tasipama nnaanaravai. Vo suai vovaki yapooma ni Napoonna yoosinnaivaki fai na vuaina suuya ari vookaravaa ngii tasipama ari vookarama nnaanaravee, ³⁰tuduu nnaa kiooduu iya Anutuugaara kuaru vovai kiaa taika kiada diitada taapi Oriveeta ivaura viravai.

Petorooso hamavee tinaravaara Yisuuva kooyaa ari kiaa mmiravai

(Marakaa 14:27-31; Rukaaso 22:31-34; Yuvuaano 13:36-38)

³¹Oro ivau varuduu Yisuuva iya tunoo: Aa heena aavaki fai ngia mmuakiaaya ni pikiada vida raubiriima kiaravai. Anutuugaa kua fafaaraivo vainoo tinoo: Anutuugo tinoo: Na puara sipisiipara haitatuura vaidiivaa ruputu kinai fai sipisiipaiya raubiriikiaravee, tiivavee. Kua fafaaraivoona itaa kua tiivai. ³²Fai itaama vainai na putino Anutuugo ni tinai na kava diitee neennaadee Karirayaa vinai fai ngia ni nnaagiai kuaravee, ³³tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Ai, hama na i pikiaanaravai. Fai mmuakiaa ni seena ngiaammuauya i pikikiai fai neenoo hama i pikiaanaravee, ³⁴tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. Turau hama kakaravoo akua tinai fai a taaravoomaneetu niyara tinara: Hama na inna tauvavee, tinaravee, ³⁵tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Fai a putinai neeta putinaravai. Fai hama na aiyara tinara: Hama na inna tauvavee, tinaravee, tuduu ari ngiaammuaui mmuakiaaya mmuai kuaivaa tiravai.

Yisuuva yoosinna Kisamanii ivaki

yaaku vareeravai

(Marakaa 14:32-42; Rukaaso 22:39-46)

³⁶Tuduu Yisuuva ari ngiaammuauyaatama yoosinna Kisamanii vioo iya tunoo: Ngia aavau varikiai na oro hayu vo kammuvaidiri yaaku varaanaravee, ³⁷kiaa kioo Petoroosaa

vitoo Sevetainna mmaapuuvaitana vitoo voo varuduu inna ausaivo kaayauma mmuaararoduu iva yaata utuuvo ari vookaraduu ³⁸ iva iya tunoo: Mmuararaivo niiki vaikio ni ausaivo pinaama mmuaararoo ari vookarainoo. Niiyara aavau varida haitatuukiatee, ³⁹ kiasa kioo oro kiisama vo kammunni voovau vitoo varoo mmataivaki vainno yaaku varoo tunoo: Ni Napoo-o, vo aataru voovai vainai mmuaararaivo aa nnoori toori kapikarai aavaa roosiivo niini nninaraiwaara ooqoo tino pikiaivee. Inna aikioovai. Ni iikiataivaa sa iikiane. Ai iikiataivaa iikiane, ⁴⁰ kiasa kioo kava vara ranoo numa tooduu ari ngiaammuaudo vuru vaidi varuduu ivo iya yuruuma kioo Petooroosaa tunoo: Mo dataikiai ngia hama mmuaa suai voovau niiyara tida avu teeda vakiaannee? ⁴¹ Ngii inno taanaraivo ngiisi nninarainnoo tida avu teeda vaidi yaaku varaatee. Vaidiivaa mmannasaivo inna iikiataikioo nnabaivo muaraagainoo, ⁴² kiasa kioo Yisuuva kava oro yaaku varoo tunoo: Ni Napoo-o, aa nnoori toori kapikarai aavaa fai hama na nneeno mmuaararaivo homo vainaraivaara inna aikioo eenoo ai iikiataivaa iikiane, ⁴³ kiasa kioo kava vara ranoo numa tooduu ari ngiaammuaudo vuru rusi rusiima rikiada vaa vuru vairavai.

⁴⁴ Vauduu too Yisuuva kava iya pikioo oro vooneetu yaaku varoo mmuai kuaivaa tiravai. ⁴⁵ Kiasa kioo kava vara ranoo numa ari ngiaammuaudaa tunoo: Ngia homooda vuru vaidi variaannee? Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa vaidi voovoono vaidi maisa vooya kooyaa ni vitainara suavo aavaa nninoo. ⁴⁶ Taatee. Vaidiivo kooyaa ni vitainaraivoono aavaa nninoo. Diitakiai ta innasi kuaaravee, tiravai.

Vaidiiva Yisunna utida ruputuaara iiravai

(Marakaa 14:43-50; Rukaaso 22:47-53; Yuvuaano 18:3-12)

⁴⁷ Yisuuva homo kua tiao varuduu ari ngiaammuaudo yaakuuvaitana yukukidiri taaramaakidiri voovai nnutuuvo Yutaaso nniravai. Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi Yutayaa yokovaiyaatama kaayau vaidiiva titooduu iya paipa avaikarauyauvaata tipaiyauvaatama utida Yutaasaa tasipama Yisunna nniiravai. ⁴⁸ Yutaaso kooyaa inna vitainaraivoono vaa mmuaanaa vaidiiva kiasa mmioo tunoo: Ngia teekiai vaidi na mmootaanara vaidiivo inna ngia vitaara vaidiivoovee. Inna puaisa utate. ⁴⁹ Ivo itaa kua tuuvoono ngioo ngioo numa makee tuduu Yisunna tunoo: Vitaira-o, a yoke-taama variannanee? kiasa kioo inna mmooteeravai. ⁵⁰ Mmootooduu Yisuuva inna sai tunoo: Ni vuaigo, e aapi iinara ngiannaivaa iikiane, tuduu rikiada vaidi vooyaano numa Yisunna puaisa uti kiada vauduu ⁵¹ Yisunna ngiaammuauyakidiri voovoono ari paipa avaikaravuaa nnaamuruuvakidiri utu rada kioo Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaivaa ngiaammuaui voovai yaataivaa rutaka kieeravai. ⁵² Rutaka kioodoo Yisuuva ari ngiaammuauvaa tunoo: Ai paipaiva vara ari nnaamuruuvaki kava uyuane. Mmuakiasa gionna kiaapuuya paipa avai karaivaadiri utida gionna kiaapu vooya ruputuaariya fai iyaata irisai paipa avai karaivaadiri utida iya ruputikiai putuaaravai. ⁵³ Hama ngia rikiavai. Ni iikiatainai na ni Napoonnara aayanna tino fai ivo akiaraama aangeraa hama ngia yopeema yaaruaiya titanai ni utida yoketaivau ni yapaaravee. ⁵⁴ Mo itaama vainai dataama kioo Anutuuga kua fafaaraivo tuuvaugiataama iya itaama iikiavaa kaanaivo aanna vainarannee? Hama fai vainaravaivee, tiravai.

⁵⁵ Kiasa kioo ivaki nuunauya Yisuuva tunoo: Ngia yaata utida kiaanoo: Mmuara vareera vaidi roosiivaivee, kiasa kiada paipa avaikaraiyauvaata tipaiyauvaatama utida ni mmaara ngiaannee? Mmuakiasa suai na ngii tasipama nuunaira nnau pinaivaki variee ni kua mmayaayaivaa ngii giaa ngii miaaduu hama ngia ni utiravai. ⁵⁶ Nnaaruaa vaidi forofetaiya ngia iikiavaara fafaara roovaa kaanaivo vakiaiveeraivaara aanna makee ngia itaama iikiaano, tiravai. Tuduu rikiada ari ngiaammuaui mmuakiaaya inna pikiaada ngiari toovau viravai.

Vaidiiva kua pinaivaa Yisunnaki yapeeravai

(Marakaa 14:53-65; Rukaaso 22:54-55,63-71; Yuvuaano 18:13-14,19-24)

⁵⁷ Vuduu vaidi Yisunna utuuya inna vitada Anutuugaara kati puara hudeera kieeta tuanaivaa nnutuuvo Kayapaanna nnauvaki yapa kiada varuduu vaidi kua mmaanna kiasa mmiraiyaata vaidi yokovaiyaatama ivaki nuunaida variravai. ⁵⁸ Varuduu Petooroos ngieeradiri Yisunna nnaagiai voo voo vaidi kieeta tuanaivaa vagiaamunna aakiaivaki voo vaidi rapiraiyaatama tasipama hara kioo varioo Yisunna iikiaraivaa taanaraivaara ivaki variravai. ⁵⁹ Varuduu Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaata vaidi kua yeena raira mmuakiaayaatama Yisunna ruputikio putuaiveera unnakuivaadiri kua pinaana inna yapaara uduu ⁶⁰ kaayau gionna kiaapuuya numa innara unnakuu tuduu hama kua oyaivootauduu pikiooduu nnaagiai taara vaidivaitanaano diitada numa tunoo: ⁶¹ Aa vaidi avoono ataa kua tunoo: Na aikiooma Anutuuga nnau pinaivaa havarata kiee taaravooma suaivo taikanai na kava heeka kiaanaravaivee, tiravaivee. ⁶² Ivaitana itaa kua tuduu rikioo Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieeta tuanaivoono diitoo

Yisuunna tunoo: Mo iya i kiaani a hama iya kua saivaa kiannanee? Aa vaidi aavaitana mo dee kuavai aiki yapaavainnee? ⁶³ tuduu rikioo Yisuuva kua seemuaa varuduu kava kieeta tuanaivoono inna tunoo: Anutuugo ngiau aapu variivaa nnutuuvaa tasipama kua kutaavai ti kiaa ti mmianee. E Anutuugo mmataama kioo vaidi Misiavovee tiee Anutuugaa Mmaapu tuanaivovee tiee ti kiaa ti mmianee, ⁶⁴ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Inna a kutaa kuavai kiannano. Na ngii giaa ngii miaunoo. Aanna na variau suai aavakidiri varia ree viee viee nnaagiai na varinara suaivakiaatama fai ngia teekiai Na Vaidiiva Mmaapu Anutuugo mmuakiaa yaagueeqaivaa yaataravaa yaaku yaadudainningiaa hara kiee variee fai nama aakiaidaadiri tiinaravaivee, ⁶⁵ tuduu rikioo kieeta tuanaivo inna kuaivaara inna ausaivo pirisauduu ari uyu rauyauvaa utu rapasi kioo tunoo: Ivoono Anutuugaara koonnama kua tiivai. Sa vaidi vooya kava numa innaki kua pinaa yapaaravaara yaata utuatee. Ivo ari avaivakidiri koonnama tinoo: Na Anutuugaa mmaapuavaivee, tiivaa vaa ngia rikiaunoo. ⁶⁶ Ngia innara dataamaida yaata utuannee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ta rikiaunnano ivo koonnama kua tiivaara fai inna aikiooma ivo putinaravaivee, tiravai.

⁶⁷ Iya itaa kua kiaa kiada Yisuunna viri nnikiivaki kuaanuuvaa visida yaaku rurauma utida inna ruduu vooyaano yaaku yapa nneerannidiri inna rida varida ⁶⁸ tunoo: Anutuugo i mmataama kioo vaidi Misiakuavee tiee kooyaa ti kiaa ti mmianee. Gioonoonno i ruputiinne? tiravai.

Petorooso Yisuunnara hama na inna tauvaivee tiravai

(Marakaa 14:66-72; Rukaaso 22:56-62; Yuvuaano 18:15-18,25-27)

⁶⁹ Iya itaama iida varuduu Petorooso mmaanai vagiaamunna aakiaivaki hara kioo varuduu mmoori vareera kiaatanna voovoono numa inna tunoo: Eetama Karirayaa vaidi Yisuunna tasipama nookiannakuavee, ⁷⁰ tuduu rikioo mmuakiaa ivaki varuuya rikiada vauduu Petorooso yaagueeqama ooqoo tuoo tunoo: A kianna kua oyaivaa hama na arinaima rikiaunoo, ⁷¹ kiaa kioo oro nnau haayaivaki dioo vauduu vo mmoori vareera kiaatanna vovvai inna too vainno vaidi ivaki duuya tunoo: Aa vaidi aavo Nasareetaa vaidi Yisuunna tasipama nuairavovee, ⁷² tuduu rikioo Petorooso kava yaagueeqama ooqoo tuoo tunoo: Kutaa tuanaavai. Hama iqii vaidi ivaa na tauvaivee, ⁷³ tuduu kiisa suai taika kiooduu vaidiiva ivaki duuya numa inna tunoo: Kutaa tuanaa a inna tasipama nookiannavai. A kua kiannaivo inna nnuuna roosiinoo, ⁷⁴ tuduu rikioo Petorooso yaagueeqa kuavai iya kiaa mmioo tunoo: Na hama kua kutaavai kiautiri. Anutuugo ni ruputitirivee. Na kua kutaavai kiaunoo. Hama na tau vaidivaivee, tiravai. Iva tinee tuu saivaata kakaraivo akua tuduu ⁷⁵ Yisuuva tauraa inna kiaa mmuu kuaivaa kava vaa taunnu kioovaa yaata utuoo rikieeravai. Tauraa Yisuuva inna kiaa mmioo tunoo: Hama kakaraivo akua tirainno kinai rikiee a taaravoomaneetu niyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee, tuu kuaivaa ivo kava yaata utuoo rikioo mmaanai vioo pinaama rateeravai.

27

Vaidiiva Yisuunna vitada Piratuusaasi viravai

(Marakaa 15:1; Rukaaso 23:1-2; Yuvuaano 18:28-32)

¹ Heenanaana suavo nnduu rikioo mmuakiaa vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata Yutayaa yokovaiyaatama nuunaida Yisuunna ruputuaara kuaivaa kiaa safuuma kiada ² inna yaakuuvaitanau yeenaadiri ranaa rau kiada vitada oro Roomaaya kieetaivaa Piratuusaa mmiravai.

Yutaaso putiravai

(Aposoroo 1:18-19)

³ Mmuduu too Yisuunna nnammutuaiya kooyaa inna vitau vaidiivo Yutaaso iya Yisuunna vitada ruputuaara uuvaa too inna ausaivo hanigooduu ivo sikauyauvaa vo vaidivai yuku yaakuuvaa taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana varoo vioo Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama kava mminaree kiaa vioo tunoo: ⁴ Vaa na mminnamminnaa maisaivaa varaunoo. Vaidiivo hama mminnamminnaa maisaaitaivaa na ngii vitaakiaukai ngia ruputuaara iikiaunoo, tuduu rikiada tunoo: Mo datainnee? Hama ii mmoori ivo tiiki vainoo. Aiki vainoo. Eenoo ivaara tuqinnama yaata utuane, ⁵ tuduu rikioo Yutaaso nuunaira nnau pinaivaki sikaudaa kagaari sereguatiima kioo vioo yeenaivaa varoo mmaana haara kioo vainno putiravai.

⁶ Ivo vuu saivaata vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiya sikauyauvaa poropaarooma varada tunoo: Aa sikau aayauvo vaidiivaa ruputuaavo irisai putiivaara

vai sikauyauvaivee. Ta aayauvaa nuunaira nnau pinaivaa sikau nnaamuruuvaki yapaarivaara ti mmaanna tuu kuaivo oooqo tiivaivee, ⁷Kiaa kiada ivaara kuakuaakuaiyauvaa tida yeena rau kiada kookaraa sikauyauvaa varada mmataivaa hanuu kioo kuu yavaa iira vaidiivaa mmida inna mmata voovai varada ngiari vo yosinnaiya numa varida putikiai ivaki hakuaraivaara vareeravai. ⁸Ivaara aanna makee gioonna kiaapu Isarairaiya kuaano: Kiauoo vau sikauvaadiri yookaama kieera mmataivaivee, kiaavai.

⁹Iya ivaa uvaara nnaaruaa vaidi forofetaa Yirimiaava tuu kuaivo kaanairavai. Yirimiaava tunoo: Gioonna kiaapu Isarairaiya vaidiivaara mmataama kiada kagaari kioo sikauyauvo vo vaidivai yuku yaakuuvaa taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana vooya varada ¹⁰yavaa iira vaidiivaa mmida inna mmataivaa varaavai. Udaanga Anutuuoqono ivaara ni giaa ni mivaivee. Yirimiaava itaa kua tiravai.

Piratuuso Yisuunna yaparairavai

(Marakaa 15:2-5; Rukaaso 23:3-5; Yuvuaano 18:33-38)

¹¹Yisuuva Roomaaya kieetaivaa avuuvau duoo vauduu ivo inna yaparainno tunoo: A Yutayaiya kieetakuannee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Yo, inna kutaa kiannanoo, ¹²tuduu rikioo vaidi Anutuuaqara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama kua pinaivaa innaki yapa kioodoo rikioo hama iya kua sai tirama kioo kua seemuaa variravai. ¹³Kua seemuaa varuduu Piratuuso inna tunoo: Aa kua mmuakiaa aayauvaa aiki yapaiyauvaa vaa a rikiaannanee? ¹⁴tuduu rikioo Yisuuva hama inna kua voovai sai tuduu rikioo Piratuuso ivaara pinaama yaata utiravai.

Piratuuso Yisuunna ruputuaarivaara ee-oo tiravai

(Marakaa 15:6-15; Rukaaso 23:13-25; Yuvuaano 18:39-19:16)

¹⁵Vo nuanu vo nuanu buusaivaa nnutuuvo Varaigiataivaa nneera suaiivaki oovi nnauvaki varuu vaidi voovaa gioonna kiaapuuya inna yapara ruuvaa Roomaaya kieetaivo mmaanai titooduu tuoo viravai. ¹⁶Ii suai ivaki vaidi voovai nnutuuvo Paravaaso pinaa mmoori maisaivaa uvaara oovi nnauvaki hara kioo variravai. ¹⁷Hara kioo varuduu kaayau gioonna kiaapuuya nuunaida varuduu Piratuuso iya yaparainno tunoo: Dee vaidivaara na sipuuvaa hatuaa kino tuoo ngiisi kuanarannee? Vo Paravaasaanee? Vo Yusuunna Anutuuoqo mmataama kioo vaidiivaanee? tiravai. ¹⁸Kieeta vaidiia Yisuunanikaraama variaaree kiaa iya nnannatooduu kuminayaa Piratuusaasi inna vitada vida kua pinaana inna yapa kioovaa vaa Piratuuso rikieeravai. Vaa ivo ivaa rikioovaa itaa kua tiravai.

¹⁹Ivo nnau pinaivaki gioonna kiaapuuya yaparaira mmaataivau homo hara kioo varuduu ari nnaataivo ngiaammuu voovai kuaivaa kiaa mmioo titaa kioodoo Piratuusaasi ngioo tunoo: I nnaataivo tinoo: Na heenaki vuru vaina ii vaidi ivaayaa ruvuaataivaa tauko ni maisainoo. Ivaara ii vaidi yoketaa ivaa sa vo aataru voovai inna iikiane, tiivaivee, tiravai.

²⁰Ivo itaa kua tuoo varuduu vaidi Anutuuaqara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama gioonna kiaapu nuunauya yaagueeqama tunoo: Piratuuso ngii yaparainai inna kiaa mmida kiatee: Paravaasaa mmaanai titano tuoo kuaivee. Tuoo vinai Yisuunna ruputuanee. Itaa kua kiatee, tiravai. ²¹Roomaaya kieetaivo kava iya yaparainno tunoo: Taara vaidivaitana oovi nnauvaki variaivaitana fai dee vaidivaara na sipuuvaa hatuano tuoo ngiisi kuanarannee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Paravaasaani sipuuvaa hatuaanee, ²²tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Yisuunna Anutuuoqo mmataama kioo vaidivaivee ngia kiaivaara na aaniivai inna iikiaunnee? tuduu rikiada mmuakiaaya sai tunoo: A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiaatee, ²³tuduu rikioo Piratuuso iya avaiyauvaa sai tunoo: Mo datainnee? Aanii tomedavai ivo iivainnee? tuduu rikiada iya puaisakama ayanna tida tunoo: A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiaatee, ²⁴tuduu rikioo Piratuuso hama yopeema iya avaiyauvaa hatokoo iya kiisa suai rapuaara uuvaa too iya avuuyauvunu nnooriivaadiri ari yaakuuvaa fini kioo tunoo: Fai ivo putino hama inna kiauuvaa irisaivo niiki vainaravai. Fai ngiingiiki vainaravai. Ngiengieenoo iikiatee, ²⁵tuduu rikiada mmuakiaaya inna sai tunoo: Kii ivo putino inna kiauvo mmaanai tiinaraivaa irisaivo tiikiaata ti nnaakaraiyakiatama vakiaivee, ²⁶tuduu rikioo Piratuuso tuduu Paravaasaa mmaanai titooduu tuoo iyasi vuduu Piratuuso ari ngiaammuaaya Yisuunna mmuduu rikiada iya inna ripiima kioodoo rapira vaidiia Yisuunna yatari sagaivau haara vitada viravai.

Rapira vaidiiaano Yisuunnara rairavai

(Marakaa 15:16-20; Yuvuaano 19:2-3)

²⁷Piratuusaa rapira vaidiia Yisuunna vitada ngiari kieetaivaa nnau pinaivaki vida ngiari seena rapira vaidi mmuakiaayaata tuduu nnida nuunaida inna avuuvau diravai.

²⁸ Dida vaidā inna uyira rairaiyauvaa utu ranna kuasasaama kiada buruqa kookeevaa varada innayaa apu kiada ²⁹ yeena ooviyauvaa varada hovekama kiada inna kieetaivau ruvuyu kiada kuasaa yauvaa varada inna yaaku yaadudaivau yapa kioodoo tu kioo vauduu inna yuku oyaivaki toorivu yau hara kiada innara rairavai. Innara raida tunoo: Gioonna kiaapu Yutayaiya kieetakuavee. Tupatupaa varianee, ³⁰ kiaa kiada innayaa kuaanuuvaa visida yauvaa ivo utuuvaa ravisi kiada ivaadiri utida inna kieetaivau rida variravai. ³¹ Rida varida innara raidada kiada buruqa kookeevaa utu rabara kiada ari uyira rairaiyauvaa kava inna yu kiada vitada yatari sagaivau haara viravai.

Vaidiyya Yisuunna yatari sagaivau haara kieeravai

(Marakaa 15:21-32; Rukaaso 23:26-43; Yuvuaano 19:17-27)

³² Vida varuduu yosinna Kureenaivakinnaa vaidi voovai nnutuuvo Simoono iya saidi nmiravai. Nnudu rikiada rapira vaidiyya inna yaakuuvaudiri utu raririima rada Yisuunna yatari sagaivaa apuoo kuaiveera inna tuduu varoo viravai. ³³ Iya vuu yosinnaivaa nnutuuvo Korokataa viravai. Korokataa nnutuuvaa oyaivo kieeta mmuyaivo ivaki vau yosinnaivee. ³⁴ Iya ivaki dida vaidā vuaina suuyaivaata kapikarai nnooriivaatama Yisuunna mmuduu nnaa too pikieravai.

³⁵ Pikiooduu inna vitada inna uyira rairaiyauvaa rada yapa kiada yatari sagaivau haara kiada inna uyira rairaiyauvaa varaaree kiaa isareeda yaatareera mminnaiyauvaa rootu rootuuda varida yaatarooyaaano mmuaavai mmuaavai inna uyira rairaiyauvaa vareeravai. ³⁶ Vara kiada ivaki Yisuunna puru variravai. ³⁷ Iya kua pinaivaa innaki yapa kioo kuaivaa yatari sagaivau fafaara reeda inna kieetainningiaa yapa kieeravai. Ii kua ivo vainno tunoo: Aanna Yisuuva Yutayaiya kieetaivoovee, tiravai. ³⁸ Iya mmuara furai vaidiivaitana yatari sagaivaitanau haara kiada vuaiavaa vitada Yisuunna yaaku yaadudainningiaa haara kiada vuaiavaa vitada inna yaaku geedainningiaa haara kieeravai.

³⁹ Haara kiooduu gioonna kiaapu yatari saga oyaivau vida nnidaida varuuya Yisuunna reeri teeda vaidā innara nniki rakaida rakanoo raaranoo tida ⁴⁰ inna tunoo: Na nuunaira nnau pinaivaa havarata kiee kava taaravooma suaivaki heekaanaravee tunnaikavee. Mo enoo ai vitee yoketaivau yapaanee. A kutaa Anutuugaa mmaapukuavee tiee yatari sagaivaudiri reemi ree tummuane, ⁴¹ tuduu rikiada vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaaata kua mmaanna kiaa mmira vaidiyyaata vaidi yokovaiyaatama mmuaikaraama innara raida ⁴² tunoo: Ivo ari vo gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapa kioo hama yopeema ari vitoo yoketaivau yapainoo. Ivo kutaa Isarairaiya kieetavaivee, kiaa kioo yatari sagaivaudiri reemi roo tiinai ta teeda innara kutaavaivee kiaravai. ⁴³ Ivo Anutuugaara yaagueeqainnonno ariiyara tinoo: Na Anutuugaa Mmaapuvaivee, tiivai. Kii ta teekio fai Anutuugo innara mmuduuya ruoo makee inna tino fai kati yoketaama varinaravaivee, ⁴⁴ tuduu mmuara furai vaidiivaitana inna tasipama haara kioovaitanaatama mmuaikaraama Yisuunna rakanoo raaranoo tiravai.

Yisuuva putiravai

(Marakaa 15:33-41; Rukaaso 23:44-49; Yuvuaano 19:28-30)

⁴⁵ Itaa kua tuduu suaivo ikianna tammauduu mmuakiaa mmatavai heenama kioo vaududuu suaivo hanigiooduu taikeravai. ⁴⁶ Taika kiooduu Yisuuva puaisakama aayanna roo ari kuaivakidiri tunoo: Irai Irai rama savatanii, tiravai. Ii kua ivaa oyaivo ataa kua tunoo: Ni Anutuugo, ni Anutuugo, dataama vaiki ai ni pikiaannanee? tiravai. ⁴⁷ Yisuuva aayanna tuduu rikiada gioonna kiaapu vooya ivau duuya ivo aayanna tuvaa rikiada tunoo: Ivo Irayaannara aayanna tinoo, ⁴⁸ tuduu rikioo vo vaidi voovoono akiairauduu seenoo vioo kapuka roosuu mminnaa voovai varoo kapikaroo nnoori ari vookaravua nnutuuvo vinikaivakidiri rabuuma kioo kuasaa hokobaivau kuru kioo varoo numa yatari saga oyaivaki dioo vainno reeri Yisuuva ivaa nnaiveera inna mminee kiaa rikiooduu ⁴⁹ ari seenaiya tunoo: A ivau iinai ta teekio Irayaava tuma inna vitoo yoketaivau yapaanarannee? Vara hama inna vitoo yoketaivau yapaanarannee? ⁵⁰ Iya itaa kua tuduu Yisuuva kava puaisakama aayanna roo putiravai.

⁵¹ Putuduu buruqa pinaivo nuunaira nnau pinaivaki hiruuvoo mmutunnidiri kereetu varoo oyaivaki tuoo saivai sainai vuduu saivai sainai viravai. Vuduu mmataa kuaruuvoo utuduu oorasauyauvo ruannasituuduu ⁵² Anutuugo tuduu mmata nnauyauvo feesainno kooyaa vauduu Anutuugaa gioonna kiaapu vaa putuu vooya kava diiteeravai. ⁵³ Diitooduu Yisuuva nnaagiai ari putuuvakidiri diitoo suaivaki iya mmata nnauyauvaa pikiaada yosinna Yerusareemaivaki vuduu kaayau gioonna kiaapuuya iya teeravai.

⁵⁴ Yisuuva putuu suaivaki rapira vaidiyya kieetaivootama ari rapira ngiaammua inna tasipooyaatama homo Yisuunnara puru varida mmataa kuaru pinaivo utuuvaa teeda ari vookara ari vookaru aataruuyauvo ivaki vauyauvaatama teeda kaayauma aatuuda tunoo: Aanna kutaa tuanaa Anutuugaa Mmaapu tuanaivoovee, tiravai. ⁵⁵ Tuduu kaayau

gioonnaiya Karirayaadiri Yisuunna nnaagiai nnida innara tuqinnooya ngieeradiri dida vida rooru inna teeravai. ⁵⁶ Makataraa gioonna Mariaavaata Yakoopaya Yoosiipaya kaano Mariaavaatama Sevetainna nnaataivootama iya tasipama dida vida ivaki rooru Yisuunna teeravai.

Vaidiyya Yisuunna hau kieeravai

(Marakaa 15:42-47; Rukaaso 23:50-56; Yuvuaano 19:38-42)

⁵⁷ Upiisipiinno varuduu rikioo yoosinnaivaa nnutuuvo Arimateyaa vaidi kaayau hoona suvuauvaa nnutuuvo Yoosiipo nniravai. Iva Yisuunna nnaagiai nuaira vaidivai variravai. ⁵⁸ Varuuvoo ivoono oro Piratuusaa Yisuunna nnabaivaara yaparairavai. Yaparauduu rikioo Piratuuso ari ngiaammuauya tuduu iya Yisuunna nnabaivaa varada Yoosiipaa mmiravai. ⁵⁹ Mmuduu too varoo yoketaa buruqa poosaivaadiri rurauma kioo ⁶⁰ varoo oro ari sikau mmata nnau karaasaivaki yapa kieeravai. Ivo vaa ari mmaara mmata nnauvaa oora sikau oyaivaki hatata teerama kioovaki yapa kieeravai. Yapa kioo sikau pinaivaa feena roo keegiaivaki ramuunnaama kioo viravai. ⁶¹ Vuduu rikiada Makataraa gioonnaivo Mariaavaata ari ferengaivootama mmata nnauvaara hara kiada varida rootu teeravai.

Rapira ngiaammuauya mmata nnauvaara haitaturavai

⁶² Rootu teedada pikiada vida vauya patauduu Yutayaiya buusaivaa teerama kioo suaivo taika kiooduu vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi Faraisiyaatama Piratuusaasi vida ⁶³ tunoo: Yokeera-o, ta rikiuunnano Yisuuva unnakua nnaamuruvo hama putira homo varuu suaivaki tunoo: Na putino taaravooma suaivo taikanai fai na keenaa diitaanaravaivee, ⁶⁴ tuuvaara ai rapira ngiaammuauya tinai oro mmata nnauvaara taaravooma suai haitatuukiatee. Fai Yisuunna ngiaammuauya numa inna nnabaivaa hitu varada vida gioonna kiaapuuya kiaara: Vaa Anutuugo tikio Yisuuva vaivakidiri diitoo kuaivaivee, kiaarainnoo. Fai iya itaama iikio nnaagiai iya gioonna kiaapuuya unnakua kiaaravo tauraa unnakua kiaivaa yaataraanaravaivee, ⁶⁵ tuduu rikioo Piratuuso iya tunoo: Ngiengieenoo ngiaammuau rapira vooya vitada oro kiada sipuuvaa tuqinnama rau kioo yaagueeqama vakiaivee, ⁶⁶ tuduu rikiada vida ivaa keegiaivaki rummuva apira sikauvau uuda raira fafaaravaa raa kiada ngiari rapira ngiaammuauya tuduu iya ivaara haitaturavai.

28

Yisuuva kava diiteeravai

(Marakaa 16:1-10; Rukaaso 24:1-12; Yuvuaano 20:1-10)

¹ Vaidi Yutayaiya kati varira pinaa suaivo taika kiooduu rikiada Sudaqaki suaivo reera kiooduu Makataraa gioonna Mariaavaata ari ferengaivootama Yisuunna mmata nnauvaa taara viravai. ² Vidada oro taaree tuduu makee tuduu rikioo mmataa kuaru pinaivo utuduu rikioo Udaanga Anutuugaa aangeraa voovoono ngiau aapuuvakidiri tioo oro sikauvaa keegiaivaki rau kioovaa feena kioo ivau karoo hara kioo variravai. ³ Varuduu inna oori nnikiivo hanigioo saneetu roosiima ruvuahoodu inna buruqaivo poosa kuainno nama toorumunnaivaa roosiiravai. ⁴ Itauduu rikiada vaidi mmata nnauvaara haitaturaiya innara aatuuda biribiriida mmatayaa vida varada vaidi putuuya roosiima vairavai.

⁵ Vauduu rikioo aangeravoono gioonnaivaitanaata kua tioo tunoo: Sa aatuukiatee. Vaa na rikiuunoo. Ngia Yisuunna vaidiyya yatari sagaivau haara kiooduu putuuvairada buaama rada nookiaanoo. ⁶ Hama aavaki vainoo. Vaa diitaival. Vaa ivo ivaara ngii gaa ngii miravai. Ivo vaivaki numa taatee. ⁷ Teeda akiairaama oro ari ngiaammuauya kiaa mmida kiatee: Vaa ivo putiivakidiri diitoo ngii tauraa Karirayaa kuanara vioo varinoo. Ngia oro ivaki inna taaravaivee, kiatee. Inna aikioovai, vaa na ni kuaivaa ngii gaa ngii miaunoo, ⁸ tuduu rikiada akiairauduu mmata nnauvakidiri pikiada aatuuda kaayauma sirigama rada seenada Yisuunna ngiaammuauya kiaa mmiara nniravai.

⁹ Nnida varuduu Yisuuva innidanaa saidi numa tunoo: Ngia deepi kuaarada kuaannee? tuduu rikiada numa inna yukuuvaitanau utu kiada vida ngiari ausa mmuduuyavaitana inna mmiravai. ¹⁰ Mmuduu rikioo Yisuuva innidanaa tunoo: Sa aatuukiatee. Ni ngiaammuauya Karirayaa kuateera oro kiaa mmiatee. Fai iya ivaki vida ni taaravaivee, tiravai.

Rapira ngiaammuauya unnakua tiravai

¹¹ Tuduu rikiada gioonnaivaitana ngiari rikioo aataruuvau nnida varuduu Yisuunna mmata nnauvaa haitatura rapira ngiaammuau vooyaano ngiari toovaara nnida yoosinaivaki vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiya kiaa mmiravai. ¹² Kiaa mmuduu rikiada iyaata vaidi yokovaiyaatama nuunaida kuakuaakuaiyauvaa tida kuaivaa yeena

rau kiada kaayau sikauyauvaa rapira ngiaammuauya mmida ¹³ tunoo: Gioonna kiaapu-
 uya ataa kua kiaa mmiatee: Heenaikiai ta vuru vaidā variaunnani Yisuunna ngiaam-
 muauya inna nnabaivaa numa varada kuaavaivee, kiaa mmiatee. ¹⁴ Fai ngia itaa kua
 tikio ngii kieetaivo ngii kuaivaa rikianai fai ta ngiiyara innaata kua tikio rikioo hama ivo
 ngiiyara nnannataaravee, ¹⁵ tuduu rikiada rapira ngiaammuauya ngiari sikauyauvaa
 varada iya tuu kuaivaa mmuakiaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Aa ta variaunna
 suai aavaki homo gioonna kiaapu Yutayaiya ii kua ivaa tida variaanoo.

Yisuuva ari ngiaammuauyaata kooyaa kua tiravai
 (Marakaa 16:14-18; Rukaaso 24:36-49; Yuvuaano 20:19-23;
 Aposoro 1:6-8)

¹⁶ Yisuunna ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri mmuaavai yoosinna Karirayaa
 vidada oro taapi tauraa Yisuuva iya kiaa mmuuvau diravai. ¹⁷ Dida vaidā tooduu Yisuuva
 iya too vauduu teeda ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiravai. Mmuduu teeda
 vooyaano taara yaata utida tunoo: Vo kutaa Yisuuvannee? Vo hama Yisuuvannee? Iya
 itaama yaata utiravai. ¹⁸ Yisuuva numa mmuakiaaya iya tunoo: Anutuuoqo mmuakiaa
 ngiau mmata mmooriivaara dira yaagueeqaivaa vaa ni mivaivee. ¹⁹ Ivaaraida ngia
 mmuakiaa yoosinna variaa gioonna kiaapuuya tuqinnama ni kuaivaa kiaa mmikiai
 rikiada iya ni nnaagiai ngiaaravaivee. Fai ni nnaagiai nnikiai ngia iya nnoori apida ni
 Napoonna nnutuuvaata ni nnutuuvaatama Mmannasa Yoketaivaa nnutuuvaatama tida
 iya apuatee. ²⁰ Na kuaivaa ngii giaa ngii miauvaa iya iikiateeraivaara tuqinnama iya kiaa
 mmiatee. Neenoo ngii tasipama tupatupaa varieenana ngiau mmata taikeera suaivaki
 homo fai na ngii tasipama varinaravaivee. Ivaara yaata utuatee, tiravai.

Marakaavaano Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara reeravai

Marakaava Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara roo kuaivo ataama vaivai. Yisuuva nnutu ruua vaidivai varioo mmuakiaa mmoori aataru yoketaiyauvaa akiairauduu uuyauvaara Marakaava fafaara reeravai. Yisuuva yoketaa mmooriivaa gioonna kiaapuuya vitauduu iya ivaudiri arinaima inna teeda tunoo: Ivo nnutu ruaavaivee, tiravai. Ivo ari yaagueeqaivaura mmagia maisaiya yaataroo gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeeravai. Ivo Anutuuqaa mmaapuvai varioo ariiyara tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuvaivee, tiravai. Gioonna kiaapuuya kati mmamma dummukiara yoketaama variateeraivaa Yisuuva iya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravaara tuoo putira-vaivee.

Yuvuaano nnoori apiraivoono mmayaayaivaa

iya kiaa mmiravai

(Matai 3:1-12; Rukaaso 3:1-18; Yuvuaano 1:19-28)

¹ Aa Mmayaaya Yoketaa aavo Anutuuqaa Mmaapu Yisuu Kirisiinnara toosa hara tira mmayaayavai. ² Ii mmayaaya ivaa nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaava fafaara reeravai. Yisayaava Anutuuqo ari Mmaapuuvaara tuu kuaivaa fafaara roo tunoo:

Na titauko nni i vaidiivo aa nninoo.

Fai na i tauraivaannaadee titano vioo aataruuvaa aini teerama kiaanaravai.

³ Fai ivoono koo mmuyai gaanga voovau

dioo vainno aayanna roo tinara:

Ngia ngii kieetaivaa

aataruuvaa teerairavaa roosiima

ngii Udaangaivaa teerama kiaatee.

Udaangaivo ngiisi nninaravaa

teeraida safuuma kiaatee.

Yisayaavaano fafaara roo itaa kua tiravai.

⁴ Yisayaava fafaara roo kuaivo Yuvuaano nnoori apira vaidiivo uuvaidiri kaanaivo vairavai. Ivo numa koo mmuyai gaanga voovau dioo vainno Anutuuqaa mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmioo tunoo: Ngia ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa mmooka hanigia mmida pikikiai na nnooriivaadiri ngii apino Anutuuqo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravaivee, ⁵ tuduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yerusareemaiyaata vo yoo sinna vo yoo sinna Yutayaivaki vau yoo sinna iyaatama Yuvuaanaasi vida ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa Anutuuqaa kiaa kookieema kiooduu nnoori Yorotaanaivakidiri Yuvuaano iya nnoori apiravai.

⁶ Yuvuaano puara kamera yaasiivaadiri yaapaivaa roosi iima kioo uyu kioo nnabaivaadiri vaua roosi iima kioo ari tammaivaki rau kioo kaisaivaa nnoo ngengengoongaivaa suuyaivaa nneeravai. ⁷ Ivoono gioonna kiaapuuya kiaa mmioo tunoo: Vaidi ni nnaaglai nninaravo nnoonna vaidivai. Na kiisa vaidivai. Hama na yopeema mmoori vareera ngiaammuaavai roosiima variee inna yuku nnabaivaitana yeenavaitana rakuasa kiee utu radaanaravai. ⁸ Na kati mmanna nnooriivaadiri ngii apuaunoo. Ivoono ni yaatarivoono Anutuuqaa Mmannasa Yoketaivaa tino too ngii aakiaana varinaravaivee, tiravai.

Yuvuaano Yisuunna nnoori apuduu Sataango inna yaparairavai

(Matai 3:13-4:11; Rukaaso 3:21-22; 4:1-13)

⁹ Ii suai ivaki Yisuuva Karirayaa vau yoo sinna kiisa Nasareetadiri pikioo Yuvuaanaasi ngioo nnoori Yorotaana ivaki oro duduu Yuvuaano inna apiravai. ¹⁰ Inna apu kiooduu Yisuuva nnooriivakidiri numa siriivau duu saivaata reeri tooduu ngiauvo rusiti varoo vioo sai ngioo sauduu Mmannasa Yoketaivo ngiaamma mirunnaivaa roosuuvono tuoo tuoo innayaa variravai. ¹¹ Innayaa varuduu rikiooduu ngiau aapuuvakidiri Anutuuqaa kuaivo tuoo tunoo: Na aiyara mmuduuya ruee na i tauko pinaama ni yoketainoo. A ni Maapu tuanaakuavee, tiravai.

¹² Tuduu tuu saivaata Mmannasa Yoketaivo yaagueeqama Yisuunna titooduu koo mmuyai gaanga voovaura viravai. ¹³ Oro hara kioo varuduu taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo suaiyauvaa ivaki varuduu ivo muaraagakiaiveera Sataango numa inna

iinno teeravai. Ii yoosinna ivaki fayai mmarraraa avai karauya suvuauduu aangeraiya tuma Yisuunna tuqinnada haitatuuravai.

*Yisuuva tavau vareera vaidi taarama taaramaara tiravai
(Matai 4:12-22; Rukaaso 4:14-15; 5:1-11)*

¹⁴ Vaidiyya Yuvuaanaa oovi nnauvaki yapa kiooduu ivaki varuduu Yisuuva Karirayaa vioo Anutuugaa mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmioo ¹⁵ tunoo: Anutuuga mmataama kioo suaivo aa vainima nninoo. Anutuuga gioonna kiaapuuyara dira suaivo kiisa sui nninaravai. Ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiada mmayaaya yoketaivara kua kutaavaivee kiatee, tiravai.

¹⁶ Yisuuva nnaagiai nnoori haruunga Karirayaa siriivau vioo tooduu tavau vareera vaidiivaitana Simoono ari kataivi Adiriaasooyarii inna teeda vida tavaura nnooriivaki ngiari utua vaaheeyauvaa kagaari kiada tu kiada vauduu ¹⁷ Yisuuva ivaitana tunoo: Ngia ni nnaagiai nnikiiai na ni kuaivaa ngii giaa ngii minai ngia tavau vareerayaama gioonna kiaapuuya vitada niisi ngiatee, ¹⁸ tuduu rikiada makee tuduu ivaitana ngiari utua vaaheeyauvaa pikiada inna nnaagiai viravai.

¹⁹ Vida Yisuuva vioo tooduu Sevetainna mmaapuuvaitana Yakoopaya Yuvuaanaya ngiari kanuuvaki varida ngiari utua vaaheeyauvaa sapiraida variravai. ²⁰ Sapiraida varuduu Yisuuva ivaitana too suaivaki ni nnaagiai ngiateera ivaitanaara tuduu ngiari gioonnaata ngiari mmoori varoo vaidiiyaatama kanuuvaki pikiada inna nnaagiai viravai.

Vaidiivaaki mmagia maisaivo topauvaa

*Yisuuva titeeravai
(Rukaaso 4:31-37)*

²¹ Iya vidada yoosinna Kapanauma oro varuduu Yutayaiya kati varira suaivo nnuduu Yisuuva nuunaira nnauvaki vioo gioonna kiaapuuya Anutuugaa mmayaayaivaa kiasa mmuduu rikiada ²² inna kuaivaa rikiooya iva tuu kuaivara kaayauma nnikiarairavai. Hama iva Anutuugaa kua mmaana kiasa mmiraiya roosiima tirainno ari vookarau yaagueeqaivo inna tasipooduu kua tiravai.

²³ Ii sui ivaki vaidiivaa aakiaivaki mmagia maisaivo topauvo nuunaira nnauvaki ngioo kai tuoo ²⁴ mmagia maisaivo inna kiasa mmuu kuaivaa tunoo: Yisuu-o, Nasareetaa vaidikuavee. E aaniivai ti iinarainna ngiannanee? A ti ruputu taikaanara ngiannanee? Vaa na i tauvai. A Anutuugaa vaidi yoketaa tuanaakuavee, ²⁵ tuduu rikioo Yisuuva yaagueeqama mmagia maisaivaa tunoo: Sa kua tirainna vaidiivaa aakiaivakidiri tiee kuanee, ²⁶ tuduu rikioo mmagia maisaivo vaidiivaa aakiaivakidiri tuoo kuanara uduu ivo pinaama yuku yaaku hannatotauduu mmagia maisaivo inna aakiaivakidiri kaayauma kai kai tuoo mmaana tuoo viravai. ²⁷ Tuoo vuduu rikiada mmuakiasa gioonna kiaapuuya nnikiaraida ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Inna aaniivainnee? Inna karaasa kuavainno tiinne? Aa vaidi aavo yaagueeqa vaidivai kieeta vaidiaano tirayaama mmagia maisaiyauvaa yaagueeqama tikiai kuaano, ²⁸ tuduu rikiada Yisuuva uu mmooriyauvaa gioonna kiaapuuya teeda vida mmuakiasa Karirayaa vau yoosinnaiyauvaki varuuya kiasa mmuduu rikieeravaivee.

*Yisuuva kaayau nniitarooya tuqinneeravai
(Matai 8:14-17; Rukaaso 4:38-41)*

²⁹ Yisuuvaata ari ngiaammuaudootama Yakoopaya Yuvuaanaya tasipama nuunaira nnauvaki pikiada Simoonaya Adiriaasaya nnauvaki safuuma viravai. ³⁰ Vida tooduu Simoonaa nnummuayaana nniitarooduu ikiayanaa tooduu mmaatayaa nnaasu vauduu innara Yisuunna kiasa mmiravai. ³¹ Inna kiasa mmuduu rikioo innasi vioo inna yaakuu-vaudiri vararu utuduu diitooduu ikiayanaivo taika kiooduu yeennaivaa iya mmiravai.

³² Hannauduu suaivo haatapooduu rikiada gioonna kiaapu vooyaano ngiari seena gioonna kiaapu nniitarooyatama vooya aakiaiyauvaki mmagia maisaiyauvo varu-uyaatama vitada Yisuunnasi nniravai. ³³ Mmuakiasa gioonna kiaapu yoosinna varuuya nnidada nuunaida nnau keegiavaki dida vauduu ³⁴ Yisuuva kaayau nniitaroo ari vookara ari vookarauya tuqinnoo kaayau mmagia maisaiya vooya aakiaiyauvaki varuuya tuduu pikiada viravai. Mmagia maisaiya Yisuunna arinaima toovaara iya kua tivoora Yisuuva iya oooqo tiravai.

Yisuuva Karirayaiya mmayaaya yoketaivaa

*kiasa mmiravai
(Rukaaso 4:42-44)*

³⁵ Heenanaana upisi saivaata Yisuuva diitoo nnauvaa pikioo yoosinnaivaata pikioo oro kumina mmata voovau varioo yaaku vareeravai. ³⁶ Yaaku varoo varuduu Simoono ari

saiyaatama diitada vida innara buaama rada nuaida tooduu ³⁷ iva iya too vauduu teeda inna tunoo: Mmuakiaaya aiyara buama rada nookiaanoo, ³⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Pikiada nnikiai ta aa yoosinna vaini vai aayauvaki kuaaravee. Anutuugaa mmayaaya yoketaivaa iyaatama fai na kiaa mmminaraivaara kuaaravee. Na iyaatama kiaa mmminaraivaara tiiravaivee, ³⁹ kiaa kioo ivaki pikioo mmuakiaa yoosinnaiyauvo Karirayaa vauyauvaki vioo ngiari nuunaira nnauyauvaki Anutuugaa mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmioo mmagia maisaiyauvaa tuduu iyakidiri tiida viravai.

Yisuuva buunna hooya mmamma roosuuvaa tuqinnee ravai
(Matai 8:1-4; Rukaaso 5:12-16)

⁴⁰ Vaidi voovai mmammaivo buunna hooya mmamma roosuuvoo Yisuunnasi numa toorivu yau haroo yaagueeqama inna yaparainno tunoo: A ni mmammaivaa tuqinnaanaree tiee aikiooma tuqinnaanaravaivee, ⁴¹ tuduu rikioo Yisuuva pinaama innara boo tioo ari yaakuuvaa reeti innayaa utuoo tunoo: Fai na i tuqinnaanaravai. Na tino i mmammaivo yoketaakiaivee, ⁴² tuduu tuu saivaata buunna hooya mmamma roosuuvo taikooduu kati hara kioo variravai. ⁴³ Kati hara kioo varuduu Yisuuva kua yaagueeqama inna tuoo akiairauduu inna titoo ⁴⁴ tunoo: Sa viee aavaara gioonna kiaapu voovai kiaa mmianee. Akiiraama Anutuugaara kati puara hudeera vaidiiva ai mmammaivaa inna vitaakianee. I mmammaivo yoketaivaara nnaaruaa vaidi Musiiva tuuvaugiataama puara sipisiipaivaa kati ruputu kiee Anutuugaara hudaanee. Hudana i rikiaada gioonna kiaapuuya i mmammaivo yoketaivaara arinaima teeda rikiaaravaivee, ⁴⁵ tuduu rikioo hama inna kuaivaa rikioo pikioo vioo gioonna kiaapuuya mmannammanna kiaa mmiravai. Kiaa mmuuvaa iya inna suvuaivoora kiaa Yisuuva hama yoosinnavaki kooyaa nuairavai. Ivo oro koo mmuyai gaanga yoosinnaiyauvaki hara kioo varuduu gioonna kiaapuuya vo yoosinna vo yoosinnaiyauvakidiri innasi nniravai.

2

Yisuuva vaidi voovai mmammaivo putuuvaa tuqinnee ravai
(Matai 9:1-8; Rukaaso 5:17-26)

¹ Vo suai voovaki Yisuuva kava vara ranoo yoosinna Kapanauma vuduu ari nnauvaki varuu kuaivaa kaayua gioonna kiaapuuya rikiaada ² innasi nnida nuunaida nnauvaa suvuai kiada sipu oyaivakiaata nnau oyaivakiaatama suvuai kiooduu Yisuuva mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmiravai. Iya kiaa mmioo varuduu ³ vaidi vooyano vaidi voovai yuku yaaku putuuvaa taarama taaramadoono taina rau varada Yisuunnasi nniravai. Nnida tooduu gioonna kiaapuuya suvuai kiada varuduu hama inna varada Yisuunnasi ngiaara aataruuvootairavai. ⁴ Hama aataruuvootauduu iya Yisuuva duoppinnainningiaa ngiau aapu karada tausivaa rabara kiada hiriraiyauvaa ravarata kiada idaadiri yuku yaaku putuu vaidiivo ari kegeennaivau vauvaa Yisuunnasi reemna kiooduu tiiravai. ⁵ Tuuduu rikioo iya ngiari yaata tinniyauvaki vau kuaivaa Yisuunnara tunoo: Ivo aikiooma tuqinnaanaravaivee, tuu kuaivaa Yisuuva rikioo vaidi yuku yaaku putuuvaa tunoo: Boo, ni vaidivai, vaa na kiauko i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo, ⁶ tuduu rikiaada kua mmaanna kiaa mmira vaidi ivaki varuuya ngiari yaata tinniyaa vau kuaivaa yaata utida tunoo: ⁷ Mo dataama kioonno aa vaidi aavoono ariiyara yaata utuoo Anutuugaa roosiima kua tiinne? Hama vaidi voovoono yopeema vaidiiva mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaivaivee. Anutuuga mmuaavoono vaidiiva mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeeraivoovee, ⁸ tuduu rikioo Yisuuva akiairauduu iya yaata tinniyaa vau kuaivaa arinaima rikioo iya tunoo: Ngia aaniiraida ngii yaata tinniyaa vai kuaivaa yaata utida itaa kua kuaanne? ⁹ Na tinara kuaivo dee kuavainno yoketainne? Vara dee kuavainno ari vookarainnee? Fai na tinara: Vaa na kiauko i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo, tinaranne? Vara na tinara: Diitee ai kegeennaivaa vaaee kuane, tinaranne? ¹⁰ Aa mmata aavau Na Vaidiivaa Mmaapuuvooonno vaidiiva mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeeraivaa nakaarivoovee. Fai na iina i ngia ivaa taaravaivee, kiaa kioo vaidi yuku yaaku putuuvaa tunoo: ¹¹ Na i kiaa i mmiaunoo. Diitee ai kegeennaivaata vaaee ai nnauki kuane, ¹² tuduu rikiaada gioonna kiaapuuya teeda vauduu ivo diitoo aki-airauduu ari kegeennaivaata varoo viravai. Vuduu iya pinaama nnikiaraida Anutuugaara kua yoketaivaa tida tunoo: Hama ta aqaa mmoori aavaa tauraa taunnavavee, tiravai.

Yisuuva Riviinna maavee tuduu inna tasipama viravai
(Matai 9:9-13; Rukaaso 5:27-32)

¹³ Yisuuva kava nnoori haruunga Karirayaa siriivau tioo tioo tuma tooduu gioonna kiaapu kaayauya innasi nnida nuunauduu iva kua yoketaivaa iya kiaa mmiravai. ¹⁴ Kua kiaa mmi taika kioo kava vara ranoo Kapanauma vioo tooduu Arapainna mmaapuuvoo

Riviiva ari sikau takiisa vareera nnauvaki hara kioo varuduu Yisuuva inna too tunoo: Ni nnaagiai ngiane, tuduu rikioo diitoo inna nnaagiai viravai.

¹⁵ Oro varioo Yisuuva Riviinna nnauvaki yeenna nnoo varuduu kaayau mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gioonna kiaapu maisa vooyaatama kaayau sikau takiisa vareera vaidi maisa vooyaatama numa innaata ari ngiaammuauyaatama tasipama yeenna nneeravai. Kaayau gioonna kiaapu mmaakaraakiaiya Yisunna nnaagiai nuairaiavaara ii gioonna kiaapu iya Yisunnaata ari ngiaammuauyaatama tasipama yeenna nneeravai. ¹⁶ Farisai vaidiiyakidiri Anutuuqaara kua mmaanna kua mmira vaidi vooyaano Yisuuva mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gioonna kiaapu maisaiyaata sikau takiisa vareera vaidi maisaiyaatama yeenna nneeda varuuvaa teeda Yisunna ngiaammuauya yaparaida tunoo: Mo aaniira ivo sikau takiisa vareera vaidi maisaiyaata gioonna kiaapu mmminnamminnaa maisa suvuaiyaatama iya tasipama yeenna nnooriivaa nnainnee? ¹⁷ tuduu rikioo Yisuuva iya kuaivaa rikioo iya sai tunoo: Gioonna kiaapu homoraiya hama kuminayaa nniitaeeraiya tuqinneera vaidiiyaasi kuaavai. Gioonna kiaapu nniitaeeraiya nnaasu innasi kuaavai. Na hama gioonna kiaapu yoketaama variaya maavee tinaraiavaara tiiravai. Gioonna kiaapuuya mmminnamminnaa maisa suvuaiya na maavee tinaraiavaara tiiravaivee, tiravai.

Yeenna nneeraivaara ooqoo tuuvaara

iya Yisunna yaparairavai

(Matai 9:14-17; Rukaaso 5:33-39)

¹⁸ Vo suai voovaki Yuvuaanaa nnaagiai nuairaiyaata vaidi Farisaiyaatama Anutuuqaara yaata utida ngiari yeenna nneeraivaara ooqoo kua kiada kati varuduu gioonna kiaapuuya numa Yisunna yaparaida tunoo: Mo dataikiada vaidi Yuvuaanaa nnaagiai nuairaiyaata vaidi Farisaiya nnaagiai nuairaiyaatama Anutuuqaara yaata utida ngiari yeenna nneeraivaara ooqoo kua kiada kati variaani i nnaagiai nuairaiya hama itaa kuaannee? ¹⁹ tuduu rikioo Yisuuva mmataira kuaivaa iya sai tunoo: Yaapeeri nneera suaiivaki kieevatiivo gioonna kiaapuuya tasipama varikiari rikiada hama iya yeenna nneeraivaara ooqoo kuaaravai. Fai nnaaravai. Kieevatiivo iya tasipama variu suaiivaki hama iya yopeema yeenna nneeraivaara ooqoo kuaaravai. ²⁰ Fai suai voovai nninai rikiada vaidiye kieevatiivaa vitada ruputikiari ii suai iyauvaki iya yeenna nneeraivaara ooqoo kuaaravai.

²¹ Hama gioonna kiaapu voovoono nnisi buruqa tapasiivaki karaasa buruqa kiisaivaa hatoka funnivai. Fai funnu kioo nnooriivakidiri fini kino karaasa buruqaivo yaagueeqainno fai buruqa nnisiivaa utu rapasi kino rikioo pinaama tapasinaravai. ²² Hama vaidi voovoono vuaina suuya karaasaivaa puara nnaba funnu kua nnisiivaki tusaa uyivai. Fai tusaa uyu kino yapooma vuaina suuyaivo vainno yootano puara nnaba nnisiivo rusitinaravai. Rusitino rikioo vuaina suuyaivo tuoo vino puara nnabaivo maisainaravai. Iya karaasa vuaina suuyaivaa puara nnaba karaasaivaki tusaa uyuaavee, tiravai. Yisuuva nnisi aataruuvoota karaasa aataruuvootama hama yoketaama mmuaavau vauvaara itaa kua tiravai.

Vaidiia kati varira suaivaara Yisunna yaparairavai

(Matai 12:1-8; Rukaaso 6:1-5)

²³ Yutayaiya kati varira suai voovaki Yisuuva ari ngiaammuauyaatama yeennaivaa nnutuuvu vuiita mmooriivaki nuairavai. Iya nuaida varida inna ngiaammuauya vuiita iiraiyauvaa utu rasukua rada nuairavai. ²⁴ Nuauduu Farisaiyaano iya teeda Yisunna tunoo: Taanee. Ta kati varira suaiivaki ti mmaanna tira kuaivo ooqoo tiraivaa aanii kieemaida i ngiaammuauya hatokaannee? ²⁵ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Ngia Davuutiinna mmayaayoivo yanaivau vaivaa yaarida hama tuqinnama rikiaavai. Nnaaruaa vaidi Davuutiivaata ari tasipama nuauyaatama kaayauma iya yeenna rauduu rikioo hama yeennaatauduu ²⁶ ivo Anutuuqaara nuunaira nnauvaki vioo yeenna bereeta Anutuuqaaniee kua yapoo yeennaiyauvaa varoo nneeravai. Ti mmaanna tuu kua aataruuvoo vainno tunoo: Anutuuqaara kati puara hudeeraiyaano nnaasu Anutuuqaaniee kua yapoo yeenna bereetaiyauvaa nnaatee, tuduaata ii suai ivaki Anutuuqaara kati puara hudeera kieeta tuanaivaa nnutuuvu Apiaitaava varuu suaiivaki Davuutiiva ii kua ivaa hatoka kioo numa yeennaiyauvaa varoo nnoo ari tasipama nuauyaatama mmioo nnooduu hama Anutuuqo ooqoo tiravai, ²⁷ kua kioo tunoo: Hama Anutuuqo Yutayaiya kati varira suaivaa aataruuvaa iikiateera nnaasu gioonna kiaapuuya yapa kieeravai. Ivo gioonna kiaapuuya iima kioo iyara yaata utuoo kati varira suaivaa iyani yapa kieeravai. ²⁸ Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono kati varira suaivaa nakaaraiivovee, tiravai.

3

Yisuuva vaidi yaaku sorogauvaa tuqinnee ravai
(Matai 12:9-14; Rukaaso 6:6-11)

¹ Yisuuva kava vara ranoo nuunaira nnauvakira vioo tooduu vaidi voovai yaaku saivai sorogainno taminnuunnuunoo vuuvo ivaki variravai. ² Varuduu gioonna kiaapu vooya ivaki varuuya yaata utida tunoo: Yisuuva kati varira suaivaki inna tuqinnaanarannee? kiasa inna puaisakama teeda vairavai. Ivo koonnama innai rikiada kua pinaivaa innaki yapaaraivaara inna puaisakama teeda vairavai. ³ Iya inna teeda vauduu Yisuuva vaidi yaaku sorogauvaa tunoo: Diitee numa aavau diane, ⁴ kiasa kioo gioonna kiaapuuya yaparainno tunoo: Ta kati varira suaivaki dee mmoorivai iikiaarannee? Ti mmaanna tira kuaivo dataa kuainno tiinnee? Vara ta yoketaa mmooriivaa iikiaarannee? Vara maisa mmooriivaa iikiaarannee? Vara vaidi nniitaraivaa tuqinnaarannee? Vara vaidiivaa ruputu kioo putinarannee? tuduu rikiada kua seemuaa variravai. ⁵ Kua seemuaa varuduu Yisuuva iyara inna nnannatooduu iya haitatuuma too iyara inna nnannatooduata iyara boo tiravai. Ngiari tinni nnikiyuvo yaagueeqauvaara ivo iyara boo tiravai. Yisuuva vaidi yaaku sorogauvaa tunoo: Ai yaaku sorogainno taminnuunnuuvaa raduda utane, tuduu rikioo ari yaakuuvaa raduda utoduu yoketairavai. ⁶ Yoketauduu Farisaiya ivaa teeda akiairauduu nuunaira nnauvaki pikiada kieeta vaidi Herootaa nnaagiai nuairiyaatama nuunaida Yisuunna ruputuavaara inna mmaara kuaivaa kiasa teerama kieeravai.

Gioonna kiaapuuya nnoori siriivau nuunairavai

⁷ Yisuuva ari ngiaammuaayaatama ivaki pikiada nnoori haruunga Karirayaa vida kioodoo kaayau gioonna kiaapuuya iya nnaagiai viravai. Gioonna kiaapuuya Karirayaivakidiriata Yutayaivakidiriataatama ⁸ Yerusaaremaivakidiriata Irumaivakidiriataatama nnoori Yorotaana sainai varuuvakidiriata yosinnaivaitana Turu Sitoona vainima varuuvakidiriataatama viravai. Yisuuva mmooriivaa uu kuaivaa rikioovaara iya inna nnaagiai innasi viravai. ⁹ Vida varuduu Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Gioonna kiaapuuya ni suvuakuaarainnoo. Kanuuvaa varada niini teerakiatee, tiravai. ¹⁰ Yisuuva kaayau nniitarooya tuqinnoovaara gioonna kiaapu nniitareeraiya innayaa utuuaa inna suvuairavai. ¹¹ Mmuakiasa suai gioonna kiaapu mmagia maisaiya iya aakiaana varuuya inna teeda vida varada inna yuku oyaivaki toorivu yau harada mmagia maisaiya iya kiasa mmuu kuaivaa aayanna tida tunoo: E Anutuugaa Mmaapu tuanaakuavee, ¹² tuduu Yisuuva yaagueeqama iya kiasa mmioo tunoo: Sa niiyara kiasa kookieekiatee, tiravai.

Yisuuva ari ngiaammuauya mmataama kieeravai
(Matai 10:1-4; Rukaaso 6:12-16)

¹³ Yisuuva taapiivaura vioo ari vitanaree tuu ngiaammuauya innasi ngiateera tuduu innasi nnuduu ¹⁴ yaakuuvaitana yukukidiri taarama mmataama kioo iya tunoo: Ni tasipama nookiaaraivaara na ngii mmataama kiaunoo. Ngia Anutuugaa kua yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiaaraivaara na ngii titanai kuatee. ¹⁵ Fai ngia vikiai gioonna kiaapuuyakidiri mmagia maisaiya titakiai kuateera yaagueeqaivaa na ngii minai kuaaravee, tiravai. ¹⁶ Yaakuuvaitana yukukidiri taarama ngiaammuauya ivo mmataama kiooya nnutuuyauvo ataama vainoo. Voovai nnutuuvo Simoona Yisuuvaano innara nnutu karaasaivaa Petorooso tiravai. ¹⁷ Voovaitana Sevetainna mmaapu kato vayoovaitana Yakoo-paya Yuvuaanayara Yisuuva karaasa nnutuuvaa Buainakiiso ivaitanaara tiravai. Nnutu Buainakiisa oyaivo ngiaarunna akuavai. Ngiaarunno akua karara tuneema taaravaitana kuaivaa karara tiravai. ¹⁸ Voovai nnutuuvo Adriaaso voovai nnutuuvo Piriipo voovai nnutuuvo Batoromaiva voovai nnutuuvo Mataiva voovai nnutuuvo Tumaaso voovai Arapainna mmaapuuvaa nnutuuvo Yakoo voovai nnutuuvo Tariaaso vaidi vooya inna mmataivaa varoovaara kaayauma rapira vaidiivaa nnutuuvo Simoona ¹⁹ voovai nnutuuvo Yutaaso Isariootovee. Ivoono nnaagiai Yisuunna nnammutuuiya fai kooyaa inna vitainaraivaara kua yeena rau kieera vaidivai.

Farisaiya Yisuunnara maisaira kuavai tiravai
(Matai 12:22-32; Rukaaso 11:14-23; 12:10)

²⁰ Yisuuva ari varuu nnauvaki oro ivaki varioo tooduu innaata ari ngiaammuaayaatama gioonna kiaapuuya keenaa suvuai kioodoo hama ngiari yeenna nnaara suaivootairavai. ²¹ Hama ngiari yeenna nnaara suaivootauduu Yisuunna seenaiya gioonna kiaapuuya itaama inna uuvaa rikiada inna vitaara nniravai. Vooyaano innara tunoo: Vaa ivo yaata duunaivavee, tuuvaara inna vitaara nniravai.

²² Vaidi vooya Anutuuga kua mmaanna kiaa mmiraiya Yerusaremadiri nnuuyano innara tunoo: Mmagia maisaiya kieetaivaa Sataangaa nnutu voovai Beresebuuro inna aakiaivaki varinoo. Variivoono ari yaagueueqaivaadiri mmagia maisaiya vaidiiaa aakiaiyauvaki variaya titaikiai kuaavaivee, ²³ tuduu rikioo Yisuuva gioonna kiaapuuya tuduu innasi nnuudu mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo kua voovai iya kiaa mmioo tunoo: Mo dataama Sataango ari seena mmagia maisaiya titanai kuaarannee? Hama yopeemavee. ²⁴ Fai gioonna kiaapuuya mmuaa mmatavau variaya rapidada ivaudiri raubiriida mmarammaraa varida hama yopeema mmuaavau yaagueueqama varirama kiada fai taikaaravai. ²⁵ Fai gioonna kiaapu mmuaa nnauvaki variaya rapidada vida raubiriida mmarammaraa varida hama mmuaavau yaagueueqama varirama kiada fai muaraagakiaaravai. ²⁶ Itaama vainai fai Sataangoota ari seena mmagia maisaiyaatama rapuoonnonno kinai fai mmarammaraa varida hama mmuaavau yaagueueqama varirama kiada fai taikaaravaivee, tiravai.

²⁷ Ivo itaa kua kiaa kioo Sataangara kava vo kuavai mmataama kioo tunoo: Fai vaidi voovoono yaagueueqa vaidiivaa nnauvaki vioo inna hoonaiyauvaa ariiyara varaanaree kiaa kioo hama sabi kuanaravai. Fai tauraa vaidi yaagueueqavaa yuku yaakuuvaa yeenaadiri ranaa rau kioo vioo inna nnauvakidiri inna hoonahaanaiyauvaa varaanaravai.

²⁸ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai vaidiiaa mminnamminnaa maisa mmuakiaayauvaatama mmuakiaa maisa kua kaiyauvaatama fai Anutuugaonoo rugaanaravai. ²⁹ Fai gioonna kiaapu voovoono Mmannasa Yoketaivaara maisavaivee tiivaa fai hama Anutuuga iiva rugaanaravaivee. Fai tupatupaa vainaravaivee, tiravai. ³⁰ Vaidi Anutuuga kua mmaanna kiaa mmiraiya Yisuunnara tunoo: Mmannasa maisaivo inna aakiaana varinoo, kiaa kiada Mmannasa Yoketaivaara maisavaivee, tiravai.

Yisuunna kaanoota kataunnaiyaatama innara tiravai

(Matai 12:46-50; Rukaaso 8:19-21)

³¹ Yisuunna kaanoota ari kataunnaiyaatama numa mmaanai dida vaidi tiisi tumuaneera innara tiravai. ³² Iya innara tuduu gioonna kiaapuuya inna suvuau kiada varuuya inna tunoo: Aa mmiaa i kaanoota i kataunnaiyaatama aiyara kiaanoo, ³³ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ni noonna tuanaivaata ni gata tuanaiyaatama vaa ngia taavaivee. Na ni noonna tuanaivaaraata ni gata tuanaiyaraatama mmuduuya ruauneema dee gioonna kiaapuvaara na mmuduuya ruaunnee? ³⁴ kiaa kioo gioonna kiaapu ivaki varuuya haitatuuma too iya tunoo: Aqaayaano ni noova ni gataunnaiya variaano. ³⁵ Gioonna kiaapu voovoono Anutuuga tinniivau vai kuaivaa tuqinnama rikioo iinnonno inna ni gata vayaa ni nunna nayaa ni noova varinoo, tiravai.

4

Yisuuva uru rututuooma kioovaudiri

mmataama kioo tiravai

(Matai 13:1-9; Rukaaso 8:4-8)

¹ Yisuuva keenaa nnoori haruunga mmaagaivau dioo vainno mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Kiaa mmioo varuduu gioonna kiaapu kaayauya inna suvuauvaara kanuuvaki karoo varioo feena roo oro nnoori tooyavaki kioo ivaki varioo kuaivaa iya kiaa mmiravai. Kuaivaa iya kiaa mmuduuri rikiada gioonna kiaapuuya nnoori mmaaga ivau varuduu ² iya mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo kaayau kuaiyauvaa tioo vo kuavai iya kiaa mmioo tunoo: ³ Rikiaatee. Vaidi voovoono yeenna uruuyauvaa varoo ⁴ oro ari mmooriivaki rututuooma roo nuaikio vooyauvai ari mmoori tammaivau aataruuvo vaivau tuoo kuaikiai ngiaammaiya tuma porooma nnaavai. ⁵ Uru vooyauvai tuoo sikau tasipama vai mmataivau tuoo vioo uruoo hama kaayau mmataivo vaivaara kiisa suai urikio too ⁶ suaivo ngioo taikio maisaikio hama tuukaivo hokobama kuaivaara akiiraama aasannaivai. ⁷ Uru vooyauvai tuoo oovi-yauvaki kuaikio ooviyaivo iyaavua tasipama uruoo raputu kiaikio hama iiraataivai. ⁸ Uru vooyauvai mmata yoketaivau tuoo vioo yoketaama urikio kaayau iiraiyaivo vaivai. Vooyauvakidiri iiraiyaivo vo vaidivai taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana (30) vaikio vooyauvakidiri iiraiyaivo taaravooma vaidiiaa yuku yaaku taika kioo (60) vaikio vooyauvakidiri iiraiyaivo yaaku sai vaidiiaa yuku yaaku taika kioo (100) vaivaivee, ⁹ kua kioo tunoo: Gioonna kiaapu voovoono arinaima kua rikiavoono ii kua ivaa arinaima rikiavee, tiravai.

Yisuuva mmataama kioo kua oyaivaa tiravai

(Matai 13:10-17; Rukaaso 8:9-10)

¹⁰ Nnaagiai Yisuuva hara kioo varduu rikiada ari ngiaammuauyaatama gioonna kiaapu vooya inna kuaivaa rikiooyaatama mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo tuu kuaiyauvaara inna yaparairavai. ¹¹ Yaparauduu Yisuuva iya sai tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira kua oyai haumaki vaivaa fai na ngii giaa ngii minai ngiengieenoo arinaima rikiaaravai. Gioonna kiaapu homoraiya mmuakiaa kuaiyauvaa rikiada kati mmanna mminnaiyauvunudiri mmataama kioo tii kuaiyauvaa rikiada hama tuqinnama rikiaavai. ¹² Ivaara fafaaraivo vainno tinoo:

Iya teedada mmanna avuuyauvaadiri taavai.

Iya rikiadada mmanna yaataiyauvaadiri rikiaavai.

Hama iya tuqinnama teeda

hama arinaima rikiaavai.

Iya arinaima rikiada hanigiaatiri.

Anutuugo iya mminnamminnaa maisaiyauvaa

rugaitirivee.

Fafaaraivoono itaa kua tiivai. Iya sa tuqinnama teeda arinaima rikiaateeraivaara na mmatayaa diaa mminnaa vooyauvunudiri mmataama kiee iya kua mmiauvavee, tiravai.

Yisuuva uru rututuora kua oyaivaa kooyaa tiravai

(Matai 13:18-23; Rukaaso 8:11-15)

¹³ Yisuuva itaa kua kua kioo iya yapara ruoo tunoo: Na uruyaadiri mmataama kua kuaivaa ngia hama arinaima rikiada dataama vo kua vo kuaivaa na ngii giaa ngii minai ngia rikiaarannee? ¹⁴ Vaidi yeenna uruuyauvaa rututuoro Anutuugaa mmayaaya tira vaidiivaa roosiivai. ¹⁵ Uruuyauvo aataruuvau tuoo kuaiyauvo gioonna kiaapuuya Anutuugaa mmayaayaivaa rikieeraiya roosiivai. Iya rikiaavo Sataango iya rikiaa saivaata numa mmayaayaivo iya aakiaana vaivaa varoo kuaivai. ¹⁶ Uruuyauvo sikau tasipama vai mmataivau tuoo kuaiyauvo gioonna kiaapu vooya roosiivai. Iya Anutuugaa kuaivaa rikiada iya rikiaa saivaata kaayau siriga tasipama varaavai. ¹⁷ Uruuyauvo uruoo hama tuukaiyauvo mmeepi kuaiyauvaa roosiima iya hama kuaivaa ngiari aakiaana yapeerama kiada kiisa sui nnaasu Anutuugaara kaayauma yaata utida sikau varaaraivaara yaata utida mmuduuya rida mminnaa ari vookara ari vookaraiyauvaa iya varaataivaara kaayauma yaata utuaavo iyauvoono iya suvainno Anutuugaa kuaivaa rugaikio rikioo hama iiraataivai. ²⁰ Uruuyauvo mmata yoketaivau tuoo kuaiyauvo gioonna kiaapu vooya roosiivai. Iya Anutuugaa kuaivaa rikiadaata ¹⁹ mmatayaa diaa mminnaiyauvaa varaaraivaara kaayauma yaata utida sikau varaaraivaara yaata utida mmuduuya rida mminnaa ari vookara ari vookaraiyauvaa iya varaataivaara kaayauma yaata utuaavo iyauvoono iya suvainno Anutuugaa kuaivaa rugaikio rikioo hama iiraataivai. ²⁰ Uruuyauvo mmata yoketaivau tuoo kuaiyauvo gioonna kiaapu vooya roosiivai. Iya Anutuugaa kuaivaa rikiada varakio kuaivo iya aakiaana urikio iiraiyauvo ataama vaivai. Vooyaki kiisakiangii iiraiyauvo (30) vaikio vooyaki voota nnoonnama (60) vaikio vooyaki kaayau (100) vaivaivee, tiravai.

Hama kuu yavaivaadiri toobaivaa rummua apivai

(Rukaaso 8:16-18)

²¹ Yisuuva itaa kua kua kioo tunoo: Hama gioonna kiaapu voovoono toobaivaa subii kioo varoo oro yapa kioo kuu yavaivaa varoo toobaivau tuarapatikama rummua apu kiaiikio vaivai. Hama ivo toobaivaa varoo oro terenaivaa mmemmaivaki yapa kiaiivai. Hameetavee. Ivo toobaivaa varoo kiikoo koovau hirivai. ²² Iva roosiima makee mmuakiaa mminnaiyauvo rummua apu kiaiuyauvo fai kooyaa vainai mmuakiaaya taaravai. Kuaivaa na makee gioonna kiaapuuya kua mmiaukai hama tuqinnama rikiaivaa fai vo sui mmuakiaa gioonna kiaapuuya rikiaaravai. ²³ Gioonna kiaapu voovoono arinaima kua rikiaivoono ii kua ivaa arinaima rikiaivee, tiravai.

²⁴ Ivo itaa kua kua kioo iya tunoo: Ngia rikiaa kuaivaara arinaima yaata utida rikiaatee. Fai ngia koonnama rikikio kiisakiata ngiiiki vainaravai. Fai ngia yoketaama rikikio mmayaayaivo ngii tinniiyauvaki pinaavai vainaravai. Fai gioonna kiaapuuya yoketaama rikiaiya Anutuugo yaagueeqaivaa iya mminal vo kua vo kuaivaata rikiaaravai. ²⁵ Ivaara gioonna kiaapu voovoono ni kuaivaa arinaima rikiaivoono fai Anutuugo ari vo kua vo kuaivaa inna kua mmno rikiaaravai. Gioonna kiaapu voovoono kiisa kuaivo inna yaatana vaivaa fai yapooma taunnu kino hama innaki kuaivootainaravaivee, tiravai.

Uruuyauvo uruuvadiri Yisuuva mmataama kioo tiravai

²⁶ Yisuuva itaa kua kua kioo iya tunoo: Vaidiivo uruuyauvaa rututuoma kiaiikio urineema Anutuugo tiyara diravoo vainnonno pinaavai vainoo. Vaidi voovoono mmoorivaki yeenna uruuyauvaa rututuoma kioo ²⁷ numa vuru vaivo pataikio oro mmooriivaa varavai. Ivo vaikia ditakie mmannammanna itaikikio yeenna uruuyauvo uruoo pinaa

kiaiyauvai diivai. Uruuyauvo urii aataruuvaa hama ivo too rikiavai. ²⁸ Mmataivo ariinoo uruuyauvaa virikiokio pinaa kioo apuuyauvonnaadee vaikio nnaagiiai apaiyauvo vaikio aikiooma iiraiyauvo vaivai. ²⁹ Iiraiyauvo yootoo apuunno nneeravaata vaivaara vaidiivo avakarai paipa hovekauvaadiri varoo numa rutakaivaivee, tiravai.

Yisuuva uru kiisa masateeraivaadiri mmataama kioo tiravai
(Matai 13:31-32,34; Rukaaso 13:18-19)

³⁰ Yisuuva itaa kua kua kioo tunoo: Anutuugo gionna kiaapuuyara diraivo inna aaniivai roosiivainnee? Na dee mmatayaa diaa mminnaivaadiri mmataama kiee ngii giaa ngii minarannee? ³¹ Anutuugo gionna kiaapuuyara dira mmayaayaivo uru kiisakiata nnaammuaya uruuvaa roosiivaa nnutuuvo masateeraivaa roosiivai. Uruuvo kiisakiata vaikio mmuakiaa mminnaiyauvaa uruuyauvoono ii uru ivaa yaataravai. ³² Vaidi voovoono ii uru ivaa varoo mmataki rututuoma kiaikio uruoo ngioo vioo pinaa kioo mmuakiaa annaanna mmaguyaiyauvaa yaataroo dioo vainno hammara pinaiyauvaa haraikiai ngiaammaiya numa ngiisaiyauvaa iyauvaki heeka kiada vakiaavaivee, tiravai.

³³ Yisuuva itaa kua kua kioo ii mminnaa ivadiri mmataama kioo tuu kua iyauvaa roosuuvaa ivo kaayau mminnamminnaiyauvunudiri mmataama kioo tuu kuaiyauvunudiri ari mmayaaya yoketaivaa gionna kiaapuuya kua mmiravai. Iya arinaima rikioo kuaivaa nnaasu iya kua mmiravai. ³⁴ Mmuakiaa kuavai mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo tiravai. Vo suai ari ngiaammuaudaa nnaasu sudu vitoo mmataira kua oyaidaa kooyaa iya kua mmiravai.

Yisuuva yuunna yaamurukaivaa tuduu taikeeravai
(Matai 8:23-27; Rukaaso 8:22-25)

³⁵ Ii suai ivaki hannauduu upisipisuuduu Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Nnikiai ta nnoori haruungaivaa sainai kuaaravee, ³⁶ tuduu gionna kiaapu nuunauya ivau uduuu ari ngiaammuauya iya pikiaa Yisuuva varuu kanuuvaki karada inna tasipama viravai. Vuduu ari vo kanuuyauvootama iya tasipama viravai. ³⁷ Vududuu yuunna yaamurukaivo nnooriivaadiri nnuuduu nnooriivo korokoroonno ketekaateenno kanuuvaki ngioo vioo mmuugiaina uduuu ³⁸ Yisuuva kanuuvaa rakanainningiaa kunnaivau vuru vauduu iya inna yuruuma kiada inna tunoo: Vitaira-o, nnooriivo kiisa suai ti raputinara iinoo. Hama a tiyara boo kiannanoo, ³⁹ tuduu rikioo diitoo yuunnaivaa yaagueeqama ooqoo tioo nnooriivaa tunoo: Pikee tirooma varianee, tuduu yuunnaivo pikiooduu nnooriivo tirooma variravai. ⁴⁰ Tirooma varuduu Yisuuva iya tunoo: Ngia aaniira aatuuda variannee? Aaniira ngia hama niyara kutaavaivee kianne? ⁴¹ tuduu rikiada kaayauma aatuuda ngiari kua mmi ngiari kua mmiida tunoo: Anna dee vaidivainnee? Ivo yuunnaivaata nnooriivaatama tikiai rikiada akiairaama taikaavaivee, tiravai.

5

Yisuuva mmagia maisa varuu vaidiivaa tuqinneeravai
(Matai 8:28-34; Rukaaso 8:26-39)

¹ Yisuuva ari ngiaammuauyaataama nnoori haruungaivaa sainai vau mmataivaa nnutuuvo Keraseenga vida ² Yisuuva kanuuvaa pikioo reemi roo saivaata toduu vaidi putuuya hau oonauyauvakidiri vaidi voovoono Yisuunna saidi tiiravai. ³ Ii vaidi ivaa aakiaivaki mmagia maisaivo topauvoono vaidi putuuya hau oonauyauvaki nnaasu hara kioo variravai. Hara kioo varuduu hama yopeema vaidi voovoono inna yuku yaakuuyauvunu yeena rairavai. ⁴ Vaa kaayauneetu vaidiia inna vitada yuku yaakuuyauvunu yeena yaagueeqaivaadiri ranaa rau kiooduu mmuakiaa suai ivo ari yaakuuvaitanaudiri yeena yaagueeqaivaa rannakekaama kioo ari yukuuvaitanaudiri yeena yaagueeqaivaa rutatooma kioo rakeeravai. Ivo yaagueeqauvaara hama vaidiia yopeema inna ooqoo tiravai. ⁵ Ikiannagisanna heenagieena ivo vaidi haira oonauyauvaki nuainno varioo taapiiyauvunuaatama nuainno varioo kai kai tioo sikauyauvaadiri ari mmammaivaa hatekeravai.

⁶ Ivoono ngieeradiri Yisuunna too seenoo tuoo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo ⁷ innara puaisakama aayanna roo mmagia maisaivo inna kua mmu kuaivaa tunoo: Yisuu-o, Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaayauvai yaataravaa Mmaapukuavee. A aaniivai ni iinarainna ngiannanne? Na Anutuuga nnutu tasipama yaagueeqama i kiauunoo: Sa ni ruputuane, kiauunoo. ⁸ Yisuuva innaata kua tioo varioo inna tunoo: Mman-nasa maisa-o, aa vaidi aavaakidiri tiee kuane, tuuvaara ivo itaa kua tiravai. ⁹ Yisuuva inna yaparainno tunoo: Ai nnutuuvaa kiane, tuduu rikioo kaayau mmagia maisaiyauvo inna aakiaivaki varuuyauvaara ivo inna sai tunoo: Ni nnutuuvo Kaayauvavee, ¹⁰ kua kioo Yisuunna makee tuduu yaagueeqama tunoo: Sa mmagia maisaiya titanai voo-pira kuatee, tiravai.

¹¹ Tuduū kaayau puaraiyauvo taapiivau yeenna nneeda varuduū ¹² mmagia maisaiya vaidiivaa aakiaivaki topauya yaagueeqama Yisuunna tunoo: A ti titanai ta puaraiya aakiaiyauvaki kuaaravee, ¹³ tuduū rikioo Yisuuva ee-oo tuduū mmagia maisaiya vaidiivaa aakiaivakidiri pikiada puaraiya aakiaiyauvaki vuduū mmuakiaa puara kaayau (2000) rereevau mmeepe seenada vida nnoori haruungaivaki putu taika kieeravai.

¹⁴ Putu taika kiooduū vaidi puaraiyara haitaturaiya seenada vida mmayaayaivaa gioonna kiaapu yosinnaivaki varuuyaataama annaanna nnauyauvaki voope voope varuuyaataama kiaa mmiravai. Kiaa mmuduū rikiada gioonna kiaapuuya yosinnaivaki pikiada Yisuuva ivaki uu mmooriivaa taara nniravai. ¹⁵ Iya Yisuunnasi nnida tooduū vaidiivaa aakiaivakidiri kaayau mmagia maisaiya pikiada vuuvoono vaa ari uyira rairaiyauvaa uyu rau kioo kati hara kioo varuduū ari yaataivo yoketauduū gioonna kiaapuuya innara aatuuravai. ¹⁶ Vaa tauraa Yisuuva uu mmooriivaa tooyaano vaidi vaa mmagia maisaiya inna aakiaivakidiri pikioovaaraata puaraiyaraataama iya kiaa mmiravai. ¹⁷ Kiaa mmuduū rikiada iyaata mmaayootaiyaataama Yisuuva iya yosinnaivakidiri pikioo kuaiveera inna yaagueeqama tiravai.

¹⁸ Tuduū Yisuuva kanuuvaki karoo varuduū vaidi vaa mmagia maisaiya inna aakiaivakidiri pikioovo inna yaagueeqama yapara ruoo tunoo: Kii neeta kuanaravee, ¹⁹ tuduū rikioo ooqoo tioo inna tunoo: Kava vara raneē ai seenaiysi viee Udaangaivo aiyara boo tioo i iima kiai kuaivaa iya kiaa mmianee, ²⁰ tuduū rikioo vaidiivo voo yosinna pinaivaa aakiaivaki vau yosinna yaakuuvaitana nnutuūvo Dikaporiisa ivaki nuainno varioo gioonna kiaapuuya Yisuuva inna iima kioo kuaivaa kiaa mmuduū rikiada mmuakiaaya inna kuaivaa rikiooya nnikiarairavai.

*Yisuuva Yairiinna raunnaivaata gioonna voovaatama tuqinneeravai
(Matai 9:18-26; Rukaaso 8:40-56)*

²¹ Yisuuva ari ngiaammuayaataama kanuuvaa varoo kava vara ranoo nnoori haruunga sainai ngioo oro siriivau varuduū kaayau gioonna kiaapuuya innasi nuunaida variravai.

²² Innasi nuunaida varuduū vaidiivaa nnutuūvo Yairiiva nuunaira nnauvaa kieetavai varuuvooono numa Yisuunna too ngioo varoo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo ²³ yaagueeqama inna yaparainno tunoo: Ni naunnainningiaa nniitaraikio putinara iinoo. Ha ngiannanee? Inna nniitaraivo pikino ivo diitoo hara kioo variaiveera numa innayaa ai yaakuuvaitana utuaneē, ²⁴ tuduū rikioo Yisuuva inna tasipama voo varuduū gioonna kiaapu kaayauya inna vata rada vida inna suvuau kieeravai.

²⁵ Gioonna voovoono kabaa vira aataruūvo tupatupaa innaki vaududuū nuanu yaakuuvaitana yukukidiri taara nuanu taika kioo varuu gioonnaivo varioo ²⁶ tutaqaiyasi makemakee aataru roo varuduū kaayau nniitarooduū ari sikau pinaivaa kagaari taika kiooduū homo kabaa vira aataruūvo innaki nnaasu vairavai. ²⁷⁻²⁸ Iva Yisuuva yoketaa mmoori uu kuaivaa rikioo ariiyara yaata utuoo tunoo: Fai na kati inna buruqaiavu utino too ni kabaa vira aataruūvo taikanai na kava kati hara kiee varinaravaivee, kiaa kioo gioonna kiaapuuya nuunau aakiaidaadiri ngioo oro Yisuunna mmookai dioo vainno ²⁹ inna buruqaiavu kiisama utuduū akiairauduū inna kabaa vira aataruūvo taikooduū rikioo ari nniitaroovo taikooaara arinaima rikieeravai. ³⁰ Rikiooduū akiiraama Yisuuva vaidi tuqinneera yaagueeqaivo innakidiri vuvvaa rikioo gioonna kiaapuuya nuuna aakiaivaki hanigioo iya yapara ruoo tunoo: Gioono ni buruqaiavu utiinneē? ³¹ tuduū rikiada ari ngiaammuaya inna sai tunoo: Gioonna kiaapuuya i suvuakuivaa vaa a taannanoo. Mo aaniira a kiannanoo: Gioono ni buruqaiavu utiinneē? kiannanee? ³² tuduū rikioo Yisuuva inna utuuvaa homo buainnonno tooduū ³³ gioonnaivo Yisuuva inna tuqinnoovaa rikioovaara aatuunno biribiriinno ngioo varoo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo ari nniitaroo kuakuaakua eeyaayavai kooyaa inna kiaa mmiravai. ³⁴ Inna kiaa mmuduū rikioo inna tunoo: Ni nunnakuavee. A yaagueeqama niyara kiannanoo: Aikiooma ni tuqinnaanaravaivee, kiannaivaarainna vaa a yoketaama hara kiee variannanoo. Diitee ausa nuufa tasipama eeyaara i nniitaraivo taika kinai kuanee, tiravai.

³⁵ Yisuuva itaa kua tuu saivaata Yairiinna nnauvakidiri vaidi vooya numa Yairiinna kiaa mmida tunoo: Vaa i raunnaivo putivaivee. Mo aaniira Vitairaiavaa vatee kuanara iikiannanee? Pikiaanee, ³⁶ tuduū rikioo Yisuuva iya tuu kuaivaa rikioonnaata nuunaira nnauvaara dira vaidiivaa tunoo: Sa ausa mmuaararee pinaama yaata utuaneē. Niyara nnaasu yaata utuee kutaavaivee kianee, ³⁷ kiaa kioo mmuakiaa gioonna kiaapu inna nnaagiai nuayara ooqoo kiaa kioo Petoroosaa vitoo Yakoopaa vitoo inna kataivaa Yuvuaanaata vitoo viravai. ³⁸ Vidada oro tooduū nuunaira nnauvaara dira kieetaivaa nnauvaki gioonna kiaapuuya nuunaida vuu vuu kai kai tida pinaama ratada kua tuuvaa Yisuuva rikioo ³⁹ nnauvaki voo iya tunoo: Ngia aaniira pinaama kua tida rataannee?

Hama kiaatannaivo putivai. Kati vuru vainoo, ⁴⁰ tuduu rikiada iya vaa nnaakaraivo putuuva teeda Yisuunnara raida varuduu iva numa iya titooduu mmaanai vuduu rikioo nnaakaraivaa kaano koovaitanaata ari ngiaammuuu taaravoomaidaatama vitoo nnaakaraivo vauvaki viravai. ⁴¹ Vioo inna yaakuuvau utuoo ari kuaivakidiri inna tunoo: Tarita kuuma, tiravai. Ii kua ivaa oyaivo tunoo: Kuabuaa-o, na i kiaunoo: Diitaanee, kiaunoo. ⁴² Ivo itaa kua tuduu makee tuduu kiaatannaivo diitoo nuairavai. Aa kiaatanna aavaa nuanuuvu yaakuuvaitana yukukidiri taarama vaivai. Iva diitoo nuauvaa iya teeda kaayauma nnikiaraida yaata utuduu ⁴³ Yisuuva yaagueeqama iya kiaa mmioo tunoo: Aavaa taiya sa vooya kiaa mmiatee, kiaa kioo kiaatannaivaara tunoo: Yeennaiva inna mmiatee, tiravai.

6

Gioonna kiaapu Nasareetaiya Yisuunnara

ooqoo tiravai

(Matai 13:53-58; Rukaaso 4:16-30)

¹ Yisuuva ii yoosinna ivaa pikioo ari yoosinna tuanaivakira ari ngiaammuuu inna tasipama viravai. ² Iya oro varuduu kati varira suaivaki Yisuuva nuunaira nnauvaki oro gioonna kiaapuuya Anutuugaa kuaivaa iya kiaa mmioo varuduu rikiada nnikiaraida tunoo: Aa vaidi aavo deevakidiri aa kua aavaa varoonno tiinnee? Dataama tinni yoketaivaa varainnee? Mo dataama ivo yaagueeqa ari vookara ari vookarai mmooriivaa iinnee? ³ Ivo nnau heekeera vaidivai Mariaanna mmaapuvai. Ari kataido Yakooop Yoosiipo Yutaaso Simoonainna variaano. Mo ari nnunnaapuuya aavaki variaano, kua kiada hama iya innara iya yoketauduu innara ooqoo tiravai. ⁴ Innara ooqoo tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Kua kutaa tira vaidi forofetaivaara mmuakiaa yoosinnaiya innara yoketaakiaani ari yoosinna tuanaiyaatama ari oyaiyaata ari seenaiyaatama hama innara yoketaakiaavaivee, ⁵ kua kioo iva ivaki kiisa gioonna kiaapu nniitarooya nnaasu iyayaa ari yaakuuvaitana utuoo tuqinnooduu kati hara kiada variravai. Ivakinnaaya innara ooqoo tuuvaara ivo hama Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookarayauvaa ivaki kaayauma iiravai. ⁶ Iya hama innara kutaavaivee tuuvaara iva kaayauma yaata utiravai.

Yisuuva ari ngiaammuuu titeeravai

(Matai 10:5-15; Rukaaso 9:1-6)

Yisuuva ivaki pikioo vainima vau yoosinnaiyauvaki nuainno varioo gioonna kiaapuuya Anutuugaa mmoori aataruuyauvaa vitairavai.

⁷ Vitainno varioo ari ngiaammuuu yaakuuvaitana yukukidiri taarama tuduu innasi numa dida vauduu taara tida taara tida vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nookia-teeraivaara titoo gioonna kiaapuuyakidiri mmagia maisaiya titakiai kuateera yaagueeqaivaa iya mmioo ⁸ yaagueeqama iya tunoo: Sa aataruuvaura mminnaiyauvaa varada kuatee. Kati yau nnaasu kurida kuatee. Sa yeennaiyauvaa varada sa utuaiyauvaa varada sa sikauyauvaa vara rida kuatee. Kati kuatee. ⁹ Yuku nnabaiyauvaa ngii yukuuyauvunu uyida kuatee. Sa yaapaiyauvaa taara tida varada kuatee. Mmuaa tida mmuaa tida nnaasu varada kuatee, ¹⁰ kua kioo iya tunoo: Fai ngia yoosinnaiyauvaki vida tauraa nnau ngii miyaiyauvaki nnaasu varida yapooma yoosinnaiyauvaa pikiaida vira suaivaki ii nnau iyauvaatama pikiaida kuatee. ¹¹ Fai ngia vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuaida varida teekiai hama iya ngiiyara tuqinnada hama ngii kuaiyauvaa rikikiai teeda ngiingii yukuuyauvunudiri kufukuufaiyauvaa rututuoma kiada pikiaida kuatee. Anutuugo irisai maisivaa iya mminnaraivaara iya rikiaateeraivaara kufukuufaiyauvaa ngii yukuuyauvunudiri rututuoma kiatee, ¹² tuduu rikiada vida gioonna kiaapuuya hanigiada ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiaateera kuaivaa iya kiaa mmiravai. ¹³ Iya kuaa mmida kaayau mmagia maisaiyauvo gioonna kiaapu vooya aakiaana topauyauvaa titooduu vuduu kaayau nniitarooyayaa yatari iira suuyaiavaa siikaida tuqinnooduu kati hara kiada variravai.

Yuvuaano nnoori apira vaidiivo putuuva mmayaayavai

(Matai 14:1-12; Rukaaso 9:7-9)

¹⁴ Yisuuva uu mmooriivaa mmayaayaivaa kaayau gioonna kiaapu vo yoosinna vo yoosinna varuuya rikiooduu Yutayaiya kieeta Herootoota rikieeravai. Vooya Yisuunnara tunoo: Yuvuaano nnoori apira vaidiivo putuoo kava diitooavaara yaagueeqaivo inna tasipakioo mmoori ari vookaraivaa iinoo, ¹⁵ tuduu vooya tunoo: Inna Irayaavavee, tuduu vooya tunoo: Inna nnaaruuaa vaidi forofetaa varuuvaa roosiima vari vaidivaivee, tiravai.

¹⁶ Tuduu Herooto innara tunoo: Inna Yuvuaano nnoori apira vaidivai. Na nnaaru kiaaduu inna nnuunaivaa rutakoovoona aanna ivoono kava diitoo varinoo, tiravai.

17-18 Nnaaru Yuvuaano varuu suaivaki Herooto ari vayaanna Piriipaa nnaataivaa Herooti-
aanna mmuara varooduu Yuvuaano Heroootaa tunoo: I vayaanna nnaataivaa varaanna
aataruuvoo inna hama safu aataruvaivee, tuduu rikioo Heroootiaava Yuvuaanaara maisa
mmooriivaa iinaraiivaara Herooto ari ngiaammuauya tuduu Yuvuaanaa yuku yaakuuvaa
yeena rau kiada oovi nnauvaki yapa kieeravai. ¹⁹ Yapa kioodoo Yuvuaano tuu kuaivaa
Herootiaanna kaayauma nnannatooduu inna ruputinaa iikiatauduu Herooto ooqoo
tuduu hama yopeema iiravai. ²⁰ Yuvuaano safuuma varira yoketaa tuanaa vaidivai
varuduu too Herooto inna tooduu kaayauma inna aatuuduu gioonna kiaapuuya inna
ruputuuaara uuvaaara ooqoo tiravai. Ooqoo tuduu makemakee inna kuaivaa rikiooduu inna
yoketauduu ivaara kaayauma yaata utiravai.

²¹ Herootiaava Yuvuaanaa ruputinaraivaara makemakee yaata utuoo tooduu Heroootaa
mmatoo suaivo nnuduu too yaata utuoo tunoo: Aanna makee na tinai ruputuuaara-
vaivee, tuduu Herooto ari kieeta nnoonna vaidiiyaniaatama ari rapira kieetaiyaniaata
Karirayaa yokoyaniaatama buusa pinaivaa iima kieeravai. ²² Iima kioodoo numa
varuduu Herootiaanna raunnaivo numa kuaru rooduu teeda Heroootota ari tasipama
yeenna nnooyaataama inna teeda varuduu iya innara kaayauma yoketairavai. Yoketauduu
Herooto kiatannaivaa tunoo: A varaanaree kianna mminnaivaa ni yaparainai na i mmi-
naravaivee, ²³ kua kioo kua kuaa teerama yeena rau kioo kuaivaa inna tunoo: Vo mminnaa
vo mminnaivaara a ni yaparainai fai na i mminaravai. Na kaayau mminnaiyauvaara
diaunoo. Fai saiyauvai i varaatainai ni yaparainai fai neenoo i mminaravee, ²⁴ tuduu
rikioo vuuha ari kaanaasi vioo inna yaparainno tunoo: Mo dee mminnaavaara na inna
yaparainannee? tuduu rikioo tunoo: Yuvuaano nnoori apira vaidiiyaa nnuunaiyaa
vaidiyya rutaka kiada inna kieetaivaa varada ngiateeraivaara inna yaparakianee, ²⁵ tuduu
rikioo kammannauduu ngioo Heroootaa yaparainno tunoo: Aanna makee tinai Yuvuaano
nnoori apira vaidiivaa nnuunaiyaa rutaka kiada inna kieetaivaa yanaivau yapa kiada
varada numa kikiyai ni mianee, ²⁶ tuduu rikioo Heroootaa ausaivo kaayauma mmuara-
rooduu ari seenaiya avuuyauvunu kua kuaa teerama yeena rau kioo kuaivaa tuuvaara
yaata utuoo hama inna kuaivaa ooqoo tiravai. ²⁷ Hama ooqoo tirainno Yuvuaanaa kiee-
taivaa varoo ngiaiveera ivo oovi nnauvaara haitatuura vaidi voovai titeeravai. Titooduu
oovi nnauvaki vioo Yuvuaanaa nnuunaiyaa rutaka kioo ²⁸ kieetaivaa yanaivau yapa
kioo varoo numa kiatannaivaa mmuduu varoo ari kaanaa mmiravai. ²⁹ Yapooma Yu-
vuaanaa nnaagiai nuaira ngiaammuauya iva putuu kuaivaa rikiada numa inna mmamma
kaanaivaa varada oro oonauvaki hau kieeravai.

*Yisuuva vaidi kaayau (5000) yeennaiyauvaa mmiravai
(Matai 14:13-21; Rukaaso 9:10-17; Yuvuaano 6:1-14)*

³⁰ Yisuunna ngiaammuau kua varada nuauya kava vara ranada Yisuunnasi nnida
nuunaida mmuakiaa ngiari iyo mmooriyyauvaaraata ngiari kua kuaa mmuu aataruuyau-
vaaraatama inna kuaa mmiravai. ³¹ Inna kuaa mmuduu rikioo tooduu gioonna kiaapuuya
iya suvuau kiada vauduu hama iya yeenna nnaara suaivootauduu Yisuuva ari ngiaam-
muauya tunoo: Nnikiai tetevana oro mmanna yoosinna voovaki na ngii kinai kiisama
deeyakiatee, ³² kua kioo iyaata sunoo kanuuvaki karoo mmanna gaanga yoosinnaivakira
viravai.

³³ Vida varuduu gioonna kiaapu vooya iya vuvvaa teeda arinaima iya teeda mmuakiaa
yoosinnaivakidiri pikiaada mmataivau seenada vida iya yaatarada vida iya kuaara vuu
yoosinnaivaki gioonna kiaapuuyannaadee tauraa oro variravai. ³⁴ Varuduu Yisuuva iya
nnaagiai numa kanuuvaa pikioo tooduu gioonna kiaapuuya nnoori siriivau suvuau kiada
varuduu iya puara sipisiipa raubiruuya roosiima hama ngiari haitatuuraivootauyara
Yisuuva iyara kaayauma boo tioo kaayau kua yoketaiyauvaa iya kuaa mmiravai. ³⁵ Iya
kiaa mmuduu suaivo haatapaanara uduuu ari ngiaammuauya numa inna tunoo: Vaa
suaivo haatapainoo. Aa yoosinna aavo mmanna gaanga yoosinnavaki ta variaunnaanoo.
³⁶ Gioonna kiaapuuya titanai kuatee. Iya titanai aavakinnaaya yoosinnaiyauvaki vida
yoosinna vainima vaiyauvaki vida sikauyauvaadiri yeennaiyauvaa yookaama kiada
varada nnikiai nnaateeraivaara kuatee, ³⁷ tuduu rikioo iya sai tunoo: Mo ngieenoo
yeennaiyauvaa iya mmiatee, tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Fai a ti titanai ta
kaayau sikau yanaiyauvaadiri (200) yeennaiyauvaa yookaama varada numa iya mmi-
aarannee? ³⁸ Tuduu rikioo iya sai yaparainno tunoo: Mo naana bereetayauvai ngiisi
vainnee? Oro taatee, tuduu rikiada oro teeda numa inna tunoo: Bereeta yaaku saivai tavau
taaravaitanaatama vainoo, tiravai.

³⁹⁻⁴⁰ Tuduu rikioo Yisuuva ari ngiaammuauya tuduu gioonna kiaapuuya ferefuruun-
naiyauvunu vo kammu vo kammu variateera tuduu vooya voovau nuunama (50) varuduu
vooya voovau nuunama (100) varuduu itaqitaama variravai. ⁴¹ Varuduu Yisuuva bereeta

yaaku saivai tavau taaravaitanaatama tu kioo vainno avuuvaa reeri ngiau aapu too vainno Anutuugaata kua yoketaivaa tioo bereetaiyauvaa kusiinnonno kioo ari ngiaammuauya gioonna kiaapuuya mmiateeraivaara mmiravai. Mmioo tavau taaravaitanaata rakau kioo iya mmuduu iya mmiravai. ⁴² Iya mmuduu mmuakiaaya nnooduduu iya ausaiyauvo rasiuduu ⁴³ ari ngiaammuauya utua yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa rupi nuunama rida tavau saiyauvai rupi nuunama rummua yapa kieeravai. ⁴⁴ Rummua yapa kiada ivaki yeenna nnoo vaidiiya nnaasu yaaruduu kaayau (5000) ivau variravai.

Yisuuva nnoori veraivau nuairavai
(Matai 14:22-23; Yuvuaano 6:15-21)

⁴⁵ Iya nnaa taika kiooduu Yisuuva yaagueeqama ari ngiaammuauya titoo tunoo: Na gioonna kiaapuuya titee varinai ngieenanaa kanuuvaki karada nnoori siri sainai yoosinna Betesaitaa kuatee, ⁴⁶ kiaa kioo gioonna kiaapuuya ngiari yoosinnaipira titaa kiooduu vuduu too Yisuuva ari ngiaammuauya pikioo taapiivau yaaku varaanara viravai. ⁴⁷ Vioo ivau varuduu heenaduu ari ngiaammuauya varuu kanuuvoo nnoori haruunga pinaivaa vuutaivau vioo varuduu Yisuuva arivai homo mmataivau varioo ⁴⁸ tooduu ari ngiaammuauya yatari sagaiyauvaa utida yaagueeqama nnooriivaa ruvuatidada tooduu yuunna yaamurukaivo iyasi nnuduu hama kanuuvoo viravai. Hama kanuuvoo vuduu patairaa-rauduu Yisuuva nnoori verenoovau raa roo iyasi ngioo iya yaataanara uduu ⁴⁹ iya iva nnoori verenoovau nnuuvaa teeda mmagia maisavaivee kiaa kaayauma aatuuda kai kiririingaida ⁵⁰ mmuakiaaya inna teeda kaayauma aatuuda variravai. Iya aatuuda varuduu Yisuuva akiairaama iya tunoo: Tirooma variatee. Sa aatuukiatee. Na ngiaunoo, ⁵¹ kiaa kioo karoo kanuuvaki iya tasipama varuduu yuunna yaamurukaivo taika kiooduu ari ngiaammuauya nnikiaraida kaayauma kumimakaida varida ⁵² iva tauraa yeennaiyauvaa rakau kusii kioo gioonna kiaapuuya mmuuyauvaara hama arinaima rikiooduu hama ngiari tinniiyauvo rusitiravai.

Yisuuva Genesareeta nniitarooya tuqinneeravai
(Matai 14:34-36)

⁵³ Iya nnoori sainai yoosinna Genesareeta oro varuduu nnoori siriivaki nnida kanuuvaa yeenaivaa haru kiada ⁵⁴ ivaki pikiada viravai. Iya kanuuvaa pikiada vuduu ivaki varuuya Yisuunna arinaima teeravai. ⁵⁵ Arinaima teeda seenada mmuakiaa yoosinnaiyauvakidiri nniitarooya ngiari mmaatayauvunu vaida varuuya vitada Yisuuva varuuvakira innasi nniravai. ⁵⁶ Mmuakiaa yoosinna Yisuuva nuayauvaki pinaa yoosinnaiyauvaki-aata kiisa yoosinnaiyauvakiatama gioonna kiaapuuya ngiari seena nniitarooya vitada yeenna yookaira mmatuuyaiyauvunu yapa kiada Yisuunna buruqa aravau nnaasu utu-araivaara inna yaagueeqama yaparairavai. Mmuakiaaya inna buruqa aravau utuuya nniitarooyauvo taikooduu yoketaama hara kiada variravai.

7

Iya ngiari taato nnaakukiaiya kuaivaara yaagueeqairavai
(Matai 15:1-9)

¹ Farisai vaidi vooyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidi vooyaatama Yerusareemadiri nnuuya Yisuunnasi nnida nuunama mmuaavau variravai. ² Mmuuaavau varida tooduu ari ngiaammua vooya yeenna nnaara hama ngiari yaakuuyauvaa finirama kiada sabi nneeravai. Iya hama Farisaiya uu aataruuvangiataama iirama kiada ngiari yaakuuyauvaa hama finirama kiada kati yeennaiyauvaa nneeravai.

³ Vaidi Farisaiyaata Yutayaa vaidi vooyaatama ngiari taato nnaakukiaiya uu aataruuvaa iiravai. Ngiari yaakuuyauvaa hama finutiri. Hama yeennaiyauvaa nnootirivee. ⁴ Iya yeenna yookaira mmatuuyaiivakidiri nnida ngiari yaakuuyauvaa hama finutiri. Hama yeennaiyauvaa nnootirivee. Vo aataru vo aataruuyauvo ngiari taato nnaakukiaiysidiri nnuuyauvaa iya uuneema ngiari kaapaiyauvaata ngiari yavaa ari vookara ari vookarauyauvaatama finiravai.

⁵ Yisuunna ngiaammua vooya hama iya uu aataru vooyauvai uvaara Farisaiyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidiiyaatama Yisuunna tunoo: Aaniira hama i ngiaammuauya ti taato nnaakukiaiysidiri nnuu aataruuvaa iikiaannee? Aaniira hama iya ngiari yaakuuyauvaa finirama kiada kati yeennaiyauvaa nneeda maisama variaannee? ⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaava ngia huobavainna unnakua nnaamuruuyara fafaara roo kuaivo kutaa kuavai vainoo. Yisayaava fafaara roo tunoo:

Anutuugo tinoo:

Aa gioonna kiaapu aaya

mmanna kuasiiyauvo koroonno

niiyara yoketaavee kiaavo
hama iya aakiaiyauvo niiyara yoketainoo.

⁷ Iya vaidiia yaata tinniyaa vai kuaivaa
kiaa mmida kiaanoo:
Anutuugaa aataruuaivee, kiaivaara
kuminayaa niiyara kua yoketaivaa kiaanoo,
tiivaivee.

Yisayaava itaama fafaara reeravai. ⁸ Ngia Anutuugo tuu aataruuyauvaa pikiada vaidi-
iya tinniyaa vai aataruuyauvaa iikiaanoo, tiravai.

⁹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Mo ngia ngiingii yaata tinniyaa vai aataruuyau-
vaa iikiaaraivaara ngia Anutuugo tuu kuaivaa ooqoo kiaannee? ¹⁰ Nnaaruaa vaidi
Musiivaano tunoo: Ngii kaano koovaitanaara mmuduuya rida tuqinnaatee, kiaa kioo
vo kua voovai tunoo: Fai gioonna kiaapu voovoono ari kaano koovaitana maisa kua
tiivaa ruputikio putuaivee. Musiiva itaa kua tiravai. ¹¹⁻¹² Mo ngiengieenoo kiaanoo:
Fai vaidi voovoono ari kaano koovaitana tuqinnaanara mmatayaa diaa mminnaivaa
iyani yapa kioo ivaara tinara: Kopaana, tina! ta ee-oo tikio aikiooma hama ari kaano
koovaitana tuqinnaanaravee. Ngia itaa kua kiaanoo, tiravai. Iya kopaanavee kiaivaa
oyaivo Anutuugaa mminnaavai. Yisuuva keenaa iya tunoo: ¹³ Ngia itaida ngiingii taato
nnaakukiaiya uu aataruuyauvo ngiingii yaata tinniyaa vaivaa iikiaaraivaara Anutuugaa
kuaivaa hatokaavai. Ngia itaama iikiaa aataruuyauvo kaayau ari vookara ari vookarai
aataruuyauvai vaikia ngia iikiaanoo, tiravai.

*Aakiaivakidiri nniivaara iya mminnamminnaa maisaiyauvaa varaavai
(Matai 15:10-20)*

¹⁴ Yisuuva keenaa gioonna kiaapuuya innasi ngiateera tuduu innasi nnuduu iya tunoo:
Mmuakiaayaso, ni kuaivaa rikiaada arinaima rikiaatee. ¹⁵ Mminnaa voovai mmaanaidiri
vaidi aakiaana tuoo kuai ivaara hama mminnamminnaa maisaivaa varaivai. Vaidiivaa
ari aakiaivakidiri ngioo mmaanai tuoo kuai ivaara mminnamminnaa maisaivaa varaivai.
¹⁶ (Gioonna kiaapu voovoono arinaima kua rikiaivoono ii kua ivaa arinaima rikiaivee.)
tiravai.

¹⁷ Yisuuva itaa kua kiaa kioo gioonna kiaapuuya pikioo nnau voovaki vuduu teeda
ari ngiaammuauya iva mmatayaa diaa mminnaivauidiri mmataama kioo tuu kua oy-
aivaara inna yaparauduu rikioo ¹⁸ iya sai tunoo: Ngia gioonna kiaapu kumimakaiya
roosiima hama ngii tinniiyauvo rusitivai. Hama ngia arinaima rikiaano. Mminnaa
voovai mmaanaidiri vaidi aakiaana tuoo kuai ivaara hama mminnamminnaa maisaivaa
varaivai. ¹⁹ Nnaa mminnaiyauvo hama vaidi kaanaivakiaata kuaivai. Mmanna ra-
sookaivakinaadiri tuoo rukioo mmaanai tuoo kuaivaivee. Yisuuva itaa kua tioo mmuakiaa
inneenna nnaiyauvavaa yoketaa yeennayauvai nnaayauvaivee tiravai.

²⁰ Iva kiaa kioo tunoo: Vaidiivaa ari aakiaivakidiri ngioo mmaanai tuoo kuai ivaara
mminnamminnaa maisaivaa varaivai. ²¹ Vaidi aakiaivakidiri maisa kuaivo ngioo
yaataivaki kuaikio yaata utuoo mminnamminnaa maisaivaa varaivai. Kiaatanna ngiaam-
muauvo sabi heera aataruuvo vaidi aakiaivakidiri nniivai. Mmuara vareera aataru-
uootama vaidiivaa ruputino putii aataruuvootama ²² vaa nnaata vaati varaivo sabi
mmuara heera aataruuvootama vaidi mminnaivaa teeno inna varaataira aataru-
vootama vaidi aakiaivakidiri nniivai. Vaidiivo fai kaayau maisamaisai aataruuyauvaa
iinno varioo unnaku tioo ari mmaamaivaara nnaasu yaata utuoo makemakee sabi
nuaira aataruuvaa iinno ari seenaiyara tinara: Ngia ni yaataraiivaara ni nannataino,
kiaa kioo maisa kuaivaa kuminayaa ari seenaiyara tioo ariiyara mannaka tioo aataru
yoketaivaara kaayau kumimakainno varinaravai. ²³ Ii aataru maisa iyauvo vaidi aaki-
aivakidiri nniivaara kaayau mminnamminnaa maisaiyauvaa varaivaivee, tiravai.

*Gioonnavo Yisunnara kutaavaivee tiravai
(Matai 15:21-28)*

²⁴ Yisuuva ii yoosinna ivaa pikioo vioo yoosinna taaravaitana nnutuuvaitana Turu
Sitoona vainima vau yoosinnaivaki vioo nnau voovaki hara kioo varioo gioonna kiaapu-
uya ni teeda niisi ngiaarinnoo kiaa nnauki nnaasu hara kioo variravai. Varuduu vaa
ivo vuu nnauvakira iya rikiooduu ²⁵ gioonna voovoono mmagia maisaivo ari raunnaivaa
aakiaaki varuuvoono Yisuuva nnuu kuaivaa rikioo akiairaama innasi ngioo varoo inna
yuku oyaivaki toorivu yau haroo variravai. ²⁶ Aa gioonna aavo ari voopinnaa gioon-
navai. Ivo yoosinna Surofoonikiaivakidiri nnira gioonnavai. Yisuuva ii gioonna ivaa
raunnaivaa aakiaivaki mmagia maisaivo varuuvaa titano kuaiveera inna yaagueeqama
yapara riravai. ²⁷ Yapara ruduu Yisuuva Yutayaiya tauraa rikiooyara aa kua aavauidiri

mmataama kioo inna sai tunoo: Kii ta tauraa nnaakaraiya yeennaiyauvaa ngiari mmiaaravee. Iya yeennaiyauvaa varada faiya mmiaarainoo, ²⁸ tuduu rikioo ivo faivaa roosiima ariiyara yaata utuoo inna sai tunoo: Udaanga-o, a kutaa kuavai kiannanoo. Mo faiya numa nnaakaraiya yeenna nneeda kiaa araiyauvaa terenaivau tuoo kuaiyauvaa porooma nnaavaivee, ²⁹ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A ni kuaivaa sai yoketaama kianaivaara ai nnauki kuaneeki. Vaa mmagia maisaivo i raunnaivaakidiri pikioo kuaivaivee, ³⁰ tuduu rikioo ivo ari nnauki vioo tooduu ari raunnaivo ari mmaataivau vauduu vaa mmagia maisaivo innakidiri pikioo ari ipi vioo kieravaivee.

Yisuuva yaata duuna hama kua tuuvaa tuqinneeravai

³¹ Yisuuva yoosinna Turudiri kava vara ranoo ngioo yoosinna Sitoona yaataroo yaakuuvaitana vau yoosinnaiyauvaa nnutuuvo Dikaporiisa yaataroo numa noori haruunga Karirayaa mmaagaivau variravai. ³² Varuduu vaidi yaata duuna hama yoketaama kua tuu vovai ari seenaiyaano Yisuunnasi vitada viravai. Vida Yisuuva innayaa ari yaakuuvaa utuaiveera yaagueeqama inna yaparairavai. ³³ Yaparauduu rikioo Yisuuva vaidi yaata duunaivaa too gioonna kiaapuuya pikioo innaata vitoo ari mmaraa vovau dioo vainno ari yaaku oopuuvaitana inna yaataivaitanaki hara rada kioo ari yaaku oopuuvau kuaanuuvaa visi kioo inna mmaakiriivau haroo ³⁴ avuuvaa reeri ngiau too yaikiaivaa haa kiaa kioo inna tunoo: I yaataivo rugooqaivee, tiravai. Aa kua aavaa Yisuuva ari kuaivakidiri Epataa tiravai. ³⁵ Vaidi yaata duunaivaa yaataivo rugooqooduu inna mmaakiriivo yoketauduu kuaivaa tuqinnama tiravai. ³⁶ Tuqinnama tuduu rikioo Yisuuva yaagueeqama gioonna kiaapuuya kiaa mmioo tunoo: Makee ngia taivaara sa gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee, kiaa yaagueeqama tuduaata vuaiha oro makemakee ngiari seenaiya kiaa mmiravai. ³⁷ Kiaa mmuduu rikiada ivaara kaayauma nnikiaraida tunoo: Ari mmaraa mmoori ii ivo inna yoketaa mmoorivai iivai. Iva yaata duunaiya iikiai iya tuqinnama yaata rikiaavai. Iva hama kua tiraiya iikiai iya tuqinnama kua kiaavaivee, tiravai.

8

*Yisuuva vaidi kaayau (4000) yeenna mmiravai
(Matai 15:32-39)*

¹ Vo suai vovaki gioonna kiaapu kaayauya nuunauduu yeennaivo vaa taika kiooduu Yisuuva ari ngiaammuauya innasi ngiateera iya tuduu innasi nnuduu iya tunoo: ² Gioonna kiaapuuya taaravooma suavai ni tasipama nookiaavovo vaa yeennaiyauvo taika kiavaara na iyara boo kiaunoo. ³ Fai na kati iya ngiari yoosinnaiyauvakira titanai vida hama yeenna nneeraida vikio aataru tammaiavai iya avuuyauvo ngioo vi ngioo viinai sabi yuku raaravai. Vooya ngiari yoosinnadiri hokoba aataruuvau niisi nniravaivee, ⁴ tuduu rikiada ari ngiaammuauya inna sai tunoo: Mo aa koo mmuyai gaanga yoosinna aavau ta deevakidiri kaayau yeennaiyauvaa varada aa gioonna kiaapu aaya mmikiai nnaarannee? ⁵ tuduu rikioo iya yapara ruoo tunoo: Naana bereetayauvai ngiisi vainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Bereeta yaaku saivai karasaidiri taaravaitana vainoo, ⁶ tuduu rikioo gioonna kiaapuuya mmatayaa variateera tuduu mmatayaa varuduu yeenna bereetaiyauvaa yaaku saivai karasaidiri taarama tu kioo vainno Anutuugaata kua yoketaivaa kiaa kioo bereetaiyauvaa kusiinnonno kioo gioonna kiaapuuya mmiateera ari ngiaammuauya mmuduu iya mmiravai. ⁷ Iya mmi kiada tavau kiisa vooyauvai tu kiada vauduu Yisuuva Anutuugaata kua yoketaivaa kiaa kioo ari ngiaammuauya tunoo: Gioonna kiaapuuya mmiatee, ⁸ tuduu rikiada mmuduu nnooduduu iya ausaiyauvo rasiituduu ari ngiaammuauya yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa rupi nuunama utua yaaku saivai karasaidiri taara utuavaitanaki rummua yapa kieravai. ⁹ Gioonna kiaapu ivaki yeenna nooya kaayau (4000) variravai. ¹⁰ Yisuuva gioonna kiaapuuya titooduu vuduu iya vuu saivaata ari ngiaammuauyaatama kanuuvaki karoo varioo yoosinna pinaivaa nnutuuvo Daramanutaa viravai.

*Farisaiya Anutuugaa mmoori ari vookaravaara Yisuunna yaparairavai
(Matai 16:1-4)*

¹¹ Farisai vaidi vooya Yisuunnasi nnida inna iida taaravaara inna yaparaida tunoo: A Anutuugaa mmoori ari vookaravaa iinai ta teeda kiaara: Anutuugaa yaagueeqaivo i tasipaikiainna iikiannanoo, kiaaravee, ¹² tuduu Yisuunna ausaivo kaayau mmuaarooduu tunoo: Ngia gioonna kiaapu makee variaya Anutuugaa mmoori ari vookaravaa taaravaara ni yapara kiaanoo. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ngia makee variaya hama Anutuugaa mmoori ari vookaravaa taaravaivee, ¹³ kiaa kioo iya pikioo kava kanuuvaki karoo varioo noori haruungaivaa sainai vioo variravai.

*Yisuuva Farisaiyaraata Herootaa nnaagiai nuairaiyaraatama tiravai
(Matai 16:5-12)*

¹⁴ Yisuuva ari ngiaammuauyaata nnoori haruungaivaa sainai vioo varuduu ari ngiaammuauya vo bereeta vooyauvaara taunnu kiada mmuaa bereetavai nnaasu varada kanuuvaki yapa kiada varada tiravai. ¹⁵ Yisuuva yaagueeqama iya tunoo: Rikiাতে. Vaidi Farisaiyaata Herootaa nnaagiai nuairaiyaraatama puuqeara yeennaivo bereeta aakiaivaki too yootaivaa roosiivara tuqinnama haitatuukiatee, ¹⁶ tuduu rikiada ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmiida tunoo: Hama ta nnoonnama bereetaiyavvaa varada ngiaunnaivaara ivo itaa kua tinoo, ¹⁷ tuduu rikioo Yisuuva ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmuu kuaivaa arinaima rikioo iya tunoo: Ngia aaniiraida ngiingii kiasa mmi ngiingii kiasa mmiida kiasano: Ta hama nnoonnama bereetaiyavvaa varada ngiaunnaano, kiasanee? Ngia homooda hama arinaima niyara rikiaanee? Ngii vuatinniiyauvo yaagueeqainnonnee? ¹⁸ Ngii avuuyauvo vaikiyai hama ngia tuqinnama taavai. Ngii yaataiyauvo vaikiyai hama ngia tuqinnama rikiaavai. ¹⁹ Na yaaku sai bereetaiyavvai vaidi kaayau (5000) mmiivaara vaa ngia taunnu kiasanee? Yeenna nneeda kioo arai yatiiyavvaa ngia rupi nuunama utu-aiyavvai ruuyauvo naana utuayavvai vairavainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ta utua yaakuuvaitana yukukidiri taarama yapa kieravaivee, ²⁰ tuduu rikioo tunoo: Na bereeta yaaku saivai sainaidiri taarama kusii kiee vaidi kaayau (4000) mmiivaara vaa ngia taunnu kiasanee? Yeenna nneeda kioo arai yatiiyavvaa ngia rupi nuunama utu-aiyavvai ruuyauvo naana utuayavvai vairavainnee? tuduu rikiada inna sai tunoo: Ta utua yaaku saivai karasaidiri taarama rummua yapa kieravaivee, ²¹ tuduu rikioo ivo ari vookarau mmooriivaa uuvaara iya tunoo: Itaama vaikiyai hama ngia arinaima rikiaano, tiravai.

Yisuuva Betesaitaa vaidi avu huruutaavaa tuqinneeravai

²² Yisuuva itaa kua kiasa kioo ari ngiaammuauyaata nnidada yoosinna Betesaitaa ivaki nnida tooduu gionna kiaapuuya vaidi avu huruutaavaa vitada Yisunnasi nnida inna utuaneera innaata kua yaagueeqama tiravai. ²³ Kua yaagueeqama tuduu Yisuuva rikioo vaidi avu huruutaavaa yaakuuvau utuoo vitoo yoosinna tooyaiivaki kioo inna avuuvaitana kuaanuuvaa visi kioo innayaa ari yaakuuvaitana utuoo inna yaparainno tunoo: A vo mminnaa voovai taannano i avuuvau vainnee? ²⁴ tuduu rikioo vaidiivo reeti too tunoo: Na vaidiyya taukai yatari roosiikiaaya nookiaavaivee, ²⁵ tuduu rikioo Yisuuva keenaa ari yaakuuvaitana inna avuuvaitana utuduu ivo ari avuuvaa puaisa tooduu avuuvaitana yoketauduu ivo mmuakiasa inneennavai kooyaa teeravai. ²⁶ Kooyaa tooduu Yisuuva inna tunoo: Ai nnauki safuuma viee sa yoosinnaivaki nookianee, tiravai.

Petorooso kua kutaivaa Yisunnara tiravai

(Matai 16:13-20; Rukaaso 9:18-21)

²⁷ Yisuuva itaa kua kiasa kioo ari ngiaammuauyaata ivakidiri pikiada yoosinnaiyauvo Kaisariaa Piripii vainima vauyauvakira vida varida Yisuuva ari ngiaammuauya yaparainno tunoo: Gionna kiaapuuya niyara dee vaidivainnee kiasa kiada dataa kuaida kiasanee? ²⁸ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Vooyaano kiasano: Yuvuaano nnoori apira vaidivaivee, kiasa vooyaano kiasano: Irayaavavee, kiasa vooyaano kiasano: Ari vo forofetaa vaidivaivee, kiasano, ²⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya yaparainno tunoo: Mo ngieeta niyara dataa kuaida kiasanee? tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: A vaidi Anutuugo i mmataama kiokuavee, ³⁰ tuduu rikioo yaagueeqama iya kiasa mmioo tunoo: Sa aa kua aavaa niyara gionna kiaapuuya kiasa mmiatee, tiravai.

Yisuuva mmamma nniitareeraivaa varoo putinaraivaara tiravai

(Matai 16:21-28; Rukaaso 9:22-27)

³¹ Yisuuva itaa kua kiasa kioo ari ngiaammuauya kua kooyaa kiasa mmioo tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuuvooonoo fai kaayau mmamma nniitareeraivaa varaanaravai. Fai vaidi yokovaiyaatama vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaaatama Anutuugaa kua mmaana kiasa mmira vaidiyyaataama ni ooqoo tikiaai vaidiyya ni Rupertikiai na putino taaravooma suaivo taikanai na keenaa diitaanaravaivee, ³² kiasa kioo aa kua aavaa kooyaa iya kiasa mmuduu Petorooso inna vitoo mmaraa voovalu oro kioo inna yaagueeqama tiravai. ³³ Inna yaagueeqama tuduu rikioo Yisuuva hanigia ari ngiaammuauya too Sataango Petoroosaa tasipoovaara yaagueeqa kuavai Petoroosaa tioo tunoo: Sataango, ngieera kuane. I yaataivo vaidiyya yaataivaa roosiinoo. Hama Anutuugaa yaataivo itaama vainoo, tiravai.

³⁴ Yisuuva itaa kua kiasa kioo gionna kiaapuuyaata ari ngiaammuauyaata tuduu innasi nnuduu iya tunoo: Fai gionna kiaapu voovoono ni nnaagiai nninaree tioo fai ari yaata utira aataruuvaara ooqoo tioo gionna kiaapuuya niyara inna Rupertikio

na putuaaneema ivo putinaraivaara ee-oo tiio ni nnaagiai ngiaivee. ³⁵ Fai gionna kiaapu voovoono ari mmatayaa variraivaara yaagueeqama yaata utuonnonno fai yapooma hama ivo tupatupaa varinaraivootainaravai. Gionna kiaapu voovoono hama ari mmatayaa variraivaara yaata utirainno niyyaraata ni mmayaayaivaaraatama putinaraivaara ee-oo tiivo fai tupatupaa variraivaa varaanaravai. ³⁶ Fai gionna kiaapu voovoono ariiyara nnaasu yaata utuoo mmuakiaa mmatayaa diaa mminnamminnaiyauvaa varoonnonno hama tupatupaa variraivaara yaata utirainno putuoo fai dee irisai yoke-taivaa Anutuugaasidiri varaanarannee? Fai hama varaanaravaivee. ³⁷ Gionna kiaapu voovoono hama yopeema irisai mminnaivaadiri Anutuugaa mmioo tupatupaa variraivaa varaanaravaivee. ³⁸ Aa variaa suai aavaki gionna kiaapuua kaayau koonnama varida hama Anutuugaara yaagueeqakiaano. Aqaa suai aavaki fai gionna kiaapu voovoono niyyaraata ni kuaivaaraatama inna mmamma maisainai fai yapooma Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo keenaa mmatayaa kava vara ranee tiee innara mmamma maisainaravai. Fai na ni Napoonna mmeekia ari vookarivoota aangeraa yoketaiyaatama tiinaravaivee, tiravai.

9

¹ Yisuuva itaa kua kiao kioo iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai gionna kiaapu vooya aavaki variaiya hama putirama kiada varida teekio Anutuugo gionna kiaapuuyara diraivo ari yaagueeqaivaa tasipama tiinai teeda taaravaivee, tiravai.

Yisuunna mmammaivo hanigioo ari vookarairavai
(Matai 17:1-13; Rukaaso 9:28-36)

² Yapooma yaaku saivai sainaidiri mmuaa suaivai taika kioodoo Yisuuva Petoorooso Yakooopu Yuvuaanainna vitoo taapi hokobaivaura ngiarivana nnaasu viravai. Iya vidada oro ivau dida vaida tooduu Yisuunna mmammaivo hanigioo ari vookarairavai vauduu ³ inna uyira rairaiyauvo poosainno pinaama mmannaammannairavai. Fai hama vaidi mmatayaa voovoono yopeema buruqa poosaivaa finno inna uyira raira poosaiyauvaa roosiinaravai. ⁴ Itaaama vauduu Yisuunna ngiaammuaa taaravoomaivaaitana tooduu nnaaruuaa vaidi putuuvaitana Irayaaya Musiyya Yisuunna tasipama kua tiravai. ⁵ Iya kua tida varuduu Petoorooso iya kuaivaa rikioo mmaraa kuaivaa Yisuunna kua mmioo tunoo: Nnoonna-o, ta aavaki variaunnano ti yoketainoo. Kii ta unnakuu nnau taaravooma heekaaravee. Aini voovai heekada Musiinnani voovai heekada Irayaannani voovai heekaaravaivee, ⁶ kua kioo ivoota ari tasipoovaitanaatama kaayau aatuukiaivaara Petooroosaa yaataivo vuennauduu rikioo itaa kua tiravai. ⁷ Itaa kua tuduu namaivo iya rummua apu kioo vauduu Anutuugaa kuaivo nama aakiaidaadiri tuoo tunoo: Inna ni Maapu tuanaivoovee. Innara na mmuduuya ruauvoovee. Inna kuaivaa rikiaatee, ⁸ tuduu akiairauduu buaa buaida tooduu hama taaravaitanaataduu Yisuuva ari mmuaavai iya tasipama dioo vairavai.

⁹ Dioo vauduu teeda diitada ivaatama taapiivau pikiada tiida varida Yisuuva yaagueeqama iya kua mmioo tunoo: Makee ngia taivaara sa gionna kiaapuuya kua mmiatee. Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono yapooma putuee kava diitanai teeda ngia makee taivaara gionna kiaapuuya kua mmiatee, ¹⁰ tuduu inna kuaivaa rikiaada hama vo gionna kiaapuuya kua mmirama kiada iya ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Mo yapooma na putuee kava diitanaavee ti kua oyaivo dee kua oyaivainnee? ¹¹ kua kiada Yisuunna yaparaida tunoo: Anutuugaa kua mmaanna kua mmira vaidiyya kianoo: Irayavannaadee tauraa tiinaravai. Tiino Anutuugo mmataama kioo vaidiivo nnaagiai tiinaravaivee, kua kuaivo aaniira iya itaa kua kianoonee? ¹² tuduu rikioo Yisuuva iya kua sai tunoo: Kutaavai. Vaidi voovoono Irayaanna roosiivoono tauraa ngioo mmuakiaa mminnaivaa safuunaraivo mmioo. Mo Vaidiivaa Mmaapuuvuura tuu kuaivo dataamainno vainnee? Anutuugaa kua fafaaraivo vainno ataa kua tunoo: Gionna kiaapuuya Vaidiivaa Mmaapuuvua mmamma nniitareeravaa inna mmida innara ooqoo tida nniki rakammuaaravaivee, tuuvaara yaata utuatee. ¹³ Na ngii giaa ngii miaunoo. Vaa Irayaanna roosuuvoo nnuduu gionna kiaapuuya innara ngiari iikiatau mmoori maisaivaa iiravai. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno innara tuuvaa kaanaivaa iiravaivee, tiravai.

Yisuuva mmagia maisaivo varuu ngiaammuauvaa tuqinneeravai
(Matai 17:14-21; Rukaaso 9:37-43a)

¹⁴ Yisuuva ari ngiaammuaa taaravoomaidootama tiida ngiari seena ngiaammuauyaataama sunaara tuma tooduu kaayau gionna kiaapuuya ngiaammuauya suvuai kioodoo Anutuugaa kua mmaanna kua mmira vaidiyyaata Yisuunna ngiaammuauyaataama ngiariiki ngiariiki kua yaagueeqama tiravai. ¹⁵ Kua yaagueeqama tida varuu saivaatama mmuakiaa gionna kiaapuuya tooduu Yisuuva tuuduu kaayauma nnikiaraida innasi seenada vida tunoo: Vainna ngiannannee? ¹⁶ tuduu rikioo Yisuuva

ngioo ari ngiaammuauya tunoo: Ngia aanii kuavaida iyaata kua yaagueeqama kiaannee? ¹⁷ tuduu rikioo vaidi voovoono gioonna kiaapuuya aakiaivakidiri inna avaiavaa sai tunoo: Vitaira-o, ni maapuuvaa aakiaivaki mmagia maisaivo hara kioo varikio hama kua tiivaara na inna vitee aisi ngiaunoo. ¹⁸ Vo suai voovaki mmagia maisaivo inna ruputikio putuoo vainno avaiavaa kiriti kiriti tikio taara kuaanuuvo tiikio yuku yaakuuvaa raduda tu kioo vaivai. Mmagia maisaivaa tita kioo kuaiveera na i ngiaammuauya kiauikai hama iya yopeema titaavaivee, ¹⁹ tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Ngia makee variaa gioonna kiaapuuya hama ngia niyara kutaavaivee tiraidaida koonnamaida variaano. Na hokoba suai ngii tasipama hara kioe variaukai hama ngia niyara kutaavaivee kiaavai. Fai na naana suai ngii tasipama hara kioe varinanai ngia niyara kutaavaivee kuaarannee? Na ngii tasipama hara kioe variee ngia ni kuaivaa rikiaaraivaara na faannaina variaunoo. Ngiaammuauvaa vitada niisi ngiatee, ²⁰ tuduu rikiada inna vitada innasi nniiravai. Vitada nnuduu mmagia maisaivo Yisuunna too saivaata ngiaammuauvaa ruputuduu putuoo vainno hanigiaanigieennonno vauduu taara kuaanuuvo avaiakidiri tiravai.

²¹ Yisuuva inna koonna tunoo: A taannano naana suai nnaakaraivo ataama variinne? tuduu rikioo inna koova Yisuunna sai tunoo: Nnaakaraivo meediyaa ari itaama varivai. ²² Airi suai mmagia maisaivo ni maapuuvaa ruputu kiaanara iinno inna ruputu ikiana yapoo noorina ruputu yapaivai. Fai aikiooma yaagueeqaivo i tasipanai tiyara boo tiee ti tasipanai ta yoketaama variaaravee, ²³ tuduu rikioo Yisuuva tunoo: A niyara kiannano: Fai aikiooma yaagueeqaivo i tasipanai tiyara boo tiee ti tasipaanaravee, kianna kua oyavavaa datai kuavainna a itaa kua kiannannee? Fai gioonna kiaapu voovoono Anutuugaara kutaavaivee tioo fai mmuakiaa mmoori aataruuvaa tinar: Ni tasipaanavee tino rikioo fai inna tasipaanaravee, ²⁴ tuduu rikioo nnaakaraivaa koova akiairauduu puaisakama kua tioo tunoo: Na kiisama aiyara kutaavaivee kiaunoo. A ni tasipanai na pinaama aiyara kutaavaivee tinaravee, ²⁵ tuduu rikioo Yisuuva gioonna kiaapuuya nnida iya suvuai kiaara uuvaa too mmagia maisaivaa yaagueeqama tunoo: A mmagia maisa hama yaata avainnaatakua varianna-o, na tinai ngiaammuauvaa aakiaivakidiri pikiee tiee kuanee. Sa keenaa innaki ngianee, ²⁶ tuduu rikioo mmagia maisaivo ngiaammuauvaa ruputuduu kai kai vuu vuu tuoo putuoo vainno hanigiaanigieenno vauduu mmagia maisaivo innakidiri vioo kieeravai. Vioo kiooduu ngiaammuauvo vaidi putiraiya roosiima vauduu gioonna kiaapu vooya tunoo: Vaa putivaivee, ²⁷ tuduu Yisuuva numa inna yaakuuvaidiri vararu utuduu diiteeravai.

²⁸ Diitooduu Yisuuva gioonna kiaapuuya pikioo nnauvaki vioo kiooduu ari ngiaammuauya numa inna yaparaida tunoo: Mo dataama vaikioonno mmagia maisaivaa ta titaunnono hama kuainnee? ²⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Yaaku vareeraivaara yaagueeqaira vaidiivoono fai aa mmagia maisa aavaa roosiivaa titano kuanaravai. Kumina vaidi voovoono fai hama yopeema titano kuanaravee, tiravai.

*Yisuuva ari putinarivaara keenaa tiravai
(Matai 17:22-23; Rukaaso 9:43b-45)*

³⁰⁻³¹ Yisuuva itaa kua kuaa kioo ari ngiaammuauyaatama ii yoosinna ivaki pikiaada tuma Karirayaa mmataivaki nuaida varuduu Yisuuva ari kua oyavavaa iya kuaa mminarivaara iya vitoo nuairavai. Nuauduu gioonna kiaapuuya ivo kuanara kuaivaa rikieevoora ari ngiaammuauya nnaasu vitoo nuairavai. Vitoo nuainno varioo iya kuaa mmioo tunoo: Fai vaidi vooyaano Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ni vitada vaidi vooya mmikiai iya ni ruputikiai na putino taaravooma suavo taikano Anutuugo tinai na keenaa diitaanaravee, ³² tuduu rikiada hama iva tuu kua oyavavaa arinaima rikieerama kiada oyavavaa iya inna yapara kiaaraivaara aaturavai.

*Yisuunna ngiaammuauvo kieeta variaaraivaara inna yaparairavai
(Matai 18:1-5; Rukaaso 9:46-48)*

³³ Aatuuda iyaata Yisuuvaatama vidada yoosinna Kapanaua oro nnau voovaki dida vauduu Yisuuva ari ngiaammuauya yaparainno tunoo: Ngia aataruuvau nnida varida aanii kuavai ngiingiiki ngiingiiki yaagueeqama kiaannee? ³⁴ tuduu rikiada iya kua seemuaa variravai. Vaa iya aataru tammaivau ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Deevoono ari seenaiya yaataroo kieetavai varinarannee? tuuvaara iya hama inna kua sai tiravai. ³⁵ Hama inna kua sai tuduu Yisuuva hara kioo varioo ari ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri taarama tuduu innasi nnuduu iya tunoo: Fai gioonna kiaapu voovoono ngii tauraavai varinaree tioo mmuakiaaya mmoori vareera ngiaammuauvai roosiima varioo nnaagiai tuanaavai varinaravee, ³⁶ kuaa kioo nnaakaraivaa vitoo ngiari tamaiivaki yapa kioo varau tu kioo vainno iya tunoo: ³⁷ Fai gioonna kiaapu voovoono niyara mmuduuya ruaiavaara aa nnaakara aavaa roosi voovaara tuqinnaivoono inna

niiyaraatama tuqinnainoo. Niiyara tuqinnaivoono hama niiyara nnaasu tuqinnaivai. Ni titoovaraatama tuqinnaivaivee, tiravai.

Hama ti nnammutuaavai variivoono ti seenavai varivai
(Rukaaso 9:49-50)

³⁸ Tuduü Yuvuaano Yisuunna tunoo: Vitaira-o, ta taunnano vaidi voovoono i nnutuuvaa tioo vaidiiaa aakiaakidiri mmagia maisaiyuvaa titaikiai kuaavai. Iqii vaidi ivo hama ti tasipama nuai vaidivaara tida ta innara ooqoo kiaunnavaivee, ³⁹ tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Sa ivo ii mmooriivaara ooqoo kiatee. Vaidi voovoono ni nnutuuvaa tasipama Anutuüqaa mmoori ari vookaraama iira mmooriivaa iinno hama akiairaama niiyara maisavee tinaravai. ⁴⁰ Gioonna kiaapu voovoono hama ti kuaivaara ooqoo tiivoono inna hama ti nnammutuaavai. Ivo inna ti seenavai. ⁴¹ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Na Yisuu Kirisiinna ngia ni nnaagiai nookiaivaara vaidi voovoono nnooriivaa vita ngii miivo fai irisai yoketaivaa varaanaravaivee, tiravai.

Gioonna kiaapuuya aataru maisaivaara haruruaavai
(Matai 18:6-9; Rukaaso 17:1-2)

⁴² Yisuuva itaa kua kiaa kioo kava tunoo: Aa nnaakara kiisa aaya niiyara kutaavaivee kiaa aaya roosiima gioonna kiaapu voovoono niiyara kutaavaivee tiivaa vaidi voovoono iva aataru yoketaivaa pikiaiveeraivaara inna yaparaivo inna aataru maisavai. Fai tauraa hama vaidiivo inna yaparaira suaivaki vaidiiaa numa ivo nnaakaraivaa yaparainarainoo kiaa sikau pinaivaa varada dutuyu inna nnuunaivaki haru kiada nnoori haruungaiivaki kagaari kikio ivaki vainno putiivo inna aataru yoketaavai. ⁴³ Itaama vaikio fai i yaakuuvaadiri a reeti utu reeri utinarainoo kiaa ivaa mmuaanaa hatoka kiee kakumavai tasipama variee a tupatupaa variraivaa varaanarivo inna yoketaavai. Fai i yaakuuvaitana vainai ikiaivo tupatupaa too variivaki kuanarivo inna maisavai. Ikiavo tupatupaa too variivaa hama vaidi voovoono yopeema rasuunaravai. ⁴⁴ (Ivaara Anutuüqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: mmimmiiyauvo tupatupaa nuaikio ikiaivo tupatupaa too nnaasu variivaa hama vaidi voovoono yopeema rasuunaravee, tiivai.) ⁴⁵ Fai i yukuuvoono i vitoo maisa aataruvau nuainarainoo kiaa mmuaanaa ivaa hatoka kiee mmanna apavai tasipama variee yapooma a tupatupaa variraivaa varaanarivo inna yoketaavai. Fai i yukuuvaitana vaidi ikiana i kagaari kiaaraivo inna maisavai. ⁴⁶ (Ivaara Anutuüqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Mmimmiiyauvo tupatupaa nuaikio ikiaivo tupatupaa too nnaasu variivaa hama vaidi voovoono yopeema rasuunaravee, tiivai.) ⁴⁷ Fai i avuuvaadiri mminnamminnaa maisaivaa tee varaanarainoo kiaa mmuaanaa i avuuvaa ranigaama kagaari kiee saivai huruutavai vainai yapooma Anutuüqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuanarivo inna yoketaavai. Fai i avuuvaitana vaidi ikiana i kagaari kiaaraivo inna maisavai. ⁴⁸ Ivaara Anutuüqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Mmimmiiyauvo tupatupaa nuaikio ikiaivo tupatupaa too nnaasu variivaa hama vaidi voovoono yopeema rasuunaravee, tiivai.

⁴⁹ Gioonna kiaapuuya Anutuüqaa mmamma nniitaraivaa ikia teera roosiima varaivo yorokuuvaa haateeraivaa roosiivai. ⁵⁰ Yorokuuvo inna yoketaa mminnaavai. Fai yorokuuvo vainnonno maisainai fai ngia aaniivaadiri iikio kava yoketainanannee? Hama yopeemavee. Ngia yoroku yoketaa vaivaa roosiima varida ngii seenaiyaatama ngiingiiyara ngiingiiyara kua yoketaivaa tida ausa nuufa varada variatee, tiravai.

10

Yisuuva nnaata pikieera kuaivaa tiravai
(Matai 19:1-12; Rukaaso 16:18)

¹ Yisuuva ii yoosinna ivaki pikioo Yutayaa mmataivo nnoori Yorotaanaivaa sainai vaupinnai viravai. Vuduü rikiada keenaa gioonna kiaapuuya inna teeda innasi numa varuduü too ivo ari tirayaama kuaivaa iya kiaa mmiravai.

² Kiaa mmuduvo vaidi Farisai vooya innasi nnida ivo kuaivaa koonnama kiaiveera inna yaparaida tunoo: Vaidi voovoono ari nnaataivaara ooqoo tinara aataruuvo vainnee? Vara hama vainnee? ³ tuduu rikioo Yisuuva sai iya yaparainno tunoo: Musiiva mmaanna tuu aataruuvo dee aataruvainno ngii giaa ngii muunnee? ⁴ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Vaidi voovoono ari nnaataivaa pikiaanaree tioo ooqoo tira yanaivaa fafaara raa kioo inna mmioo titano kuaiveera kuaivaa Musiiva aikioovee kiaa kioo ee-oo tiravaivee, ⁵ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia vaidi Yutayaiya ngii ausa vuatinniiyauvo yaagueeqauvaara Musiiva ii aataru ivaara ee-oo tioo fafaara reeravai. ⁶ Nnaaru Anutuüqo ngiau mmataivaa uu suaivaki hama ii aataru ivootairavai. Anutuüqaa fafaara roo kuaivo vainno ataa kua tinoo: Anutuüqo vaidiivaa iinno gioonnaivaa iiravai. ⁷ Ivaarainno fai

vaidiivo ari kaano koovaitana pikioo nnaataivaa varoo⁸ inna tasipama mmuaakaravaitana variaaravaivee, tiivai. Ivaitana hama taaravaitana varirama kiada mmuaavaitana variaavai.⁹ Anutuuoqoono vaa taaravaitana nuunama kiaiikiai mmuaavaitana variaivaitana sa vuaivo vuaivaa pikino sa vuaivo vuaivaa pikiaivee. Sa vaidi voovoono ivaitana vara mmarammaraama yapaivee, tiravai.

¹⁰ Nnaagiai Yisuuva ari ngiaammuauyaatama nnauvaki varuduu rikiaada ari ngiaammuauya iqii kua iivaara keenaa inna yaparairavai.¹¹ Yapara ruduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaidi voovoono ari nnaataivaara ooqoo kiaa kioo karaasa voovai varaikio mmuara vareera aataruuvoo innaki vaivai. Ari nnaata tuanaivaara maisa aataruuvaa iivai.¹² Gioonna voovoono ari vaatiiivaara ooqoo kiaa kioo vaidi voovai varaikio mmuara vareera aataruuvoo innakiaatama vaivaivee, tiravai.

*Yisuuva nnaakaraiyara kua yoketaivaa tiravai
(Matai 19:13-15; Rukaaso 18:15-17)*

¹³ Yisuuva nnaakaraiya mmammaiyauvunu utuaiveera gioonna kiaapu vooyaano ngiari nnaakaraiya vitada innasi nnida varuduu inna ngiaammuauya iya ooqoo tiravai.¹⁴ Ooqoo tuduu rikioo Yisuuva nnannatooduu ari ngiaammuauya tunoo: Pikikiai nnaakaraiya niisi ngiatee. Sa iya ooqoo kiatee. Nnaakaraivo kuaivaa rikioo iivaa roosiikiai gioonna kiaapuuya fai Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diraivaki kuaaravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee.¹⁵ Na kua kutaavai ngii giaa ngii mi-aunoo. Nnaakaraiya akiairaama kuaivaa rikieeraivaa roosiima fai hama gioonna kiaapu voovoono inna roosiima inno Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diraivaara kutaavaivee tiivoono fai hama Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuanaravaivee,¹⁶ kiaa kioo nnaakaraiya sootu utuoo iyayaa ari yaakuuvaitana utuoo tunoo: Anutuuoqo ngii tasipaivee, tiravai.

*Yisuuva vaidi hoona suvuauvaata kua tiravai
(Matai 19:16-30; Rukaaso 18:18-30)*

¹⁷ Yisuuva itaa kua kiaa kioo aataru ari rikioovau kuane kua vuduu vaidi voovoono seenoo innasi ngioo inna yuku oyaivaki numa inna avunni dioo vainno toorivu yau hara kioo vainno inna yaparainno tunoo: Vitaira vaidi yoketaa-o, dee mmoorivai na iina tupatupaa variraivaa varaanarannee?¹⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Aaniira niiyara yoketaavaivee kiannanee? Anutuuoqo mmuaavoono nnaasu yoketaavai varinoo. Hama vaidi mmatayaa diaa voovoono yoketaavai varivai.¹⁹ Mmaanna tuu kuaivaa vaa a rikiaannavai. Sa gioonna kiaapu voovai ruputino putuaivee. A vaa nnaata vaati varaannaikua sa mmuara heera aataruuvaa iikiane. Sa voovai mminnaivaa mmuara varaanee. Sa unnaku kiane. Sa mmuara varee nakaaravaa unnaku kiane. Ai kaano koovaitanaara tuqinnaanee,²⁰ tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Vitaira-o, vaa na ngiaammuau kiisayaa varia ree ngiee ngiee makee na yokeena aa mmuakiaa kua mmaanna aayauvaa tuqinnama iikiauvaivee,²¹ tuduu rikioo Yisuuva inna too vainno innara mmuduuya ruo tunoo: Mmuua aataruvai hama a iikiannavai. Diitee viee ai mminnamminnaa mmuakiaayauvai varee vaidi vooya mmiee irisai sikauyauvaa varee mmanna haipu gioonna kiaapuuya mmiane. Mminoonno i irisai yoketaivo ngiau aapu vainaravaivee. A iya mmi taika kiee ngiee ni nnaagiai nookiane,²² tuduu rikioo vaidiivo ari hoonaanaiyauvo kaayauma vauyauvaara yaata utuoo nniki apu varoo hanigioo ausa mmuaararoovaa tasipama viravai.

²³ Vuduu Yisuuva hanigia ari ngiaammuauya kua mmioo tunoo: Gioonna kiaapu kaayau hoona suvuaiya Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuaaree kua iikio kaayauma iya mmuaararaanaravaivee,²⁴⁻²⁵ tuduu rikiaada ari ngiaammuauya iva tuu kuaivaa rikiaada nnikiaraida rikiooduu Yisuuva vo kuavai tunoo: Ni ngiaammuauvo, gioonna kiaapuuya Anutuuoqo iyara dira yoosinnaivaki kuaaree kua iikiaavo kaayauma iya mmuaararainoo. Puara pinaivaa nnutuuvo kameraivo kuatiri aataruuvaki kuane-ree kua iikio inna mmuaararainoo. Gioonna kiaapu kaayau hoonaana suvuavo Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuane-ree kua iikio kaayauma inna mmuaararainoo,²⁶ tuduu rikiaada ari ngiaammuauya pinaama nnikiaraida inna tunoo: Mo dataama vari gioonna kiaapuvoono Anutuuoqaa yoosinnaivaki aikiooma kuanarannee?²⁷ tuduu rikioo Yisuuva iya too vainno tunoo: Mmatayaa diaiya Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki hama yopeema ngiarinadiri kuaaravai. Anutuuoqoono tinai fai iya kuaaravai. Anutuuoqo fai mmuakiaa mmoorivai aikiooma iinaravaivee, tiravai.

²⁸ Tuduu rikioo Petrooso inna sai tunoo: Mo vaa ta ti gioonna nnaakaraata ti mminnaa mmuakiaayauvaatama pikiaada i nnaagiai nookiaunnaano,²⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya

tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai niyaraata ni mmayaaya yoke-taivaaraatama gioonna kiaapu voovoono ari nnauvaa pikioo ari kata vayaiya pikioo ari nnunna nnayaiya pikioo ari kaano koovaitana pikioo ari nnaakaraiya pikioo ari mmataiyauvaa pikioo³⁰ fai aa makee ta variaunna suai aavaki fai irisai iyauvaanikaraama kava kava kaayauneetu varoo nnauyauvaa varoo ari kata vayaiya vitoo ari nnunna nnayaiya vitoo ari kaanokiaiya vitoo ari nnaakaraiya vitoo mmataiyauvaa varaanaravai. Fai iyauvaa varanai ni kuaivaara vaidiyya mmoori maisaivaa inna mmikio kaayau mmuaararivaatama varaanaravai. Fai yapooma nnaagiai variaara suaivaki ivo tupatupaa variraivaa varaanaravai. ³¹ Anna makee kaayau gioonna kiaapu tauraa variyaiya fai nnaagiai variaaravai. Anna makee kaayau gioonna kiaapu nnaagiai variyaiya fai tauraa variaaravaivee, tiravai.

Yisuuva ari putinara kuaivaa kava tiravai
(Matai 20:17-19; Rukaaso 18:31-34)

³² Yisuuva itaa kua kua kioo ari ngiaammuauyaataama Yerusareema aataruuvau vida varuduu Yisuuvannaadee tauraa vuduu iva hama aatuura kati Yerusareema vuuvaara ari ngiaammuauya nnikiarairavai. Nnikiarauduu gioonna kiaapu iya nnaagiai nnuuya aaturavai. Aatuuda varuduu Yisuuva ari ngiaammuauya vitoo voovau kioo ngiari nnaasu sudu varida vaidiyya inna iikiaara mmooriivaara iya kua mmioo³³ tunoo: Rikiatee. Ta Yerusareema kuara iikiaunnaanoo. Ta ivaki vikio fai vaidi voovoono Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa vaidi Anutuugaara kati puara huudera kieetaiyaata kua mmaanna kua mmiraiyaatama kooyaa ni vitainai iyaano na putinaraivaara kua yeena rau kiada ngiari vopinnaiya mmikiai³⁴ iya niyara raida kuaanuuvaa niyaa visida ni ripiida ni ruputu kiki ai na putinaravai. Na putino taara suaivaitana taikano vooma suaivaki Anutuugo tinai na keenaa diitaanaravaivee.

Yakoopaya Yuvuaanaya Yisuunna yaparairavai
(Matai 20:20-28)

³⁵ Tuduu rikiada Sevetainna mmaapuuvaitana Yakoopaya Yuvuaanaya Yisuunnasi numa tunoo: Vitaira-o, ta titiyyara i yaparaki aunna kuaivaa tiini iikiane, ³⁶ tuduu rikioo Yisuuva ivaitana yapara ruoo tunoo: Na aaniivai ngiivaitanaani iikiaiveeraida ngia kiane? ³⁷ tuduu rikiada ivaitana inna sai tunoo: A gioonna kiaapuuyara dinaravaki a tinai ta i tasipama variaaravai. Vuaivo i yaaku yaadudainningiaa varino vuaivo i yaaku geedainningiaa varinaravaivee, ³⁸ tuduu rikioo Yisuuva sai tunoo: Ngia ni yaparakiaa kua oyaiava hama arinaima rikiaanoo. Na nnoori toori kapikaraiyaa nnaanara iikiau vakidiri ngieevaitanaata nnaarannee? Vaidiyya nnoori apira suaivaki nnooriivo iya rummua apu kiaineema mmamma nniitaraivo ni rummua apu kuaivaa ngieevaitanaata varaarannee? ³⁹⁻⁴⁰ tuduu rikiada sai tunoo: Fai ta nneeda varaaravaivee, tuduu rikioo Yisuuva ivaitana sai tunoo: Aikioovai. Ni nnoori toori kapikaravakidiri fai ngieevaitanaata nnaaravee. Vaidiyya nnoori apira suaivaki nnooriivo iya rummua apu kiaineema mmamma nniitaraivo ni rummua apu kuaivaa ngieevaitanaata varaaravee. Inna aikioovai. Vaidiivaitana vuaivo ni yaaku yaadudainningiaa varino vuaivo ni yaaku geedainningiaa varinaravai hama na nakaaravaa roosiima ee-oo tinai ivaitana variaaravai. Ii mmaata ivaitana ni Napoova vaidiyyani teerama kuaivaitana fai mminai varada variaaravaivee, tiravai.

⁴¹ Nnaagiai ari ngiaammuaui saido yaakuuvaitana Yakoopaya Yuvuaanaya tuu kuaivaa rikiooduu kaayama ivaitanaara iya nnannateeravai. ⁴² Nnannatooduu Yisuuva ari ngiaammuaui mmuakiaaya ayanna tuduu innasi nnida nuunauduu iya tunoo: Vaa ngia taavai. Ngari vopinnaiya kieeta vaidiyya ngiari seenaiyara yaagueeqama diaani ngiari nnoonnaiya iyara diaavai. ⁴³ Itaama iikiaa aataruuvoo sa ngiiki vakiaivee. Ngiiikidiri vaidi voovoono ngii kieetavai varinaree tioo mmuakiaaya ngii mmoori vareera ngiaammuaui varinaravai. ⁴⁴ Ngiiikidiri vaidi voovoono ngii tauraa varinaree tioo sikaunnaadiri yookaama kioo mmoori varaaneera viteera ngiaammuaui roosiima varinaravai. ⁴⁵ Gioonna kiaapuuya ni mmooriivaa varaarivaara hama Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo tiiravai. Na mmuakiaa gioonna kiaapuuya mmoori varee iya mminnamminnaa maisaiyauvaa irisai vaara putuee iya vitee yoketaivau yapaanarivaara na tiiravaivee, tiravai.

Yisuuva vaidi avu huruutaivaa tuqinneeravai
(Matai 20:29-34; Rukaaso 18:35-43)

⁴⁶ Yisuuva itaa kua kua kioo ari ngiaammuauyaataama yoosinnaivaa nnutuuvo Yerikoo nnida tarada kaayau gioonna kiaapuuyaataama iya tasipama vida varuduu Timainna mmaapuuvaa nnutuuvo Batimiaava avu huruutavai aataru siriivau hara kioo varioo

gioonna kiaapuuya sikaura ngiaaru tuoo variravai. ⁴⁷ Varioo rikiooduu Yisuuva Nasareeta diaa vaidiivo nninoo tuduu rikioo innara aayanna roo tunoo: Davuutiinna oyaivakidiri diitaanna vaidi Yisuu-o, niyara boo kianee, ⁴⁸ tuduu rikiada gioonna kiaapu kaayauyaano inna yaagueeqama kua pikiaaneera tuduu rikioonnaata ivo puaisakama aayanna roo tunoo: Davuutiinna oyaivakidiri diitaannakuavee. Niyara boo kianee, ⁴⁹ tuduu rikioo Yisuuva aataruuvau dioo vainno tunoo: Innara aayanna tikio ngiaivee, tuduu rikiada vaidi avu huruutauvaa tunoo: Sa yaata utira diitee kuanee. Iva aiyara tinoo, ⁵⁰ tuduu rikioo akiirauduu diitoo ari yaapa apu kioo varuuvaa rabara pikioo Yisuunnasi viravai. ⁵¹ Vuduu Yisuuva inna yaparainno tunoo: A aaniivai na i iikiaveerainna kiannannee? tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Vitaira-o, na ni avu aavaa safuuma kava taanaraiवारaina i yaparakiunoo, ⁵² tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Kuanee. A niyara kiannano: Aikiooma ni tuqinnaanaravaivee, kiannaivaara a kati yoketaama hara kiee variannano, tuduu rikioo inna avuuvo makee tuduu tuqinnama tooduu Yisuunna nnaagiai aataruuvau viravai.

11

Yisuuva Yerusareema vuduu iya innara sirigairavai

(Matai 21:1-11; Rukaaso 19:28-40; Yuvuaano 12:12-19)

¹ Yisuuva ari ngiaammuauyaatama numa Yerusareema vainima nnida yoosinnaivaitana nnutuuvaitana Betepakee Betaniaa numa taapiivaa nnutuuvo Oriveeta ivau dida vauduu Yisuuva ari ngiaammuauvaitana titoo ² tunoo: Oro ukuaa yoosinna ivaki vida teekio rikioo puara togii karaasa hama vaidiyya variaivo nnuunaivaki yeena harukiaivo ngii too vainai teeda rukuasaa kiada vitada niisi ngiatee. ³ Fai gioonna kiaapu voovoono ivaara ngii tinara: Ngia aaniira vitaannee? tinai kiatee: Udaangaivoono ivaa vitaateera ti itaikiai ta ngiaunnanoo. Ivo fai makee kava ti titanai ta kava vitada numa ai i mmaiaravaivee, kiatee, ⁴ tuduu rikiada vida yoosinna vuuta idaa tooduu puara togiivaa sipu oyaivaki haru kioovo iya too vauduu rakuasada variravai.

⁵ Rakuasada varuduu gioonna kiaapu ivau duuya iya teeda tunoo: Mo ngia aaniivai iikiaaraida aa puara togii aavaa rukuasaanee? ⁶ tuduu rikiada Yisuuva iya kiaa mmuu kuaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmuduu rikiada ee-oo tuduu vitada nriiravai. ⁷ Vitada nnida ngiari yaapaiyauvaa togiivaa mmookaivau yapa kiooduu Yisuuva togiivaa mmookaivau karoo variravai. ⁸ Varuduu teeda kaayau gioonna kiaapuuya sirigaida varida vooya ngiari yaapaiyauvaa aataruuvau hooti kiooduu vooya oro mmooriivakidiri yatari hammaraiyauvaa rakau utida numa aataruuvau hootiravai. ⁹ Hooti kiooduu gioonna kiaapu Yisuunna tauraa vuuyaata inna nnaagiai vuuyaatama aayanna raa rada tunoo: Anutuugo yoketaivovee. Udaanga Anutuugo inna titooduu tuuvo nninaraivaara ivo innara yoketaakiaivee. ¹⁰ Ti rubuungo Davuutiiva tiyara duneema iva tiyara dinaraivaara Anutuugo yoketaakiaivee. Anutuugo ngiau aapu variivo yoketaivovee, tiravai.

¹¹ Tuduu Yisuuva Yerusareema vioo vioo oro nuunaira nnau pinaivaki vioo mmuakiaa inneennavai haitatuunno varuduu rikioo upisiinno ukuapidi aapidiinno varuduu rikioo ivo ari ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri taaramaatama vitoo yoosinna Betaniaa ivakira viravai.

Yisuuva nnaammuayaivaa tunoo: Sa kava iira vakianee, tiravai

(Matai 21:18-19)

¹² Vidada oto Betaniaa vuru vauya patauduu ivaki pikiaada kava vara ranada Yerusareema nnida varuduu Yisuunna yeenna rauduu ¹³ ngieeradiri dioo vainno rooru tooduu yatari nnaammuayaivaa roosuuvaa apuuvaa too oro iiraiyauvo vainoo kiaa tooduu hameetauduu mmanna apuuyauvo nnaasu vairavai. Hama nnaammuayaivo iira vaira suaivootauvaara mmanna apuuyauvo nnaasu vairavai. ¹⁴ Vauduu Yisuuva yatari nnaammuayaivaa tunoo: Tupaa itavai vakianee. Fai hama vaidi voovoono keenaa i iiravaa rasuku nnaanaravaivee, tuduu ari ngiaammuauya inna kuaivaa rikieeravai.

Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki viravai

(Matai 21:12-17; Rukaaso 19:45-48; Yuvuaano 2:13-22)

¹⁵ Rikiada Yisuuvaatama Yerusareema vuduu ivo nuunaira nnau pinaivaki vioo gioonna kiaapuuya ngiaammaiyauvaata puara sipisiipaiyauvaatama vooya mmida irisai yookaa varooyaatama gioonna kiaapuuya sikau yookaama kiada irisai varooyaatama yaagueeqama titooduu mmaanai viravai. Vuduu ivo vaidi vooya sikau yanaiyauvaa kiooduu irisai sikau mmuyaiyauvaa mmuuya parapaariyauvaa rauru sereguatiima kioo vaidi vooya ngiaamma mirunnaiyauvaa varau yapa kiada vooya mmida irisai yookaa varooya mmaata variraiyauvaatama rauru sereguatiima kieeravai. ¹⁶ Sereguatiima kioo iya tunoo: Sa kava mminnaiyauvaa varada nnau aakiaa aadaa vida nnida kiatee, ¹⁷ kiaa kioo

gioonna kiaapuuya kiaa mmioo tunoo: Anutuuqaa kua fafaara roovo vainno tinoo: Ni nnauvo mmuakiaa gioonna kiaapuuya yaaku vareera nnauvaivee. Anutuuqo itaa kua tikiainnaataida ngia mmuara furaiya iirayaama aavaki iikiaano, tiravai.

¹⁸ Tuduu rikiada vaidi Anutuuqaaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama Yisuuva itaama uuvaara rikiada inna ruputuaaree kiaa iiravai. Gioonna kiaapuuya iva tuu kuaivaara nnikiaraida varuuvaara iya Yisunnara aatuuda pikieeravai.

¹⁹ Yisuuva ari ngiaammuauyaatama hannauduu rikiada ii yoosinna ivaki pikiada viravai.

*Yisuuva nnaammuayaivaara tuu kua oyaivaa tiravai
(Matai 21:20-22)*

²⁰ Vidada oto vauya patauduu kava vara ranada aataruuvau nnida tooduu nnaammuayaivaa nnaa hammara tuukaiyauvo eeyaa aasannama taika kieeravai. ²¹ Taika kiooduu Petorooso Yisuuva uuvaara yaata utuoo inna tunoo: Vitaira-o, taanee. Nnaammuayaivaa a kiannaivo vaa kutaa aasannama kiainoo, ²² tuduu rikioo Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Aanna makee ngii avuuvau iikiauvaa teeda ivaara yaata utida Anutuuqaaara kutaavaivee kiatee. ²³ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai gioonna kiaapu voovoona aa taapi aavaa tinara: Tavagiauruee nnoori haruungaivaki kuanee, kua kioo fai ari tii kuaivaara hama ivo taara yaata utuoo ivaara Anutuuqo kutaa iinaravee tino too fai Anutuuqo iinaravaivee. ²⁴ Ivaaraina na ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngia yaaku varada mminnaa voovaara Anutuuqaa yaparaida kiaara: Fai kutaa ta varaaravee, tida fai ngia varaaravai. ²⁵ Ngia yaaku vareera suaivaki gioonna kiaapuuyara ngii nnannateenai ivaara sa yaata utiraida ngingii ausa mmuduuyaiyuvaa iya mmiatee. Ngii Gioova ngiau aapu variivo irisaivaa ngii mminnamminnaa maisaiyauvaara hama yaata utirainoo fai rugaanaraiivaara iya itaama iikiatee. ²⁶ (Fai ngia hama ngii ausa mmuduuyaiyuvaa iya mmiraida homo yaata utikio ngii Gioova ngiau aapu variivo hama ngii mminnamminnaa maisaiyuvaa rugaanaravaivee,) tiravai.

*Yutayaiya Yisunna ari mmooriivaara inna yaparairavai
(Matai 21:23-27; Rukaaso 20:1-8)*

²⁷ Yisuuva ari ngiaammuauyaatama Yerusareema nnidada ivo ngioo nuunaira nnau pinaivaki nuainno varduu vaidi Anutuuqaaara kati puara hudeera kieetaiyaatama kua mmaanna kiaa mmiraiyaata vaidi yokovaiyaatama innasi nnida ²⁸ inna yaparaida tunoo: Gioono i tikiaina aa mmoori aayuvaa a iikiannanee? Dee vaidi kieetavoona i tikiaina a iikiannanee? ²⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Kii neeta vo kuavaara ngii yaparainai fai ngia ni sai tikiiai fai na ivo ni tikiiai na iikiauvaara kooyaa ngii giaa ngii minai ngia rikiaaravai. ³⁰ Ni giaa ni miatee. Gioono tuduu Yuvuaano nnoori apira vaidiivo gioonna kiaapuuya nnoori apuunnee? Vo Anutuuqoona tuduunoo uunnee? Vara vaidi-yaano tuduunoo uunnee? ³¹ tuduu rikiada iya ngiariiki ngiariiki yaparaida tunoo: Ta dee kuavai sai kiarannee? Fai ta inna sai kiaara: Anutuuqoona tuduu Yuvuaano iiravaivee, tikio rikioo mo fai ivo ti sai tinara: Mo ngia aaniira hama inna kuaivaara kutaavaivee tiravainnee? tinaravai. ³² Fai ta kiaara: Vaidiyyaano tuduu Yuvuaano iiravaivee, tikiiai fai gioonna kiaapuuya ti kiaravaivee, tiravai. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yuvuaanaara tunoo: Vaidi forofetaivovee, tuuvaara vaidi kieetaiya gioonna kiaapuuyara aatuuravai. ³³ Iya itaa kua kua kiada Yisunna kuaivaa sai tunoo: Hama teeta taunnavavee, tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Hama ngia ni kuaivaa sai kuaivaara fai na hama ngii kuaivaa sai tinaravai. Ivo ni tikiiai na mmooriivaa iikiau oyaivaa fai hama na ngii giaa ngii minaravaivee, tiravai.

12

Yisuuva vuaina mmoori varooyayaadiri

*mmataama kioo tiravai
(Matai 21:33-46; Rukaaso 20:9-19)*

¹ Yisuuva mmatayaa diaa mminnaiyavunudiri mmataama kioo vaidi kieetaiya tunoo: Vaidi voovoona ari vuaina mmooriivaa vara kioo hanikiaivaa rau kioo hauyuvaa utu kioo ari vuaina iiraiyuvaa kagigainara soopavaa hanuu teerama kioo ari mmoorira haitatuura saasaaya nnau hokobaivaa heeka kuaivai. Heeka kioo vaidiyya inna mmooriivaara haitatuuda iira vooyavai ngiari mmoori varaa irisaiyuvaa ngiariyara varaateeraivaara iya kuaa mmi kioo ngieera vo yoosinnaipi varinara kuaivai. ² Vioo vioo oro ngieera yoosin- naivaki hara kioo varioo yapooma vuaina iiraiyuvaa rasukuara suaivo nnikio mmoori

nakaaraivo ari mmoori vareera ngiaammuaavua vuaina mmooriivaara haitatuura vaidi-iyasi titaikio vuaina iira vooyauvai varaanara kuaivai. ³ Kuaikiai teeda vuainaiivaara haitatuukiaiyaano akiairaikiai inna utu kiada vaidia iya pinaama inna ruputida inna ripiida vuaina iiraiyauvaa irisaiyauvaa hama inna mmirama kiada kati titaa kiaavo nniivai. ⁴ Ivo nnikio mmoori nakaaraivoono kava ari ngiaammuaavoo voovai titaa kiaikio kuaikiai teeda inna vuakieetaivaa rida ruannamooqama kiada kaayau kuakuaakua maisaivaa inna tida hama innara yoketaakiaavai. ⁵ Mmoori nakaaraivoono kava ari ngiaammuaavoo voovai titaa kiaikio kuaikiai teeda inna ruputu kiaavo putivai. Ivo makemakee ari ngiaammuaavoo titoo varikiai vooya rida rubanikaiya vara ranada ngiaani aavata ruputuiaiva putuaavai. ⁶ Mmoori nakaaraivo ngiaammuaavoo buaama taikio kuminaikio rikioo ivo nnaagiai yaata utuoo ari mmaapu mmuaa tuanaa innara mmuduuya ruaiavaa titoo tinoo: Ni maapu mmuaa tuanaavai. Fai na inna titaa kino vinai rikiada inna kuaivaa arinaima rikiada hama inna ruputuaaravaivee, ⁷ kiaa kioo inna titaa kiaikio kuaikiai teeda mmooriivaara haitatuukiaiyaano inna teeda ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida kiaanoo: Ari koonna mminnaa mmuakiaayauvai varaanaraivoonoo aa nninoo. Nnikiai ta inna mminnaa mmuakiaayauvai varaaraivaara inna ruputikio putuaivee, ⁸ kiaa kiada ruputu kiada inna mmammaivaa hanikia mmaanai kagaari kiaavaivee, tiravai.

⁹ Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kioo vaidi kieetaiya yaparainno tunoo: Mo mmoori nakaaraivo fai dee mmoorivai iinarannee? Fai ivo numa vuainaiivaara haitatuukiaiya ruputu kinai putikio ari vuaina mmooriivaa vaidi vooya mminai haitatuukiaravai.

¹⁰ Anutuugaa kua fafaaraivo vaivaa vaa ngia yaarida rikiaavai. Fafaaraivo vainno tinoo:

Sikau nnau heekeeraiyaano sikau voovai teeda maisavaivee kiaa kiada pikiaavai.

Yaagueega yatariivaa pupukiaivaa mmaara hara kiaa kuabaivaa roosiima ii sikau ivo nnau ipunnaivaki vaivo inna yoketaavai.

¹¹ Udaanga Anutuugoono iira mmoorivai.

Ta taunnano inna mmooriivo yoketaainno ari vookarainno.

Fafaaraivo vainno itaa kua tiivaivee, ¹² tuduu rikiada Yutayaiya kieetaiya Yisuuva iyayaadiri mmataama kioo tuu kuaivaa rikiada inna utida ruputuaaree kiaa kiada tooduu gioonna kiaapuuya innara mmuduuya ruduu rikiada aatuuda pikiaa viravai.

Vaidiia sikau takiisa mmiraivaara

Yisuunna yaparairavai

(Matai 22:15-22; Rukaaso 20:20-26)

¹³ Vaidi Farisaiyaata vaidi Herootaa nnaagiai nuairaiyaatama ngiari seena vooya Yisuunnasi titooduu iya innasi tiida ivo kuaivaa koonnama tioo haruruivaiveera kuaiyauvaa inna yapara ruara viravai. ¹⁴ Vida inna tunoo: Vitaira-o, vaa ta i taunnavai. A kua kutaa tira vaidikuavee. Gioonna kiaapuuya aiyara yaata utuaivara hama a pinaama yaata utuannavai. Vaidi kieetaiyaraata vaidi kuminaiyaraatama a mmuaavaugiataama yaata utuannaivaara iya aiyara yaata utuaivara hama a pinaama yaata utuannavai. A Anutuugaa mmoori aataruuvaa safuuma mmuakiaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiannakuavee. Ta vo kuavaara i yaparaiikiai sai ti kiaa ti mmiantee. Roomaaya kieetaivaasi ta sikau takiisa yapaara aataruuvo yoketaa aataruvainnee? ¹⁵ Fai ta yapaarannee? Vara hama yapaarannee? tuduu rikioo Yisuuva iya inna iida taaree kiaa uuvaa vaa ivo too rikioo iya tunoo: Ngia aaniira ni iida taaree kiaa numa ni iikiannee? Sikau mmuyai voovai varada numa ni vitaikiai na taanaravaivee, ¹⁶ tuduu rikiada sikau mmuyai voovai varada numa inna vitauduu too Yisuuva iya tunoo: Aanna giaa kieetavai mmannammannaavainno vainnee? Aanna giaa nnutuvainno vainnee? tuduu rikiada inna sai tunoo: Mo Roomaaya kieetaivaa mmannammannaivoota inna nnutuuvootama ivau vainoo, ¹⁷ tuduu rikioo tunoo: Mo Roomaaya kieetaivaa mminnaiyauvaa safuuma ari mmiatee. Mo Anutuugaa mminnaiyauvaa safuuma ari mmiatee, tuduu rikiada iya iva tuu kuaivara kaayauma nnikiaraida yaata utiravai.

Satuukiaiano putiraiya kava diiteeraivaara Yisuunna yaparairavai

(Matai 22:23-33; Rukaaso 20:27-40)

¹⁸ Vaidi Satuukiaia vaidi putuuyara tunoo: Fai hama kava diitaaravaivee, tuuyakidiri vooya numa Yisuunna yaparaida tunoo: ¹⁹ Vitaira-o, Musiiva vo aataruvai tiyara fafaara roo tunoo: Vaidi voovoono nnaataivaa vara kioo hama nnaakaravaa mmateerainno

putino ari nnaataivo variivaa ari kataivoono vara kioo ari vayaannara tuoo nnaakaraiyauvaa mmataannaravaivee. Musiiva itaa kua tiravai. ²⁰ Vo suai voovaki kata vayaa yaaku saivai sainaidiri taaravaitana varuuya ngaruuvoono nnaata vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo kati putiravai. ²¹ Putuduu ngamiisaivo inna muaadaivaa vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo kati putuduu yaaguaavaano inna muaadaivaa vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo kati putuduu ²² mmuakiaa kataunna nnaagiidootama mmuai gioonnaivaa vara kiada mmuakaraama putiravai. Putuduu nnaagiai tuanaa gioonnaivootama putiravai. ²³ Itaama vaikiai yapooma gioonna kiaapu putuaiya kava diitaara suaiivaki fai gioonnaivo giaa nnaatavai varinarannee? Mo yaaku saivai sainaidiri taarama ii vaidi idoono inna vareeravaivee, tiravai.

²⁴ Tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia koonnama yaata utida itaa kua kiaanoo. Mo aaniira ngia itaa kua kiaanee? Ngia hama Anutuugaa fafaara roo kuaivaa arinaima rikiada hama inna yaagueeqaivo vaivaa tuqinnama taivaaraida ngia koonnama yaata utida itaa kua kiaanoo. ²⁵ Fai gioonna kiaapu vaa putuaiya diitaara suaiivaki kava diitada hama nnaata vaati varaaravee. Fai iya aangeraiya ngiau aapu variyaiya roosiima variaaravee. ²⁶ Gioonna kiaapu vaa putuaiya kava diitaaraivaara Musiinna yanaivau vai kuaivaa vaa ngia yaarida rikiavai. Nnaaru yatari kiisaivaki ikaivo toduu hama yatari apuuvaa taa tamooqoovakidiri Anutuugo Musiinnaata kua tioo tunoo: Na i nnaakukiaiya Aaparahaamo Isaako Yakoopainna Anutuugovee, tiravai. ²⁷ Vaidi taaravooma nnaaru putuuya inna avuuvau homo varuuvaa Anutuugo itaa kua tiravai. Anutuugo gioonna kiaapu vaa eeyaa putuaiya hama iya Anutuugovee. Gioonna kiaapu variyaiya Anutuugovee. Ngia kaayauma kumimakamaida yaata utuaano, tiravai.

Yisuuva kua mmaanna tauraanaivaara tiravai

(Matai 22:34-40; Rukaaso 10:25-28)

²⁸ Tuduu vaidi kua mmaanna kiasa mmira voovoono Yisuuva vaidi Satuukaiyaata kua tuuvaa rikioo iva iya arinaima sai tuu kuaivaa rikiooduu inna yoketauduu rikioo vo kuavaara numa inna yaparainno tunoo: Dee kua mmaannavoono mmuakiaa kua mmaanna tiraivaa yaatarainnee? ²⁹ tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Aa kua na tinara kua aavo mmuakiaa mmaanna tira aataruuyauvaa yaatarainoo. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tunoo: Isarairaayaso, rikiatee. Udaanga ti Anutuugo ari mmuaa tuanaavai nnaasu varinoo. ³⁰ I Udaanga Anutuugaara mmuduuya ruee ai ausa mmuduuya mmuakiaavai inna mmianee. Ai vaidi kaanaivaatama ai yaata vuatinniivaata ai yaagueeqaivaatama mmuakiaavai inna mmianee, ³¹ tikio inna inanoo kua mmaanna tuvo vainno tunoo: E aiyara tuqinnaannaneema ai seenaiyaraatama tuqinneeyara mmuduuya ruanee. Aa kua mmaanna tuu aavaitana mmuakiaa kua mmaanna tuuyauvaa yaataravaivee, ³² tuduu rikioo kua mmaanna kiasa mmira vaidiivoono Yisuuva tunoo: Vitaira-o, aikioovai. A kua kutaavainna kiannanoo. Udaanga Anutuugo mmuaa tuanaavai varinoo. Hama ari vo anutuuvooovotaival. ³³ Ivaarainno gioonna kiaapu voovoono Udaanga Anutuugaara mmuduuya ruoo ari ausa mmuduuya mmuakiaavai inna mmioo ari yaata vuatinni mmuakiaavai inna mmioo ari yaagueeqa mmuakiaavai inna mmiaivee. Iva ariiyara tuqinnaineema ari seenaiyaraatama tuqinnoo iyara mmuduuya ruaivee. Aa taara mmaanna tuu aataru aavaitana ta rikiada iikiannaivo inna yoketaavai. Aa aataru aavaitanaano nnaaru Anutuugaara kati puara sipisiipaiyauvaa hudoo aataruuvaa yaataravaivee, ³⁴ tuduu rikioo Yisuuva ivo tinniyaadiri kua tuuvaa rikioo inna kua sai tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaa a varaanaivaarainna e muaraagainna kiisa suai varaanarainna iikiannanoo, tuduu rikiada nnaagiai hama kava vaidi voovoono yopeema vo kua vooyauvaara inna yaparairavai.

Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara Yisuuva tiravai

(Matai 22:41-46; Rukaaso 20:41-44)

³⁵ Yisuuva homo nuunaira nnau pinaivaki gioonna kiaapuuya kuaivaa kiasa mmioo varioo tunoo: Mo dataama kiada kua mmaanna kiasa mmira vaidiiva kiaanoo: Vaidi Anutuugo mmataama kioovo Davuutiinna oyai tuanaivakidiri diitoovovee, kiaanee? ³⁶ Nnaaru Mmannasa Yoketaivoono Davuutiinna tasipama varuduu Davuutiiva kuaivaa fafaarainno tunoo:

Udaanga Anutuugoono ni Udaangaivaa tunoo:

A ni yaaku yaadudainningiaa

vaidi nnoonnavai varianee.

Varia ree vinanai na tinai

fai a ai nnammutuaiya yaatara kiaanaravaivee, tiravai.

³⁷ Davuutiivaano fafaara roo itaa kua Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara tunoo: Ni Udaangaivovee, tuuvaara hama Anutuugo mmataama kioo vaidiivo Davuutiinna

oyaivakidiri nnaasu diiteeravaivee. Yisuuva itaa kua tuduu rikiada gioonna kiaapu kaayauya inna kuaivaa rikiooduu iya yoketauduu inna kuaivaa rikiada nnaasu variravai.

Sa kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama

iikiyaiyavunugiataama iikiatee
(*Matai 23:1-36; Rukaaso 20:45-47*)

³⁸ Varuduu Yisuuva kuaivaa iya kuaa mmioo varioo tunoo: Kua mmaanna kuaa mmira vaidiia iira aataruuyauvaa tuqinnama haitatuuma teeda sa iya roosiima iikiatee. Iya buruqa hokobaiyauvaa rau varada gioonna kiaapuuya yeenna yookaira mmatuuya vuutaiyauvaki nuaikiai iya teeda iyara vaidi nnoonayavee kiateeraivaara nookiaavai. ³⁹ Iya nuunaira nnauyauvaki vida mmaata yoketaiyavunura nnaasu mmuduuya rida variaavai. Iya buusaiyauvaa nneera suaiyauvaki kieetaiya varira mmaataiyavunura nnaasu mmuduuya rida variaavai. ⁴⁰ Iya oro gioonna muaadaiya unnakua nnammari kuaivaa tida iya mminnamminnaiyauvaa ngiariiyara kati vara kiada nnaagai oro mmanna avaiyauvakidiri hokobama yaaku varaavai. Iya itaama iikiaivaara ngiari irisai pinaa maisaivo vainaravaivee, tiravai.

Gioonna muaadaivo taara sikau kiisaivaitana yapeeravai
(*Rukaaso 21:1-4*)

⁴¹ Yisuuva itaa kua kuaa kioo numa nuunaira nnau pinaivaki varioo kati Anutuugaara yapeera sikau nnaamuruuvaa vainima hara kioo varioo toduu kaayau gioonna kiaapuuya ngiari sikauyauvaa sikau nnaamuruuvaki yapada varuduu teeravai. Iva iya too vauduu rikiada gioonna kiaapu kaayau hoona suvuauya numa kaayau sikauyauvaa yapeeravai. ⁴² Yapa kiooduu ivo too vauduu mmanha haipu gioonna muaada voovoona numa sikau kiisa kookeevaitana yapa kiooduu sikauvaitana hama pinaavai vairavai. Kiisakiata vairavai. ⁴³ Vauduu too Yisuuva ari ngiaammuauya maavee tuduu innasi nnuduu iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Aa gioonna muaada mmanna haipu gioonna aavaa sikau kiisa yapa kuaivaitanoono mmuakiaa gioonna kiaapuuya sikau nnaamuruuvaki yapa kuaa sikauyauvaa yaataravai. ⁴⁴ Gioonna kiaapu hoona suvuaiya kaayau sikau vaiyauvakidiri vooyauvai nnaasu varada yapa kuaavo gioonnaivo hama sikannaataivo mmuakiaa sikau innasi vaivaitana eyommaa varoo yapa kuaivai. Iva ari yeenna varaanee tii sikau eyommaakiatana varoo sikau nnaamuruuvaki yapa kuaivaara inna sikauvaitanaano gioonna kiaapuuya yapa kuaa sikauyauvaa yaataravaivee, tiravai.

13

Yisuuva nuunaira nnau pinaivai havarataarivaara tiravai
(*Matai 24:1-2; Rukaaso 21:5-6*)

¹ Yisuuva nuunaira nnau pinaivakidiri vioo varuduu ari ngiaammuau voovoona inna tunoo: Vitaira-o, taanee. Aa sikau nnau aayavoota sikauyavootama yoketaa tuanaa pinaayauvaivee, ² tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Aqaa nnau pinaa nnau aayauvaa vaa a taannanoo. Fai vaidiia mmuakiaa aa nnau aayauvaa havarata taika kikio rikioo fai hama seena sikau voovai ari seena sikau voovai mmaataivau tasipama vainaravaivee. Fai mmuakiaavai havarata taikaanaravaivee, tiravai.

Maisa mmooriivo nninarivaara Yisuuva tiravai
(*Matai 24:3-14; Rukaaso 21:7-19*)

³ Yisuuva itaa kua kuaa kioo ari ngiaammuauyaatama nuunaira nnau pinaivaa pikiada ukuapi taapi Oriveeta oro hara kiada varuduu Petorooso Yakoopo Yuvuaano Adiriaa-sainna ngiarivana innasi vida inna tunoo: ⁴ Ti kuaa ti mmiane. A kianna kuaivo daira suai vainarannee? Dee ari vookarai mmoorivai vainai fai ta teeda mmuakiaa kua a kiannaivaara yaata utida kiara: Vainima vainaravee, kiarannee? ⁵ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaidi voovoona ngii unnakua kuaa kioo aataru maisaivau ngii vita yapeenora tuqinnama haitatuukiatee. ⁶ Fai kaayau vaidiia mmuaavai mmuaavai nnida ni nnutuuvaa ngiariiyara tida voovoona tinara: Aanna Anutuugo mmataama kioo vaidiivoona ngiaunoo, tinai fai kaayau gioonna kiaapuuya iya unnakua kuaivaa rikiada kiara: Kutaa kuavaivee, kiaravai. ⁷ Fai gioonna kiaapuuya vainiivau rapiraivaa rikiada ngieera rapira mmayaayaivaa rikiada sa ivaara nnikiaraida aatuukiatee. Rapiraivonanaa tauraa vaino too ngiau mmata taikeera suaivo fai hama makee tino nninaravaivee. ⁸ Fai gioonna kiaapu voovaki variaiya diitada gioonna kiaapu voovaki variaiyatama rapuaaravai. Fai vo kieeta voovoona diitoo vo kieetavaata rapinara iinai rikiada fai ngiari gioonna kiaapuuya rapuaaravai. Fai vo mmata vo mmata mmataa kuaru utinaravai. Fai vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki aarareeraivo vainai rikiada gioonna kiaapuuya kaayauya yeennara kiaravai. Gioonnaivo nnaakaravaa mmataanara suaivaki kiisama

nniitareeraivaa varoo nnaagiai pinaama nniitareeraivaa varaivai. Ivaa roosiima ii aataru iyauvo nninara suaivaki tauraa kiisavai vainno nnaagiai fai pinaavai vainaravai.

⁹ Ngiengienoo ngiingiyyara tuqinnama haitatuukiatee. Fai vaidi vooya ngii vitada ngiari kieetayasi kua pinaana ngii yapaaravai. Fai iya ngii vitada ngiari nuunaira nnauyauvaki yapa kikiiai vaidiyya ngii ripiikiaaravai. Ngia niyyara kutaavaivee kiaivaara iya ngii vitada vaidi kieetayasi vida kua pinaana ngii yapa kikiiai fai ngia ni mmayaaya yoketaivaa vaidi kieetayasi kuaa mmiaaravai. ¹⁰ Tauraa gioonna kiaapuuya ni mmayaaya yoketaivaa mmuakiaa mmata variayia kuaa mmi taika kikio nnaagiai ngiau mmataivo taikaanaravai. ¹¹ Fai vaidiyya ngii vitada kua pinaana ngii yapa kikiiai sa ngia iya sai kiaara kuaivaara mmuaanaa yaata utida tauraa teerakiatee. Kua pinaana ngii yapeera suaivaki Anutuugo ngia sai kiaara kuaivaa ngii yaatana yapanai rikiaada ivaa sai kiatee. Ngia sai kiaara kuaivo hama ngiengienoo kiaaravai. Fai Mmannasa Yoketaivoono ngii giaa ngii minai kiaaravai. ¹² Vaidi vooyano fai ngiari kata vayaiya vitada vaidi vooya mmikiai iya ruputikiiai putuuaravai. Fai vaidiyya ngiari uru nnaakaraiya vitada vaidi vooya mmikiai ruputikiiai putuuaravai. Fai nnaakaraiya ngiari kaano kooya mmooka hanigia mmida iya ruputuuteeraivaara vitada vaidi vooya mmiaaravai. ¹³ Ngia niyyara kutaavaivee kiaivaara gioonna kiaapu kaayauya ngii teeda hama ngiyyara mmuduuya ruaravai. Fai gioonna kiaapu voovoono niyyara kutaavaivee tioo yaagueeqainono ari putira suaivaki Anutuugo inna vitoo yoonsinna yoketaivaki yapaanaravai.

*Mminnaa maisai ari vookaraivo nninaravaivee
(Matai 24:15-28; Rukaaso 21:20-24)*

¹⁴ Gioonna kiaapuuya aa na tinara kua aavaa yaarida arinaima rikiaatee. Fai ngia teekio mminnaa maisa ari vookaraivo hama ivo diravaki fai dioo vainaravai. Fai ivo dioo vainai teeda ngia Yutayaa variayia ngiingii yaatu aatuuda taapiivaura seenada kuatee. ¹⁵ Fai gioonna kiaapu voovoono ari nnauvaa vainiivau iikiavo sa ari mminnamminnaiyauvaa varaanara nnauvaki kuaivee. ¹⁶ Fai gioonna kiaapu voovoono ari mmooriivaki iikiavo ari yaapaivaa mmoori tooyaiavau yapa kuaivaa sa kava vara ranoo vioo ivaa varavee. ¹⁷ Boo, ii suai ivaki gioonna nnaakara sunnaakiaiyataa gioonna nnaakara meedi ruaiyaatama kuaaravio iya mmuaararainaravai. ¹⁸ Vati pinaa rira suaivaki vivoora kuaa yaaku varaatee. ¹⁹ Iqii suai ivaki kaayau maisa mmuaararavio ari vookaravai vainno mmuakiaa mmuaararaiyauvo gioonna kiaapuuyaki vaiyauvaa yaataraanaravai. Nnaaru Anutuugo ngiau mmata uu suaivaki varuuya varia rada nnidada makee aa suai ta variaunnavaki variayia hama kaayau maisa mmuaararavio itaama vaiavaa taavaivee. Fai yapooma variaaraiya hama itaama vai mmuaararavaa taaravai. ²⁰ Iqii suai ivaara Udaanga Anutuugo paanna suaivai mmataama kioo tiravai. Fai hama paanna suaivaa yapa kinai fai gioonna kiaapuuya putu taikaaravai. Anutuugo gioonna kiaapu ariinnee kuaa mmataama kiooyara yaata utuoo suaivaa paannavai yapa kieeravai.

²¹ Fai iqii suai ivaki gioonna kiaapu voovoono ngii tinara: Taatee. Anutuugo mmataama kioo vaidiivo aavaki varinoo, tinai sa inna kuaivaa rikiaatee. Fai voovoono tinara: Iqiivaki varinoo, tinai sa inna kuaivaa rikiaatee. ²² Fai unnakua vaidi vooya nnida voovoono ariyyara tinara: Na Anutuugo mmataama kioo vaidiivo ngiaunoo, tino fai voovoono ariyyara tinara: Na forofetaavai ngiaunoo, tinaravai. Fai itaa kua kiaaraiya ari vookara ari vookarai mmooriyauvaa iikiaaravai. Anutuugo gioonna kiaapu ariinnee kuaa mmataama kiaiya unnakua tiraiyaano iya unnakua kuaa kiada iya iida aataru maisavau iya vita yapaarivaara ari vookara ari vookarai mmooriyauvaa iikiaaravai. ²³ Rikiaatee. Na aana iya iikiaarivaara na mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo.

*Yisuuva kava mmatayaa tiinaraiavaara tiravai
(Matai 24:29-31; Rukaaso 21:25-28)*

²⁴ Ti kaayau maisa mmuaararai suai ivo taikano nnaagiai suaivaki suaivo ngioo upisiima tu kioo vaino too kuraagaivo nnino hama mmeekiaivo teeno too ²⁵ aakiapuuyauvo ngiauvaidiri tasukua roo tuoo vino yaagueeqa mminnaa ngiau aapu vaiyauvo ngiari aataru nuairaiyauvaa pikiada sabisaabi kuaaravai. ²⁶ Itaama vainai teeda Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono nama aakiidaadiri kaayau ari vookarai yaagueeqaivoota ari vookarai mmeekiaivoootama ni tasipanai na tiinaravaa fai iya taaravai. ²⁷ Fai na aangeraiya titanai teeda mmuakiaa yoonsinnaiyauvaki nuaida suai raari raipinnai vida suai haatapaiinnai vida tooya sainai vida tooya sainai vida Anutuugo ariinnee kuaa mmataama kiaiya rupi nuunaida vitada innasi ngiaaravee.

*Yisuuva nnaammuayavuidiri mmataama kioo tiravai
(Matai 24:32-35; Rukaaso 21:29-33)*

²⁸ Na yatari nnaammuayaivaudiri mmataama kiese tinai ngia rikiaatee. Nnaammuayaivo mmunni raikiyai ngia teeda kiaanoo: Nuanuuvo vainima nnikioonno mmunni rainoo, kiaavai. ²⁹ Mmuauikaraama ii na ngii giaa ngii miau kua iyauvaa kaanaiyauvaa ngia teeda rikikio na tiinara suaivo mmuaanaa vainima vainaravai. ³⁰ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu aanna makee variaa aaya hama putiraida homo varikio suaivo nnino ii aataru iyauvo fai vainaravai. ³¹ Ngiau mmataivo fai taikaanaravaivee. Ni kuaivo fai hama taikaanaravai. Fai tupatupaa vainaravaivee.

*Hama voovoona na tiinara suaivaa too rikiaivai
(Matai 24:36-44)*

³² Hama gioonna kiaapu voovoona na tiinara suaivaa too rikiaivai. Aangeraa ngiau aapu variaiyaaatama hama teeda rikiaavai. Na inna Mmaapuuvoo neetama hama tee rikiauvai. Ari ni Napoovaano nnaasu too rikiaivai. ³³ Ngia hama na tiinara suaivaara arinaima teeda rikiaivaara tuqinnama mmannammanna haitatuukiatee. ³⁴ Na tiinaraivo aa na mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kiese tinara kuaivaa roosiima vainaravai. Vaidi voovoona ngieera vo yosinnaivakira kuanara iinno varioo ari mmoori vareera ngiaammuauya mmooriivaa mmuaavai mmuaavai vitaama iya mmi kioo ari nnauvaki pikioo keegiana haitatuura kieetaivaa tinoo: Eenoo iya haitatuukiane, ³⁵ kiaa kioo ngieera ari voopi vioo kiaivai. Vioo kiaikiyai rikiaada inna ngiaammuauya ivo nninaraivaara hama rikieerama kiada variaaneema fai na tiinaraivaara ngia hama rikieerama kiada variaaravai. Fai na kiisama upisiinara kannokannoonai tiinarannee? Vara na heena tammaana tiinarannee? Vara kakaraa tauraanaivo akua tinai na tiinarannee? Vara suaivo reera kinai na tiinarannee? Ivaaraida haitatuukiatee. ³⁶ Na akiiraama tiinarainainnaata ngia vuru vairyaama varida kumimakakiaarainnoo. ³⁷ Na ngiiyara haitatuukiateera kiau kuaivaa mmuakiaayara kiaunoo: Tuqinnama haitatuukiatee, kiunoo. Yisuuva itaa kua tiravai.

14

*Vaidiyya Yisuunna mmaara kua kiaa yeena rairavai
(Matai 26:1-5; Rukaaso 22:1-2; Yuvuaano 11:45-53)*

¹ Nnaaru Anutuugo Iyiiipadiri Yutayaa gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapoovaara iya buusa pinaivaa nnutuuvoo Varaigiatavaa nneeravai. Ii buusa ivaa nneera suaivaki iya bereetaivaa hama puuqaira yeennaivaa tasipama hudooyauvaa nneeravai. Iqii suai ivaa nneera suaivo vainima vauduu homo taara suaivaitana vairavai. Vauduu Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaa kua mmaanna kiaa mmira vaidiyyaata hataumakinaa Yisuunna vitada ruputuaaree kiaa iida tunoo: ² Gioonna kiaapuuya nuunaida kumimakaida rapivoora ta hama buusa nneera suaivaki Yisuunna utida ruputuaaravaivee, tiravai.

*Gioonnaivo heenna suuya suuda yoketaa vuuva Yisuunnayaa apiravai
(Matai 26:6-13; Yuvuaano 12:1-8)*

³ Tuduu Yisuuva yosinna Betaniaivaki vaidi voovai nnutuuvoo Simoonoono nnaaru inna mmammaivau buunna hoovo vaa maafama kiooduu yoketaama varuuvaa nnauvaki hara kioo variravai. Hara kioo varioo yeenna nnoo varuduu gioonna voovoona nniravai. Vaa ivo sikau pinaivaadiri yookaama kioo heenna suuya suuda yoketaa vuuvo sikau tooriivaki vauvaa varoo nuna nnuugaivaa rummua ruaimi kioo Yisuunna kieetaivau tusaa apiravai. ⁴ Tusaa apuduu gioonna kiaapu vooya iya inna uuvaa tooduu iya nnannatooduu ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Aaniirainno heenna suuya suuda yoketaa kuai aavaa kuminayaa kagaari kiiinne? ⁵ Ivo ivaa varoo vaidiyya mmiitiri. Irisai kaayau sikau yanaiyauvaa (300) varoo gioonna kiaapu mmanna haipuuuya mmiitirivee, kiaa kiada kaayau yaagueeqama inna tiravai. ⁶ Tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Pikiaatee. Ngia aaniiraida inna kiiannee? Ivo yamaa aataruvainno ni iinoo. ⁷ Mmanna haipu gioonna kiaapuuya tupatupaa ngii tasipama hara kiada varikiyai sikauyauvaa ngii iya mmiatainai mmiatee. Hama na tupatupaa ngii tasipama varinaravai. Ivo niyara iinee tiivaa iivaivee. ⁸ Ivo na putinai vaidiyya ni hakuaraivaara yaata utuoo mmuaanaa ni mmammaivau tusaa apinoo. ⁹ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu mmuakiaa yosinnaiyauvaki variaiyaa ni mmayaaya yoketaivaa kiaa mmikiyai rikiaada fai aa gioonna aavo ii mmayaaya iivaatama rikiaada innara yoketaama yaata utuaaravaivee, tiravai.

*Yutaaso Yisuunna iya vitainaraivaara ee-oo tiravai
(Matai 26:14-16; Rukaaso 22:3-6)*

¹⁰ Tudu Yisuunna ngiaammuau voovai nnutuuo Yutaaso Isariooto Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyasi vioo Yisuunna kooyaa iya vitainaraivaara iyasi viravai. ¹¹ Vioo iyaata kua tuduu rikiada iya kaayauma sirigaida irisai sikau inna mmiaaraivaara kua kuaa teerama kieeravai. Iya kua kuaa teerama kiooduu rikioo ii suai ivakidiri iva faannama roo varia roo vioo varioo dee suai tuanaavai nnino rikioo iva Yisuunna kooyaa iya vitainaraivaara haitatuuravai.

Yisuuva ari ngiaammuauyaatama buusa Varaigiataivaa nneeravai
(*Matai 26:17-25; Rukaaso 22:7-14,21-23; Yuvuaano 13:21-30*)

¹² Buainnonno tooduu Yutayaiya buusa nneeda bereetaivaa hama puuqaira yeennaivaa tasipama hudooyuvaa nneera tauraa suaivo nniravai. Ii suai ivaki iya puara sipisiipa nnaakaraiyuvaa ruputu kiada buusa Varaigiataivaa nneeravai. Ii buusa ivaa nneera suaiivaki Yisuunna ngiaammuauya numa inna yaparaida tunoo: Ta dee nnauvaki vida buusa Varaigiataivaa a nnaanaravaa aini teerakiaunnaanee? ¹³ tuduu rikioo Yisuuva ari ngiaammuau taaravaitana titoo tunoo: Ngia vidada oro yosinna pinaivaki teekio vaidi voovoono nnoori tooriivaa apu varoo ngii saidi nninai teeda inna nnaagiai vida ¹⁴ teekio ivo nnauvaki vinai rikiada taaravaitana vidada yosinna pinaivaki kiatee: Vaidi Vitairaiivo tinoo: Dee nnauvaki na ngiaammuauyaatama buusa Varaigiataivaa ta nnaarannee? tiivaivee, ¹⁵ tikio rikioo ivoono nnau pinaivaa verenoovau vo nnau voovai vaa rupi mmaataiyuvaa teerama kiaivaa ngii vitainai ngia ivaki titiini buusaivaa teerama kiaatee, ¹⁶ tuduu rikiada taaravaitana vidada yosinna pinaivaki vida Yisuuva tuu mminnaiyuvaa teeda buusa Varaigiataivaara nnauvaki teerama kieeravai.

¹⁷ Teerama kiooduu heenauduu Yisuuva ari ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri taaramootama nnida ¹⁸ nnauvaki vida ngiari mmaataiyauvuno varida yeennaiyuvaa nneeda varuduu Yisuuva iyaata kua tioo tunoo: Na kua kutaavai ngii gaa ngii mi-aunoo. Fai ngiikidiri ngiaammuau ni tasipama varioo yeenna nnaanara voovoono fai ni nnammutuuiya kooyaa ni vitainaravavee, ¹⁹ tuduu rikiada ari ngiaammuauya yaata utida kaayau ausa mmuaarareera tasipama varida mmuaavai mmuaavai inna yaparaida voovoono tunoo: Mo neenoonnee? ²⁰ tuduu rikioo Yisuuva iya kuaivaa sai tunoo: Ngia ni ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri taarama fai ngiikidiri voovoono ni tasipama mmuaa yavaavakidiri mmuaavaugiataama ari yeennaivaa rabuuma nnaivoono kooyaa ni nnammutuuiya ni vitainaravai. ²¹ Na Vaidiivaa Mmaapuuvono fai putinaravai. Anutuugaa yanaivau fafaarivo vainno ivaara tiivo aanna makee vainoo. Vaidi voovoono kooyaa Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ni nnammutuuiya vitainarivoono fai irisai maisaivaa varaanaravai. Aa vaidi aavaa hama ari kaano inna mmataitiri. Hama mmooiri maisaivaa iinno irisai maisaivaa varaitirivee, tiravai.

Yisuuva bereetaivaata vuainavaatama

ari ngiaammuauya mmiravai

(*Matai 26:26-30; Rukaaso 22:14-20; 1 Koridii 11:23-25*)

²² Kiaa kioo homo ari ngiaammuauyaatama yeenna nnoo varioo Yisuuva bereetaivaa vara tu kioo vainno Anutuugaata kua yoketaivaa kua kioo kusii kioo ari ngiaammuauya mmioo tunoo: Varaatee. Aanna ni mmatiivaivee, ²³ tuduu nnaa kiooduu iva kava vuaina suuya tooriivaa vara tu kioo vainno Anutuugaata kua yoketaivaa kua kioo ari ngiaammuauya vuaina suuyaivaa mmuduu mmuakiaaya nneeravai. ²⁴ Nnaa kiooduu Yisuuva tunoo: Aanna ni kiauivai. Na kaayau gioonna kiaapuuyara yaata utuee ni kiauivaa tusaanaravai. Fai tusa kino rikioo Anutuugo kua yeena rau kioo karaasa aataruuvu kooyaa vainaravai. ²⁵ Na kua kutaavai ngii gaa ngii miaunoo. Hama fai na aavau kava vuaina suuyaivaa nnaanaravai. Vo suai voovaki na Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yosinnaivaki fai na vuaina suuya ari vookaravaa nnaanaravavee, ²⁶ kiaa kioo iya Anutuugaara kuaru voovai kiaa taika kiada taapi Oriveeta ivaura viravai.

Petorooso hamavee tinaraiavaara Yisuuva kooyaa ari kua mmiravai

(*Matai 26:31-35; Rukaaso 22:31-34; Yuvuaano 13:36-38*)

²⁷ Oro ivau varuduu Yisuuva iya tunoo: Fai ngia mmuakiaaya ni pikiada vida raubiriima kiaravai. Anutuugaa kua fafaarivo vainno Anutuugo tuu kuaivaa tinoo: Na puara sipisiipara haitatuura vaidiivaa ruputu kinai fai sipisiipaiya raubiriikiaravavee, tiivai. ²⁸ Fai itaama vainai na putino Anutuugo ni tinai na kava diitee neennaadee Karirayaa vinai fai ngia ni nnaagiai kuaaravee, ²⁹ tuduu rikioo Petorooso inna kua sai tunoo: Hama na i pikiaanaravai. Fai mmuakiaa ni seena ngiaammuauya i pikikiai fai neenoo hama i pikiaanaravavee, ³⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na kua kutaavai i kuaa i mmiaunoo. Turau hama kakaraa nnaagiaivo akua tinai a taaravoomaneetu niyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravavee, ³¹ tuduu rikioo Petorooso yaagueeqama

inna kuaivaa sai tunoo: Fai a putinai neeta putinaravai. Hama na aiyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee, tuduu ari ngiaammuaa mmuakiaaya mmuai kuaivaa tiravai.

Yisuuva yoosinna Kisamanii ivaki

yaaku vareeravai

(Matai 26:36-46; Rukaaso 22:39-46)

³² Kiaa kiada iya yoosinnaivaa nnutuuvo Kisamanii vidada oro dida vauduu Yisuuva ari ngiaammuaaya tunoo: Ngia aavau varikiai na oro yaaku varaanaravee, ³³ kiasa kioo Petorooso Yakooopu Yuvuaanainna vitoo viravai. Vioo kaayauma yaata utuduu inna yaata utuuvo hanigioo ari vookaraduu ³⁴ ari ngiaammuaa taaravoomaivaaitana kiasa nmioo tunoo: Mmuuararavio niiki vaikio ni ausaivo pinaama mmuaararoo ari vookarainoo. Niiyara aavau varida haitatuukiatee, ³⁵ kiasa kioo oro kiisama vo kammunni vooavau vioo varoo vainno yaaku varoo vo aataru vooovono vainno atau rino sa niisi ngiaiveeraivaara yaaku varoo tunoo: ³⁶ Ni Napoo-o, a mmuakiasa mmoorivai iiravava nakaarakuavee. Mmuuararavio aa nnoori toori kapikarai aavaa roosiivo niisi nninaravaara ooqoo tino pikiaivee. Inna aikioovai. Ni iikiataivaa sa iikianee. Ai iikiataivaa iikianee, ³⁷ kiasa kioo kava vara ranoo numa tooduu ari ngiaammuaudo puaisakama vuru vaida varuduu Yisuuva iya yuruuma kioo Petoroosaa tunoo: Simoono, a vuru vakiannanee? Mo dataikiai a hama mmuaa suai vooavau avu tee vairama kiee vakiannanee? ³⁸ kiasa kioo iya tunoo: Ngii inno taanaravio ngiisi nninarainnoo tida avu teeda vaida yaaku varaatee. Vaidiivaa mmannasaivo inna iikiataikio nnabaivo muaraagainoo, ³⁹ kiasa kioo Yisuuva kava oro yaaku varoo mmuai kuaivaa tiravai. ⁴⁰ Kiaa kioo kava vara ranoo numa tooduu ari ngiaammuaudo vurura rusi rusiida rikiada vaa vairavai. Vuru vauduu Yisuuva iyaata kua tuduu sai kua kiaaravaara iya kumimakairavai. Kumimakaduu ⁴¹ Yisuuva oro vooneetu yaaku varoo kava vara ranoo numa iya tunoo: Ngia homooda vuru vaida variaannee? Aikioovai. Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa vaidi vooovono vaidi maisa vooya kooyaa ni vitainara suaivo vaa nninoo. ⁴² Taatee. Vaidi kooyaa ni vitainaravioono aavaa nninoo. Diitakiai ta innasi kuaravee, tiravai.

Vaidiiva Yisunna utida ruputuuaara iiravai

(Matai 26:47-56; Rukaaso 22:47-53; Yuvuaano 18:3-12)

⁴³ Yisuuva homo kua tiao varuduu ari ngiaammuaudo yaakuuvaitana yukukidiri taarmaakidiri voovai nnutuuvo Yutaaso ngioo kaayau vaidiiva paipa avaikarauyauvaata tipaiyauvaatama utida inna tasipama nniravai. Vaa Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaatama vaidi kua mmaanna kiasa mmiraiyaata vaidi yokovaiyaata iya titoduu Yisunna nniravai. ⁴⁴ Yutaaso kooyaa inna vitainaravioono vaa mmuaanaa iya kiasa nmioo tunoo: Ngia teekiai vaidi na mmootaivo inna ngia vitaara vaidiivovee. Inna puaisa utida vitada kuatee, tiravai. ⁴⁵ Ivo itaa kua tuuovono ngioo ngioo numa makee tuduu Yisunna tunoo: Vitaira-o, kiasa kioo inna mmooteeravai. ⁴⁶ Mmootoodu teeda vaidi vooyaano numa Yisunna puaisakama utu kiada vauduu ⁴⁷ vaidi vooovono ivau dioo vainno ari paipa avaikaravuaa nnaamuruuvakidiri utu rada kioo Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaivaa ngiaammuaa voovai yaataivaa rutaka kieeravai. ⁴⁸ Rutaka kiooduu Yisuuva vaidiiva tunoo: Ngia yaata utida kiaanoo: Mmuara vareera vaidi roosiivaivee, kiasa kiada paipa avaikaraiyauvaata tipaiyauvaatama utida ni mmaara ngiaannee? ⁴⁹ Mmuakiasa suai na nuunaira nnau pinaivaki variee mmayaayaivaa ngii gaa ngii miaaduu hama ngia ni utiravai. Nnaaru Anutuugaa kua fafaaravio vaivaa ngia iikiavaa kaanaivo vakiaiveeraivaara aanna makee ngia iikiaano, tiravai. ⁵⁰ Tuduu rikiada ari ngiaammuaa mmuakiaaya inna pikiada ngiari toovau viravai.

⁵¹ Vuduu ngiaammuaa karaasa vooovono kati buruqa poosa nnaasu rau varoo Yisunna nnaagiai vuduu vaidiiva inna utuduu rikioo ⁵² iya yaakuuvaki buruqaivaa pikioo taguaada ari toovau viravai.

Vaidiiva kua pinaivaa Yisunnaaki yapeeravai

(Matai 26:57-68; Rukaaso 22:54-55,63-71; Yuvuaano 18:13-14,19-24)

⁵³ Vuduu vaidiiva Yisunna vitada Anutuugaara kati puara hudeera kieeta tuanaivaa nnauvakira vitada oro ivaki yapa kieeravai. Yapa kiooduu mmuakiasa vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaatama vaidi yokovaiyaata vaidi kua mmaanna kiasa mmiraiyaatama nuunaida varuduu ⁵⁴ Petorooso ngieeradiri Yisunna nnaagiai vioo vaidi kieeta tuanaivaa vagiaamunna aakiaivaki vioo tooduu vaidi rapiraiya mmaanaivau ikiavaa hara kiada ivaki varuduu Petorooso oro iya tasipama ivau varioo ivaaata iya ikiavaara tootooka variravai. ⁵⁵ Varuduu vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi kua yeena raira mmuakiaayaatama Yisunna ruputikio putuaiveera kua pinaana

inna yapaara uduu hama kua oyaivootairavai. ⁵⁶ Kaayau gioonna kiaapuuya numa Yisuunnara unnakua tida airi kua airi kua sabi kua tida hama mmuaavau tiravai.

⁵⁷ Tuduu nnaagiai vooya diitada Yisuunnara unnakua tida tunoo: ⁵⁸ Ta rikiaunnano ivo tinoo: Aa nuunaira nnau pinaa aavaa vaidiiaa heeka kiaa aavaa na havarata kino taaravooma suaivo taikanai rikiee hama vaidi yaakukidiri heekeera nnau voovai na heekaonaravaivee. Ivo itaa kua tiivaivee, ⁵⁹ kiaa kiada airi kua airi kua sabi kua tida hama mmuaavau tiravai.

⁶⁰ Tuduu Anutuugaara kati puara hudeera vaidiiaa kieeta tuanaivoono diitoo mmuaki-aaya vuutaivakidiri dioo vainno Yisuunna yaparainno tunoo: Iya i kiaani a hama iya kua saivaa kiannanee? Aa vaidi aaya mo dee kuavai aiki yapaavainnee? ⁶¹ tuduu rikioo Yisuuva hama inna kua sai tira kua seemuaa hara kioo variravai. Varuduu kieeta tuanaivo keenaa inna yaparainno tunoo: Ti Anutuugo yoketaivo ari Mmaapuuvaa mmataama kioovo aanna a ivonnee? ⁶² tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Yo, aanna na Anutuuga Mmaapuuvo ivo ni mmataama kioovovee. Ivo yaagueeqa tuanaivovee. Fai ngia teekiai Na Vaidiivaa Mmaapuuvono inna yaaku yaadudainningiaa hara kiee variee fai nama aakiaidaadiri tiinaravaivee, ⁶³ tuduu rikioo kieeta tuanaivo Yisuuva tuu kuaivaara inna ausa pirisauduu ari yuu rayauvavaa utu rapasi kioo tunoo: Sa vaidi vooya kava numa innaki kua pinaa yapaaravaara yaata utuatee. ⁶⁴ Ivo ari avaiakidiri koonnama tinoo: Na Anutuuga Mmaapuuvavee, tiivaa vaa ngia rikiaanoo. Ngia innara dataamaida yaata utuaannee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ta rikiaunnano ivo koonnama kua tiivaara fai inna aikioo ivo putinaravaivee, tiravai.

⁶⁵ Kiaa kiada vooya Yisuunnayaa kuaanuuvaa visida buruqaivaadiri inna oori nniki-ivaki hauma utida yaaku rurauuma utida inna rida tunoo: Mmuakiaa kuavai rikiaannaivaa ti kiaa ti mmianee, tuduu vaidi rapiraiya inna vitada kaura puaka tuduu rupertiravai.

Petorooso Yisuunnara hama na inna tauvaivee tiravai

(Matai 26:69-75; Rukaaso 22:56-62; Yuvuaano 18:15-18,25-27)

⁶⁶ Rupertuduu Petorooso mmaanai vagiaamunna aakiaivaki hara kioo varuduu vaidi kieeta tuanaivaa mmoori vareera kiaatanna voovoono ngioo varioo toduu ⁶⁷ Petorooso ikiaivaara tootooka hara kioo varuduu kiaatannaivo inna too nnaasu vainno tunoo: Eetama Nasareetaa vaidi Yisuunna tasipama nookiannavaivee, ⁶⁸ tuduu rikioo Petorooso yaagueeqama inna kuaivaa ooqoo tuoo tunoo: E kianna kua oyaivaa na hama arinaima rikiaunoo, kiaa kioo oro keegiaivaki dioo vauduu ⁶⁹ mmoori varoo kiaatannaivo inna too hanigia vaidi ivaki varuuya tunoo: Aa Yisuunna tasipa nuaira ngiaammua voovai dinoo, ⁷⁰ tuduu rikioo Petorooso kava ooqoo tiravai. Tuduu kiisa suai taika kioodoo vaidi ivaki duuya Petoroosaa tunoo: Kutaa tuanaa a inna tasipama nookiannavai. Mo eeta Karirayaa diaa vaidikuavee, ⁷¹ tuduu rikioo Petorooso yaagueeqa kuavai iya kiaa mmioo tunoo: Na hama kua kutaavai kiautiri. Anutuugo ni rupertirivee. Na kua kutaavai kiaunoo: Aa vaidi ngia kiaa aavaa hama na tauvaivee, tiravai. ⁷² Iva tinee tuu saivaata kakaraa nnaagiaivo akua tiravai. Akua tuduu Yisuuva tauraa inna kiaa mmuu kuaivo vaa taunnu kioovaa kava yaata utoo rikieeravai. Tauraa Yisuuva inna kiaa mmuu kuaivaa inna kiaa mmioo tunoo: Fai hama kakaraivo taaraneeu akua tirainno kinai rikiee a taaravoomaneetu niiyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee. Itaa kua tuuvaara Petorooso rikioo inna auaivo maisauduu rateeravai.

15

Vaidiia Yisuunna vitada Piratuusaasi viravai

(Matai 27:1-2,11-14; Rukaaso 23:1-5; Yuvuaano 18:28-38)

¹ Heenanaana suaivo reera kioodoo vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kiee-taiyaata vaidi yokovaiyaatama vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata vaidi kua yeena raira mmuakiaayaatama nuunaida kuakuaakua kiaa ivau safuuma kiada Yisuunna yaakuuvaitanau yeenaadiri ranaa rau kiada vitada vaidi Roomaaya kieetaivaa Piratuusaa mmiravai. ² Mmuduu too Piratuuso inna yaparainno tunoo: A Yutayaiya kieetakuannee? tuduu Yisuuva inna kua sai tunoo: Yo, inna kutaa kiannanoo, ³ tuduu vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiya pinaa vo kua vo kuaiyuvavaa innaki yapa kioodoo too ⁴ Piratuuso keenaa inna yaparainno tunoo: Mo iya kiaivaa a hama iya kuaivaa irisai tinarannee? Aa kua mmuakiaa aayavavaa aiki yapaiyuvavaa a rikiaannano datainnonnee? ⁵ tuduu rikioo Yisuuva hama inna kua sai tuduu rikioo Piratuuso ivaara pinaama yaata utiravai.

Piratuuso Yisuunna rupertuaraivaara ee-oo tiravai

(Matai 27:15-26; Rukaaso 23:13-25; Yuvuaano 18:39-19:16)

⁶ Vo nuanu vo nuanu buusaivaa nnutuuvo Varaigiatavaa nneera suaivaki vaidi oovi nnauvaki varuu voovaara gioonna kiaapuuya Piratuusaa yapara ruuvaa mmaanai titooduu tuoo viravai. ⁷ Ii suai ivaki vaidi voovai nnutuuvo Paravaaso oovi nnauvaki hara kioo variravai. Iva ari saiyaata ngiari kieetaiyaatama rapira vaidi vooya ruputuduu putuuvaara kieetaiya iya vitada oovi nnauvaki yapa kioodoo variravai. ⁸ Varuduu gioonna kiaapu kaayauya nuunaida numa Piratuusaa yaparaida tunoo: Ee iikiannaneema tiyara iikiane, ⁹ tuduu rikioo Piratuuso iya yapara ruoo tunoo: Ngia gioonna kiaapu Yutayaiyara dira vaidi kieetaivaa na ngiiyara yaata utuee sipuuvaa hatuaa kino tuoo ngiisi kuanarannee? tiravai. ¹⁰ Vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiya Yisuun-nanikaraama variaaree kiaa iya nnannatooduu kuminayaa Piratuusaasi inna vitada vida kua pinaana inna yapa kioovaa vaa Piratuuso rikieeravai.

¹¹ Iqii suai ivaki vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiya gioonna kiaapuuya nuuna aakiaivaki nuaida varida yaagueeqama iya tunoo: Piratuusaa kiaa mmdia kiatee: Yisuunna pikiee Paravaasaa mmaanai titano tuoo kuaivee. Itaa kua kiatee, ¹² tuduu itaama aayanna tuduu Piratuuso rikioo keenaa gioonna kiaapuuya tunoo: Vaidi ngia ivaara Yutayaiya kietavee kiaivaara na aaniivai inna iikiaunnee? ¹³ tuduu rikiada iya kava aayanna tida tunoo: A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiatee, ¹⁴ tuduu rikioo Piratuuso iya yapara ruoo tunoo: Mo datainnee? Aanii tomedavai iya iinne? tuduu rikiada iya puaisakama aayanna tida tunoo: A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiatee, ¹⁵ tuduu rikioo gioonna kiaapuuya innara yoketaavee tuuvaara Piratuuso Paravaasaa iyara oovi nnauvakidiri titooduu mmaanai tiravai. Tuuduu Piratuuso ari ngiaammuauya Yisuunna mmuduu teeda iya inna ripiima kioodoo vooyaano yatari sagaivau haara inna vitada viravai.

Rapira vaidiiaano Yisuunnara rairavai
(Matai 27:27-31; Yuvuaano 19:2-3)

¹⁶ Piratuusaa rapira vaidiia Yisuunna vitada ngiari kieetaivaa nnau pinaivo vau yoosinnavau vida ngiari seena rapira vaidi mmuakiaaya tuduu nnida nuunaida ¹⁷ buruqa kookeevaa Yisuunna apu kiada yeena ooviyaavua varada hovekama kiada inna kieetaivau ruvuyiravai. ¹⁸ Ruvuyu kiada innara unnakuivaa ataa kua tida tunoo: Gioonna kiaapu Yutayaiya kietakuavee. Tupatupaa varianee, ¹⁹ kiaa kiada yauvaa varada inna kieetaivau rida varida kuaanuuvaa innayaa visida toorivu yau hara kiada unnakuu kiaa innara yoketaavee tiravai. ²⁰ Kiaa kiada innara raima kiada inna buruqa kookeevaa utu rabara kiada ari uyira rairaiyauvaa kava inna uyua kiada vitada yatari sagaivau haara viravai.

Vaidiia Yisuunna yatari sagaivau haara kieeravai
(Matai 27:32-44; Rukaaso 23:26-43; Yuvuaano 19:17-27)

²¹ Iya vidada oro tooduu yoosinna Kureenaivakinnaa vaidi voovai nnutuuvo Simoono aataruuvugiataa yoosinnavaki nninaree kiaa saidi numa iya tooduu iya inna teeda kua yaagueeqama inna tunoo: Eeta Yisuunna yatari sagaivaa apuane, tiravai. Ivo Aresadereeya Rupuuya gioovavee. ²² Iya Yisuunna vitada yoosinnavaa nnutuuvo Korokataa viravai. Ii nnutu iva oyaivo tunoo: Kieeta mmuyai ivaki vai yoosinnavovee, tiravai. ²³ Iya ivaki vida inna mmuaivo ruputuukiaiveera vuainaiyaata kupuuvaa roosuuvaa nnutuuvo miiravaatama varada Yisuunna mmuduu rikioo ooqoo tiravai. ²⁴ Ooqoo tuduu rikiada inna vitada yuku yaakuuvaa yatari sagaivau haara kiada inna uyira rairaiyauvaa varaaree kiaa isareeda yaatareera mminnaiyauvaa rootu rootuuda varida yaatarooyaano mmuaavai mmuaavai inna uyira rairaiyauvaa vareeravai. ²⁵ Iya inna pirima hoo suaivaki suaivo ngioo yaagueeqama teeravai. ²⁶ Iya innaki kua yapa kioo kuaivaa oyaivaa kooyaa fafaara reeda tunoo: Inna aanna Yutayaiya kieetaiyaatama kua mmaanna kiaa mmira vaidi-iyaatama mmuaikaraama iida innara raida ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Ivo ari vo gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaivai. Hama yopeema ariinoo ari vitoo yoketaivau yapainoo. ³² Kii makee ta teekio Anutuugo mmataama kioo vaidi Isarairaiya kieetaivo yatari sagaivaidiri reemi roo tiina ta innara kutaavaivee kiaaravaivee, tuduu

²⁹ Haara kioodoo gioonna kiaapuuya yatari saga oyaivau vida nnidaida varuuya Yisuunna reeri teeda vaidi innara nniki rakaida rakanoo raaranoo tida inna tunoo: Ai, a nuunaira nnau pinaivaa havarata kiee kava taaravooma suaivaki heekaanaravee kiannakuavee. ³⁰ Aiyara yaata utuee yatari sagaivaidiri reemi ree tummuane, ³¹ tuduu vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaatama kua mmaanna kiaa mmira vaidi-iyaatama mmuaikaraama iida innara raida ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Ivo ari vo gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaivai. Hama yopeema ariinoo ari vitoo yoketaivau yapainoo. ³² Kii makee ta teekio Anutuugo mmataama kioo vaidi Isarairaiya kieetaivo yatari sagaivaidiri reemi roo tiina ta innara kutaavaivee kiaaravaivee, tuduu

taara vaidivaitana yatari sagaivaitanau haara kioovaitanaatama Yisuunna rakanoo raaranoo tiravai.

Yisuuva putiravai

(Matai 27:45-56; Rukaaso 23:44-49; Yuvuaano 19:28-30)

³³ Tuduu suaivo ikianna tammauduu mmuakiaa mmatavai heenama kioo vaududuu suaivo hanigooduu taikeravai. ³⁴ Taika kiooduu Yisuuva puaisakama aayanna roo tunoo: Irooqi Irooqi rama savatanii, tiravai. Ii kua ivaa oyaivo ataa kua tunoo: Ni Anutu-uqo, ni Anutu-uqo, dataama vaikiyai ni pikiaannanee? tiravai. ³⁵ Yisuuva aayanna tuduu rikiada gioonna kiaapu vooya ivau duuya ivo aayanna tuuvaa rikiada tunoo: Rikiaatee. Ivo Irayaannara aayanna tinoo, ³⁶ tuduu rikioo vaidi voovoono seenoo vioo kapuka roosuu mminnaa voovai varoo kapikaroo nnoori ari vookaravuaa nnutuuvo vinikaivakidiri rabuuma kioo seera hokobaivau kuru kioo varoo numa yatari saga oyaivaki dioo vainno reeri Yisuuva ivaa nnaiveera inna mminee kiaa tunoo: Ngia ivau iikiyai ta teekio Irayaava tuma inna vitaanee kiaa tiinai ta taaravaivee, ³⁷ tuduu Yisuuva puaisakama aayanna roo putiravai.

³⁸ Putuduu buruqa pinaivo nuunaira nnau pinaivaki hiruuvo mmutuuvo vakidiri kereetu varoo oyaivaki tuoo saivai sainai vuduu saivai sainai viravai. ³⁹ Vuduu vaidi rapiraiya kieetaivo Yisuunna yatari sagaivaa oyai vunngiaa dioo vainno Yisuuva itaama putuuvaa too tunoo: Aa vaidi aavo Anutu-uqaa Mmaapu tuanaavaivee, ⁴⁰ tuduu gioonna vooya ngieeradiri dida vaida rooru Yisuunna tooya voovai nnutuuvo Saromiiva voovai Makataraa gioonnaivaa nnutuuvo Mariaava voovai vaidi karaasa Yakoopaya Yoosiipaya kaano Mariaava dida vaidi Yisuunna teeravai. ⁴¹ Yisuuva yoosinna Karirayaa nuau suaivaki iya inna nnaagiai nuaida innara tuqinneeeravai. Iyaata gioonna vooya vaa Yisuunna tasipama Yerusareema nnuuyaataama ivaki dida vaidi Yisuunna teeravai.

Vaidiyya Yisuunna hau kieeravai

(Matai 27:57-61; Rukaaso 23:50-56; Yuvuaano 19:38-42)

⁴² Yutayaiya turau kati varira suaivo vainima vauduu teeraira suaivaki upisipisiinno varuduu yoosinnaivaa nnutuuvo Arimateyaa diaa vaidi voovai nnutuuvo Yoosiipo Piratuusaasi viravai. ⁴³ Yoosiipo kua safuuma yeena raira vaidivai. Ivo vaidi tuanaavai varioo Anutu-uqo gioonna kiaapuuyara diraiavaara faannairavai. Turau kati varira suaivo vainima vauvaara iva Piratuusaasi vioo hama innara aatuurama kioo vioo Yisuunna nnabaivaa varaanaraivaa inna yaparairavai. ⁴⁴ Yaparauduu Yisuuva vaa putuuvaaara Piratuuso nnikiarainno ari rapira vaidiivaa tuduu innasi numa duduu inna yaparainno tunoo: Vaa Yisuuva putiinnee? ⁴⁵ tuduu rikioo Yisuuva putuuvaaara inna kiaa mmuduu rikioo Yoosiipaa tunoo: Yisuunna nnabaivaa varaanee, ⁴⁶ tuduu rikioo Yoosiipo oro buruqa poosa hokobaivaa varoo numa Yisuunna nnabaivaa hitu kioo rurauma varoo oro hakuaara oonauvaa vaa hatata teerama kioovaki yapa kioo sikau pinaivaa feena roo keegiaivaki ramuunnaama kieeravai. ⁴⁷ Ramuunnaama kiooduu Makataraa gioonnaivo Mariaavaata Yoosiipaa kaano Mariaavaata dida vaidi Yisuunna nnabaivaa hau kioovaki teeravai.

16

Yisuuva kava diiteeravai

(Matai 28:1-8; Rukaaso 24:1-12; Yuvuaano 20:1-10)

¹ Vaidi Yutayaiya kati varira pinaa suaivo taika kiooduu yoosinna Makataraa gioonnaivo Mariaavaatama Yakoopaa kaano Mariaavaata Saromiivaatama ngiari iira mmooriivaara yaata utida mminnaa kupu takua roosuuyavuaa sikauyauvaadiri yookaama kiada varada oro Yisuunna mmammaivau siika kiaaree kiaa viravai. ² Sudaagaqi heenanaanna vida tooduu suaivo reera kiooduu Yisuunna hau mmata nnau yoosinnaivau vida varida ³⁻⁴ mmata nnau keegiaivaki vau sikau pinaivaa ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Gioono mmata nnau keegiaivaki vai sikauvaa tiini feenaanarannee? kiaa kiada reeri tooduu vaa sikau pinaivaa keegiaivakidiri feena kiooduu vauduu ⁵ gioonnaiya onau aakiaivaki vida oro tooduu vaidi karaasa voovai buruqa poosa hokobaivaa uyu kioovo yaaku yaadudainngiaa hara kioo varuduu teeda nnikiarauduu ⁶ iva iya tunoo: Sa nnikiarakaatee. Nasareetaa vaidiivaa Yisuunna vaidiyya yatari sagaivau haara kiooduu putuuvaaarada ngia buaama rada nookiaano. Vaa ivo diitavai. Hama aavaki vainoo. Vaidiyya inna yapa kiaa aavaki taatee. ⁷ Ngia oro ari ngiaammuauyaata Petoroosaatama kiaa mmida kiatee: Ivo ngii tauraa Karirayaa kuanara vioo varinoo. Fai ngia oro ivaki inna taaravai. Vaa nnaaru ivo mmuai kuaivaa ngii gaa ngii miravaivee. Itaa kua iya kiaa mmiatee, ⁸ tuduu rikiada mmaanai tiida mmata nnauvakidiri pikiaada seenada

kaayau nnikiaraida biribiriima rada nniravai. Nnida varida iya aatuuvaara hama gioonna kiaapuuyaatama kua tira kua seemuaa viravai.

Yisuuva Makataraa gioonna Mariaanna avuuvau kooyaa diravai

(Matai 28:9-10; Yuvuaano 20:11-18)

⁹ (Sudaagaki heenanaanna upisi saivaata Yisuuva ari putuuvakidiri diitoo tauraa Makataraa gioonnaivaa Mariaanna avuuvau kooyaa diravai. Ii gioonna ivaakidiri nnaaru Yisuuva mmagia maisa yaaku saivai karasaidiri taarama titoduu viravai. Ivoono Yisuuva inna avuuvau kooyaa duuvaara ¹⁰ oro inna tasipama nuau gioonna kiaapuuya ivaara kooyaa kiaa mmiravai. Iya ratada varida ausa mmuaararoo tasipama vari-aivaki ¹¹ Yisuuva kava diitoo hara kioo varuu kuaivaata ivo inna avuuvau kooyaa duu kuaivaatama iya kiaa mmuduu rikiada unnakuavaivee, tiravai.

Yisuuva ari nnaagiai nauavaitana avuuvau

kooyaa diravai

(Rukaaso 24:13-35)

¹² Nnaagiai iyakidiri taara vaidivaitana aataruuvau vida varida tooduu Yisuuva ari vookarau mmammaivaata iya too vauduu teeda ¹³ kava vara ranada ngiari seenaiya kiaa mmuduu rikiada unnakuavaivee tiravai.

Yisuuva ari ngiaammuuyaata kooyaa kua tiravai

(Matai 28:16-20; Rukaaso 24:36-49; Yuvuaano 20:19-23; Aposoroo 1:6-8)

¹⁴ Yisuuva nnaagiai ari ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri mmuaavai yeenna nneeda varuduu tuma iya avuuvau kooyaa diravai. Duduu teeda vauduu Yisuuva kua yaagueeqama iya tiravai. Gioonna kiaapuuya inna teeda numa iya kiaa mmuduu rikiada hama ngiari tinniiyaavo rusitoduu hama ngiari ausa mmuduuyaiyauvo iya tuu kuaivaa varoovaa Yisuuva kua yaagueeqama iya tiravai. ¹⁵ Iva iya kiaa mmioo tunoo: Eeyaa yoosinnaiyauvaki ni mmayaaya yoketaivaa varada nuaida mmuakiaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee. ¹⁶ Gioonna kiaapu voovoono ari ausa mmuduuyaiavaa hanigioo niiyara kutaavaivee tioo nnoori apiraivaa varano fai Anutuuoqo inna vitaanaravai. Gioonna kiaapu voovoono hama ari ausa mmuduuyaiavaa hanigioo hama niiyara kutaavaivee tino Anutuuoqo inna yaparaira suaiivaki irisai maisaivaa inna mminaravai. ¹⁷ Gioonna kiaapuuya niiyara kutaavaivee kiaiya yaagueeqaivo iya tasipanai aa mmoori ari vookarai aayauvaa iikiaravai. Fai iya ni nnutuuvaa tikiai vaidiyya aakiaivaki mmagia maisaiya variyaiya kuaaravai. Fai Mmannasa yoketaivo iya tasipama varinai ari vo kua vo kuaivaa kuaaravai. ¹⁸ Fai iya yapaiyauvaa utikio iya gutinai hama putuaaravai. Fai kapikarai nnooriivaa vaidiyya nneeda putiraivaa iya nneeda fai hama putuaaravai. Fai iya gioonna kiaapu nniitareeriyayaa yaaku utikiai hama putuaaravaivee, tiravai.

Anutuuoqo Yisunna vitoo ngiau aapu viravai

(Rukaaso 24:50-53; Aposoroo 1:9-11)

¹⁹ Udaanga Yisuu Kirisiiva iyaata kua kiaa taika kioduu Anutuuoqo inna vitoo ngiau aapu yapa kioduu inna yaaku yaadudainningiaa hara kioo variravai. ²⁰ Varuduu ari ngiaammuuya vida vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuaida varida inna mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiaa rada nuairavai. Nuauduu Udaanga Yisuu Kirisiiva iya tasipama uduu rikiada ari vookarau mmooriyyauvaa uduu gioonna kiaapuuya teeda tunoo: Aanna Anutuuoqaa kuaivo kutaa tuanaavai vainoo, tiravai.))

Rukaasoono Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara reeravai

Rukaaso Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara roo kuaivo ataama vaivai. Yisuuva Yutayaiya vitoo yoketaivau yapaanaraivaaraata mmuakiaa mmatauvau variayaatama vitoo yoketaivau yapaanaraivaaraatama Rukaaso reeravai. Udaangaivaa Mmannasa Yoketaivo Yisuunna mmataama kioovoono Anutuugaa mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapu mmanna haipuuya kиа mmianeeraivaara inna mmataama kieeravai. Aa yanaa aavaki sirigairivaaraata yaaku vareeraivaaraatama Mmannasa Yoketaivaa mmooriivaaraata gioonnaiya Yisuunna mmooriivaa iiraivaaraatama Anutuugo gioonna kiaapuuya mminnamminna maisaiyauvaa rugaivaaraatama vai kuaivo yaagueeqavai vaivai.

Toosa hareera kuavai

¹ Boo Tiopiri-o, a vaidi nnoonna yoketaakuavee. Yisuuva ti tasipama varioo ivo mmoori uu mmayaayiauvaa kaayau vaidiia yaata utida hakuataaraatama fafaara reeravai. ² Vaidiia Yisuuva toosa hara uu mmooriivaa teeda inna mmayaayaiva rikiada kиа mmuuya inna mmooriivaa teeda ti kиа ti mmuuvaa iya hakuataaraatama fafaara reeravai. ³ Fafaara rooduu neeta iyauvaara yaata utuee rikiee fafaarama i mmiauvaara ni yoketaino. Na hokoba suai iya roo kua mmuakiaayauvai haitatuma tee aa fafaara aavaa na rikiee verepidiri oyaivaudiri safuuma fafaarama i mmiaunoo. ⁴ A Yisuuva uu mmooriivaa rikiannaivaara kutaavaivee kianeeraivaara na aa fafaara aavaa safuuma fafaarama kiee i mmiaunoo.

Aangeraivo Yuvuaanaa mmatoosuaivaara tiravai

⁵ Herooto vaidi Yutayaiya kieetavai varuu suaivaki kati Anutuugaara puara hudeera vaidiivaa nnutuuvo Sakariaaso hara kioo variravai. Inna oyai kiisaivaa nnutuuvo Aviaava ari nnaataivaa nnutuuvo Irisaveeto mmuaa oyai pinaivaa nnutuuvo Aroonaa oyaivakidiri diiteeravai. ⁶ Ivaitana Udaanga Anutuugaa avuuvau yoketaama hara kiada varida inna kua mmaanna tuu kuaivaata iva tuu kua mmuakiaayauvaatama rikiada yoketaama iiravai. ⁷ Irisaveeto hama nnaakara mmateera kati varuduu hama ivaitana nnaakaraatauduu eeyaavaitana yotera ngiaabai kieeravai.

⁸ Sakariaasoota ari tasipama mmoori varooyaatama nuunaira nnau pinaivaki ngiari mmoori vareera suaivo nnuudu Sakariaaso Anutuugaa avuuvau ari kati puara hudeera mmooriivaa iiravai. ⁹ Ivo iinnonno tooduu tupaa ari seenaiya iirayaama mmoori varoo vaidiia iida tooduu Sakariaasaa nnutuuvo vairavai. Vauduu too ivo yatari rana suuda yoketaa vuuvaa varoo Udaanga Anutuugaa nuunaira nnau pinaivaki vo atau yoketaa tuanaa voovali vioo yeena tapiivaki iava mmuturinaraviravai. ¹⁰ Vioo varuduu yatari rana mmuturira suaivaki kaayau gioonna kiaapuuya mmaanai duuya yaaku varada varuduu ¹¹ oro tooduu Udaanga Anutuugaa aangeraa vooovoono tuoo yatari rana mmuturira yeena tapiivaa yaadudainningiaa dioo vauduu ¹² too Sakariaaso pinaama aatuunoo ari vo vuuyaatavai utuoo pinaama biribiriravai. ¹³ Biribiruuduu aangeraivo tunoo: Sakariaaso, sa aatuunna varianee. Vaa Anutuugo i yaaku vareera kuaivaa rikiavai. Kiisa suai i gioonnaivo Irisaveeto i mmaapuvai mmataanaravai. Fai mmatanai eenoo inna nnutuuvaa Yuvuaano kiane. ¹⁴ Fai itaino i ausaivo yoketaina a sirigainaravai. Fai kaayau gioonna kiaapuuyaatama inna mmatoovaara fai sirigakiaaravai. ¹⁵ Fai ivo Udaanga Anutuugaa avuuvau nnoonna vaidivai varinaravai. Sa tino too ivo vuaina nnooriivaata kapikarai nnooriivaatama nnaivee. Ari mmatai suaivakidiri Mmannasa Yoketaivo fai inna aakiaivaki varioo suvuainaravai. ¹⁶ Fai ivo gioonna kiaapu Isarairaiya tinai rikiada fai kaayau saiyaano hanigiada Udaanga Anutuugaa kuaivaa keenaa rikiaravai. ¹⁷ Fai ivo Udaangaivaa tauraa vioo nnaaruaa vaidi forofetaa Irayaanna roosiima fai yaagueeqama varinaravai. Fai ngiari kookiia ya voovali varikiai ngiari mmaapuuya voovali varikiai fai yapooma ivoono iya tinai teeda mmuaavau yoketaama variaaravai. Gioonna kiaapuuya Anutuugaa kuaivaa rikiadaata yaatareeraiya fai ivo iya tinai hanigiada safuuma variaya tinni yoketaira aataruuvau nnaasu variaaravai. Ivo gioonna kiaapuuya tinai iya ngiari Udaangaivo nninaraiivaara teerakiaaravaivee, tiravai.

¹⁸ Tuduu rikioo Sakariaaso tunoo: Dataama na i kuaivaa rikino kutaavai vainarannee? Na ngiaabai kiauko ni naataivo yotera kiainoo, ¹⁹ tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Ni nnutuuvo Gavirieerovee. Na Anutuugaa avuuvau diaunoo. Ivoono ni titaikiai tiee aa na kua kiau mmayaaya yoketaa aavaa i kиа i mminara tummuuvai. ²⁰ Hama a ni kua aavaara kutaavaivee kiannanoo. Anutuugo mmataama kiai suaivaki fai ni kuaivaa kaanaivo vainaravai. A hama ni kuaivaara kutaavaivee kiannaivaara fai hama a kua

tinaravai. Fai a kua seemuaa varieennanna fai na i kiaa i mmiau kuaivo kutaavai vainai rikiee fai a kava kua tinaravaivee, tiravai.

²¹ Gioonna kiaapuuya mmaanaai Sakariaasaara faannaida varida ivo hokoba suai nuunaira nnau pinaivaki varuuvaara yaata utida varuduu ²² ivo mmaanaai tuoo hama iyaata kua tira kua seemuaa varuduu iya yaata utida tunoo: Vaa ivo mmannasa ari vookaraivaa nuunaira nnau pinaivaki taivaivee, tuduu rikioo ivo hama yopeema iya kua sai tirainno mmanna yaakuuvaadiri iya vita vitairavai.

²³ Vita vitauduu yapooma nuunaira nnau pinaivaki ari mmoori varoovo taikooduu rikioo ari nnauvakira viravai. ²⁴ Vioo vioo oro hara kioo varududuu nnaagiai ari nnaataivo Irisaveeto nnaakara sunnainno yaaku sai kuraagavai ari nnauvaki nnaasu hara kioo variravai. ²⁵ Hara kioo varioo tunoo: Udaanga Anutuuqoono niyara yoketaavaivee kiaa kioo nnaakaraivaa ni mikiai hama na gioonna kiaapuuya avuuvau mmannammanna mmamma maisakiauvai. Vaa taika kiaivaivee. Irisaveeto itaa kua tiravai.

Aangeraivo Yisuunna mmatoovaara tiravai

²⁶ Irisaveeto kuraaga yaaku saivai sainaidiri mmuaa kuraagavai nnaakara sunnainno varuduu Anutuuqoo aangeraivaa nnutuuvo Gaviriera titooduu ivo tuoo mmata Kari-rayaa vau yoosinna Nasareeta ivakira viravai. ²⁷ Vioo kiaatanna hama vaidi tasipama varuuvaa Anutuuqaa kuaivaa kiaa mminara viravai. Davuitinna oyaivakidiri diitoo ngiaammuuvaa nnutuuvo Yoosiipo ii kiaatanna ivaa varaanara kuaivaa kiaa teerama kieeravai. Ii kiaatanna ivaa nnutuuvo Mariaavavee. ²⁸ Aangeraivoono numa inna tunoo: A yoketaamainna variannanee? Udaanga Anutuuqo i too kaayauma aiyara yoketainoo. Ivo i tasipama varinoo, ²⁹ tuduu rikioo Mariaava aangeraivo tuu kuaivaara ari vo vuayaatavai utuoo oyaivaara kaayauma yaata utiravai. ³⁰ Yaata utuduu rikioo aangeraivo Mariaanna tunoo: Mariaa-o, sa aatuukianee. Anutuuqo a variannaivaa too kaayauma aiyara yoketainoo. ³¹ Fai yapooma a nnaakara sunnainna mmaapuvai mmata kiee inna nnutuuvaa Yisuuvavee kianee. ³² Fai ivo kieetavai varinai gioonna kiaapu mmatayaiya innara kiaara: Anutuuqo mmuakiaa mminnamminnaavai yaataravai Mmaapuvovee, kiaaravai. Udaanga Anutuuqo tino fai ivo ari nnaakunna Davuitinna mmaataivau kieetavai varinaravai. ³³ Fai ivo tupatupaa Yakoopaa uru nnaakaraiyara dinaravai. Diao vainono fai hama inna diraivo taikaanaravaivee, tiravai.

³⁴ Tuduu rikioo Mariaava aangeraivaa tunoo: Na kiaatannavai variee hama na vaati varuvai. Na dataama kiee nnaakara sunnainarannee? ³⁵ tuduu rikioo aangeraivo inna sai tunoo: Mmannasa Yoketaivoota Anutuuqo mmuakiaa mminnamminnaavai yaataravaa yaagueeqaivootama i rummua apinaravai. Itaama vaikia a nnaakara sunnaakiannaivaara gioonna kiaapuuya i nnaakaraivaara kiaara: Ivo yoketaa tuanaa ari vookaraivai. Ivo Anutuuqaa Mmaapuvaivee, kiaaravai. ³⁶ Ai nnayaanna Irisaveetaara yaata utuee rikiaanee. Ivo hama nnaakara mmatainoo kiaavo ivo yoteravai varioo vaa nnaakara sunnainoo. Inna kuraagaivo yaaku saivai sainaidiri mmuaavai vaa taikainoo. ³⁷ Anutuuqo inna mmuakiaa mmoori aataruvai iira nakaaraivo fai ivo iinaree kiaa kioo fai aikiooma iinaravaivee, ³⁸ tuduu rikioo Mariaava inna sai tunoo: Na Udaanga Anutuuqaa mmoori varau kiaatannavaivee. Kii ivo a kianna kuaivaa ni iikiavee, tuduu rikioo aangeraivo inna pikioo viravai.

Mariaava oro Irisaveetaa tasipama variravai

³⁹ Vuduu nnaagiai kiisa suaivo taika kioodoo Mariaava diitoo taapi suvuau yoosinaivakira akiairauduu vioo vioo oto Yutayaa mmataivaki vau yoosinna kiisa voovakira viravai. ⁴⁰ Vioo vioo oro Sakariaasaa nnauvaki vioo tooduu Irisaveeto ivaki varuduu too inna tunoo: A yoketaamainna variannanee? ⁴¹ tuduu rikioo Irisaveeto Mariaanna kuaivaa rikioo saivaata inna nnaakaraivo inna ausaivaki korokorooravai. Korokorooduu Mmannasa Yoketaivo inna yaagueeqama tasipama varuduu ⁴² ivo pinaa kuavai tioo inna tunoo: Anutuuqo aiyara yoketairavai mmuakiaa gioonnaiyara yoketairavaa yaataravai. Ii i nnaakara a mmataanara ivara Anutuuqaa yoketainoo. ⁴³ A ni Udaangaivaa kaano variannaikua aaniira a niyara yaata utuee niisi ngiannano ni yoketainnee? ⁴⁴ A niisi ngiee niyara yoketaavee kiannani na rikiau saivaata ni nnaakaraivo inna yoketaikio korokoroonoo. ⁴⁵ Anutuuqo i kiaa i mmuu kuaivaa kutaa iinaravee kiannaivaara Anutuuqo aiyara yoketaikiai a yoketaakiannano, tiravai.

Mariaava Anutuuqara kua yoketaivaa tiravai

⁴⁶ Tuduu Mariaava tunoo:

Ni Udaangaivaara kaayauma ni yoketainoo.

⁴⁷ Anutuuqo aataru maisaivakidiri ni vitaanaraiyara ni yoketainoo.

- 48-49 Na mmanna kiatannavai variee
 inna mmoori varee variauvaara
 niyara yaata utiivaara ni yoketaiwoo.
 Anutuuoqo yaagueeqama variivoono
 ari vookarai aataruuvaa niyara iivaara
 mmuakiaa gioonna kiaapu aa ta variaunnaiyaata
 nnaagiai variaaraiyaatama
 niyara yoketaavaivee kiaravai.
 Anutuuoqaa nnutuuvo yoketaa tuanaa
 ari vookaravai vaivai.
- 50 Nnaaru varuuyaata
 aanna makee ta variaunnaiyaata
 nnaagiai variaaraiyaatama
 Anutuuoqaa mmuduuya rikio
 fai Anutuuoqo iyara boo tinaravai.
- 51 Gioonna kiaapuuya ngariiyara mannaka tida
 ngariiyara nnaasu yaata utuuya
 Anutuuoqo yaagueeqama iya titooduu
 vida raubiriida variravai.
- 52 Anutuuoqo vaidi kieeta yaagueeqauya
 vitoo aduoo yapeeravai.
 Vaidi kumina aduoo varuuya
 vitoo aruoo yapeeravai.
- 53 Gioonna kiaapu yeenna rauya
 ivo yeennaiyauvaa iya mmuduu iya suvuairavai.
 Gioonna kiaapu hoona suvuuya
 ivo titooduu kuminaya viravai.
- 54 Ari kua kutaivaa nnaaru ti taato nnaakukiaiya
 kiaa mmuuvaa iinno
 ari mmoori vareera gioonna kiaapu
 Isarairaiya tasipama varuduu
 iya yoketaama variravai.
- 55 Ivo Aparahaamaaraata
 ari uru nnaakaraiyaraatama
 hama taunniravai.
 Iyara tupatupaa boo tiravaivee.
- 56 Mariaava itaa kua kiaa taika kioo Irisaveetaa tasipama varioonnonno taaravooma
 kuraaga taa kioo ari yoosinnara viravai.

Irisaveeto Yuvuaanaa mmateeravai

- 57 Mariaava vuduu Irisaveeto nnaakara mmataanara suaivo vainima nnuduu mmaapuvai mmateeravai. 58 Mmata kiooduu mmuaa yoosinna varuuyaata ari seena tunaiaatama Anutuuoqo innara kaayauma boo tuduu nnaakaraivaa mmata kioo kuaivaa rikiada inna tasipama sirigairavai.
- 59 Sirigama kiooduu varuduu suaivo yaaku saivai sainaidiri taaravooma suaivo nnuduu rikiada gioonna kiaapuuya nnaakaraivaa mmammaivaa hatokaara nnida ari koonna nnutuuvaa Sakariaaso innara kiaara uduu 60 ari kaanoono oooqo tioo tunoo: Sa itaa kua kiatee. Inna nnutuuvo Yuvuaanovee, 61 tuduu rikiada inna tunoo: Hama i seena voovoono aa nnutu aavaa varaivaivee, 62 kiaa kiada iya ngiari yaakuuyaavaadiri koova inna nnutuuvaa kiaiveera mmata mmatairavai. 63 Mmata mmatauduu too Sakariaaso yanaivau fafaara raanaraivaara tuduu oro varada inna mmuduu fafaara roo tunoo: Inna nnutuuvo Yuvuaanovee, tuduu rikiada mmuakiaaya kaayauma nnikiarairavai. 64 Iya nnikiarau saivaata Sakariaasaa mmaakiriivo korooduu kava kua tioo Anutuuoqaa kua yoketaivaa tiravai. 65 Tuduu inna seena mmuakiaaya nnikiaraida aatuuda variravai. Varuduu mmuakiaa gioonna kiaapu Yutayaa mmataivau kaayau taapi suvuauvaki varuuya ii mmayaaya ivaa rikiada kaayau kua tiravai. 66 Kua tida ngiari yaata tinniyaa vau kuaivaa yaata utida tunoo: Aa nnaakara aavo yokeenno fai dee mmoorivai iinarannee? kiaa kiada Udaanga Anutuuoqo inna tasipama varuuvaa rikiada itaa kua tiravai.

Sakariaaso Anutuuoqaa kuaivaa kiaa kookieeravai

- 67 Nnaakaraivaa koonna Sakariaasaa aakiaivaki Mmannasa Yoketaivo suvuai kiooduu iya nnaagiai varinaraiyaara kuaivaa kiaa kookieema kioo tunoo:
 68 Kii ta gioonna kiaapu Isarairaiya

- Udaanga Anutuugaara kiaara:
 Yoketaavaivee, kiaravee.
 Ivo ari gioonna kiaapuuya ti tasipama iinno
 ti mminnamminnaa maisaiyauvaa
 irisaivaa yapaivaara ta innara kiaara:
 Yoketaavaivee, kiaravee.
- ⁶⁹ Vaa ivo ari mmoori vareera vaidiivaa Davuitiinna
 oyaivakidiri vaidi voovai vita yapa kiaikio
 fai ivoono yaagueeqama varioo ti vitoo
 aataru yoketaivau ti yapaanaravai.
- ⁷⁰ Ivaara Anutuugo nnaaruaa vaidi
 forofetaa yoketaa tuanaiya
 ari kua kutaivaa kiaa mmioo tunoo:
- ⁷¹ Na ngii nnammutuuiya yaataree
 mmuakiaa gioonna kiaapuuya
 hama ngiyyara mmuduuya ruaiya yaataraanaravaivee, ⁷² kiaa kioo tunoo:
 Na ngii taato nnaakukiaiara boo kiaivaara
 na kua kiaa teerama kiaivaa fai na iinaravaivee.
 Na kua yoketaa tuanaivaa yeena rau kioovaa
 iya kiaa mmuuvaa hama taunnukiaanaravaivee,
- ⁷³⁻⁷⁵ kiaa kioo ti nnaakunna Aparahaamaa
 ari kua kutaivaa tiyara tunoo:
 Na iya nnammutuuiya yaataree
 yoosinna yoketaivaki iya yapa kinai
 mmuakiaaya ngiari varira suaivaki
 iya ni mmooriivaa varada
 hama aatuuda variaaravai.
 Iya yoketaama safuuma ni avuuvau variaaravaivee.
 Anutuugo itaa kua tiravai.
- ⁷⁶ Sakariaaso itaa kua kiaa kioo ari mmaapuuvaa tunoo:
 Ni maapu-o, eenoo Udaangaivaa tauraa viee
 innani aataruuvaa teerama kinai
 fai gioonna kiaapuuya aiyara kiaara:
 Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaavai
 yaataravaa forofetaakuavee, ⁷⁷ tikiai
 a gioonna kiaapuuya kiaa mmiee tinara:
 Ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa
 Anutuugaa kiaa kookieema kikio
 fai ivo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa
 ruga kioo ngii vita yoketaivau
 yapaanaravaivee, tinaravaivee.
- ⁷⁸ Ivo ngiau aapuuvakidiri
 mmeekia tai vaidiivaa titano tuoo
 mmuakiaaya tiyaa taanaravai.
- ⁷⁹ Gioonna kiaapu vooya upisiivaki varida
 putiraivaara aatuukiaiyyaa
 taiveeraivaara titano tiinaravai.
 Ivoono fai ti vitoo
 ausa nuufa tasipama varira aataruuvaa
 ti vitaakiaiveera titano tiinaravaivee.
 Sakariaaso itaa kua tiravai.
- ⁸⁰ Itaa kua kiaa kioo varuduu ari mmaapuuvo varioonnonno yokeema kiooduu rikioo
 inna mmuduuya riraivo pinaama Anutuugaara vauduu ivo koo mmuyai gaanga yoosin-
 naivaki varioonnonno gioonna kiaapu Isarairiia avuuvau kooyaa nninara suaivaara
 faannairavai.

2

Yisuunna mmateera kuavai
 (Matai 1:18-25)

¹ Ii Yuvuaanaa mmatoosuai ivaki yoosinna Rooma diaa vaidi kieeta pinaa voovai nnu-
 tuuvo Akusuuva gioonna kiaapu mmuakiaa yoosinnaiyauvaki varuuya nnutuuyauvaa
 raateeraivaara ari ngiaammuuya titooduu inna kuaivaa varada nuairavai. ² Ii toosa

hara kioo nnutuuyauvaa reera suai ivaki vaidi vovai nnutuuvo Kuriniaaso yoosinna Suriaa gioonna kiaapuuyara diravai. ³ Duduu gioonna kiaapuuya ngiari diitada nnuu yoosinnaiyauvakira vida ngiari nnutuuyauvaa raateeraivaara viravai.

⁴ Vuduu Yoosiipo Karirayaa vau yoosinna kiisaivaa nnutuuvo Nasareeta ivakidiri pikioo Yutayaa vau yoosinna kiisaivaa nnutuuvo Pitiriheema ivakira viravai. Ii yoosinna ivakidiri nnaaruaa vaidi kieeta Davuutiinna kaano inna mmateeravai. Yoosiipo Davuutiinna oyaivakidiri diitoovaara ivakira viravai. ⁵ Yoosiipo ari nnaata kua kiasa kioovaa nnutuuvo Mariaava vaa nnaakara sunnauvaatama vitoo ngiari nnutuuvaitana raateeraivaara viravai. ⁶⁻⁷ Vidada oro Pitiriheema variaaraivaara tooduu vaa vida nnida vaira nnaavo suvuai kiooduu taaravaitana puaraiya yeenna nneera nnauvaki viravai. Varuduu Mariaava nnaakaraivaa mmataanara suaivo nnuduu ari mmaapu ngarunna mmata kioo too buruqaivaadiri rurauma kioo puaraiya yeenna nneeraivaki yapeeravai.

Aangeraivo puara sipisiipara haitatuuraiya Yisuunnara kiasa mmiravai

⁸ Iqii yoosinna ivaa tooyavaki puara sipisiipara haitatuuraiya heenaki mmuyau koovau puara sipisiipariyara haitatuuda viravai. ⁹ Haitatuuda varuduu Udaangaivaa aangeraivo iyasi tuuduu Udaangaivaa mmeekiaivo iyayaa ruvuahooduu teeda pinaama aatuuravai. ¹⁰ Aatuuda varuduu aangeraivo iya tunoo: Sa aatuukiatee. Rikiatee. Na aapi tiee kua yoketaivaa mmuakiasa gioonna kiaapuuya kiasa mminai rikiada ivaara sirigakiateeraivaara ngiisi tummuauvaivee. ¹¹ Aa heena aavaki Davuutiinna yoosinnaivaki gioonna voovoono nnaagiai ngii vitaanara vaidiiavaa vaa mmataivai. Vaidiiavaa Anutuugo mmataama kioovaa nnutuuvo Udaanga Yisuu Kirisiinna ngiini mmataivai. ¹² Fai ngia ni kuaiavaara taara yaata utida ngiengienoo oro taatee. Teekio vaa nnaakaraivaa buruqaivaadiri rurauma kioo puaraiya yeenna nneeraivaki yapa kiasa kioovaa teeda fai ngia kiasa: Kua kutaavaivee, kiasaravaivee.

¹³ Aangeraivo itaa kua tuu saivaata kaayau aangeraa vooyaata tiida inna tasipama iida varida Anutuugaara kua yoketaivaa tida tunoo:

¹⁴ Anutuugo mmuakiasa mminnamminnaavai
yaataravaa oyai ari vookaraivo vainoo.
Gioonna kiaapu mmatayaa variayia
Anutuugo iyara yoketaiya
inna ausa nuufaivo iya tasipama vakiaivee, tiravai.

¹⁵ Kiaa kiada iya pikiaada ngiau aapu vuduu teeda puara sipisiipara haitatuura vaidiiya ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmiida tunoo: Vikiai ta oro Pitiriheema ivaki Udaangaivo aangeraivaa tikio tuma ti kiasa ti mmii mminnaivaa taara kuaaravee, ¹⁶ kiasa kiada aki-airauduu oro tooduu Mariaaya Yoosiipooya hara kiada varuduu nnaakaraivo puaraiya yeenna nneeraivaki viravai. ¹⁷ Vauduu teeda nnaakaraivaara aangeraivo iya kiasa mmiu kuaiavaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiravai. ¹⁸ Kiaa mmuduu rikiada mmuakiasa gioonna kiaapuuya puara sipisiipara haitatuura vaidiiya tuu kuaiavaara pinaama yaata utiravai. ¹⁹ Yaata utuduu Mariaava iya tuu kua mmuakiaavai mmannammanna yaata utio kioo nnaasu variravai. Hama taunniravai. ²⁰ Puara sipisiipara haitatuura vaidiiya kava vara ranada vida aangeraivo iya tuu kuaiavaa kaanaivaa toovaaraata mmuakiasa kuavai ivaara tuuvaa rikioovaraatama kua yoketaivaa Anutuugaara kiasa rada viravai.

Yisuunna nnutuuvaa kooyaa tiravai

²¹ Yaaku saivai sainaidiri taaravooma suaivo taika kiooduu rikiada iya nnaakaraivaa mmammaivaa hatokada inna nnutuuvaa tunoo: Yisuuvavee, tiravai. Nnaakaraivo kaanaa ausavaki hama varuu suaivaki inna nnutuuvaa aangeraivo itaa kua tiravai.

Nuunaira nnau pinaivaki varuuya Yisuunna teeravai

²² Gioonnaiya vaa nnaakaraiya mmata kiada kabaa nnauvaa pikiaada kava vara ranada ngiari nnauvaki nnida yoketaama varuuvaa Udaanga Anutuugaa mmaanna tuu kua vovai viravai. Yoosiipooya Mariaaya ii mmaanna tuu kua ivaa iikiara suaivo nnuduu rikiada Yerusareema vida ngiari nnaakaraivaa Udaangaivaa mmiara viravai. ²³ Ii mmaanna tuu kua ivo tunoo: Ngia mmuakiaaya ngiingii mmaapu ngaruuyauvaa vitada ni mi kiada kiatee: Inna ainiyauvaivee, kiasa kiada niini yapaatee, tiravai. ²⁴ Yoosiipooya Mariaaya Anutuugaa mmaanna tuu kua vovai vauvaa iikiara vida ngiamma mirunna taaramannee vuaeheenna roosuu nnaakaraivaitana varada hudaara viravai.

²⁵ Vuduu vaidi yoketaa vovai yoosinna Yerusareema varuuvaa nnutuuvo Simioono ivo Anutuugaa mmayaayaivaara yaagueeqainno Isarairaiya vitaanara vaidiiavaara faannainno varuduu Mmannasa Yoketaivoono inna tasipama viravai. ²⁶ Vaa tauraa Mmannasa Yoketaivo inna kiasa mmioo tunoo: Fai hama a putirainna mmannammanna hara kiee variee Isarairaiyara Anutuugo mmataama kioo vaidiiavaa tee nnaagiai putinaravaivee,

tiravai. ²⁷ Nnaagiai Mmannasa Yoketaivo Simioonaa yaagueeqama tasipooduu rikioo ivo nuunaira nnau pinaivaki oro hara kioo varuduu Isarairaa gioonna kiaapuuya tupatupaa mmaanna tuu aataruuvaa iirayaama Yisuunna kaano koovaitana iikiaara inna vitada nnuduu ²⁸ Simioono Yisuunna sootu pabaanama tu kioo vainno Anutuuqaara kua yoketaivaa tioo tunoo:

²⁹ Udaanga-o, a nnaaru kua kutaa tunnaivaa aanna vaa na taunoo.

Fai na i mmoori vareera vaidiivo ausa nuufa tasipama putinaravai.

³⁰ Ivo ti vitoo yoketaivau yapaanaravaa vaa na ni avuuvaadiri taunoo.

³¹ Eeno mmuakiaa gioonna kiaapuuyani inna teerama kiaannaivo tiivaa makee na tauko nninoo.

³² Ivo mmeekia taivaa roosiima gioonna kiaapu ngiari voopinnaiya yoketaa aataruuvaa kooyaa vitainaravai. Vitaama kinai ii gioonna kiaapu Isarairaa iyakidiri diitaivara mmuakiaa gioonna kiaapuuyaano iyara kua yoketaivaa kiaravaivee.

Simioono itaa kua tiravai.

³³ Tuduu Yisuunna kaano koovaitana Simioono tuu kuaivara nnikiarauduu ³⁴ Simioono kua yoketaivaa iya kua mmi kioo nnaakaraivaa kaana Mariaanna tunoo: Aa nnaakara aavaa Anutuuqoono mmataama kiai aavaara gioonna kiaapu Isarairaiya fai vooya inna mmooka hanigia mmikiai vooya innara yoketaakiaaravai. Anutuugo innaadiri atuu roosiima yapa kinai fai gioonna kiaapuuya innara maisa kua tikio rikioo ³⁵ fai ngiari yaatana vai kuaivo kooyaa vainaravai. Paipaivo avaikaraivaa roosiima fai mmuutararavai i aakiaivaki nninaravaivee. Simioono itaa kua tiravai.

³⁶ Gioonna forofetaa voovai nnutuuvo Anaava ivo Asereenna oyaiyakidiri diitoo varuuvaa koonna nnutuuvo Panueerovee. Ivo vaatiivaa varoo inna tasipama varuu nuanuuvo yaaku saivai karasaidiri taaravaitana taika kiooduu vaatiivo putiravai. ³⁷ Putuduu too muadavai hara kioo varududuu kaayau nuanu (84) taika kiooduu ivo yotera kieeravai. Yotera kioo hama ivo nuunaira nnau pinaivaa pikieerama kioo ivo heenaivaa pataivaa nuunama kioo Anutuuqaa ari ausa mmuduuyavavaa mmioo vo suai vo suai yeenaivaa pikioo kati varioo Anutuuqaara yaaku vareeravai. ³⁸ Simioono kuaivaa kua taika kioo suaiivaki ivo ngioo nnaakaraivara Anutuuqaata kua yoketaivaa kua kioo innara gioonna kiaapuuya kua mmiravai. Anutuugo titano tuoo Yerusareemaiya yookaama kioo vitoo yoketaivau yapaanara vaidiivaara mmuakiaa gioonna kiaapu innara faannauya ivo nnaakaraivara kua mmiravai.

Yoosiipooya Mariaaya kava Nasareeta viravai

³⁹ Kiaa mmuduu Yoosiipooya Mariaaya Udaanga Anutuuqaa mmaanna tuu aataruuvaa iima taika kiada kava vara ranada ngiari yoosinna Karirayaa vau yoosinna kiisaivaa nnutuuvo Nasareeta viravai. ⁴⁰ Oto ivaki varuduu bnaakaraivo yokeenno pinaa kiooduu inna tinniivo ari vookaraduu Anutuuqo innara kaayaama mmuduuya ruoo innara yoketairavai.

Yisuuva ngiaammuu kiisavoono nuunaira nnauvaki kua tiravai

⁴¹ Vo nuanu vo nuanu Yisuunna kaano koovaitana Yerusareema vida buusaivaa nnutuuvo Varaigiataivaa nneeravai. ⁴² Nnaagiai Yisuunna nuanuuvo yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana taika kiooduu teeda iya vida Yerusareema Varaigiataa buusaivaa ngiari nneerayaama nnaara viravai. ⁴³ Oro iya varida yeenna nneedada yapooma yeenna nneera suaiyauvo taika kiooduu iya ngiari yooqee kava vara ranada viravai. Vida varuduu ngiaammuu kiisa Yisuuva homo Yerusareema variravai. Varuduu kaano koovaitana hama innara rikieerada ⁴⁴ ivo ngiari seena gioonna kiaapuuya tasipama vaa kuainoo kua kiada mmuaa suaivai vidada heenauduu innara buaidada tooduu hama ivo ngiari seenaiyaata ngiari oyaiyaatama tasipama variravai. ⁴⁵ Hama iya tasipama varuduu iya kava vara ranada Yerusareema nnida innara buaidada nniravai. ⁴⁶ Nnida innara buaidada tooduu taaravooma suaiivo taika kiooduu ivo iya too vairavai. Vaa ivo nuunaira nnau pinaivaki vaidi Yutayaiya vitaira vaidiyyaatama varioo iya kuaivaa rikioo ivaara iya yaparairavai. ⁴⁷ Yaparaduu rikiaada mmuakiaaya inna kua rikiooya inna tinni ari vookaravudiri iya sai tuuvaara nnikiarairavai. ⁴⁸ Nnikiarada ivau varuduu

kaano koovaitana numa inna teeda kaayauma nnikiaraida yaaku vuatavuataida varida kaano tunoo: Ni maapu-o, a aaniira ti pikiee itaama nookiannanee? Rikiaanee. I koovaata neetama pinaama ti ausaivaitana mmuaararaiakia ta pinaama aiyara buaama rada nookiaunnanoo, ⁴⁹ tuduu rikioo iva sai tunoo: Mo ngia aaniiraida niyara buaama rada nookiaannee? Na inna aikiooma ni Napoonna nnauvaki hara kiee variauvaa hama ngia tuqinnama teeda rikiaannee? ⁵⁰ tuduu rikiada ivo iya tuu kuaivaa hama iya arinaima rikieeravai.

⁵¹ Hama iya rikiooduu Yisuuva iya tasipama vara ranoo vioo Nasareeta varioo iya kuaivaa rikiooduu ari kaanoono inna kuaivaata inna mmooriivaatama ari yaata tinnivaki yapeeravai. ⁵² Yisuuva yokeenno varuduu ari tinniivo ari vookaraduu gioonna kiaapuuya innara yoketauduu Anutuuoqootama innara yoketairavai.

3

Yuvuaano nnoori apiraivoono kuaivaa

iya kiasa mmiravai

(Matai 3:1-12; Marakaa 1:1-8; Yuvuaano 1:19-28)

¹ Vaidiivaa nnutuuvo Tiperiaava Roomaaya kieetavai dioo vainno nuanu yaakuuvaitana yuku saivai taika kiooduu homo ivo iya kieetavai diravai. Duduu vaidiivaa nnutuuvuaivo Podiiva vuaivo Piratuuso gioonna kiaapu Yutayaiyara duduu Herooto gioonna kiaapu Karirayaiyara diravai. Duduu inna vayaava Piriipo gioonna kiaapu Iturayaiyaraatama mmata pinaava nnutuuvo Tarakonitiinga ivaki varuuyaraatama duduu vaidi Rusaniiva gioonna kiaapu Avireneeyara diravai. ² Ii suai ivaki vaidiivaitana Anasaaya Kayapaaya Anutuuoqara kati puara hudeera kieetavaitana variravai. Iqii suai ivaki Sakariaasaa mmaapuuvo Yuvuaano koo mmuyai gaangaivau varuduu Anutuuoqo ari kua mmayaayaivaa inna kiasa mmiravai. ³ Kiasa mmuduu rikioo Yuvuaano mmuakiasa yosinnayauvai nnoori Yorotaana siriivau vau yosinnaiyauvaki nuainno varioo Anutuuoqaa mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmioo tunoo: Ngia ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiada nnikiai na nnooriivaadiri ngii apino Anutuuoqo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravaivee. ⁴ Ivo itaa kua tuuvaara nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaava ari yanaivau fafaara roo tunoo:

Vaidi voovoono koo mmuyai gaanga voovau

dioo vainno aayanna roo tinara:

Ngia ngii kieetaivaara aataruuvaa teerairavaa

roosiima ngii Udaangaivaara teerama kiatee.

Udaangaivo ngiisi nninaravaara

teeraiida safuuma kiatee.

⁵ Mmuakiasa hoonuruuyauvaa rummua apida mmuakiasa taapiiyauvaa hanuu varadu kiatee.

Oo rakau numa rakau vai aataruuyauvaa

hanuu safuuma kiada

aataruuvau sikauyauvo vaiyauvaa teeda

hanuu suooda kiatee.

⁶ Fai itaikio Anutuuoqo gioonna kiaapuuya vitoo

aataru yoketaivau yapaanaravaa

fai mmuakiasa taaravaivee, tinaravaivee.

Yisayaava itaa kua kiasa fafaara reeravai.

⁷ Kaayau gioonna kiaapuuya nnida Yuvuaano nnoori ti apuaveera kiasa innasi nnduu rikioo Yuvuaano tunoo: Ngia gioonna kiaapu maisaso, gioono ngii giasa ngii mikiai Anutuuoqo irisai maisaivaa ngii minarivaara rikiadaida aatuuda niisi ngiaannee? ⁸ Ngia kutaa tuanaa ngiingii mmoori maisaiyauvaa pikiada ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa hanigiada mmoori yoketaivaa iikio kaanaivo kooyaa vainaravai. Sa ngiengienaidiri yaata utida kiatee: Inna Aparahaamo ti nnaakuvavee. Ta aikiooma variaunnanoo, kiatee. Na ngii giasa ngii miaunoo. Aa sikau aayauvaadiri Anutuuoqo iinaree tioo inai vida hanigiada fai Aparahaamaa uru nnaakaraya variaaravai. ⁹ Anna makee Anutuuoqo irisai maisaivaa mmnarivaivo vaidiivo haivaa yatariiyauvaa oyaiyauvaki teerama kioo tu kioo vaivaa roosiivai. Yatari hama iira yoketaa vaiyauvaa hanaa rakau ikiana kagaari kiaanaravaivee, tiravai.

¹⁰ Tuduu rikiada gioonna kiaapuuya inna yaparaida tunoo: Mo dee mmoorivai ta iikiaarannee? ¹¹ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Gioonna kiaapu voovoono yaapa taaravaitana vaivoono voovai hama yaapaataivaa mmiaivee. Gioonna kiaapu voovoono yeenna vakiaivoono ari seenaiyaatama nnoo mmiaivee. ¹² tuduu rikiada vaidi sikau

takiisa vareeraiya Yuvuaano iya nnoori apuaiveera nnida inna yaparaida tunoo: Vitairao, teetaatama aaniivai iikiaarannee? ¹³ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Sikauyauvaa ngii kieetaiya safuuma ngii giaa ngii miaivaugiataama varaatee. Sa ngiingiyyara yaata utida oro hayuuma varaatee, ¹⁴ tuduu rikiaada rapira vaidiyya inna yaparaida tunoo: Mo tee mo. Ta aaniivai iikiaarannee? tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Sa gioonna kiaapuuya ruputida iya unnakua tida iya sikauyauvaa mmuara varaatee. Ngii mmoori irisai sikauyauvaara sa momonakiatee. Inna aikioovaiivee kiatee, tiravai.

¹⁵ Gioonna kiaapuuya Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara faannaida varida mmuakiaaya pinaama Yuvuaanaara yaata utida tunoo: Aanna Anutuugo mmataama kioo vaidiivonnee? ¹⁶ tuuvaara Yuvuaano iya mmuakiaaya tunoo: Na kati mmanna nnooriivaadiri ngii apuaunoo. Ivo ni nnaagiai nninaraivoono nnoonna vaidivai. Na vaidi kiisavai. Hama na yopeema mmoori vareera ngiaammuaaya roosiima inna yuku nnabaivaitana yeenaivaitana rakuasaa kiese utu radaanaravai. Fai ivoono Anutuugaa Mmannaasa Yoketaivaa tino too ngia vaa ausa hanigiaiya ngii aakiaiyavuki varinaravai. Hama ausa hanigiaiya fai irisai maisa ikia roosiivaa iya mmunaravai. ¹⁷ Ivoono ari savoora roosiivaadiri vuuita iiraiyauvaa rummua rusuku kioo supiya uyu ngiau kiakio rikioo iiraiyauvo mmatayaa tuoo kuaikio iyauvaa varoo ari yeenna yapa kieera nnauvaki yapa kioo nnabaiyauvaa varoo ikia hama tasuuvaki kagaari kiaanaravaivee, tiravai.

Yuvuaano Yisuunna nnoori apiravai
(*Matai 3:13-17; Marakaa 1:9-11*)

¹⁸ Yuvuaano itaa kua kua kioo ari vo kua ari vo kuaivaatama kuainnama kioo gioonna kiaapuuya mmayaaya yoketaivaa kuaa mmiravai. ¹⁹⁻²² Kiaa mmioo gioonna kiaapuuya nnoori apu taika kioo nnaagiai Yisuunnaatama apu taika kiooduu rikioo Yisuuva yaaku varoo varuduu too ngiauvo rusiti varoo vioo sai ngioo sauduu Mmannaasa Yoketaivo ngiaamma mirunnaivaa roosuuvono tuoo tuoo tuma innayaa variravai. Varuduu rikiooduu ngiau aapuuvakidiri Anutuugaa kuaivo tuoo tunoo: A ni Maapu tuanaakuavee. Na aiyara mmuduuya ruee na i tauko pinaama ni yoketaivo, tiravai.

Herooto mmoori maisaivaa uuvaara Yuvuaano inna tuduu rikioo Herooto inna vitoo oovi nnauvaki inna yapa kieeravai. Vaa Herooto ari vayaanna nnaataivaa Herootiaanna mmuara varoovaaaraatama ari vo mmoori maisamaisauyauvaa uuvaaraatama Yuvuaano inna tiravai. Herooto kava vo mmoori maisa voovai iinno Yuvuaanaa oovi nnauvaki yapa kieeravai.

Yisuunna nnaakukiaiya nnutuyauvaivee
(*Matai 1:1-17*)

²³ Tauraa toosa hareera suaivaki Yisuuva nuainno gioonna kiaapuuya Anutuugaa mmayaayavvaa kuaa mmiaa roo nuau suaivaki inna nuanuuvoo vaidi voovai yuku yaaku taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana vairavai. Gioonna kiaapuuya innara yaata utida tunoo: Inna Yoosiipaa mmaapu tuanaavaivee, tiravai.

Yoosiipaa koova Eriiva

²⁴ Eriinna koova Matataava

Matataanna koova Riviiiva

Riviiinna koova Merikiiva

Merikiinna koova Yanaiva

Yanainna koova Yoosiipo

²⁵ Yoosiipaa koova Matatiaava

Matatiaanna koova Amooso

Amoosaa koova Naumo

Naumaa koova Esiriiva

Esiriinna koova Nagaiva

²⁶ Nagainna koova Mataava

Mataanna koova Matatiaava

Matatiaanna koova Simeeva

Simeenna koova Yosekeeva

Yosekeenna koova Yotaava

²⁷ Yotaanna koova Yovuaanaano

Yovuaanaanaa koova Resaava

Resaanna koova Seruvavereeva

Seruvavereenna koova Seratiereeva

Seratiereenna koova Neriiva

²⁸ Neriinna koova Merekiiva

Merekiinna koova Adiiva

- Adiinna koova Kosaamo
 Kosaamaa koova Eremadaamo
 Eremadaamaa koova Ereeva
 29 Ereenna koova Yosuaava
 Yosuaanna koova Eriesereeva
 Eriesereenna koova Yoriimo
 Yoriimaa koova Matataava
 Matataanna koova Riviiiva
 30 Riviinna koova Simioono
 Simioonaa koova Yutaava
 Yutaanna koova Yoosiipo
 Yoosiipaa koova Yonaamo
 Yonaamaa koova Eriakiimo
 31 Eriakiimaa koova Meriaava
 Meriaanna koova Menaava
 Menaanna koova Matataava
 Matataanna koova Nataano
 Nataanaa koova Davuutiiva
 32 Davuutiinna koova Isaiva
 Isainna koova Yoveteeva
 Yoveteenna koova Buaaso
 Buaasaa koova Saramoova
 Saramoonna koova Nasoono
 33 Nasoonaa koova Aminataapo
 Aminataapaa koova Araamo
 Araamaa koova Ariniiva
 Ariniinna koova Eseroono
 Eseroonaa koova Pereseeva
 Pereseenna koova Yutaava
 34 Yutaanna koova Yakoopo
 Yakoopaa koova Isaako
 Isaakaa koova Aparahaamo
 Aparahaamaa koova Taraava
 Taraanna koova Nakoroova
 35 Nakoroonna koova Serukuuva
 Serukuunna koova Reguuva
 Reguunna koova Peregeeva
 Peregeenna koova Evereeva
 Evereenna koova Seraava
 36 Seraanna koova Kainaano
 Kainaanaa koova Arapasataava
 Arapasataanna koova Seemo
 Seemaa koova Nuvuaava
 Nuvuaanna koova Ramekeeva
 37 Ramekeenna koova Metusaraava
 Metusaraanna koova Inooko
 Inookaa koova Yareeto
 Yareetaa koova Marereeva
 Marereenna koova Kainaano
 38 Kainaanaa koova Enosoova
 Enosoonna koova Seeto
 Seetaa koova Ataamovee.
 Ataamo inna Anutuuqaa mmaapuuvovee.

4

Sataango Yisuunna iinno taanaree kiaa iiravai
(Matai 4:1-11; Marakaa 1:12-13)

¹ Yisuuva nnoori Yorotaanaivakidiri kava vara ranoo nnuduu Mmannasa Yoketaivo inna aakiaivaki suvuau kioo inna vitoo koo mmuyai gaanga voovaura viravai. ² Oro hara kioo varuduu taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo suaiyauvaki ivo muaraagaki-aiveera Sataango numa inna iinno taanee kiaa inna yaparairavai. Yaparaududuu Yisuuva

mmuakiaa suaivai hama yeenna nneerama kioo kati hara kioo varududu suaivo taika kiooduu pinaama inna yeenna rairavai.

³Yeenna rauduu rikioo Sataango Yisuunna tunoo: A Anutuugaa Mmaapukuavee tiee aa sikau aavaa tino too hanigoo yeenna bereetavai vakiaivee, ⁴tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapuuya yeennaiyauvaa nnaasu nneeda iyauvaara yaata utikio hama iyauvoono iya mmannasaiyauvaa yaagueeqainaravaivee, tiivaivee.

⁵Tuduu rikioo Sataango Yisuunna vitoo verepi vioo mmuakiaa yoosinna mmataivau vauyauvaa akiairaama inna vitainno ⁶inna tunoo: Aa yoosinna aayauvaara Dianeera yaagueeqaivaa na i mminai tee a dinaravai. Mmuakiaa mminnaa yoketaiyauvo ivaki vaiyauvaa fai na i mminaravai. Anutuugo vaa aa mminnaa aayauvaa ni mivaivee. Fai na vaidi voovai ni miataivaa fai na inna mminaravai. ⁷Fai a ai ausa mmuduuyauvaa ni minai na aa mminnaa mmuakiaa aayauvaa i mminaravaivee, ⁸tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: I Udaanga Anutuugaa ai ausa mmuduuyauvaa mmiee inna mmooriivaa nnaasu iikinee, tiivaivee.

⁹Ivo itaa kua tuduu rikioo Sataango inna vitoo Yerusareema vioo nuunaira nnau pinaivaa pupukiaivau yapa kioo inna tunoo: A Anutuugaa Mmaapukuavee tiee aavaudiri suairoonmu kiee mmataiyaa kuane. ¹⁰Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Anutuugo ari aangeraiya titanai aiyara haitatuukiaaravaivee, ¹¹tikio

vo kua voovai vainno tinoo: Ai yukuuvaa sikauyaadiri rusimmaurivoora kiaa iya ngiari yaakuuyauvaadiri suoodaa i sootu utuaaravaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivaivee, ¹²tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Sa i Udaanga Anutuugaa inna taanee, tiivaivee, ¹³tuduu rikioo Sataango Yisuunna mmuakiaa kuavai yaparainnonno rikioo inna pikioo viravai. Mo vo suai kava inna yaparainaraivaara ivo faannainno variravai.

*Yisuuva ari mmooriivaa tauraa Karirayaa ivaki iiravai
(Matai 4:12-17; Marakaa 1:14-15)*

¹⁴Mmannasa Yoketaivo yaagueeqama Yisuunna tasipooduu too kava vara ranoo Kari-rayaa vuduu gioonna kiaapuuya iva uu mmooriivaara mmuakiaa yoosinnaiyauvaki varuuya kiaa mmuduu rikieeravai. ¹⁵Rikiooduu ivo ngiari nuunaira nnauyauvaki nuainno varioo mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmuduu rikiada iya innara kua yoketaivaa tiravai.

Gioonna kiaapu Nasareetaiya Yisuunnara

*ooqoo tiravai
(Matai 13:53-58; Marakaa 6:1-6)*

¹⁶Yisuuva ari yokoo yoosinna Nasareetaivakira vioo vioo oro ivaki varioo kati varira suaivaki nuunaira nnauvaki ari virayaama vioo ivaki variravai. Varioonnonno diitoo Anutuugaa kua fafaaraivaa yaarinara uduu ¹⁷vaidi voovoono nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaanna yanaivaa inna mmuduu varoo yanaa hovekuvaa raduda kioo kuaivaara buainnonno tooduu inna too vauduu too yaaruoo tunoo:

¹⁸Na mmayaaya yoketaivaa
gioonna kiaapu mmanna haipuuuya
kiaa mmianeeraivaara
Udaangaivo ni mmataama kiaivai.
Ivo itaama ni mmataama kiaivaara
inna Mmannasaivo niiki varinoo.
Gioonna kiaapu oovi nnauvaki variyaiya
mmaanai kuateeraivaara
na iya kiaa mminaraivaara
ivo ni titaivai.
Gioonna kiaapu avu huruutaiya
kava avu taateeraivaara ni titaivai.
Gioonna kiaapu mmuaararaiyauvo
iya suvuaiya tino too
iya mmuaararaiyauvo taikaiveeraivaara ni titaivai.

¹⁹Ii suai ivaki Udaangaivo
gioonna kiaapuuya vitoo
aataru yoketaivau yapaanaraivaara
iya kiaa mmianeera
ni titaikiai na tummuauvaivee.

²⁰ Yisuuva Anutuugaa kuaivo itaama vauvaa jaarummua taika kioo yanaivaa kava hovekama kioo yanaa haitatuura vaidiivaa mmi kioo variravai. Varuduu mmuakiaa gioonna kiaapu nuunaira nnauvaki varuuya inna teeda nnaasu vauduu ²¹ Yisuuva iya tunoo: Aanna makee na kuaivaa jaaruu saivaata kaanaivo vainoo, ²² tuduu rikiada mmuakiaaya innara kua yoketaivaa tida ivo kua ari vookarauvaa tuuvaara pinaama yaata utida ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Aanna Yoosiipaa mmaapuvai. Mo aaniira ivo itaa kua tiinne? tiravai.

²³ Yisuuva iya tunoo: Vaa na rikiaunoo. Fai ta tupaa tira kua voovai ngia ni tida kiaara: A tutaagaa roosiima aiyara tuqinnaanee, kjaaravee. Ii ngia itaa kua kiasa kua oyaivaa ni tida kiaara: A iikiannani ta rikiaunna mmaoriiivaa a yoo sinna Kapanauma iikiannaneema a yokeekianna yoo sinna aavaki iikiane. Fai ngia ni itaa kua kjaaravee. ²⁴ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Kua kutaa tira vaidi forofetaivaa mmuakiaa yoo sinna innara yoketaakiaani ari yoo sinna tuanaia hama innara yoketaakiaavai. ²⁵ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaaruaa vaidi Irayaava varuu suaivaki gioonna muaada kaayauya Isarairaa mmataivau variravai. Varuduu taaravooma nuanu-uvo taika kioodoo vo nuunuvai tammaivaki hama vatiivo ruduu hama yeennaatoduu mmuakiaa yoo sinna varuuya yeenna rairavai. ²⁶ Iya yeenna rauduu hama Anutuugo vaidi forofetaa Irayaanna titoduu vioo Isarairaa gioonna muaadaiyara tuqinneeravai. Ivo vioo Sitoonaa mmataivaki vau yoo sinna kiisaivaa nnutuuvo Sarepataa ivaki varuu gioonna muaadaivaa nnaasu tuqinneeravai. ²⁷ Nnaaruaa vaidi forofetaa voovai nnutuuvo Iriisaava varuu suaivaki Isarairaa gioonna kiaapu kaayauya mmamma buunna hooya roosuuya variravai. Anutuugo hama iya tuqinneeravai. Suriaa vaidiivaa nnutuuvo Naimaanaa nnaasu tuqinneeravaivee, ²⁸ tuduu rikiada gioonna kiaapu nuunaira nnauvaki suvuauya inna kuaivaa iya ausa nniitarooduu ²⁹ diitada inna utu raririida yoo sinna tooyavau vida taapiivau ngiari yoo sinnaivo vauvau vitada vida mmutuuvaudiri feena oogavau kagaari kiaara iravai. ³⁰ Kagaari kiaara uduu too ivo kati iya aakiaidaadiri ari kuane tuudaa viravai.

Vaidiivaaki mmagia maisaivo topauvaa

*Yisuuva titeeravai
(Marakaa 1:21-28)*

³¹ Yisuuva kava vara ranoo vioo vioo yoo sinna Kapanauma Karirayaa vau yoo sinnaivaki oro varioo Yutayaya kati varira suaivaki nuunaira nnauvaki vioo gioonna kuaapuua Anutuugaa mmayaayavaa kiasa mmiravai. ³² Kiaa mmuduu rikiada ari vookaraa yaagueeqaivo inna tasipooduu kuaivaa tuuvaara gioonna kiaapuua nnikiaravai. ³³ Nnikiarauduu vaidi voovai inna aakiaivaki mmagia maisaivo topauvo nuunaira nnauvaki varioo pinaama kai tiao mmagia maisaivo inna kiasa mmuu kuaivaa tunoo: ³⁴ Ai, Yisuu-o, Nasareetaa vaidikuavee. A aaniivai ti iinarainna ngiannanee? A ti ruputu taikaanara ngiannanee? Vaa na i tauvai. A Anutuugaa vaidi yoketaa tuanaakuavee, ³⁵ tuduu rikioo Yisuuva yaagueeqama mmagia maisaivaa tunoo: Sa kua tirainna vaidiivaa aakiaivakidiri tiee kuane, tuduu rikioo mmagia maisaivo vaidiivaa ruputuduu iya avuuvau vioo varoo mmataivau vauduu mmagia maisaivo inna aakiaivakidiri pikioo vioo kioodoo hama inna mmammaivo nniitareeravai. ³⁶ Hama nniitarooduu mmuakiaa gioonna kiaapuua teeda nnikiaraida ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmiida tunoo: Mo aa vaidi aavo aani kuavai ari vookarai kua aavaa tiinne? Ivo yaagueeqa vaidivai vaidi kieetaano tirayaama mmagia maisaiyavaa yaagueeqama tikiai kuaano, ³⁷ tuduu rikiada gioonna kiaapuua teeda vida mmuakiaa vaini vainima vau yoo sinnaiyavaki varuuya Yisuuva uu mmooriivaa kiasa mmuduu rikieeravai.

*Yisuuva kaayau nniitarooya tuqinneeravai
(Matai 8:14-17; Marakaa 1:29-34)*

³⁸ Yisuuva nuunaira nnauvakidiri pikioo Simoonaa nnauvaki vioo tooduu Simoonaa nnummuayaanaa nniitarooduu pinaama ikiyanaa tooduu iya innara Yisuuva kiasa mmiravai. ³⁹ Kiaa mmuduu rikioo oro inna mmaataivaa vainiivau dioo vainno inna ikiyanaa taivo taikaiveera tuduu taikooduu akiairauduu diitoo yeennaivaa iya mmiravai.

⁴⁰ Mmuduu rikioo suaivo haatapooduu teeda gioonna kiaapu vooyaano ngiari seena nniitaroo ari vookara ari vookarauya vitada Yisunnasi nnuudu too iyayaa ari yaakuuvaitana utuoo mmuakiaaya tuqinneeravai. ⁴¹ Tuqinnooduu gioonna kiaapuua aakiaiyavakidiri mmagia maisaiyauvo iya pikiada tiida vida tunoo: A Anutuugaa Mmaapu tuanaakuavee, tuduu rikioo Yisuuva iya yaagueeqama ooqoo tiao tunoo: Sa kua kiatee, tiravai. Ivo Anutuugo mmataama kioo vaidivai varuuvaa mmagia maisaiya arinaima teeda rikieeravai. Iya innara itaama teeda rikioovaa Yisuuva iya ooqoo tiravai.

Yisuuva Yutayaiya mmayaaya yoketaivaa

*kiaa mmiravai
(Marakaa 1:35-39)*

⁴² Patauduu Yisuuva diitoo yoosinnaivaki pikioo kumina mmata voovau variravai. Varuduu gioonna kiaapuuya innara buaama rada nuaidada tooduu iya too vauduu teeda ivo iya pikieevoora kiaa ooqoo kiaaree kiaa uduu ⁴³ Yisuuva iya tunoo: Na Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmayaaya yoketaivaa nuaina variee vo yoosinna vo yoosinna variaa gioonna kiaapuuyaatama kiaa mmianeera Anutuugo ni titooduu na tiiravaivee, ⁴⁴ kiaa kioo nuainno varioo Yutayaiya nuunaira nnauyauvaki varioo Anutuugaa mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai.

5

*Yisuuva ari ngiaammuu tauraiyara maavee tiravai
(Matai 4:18-22; Marakaa 1:16-20)*

¹ Vo suai Yisuuva nnoori haruungaivaa nnutuuvo Genesareeta siriivau dioo vainno Anutuugaa kua yoketaivaa tioo varuduu gioonna kiaapuuya Anutuugaa kuaivaa rikiaara iida varida ngiari feena ngiari feenaida varida inna suvuairavai. ² Inna suvuai kiada uduu iya tooduu kanuu taaravaitana inna too vauduu vaa nakaaraiya utu raririima rada siriivau yapa kiada oro ngiari utua vaaheeyauvaa finida variravai. ³ Finida varuduu Yisuuva kanuu voovaki karoo dioo vainno ivaa nakaaravaa Simoonaa yaparainno tunoo: Ai kanuu aavaa feenanoo nnoori tooyannigiatua kuaivee, tuduu rikioo feena kioodoo vuduu Yisuuva ivaki varioo gioonna kiaapuuya mmayaayaivaa kiaa mmiravai.

⁴ Kiaa mmi taika kioo Simoonaa tunoo: Ai kanuuvaa kava feena kino nnoori haruunga tammaa ivau vinai eenoo ai seenaiyaatama ngiingii utua vaaheeyauvaa varada ivaki kagaari kikio vinai tavauyauvaa varaatee, ⁵ tuduu rikioo Simoono sai tunoo: Nnoonna-o, ta heenageena puruaunnono hama tavauyauvo ti tainoo. Mo inna aikioo a tinai tee na kava utua vaaheeyauvaa kagaari kiaanaravaivee, ⁶ kiaa kioo ivo ari seenaiyaatama ngiari utua vaaheeyauvaa varada oro kagaari kioodoo vuduu tavauyauvo iya utua vaaheeyauvaki nnida vidada suvui kiada vauduu iya utua vaaheeyauvo takeekiataama uduu ⁷ ngiari seena tavau vareera vooya vo kanuuvaki varuuyara rootu maavee tida tunoo: Numa ti tasipama tavau aayauvaa varaatee, tuduu rikiaada nnuduu taara kanuu-vaitanaki tavauyauvo fuugiaama kioo vauduu kanuuvaitana mmeepi nnoori aakiaivaki kuataama iiravai. ⁸ Kuataama uduu Simoono Petrooso ivaa too Yisuunna yuku oyaivaki toorivu yau haroo tunoo: Udaanga-o, ni mminnamminnaa maisaivo ni suvuiavaara ni pikiee kuanee. ⁹ Petrooso ariyara nnikiarainno itaa kua tiravai. Ivootama mmuakiaa vaidiiva inna tasipooayaatama kaayau tavauyauvaa varooavaara ngiariyara nnikiariravai. ¹⁰ Nnikiarauduu Simoonaa vuvaitana Sevetainna mmaapuuvaitana Yakoopaya Yuvuaanayaatama nnikiariravai. Nnikiarauduu Yisuuva Simoonaa tunoo: Sa aatunna variane. Fai yapooma a tavau vareerayaama a gioonna kiaapuuya vitee niisi nninaravai. Fai a mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mminai rikiaada fai ni nnaagiai ngiaaravaivee, ¹¹ tuduu rikiaada varada vida kanuuvaitanaakidiri nnoori siriivau reemi rada ngiari mminnaa mmuakiaayauvai pikiada Yisuunna nnaagiai viravai.

*Yisuuva vaidi buunna hooya mmamma roosuuvaa tuqinneeeravai
(Matai 8:1-4; Marakaa 1:40-45)*

¹² Vo suai voovaki Yisuuva vo yoosinnavaki varuduu vaidi buunna hooya mmamma roosuuvoo innasi nniravai. Numa Yisuunna too inna yuku oyaivaki vioo varoo vainno yaagueeqama inna yaparainno tunoo: Udaanga-o, a ni mmammaivaa tuqinnaanaree tiee fai a aikiooma tuqinnaanaravaivee, ¹³ tuduu rikioo Yisuuva ari yaakuuvaa reeti vaidiivaa mmammaivau utuoo tunoo: Fai na i tuqinnaanaravaivee. Na tino i mmammaivo yoketaakiaivee. Ivo itaa kua tuu saivaata inna mmammaivo buunna hooya mmamma roosuuvo taikeravai. ¹⁴ Taika kioodoo Yisuuva yaagueeqama inna kiaa mmioo tunoo: Na i iikiauvaara sa gioonna kiaapu vooya kiaa mmiane. Akiairaama viee Anutuugaara kati puara hudeera vaidiivaa ai mmammaivaa inna vitaama kiee i mmammaivo kava yoketaivaara nnaaruaa vaidi Musiiva tuuvaugiataama puara sipisiipaivaa kati rupuuto kiee Anutuugaara hudaanee. Hudanai rikiaada gioonna kiaapuuya i mmammaivo yoke-taivaara arinaima teeda rikiaaravaivee, ¹⁵ tuduu rikioonnaata Yisuuva uu mmooriivaara gioonna kiaapuuya kiaa mmuduu kaayakaayau Yisuuva iya kiaa mmuu kuaiyauvaa rikiaara nnida ivo ari vookara ari vookarau nniitarooya tuqinnaiveeraivaara innasi nniravai. ¹⁶ Iya itaama uduu suai vooyauvaki Yisuuva iya pikioo kumina mmata vooyauvaki varioo yaaku varaanara viravai.

*Yisuuva vaidi voovai mmammaivo putuuvaa tuqinneeravai
(Matai 9:1-8; Marakaa 2:1-12)*

¹⁷ Vo suai Yisuuva gioonna kiaapuuya kua mmayaayaivaa kua mmioo varuu suai voovaki Farisai vaidi vooyaata kua mmaanna kua mmira vaidi vooyaata diitada mmuakiaa yoosinna Karirayaa vauyauvakidiri nnida mmuakiaa yoosinna Yutayaa vauyauvakidiri nnida yoosinna Yerusaaremaivakidiriaatama nnida ivaki variravai. Ivaki varuduu Udaangaivo vaidi nniitarooya tuqinneera yaagueeqaivaa Yisuunna mmuduu innaki vairavai. ¹⁸ Vauduu vaidi vooyaano vaidi yuku yaaku putuuvaa ari kegeennaivau vuru vauvaa taina rau varada Yisuuva varuu nnauvakira nnida Yisuunna vunnigiataa yapaara nniravai. ¹⁹ Nnida tooduu gioonna kiaapuuya Yisuunna suvuau kioodoo hama iya inna varada Yisuunnasi ngiaara aataruuvootauduu teeda nnauvau karada tausiivaa rabara kiada gioonna kiaapuuya aakiaivaki Yisuunna vunnigiataa yuku yaaku putuu vaidiivaa kegeennaivaa utida reemma kioodoo tiiravai. ²⁰ Tuuduu rikioo iya ngiari yaata tinniiyauvaki vau kuaivaa Yisuunnara tunoo: Ivo aikiooma tuqinnaanaravaivee, tuu kuaivaa Yisuuva rikioo vaidi yuku yaaku putuuvaa tunoo: Boo, ni vaidivai vaa na kiauko i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo, ²¹ tuduu rikiaada kua mmaanna kua mmiraiyaata vaidi Farisaiyaatama ngiari yaata tinniiyauvaki kuaivaa yaata utida tunoo: Dee vaidivoono ariiyara yaata utuo Anutuuga roosiima kua tiinee? Hama vaidi voovoono yopeema vaidiia mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaivaivee. Anutuugo ari mmuaavoono vaidiia mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeeraivoovee, ²² tuduu rikioo Yisuuva iya yaata tinniyaa vau kuaivaa rikioo iya tunoo: Ngia aaniira ngiingii yaata tinniiyauvaki itaama yaata utida kua kiaanee? ²³ Dee kuavai yoketainnee? Dee kuavai ari vookarainnee? Fai na tinara: Vaa na kiauko i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo, tinarannee? Vara na tinara: Diitee kuanee, tinarannee? ²⁴ Aa mmata aavau Na Vaidiivaa Mmaapuovoono gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeeraivaa nakaaravoovee. Fai na iinai ngia ivaa taaravaivee, kua kioo vaidi yuku yaaku putuuvaa tunoo: Na i kuaa i mmiaunoo. Diitee ai kegeennaivaata varee ai nnauki kuanee. ²⁵ Ivo itaa kua tuu saivaata iya avuuvau vaidiivo diitoo ari kegeennaivaata varoo Anutuugaara kua yoketaivaa kua roo ari nnauvaki viravai. ²⁶ Vuduu teeda gioonna kiaapuuya kaayauma nnikiaraida aatuuda Anutuugaara kua yoketaivaa tida tunoo: Ai, makee hama ta taunna mmoori ari vookarivaata ta taunnao, tiravai.

*Yisuuva Riviinna maavee tiravai
(Matai 9:9-13; Marakaa 2:13-17)*

²⁷ Tuduu Yisuuva mmaanai vioo tooduu vaidi sikau takiisa vareeraivaa nnutuuvo Riviiva ari sikau takiisa vareera nnauvaki variravai. Varuduu too Yisuuva inna tunoo: Ni nnaagiai ngianee, ²⁸ tuduu rikioo Riviiva diitoo ari mminnamminnaa mmuakiaavai pikioo Yisuunna nnaagiai viravai.

²⁹ Yapooma nnaagiai Riviiva Yisuunnani buusaivaa ari nnauvaki iima kioodoo kaayau sikau takiisa vareera vaidi maisa vooyaata ari vo gioonna kiaapuuyaataama iya tasipama yeenna nneeravai. ³⁰ Yeenna nneeda varuduu Farisai vaidi vooyaata kua mmaanna kua mmira vaidi vooya Farisaiya mmemmaaki varuuyaataama Yisuunna ngiaammuauya tasipama kua tida yaagueeqama ooqoo tida tunoo: Mo ngia aaniira sikau takiisa vareera maisa vaidiiaataama mmaanna tuu kuaivaa katokeera gioonna kiaapu maisaiya tasipama yeennaivaata nnooriivaatama nnaanee? ³¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Gioonna kiaapu homoraiya hama kuminayaa nniitareeraiya tuqinneera vaidiivaasi kuaavai. Gioonna kiaapu nniitareeraiya nnaasu innasi kuaavaivee. ³² Hama na tiee tinai gioonna kiaapu yoketaama variaya hanigiada yoketaama variateera na tiiravai. Na tiee gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisa suvuaiya tinai hanigiada yoketaama variateeraivaara na tiiravaivee, tiravai.

Yeenna nneeraivaara ooqoo tuuvaara

*iya Yisuunna yaparairavai
(Matai 9:14-17; Marakaa 1:18-22)*

³³ Tuduu gioonna kiaapu vooyaano Yisuunna tunoo: Yuvuaanaa nnaagiai nuairiaya makemakee iya Anutuugaara yaata utida ngiari yeenna nneeraivaara ooqoo kua kiada kati varida yaaku varada variaavai. Farisaiya nnaagiai nuairiayaataama mmuaikaraama iikiaavai. Mo i ngiaammuauya kati yeennaiyauvaata nnooriyauvaatama nneeda variaano, ³⁴ tuduu rikioo Yisuuva mmataira kuaivaa iya sai tunoo: Mo yaapeeri nneera suaiivaki kieevatiivo gioonna kiaapuuya tasipama varikiyai hama iya yopeema yeenna nneeraivaara ooqoo kiaravai. Fai iya nnaaravai. ³⁵ Fai suai voovai nninai rikiaada

vaidiyya kieevatiivaa vitada ruputikiai ii suai iyauvaki iya yeenna nneeraivaara ooqoo kjaaravaivee, tiravai.

³⁶ Yisuuva itaa kua kiaa kioo mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo tunoo: Hama gioonna kiaapu voovoono karaasa buruqaiivaa rapasi kioo varoo oro nnisiivaki funnivaai. Fai itaino karaasa buruqa rapasi kiaoivo maisaino karaasa buruqa araiivoota nnisiivootama fai hama mmuaakaraivai vainaravai. ³⁷ Hama gioonna kiaapu voovoono vuaina suuya karaasaivaa puara nnaba funnu kiaa nnisiivaki tusaa uyivai. Fai tusaa uyu kino karaasa vuaina suuyaivo vainno yootano puara nnaba nnisiivo rusitinaravai. Rusitino rikioo vuaina suuyaivo tuoo vino rikioo puara nnabaivo maisainaravai. ³⁸ Karaasa vuaina suuyaivaa puara nnaba karaasaivaki tusaa uyuavee. ³⁹ Gioonna kiaapu voovoono vuaina suuyaivaa vaa hokobama vaivaa nnoo karaasa iima kiaivaara hama mmuduuya ruaiivai. Ivo tinoo: Hokobama vaivaara ni yoketaivoo, tiivaivee. Yisuuva nnisi aataruuvoota karaasa aataruuvootama hama yoketaama mmuaavau vauvaara itaa kua tiravai.

6

Vaidiyya kati varira suaivaara Yisuunna yaparairavai
(Matai 12:1-8; Marakaa 2:23-28)

¹ Yisuuvaata ari ngiaammuauyaatama Yutayaiya kati varira suai voovaki yeenna vuuita mmooriivaki nuaida varuduu ari ngiaammuauya vuuitaivaa iraiyauvaa rasuku kiada utu sisaama kiada nnabaiyauvaa feena pikiada kaanaiyauvaa nneeravai. ² Nneeda varuduu rikiada vaidi Farisai vooya iya teeda tunoo: Ai, mo ngia aaniira ta kati varira suaivaki ti mmaanna tira kua aataruuvaa hatokaanee? ³ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia Davuutiinna mmayaayo yanaivau vaivaa jaarida hama tuqinnama rikiaavai. Nnaaruaa vaidi Davuutiivaata ari tasipama nuauyaatama kaayauma iya yeenna rauduu rikioo ⁴ Davuutiivaano Anutuugaara nuunaira nnauvaki vioo yeenna bereeta kati Anutuugaanee kiaa yapoo yeennaiyauvaa varoo nnoo ari tasipama nuauyaatama mmuduuo nneeravai. Ti mmaanna tuu kua aataruuvo vainno tunoo: Anutuugaara kati puara hudeeraiyaano nnaasu Anutuugaanee kiaa yapoo yeenna bereetaiyauvaa nnaatee, tuduaata Davuutiiva ari tasipama nuauyaatama ii kua ivaa hatoka kiada nnooduu hama Anutuugo ooqoo tiravaivee, ⁵ kiaa kioo iya tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo kati varira suaivaa nakaaravovee, tiravai.

Yisuuva vaidi yaaku sorogauvaa tuqinneeravai
(Matai 12:9-14; Marakaa 3:1-6)

⁶ Kati varira suai voovaki Yisuuva nuunaira nnauvaki vioo mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmioo varuduu vaidi voovai yaaku yaadudaivo sorogainno taminnuunnuunoo vuuvo ivaki variravai. ⁷ Ivaki varuduu kua mmaanna kiaa mmira vaidiyyaata Farisai vaidi vooyaata Yisuuva kati varira suaivaki gioonna kiaapu yuku yaaku maisaaya tuqinnaarannee kiaa inna puaisakama teeda vairavai. Ivo koonnama iinai rikiada kua pinaivaa innaki yapaaraivaara inna puaisakama teeda vairavai. ⁸ Teeda vauduu Yisuuva iya yaatana vau kuaivaa rikioo vaidi yaaku sorogauvaa tunoo: Diitee numa aapi iya avuuyavunu dianee, tuduu rikioo diitoo numa dioo vauduu ⁹ Yisuuva nmuakiaa gioonna kiaapuuya tunoo: Na ngii yaparakiunoo. Ta kati varira suaivaki dee mmoorivai iikiaarannee? Ti mmaanna tira kuaivo dataa kuainno tiinne? Vara ta mmoori yoketaivaa iikiaarannee? Vara ta mmoori maisaivaa iikiaarannee? Vara ta vaidi nniitaraivaa tuqinnaarannee? Vara ta vaidiivaa ruputikio putinarannee? ¹⁰ kiaa kioo mmuakiaaya haitatuuma too vaidi yaaku sorogauvaa tunoo: Ai yaakuuvaa raduda utuane, tuduu rikioo ari yaakuuvaa raduda utuduu yoketaiduu ¹¹ vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama ivaa teeda pinaama iya ausaiyauvo nnannatooduu Yisuunna iikiaara inna mmaara kuaivaa ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida teerama kieeravai.

Yisuuva ari ngiaammuauya mmataama kieeravai
(Matai 10:1-4; Marakaa 3:13-19)

¹² Ii suai ivaki Yisuuva taapiivaura vioo vioo oro varioo heenagieena Anutuugaara yaaku vareeravai. ¹³ Yaaku varooduduu patauduu varioo gioonna kiaapu inna nnaagiai nuairaiya ngiateera tuduu innasi nnuudu mmayaaya yoketaivaa varada nuaira ngiaam-muau yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana nnutuuyauvaa kooyaa tiravai. ¹⁴ Voovai nnutuuvaa Simoono tiravai. Yisuuva inna nnutu karaasaivaa Petorooso tiravai. Voovai Petoroosaa kataivaa nnutuuvaa Adiriaaso tioo voovai nnutuuvaa Yakooopio tioo voovai nnutuuvaa Yuvuaano tioo voovai nnutuuvaa Piriipo tioo voovai nnutuuvaa Batoro-maivavee tioo ¹⁵ voovai nnutuuvaa Mataivavee tioo voovai nnutuuvaa Tumaaso tioo

voovai Arapainna mmaapuuvaa nnutuuvaa Yakoopo tioo vaidi vooya inna mmataivaa va-roovaara kaayauma rapira vaidiivaa nnutuuvaa Simoono tioo¹⁶ voovai Yakoopaa mmaapuuvaa nnutuuvaa Yutaaso tioo voovai nnutuuvaa Yutaaso Isariooto tiravai. Ivoono nnaagiai Yisuunna nnammutuainya fai kooyaa inna vitainaraivaara kua yeena rau kieera vaidivai.

Yisuuva kaayau nniitarooya tuqinneeravai
(*Matai 4:23-25*)

¹⁷ Yisuuvaata ari ngiaammuauyaatama taapiivaudiri tiidada tuma hoonuruuvau dida vauduu kaayau ari nnaagiai nuairiyaata kaayau gioonna kiaapuuya mmuakiaa yoosinna Yutayaa ivaki vauvakidiriaatama nnuuu yoosinna pinaa Yerusareemaivakidiriaatama nnuuu nnoori pinaivaa siriivau vau yoosinna Turu Sitoonaivaitanakidiriaatama nni-ravai. Iya ivo tinara kuaivaa rikiaaraivaaraata ivo iya nniitarooyauvaa tuqinnaa-naraivaaraatama nni-ravai. ¹⁸ Nnuuu rikiada mmagia maisaiyauvo gioonna kiaapu-uya aakiyaiyavaki varuuyaataama innasi nnuuu ivo mmagia maisaiyauvaa titeeravai. ¹⁹ Yisuunnakidiri yaagueeqa ari vookaruvo vioo iya tuqinnooduu rikiada mmuakiaaya inna mmammaivau utuaara iiravai.

Yoketaama variraivaaraata maisama variraivaaraatama Yisuuva tiravai
(*Matai 5:1-12*)

²⁰ Yisuuva ari nnaagiai nuairiya reeti too tunoo:

Ngia gioonna kiaapu hama mmatayaa diaa mminnaiyauvaara mmuduuya ruaiyara Anutuuoqo ngiiyara yoketainoo. Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diraivo vaa ngiisi vainoo.

²¹ Ngia gioonna kiaapuuya aanna makee ngii yeenna raiyara Anutuuoqo ngiiyara yoke-tainoo. Yapooma fai ngii yeenna rairaivo taikaanaravai.

Ngia gioonna kiaapu aanna makee ngii ausaiyauvo mmuaararaiyara Anutuuoqo ngii-yara yoketainoo. Fai yapooma ngia yoketaama variaaravaivee.

²² Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ngia gioonna kiaapuuya niyara yaagueeqakiaivaara fai gioonna kiaapu vooyaano hama ngiiyara mmuduuya rida ngii ooqoo kiaa ngiiyara maisayavee tida ngia tomedama variateera ngiiyara kiaaravai. Ngia niyara yaagueeqaki-aiyara Anutuuoqo ngiiyara yoketainoo.

²³ Fai iya ngiiyara itaama iikio ngii ausaiyauvo yoketa yoketainai rikiada sirigaida variatee. Ngii irisai yoketaa pinaivo ngiini ngiau aapu vaivaara sirigakiatee. Vaa iya taato nnaakukiaiyaano mmuaikaraama forofetaa tuanaiyara maisama itaama iiravaivee.

²⁴ Ngia gioonna kiaapu mmatayaa diaa mminnaiyauvaara kaayauma mmuduuya ru-aavo ngii suvuaiyara hama Anutuuoqo ngiiyara yoketainoo. Vaa ngia ngiingii irisaiyauvaa varaavaivee.

²⁵ Ngia gioonna kiaapu aanna makee yeennaiyauvo ngii suvuaiyara hama Anutuuoqo ngiiyara yoketainoo. Fai yapooma ivaara ngii yeenna rainaravaivee.

Ngia gioonna kiaapu aanna makee ngii ausaiyauvo yoketaiyara hama Anutuuoqo ngii-yara yoketainoo. Fai yapooma ngii ausaiyauvo mmuaararainaravaivee.

²⁶ Ngia gioonna kiaapu hama Anutuuoqara yaagueeqakiaiya fai mmuakiaa gioonna ki-aapuuya ngiiyara yoketaayavee tikiai rikiada ngiingii aataruuyauvaara tuqinnama yaata utuatee. Boo, ngia yapooma fai dataakiaarannee? Fai ngia irisai maisaivaa varaaravaivee. Yutayaiya taato nnaakukiaiyaano mmuaikaraama kua yoketaivaa unnakua forofetaiyara tiravaivee.

Ngii nnammutuaiyaraatama mmuduuya ruatee
(*Matai 5:38-48; 7:12a*)

²⁷ Ngia gioonna kiaapuuya ni kuaivaa rikiaiya na ngii giaa ngii miaunoo. Ngiingii nnammutuaiyara mmuduuya ruatee. Gioonna kiaapuuya hama ngiiyara mmuduuya ruaiyara ngia mmoori yoketaivaa iyara iikiatee. ²⁸ Gioonna kiaapuuya ngiiyara kua maisa kiaiya irisai kua yoketaivaa iya kiaa mmiatee. Gioonna kiaapuuya mmoori maisaivaa ngii mikiai iyara yaaku varaatee. ²⁹ Gioonna kiaapu voovoono i kueennaivaa ridaunai rikiee hanigia saivaata mmianee. Gioonna kiaapu voovoono i yaapa varaayaa vaivaa ariyara varanai rikiee sa i yaapa voovai mmammayaa vakiaivaaraatama ooqoo kianee. ³⁰ Gioonna kiaapu voovoono mminnaa voovaara i yapara rinai mmianee. Fai voovoono i mminnaiyauvaa varoo vinai rikiee sa kava ni mianeera kianee. ³¹ Gioonna kiaapuuya mmooriivaa ngiiyara iikiaavo ngii yoketaivaara ngieeta mmuaakaraama iyara iikiatee.

³² Ngia gioonna kiaapuuya ngiiyara mmuduuya ruaiyara nnaasu irisai iyara mmudu-uya rikio ivaara fai hama Anutuuoqo irisai kua yoketaivaa ngiiyara tinaravaivee. Mo gioonna kiaapu mminnamminnaa maisa suvuaiyaano ii aataru ivaava iikiaanoo. ³³ Ngia

gioonna kиаapuuya mmoori yoketaivaa ngii miraiya nnaasu irisai mmoori yoketaivaa iya mmikio ivaara fai hama Anutuugo irisai yoketaivaa ngii minaravaivee. Mo gioonna kиаapu mminnamminnaa maisa suvuaiyaano ii aataru ivaa iikiaano. ³⁴ Fai ngia ngii seenaiya mminnaivaa mmikiai nnaagiai kava ngii miaaraikiaiinnaata ngia ivaara yaata utikio rikioo fai hama Anutuugo irisai yoketaivaa ivaara ngii minaravaivee. Mo gioonna kиаapu mminnamminnaa maisa suvuaiyaano ngiari seenaiya irisaiqirisaima mmiaaraivaara iya yaata utida ngiari mmi ngiari mmiikiaavai. ³⁵ Ngii nnammutuuiyara mmuduuya rida mmoori yoketaivaa iyara iikiatee. Ngiingii mminnaiyauvaa ngiingii seenaiya mmiatee. Iya mmiaara iikiaivaki sa yaata utida ta irisai varaaravee kiatee. Fai ngia itaida irisai pinaa yoketaivaa varada Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaayauvai yaataravvaa raunna mmaapu tuanaaya variaaravai. Gioonna kиаapuuya hama innara irisai yoketaa kua tiraiyaraata kaayau kumimakama variayaraatama Anutuugo ariinoo iyara yoketaivara ngieetama ngiingii seenaiyara mmoori yoketaivaa iida inna raunna mmaapu tuanaaya variatee. ³⁶ Ngii Gioova mmuakiaayara boo tiineema ngieetama ngiingii seenaiyara boo kiatee.

Sa ngii seenaiya iikiaa mmooriyauvaara

maisavee kiatee

(Matai 7:1-5)

³⁷ Gioonna kиаapuuya mmoori aataruuyauvaa iikiai teeda sa iyauvaa teeda maisayauvaivee kiatee. Fai itaikio Anutuugo hama sai ngii mmoori aataruuyauvaara maisayauvaivee tinaravai. Sa gioonna kиаapuuyaki kua pinaivaa yapaatee. Fai itaikio hama Anutuugo sai ngiiki kua pinaivaa yapaanaravaivee. Gioonna kиаapuuya mmoori maisaiyauvaa ngii iikiai sa iyauvaara yaata utiraida ngii ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmiatee. Fai itaikio Anutuugo hama sai ngii mmoori maisaiyauvaara yaata utirainoo fai rugaanaravai. ³⁸ Gioonna kиаapu vooya ngiingii mminnaiyauvaa mmiatee. Fai itaikio Anutuugo irisai mminnaiyauvaa ngii mino fai pinaavai ngii yaakuuyauvaki kaayauma suvuainaravai. Fai tooriivaki hatapu uyuaaneema uyinono fuugiaino saiyauvo ngii yaakuuyauvakiatama suvuainaravai. Ngia gioonna kиаapu vooya mminnaiyauvaa yaarummua kiada mmiaaneema fai Anutuugo irisai itaama kioo ngii minaravaivee, tiravai.

³⁹ Yisuuva itaa kua kиаa kioo mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo tunoo: Hama yopeema vaidi avu huruutaivoono vuai vaidi avu huruutaivaata vitoo aataruuvau nuainno varioo inna vitainaravai. Fai ivaitana kuaaree kиаivaata fai aiqeeravaitana soopavaki tiida kuaaravaivee. ⁴⁰ Hama vo ngiaammuau voovoono ari vitairavvaa yaataravvai. Fai vitairavvo inna vitainono ivo ari vitairavaanikaraama varinaravvo inna aikioovai.

⁴¹ Mmummuuvo i seenaivaa avuuvaki vaivaa aaniira a tee ivaara kiannanee? Iri pinaivo i avuuvaki vaikiainnaata hama a ivaa taannano. ⁴² Iri pinaivo i avuuvaki vaivaa hama teerama kieenna dataama kиеe i seenaivaa kiannano: Ni gata-o, kii na i avuuvakidiri mmummu kiisavaa feenaanaravee, kiannanee? A huobava unnakua nnaamuru tuanaakuavee. Tauraa iri pinaivo i avuuvau vaivaa utu rada kиеe eennaadee ai avuuvaa tuqinnama tee nnaagiai i seenaivaa avuuvakidiri mmummuuvaa feenaanee.

Yisuuva yatari iiraivaudiri mmataama kioo tiravai

(Matai 7:16-20; 12:33-35)

⁴³ Hama yatari yoketaivau iira maisaiyauvo vaivai. Yatari maisavau hama iira yoketaiyauvo vaivai. ⁴⁴ Ngia yatari iiraiyauvaa teeda arinaima yatari oyaivaara rikiaavai. Hama ngia ooviivaudiri nnaammuaya iiravvaa rasuku varaavai. Hama ngia ooviivaudiri vuaina iiravvaa rasuku varaavai. ⁴⁵ Vaidi yoketaa voovoono ari aakiavaki yoketaivo vaineema ari avaivakidiri safuuma kua yoketaivaa tiivai. Vaidi maisa voovoono ari aakiavaki maisaivo vaineema ari avaivakidiri kua maisaivaa tiivai. Vaidiivo ari aakiavaki suvuaineema ari avaivakidiri kooyaa tiivai.

Yisuuva taara nnau heekeera vaidiivaitanaudiri mmataama kioo tiravai

(Matai 7:24-27)

⁴⁶ Aaniira ngia niyara Udaanga-o kиаani mo na ngii giaa ngii miau kuaivaa hameeda rikiada iikiaanee? ⁴⁷ Gioonna kиаapu voovoono niisi ngioo ni kuaivaa rikioo iivoono fai aa na tinara kua aavaudiri fai iva ii aataruuvaa kooyaa ngii giaa ngii minaravai. ⁴⁸ Ivoono vaidi nnau heekeeraivaa roosiivai. Ivo mmata yakeevau hanuu kioo yatari yaagueeqavvaa hara kioo nnau yoketaivaa yaagueeqama heekavai. Yaagueeqama heeka kиаivoonora tioo nnooriivo hainno pinaavai tioo inna nnauvaa havarataanara ruoo ruoo rikiaikio hama yopeema nnauvo koroovai. Vaidiivo ari nnauvaa yaagueeqama heeka kиаivaara nnooriivo inna nnauvaa ruoo ruoo rikiaikio hama yopeema nnauvo koroovai.

⁴⁹ Gioonna kiaapu voovoono vaa ni kuaivaa rikioonnaata hama iivoono vuai vaidiivo nnao heekeeraivaa roosiivai. Ivo mmata muaraagaivau hama kuabai hareera kati nnauvaa heekaivai. Heeka kiaikio nnooriivo hainno pinaavai tuoo inna nnauvaa ruoo ruoo ravagiau yautu ruaikio makee tikio kurududu tikio eeyaara mmatayaa kurummutu kioo vaivaivee, tiravai.

7

Yisuuva vaidi kieetaivaa ngiaammuauvaa tuqinbeeravai (Matai 8:5-13)

¹ Yisuuva ari kua mmuakiaayavai gioonna kiaapuuya kuaa mmi taika kioo yoosinna Kapanaumara viravai. ² Oro ivaki varuduu Roomaaya rapira ngiaammuauya kieeta voovoono ivaki varuduu ari mmoori vareera ngiaammuauvo kaayau nniitaroo putinara uduu rapiraiya kieeta vaidiivo innara mmuduuya ruoo ³ Yisuuva nnuuvaa rikioo Yutayaa vaidi yokovaa vooya titooduu numa inna ngiaammuauvaa tuqinnaiveera Yisuunna yapara kiaara viravai. ⁴ Vidada oro Yisuunna yaagueeqama yaparaida tunoo: Ivo Roomaa vaidi ari voopinnaavai variivaara sa yaata utirainna inna kuaivaa rikiaanee. ⁵ Ivo tiiyara mmuduuya ruoo ti nuunaira nnauvaa tiini heekaivai. Ivaara yaata utuee inna kuaivaa rikiaanee, ⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya tasipama ngioo ngioo numa nnauvaa vainima dioo vauduu rapira ngiaammuauya kieetaivo ari seena vaidiyya titooduu inna kuaivaa varada Yisuunna kuaa mmiaara innasi viravai. Vida Yisuunna inna kuaivaa kuaa mmida tunoo: Ti kieetaivo tinoo: Udaanga-o, sa niyara yaata utuane. Na vaidi kiisavaivee. A vaidi nnoonnakuavee. Hama na yopeema tini a ni nnauki nninaravaivee. ⁷ Ivaaraina hama na aisi kuaivaivee. Kati tino too ni mmoori vareera ngiaammuauvaa mmamamavo yoke-taakiaivee. ⁸ Na ari vo vaidi kieetaiya mmooriivaa vareera vaidivai. Na iya mmooriivaa varee rapira ngiaammuauyara diauvaivee. Ivaara na voovai kiaunoo: Kuanee, kiauko kuaivai. Na voovai ngianee kiauko ivo nniivai. Na sikaunnaadiri yookaama kiee viteera ngiaammuauvo voovai kiaunoo: Aa mmoori aavaa iikiane, kiauko iivaivee. Ivo itaa kua tiivaivee, ⁹ tuduu rikioo Yisuuva ivo tuu kuaivaara nnikiarainno hanigia gioonna kiaapu inna nnaagiai nnuuya tunoo: Na ngii giaa ngii miaunoo. Hama na tauko vaidi Isarairaa voovoono aa vaidi aavaa roosiima yaagueeqainno niyara kutaavaivee tiivaivee, ¹⁰ tuduu rikiada rapira ngiaammuauya kieetaivo ari seena vaidiyya Yisuunnaa titooya kava vara ranada nnida inna nnauvaki tooduu inna ngiaammuauvaa nniitaroo vo vaa taikeravai.

Yisuuva vaidiivo vaa putuuvaa yuruuravai

¹¹ Suai nnaagiai Yisuuva yoosinna Nainara vioo ari ngiaammuauyaata kaayau gioonna kiaapuuyaatama inna tasipama viravai. ¹² Vidada Yisuuva yoosinnaivaa vagiaunnaa keegiaivaki vainima kuananee kuaa tooduu gioonna muaadavoono mmaapu mmuaavai mmata kioovo putuuvaa nnabaivaa kaayau gioonna kiaapuuya tasipama yoosinnaivakidiri varada nniravai. ¹³ Nnudu too Yisuuva gioonnaivaa too innara kaayaama boo tioo tunoo: Sa rataanee, ¹⁴ kuaa kioo oro nnabaivaa yapa kioo yatari sagaivau utuduu teeda iva varada nnuuya dida vauduu Yisuuva vaidi putuuvaa tunoo: Ni vaidi-o, na i kiaunoo: Diitaanee, kiaunoo, ¹⁵ tuduu rikioo diitoo hara kioo varioo iyaata kua tuduu Yisuuva inna vita kava ari kaanaa mmiravai. ¹⁶ Mmudu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuya aatuuda Anutuugaara kua yoketaivaa tida tunoo: Aa vaidi aavo forofetaa ari vookaravainno ti tasipama varinoo, tuduu vooyaano tunoo: Aanna Anutuugo ari gioonna kiaapuuya ti tuqinnaanaravoono tiivaivee, ¹⁷ kuaa kiada Yisuuva uu mmayaayaivaa mmuakiaa yoosinna Yutayaivaki vau yoosinnaiyauvaki varuuyaata vainima vau yoosinnaiyauvaki varuuyaatama gioonna kiaapuuya kuaa mmudu rikiere-avai.

Yuvuaanaa nnaagiai nuairiaya numa Yisuunna yaparairavai (Matai 11:2-19)

¹⁸ Yuvuaanaa nnaagiai nuaira ngiaammuauyaano Yisuuva uu mmayaayaivaa Yuvuaanaa kuaa mmudu rikioo ¹⁹ ari ngiaammuauvo taaravaitana tuduu innasi nnudu ivaitana tunoo: Oro Yisuunna yaparaida kieete: Vara a aanna vaidi nninaravee tuukuannee? Vara ta ari voovara faannaida haitatuukiaarannee? ²⁰ kuaa mmiateeraivaara titooduu ivaitana numa Yisuunna tunoo: Yuvuaano nnoori apira vaidiivo ti titaikiai ta i yapara kiaara ngiaunnanoo. Ta kiaunnanoo: Vara a aanna vaidi nninaravee tuukuannee? Vara ta ari voovara faannaida haitatuukiaarannee? kiaunnanoo, tiravai. ²¹ Ii suai ivaki Yisuuva ari vookara ari vookaru nniitaroooyaata uuda kaayau hooyaata tuqinnoo mmagia maisaiya vaidi aakiaiyauvaki varuuyaatama titooduu vuduu kaayau gioonna kiaapu avu huruutauya tuduu avu teeravai. ²² Yisuuva Yuvuaanaa ngiaammuauvo inna yaparavaitana tunoo: Ni kuaivaa rikiada na iikiau mmooriivaa teeda ivaara vida Yuvuaanaa

kiaa mmiatee. Gioonna kiaapu avu huruutaiya vaa avu taanoo. Yuku maisaiya vaa diitada nookiaanoo. Iya mmammiaiyavunu buunna haiya roosiikiyaiya vaa yoketaama variaanoo. Yaata duunaiya vaa kuaivaa rikiaanoo. Putuaiya vaa diitada variaanoo. Mmanna haipuuya vaa ni mmayaaya yoketaivaa rikiaanoo. ²³ Gioonna kiaapu voovoono hama niiyara taara yaata utiivaara Anutuugo innara yoketaainoo, tiravai.

²⁴ Tudu u rikiada Yuvuaanaa ngiaammuaavitana kava vara ranada innasi vida varuduu Yisuuva gioonna kiaapuuya innasi nuuya Yuvuaanaara tunoo: Ngia koo mmuyai gaanga yoosinnaivau Yuvuaanaasi vida ngia aaniivai taara viravainnee? Yuvuunaiyo utuduu yanaa apuuvo kuapekuapoovaa taara viravainnee? Hamavee. ²⁵ Ngia aaniivai taara viravainnee? Ngia vaidi voovoono yaapa ari vookaravuaa apuvaa taara viravainnee? Hamavee. Mo gioonna kiaapuuya yaapa ari vookariyavuaa apuvaavo kaayau hoonaiyavuo iyasi suvuaiya iya vaidi kieetaiya nnauyavaki variaavai. Hama koo mmuyai gaanga yoosinnaivaki variaavai. ²⁶ Ngia vaidi forofetaavai taara viravainnee? Na ngii giaa ngii miaunoo. Kutaa ngia vaidi forofetaa ari vookaravuo seena vaidi forofetaiya yaataroovaa ngia taara viravai. ²⁷ Anutuugaa kua fafaara roovo Yuvuaanaara vainno ataa kua tinoo: Anutuugo tinoo: Na titauko nnii vaidiivo aa nninoo. Na i tauraivaannaadee titano vioo aataruuvaa aini teerama kiaanaravai, tiivai. Fafaaravio itaa kua tiivai. ²⁸ Na ngii giaa ngii mie kiauunoo. Yuvuaano mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variyaiya yaataravai. Itaama vainno Anutuugo gioonna kiaapu yaataravai, tiravai.

²⁹ Yisuuva itaa kua tuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuyaataama sikau takiisa vareera vaidiivaataama Anutuugaa aataruuvaa yoketaavai tiravai. Vaa Yuvuaano nnooriivaa iya apu kioovaa iya itaa kua tiravai. ³⁰ Vaidi Farisaiyaata kua mmaanna kiaa mmiraiyaataama Anutuugo yoketaama variateera kiaa mmu kuaivaara ooqoo tiravai. Yuvuaano hama nnooriivaa iya apuvaara itaama ooqoo tiravai.

³¹ Yisuuva tunoo: Gioonna kiaapu aana makee variyaiya deeya roosiimaida vari-
aanee? ³² Iya nnaakara roosiikiyaiya yoosinna vuutavaki isareeda varida ngiariyara ngiariyara aayanna reeda kiauunoo: Ta tooriivaa varada fee fee kiauunnani hama ngia ivaara kuaru raavai. Ta kuaru nnauvaa haraunnani hama ngia ivaara rataavai, kiaa kiada itaa kua kuaivai. ³³ Ngia iya itaama iikiavaa roosiima iikiaanoo. Yuvuaano nnoori apira vaidiivo ngioo yeennaivaaraata nnoori vuainaiyaataama ooqoo kiaa kiooduu rikiada ngia innara tunoo: Mmagia maisaivo inna aakiaivaki topai vaidivaivee, ³⁴ tuduu Na Vaidiivaa Mmaapuuvooonoo ngiee yeennaivaata nnooriivaataama nnaikai ngia kiauunoo: Aa vaidi aavaa taatee. Ivo ariiyara yaata utuoo tarikama kioo yeenna nnooriivaa nnai vaidivai. Ivo vuaina suuyavaa nnoo kumimakai vaidivai. Ivo sikau takiisa vareera vaidi maisaiyaata mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gioonna kiaapu maisaiyaata iya seenavai, kiauunoo. ³⁵ Iya itaa kua kuaiaata ti mmooriivaidiri Anutuugaa tinniivo kutaa vaivo kooyaa vaivaivee, tiravai.

Yisuuva vaidi Farisavaa nnauvaki variravai

³⁶ Tudu Farisai vaidi voovoono Yisuunna yaparauduu inna tasipama yeenna nnaanara inna nnauvaki viravai. Oro inna tasipama varioo rooru mmaataivau yadaa yau hara kioo vainno yeenna nnoo variravai. ³⁷ Varuduu mmuai yoosinnaivakinnaa sabi nuaira gioonna voovoono Yisuuva Farisai vaidiivaata nnauvaki varioo yeenna nnoo varuu mmayaayaivaa rikioo heenna suuya suuda yoketaa vuu sikau tooriivaa vareeravai. ³⁸ Varoo oro nnau aakiaivaki Yisuunna mmookainningiaadiri inna yukuuvaitana vainima dioo vainno ratoo varuduu inna vunnunnuuvo Yisuunna yukuuvaitana tiao vioo puutauduu ari kieeta yausiivaadiri inna yukuuvaitanaadiri ruga kioo inna yukuuvaitana mmootoo heenna suuya suuda yoketaa vuuvaa inna yukuuvaitana tuseeravai. ³⁹ Tusooduu Farisai vaidiivo Yisuuva inna tasipama yeenna nnaiveera tuovoono gioonnaivaa too arinaidiri yaata utuoo tunoo: Aa vaidi aavo forofetaa tuanaavai iitiri. Aa gioonna inna yukuuvaitana utii aavo maisama varioo mmimnamminnaa maisaiyavuaa varaivaa arinaima taitirivee, ⁴⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Simoono, na vo kuavai i kiaa i mminali rikiaanee, tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Vitaira-o, inna aikioovai. Ni giaa ni minee, ⁴¹ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Vaidi sikau mmiraivoono sikauyavuaa taara vaidivaitana mmiiivai. Voovai kaayau sikauyavuaa (100) mmioo voovai kiisa sikauyavuaa (10) mmiiivai. ⁴² Nnaagiai hama sikaunnaataikiai taaravaitana hama sai inna mmiaavo rikioo sikau mmira vaidiivo tinoo: Inna aikioovai. Vakiaa varaatee, tiivai. Mo dee vaidivoono innara pinaama mmuduuya ruainnee? Dee vaidivoono innara kiisama mmuduuya ruainnee? ⁴³ tuduu rikioo Simoono inna sai tunoo: Mo na yaata utuauko kaayau sikauyavuaa (100) vakiaa varaivoono innara pinaama mmuduuya ruaiavaivee, tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Yo, a kutaa kuavai kiannanoo, ⁴⁴ kiaa kioo hanigioo gioonnaivaa too Simoonaa

tunoo: Vaa aa gioonna aavaa a taannanoo. Na i nnauvaki ngiaukai hama a nnooriivaadiri ni yukuuvaitanaudiri finiannavai. Aa gioonna aavo ari vunnunnuuvaadiri ni yukuuvaitana fini kioo ari kieeta yausiivaadiri ni yukuuvaitanaudiri rugaivai. ⁴⁵ A hama niyara yoketainna ni mmootaannavai. Na ngiau saivaata aa gioonna aavo mmannammanna ni yukuuvaitana mmootoo nnaasu varivai. ⁴⁶ A hama nnammariivaa varee ni kieetaivaki apuannavai. Aa gioonna aavo ni yukuuvaitana heenna suuya suuda yoketaa kuaivaa tusaivaivee. ⁴⁷ Ivaaraina na i kiasa i mmiaunoo. Aa gioonna aavaa mminnamminnaa maisa kaayau suvuyauvavaa vaa na ruga taika kiauvai. Ivo numa niyara pinaama mmuduuya ruaivaara na inna mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kiauvo kooyaa vainoo. Gioonna kiau pu voovono kiisa mminnamminnaa maisaiyauvo maisaiyauvaa ruga kiauvo kiisama niyara mmuduuya ruaivaivee, ⁴⁸ kiasa kioo Yisuuva gioonnaivaa tunoo: Vaa na kiauvo i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo, ⁴⁹ tuduu rikiada gioonna kiau puuya inna tasipama yeenna nnooya ngiri yaata tinniyaa vau kuaivaa yaata utida tunoo: Aanna dee vaidivoono mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaivainnee? ⁵⁰ tuduu rikioo Yisuuva gioonnaivaa tunoo: A niyara kutaavaivee kiannaivaaraina na i mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kiee i vita yoketaivau yapaunoo. Ausa nuufa tasipama kuanee, tiravai.

8

Gioonna vooya Yisuunna nnaagiai nuairavai

¹ Nnaagiai suai vooyauvai taika kioodoo Yisuuva mmuakiasa yoosinna kiisaiyauvakiata pinaiyauvakiata nuaainno varioo Anutuugo gioonna kiau puuyara dira mmayaaya yoketaivaa gioonna kiau puuya kiasa mmiaa roo nuairavai. Nuaudu ari ngiaammuu yaakuuvaitana yukukidiri taaramaatama ² gioonna vooya mmagia maisaiyauvo iya aakiyauvaki varudu titoo yaata gioonna vooya nniitarooduu tuqinnooyaatama inna nnaagiai nuairavai. Vo gioonna voovai nnutuuvo Mariaava yoosinna Makataraa ivakidiri pikioo numa Yisuunna tooduu inna aakiaivakidiri mmagia maisa yaaku saivai sainadiri taarama titooduu vudu varuu gioonnaivo inna nnaagiai nuairavai. ³ Vo gioonna voovai inna tasipama nuuvava nnutuuvo Yoqaanovee. Ivo kieeta vaidi Herootaa nnauvaara haitatuura vaidiivaa nnutuuvo Kusaanna nnaatavai. Vo gioonna voovai nnutuuvo Susanaavaata kaayau seena gioonna vooyaatama mmoori vara rada nuaida varida ngiri mminnamminnaiyauvaadiri Yisuunnaata ari ngiaammua yaata tuqinneeravai.

Yisuuva uru rututuoma kioo audiri

mmataama kioo tiravai

(Matai 13:1-9; Marakaa 4:1-9)

⁴ Kaayau gioonna kiau puuya vo yoosinna vo yoosinnadiri Yisuunnasi nnida suvuu kioodoo rikioo Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kioo tunoo:

⁵ Vaidi voovono yeenna uruuyauvaa varoo oro ari mmooriivaki rututuoma roo nuaikio vooyauvai aataruuvu vaivau tuoo kuaikiai gioonna kiau puuya ivaugiataa yuku raa rada nookiaavo rikioo ngiaammayauvo tuma porooma nnaavai. ⁶ Uru vooyauvai tuoo sikau tasipama vai mmataivau kuaiyauvo uruoo hama mmataivo nnammari raivaara akiiraama aasannaivai. ⁷ Uru vooyauvai tuoo ooviyauvaki kuaikio ooviyauvo iyauvaa tasipama uruoo raputu kiau vai. ⁸ Uru vooyauvai mmata yoketaivau tuoo kuaiyauvo yoke taama urikioo too kaayau iiraiyauvo yaaku sai vaidivai yuku yaaku taika kioo vaivaivee. Yisuuva itaa kua kiasa kioo kava tunoo: Gioonna kiau pu voovono arinaima kua rikiavoono ii kua ivaa arinaima rikiavee, tiravai.

Yisuuva mmataama kioo kua oyaivaa tiravai

(Matai 13:10-17; Marakaa 4:10-12)

⁹ Tuduu rikiada Yisuunna ngiaammua iyo uruuyauvunudiri mmataama kioo tuu kua oyaivaara inna yaparauduu rikioo ¹⁰ Yisuuva iya sai tunoo: Anutuugo gioonna kiau puuyara dira kua oyaivo haumaki vaivaa fai na ngii giaa ngii minai ngiengieeno arinaima rikiaaravai. Mo gioonna kiau pu vooya teedada mmanna avuuyauvaadiri teeda hama tuqinnama taaravai. Iya rikiadada mmanna yaataiyauvaadiri rikiada hama arinaima rikiaaravai. Hama iya tuqinnama teeda arinaima rikiaarivaara na mmatayaa diaa mminnaa vooyauvunudiri mmataama kiee iya kiasa mmiauvai.

Yisuuva uru rututuoma kua oyaivaa kooyaa tiravai

(Matai 13:18-23; Marakaa 4:13-20)

¹¹ Aanna mmatayaa diaa mminnaivaudiri na mmataama kiee kiau vaa oyaivaa riki aatee. Uruuyauvo Anutuugaa kuavai. ¹² Uruuyauvo aataruuvau tuoo kuaiyauvo inna gioonna kiau puuya Anutuugaa kuaivaa riki eeraiya roosiivai. Iya rikiada kutaavaivee tikio Anutuugo aataru yoketaivau iya yapeevoora Anutuugaa kuaivo iya yaatayaa

vaivaa Sataango numa varoo kuaivai. ¹³ Uruuyauvo sikau tasipama vai mmataivau tuoo kuaiyauvo inna gioonna kiaapu vooya roosiivai. Iya Anutuugaa kuaivaa rikiada kaayau siriga tasipama varaavai. Uruuyauvo uruoo hama tuukaiyauvo kuaiyauvaa roosiima iya kiisa suai Anutuugaa kuaivaara kutaavaivee kiaavo mminnamminnaa mai-saiyauvo iya iinno taikiyai iya muaraagaida Anutuugaa aataruuvaa makee tikiai pikiaavai. ¹⁴ Uruuyauvo ooviivaki tuoo kuaiyauvo inna gioonna kiaapu vooya Anutuugaa kuaivaa rikieeraiya roosiivai. Iya rikiada varidada nnaagiai ngiari mmooriiyauvaara pinaama yaata utida sikau vareeraivaara yaata utida mmamma iira aataruuvaa yaata utuaavo iyauvoono iya suvuainno Anutuugaa kuaivaa rugaikio rikioo iraiyauvo gaasi roosiima vaivai. ¹⁵ Uruuyauvo mmata yoketaivau tuoo kuaiyauvo inna gioonna kiaapu vooya roosiivai. Iya Anutuugaa kuaivaa rikiada varada puaisakama utida safuuma yoketaama varida iya pirisaikiainnaata Anutuugaa mmooriivaa mmannammanna iikiaavovo iira yoketaiyauvo iyaki vaivaivee.

*Hama kuu yavaivaadiri toobaivaa rummua apivai
(Marakaa 4:21-25)*

¹⁶ Hama gioonna kiaapu voovoono toobaivaa subi kioo varoo oro yapa kioo kuu yavaivaa varoo toobaivau tuarapatikama rummua apu kiaiio vaivai. Hama ivaa varoo oro terenaivaa mmemmaivaki yapa kiaiivai. Gioonna kiaapuuya mmaanaidiri ngiayia mmekiaivaa taateeraivaara ivo toobaivaa varoo kiikoo koovau hirivai. ¹⁷ Mmuakiaa mminnaiyauvo hataumaki vaiyauvo fai kooyaa vainaravai. Mmuakiaa mminnaiyauvaa rummua apu kiaiayauvo fai rabara kino kooyaa vainai mmuakiaaya taaravai.

¹⁸ Ngia rikiaa kuaivaara arinaima yaata utida rikiaatee. Gioonna kiaapu voovoono ni kuaivaa arinaima rikiaivoono fai Anutuugo ari vo kua vo kuaivaa inna kaa mmino rikiaanaravai. Gioonna kiaapu voovoono kiisa kuaivo inna yaatana vaivoono ariyara yaata utuoo tinara: Vaa kua vooyavai niiki vainoo, tino rikioo fai akiairaino taunnino hama innaki kuaiyavootainaravaivee.

*Yisuunna kaanoota kataunnaiyaatama innara tiravai
(Matai 12:46-50; Marakaa 3:31-35)*

¹⁹ Tudu rikiada Yisuunna kaanoota inna kataunnaiyaatama innasi ngiaaree kaa numa tooduu kaayau gioonna kiaapuuya inna suvuau kiooduu hama innasi nniravai. ²⁰ Hama innasi nnuuvaara gioonna kiaapuuyakidiri voovoono Yisuunna tunoo: Aa mmiaa i kaanoota i kataunnaiyaatama mmaanai dida vaidaa aita kua kiaara iikiaano, ²¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Gioonna kiaapuuya Anutuugaa kuaivaa rikiada ivaa iikiyai iya inna ni noova ni gata vayaiyavee, tiravai.

*Yisuuva yuunna yaamurukaivaa tuduu taikeeravai
(Matai 8:23-27; Marakaa 4:35-41)*

²² Vo suai Yisuuvaata ari ngiaammuauyaatama kanuuvaki karada varuduu Yisuuva iya tunoo: Nnikiai ta nnoori haruungaivaa sainai kuaaravee, tuduu rikiada kanuuvaa feena rada ²³ vida varuduu Yisuuva vuru ivaki vairavai. Vuru vainno varuduu yuunna yaamurukaivo nnooriivaudiri nnuduu nnooriivo kaayau korokoroono ketekaateenno kanuu aakiaivaki ngioo vioo iya ruputu taikaanara uduu rikiada ²⁴ ari ngiaammuauya numa inna yuruuda tunoo: Nnoonna-o, nnooriivo kiisa suai ti raputinaa iinno, tuduu rikioo Yisuuva diitoo yaagueeqama yuunnaivaata nnooriivaatama oogo tuduu yuunnaivo pikiooduu nnooriivo hama korokooravai. ²⁵ Hama korokorooduu Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Ngia aaniira hama niyara kutaavaivee kiaannee? tuduu rikiada nnikiaraida aatuuda ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Aanna dee vaidivainnee? Ivo yuunnaivaata nnooriivaatama tikiai rikiada akiiraama taikaavaivee, tiravai.

*Yisuuva mmagia maisa varuu vaidiivaa tuqinneeravai
(Matai 8:28-34; Marakaa 5:1-20)*

²⁶ Yisuuva ari ngiaammuauyaatama Karirayaa pikiaada nnoori haruungaivau vida mmata sainai vauvaa nnutuuvoo Keraseenga vuduu kanuuvoo oro sirivau dioo vauduu ²⁷ Yisuuva reemi roo saivaata mmagia maisaiyauvo vaidiivaa aakiaivaki topau vaidiivo ii yoosinna ivaki varuovoono Yisuunna saidi tiiravai. Ivo hokoba suai taguaada hara kioo varioo hama ari nnauvaki varirainno pikioo vaidi putuuya hau onauyavaki variravai. ²⁸ Ivoono Yisuunna too pinaama vuu vuu kai kai tioo ngioo varoo inna yuku oyaivaki vainno puaisakama aayanna roo tunoo: Yisuu-o, Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaavai yaataravaa Mmaapukuavee. A aaniivai ni iinarainna ngiannanee? Na yaagueeqama i kiauono: Sa ni ruputuane, kiauono. ²⁹ Vaidiivaa aakiaivaki mmagia maisaiyauvo topauvaara Yisuuva iya tiida kuateera tuuvaara vaidiivo itaa kua tiravai. Vaa kaayauneetu mmagia maisaiyauvo vaidiivaa topauduu gioonna kiaapuuya inna vitada

yeena yaagueeqaivaadiri inna yuku yaakuuvaitanau ranaa rau kiada nnauvaki yapa kiada haitatuukiaavoonnaata ivo yeena yaagueeqaivaa rannakekaama kiooduu mmagia maisaiyauvo inna topauyaano vitada koo mmuyai gaanga voovau viravai. ³⁰ Ii vaidi ivaa Yisuuva yaparainno tunoo: Ai nnutuuvaa kianee, tuduu rikioo mmagia maisaiyauvo kaayau inna aakiaivaki varuuyauvaara ivo tunoo: Ni nnutuuvo Kaayauvavee, ³¹ tuduu rikiaada mmagia maisaiyauvo vaidiivaa aakiaivaki varuuya Yisuuva sa ti titanai ta titi irisai soopa hokoba mmata pinnaasayaa kuaivaki kuateeraivaara yaagueeqama inna yaparairavai.

³² Yaparauduu teeda kaayau puaraiyauvo taapiivau yeenna nneeda variravai. Yeenna nneeda varuduu mmagia maisaiyauvo puaraiya aakiaiyauvaki kuaarivaara yaagueeqama Yisuunna yaparauduu rikioo ee-oo tuduu ³³ vaidiivaa aakiaivakidiri pikiada vida puaraiya aakiaiyauvaki vuduu teeda mmuakiaa puaraiya rereevau mmeepi seenada nnoori haruungaivaki vida putu taika kieeravai.

³⁴ Putu taika kiooduu vaidi puaraiyara haitatuuraiya ivaa teeda seenada vida mmayaayaivaa gioonna kiaapu yosinnaivaki varuuya kiasa mmida annaanna nnauyauvaki varuuyaatama kiasa mmiravai. ³⁵ Kiaa mmuduu rikiaada gioonna kiaapuuya yosinnaivaki pikiada Yisuuva uu mmooriivaa taara nniravai. Iya Yisuunnasi nnida tooduu vaidiivaa vaa mmagia maisaiya inna aakiaivakidiri pikioovo ari uyira rairaiyauvaa uyu rau kioo Yisuunna yuku oyaivaki varuduu ari yaataivo vaa yoketauduu gioonna kiaapuuya innara aatuuravai. ³⁶ Aatuuduu gioonna kiaapu Yisuuva vaidiivaa tuqinnoovaa tooyaaano seena gioonna kiaapu vooya kiasa mmiravai. ³⁷ Kiaa mmuduu mmuakiaa gioonna kiaapu mmata Keraseenga vainima vau mmataivau varuuya pinaama iya aatuuvaara Yisuunna tunoo: Ti pikiee kuane, tuduu rikioo Yisuuva iya pikioo kanuuvaki karoo kava vara ranoo kuanara iiravai. ³⁸ Kuanara uduu too vaidi mmagia maisaiyauvo inna aakiaivakidiri pikioovoono Yisuunna yaagueeqama yaparainno tunoo: Kii neeta kuanaravee, tuduu rikioo Yisuuva inna ooqoo tioo tunoo: ³⁹ Ai nnauki kava vara rane viee Anutuugo i iima kiai kuaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiane, tuduu rikioo ivo vioo yosinna aakiaivaki nuainno varioo gioonna kiaapuuya Yisuuva inna iima kioo kuaivaa kiasa mmiaa roo nuairavai.

*Yisuuva Yairiinna raunnaivaata gioonna voovaatama tuqinneeravai
(Matai 9:18-26; Marakaa 5:21-43)*

⁴⁰ Yisuuva nnoori haruunga sainaidiri kava vara ranoo nnuduu teeda kaayau gioonna kiaapuuya innara faannaaya inna tooduu kaayauma innara iya yoketairavai. ⁴¹⁻⁴² Yoketauduu vaidi voovoono ivakinnaaya nuunaira nnauvaa kieeta voovai nnutuuvo Yairiiva Yisuunna saidi ngioo inna yuku oyaivaki ngioo varoo vainno yaagueeqama ni nnauki ngianeera inna tiravai. Ari raunna mmuaavai inna nuanuuvo yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana varuu kiaatannaivo putinara uuvaara inna yaparairavai. Yaparauduu rikioo Yisuuva inna tasipama vioo varuduu gioonna kiaapu kaayauya inna suvuau kieeravai.

⁴³ Suvuau kiooduu gioonna voovoono kabaa vira aataruuvo tupatupaa innaki vaududuu nuanu yaakuuvaitana yukukidiri taara nuanu taika kioo varuu gioonnaivo varioo tutaaqaiyasi vuduu hama iya inna tuqinneeravai. ⁴⁴ Hama inna tuqinnoovoono numa Yisuunna mmookainnidiri dioo vainno inna buruqa aravau utuduu rikioo inna kabaa vira aataruuvo makee tuduu taikieravai. ⁴⁵ Taikooduu rikioo Yisuuva yaparainno tunoo: Gioonni ni utivainnee? tuduu rikiaada mmuakiaa gioonna kiaapuuya hameetaavee tuduu Petorooso inna sai tunoo: Nnoonna-o, kaayau gioonna kiaapuuya i ututuuma kiada i mmammaivau runmuusa sisaama rada nookiaavaivee, ⁴⁶ tuduu rikioo Yisuuva Petoroosaa kuaivaa sai tunoo: Vaa gioonna kiaapu voovoono ni utikio yaagueeqa ari vookaravo niikidiri kuaivaa vaa na rikiauvavee, ⁴⁷ tuduu rikioo gioonnaivo Yisuuva inna toovaara rikioo biribiriinno inna yuku oyaivaki ngioo varoo vainno ari Yisuunnayaa utuuvaara gioonna kiaapuuya avuuvau Yisuunna kiasa kookieeravai. Inna kabaa vira aataruuvo taikaanarivaara ivo numa inna utuduu makee tuduu taikooavaara Yisuunna kiasa kookieeravai. ⁴⁸ Kiaa kookieema kiooduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Ni nunnakuavee. A yaagueeqama niyara kiannano: Aikiooma ni tuqinnaanaravaivee, kiannaivaarainna a yoketaama hara kiee variannano. Diitee ausa nuufa tasipama kuane.

⁴⁹ Yisuuva itaa kua tuu saivaata vaidi voovoono kieeta vaidi Yairiinna nnauvakidiri ngioo inna kiasa mmioo tunoo: Vaa i raunnaivo putinoo. Sa vitaira vaidiivaa vitee kuane, ⁵⁰ tuduu rikioo Yisuuva ivo tuu kuaivaa rikioo Yairiinna tunoo: Sa ausa mmuaararee pinaama yaata utuane. Niyara nnaasu yaata utuee kutaavaivee kiane. Tino fai i raunnaivo yoketaama varinaravaivee, ⁵¹ kiasa kioo vioo vioo oro nnauvaki kuanaree kiasa iinno varioo mmuakiaa gioonna kiaapuuya nnauvaki vivoo kiasa Yisuuva iya ooqoo kiasa

kioo Petorooso Yakoopo Yuvuaanainnaata vitoo kiaatannaivaava kaano koovaitanaatama vitoo nnauvaki viravai. ⁵² Vitoo vioo tooduu kaayau gioonna kiaapuuya ivaki varida kiaatannaivaara kaayauma ratada varuduu Yisuuva oro iya tunoo: Sa rataatee. Hama kiaatannaivo putivai. Kati vuru vainoo, ⁵³ tuduu rikiada iya vaa kiaatannaivo putuuvaa teeda Yisuunnara pinaama rairavai. ⁵⁴ Raida varuduu Yisuuva oro kiaatannaivaava yaakuuvau utuoo inna tunoo: Kuabuaa-o, diitaanee, ⁵⁵ tuduu rikioo kava inna mmannasaivo nnabaivaki nnuduu akiairaama diiteeravai. Diitooduu too Yisuuva iya tunoo: Yeennaivaa inna mmiatee, ⁵⁶ tuduu rikiada kaano koovaitana kaayauma nnikiaruduu Yisuuva yaagueeqama iya tunoo: Sa na iikiau kua aavaa gioonna kiaapuuya kaaa mmiatee, tiravai.

9

Yisuuva ari ngiaammuauya titeeravai
(*Matai 10:5-15; Marakaa 6:7-13*)

¹ Yisuuva ari ngiaammuauya yaakuuvaitana yukukidiri taarama innasi ngiateera tuduu rikiada innasi nnuduu gioonna kiaapuuyakidiri mmagia maisaiya titakiai kuateera yaagueeqaivaata nniitareeraiya tuqinnaateera yaagueeqaivaatama iya mmiravai. ² Iya mmioo Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kaaa mmida nniitareeraiya tuqinnaateeraivaara iya tioo ³ tunoo: Sa aataruuvaura mmin-naiyauvaa varada kuatee. Kati kuatee. Sa yau kurida nuairaivaata varada sa utuaiyauvaa varada sa yeennaiyauvaa varada sa sikauyauvaa varada sa ngii yaapaiyauvaa taara tida varada kuatee. Mmuaa tida mmuaa tida nnaasu varada kuatee. ⁴ Ngia yoosinnaiyauvaki vida teekiai tauraa nnauvaa ngii miyaiyauvaki nnaasu varida yapooma yoosinnaiyauvaa pikiada vira suaivaki ii nnau iyauvaatama pikiada kuatee. ⁵ Fai ngia vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuaida varida teekiai iya hama ngii tuqinnakiai teeda ngiingii yukuuyauvunudiri kufukuufaiyauvaa rututuooma kiada ii yoosinna ivaa pikiada kuatee. Anutuugo irisai maisaivaa iya mmiraraivaara iya rikiateeraivaara kufukuufaiyauvaa ngii yukuuyauvunudiri rututuooma kiatee, ⁶ tuduu rikiada Yisuunna ngiaammuauya mmuakiaa yoosinnaiyauvaki nuaida varida mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kaaa mmiaa rada nuaida nniitarooya tuqinneeravai.

Herooto Yisuuva uu mmayaayaivaa rikioo kumimakairavai
(*Matai 14:1-12; Marakaa 6:14-29*)

⁷ Yutayaiya kieetaivo Herooto Yisuuva uu mmayaayaivaa rikioo kaayauma kumimakairavai. Gioonna kiaapu vooyaano tunoo: Yuvuaano nnoori apira vaidiivo putuoo kava diitaivaivee, ⁸ tuduu vooyaano tunoo: Nnaaruaa vaidi forofetaa voovoona kava diitaivaivee, ⁹ tuuvaara Herooto kaayauma kumimakairavai. Ivo tunoo: Vaa na kiaaduu ni ngiaammuauya Yuvuaanaa nnuunaivaa rutakeeravai. Aa vaidi aavaa na mmayaayaivaa rikiauvo inna dee vaidivainnee? kaaa kioo Yisuunna taanara iiravai.

Yisuuva vaidi kaayau (5000) yeenna mmiravai
(*Matai 14:13-21; Marakaa 6:30-44; Yuvuaano 6:1-14*)

¹⁰ Yisuunna ngiaammuauya kua varada nuaya kava vara ranada nnida ngiari uu mmayaayaivaa Yisuunna kaaa mmiravai. Kaaa mmuduu rikioo Yisuuva iyaatama sunoo ngiarivana nnaasu yoosinna Betesaitaa viravai. ¹¹ Vuduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya iya vuuvaa teeda rikiada iya vata rada viravai. Vuduu too Yisuuva iyara yoketainno Anutu-ugo gioonna kiaapuuyara dira mmayaayaivaa iya kaaa mmioo nniitarooya tuqinneeravai.

¹² Tuqinnooduu suaivo haatapaanara uduu Yisuunna ngiaammuauya yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana innasi nnida tunoo: Aa yoosinna aavo koo mmuyai mmanna gaanga yoosinnavai vaivaara gioonna kiaapuuya titana kuatee. Iya aavakinnaaya yoosinnaiyauvaki vida aa vainima vai nnau aayauvakiatama vida yeennaiyauvaa vara kiada nneeda iyauvaki vuru vakiateeraivaara titana kuatee, ¹³ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Mo ngieenoo yeennaiyauvaa iya mmiatee, tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Bereeta yaaku saivai tavau taarama nnaasu tiisi vainoo. Fai a ti titana ta oro aa gioonna kiaapu mmuakiaa aayani yeennaiyauvaa yookaama kiada varaarannee? tiravai. ¹⁴ Iya vaidiyya nnaasu yaaruduu kaayau (5000) ivau variravai. Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Ngia gioonna kiaapuuya tikiai vooya (50) voovau varikiai vooya (50) voovau varikiai vooya (50) voovau variatee. Itaqaatama variatee, ¹⁵ tuduu rikiada iya itaa kua tuduu gioonna kiaapuuya rikiada variravai. ¹⁶ Varuduu Yisuuva bereeta yaaku saivai tavau taaravaitanaatama tu kioo vainno avuuvaa ngiau aapu reeri too vainno iyauvaara Anutuugaata kua yoketaivaa tioo iyauvaa kusiinnonno kioo ari ngiaammuauya mmuduu varada gioonna kiaapuuya mmiravai. ¹⁷ Mmuduu mmuakiaaya nnooduduu iya ausaiyauvo rasiatuduu Yisuunna ngiaammuauya iya yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa rupi nuunama utua yaakuuvaitana yukukidiri taarama rummua yapa kieeravai.

Petorooso kua kutaivaa Yisuunnara tiravai
(*Matai 16:13-19; Marakaa 8:27-29*)

¹⁸ Vo suai Yisuuva arivana yaaku varoo varuduu ari ngiaammuauya innasi nuduu rikioo Yisuuva iya yaparainno tunoo: Gioonna kiaapuuya niyara dee vaidivainnee kiaa kiada dataa kuaida kiaannee? ¹⁹ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Vooya kiaanoo: Yuvuaano nnoori apira vaidivaivee, kiaanoni vooya kiaanoo: Irayaavavee, kiaanoni vooyaano kiaanoo: Nnaaruaa forofetaa voovoono putuoo kava diitaivaivee, kiaavaivee, ²⁰ tuduu rikioo Yisuuva iya yaparainno tunoo: Mo ngieeta niyara dataa kuaida kiaannee? tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: A vaidi Anutuuoqo i mmataama kiokuaavee, tiravai.

Yisuuva mmamma nniitareeraivaa varoo putinaraivaara tiravai
(*Matai 16:20-28; Marakaa 8:30-9:1*)

²¹ Tuduu rikioo Yisuuva yaagueegama iya tunoo: Sa aa kua aavaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee, ²² kiaa kioo tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuuvu fai kaayau mmamma nniitareeraivaa varaanaravai. Fai vaidi yokovaiyaatama vaidi Anutuuoqara kati puara hudeera kieetaiyaatama kua mmaanna kiaa mmira vaidiiaatama niyara ooqoo tikiai fai vaidiia ni ruputikiai na putino taara suaivaitana taikano voomaivaki Anutuuoqo ni tinai na keenaa diitaanaravaivee, tiravai.

²³ Kiaa kioo vo kuavai mmuakiaaya kiaa mmioo tunoo: Fai gioonna kiaapu voovoono ni nnaagiai nninaree tioo fai ari yaata utira aataruuvuara ooqoo tioo gioonna kiaapuuya niyara inna ruputikio na putuauoneema ivo putinaraivaara mmuakiaa suai ee-oo tioo ni nnaagiai ngiaivee. ²⁴ Gioonna kiaapu voovoono ari mmatayaa variraivaara yaagueegama yaata utuoonnonno fai yapooma hama ivo tupatupaa varinaraivootainaravai. Gioonna kiaapu voovoono hama ari mmatayaa variraivaara yaata utirainno niyara putinaraivaara ee-oo tiivo fai tupatupaa variraivaa varaanaravai. ²⁵ Fai gioonna kiaapu voovoono ariyara nnaasu yaata utuoo mmuakiaa mmatayaa diaa mminnamminnaiyauvaa varoonnonno hama tupatupaa variraivaara yaata utirainno putuoo fai dee irisai yoketaivaa Anutuuoqaasidiri varaanarannee? Fai hama varaanaravaivee. ²⁶ Fai yapooma Na Vaidiivaa Mmaapuuvuono ni mmeekia ari vookaraivootama ni Napoonna mmeekia ari vookaraivootama aangeravae yoketaa tuanaiya mmeekia ari vookaraiyavootama na kava mmatayaa tiinaravai. Gioonna kiaapu voovoono niyaraata ni kuaivaaraatama inna mmamma maisainai na mmatayaa kava vara ranee tiee sai innara mmamma maisainaravaivee. ²⁷ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai gioonna kiaapu aavu dida vakiaa vooya hama putirama kiada varida Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diravaa taaravaivee, tiravai.

Yisuunna mmammaivo hanigioo ari vookarairavai
(*Matai 17:1-8; Marakaa 9:2-8*)

²⁸ Yisuuva ii kua iyauvaa kiaa taika kioodoo yaaku saivai karasaidiri taaravooma suaivo taika kioodoo ivo Petorooso Yuvuaano Yakoopainna vitoo taapiivau yaaku varaanara viravai. ²⁹ Oro yaaku varoo varuduu inna oori nnikiivo hanigioo ari vookarairavai vauduu inna uyira rairaiyauvo poosainno pinaama mmannaammannairavai. ³⁰ Mmannaammannauduu makee tuduu taara vaidivaitana Musiija Irayaaya innaata kua tiravai. ³¹ Ngiau aapu vau ari vookarau mmeekiaivo ivaitanaasi vauduu Anutuuoqo nnaaru ari yaatayaa vau kuaivaa iinarivaara Yisuuva Yerusareema vioo putinaraivaara ivaitana Yisuunnaata kua tiravai. ³² Kua tida varuduu Petoroosaa tasipama varuu vaidiivaitana vurura rusirusiida varida tooduu Yisuuva hanigioo ari vookarairavai vauduu Petoroosaa tasipoovaitana inna teeda vaidi taaravaitanootama inna tasipama duuvaa teeravai. ³³ Tooduu vaidiivaitana Yisuunna pikiaada kuaara iida varuduu Petorooso Yisuunna tunoo: Nnoonna-o, ta aavaki variaunnano ti yoketainoo. Kii ta unnaku nnau taaravooma heekaaravee. Aini voovai heekada Musiinnani voovai heekada Irayaannani voovai heekaaravaivee. Iva kumimakainno itaa kua tiravai. ³⁴ Ivo tuu saivaata namaivo tuoo iya rummua apu kioo vauduu kaayauma aatuuravai. ³⁵ Aatuuda rikiooduu Anutuuoqaa kuaivo nama aakiaidaadiri tuoo tunoo: Inna ni Maapu tuanaivoovee. Na inna mmataama kiee yapauvai. Inna kuaivaa rikiaatee. ³⁶ Iva kiaa taika kioodoo iya tooduu Yisuuva arivana nnaasu dioo vairavai. Ii suai ivaki Yisuunna ngiaammuau taaravoomaido ngiari too kuaivaa hama kiaa kookieerida pikiaada kua seemuaa variravai.

Yisuuva mmagia maisaivo varuu ngiaammuauvaa tuqinneeravai
(*Matai 17:14-18; Marakaa 9:14-27*)

³⁷ Vauya patauduu Yisuuva ari ngiaammuau taaravoomaidootama taapiivaudiri piki-ada tida tooduu gioonna kiaapu kaayauya iya sunada nniravai. ³⁸ Nnudu gioonna ki-aapuuya nuuna aakiaivakidiri vaidi voovoono aayanna roo tunoo: Vitaira-o, na yaagueeqama i yaparakiunoo. Numa ni maapuuvaa taanee. Ni maapuuvo mmuaa tuanaavaivee. ³⁹ Mmagia maisaivo inna ruputikio ivo akiairaama kai tioo putuoo mmatayaa vaikio taara kuaanuuvo inna avaiakidiri tiikio mmagia maisaivo hama inna pikioo virainno makemakee inna ruputikiokio maisainoo. ⁴⁰ Mmagia maisaivaa titaa kikio kuaiveera na yaagueeqama i ngiaammuauya yaparakiukai hama iya yopeema titaavaivee, ⁴¹ tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Ngia makee variaa gioonna kiaapuuya hama ngia niyara kutaavaivee tiraidaida koonnama variaano. Na hokoba suai ngii tasipama hara kiee variaukai hama ngia niyara kutaavaivee kiaavai. Fai na naana suai ngii tasipama hara kiee varinanai ngia niyara kutaavaivee kiarannee? Na ngii tasipama variee ngia ni kuaivaa rikiaaraivaara na faannaina variaunoo, kiau kioo vaidiivaa tunoo: Ai mmaapuuvaa vitee aapi niisi ngianee, ⁴² tuduu rikioo koova ari mmaapuuvaa vitoo ngioo varuduu mmagia maisaivo makee tuduu inna ruputuduu mmatayaa vioo varoo vainno yuku yaakuuvaa hannatotauduu rikioo Yisuuva yaagueeqama mmagia maisaivaa ooqoo kiau kioo ngiaammuauvaa tuqinnama kioo kava ari koonna mmuduu teeda ⁴³ mmuakiaa gioonna kiaapuuya Anutuuga yaagueeqa ari vookaravaara avai kurutooma kiada yaaku vuatavuatairavai.

Yisuuva ari putinaraivaara keenaa tiravai
(Matai 17:22-23; Marakaa 9:30-32)

Gioonna kiaapuuya Yisuuva uu mmoori mmuakiaayauvaara yaaku vuatavuataida varuduu Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: ⁴⁴ Aa na ngii giaa ngii minara kua aavaa sa taunnuatee. Vaidiyya na Vaidiivaa Mmaapuuvaa vaidi vooya miaaravaivee, ⁴⁵ tuduu rikiada hama iva tuu kua oyaivaa arinaima rikieeravai. Ivo itaa kua tuuvaara iya kumimakakiateeraivaara Yisuuva hauma kua tuduu rikiada ivaa oyaivaara iya inna yaparakiaraivaara aaturavai.

Yisuunna ngiaammuauo kieeta variaaraivaara inna yaparairavai
(Matai 18:1-5; Marakaa 9:33-37)

⁴⁶ Yisuunna ngiaammuauya ngiriita ngiriita kua yaagueeqama tida tunoo: Tiikidiri deevoono ari seenaiya yaataroo kietavai varinarannee? ⁴⁷ tuduu rikioo Yisuuva iyaki vau kuaivaa rikioo nnaakara vovai vitoo ari yaaneennigiatataa yapa kioo ⁴⁸ iya tunoo: Gioonna kiaapu voovoono niyara mmuduuya ruaiyaara aa nnaakara aavaara tuqinnaivoono inna niyaraatama tuqinnainoo. Niyara tuqinnaivoono ni tiitovaaratama tuqinnainoo. Ivaarainno ngiikidiri vaidi voovoono aduoo variivoono fai tauraanaavai varinaravaivee, tiravai.

Hama ti nnammutuaavai variivoono ti seenavai varivai
(Marakaa 9:38-40)

⁴⁹ Tuduu Yuvuaano Yisuunna tunoo: Nnoonna-o, ta taunnano vaidi voovoono i nnu-tuuvaa tasipama tioo vaidiyya aakiaakidiri mmagia maisaiyuvaa titaikiai kuaavai. Ii vaidi ivo hama ti tasipama nuai vaidivaara tida ta innara ooqoo kiaunnavaivee, ⁵⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Sa inna ooqoo kiatee. Gioonna kiaapu voovoono ngii kuaivaara hama ooqoo tiivoono inna hama ngii nnammutuaavai. Ivo inna ngii seenavaivee, tiravai.

Samariaa yoosinnaiya hama Yisuunnara tuqinneeravai

⁵¹ Anutuuga tino Yisuuva ngiau aapu ari kuanara suaivo vainima vauduu too ari kuanaraipira yaata utuoo Yerusareema aataruuvau kuanaree kiau viravai. ⁵² Aataruuvau vioo varioo ari kuanara kuaivaananana tuduu rikiada vaidiyyannaadee vidada oro Samariaa gioonna kiaapuuya yoosinna vovaki iya kiau mmikiai rikiada Yisuunnani teerakiateeraivaara iya viravai. ⁵³ Vida iya kiau mmuduu rikiada ivaki varuuya Yisuuva Yerusareema kuanaraivaara rikiada hama innara iya yoketairavai. ⁵⁴ Hama innara iya yoketauduu rikiada Yisuunna ngiaammuauvaitana Yakoopaya Yuvuaanaya tunoo: Udaanga-o, a ti tinai ta ngiau aapuuvakidiri ikiaivaa tikio tioo iya taa taputu kiaivee, ⁵⁵ tuduu rikioo Yisuuva hanigia yaagueeqama ivaitana sai tunoo: Sa itaa kua kiatee, ⁵⁶ kiau kioo ivootama ari tasipama nuayuatama vida tarada ari vo yoosinnaivakira viravai.

Vaidiyya Yisuunna nnaagiai kuaara tiravai
(Matai 8:19-22)

⁵⁷ Yisuuva ari ngiaammuauyaatama aataruuvau vida varuduu vaidi voovoono numa Yisuunna tunoo: A kuanna yoosinnaiyavaki fai neeta i tasipama kuanaravaivee, ⁵⁸ tuduu

rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Fayaiya ngiari nnaamuruuyauvaki vakiaavai. Ngiaam-maiya ngiari ngiisaiyauvaki vakiaavai. Na Vaidiivaa Mmaapuuvooona hama na vuru vaira nnauvootainoo, ⁵⁹ kiasa kioo vaidi voovai tunoo: Ni nnaagiai ngianee, tuduu rikioo ivo inna kua sai tunoo: Udaanga-o, kii na varinono ni napoova putinai hau kiese i nnaagiai kuanaravee, ⁶⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Pikinai vaidi koonnama variyaiya putuaiya roosiikiyaiyaano ngiari seena vaidi putuaiya hakuatee. Eenooro gionna kiaapuuya Anutuugo gionna kiaapuuyara dira mmayaayaivaa kiasa mmianee, ⁶¹ tuduu rikioo vaidi voovooona inna tunoo: Udaanga-o, fai na i nnaagiai kuanaravee. Kii na oro ni nnauvaki variyaiya tee fai i nnaagiai kuanaravaivee, ⁶² tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Gionna kiaapu voovooona ni mmooriivaa iinnonnonnaata ivau kuataama vaikioonnaatanno hanigioo ivo tauraa aataruuvaa yaata utiivo fai hama yopeema Anutuugo gionna kiaapuuyara dira mmooriivaa inaravaivee, tiravai.

10

Yisuuva kua varada nuairaiya (72) titooduu viravai

¹ Nnaagiai Udaanga Yisuuva kaayau vaidi vooya (72) nuunama kioo iya nnutuuyauvaa tioo taara tioo taara tioo titeeravai. Ivo nnaagiai kuanara yoosinna mmuakiaayauvaki iyannaadee kuateeraivaa iya titeeravai. ² Iya titaanara iinno varioo iya tunoo: Mmooriivaki kaayau yeenna kaanaiyauvo nneeravaata vaikiai gionna kiaapu vareeraiya mmuaa taaraya variaano. Itama vaikio mmoori nakaaraiivo yeenna vareera gionna kiaapu vooya titanai ari mmooriivakidiri kaanaiyauvaa varada inna nnauvaki yapaateeraivaa yaaku varaatee. ³ Na ngii titauvau kuatee. Rikiaatee. Na gionna kiaapu fai mmararaa roosiikiyaiya ngii titanai iyasi vida ngia puara sipisiipa nnaakaraiya roosiima tirooma variaravai. ⁴ Sa sikau rira utuaiyauvaata sa ngiaaru kiasa yeennaivaa vara rira utuaiyauvaatama sa yuku nnaba vooyauvaatama uyida varada kuatee. Sa gionna kiaapu aataruuvau ngiayaa teeda kua kiatee. ⁵ Ngia nnau voovaki vida ivaki variyaiya tauraa kiatee: Aa nnau avaki variyaiyaki ausa nuufaiivo vakiaivee, ⁶ tikioo rikioo ausa nuufai vaidiivo ivaki varino rikioo fai ngii ausa nuufaiivo innaki vainaravai. Hama ausa nuufai vaidi voovai ivaki varino too ngii ausa nuufaiivo ngiingiiki vainaravai. ⁷ Ngii miaa nnauyauvaki nnaasu varida yeennaiyauvaata nnooriyauvaatama ngii miyaiyauvaa nnaatee. Ngiengie mmoori variavudiri irisaiyauvo vaiyauvaa ngii mikiai nnaarivaara itama variatee. Sa vo nnau teeda vo nnau teeda nookiatee. ⁸ Ngia ari vo yoosinnaviki vikiai gionna kiaapu ngii tuqinnada yeennaiyauvaa ngii miyaiyauvaa nnaatee. ⁹ Mmuai yoosinnaviki varida nniitaraiya tuqinnada mmuakiasa gionna kiaapuuya kiatee: Anutuugo gionna kiaapuuyara diraiivo ngii vainima nninoo, kiatee. ¹⁰ Ngia vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki vikiai gionna kiaapuuya hama ngii tuqinnakiai oro aataruuvau dida vida kiatee: ¹¹ Kufukuufaiyauvo ngii yoosinnaviki vaiyauvakidiri kati ti yukuuyauvunu vaiyauvaa ta ruga kikio iyauvaara Anutuugo irisai maisaivaa ngii minaravai. Vaa Anutuugo gionna kiaapuuyara diraiivo ngii vainima nniivaara arinaima rikiaatee, kiatee. ¹² Na ngii giasa ngii miainoo. Anutuugo ti yaparaira suaivaki fai gionna kiaapu yoosinna Sutuuma maisama varuuya irisai maisaivaa pinaama varaaravai. Hama ngii tuqinneera kiasa yoosinnaiya fai ngiari irisai maisaivo Sutuuma varuuya irisai maisaivaa yaataraanaravaivee.

Gionna kiaapu vooyaano hama ausa hanigieeravai

(Matai 11:20-24)

¹³ Boo, ngia gionna kiaapu yoosinna Korasima variyaiyaata yoosinna Betesaitaa variyaiyaatama fai yapooma ngii mmooriivaa irisai maisaivo vainaravai. Nnaaru gionna kiaapuuya yoosinna Turu Sitoonavaitana maisamaisama variravai. Na Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookaruyauvaa ngii yoosinnavaitanaki iikiivaava Turu Sitoona yoosinnavaitanaki iikiaatiri. Iya teeda vaa nnaaru hanigiada yoketaama varutiri. Gionna kiaapuuya iya hanigiada yoketaama varuuya taateeraivaa iya ausa mmuararoorovaa varada buruqa sisiyauvaa raida kaupavaa ngiari kieetaiyauvunu habara apu kiada varutirivee. ¹⁴ Anutuugo ti yaparainara suaivaki gionna kiaapu Turu Sitoonaiya irisai maisaivaa pinaama varaaravai. Ngia gionna kiaapu Korasimiyaaata Betesaitaiyaatama ngii irisai maisaivo iya irisai maisaivaa yaataraanaravaivee. ¹⁵ Ngia gionna kiaapu Kapanauma variyaiyaso, ngia ngiau aapu variaaree kaiya fai Anutuugo tinai ngia mmeepi ikia aakiaana vida kiaaravaivee, tiravai.

¹⁶ Yisuuva itaa kua kiasa kioo ari kuaivaa varada kuateera titoo vaidiiva tunoo: Gionna kiaapu voovooona ngii kuaivaa rikiaivoona fai ni kuaivaata rikiaananaravai. Gionna kiaapu voovooona fai ngiyyara ooqoo tioo niyyaraatama ooqoo tinaravai. Fai niyyara ooqoo tioo ni titooaraatama ooqoo tinaravaivee, tuduu rikiaada ngiari tuu mmooriyauvaara vida raubiriiravai.

Kuaivaa varada nuaira vaidiyya kava nairavai

¹⁷ Vaidi kua varada nuairaiya (72) vida raubiriida mmoori varadada kava vara ranada nnida kaayau sirigaida kiaanoo: Udaanga-o, ta i nnutu tasipama kiaunnani mmagia maisaiyauvo gioonna kiaapuuya aakiaiyauvaki variyaiyauvo tiida mmaanai kuaavaivee, ¹⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na taaduu saneetuuvo utuneema Sataango ngiau-vakidiri tipannuuma kioo tuoo viravai. ¹⁹ Rikiaatee. Vaa na yaagueeqaivaa ngii miau-vaara fai ngia nuaida yapaiyauvunuaata eevariiyauvunuaatama yuku reekio hama ngii gutinaravai. Na yaagueeqaivaa ngii miauvaara ngia Sataangaa yaagueeqa mmuakiaavai yaatarakio hama mminnaa voovoono ngii ruputinaravaivee. ²⁰ Vo kuavai vainoo. Mmagia maisaiyauvaa kiaani kuaivaara sa sirigaida variatee. Ngii nnutuuyauvo ngiau aapu yanaivau vaivaara sirigaida ivaara yaata utida variatee, tiravai.

Yisuunna ausaivo yoketauduu kaayau kuaivaa tiravai
(Matai 11:25-27; 13:16-17)

²¹ Yisuuva itaa kua tuu suaivaki Mmannasa Yoketaivo inna tasipama varuuvaara inna ausaivo kaayauma yoketauduu tunoo: Ni Napoo-o, a ngiau mmataivaara diraikuavee. A ai kua oyaivaa vaidi tinni ruaiyara hatauma kiee vaidi nnaakara meedi roosiima hama tinniaata kiaiyara a kiaa kookieema kiaannaivaara na aiyara yoketaakiaunoo. Ni Napoo-o, a kutaa kati iya i kiaa i mmiataikiai a iya kiaa mmiannavaivee.

²² Ni Napooa eenoo mmuakiaa mminnaivaara diraiavaa vaa a ni miannavaivee. Hama gioonna kiaapu voovoono na i Mmaapuuvaa arinaima ni taivai. Eenoo ni Napooaano nnaasu arinaima ni taannavai. Hama gioonna kiaapu voovoono ni Napoona i taivai. Na i Mmaapuuvooono nnaasu arinaima i tauvai. Na gioonna kiaapu voovai kooyaa i vitainaraiivo ivootama fai i taanaravaivee, tiravai.

²³ Yisuuva hanigia fai ngiaammuuya nnaasu tunoo: Aanna makee vaiyauvaa ngia taivaara Anutuugo ngiiyara yoketaunoo. ²⁴ Na ngii giaa ngii miaunoo. Nnaaruaa vaidi forofetaa kaayauyaata kaayau kieeta vaidiyyaatama aanna makee ngia taivaa iya taatauduu ivaara faannaidada putida hama teeravai. Aanna makee ngia rikiaa kuaivaa iya rikiaatauduu iya faannaidada putida hama rikieeravaivee, tiravai.

Yisuuva Samariaa vaidiivaa mmataama kioo tiravai

²⁵ Mmoori aataru radudeera vaidi voovoono Yisuunnasi ngioo inna iinno taanaree kiaa inna yaparainno tunoo: Vitaira-o, dee mmoorivai na iina tupatupaa variraivaa varaanarannee? ²⁶ tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa a yaaruannano dataa kuainno tiinne? ²⁷ tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: I Udaanga Anutuugaara mmuduuya ruee ai ausa mmuduuya mmuakiaavai inna mmianee. Ai vaidi kaanaivaatama ai yaagueeqaivaata ai yaata vuatinniivaatama mmuakiaavai inna mmianee. E aiyara tuqinnaannaneema ai seenaiyaraatama tuqinnee iyara mmuduuya ruanee. Mmaanna tuu kuaivo itaa kua tiivaivee, ²⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A kianna kuaivo kutaa kuavai kiannanoo. Ii kua ivaa a iinna fai a tupatupaa variraivaa varaanaravaivee, tiravai.

²⁹ Tuduu rikioo mmoori aataru radudeera vaidiivo gioonna kiaapuuya innara safuuma variraivoee kiateravaara Yisuunna yaparainno tunoo: Mo ni seenaivo inna gionon-nee? ³⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Vaidi voovoono Yerusareema pikioo yoosinna Yerikoora kuane kuaa vioo varikiai vaidi mmuara furaiya numa inna utida inna buruqaivaa rakuasaa kiada paati kieema inna reputu kiada pikiaavai. Pikiaavo ivo putinara iinno varikioo too ³¹ Anutuugaara kati puara hudeera vaidi voovoono aataru-vaugiataa vioo taikio vaidi putinara iivo inna too vaikio too saigiataa vioo taroo kuaivai. ³² Vioo taroo kuaikio rikioo Riviinna oyaivakidiriiaa vaidi voovoono vioo vioo taikio inna too vaikio rikioo mmuakiraama vioo too saigiataa vioo taroo kuaivai. ³³ Vioo taroo kuaikio rikioo vaidi Samariaa voovoono aataruuvaugiataa numa too innara pinaama booo tioo ³⁴ aduoo varioo nnammari suuyaivaata vuaina suuyaivaatama inna uudaiyauvunu tusaa siikainno buruqa yeenaivaadiri rau kioo vitoo ari puara togiivau yapa kioo vitoo vida nnida vaira nnauvaki yapa kioo inna tuqinnaivai. ³⁵ Tuqinnama kioo vaivo pataikio diitoo ari utuaivakidiri taara sikauvaitana suuira kioo vida nnida vaira nnau nakaarivaava mmioo tinoo: Innara tuqinnaanee. Tuqinnanai rikiee fai na kava vara ranee ngiee teenai a innani mminnaa vooyauvai yookaakiannaiyauvaara na sai i mminaravaivee, tiivaivee. ³⁶ Yisuuva itaa kua kua taika kioo mmoori aataru radudeera vaidiivaa tunoo: Mmuara furaiya reputu kuaa vaidiivaa taaravooma vaidiyya numa inna taivaara a dataa kuainna kiannannee? Deevoono inna seena tuanaavai variinne? ³⁷ tuduu rikioo mmoori aataru radudeera vaidiivo inna sai tunoo: Vaidi voovoono innara booo tioo innara tuqinnaivoono inna seena tuanaavaivee, tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Eenoo viee ivo iineema mmuakiraama iikiane, tiravai.

Yisuuva Mataaya Mariaayasi viravai

³⁸ Yisuuva itaa kua kua kioo ari ngiaammuaayaatama aataruuvau vida varida vo yosinnavakira vida rikiooduu gioonnaivaa nnutuuvo Mataava ari nnauvaki ngianeera Yisuunna maavee tuduu rikioo ivo numa variravai. ³⁹ Mataanna nnumnaivaa nnutuuvo Mariaava ivaki varuuvooona numa Yisuunna mmatama varioo inna kuaivaa rikieeravai. ⁴⁰ Rikiooduu Mataava aritanna pinaa mmoorivai varoovaara pinaama ausa pirisainno numa Yisuunna tunoo: Udaanga-o, hama a niyara yaata utuannanee? Ni nunnaivo ni pikiaikiai nenetanna nnaasu pinaa mmoori varaunoo. Inna tino numa ni tasipama mmoori varaivee, ⁴¹ tuduu rikioo Udaanga Yisuuva inna sai tunoo: Mataa-o, a kaayau mmooriivaara pinaama yaata utuannano i ausaivo mmuaararainoo. ⁴² Mmuaa aataruvai hama aisi vainoo. Ii aataru ivaara Mariaava yaata utivaivee. Fai hama gioonna kiaapuuya ii aataru ivaa innasidiri varaaravaivee, tiravai.

11*Yisuuva yaaku vareeraivaara iya kua mmiravai
(Matai 6:9-13; 7:7-11)*

¹ Vo suai voovaki Yisuuva ari vo kammuvau varioo yaaku varoonnonno taika kioodoo ari ngiaammuaa voovoona innasi ngioo tunoo: Udaanga-o, Yuvuaano ari ngiaammuaaya yaaku vareeraivaara kua mmuneema ti kua ti mmianee, ² tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Ngia yaaku varaaree kua ataa kua yaaku varada kiatee:

Ti[SB7] Napoo-o, i nnutuuvo mmannammanna yaagueeqa
yoketaa[SB9] tuanaavai nnaasu vakiaivee.
A gioonna kiaapuuyara diravai
kino too ngiaivee.

³ Mmuaa suai mmuaa suai mmannammanna
ta nnaara yeennaiyauvaa ti mmianee.

⁴ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya
mmoori maisaivaa ti mmiaani
ta hama ivaara yaata utiravai
ti ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmiaunnaivaara
eenoo ti mminnammanna maisaiyauvaara
sa yaata utirainna rugaane.
Sa ti vitee ti iinno taanara tiivaki
ti yapaanee, kiatee.

⁵ Yisuuva itaa kua kua kioo kua voovaata iya tunoo: Ngiiikidiri dee vaidi voovoona aa kua aavaa na tinaraivaa iinnee? Fai ivo heena tammaaki ari seenaivaasi vioo tinara: Ni seena-o, yeenna saaba taaravooma ni minai na yapooma irisai i mmunaravaivee.

⁶ Ni seena voovoona ngieeradiri hokoba aataruuvau nuainnonno niisi nnikiai na hama yeenna inna mmunaravootainoo. Ivaara ni mianee. ⁷ Fai ivo itaa kua tino vaidi nnaa aakiaivaki variivo inna sai tinara: Ngieera kuane. Vaa na ni sipuuvaa rau kiee ni nnaakaraiya ni tasipama vuru vakiaanoo. Hama na yopeema diitee mminnaa vooyavai vara i mmunaravee, tinoota mmannammanna inna yaparainono inna mmunaravaivee.

⁸ Na ngii giaa ngii miaunoo. Ivo ari seena tuanaivo inna yapara ruaivaara hama iva diitoo yeennaivaa inna mmunaravai. Ivo mmannammanna inna yapara ruaivaara iva diitoo inna mmunaravai. ⁹ Ivaara na ngii giaa ngii miaunoo. Ngia Anutuugaa yaparaikio fai ngia yaparakiaivaa ngii minaravai. Mminnaa voovaara buaida teekio fai ngii too vainaravai. Sipuuvau rikioo fai Anutuugo sipuuvaa ngiini hatuaanaravaivee. ¹⁰ Gioonna kiaapu Anutuugaa yaparavoono fai ari yaparavai varaanaravai. Gioonna kiaapu voovoona fai mminnaivaara buainnonno teeno fai inna too vainaravai. Gioonna kiaapu voovoona sipuuvau rinono fai Anutuugo innani sipuuvaa hatuaanaravaivee. ¹¹ Vaidi voovoona ngiiikidiri aa na tinara kua aavaa iinaranee? Fai inna mmaapuuvu tavaara inna yaparaino fai ivo yapavai inna mmunaranee? Hameetavee. ¹² Fai inna mmaapuuvu kakaraa mmuyaira inna yaparaino fai evariivaa inna mmunaranee? Hameetavee. ¹³ Ivaara ngia vaidi mmatayaa maisama variayia mminnaa yoketaiyauvaa ngii nnaakaraiya mmiaa aataruuvaa vaa ngia taavai. Ngii Gioova ngiau aapu variivo ngia ngiingii nnaakaraiya mmira aataruuvaa yaataravaivee. Fai gioonna kiaapuuya inna yapara rikioo Mmanasa Yoketaivaa iya mmunaravaivee.

*Farisaiya Yisunnara maisaira kuavai tiravai
(Matai 12:22-30; Marakaa 3:20-27)*

¹⁴ Yisuuva vaidiivaa aakiaivaki mmagia maisaivo topaama kioo varuduu inna avaiivo ramuunnaama kioovaa titooduu mmagia maisaivo vioo kioodoo rikioo vaidiivo kua

tuuvaara gioonna kiaapuuya ivaki nuunauya pinaama nnikiarairavai. ¹⁵ Nnikiarauduu vooyaano tunoo: Mmagia maisaiya kieetaivo Beresebuuro inna tasipama varikioonno ari yaagueeqaivaadiri mmagia maisaiya vaidi aakiaaki variaya titaikiaki kuaavaivee, ¹⁶ tuduu rikiada inna iida taaraivaara vooya inna tunoo: A ari vookarai mmooriivaa iinai ta teeda kiaara: Anutuuqo inna tasipaikioonno iinoo, kiaravee, ¹⁷ tuduu rikioo Yisuuva iya tinniyaa vau kuaivaa rikioo iya tunoo: Fai gioonna kiaapuuya mmuaa mmataavau variaya rapidada ivaudiri raubiriida mmarammaraa varida hama yopeema mmuaavau yaagueeqama varida fai taikaaravai. Fai mmuaa nnauvaki variaya ivakidiri rapida fai vida raubiriida mmarammaraa varida fai hama mmuaavau yaagueeqama varirama kiada fai muaraagakiaaravai. ¹⁸ Itaama vaino Sataango ari seena mmagia maisaiyaatama rapuoonnonno kinai fai mmarammaraa varida hama mmuaavau yaagueeqama varirama kiada fai muaraagakiaaravai. Ngia kiaanoo: Beresebuuro ari yaagueeqaivaa ni mikiai na mmagia maisaiya titaukai kuaanoo, kiaani ¹⁹ mo ngii nnaagiai nuairaiya gaa yaagueeqavaura iya mmagia maisaiya titaani kuaavainnee? Hama Beresebuuraa yaagueeqaivouono ngii seenaiya tasipaivai. Ivaara ngia koonnama niyara yaata utuaa kuaivo kooyaa vainoo. ²⁰ Anutuuqaa yaagueeqaivo ni tasipaikiaki na mmagia maisaiya titaukai kuaavai. Na itaama iikiauuko Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira suaivo vaa ngiisi nniivaivee, tiravai.

²¹ Kiaa kioo kava vo kua voovai mmataama kioo tunoo: Fai vaidi yaagueeqa voovoono ari suru veeva yau mmataivaa tu kioo vainno ari nnauvaara dioo vaino rikioo inna mminnamminnaiyauvo yoketaama vainaravai. ²² Nnaagiai vaidi yaagueeqa tuanaa voovoono numa innaata rapuoonnonno inna yaatara kino rikioo muaraagaino fai inna suru veeva yau mmataivaa ivo yaagueeqama tu kioo vaivaa ravisi varoo inna hoonaiyauvaatama varoo ari seenaiya yapa mminaravaivee, ²³ kiaa kioo tunoo: Gioonna kiaapu voovoono hama niyara yoketaivoono inna ni nnammutuaavai. Gioonna kiaapu voovoono hama ni tasipama ni mmoori varaivoono ni mmooriivaa tuayanna ruaivai.

*Mmagia maisaivo kava ari varuuvaki variravai
(Matai 12:43-45)*

²⁴ Mmagia maisaivo vaidiivaa aakiaivakidiri pikioo vioo koo mmuyai gaanga yoosinaiyauvaki ari varinar mmaataivaara buaama roo nuainnonno taikio kuminaiikio ariita kua tioo tinoo: Fai na kava vara ranee nini nnau pikiauvaki oro varinaravee, ²⁵ kiaa kioo kava vara ranoo numa taikio ari nnauvo rupi yamaama kioo funnukama kiaikio ²⁶ mmanna nnauvai vaikio too ivaki varioo oro seena mmagia maisaiyauvo inna maisaivaa yaatareera yaaku saivai karasaidiri taaramada vitoo nnikiaki iya numa inna tasipama variaavai. Aa vaidi aavaa aakiaivaki tauraa mmagia maisa mmuaavai varikio kiisama maisama varikiaki nnaagiai kaayau mmagia maisaiya innaki variaavo kaayau maisama varivaivee, tiravai.

Sirigaira aataru tuanaivaara Yisuuva tiravai

²⁷ Yisuuva itaa kua tuu saivaata gioonna kiaapu kaayauma uuya nuuna aakiaivakidiri gioonna voovoono kua pinaivaa inna tioo tunoo: Ikaano ari ausaivakidiri i mmata kioo ari nnaamma i mmoovuura Anutuuqo innara yoketaainoo, ²⁸ tuduu rikioo inna kua sai tunoo: Yo, inna aikioonna kiannanoo. Mo gioonna kiaapuuya Anutuuqaa mmayaayaivaa rikiada iikiai yara Anutuuqo iyara pinaama yoketaainoo, tiravai.

*Vaidiyya Anutuuqaa mmoori ari vookarauvaa taaraivaara Yisuunna yaparairavai
(Matai 12:38-42)*

²⁹ Tuduu gioonna kiaapuuya inna suvuau kiada varuduu Yisuuva vo kuavai tunoo: Gioonna kiaapu aanna makee variaya koonnama variaano. Iya ari vookarai mmooriivaa taara iikiaanoo. Anutuuqaa mmoori ari vookarauvaa nnaaruua vaidi Yonaava uvvaa roosiivaa iya ivaa nnaasu taaravai. Fai hama kava voovai taaravai. ³⁰ Fai Na Vaidiivaa Mmaapuuvu Yonaannanikaraama iinaravai. Nnaaru Ninivee varuu gioonna kiaapuuya Yonaava uvvaa tooneema fai ngia makee variaya Na Vaidiivaa Mmaapuuvu iinaravaa taaravaivee. ³¹ Nnaaru kieeta varuu gioonna voovoono tooya ipunna sainai ngeera ari voopidiri ngioo ngioo vaidi Soromoono tinni ruaivaasidiri kua rikiaanara nniravai. Na ngii gaa ngii miaunoo. Na aavaki variauvo Soromoonaa yaatarauvoono ngii tasipama variaunoo. Gioonnaivo ngeeradiri numa Soromoonaa kuaivaa rikioovaara yapooma Anutuuqo gioonna kiaapuuya yaparainara suaivaki fai ivoono kua pinaivaa aanna ngia variaya ngiiiki yapa kino Anutuuqo irisai maisaivaa ngii minaravaivee. ³² Ninivee varuu gioonna kiaapuuya Yonaanna kuaivaa rikiada ausa hanigiada yoketaama variravai. Na ngii gaa ngii miaunoo. Na aavaki variauvo Yonaanna yaatarauvoono ngii tasipama variaunoo. Ninivee varuuya ausa hanigiada yoketaama varuuvaa yapooma Anutuuqo

gioonna kiaapuuya yaparainara suaivaki fai iya kua pinaivaa aanna ngia variaya ngiiki yapa kikirio Anutuugo irisai maisaivaa ngii minaravaivee.

*Mmeekiaivau nookiateeraivaara Yisuuva tiravai
(Matai 5:15; 6:22-23)*

³³ Hama gioonna kiaapu voovoono toobaivaa subi varoo kuupaivaki hatauma yapa kiaivai. Hama yavaivaa varoo ivau tuarapatikama rummua apu kiaiiki vaivai. Gioonna kiaapuuya mmaanaidiri ngiia mmeekiaivaa taateeraivaara ivo toobaivaa varoo kiikoo koovau hirivai. ³⁴ A gioonna kiaapu voovoono i avuuvoono i mmaammaivaara mmeekia roosiivai. I avuuvo yoketaama taikia i mmeekiaivau nuairaivaa roosiima yoketaama nookiannavai. I avuuvo upisiikiai a upisiivaki nuairaivaa roosiima hama a yoketaama nookiannavai. ³⁵ Ivaara mmeekiaivo iiki vaivaa upisiivoono rummua apivoora tuqin-nama yaata utuane. ³⁶ Fai mmeekiaivo i aakiaivaki suvuaino hama upisiivo yopeema mmeekiaivaa rummua apinaravai. Toobaivaa subi kiaavo mmeekiaivo taivaa roosiima i aakiaivaki fai pinaivai mmeekiaivo taanaravaivee, tiravai.

Yisuuva Farisaiyakiata kua mmaanna kiaa

*mmiraiyakiata kua pinaivaa yapeeravai
(Matai 23:1-36; Marakaa 12:38-40)*

³⁷ Yisuuva itaa kua kiaa taika kioodoo Farisai vaidi voovoono ni tasipama yeenna nnaaneera Yisuunna tuduu inna nnauvaki vioo inna tasipama yeennaivaa nnooduu ³⁸ Farisai vaidivo tooduu Yisuuva hama ari yaakuuvaidiri tauraa finirama kioo kati yeennaivaa nnooduu ivaara nnikiarairavai. ³⁹ Nnikiarauduu Udaanga Yisuuva inna tunoo: Ngia ngii pereeta kaapa mmaanaiyauvaa fini kiaavo yoketaivaa roosiima ngii mma-maiyauvo vaikio ngii aakiaiyauvaki ngii mminnamminnaa maisaiyauvo suvuaino. Ngia gioonna kiaapuuya unnakua kiaa kiada iya hoonahaanaiyauvaa ngiingiiyara ravisii varada maisama variaavai. ⁴⁰ Ngia yaata duunayavee. ⁴¹ Fai ngia ngiingii aakiaiyauvaa tuqinnadaida mminnaiyauvo ngiisi vaiyauvaa ngii seena mmanna haipuuya mmikio fai ngii aakiaa mmaaniyauvootama yoketainaravaivee.

⁴² Boo, ngia Farisai vaidiia ngii irisai maisaiyauvo vainoo. Ngia kiisa mminnaa kapikarai takua roosiyaavaa yaakuuvaitana utida mmuaavai Anutuugaani kiadaataida ngia hama safuuma ngiingii seenaiyara tuqinneeraida hama Anutuugaani pinaama mmuduuya ruano. Ii aataru ivaitana iikiataama vaikiaannaata hama iikianno. Ngia ii aataru ivaitana iidadada vo aataruyauvai vaa ngia iikiayauvatama iikiatee.

⁴³ Boo, ngia Farisaiya ngii irisai maisaiyauvo vainoo. Ngia nuunaira nnauyauvaki vida mmaata yoketaiyauvunura nnaasu mmuduuya rida variaavai. Ngia yoosinna aakiaiyauvaki nookiaani gioonna kiaapuuya ngii teeda kua yoketaivaa ngiinyara kiaiyauvaara mmuduuya ruaavai. ⁴⁴ Boo, ngii irisai maisaiyauvo vainoo. Ngia mmata nnauyauvaa gioonna kiaapuuya hama teeraida sabi ivau nuairaivaa roosikiayavee tiravai.

⁴⁵ Tuduu rikioo mmoori aataru radudeera vaidi voovoono inna sai tunoo: Vitaira-o, e itaa kua ti kianna ivo inna kua maisaivaatanna ti kiannano, ⁴⁶ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Boo, ngia mmoori aataru radudeera vaidiyavee. Ngii irisai maisaiyauvo vainoo. Vaidiia kaayua mmuaararai mminnaiyauvaa vaidi vooya yaapusaiyauvunu kumaata apu kiaivaa roosiima ngia gioonna kiaapuuya mmoori mmuaararaiyauvaa iya mmi kiada hama ngiengieeta kiisama iya tasipama mmuaararai mmooriavaa varaavai. ⁴⁷ Ngii irisai maisaiyauvo vainoo. Ngii rubu tabeeya forofetaiya ruputuduu putuuyara ngia sikauyauvaadiri iya mmata nnauyauvo yoketaakiaiveera funnukama yoketaama kiaavai. ⁴⁸ Iyaano iya ruputu kioodoo ngieenoo iya mmata nnauyauvaa funnukama kiada ngii rubu tabeeya uuvaa teeda kiaanoo: Inna aikioavaivee, kiaanoo. ⁴⁹ Ivaara Anutuuga tinniyaa vau kua yoketaa fafaaraivo vainno tunoo: Na fai forofetaiyaata vaidi ni kuaivaa varada nuairaiyaatama titanai vikiai fai vaidiiaano vooya vatada iyara kua maisaivaa tida ruputikiai putuaraavaivee. Anutuugoono itaa kua tiravai. ⁵⁰ Nnaaru ngiau mmata uu suaivakidiri gioonna kiaapuuya forofetaiya ruputua rada nmidada aanna makee homo gioonna kiaapuuya forofetaiya ruputuaano. Fai aanna makee variaa gioonna kiaapuuya forofetaiya ruputuaivaa irisaiavaa varaaraivaara nnaaru Anutuugo fafaarama kioo kuaivo vainoo. ⁵¹ Nnaaru vaidi yoketaa voovai Aveeraa kuminayaa ruputu kioodoo putuduu ivakidiri iima rada nmidada vaidi voovai Sakariaasaa ruputu kioovaa irisaiivo fai ngiiki vainaravai. Iya nuunaira nnau pinaivaki vuduu yeena tapi Anutuugaara hudeeraivo sainai vauduu vo atau yoketaa tuanaa nnau voovai sainai vauduu iya vuutaivaki Sakariaasaa ruputu kieeravai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Ruputu kioodoo putuuvaa irisaiavaa aanna makee variaa gioonna kiaapuuya varaaravaivee.

⁵² Boo, ngia mmoori aataru radudeera vaidiyavee. Ngii irisai maisaiyauvo vainoo. Ni kuaivaa rikiada tinni yoketaa vareera aataruuvo sipuuvaa roosiivai. Ngia hama ngii kuataikiada hama kuaivaara kiivaa varada gioonna kiaapuuya kuaaree kiaiya sipu rairayama ngieenoo aataruuvaa uuda rammuaavaivee, tiravai.

⁵³⁻⁵⁴ Yisuuva itaa kua kiaa kioo ii nnau ivaa pikioo vioo varuduu mmoori aataru radudeera vaidiiyaata Farisai vaidiiyaatama ngiari ausaiyauvo kaayauma nnannatooduu Yisuuva haruruoo kua voovai koonnama tinai iya kua pinaivaa innaki yapaaraivaara ari vo kua ari vo kuaiyauvaara yaagueeqama inna yaparairavai.

12

*Yisuuva unnakua tuuvaara ooqoo tiravai
(Matai 10:26-27)*

¹ Yisuuva itaama Farisaiyaata kua tuu suaivaki kaayakaayau gioonna kiaapuuya nuunaida varuduu hama iya diaara mmaataataduu ngiari seenaiya yukuuyauvunu diravai. Dida vauduu Yisuuva iya tasipama numa dioo vainoo ari ngiaamuauya kiaa mmioo tunoo: Ngia vaidi Farisaiya puuqaira yeenna roosiikiayara tuqinnama haitatuukiatee. Iya unnakua kiaa iira aataruuvaa na itaa kua kiauunoo. ² Mmuakiaa mminnaiyauvaa rummua apu kaiyauvaa fai rabara kino kooyaa vainaravai. Mmuakiaa mminnaiyauvo hataumaki vaiyauvo fai kooyaa vainaravai. ³ Itaama vaiki ai ngia upisiivaki hauma kiaa kuaivo fai gioonna kiaapuuya kooyaa ikiannaivau rikiaaravai. Ngia nnau aakiyauvaki vida sipuuyauvaa rau kiada ngiingii yaataki ngiingii yaataki murumuru kiaa kuaiyauvaa fai gioonna kiaapuuya yoosinna vuutaivaki aayanna reeda kooyaa kiaravaivee.

*Dee vaidivaara ngia aatuukiaarannee
(Matai 10:28-31)*

⁴ Ni seenayaso, na ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu vooya ngii mmammaiyauvunu ruputiki ai putuaraivaara sa aatuukiatee. Ngia putiki ai fai iya hama yopeema kava mmoori maisaiivaa ngii miaaravai. ⁵ Anutuugaara nnaasu aatuukiateera na ngii giaa ngii miaunoo. Ivoono ngii ruputina i ngia putiki ai i voono ikia aakiavaki ngii yapaanaree tioo fai ngii yapaanaravaivee. Kutaa na ngii giaa ngii miaunoo. Innara aatuukiatee.

⁶ Ngia taara sikau kiisakiatatana kiada fai ngia ngiaamma kiisa siganna roosii yaaku saivai varaaravai. Anutuugo hama iyauvaara vueennainno voovai pikiaivai. ⁷ Ngii kieeta yaasiyauvaa Anutuugo yaaruoo mmuaavai mmuaavai taivai. Sa aatuukiatee. Anutuugo ngiiyara yaata utiraivoono ivo kaayau ngiaamma siganna roosiikiayauvaara yaata utiraivaa yaataravai.

Gioonna kiaapuuya Yisunnara kooyaa

kiaa kookieera kuavai

(Matai 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

⁸ Na ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono ari seena gioonna kiaapuuya avuuyauvunu dioo vainoo kooyaa tinara: Na aanna Yisunna nnaagiai nuairavovee, tinai fai Na Vaidiivaa Mmaapuuvo Anutuuga aangeri ya avuuyauvunu diee vaina innara kooyaa tinara: Inna ni nnaagiai nuairavovee, tinaravai. ⁹ Gioonna kiaapu voovoono ari seena gioonna kiaapuuya avuuyauvunu dioo vainoo niyara ooqoo tinai fai yapooma Anutuuga aangeri ya avuuyauvunu Na Vaidiivaa Mmaapuuvo innara ooqoo tinaravai.

¹⁰ Gioonna kiaapu voovoono Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa maisavaivee tiivaa fai Anutuugo ivaa rugaanaravai. Gioonna kiaapu voovoono Mmannasa Yoketaivaara maisavaivee tiivaa fai Anutuugo hama ivaa rugaanaravai. Fai tupatupaa vainaravai.

¹¹ Yapooma gioonna kiaapu vooyano fai ngiari nuunaira nnauyauvaki ngii vitada ngiari kieetai ya avuuyauvunu kua pinaana ngii yapa kiki ai sa ngia iya sai kiaara kuaiyauvaara kaayauma yaata utuatee. ¹² Fai ii sui ivaki Mmannasa Yoketaivo ngia sai kiaara kuaiyauvaa ngii giaa ngii minaravaivee, tiravai.

Hoona suvuau kumimaka vaidiivaara Yisuuva tiravai

¹³ Tudu gioonna kiaapuuya nuuna aakiavakidiri vaidi voovoono Yisunna tunoo: Vitaira-o, ni napoova vaa putiki ai ni vaavova ari nnaasu hoonahaanaiyauvaa varainoo. Eenoo tino too sai yauvai ni miaivee, ¹⁴ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Boo, ni vaidivai. Hama na kua pinaivaa radudeera vaidivai diauvaivee. Hama na ngii mminnaiyauvaara diee vaina itaqitaama yapaateera kiauunoo, ¹⁵ kiaa kioo gioonna kiaapu mmuakiaaya tunoo: Ngiingii variraivaara tuqinnama yaata utuatee. Sa mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara teekio ngii varaataakiyauvaara yaata utuatee. Gioonna kiaapu voovoono hama kaayau mminnamminnaiyauvaa varaanarivaara varivaivee. Fai ivo kaayau hoonahaanaiyauvaa varano iyauvoono hama varira tuanaivaa yopeema

inna mminaravaivee, ¹⁶ kīaa kīoo Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kīoo tunoo: Vaidi voovoono kaayau hoonu suvuaiivoono mmoori varaikio yeennaiyauvo kaayauma kaanaivai. ¹⁷ Kaanaikio too ivo yaata utuoo ariiyara tinoo: Hama ni yeenna iraiyauvaa yapaanara nnaunnaatinoo. Na dataama iikiaunnee? ¹⁸ Inna aikioo, fai na ataama iinaravai. Ni yeenna yapau nnauyauvaa havarata kīee fai pinaa nnauyauvai heekaanaravai. Heeka kīee ivaki ni yeennaiyauvaata ni hoonahaanaiyauvaatama yapaanaravaivee. ¹⁹ Fai na itaama iina niniiyara tinara: Na vaidi yoketaavaivee. Mminnamminnaa yoketaiyauvo ni suvainoo. Fai vo nuanu vo nuanu hama na pinaa mmooriyauvaa varaanaravai. Fai na kati varīee nnoori nnee yeenna nnee sirigaina varinaravaivee, tinaravai. ²⁰ Ivo yaata utuoo itaa kua tiivaara Anutuūqo inna tinoo: A yaata duunakuavee. Fai aa heena aavaki a putinaravaivee. Mo a putino gioono aa mminnaa a yapa kīaanna aayauvaa varaanarannee? ²¹ Yisuuva ii kua ivaa kīaa taika kīoo tunoo: Gioonna kīapuuya kaayau mminnamminnaiyauvaa ngiariini yapa kīaiya ii vaidi ivaa roosiikīaayavee. Iya mmatayaa diaa mminnaiyauvaa ngiariini yapaavovo suvuaiikīa iya Anutuūqaa avuuvau kumina tuanaaya variaavaivee, tiravai.

Anutuūqaa kuaivaa yoketaama rikiaateera Yisuuva tiravai
(Matai 6:25-34)

²² Yisuuva itaa kua kīaa kīoo ari ngiaammuauya tunoo: Itaama vaikiaina na ngii giaa ngii miaunoo. Sa pinaama ngiengie mmatayaa variraivaara yaata utida sa ngiengie yeenna nnaarivaara kaayauma yaata utuatee. Sa ngia uyira rairaiyauvaa ngiingii mmammyaa uyuaaraiyauvaara kaayauma yaata utuatee. ²³ Hama ngia yeenna nnaarivaara nnaasu variaavai. Hama ngia ngiingii mmammyauvunu funnukakīaaraivaara nnaasu ngii mmammyauvo vaivai. ²⁴ Ngia ngiaamma kuangedaiyauvaara yaata utuatee. Iya hama vuayeennaiyauvaa hau utida tua ruua rada ngiari yeenna yapeera nnauyauvaki yapa kīaavai. Anutuūqoono yeennaiyauvaa iya mmiivaivee. Anutuūqo ngiīyara tuqin-neeraivoono ngiaasukuaiyara tuqinneeraivaa yaataravai. ²⁵⁻²⁶ Ngiiikidiri deevoono ari varinarivaara pinaama yaata utuoo oro hayu yapaanarannee? Hama yopeemavee. Ii ngia yaata utida ngiingii variraivaa hayu yapaaravee kīaa kua ivo kīisakiatavee. Mo ngia hama aikiooma ii kīisa kua ivaa iirama kiada aaniira ngia pinaa mmoori ari vookaraiyauvaara pinaama yaata utuaarannee? ²⁷ Ngia tuqinnama mauraiyauvo mmatayaa uriiyauvaara yaata utida rikiaatee. Hama iyauvo vaidi ti roosiima ngiari uyira rairaiyauvaa iima kiada variaavai. Iyauvo kati ari mmaara urikīai iyauvaa taavo yoketaivai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Itaama mauraiyauvo urikīai iyauvaa taavo yoketaiyauvoono nnaaruaa vaidi kieetaivaa nnutuuvo Soromoono ari mmammyaa uyira raira ari vookaraiyauvaa uyu kīaiyauvaa yaatara kīaivai. ²⁸ Ngia kīisama Anutuūqara kutaavaivee kīaiyaso, Anutuūqo maura ikīaayauvaa yapa kīaikio makee urikīai turau vaidiīya hamuku kiada ikia mmuturuaaraiyauvaara ivo tuqinnaivai. Ivo mauraiyauvaa itaama tuqinnaineema ngiīyaraatama tuqinnaanaravai. Ngii mmammyaa uyira rairaiyauvaa ngii minarivaara ngia aaniira kaayauma yaata utuaannee? Fai ngii minaravaivee. ²⁹ Dee nnoorivai nnaarannee? Dee yeennavai nnaarannee? Ivaara sa pinaama yaata utuatee. Sa ngia airi yaata utuatee. ³⁰ Vaidi hama Anutuūqaa kua rikieeraiya ii mminnaa iyauvaa varaarivaara pinaama yaata utuaavai. Ngii variraivaki ii mminnaa iyauvo hameetaivaara vaa ngii Gioova rikīaivai. ³¹ Sa iyauvaara yaata utuatee. Anutuūqo gioonna kīapuuyara diravāa varaarivaara tauraa yaata utuatee. Fai itaikio Anutuūqoono ii mmuakīaa mminnaa iyauvaatama ngii minaravaivee.

Yisuuva ngiau aapu vau mminnaa yoketaiyauvaara tiravai
(Matai 6:19-21)

³² Ngia ni puara sipisiipaiya roosiikīaiya sa aatuukiatee. Fai ngii Gioova ngiīyara yoketaaino gioonna kīapuuyara diravāa ngii minaravai. ³³ Ngii mminnamminnaa mmuakīaayauvai varada oro vaidi vooya mmida irisai sikaayauvaa varada oro mmanna haipu gioonna kīapuuya mmiatee. Ngiau aapu vai mminnaa hama taikaanaraiyauvaara nnaasu yaata utida iyauvaara mmoori varaatee. Ngiau aapu vai mminnaiyauvo fai hama raubiriinno taikaanaravai. Hama vaidiīya numa iyauvaa mmuara varaaravai. Fai hama kegenaiya iyauvaa hatoka nnaaravai. ³⁴ Gioonna kīapu voovoono mmatayaa mminnaivaara mmuduuya ruoo fai ivaara nnaasu yaata utinaravai. Gioonna kīapu voovoono ngiau aapu vai mminnaivaara mmuduuya ruoo fai ivaara nnaasu yaata utinaravai.

Mmoori vareeraiya vaa teerama kīaiya roosiima variatee

³⁵ Mmoori vareera ngiaammuauya ngiari mmoori varivaara ngiari buruqaiyauvaa uyu supugiaa kiada toobaiyauvaa subī teerama kiada variaaneema ngieeta itaqitaama teerama kiada variatee. ³⁶ Mmoori vareera ngiaammuauya iya nnoonnaivo yaapeeri

buusaivakidiri nnaa kioo nninaraivaara faannakiaaneema ngieeta faannakiatee. Ivo ngioo sipuuvau rinai iya akiairainai innara hatuaaraivaara iya faannakiaavai. ³⁷ Mmoori vareera ngiaammuauya iya nnoonnaivo nninai teeda fai iya avu teeda voida innara teerakiaiya fai yoketaama variaaravai. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Iya itaikio too fai ivoono ari buruqavaa uyu supugiaa kioo tinai nnikio too yeennaiyauvaa iya mminaravai. ³⁸ Fai ivo heena tammaaki nninarannee? Vara kakaraa akua tino nninarannee? Fai ngioo teenai vaa iya teerama kiaiya yoketaama variaaravai. ³⁹ Aa kua aavaa rikiaatee. Vaidi voovoono nnauvaki mmuara vareera vaidiivo nninara suaivaa nnau nakaaraiivo rikioo avu taitiri. Mmuara vareera vaidiivo ivaki ngioo hama yopeema sipuuvaa rukaitu kioo ngioo voo mminamminnaiyauvaa mmuara varaitirivee. ⁴⁰ Ivaaraida mmuaanaa teerakiatee. Hama ngia rikieera teera suaivaki Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo fai kava tiinara-vaivee, tiravai.

*Yoketaa mmooriivaata maisa mmooriivaatama vareeraiyara Yisuuva tiravai
(Matai 24:45-51)*

⁴¹ Tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Udaanga-o, a ii mmatayaa diaa mminnavaudiri mmataama kieve kianna kua ivaa tiyara nnaasu kiannavainnee? Vara mmuakiaa gioonna kiaapuuyaraatama kiannavainnee? ⁴² tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Dee mmoori vareera ngiaammuauvoono tinni yoketaivaa varoo ari mmooriivaara hama pikieerainno mmannammanna yaagueeqama nnaasu iinnee? Itaama ii ngiaammuauvaa vaidi nnoonnaivo kieetavai inna yapa kiaikio inna nnauvaara haitatuunoo seena ngiaammuauya yeenna nneera suaivaki yeennaiyauvaa duuyama kioo iya mmiivai. ⁴³ Ivo itaama varikio nnoonna vaidiivo ngieeradiri vara ranoo numa ari nnauvaki taikio homo yoketaama mmoori varoo varikio too ngiaammuauvaara inna yoketaivai. ⁴⁴ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ii ngiaammuaui ivaa vaidi nnoonnaivoono ari hoonahaana mmuakiaayauvaara haitatuura ngiaammuauvai inna yapaanaravai. ⁴⁵ Fai iqii ngiaammuaui ivoono hama itaama iirama kioo ariiyara yaata utuoo tinara: Nnoonnaivo hokoba suai ipi varioo hama akiairaama nninoo, kiaa kioo ari seena kiaatanna ngiaammuauya ripiinno ruputuoo pinaa yeenna nnoo nnoori kapikaraivaatama nnoo kumimakainno varinono ⁴⁶ yapooma hama ivo rikioo teera suaivaki nnoonnaivo ngioo inna ruputu rutaka kagaari kino ivo vaidi mmoorira haunninniiraiya variraivaki kuanaravaivee.

⁴⁷ Ngiaammuaui voovoono ari nnoonnaivo tii kuaivaa vaa arinaima rikioonnaata voo inna kuaivaa pikioo hama ivo tii mmooriivaa iinno teerataarairama kioo fai nnoonnaivo irisaiivaa pinaava inna ripiinaravai. ⁴⁸ Vo ngiaammuaui voovoono hama tuqinnama ivo tii kuaivaa rikioo arinaidiri sabi ivo tii mmooriivaa iinno koonnama kino fai nnoonnaivo irisai kisama inna ripiinaravai. Vaidi voovoono vaidi voovai pinaa mmooriivaa inna mminaree kiaa ivo aikiooma iikiaeveeraivaara arinaima taa kioo rikiaa kioo inna mmino too yaagueeqama mmooriivaa varavee. Ivo pinaa ari vookarai mmooriivaa inna mmino too yaagueeqama kioo mmooriivaa ari vookaraama varavee.

*Yisuuva mmatayaa tuuvaara gioonna kiaapuuya nnammutuannammutuaa iiravai
(Matai 10:34-36)*

⁴⁹ Rapiraivo ikiaivaa roosiima mmataivau vakiaiveeraivaara na tiiravai. Ii rapira ivo ikiaivo teerayaama akiairaama taanaraivaara ni yoketaainoo. ⁵⁰ Mmamma nniitaraivo nnoori apiraivaa roosiima fai na varaanaravai. Hama na vareera homo variauko ni ausaivo mmuaararainoo. ⁵¹ Ngia yaata utuaani na gioonna kiaapu mmatayaiya ausa nuufaivaa mminaraivaara na tiiravainnee? Hama na ivaara tiiravai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Iya hama ausa nuufaivaa tasipama mmuaavau varirama kiada iya mmarammaraama variaavaara na tiiravai. ⁵² Aanna na variaui suaivakiaata nnaagiai suaivakiaatama fai mmuaa nnauvaki yaaku saivai variaiyai fai taara yaata utida taaravoomaano voovau varikiai taaramaano voovau variaaravai. ⁵³ Iya mmarammaraama varida fai kookiaiya voovau varikiai mmaapuuya voovau variaaravai. Kaanokiaiya voovau varikiai iya raunnaapuuya voovau variaaravai. Nnaaputuuya voovau varikiai ngiari nnaaputuuya voovau variaaravaivee, tiravai.

*Yisuunna oyaivaara hama iya tuqinnama rikieeravai
(Matai 16:2-3)*

⁵⁴ Yisuuva itaa kua kiaa kioo vo kuavai gioonna kiaapu kaayauya kiaa mmioo tunoo: Ngia namaivo rau kiaikiai teeda akiairaama kiaanoo: Kiisa suai vatiivo rinaravee, kiaavo vatiivo ruaivai. ⁵⁵ Ngia taavo ooruruuvo utikio ngiauvo rupikiai teeda kiaanoo: Inna suaivo taanara iinoo, kiaavo suaivo taivai. ⁵⁶ Ngia huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngia ngiau mmataivaa teeda suaivo taanaraivaara arinaima teeda vatiivo

ruanaraivaara arinaima taavai. Mo ngia aanna makee ta variaunna suai aavaki hama tuqinnama teeda hama ni oyaivaara arinaima rikiaavai.

Vaidiivo kua pinaana i yapaana tinai rikiee

innaata kua tiee safuukianee

(Matai 5:25-26)

⁵⁷ Ngia aaniira hama ngiengieenoo ngiingii kuaivaa kua safuuma kiada variraidaida kua pinaivaara dira vaidiivaasi kuaannee? ⁵⁸ Fai vaidi voovoono kua pinaivaa iiki yapaanee kua i vitoo kua pinaivaara diraivaasi vivoora aataru tammaivaudiri innaata kua tiee safuuma kuaannee. A hama itaino fai ivo i vitoo kua pinaara diraivaasi vino fai ivoono oovi nnauvaara haitatuura vaidiivaa i mmino rikioo fai ivoono i vitoo oovi nnauvaki i yapaanaravai. ⁵⁹ Na i kua i mmiaunoo. Fai a ivaki variee irisaivaa inna mmiee mmiee kiisa vookiata hama mmirama kiee fai mmannammanna oovi nnauvaki variee mmi taika kiee mmaanai tiee kuanaravaivee, tiravai.

13

Hama fai ngia ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa

pikieerama kiada fai ngia putuaaravai

¹ Karirayaa vaidiyya puaraiyauvaa kati Anutuugaara ruputu hudooya ngiari mmooriivaa iida varuduu rikioo kieeta vaidi Piratuuso ari ngiaammuauya titooduu vida vooya ruputuduu putiravai. Yisuuva gioonna kiaapuuyaata kua tuu suaivaki vooyaano ii mmayaaya ivaara Yisuunna kua mmiravai. ² Kiaa mmuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Ngia yaata utida kuaano: Karirayaa vaidiyya Piratuuso itaama ruputuuya mminnamminnaa maisaiyauvo seena Karirayaa gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa yaatarainoo. Iya kaayau mmamma nniitaroo maisauvaa varooavaara ngia yaata utida itaa kua kuaannee? ³ Na ngii giaa ngii miaunoo. Hama iya mminnamminnaa maisaiyauvo mmuakiaaya mminnamminnaa maisaiyauvaa yaataravai. Fai ngia hama ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiada yoketaama varirama kiada fai iya putuneema ngieeta putuaaravee. ⁴ Yoosinna Siruaama vau nnauvo havarata roo vaidi yaakuuvaitana yuku saivai sainaidiri taaravooma ruputu kioodoo putuu mmayaayaivaara yaata utuatee. Ngia ivaara yaata utida kuaano: Iya gioonna kiaapu Yerusareema variayaa yaatarada maisamaisama variaayaveeda kuaannee? ⁵ Na ngii giaa ngii miaunoo. Hama iya mminnamminnaa maisaiyauvo mmuakiaaya mminnamminnaa maisaiyauvaa yaataravai. Fai ngia hama ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiada yoketaama varirama kiada iya putuneema fai ngieeta putuaaravaivee, tiravai.

Yisuuva nnaammuayavo hama iira vauvaa mmataama kioo tiravai

⁶ Kiaa kioo Yisuuva mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo gioonna kiaapuuya tunoo: Vaidi voovoono vuaina mmooriivaki nnaammuayavavaa roosiivaa utu kiaikio urikio too oro iiraivaara buainnonno taikio kuminaivai. ⁷ Kuminaikio rikioo vaidi mmoorira haitatuuraivaa tinoo: Taanee. Taaravooma nuanu na numa aa nnaammuauya aavaki iiraivaara buainana tauko kuminainoo. Hanaa rakammua ree kagaari kuaannee. Mo aaniira ivo uruoo kuminayaa mmataivaa nnammariivaa varainnee? ⁸ tikio rikioo mmoorira haitatuura vaidiivo inna sai tinoo: Nnoonna-o, mmuaa nuanuvai pikinai tee na mmataivaa hanuu kiee puara naaraivaa hakua ree ivaa oyaivaki yapaanaravai. ⁹ Yapa kino rikioo iiraivo vaino too ti yoketainaravai. Hama iiraivo vainai tee inna aikioo hanaa rakammua ree kagaari kuaannee. Yisuuva itaa kua tiravai.

Yisuuva gioonnaivaa mmookaivo umaagauvaa tuqinneeravai

¹⁰ Kati varira suai voovaki Yisuuva nuunaira nnauvaki vioo mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kua mmioo varuduu ¹¹ gioonna voovoono mmagia maisaivo numa innaki varuduu yaakuuvaitana yuku saivai sainaidiri taaravooma nuanu ivo ari vookarau pinaa nniitarooavaa varooduu mmookaivo umaagauduu hama yopeema mmookaivaa radudoo safuuma nauvoono ivaki variravai. ¹² Ivaki varuduu Yisuuva inna too tunoo: Gioonna-o, makee i nniitaroivo taikaivee, ¹³ kua kioo innayaa ari yaakuuvaitana utuu saivaata mmookaivaa raduda kioo Anutuugaara kua yoketaivaa tiravai. ¹⁴ Tuduu rikioo nuunaira nnauvaara dira vaidiivo Yisuuva kati varira suaivaki gioonnaivaa tuqinnoovaara inna nnnannateeravai. Inna nnnannatooduu ivo gioonna kiaapuuya tunoo: Yaaku saivai karasaidiri mmuaa suaivaki nnaasu ta mmoori varaunnavai. Ii suai iyaavaki nnaasu nnikio vaidiivo ngii nniitaraiyauvaa tuqinnaanaravai. Sa kati varira suaivaki ngii nniitaraiyauvaara ngiatee, ¹⁵ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Ngia huobavainna

unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngia mmuakiaaya kati varira suaivaki ngii puara nnauyauvaki vida puara burimakau togiiyauvaatama rakuasaa kiada vitada oro nnooriivaa mmiaavaivee. ¹⁶ Aa gionna aavo Aaparahaamaa oyaivakidiri diitai aavaa Sataango nniitareera maisaivaa yeena rau kiaivaa roosiivai inna mmikio yaakuuvaitana yuku saivai sainaidiri taaravooma nuanu taika kioo itaama varivai. Mo kati varira suaivaki na inna nniitaraivo yeena roosii rau kiaivaa na tino taikaanarannee? Vara hama na tino taikaanarannee? ¹⁷ tuduu rikiada Yisuunna ari nnammutuaiya iva tuu kuaivaara iya mmamma maisauduu mmuakiaa gionna kiaapuuya Yisuuva uu mmoori yoketaivaara sirigairavai.

Yisuuva uru kiisa masateeraivaudiri

mmataama kioo tiravai

(Matai 13:31-32; Marakaa 4:30-32)

¹⁸ Yisuuva tunoo: Anutuuoqo gionna kiaapuuyara diraivo inna aaniivai roosiivainnee? Na dee mmatayaa diaa mminnaavaudiri mmataama kiee ngii giaa ngii minarannee? ¹⁹ Anutuuoqo gionna kiaapuuyara diraivo uru kiisakiata nnaammuaya uruuvaa roosiivaa nnutuuvoo masateeraivaa roosiivai. Vaidi voovoono ii uru ivaa varoo ari mmooriivaki rututuooma kiaikio uruoo yatarivai diivai. Dikiyai ngiaammaiya numa inna hammaraiyauvaki ngiisaiyauvaa heeka kiada vakiaavaivee, tiravai.

Yisuuva puuqaira yeennaivaa mmataama kioo tiravai

(Matai 13:33)

²⁰ Yisuuva itaa kua kiaa kioo kava iya yaparainno tunoo: Dee mmatayaa diaa mminnaavaudiri na mmataama kiee Anutuuoqo gionna kiaapuuyara diraivaara ngii giaa ngii minarannee? ²¹ Anutuuoqo gionna kiaapuuyara diraivo puuqaira yeennaivaa roosiivai. Gionna voovoono ii yeenna ivaa varoo paravuaa saaba taaravoomaivaki hani-giaanigieema kioo yapa kiaikio vainno eyommaavai puuqavaivee, tiravai.

Yisuuva keegia kiisaivaara tiravai

(Matai 7:13-14,21-23)

²² Yisuuva itaa kua kiaa kioo vioo nnoonna yoosinnaiyauvakiaata kiisa yoosinnaiyauvakiaatama nuainno varioo mmayaaya yoketaivaa gionna kiaapuuya kiaa mmiaa roo nuainnonno Yerusareema kuane kua aataruuvau vuduu ²³ gionna kiaapu voovoono inna yaparainno tunoo: Udaanga-o, Anutuuoqo kiisa gionna kiaapuuya nnaasu vitoo aataru yoketaivau yapaanarannee? tuduu rikioo iya tunoo: ²⁴ Keegia kiisavaki kuaaraivaara mmannammanna yaagueeqama iikiatee. Na ngii giaa ngii miaunoo. Kaayau gionna kiaapuuya ivaki kuaaree kiaa kiada fai hama yopeema ivaki kuaavaivee.

²⁵ Nnau nakaaraivo diitoo sipuuvaa rau kinai ngia oro mmaanaivau dida vaidi sipuuvau rida kiaara: Udaanga-o, sipuuvaa tiini hatuaanee, tikio fai ivo sai tinara: Ngia deepidiriida ngiaannee? Hama na ngii yoosinnaivaa tauvaivee, ²⁶ tinai fai ngia sai kiaara: Mo ta i tasipama yeenna nnooriivaa nnaunnani a ti yoosinnaivaki nuainna mmayaayaivaa ti kiaa ti mmiannakuavee, ²⁷ tikio rikioo fai ivo ngii sai tinara: Ngia deepidiriida ngiaannee? Na ngii giaa ngii miaunoo. Hama na ngii yoosinnaivaa tauvaivee. Ngia maisa mmooriivaa iira nnaamuruyavee. Ngieera kuatee. Fai nnau nakaaraivo itaa kua tinaravaivee. ²⁸ Yapooma fai nnaaru varuu vaidiiya Aaparahaamo Isaako Yakoopainna mmuakiaa forofetaiyatama Anutuuoqo gionna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki varikio Anutuuoqo ngii ooqoo tinai ngia mmaanai varida teekio ngii nnannateenai fai ngiingii avaiyauvaa hakutikio ngii ausaiyauvo mmuaarareenai rataaravai. ²⁹ Suai raari raipidiri suai haatapaipidiri tooya sai tooya sainaidiri ngiaa gionna kiaapuuya Anutuuoqo iyara dira yoosinnaivaki varida yeenna nnaaravai. ³⁰ Makee gionna kiaapu vooya nnaagiai variaiya fai tauraa variaaravai. Gionna kiaapu vooya makee tauraa variaiya fai nnaagiai variaaravaivee, tiravai.

Yisuuva Yerusareemaiyara mmuduuya riravai

(Matai 23:37-39)

³¹ Tuduu mmuai suaivaki vaidi Farisai vooya numa Yisuunna tunoo: Herooto i ruputinai putinaraivaara rikiee aa yoosinna aavaa pikiee ai yaatu kuane, ³² tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Oro vaidi avakarai fai mmararaa roosiivaa kiaa mmida kiatee: Na makeennaata turaunnaata mmagia maisaiyauvaa titanai vikiai nniitaraiya tuqinne dita fai na ni mmooriivaa iima taika kiaanaravaivee, kiatee. ³³ Ivo ni ruputinara tinainnaata na makeennaata turaunnaatama ditaata nene rikiau aataruuvau kuanaravaivee. Hama dee yoosinnavaki vaidiiya forofetaiya ruputuaavai. Yerusareema ivaki nnaasu iya ruputuaavai. Fai vo yoosinnavaki ruputukio hama yoketainaravai. Koonnainaravai.

³⁴ Boo, gioonna kiaapu Yerusareemaiyaso, ngia forofetaiya ruputuaani putuaani gioonna kiaapu Anutuugo ngiisi titeeraiya ngia sikauyauvaadiri habati kiada ruputuaani putuaavai. Kakaraa kaanaivo ari nnaakaraiyauvaa rupi nuunama ari haayaivaadiri rummua apineema na airineetu ngii rupi niniisi nuunainee kiaukai ngia niyara oqoo kiaavai. ³⁵ Rikiaatee. Vaa ngii nuunaira nnau pinaivaa Anutuugo pikiaikio mmanna nnauvai vainoo. Na ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngia hama kava ni taaravai. Fai yapooma ngia niyara kiaara: Udaangaivo titooduu tuuvo nninaraivaara Anutuugo innara yoke-taakiaivee, kiaa kiada fai ngia kava ni taaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

14

Yisuuva vaidi nniitaroovaa tuqinneeravai

¹ Kati varira suai voovaki Yisuuva vaidi Farisai kieeta voovai nnauvaki vioo yeennaivaa nnoo varuduu teeda gioonna kiaapuuya inna puru varida teeda vauduu ² vaidi voovoona inna yuku yaakuuvo yootoovo Yisuunna avuuvau variravai. ³ Varuduu too Yisuuva kua mmaanna kiaa mmira vaidiiyaata Farisaiyaatama yaparainno tunoo: Ti mmaanna tuu kua aataruuvo dataa kuainno tiinnee? Fai ta kati varira suaivaki vaidi nniitaravavaa tuqinnaarannee? Vara hama tuqinnaarannee? ⁴ tuduu rikiada iya kua seemuaa variravai. Kua seemuaa varuduu Yisuuva vaidi yuku yaakuuvo yootoovaa vitoo tuqinnama kioo titooduu viravai. ⁵ Vuduu too Yisuuva iya tunoo: Fai ngiikidiri vaidi voovoona kati varira suaivaki inna mmaapuuvonnee vara inna puara burimakauvo doofa nnooriivaki tuoo vino rikioo fai aikiooma ivo utu raririima kati naatauvau yapaanarannee? Vara too pikiaanarannee? Fai ivo utu raririima kati naatauvau yapaanaravee, ⁶ tuduu rikiada iya hama yopeema inna kuaivaa sai tiravai.

Iya nuunaida buusa nneeraivaara Yisuuva tiravai

⁷ Yisuuva yeenna nneera suaivaki gioonna kiaapu vooya ngiariiyara nnaasu yaata utida mmaata yoketaiyauvunu varuduu too mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo mmuakiaaya tunoo: ⁸ Gioonna kiaapu voovoona yaapeeri yeenna nneera suaivaki aiyara aayanna tinai sa oro mmaata yoketaivau tauraa varianee. Buusa nakaaraivo vaidi voovai nnutuuvo pinaavai vaivaara aayanna raanara iinainnaata a tauraa oro mmaata yoketaivau varinarainnoo. ⁹ Fai a varino buusa nakaaraivo numa i tinara: TEE vino rikioo vaidi nnutuuvo pinaavai vaivo aavau variaivee, tinai fai a tiee mnee nnaagiai mmaataivau oto varino i mmamma maisainaravai. ¹⁰ Buusa nakaaraivo aiyara aayanna tinai rikiee oro nnaagiai mmaataivau varino rikioo fai buusa nakaaraivo numa i too tinara: Ni vaidi-o, diitee numa aa mmaata yoketaa aavau varianee, tinai rikiada fai mmuakiaa gioonna kiaapu ivaki variaiya aiyara yoketaavee kiaaravai. ¹¹ Gioonna kiaapu voovoona ariiyara mannaka tiivaa fai Anutuugo inna vitoo aduoo yapaanaravai. Fai gioonna kiaapu voovoona tirooma varioo hama ari nnutuuvaa aruoo yapaivaa Anutuugo vitoo aruoo yapaanaravaivee, tiravai.

¹² Kiaa kioo vaidiivo ari nnauvakira inna maavee tuuvaa tunoo: Fai a buusaivaa iinna sa ai seenaiyaraata ai kata vayaiyaraatama ai oyaiyaraata i seena hoona suvuakuai-yaraatama aayanna kianee. Fai a iyara aayanna tinai i yeennaiyauvaa nnaa kiada irisaiyauvaa i mmikiai fai a ivaudiri irisaiivaa varaanarakuavee. ¹³ Fai a buusaivaa iinna mmanna haipuuvaraata vaidi yuku yaaku maisakiaiyaraatama mmudannarakiaiyaraata avu huruutakiaiyaraatama aayanna tinai numa nnaatee. ¹⁴ Iya hama yopeema irisaiyauvaa i mmiaaraivaara fai Anutuugo aiyara yoketainaravai. Yapooma gioonna kiaapu ausa hanigieeraiya putuaiyauvakidiri diitaara suaivaki Anutuugo irisai yoketaivaa i mminar-avaivee, tiravai.

Yisuuva buusa pinaivaudiri mmataama kioo tiravai (Matai 22:1-10)

¹⁵ Tuduu rikioo vaidi voovoona Yisuunna tasipama yeenna nnoovo inna kuaivaa rikioo inna tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yosinnaivaki fai gioonna kiaapu voovoona yeenna nnaanaraivaara Anutuugo kaayama innara yoketainaravaivee, ¹⁶ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Vo suai vaidi voovoona buusa pinaivaa iima kioo gioonna kiaapu kaayayara aayanna tiivai. ¹⁷ Aayanna tikio rikioo buusa nnaara suaivo vainima vaikio rikioo vaa tauraa aayanna tiiyara ivo ari mmoori vareera ngiaam-muauvaa itaikio oro tinoo: Ha ngiaannee? Vaa ta buusaivaa teerama kiaunnaano, ¹⁸ tikiai rikiada iya mmuaavai mmuaavai mmuaakaraama hama iya kuataikiai ngiari vo mmooriyauvunudiri yaadata rummua kiada kiaavai. Tauraa tiivoona mmoori vareera ngiaammuauvaa tinoo: Boo, na mmata voovai yookaama kiauavaa taanara kuanaravee. Na kiau kua aavaa a kava viee inna kiaa mmianee. ¹⁹ Itaa kua tikio rikioo voovoona tinoo: Na puara burimakau yaakuuvaitana sikaunnaadiri yookaama kiee varauyauvaa

taanara kuanaravee. Na kiau kua aavaa a kava viee inna kiaa mmianee. ²⁰ Itaa kua tikio rikioo voovoono tinoo: Na ikiataa nnaata varauvaara yaata utuee hama na yopeema kuanaravee, ²¹ tikio rikioo mmoori vareera ngiaammuauvo numa ari nnoonnaivaa iya itaa kua kiaa kuaiyauvaa inna kiaa mmiivai. Kiaa mmikio rikiakio kaayauma inna nnannataikio ari ngiaammuauvaa kiaa mmioo tinoo: Akiiraama viee yosinna aataru-yuuvaki buaama ree tee gioonna kiaapu mmanna haipuuyaata yuku yaaku maisaki-aiyaatama avu huruutakiaiyaaata mmudannarakiaiyaatama vitee ngianee, ²² tikio rikioo oro iya kiaa sunoo numa ari nnoonnaivaa tinoo: Nnoonna-o, vaa a kianna kuaivaa na iima kiau kua hama nnauvo suvainoo, ²³ tikio rikioo ari nnoonnaivo inna sai tinoo: A kava vara ranee viee aataru nnoonnaiyauvaki buaama ree tee kiisaiyauvakiatama buaama ree teenai gioonna kiaapu ivaki variaiya i teekiai yaagueeqama tinai ngiatee. ²⁴ Ni nnauvo suvuakuaveera tinai ngiatee. Na ngii giaa ngii miaunoo. Tauraa na aayanna kiauya hama numa ni buusaivaa nnaaravee. Nnoonnaivo itaa kua tiivaivee, tiravai.

*Ngia tuqinnama yaata utu kiada Yisuunna nnaagiai kuatee
(Matai 10:37-38)*

²⁵ Tudu kaayau gioonna kiaapuuya Yisuunna tasipama nuauduu iva hanigia iya too tunoo: ²⁶ Fai gioonna kiaapu voovoono niisi ngioo ari kaano koovaitanaara pinaama mmuduuya ruoo ari nnaata nnaakaraiyara pinaama mmuduuya ruoo ari kati vayaa nunna nnayaiyara pinaama mmuduuya ruoo ari varirauyara pinaama mmuduuya ruaiyo fai hama ni nnaagiai nuaira gioonna kiaapuvai varinaravee. ²⁷ Gioonna kiaapu voovoono gioonna kiaapuuya ni nnaagiai nuaivaara inna ruputikio na putuauneema ivo putinaraivaara hama ee-oo tioo ni nnaagiai nniivo inna hama ni nnaagiai nuairanavai. ²⁸ Fai ngiikidiri dee vardi voovoono nnau hokobaivaa heekaanaree tioo tauraa mmin-naiyauvaa yookainara sikauyaavaa yaarummua teeno aikiooma vaino fai nnauvaa heeka taika kiaanaraivaara yaata utiinne? Fai ivo itainaravai. Fai hama aikiooma sikauyaavo vaino fai hama yopeema heeka taikerainno ruukama pikiaanaravai. ²⁹ Fai hama yaarum-mua teerainno ivo tuunna kuabaiyauvaa hara kioo teeno hama sikaunnaatano rikioo fai pikianai rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuya nnauvaa teeda innara raikiaaravai. ³⁰ Innara raida fai kiaara: Aa nnau aavaa heekai vaidiivo hama yaagueeqama heeka taikeera ruukama pikiaivaivee, kiaravaivee. ³¹ Fai vardi kieeta voovoono ari vo kieeta vaidiivaata rapinaree kiaa kioo tauraa varioo ari rapira vaidiiva yaarummua teeno innasi kaayau (10,000) varikio rikioo vuai kieetaivaasi kaayakaayau (20,000) varikio rikioo ivaara yaata utuoo tinara: Fai ta titi yaatara titi yaatara kiaananne? Vara hama yopeema titi yaatara titi yaataraanne? tinaravai. ³² Fai hama yopeema yaataraataama vaino kieeta vuavo ngieera homo varino rikioo vardi kua varada nuairiaya titanai vida inna kiaara: Nnikiai fai ta hama rapiraida kati mmuaavau variaaravee, kiaravee. ³³ Yisuuva ii kua ivaa kiaa kioo tunoo: Itaama vaino fai gioonna kiaapu voovoono ngiikidiri ariisi vai mminnaa mmuakiaayuvai hama pikioo fai ivo hama ni nnaagiai nuaira gioonna kiaapuvai varinaravaivee, tiravai.

*Yisuuva yorokuuvo maisavaara tiravai
(Matai 5:13; Markaa 9:50)*

³⁴ Yorokuuvo inna yoketaa mminnaavai. Yorokuuvo vainnonno maisainai fai ngia aaniivaadiri iikio kava yoketainarannee? Hama yopeemavee. ³⁵ Maisai yorokuuvaa fai mmooriivaki mmataivaa tasipama yapa kikio rikioo fai koonnainaravai. Fai hama mmataivo yoketainaravai. Fai maisai yorokuuvaa puara naaravaa tasipama yeenna mmaara mmataivaki yapa kikio rikioo hama yoketainaravai. Fai kati kagaari kiaravai. Gioonna kiaapu voovoono arinaima kua rikiavoono ii kua ivaa arinaima rikiavee, tiravai.

15

Yisuuva puara sipisiipa raubiruuvaidiri

*mmataama kioo tiravai
(Matai 18:12-14)*

¹ Tudu vo suai voovaki sikau takiisa vareera vardi maisaiyaata mmaanna tuu kuaivaa hatokeera maisa gioonna kiaapuuyaataama Yisuunna kuaivaa rikiaree kiaa innasi nu-unaida variravai. ² Nuunaida varuduu vardi Farisaiyaata vardi kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama ausa pirisauduu ngiariita ngiariita kua tida tunoo: Mo aa vardi aavo mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gioonna kiaapu maisaiyaatama kua tioo varioo iya tasi-pama yeenna nnainoo, ³ tuuvaara Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivaadiri mmataama kioo tunoo: ⁴ Ngiikidiri dee vaidivoono aa na tinara kua aavaa hama iinne? Vardi

voovoono yaaku sai vaidivai yuku yaaku taika kioo (100) puara sipisiipaiyauvaa virikio voovai iyakidiri raubiriikio saiyauvaa (99) koo mmuyai gaangaivau pikioo mmuaavai raubiriivaara buainnonno taikio ⁵ inna too vaikio too inna mmuduuyaivo yoketaikio vita ari vaaveevaki hara varoo ⁶ ari nnauki vioo ari seenaiyaraata ari mmuaa yoosinnaivaki variayaraatama aayanna tioo tinoo: Ni puara sipisiipa vaa raubiriima kiaivaa na tee vitauvaara nnikiai ngieeta neetama sirigakiaaravee, tiivai. ⁷ Na ngii giaa ngii miaunoo. Fai gionna kiaapu vooya (99) variyai ngariiyara kiaanoo: Ta yoketaaya variaunnao. Ta dee mminnamminnaa maisaiyauvaara ausa hanigiaarannee? kiaa kiada variayara ngiau aapu variyai fai hama iyara pinaama sirigakiaaravai. Gionna kiaapu voovoono ari mminnamminnaa maisaiyauvaa fai pikioo hanigioo yoketaama varinai iya puara sipisiipaivara sirigakiaaneema fai ngiau aapu variyai pinaama innara sirigakiaaravaivee.

Yisuuva sikau raubiruuvaudiri mmataama kioo tiravai

⁸ Vo kuavaara yaata utuatee. Gionna voovoono sikau yaakuuvaitana utikio rikioo voovai tioo vioo raubiriikio rikioo ivo aaniivai iinnee? Ivo toobaivaa subi varoo nnauvaa rupiara roo tuqinnama buainnonno taikio ⁹ inna too vaikio too varoo ari seenaiyaraata ari mmuaa yoosinnaiyaraatama aayanna tioo tinoo: Na ni sikau raubiriima kiauvaa vaa na tauvaara nnikiai ngieeta neetama sirigakiaaravee, tiivaivee. ¹⁰ Na ngii giaa ngii miaunoo. Iya sikauvaara sirigakiaaneema gionna kiaapu kaayau mminnamminnaa maisa suvuai voovoono ari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikioo hanigioo yoketaama variivaara Anutuugaa aangeraiya fai innara pinaama sirigakiaaravaivee, tiravai.

Yisuuva ngiaammuaui raubiruuvaudiri

mmataama kioo tiravai

¹¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo vaidi mmatayaa diaa voovaudiri mmataama kioo tunoo: Vaidi voovoono ari mmaapuuvaitanootama varida ¹² ngamiisivoono ari koonna tinoo: Napoo-o, ai mminnamminnaa saiyauvaa niini yapa kiaannaiyauvaa makee ni mianee, tikio rikioo ari koova ari mminnamminnaa saiyauvai ngarunnani yapa kiaikio vaikio rikioo saiyauvai ngamiisivaani yapa kiayauvaa inna mmiivai. ¹³ Mmikio varaikio kiisa suaivo taika kiaikio ari mminnamminnaa ari koova inna mmiyauvaa rupi nuunama kioo varoo ari koonna nnauvaa pikioo ari vo yoosinna ngieera vaivakira vioo vioo oro ivaki hara kioo varivai. Hara kioo varioo sabisaabi ari isaraa roo nuairivaara ari sikauyauvaa sabi kagaari kagaariima roo nuaikiokio ¹⁴ sikauyauvo eeyaayauvai taika kiaikio rikioo yoosinna ivaki mmuakiaa vuayeennavai aasannaikio rikioo ngiaammuaivo hama mminnaataikio kati varivai. ¹⁵ Kati varioonnonno rikioo oro ivaki varii vaidiivaasi vioo inna tasipama varikio rikioo ivo ari mmooriivakira inna titaikio oro inna puaraiya yeenna mmirara kuaivai. ¹⁶ Oro yeenna nnabaiyauvaa puaraiya mmioo rikiaikio inna nnaataikio rikioo hama vaidi voovoono yeennaivaa inna mmikio rikioo ¹⁷ varioonnonno rikiaikio inna yaata utiraivo kooyaa vaikio rikioo tinoo: Ni napoonna mmoori varaa ngiaammuauya kaayau yeennaiyauvo iya suvuai kioo vaikiyai vooyauvai hama nnaavo kati vaikiainnaata na aavaki variakoo ni yeenna raikio ni putuatainoo. ¹⁸ Fai na diitee ni napoonnasi viee tinara: Napoo-o, Anutuugaa avuuvuunnaata i avuuvuunnaatama koonnama na variaunoo. ¹⁹ Na maisama variauvaara sa niyara ni maapuvaivee kianee. Kati tee pikianai na i mmoori vareera ngiaammuauvai roosiima varinaravee, tinaraivaivee, ²⁰ kiaa kioo diitoo ari koonnasi nniivai.

Ngioo taikio ari koova ngieeradiri inna taikio rikioo ari ausaivo innara boo tikio seenoo numa varau tu kioo vainno inna mmootaivai. ²¹ Inna mmootaikio rikioo ari mmaapuuvoo tinoo: Napoo-o, Anutuugaa avuuvuunnaata i avuuvuunnaatama koonnama na variaunoo. Na maisama variauvaara sa niyara ni maapuvaivee kianee, ²² tikio rikioo ari koova ari mmoori vareera ngiaammuauya aayanna roo tinoo: Akiairainai yaapa yoketaa oyaivaa varada inna nnuunaivaki reemma kiaatee. Mmakaranna yoketaivaata varada inna yaaku oopuuvau uyuatee. Yuku nnabaivaitanaata varada inna yukuuvaitanaa uyuatee. ²³ Puara burimakau nnaakara kaayau nnammari raivaa oro varada numa ruputu kiada huda kikiyai ta innara buusaivaa iima kiada nneeda sirigaida variaaravee. ²⁴ Ni maapuuvoo vaa putinoo kiauvo aavaa numa varinoo. Iva vaa raubiriinoo kiauvo aanna makee vaa ni too vainoo, tikiai rikiada sirigaida variaavai.

²⁵ Sirigaida variaavo ari mmaapu ngaruva mmooriivakidiri vara ranoo numa nnauvaa vainima ngioo varioo rikiaikio nooma muaaru akuavoota kuaru raa akuavootama inna yaataivaki kuaikio rikioo ²⁶ numa mmoori vareera ngiaammuaui voovai yapara ruoo tinoo: Iya aaniivaida iikiaanee? ²⁷ tikio rikioo tinoo: I kataivo vaa vara ranoo nniivaivee. Ivo hama raubiriirama kioo kati inna mmammaivo saunaavai vaikio hama vookaravaakaraira variivaara i koova puara burimakau nnaakara nnammari rai voovai

ruputivaivee, ²⁸ tikio rikioo ngaruva kaayauma inna nnannataikio hama nnauvaki inna kuataikio rikioo ooqoo tiivai. Ooqoo tikio rikioo ari koova mmaanai tioo vioo yaagueeqama inna tinoo: Ha ngiannanee? ²⁹ tikio rikioo ngaruva ari koonna tinoo: Rikiaanee. Na kaayau nuanu i mmooriivaa varee hama na vo suai i avaiava hatokauvai. Na itaa kiauakakai a hama ni seenaiyaatama isaraateera irisai maisa puara memee nnaakara voovai ni miannavaivee. ³⁰ Mo aa i mmaapu ngamiisa aavo mmuakiaa i mminnaiyauvaa varoo sabi nuaira gioonnaiyara kagaari kagaariima roo nuainnonno nnikiainna a puara burimakau nnaakara kaayau nnammari raivaa ruputuannano, ³¹ tikio rikioo ari koova inna sai tinoo: Ni maapu-o, a tupatupaa ni tasipama variannani na mmuakiaa mminnaa niisi vaiyauvaa iini yapauvai. ³² I kataivo vaa putinoo kiauvo aavaa numa varinoo. Ivo vaa raubiriinoo kiauvo aanna makee vaa ni too vainoo. Ivaara aikiooma ta buusaivaa iida sirigaida variaunnonno, tiravai.

16

Ngiaammuuu voovoono koonnama mmoori vareeravai

¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo vo kuavai ari nnaagiai nuaira gioonna kiaapuuya kiaa mmioo tunoo: Vaidi voovoono kaayau hoona suvuavo ari mmoori vareera ngiaammuuu voovai inna mminnaiyauvaa haitatuukianeera kiaa kioo mmataama kiaiikio rikioo haitatuunnonno inna mminnaiyauvaa sabi kagaari kiaiikiai rikiaa gioonna kiaapuuya nakaaraivaa kiaa mmiaavai. ² Kiaa mmiaavo rikioo inna mminnaiyauvaa haitatuuraivara maavee tikio innasi nnikio too inna tinoo: Gioonna kiaapuuya kaayauma iiyara kiaivaara na rikiauivaa. Mo na rikiauvaara a dataa kuainna kiannanee? A ni mminnaiyauvaara haitatuukianna aataruuvaa safuuma jaarummua kiee tuqinnama ni giaa ni mianee. Fai hama a keenaa ni mminnaiyauvaara haitatuunaravaivee, ³ tikio rikioo ivo ariiyara yaata utuoo ari yaataivaki tinoo: Boo, fai kiisa suai ivo ni mmooriivaa ravisi voovai mminaravaivee. Fai itainai na dee mmooriivai varaannanee? Hama na yopeema yaagueeqaina mmataivaa hanuu kiee mmooriivaa varaannaravai. Fai na kati variee yeennara ngiaaru tino ni mmamma maisainaravai. ⁴ Ai, vaa na rikiaunoo. Fai na mmoori iinaravo vaa ni yaatana vainoo. Fai mmoori nakaarivoono ni mmooriivaa ravisi voovai mminai fai na ni yaata utiraivaugiataama iinai fai gioonna kiaapuuya niyara yoketaivai ngaii nnauyauvakira niyara maavee kiaravee.

⁵ Ivo itaa kua kiaa kioo mmuakiaa gioonna kiaapuuya mmoori nakaaraivaa irisai mmiaraaiyara tikiai ngiaavo mmuaavai mmuaavai innaata kuaiavaa kiauavo tauraanaivaa tinoo: A fai naanama mmoori nakaaraivaa irisai mminarannee? ⁶ tikio rikioo inna sai tinoo: Fai na nnammari toori kaayau (100) inna mminaravaivee, tikio rikioo tinoo: Aavao variee yanaivau saivai (50) nnaasu raa kiee saivai (50) vakiaa varaanee. ⁷ Ivo itaa kua kiaa vaidi voovai tinoo: A fai naanama mmoori nakaaraivaa irisai mminarannee? tikio rikioo tinoo: Fai na yeenna utuaiavaa kaayau (100) inna mminaravaivee, tikio rikioo tinoo: Inna aikioo, yanaivau vooyauvai (80) raa kiee vooyauvai vakiaa varaanee. ⁸ Ivo itaama iinno tinni ruaiavaa roosiima iivaara mmoori nakaaravo inna tinoo: I tinniivo yoketaivoo, tiivai. Gioonna kiaapu mmatayaa diaa mmooriivaara ngiariiyara ngiariiyara mmoori iikiyai vaidi tinni ruaiya roosiima iikiavai. Iya itaama iikiavaara Anutuugaa aataruuvau variaiyaa yaataaraavaivee, tiivaivee.

⁹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo ivaara iya kiaa mmioo tunoo: Na ngii giaa ngii miaunoo. Mmatayaa diaa mminnaa sikauvaadiri yoketaa aataruuvaa ngii seenaiyara iikiyai fai ngiiyara yoketaayavee kiaravai. Fai itaikiokio sikauvo taikeera suaivaki ivo tupatupaa variavoono ngiiyara yoketaivai ngia yoketaama tupatupaa varira yoosinnaivaki variaaravai. ¹⁰ Gioonna kiaapu voovoono kiisa mmooriivaa hama pikieerama kioo mmannammanna yaagueeqama safuuma iinno yapooma pinaa mmooriivaatama mmuaikaraama itaama iinaravai. Gioonna kiaapu voovoono kiisa mmooriivaa koonnama iinno fai yapooma iva pinaa mmooriivaatama koonnama iinaravai. ¹¹ Fai hama ngia mmatayaa diaa sikauvaara tuqinnama haitatuukio Anutuugo ngiau aapu vaira mminnaa tuanaivaa dataama kioo ngii minarannee? Hama yopeema ngii minaravee. ¹² Fai ngia hama Anutuugaa mminnaa mmatayaa vaiyauvaara tuqinnama haitatuukio ivo ngii mminnaa tuanaiyauvaa dataama kioo ngii minarannee? Fai hama yopeema ngii minaravai.

¹³ Hama mmoori vareera ngiaammuuu voovoono taara vaidivaitanaani mmoori varavai. Fai itainnonno vuai vaidiivaara nnannatoo vuai vaidiivaara mmuduuya rinaravai. Fai itainnonno vuai vaivaasi vioo yaagueeqama mmooriivaa iinno vuaiavaara nniiki rakainno kiisama mmooriivaa iinaravai. Ivaa roosiima hama ngia Anutuugaa mmooriivaatama sikau vareera mmooriivaatama mmuaavaugiataama iikiavaivee, tiravai.

*Yisuuva vo kua vo kuaiyauvaa iya kiaa mmiravai
(Matai 11:12-13; 5:31-32; Marakaa 10:11-12)*

¹⁴ Tuduu Farisai vaidiia sikaavaara kaayauma mmuduuya ruuya Yisuuva itaa kua tuu kuaivaa rikiada innara raida varuduu ¹⁵ Yisuuva iya tunoo: Gioonna kiaapuuya ngiiyara safuuma variraiyavee kiateeraivaara ngia iya avuuyauvunu mmoori yoketaivaa iikiaanoo. Anutuuoq vaa ngii aakiaiyauvaki tuqinnama taivaivee. Gioonna kiaapuuya mmatayaa diaa mminnaiyauvaa teeda iyauvaara yaata utida kiaanoo: Yoketaa mmindaayauvaivee, kiaivaara Anutuuoq too tinoo: Kumina mmindaayauvaivee, tiivai.

¹⁶ Anutuuoqaa mmaanna tuu kuaivaata forofetaiya tuu kuaivaatama gioonna kiaapuuya ivaaraatama puridada tuma Yuvuaano nnoori apira vaidiivaa suaivaki taikeravai. Ii suai ivakidiri Anutuuoq gioonna kiaapuuyara dira mmayaaya yoketaivo kooyaa vaikiat gioonna kiaapuuya ivaa rikiada ivaki kuaaree kiaa kiada ivaara yaagueeqararama kiada iikiaavai. ¹⁷ Na ivaara ngii giaa ngii miaunoo. Ngiau mmataivo taikaanaraiivo inna mmuaararainoo. Anutuuoqaa kua mmaannaivaki vai kua vookiata taikaanaraiivo kaayauma mmuaararainoo.

¹⁸ Vaidi voovoono ari nnaata tauraanaivaara ooqoo kiaa kioo karaasa vovai varaikio mmuara vareera aataruuvo innaki vainoo. Ivoono ari nnaata tauraanaivaa pikiaikio kati varikio vaidi voovoono inna varaikio mmuara vareera aataruuvo innakiaatama vainoo.

Yisuuva vaidi hoona suvuauvaaraata Rasaruusaaraatama tiravai

¹⁹ Vaidi voovoono kaayau hoona suvuauvoono hara kioo varioo buruqa haboonna kuaiyauvaata ari vookarai poosa kuaiyauvaatama uyu rau kioo mmuakiaa suai yeenna yoketaiyauvaa nnaivai. ²⁰ Vaidi voovai mmanna haipuuvaa nnutuuvo Rasaruuso kaayau uudaudaivo inna mmammaivau suvai kiaivaa vaidiia makemakee inna vitada numa vaidi hoona suvuauvaa nnauvaa sipu oyaivaki yapa kiaavo ²¹ hara kioo varioo vaidi hoona suvuauvo yeenna nnaikio tuoo kuai yeenna pupunuuyauvaa nnaanaree kiaa varivai. Ivo ivaki maisama varikiat rikiada faiya numa inna uudaiyauvaa boosi nnaavai. ²² Itaama iikiaavo ivo varioonnonno nnaagiat putikiat rikiada aangeraiya tuma inna vitada yoosinna yoketaivaki Aaparahaamo variivaki yapa kiaavo varivai. Varikio nnaagiat vaidi hoona suvuauvo putikiat vaidiia inna nnabaivaa varada hau kiaavo ²³ yoosinna maisaivaa nnutuuvo Hairiisa ivaki hara kioo varikio inna mmammaivo kaayauma nniitaraiikio varioo rooru taikio ngieera Aaparahaamo varikio Rasaruuso inna tasipama varikio too ²⁴ aayanna roo tinoo: Napoo-o, Aaparahaamo, niyara boo kiane. Rasarusaa titano ari yaaku oopuuvaa nnooriivakidiri rabuuma kioo ni mmaakiriivau harano adakiaivee. Na ikia aakiaivaki variauko ni mmammaivo kaayauma ni niitaraikiat na vuu vuu kai kai tiee variaunoo, ²⁵ tikio rikioo Aaparahaamo tinoo: Ni maapu-o, yaata utanee. Nnaaru eenoo mmatayaa varuu suaivaki kaayau mminnamminnaa yoketaiyauvo i suvuairavai. Ii suai ivaki Rasaruuso maisama variravai. Aanna makee ivo aavaki yoketaama varikiat i maisama variannano. ²⁶ Vo kuavai rikiaanee. Aavaki variatya hama yopeema ngiisi vikiat ivaki variatya hama yopeema aapi ngiaaraiavaara Anutuuoq oogai pinaivaa ti tammaiavaki iima kiaiikio vainoo, ²⁷ tikio rikioo vaidi hoona suvuauvo tinoo: Napoo-o, na vo kuavai yaagueeqama i kiaa i mmiaunoo. Rasarusaa titano vioo ²⁸ ni napoonna nnauvaki ni gata vayaa yaaku saivai variatya kiaa mmioo kiaivee. Iya aa yoosinna nniitarai aavaki ngiaarainnoo, ²⁹ tikio rikioo Aaparahaamo tinoo: Nnaaru Musiivaata forofetaiyaatama tuu kua fafaaraiivo vainoo. Kii iya ii kua iyauvaa yaarida rikiaatee, ³⁰ tikio rikioo ivo inna sai tinoo: Napoo-o, Aaparahaamo, fai iya hama yaarida tuqinnama rikiaaravai. Fai vaidi putii voovoono diitoo iyasi vioo iya kiaa mminali fai iya hanigiada tuqinnama variaaravaivee, ³¹ tikio rikioo Aaparahaamo inna sai tinoo: Iya Musiivaata forofetaiyaatama tuu kuaiyauvaa hama rikiaiyaa fai vaidi putuoo kava diitaivo tii kuaivaatama hama rikiada hanigiaaravaivee, tiivaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

17

*Yisuuva mminnamminnaa maisaiyauvaara tiravai
(Matai 18:6-7,21-22; Marakaa 9:42)*

¹ Yisuuva ari nnaagiat nuairaiya tunoo: Gioonna kiaapuuya vaa ausa hanigia kiada hama yaagueeqama variatyaasi iinno taanaraiivo iyasi nnina haruruaaraiivo vaivai. Fai vaidi voovoono iya iinno taanaree kiaa iinai iya harurikio rikioo ii vaidi ivo irisai maisaivaa fai varaanaravai. ² Fai tauraa vaidi vooya inna vitada sikau pinaivaa varada dutuyu kiada inna nnuunaivaki haru kiada nnoori haruunga pinaivaki kagaari kikio nnoori aakiaivaki mmeepi vioo taika kino hama ivo aa nnaakara kiisa aaya roosii gioonna kiaapu voovai iinno taanaraiivoatinaravai. Fai hama ivo iinno teera aataruuvotaino inna yoketaavai. ³ Ngiengienoo ngiingii variraiavaara tuqinnama yaata utate. Ngii

seena voovoono mminnamminnaa maisaiyauvaa varanai ivaara inna kiatee. Tikio ivo ari mminnamminnaa maisaiyauvaara inna ausaivo hanigiano ivaa pikianai ngii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmida sa kava ivaara yaata utuatee. ⁴ Fai ivo mmuaa suaivaki yaaku saivai sainaidiri taaraneetu mminnamminnaa maisaiyauvaa ngiiyara iinno mmuakiaa suaivaa ivo hanigioo ngii tinara: Boo, neenoo iikiauvaivee, tinai ngii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmida sa kava ivaara yaata utuatee, tiravai.

Yisuuva niyara kutaavaivee kiateera tiravai

⁵ Tudu u rikiada Udaanga Yisuu Kirisiinna kua varada nuaira vaidiyya inna tunoo: A ti iinai teeda ta aiyara pinaama yaagueeqaida kutaavaivee kia kiada fai hama ta muaraa-gakiaaravaivee, ⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Kiisa uruuva nnutuuvoo masateera uruuva roosiima fai ngia kiisama niyara kutaavaivee kia kiada aa nnaammuaya aavaa kiaara: Ai mmaara rarukua ree oro nnoori haruungaiyki diee vainna uruane, tikio rikioo fai nnaammuayaivo ari mmaara rarukua roo oro ivaki dioo vainno urinaravaivee.

Mmoori vareeraiya mmooriivaara Yisuuva tiravai

⁷ Fai ngiikidiri vaidi voovoono ari mmoori vareera ngiaammuauvaa titano oro inna mmooriivaki varoonnonno oro inna puara sipisiipaiyauvaa haitatuunnonno yapooma mmooriivakidiri pikioo numa varino fai ivo inna tinara: Kammannai numa variee yeenna nnaanee, tinarannee? ⁸ Hama ivo itaa kua tinaravai. Fai ivo tinara: Ni yeennaivaa teerama kiee ai buruqa karaasaivaa uyu supugiaa kiee numa ni yeennaivaata ni nnooriivaatama ni minai na nnaa taika kinaa oro ai yeennaivaata nnooriivaatama nnaanee, tinaravee. ⁹ Mmoori vareera ngiaammuauvo ivo inna tii kuaivaa iinno hama nakaaraivo inna man-naka tinaravaara iivai. Vaa ivo kati ari ii mmooriivaa varaivai. ¹⁰ Fai ngia mmuaikaraama iikiaaravai. Fai yapooma na ngii minara mmooriivaa ngia iima taika kiada kiatee: Ta kati inna mmoori vareera ngiaammuauyavee. Vaa ta iikiauunna mmooriivaa kati iikiauunnaivee, kiatee. Yisuuva itaa kua tiravai.

Yisuuva vaidi yaakuuvaitana tuqinneeravai

¹¹ Yisuuva yoosinna Yerusareema kuanaree kiaa kioo mmata Samariaa sainai vauduu mmata Karirayaa sainai vauduu aataru vuutaidaadiri vioo vioo ¹² yoosinna kiisa voonataa kuanaree kiaa iinno tooduu vaidi yaakuuvaitana buunna hooya mmamma roosuuya innasi nniravai. Numa ngieeradiri dida vaidi ¹³ aayanna reeda tunoo: Nnoonna vaidi Yisuu-o, tiyara boo kianee, tiravai.

¹⁴ Tudu rikioo Yisuuva iya too tunoo: Oro Anutuugaara puara kati hudeera vaidi-yya ngii mmammaiyauvaa vitaakiatee, tuduu rikiada iya iyasi kuaaree kiaa uvuvaata rikiooduu iya mmammaiyauvo yoketairavai. ¹⁵ Yoketauduu vaidi voovoono ari mmammaivaa tooduu yoketauduu rikioo hanigia puaisakama aayanna tioo Anutuugaara kua yoketaivaa tiravai. ¹⁶ Kua yoketaivaa kiaa roo ngioo varoo Yisuuunna yuku oyaivaki vainno innara yoketaavaivee tiravai. Ii vaidi ivo Samariaa vaidivai. ¹⁷ Yisuuva inna kuaivaa rikioo mmuakiaaya tunoo: Vaidi yaakuuvaitana mmammaiyauvo yoketainoo. Vaidi yaaku saivai sainaidiri taarama taarama deepiida kuaannee? ¹⁸ Iya hama kava vara ranada nnida Anutuugaara kua yoketaivaa kiaavai. Aa voopinnaa vaidi aavoono nnaasu numa Anutuugaara kua yoketaivaa tiivaivee, ¹⁹ kiaa kioo ari voopinnaa vaidiivaa tunoo: Diitee kuane. A niyara kiannano: Aikiooma ni tuqinnaanaravaivee, kiannaivaarainna a yoketaama hara kiee variannano, tiravai.

*Yisuuva Anutuugo gioonna kiaapuuyara dinaraivaara tiravai
(Matai 24:23-28,37-41)*

²⁰ Tudu vaidi Farisai vooya numa Yisuuunna yaparaida tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraiivo दौरا sui nninarannee? tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraiivo nninaraivaara ngia hama vo mminnaavai teeda kiaara: Inna Anutuugo tiyara diraiivoonno kooyaa nninoo, kiaaravaivee. ²¹ Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraiivo ngii tasipama vaivaara hama vaidi voovoono tinara: Taatee. Aqaavau vainoo. Iqiiivau vainoo, tinaravee.

²² Yisuuva itaa kua kiaa kioo ari nnaagiai nuairaiya tunoo: Suai voovai nninai Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo yoketaama ngiiyara dira suaivaa ngii taatainai fai hama ngia taaravaivee. ²³ Ii sui ivaki fai gioonna kiaapu vooya ngii kiaara: Iqiiivaki varinoo, tikiai teeda gioonna kiaapu vooya fai ngii kiaara: Aqaavau varinoo, tikiai sa ivaa taara iya nnaagiai kuatee. ²⁴ Fai ngiauvaidiri saneetuuvoo akiairaama utikio too mmeekiaivo mmuakiaa ngiauvai ruvuahaineema Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo tiinara suaivaki fai itaama mmuaikaraama tiinaravai. ²⁵ Fai na tauraa kaayau mmamma nniitareeravaa varanai aanna makee variaa gioonna kiaapu aaya ni ooqoo kiaaravee. ²⁶ Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo kava tiinara suaivo Nuvuaava varu vo suaivaa roosiima vainaravai.

²⁷ Nuvuaava varuu suaivaki gionna kiaapuuya yeenna nneeda nnoori nneeda nnaata vaatiiva vareeraivaara yaata utu kiada vaidada Nuvuaava nnooriyaa nuaira nnauvaki vuu suaivaki iya homo itaduduu nnooriivo mmataivaa rapodaa taika kioo gionna kiaapuuya raputu taika kieeravai. ²⁸ Vaidi Rooto varuu suaivaki mmuaikaraama gionna kiaapuuya yeenna nneeda nnoori nneeda sikauyauvaadiri mminnaiyauvaa yookaida varida ngiari mminnaa vooyauvai varada vooya mvida irisai sikauyauvaa varada ngiari mmooriyauvaki hauyauvaa utida varida ngiari nnauyauvaa heekada varida variravai. ²⁹ Varududuu Rooto ari yoosinna Sutuuma pikioo suaivaki Anutuugo tuduu ikiaivoota sikau puapusuqaa kuauvootama ngiau aapuuvakidiri tuoo gionna kiaapuuya ruputu taika kieeravai. ³⁰ Na Vaidiiva Mmaapuuvu kava tiinara suaivo Rooto varuu suaivaa roosiima vainaravai.

³¹ Na tiinara suaivaki gionna kiaapu voovoono ari nnauvaa vainiivau iikiaivo ari hoonahaanaiyauvo nnaa aakiaivaki vaino too sa ivaa varaanara ari nnauvaki kuaivee. Itaama vaino gionna kiaapu voovoono ari mmooriivaki iikiaivo mminnaa voovai varaanara sa kava vara ranoo kuaivee. ³² Nnaaruaa vaidi Rootaa nnaataivo hanigia ari yoosinaivaa toovaara yaata utuatee. ³³ Gionna kiaapu voovoono ari mmatayaa variraivaara yaagueeqama yaata utuonnonno yapooma hama ivo tupatupaa varinaravootainaravaivee. Gionna kiaapu voovoono hama ari mmatayaa vuainningiaa vitoo vuainningiaa pikiaanaravaivee. ³⁴ Na ngii giaa ngii miaunoo. Na tiinara heenaivaki vaidi taaravaitana mmuaa mmaatavau vakiaivaitana fai Anutuugo vuaivaa vitoo vuaivaa pikiaanaravaivee. ³⁵ Fai gionna taaravaitana mmuaavau varida mmoori varakio fai Anutuugo vuainningiaa vitoo vuainningiaa pikiaanaravaivee. ³⁶ (Taara vaidivaitana mmuaa mmooriivaki varada varikio fai Anutuugo vuaivaa pikioo vuaivaa vitaanaravaivee,) ³⁷ tuduu rikiada Yisuunna nnaagiai nuairaiya inna yaparaida tunoo: Udaanga-o, a kianna kua aavo fai deevak vainarannee? tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaidi putiivaa nnaabaivo vaivaki hemoonaiya nuunaida hatoka nnaara puru variaavai. Ivaa roosiima mmuakiaa yoosinnaiyauvaki gionna kiaapuuya nuunakiaivaki na tiinaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

18

Kua radudeera vaidiivo gionnaivaa kuaivaa rikiavai

¹ Ari nnaagiai nuairaiya makemakee yaaku varada varikio sa iya pirisakiaiveera Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivaadiri mmataama kioo tunoo. ² Kua pinaivaara dira vaidi voovoono yoosinna voovaki varioo hama Anutuugaara aatuunoo hama gionna kiaapuuyara yoketairainno ariiyara nnaasu yaata utivai. ³ Mmuai yoosinnaiyauvaki gionna muaada voovoono varioo makemakee innasi ngioo inna tunoo: Eenoo ni kuaivaa rikiee vaidi voovoono kua pinaana ni yapaanarivaara tino too pikiaivee, ⁴ tikio rikioo kua pinaana dira vaidiivo hama inna kuaivaa rikioo iirama kioo hokoba suai mmanna yaata nnaasu rikioonnonno nnaagiai arinaima ari yaataivaa rikioo tino: Hama na Anutuugaara aatuuna hama na gionna kiaapuuyara yaata utirama kiee ⁵ inna aikiooma aa gionna muaada aavo tupatupaa ni yaparaikiokio ni pirisaivaara na inna kuaivaa rikiee vaidiivaa tiinara: Pikiaanee, tinaravai. Fai na hama itaino aa gionna aavo makemakee niisi nninono ni pirisainaravaivee, tiivai.

⁶ Udaanga Yisuu Kirisiiva itaa kua kua kioo kava tunoo: Iqii vaidi kua pinaivaara dira maisa vaidi ivo tii kuaivaa tuqinnama rikiaatee. ⁷ Ivo iivaa roosiima gionna kiaapuuya Anutuugo ariinnee kuaa mmatama kiaiya ikiannagisanna heenagieena iya kuaiyauvaa rikiaaneera innara yaaku varakiokioo fai ivo iya kuaivaa rikiaanarannee? Vara ivo hokoba suaivaa varioo iya kuaivaa rikioonnaata hama iinarannee? ⁸ Na ngii giaa ngii miaunoo. Fai ivo akiairaama iya kuaivaa rikioo iyara yoketaama iinaravee. Itaama vainai na vo kuavaara ngii yaparainaravai. Na Vaidiiva Mmaapuuvu kava tiinara suaivaki gionna kiaapuuya niyyara yaagueeqama kutaavaivee kiarannee? Vara hama niyyara itaa kua kiarannee? tiravai.

Yisuuva Farisaivaaraata sikau takiisa vareeraivaaraatama tiravai

⁹ Yisuuva itaa kua kua kioo vaidiiva tupatupaa ngiariiyara mannaka tida ngiari seenaiya mmooka hanigia mmiraiyaatama kua tioo vaidi mmatayaa diaivaitanaadiri mmataama kioo iya tunoo: ¹⁰ Vaidiivaitana yaaku varaara nuunaira nnau pinaivaki viravai. Vuaivo Farisai vaidivai. Vuaivo sikau takiisa vareera vaidivai. ¹¹ Vaidi Farisaivo oro dioo vainno yaaku varoo ari yaataivaadiri rikioo tunoo: Anutuugo, hama na vaidi vooya roosiikiauvi. Ivaara na aiyara yoketaavee kiauunoo. Hama na gionna kiaapu vooyanikaraama sikauyauvaa mmuara varee unnakua unnakua kuaa kiee gionnaivaa sabi hauvai. Hama na aa vaidi sikau takiisa vareera aavaa roosiikiauvi. ¹² Na makemakee

mmuaa Sudaaga mmuaa Sudaaga taara suai aiyara yaata utu kiese nnaasu vaina hama na yeenna nnauvaivee. Mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa na vareeriyauvaa yaaku saivai sainaidiri taarama taarama nene varee mmuaavai i mmiauvaivee, ¹³ tuduu rikioo vaidi sikau takiisa vareeraivoono numa ngieera voovaki kookama kioo vainno avuuvaa reemi mmataivaki too nnaasu vainno tunoo: Anutuugo, niyara boo kiane. Kaayau mminnamminnaa maisaiyauvo ni suvainoo, tiravai. ¹⁴ Yisuuva itaama mmataama kioo tuu kuaivaa kiaa taika kioo ari nnaagiai nuairaiya tunoo: Na ngii giaa ngii miaunoo. Anutuugo ii vaidi sikau takiisa vareera ivaa mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kiaiikioo vioo ari nnauki Anutuugaa avuuvau safu vaidivai varivai. Vuai vaidi Farisaivo homo inna mminnamminnaa maisaiyauvo ni suvainoo, tiravai. ¹⁵ Yisuuva itaama mmataama kioo tuu kuaivaa kiaa taika kioo ari nnaagiai nuairaiya tunoo: Na ngii giaa ngii miaunoo. Anutuugo ii vaidi sikau takiisa vareera ivaa mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kiaiikioo vioo ari nnauki Anutuugaa avuuvau safu vaidivai varivai. Vuai vaidi Farisaivo homo inna mminnamminnaa maisaiyauvo ni suvainoo, tiravai. ¹⁶ Yisuuva itaama mmataama kioo tuu kuaivaa kiaa taika kioo ari nnaagiai nuairaiya tunoo: Na ngii giaa ngii miaunoo. Anutuugo ii vaidi sikau takiisa vareera ivaa mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kiaiikioo vioo ari nnauki Anutuugaa avuuvau safu vaidivai varivai. Vuai vaidi Farisaivo homo inna mminnamminnaa maisaiyauvo ni suvainoo, tiravai. ¹⁷ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaakaraiyo kuaivaa rikioo iva iivaa roosiikiai gioonna kuaapuuya fai Anutuugo gioonna kuaapuuyara diravaki kuaravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee. ¹⁸ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaakaraiyo kuaivaa rikioo iivaa roosiima fai gioonna kuaapuuyara diravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee. ¹⁹ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaakaraiyo kuaivaa rikioo iivaa roosiima fai gioonna kuaapuuyara diravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee. ²⁰ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaakaraiyo kuaivaa rikioo iivaa roosiima fai gioonna kuaapuuyara diravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee. ²¹ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaakaraiyo kuaivaa rikioo iivaa roosiima fai gioonna kuaapuuyara diravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee. ²² Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaakaraiyo kuaivaa rikioo iivaa roosiima fai gioonna kuaapuuyara diravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee. ²³ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaakaraiyo kuaivaa rikioo iivaa roosiima fai gioonna kuaapuuyara diravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee. ²⁴ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaakaraiyo kuaivaa rikioo iivaa roosiima fai gioonna kuaapuuyara diravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee. ²⁵ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaakaraiyo kuaivaa rikioo iivaa roosiima fai gioonna kuaapuuyara diravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee. ²⁶ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaakaraiyo kuaivaa rikioo iivaa roosiima fai gioonna kuaapuuyara diravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee. ²⁷ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaakaraiyo kuaivaa rikioo iivaa roosiima fai gioonna kuaapuuyara diravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee. ²⁸ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaakaraiyo kuaivaa rikioo iivaa roosiima fai gioonna kuaapuuyara diravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee. ²⁹ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaakaraiyo kuaivaa rikioo iivaa roosiima fai gioonna kuaapuuyara diravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee. ³⁰ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaakaraiyo kuaivaa rikioo iivaa roosiima fai gioonna kuaapuuyara diravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee. ³¹ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaakaraiyo kuaivaa rikioo iivaa roosiima fai gioonna kuaapuuyara diravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee.

*Yisuuva nnaakaraiyara kua yoketaivaa tiravai
(Matai 19:13-15; Marakaa 10:13-16)*

¹⁵ Gioonna kuaapu vooyaano ngiari nnaakara meediya vitada Yisunnasi nnuuu Yisuuva iya mmammiaiyauvunu utuaiveera innasi vitada nniravai. Vitada nnuuu teeda Yisuuva ngiaammuaaya iya teeda iya ooqoo tiravai. ¹⁶ Ooqoo tuduu rikioo Yisuuva nnaakaraiya maavee tuduu inna vainima nnuuu tunoo: Pikikiai nnaakaraiya niisi ngiatee. Sa iya ooqoo kiatee. Nnaakaraiyo kuaivaa rikioo iva iivaa roosiikiai gioonna kuaapuuya fai Anutuugo gioonna kuaapuuyara diravaki kuaravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee. ¹⁷ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaakaraiyo kuaivaa rikioo iivaa roosiima fai gioonna kuaapuuyara diravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee. ¹⁸ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaakaraiyo kuaivaa rikioo iivaa roosiima fai gioonna kuaapuuyara diravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee. ¹⁹ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaakaraiyo kuaivaa rikioo iivaa roosiima fai gioonna kuaapuuyara diravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee. ²⁰ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaakaraiyo kuaivaa rikioo iivaa roosiima fai gioonna kuaapuuyara diravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee. ²¹ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaakaraiyo kuaivaa rikioo iivaa roosiima fai gioonna kuaapuuyara diravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee. ²² Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaakaraiyo kuaivaa rikioo iivaa roosiima fai gioonna kuaapuuyara diravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee. ²³ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaakaraiyo kuaivaa rikioo iivaa roosiima fai gioonna kuaapuuyara diravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee. ²⁴ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaakaraiyo kuaivaa rikioo iivaa roosiima fai gioonna kuaapuuyara diravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee. ²⁵ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaakaraiyo kuaivaa rikioo iivaa roosiima fai gioonna kuaapuuyara diravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee. ²⁶ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaakaraiyo kuaivaa rikioo iivaa roosiima fai gioonna kuaapuuyara diravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee. ²⁷ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaakaraiyo kuaivaa rikioo iivaa roosiima fai gioonna kuaapuuyara diravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee. ²⁸ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaakaraiyo kuaivaa rikioo iivaa roosiima fai gioonna kuaapuuyara diravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee. ²⁹ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaakaraiyo kuaivaa rikioo iivaa roosiima fai gioonna kuaapuuyara diravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee. ³⁰ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaakaraiyo kuaivaa rikioo iivaa roosiima fai gioonna kuaapuuyara diravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee. ³¹ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaakaraiyo kuaivaa rikioo iivaa roosiima fai gioonna kuaapuuyara diravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee.

*Yisuuva vaidi hoona suvuauvaata kua tiravai
(Matai 19:16-30; Marakaa 10:17-31)*

¹⁸ Tuduu vaidi Yutayaa kieeta voovoono numa Yisunna tunoo: Vitaira vaidi yoketaa-o, dee mmoorivai na iina tupatupaa variravaa varaarananee? ¹⁹ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Mo aaniira a niyara yoketaavaivee kiannanee? Anutuugo mmuaavoono nnaasu yoketaavai varinoo. Hama vaidi mmatayaa voovoono yoketaavai varivai. ²⁰ Vaa a mmaanna tuu kuaivaa rikiaannavai. Mmaanna tuu kuaivo tinoo: A vaa nnaata vaati varaannaikua sa sabi mmuara heera aataruuvaa iikiane. Sa gioonna kuaapu voovai vuputino putuaivee. Sa voovai mminnaivaa mmuara varaanee. Sa unnaku kiane. Ai kaano koovaitanaara tuginnaanee. Kua mmaanna tuu kuaivo itaa kua tiivaivee, ²¹ tuduu rikioo vaidi kieetaivo inna sai tunoo: Vaa na ngiaammuaui kiisayaa varia ree ngiee ngiee makee na yokeena mmuakiaa mmaanna tuu kuaivaa tuginnama na iikiauvaivee, ²² tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Mmuua aataruvai hama a iikiannavai. Diitee viee ai mminnamminnaa mmuakiaayavai aisi vaiyauvaa varee vaidi vooya mmiee irisai sikauyauvaa varee mmanna haipu gioonna kuaapuuya mmiane. Mminoono fai i irisai yoketaivo ngiau aapu vainaravai. Iya mmi taika kiese ngiee ni nnaagiai nookiane, ²³ tuduu rikioo vaidiivo ari hoonaanaiyauvo kaayauma vauyauvaara yaata utuduu inna ausaivo mmuaarareeravai.

²⁴ Mmuuararooduu Yisuuva inna ausa mmuaararooduu too tunoo: Gioonna kuaapu kaayau hoona suvuaiya Anutuugo gioonna kuaapuuyara dira yoosinnaivaki kuaaree kiaa iikiaavo kaayauma iya mmuaararainoo. ²⁵ Puara pinaivaa nnuuuvo kameraivo kuatiri aataruuvaki kuaaree kiaa iikioo inna mmuaararainoo. Gioonna kuaapu kaayau hoona-haana suvuaiya Anutuugo gioonna kuaapuuyara dira yoosinnaivaki kuaaree kiaa iikiaavo kaayauma iya mmuaararainoo, ²⁶ tuduu rikiaada gioonna kuaapu ivaki varuuya rikiaada tunoo: Mo dataama vari gioonna kuaapuvoono Anutuugaa yoosinnaivaki aikiooma kuaarananee? ²⁷ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Gioonna kuaapu mmataiyai hama yopeema iikiaa mmooriivaa fai Anutuugo aikiooma iinaravaivee, ²⁸ tuduu rikioo Petorooso tunoo: Mo ta ti gioonna nnaakaraata ti mminnaa mmuakiaayauvaatama pikiaada i nnaagiai nookiaunnano, ²⁹ tuduu rikioo Yisuuva ari ngiaammuaui tunoo: Ngia kutaa kiaano. Na ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kuaapu voovoono Anutuugo gioonna kuaapuuyara dira mmooriivaara ari nnauvaa pikioo ari nnaata nnaakaraiya pikioo ari kata vayaiya pikioo ari kaano koovaitana pikioo ³⁰ fai aa ta variaunna suai aavaki ivo iyauvanikarai irisaiyauvaa airineetu varaaranavai. Fai yapooma nnaagiai variaara suaiivaki tupatupaa variravaa varaaranavaivee, tiravai.

Yisuuva ari putinara kuaivaa kava tiravai

(Matai 20:17-19; Marakaa 10:32-34)

³¹ Yisuuva itaa kua kua kioo ari ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri taarama vitoo ari voovau oro kioo iya tunoo: Rikiaatee. Ta Yerusareema kuaara iikiaunnano mmuakiaa kuavai forofetaa nnaaruuya Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa niyara fafaara roovo fai kaanaivo vainaravai. ³² Vaidiyya ni vitada ngiari voopinnaa vaidiyya mmikiai iya ni teeda niyara raida kua maisaivaa tida kuaanuuvaa niyaa visida ³³ ni ripiida ni ruputikiai fai na putuee taara suaivaitana taikanai vooma suaivaki na keenaa diitaanaravaivee, ³⁴ tuduu rikiada Yisunna ngiaammuauya hama arinaima rikiooduu Anutuugo iva tuu kuaivaa oyaivaa hatauma kioodoo iya ivaara kumimakairavai.

Yisuuva vaidi avu huruutaavaa tuqinneeravai

(Matai 20:29-34; Marakaa 10:46-52)

³⁵ Kumimakauduu Yisuuva ari ngiaammuau dootama nnidada yoosinna Yerikoo vainima nnuduu vaidi avu huruutaavo aataru siriivau varioo gionna kiaapuuya sikaura ngiaaru tiravai. ³⁶ Ngiaaru tioo varioo rikiooduu gionna kiaapuuya vida nnidau kuaivaa rikioo vooya yaparainno tunoo: Ngia aaniira nookiaannee? ³⁷ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Yisuuva Nasareetaa vaidiivo aa nninoo, ³⁸ tuduu rikioo aayanna roo tunoo: Yisuu-o, Davuitinna oyaivakidiri diiteeraikuavee. Niyara boo kiane, ³⁹ tuduu rikiada gionna kiaapu tauraa vuuya inna yaagueeqama kua pikiaaneera tuduu rikioonnaata puaisakama aayanna roo tunoo: Davuitinna oyaivakidiri diiteeraikuavee. Niyara boo kiane, ⁴⁰ tuduu rikioo Yisuuva aataruvau dioo vainno tunoo: Vaidi avu huruutaivaa vitada niisi ngiatee, tuduu rikiada inna vitada innasi nnuduu Yisuuva inna yaparainno tunoo: ⁴¹ A aaniivai na i iikiaveerainna kiannanee? tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Udaanga-o, na ni avu aavaa safuuma kava taanaraivaaraina i yaparakiunoo, ⁴² tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Kava i avuuvaa taanee. A niyara kiannano: Aikiooma ni tuqinnaanaravaivee, kiannaivaarainna a kati hara kiee variannano, ⁴³ tuduu rikioo inna avuovo makee tuduu tuqinnaama tooduu ivo Yisunna nnaagiai vioo Anutuugaara kua yoketaivaa kiaa roo viravai. Vuduu ivaa teeda mmuakiaa gionna kiaapuuya Anutuugaara kua yoketaivaa tiravai.

19

Yisuuva vaidiivaa nnutuuvo Sakiaasaata

kua tiravai

¹ Tuduu Yisuuva vioo yoosinna Yerikoo yaataaraanee kiaa ² vioo varuduu sikau takiaa vareera vaidiyya kieetaivaa nnutuuvo Sakiaaso ivaki varuduu kaayau hoonavo inna suvuauudu variravai. ³ Ivo kakama vaidivai mmataki dioo vainno Yisuuva inna dee vaidivainnee kiaa kioo inna taanaree tioo tooduu gionna kiaapuuya inna suvuai kioodoo hama teeravai. ⁴ Hama teerama kioo Yisuuva kuanaraipinnainnigiataa seenoo vioo gionna kiaapuuya yaataroo yatari nnaammuayaivaa roosuuvakidiri karoo ivaki varioo inna taanaree kiaa variravai. ⁵ Varuduu Yisuuva ngioo rooru tooduu Sakiaaso ivakidiri inna too vauduu too inna tunoo: Sakiaaso, kammannai tummuane. Na makee i nnauvaki viee i tasipama varinaravee, ⁶ tuduu rikioo Sakiaaso akiairaama reemi roo innaata yoketaa kua tuduu pinaama inna ausaivo yoketauduu ari nnauvaki inna vitoo viravai. ⁷ Vuduu teeda mmuakiaa gionna kiaapuuya ivaitana itaama uuvaa teeda ngiariiki ngiariiki kua tida tunoo: Aa vaidi avo mmaanna tuu kuaivaa hatokeera vaidi maisaivaa nnauvaki vioo kiainoo, ⁸ tuduu rikioo Sakiaaso Yisunna tunoo: Udaanga-o, rikiaanee. Na ni hoono saiyauvaa mmanna haipuuja mminaravee. Na gionna kiaapu voovaasidiri unnakua kiaa kiee inna mminnamminnaiyauvaa varuuvaa fai na taarama taaramaneetu yaaruee irisaiyauvaa inna mminaravaivee, ⁹ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Makee eeta i nnauki variayaatama na ngii vitee aataru yoketaivau ngii yapaunoo. Mo eeta Aaparahaamaa oyaivakidiri diitaannaivaara na ngii vitee yoketaivau ngii yapaunoo. ¹⁰ Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo gionna kiaapu kumimakaiyara buainana teenai ni teeda vaikaii vitee aataru yoketaivau yapaanarivaara na tiiravaivee, tiravai.

Ngiaammuau sikau varooyayaadiri Yisuuva mmataama kioo tiravai

(Matai 25:14-30)

¹¹ Tuduu rikiada gionna kiaapuuya inna kuaivaa rikiada varuduu Yisuuva mmatayaa diaa vaidiyyayaadiri mmataama kioo iya kiaa mmiravai. Ivo Yerusareema vainima vioo varuuvaa gionna kiaapuuya yaata utida tunoo: Anutuugo tiyyara dira suaivo makee tino nninaravaivee. ¹² Iya itaama yaata utuduu Yisuuva mmatayaa diaa vaidiyyayaadiri

mmataama kioo iya kiaa mmioo tunoo: Vaidi nnoonna voovoono ngieera vo yoosinnavakira vioo ivakidiri kieeta nnutuuvaa varoo kava vara ranoo nninaraivara teerainno kuanara iivai. ¹³ Kuanara iinno varioo tauraa ivo ari mmoori vareera ngiaammuaa yaakuuvaitana tikiai innasi ngiaavo rikioo sikau yaakuuvaitana tuo mmuaavai mmuaavai mmioo tunoo: Na oro ngieera varinai rikiada ni sikauyauvaadiri irisaima mmoori varakiai irisaiyauvaa ngii mikiai varada varida na nninara suaivaki numa ni miatee, ¹⁴ kiaa kioo ngieera vioo kiaiikiai ari yoosinna variayia hama innara mmuduuya rida vaidi vooya inna nnaagiai titaani vata rada vidada oro ngieera variayia kiaa mmida kiaanoo: Ta aa vaidi aavaara hama ti mmuduuya ruainoo. Ivo ti kietavai varinaraivara hama ti yoketaino. Iya itaa kua kiaavai.

¹⁵ Iya itaa kua kiauvoota ivo ngieera varioo kieeta nnutuuvaa varoo kava vara ranoo nniivai. Ivo nnii saivaata ari mmoori vareera ngiaammuaa yaakuuvaitana vaa ari sikauyauvaa mmuuya tikiai ngiaavo ngiari mmoori varada sikau irisaiyauvaa variayauvaara iya yaparavai. ¹⁶ Yaparaiikiai rikiada tauraa mmuu ngiaammuaavo numa inna tunoo: Nnoonna-o, sikau a ni muuvaadiri na varee mmooriivaa vareenana irisai sikau yaakuuvaitana varauvaivee, ¹⁷ tikio rikioo inna sai tunoo: A ngiaammuaa yoketaakuavee. A yoketaama ni mmoori varaannavaivee. A kiisa mmooriivaa yoketaama varaannaivara na tinai tee a yaakuuvaitana yoosinnaiyauvaki variayia fai a dinaravaivee, ¹⁸ tikio rikioo nnaagiai sikau mmuovoono numa inna tunoo: Nnoonna-o, sikau a ni muuvaadiri na varee mmooriivaa vareenana irisai sikau yaaku saivai varauvaivee, ¹⁹ tikio rikioo tunoo: Fai a irisaiyauva yaaku sai yoosinnaiyauvaki variayia dinaravaivee. ²⁰ tikio rikioo ngiaammuaa voovoono numa inna tunoo: Nnoonna-o, aa sikau aavaa a ni muuvaa na kava i mmiaunoo. Na buruqaadiri rurauma kiee haumaki yapa kiauva i mmiaunoo. ²¹ A vaidi tinni yaagueeqainna a vaidi vooya mminnaiyauvaa varee yeennaiyauvaa hama a hau utuannaiyauvaa varaannaivara na iiyara aatuuna i sikauvaa yapa kiakuo vaivaivee, ²² tikio rikioo vaidi nnoonnaivo inna tunoo: A mmoori vareera ngiaammuaa maisakuavee. A kianna kuaivaa na kava aiki yapaanaravaivee. Vaa a kutaa taannani na vaidi tinni yaagueeqaina vaidi vooya mminnaiyauvaa na varee yeennaiyauvaa hama na hau utaiyauvaa varauvaivee. ²³ Mo itaama vaiikiai aaniira a hama ni sikauyauvaa varee sikau nnaamuruuvaki yapaannanee? Vaa a itaa kiannatiri. Na kava vara rane ngiee sikau nnaamuru nakaaraiavasidiri sikau irisai kiisaivaatama varutirivee, ²⁴ kiaa kioo vaidi ivaki diaiya tunoo: Inna sikauvaa ravisi varada ngiaammuaavo sikau yaakuuvaitana utiivaa mmiatee, ²⁵ tikiai rikiada kiaanoo: Ivoono yaakuuvaitana sikauyauvaa utivaivee, ²⁶ kiaavo rikioo tunoo: Na ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiau puovoono mminnaiyauvaa utiivaa fai na kava vo mminna vooyauvaatama inna mmunaravai. Gioonna kiau puovoono hama kaayau mminnaatavoo fai kiisa mminna innasi vaivaa na numa innasidiri ravisi varaanaravaivee. ²⁷ Aa ni nnaammutuaa aaya na iya kietavai varinaraivara hama iya mmuduuya ruaiya vitada aapi numa ni avuuvau Rupertikiai putuatee. Vaidi nnoonnaivoono itaa kua tiivaivee, tiravai.

Yisuuva Yerusareema vuduu iya innara sirigairavai

(Matai 21:1-11; Marakaa 11:1-11; Yuvuaano 12:12-19)

²⁸ Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kioo gioonna kiau puuya pikioo ivannaadee tauraa Yerusareema aataruuvau nniravai. ²⁹ Ngioo ari ngiaammuaa vitoo yoosinnavaitana nnutuuvaitana Betepakee Betaniaa vainima vau taapi Oriveeta ivau dioo vainno ari ngiaammuauvaitana titoo tunoo: ³⁰ Oro ukuaa yoosinna ivaki teekio rikioo puara togii karaasa hama vaidiiva variaivaa nnuunaivaki yeena harukiaivo ngii too vainai teeda rukuasaa kiada vitada niisi ngiatee. ³¹ Fai gioonna kiau puovoono ivaara ngii yapaainno tinara: Ngia aaniira ivaa rakuasaanee? tinai kiatee: Udaangaivoono ivaa vitaateera ti titaikiai ta ngiaunnaano, kiatee, ³² kiaa kioo ivaitana titooduu vida Yisuuva ivaitana kiaa mmuuvaa teeravai. ³³ Teeda puara togiiiva rakuasada varida tooduu puara togiiiva nakaaraiya numa ivaitana teeda tunoo: Ngia aaniiraida aa puara togii aavaa rakuasaanee? ³⁴ tuduu rikiada ivaitana inna sai tunoo: Udaangaivoono ivaa vitaateera ti titaikiai ta ngiaunnaano, ³⁵ kiaa kiada puara togiiiva vitada nniravai. Nnida ngiari yaapaiyauvaa togiiiva mmookaivau yapa kiada Yisuunna ivau yapa kioodoo variravai. ³⁶ Varuduu togiiivo inna vitoo vioo varuduu gioonna kiau puuya ngiari yaapaiyauvaa aataruuvau hooti kioodoo Yisuuva ivaugiataa viravai. ³⁷ Vioo vioo Yerusareema vainima vioo aataruuvoo taapi Oriveeta ivaugiataa vuuvau vioo haatapoo mmeepi kaayau gioonna kiau puu inna nnaagiai nuairaiya numa sirigaida Anutuugaara kua yoketaivaa kiaa rada nniravai. Nnida varida Yisuuva ari vookarau mmooriivaa uuvaa toovaara kua yoketaivaa Anutuugaara puaisakama aayanna tiravai. ³⁸ Puaisakama aayanna tida tunoo: Kieeta vaidiivaa Udaanga Anutuugo titooduu tuuvo nninaraivara ivo innara yoketaakiavee.

Ausa nuufai aataruuvu ngiau aapuuvaki vainoo. Anutuuoqo ngiau aapu variivaa oyai ari vookaraivo vainoo, tiravai.

³⁹ Tudu u rikiada gioonna kiaapuuya nuuna aakiaivakidiri Farisai vaidi vooya Yisuunna tunoo: Vitaira-o, a yaagueeqama tinai i nnaagiai nuairaiya kua pikiaatee, ⁴⁰ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Na ngii giaa ngii miaunoo. Iya kua seemuaa variaatiri. Aa sikau aayauvoono niyara aayanna kiaatirivee, tiravai.

Yisuuva gioonna kiaapu Yerusareemaiyara rateeravai

⁴¹ Yisuuva itaa kua kua kioo vioo vioo Yerusareema vainiivaudiri reemi ivaki too ivaki varuu gioonna kiaapuuyara ratoo tunoo: ⁴² Boo, aanna makee ngia ausa nuufa tasipama varira aataruuvaa ngia rikiaataama vaikiinnaata hama ngia rikiaanoo. Fai ngia rikikio ngii yoketainaravai. ⁴³ Suai voovai nninai ngii nnammutuaiya ngii ututuuma kiada ngii vagiaamunnaivau iriivaa rooru kiada ivaugiataa nnikiai fai hama ngia mmaanai kuaara aataruuvootainaravai. ⁴⁴ Fai iya numa ngiita ngii nnaakaraiyaatama rapida ngii ruputu mmatammaataivau kagaari kiada ngii nnau yoosinnaiyauvaa hannavaratataama taika kikio hama nnau heekaa sikau voovai ari mmaataivau vainaravai. Ngia hama Anutuuoqo ngii vitoo aataru yoketaivau ngii yapaanara suaivaa teeda rikiaivaara ngii nnammutuaiya numa ngii itaakiaaravaivee, tiravai.

Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki viravai

(Matai 21:12-17; Marakaa 11:15-19; Yuvuaano 2:13-22)

⁴⁵ Yisuuva itaa kua kua kioo nuunaira nnau pinaivaki vioo vaidiiya ngiaammaiyauvaata puara sipisiipaiyauvaatama vooya mmida irisai sikauyauvaa varooya yaagueeqama titoo ⁴⁶ iya tunoo: Anutuuoqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Ni nnauvo yaaku vareera nnauvaivee. Anutuuoqaa kuaivo itaa kua tikiainnaata ngia mmuara furaiya iirayaamaida aavaki iikiannoo, tiravai.

⁴⁷ Mmuakiaa suai Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kua mmiravai. Kiaa mmudu rikiada vaidi Anutuuoqaa kati puara hudeera kieetaiyaatama kua mmaanna kiaa mmiraiyaata vaidi kieetaiyaatama Yisuunna ruputu-aaree kiaa uduu ⁴⁸ hama inna ruputuuaara aataruuvootairavai. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya inna kuaivaa iya rikiaataudu varuuvaa hama inna ruputuuaara aataruuvootairavai.

20

Yutayaiya Yisuunna ari mmooriivaara inna yaparairavai

(Matai 21:23-27; Marakaa 11:27-33)

¹ Vo suai voovaki Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki varioo mmayaaya yoketaivaa mmuakiaa gioonna kiaapuuya kuaa mmioo varudu vaidiiya Anutuuoqaa kati puara hudeera kieetaiyaatama kua mmaanna kiaa mmiraiyaata vaidi yokoyiaatama numa ² inna yaparaida tunoo: Ti kuaa ti mmianee. Gioono i tikiainna aa mmoori aayauvaa a iikiannanee? Dee vaidi kieetavoono i tikiiai a iikiannanee? ³ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Kii neeta vo kuavaara ngii yaparainai ni giaa ni miatee. ⁴ Gioono tuduu Yuvuaano nnoori apira vaidiivo gioonna kiaapuuya nnoori apuunnee? Vo Anutuuoqo tuduunno unnee? Vo vaidi mmatayaiyaano tuduunno unnee? ⁵ tuduu rikiada iya ngiariiki ngiariiki yaparaida tunoo: Ta dee kuavai sai kiaarannee? Fai ta inna sai kuaara: Anutuuoqo tuduu Yuvuaano iiravaivee, tikio fai ivo ti tinara: Mo ngia aaniira hama inna kuaivaara kutaavaivee tiravainnee? ⁶ tinai mo fai ta kuaara: Vaidiiyaano tuduu Yuvuaano iiravaivee, tikiiai fai gioonna kiaapu aavaki variyaiya sikauyauvaa habati kiada ti ruputuuaravai. Iya Yuvuaanaara forofetaivoovee kuaivaara fai ti ruputuuaravaivee. ⁷ Iya itaa kua kua kiada Yisuunna kuaivaa sai tunoo: Yuvuaano nnoori apira oyaivaa hama teeta taunnavavee, ⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Hama ngia ni kuaivaa sai kuaivaara fai na hama ngii kuaivaa sai tinaravai. Ivo ni tikiiai na ni mmooriivaa iikiavoo oyaivaa fai hama na ngii giaa ngii minaravaivee, tiravai.

Yisuuva vuaina mmoori varooyayaadiri

mmataama kioo tiravai

(Matai 21:33-46; Marakaa 12:1-12)

⁹ Yisuuva itaa kua kua kioo aa kua aavaa mmatayaa diaa vaidiiyayaadiri mmataama kioo gioonna kiaapuuya kuaa mmioo tunoo: Vaidi voovoono ari vuaina mmooriivaa vara kioo ivaki hauyauvaa utu kioo vaidiiya inna mmooriivaara haitatuuda iira vooyauvai ngiari mmoori varaa irisaiyauvaa ngiariyara varaateeraivaara iya kuaa mmi kioo ngieera vo yoosinnaipi hokoba suai varinara kuaivai. ¹⁰ Vioo vioo oro ngieera yoosinnaivaki hara kioo varikio vuaina iiraiyauvaa rasukuaara suaivo nnikio mmoori nakaaravoo ari

ngiaammuauvaa titaa kiaiio kuaivai. Inna mmooriivaa haitatuukiaiyano vuaina iira irisaiyuvaa inna mmiateeraivaara kuaivai. Kuaikiai teeda iya pinaama inna ruputida inna ripiida vuaina mmooriivaa irisaiyuvaa hama inna mmirama kiada kati titaa kuaivo nniivai. ¹¹ Ivo nnikio mmoori nakaaraivoono kava ari ngiaammuuu voovai titaa kiaiio kuaikiai rikiada kava mmuaikaraama inna ripiida ruputida kaayau kuakuaakua maisaivaa inna tida hama irisaiyuvaa inna mmirama kiada kati titaa kuaivo nniivai. ¹² Nnikio too mmoori nakaaraivo kava vo ngiaammuuu voovai titaa kiaiio kuaikiai iya ivaata ruputuaavo kiau vitiika tiikiai rikiada hanikia mmaanai kagaari kuaivai. ¹³ Kagaari kuaivo rikioo mmoori nakaaraivo tinoo: Mo na aanii aataruvai iikiaunnee? Fai na ni maapu tuanaa na innara mmuduuya ruauvaa titaa kino vinai rikiada fai iya inna kuaivaa rikiada hama inna ruputuaaravaivee, ¹⁴ kua kioo inna titaa kiaiio kuaikiai teeda mmooriivaara haitatuukiaiyano inna teeda ngiari kuaa mmi ngiari kuaa mmiida kuaano: Ari koonna mminnaa mmuakiaayavai varaanarivoono aavaa nninoo. Nnikiai ta inna ruputu kikio putinai ta inna mminnaa mmuakiaayavai varaaravaivee, ¹⁵ kua kiada inna utu raririima rada hanikia mmaanai inna kagaari kiada inna ruputu kuaivo putivaivee.

Ii kua ivaa kuaa taika kioo Yisuuva gioonna kiaapuuya yaparainno tunoo: Mo dee mmoorivai fai mmoori nakaaraivo iya iikiaivaa irisai iya mminarannee? ¹⁶ Fai ivo numa iya ruputu kinai putikio rikioo ari vuaina mmooriivaa vaidi vooya mminai haitatuukiaaravaivee, tuduu rikiada gioonna kiaapuuya yaata utida tunoo: Ai, boo, kutaavai itaama iinarainno, ¹⁷ tuduu rikioo Yisuuva iya puaisakama too vainno ariiyara tunoo: Anutuugaa kua fafaaraivo vaivaa oyaivaa ni giaa ni miatee. Kua fafaaraivo vainno tinoo:

Sikau nnau heekeeraiyaano sikau voovai teeda

maisavaivee kua kiada pikiaivai.

Yaagueeqa yatariivaa pupukiaivaa mmaara

hara kuaa kuabaivaa roosiima

ii sikau ivo nnau ipunnaivaki vaivo inna yoketaavaivee.

Anutuugaa kuaivo itaa kua tiivai. ¹⁸ Gioonna kiaapu voovooono nuainnonno ii sikau ivaudiri raa rabarisooma varoo ivau harurummua kioo vainno fai kaayau ari mmamma mmuyaivaa ruaimiinaravaivee. Fai ii sikau ivo taikiapa roo gioonna kiaapu voovai ruputino inna mmamma mmuyai sagia mmuakiaavai ruaimiimiima taika kuaanaravaivee.

Vaidiia sikau takisa mmiraivaara

Yisuunna yaparairavai

(Matai 22:15-22; Marakaa 12:13-17)

¹⁹ Tuduu rikiada kua mmaanna kuaa mmira vaidiiaata Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaatama Yisuuva vuaina mmooriivaara tuuvaudiri mmataama kioo kuaivaa iyaki yapooavaara rikiada iya tuu saivaata inna utuaaree kua kiada tooduu kaayau gioonna kiaapuuya inna siviuai kiada varuduu iyara aatuuda pikieeravai. ²⁰ Pikiada inna haitatuuda varida vaidi vooya unnakua kuaa yoketayoketaama rada Yisuunna kuaivaa rikiateeraivaara iya titeeravai. Yisuuva kua voovai koonnama tinai rikiada inna vitada Roomaaya kieeta vaidi yaagueeqa pinaa ruaiavaa mmiaraivaara iya titooduu viravai. ²¹ Vida Yisuunna tunoo: Vitaira-o, vaa ta rikiannavai. A kianna kuaivaa safuuma ti kuaa ti mmiannavai. Vaa ta i taunnavai. Vaidi kieetaiyaraata vaidi kuminaiyaraatama a mmuaavaugjataama yaata utuannavai. A hama vo vaidivai tee pikiee vo vaidivai tee kuaa mmiannavai. A Anutuugaa mmoori aataruuvaa mmuakiaa gioonna kiaapuuya safuuma kuaa mmiannavaivee. ²² Ti kuaa ti mmianee. Roomaaya kieetaivaasi sikau takisa yapeera aataruuvoo yoketaa aataruvainnee? Vara hama yoketaa aataruvainnee? tiravai.

²³ Tuduu rikioo Yisuuva iya inna iida taaree kuaa tuu kuaivaa vaa ivo arinaima too rikioo iya tunoo: ²⁴ Sikau mmuyai voovai ni vitaakiatee. Giaa mmannammannaavoota giaa nnutuuvootama ivau vainnee? ²⁵ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo Roomaaya kieetaivaa mmannammannaivoota inna nnutuuvootama aavau vainoo, tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Mo Roomaaya kieetaivaa mminnaiyuvaa safuuma ari mmiatee. Anutuugaa mminnaiyuvaa safuuma Anutuugaa ari mmiatee, tiravai. ²⁶ Gioonna kiaapuuya avuuvau ivo koonnama kuaivaa kuaivaa iya inna yaparaduu ivo hama koonnama tirainno safuuma kuaivaa sai tuuvaara iya nnikiaraida hama kua tiraida kua seemuaa variravai.

Satuukiaiyano putiraiya kava diiteeraivaara Yisuunna yaparairavai

(Matai 22:23-33; Marakaa 12:18-27)

²⁷ Varuduu vaidi Satuukiaia gioonna kiaapu putuuyara tunoo: Fai hama kava diitaaravaivee, tuuyakidiri vooya numa Yisuunna yaparaida tunoo: ²⁸ Vitaira-o, Musiiva

vo aataruvai tiyara fafaara roo tunoo: Vaidi voovoono nnaataivaa vara kioo hama nnaakaraiavaa mmateerainno putino fai ari kataivoono inna muaadaivaa vara kioo ari vayaannara tuoo nnaakaraiyuvaa mmataanaravaivee. Musiiva itaa kua tiravai. ²⁹ Vo suai voovaki kata vayaa yaaku saivai sainaidiri taaravaitana hara kiada varuuya ngaruovoono nnaataivaa vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo kati putiravai. ³⁰ Putuduu ngamiisaiivo inna muaadaivaa vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo kati putuduu ³¹ nnaagiai yaguaavaano inna muaadaivaa vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo putuduu mmuakiaa kataunna nnaagiainnaidootama mmuai gioonnaivaa vara kiada hama nnaakara mmateerama kiada kati putiravai. ³² Putuduu nnaagiai iya gioonnaivootama putiravai. ³³ Itaama vaikiyai yapooma gioonna kiaapu vaa putuaiya kava diitaara suaivaki fai gioonnaivo giaa nnaatavai varinarannee? Mo vaa yaaku saivai sainaidiri taarama vaidi idoono inna vara kiada putiravaivee, tiravai.

³⁴ Tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Gioonna kiaapuuya aanna makee variyai nnaata vaati varaavai. ³⁵ Gioonna kiaapuuya vaa hanigiada yoketaama variyai putikio Anutuuoqo iya tinai kava diitada nnaagiai yoosinna yoketaivaki varida hama nnaata vaati varaaravaivee. ³⁶ Iya aangeraiya roosiima variaaraivaa hama kava putuaaravaivee. Anutuuoqo iya tinai iya kava diitaaraivaa fai iya inna raunna mmaapu tuanaaya variaaravaivee. ³⁷ Gioonna kiaapu vaa putuaiya kava diitaaraivaa Musiiva tuu kuaivo vainno ti kiaa ti mmivaivee. Nnaaru ivo yatari kiisaivaki ikiaivo tooduu hama yatari apuuvoo taa tamooqoovaa ivo fafaara roo Udaangaivaa tunoo: Ni nnaakukiaiya Aaparahaamo Isaako Yakoopainna Anutuuoqovee, tiravai. ³⁸ Anutuuoqo gioonna kiaapu vaa eeyaa putuaiya hama iya Anutuuoqovee. Gioonna kiaapu variyai Anutuuoqovee. Gioonna kiaapu homo mmatayaa variyaiyaata vaa putuaiyaatama Anutuuoqaa avuuvuu homo variaano, ³⁹ tuduu rikiada kua mmaanna kiaa mmira vaidi vooya inna tunoo: Vitaira-o, a yoketaamainna iya sai kiannanoo, ⁴⁰ tuduu iya hama kava vo kuavaara yapeema inna yaparavai.

*Anutuuoqo mmataama kioo vaidiivaara Yisuuva tiravai
(Matai 22:41-46; Marakaa 12:35-37)*

⁴¹ Hama inna yaparaudu Yisuuva gioonna kiaapuuya tunoo: Mo dataama kiada gioonna kiaapuuya kiaanoo: Vaidi Anutuuoqo mmataama kioovo Davuitinna oyai tanaivakidiri diitaivaivee, kiaanoo? ⁴² Davuitiiva ariinoo yanaivaa nnutuuvo Saama ivau fafaara roo tunoo:

Udaanga Anutuuoqoono ni Udaangaivaa tunoo:

A ni yaaku yaadudainningiaa

vaidi nnoonnava varianee.

⁴³ Varia ree vinanai na tinai

fai a ai nnammutuaiya yaatara kiaanaravaivee,

tiravai.

⁴⁴ Davuitiivaano Anutuuoqo mmataama kioo vaidiivaara fafaara roo itaa kua tunoo: Ni Udaangaivovee, tuuvaara hama Anutuuoqo mmataama kioo vaidiivo Davuitinna oyavakidiri nnaasu diiteeravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

*Sa kua mmaanna kiaa mmiraiya iikiyaiyuvunugiataama iikiatee
(Matai 23:1-36; Marakaa 12:38-40)*

⁴⁵ Yisuuva itaa kua tuduu gioonna kiaapu kaayuya inna kuaivaa rikiada varuduu iya ari nnaagiai nuairi ya tunoo: ⁴⁶ Kua mmaanna kiaa mmira vaidiiva iira aataruuvaa teeda tuqinnama haitatuuda sa iya roosiima iikiatee. Iya buruqa hokobaiyuvaa rau varada gioonna kiaapuuya yeenna yookaira mmatuuyaiyuvaki nuaikiyai gioonna kiaapuuya iya teeda iyara vaidi nnoonnayavee kiateeraiivaa nookiaavai. Iya nuunaira nnauyavaki vida mmaata yoketaiyuvunu nnaasu variaavai. Iya buusaiyuvaa nneera suaiyavaki kieetaiya varira mmaataiyuvunu nnaasu variaavai. ⁴⁷ Iya oro muaada gioonnaiya unnakua nnammari kuaivaa tida iya mminnamminnaiyuvaa ngariyara kati vara kiada nnaagiai oro mmanna avaiyavakidiri hokobama yaaku varaavai. Iya itaama iikiaviaara ngari irisai pinaa maisaivo vainaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

21

*Gioonna muaadaivo taara sikau kiisaivaitana yapeeravai
(Matai 12:41-44)*

¹ Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki dioo vainno reeti tooduu gioonna kiaapu kaayuu hoona suvuauya numa ngiari sikaayuvaa kati Anutuuoqaa yapeera sikau nnaamuruuvaki yapada variravai. ² Yapada varuduu Yisuuva tooduu mmanna haipu gioonna muaada voovoono sikau kiisa kookee taarakiatatana numa sikau nnaamuruuvaki yapeeravai.

³ Yapa kioodoo too Yisuuva tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Aa gioonna muaada mmanna haipu gioonna aavo yapa kiai sikau kiisaikiatanaano mmuakiaa gioonna kiaapuuya yapa kiaa sikauyauvaa yaataravai. ⁴ Gioonna kiaapu kaayau hoona suvuaiya kaayau sikau vaiyauvakidiri vooyauvai nnaasu varada yapa kiaavo gioonnaivo hama sikaunnaataivo mmuakiaa sikau innasi vaivaitana eeyaavaitana varoo yapa kiai. Iva ari yeenna varaaene tii sikau eeyaakiatana varoo sikau nnaammuruuvaki yapa ki-aivaara inna sikauvaitanaano gioonna kiaapuuya yapa kiaa sikauyauvaa yaataravavee, tiravai.

Yisuuva nuunaira nnau pinaivaa havarataaravara tiravai
(Matai 24:1-2; Marakaa 13:1-2)

⁵ Tudu Yisuunna nnaagiai nuaira vooyaano nuunaira nnau pinaivaara kua tida tunoo: Yoketaa ari vookarai sikau yapakiaiyauvaata mminnaiyauvaa vaidiia kati Anutuugaara ivaki yapakiaiyauvaatama ta taunnano ti yoketaunoo, tuuvaa Yisuuva rikioo tunoo: ⁶ Aa ngia taa mminnaa mmuakiaa aayauvaa fai suai voovai nninai vaidiia mmuakiaa aa nnau aayauvaa havarata taika kikio rikioo fai hama seena sikau voovai ari seena sikau voovai mmaataivau tasipama vainaravai. Fai mmuakiaavai havarata taikaanaravavee, tiravai.

Maisa mmooriivo nninaraivaara Yisuuva tiravai
(Matai 24:3-14; Marakaa 13:3-13)

⁷ Tudu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Vitaira-o, a kiannaivo दौरा sui vainaran-nee? Dee ari vookarai aataruvai vainai rikiada fai ta ivaudiri teeda mmuakiaa kua a kiannaivaara yaata utida kiaara: Vainima vainaravee, kiarannee? ⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaidi voovoona ngii unnakua kiaa kioo aataru maisaivau ngii vita yapeenoora tuqinnama haitatuukiatee. Fai kaayau vaidiia mmuaavai mmuaavai nnida ni nnutuuvaa ngariiyara tida voovoona tinara: Aanna na Anutuugo mmaataama kioo vaidi ivoona na ngiaunoo, tino fai voovoona tinara: Ngiau mmata taikaanara suaivo vainima nninoo, tinai sa iva rikiada kiatee: Kutaa kuavavee, kiatee. ⁹ Fai yoosinna voovaki variaya diitada yoosinna voovaki variayaatama rapuai mmayaayaivaa rikiada mmuaa yoosinnaivaki variaya diitada ngiari kieetayaatama rapuai mmayaayaivaa rikiada ivaara sa aatuukiatee. Rapiraivonnaadee tauraa vaino too ngiau mmata taikeera suaivo fai hama makee tino nninaravavee, kiaa kioo vo kuavai iya tunoo: ¹⁰ Fai gioonna kiaapu voovaki variaya diitada gioonna kiaapu voovaki variayaatama rapuaaravai. Fai vo kieeta voovoona diitoo vo kieetavaata rapinara inai rikiada fai ngiari gioonna kiaapu-uya rapuaaravai. ¹¹ Fai kaayau mmataa kuaruuvo utino vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki aarareerivo vaino kaayau nniitareerivo vaino fai ngiau aapuuvau teekio kaayau ari vookarai mminnaiyauvo vainaraivaara gioonna kiaapuuya aatuukiaravai.

¹² Ii na kiau kua iyaavo fai nnaagiai vainaravai. Tauraa vaidi vooya ngii vitada mmoori maisaivaa ngii mida ngiari nuunaira nnauyauvakiaata oovi nnauyauvakiaatama ngii vitada kiada ngia niyara kutaavavee kiaivaara iya ngii vitada vaidi kieetayasi vida kua pinaana ngii yapa kiaravai. ¹³ Yapa kikio ii sui iyauvaki inna ni mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmiaara suaivai. ¹⁴ Sa mmuaanaa ngia sai kua kiaraiyauvaara kaayauma yaata utikio ivaara ngii mmuaarakiaivee. ¹⁵ Na kuaiyauvaa ngii giaa ngii miee tinni yoketaiyauvaa ngii minai fai ngii nnammutuuiya hama ngii yaatarada ngii kuaiyauvaa hatokaaravai. ¹⁶ Ngii kaano kooyaata ngii gata vayaiyaata ngii seena tuanaiyaaatama ngii vitada vo vaidiia mmikiai fai iya ngiikidiri vooya ruputiki ai putuaaravai. ¹⁷ Ngia niyara kutaavavee kiaivaara gioonna kiaapu kaayauya ngii teeda hama ngiyyara mmuduuya ruaravavee. ¹⁸ Sa yaata utuatee. Fai iya hama yopeema eeyaara ngii ruputuaaravavee. ¹⁹ Fai ngia mmannammanna yaagueeqama varidada tupatupaa variravaa varaaravavee.

Yisuuva Yerusareema nnauyauvaa havarataaravara tiravai
(Matai 24:15-21; Marakaa 13:14-19)

²⁰ Ngari voo pinnaa rapira vaidiia numa yoosinna Yerusareemaivaa ututuuma kikiai ngia teeda kiaara: Fai kiisa sui nnau yoosinnaivaa havarataaravavee, kiaravai. ²¹ Kiaa kiada ngia Yutayaa variaya ngingii yaatu aatuuda taapiivaura seenada kuatee. Gioonna kiaapu yoosinna Yerusareema variaya seenada mmaana viki ai mmooriyauvaki vari-aiya sa kava yoosinnaivaki ngiatee. ²² Ii sui ivaki Anutuugo irisai maisa mmooriivaa ngii minaravavee. Anutuugaa kua fafaara mmuakiaavai roovaa kaanaivo vainaraivaara irisai maisa mmooriivaa ngii minaravavee. ²³ Boo, iqii sui ivaki gioonna nnaakara sunnaakiyaiyaata gioonna nnaakara meedi ruaiyaatama kuaaravo iya mmuaararainaravavee. Anutuugo aa gioonna kiaapu mmuakiaa aayara nnannateeno rikioo mmoori mai-saiyauvaa iya mminaravavee. ²⁴ Fai ngiari voo pinnaa vaidiia ngiari paipa avakaraiyau-vaadiri varada numa vooya rutakakiai putiki ai vooya yaakuuyauvaa ranaa rau kiada

vitada ngiari yoosinnaiyauvakira kuaaravai. Fai iya yoosinna Yerusareema variyaiyara dikiokio Anutuugo tinai iya pikiaaravaivee.

Yisuuva kava mmatayaa tiinaraivaara tiravai
(Matai 24:29-31; Marakaa 13:24-27)

²⁵ Iqii sui ivaki ari vookarai mminnamminnaiyauvo suaivakiaata kuraagaivakiaata aakiapuuiyauvakiaatama vainaravai. Vainai gioonna kiaapu mmuakiaa mmatayaa variyaiyara ngiari ausa mmuaararai tasipama varida nnoori akuaiavaaraata nnooriivo pinaama korokoroovaaraatama kaayauma aatuuda variaaravai. ²⁶ Yaagueueqa mminnamminnaa ngiau aapuuvaki vaiyauvo ngiari aataru nuairiyauvaa pikiada sabisaabi kuaaraivaaraata ari vookarai aataruuyauvo mmuakiaa mmatavau nninaraivaaraatama yaata utida faannaida aatuuda varida fai ngiengie vo vuayaata rikiada variaaravai. ²⁷ Itaama vainai rikiada Na Vaidiivaa Mmaapuuvooona nama akiaidaadiri ni yaagueueqaivoota kaayau ari vookarai mmeekiaivoootama ni tasipanai na tiinaraivaa fai iya taaravai. ²⁸ Aa na kiau kua aavo iinara iinno varinai diitada vararu reeri taatee. Anutuugo ngii vitoo yoketaivau ngii yapaanaravai vainima nninaraivaara diitada vararu reeri taatee, tiravai.

Yisuuva nnaammuayaivaudiri mmataama kioo tiravai
(Matai 24:32-35; Marakaa 13:28-31)

²⁹ Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kioo iya kiaa mmioo tunoo: Yatari nnaammuayaivaaraata mmuakiaa yatariyauvaaraatama yaata utuatee. ³⁰ Ii yatari iyauvo mmunni raikiai ngia teeda kiaanoo: Nuanuuvoo vainima nnikioonno mmunni rainoo, kiaavai. ³¹ Mmuai karaama ii na ngii giaa ngii miau kua iyauvaa kaanaiyauvaa ngia teeda kiaara: Anutuugo gioonna kiaapuuyara diravoo nninarainno iinoo, kiaaravee. ³² Na Kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu aanna makee variaa aaya hama putiraida homo varikio suivoonno ii aataru iyauvo fai vainaravai. ³³ Ngiau mmataivo fai taikaanaravaivee. Ni kuaivo fai hama taikaanaravai. Fai tupatupaa vainaravaivee.

Yisuuva ari tiinaraivaara tuqinnama haitatuukiateera tiravai

³⁴ Ngiengie mmatayaa variaivaara tuqinnama yaata utuatee. Pinaa yeenna nnaaraivaaraatama nnoori kapikaravaa nnaaraivaaraatama mmatayaa diaa mminnaiyauvaa varaaraivaaraatama ngia kaayauma yaata utivoora ngiengie variaivaara tuqinnama yaata utuatee. Fai ngia ii mminnamminnaa iyauvaara nnaasu yaata utikiokio ii sui ivo fai akiairaama ngiisi nninaravai. ³⁵ Iqii sui ivaki kobevo haisarineema fai mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variyaiyasi akiairaama nninaravai. ³⁶ Mmuakiaa sui tuqinnama haitatuuda varida yaaku varaatee. Ii mmuaararai iyauvo ngiisi nninai rikiada yaagueueqama varida iyauvaa yaatara kiada Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo sui nnaagiai kava na tiinai ngia ni avuuvau yoketaama diaaraivaara tuqinnama haitatuuda varida yaaku varaatee. Yisuuva itaa kua tiravai.

³⁷ Mmuakiaa sui ivo nuunaira nnau pinaivaki kua mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Sui ikianna iya kiaa mmuduu rikioo upisipisiinno varuduu ivo voo taapi Oriveeta oro ivau vuru vairavai. ³⁸ Vauvo patauduu diitoo heenanaanna tunaan kava nuunaira nnauvaki nnuduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya inna kuaivaa rikiaraivaara innasi nnida nuunairavai.

22

Vaidiiva Yisuunna mmaara kua kiaa yeena rairavai
(Matai 26:1-5; Marakaa 14:1-2; Yuvuaano 11:45-53)

¹ Buusavaa nnutuuvoo Varaigiatavaa nneera suaivaki gioonna kiaapu Yutayaiya bereetaivaa hama puuqaira yeennaivaa tasipama hudooyauvaa nneeravai. Ii sui ivo vainima vauduu ² vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama Yisuunna ruputuaraa aataruuvaa buaidada tooduu kaayau gioonna kiaapuuya innara mmuduuya ruuvaara aaturavai.

Yutaaso Yisuunna vitainara kuaivaa yeena rairavai
(Matai 26:14-16; Marakaa 14:10-11)

³ Aatuuduu Yisuunna ngiaammuuu yaakuuvaitana yukukidiri taaramaakidiri voovai nnutuuvoo Yutaaso Isariootaa akiaivaki Sataango numa hara kioo variravai. ⁴ Varuduu Yutaaso voo Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata nuunaira nnau pinaivaara dira kieetaiyaatama Yisuunna kooyaa vitainaraivaara iyaatama kua tiravai. ⁵ Kua tuduu rikiada iya kaayauma sirigaida irisai sikauyauvaa inna mmiaaraivaara kua yeena rairavai. ⁶ Iya kua yeena rau kiooduu rikioo Yutaaso ee-oo kiaa kioo ii sui ivakidiri iva

faannama roo varia roo vioo varioo dee suai tuanaavai nnino rikioo iva Yisuunna kooyaa iya vitainaraivaara faannainno varioo gioonna kiaapuuya hama inna tasipaara suaivaara haitaturavai.

*Yisuuva buusa Varaigiataivaa nnaaraivaara teerama kieravai
(Matai 26:17-25; Marakaa 14:12-21; Yuvuaano 13:21-30)*

⁷ Gioonna kiaapu Yutayaiya buusaivaa nneeda hama puuqaira yeennaivaata bereetaivaa tasipama huda nneera suaivo nniravai. Ii suai ivaki iya puara sipisiipa nnaakaraiyauvaa ruputu kiada buusa Varaigiataivaa nneeravai. ⁸ Iqii suai ivaki Yisuuva ari ngiaammuauvaitana Yuvuaanaya Petoosaya kiasa mmioo tunoo: Oro buusa Varaigiataivaa tiini teerama kikiia ta nnaaravaivee, ⁹ tuduu rikiaada ivaitana inna sai tunoo: Ta dee nnauvaki vida buusaivaa teerakiaunannee? ¹⁰ tuduu rikioo Yisuuva ivaitana sai tunoo: Rikiaatee. Ngia vidaada oro yoosinna pinaivaki teekio vardi voovoono nnoori tooriivaa apu varoo ngii saidi nninai teeda inna nnaagii vida teekio ivo nnauvaki vinai teeda ivo kuaivaki kuatee. ¹¹ Vida nnau nakaaravaa kiatee: Ti Vitairaivo tinoo: Dee nnauvaki na ni ngiaammuauyaatama buusa Varaigiataivaa nnaarannee? tiivaivee, ¹² tikio rikioo ivoono nnau pinaivaa verenoovau vo nnau voovai vaa mmaataiyauvaa ivaki teerama kiaivaa ngii vitainai ngia ivaki buusaivaa teerama kiatee, ¹³ tuduu rikiaada ivaitana oro Yisuuva tuuvaa teeda buusaivaa teerama kieravai.

*Yisuuva bereetaivaata vuainaivaatama ari ngiaammuauya mmiravai
(Matai 26:26-30; Marakaa 14:22-26; 1 Koridii 11:23-25)*

¹⁴ Teerama kioodoo buusa nnaara suaivo nnuduu Yisuuva ari kua varada nuaira ngiaammuauyaatama buusaivaa nnaaraivaara varioo tunoo: ¹⁵ Ni putira suaivo vainima nnino. Tauraa hama mmuaararavai niiki nninai na aa buusa Varaigiataa aavaa ngii tasipama nnaanaravaara ni yoketaivoo. ¹⁶ Na ngii giaa ngii miaunoo. Fai aa buusa aavaa hama na kava nnaanaravai. Yapooma Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki buusaivaa oyaivo kooyaa vainai na nnaanaravaivee, ¹⁷ kiasa kioo Yisuuva nnoori tooriivaa tu kioo vainoo Anutuuoqata kua yoketaivaa kiasa kioo tunoo: Aavaa vara kiada mmuaavai mmuaavai nnaatee. ¹⁸ Na ngii giaa ngii miaunoo. Aa suai aavakidiri varia ree viee viee hama na kava vuaina suuyaivaa nneeraatainaravai. Fai yapooma Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara dira suaivo nninai na kava nnaanaravaivee, ¹⁹ kiasa kioo ivo bereetaivaa tu kioo vainoo Anutuuoqata kua yoketaivaa kiasa kioo kusii kioo ari ngiaammuauya mmioo tunoo: Aanna ni mmatiivaivee. Na ngiiyara tiee ivaa ngii miaunoo. Aavaa nneeda varida niyara yaata utuatee, ²⁰ tuduu yeennaivaa nnaa taika kioodoo iva vuaina suuya tooriivaa varoo mmuaikaraama tu kioo vainoo iya mmioo tunoo: Aa vuaina suuya toori aavo inna ni kiauvo ngiiyara tusaanaravovee. Ivaudiri fai Anutuuoqo kua yeena rau kiai karaasa aataruuvoo kooyaa vainaravaivee, tuduu nneeravai. ²¹ Nnaa kioodoo tunoo: Rikiaatee. Vardi voovoono kooyaa ni nnammutuuiya ni vitainaraivo aa makee ni tasipama yeenna nnainoo. ²² Na Vaidiivaa Mmaapuuvooonoo fai putinaravai. Anutuuoqaa yanaivau fafaaravoo vainoo ivaraa tiivo aanna makee vainoo. Vardi voovoono kooyaa ni nnammutuuiya ni vitainaraivo fai irisai maisaivaa varaanaravaivee, ²³ tuduu rikiaada ari ngiaammuauya ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Fai tiikidiri deevooonoo kooyaa ari nnammutuuiya inna vitainarannee? tiravai.

Inna ngiaammuauya kietaya variaaraivaara Yisuuva tiravai

²⁴ Kiaa kiada yaagueeqama ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Fai deevooonoo tiikidiri ti tauraanaavai varinarannee? ²⁵ tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Ngari voopinnaa kietea vaidiiva ngiari seenaiyara yaagueeqama diaanoo. Iya iyara diaivaara ngiari nnoonaiyara yoketaa kua kivaivai. ²⁶ Iya itaama iikiasa aataruuvoo sa ngiisi vakiaivee. Ngiiikidiri vardi voovoono ngii kietavai variivo fai aduoo varioo ngii nnaagiainnaa tuanaavai roosiima variaivee. Ngiiikidiri vardi voovoono ngii tauraavai variivo mmoori vareera ngiaammuauvai roosiima variaivee. ²⁷ Dee vaidivoonoo tauraanaavai variinne? Vaidiivo kati varioo yeennaivaa nnaivonnee? Vara vaidiivo inna yeennaivaa varoo inna mmiiivonnee? Na rikiauko vaidiivo kati varioo yeenna nnaivoonoo tauraanaavai varinoo. Mo neenoo ngii tasipama mmoori vareera ngiaammuauvai roosiima variaunoo.

²⁸ Gioonna kiaapuuya mmoori maisaivaa ni uuduu hama ngia ni pikieeraida mman-nammanna aanna ngia ni tasipama variaano. ²⁹ Ni Napoova tikiaa na gioonna kiaapuuyara diauneema na tinai ngieetama gioonna kiaapu vooyara diaaravai. ³⁰ Dida vaidi na gioonna kiaapuuyara dinara suaivaki ngieeta ni tasipama yeenna nneeda nnoori nneeda ngiingii mmaataiyauvunu varida Isarairaa oyaiya yaakuuvaitana yukukidiri taaramaara kua pinaara dira kietaya iyara diaaravai.

*Petorooso hamavee tinaraiavaara Yisuuva kooyaa inna kiaa mmiravai
(Matai 26:31-35; Marakaa 14:27-31; Yuvuaano 13:36-38)*

³¹ Simoono, vaa a rikiaannanee? Vaidiivo yeenna vuutiivaava varoo kaanaivaa voovau yapoo nnabaivaa voovau yapaineema Sataango ngii inno taanaraivaara vaa Anutuugaa yaparaikio ee-oo tiivai. ³² Sataango i inno taanaraivo vaikiat a niyara yaagueeqakian-naivo sa taikaveera na aiyara yaaku varaunoo. A haruueennaata kava hanigee ni kuaiavaara yaagueeqainna i seenaiya tasipanai fai iya yaagueeqama variaaravaivee, ³³ tuduu rikioo Petorooso tunoo: Udaanga-o, vaidiyya oovi nnauvaki i yapaara iikiat fai neetaatama i tasipama kuanaravai. Fai i ruputikiat a putinai fai niitaatama ruputikiat neetama putinaravaivee, ³⁴ tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Petorooso, na i kiaa i mmiaunoo. Anna makee fai hama kakaraivo akua tirainno kinai rikiee fai a taaravoomaneetu niyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee, tiravai.

Yisuuva mminnaiyauvaa varada kuateeraivaara iya tiravai

³⁵ Kiaa kioo Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Tauraa na ngii titaaduu ngia ni mmayaayaivaa varada nuau soaivaki ngia sikau rira utuaiyauvaatama yeenna vara rira utuaiyauvaata yuku nnaba vooyauvaatama pikiaa nuaduu mminnaa vooyauvai ngiisi vaunnee? Vara hama ngiisi vaunnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ai, mo tiisi vairavaivee, ³⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Anna makee vaidi voovoono sikau rira utuaiivo vaivaata varoo yeenna vara rira utuaiivo innasi vaivaatama varoo kuavee. Vaidi voovoono hama paipaataino ari yaapaivaadiri varoo oro paipa avaiakarai voovai yookaama kioo varaivee. ³⁷ Na ngii giaa ngii miaunoo. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Iya inna vitada vaidi maisaiya tasipama kiaavaivee. Anutuugaa kua fafaaraivo niyara itaa kua tuuvo makee kaanaivo vakiaivee. Mmuakiaa kuavai niyara fafaara roovo kaanaivo vakiaivee, ³⁸ tuduu rikiada ari ngiaammuauya tunoo: Udaanga-o, taanee. Aakara ari vookarai paipa taaravaitana tiisi vainoo, tuduu rikioo ivo iya tunoo: Inna aikioo, kua taikainoo, tiravai.

*Yisuuva taapiivau vioo yaaku vareeravai
(Matai 26:36-46; Marakaa 14:32-42)*

³⁹ Kiaa kioo ivo yoosinnaivaa pikioo viravai. Vioo taapi Oriveeta ivau tupaa ari vi-ryaama vuduu ari ngiaammuauya inna nnaagiat viravai. ⁴⁰ Vuduu ivo oro ivau varuduu ari ngiaammuauya vuduu rikioo ivo iya tunoo: Inno teeraivo ngii inno taanaraivo ngiisi nninarainnoo tida yaaku varaatee, ⁴¹ kiaa kioo oro kiisama vo kammunnivau toorivu yau haroo yaaku vareeravai. ⁴² Yaaku varoo varioo tunoo: Napoo-o, i iikiatainai mmuaararavaivo aa nnoori toori kapikarai aavaa roosiivo niisi nninaraiavaara oqoo tino pikiaivee. Inna aikioovai. Ni iikiataivaa sa iikiane. Ai iikiataivaa iikiane, ⁴³ tuduu rikioo ngiau aapuuvakidiri aangeraa voovoono tuoo inna tasipooduu ivo yaagueeqauduu ⁴⁴ inna pinaama mmuaararooduu inna yaata utiraivo ari vookaraduu yaaku varoo varuduu kaayauma inna kausaivo kiauvaa roosiima tuoo mmataivau viravai.

⁴⁵ Vuduu iva yaaku vara taika kioo diitoo ari ngiaammuauyasi kava vara ranoo numa tooduu iya ausaiyauvo mmuaararovaara iya vuru vaidi variravai. ⁴⁶ Vuru vaidi varuduu Yisuuva iya tunoo: Ngia aaniiraida vuru vakiaannee? Diitada yaaku varaatee. Inno teeraivo ngii inno taanaraivo ngiisi nninarainnoo tida yaaku varaatee, tiravai.

*Vaidiyya Yisunna utida ruputuaara iiravai
(Matai 26:47-56; Marakaa 14:43-50; Yuvuaano 18:3-11)*

⁴⁷ Yisuuva homo kua tioo varuduu kaayau vaidiyya innasi nniravai. Nnida varuduu Yisunna ngiaammua yakuuvaitana yukukidiri taaramaakidiri voovai nnutuovo Yu-taaso iya tauraa ngioo aataruuvaa iya vitaama roo nniravai. Ngioo ngioo oro Yisunna vainima duoo vainno inna mmootaanara uduu too ⁴⁸ Yisuuva inna tunoo: Yutaaso, a ni mmootaannaivaadiri Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ni nnammutuuyi kooyaa ni vi-taakiaannanee? ⁴⁹ tuduu rikiada inna tasipama duuya iya inna iikiaraivaa teeda inna yapaarada tunoo: Udaanga-o, ti paipa avaiakaraiyauvaadiri ta iya ruputuaarannee? ⁵⁰ Itaa kua tida rikiada iyakidiri voovoono ari paipaivaadiri Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaivaa ngiaammua voovai yaata yaadudainniivaa rutaka kieeravai. ⁵¹ Rutaka kiooduu rikioo Yisuuva tunoo: Aikioo pikiaanee, kiaa kioo ngiaammuauvaa yaataivaa utuoo tuqinneeravai.

⁵² Tuqinnama kioo Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaatama nuunaira nnauvaara haitatuura vaidiyyaata vaidi yokovaiyaatama Yisunna utuaara numa ivaki duuya ivo iya tunoo: Ngia niyara mmuararai vaidivaivee, kiada paipa avaiakaraiyauvaata tipaiyauvaatama utida ni mmaara ngiaannee? ⁵³ Mmuakiaa suai na ngii tasipama nuunaira nnau pinaivaki variee mmayaayaiyauvaa ngii giaa ngii miaaduu hama ngia ni

utiravai. Mo inna aikioo, inna aanna ngii suaivoovee. Aqaa suai aavaki inna maisai upisiivo rummua apinai iikiaara suaivoovee, tiravai.

Petorooso Yisuunnara hama na inna tauvaivee tiravai

(Matai 26:57-58,69-75; Marakaa 14:53-54,66-72; Yuvuaano 18:12-18,25-27)

⁵⁴ Yisuuva itaa kua tuduu rikiada vaidiiya inna puaisakama utu kiada vaidida vitada vida vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieeta tuanaivaa nnauvaki viravai. Vida varuduu Petorooso ngeeradiriri inna nnaagiai vioo varuduu ⁵⁵ gioonna kiaapu vooya vaidi kieeta tuanaivaa vagiaamunna aakiaivaki vida iikiaavaa vuutaivaki hara kiada ivaki varuduu Petoroosootama ivaki iya tasipama variravai. ⁵⁶ Varuduu mmoori vareera kiaatanna voovoono Petorooso iikiaavaara hara kioo varuduu inna puaisakama too nnaasu vainno tunoo: Aa vaidi aavootama inna tasipama nuaivaivee, ⁵⁷ tuduu rikioo Petorooso yaagueeqama ooqoo tioo tunoo: Ai, gioonna-o, hama na inna tauvaivee, ⁵⁸ tuduu nnaagiai kava vaidi voovootama inna too tunoo: Ai, a inna ngiaammuaukuavee, tuduu rikioo tunoo: Ai, vaidi aakua-o, hama na inna ngiaammuauvaivee, ⁵⁹ tuduu rikioo nnaagiai kava vaidi voovootama inna too yaagueeqama innara tunoo: Kutaa tuanaa aa vaidi aavoota inna tasipama nuaivaivee. Ivo Karirayaa diaa vaidivaivee, ⁶⁰ tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Ai, vaidi aakua-o, a kianna kuaivaa hama na arinaima rikiauvavee. Ivo homo kua tioo varuu saivaata kakaraivo akua tiravai. ⁶¹ Akua tuduu Udaangaivo hanigia Petoroosaa toduu tauraa ivo inna kiaa mmuu kuaivaa vaa taunnu kioovaa kava yaata utuoo rikieeravai. Tauraa Udaangaivo inna kiaa mmioo tunoo: Turau hama kakaraa akua tirainno kinai rikiee fai a taaravoomaneetu niyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee. ⁶² Iva itaa kua kiaa mmuu kuaivaa kava Petorooso yaata utuoo rikioo mmaanai vioo pinaama rateeravai.

Vaidiia Yisuunnara raida inna ruputiravai

(Matai 26:67-68; Marakaa 14:65)

⁶³ Ratooduu vaidiia Yisuunna utu kiada vaidida vooyaano innara raida inna ruputida ⁶⁴ buruqaivaadiri inna oori nnikiivaki hauma utida inna yaparaida tunoo: A mmuakiaa kuavai rikiaannaiyauvaa ti kiaa ti mmianee. Gioonoonno i ruputiinne? ⁶⁵ kiaa kiada kaayaama inna rakanoo raaranoo tida maisa kua inna tiravai.

Vaidiia kua pinaivaa Yisuunnaki yapeeravai

(Matai 26:59-66; Marakaa 14:55-64; Yuvuaano 18:19-24)

⁶⁶ Itaa kua tuduu heenanaanna suaivo reera kiooduu Yutayaa vaidi yokovaa mmuakiaa aaya nuunaida iyakidiri vooya Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaata vooya kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama nnida nuunaida inna vitada kua pinaana inna yapeeravai. Yapa kiada iya inna tunoo: ⁶⁷ A Anutuugo mmataama kioo vaidikuavee tiee ti kiaa ti mmianee, tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Mo fai na ngii giaa ngii minai ngia hama ni kuaivaa rikiaaravaivee. ⁶⁸ Fai na kua voovai ngii yaparainai ngia hama ni kua saivaa kiaravai. ⁶⁹ Aanna na varira suaivoota nnaagiai na varinara suaivaki Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo Anutuugo mmuakiaa yaagueeqaivaa yaataravaa yaaku yaadudainningiaa hara kiee varinaravaivee, ⁷⁰ tuduu rikiada mmuakiaa tunoo: Mo a Anutuugaa mmaapukuanne? tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Yo, ngia niyaraida inna safuuma inna mmaapuvaivee kiaanoo, ⁷¹ tuduu rikiada iya tunoo: Vaa ari avaikidiri ivo safuuma tinoo: Na Anutuugaa mmaapuvaivee, tiivaa vaa teenoo rikiaunnavai. Sa vaidi vooya kava numa innaki kua pinaa yapaaravaara yaata utuatee, tiravai.

23

Yisuuva Piratuusaa avuuvau diravai

(Matai 27:1-2,11-14; Marakaa 15:1-5; Yuvuaano 18:28-38)

¹ Kiaa kiada iya mmuakiaa inna vitada oro Roomaaya kieetaivaa Piratuusaa avuuvau dida vaidida ² kua pinaivaki inna yapaaravaara innara tunoo: Ta taunnano aa vaidi aavo gioonna kiaapuuya unnakua tioo Roomaa kieetaivaa sikau takiaivaa mmiaivaara ooqoo tioo ariiyara na vaidi kieetaivaivee kiaa kioo ariiyara tinoo: Na Anutuugo mmataama kioo vaidivaivee, tiivaivee, ³ tuduu rikioo Piratuuso Yisuunna yaparainno tunoo: Mo a Yutayaiya kieetakuanne? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Inna a kutaavai kiannano, ⁴ tuduu rikioo Piratuuso Anutuugaara kati puara hudeera kieeta vaidiiaata gioonna kiaapu kaayau ivaki suvuai kiada varuuyaatama tunoo: Na rikiauko aa vaidi aavo hama vaidi aannoo vaidivaaraida ta inna ruputuara iikiaunnonoo, ⁵ tuduu rikiada kieeta vaidiia yaagueeqama Piratuusaa vuavi tida tunoo: Ivo kua mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiaa roo nuainnonno Karirayaiya kiaa mmioo tuma mmuakiaa yosinnaiyauvo Yutayaa mmataivau vaiyavaki variayaatama kiaa mmioo aanna makee

tuma gioonna kiaapu aayaatama kiaa mminoo. Ivo iya kiaa mmikiai rikiada ivaara kaayauma kuminkakida ngiari rapu ngiari rapuukiaara iikiaano, tiravai.

Vaidiyya Yisuunna vitada Herootaasi viravai

⁶Iya itaa kua tuduu rikioo Piratuuso iya yaparainno tunoo: Aa vaidi aavo Karirayaa diaa vaidivainnee? ⁷kiaa kioo kieeta vaidi Herooto Yisuuva varuu mmataivaara haitatuuvaara Piratuuso rikioo innasi inna titaa kioodoo viravai. Ii suai ivaki Herooto Yerusareema varuduu iya Yisuunna vitada innasi vuduu ⁸Herooto inna too kaayauma innara sirigairavai. Iva hokoba suai varioo Yisuuva uu mmoori aataruuvaa mmayaayaivaara rikioo Yisuuva Anutuuga mmoori ari vookara ari vookaruyauvaa uuyauvaa taanarivaara ivo inna taanaree kiaa iinno varuduu iya inna vitada innasi nnuuduu too ivo kaayauma innara sirigairavai. ⁹Sirigainno kaayau kua kaayau kuaiva Yisuunna yaparaduuduu rikioo hama ivo inna kua sai tirainno kua seemuaa variravai. ¹⁰Kua seemuaa variduu Anutuuga kati puara hudeera vaidi kieetaiyaatama vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama diitda kaayau kua pinaivaa innaki yapeeravai. ¹¹Yapa kioodoo rikiada Herootoota ari ngiaammuau rapiraiyaatama Yisuunnara nniki rakaida kuasi tududada innara raida variravai. Itaida varida yapa yoketaiva innayaa apu kiada kava Piratuusaasi titooduu viravai. ¹²Tauraa Herootaya Piratuusooya ngiariiyara ngiariiyara nnannatoovaitana iqii suai ivaki ariiyara ariiyaraida yoketaama variravai.

Piratuuso Yisuunna ruputuaaivaara ee-oo tiravai

(Matai 27:15-26; Marakaa 15:6-15; Yuvuaano 18:39-19:16)

¹³Yoketaama varuduu Piratuuso Anutuuga kati puara hudeera kieetaiyaraatama kieeta vaidi gioonna kiaapuuyara diraiyaraata mmuakiaa gioonna kiaapuuyaraatama aayanna tuduu innasi nnida nuunauduu ¹⁴iya tunoo: Aa vaidi aavaa ngia vitada niisi nnida kiaanoo: Gioonna kiaapuuya unnakua tii vaidivaivee, kiaan na ngii avuuvau aa vaidi aavaa yaparaina rikiaukai ngia ivo maisa mmooriiva iivaivee kiaa kiada innaki kua pinaivaa yapa kiaivo hama oyaivootainoo. ¹⁵Herootoota inna yaparainno rikiaikio hama kua oyaivootaikio pikioo kava tiisi titaa kiaikio nminoo. Aa vaidi aavo hama maisa mmooriiva iivaaraida ta kuminayaa inna ruputikio putuaiveera ilkiaunnano. ¹⁶Kati na ni ngiaammuauya tinai inna ripiima kiki ai na sipuuvaa hatuaa kino tuoo ngiisi kuaivee, tiravai.

¹⁷(Vo nuanu vo nuanu buusa Varaigiataiva nneera suaivaki Piratuuso vaidi voovai oovi nnauvaki varuuvaa titooduu mmaanai viravai.) ¹⁸Ii aataru ivo itaama vauvaara gioonna kiaapuuya mmuavaugiataama aayanna reeda tunoo: Yisuunna ruputino putuaivee. Paravaasaa mmaanai titano tuoo kuaivee, tiravai. ¹⁹Tauraa Paravaaso ngiari kieetaiyaata rapuoo vaidi vooya ruputuduu putuuvaa vaidiyya inna vitada oovi nnauvaki yapa kioodoo variravai. ²⁰Varuduu Piratuuso Yisuunna mmaanai kuaiveera inna titaataduu kava gioonna kiaapuuyaata kua tuduu rikiada ²¹iya puaisakama aayanna reeda tunoo: A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiaatee, ²²tuduu rikioo Piratuuso kava vooneetu iya tunoo: Mo datainne? Aanii tomedavai ivo iivainnee? Na tauko hama vaidi aannoo vaidivai ngia innara ni kiaanoo: Ruputino putuaiveeraida kiaanoo. Ivaara na kati tinai ni ngiaammuauya inna ripiima kiki ai sipuuvaa hatuaa kino tuoo ngiisi kuaivee, ²³tuduu rikiada gioonna kiaapuuya yaagueeqama mmannammanna aayanna reeda tunoo: A tinai rikiada iya yatari sagaivau inna haara kiaatee, tuduu iya kua pinaama tuuvoono Piratuusaa yaatarooduu ²⁴ivo iya inna yaparau kuaivaa rikioo ee-oo tiio Yisuunna ruputuuteera tiravai. ²⁵Paravaaso ngiari kieetaiyaatama rapuoo vaidi vooya ruputuduu putuuvaa vaidiyya inna vitada oovi nnauvaki yapa kioodoo varuu vaidiivaara gioonna kiaapuuya Piratuusaa yaparaduduu titooduu mmaanai tiiravai. Tuuduu Piratuuso iya tuuvaugiataama rikioo Yisuunna vitoo oro iya mmiravai.

Vaidiyya Yisuunna yatari sagaivau haara kieeravai

(Matai 27:32-44; Marakaa 15:21-32; Yuvuaano 19:17-27)

²⁶Mmuduu Yisuunna vitada vida varida toduu Kureenaivakinnaa vaidiiva nnutuuvo Simoono saidi ngioo aataruuvagiataa yoosinnaivakira nminaree kiaa nnuuduu teeda ravaatau inna utida yatari sagaivaa inna kumaata apu kioodoo rikioo Yisuunna nnaa-giaivau viravai.

²⁷Vuduu kaayau gioonna kiaapuuya inna vata rada rada vuduu rikiada gioonnainnibaro aataruuvau vida varida isi kuaru kiaa rada rata rada viravai. ²⁸Vuduu rikioo Yisuuva hanigia iya tunoo: Yerusareema gioonnaso, sa niyara rataatee. Ngiingiiyaraata ngiingii nnaakaraiyaraatama rataatee. ²⁹Fai suai voovai nnina i gioonna kiaapuuya kiaara: Gioonna hama nnaakaraataiya iya yoketaama variaano, ³⁰kiaa kiada fai oora taapiiyauvaata kua tida kiaara: Havataama rada ti ruputuutee, kiaa kiada taapi kiisaiyauvaata

kua tida kiaara: Mumunu utua rada ti rummua apu kiaatee, kiaaravai. ³¹ Na yatari karaasaivaa roosiikiavuaa vaidiia ni ruputuaavavee. Fai ngia yatari aasannaiyauvaa roosiikiavia fai iya ngii dataakiaaravainnee? Mo fai ngiita ngii ruputuaaravavee, tiravai.

³² Iya vaidi taaravaitana mmuara nnaamuruuvaitanaatama vitada Yisuunna tasipama ruputuara viravai. ³³ Vidada oro yosinnaivaa nnutuuvo Kieta Mmuyai ivaki vau yosinnaivaki oro Yisuunna yatari sagaivau haara kieeravai. Haara kiooduu vaidi maisaivaitanaatama yatari sagaivaitanau haara kiada vuaivaa vitada inna yaaku yaadudainningiaa haara kiada vuaivaa vitada inna yaaku geedainningiaa haara kieeravai. ³⁴ Haara kiooduu Yisuuva tunoo: Ni Napoo-o, iya ni iikiaa aataru ivaa hama arinaima teeda rikieerama kiada ni iikiaa ivaa rugaane, tuduu rikiada rapira vaidiia isareeda yaatareera mminnaiyauvaa rootu rootuuda varida yaatarooyaano mmuaavai mmuaavai inna uyira rairaiyauvaa vareeravai. ³⁵ Varooduu gioonna kiaapuuya vainima duuyaano Yisuunna teeda nnaasu vauduu vaidi Yutayaiya kieetaiyaano innara raida tunoo: Ivo ari vo gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaivavee. Ivo kutaa tuanaa Anutuugo mmataama kioo vaidivai varioo mo kii ariinoo ari vitoo yoketaivau yapaivavee, ³⁶ tuduu rikiada rapira vaidiiaatama innara raida numa inna vainima dida vaidi ari vookarau kapikaroo nnooriivaa nnutuuvo vinikaivaa inna mmiaaree kiaa kiada ³⁷ tunoo: A Yutayaiya kieetakuavee tiee ai vitee yoketaivau yapaanee, tiravai. ³⁸ Fafaara roovo Yisuunna kieetainningiaa vauvo tunoo: Inna Yutayaiya kieetaivovee, tiravai.

³⁹ Vaidi maisa voovai Yisuunna sainainningiataa haara kioovoono kaayauma Yisuunna rakanoo raaranoo tioo tunoo: A vaidi Anutuugo mmataama kioo vaidikuavee tiee aitaata tiitaatama ti vitee yoketaivau yapaanee, ⁴⁰ tuduu rikioo vuaivo inna kua sai yaagueeqama tioo tunoo: Hama a Anutuugaara aatutuma kiee kiannanoo. Eeta mmuaakarai irisaivaa varaannanoo. ⁴¹ Ta tete mmoori maisaivaa iikiaunnaivaraida irisaivaa ta aikiooma varaunnanoo. Aa vaidi aavo kuminayainno varainoo, ⁴² kiaa kioo Yisuunna tunoo: Yisuu-o, a vaidi kieetavai varieennainna kava tieennainna niyara yaata utuane, ⁴³ tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. Fai makee eetama yosinna yoketaivau ni tasipama varinaravavee, tiravai.

Yisuuva putiravai

(Matai 27:45-56; Marakaa 15:33-41; Yuvuaano 19:28-30)

⁴⁴ Tuduu suaivo ikianna tammauduu mmuakiaa mmataivai heenama kioo vaududuu suaivo hanigooduu taikieeravai. ⁴⁵ Taikaanara uduuu rikioo buruqa pinaivo nuunaira nnau pinaivaki hiruuvo tammaa kereetu varoo saivai sainai vuduu saivai sainai viravai. ⁴⁶ Vuduu Yisuuva puaisakama aayanna roo tunoo: Ni Napoo-o, na ni mmannasaivaa titauko aisi kuainoo, kiaa kioo putiravai. ⁴⁷ Putuduu vaidi rapiraiya kieetaivo Yisuuva putuuvaa too Anutuugaara kua yoketaivaa tioo tunoo: Na tauko aa vaidi aavo yoketaa vaidi tuanaavavee, ⁴⁸ tuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuya ivaa taara nuunauya Yisuuva putuuvaa tooduu iya ausaiyauvo pinaama mmuaararooduu vara ranada ngiari nnuuyauvakira viravai. ⁴⁹ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yisuunna nnaagiai nuuyaata gioonnaiya Kariryaadiri inna nnaagiai nnuuyaataama ngieeradiri dida vaidi ii mmuakiaa aataru inna uu iyauvaa teeravai.

Vaidiia Yisuunna hau kieeravai

(Matai 27:57-61; Marakaa 15:42-47; Yuvuaano 19:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Yutayaiya yosinna voovai nnutuuvo Arimateyaa diaa vaidiivaa nnutuuvo Yoosi-ipo yoketaama safuuma varioo Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraiavaara faannainno variravai. Varuovoono tauraa vaidiia Yisuunna ruputuara kuaivaa yeena rau kiada uu suaivaki iya tasipama varioo hama ee-oo tiravai. ⁵² Ivo hama ee-oo tuuvoono Piratuusaasi vioo Yisuunna nnabaivara yaparairavai. ⁵³ Yaparaduu ee-oo tuduu vioo Yisuunna nnabaivaa hitu varoo vioo buruqa poosaivadiri rurauma varoo oro vaidiia putikiai hakuaaree kiaa oonauvaa hatata teerama kioovaki inna hairavai. Hama vaidi nnaba voovai ivaki yapeeravaki inna hairavai. ⁵⁴ Ivo inna hau suaivo kati varira suaivara teerama kioo suaivai. Kiisama heenauduu ngiari kati varira suaivo nniravai.

⁵⁵ Nnuuvaara gioonnaiya Kariryaadiri Yisuunna tasipama nnuuyaano Yoosiipaa vata rada Yisuunna mmata nnauvaa teeda aakiaivaki ivo Yisuunna nnabaivaa yapa kioovaata teeda ⁵⁶ kava vara ranada vida heenna suuya suuda yoketaa vuuyauvaata kupu takua suuda yoketaa vuuyauvaata inna nnabaivau silka kiaaraiyauvaa teerairavai. Teerama kiooduu kati varira suaivo nnuudu teeda ngiari kua mmaanna tuu kuaiyauvaara yaata utida kati variravai,

24

*Yisuuva kava diiteeravai**(Matai 28:1-10; Marakaa 16:1-8; Yuvuaano 20:1-10)*

¹ Kati varida vauya patauduu Sudaagaki suaivo reera kiooduu gioonnaiya suuda yoke-taa vuu mminnaiyauvaa vaa teerama kiooyauvaa varada Yisuunna mmata nnauvakiira viravai. ² Vidada oro tooduu sikau pinaivaadiri mmata nnau keegiaivaki rau kioovaa vaa feena kiooduu mmatayaa vairavai. ³ Vauduu teeda mmata nnauvaki oro tooduu hama Udaanga Yisuu Kirisiinna nnabaivootauduu iya ivaara ⁴ dida vaidada kaayauma yaata utida varida tooduu vaidiivaitana iya buruqavaitana mmannaammannauvaitana iya vainima dida vauduu ⁵ gioonnaiya kaayauma aatuuda biribiriida ngiari avuuyauvaa mmataivaki kookama kiada teeda vauduu vaidiivaitana iya tunoo: Mo vaidiiya putuaani haira mmata nnauyauvakidiri vaidiiivo vaa diitoo kuaivaara ngia aaniira buaama rada nookiaannee? ⁶ Ivo hama aavaki vainoo. Vaa diitaivaivee. Ivo Karirayaa varuu suaivaki ngii gaa ngii muu kuaivaara kava rikiaate. ⁷ Ivo ngii tunoo: Vaidiiya Na Vaidiiya Mmaapuuvaa ni vitada vaidi maisaiya mmikiai iya yatari sagaivau ni haara kikio rikioo taara suai taikanai voovaki na putuauvakidiri keenaa diitaanaravaivee, tuuvaa kava rikiaate. ⁸ Vaidiivaitana itaa kua tuuvaara iya yaataiyauvo arinaima rikieeravai. ⁹ Rikiooduu gioonnaiya mmata nnauvakidiri pikiaada nnida Yisuunna ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri mmuaavoota seena gioonna kuaapuuyaataama ngiari teeda rikioo kuaivaa kua mmiravai. ¹⁰ Ii gioonna iya voovai Makataraa diaa gioonnaivaa nnutuuvo Mariaavaata voovai nnutuuvo Yoqaanootama voovai Yakoopaa kaanaa nnutuuvo Mariaavaata ngiari seena gioonnaiyaatama Yisuunna kua varada nuaira vaidiiya kua mmiravai. ¹¹ Kiaa mmuduu rikiaada iya gioonnaiya kuaiyauvaara sabi kuayauvaivee kua kiada rikiaadaata pikieeravai. ¹² Pikiooduu Petorooso diitoo seenoo vioo vioo oro mmata nnauvaki mmaanaidiri kookama reeta tooduu mmanna buruqa poosa saabaivo nnaasu ivaki vairavai. Vauduu too kava vara ranoo ngioo itaama vauvaa too rikioovaara ivo pinaama yaata utiravai.

*Taaravaitana Emausa vida Yisuunna teeravai**(Marakaa 16:12-13)*

¹³ Mmuai suaivaki Yisuunna nnaagiai nuairavaitana yoosinnaivaa nnutuuvo Emausa Yerusareema vainima vauvakira vida varida ¹⁴ Yisuuva putuuvaara ngiari kuaa mmi ngiari kuaa mmiima rada vuduu ¹⁵ Yisuuva ivaitana vainima ngioo ivaitana tasipama viravai. ¹⁶ Vuduu ivaitana inna taa ruvuyauvuyama teeravai. ¹⁷ Tooduu rikioo Yisuuva ivaitana tunoo: Ngia aaniivaaraida ngiingii kuaa mmi ngiingii kuaa mmiima rada nookiaannee? tuduu rikiaada ivau dida vauduu ivaitana ausaivaaitana kaayauma mmuaarooduu ¹⁸ voovai nnutuuvo Kerioopaava inna yaparainno tunoo: A mmuaavoono Yerusareema numa variee aataru mmuaararaiyauvaa naura ditara vaidiiya ivaki iikiai yauvaa hama a tee rikiaannavainnee? ¹⁹ tuduu rikioo iva sai ivaitana yaparainno tunoo: Mo dee aataruyauvai iya iikiaannee? tuduu rikiaada inna sai tunoo: Mo maisa mmooiriivaa iya Nasareeta diaa vaidi Yisuunna iikiaavai. Ii vaidi ivo forofetaa tuanaavai. Anutuuqaa avuuvau mmooiri ari vookara iyo vookaraiyauvaa iinno kua yoketaivaa ti kuaa ti mmuduu ta mmuakiaaya teeda rikieeravai. ²⁰ Rikiooduu ti kieeta vaidiiyaata Anutuuqaa kati puara hudeera kieetaiyaatama inna vitada Roomaa vaidi kieetaivo ruputuaiveera mmuduu ivo ee-oo tuduu rikiaada vaidiiya yatari sagaivau inna haara kieeravai. ²¹ Ivo ta Isarairaiya ti kieetavai varinaree tioo ti nnammutuuiya yaataranai ta kati hara kiada variaarivaara ta yaata utiravai. Vo kua voovootama vainoo. Iya inna ruputuuvo vaa taara suaivaaitana taikaikio aanna voomaivo vainoo. ²² Ti seena gioonna vooya ti kuaa ti mmiaa kuaivaara kaayauma ta nnikiraakiaunnavaivee. Heenanaanna iya vida taavo ²³ Yisuunna mmata nnauvaki hama inna nnabaivo vaivai. Hama vaiikiai teeda iya kava vara ranada nnida kiaanoo: Vaa ta taunnani aangeraiya ti kiaanoo: Vaa ivo diitoo varinoo, kuaivaivee, kuaani ²⁴ ti seena vaidi vooya mmata nnauvaki vida taavo gioonnaiya kua kuaivo kutaa tuanaavai vaiikiai hama inna taavaivee, tiravai.

²⁵ Tuduu rikioo Yisuuva ivaitana tunoo: Mo ngia taaravaitana hama ngii yaataaivaivanavee. Nnaaruaa vaidi forofetaiya tuu kua mmuakiaa iyauvaara hama ngia akiairaikiai rikiaada kutaavaivee kuaavai. ²⁶ Anutuuqo mmataama kioo vaidiiivo mmamma mmuaararo varoovaudiri yaagueeqa yoketaa ari vookaraivaa varoo varinarivaara hama ngia arinaima rikiaavaitanannee? ²⁷ kuaa kioo Yisuuva Anutuuqaa kua mmuakiaayauvai ivaitana kuaa mmioo tauraa Musiiva fafaara roo kuaivakidiriata nnaagiai forofetaiya fafaara roo kuaivakidiriataama innara tuuvaara taaravaitana kuaa mmiaa roo viravai.

²⁸ Vida varuduu ivaitana vuu yosinnaivo vainima vauduu too Yisuuva yosinnaivaa yaataroo kuanee kiaa uduu ²⁹ taaravaitana inna ravaatida tunoo: Vaa suavo haata-paikio heenainara iinoo. Tuma ti tasipama vuru vakianee, tuduu rikioo ivaitana tasipama nnauvaki viravai. ³⁰ Vioo ivaitana tasipama varioo yeenna nnaaree kiaa bereetaivaa tu kioo vainoo yaaku vara kioo kusii kioo iya mmuduu teeda ³¹ arinaima inna toduu ivo akiairaama voo tukaama kieeravai. ³² Vioo tukaama kiooduu ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Ivo aataruuvau tiitaata kua tioo varioo Anutuugaa kua mmayaayaivaa ti kiaa ti mmikio rikioo mo ti ausaiyauvo ari vookarainoo, ³³ kiaa kiada mmuai suaivaki diitada Yerusareema kava vara ranada vida toduu Yisuunna ngiaammua yaa kuuvaitana yukukidiri mmuaavai gioonna kiaapu vooyaata nuunaida varida ³⁴ tunoo: Kutaa tuanaavai Yisuuva vaa diitaivai. Vaa Simoono inna taivaivee, ³⁵ tuduu rikiada taaravaitana aataruuvau nuaida Yisuunna teeda vitada oro ngiari nnauvaki varuduu Yisuuva bereetaivaa kusii utuu suaivaki ivaitana inna arinaima too mmayaayaivaa iya kiaa mmiravai.

Yisuuva ari ngiaammua yaa kooyaa kua tiravai

(Matai 28:16-20; Marakaa 16:14-18; Yuvuaano 20:19-23; Aposoroo 1:6-8)

³⁶ Kiaa mmida varuduu Yisuuva ariinoo iya tammaivaki dioo vainno tunoo: Ngii ausaiyauvo nuufama vakiaivee, ³⁷ tuduu rikiada iya inna teeda yaata utida tunoo: Vaidi mmagiavaivee, kiaa kiada nnikiaraida aatuuravai. ³⁸ Aatuuda varuduu Yisuuva iya tunoo: Ngia aaniira pinaama yaata utuaannee? Ngia aaniira niyara taara yaata utuaannee? ³⁹ Ni yaakuuvaitana teeda ni yukuuvaitana teeda kiatee: Kutaa ivovee, kiatee. Niiyaa utida taatee. Ngia taavo hama vaidi mmagiaivo itaama vaivaivee. Ni mmuyaivoota mmammaivootama vainoo, ⁴⁰ kiaa kioo ari yuku yaakuuyauvaa iya vitauduu ⁴¹ teeda pinaama innara sirigauvaara hama innara Yisuuvavee tida homo pinaama yaata utida varuduu Yisuuva iya yaparainno tunoo: Mo ngii yeennaivo aavaki vainnee? ⁴² tuduu rikiada iya vaa tavauvaa hudoovaa inna mmuduu rikioo ⁴³ iya avuuyavunu varoo nneeravai.

⁴⁴ Nnaa kioo iya tunoo: Na homo ngii tasipama varuu suaivaki aa kua aavaa na ngii giaa ngii miravaivee. Na kiaanoo: Mmuakiaa kua fafaaraivo Anutuugaa mmaanna kuaivakiaatama forofetaiya kuaivakiaata Saama kuaivakiaatama niyara tuu kuaivaa kaanaivo vainaravaivee, kiaa kiee na ngii giaa ngii miravaivee. ⁴⁵ Ivo iya itaa kua kiaa mmuduu rikiooduu iya tinniiyauvo rusituduu Anutuugaa kua fafaaraivaa arinaima rikieeravai. ⁴⁶ Rikiooduu Yisuuva vo kuavai iya tunoo: Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Fai Anutuugo mmataama kioo vaidiivo mmamma nniitareeraivaa varoo putuoo taara suaivaitana taikano vooma suaivaki keenaa diitaanaravai. ⁴⁷ Diitanai fai gioonna kiaapuuya inna nnutuuvaa rikiaiya inna mmayaayaivaa varada tauraa gioonna kiaapu Yerusareemaiya kiaa mmida nnaagiai vo yosinna vo yosinnaiyauvaki variaya kiaa mmida kiatee: Ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada ausa hanigiakio Anutuugo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravaivee, kiatee. Anutuugaa kuaivo itaa kua tiivai. ⁴⁸ Aa kua fafaara aavaa kaanaivaa vaa ngiengieenoo taavaivee.

⁴⁹ Ni Napoova ngiini kua kiaa teerama kiaivaa fai neenoo titano ngiisi tiinaravai. Aa ngia yosinna pinaa aavaki varida faannaikio ngiau apuuvakidiri yaagueeqa ari vookaraivo ngiiyaa tiinaravaivee, tiravai.

Anutuugo Yisuunna vitoo ngiau aapu viravai

(Marakaa 16:19-20; Aposoroo 1:9-11)

⁵⁰ Kiaa kioo Yisuuva iyaatama vitoo oro Betania kioo ari yaakuuvaitana vararu utuoo iyara kua yoketaivaa tiravai. ⁵¹ Kua tuoo varuu saivaata Anutuugo inna vitooduu ivo iya pikioo ngiau aapu viravai. ⁵² Vuduu teeda iya ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmida innara kaayauma sirigama rada Yerusareema nniravai. ⁵³ Nnida iya makemakee nuunaira nnau pinaivaki varida Anutuugaara kua yoketaivaa tiravai.

Yuvuaanoono Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara reeravai

Yuvuaano Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara roo kuaivo ataama vaivai. Anutuuga tinniivaudiri kuaivaa vara kiaa kookieeraivo tupatupaa variivoono mmata aavau tuma ti tasipama vaidivai hara kioo variravai. Gioonna kiaapuuya Yisuunnara kutaavaivee tida kiaara: Yisuuva inna Anutuugaa mmaapuuvovee, tikio ivoono iya vitoo yoketaivau yapanai innara kutaavaivee kiaiya fai tupatupaa variraivaa varaaravaivee. Iya aa yanaa aavaa yaarida ii kua ivaara kutaavaivee tida arinaima rikiaateeraivaara Yuvuaano reeravai (20:31).

Anutuugaara kua kiaa kookieera vaidivai variravai

¹ Nnaaru hama ngiau mmata uu suaivaki Anutuuga tinniivaudiri kuaivaa vara kiaa kookieeraivoono variravai. Kua kiaa kookieeraivoono Anutuuga tasipama varioo inna Anutuugovee. ² Ari nnaaru tuanaa ivo Anutuuga tasipama variravai. ³ Anutuugo tuduu kua kiaa kookieeraivoono mmuakiaa mminnamminnaayavai iiravai. Hama mminnamminnaa vooyavai ari voovoono iiravai. Ivoono nnaasu iiravai. ⁴ Variraivo innaki vairavai. Innaki vauvo tooba roosiima gioonna kiaapuuyani mmeekiaivo teeravai. ⁵ Mmeekiaivoono heenaivaata mmeekia mmuduu hama heenaivo mmeekiaivaa rummua apiravai.

⁶ Anutuugoono vaidiivaa nnutuuvo Yuvuaanaa titooduu ⁷ gioonna kiaapuuya mmeekiaivaara kua kookieenaraivaara nniravai. Iya ivo tuu kuaivaa rikiada kutaavaivee kiaterivaara nniravai. ⁸ Ivo hama mmeekiaivai. Ivo mmeekiaivaara kua kookieenaraivaara nniravai. ⁹ Ivo nnuu suaivaki mmeekia tuanaivoono gioonna kiaapuuya mmeekiaivaa mmnaraivo tuoo variravai.

¹⁰ Ivo mmataivaa ariinoo iima kioovau tuma ivau varuduu hama gioonna kiaapuuya inna arinaima teeravai. ¹¹ Ivo ari mmata tuanaivau tuuduu hama ari oyaiya innara tuqinneeraida innara ooqoo tiravai. ¹² Ooqoo tuduu vooyaano innara tuqinnada innara kutaavaivee tuuya Anutuugo ari yaagueegaivaa iya mmioo iyara ni naunna mmaapu tuanaayavee tiravai. ¹³ Gioonna kiaapuuya nnaakara mmataaneema hama Anutuugo ari raunna mmaapuuya itaama mmateeravai. Vaidi mmatayaa diaivo ari iivaugiataama nnaakaraivaa mmataineema hama Anutuugo ari raunna mmaapuuya mmateeravai. Hameetavee. Anutuugo ariinoo ari vookaraama iiravai.

¹⁴ Anutuugaa kuaivaa kua kookieeraivo tuma ti tasipama vaidivai hara kioo variravai. Varuduu ta inna oyai ari vookaravuaa taannaduu ari vookarau oyaivaa ari Koovaano ari Mmaapu mmuaavaara tiao mmiravai. Mmuduu kati gioonna kiaapuuyara tuqinneeraivootama kua kutaa tiraivootama innaki suvuiravai.

¹⁵ Yuvuaano nnoori apiraivoono innara tiao aayanna roo tunoo: Ii vaidi ivaara na tauraa ngii gaa ngii miee kiaanoo: Na hama variaaduu varuuvo ni nnaagiai nninaraivoono vaa ni yaataravaivee, tiravai. Yuvuaano itaa kua tiravaivee.

¹⁶ Kati tiyara tuqinneera oyaivo ariiki vaivaara ivo mmuakiaa suai mmannammanna mmuakiaaya tiyara boo tiao nnaasu varivai. ¹⁷ Mmaanna tuu kuaivaa Anutuugo Musiinna kua mmuduu Musiivaano gioonna kiaapuuya kua mmiravai. Yisuu Kirisiivaano Anutuugo kati tiyara yaata utiraivaata kua kutaa tiraivaatama ti vitaivai. ¹⁸ Hama gioonna kuaapu voovoono Anutuuga taivaivee. Ari Mmaapu mmuaavoono ari Koonnanikaraama mmuaavau inna tasipama variivoono innara kooyaa ti kua ti mmioo ti vitaivaivee.

*Yuvuaano nnoori apiraivoono mmayaayaivaa tiravai
(Matai 3:1-12; Marakaa 1:1-8; Rukaaso 3:1-18)*

¹⁹ Yutayaa vaidi vooya Yerusaremadiri Anutuugaara kati puara hudeera vaidiiyaata Riviinnakidiri diitoo vaidiiyaatama titooduu Yuvuaano nnoori apiraivaasi numa inna yaparaduu rikioo ivo Yisuunnara ataa kua tiravai. Iya inna yaparaida tunoo: A giononnee? ²⁰ tuduu hama Yuvuaano kua seemuaa varirainno kooyaa iya kua mmioo tunoo: Hama na Misiaa vaidi Anutuugo mmataama kioo vaidiivovee, ²¹ tuduu rikiada kava inna yaparaida tunoo: Ai, mo a dee vaidikuannee? A aanna Irayaavannee? tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Hama na Irayaavavee, tuduu rikiada iya inna tunoo: A forofetaa vaidi ta aiyara faannairaiquannee? tuduu rikioo ivo sai tunoo: Hamavee, ²² tuduu rikiada tunoo: Vaidi ti titaani ta ngiaunnaiya ta kava oo kua mmiaara kuaivaa ti kua ti mmianee. A dee vaidikuannee? Aiyara a dataa kuainna kiannannee? ²³ tuduu rikioo Yuvuaano iya sai tunoo:

Na koo mmuyai gaanga voovau diee vaina
aayanna ree kiaunoo:
Udaangaivo ngiaiveera
aataruuvaa safuukiateeraivaara na kiaunoo.

Nnaaruaa forofetaa vaidi Yisayaava fafaara roo kuaivaa Yuvuaano itaa kua tiravai.
²⁴ Farisaiyaano vaidi vooya titooduu nnuuyaano ²⁵ Yuvuaanaa yaparaida tunoo:

A aiyara kiannano: Na hama Misiaavaivee. Na hama Irayaavaavee. Na hama forofetaa ngia niyara faannairaivoovee, kiaa kiee mo aaniira a gioonna kiaapuuya nnoori apuanannee? ²⁶ tuduu rikioo Yuvuaano iya sai tunoo: Na mmanna nnooriivaadiri gioonna kiaapuuya apuauvaivee. Nngiikidiri nnii vaidiivaa hama ngia taavaivee. ²⁷ Ivo ni nnaagiai nninaraivoono vaidi nnoonnavai. Na mmanna vaidi kiisavai. Hama na yopeema mmoori vareera ngiaammuauya roosiima inna yuku nnabaivaitana yeenavaitana rakuasaa kiee utu radaanaravaivee, tiravai.

²⁸ Yuvuaano nnoori Yorotaanaivaadiri gioonna kiaapuuya apuuvaa sainai yoosinna Betaniaa ivaki iya itaa kua tiravai.

Yisuuva Anutuuga Puaa Sipisiipa Nnaakaraivoovee

²⁹ Vauya patauduu Yuvuaano diitoo dioo vainno tooduu Yisuuva innasi ngioo varuduu Yuvuaano innara tunoo: Aavaa Anutuuga Puaa Sipisiipa Nnaakaraivo nninoo. Gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyuvaa varaanaraivoovee. ³⁰ Aqaa vaidi aavaara na tauraa ngii giaa ngii miee kiaanoo: Na hama variaaduu varuuvuono ni nnaagiai nninaraivoono vaa ni yaataraivaivee. ³¹ Na itaa kua kiaa kiee inna oyaivaa hama na tee rikieeravai. Ngia gioonna kiaapu Isarairaa variaya na inna kooyaa ngii vitainaraivaara na mmanna nnooriivaadiri numa ngii apiravaivee, ³² kiaa kioo Yisuunnara kiaa kookieenoo tunoo: Na taaduu Mmannasa Yoketaivo ngiau aapuuvakidiri ngiaamma mirunnaivaa roosuuvuono tuoo tuoo innayaa variravai. ³³ Anutuuga gioonna kiaapuuya nnooriivaadiri iya apuaneera ni titooovono tauraa ni tunoo: Fai a teeno Mmannasa Yoketaivo tuma vaidiivaayaa varinaraiivo inna ivoono Mmannasa Yoketaivaa gioonna kiaapuuya mmnaraivoovee, tuuvaa na rikiee homo Yisuunna oyaivaara kumimakama kiee tee ³⁴ iva tuuvaa kaanaiava kooyaa teeravai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Ivo Anutuuga Mmaapu tuunaivoovee. Yuvuaano itaa kua tiravai.

Yisuuva ari ngiaammuau tauraiyara tiravai

³⁵ Kiaa kioo vauvo patauduu Yuvuaano diitoo kava numa ivau ari ngiaammuauvaitana tasipama dioo vainno ³⁶ tooduu Yisuuva ngioo taroo viravai. Ngioo taroo vuduu Yuvuaano inna too vainno innara tunoo: Taatee. Anutuuga Puaa Sipisiipa Nnaakaraivo aa ngioo kuainoo, ³⁷ tuduu rikiada ari ngiaammuauvaitana iva tuu kuaivaa rikiada Yisuunna vata rada inna nnaagiaivau viravai. ³⁸ Vuduu too Yisuuva hanigida ivaitana inna nnaagiai vuuvaa too ivaitana yapara ruoo tunoo: Mo ngia aaniivaaraida buaama rada ngiaannee? tuduu rikiada ivaitana inna sai tunoo: Ravai-o, a dee nnauvakiinna variannanee? tiravai. Ii nnutu Ravaiavee kiaa nnutu ivaa oyaivo tunoo: Vitaira-o, tiravai. ³⁹ Tuduu rikioo Yisuuva ivaitana sai tunoo: Numa taatee, tuduu rikiada ivaitana numa ivo varuuvaki teeda inna tasipama varuduu suaivo haatapoo hannauduu rikiada inna tasipama vairavai.

⁴⁰ Ngiaammuau taaravaitana Yuvuaanaa kuaivaa rikiada Yisuunna nnaagiai vuuvaitana vuaiava nnutuuvo Adiriaaso. Ivoono Simoono Petoroosaa kataivoovee. ⁴¹ Vauya patauduu Adiriaaso tauraa makee tuduu ari vayaanna Simoonaara buaama roo tooduu inna too vauduu too tunoo: Anutuuga mmataama kiai vaidi Misiaivaa vaa ta taunnano ti too vainoo, tiravai. Misiaa nnutuuvoota Kirisii nnutuuvootama mmuaa oyaivai. ⁴² Adiriaaso itaa kua kiaa kioo Simoona vitoo Yisuunnasi tuduu Yisuuva inna too tunoo: Aanna a Simoona a Yuvuaanaa mmaapukuavee. I nnutu karaasaivo Kipaasovee. Yisuuvaano itaa kua tiravai. Yutayaiya kuaivakidiri kiaa nnutuuvo Kipaasovee. Ari vo kua Ereengaivakidiri kiaa nnutuuvo Petoroosovee. Nnutu Petorooso kiaivaa oyaivoonno sikau ooravai.

Yisuuva Piriipaya Nataneerayara tiravai

⁴³ Vauya patauduu Yisuuva Karirayaa kuane kua vioo tooduu Piriipo inna too vauduu too tunoo: Ni nnaagiai ngianee, tiravai. ⁴⁴ Piriipo Betesaita diaa vaidivai. Ivo Adiriaasooya Petoroosaya yoosinnaivakinnaavai. ⁴⁵ Piriipo oro Nataneeraara buaama roo tooduu inna too vauduu too inna tunoo: Musiiva mmaanna tuu kuaivaki fafaara rooduu vaidi forofetaa vooyaataama fafaara roo vaidiivaa vaa ta taunnano. Inna nnutuuvo Yisuuvavee. Nasa-reeta diaa vaidivai. Yoosiipaa mmaapukuavee, ⁴⁶ tuduu rikioo Nataneero inna yaparainno

tunoo: Mo datai mminnaa yoketaavai Nasareetadiri nniivainnee? tuduu rikioo Piriipio tunoo: Ai, numa taanee, tiravai.

⁴⁷ Kiaa kioo inna vitoo nnuuvaa Yisuuva too Nataneeraara tunoo: Aa vaidi aavo Isarairaa vaidi tuanaavaivee. Hama unnakuaiivo innaki vaivaivee, ⁴⁸ tuduu rikioo Nataneero Yisuunna yaparainno tunoo: Ai, dataama kiese ni taannannee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A nnaammuayaivaa oyaivaki variannano hama Piriipio aita kua tirama kiaikiai neenanaa i tauvaivee, ⁴⁹ tuduu rikioo Nataneero inna sai tunoo: Vitaira-o, a Anutuugaa Mmaapukuavee. A Isarairaiya kieetaikuavee, ⁵⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A nnaammuayaivaa oyaivaki variannani na i tauvaara i kiasa i mmiaukainna a niyara kutaavaivee kiannano. A makee taannaivaa kiisavai taannano. Fai yapooma nnaagiai a kaayua pinna ari vookaraiyauvaa taanaravaivee, ⁵¹ kiasa kioo tunoo: Na kua kutaavai i kiasa i mmiaunoo. Fai a teeno ngiauvo vioo sai ngioo sainai idadiri Na Vaidiivaa Mmaapuvaa niyara aangeraiya oro teeda tuma teeda kiaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

2

Yoosinna Kena diaa ngiaammuauvaayaa nnaataivaa ruu kieeravai

¹ Yapooma taara suaivaitana taika kioodoo vooma suaivaki Karirayaa aakiaivaki vau kiisa yoosinnaiivaa nnutuuvoo Kena ivaki iya ngiaammuauvaa nnaataivaa varada rum-muaara iiravai. Rummuaara iida varuduu Yisuunna kaano ivaki variravai. ² Ivaki varuduu iya Yisuunna ari ngiaammuauyaatama aayanna tuduu yeenna nnaara nni-ravai. Nnida gioonna kiaapuuya tasipama varida nuunaida yeennaiyauvaa nneedada ³ vuaina suuyaivaa nnaa taika kioodoo rikioo Yisuunna kaano inna tunoo: Vaa iya vuaina suuyaivo taikaivaivee, ⁴ tuduu rikioo inna sai tunoo: Ai, mo aanna a gioonoonna itaa kua ni kiannannee? Hama i mmooriivaivee. Na mmoori nakaaraivoovee. Hama ni suaivo nninoo, ⁵ tuduu rikioo kaanoonoo yeenna mmira ngiaammuauya tunoo: Ivo tiivaugiataama rikiada iikiatee, tiravai.

⁶ Yutayaa gioonna kiaapuuya ngiari mmammaiyauvaa finira mmaanna aataruuyauvo airi airi aataruyauvai vairavai. Ivaara pinna kuu yavaiyauvo yaaku saivai karasaidiri mmuaavai ivau vairavai. Yavaiyauvo hama kiisa paanna yavaayauvai. Hokoba pinna yavaayauvaivee. ⁷ Yisuuva yeennara haitatuuda mmiraiya tunoo: Nnooriivaa vita rada aa yavaa aayauvaki tusaatee, tuduu rikiada vita rada tusooduduu yavaiyauvaa sannaiyau-vunu roberobeeduu ⁸ Yisuuva iya tunoo: Inna aikioo, vita rada oro yeennaiyauvaara haitatuura vaidiivaa mmiatee, tuduu rikiada vita rada oro inna mmuduu ⁹ nnoo rikiooduu nnoori tuanaivo vaa hanigioo vuaina suuya tuanaavai vauduu ivo iya vitoovakira hama arinaima teerama kioodoo yeennara haitatuuda mmiraiya arinaima teeravai. Ivo iya vitoovakira hama arinaima toovaara ivo kieevatiivaara aayanna tuduu ¹⁰ nnuduu inna tunoo: Mmuakiaa vaidiiva tauraa yoketaa vuaina suuyaivaa yapa kiasa rikiada nneedada nnaa ausa rasiti varada variaani teeda nnaagiai maisai vuaina suuyaivaa yapaavai. Hama a itaama yapaannano. Aanna makee nnaagiainna a yoketaa vuaina suuyaivaa yapaannano, tiravai.

¹¹ Yisuuva Anutuugaa mmoori ari vookaravuaa Karirayaa aakiaivaki vau yoosinna kiisa Kena ivaki tauraa toosa hara iiravai. Ivo ivaki toosa hara uu mmooriivaa uduu teeda ari ngiaammuauya ivo uu mmooriivaa oyai tuanaa yoketaivaa teeda innara kutaavaivee tiravai.

¹² Ivo uu mmooriivo taika kioodoo ivo ari kaanootama ari kataidoota ari ngiaammuau-dootama oro kiisa suai Kapanaua variravai.

Yisuuva nuunaira nnaa pinaivaki viravai

(Matai 21:12-13; Marakaa 11:15-17; Rukaaso 19:45-46)

¹³ Yutayaiya buusaivaa nnutuuvoo Varaigiataivaa iya nneera suaivo vainima nnuduu rikioo Yisuuva Yerusareemara viravai. ¹⁴ Vioo vioo oro nuunaira nnaa pinaivaki tooduu ivaki vaidiiva puara burimakau sipisiipaiyauvaata ngiaamma mirunnaiyauvaatama vooya mmida irisai sikauyauvaa varooya hara kiada varida inna tooduu vaidi sikau yanaiyauvaa kioodoo irisai sikau mmuyaiyauvaa mmuuyaataama hara kiada varida inna teeravai. ¹⁵ Inna tooduu rikioo Yisuuva iibanna fiyama kioovaadiri utuoo iya ripiinno iya puara burimakau sipisiipaiyauvaata ivakidiri rupuutoo vatooduu mmaanai tiida viravai. Vuduu rikioo ivo irisai sikau mmuyaiyauvaa mmuuya parapaariyauvaa rauru sereguati-ima kieeravai. ¹⁶ Sereguatiima kioo vaidiiva ngiaamma mirunnaiyauvaa kiada irisai sikauyauvaa varooya tunoo: Iyauvaa varada mmaanai kuatee. Sa ngia ni Napoonna nnau-vaki irisai irisai vareera aataruuvaa iikiatee, ¹⁷ tuduu rikiada ari ngiaammuauya yaata utida Anutuugaa kua fafaara voovai vauvaara iya yaata utida rikieeravai. Fafaaravoo

vainno Anutuugaa nauvaara tinoo: I nauvaara ni mmuduuya riraivo ni aakiaivaki kaayauma suvuainoo. Fafaaraivo vainno itaa kua tiivai.

¹⁸ Yisuuva itaama uuvaara Yutayaa vaidi vooya inna yaparaida tunoo: Gioono i tikiai a iikiannanee? Dee mmoori ari vookaraivaa fai a iino yoketainai teeda kiaara: Anutuugo inna tasipaikio rikioo iivaivee, kiaarannee? ¹⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Aa nau aavaa ngia havarata kikiiai fai na kava taaravooma suai heeka kiaanaravaivee, ²⁰ tuduu rikiaida iya inna sai tunoo: Ai, hama yopeemavee. Aa nau aavaa heekoo aataruuvaa vaa ta taunnavai. Taara vaidivaitana yuku yaaku taika kiada vo vaidivai yaaku saivai karasaidiri mmuaa nuanuvai (46) iya heeka taika kieeravai. Fai a aikiooma taaravooma suai heekaanarannee? tiravai.

²¹ Yisuuva hama nuunaira nauu pinaivaara itaa kua tiravai. Ivo ariiyara tiravai. ²² Ivaara ivo nnaagiai Anutuugo inna tuduu putuuvakidiri diitoo suaivaki ari ngiaam-muauya iva itaa kua tuu kuaivaa arinaima rikieeravai. Rikiooduu Anutuugaa kua fafaaraivaaraata Yisuuva tuu kuaivaaraatama kutaavaivee tiravai.

Yisuuva gioonna kiaapuuya aakiaiyauvaki teeravai

²³ Yisuuva buusa Varaigiataivaa nneera suaivaki Yerusaareema nuainno varuduu rikiaida iva Anutuugaa mmoori ari vookarauyauvaa uuyauvaara kaayau gioonna kiaapuuya innara kutaavaivee tiravai. ²⁴ Tuduu Yisuuva gioonna kiaapu mmatayaiya aakiaiyauvaki toovaara iya innara yoketaida kutaavaivee tuuvaara hama iya inna yoketairavai. ²⁵ Hama vaidi voovoono gioonna kiaapuuya aakiaiyauvaki vau kuaiyauvaa inna kiaa mmiravai. Ivo ariinoo arinaima iya aakiaiyauvaki teeravai.

3

Yisuuva Nikotimaasaatama kua tiravai

¹ Farisai vaidi voovai nnuutuvo Nikotimaaso ivoota Yutayaiyaki kieetavai varuuvoo ² heenaki Yisunnasi vioo tunoo: Vitaira-o, vaa ta taunnavai. Anutuugo i titaa kiaiikiai a tummuannaikua a vitaira mmooriivaa iikiannanoo. Fai vaidi mmatayaa voovoono hama Anutuugaa yaagueeqaivo inna tasipano rikioo hama Anutuugaa mmoori ari vookaraivaa a iikiannaneema iinaravaivee, ³ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. Fai hama vaidi voovoono hanigioo nnaakara meedi roosiima karaasavai varioo fai hama Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraviki taanaravaivee, ⁴ tuduu rikioo Nikotimaaso inna sai tunoo: Mo dataama vaidi vaa yokovaa kiaoivo kava hanigioo nnaakara meedi roosiima karaasavai varinarannee? Fai ivo kava ari kaanaa ausaivaki varino mmata kino too karaasavai varinarannee? ⁵ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. Fai hama vaidi voovoono nnooriivoota mman-nasaivootama mmata kiaoivo hama Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuanaravai. ⁶ Mmammaivo iikiatai mmooriivo mmammaivaa mmaraavai. Anutuugaa Mmannasaivo iikiatai mmooriivo Anutuugaa Mmannasaivaa mmaraavai. ⁷ Anutuugaa Mmannasaivo i mmata kinai rikiee hanigiee nnaakara meedi roosiima varianeera na i kiaa i mmiau kua ivaara sa nnikiaraakianee. ⁸ Yuunnaivo ari ngiatari suaivaki ivo korokorooma ruo nuaikiai a mmanna akuaivaa rikiee hama ivo kua nniivaa taannanoo. Ivaa roosiima Anutuugaa Mmannasaivo vaidiivaa iikio too hanigioo karaasavai variivaa hama ta taunnavavee, ⁹ tuduu rikioo Nikotimaaso inna yaparainoo tunoo: Mo datainnee? ¹⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A vaidi nnoonakuavee. A Isariraa gioonna kiaapuuya vitaira vaidikuavee. Mo aaniira aa kua aavaa oyaivaa hama a tuqinnama rikiaannanee? ¹¹ Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. Ti yaatana vai kuaivaata ti avu tai kuaivaatama ta kuaunnani ngia mmuakiaaya hama ti kuaivaa rikiaano. ¹² Na mmatayaa vai mminnaiyauvaara ngii giaa ngii miaukiai hama ngia rikiaano. Ngiau aapu vai mminnaiyauvaara na ngii giaa ngii minai fai ngii dataama rikiaarannee? ¹³ Hama vaidi voovoono ngiau aapuuvaki kuaivaivee. Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono ivakidiri tummuavoono vaa neneenoo nnaasu ivaki tauvaivee. ¹⁴ Nnaaru vaidi Musiiva koo mmuyai gaanga yoosinnaivaki unnaku yapaivaa kapaaqaivaaadiri iima kioo ngiauvau yatari sagaivau haara kiooneema vaidiiva Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ngiauvau yatari sagaivau ni haara kiaaravai. ¹⁵ Haara kikio rikioo fai gioonna kiaapu voovoono niyara kutaavaivee tioo fai tupatupaa variraivaa varaanaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

¹⁶ Anutuugo mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaiyara pinaama mmuduuya ruoo ari Mmaapu mmuaa tuanaa ivaa titooduu tiiravai. Gioonna kiaapu innara kutaavaivee kiaiya eeyara putida taikeevooa titooduu tiiravai. Iya tupatupaa variraivaa varaateeraivaara titooduu tiiravai. ¹⁷ Ivo ari Mmaapuuvaa mmatayaa titooduu tuoo hama gioonna kiaapu-uya kua pinaivaki yapaanarivaara tiiravai. Iya vitoo aataru yoketaivau yapaanarivaara tiiravai.

¹⁸ Gioonna kiaapu voovoono innara kutaavaivee tiivaaki hama kua pinaivo innaki vaivai. Gioonna kiaapu voovoono hama innara kutaavaivee tiivaaki vaa kua pinaivo innaki vaivai. Ivo hama innara Anutuugaa Mmaapu mmuaa tuanaivoovee tiivaara kua pinaivo innaki vaivai. ¹⁹ Kua pinaivo vaivaa aataruuvo ataama vainoo. Mmeekiaivo vaa mmataiyasi tiikiainnaataida iya hama innara mmuduuya ruanaanoo. Iya maisa aataruuvaa vaa iida taivaara upisiivaki vai aataruuvaara mmuduuya ruanaanoo. ²⁰ Gioonna kiaapu voovoono vaa maisa aataruuvaa iivoono hama mmeekiaivaara mmuduuya ruoo hama innasi nniivai. Mmeekiaivoono ivo maisa aataruuvaa kookievoora kiaa hama mmeekiaivaasi nniivai. ²¹ Gioonna kiaapu voovoono kua kutaivaara yaata utuoo iivoono mmeekiaivaasi nniivai. Hama arinaidiri iirainno Anutuugo tiivaugiatama iivai. Mmeekiaivoono ivo ii mmooriivaa kookiekiaiveera mmeekiaivaasi nniivaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

Yuvuaano Yisuunna oyaivaara kooyaa tiravai

²² Ii suai ivo taika kiooduu Yisuuva ari ngiaammuauyaataama yoosinna Yutayaivakira viravai. Vidada oro ivakinnaiya tasipama varidada iya nnoori apiravai. ²³ Ii mmuai suai ivaki Yuvuaano vo yoosinna Sareema vainima vau yoosinnaiavaa nnutuuvo Ainooa ivaki varioo gioonna kiaapuuya nnoori apiravai. Nnoori haruunga pinaivo ivaki vauvaara ivo ivaki iya nnoori apiravai. Gioonna kiaapuuya ivo iya nnoori apuaiveeraivaara mmannamma innasi nnuudu ivo ivaki iya nnoori apiravai. ²⁴ Hama oovi nnauvaki inna yapaara suaivo nnuudu iiravai.

²⁵ Yutayaa vaidiiya mmamma finira mmaanna aataruuyauvaara Yuvuaanaa ngiaammuaa vooyaata Yutayaa vaidi voovaatama pinaama kua yaagueegama tiravai. ²⁶ Itaa kua tuuvaara iya Yuvuaanaasi oro inna kiaa mmida tunoo: Vitaira-o, nnaaru vaidi voovai nnoori Yorotaanaa siri sainai i tasipama dioo vauduu a innara iqii vaidi tuanaa ivovee tunnaivo aanna makee ivoono gioonna kiaapuuya nnoori apuoo varinoo. Apuoo varikiai mmuakiaa gioonna kiaapuuya i pikiada innasi kuaanoo, ²⁷ tuduu rikioo Yuvuaano iya sai tunoo: Hama giaasidiri gioonna kiaapu voovoono mminnaiavaa varaivai. Anutuugoono mmikio varaivai. ²⁸ Na kiaaduu vaa ngiengieenoo rikieravai. Na kianoo: Hama neenoo vaidi Misiaa Anutuugo mmataama kioovovee. Anutuugo inna tauraa niinnaadee titooduu na nniravaivee. Na itaa kua tiravai. ²⁹ Nnaata vaati vareera suaivaki vaatiivo safuuma ari nnaataivaa varaivai. Vaatiivaa seena ngiaammuaa voovoono oro inna tasipama diivo innara faannainno varioo kati inna kuaivaa rikiaikio inna yoketaivai. Itaama iivaara ni sirigairavai niiki vaivo vaa pinaavai vainoo. ³⁰ Fai ivoono tauraa varino inna nnutuuvo pinaavai kuanaravai. Vinai fai na nnaagiai varino ni nnutuuvo hameetainaravaivee. Yuvuaano itaa kua tiravai.

Vaidi voovoono ngiau aapuuvakidiri tiiravai

³¹ Ivoono ngiau aapuuvakidiri tuuvoono mmuakiaaya yaataravai. Mmatayaa diaa vaidi voovoono mmata aavau varioo mmata aavau vai mminnamminnaiyauvaara nnaasu kua tiivai. Ngiau aapuuvakidiri tuuvoono mmuakiaaya yaataroo ³² ari toovaraata ari rikioovaraatama tikiai hama gioonna kiaapu voovoono rikiaivai. ³³ Fai gioonna kiaapu voovoono inna kuaivaa tuqinnama rikioo puaisa utino mmoori kaanaivo vainai teeda seena gioonna kiaapuuya kiaara: Anutuugo kua tiivo kua kutaavai vaivaivee, kiaaravai. ³⁴ Anutuugo titooono Anutuugaa kuaivaa tiivaara iya itaa kua kiaaravai. Anutuugo Mmannasa Yoketaivaa inna mmikio innaki suvuaikio Anutuugaa kuaivaa tiivai. ³⁵ Ari Koovaa ari Mmaapuuvaa kaayauma mmuduuya ruoo inna tinoo: Mmuakiaa mminnaiyauvaara na diauneema eenoo dianee, tiivai. ³⁶ Gioonna kiaapu voovoono inna Mmaapuuvaa kutaavaivee tiivoono vaa tupatupaa variravaa varaivai. Gioonna kiaapu voovoono inna Mmaapuuvaa kuaivaa hama rikiaivoono fai hama tupatupaa variravaa varaanaravai. Anutuugaa nnannateeravai fai tupatupaa innayaa vainaravaivee.

4

Yisuuva gioonna Samariaivaatama kua tiravai

¹ Yisuuva gioonna kiaapuuya nnoori apuduu inna nnaagiai nuayaano Yuvuaanaa nnaagiai nuau gioonna kiaapuuya yaataroo kuaivaa Farisaiya rikieravai. ² Mo hama Yisuuva ariinoo nnoori apiravai. Ari ngiaammuauyaano nnaasu nnoori apiravai. ³ Iva uu mmooriivaa Farisaiya rikioovara Yisuuva rikioo diitoo ari ngiaammuauyaatama Yutayaa mmataivaa pikiada kava vara ranada Karirayaa mmataivakira viravai. ⁴ Iya Karirayaa vuu aataruuvau kuaaree kiaa kiada Samariaa mmataivaa vutaidaadiri viravai.

⁵ Vidada oro ivaki vau yoosinna voovai nnutuuvo Sukaraa ivaki viravai. Nnaaru Yakooop ari mmaapuuvaa Yoosiipaa mmuu mmataivo vainima vauduu ⁶ Yakooop hanuu kioo doofa nnooriivo ivaki vauduu ikianna tammauduu Yisuuva aataru hokobaiavu nnuudu inna piriisauduu doofa nnooriivaa siriivau hara kioo variravai.

⁷⁻⁸ Vaa ari ngiaammuauya nnida tarada yoo sinnaivaki vida sikaunnaadiri yeennaiyauvaa yookaakiara vida kieeravai. Vida kiooduu Yisuuva ivau hara kioo varioo tooduu gioonna Samariaa voovai nnooriivaa vitaanara nnuduu too Yisuuva inna tunoo: Nnooriivaa vita niita ni mianee, ⁹ tuduu rikioo Samariaa gioonnaivo inna sai tunoo: Ai, a vooppinnaa Yutayaakuavee. Nene vo Samariaa gioonnava. Aanna a dataama kieennainna nnoorira ni yaparakiannanee? tiravai. Yutayaa gioonna kiaapuuyaata Samariaa gioonna kiaapuuyataama makemakee ngiariiyara ngiariiyara nnannateera tasipama varuuvaa gioonnaivo itaa kua tiravai. ¹⁰ Yisuuva inna kua sai tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuya kati mmii aataruuvaa vaa a arinaima tee rikiee na nnoorira i yaparakiavuaa ni oyaivaa arinaima tee ni yaparakiannatiri. Na nnoori ari vookaravaa i mmiautiri. A ivaa nnee tupatupaa variraivaa varaannatirivee, ¹¹ tuduu rikioo inna sai tunoo: Yokeera-o, hama a nnoori toori vitaanaraivoootainoo. Nnooriivo hokoba soopavaki varinoo. A deevakidiri tupatupaa hara kioo varii nnooriivaa vitaanarannee? ¹² Ti nnaakuva Yakoopoono aa doofa nnoori aavaa hanuu kioo ivo ari mmaapuudoota ari puaraidootama needa kioovaa ti mmiravai. Iva nnoonna vaidivai variravai. A inna yaataraannakuannee? ¹³ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Gioonna kiaapu voovoona aa nnoori aavaa nnaa kino fai kava inna nnoori rainaravai. ¹⁴ Gioonna kiaapu voovoona na inna mminara nnooriivaa nnaa kino fai hama kava inna nnoori rainaravai. Nnoori na inna mminaravai fai inna aakiavaki nnoori rumuruuma roosiima tupatupaa varinono fai ivo tupatupaa variraivaa varaannaravavee, ¹⁵ tuduu rikioo gioonnaivo inna sai tunoo: Yokeera-o, mo aa nnoori aavaa ni mianee. A ni minai na nnaa kiee fai hama kava ni nnoori rainai hama kava aavakidiri na numa vita ree nnaanaravavee, tiravai.

¹⁶ Yisuuva inna kua mmioo tunoo: Mo oro ai vaatiivaa aayanna tino i tasipama ngiaivee, ¹⁷ tuduu rikioo gioonnaivo inna sai tunoo: Hama na vaatiaataivavee, tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A hama na vaatiaataivavee kiannaivo kutaavai kianneano. ¹⁸ Vaa a yaaku saineetu vaati varaannavai. Aanna a makee vaidiivaa tasipama variannaivo hama i vaativai. A kutaavai kiannavavee, ¹⁹ tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Yokeera-o, vaa na tauvai. A forofetaakuavee. ²⁰ Ni nnaakukiaiya aa taapi aavaudiri ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmiravai. Ngia Yutayaa vaidiiva kiaanoo: Yerusareema nuunaira nnaa pinaivaki nnaasu ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmiattee, kiaavavee, ²¹ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Rikiaanee. Fai suai voovai nninai hama ngia gioonna kiaapuuya aa taapi aavaunnaata Yerusareemaivakiriaatama ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa ni Napoonna mmiaaravai. Fai sabisaabi mmuakiaa yoo sinnaiyavakidiri inna mmiaaravavee. ²² Ngia gioonna kiaapu Samariaiya hama ngia ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa mmiraivaa oyaivaa arinaima teeda rikiaavai. Ta gioonna kiaapu Yutayaiya titi ausa mmuduuyaiyauvaa mmiaunnaivaa oyaivaa aikiooma ta teeda rikiaunnava. Titiikidiri Anutuugo tino gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaanaravoo nniivai. ²³ Gioonna kiaapuuya kutaa tuanaa ni Napoonna ausa mmuduuyaiya mmiraiva ngiari ausaiyavakidiri kua kutaa tida ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmiaara suaivo fai nninaravai. Ai, vaa nninoo. Ni Napooa gioonna kiaapuuya kua kutaa tida ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiaaraiyara buainno varinoo. ²⁴ Anutuugo inna mmannasavai. Fai gioonna kiaapuuya ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmiaaraiya ngiari ausaiyavakidiri kua kutaa tida ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiattee, tiravai.

²⁵ Tuduu rikioo Samariaa gioonnaivo inna sai tunoo: Vaa na rikiaavai. Misiaa vaidivai Anutuugo inna mmataama kioovo fai nninaravai. Iya innara Kirisiivavee kiaivo fai nninaravai. Ivoono ngioo mmuakiaa mmoooriivaa tii kuaa ni mminaravavee, ²⁶ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Mo na aita kua kiau aavo inna na ivoona iikiaunoo, tiravai.

²⁷ Yisuuva itaa kua tuu saivaata ari ngiaammuauya kava vara ranada nnida tooduu Yisuuva gioonnaivaata kua tiao varuduu teeda nnikiarairavai. Nnikiaraida hama voovoona gioonnaivaata tunoo: Aaniira a ngiannanee? tuduu hama voovoona Yisuuva tunoo: Aaniira innaata kua kiannanee? tiravai.

²⁸ Hama itaa kua tuduu rikioo gioonnaivo ari nnoori tooriivaa pikioo kava vara ranoo vioo vioo oro yoo sinnaivaki gioonna kiaapuuya kua mmioo tunoo: ²⁹ Vaidi voovoona mmuakiaa mmooori na iikiauvaa kooyaa ni gaa ni miivaa numa taatee. Ivo Misiaivonnee? ³⁰ tuduu rikidaa gioonna kiaapuuya yoo sinnaivaa pikidaa Yisuuva taara nniravai.

³¹ Iya nnida varuduu Yisuuva inna ngiaammuauya inna vuavi tida tunoo: Vitaira-o, yeenna nnaanee, ³² tuduu iva iya sai tunoo: Na nnaanara yeennaivaa hama ngia taano, ³³ tuduu ari ngiaammuauya ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Vaa vaidi voovoona yeennaivaa varoo inna mmiinne? ³⁴ tuduu Yisuuva iya tunoo: Ni titeeraivoona niyara tii kuaivaa na rikiee ivo mmooori ni muuvaa na iinana taika kino rikioo inna ni yeennavai.

³⁵ Ngia mmuakiaaya kiaanoo: Fai kuraaga taarama taarama taikanai yeenna kaanaivo nneeravaata vainai ta varaaravaivee, kuaavai. Na ngii giaa ngii miee kiauunoo. Yeenna mmooriiyauvaki tuqinnama haitatuuma taatee. Ngia varaateeraiyauvo vaa aikiooma kaanainno nneeravaata vainoo. ³⁶ Mmoori vareera vaidiivo ari mmoori varaivaa irisai kaanaivaa safuuma varoo sirigaivai. Ivaa roosiima ta gioonna kiaapuuya tupatupaa variravaava varaateeravaara ta iya vitada sirigakiaunnvai. Yeenna kaanaivaa vareera suaivaki yeenna hauvaa utiraiyaata yeenna kaanaivaa vareeraiyaatama mmuaavau-giataama sirigakiaaravai. ³⁷ Ivaara nnaaru tuu kua voovai tunoo: Vaidi voovoona mmooriiivaki yeenna hauvaa utikio voovoona kaanaivaa varaivavee. Itaa kua tuuvo kutaa kuavai. ³⁸ Ngia hama mmoori vareeraiivaki na ngii titaukai ngia yeenna kaanaivaa vareeraiyavee. Ngari vooyaano ivaki mmoori varoovakidiri ngia iya mmoori kaanaivaa varooyavee. Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kioo itaa kua tiravai.

³⁹ Samariaa gioonna kiaapuuya yosinna Sukaraa varuuya ii gioonna ivo tauraa vaa iya kiau mmioo tunoo: Mmuakiaa mmoori na iikiauavaa ivo kooyaa ni giaa ni miavaivee, tuuvaara kaayau gioonna kiaapuuya ngari ausaiyauvaa hanigiada Yisuunnara kutaavaivee tiravai. ⁴⁰ Itaa kua tuuvaara iya innasi nnuu suaivaki yaagueeqama inna tunoo: Ti tasipama varianee, tuduu Yisuuva iya tasipama taara suai variravai.

⁴¹ Varuduu ivo iyaata kua tuu kuaivaara kaayau vooyaano ngari ausaiyauvaa hanigiada innara kutaavaivee tida ⁴² gioonnaivaa tunoo: Aanna vaa ta ausa hanigiada innara kutaavaivee kiauunnvai. Hama a kiannaivaara ta iikiauunnanoo. Iva kuaivaa ti kiau ti mmikiai ta rikiauunnaivaara iikiauunnanoo. Vaa ta rikiauunnvai. Iva kutaa mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variraiya vitoo yoketaivau yapaanaravovee, tiravai.

Yisuuva vaidi kieetaivaa mmaapuuvaa tuqinneeravai

⁴³ Yisuuva iya tasipama varuu suaivaitana taika kioodoo ivo diitoo Karirayaara viravai. ⁴⁴ Vaa ivo tauraa ariiyara tunoo: Vaidi forofetaivaara mmuakiaa yosinnaiya innara yoketaakiaani ari yosinna tuanaiya hama innara yoketaakiaavaivee, tiravai.

⁴⁵ Ivo Karirayaara vioo vioo oro tooduu gioonna kiaapuuya innara sirigairavai. Vaa iyaata Yerusareemavaki vida buusaivaa nnutuuvo Varaigiataivaa nneera suaivaki iva uu mmooriivaa taa kioovaara iya innara sirigairavai.

⁴⁶ Innara sirigaida varuduu Yisuuva yosinna kiisaivaa nnutuuvo Kenaa tauraa ivo ivaki nnoori tuanaivaadiri vuaina suuyaivaa uuvakira kava viravai. Vioo vioo oro varuduu Kapanaumaa vaidi kieeta voovoona ivaki hara kioo varuduu ari mmaapuuvoo nniitaroo homo Kapanauma variravai. ⁴⁷ Ii kieeta vaidi ivo Yisuuva Yutayaa mmataivaa pikioo Karirayaa mmataivaki nnuu kuaivaa rikioo oro inna yaparainno tunoo: Kapanauma ivaki tiee ni maapuuvoo kiisa suai putinara iivaa tuqinnaanee, ⁴⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Fai ngia mmuakiaaya hama mmoori ari vookara ari vookaravaa teeda hama ngia niyara kutaavaivee kiaravavee, ⁴⁹ tuduu rikioo vaidi kieetaivo tunoo: Yokeera-o, ni maapuuvoo putivoora tiee akiairainai ni tasipama tummuane, ⁵⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Kuane. Fai i mmaapuuvoo diitoo kati hara kioo varinaravaivee, tuduu ivo Yisuunna kuaivaara kutaavaivee kiau kioo vioo vioo ⁵¹ oro tooduu ari mmoori varoo ngiaammuauya saidi nnida inna tunoo: Vaa i mmaapuuvoo diitoo kati hara kioo varinoo, ⁵² tuduu rikioo iva iya yaparainno tunoo: Dee suaivau inna nniitaravo pikiaivainnee? tuduu rikiaadi iya inna sai tunoo: Nau ikianna tammaa i mmaapuuvaa ikiayanaivo taikaivaivee, tiravai. ⁵³ Iqii suai ivau Yisuuva tunoo: Fai i mmaapuuvoo diitoo kati hara kioo varinaravaivee, tuuvaa koova rikieeravai. Rikioo ivoota ari mmuaa nnauvaki varuuyaatama innara kutaavaivee tiravai.

⁵⁴ Yisuuva Yutayaa mmataivaa pikioo numa Karirayaa mmataivaki varuuvo Anutuuga mmoori ari vookaravoo vovai vaa tauraa iima kioo ivaa nnaagiaivau iqii mmoori ivaa iiravai.

5

Yisuuva vaidi nnoori siriivau vauvaa tuqinneeravai

¹ Yutayaiya buusa nneera suaivo vainima vauvaara Yisuuva Yerusareemara viravai. ² Yerusareema vagiaamunna keegia voovai nnutuuvo Puara Sipisiipaiya keegiavai vairavai. Ii keegia ivaa vainima vau nnoori haruungaivaa nnutuuvo Yutayaiya kuaivakidiri Betasataa vauduu nnaa haaya yaaku saivai ivaa siriivau vairavai. ³ Vauduu kaayau gioonna kiaapu mmaammaiyauvo maisauya iyauvaki vairavai. Gioonna kiaapu avu huruutaayaatama mmudanna rauyaata yuku yaaku putuuyaatama iyauvaki vairavai. (Iyauvaki vaida varida nnooriivo korokoronaraivaara faannaida variravai. ⁴ Varuduu vo suai vo suai Udaangaivaa aangeraa voovoona tuoo nnooriiivaki vuduu nnooriivo korokoroduu vaidiiivaa mmaammaivo maisauvo tauraa nnooriiivaki vuuvaa mmaammaivo

yoketauduu nniravai.) ⁵ Iya nnau haayaiyauvaki vauduu vaidi voovoono kaayau nu-anu (38) nniitaroo nnaasu varuu mmanna mmuyai vaidiivootama iyauvaki vauduu too ⁶ Yisuuva Yerusareema vioo ivaki inna too ivo kaayau suai ivaki varuuvaara arinaima rikioo inna yapara ruoo tunoo: I nniitaraivo taikaanaraivaara i yoketainnonnee? ⁷ tuduu rikioo inna sai tunoo: Yokeyera-o, nnooriivo korokorookiaa rikiee kiaunoo: Dee vaidi voovoono ni sootu utuoo nnoori haruunga korokorovaki ni yapaanarannee? kiaa kiee tauko hameetaainoo. Na airineetu kuanaree tiee iina variee taukai vaidiiaa ni yaatarada ngiari nnaasu nnoori haruungaivaki makemakee kuaavaivee, ⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Diitee ai kegeennaivaata varee kuanee, ⁹ tuduu rikioo makee tuduu inna nniitaroovu taikooduu diitoo ari kegeennaivaata varoo viravai. Ii suai ivaki Yutayaiya kati varuu suaivo vairavai.

¹⁰ Vauduu Yutayaa vaidiiaa nookiannaivaara mmamma tuqinnoo vaidiivaa tunoo: Aanna ta kati varira suaivai. Ai kegeennaivaata varee vaa a ti mmaanna tira kua aataru voovai hatokaannanoo, ¹¹ tuduu rikioo iya sai tunoo: Vaidi ni tuqinnaivoono ni tinoo: Ai kegeennaivaata varee kuanee, tikiai na varee ngiaunoo, ¹² tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Mo gioono i tinoo: Ai kegeennaivaata varee kuanee, tikiai a varee ngiannannee? ¹³ Iya itaa kua tuduu rikioo mmamma tuqinnoo vaidiivo Yisunnara yaata vuenairavai. Gioonna kiaapuuya ivaki suvuua kioovaara Yisuuva ari voodaa vioo kiooduu vaidiivo innara yaata vuennama kieeravai.

¹⁴ Nnaagiai Yisuuva nuunaira nnau pinaivaa aakiaivaki tooduu mmamma tuqinnoo vaidiivo inna too vauduu too inna tunoo: Taanee. Vaa i mmammaivo yoketaainoo. Tauraa a maisama variannavai. Nnaagiai maisa aataru pinaivo ivaa yaataraiivoono aisi vainoora sa kava mminnamminnaa maisaivaa varaanee, ¹⁵ tuduu rikioo ivaki pikioo vioo Yutayaa vaidiiaa kiaa mmioo tunoo: Vaidiivaa nnutuuvoo Yisuuvaano ni tuqinnaivaivee, ¹⁶ tuduu vaidi Yutayaiya ngiari kati varira suaivaki Yisuuva Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookaruyauvaa uuvaara ii suai ivaki toosa hara inna mmaara iiravai.

¹⁷ Iida varuduu Yisuuva iya tunoo: Ni Napoova mmoori varoo varikiai neeta mmoori varee variaunoo, tiravai. ¹⁸ Ivo itaa kua tuuvaara iya kaayauma inna ruputu kiaara iiravai. Vaa ivo tauraa iya kati varira suaivaki aataru voovai hatokoo nnaagiai Anutuugaara ni Napoovavee tioo Anutuugaa roosiima mmuaakaraama varuuvaara iya inna ruputu kiaara iiravai.

Yisuuva ari Koova tuduu mmooriivaa iiravai

¹⁹ Inna ruputu kiaara uuduu Yisuuva iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Na inna Mmaapuvai variee hama na yopeema nenenaidiri mmoori vooyauvai iikiauivai. Ni Napoova iinoo varii mmooriyauvaa na tee iyauvaa nnaasu na iikiauivai. Ni Napoova ii mmooriyauvaa na inna Mmaapuvootama iikiauivai. ²⁰ Ni Napoova niyara mmuduuya riivaara mmuakiaa mmoori ari iiyauvaa ni vitaivai. Ngia teeda nnikiaraakiateera ivo vo mmoori vooyauvai tauraa ni vitai mmooriyauvaa yaataraanara mmooriyauvaa fai ni vitainaravai. ²¹ Ni Napoova vaa putuuya tikiai diitada hara kiada variaaneema na inna Mmaapuvootama ni iikiatainai gioonna kiaapuuya na iinai fai iya tupatupaa variaaravai. ²² Hama ni Napoova ariinoo gioonna kiaapu voovai kua pinaana yapa kioo yaparavai. Kua pinaana yapa kioo yaparaira mmoori aataru mmuakiaavai vaa ari Mmaapuvaa ni mivaivee. ²³ Gioonna kiaapuuya kua yoketaivaa ni Napoonnara kiaaneema na inna Mmaapuvaa ni niyaraatama kua yoketaivaa kiateera ni Napoova kua pinaana yaparaira aataruuvaa ni mivaivee. Hama gioonna kiaapu voovoono na inna Mmaapuvaa niyara kua yoketaivaa tioo hama ni Napoova ni titoovaraataama kua yoketaivaa tiivai.

²⁴ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono ni kuaivaa tuqin-nama rikioo ni titoovara kutaavaivee tiivoono tupatupaa variraivaa vaa varaivaivee. Fai hama ivo kua pinaivaki varinaravaivee. Vaa aikiooma putiraivaa iya yaataru kioo tupatupaa variraivaa varaivaivee. ²⁵ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Suai voovai fai nninaravai. Ai, mo vaa aavaa nninoo. Fai hama ausa hanigieerada putiraia roosiima variaiaa na Anutuugaa Mmaapuvaa ni kuaivaa rikiada arinaima rikiaiaano fai aikiooma tupatupaa variraivaa varaaravai. ²⁶ Tupatupaa variraiva oyaivo ni Napoova ni mikio innaki vainema na inna Mmaapuvaa ni kuaivai. ²⁷ Na Vaidiivaa Mmaapuvai variauvaara ivo kua pinaivaara Dianeera ni tikiai na diauvai. ²⁸ Sa ivaara ngia nnikiaraakiatee. Ii suai ivo nninai rikiada vaa putuduu hau kiooya ni kuaivaa rikiada ²⁹ mmata nnauvakidiri diitaaravai. Vooya vaa yoketaa mmoori varooya diitada tupatupaa variaaravai. Vooya maisa mmoori varooya diitakio kua pinaivaki iya yapa kinai ngiari mmoori maisaiyauvaa irisaiyauvaa varaaravai.

Vaidi vooyaano Yisunnara oyaivaara kooyaa tiravai

³⁰ Hama na yopeema nenenaideri mmooriivaa iikiauunoo. Anutuugo kua ni giaa ni miivaugiataama na kua pinaivaara diee vaina iikiauunoo. Hama nini iikiatai mmooriivaa na iikiauunoo. Ivo ni titooavaa inna iikiatai mmooriivaa na iikiauunoo. Ivaara kua pinaivaki ni kuaivo safu tuanaavai vainoo.

³¹ Fai neneeno nenenaideri niniiyara kua voovai tino fai ni kuaivo hama kaanainaravai. ³² Ari voovoono niyara kuaivaa tiivo varinoo. Vaa na rikiauunoo. Ivo niyara tii kuaivo kutaavai vainoo. ³³ Ngia Yuvuaanaa kuaivaa rikiaaraivaara vaidiyya titooduu innasi vuduu ivo niyara kua kutaivaa tuuvaa vaa ngia rikieeravai. ³⁴ Vaidi mmatayaa voovoono niyara kua kutaivaa tiivaa hama ni rikiaatainoo. Anutuugo ngii vitoo aataru yoketaivau ngii yapa kiaiveeraivaaraina Yuvuaano niyara kua kutaivaa tiivaara kati na itaa kua kiauunoo. ³⁵ Yuvuaano ngia toobaivaa subi kiaavo too ruvuaaheeraivaa roosiima varuduu ngia innara aikioovaivee tida inna mmeekiaivau kiisa suai varida inna kuaivaara sirigairavai. ³⁶ Ni mmooriyauvoono Yuvuaano niyara tuu kuaivaa yaataravai. Ni mmooriyauvaa ni Napoova ni muduu na iima taika kiaa mmooriyauvoono ni oyaivaa kooyaa vitaikiai teeda gionna kiaapuuya kiauunoo: Ari Koovaano inna titaa kiaikio tiivaivee, kiaavai. ³⁷ Ni Napoova ni titoovoono ariinoo niyara tiivai. Ngia hama inna kuaivaa rikiaada hama inna viri nnikiivaa taavai. ³⁸ Ivo ni titooduu na tummuivaara ngia hama kutaavaivee kiaivaara hama inna kuaivo ngiiki vainoo. ³⁹ Ngia Anutuugaa kua fafaaraivaa makemakee jaarida yaata utida kiauunoo: Ta ivaa jaarida tupatupaa variraivaa varaaravee, kiaa iikiauunoo. Ii kua fafaara ivo niyara tikiainnaata ⁴⁰ mo ngia tupatupaa variraivaa varaaraivaara hama niyara kutaavaivee kiaa kiada hama niisi nnida ivaa varaano.

⁴¹ Vaidiyya niyara yoketaavee kiaiya kuaivaa hama na rikiauvai. ⁴² Vaa na ngii tauvaivee. Ngia hama Anutuugaara mmuduuya ruaivaa vaa na tauvaivee. ⁴³ Na ni Napoovaano ni titooduu na tummuivaava hama ngii ausaiyauvo ni varainoo. Fai ari vo vaidi voovoono arinaideri tiivoono nnino fai ngii ausaiyauvo inna varaanaravai. ⁴⁴ Ngia ngiingiiyara ngiingiiyara yoketaavaivee kiaivaara sirigakiauunoo. Anutuugo mmuaavoono ngiyyara yoketaavee tiivaa hama ngia ivaa varaara iikiauunoo. Itaama vaiki ai mo ngia dataama innara kutaavaivee kiarannee? Hama yopeemavee. ⁴⁵ Ngia sa yaata utatee. Hama na ngii mmaara kuaivaa ni Napoonnaata kua tinaravai. Nnaaru varuu vaidi Musiiva ngii tuqinnaanaraivaara ngia yaata utida ivaa puaisakama utuaano. Fai ivoono ngii mmaara kuaivaa tinaravai. ⁴⁶ Ngia ivo tuu kuaivaa rikiaada kutaavaivee tutiri. Ni kuaivaaraatama rikiaada kutaavaivee kiaatirivee. Ivoono niyara fafaara reeravai. ⁴⁷ Ngia hama ivo fafaara roo kuaivaa rikiaada kutaavaivee kiaatiri. Dataama kiada ni kuaivaaraatama rikiaada kutaavaivee kiaatirinne? Yisuuvaano Yutayaiyaata itaa kua tiravai.

6

Yisuuva vaidi kaayau (5000) yeenna mmiravai

(Matai 14:13-21; Maraka 6:30-44; Rukaaso 9:10-17)

¹ Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kiooduu nnaagiai vo suai voovaki ari ngiaam-muayaatama kanuuvaki karada nnoori Karirayaa vuai nnutuuvo Tiperiaa nnoori haru-ungaivaa karada sainai viravai. ² Vuduu teeda kaayau gionna kiaapuuya Yisunna nnaagiai viravai. Iva Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookaruyauvaa iinno nniita-rooya tuqinnooduu toovaara iya inna nnaagiai viravai. ³ Vuduu Yisuuva ari ngiaam-muayaatama nnoori sainai taapiivau karada ivau variravai. ⁴ Ii suai ivaki Yutayaiya buusa Varaigiataivaa nneera suaivo vainima vairavai. ⁵ Vauduu Yisuuva tooduu kaayau gionna kiaapuuya innasi nnida varuduu ivo Piriipaa tunoo: Aa gionna kiauupu kaayau aaya yeenna nnaaravaa ta deevakidiri varaunannee? tiravai. ⁶ Yisuuva Piriipaa iinno taanaree kiaa inna itaa kua tiravai. Vaa ivo iinaravaa ariinoo too rikieeravai.

⁷ Piriipo inna kua sai tunoo: Fai ta kaayau sikauyuvaaadiri yaaku vaidivaitana yuku yaaku taika kiada (200) yookaama kiada yeennaiyauvaa varada kiki ai iya kiisa kisama nnaasu nnaaravaivee, ⁸ tuduu ari ngiaammuu voovai Simoono Petoosaas kataivaa nnutuuvo Adiriaaso Yisunna tunoo: ⁹ Aa ngiaammuu aavau dioo vai aavo bereeta yaaku saivai utu kioo tavau taaravaitanaatama utinoo. Dataama mmuakiaa gionna kiauupu aavaki variaa aaya iyauvaa nnaarannee? ¹⁰ tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Gionna kiauupuuya tikiai variatee, tuduu rikiaada kaayau ferefuruunnaiyauvo ivau vauyavunu hara kiada variravai. Varuduu teeda vaidiyya nnaasu jaaruduu kaayau (5000) ivau variravai. ¹¹ Varuduu Yisuuva bereetaiyauvaa tu kioo vainno Anutuugaata kua yoke-taivaa kiaa kioo ari ngiaammuauya mmuduu gionna kiauupuuya hara kiada varuuya mmiravai. Mmi kiooduu Yisuuva tavauvaitanaatama mmuaikaraama kioo iya mmuduu iya nnaataama utuuvaa nneeravai. ¹² Nnooduduu iya ausaiyauvo rasi tuduu rikioo

Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Yeenna nneeda kiaa arai yatiiyauvaa rupi nuunama yapaatee. Iya yeenna saiyouvai nnaa unaageenama pikiaarainnoo, ¹³ tuduu rikiaada iyauvaa rupi nuunama kiada yeenna bereeta yaaku saivai nneeda kioo arai yatiiyauvaa rupi nuunama utua yaakuuvaitana yukukidiri taarama rummua yapa kieravai.

¹⁴ Yapa kioodoo teeda Yisuuva Anutuugaa mmoori ari vookaravuaa uuvaa gioonna kiaapu ivaki varuuya teeda tunoo: Forofetaa voovai mmatayaa tiinaravai kutaa tuanaa aanna ii vaidi ivovee, ¹⁵ tuduu Yisuuva too rikiooduu iya nnida inna puaisa utida vitada kieeta vaidivai inna yapaaree kiaa uduu rikioo ivo arivana taapiivaura keenaa viravai.

Yisuuva nnoori veraivau nuairavai

(Matai 14:22-23; Marakaa 6:45-52)

¹⁶ Vuduu hannainno varuduu rikiaada ari ngiaammuauya nnoori haruungaivakira tiida ¹⁷ siriivaudiri ngiari kanuuvaa varada nnoori sainai kava vara ranada Kapanaumara nniravai. Nnida varuduu heenauduu Yisuuva hama akiairaama kioo iyasi nniravai. ¹⁸ Hama nnuduu yuunna yaamurukaivo nnooriivaa rummua ketekaatooduu ¹⁹ ari ngiaammuauya yatari sagaiyauvaa utida nnooriivaa ruvuatia rada nnoori vuutaivau nnida varida tooduu Yisuuva nnoori verenovau raa roo iyasi ngioo kanuuvaa vainima nnuduu teeda ari ngiaammuauya kaayauma aatuuravai. ²⁰ Aatuuda varuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Sa aatuukiatee. Na ngiaunoo, ²¹ tuduu rikiaada iya innara sirigaida tunoo: Mo kanuu aavaki karee ngianee, tuduu ivaki karoo varinee tuu saivaata vaa iya yaata utua rada kuaree kiaa vuu yoo sinnaivaki kanuuvoo numa diravai.

Gioonna kiaapuuya Yisuunnara buairavai

²² Vauya patauduu kaayau gioonna kiaapuuya homo nnoori haruunga siri sainai hara kiada varuuya yaata utida kiaanoo: Nau ta taunnano mmuaa kanuuvai nnaasu ivau vaivai. Yisuuva hama ivaki karoo ari ngiaammuauya tasipama kuaivaivee, kiaa kiada iavaara vaa iya arinaima teeda rikieeravai. Ari ngiaammuauya inna pikiaada iyananaa vuuvaa vaa iya arinaima teeda rikieeravai. ²³ Teeda rikiaada varida tooduu vaidiyya yoo sinna Tiperiaadiri ngiari kanuuyauvaa varada nniravai. Nnida Udaanga Yisuuva yeenna bereetaiyauvaa Anutuugaata kua yoketaivaa kiaa kioo gioonna kiaapuuya mmuduu nnoovau vainima nnida ivau iiravai. ²⁴ Iida varuduu gioonna kiaapu ivaki varuuya Yisuunnaraata ari ngiaammuauyaraatama buaama rada tooduu hama iya teeda vauduu teeda iyaatama sunada kanuuyauvaki karada Kapanaumara Yisuunnara buaama rada viravai.

Yisuuva ngiau aapuuvakinmaa yeennaivovee

²⁵ Vidada nnoori haruunga siriivau oro tooduu Yisuuva iya too vauduu teeda inna tunoo: Vitaira-o, a दौरा सुअी न्गिअनुकअुअिनु नुमअ अवअु द्दिअनुनेे? ²⁶ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ngia yeenna bereetaiyauvaa nneeda tooduu ngii nnaataama utuduu nnoovaraida ngia niyyara buaama rada ngiaanoo. Hama na Anutuugaa mmoori ari vookaravuaa iikiaaduu ngia toovaraida ngia niyyara buaama rada ngiaanoo. ²⁷ Yeenna nneeraiyauvo uudainaraiyauvaara sa mmoori varaatee. Yeenna ari vookaravai tupatupaa vairavaara mmoori varaatee. Ii yeenna ivaa fai Na Vaidiivaa Mmaapuuvooonoo ngii minaravai. Ni Napoova Anutuugaonoo ni mmataama kioo fai a aikiooma ni mmooriivaa iinarakuavee tuuvaara na ngii minaravaivee, ²⁸ tuduu rikiaada iya inna yaparaida tunoo: Mo ta dee mmoorivai iida fai Anutuugaa mmooriivauvaa iikiaarannee? ²⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Aa na tinara kua aavo inna Anutuugaa mmoorivai. Ivo titoo vaidiivaara kutaavaivee kiatee, ³⁰ tuduu rikiaada iya inna sai tunoo: A dee mmoori ari vookaravai iinai fai ta teeda a itaa kua kiannaivaara kutaavaivee kiarannee? E aanii mmoorivai iinarannee? ³¹ Ti taato nnaakukiaiyaa koo mmuyai gaanga yoo sinnaivaki varuduu yeennaivaa nnutuuvoo menaivo tuuduu nneeravai. Ivaara Anutuugaa kua fafaaravoo vainoo tinoo: Ivo ngiau aapuuvakidiri yeennaivaa kioodoo tuuduu nneeravaivee. Fafaaravoo itaa kua tiivaivee, ³² tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Musiiva hama ngiau aapuuvakidiri tiira yeennavai ngii miravaivee. Ni Napoovaano yeenna tuanaivaa ngiau aapuuvakidiri ngii mivaivee. ³³ Anutuugo ngii mi yeennaivo inna ivo ngiau aapuuvakidiri tuoo tupatupaa variravaa gioonna kiaapu mmatayaa variavai mmuivovee, ³⁴ tuduu rikiaada iya inna yaparaida tunoo: Udaanga-o, ii yeenna ivaa mmannammanna ti mmianee, ³⁵ tuduu rikioo ivo tunoo: Mo neenoo aanna yeennaivovee. Fai gioonna kiaapuuya aa yeenna aavaa nneeda tupatupaa variravaa varaaravaivee. Gioonna kiaapu vooovooonoo niisi nniivoonoo fai hama niyyara inna yeenna rainaravai. Gioonna kiaapu vooovooonoo niyyara kutaavaivee tiivoonoo fai hama niyyara inna nnoori rainaravai.

³⁶ Vaa na tauraa ngii giaa ngii miaukainnaata ngia ni teedaatida hama ngia niyyara kutaavaivee kiaanoo. ³⁷ Gioonna kiaapu Anutuugo ni minaravai fai mmuaavai mmuaavai

niisi ngiaaravai. Niisi nnikiai fai hama na iyara ooqoo tinaravai. ³⁸ Hama nini iikiatai mmooriivaa iinaraivaara na ngiau aapuuvakidiri tiiravai. Ni titoovaa inna iikiatai mmooriivaa na iinaraivaara ngiau aapuuvakidiri na tiiravai. Ivaaraina na hama iyara ooqoo tinaravai. ³⁹ Ni titoovaa inna iikiatai mmooriivo ataama vainoo. Gioonna kiaapu iva ni niyiya fai na hama voovai pikieeraina iya puaisa utuee yapooma nnaagiai suaivaki iya tinai rikiada diitada tupatupaa variraaravai. ⁴⁰ Ni Napoonna inna iikiatai mmoori voovai ataama vainoo. Gioonna kiaapu mmuakiaaya na inna Mmaapuuvaa ni teeda niyara kutaavaivee kiaiya fai tupatupaa variraivaa varaaravai. Fai yapooma nnaagiai suaivaki na iya tinai rikiada diitada tupatupaa variaaravaivee, tiravai.

⁴¹ Vaa Yisuuva ariyara tunoo: Yeennaivo ngiau aapuuvakidiri tuuvo neenoovee, tuuvaara Yutayaa vaidiyya innara hanigiaanigieera kua tiravai. ⁴² Iya tunoo: Ai, aa vaidi aavo Yoosiipaa mmaapu Yisuuvavee. Vaa ta inna kaano koovaitana taunnavaivee. Mo aanna dataama kioonno ivo tinoo: Na ngiau aapuuvakidiri tiiravaivee, tiinne? ⁴³ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Sa niyara hanigiaanigieera kua kiatee. ⁴⁴ Hama gioonna kiaapu voovoono yopeema kati niisi nninaravai. Ni Napoova ni titoovoono yamayamaa kua tinono ivo numa di numa diima roo ngioo ngioo niisi nninaravai. Ivo nninai fai yapooma nnaagiai suaivaki na tino rikioo diitoo tupatupaa varinaravai. ⁴⁵ Nnaaruaa forofetaiya roo kuaiyauvaki vo kuavai vainno tinoo: Gioonna kiaapu mmuakiaaya fai Anutuuoqo kuaivaa iya kiasa mmioo iya vitainaravaivee. Kua fafaaraivo vainno kuaivo itaa kua tiivai. Gioonna kiaapu mmuakiaaya mmuavaivi mmuavaivi ni Napoonna kuaivaa arinaima rikiada iva iya vitai aataruuvaa arinaima taiya fai niisi ngiaaravai. ⁴⁶ Hama gioonna kiaapu voovoono ni Napoonna taivaivee. Neeno Anutuuaasidiri tummuavoono nnaasu ni Napoonna tauvaivee.

⁴⁷ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono ausa hanigioo ni iyara kutaavaivee tiivoono tupatupaa variraivaa vaa variraivaivee. ⁴⁸ Ngia yeennaiyauvaa nnaa kiada variaivaa roosiima neenoo ngii yeennavai variaunoo. ⁴⁹ Nnaaru koo mmuyai gaanga mmataivuu Anutuuoqo ngiau aapuuvakidiri yeennaivaa nnutuuvo menaivaa ngii taato nnaakukiaiyanai yapa kiooduu nnaa kiada varida nnaagiai putiravai. ⁵⁰ Mo aa yeenna aavo ngiau aapuuvakidiri tiivaa fai gioonna kiaapu voovoono nnaivo hama putinaravai. ⁵¹ Aa yeenna aavo ngiau aapuuvakidiri tiivo variraivaa oyaivo neenoovee. Fai gioonna kiaapu voovoono aa yeenna aavaa nnaivoono fai tupatupaa varinaravai. Aa yeenna aavaa na inna mmminaravo inna ni mmammavai. Gioonna kiaapu mmuakiaaya tupatupaa variateera fai na putuee ni mmammaivaa iya mmminaravaivee, tiravai.

⁵² Tuduu rikiada Yutayaa vaidiyya yaagueeqama ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Mo dataama kioo aa vaidi aavo ari mmammaivaa ti mmminai ta nnaarannee? tiravai. ⁵³ Yisuuva iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngia hama Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ni mmammaivaata ni kiauvaatama nneekio rikioo fai hama tupatupaa vari-raivo ngiiki vainaravai. ⁵⁴ Gioonna kiaapu voovoono ni mmammaivaata ni kiauvaatama nnaivoono vaa tupatupaa variraivaa variraivaivee. Fai itainnonno yapooma suai nnaagiai na tino kava diitaanaravai. ⁵⁵ Ni mmammaivo inna yeenna tuanaa nneeraivoovee. Ni kiauvo inna nnoori tuanaa nneeraivoovee. ⁵⁶ Gioonna kiaapu voovoono ni mmammaivaa nnoo ni kiauvaava nnaivoono ni tasipama varikiai na innaki variaunoo. ⁵⁷ Ni Napoova tupatupaa variraivoono ni titooodu na tiiravai. Ivo varikiara tiee na variaunoo. Na variauvaara fai gioonna kiaapu voovoono ni nnaivo fai tupatupaa varinaravai. ⁵⁸ Mo aa yeenna aavo ngiau aapuuvakidiri tiivo inna neenoovee. Aa yeenna aavo hama ngii taato nnaakukiaiya nnoo yeennaivaa roosiivaivee. Iya ivaa nneeda nnaagiai putiravai. Fai gioonna kiaapu voovoono aa yeenna aavaa nnoo fai tupatupaa varinaravaivee, tiravai. ⁵⁹ Yisuuva Kapanaua nuunaira nnauvaki gioonna kiaapuuya kua mmayaayaivaa kiasa mmuu suaivaki ari putinaravaara ivo itaa kua tiravai.

Yisuuva tupatupaa variraivaara tiravai

⁶⁰ Yisuunna nnaagiai nuau gioonna kiaapu kaayauya iva tuu kuaivaa rikiada tunoo: Aa kua aavaa ta rikiaunnano mmuuararai kuavai. Mo deeyano aikiooma rikiarannee? Hama ta yopeema rikiaravaivee, ⁶¹ kiasa kiada Yisuunna kuaivaara iya itaama yaata utida hanigiaanigieera kuaivaa tuduu inna aakiaivo vaa rikieeravai. Rikioo ivo iya tunoo: Ii na kiau kua ivaa ngia rikiaavo ngii pikiaatannee? ⁶² Fai itaikiai Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo keenaa nene tummuvaikakira vinai rikiada fai ngia teeda dataakiaarannee? Fai ni kuaivaara kutaavaivee kiarannee? ⁶³ Anutuuoqaa Mmannasivoono vaidi vari-raivaa vaidiivaa mmiivaivee. Nnabaivoono mmanna nnabavaivee. Na kiau kua aavo Mmannasivaa roosiivai. Fai tupatupaa variraivaa ngii minaravai. ⁶⁴ Na itaa kua kiauikai rikiada ngia hama vooya niyara kutaavaivee kuaivaivee. Yisuuva itaa kua tiravai. Vooya hama innara kutaavaivee kiarariyara vaa Yisuuva tauraa rikieeravai. Vaidi voovoono

inna nnammutuaya kooyaa iya inna vitainaraivaaraatama vaa tauraa ivo arinaima rikieeravai. ⁶⁵ Yisuuva vo kua voovaata iya kiaa mmioo tunoo: Ivaaraina vaa na ngii giaa ngii miee kiauunoo: Fai Anutuugo hama gioonna kiaapu voovai aakiaivaa yuruuno too fai hama niisi nninaravaivee, kiauunoo, tiravai.

⁶⁶ Yisuuva itaa kua tuuvaara inna nnaagiai gioonna kiaapu kaayau nuauya inna pikiada ngiari toovau viravai. ⁶⁷ Vuduu Yisuuva iya vuuvaa too ari nnaagiai nuaira ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri taarama tunoo: Ngieeta ni pikiada ngii kuatainnee? ⁶⁸ tuduu Simoono Petorooso inna sai tunoo: Udaanga-o, mo ta deevaasi kuaarannee? I kua kutaivo tupatupaa varira aataruuvaa kooyaa ti vitaivai. ⁶⁹ Aanna makee ta aiyara kutaavaivee kiaa kiada a Yoketaa Tuanaikua Anutuugaasidiri tuuvaara ta rikiaunnaanoo, ⁷⁰ tuduu Yisuuva iya sai tunoo: Na yaakuuvaitana yukukidiri taarama ngii mmataama kiauvai. Mo ngiikidiri voovai mmagia maisavai varinoo, tiravai. ⁷¹ Simoono vuai nnutuuvo Isariootaa mmaapuuvaa Yutaasaara Yisuuva itaa kua tiravai. Yisuunna ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri taarama varuuvakidiri Yutaasoono Yisuunna nnammutuuyi kooyaa inna vitainaravivee.

7

Yisuunna kataunnaiya hama innara kutaavaivee tiravai

¹ Yisuuva iyaata kuaivaa kiaa taika kioo Karirayaa mmataivau nuairavai. Yutayaa vaidiyya inna ruputu kiaara vuvaara hama Yutayaa mmataivau inna kuatauduu Karirayaa mmataivau nnaasu nuairavai. ² Ii suai ivaki Yutayaiya buusa voovai nneera suaivo vainima nniravai. Ii buusa ivaa nnutuuvo Unnakua Nnauvaa buusavai. Ngiari taato nnaakukiaiyya koo mmuyai gaangaivau nuaida varida varida unnakua nnauyauvaki varuuvaara yaata utida buusaivaa nneeravai. Iqii buusa ivo vainima nnuduu ³ Yisuunna kataido inna tunoo: Aa mmata avau pikiee Yutayaa mmataivaki kuane. Gioonna kiauupuuya i nnaagiai nuairaiya ee iira mmooriyauvaa taateerivaara kuane. ⁴ Vaidi voovai ari nnutuuvo ngiau aapu kuanarivaara hama ari mmooriivaa hatainaravai. Ii mmoori ee iikianna iyauvaa iinaree tiee inna mmuakiaa gioonna kiauupuuya vitaakianee. ⁵ Ari kataido itaa kua kiaa kiada hama innara kutaavaivee tiravai. ⁶ Yisuuva iya tunoo: Na kuanara suaivo hama nninoo. Ngia kuaara suaivo sabi suaivai. ⁷ Gioonna kiauupu mmataiyaa diaiyya ngiiyara mmuduuya ruaavai. Mo hama niyara mmuduuya ruaavai. Na kooyaa ngiari mmoori maisaiyauvaa iya vitaakiauvaa iya niyara nnannataavai. ⁸ Ngiengie buusa nnaara kuatee. Ni suaivo hama vaama nniivaara hama na ii buusa ivakira kuanaravaivee. ⁹ Ivo itaa kua kiaa kioo Karirayaa ivaki hara kioo variravai.

Unnakua Nnauvaa buusaivaa Yisuuva oro teeravai

¹⁰ Hara kioo varuduu ari kataido buusa nnaara vida kiooduu Yisuuva varioo ivootama nnaagiai viravai. Hama ivo kooyaa virama kioo hatauma viravai. ¹¹ Buusa nneera aakiaivaki Yutayaa vaidiyya innara buaama rada nuaida tunoo: Deevakiinno variinnee? ¹² tuduu gioonna kiauupuuya innara ngiari avuki ngiari avukiida murumuru tuduu vooyaano tunoo: Yoketaa vaidivaivee, tuduu vooyaano tunoo: Hamavee. Ivo gioonna kiauupuuya unnakua tioo varivaivee, ¹³ tuduu Yutayaa vaidiyyara iya aatuvaara hama gioonna kiauupu voovoona kooyaa innara tiravai.

¹⁴ Hama kooyaa innara tuduu buusa nneera suai saivai homo vauduu Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki vioo gioonna kiauupuuya kua kiaa mmioo variravai. ¹⁵ Kiaa mmioo varuduu rikiaada Yutayaa kieetaiya kaayauma nnikiaraida tunoo: Aa vaidi avaa hama vitaira voovoona inna vitaivai. Mo dataama kioo ari vo kua ari vo kuaivaa ti kiaa ti mmiinnee? ¹⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Aa na ngii giaa ngii miau kua avoo hama ni kuavai. Anutuugo ni titooavaa kuavai. ¹⁷ Na ngii giaa ngii miau kuaivaa nenenaidiri yaata utee ngii giaa ngii miaunnee? Vara Anutuugo ni giaa ni mii kuavaina na ngii giaa ngii miaunnee? Ngia ivaara yaata utuaano. Rikiaatee. Fai gioonna kiauupu voovoona Anutuuga yaata utiivaugiatama mmooriivaa iinaree tioo fai ivo niyara arinaima too rikioo tinara: Ivo Anutuugo inna kiaa mmuu kuaivaa tiivaivee, tinaravai. ¹⁸ Vaidi voovoona arinaidiri kuaivaa tioo ariyara yaata utuoo ni nnutuuvo ngiau aapu vakiaiveera tiivai. Neenoo ni titooavaara yaata utee ni titooavaa nnutuuvo ngiau aapu vakiaiveera tiee kutaa kuaivaa nnaasu tiee hama unnakuaivaa kiauvai. ¹⁹ Nnaaru Musiiva mmaanna tuu kuaivaa vaa ngii giaa ngii miravai. Mo ngia mmuaavai mmuaavai ivaa rikiaadata hatoka kiada hama safuuma variaavai. Ngia aaniira ni ruputu kiaara iikiannnee? ²⁰ tuduu rikiaada gioonna kiauupu ivaki nuunauya inna tunoo: Mmagia maisaivo i aakiaivaki hara kioo varinoo. Hama ta i ruputu kiaara iikiannnaanoo, ²¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na mmuaa mmoori ari vookarivaava kati varira suaivaki iikiakai ngia teeda nnikiarakiavaai. ²² Musiiva mmama hatokoo aataruuvaa ngii miravai. Ai, hama Musiinnasidiri

nniivai. Ngii rubu tabeeyakidiri nniivai. Mo mmaanna tuu aataruuvaudiri ngia ngii nnaakara meedi mmaapuuya suai yaaku saivai karasaidiri taaravooma suaivo nnikiai iya mmammaiyauvaa kati varira suaivaki hatokaavai. ²³ Musiiva tuu kuaivaa hatokeevoora kati varira suaivakiaatama ngia nnaakaraiya mmammaiyauvaa hatokaavai. Ngia itaama iikiaani na kati varira suaivaki vaidiivaa mmamma eyommaavai tuqinnaavaara aaniira niyara ngii ausaiyauvo nnannatainne? ²⁴ Sa kuminayaa vaidiivaa teeda voida kua pinaivaa innaki yapaatee. Kua oyaivaara tuqinnama yaata utida safuuma kiada innaki kua pinaivaa yapaatee, tiravai.

Iya tunoo: Aanna Anutuugo mmataama kioo

vaidi Misiavonnee? tiravai

²⁵ Tudu rikiada Yerusareema diaa gioonna kiaapu vooyaano tunoo: Aa vaidi aavaa iya ruputu kiaara iikiaa vaidiivonnee? ²⁶ Ai, taatee. Ivo kooyaa iya tasipama kua tioo varikiiai hama iya inna kiaanoo. Vaa ti kieetaiya arinaima inna teeda kiaanoo: Aanna Anutuugo mmataama kioo vaidiivovee, kiaanone? ²⁷ Anutuugo mmataama kioo vaidiivo nnino rikioo hama gioonna kiaapu voovoono ivo nniivaki taanaravai. Aa vaidi aavo nniivaki vaa ta taunnavaivee, tiravai.

²⁸ Yisuuva nuunaira nnaa pinaivaki homo kuaivaa iya kuaa mmioo varioo kooyaa tunoo: Vaa ngia kutaa tuanaa ni taayanee? Vaa ngia na tummuua yoosinnaivaki taayanee? Hama na nenenaidiri tiiravai. Ni titoooono inna kutaavai. Hama ngia inna taavai. ²⁹ Vaa na inna tauvai. Ivo ni titooduu na innasidiri tummuuvaara vaa na inna tauvaivee, ³⁰ tuduu rikiada vaidiiva inna utuaara uduu inna suaivo hama nnuuvaara hama vaidi voovoono inna utiravai. ³¹ Hama utuduu iya nuunavaki varuu gioonna kiaapu vooyaano innara kutaavaivee kua kiada tunoo: Anutuugo mmataama kioo vaidi nninaraivoono aa vaidi aavo Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookaraiyauvaa iyyauvaa hama yopeema yaataraanaravaivee. Aanna ii vaidi ivovee, tiravai.

Vaidi kieetaiyaano ngiaammuaaya Yisuunna utuateera titeeravai

³² Tudu rikiada Farisai vaidiiva gioonna kiaapuuya Yisuunnara itaa kua murumuru tuu kuaivaa rikiada iyaatama Anutuugaara puara kati hudeera vaidi kieetaiyaatama nuunaira nnauvaara dira vaidiiva titooduu Yisuunna utuaara iiravai. ³³ Yisuuva vaidi Farisaiya tunoo: Fai na homo kiisama ngii tasipama vari kие ni titooaasi kava kuanaravai. ³⁴ Fai na vinai ngia niyara buaidada teekiai hama na ngii tee vainaravai. Na oro varinaravaki hama ngia yopeema kuaaraivaara ngia niyara buaidada teekiai hama na ngii tee vainaravaivee, ³⁵ tuduu rikiada Yutayaa vaidiiva ngiari kua mmi ngiari kuaa mmiida tunoo: Hama ta inna taateera tiivo ivo deenataa kuanarainno tiinee? Ivo Yutayaa gioonna kiaapuuya ari voopinnaa Ereenga yoosinnaivaki variaiyasi vioo Ereengaiya kua mminara kuanarannee? ³⁶ Ivo tinoo: Ngia niyara buaidada teekiai hama na ngii tee vainaravai. Na oro varinaravaki hama ngia yopeema kuaaravaivee, tiivo ari dee kuavainno tiinee? tiravai.

Mmannasa Yoketaivo nnoori rumuruumaivaa roosiravai

³⁷ Iya Unnakua Nnauvaa buusaivaa nneera suaivyauvo vakia roo vioo vioo taikaanara suaivo pinaa suaivai vairavai. Ii suai ivaki Yisuuva diitoo puaisakama tunoo: Gioonna kiaapu voovoono inna nnoori raino niisi ngioo nnoori nnaivee. ³⁸ Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovoono niyara kutaavaivee tiivaakidiri nnoori rumuruumaivo tiineema fai yoketaa nnooriivaa vaidiivo nnoo tupatupaa varira nnooriivo fai innakidiri mmannammanna tiinaravaivee. Fafaaraivo itaa kua tiivaivee. ³⁹ Yisuuva gioonna kiaapuuya innara kutaavaivee kua iya Mmannasa Yoketaivaa varaaraivaara itaa kua tiravai. Ii suai ivaki Anutuugo ari yoosinna ari vookaravaki hama Yisuunna vita yapoovaara hama Mmannasa Yoketaivaa titooduu tiiravai.

Gioonna kiaapuuya Yisuunnara taara yaata utiravai

⁴⁰ Gioonna kiaapu vooyaano iva tuu kuaivaa rikiada tunoo: Aa vaidi aavo kutaa forofetaa vaidi ta innara faannairavovee, ⁴¹ tuduu vooyaano tunoo: Ivo Anutuugo mmataama kioo vaidiivovee, tuduu vooyaano tunoo: Ai, hama Anutuugo mmataama kioo vaidiivo Karirayaivakidiri nnino. ⁴² Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Fai Anutuugo mmataama kioo vaidiivo Davuitinna oyaivakidiri diitaanaravai. Davuitiva varuu yoosinnaivaa nnutuuvo Pitiriheemaivaki kaano ivaki variivoono inna mmataanaravaivee. Fafaaraivo itaa kua tiivaivee, ⁴³ tuduu rikiada Yisuunnara vooyaano vo yaata utiravai yaata utuduu vooyaano ngiari voovaugiataama yaata utiravai. ⁴⁴ Itaama uvvakidiri vooyaano inna utuaaree kua uduu hama voovoono inna utiravai.

Vaidi kieetaiya hama Yisuunnara kutaavaivee tiravai

⁴⁵ Hama inna utuduu rikiada nuunaira nnauvaara dira vaidiyya kava vara ranada Anutuugaara kati puara hudeera kieeta vaidiyyaata Farisaiyaatama iyasi vuduu teeda iya yaparaida tunoo: Mo ngia aaniira hama inna utu kiada vaidada aapi ngiaannee? ⁴⁶ tuduu rikiada iya sai tunoo: Ai, mo ta rikiaunnano tauraa hama vaidi voovoona aa vaidi aavo tii kua aavaa roosiima tiivaivee, ⁴⁷ tuduu rikiada Farisaiya iya tunoo: Ivo ngiitaata ngii unnakuainno tiinnee? ⁴⁸ Ti nnoonnaiyacidiriaata Farisaiyacidiriaatama dee vaidi voovoona innara kutaavaivee tiinnee? Hameetavee. ⁴⁹ Aa kumina gioonna kiaapu aaya kua mmaanna tuu kuaivaa hama rikiaiyya Anutuugo irisai maisaivaa iya mmiivaivee, ⁵⁰ tuduu rikioo Farisaiyacidiri duu vaidi voovai nnutuuvu Nikotimaaso vaa tauraa Yisuunnaata kua tira vaidivoono iya tunoo: ⁵¹ Ta titi kua mmaanna tiraivaidiri hama vaidi voovoona tomeda iiraivaa irisaivaa tauraananaa kati inna mmaara kua yeena rau kiada inna mmaaravai. Ta kua pinaana inna yapa kiada kua oyaivaara arinaima inna rikiada inna tomedaivaa irisaivaa kua yeena rau kiada inna mmaaravaivee, ⁵²⁻⁵³ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo eetaata Karirayaa diaa vaidikuannee? Anutuugaa kuaivaa yaaruue tuqinnama rikiaanee. Fai a teeno hama kaanainaravai. Hama vaidi forofetaa voovoona Karirayacidiri nniivaivee. Farisaiyaano itaa kua tiravai.

8

Gioonna vaati ruaivo ari vo vaidivai tasipooduu teeravai

¹ (Mmuakiaaya ngiari nnauki vida tara kiooduu Yisuuva taapi Oriveetaivaara viravai. ² Vioo vioo ivaki vauvo patauduu kava vara ranoo nuunaira nnau pinaivakira nniravai. Ivaki nnuudu teeda gioonna kiaapu mmuakiaa ivaki duuya innasi nuunauduu Yisuuva hara kioo varioo kuaivaa iya kua mmiravai. ³ Kiaa mmioo varuduu Anutuugaa kua mmaanna kua mmiraiyyaata Farisaiyaatama gioonna sabi nuairavaa vitada Yisuunnasi nniravai. Ii gioonna ivo ari vo vaidi voovai tasipooduu tooya inna vitada Anutuugaa kua mmaanna kua mmiraiyyaata Farisaiyaatama iyasi nnuudu teeda vitada Yisuunnasi nniravai. Numa gioonna kiaapuuya avuuvau ari mmaraa voovau kiada ⁴ Yisuunna tunoo: Vitaira-o, aa gioonna vaati ruua aavo ari vo vaidiivaa tasipaikiat teeda vitada tiisi ngiaani ta vitada iisi ngiaunnano. ⁵ Aa gioonna aavaa roosiivaara Musiiva ti mmaanna kua voovai ti kua ti mmioo tunoo: Sikauyavuaa habati kiada innayaa kagaarikio putuaivee. Musiivaano itaa kua tiravai. Eenoo aavaara dataa kuainna kiannanee? tiravai. ⁶ Iya inna iida teekio ivo koonnama tinai kua pinaivaa innaki yapaarivaara iya itaa kua tiravai. Itaa kua tuduu rikioo Yisuuva hama iya kua sai tirainno kookama kioo varioo ari yaaku oopuuvaaadiri mmataivau fafaara reeravai.

⁷ Fafaarainno varuduu iya sai ti kua ti mmianeeraivaara kava kava inna yapaaruduu rikioo ivo diitoo iya tunoo: Ngia hama mminnamminnaa maisatai voovoona ivonnaadee sikauvaa habati kioo tauraa innayaa kagaariaivee, ⁸ kua kioo kava kookama kioo varioo ari yaaku oopuuvaaadiri mmataivau fafaara reeravai. ⁹ Yisuuva itaa kua tuduu rikiada mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai yokovaiya tauraa Yisuunna pikiada tiida viravai. Tiida vida kiooduu Yisuuva arivai nnaasu homo ivau kookama kioo varuduu gioonnaivo homo ivau dioo vairavai. ¹⁰ Dioo vauduu Yisuuva diitoo inna yaparainno tunoo: Gioonna-o, iya deepiida kuaannee? Hama voovoona mmannammanna avau dioo vainno kua pinaivaa aiki yapainnee? ¹¹ tuduu rikioo inna sai tunoo: Nnoonna-o, hameeta kiaanoo, tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Neetama hama kua pinaivaa aiki yapaunoo. Kati kuane. Sa keenaa mminnamminnaa maisaivaa varaanee, tiravai.)

Yisuuva gioonna kiaapu mmatayaa diaiyya mmeekiavai

¹² Yisuuva kava nuunaira nnau pinaivaki gioonna kiaapuuyaatama kua tioo tunoo: Tooba subiaavo mmeekiaivo taineema na gioonna kiaapu mmatayaa diaiyya mmeekiavai variaunoo. Gioonna kiaapu voovoona ni nnaagiai nniivo fai mmeekia taivau nnaasu kati hara kioo varioo hama upisiivaki kuanaravaivee, ¹³ tuduu rikiada Farisaiya inna tunoo: Eenaidiri aiyara itaa kua kianna kua ivo unnakuavai kiannano, ¹⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ai, hama na unnakuavai kiaunoo. Na niniiyara kiau kuaivo kutaavaivee. Na ivakidiri tummuaiivaata na kuanarivaatama vaa na tauvaara ni kuaivo kutaavaivee. Na ivakidiri tummuaiivaata na kuanarivaatama hama ngia taavai. Vaa na tauvai. ¹⁵ Ngia mmanna mmatayaa diaaya roosiima kuaivaa niiki yapaunoo. Hama na vaidi voovai kuaivaa innaki yapaunoo. ¹⁶ Fai na vaidi voovaaki kuaivaa yapaanaree tiee ni kuaivo kutaavai vainai na innaki yapaanaravai. Fai hama neneenoo iinaravai. Ni Napoova ni titooovoona ni tasipama iinarivaara na kua kutaavai innaki yapaanaravai. ¹⁷ Ngii kua mmaanna tuu kua voovai vainno tinoo: Fai taara vaidivaitana vaidi voovaaki kuaivaa yapa kikio mmuaavau vainai ivaara ngia kiara: Kutaavaivee, kiaravee. Ngii mmaanna tuu kua voovai itaa kua tiivai. ¹⁸ Na neneenoo niniiyara kiau ko ni Napoova ni titooovo

niiyaraatama tiivaivee, ¹⁹ tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: I koova deevaunoo variinnee? tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Hama ngia ni teeda hama ni Napoonnaata taanoo. Ngia aikiooma ni taatiri. Aikiooma ni Napoonnaata taatirivee, tiravai.

²⁰ Yisuuva nuunaira nnau pinaivaa aakiaivaki vo nnau sikau yapeeraivaki dioo vainoo iia kua iyauvaa iya kiaa mmuduu hama voovoona numa inna utiravai. Hama inna suaivo nnuuvaara hama inna utiravai.

Ngia hama na kuanaraivaki yopeema kuaaravee

²¹ Hama inna utuduu Yisuuva yapooma keenaa iyaata kua tioo tunoo: Fai na ngii pikiee kuanaravai. Fai ngia niiyara buaidada teekiai hama na ngii teenai ngia ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa tasipama putuaaravai. Na kuanaraivaki ngia hama yopeema kuaaravee, ²² tuduu rikiada Yutayaa vaidiia innara tunoo: Dee kuavainoo ivo tinoo: Na kuanaraivaki ngia hama yopeema kuaaravee, tiinnee? Ivo ariinoo ari ruputu kioo putinaraivaara itaa kua tiinnee? tiravai. ²³ Tuduu rikioo Yisuuva vo kua vooyauvaatama iya tunoo: Ngia aa aduoo yoosinna aavaudiri diitaayavee. Na ngiau aapuuvakidiri diitauvaivee. Ngia aa mmata aavaudiri diitaayavee. Hama na aa mmata aavaudiri diitauvaivee. ²⁴ Ivaaraina na ngii giaa ngii miee kiaunoo: Ngia ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa tasipama putuaaravaivee, kiaunoo. Na ngii giaa ngii miauvo neenoovee kiauvaara fai ngia hama kutaavaivee tiraida fai ngia ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa tasipama putuaaravaivee, ²⁵ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo a giononnee? tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na tauraa ngii giaa ngii miau kuaivakidiri na niniyara kiaa kuaivaa kooyaa ngii giaa ngii miauvaivee. ²⁶ Na ngiiyaraata ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaaraatama tinara kuaivo ari kuayauvai vainoo. Ivo ni titoovoono kutaa tuanaavaivee. Na ivo tii kuaivaa nnaasu gionna kiaapuuya kiaa kookieema kiaunoo, ²⁷ tuduu rikiada ivo ari koonnara tuuvaa hama iya rikieeravai. ²⁸ Hama rikiooduu Yisuuva iya tunoo: Ngia Vaidiivaa Mmaapuuvaa ngiau aapu haara kikio rikioo ngii tinniyauvo rusitinai na ngii giaa ngii miauvo neenoovee kiauvaa fai ngia arinaima rikiaaravai. Hama neneenoo yopeema nenenaidiri mmooriivaa iirama kiee ni Napoova ni giaa ni muu kuaivaa nnaasu kiauvaa fai ngia arinaima rikiaaravai. ²⁹ Ni titoovoono ni tasipama varinoo. Ivo ari mmuduuya ruai mmooriivaa ni mikiai na iikiauuko ivaara ivo ni tasipama varinoo. Hama ni pikiaikiai nenevana variaunoo, ³⁰ tuduu rikiada gionna kiaapu kaayauya ivo itaa kua tuuvaa rikiada innara kutaavaivee tiravai.

Vaidiia ngiari yaata utiraivugiataama

fai kati kuaaravai

³¹ Tuduu Yisuuva innara kutaavaivee tuuya tunoo: Fai ngia ni kuaivaa rikiada iidada ngia ni nnaagiai nuaira tuanaava variaaravai. ³² Fai ngia itaida ngia kua kutaiava arinaima rikiaikio ivaara ngii ausaiyauvo takuasanai ngia mmamma dummukiara yoketai aataruuvaa iima rada kati kuaaravaivee, ³³ tuduu rikiada vooyaano Yisuuva sai tunoo: Aanna ta Aaparahaamaa sidinnaidiia variaunnaano. Hama vaidi voovoona sikaunnaadiri yookaama kioo ti vitavaivee. Mo aaniirainna a kiannano: Fai ngii ausaiyauvo takuasanai ngia mmamma dummukiara yoketai aataruuvaa iima rada kati kuaaravee, kiannannee? ³⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Mminnamminnaa maisa varaivoono ataama varinoo. Mmoori nakaaravai vaidi voovai sikaunnaadiri yookaama kioo vitoo puaisa utineema mminnamminnaa maisaivo iiva varaivaa puaisa utivai. ³⁵ Vaidi voovoona sikaunnaadiri yookaama kioo vitai ngiaammuauvo hama inna mmaapu tuanaavoono inna oyaivaki tupatupaa varinaravai. Ari mmaapu tuanaivoono nnaasu ari oyaivaki tupatupaa varinaravai. Fai ari mmaapuovo ari sikaunnaadiri yookaama kioo vitai ngiaammuauya utuoo iya tinai teeda fai iya ngiari yaata utiraiyavunugiataama kati kuaaravee. ³⁶ Ivaara fai na Anutuugaa Mmaapuovoono ngii utino ngii ausaiyauvo takuasanai ngia kutaa tuanaa mmamma dummukiara yoketai aataruuvaa iima rada kati kuaaravaivee. ³⁷ Mo vaa na rikiauvai. Ngia Aaparahaamaa sidinnaidiia variaano. Mo ngia aaniivaara ni ruputu kiaara iikiaannee? Ngia hama ni kuaivaa rikiaivaaraida ni mmaara ni ruputu kiaara iikiaano. ³⁸ Neenoo ni Napoova ni vitaikiai tauvaara kiaukai ngia ngii gioova ngii giaa ngii miivaugiataama iikiaano, tiravai.

³⁹ Tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo Aaparahaamo ti rubuungovee, tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia kutaa tuanaa Aaparahaamaa sidinnaidi tuanaaya variaatiri. Ngia iya uuneema mmooriyauvaa iikiaatirivee. ⁴⁰ Na Anutuugaasidiri kua kutaiava rikiee ngii giaa ngii miee variauvai vaidiivaa ngia ni ruputu kiaara iikiaano. Nnaaru Aaparahaamo hama itau mmooriivaa iiravai. ⁴¹ Ngia ngii gioova uuneema iikiaano, tuduu rikiada inna sai tunoo: Hama ta maraasoo nnaakaraya variaunnayavee. Ti Koova mmuaavai Anutuugo varinoo, ⁴² tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Anutuugo kutaa

ngii Gioova varitiri. Ngia niyara mmuduuya ruaatirivee. Na Anutuuga ni oyaivaasidiri tummuavoona aavau na variaukai ngia hama niyara mmuduuya raaano. Hama na nenenaidiri tiiravai. Ivoono ni titaa kiooduu tiiravai. ⁴³ Mo ngia aaniira na kiau kuaivaa hama rikiaannee? Ngia ni kuaivaa rikiaavo hama ngii iikiataikiaida hama tuqinnama rikiaano. ⁴⁴ Ngia aanna Sataangaa uru nnaakarayavee. Ngii gioonna ausaivo iikiataivau ngiita ngii iikiataino. Ivo nnaaru nnaaru varia roo ngioo varioo vaidiyya ruputiki ai putuaa vaidivai varivai. Hama kua kutaivo innaki vaivaara hama kua kutaa mmooriivaa iivai. Ivo unnakua tioo unnakua tira oyaivo innaki vaivaara makemakee ari unnakua tiraivaugiataama tiivai. ⁴⁵ Mo na kua kutaavai ngii giaa ngii miauvaara ngia hama ni kuaivaa rikiaano. ⁴⁶ Mo ngiikiidiri vaa gioono ni taikiai na mminnamminnaa maisaivaa varauvaara ngia ni kiaannee? Ai, hameetavee. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaukai ngia aaniira hama ni kuaivaa rikiaannee? ⁴⁷ Gioonna kiaapu voovoono Anutuugaara mmuduuya ruaivoono inna kuaivaa arinaima rikiaivai. Ngia hama kutaa Anutuugaara mmuduuya ruaivaara tidaida hama inna kuaivaa tuqinnama rikiaavaivee, tiravai.

Yisuuva Aparahaamaara tiravai

⁴⁸ Tuduu rikiada vaidi Yutayaiya inna sai tunoo: Ta aiyara kiaunnaano: A Samariaa vaidi kumimakakuavee. Mmagia maisaivo i aakiaivaki vari vaidikuavee, kiaunnaivo ta kua kutaavai aiyara kiaunnaannee? ⁴⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Mo na hama mmagia maisaivo ni aakiaivaki vari vaidivaivee. Na ni Napoona mmooriivaa yoketaama varauko inna nnutuuvoo ngiau aapu kuaiki ai ngengieenooda niyara maisa vaidivaivee kiaanoo. ⁵⁰ Na nini nnutuuvaa ngiau aapu yapaanaraivaara hama na iiki-aunoo. Mmuavaavoo ni nnutuuvaa ngiau aapu yapaanaraivo varinoo. Ivoono kua pinaivaara dirairovee. ⁵¹ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai gioonna kiaapu voovoono ni kuaivaa rikioo puisakama utuoo iinnonno fai hama putinaravaivee, tiravai.

⁵² Tuduu rikiada vaidi Yutayaiya inna sai tunoo: Aanna vaa ta taunnaano. A kutaa mmagia maisaivo i aakiaivaki vari vaidikuavee. Vaa Aparahaamo putuduu vaidi foforetaiyaatama putiravai. Mo a kiannano: Fai gioonna kiaapu voovoono ni kuaivaa rikioo puisakama utuoo iinnonno fai hama putinaravaivee, kiannano. ⁵³ Vaa nnaaru ti rubuungo Aparahaamo putiravai. A innara kiannano: Vaa na inna yaataraunoo, kiannannee? Vaa foforetaiyaatama putiravai. A yaata utuee giaa roosiima varinarainna kiannannee? ⁵⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na nini nnutuuvaa ngiau aapu yapa kiatiri. Kuminavai vaitirivee. Ni nnutuuvaa ngiau aapu yapaivo inna ni Napoova Anutuugovee. Ngia innaraida ti Anutuugovee tidaida ⁵⁵ mo ngia hama inna teeda rikiaavai. Vaa na inna tee rikiauvai. Fai na hama inna tee rikiauvaivee tiee ngii roosiima unnakua vaidivai varinaravai. Vaa na inna tee rikieenava na inna kuaivaa rikiee puisakama utuee iikiunoo. ⁵⁶ Na mmatayaa tiee varinara suaivaa ngii rubuungo Aparahaamo iava taanaraivaara sirigairavai. Vaa ivo ivaa too sirigairavaivee, tiravai.

⁵⁷ Tuduu rikiada vaidi Yutayaiya inna sai tunoo: Hama i nuanuuvoo taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana (50) vaivaivee. Aa a nau karaasa a variannaikuainna kiannano: Vaa na Aparahaamaa tauvaivee, kiannano, ⁵⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Aparahaamo hama varuu suaivaki neenanaa viraviravai. Variavoona aanna homo na variaunoo, ⁵⁹ tuduu rikiada iya sikauyuvaa habati kiada innayaa kagaariaara uduu rikioo Yisuuva hataumakinaadiri nuunaira nnau pinaivaa pikioo mmaanni vioo kieeravai.

9

Vaidi avu huruutavuaa Yisuuva tuqinneeravai

¹ Yisuuva ari ngiaammuaayaatama vidada oro tooduu vaidiivo ari kaanaa ausaivakidiri avu huruutauvo iyo too vauduu teeda ² ari ngiaammuauya inna tunoo: Vitaira-o, gioono mminnamminnaa maisaivaa varaivaara aa vaidi aavo ari kaanaa ausaivakidiri avuuvoo huruutainnee? Vara ariinoo mminnamminnaa maisaivaa varaivaara inna avuuvoo huruutainnee? Vara ari kaano koovaitanaano mminnamminnaa maisaivaa varaivaara inna avuuvoo huruutainnee? ³ tuduu rikioo Yisuuva iya kuaivaa sai tunoo: Hama ariinoo mminnamminnaa maisaivaa varooduu inna avuuvoo huruutairavai. Hama ari kaano koovaitana mminnamminnaa maisaivaa varooduu inna avuuvoo huruutairavai. Anutu-ugo inna tino rikioo inna avuuvoo kava teeno inna variravaki Anutuuga yaagueeqaivo kooyaa vakiaiveeraivaara ari kaanaa ausaivakidiri inna avuuvoo huruutairavai. ⁴ Suaivo homo ikiannavai vaiki ai ivo ni titooduu na tummuavaa mmooriyavuaa ta iikiaravai. Heenaivo ngioo varinoo. Heenaivo nnino rikioo hama gioonna kiaapu voovoono fai mmooriivaa iinaravai. ⁵ Homo na mmatayaa variaa suaivaki tooba subiaavo mmeekiaivo taineema na gioonna kiaapu mmatayaa diaiya mmeekiaivai variaunoo. ⁶ Yisuuva itaa

kua kīaa kīoo mmataivau kuaanuuvaa visi kīoo mmataivaata kuaanuuvaatama hani-giaanigieema kīoo habara kīoo vaidiivaa avuuvaitanau siikairavai. ⁷ Siikama kīoo inna tunoo: Vīee vīee oro nnoori haruunga Siruaama ivakidiri ai avuuvaitana finianee, tiravai. Nnoori haruunga Siruaama nnutuuvaa oyaivo tunoo: Titeeravaivee, tiravai. Yisuuva inna tuduu rikioo oro nnoori haruungaivakidiri ari avuuvaitana fini kioodoo inna avuuvaitana yoketauduu kati taa roo kava vara ranoo nñiravai.

⁸ Nnudu ari seenaiyaatama vaa tauraa ivo ngiaaru tuduu tooyaatama innara tunoo: Ai, aa vaidi aavo tauraa ngiaaru tira vaidiiivonnee? ⁹ tuduu vooyaano tunoo: Ivoovee, tuduu vooyaano tunoo: Ai, hama ivovee. Kati innanikaravaivee, tuduu rikioo vaidiiivo ariinoo tunoo: Mo aanna na ivoonna iikiauunoo, ¹⁰ tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Ai, mo a dataama kīaannanoonno i avuuvo tainnee? ¹¹ tuduu rikioo ivo tunoo: Vaidiivaa nnutuuvo Yisuuva ivaano mmataivaata ari kuaanuuvaatama hanigīaanigieema kīoo ni avuuvaitanau siikama kīoo ni tinoo: Oro nnoori haruunga Siruaamadiri ai avuuvaitana finianee, tikīai na oro nnooriivakidiri fini kīauko ni avuuvo taivaavee, ¹² tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Mo ivo deevakiinno variinnee? tuduu rikioo sai tunoo: Hama neeta tauvaivee, tiravai.

Yisuuva avu huruutauvaa tuqinnoovaara Farisaiya tiravai

¹³ Tuduu vaa tauraa inna avu huruutauvaa Yisuuva tuqinnoovaa ari seenaiya vitada Farisaiyasi viravai. ¹⁴ Ii suai ivaki Yisuuva mmataivaadiri vaidiivaa avuuvaitanau siikauuduu inna avuuvo too suaivaki Yutayaiya kati varira suaivai vairavai. ¹⁵ Vauvaara Farisaiya vaidiivaa yaparaida tunoo: Dataama kieenna ai avuuvaa yoketaama taannanee? tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Ivoonno mmataivaa ni avuuvaitanau siikama kioodoo na fini kīaauuduu ni avuuvo teeravaivee, ¹⁶ tuduu rikiada Farisai vooyaano tunoo: Aa vaidi aavo hama kati varira suai aataruuyavuaa arinaima too iivaara ivo hama Anutuugaasidiri tiivaivee, tuduu vooyaano tunoo: Hama mminnammīnnaa maisa varai vaidivoonno Anutuugaa mmoori ari vookarai atai aayavuaa iinoo. Iya itaa kua kīaa kiada vooyaano vo yaata utiravai yaata utuduu vooyaano vo yaata utiravai voovaugiataama yaata utiravai.

¹⁷ Ivaara Farisaiya kava inna yaparaida tunoo: A kiannanoo: Iva ni avuuvaa tuqin-naivaivee, kīaa innara dataa kuainna kiannanee? tuduu rikioo iya sai tunoo: Ivo forofetaavaivee, ¹⁸ tuduu Yutayaa vaidiiya tauraa ivo avu huruutavai varioo nnaagīai yoketaama varuuvuara hama kutaavaivee kīaa kiada ari kaano koovaitanaara aayanna tuduu nñudu ¹⁹ ivaitana yaparaida tunoo: Aanna ngii maapuvainnee? Ngia innara kīaanoo: Ta avu huruutavai mmataunnavaivee, kīaavainnee? Mo dataakīaavo aanna inna avuuvo tainnee? ²⁰ tuduu rikiada ivaitana iya sai tunoo: Vaa ta taunnanoo. Aanna ti mmaapuvai. Ta avu huruutavai inna mmata kieeravai. ²¹ Makee inna avuuvo taivaara hama teeta teeda rīkīaunnavaivee. Ari deevoonno inna avuuvaa tuqinnaivaa hama teeta teeda rīkīaunnavaivee. Inna yaparakiatee. Vaa ivo yokeevaivee. Fai ivo ariinoo ngii gīaa ngii minaravaivee. ²² Yutayaiyara aatuuda kaano koovaitana itaa kua tiravai. Vaa Yutayaa vaidiiya kua yeena rau kiada tunoo: Fai gīoonna kīaapu voovoono Yisuunnara kooyaa Anutuugo mmataama kīoo vaidiiivovee tinai fai itaa kua tii gīoonna kīaapuvoo nuunaira nnauvaki vīvoora kīaa ta oooqo kīaaravaivee. ²³ Iya itaa kua tuuvaara ari kaano koovaitana quiivaqīavaa tida tunoo: Vaa ivo yokeevaivee. Inna yaparakiatee, tiravai.

²⁴ Kava vooneetu Farisaiya vaa tauraa avu huruutauvaara aayanna rooduu nñudu inna tunoo: Anutuugaa kua kutaivaa tinaraivaara kutaavaivee kīanee. Vaa ta taunnavai. Ii vaidi ivo vaa mminnammīnnaa maisaivaa varaivaivee, ²⁵ tuduu rikioo iya sai tunoo: Ivo mminnammīnnaa maisaivaa varaivainnee? Vara hama varaivainnee? Hama neeta tauvaivee. Mnuua mmoorivai vaa na tauvai. Tauraa na avu huruutavai variauvai. Aanna makee ni avuuvaa na yoketaama taunoo, ²⁶ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ivo aaniivai i iivainnee? Dataama kīoo i avuuvaa iikīainna a taannanoo, ²⁷ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Mo vaa na ngii gīaa ngii miakūai hama ngia rīkīaanoo. Mo aaniira ngia kava ivaa rīkīaaraida ni yaparakiainnee? Mo ngīeeta inna nnaagīavau ngii nookīatāinnee? Ngia ivaaraida ni yaparakiainnee? ²⁸ tuduu rikiada innara nñannatooduu tunoo: A inna nnaagīai nuairīkuavee. Ta Musiinna nnaagīai nuairīyavee. ²⁹ Anutuugo Musiinnaata kua tuuvaa vaa ta rīkīaunnava. Aa vaidi aavaara ta kīaunnanoo: Deedaadiri nñiivainnee? kīaunnanoo, ³⁰ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Ni noonnaata mmaapuvee. Na rīkīauko ngii kuaivo ari vookarīnnoo. Iva vaa ni avuuvaa tuqinnaikīai na ni avuuvaa taukai ngia iva ii mmoori oyaivaa hama tuqinnama taanoo. ³¹ Vaa ta rīkīaunnava. Vaidi kaayaa mmīn-nammīnnaa maisa varaivaa hama Anutuugo inna kuaivaa rīkīaivai. Vaidi voovoono ari ausa mmuduuyavuaa Anutuugaa mmioo inna kuaivaa tuqinnama rikioo iivaa Anutuugo inna kuaivaa rīkīaivai. ³² Ngīau mmataivaa uu suaivakidiri ngioo ngioo numa aanna makee ta variaunna suaivaki vaidi voovai mmattoo suaivakidiri avu huruutavai varuuvaa

vaidi voovoono inna avuuvaa tuqinneeraivaara hama ta rikiaunnaanoo. ³³ Aa vaidi aavo hama Anutuugaasidiri tiitiri. Vo mmoori vo mmooriivaa hama yopeema iitirivee, ³⁴ tuduu rikiada Yutayaa vaidiiya inna sai tunoo: I kaano koovaitana mminnamminnaa maisa suvuauvaitanaano meediya a i mmata kiookuaano a yokeenna mminnamminnaa maisaiva tasipama variee aanna makee a ti vitainarannee? Hama yopeema ti vitainaravee, kia kiada nuunaira nnau pinaivakidiri inna vitada mmaanai kiada ivaki kava nuaivoora inna ooqoo tiravai.

Hama ausa hanigieeraiya avu huruutaiya roosiima variaavai

³⁵ Iya inna mmaanai titoo kuaivaa Yisuuva rikioo innara buaama roo tooduu inna too vauduu too inna tunoo: A Vaidiivaa Mmaapuuvuara kutaavaivee kiannannee? ³⁶ tuduu rikioo vaidiivo inna sai tunoo: Nnoonna-o, inna gioononnee? Innara ni giaa ni minai fai na innara kutaavaivee tinaravee, ³⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Vaa a inna taannakuavee. Na aanna ivoona aita kua kiaunoo, ³⁸ tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Ni Udaanga-o, na aiyara kutaavaivee kiaunoo, kiaa kioo pinaama innara mmuduuya ruoo innara yoketairavai.

³⁹ Innara yoketauduu Yisuuva tunoo: Gioonna kiaapu mmatayaa variaya yaparainaraivaara na tiiravai. Avu huruutaiya fai tuqinnama teekiai avu tuqinnama taiya avu huruutaiya roosiima variateeraivaara na iya yaparainaraivaara tiiravaivee, ⁴⁰ tuduu rikiada Farisai vaidi vooya inna tasipama duuyaano inna kuaivaa rikiada inna yapara rida tunoo: A tiyarainna kiannannee? Teeta avu huruuta kiaunna variannannee? ⁴¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia avu huruuta kiaaya variaatiri. Hama mminnamminnaa maisaiyauvaara mmannammanna ngii mmuaararaitirivee. Ngia kiaanoo: Ta tuqinnama taunnaanoo, kiaivaaraida mminnamminnaa maisaiyauvaara homo ngii mmuaararainoo, tiravai.

10

Yisuuva sipisiipa hanikiaivaidiri mmataama kioo tiravai

¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Vaidi voovoono hama puara sipisiipaiya hanikia keegidaadiri virainno hanikia vo-vaatadaadiri karoo kuaivoono inna mmuara vareera vaidivaivee. ² Keegidaadiri kuai vaidiivoono inna puarara haitatuura vaidivai. ³ Puarara haitatuuraivoono nnikio sipura haitatuura vaidiivo innara sipuuvaa hatuaa kiaikio ivo ari sipisiipaiya nnutuuyauvaa tikiai rikiada inna avaiava arinaima rikiada innasi ngiaavo ivo iya vitoo mmaanai kuaivai. ⁴ Vioo ari sipisiipa mmuakiaayara tikiai mmaanai kuaavo ivo iya tauraa kuaikiai iya inna avaiava arinaima rikiavaara inna nnaagiai kuaavai. ⁵ Hama ari vo vaidi voovoono tikiai rikiada inna nnaagiai kuaavai. Hama iya inna avaiava arinaima rikiavaara iya innara aatuuda ngiari taivau kuaavaivee, tiravai.

⁶ Yisuuva ii kua ivaidiri mmataama kioo tuduu iya hama oyaivaa arinaima rikieeravai.

Yisuuva sipisiipaiyara yoketaama haitatuuraivoovee

⁷ Hama rikiooduu Yisuuva kava iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Neenoo puara sipisiipaiya hanikiaivaa keegia sipuuvuona iikiaunoo. ⁸ Ni tauraa varuu vaidiiva tuduu hama puara sipisiipaiya iya avaiyauvaa rikieeravai. Iya mmuara vareera vaidiiva roosuuvuara hama iya avaiyauvaa rikieeravai. ⁹ Neenoo sipuvai. Fai gioonna kiaapu voovoono niikinaadiri nnino Anutuugo inna vitoo yoketaivau yapaanaravai. Fai ivo akaiaana vioo kava mmaanai yeennaivaara vioo ngioonno varioo yeennaiva nnaanaravai. ¹⁰ Mmuara vareera vaidiivoono numa mmuara varoo ruputinai putikio maisamaisai mmooriivaa iya iinaravaara nniivai. Neenoo iya tupatupaa variraivaa varada yoketayoketaama variateeraivaara ngiauvavee.

¹¹ Sipisiipaiyara yoketaama haitatuuraivo neenoovee. Yoketaama haitatuuraivoono ari sipisiipaiyauvaara yaata utuoo iyara putinaravaara hama aatuunaravai. Fai putinaravai. ¹² Fai vaidi voovoono sipisiipara haitatuura mmooriivaara sikau irisavaa vareeraivoono hama sipisiipara haitatuura tuanaavai varioo hama ivo sipisiipa nakaaraavoona tuoo fai mmaraara avakaravo fai nnino rikioo ari taivau aatu kuanaravai. Vioo kino rikioo fai mmaraara avakaravo ngioo sipisiipaiya guaraatino gutinai vida raubiriikiaravai.

¹³ Vaidiivo sikau irisai varaanaravaara nnaasu sipisiipaiyara haitatuunoo hama sipisiipaiyara mmuduuya ruaivaara ari taivau aatu kuaivai. ¹⁴⁻¹⁵ Sipisiipaiyara yoketaama haitatuuraivo neenoovee. Ni Napoova arinaima ni taikiai na arinaima inna tauneema na ni sipisiipaiya arinaima taukai iya arinaima ni taavai. Fai na iyara putinaravai.

¹⁶ Na ni sipisiipa vooyavvai aa hanikia aavaki hama variayaatama fai na iyaatama vitee nninai iya ni avaiava rikiada iyaatama mmuaavau varikiai neenoo mmuaavoono haitatuuraivoono iyara haitatuunaravai.

¹⁷Na putinaraiivaara ee-oo kiauvaara ni Napoova niyara mmuduuya ruaivai. Na putnee kava diitee varinaraiivaara na aikiooma putinaraiivaara ee-oo kiauunoo. ¹⁸Hama vaidi voovoono ni tinai na putinaravai. Neneenoo tiee putinaravai. Putinaraiivaara ee-oo tiee kava diitee varinaraiivaara ee-oo tira yaagueeqaivo niiki vainoo. Aa kua aavaa ni Napoova tikiai na rikiuavaivee, tiravai.

¹⁹Yisuuva itaa kua tuuvaara kava Yutayaa vaidi vooyaano vo yaata utiravai yaata utuduu vooyaano vo yaata utiravai voovaugiataama yaata utiravai. ²⁰Vooyaano tunoo: Mmagia maisaivo inna aakiaaki hara kioo varinoo. Ivo yaata duunavai. Ngia aaniira inna kuaivaa rikiiannee? ²¹tuduu vooyaano tunoo: Mo mmagia maisaivo vaidi aakiaana varitiri. Hama itaa kua tiitirivee. Mo dataama mmagia maisaivo vaidi avu huruutaivaa tino rikioo avuuvaa taanarannee? Hama yopeemavee. Iya itaa kua tiravai.

Yutayaiya Yisuunna kuaivaa rikiada unnakuavaivee tiravai

²²Yutayaa gioonna kuaapuuya Yerusareemaivaki buusa voovai nnaara suaivo vainima nninoo. Ii buusa ivaa nnutuuvo Anutuugaa Nnauvaara Yoketaira buusavai. Ii suai ivo vati rira suaivai. ²³Nuunaira nnau pinaivaa haayaivaa nnutuuvo Soromoonaa Nnau Haayaivaki Yisuuva nuainno varuduu ²⁴Yutayaa vaidi vooya inna inna ututuuma kiada inna yaparaida tunoo: Ta ti rikiatai kuaivaa a homoonna hokobama hatauma kiee iikiannee? Nnaaru Yutayaiyara Anutuugo mmataama kioo vaidiivo aanna a ikuannee? Kooyaa ti kiai ti mminai ta rikiaravaivee, ²⁵tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaa na ngii giaa ngii miaukai ngia hama ivaara kua kutaavaivee kiaanoo. Ni Napoova ni giaa ni muuvaugiataama na ari vookara ari vookarai mmooriyauvaa iikiauunoo. Inna ni mmooriyauvoono niyara kooyaa ngii vitainoo. ²⁶Ngia hama ni puara sipisiipa tuanaaya variaivaaraida hama ngia niyara kutaavaivee kiaanoo. ²⁷Ni puara sipisiipaiya ni kuaivaa rikiaiya na tuqinnama taukai ni nnaagii ngiaavai. ²⁸Ngiaani na tupatupaa variraivaa iya mminai fai hama ikiaivaki kuaaravai. Hama vaidi voovoono yopeema niisidiri guaraatino iya ravisi vitaanaravai. ²⁹Ni Napoovaano iya ni miivoono mmuakiaaya yaataravai. Ivaara hama vaidi voovoono yopeema numa ni Napoonnasidiri iya ravisi vitaanaravai. ³⁰Ni Napoovaata neetama mmuaavaitanavee, tiravai.

³¹Tuduu rikiada Yutayaa vaidiyya kava sikauyauvaa habati kiada innasi kagaariaara uduuu ³²Yisuuva iya tunoo: Na kaayau yoketaa mmooriyauvaa ni Napoova ni muduu iikiaiyyauvaina iikiauunoo. Mo ngia ivaki taavo datai mmooriivaara ngia yaata utida sikauyauvaa habati kiada niisi kagaariaara iikiannee? ³³tuduu rikiada vaidi Yutayaiya inna sai tunoo: Hama iqii mmoori yoketaa iyauvaa a iikiannaiyauvaara ta sikauyauvaa habati kiada aiyya kagaariaara iikiauunoo. A Anutuugaara kua maisaivaa kianaivaara ta sikauyauvaa habati kiada aiyya kagaariaara iikiauunoo. A mmanna vaidi aakuanoonna eenoo aiyara kiannanoo: Neenoo Anutuugovee, kiannanoo. Ivaaraida ta sikauyauvaa habati kiada aiyya kagaariaara iikiauunoo, ³⁴tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngii mmaanna tuu kuaivaki kua fafaara voovai vainoo. Anutuugo kua pinaivaara dira kieeta vaidiyyara tunoo: Ngia anutuuya variaano, tiravai. ³⁵Vaa ta rikiannanoo. Anutuugaa kua fafaara roo kuaivaki vai kuaivo tupatupaa kutaa kuavai vaivai. Nnaaru Anutuugo ari kuaivaa kua mmuuyara tunoo: Anutuuyavee, tiravai. ³⁶Mo niyara ngia dataikiada kiannee? Anutuugoono ni mmataama kioo ni titooduu na mmataaya tiiravai. Na niniyara Anutuugaa Mmaapuavaivee kiauvaaraida ngia niyara kiaanoo: A Anutuugaara kua maisaivaa kiannanoo, kiannee? ³⁷Na hama ni Napoonna mmooriyauvaa iinai ngia sa niyara kutaavaivee kiatee. ³⁸Fai na kutaa ni Napoonna mmooriyauvaa iinai ngia hama niyara kutaavaivee ngii kiatainai ni mmooriyauvaara inna aikioo kutaavaivee kiatee. Ni Napoova niiki varikiai na innaki variaivaara arinaima teeda rikiateeraiivaara na iikiau mmooriyauvaa teeda kutaavaivee kiatee, ³⁹tuduu rikiada iya keenaa inna utuaara uduuu ivo hataumakinaa ari toovau viravai.

⁴⁰Nnoori Yorotaana sainai tauraa Yuvuaano gioonna kuaapuuya nnoori apuu yoosinnavaki Yisuuva oro ivaki hara kioo variravai. ⁴¹Ivaki hara kioo varuduu kaayau gioonna kuaapuuya innasi nniravai. Numa varida ngiariita ngiariita kua tida tunoo: Hama Yuvuaano Anutuugaa mmoori ari vookarauyauvaa iiravai. Aa vaidi aavaara Yuvuaano mmuakiaa kuavai tuuvoono kutaavai vainoo. ⁴²Iya itaa kua tuduu kaayau gioonna kuaapu ivaki varuuya Yisuunnara kutaavaivee tiravai.

11

Rasaruuso putuuvakidiri Yisuuva tuduu diiteeravai

¹Vaidi voovai nnutuuvo Rasaruuso yoosinna Betaniaa diaa vaidivai varuuvoono pinaa nniitareeravai vareeravai. Mariaaya Mataaya nnunna nnayoovaitana ii yoosinna Betaniaa ivaki variravai. ²Ii gioonna Mariaava ivoono heenna suuya suuda yoketaa vuuvaara

pinaa sikau kagaari kioo varoo Yisuunna yukuuvaitanau tusaa siikama kioo ari kieeta yaasiivaadiri rugoovoota ari nnayaavaatama ii yoosinna ivaki variravai. Ngiari vayaava Rasaruuso pinaa nniitareeraivaa varooduu teeda ³ nnunna nnayoovaitana ngiaammuuu voovai titada tunoo: Oro Yisuunna kianee: Udaanga-o, vaa a vaidi innara pinaama mmuduuya riraivo pinaa nniitareeraivaa varainoo, kianee, ⁴ tuduu rikioo oro Yisuunna kiaa mmuduuy rikioo tunoo: Ii nniitarai ivaa varaivo fai inna raputino hama eeyaara putinaravai. Ivo putinaraivo hama kati putinaravaivee. Gioonna kiaapuuya Anutuugaara kua yoketaivaa tida inna Mmaapuuvaraatama kua yoketaivaa kiaaraivaara fai ivo putinaravaivee, tiravai.

⁵ Yisuuva Mataannaraatama ari nnunnaivaa Mariaannaraata Rasaruusaaraatama pinaama mmuduuya riravai. ⁶ Mmuduuya ruoo Rasaruuso pinaa nniitaroo kuaivaa rikioonnaata ari varuu yoosinnaivaki varuduu taara suaivaitana taikeeravai. ⁷ Taika kiooduu rikioo Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Nnikiai ta kava vara ranada Yutayaa yoosinnaivaki kuaaravee, ⁸ tuduu rikiada ari ngiaammuauya inna sai tunoo: Vitaira-o, aa heena Yutayaiya sikau habati aiyaa kagaariaara kiaipinnainni a kava kuanarainna kiannanee? ⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Mo mmuaa suaivau yaakuuvaitana yukukidiri taarama suaivo vainoo. Ii suai iyaavunu suaivo mmannammanna taikiokio yapooma heenaivai. Itaama vaivaara gioonna kiaapu voovoono suaivau nuainno fai hama harurinaravai. Ivo mmataivo koo pataivau avuuvaa taa roo nuaivaara hama harurinaravai. ¹⁰ Gioonna kiaapu voovoono heenaivaki nuainno fai harurinaravai. Hama mmataivo koo pataivau nuaivaara harurinaravaivee. Yisuuva ari putinara suaivo hama vainima vauvaara itaa kua tiravai. ¹¹ Kiaa kioo kava iyo iya tunoo: Ti seena Rasaruuso vaa vuru vaivaivee. Fai na viee inna yuruunaravaivee, ¹² tuduu rikiada ari ngiaammuauya inna tunoo: Udaanga-o, ivo ari kati vuru vainno fai ariinoo diitoo hara kioo varinaravaivee, ¹³ kiaa kiada Yisuuva Rasaruuso vaa putuu kuaivaa iya kua mmuuvuura hama tuqinna rikiieraida iya yaata utida tunoo: Ari kati iyo tunoo vauvaarainno aavo itaa kua tinoo. ¹⁴ Iya itaama yaata utida tuduu rikioo Yisuuva kooyaa iya kua mmioo tunoo: Kutaa vaa Rasaruuso putivai. ¹⁵ Itaama vaiki ai na ngiiyara yaata utuee hama na inna tasipama variaavaara ni yoketaivoo. Ngia niyara kutaavaivee kiateeraivaara na hama inna tasipama variaavaara ni yoketaivoo. Nnikiai ta innasi kuaaravaivee, ¹⁶ tuduu Tumaasaa ari seenaiyaano innara tuu nnutu vuaivo Gaabivaano ari seena ngiaammuauya tunoo: Nnikiai teetama vida ti vitairaivaa tasipama putuaraivaara kuaaravee, tiravai.

Putuaiya diiteeraivaaraata tupatupaa variraivaaraatama Yisuuva tiravai

¹⁷ Yisuuva yoosinnaivaki ngioo varioo rikiooduu vaa Rasaruuso putuoo mmata nnauvaki taarama taarama suai vauvaara iya inna kuaa mmuduuy rikiieravai. ¹⁸ Ii yoosinna ivaa nnutuuvoo Betaniaa ivo Yerusareema vainima kiisama oro ngieerama vaira yoosinnavai. ¹⁹ Kiisama ngieerama vauvaara kaayaa Yutayaa gioonna kiaapuuya Mataaaya Mariaayasi viravai. Innidana ausaivaitana mmuaararoovo taikaiveera ivaitanaasi viravai.

²⁰ Mataava Yisuuva nninara kuaivaa rikioo inna sunaanara vuduu Mariaava nnauvaki hara kioo variravai. ²¹ Varuduu Mataava oro Yisuunna tunoo: Udaanga-o, e aavaki variannatiri. Hama ni vaavoda putitirivee. ²² Mo vaa na taunoo. Fai makee eenoo Anutuugaa yaparaino fai ivoono a yaparakiannaivaa i mminaravaivee, ²³ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Fai i vayaava kava diitaanaravaivee, ²⁴ tuduu rikioo Mataava inna sai tunoo: Vaa na rikiainoo. Fai suai nnaagiai gioonna kiaapu putuaiya kava diitaara suaivaki ivootama iya tasipama kava diitaanaravaivee, ²⁵ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Gioonna kiaapu voovoono putuoo kava diitaanaravaiva na nakaaravovee. Gioonna kiaapu voovoono niyara kutaavaivee tiivo putino vaidi kaanaivo tupatupaa varinaravai. ²⁶ Fai gioonna kiaapu voovoono hama putirainno hara kioo varioo niyara kutaavaivee tiivo fai tupatupaa varinaravai. A ivara kua kutaavaiveenna kiannanee? Vara a ivara unnakuavaiveenna kiannanee? ²⁷ tuduu rikioo Mataava inna sai tunoo: Yo, Udaanga-o, nnaaru Anutuugo ari Mmaapuuvaa mmataama kioo mmatayaa kuanee tuuvo aanna ivoonna a iikiannanoo. Na ivaaraina kutaavaivee kiauunoo, tiravai.

Yisuuva rateeravai

²⁸ Mataava kua kioo kava vara ranoo numa ari nnunna Mariaannaata vitoo oro mmaraa tonai voovau dioo vainno tunoo: Vitairaivo vaa aavaki nniivo aiyara tinoo, ²⁹ tuduu rikioo akiairauduu innasi viravai. ³⁰ Vuduu Yisuuva hama vaama kioo yoosinnaivaki nnirama kioo homo Mataava innaata kua tuuvaki dioo vairavai. ³¹ Dioo vauduu Yutayaa gioonna kiaapuuya Mariaanna nnauvaki inna ausa mmuaararavoo taikaiveera inna tasipama varuuya tooduu ivo makee tuduu diitoo mmaanai vuduu teeda iyaatama diitada inna

nnaagiaivau viravai. Mariaava diitoo vuuvaara iya yaata utida tunoo: Rasaruusaa mmata nnauvau rataannarainno ivo kuainoo, kiaa kiada iyaatama inna nnaagiaivau viravai.

³² Yisuuva duuvaki Mariaava oro too vioo varoo inna yuku oyaivaki vairavai. Vainno tunoo: Udaanga-o, boo, mo a aavaki varunnatiri. Ni vaavova hama pututirivee, ³³ tuduu rikioo Yisuuva Mariaava ratoo varuuvaa too Yutayaa gioonna kiaapu inna tasipama nnuuyaatama ratada varuuvaa tooduu inna ausa vuatinniivo hanigoo ari vo ausa vuatinnivai vairavai. ³⁴ Vauduu ivo iya yaparainno tunoo: Mo ngia deevaki inna haukieeravainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Udaanga-o, a numa taanee, ³⁵ tuduu Yisuuva rateeravai. ³⁶ Ratooduu teeda gioonna kiaapu Yutayaiya tunoo: Ai, inna taatee. Ivo pinaama Rasaruusaara mmuduuya ruoo innara ratainoo, ³⁷ tuduu rikiada vooyaano tunoo: Iva inna aikiooma vaidi avu maisaivaa tuqinnooduu rikioo ivo avuuvaa teeravai. Iva aavau hara kioo varutiri. Rasaruuso hama pututirivee, tiravai.

Yisuuva Rasaruusaa tuduu kava diiteeravai

³⁸ Tuduu Yisuunna ausa vuatinniivo kava hanigoo ari vo ausa vuatinnivai vairavai. Vauduu rikioo ivo vioo vioo oro mmata nnauvaki tooduu vaa iya Rasaruusaa oonauvaki hau kiada sikau sipuuvaa diru kieeravai. ³⁹ Rau kiooduu too tunoo: Sikau sipuuvaa hatuaa kiatee, tuduu rikioo vaidi putuuvaa nnumna Mataavaano Yisuunna sai tunoo: Ai, Udaanga-o, vaa maisa suudaivo kuaivaivee. Vaa ivo puti suaivo taarama taarama suai heena taika kuaivaivee, ⁴⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Vaa na i kiaa i mmiauvaivee. A niyara kutaavaivee tiee fai Anutuugaa mmoori ari vookarivaava a taanaravaivee, ⁴¹ tuduu iya sikau sipuuvaa hatuaa kiooduu Yisuuva ngiau apu reeri too vainno tunoo: Ni Napoo-o, a ni kuaivaa rikiaannaavaara na aiyara yoketaavaivee kiaunoo. ⁴² Vaa na rikiaunoo. A mmuakiaa suai ni kuaivaa rikiaannavai. Aa na tinara kua aavaa hama niniyara tinaravai. Gioonna kiaapu aavaki diaiya a ni titooavaara kutaavaivee kiateerivaara na tinaravaivee, ⁴³ kiaa kioo kuaivaa pinaama aayanna roo tunoo: Rasaruuso tummuane, ⁴⁴ tuduu rikioo vaa putuovo diitoo ivakidiri tiiravai. Inna yuku yaakuuvaa buruqa yeenaivaadiri purupu-ruuma kioovaata tinniiva buruqa rummuu apu kioovaatama diitoo tiiravai. Tuuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Innayaadiri yeenayaanayuvaa rukuusaa kikio kuaivee, tiravai.

*Vaidiyya Yisuunna mmaara kua kiaa yeena rairavai
(Matai 26:1-5; Maraka 14:1-2; Rukaaso 22:1-2)*

⁴⁵ Tuduu rikiada gioonna kiaapu Yutayaa vooya vaa Mariaanna tasipama nnuuya Yisuuva uu mmooriivaa teeda innara kutaavaivee tiravai. ⁴⁶ Tuduu vooya vaidi Farisaiyasi vida Yisuuva uu mmooriivaara iya kiaa mmiravai. ⁴⁷ Kiaa mmuduu rikiada vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetayaata Farisaiyaatama nuunaida vaidi kua yeena rairaiyasi vida nuunaida varida kuakuakuaiyuvaa tida tunoo: Mo ta dataama iikiaarannee? Aqaa vaidi aavo kaayau Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookaraiyuvaa iivaivee. ⁴⁸ Fai ta teeda pikikio aa mmoori aavaa mmannammanna yaagueeqoma kioo iinai rikiada fai mmuakiaa gioonna kiaapuuya innara kutaavaivee kiaravai. Fai ta itaikiai rikiada ti kieeta nnoonna yoosinna Rooma variyai ngiari ngiaammuu rapiraiya titakiai nnida fai ti nuunaira nnau pinaivaa havarata raubiriima kiada tiita ruputu taika kikio fai hama ti nnutuatainaravaivee, ⁴⁹ tuduu rikioo ivakidiri ii nuanu ivaki Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieeta tuanaivaa nnutuovo Kayapaava tunoo: Ngia kumimakayavee. ⁵⁰ Hama ngia arinaima rikiaano. Mmuakiaa Yutayaa gioonna kiaapu-uyaata putu taika kiarainnoo. Mmuua vaidivai mmuakiaa gioonna kiaapuuya tiyara putinaravo inna yoketaavaivee, ⁵¹ kiaa kioo tuuvo hama arinaidiri tiravai. Anutuugoona kiaa mmu kuaivaa tiravai. Ii nuanu ivaki Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieeta tuanaavai variravoonora tuoo Yutayaa gioonna kiaapuuyara Yisuuva putinarivaara ivo mmuaanaa itaa kua tiravai. ⁵² Yisuuva hama Yutayaa gioonna kiaapuuyara nnaasu fai putinaravai. Mmuakiaa mmatavau variaa Anutuugaa nnaakara tuanaa variyai rupi nuunainarivaara putinaravai. Kayapaava ivaara kiaa kioo hama oyaivaa arinaima rikieeravai. ⁵³ Ii suai ivakidiri Yutayaa kieetaya Yisuunna ruputikio putuaiveerivaara kua yeena rairavai. ⁵⁴ Kua yeena rauduu rikioo hama Yisuuva Yutayaa mmataivau kooyaa nuairavai. Ivo ivaki pikioo oro koo mmuyai gaanga yoosinna voovai vainima vau yoosinnaivaa nnutuovo Eparaima ivaki ivo ari ngiaammuuuya tasipama variravai.

⁵⁵ Varuduu Yutayaiya buusa Varaigiatavaa nneera suaivo vainima vauduu gioonna kiaapuuya vo yoosinna vo yoosinnadiri Yerusareema vida iya Anutuugaara mmamma finira aataruuvaaara iida nnaagiai buusaivaa nnaarivaara viravai. ⁵⁶ Iya oro varida Yisuunnara buaama rada nuaida oro nuunaira nnau pinaivaki nuunaida dida vaidi ngiari yapara ngiari yaparaida voovoono voovai tunoo: A dataamainna yaata utuannanee? Vo fai ivo buusaivaa nnaanarivaara nninaranee? Vo hama nninaranee? tiravai. ⁵⁷ Iya itaa kua tuu suaivaki vaa Anutuugaara kati puara hudeera vaidiyyaata Farisaiyaatama

teerama kioo kuaivaa yaagueeqama tida tunoo: Gioonna kiaapu voovoono ivo variivaki taivoono ti kiaa ti mmiaivee, tiravai. Iya Yisuunna utuaaraivaara itaa kua tiravai.

12

Gioonnaivo Yisuunnayaa heenna suuya

suuda yoketaa vuuvaa apiravai

(Matai 26:6-13; Marakaa 14:3-9)

¹ Buusa Varaigiataivaa nneera suaivo vainima vauduu yaaku sai suaivai karasaidiri mmuaa suaivo homo vauduu too Yisuuva diitoo yoosinna Betaniaa viravai. Vaidi Rasaruuso vaa putuduu Yisuuva inna tuduu diitooovoono ivaki variravai. ² Ivaki varuduu ari seenaiya Yisuunnani yeennaiyauvaa huda teerama kioodoo Mataava yeennaiyauvaa iya mmuduu nneeda varuduu Rasaruuso Yisuunna tasipama yeenna nnoo variravai. ³ Iya yeenna nneeda varuduu Mariaava heenna suuya suuda yoketaa vuu toori kiisavaa sikau pinaivaadiri yookaama kioovaa varoo numa Yisuunna yukuuvaitanau tusaa kioo ari kieeta yausiivaadiri rugeeravai. Ruga kioodoo suuyaivaa suuda yoketaivo nnauvaki suvuairavai. ⁴⁻⁵ Suvuau kioodoo Yisuunna ngiaammua voovai nnutuuvu Yutaaso Isariooto ivo Yisuunna nnammutuuya fai kooyaa inna vitainara ngiaammuaovoono tunoo: Ta aaniira hama aa heenna suuya suuda yoketaa kuai aavaa vaidiyya mmida irisai sikau pinaiyauvaa (300) varada gioonna kiaapu mmanna haipuuya mmiaunannee? ⁶ Iva hama mmanna haipuuyara boo tioo itaa kua tiravai. Iva ari mmuara vareeraivaara yaata utuoo itaa kua tiravai. Iva iya sikau utuaivaa varoo nuainno varioo ariyara ivakidiri vareeravai. ⁷⁻⁸ Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Sa Mariaanna itaa kua kianee. Pikino iikiavee. Mmanna haipu gioonna kiaapuuya tupatupaa ngii tasipama varikiai ngia iyara tuqinnaaravai. Hama na tupatupaa ngii tasipama varinaravai. Ivo heenna suuya suuda yoketaa kuaivaa ni mmammayaa tusaa apuoo varioo na putinai ni hakuaraivaara mmuaanaa teerainno varinoo, tiravai.

Rasaruusaa mmaaraa kua tiravai

⁹ Yisuuva Betaniaa nnuuvaara kaayau gioonna kiaapu Yutayaiya rikiada ivakira nniravai. Hama Yisuunna nnaasu taara nniravai. Yisuuva tuduu rikioo Rasaruuso putuuvakidiri diitooavaaratama taara nniravai. ¹⁰ Ivaara Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiya vaa Yisuunnara kua kuaa teerama kiaiyya Rasaruusaatama ruputikio putuaiveera kua tida yeena rairavai. ¹¹ Yisuuva tuduu Rasaruuso diitooavaara kaayau gioonna kiaapu Yutayaiya ngiari kieetaiya pikiada Yisuunnara kua kutaa vaidivaivee tiravai. Tuuvaara kati Anutuugaara puara hudeera vaidi kieetaiya Rasaruusaatama ruputikio putuaiveera kua tida yeena rairavai.

Yisuuva Yerusareema vuduu iya innara sirigairavai

(Matai 21:1-11; Marakaa 11:1-11; Rukaaso 19:28-40)

¹² Vauya patauduu kaayau gioonna kiaapuuya Varaigiataa buusaivaa nnaara Yerusa-reema vaa nnuuya Yisuuva ivaki nninara kuaivaa rikieeravai. ¹³ Rikiada innara sirigaida muusa apu roosuuyauvaa rakau utida inna sunaara saidi vidi varida aayanna kuaa rada tunoo: Anutuugo yoketaivoovee. Udaanga Anutuugo inna titooduu tuuvo nninaraivaara ivo innara yoketaakiaivee. Isarairaaya kieetaivaara Anutuugo innara yoketaakiaivee. ¹⁴ Iya itaa kua tida varuduu Yisuuva puara togii karaasaivaara buaama kioo tooduu inna too vauduu too inna mmookaivau karoo varuduu inna vitoo nniravai. ¹⁵ Nnaaru Anutuugaa yanaivaki forofetaivo ivaara reeravai. Ivo ivaara kua fafaara roovo tunoo:

Yoosinna Sioonaa gioonna kiaapuuya

sa aatuukiatee. Taatee.

Ngii kieetaivo puara togii karaasaivaa

mmookaivau varikio vitoo nninoo.

Fafaaraivo vauvaugiataa ii suai ivaki kaanaivo vairavai. ¹⁶ Iqii suai ivaki Yisuunna ngiaammuauya hama arinaima kua oyaivaa rikieeravai. Yapooma Yisuuva putuoo kava diitoo ari Koonnasi vira suaivaki iya arinaima rikieeravai. Ii kua ivo innara fafaara roo kua ivaaraatama gioonna kiaapuuya innara itaama uvaaraatama arinaima rikieeravai.

¹⁷ Yisuuva Rasaruusaa tuduu putuuvakidiri diitoo suaivaki gioonna kiaapu iva tooya ivaara ngiari seenaiya kuaa mmiaa rada nuairavai. ¹⁸ Kiaa mmiaa rada nuaduu rikiada Yisuuva ari vookarau mmooriivaa itaama uuvaa rikioovaara kaayau gioonna kiaapuuya nuunaida ivo ngioo varuu suaivaki inna sunaara viravai. ¹⁹ Iya inna saidi vuduu teeda vaidi Farisaiya ngiari kuaa mmi ngiari kuaa mmiida tunoo: Mo taatee. Hama ta yopeema vo mmoorivai inna iikiaravee. Vaa mmuakiaa gioonna kiaapuuya inna nnaagiiai kuaaivaivee, tiravai.

Ereengaa vaidi vooyaano Yisuunnasi nniravai

²⁰ Gioonna kiaapuuya Yerusareema buusa nnaara vida ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmiaraivaara vudu Ereengaa kua tira vaidi vooyaataama iya tasipama viravai. ²¹ Vida toodu Karirayaa diaa vaidiivo kiisa yosinnaivaa nnutuuvo Betesaitaa diaa vaidiivaa nnutuuvo Piriipoota Yerusareema varudu Ereengaiya innasi vida tunoo: Ti vaidi-o, ta Yisuunna taara ngiaunnao, ²² tuduu rikioo Piriipo oro Adiriaasaa iya kuaivaa kuaa mmi kioo innaata sunoo oro Yisuunna kuaa mmiravai. ²³ Kiaa mmudu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Suaivo vaa nninoo. Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ni nnutuuvo ngiau aapu kuanara suaivo vaa nninoo. ²⁴ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Yeenna vuuitaivaa uruuvo ari mmuaavai vainno hama iiraatinaravai. Fai mmataki vainno rusitioo raubiriinno uruoo iiraiyauvo kaayauyavai vainaravai. ²⁵ Fai gioonna kiaapu voovoono ari mmatayaa varinarivaara mmuduuya ruoo ruoo fai inna variraivo raubiriinno taikaanaravai. Fai mmatayaa varira suaivaki gioonna kiaapu voovoono hama ari mmatayaa variraivaara mmuduuya rirainno fai inna variraivo hama raubiriinno fai tupatupaa vainaravai. ²⁶ Fai gioonna kiaapu voovoono ni mmooriivaa varaanaree tioo ni nnaagiai ngiaivee. Na varinarivaaki ivoota ni tasipama varinarivaara ni nnaagiai ngiaivee. Fai ivo ni mmooriivaa varano ni Napooa irisai inna nnutuuvaa ngiau aapu yapaanaravai.

Yisuuva ari putinarivaara tiravai

²⁷ Aanna na rikiauko ni yaata vuatinniivo hanigoo ari vo yaata vuatinnivai vainoo. Na ivaara dataa kua tinarannee? Fai na tinara: Ni Napoo-o, aa suai aavaki a mmuaaraivaara ni minarivaara eenoo ooqoo kianee, tinarannee? Fai na hama itaa kua tinaravai. Aqaa suai aavaki na mmuaaraivaara varaanarivaara tiiravaivee. ²⁸ Ni Napoo-o, a mmuaaraivaara ni mino i nnutuuvo ngiau aapu vakiaivee, tuduu rikioo ngiau aapuuvakidiri kuaivo tioo tunoo: Vaa na iikiau ni nnutuuvo ngiau aapu vainoo. Fai na kava iino ni nnutuuvo fai kava ngiau aapu vainaravaivee, tiravai.

²⁹ Gioonna kiaapuuya iya tasipama duuya ii kua ivo ngiau aapuuvakidiri tuu kua ivaa rikiaada vooyaano tunoo: Ngiaarunoo akua tinoo, tuduu vooyaano tunoo: Aangeraa voovoono innaata kua tinoo, tiravai. ³⁰ Tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Neenoo kuaivaa rikiee Anutuugaara kutaavaivee tinarivaara hama kuaivo ngiau aapuuvakidiri tiivai. Ngiengeenoo kuaivaa rikiaada Anutuugaara kutaavaivee kiateeraivaara kuaivo ngiau aapuuvakidiri tiivai. ³¹ Aanna makee Anutuugo gioonna kiaapu mmatayaa vari-aiyaki kua pinaivaa iyaki yapaanaravai. Fai na gioonna kiaapu mmatayaa diaiyara geedai dira vaidiivaa yaataraanaravai. ³² Iya ngiauvau ni haara kikio rikioo na iina rikina teeda mmuakiaa gioonna kiaapuuya iya ausaiyauvo niisi ngiatangiataavaa varida yaata utuaaravaivee, tiravai. ³³ Iya dataama inna iikio iya putinarivo kooyaa vainarivaara ivo itaa kua tiravai. ³⁴ Ivo itaa kua tuduu gioonna kiaapuuya inna sai tunoo: Vaa ta rikiaunnao. Ti mmaanna tuu kua voovai tinoo: Anutuugo mmataama kioo vaidiivo fai tupatupaa varinaravaivee, tiivai. Mo ivo itaa kua tiivaara a dataama kiee kiannano: Vaidiivaa Mmaapuuvaa iya ngiauvau haara kiaravaivee, kiannanee? Mo ii Vaidiivaa Mmaapu ivo inna giononnee? ³⁵ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Tooba mmeekiaivo homo kiisa suai ngii tasipama vainoo. Ngii upisiinora tida toobaivo mmeekia tai suaivaungiaa nauida varida variatee. Gioonna kiaapu voovoono upisiivaki nuainno hama ari nuainara aataruuvaa taivai. ³⁶ Ngia mmeekiaivau varira gioonna kiaapu tuanaaya variateera mmeekiaivo ngii tasipama vai suaivaki ivaara kutaavaivee kiatee, tiravai.

Yutayaiya hama Yisuunnara kutaavaivee tiravai

Yisuuva ii kua ivaa kua taika kioo iya pikioo iya inna teevoora hataumannigiatata varia roo nuairavai. ³⁷ Vaa tauraa ivo iya avuuyavunu kaayau Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookaruyauvaa uduu iya iyauvaa teedaata hama innara kutaavaivee tiravai. ³⁸ Nnaaruaa vaidi forofetaivaa nnutuuvo Yisayaava tuu kuaivaa kaanaivo vakiaiveera iya itaama iiravai. Yisayaava tuu kuaivo tunoo:

Udaanga-o, hama gioonna kiaapu voovoono
ta kiaunna kua mmayaayaivaara
kua kutaavaivee tiivaivee.
Udaangaivo ari vookara ari vookarai
mmooriyauvaa iikio
hama voovoono arinaima too rikiaivaivee.

³⁹ Yisayaava itaa kua tuuvaara Yisuuva uuvaa iya teeda rikiaadaata hama innara kutaavaivee tiravai. Yisayaava vo kua voovai tuuvaaraatama iya Yisuuva uuvaa teeda rikiaadaata hama innara kutaavaivee tiravai. Yisayaava Anutuugo tuu kua voovai fafaara roo tunoo:

⁴⁰ Iya ngiari avuuyauvaa teeda
iya yaata tinniiyauvaa rikiada
ausaiyauvaa hanigiakiai na iya tuqinnevoora kiaa
na iya avuuyauvaa iikiauuko upisiikiai
na iya yaata tinniiyauvaa iikiauuko
yaagueeqaivaivee.

⁴¹ Yisuunna mmeekia ari vookaraivaa Yisayaava too innara kua tuuvaara ii kua ivaa fafaara roo tiravai.

⁴² Yisayaava tuu kuaivo itaama vauduaata Yutayaa vaidi kieeta kaayauya Yisuunnara kutaavaivee tiravai. Iya kutaavaivee kiaa kiadaata vaidi Farisaiyara aatuuda hama iya kooyaa Yisuunnara kutaavaivee tiravai. Iya nuunaira nnauyauvaki vikiai vaidi Farisaiya iya ooqoo tivoora kiaa hama kooyaa Yisuunnara kutaavaivee tiravai. ⁴³ Vaidiyya iyara vaidi yoketaayavee kiaaraivaara iya ausaiyauvo pinaama yoketairavai. Anutuugo iyara vaidi yoketaayavee tinarivaara iya ausaiyauvo kiisama yoketairavai. Ivaara hama iya kooyaa Yisuunnara kutaavaivee tiravai.

Yisuuva tuu kuaivoono iyaki kua pinaivaa yapaanaravai

⁴⁴ Yapooma Yisuuva gioonna kiaapuuyaki puaisakama kuaivaa tioo tunoo: Gioonna kiaapu voovoono niyara kutaavaivee tiivo hama niyara nnaasu itaa kua tiivai. Ni titoovaraataama itaa kua tiivai. ⁴⁵ Gioonna kiaapu voovoono ni taivoono ni titoovaatama tainoo. ⁴⁶ Tooba subiaavo mmeekiaivo taineema na mmatayaa tiee gioonna kiaapuuya mmeekiaivai tiiravai. Gioonna kiaapu voovoono niyara kutaavaivee tiivoono upisiivaki varinoora kiaa na mmeekiaivai tiiravai. ⁴⁷ Hama na kua pinaivaa gioonna kiaapuuyaki yapaanarivaara na tiiravai. Iya vitee aataru yoketaivau yapaanarivaara na tiravai. Fai gioonna kiaapu voovoono ni mmayaayaivaa rikioo mmanna yaata nnaasu rikioo hama iinai tee hama na kua pinaana inna yapaanaravai. ⁴⁸ Fai ivo hama ni mmayaayaivaa rikieerainno niyara ooqoo tino rikioo kua pinaana inna yapaanarivo vainoo. Na kiau kuaivo kooyaa vaivaa hama ivo rikieerainno pikino fai yapooma suai nnaagiai ivoono fai kua pinaana inna yapaanaravai. ⁴⁹ Hama nenenaidiri kuaivaa yaata utee ngii giaa ngii miauvaivee. Ni Napoova ni titoovoono ariinoo kuaivaa ni giaa ni mioo itaqitaama iya kiaa mmianee tiivaugiataama na ngii giaa ngii miauvaivee. Ivaara fai yapooma suai nnaagiai na kiau kuaivaa hama rikiavaa ni kuaivoono kua pinaana inna yapaanaravai. ⁵⁰ Vaa na rikiauvai. Ni Napoova tii kuaivaa fai gioonna kiaapu voovoono rikioo iinnoo fai tupatupaa variraivaa varaanaravai. Ivaaraina ivo ni giaa ni mii kuaivaa na ngii giaa ngii miauono, tiravai.

13

Yisuuva ari ngiaammuauya yukuuyauvaa finiravai

¹ Buusa Varaigiataivaa nneera suaivo vainima vauduu mmuaa suaivai homo vauduu Yisuuva mmatayaa pikioo ari Koonnasi kuanara suaivo vaa vainima nnuuvaa vaa ivo rikieeravai. Ivo ari gioonna kiaapu mmatayaa varuuyara mmannammanna mmuduuyaa ruuvo ari suaivo taikaanaravakiaatama mmannammanna iyara mmuduuyaa riravai.

² Hannauduu too Yisuuva ari ngiaammuauyaataama yeenna nneeda variravai. Iyacidiri ngiaammuaui voovai Simoonaa mmaapuuvaa nnutuuvu Yutaaso Isariooto ivo Yisuunna nammutuuiya kooyaa inna vitainara kuaivaa vaa Sataango inna yaataivaki yapeeravai.

³ Yisuunna ari Koova mmuakiaa mminnaiivaara Dianeera yaagueeqaivaa inna mmuuvaa vaa ivo rikieeravai. Iva Anutuugaasidiri tuuvo kava innasi kuanarivaaraataama vaa ivo rikieeravai. ⁴ Ivo itaama rikioo yeenna nnoovaata pikioo diitoo ari yaapa veraayaa diaivaa rabara kioo tauravaa vara ari tammaivaki rairavai. ⁵ Rau kioo nnooriivaa vara kioo pereeta voovaki tusaa kioo ari ngiaammuauya yukuuyauvunu finia roo nuainno varioo tauravaa ari tammaivaki rauvaadiri iya yukuuyauvunudiri ruga kioo ⁶ Simoono Petoroosaasi ngioo inna yukuuvaitanau fininara uduu Petorooso inna tunoo: Udaanga-o, a ni yukuuvaitanau fininarannee? ⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Aanna na iikiauuvaa hama a rikiee taannanoo. Fai yapooma a arinaima rikiee taanaravavee,

⁸ tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Hameetavee. A vaidi nnoonnakuavee. A mmoori vareera ngiaammuauvai roosiima ni yukuuvaitanau fininarainnoo. Aannaata nnaagiai suaiyauvakiaatama sa ni yukuuvaitanau finianee, tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Fai na hama i yukuuvaitanau fininai hama a ni ngiaammuaukua varinaravavee,

⁹ tuduu rikioo Simoono Petorooso inna sai tunoo: Udaanga-o, sa ni yukuuvaitanau nnaasu finianee. Ni yaakuuvaitanaata ni kieetaivaatama finianee, ¹⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Gioonna kiaapu voovoono ari mmamma eyommaavai fini kiaivoono ari mmammaivo yoketaivara hama kava eyommaavai fininaravai. Ari kainaama rii

yukuuvaitanaudiri nnaasu fininaravai. Ngia mmuakiaaya hama kainaamaataikiyai yoke-taama variaavo ngiikidiri mmuaavoono hama yoketaavai varinoo, tiravai. ¹¹ (Vaidi voovoono Yisuunna nnammutuuiya kooyaa inna vitainaravaa vaa Yisuuva arinaima too rikieeravai. Ivaara ivo tunoo: Ngia mmuakiaaya yoketaama variaavo ngiikidiri mmuaavoono hama yoketaavai varinoo, tiravai.) ¹² Ivo iya yukuuyauvunudiri fini taika kioo ari yaapa veraayaa diaivaa kava vara yuu kioo ari yeenna nnoo varuu mmaataivau variravai. Varioo iya yaparainno tunoo: Aa mmoori na ngii iikiau aavaa oyaivaa vaa ngia teeda rikiaannee? ¹³ Ngia niyara Vitaira-o, Udaanga-o, kiaanoo. Na kutaa itaama vari-auvaara ngia safuumaida itaa kua kiaanoo. ¹⁴ Na ngii udaangavai variee ngii vitairavai variaavoono mmoori vareera ngiaammuaavuaa mmoorivai na varee ngii yukuuyauvunu finiaunoo. Ivaara ngieetama mmoori vareera ngiaammuaavuaa roosiima ngiingii yuku ngiingii yukuuyauvunu finiatee. ¹⁵ Na ngiiyara iikiauavaa ngieetama iikiateera na mmoori vareera ngiaammuaavuaa mmooriiva mmataama kiee iikiauono. ¹⁶ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Hama sikaunnaadiri yookaama kioo viteera ngiaammuaavo ari haitatuura nakaaravaa yaataravai. Kua varoo nuairaivoono hama ari titeeravaa yaataravai. ¹⁷ Ngia ii kua ivaa oyaivaa arinaima teeda rikiaada fai iikiokio ngii ausaiyauvo yoketainaravai.

¹⁸ Hama na ngii mmuakiaayara itaa kua kiauono. Na mmataama kiauya vaa na taunoo. Anutuugaa kua fafaara voovai vaivaa kaanaivo aanna makee vainaravai. Kua fafaaraivo tinoo: Vaidi voovoono ni tasipama yeenna nnaivoono mmooka hanigia ni mivaivee, tiivai. ¹⁹ Vaidiivo ngiikidiri aataru maisavaa ni minaravara na aanna makee mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo. Yapooma ivo aataru maisavaa ni minai teeda ngia niyara kutaavaivee kiateeravara na mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo. Anutuuga mmataama kiai vaidiivo neenoovee kiauvaara fai ngia niyara kutaavaivee kiaaravai. ²⁰ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono na innasi titauko kuai gioonna kiaapuuvaara yoketaivoono niyaraatama yoketaivoono. Niyara yoketaivoono ni titovaaraatama yoke-tainoo, tiravai.

Yutaaso inna kooyaa vitainaravara Yisuuva tiravai
(Matai 26:20-25; Maraka 14:17-21; Rukaaso 22:21-23)

²¹ Yisuuva itaa kua kiau taika kioo rikiooduu inna ausaivo pinaama mmuaararooduu rikioo ivo kooyaa tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ngiikidiri mmuaavoono ni nnammutuuiya kooyaa ni vitainaravavee, ²² tuduu rikiaada ari ngiaammuauya ngiari avuki ngiari avukiida tunoo: Ivo giarainno itaa kua tiinnee, kiau kaayauma kumi-makairavai. ²³ Kumimakaduu Yisuuva na inna ngiaammua ivo niyara mmudu-uya ruuvo na inna vainima hara kiee variaaduu ²⁴ Simoono Petorooso niyara yaaku mmayaayau ruoo ni tunoo: Deevaarainno tiinnee? Inna yaparakianee, ²⁵ tuduu rikiee na Yisuunna rainnaa utuee inna yaparainna kiaanoo: Udaanga-o, a giarainna itaa kua kiannanee? ²⁶ kиаaduu rikioo Yisuuva ni kuaivaa sai tunoo: Na bereetaivaa nnoori suukaivakidiri rabuuma kiee inna mminaravai inna ivoovee, kiau kioo bereetaivaa rakau utuoo nnoori suukaivakidiri rabuuma kioo Simoonaa mmaapuuvaa Yutaaso Isariootaa mmiravai. ²⁷ Mmudu varoo saivaata Sataango inna aakiaivaki viravai. Vudu Yisuuva Yutaasaa tunoo: A iinaravaa akiairaama iikiane. ²⁸ Ivo itaa kua tuduu rikiaada ivaki varida yeenna nnooya hama ivo tuu kua oyaivaa arinaima rikieeravai. ²⁹ Hama arinaima rikiaada vooyaano yaata utida tunoo: Yutaaso sikau utuaivaa haitatuvaara Yisuuva inna tinoo: Ta turau buusa nnaara yeennaiyauvaa sikaunnaadiri yookaama kiee varaanee, tiinnee? Vara sikauyauvaa varee mmanna haipuuya mmianeerainno tiinnee? tiravai. ³⁰ Iya itaama yaata utida varuduu Yutaaso bereetaivaa varoo makee tuduu mmaanai viravai. Ivo heenaanusai viravai.

Yisuuva karaasa mmaanna kua voovai tiravai

³¹ Yutaaso mmaanai vioo kioodoo Yisuuva tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuuvo ni nnutu-uvo ngiau aapu kuanara suaivo vaa nninoo. Na iinaravara Anutuugaa nnutuuvootama ngiau aapu kuanara suaivo vaa nninoo. ³² Na iinaravara fai Anutuugaa nnutuuvo ngiau aapu vino fai arinoo niyara iino ni nnutuuvootama ngiau aapu kuanaravai. Fai ivo itaama iinno fai akiairaama iinaravai. ³³ Ni ngiaammuauso, na ngii tasipama variau suaivo paannama vainoo. Fai ngia niyara buaama rada nookiaravai. Ivaara Yutayaa vaidiiva kiau mmiaa kuaivaa ngiita ngii giaa ngii miee kiauono: Na kuanaravaki fai hama ngia yopeema kuaaravavee, kiauono. ³⁴ Na karaasa mmaanna kua aavaa tini rikiatee. Ngia ariyara ariyara mmuduuya ruatee. Na ngiiyara mmuduuya ruauneema ngia itaama ariyara ariyara mmuduuya ruatee. ³⁵ Fai ngia ariyara ariyara mmuduuya rikiai gioonna kiaapuuya ngii teeda ngiiyara kiaara: Yisuunna nnaagiai nuaira tuanaayavee, kiaaravavee, tiravai.

*Petorooso hamavee tinaravaara Yisuuva kooyaa ari kiaa mmiravai
(Matai 26:31-35; Marakaa 14:27-31; Rukaaso 22:31-34)*

³⁶ Tudu rikiio Simoono Petorooso inna yaparainno tunoo: Udaanga-o, a deevaki kuanarainna kiannanee? tuduu rikiio Yisuuva inna sai tunoo: Na kuanaraviki aanna makee hama a yopeema ni nnaagiai kuanaravai. Yapooma fai a ni nnaagiai kuanaravaivee, ³⁷ tuduu rikiio Petorooso inna sai tunoo: Udaanga-o, mo aanna makee aaniira hama na i nnaagiai kuanarannee? Fai na aiyara putinaravaivee, ³⁸ tuduu rikiio Yisuuva inna sai tunoo: A kutaa tuanaa niyara putinaravaara ee-oo kiannanee? Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. Hama kakaraivo akua tirainno kinai rikiee a taaravoomaneetu niyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee, tiravai.

14

Yisuuva ari Koonnasi vira aataruuvaa nakaaravovee

¹ Yisuuva kiaa kioo ari ngiaammuauya tunoo: Sa ngii ausa mmuaarareera tasipama variatee. Anutuugaara kutaavaivee tida niyaraatama kutaavaivee kiatee. ² Ni Napoonna yoosinnaivo pinaavai vaikio kaayau nnauyauvo ivaki vainoo. Hama itaama vaitiri. Hama na ngii giaa ngii miautirivee. Ngia variaaravaa neenoo viee teerama kiaanaravai. ³ Fai na viee ngia variaaravaa teerama kiee fai na kava vara raneetie tiee ngii vatee nene variauvaki ngia ni tasipama variateeravaara na ngii vitaanaravai. ⁴ Na oro varinara aataruuvaa vaa ngia taavaivee, ⁵ tuduu rikiio Tumaaso inna tunoo: Udaanga-o, yoosinna a kuanaraviki hama ta taunnaanoo. Dataama kiada ii yoosinna ivakira vira aataruuvaa ta taarannee? ⁶ tuduu rikiio Yisuuva inna sai tunoo: Neenoo aataruuvaa nakaaravovee. Neenoo kua kutaivaa nakaaravovee. Neenoo tupatupaa variravaa nakaaravovee. Fai hama gioonna kiaapu voovoono niikinaadiri ngioo fai hama ni Napoonnasi kuanaravai. ⁷ Ngia arinaima ni taatiri. Ni Napoonnaatama arinaima taatirivee. Aqaa suai aavakidiri vaa ngia arinaima ni Napoonna teeda rikiada arinaima inna taanoo, ⁸ tuduu rikiio Piriipo inna tunoo: Udaanga-o, ai Koonna ti vitainai fai ta teeda kiaara: Inna aikioovavee, kiaaravee, ⁹ tuduu rikiio Yisuuva inna sai tunoo: Piriipo, na hokoba suai ngii tasipama variaukai a hama arinaima ni taannanee? Gioonna kiaapu voovoono ni taivoono ni Napoonnaatama taivaivee. Mo a dataama kieenna kiannanoo: Ai Koonna ti vitaakianee, kiannanee? ¹⁰ Ni Napoova niiki varikiai na innaki variauvaara hama a kutaavaivee kiannanee? Na kiau kuaivaa hama nenenaidiri yaata utee ngii giaa ngii miaunoo. Hameetavee. Ni Napoova niiki variivoono ari mmooriivaa varaivai. ¹¹ Ni Napoova niiki varikiai na innaki variauvaara kutaavaivee kiatee. Fai ngia hama ivaara ngii kutaavaivee kiatainai na mmoori varauyauvo kooyaa vaiyauvaa teedama niyara kutaavaivee kiatee. ¹² Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono niyara kutaavaivee tiivoono fai na iikiau mmooriyauvaa ivootama iinaravai. Na ni Napoonnasi kuanaravaara ivo ii mmooriivoono na iikiau yauvaa yaataraanaravai. ¹³ Fai ngia niyara yaata utida vo kuavaara ni Napoonna yapaarikiiai fai na iinaravai. Ni Napoonnara kua yoketaivaa kiateeravaara neenoo ari Mmaapuuvoono na iinaravai. ¹⁴ Fai ngia niyara yaata utida vo kuavaara ni yapaarikiiai fai na iinaravaivee, tiravai.

Yisuuva Mmannasa Kua Kutaa Tiraivaa titaanaravaara tiravai

¹⁵ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Fai ngia niyara mmuduuya ridaida mmaanna kua na kiauyauvaa fai ngia rikiada puaisakama utida iikiaaravai. ¹⁶ Fai neenoo ni Napoonna yaparaino ivoono niinikaraama Ngiiyara Kua Tira Mmannasa Kua Kutaa Tiraivaa titano tuo ngii tasipama tupatupaa varinaravai. ¹⁷ Gioonna kiaapu mmatayaa kumimakama variraiya hama Anutuugaa Mmannasa Kua Kutaa Tiraivaa teeda rikiaanoo. Hama inna teeda rikiavaara hama inna varaanoo. Vaa ngia inna teeda rikiaanoo. Ivo aanna ngii tasipama varioo fai yapooma ngii aakiaana varinaravaara ngia inna teeda rikiaanoo.

¹⁸ Fai na hama ngii pikiee eeyaara vinai ngia viina nnaakara roosiima variaaravai. Fai na kava vara raneetie ngiisi tiinaravai. ¹⁹ Fai kiisa suaivo taikanai gioonna kiaapu mmatayaa kumimakama variyai hama kava ni taaravai. Fai ngieenoo kava ni taaravai. Na tupatupaa hara kiee variauvaara ngieeta itaama tupatupaa hara kiada variaaravai. ²⁰ Ii suai ivaki na kava diitee varinara suaivaki na ni Napoonnaki variauvaara fai ngia arinaima rikiaaravai. Ngia niiki variaani na ngiiki variauvaaraatama fai ngia arinaima rikiaaravai.

²¹ Gioonna kiaapu voovoono na kua mmaanna kiauyauvaa rikiio iivoono niyara mmuduuya ruainoo. Ivo niyara mmuduuya ruaivaa ni Napoova innara mmuduuya rinaravai. Neetaatama fai innara mmuduuya ruuee na inna tasipama varinaravaara kooyaa inna vitainaravaivee, ²² tuduu rikiio Yutaaso Isariootaa ferengaava Yutaasoono Yisuunna yaparainno tunoo: Udaanga-o, mo dataama kiee fai a aiyara kooyaa ti vitainna

mmatayaa kumimakama variayia fai hama aiyara kooyaa vitainarannee? ²³ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Ai, mo gioonna kiaapu voovoono niyara mmuduuya ruoo ni kuaivaa rikioo puaisakama utuoo iino fai ni Napoova innara mmuduuya rinaraivai. Mmuduuya rinai fai neeta ni Napoovaatama innasi tiida inna tasipama variaaravai. ²⁴ Fai gioonna kiaapu voovoono hama niyara mmuduuya ruoo fai hama ni kuaiyauvaa rikioo puaisakama utuoo iinaravai. Aa kua aavaa ngia rikiaa aavo hama ni kuavai. Ni Napoova ni titoovaasidiri tii kuavai.

²⁵ Na homo ngii tasipama variauu suaivaki ii kua iyauvaa ngii giaa ngii miauvaivee. ²⁶ Fai yapooma Ngiiyara Kua Tira Mmannasa Yoketaivaa ni Napoovaano na kiauvaugiataama titano tiinaraivoono fai mmuakiaa kuaiyauvaa ngii giaa ngii minaravai. Ngii giaa ngii mioo ngii tinai rikiada vaa na ngii giaa ngii miaukai rikiada vueennama kiaa kuaiyauvaa fai ngia keenaa rikiaaravai.

²⁷ Na viee ausa nuufa tasipama varira aataruuvaa ngii mi kiee kuanaravai. Hama gioonna kiaapu mmatayaa variayia ausa nuufa mmirayaama ngii minaravai. Na neeneeno nini ausa nuufa tuanaivaa ngii mi kiee na ngii pikiee kuanaravai. Sa ngii ausa mmuaarareera tasipama varida sa aatu aatuukiatee. ²⁸ Na ngii pikiee viee yapooma kava vara ranee ngiiyi tiinara kuaivaa na ngii giaa ngii miauvaa vaa ngia rikiaavai. Fai ngia niyara mmuduuya rida fai na ni Napoonnasi kuanara kiau kuaivaa ngii rikiada sirigakiaaravai. Ni Napoova ni yaataraiavaara ngia itaama sirigakiaaravai. ²⁹ Ii kua na ngii giaa ngii miau ivaa kaanaivo hama vainara suaivaki na mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo. Fai yapooma kaanaivo vainai teeda ngia niyara kutaavaivee kiateeraivaara na mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo. ³⁰ Gioonna kiaapu mmatayaa diaiyara geedai dira vaidiivoono nninara iinno variivaara na hama hokobama ngiiita kua tinaravai. Inna yaagueeqaivo hama yopeema ni yaataravai. ³¹ Na ni Napoonnara mmuduuya ruuvaara gioonna kiaapu mmatayaa diaiya teeda rikiaateeraivaara mmuakiaa kuavai ivo ni tiivaugiataama na iikiaunoo. Diitada aavaki pikiaada vikiai ta kuaaravee, tiravai.

15

Yisuuva yeena vuainavaudiri mmataama kioo tiravai

¹ Yisuuva tunoo: Neeno yeena vuaina tuanaivaa roosiima variaunoo. Ni Napoova mmoori nakaaravo varinoo. ² Ni hammara hama iira vaivaa ni Napoova fai hatoka kagaari kioo hammara iira vainno aasannavaa hatoka kino too fai iiraivo oyaivakidiri kaayauma suvuai kioo vainaravai. Kaayau iiraiyauvo vakiaiveeraivaara ni Napoova itaama iivai. ³ Na ni kua mmayaayavaa ngii giaa ngii muuvaaraida vaa ngia yoketaaya variaano. ⁴ Ngia niiki varikiai na ngiiiki varinai fai ta mmuaavau variaaravai. Hammaraivo fai hama oyaivaa tasipama vaino fai hama yopeema iiraivo vainaravai. Itaama vainema ngia hama fai niiki varikio fai hama yopeema iiraivo vainaravai.

⁵ Neeno yeena vuaina oyaivaa roosiima variaukai ngieeno hammaraivaa roosiima variaano. Gioonna kiaapu voovoono niiki varinai na innaki varino kaayau iiraiyauvo suvuaravai. Ivaara fai gioonna kiaapu voovoono hama ni tasipama varirainno arinaidiri mmooriivaa iino rikioo fai hama kaanainaravai. ⁶ Gioonna kiaapu voovoono hama niiki varino hammara hama iira vaivaa rakau kagaari kiaavo aasannaivaa roosiima varinoo. Yapooma hammaraivauvaa itaineema iya iyauvaa rupi nuunama kiada ikaivaki kagaari kioo ikaivo taanaravai. ⁷ Fai ngia niiki varikio ni kuaivo ngiiiki vainoi vo kua vo kuayauvaara ngii iikiatayauvaara Anutuugaa yaparaiio fai ivo ngiiini iinaravai. ⁸ Yeena vuainaviki kaayau iiraiyauvo vainema ngia ni mmooriivaa iiki iiraiyauvo vainoonno ni Napoonna nnutuuvo ngiau aapu kuanaravai. Fai ngia itaama iidada ni nnaagii nuaira tuanaaya variayarainno ni Napoonna nnutuuvo ngiau aapu kuanaravai. ⁹ Ni Napoova niyara mmuduuya ruaineema na ngiiyara mmuaikaraama mmuduuya ruaunoo. Na mmannammanna kiee ngiiyara mmuduuya ruuvaara ni mmuduuya rira aakiaivaki variatee. ¹⁰ Na ni Napoonna kua mmaanna iyauvaa rikiee iina inna mmuduuya rira aakiaivaki mmannammanna variaunoo. Itaama vainema fai ngia ni kua mmaanna iyauvaa rikiada puaisakama utida iida na ngiiyara mmuduuya rira aakiaivaki mmannammanna variaaravai.

¹¹ Ni sirigairavo ngiiiki vainno pinaavai vakiaiveeraivaara na ii kua ivaa ngii giaa ngii miauvaivee. ¹² Aa mmaanna kua na tinara aavo ataama vainoo. Na ngiiyara mmuduuya ruaineema ngia ngiiingiiyara ngiiingiiyara mmuduuya ruatee. ¹³ Vaidi voovoono ari seenaiyara mmuduuya ruoo hama ari mmammaivaara yaata utirainno pinaama iyara mmuduuya ruaivaara putivai. Ii mmuduuya rira ivo mmuakiaa mmuduuya riraiyauvaa yaataravai. ¹⁴ Fai ngia ni kua mmaanna iyauvaa rikiada iidada ni seena tuanaaya variaaravai. ¹⁵ Sikaunnaadiri yookaama kioo viteera ngiammuauvo hama ari haitatuura

vaidiivaa yaata tinniyaa vai kuaivaa rikiavai. Ivaaraina na hama mmannammanna ngiiyara ni mmoori vareera ngiaammuaayavee tinaravai. Hamavee. Na ngiiyara kiaunoo: Ni seena tuanaayavee, kiauvaivee. Na ni Napoova ni giaa ni muu kua mmuakiaayavai ngii giaa ngii miyaiyuuvaara na ngiiyara ni seena tuanaayavee kiauvaivee. ¹⁶ Hama ngieenoo ni mmataama kieeravai. Neenoo nnaasu ngii mmataama kiaaduu ngia ni mmooriivaa varakio iiraivo kaayau vakiaiveeraivaara na ngii mmataama kieeravai. Ngii mmoori varaivaa iiraivo tupatupaa vainaraivaara na ngii mmataama kieeravai. Fai ngia itaama iida dee aataru mminnaa voovaara ni Napoonna yaparaikio fai ngii minaravai. ¹⁷ Ivaaraina aa kua aavaa na ngii giaa ngii miee kiaunoo: Ngia ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruatee, kiaunoo.

Gioonna kiaapu mmatayaiya hama Yisuunnara mmuduuya riravai

¹⁸ Fai gioonna kiaapu mmatayaa diaiya hama ngiiyara mmuduuya rikiai ivaudiri arinaima rikiaatee. Iya tauraa hama niyara mmuduuya ruaaneemaida hama ngiiyara mmuduuya ruaanoo. ¹⁹ Fai ngia kutaa tuanaa gioonna kiaapu mmatayaa diaiya roosiima varikiyai fai iya ngiiyara ti seena tuanaayavee kiaa kiada ngiiyara mmuduuya ruaavaivee. Hama ngia itaa kiaiya roosiima variaano. Neenoo iyakidiri ngii mmataama kiauikai ngia hama iya roosiima variaano. Ivaaraida iya hama ngiiyara mmuduuya ruaanoo. ²⁰ Na tauraa ngii giaa ngii miaaduu ngia taunnu kioo kuaivaa kava rikiaatee. Na tauraa kiaunoo: Hama sikaunnaadiri yookaama kioo viteera ngiaammuaavo ari haitatuura vaidiivaa yaataroo ari vookaraama varinaravaivee, kiaivaara na ngii giaa ngii miaunoo. Fai iya mmoori maisaivaa ni mida fai ngiiitaatama ngii miaravai. Fai iya ni kuaivaa rikiaada puaisakama utida iida fai ngii kuaivaatama rikiaada puaisakama utida iikiaravai. ²¹ Ngia niyara kutaavaivee kiaivaaraida iya mmoori maisa mmuakiaavai ngii miaravai. Hama ni titoovaa teeda rikiaivaaraida mmoori maisaivaa ngii miaravai. ²² Na hama tuma iyaata kua kiaatiri. Hama iya niyara mmoori maisaivaa iikiarivaara yaata utida mminnamminnaa maisaivaa varotirivee. Vaa na tuma kooyaa iya kua mmiaivaara hama iya yopeema unnakua kiaara: Hama ta rikiaunnaano, kiaravaivee. ²³ Gioonna kiaapu voovoonoo hama niyara mmuduuya ruo hama ni Napoonnaraatama mmuduuya rinoo. ²⁴ Mmatayaa diaiya hama iida too mmoori ari vookaravuaa na hama iyaki nuaina iikiaatiri. Hama iya niyara mmoori maisaivaa iikiarivaara yaata utida mminnamminnaa maisaivaa varotirivee. Vaa na ivaa iyaki nuaina variee iikiaaduu teeda rikiaadaata iya hama niyara mmuduuya rida hama ni Napoonnaraatama mmuduuya ruaanoo. ²⁵ Anutuugaa mmaanna tuu kua vovvai kaanaivo vakiaiveeraivaara iya tiyara itaama iikiaano. Kua mmaanna tuu kuaivo tunoo: Iya kumina kieemaida hama niyara mmuduuya ruaanoo, tiravai.

²⁶ Ngiiyara Kua Tiraivo fai ni Napoonnasidiri tiinaravai. Na ii Mmannasa Kua Kutaa Tira ivaa fai ni Napoonnasidiri na titano too tuoo fai niyara kua tinaravai. ²⁷ Na toosa hara mmoori varaaduu ngia ni tasipama varuuya aanna homo variaivaaraida fai ngieetama niyara kua kiaravai.

16

¹ Ngia niyara kutaavaivee tiraivaara taara yaata utivoora kiaa na ii kua iyauvaa ngii giaa ngii miauvaivee. ² Fai vaidiyya nuunaira nnauyavakidiri ngii oogoo tida ngii titakiai fai ngia pikiaada kuaravai. Fai yapooma suai nnaagiai suaivo nninaa rikiaada iya ngii ruputikiyai putuaaraivaara kiaara: Ta Anutuugaa mmoori yoketaivaa iikiaunnayavee, kiaa kiada ngii ruputuaaravai. ³ Iya hama ni Napoonna teeda rikiaada hama niitaatama teeda rikiaavaara fai iya ii aataru ivaa iikiaravaivee. ⁴ Vaa na aanna makee ii kua iyauvaa ngii giaa ngii miaunoo. Fai yapooma ii na kiau kua iyauvaa iya iikio rikioo kaanaivo vainara suaivaki ngia kava rikiaaraivaara na mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo.

Mmannasa Yoketaivaa mmooriivaara Yisuuva tiravai

Tauraa na ngii tasipama variaa suaivaki na ngii tasipama variauvaara hama na ii kua iyauvaa ngii giaa ngii miravai. ⁵ Aa kiisa suai fai na ivo ni titoovaasi kuanaravee. Na kuanara iino rikioo hama vaidi voovoonoo ngiiikidiri diivoonoo ni yaparainno tinara: A deepiinna kuannanee? tinaravee.

⁶ Na ii kua iyauvaa vaa mmuaanaa ngii giaa ngii miauvaara ngii ausaiyauvo pinaama mmuaararainoo. ⁷ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Na ngiiyara yaata utuee ngia yoketaama variaaraivaara na kuanaravee. Hama fai na vino fai Ngiiyara Kua Tiraivo hama ngiisi tiinaravai. Fai na vee titano fai ivo ngiisi tiinaravai. ⁸ Fai ivoonoo tuoo mmatayaa variaa gioonna [SB7]kiaapuuya iinaa rikiaada fai ngiari mminnamminnaa maisa [SB9]iira oyavvaa arinaima teeda rikiaada safuuma varivaavaa oyavvaa arinaima

teeda rikiada kua pinaa iira aataruuvaa oyaivaa arinaima teeda rikiaaravai. ⁹ Iya mminnamminnaa maisa iira oyaivo ataama vainoo. Hama iya niyara kutaavaivee kiaivaara ngiari mminnamminnaa maisa iira oyaivo kooyaa vainoo. ¹⁰ Iya safuuma variraivaa oyaivo ataama vainoo. Na ni Napoonnasi vinai ngia hama kava ni taarivaara fai iya safuuma variaaravaa oyaivo kooyaa vainaravai. ¹¹ Kua pinaa iira aataruuvaa oyaivo ataama vainoo. Gionna kiaapuuyara geedainni dira kieetaivaa vaa Anutuugo kua pinaivaki inna yapa kioo inna yaatara kioovaara iya kua pinaa iira aataruuvaa oyaivo kooyaa vainaravai.

¹² Na niiki kaayau kua vaikiyai na ngii giaa ngii minaraiivo fai na ngii giaa ngii minai makee hama ngia yopeema rikiada varaaravaivee. ¹³ Fai Mmannasa Kua Kutaa Tiraivo tuoo fai ivoono mmuakiaa kua kutaiyauvaa ngii giaa ngii mioo ngii vita vitainaravai. Fai ivo kua voovai hama arinaidiri yaata utuoo tinaravai. Kua ivo rikiaivaa nnaasu tinaravai. Tuoo fai ivo mminnaa vooyauvai nnaagiai nninaraiyauvaara ngii giaa ngii minaravaivee. ¹⁴ Fai ivo ni kuaivaa rikioo ivaa nnaasu varoo ngii giaa ngii minarivaara fai ni nnutuuvo ngiau aapu kuanaravaivee. ¹⁵ Mmuakiaa ni Napoonna mminnaiyauvo inna niiniyauvaivee. Ivaara na kiaunoo: Fai Mmannasa Kua Kutaa Tiraivo ni kuaivaa rikioo ivaa nnaasu ngii giaa ngii minai ngia rikiaaravaivee, kiaunoo, tiravai.

Ausa mmuaarareeraivaaraata ausa

sirigairaivaaraatama Yisuuva tiravai

¹⁶ Yisuuva itaa kua kua kioo tunoo: Kiisa suai fai hama ngia kava ni taaravaivee, kua kioo tunoo: Fai kava nnaagiai kiisa suai ngia ni taaravaivee, ¹⁷ tuduu rikiada ari ngiaammua vooyaano ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Aanii kua oyaivainoo ivo tiita itaa kua tiinnee? Ivo tinoo: Kiisa suai fai ngia hama ni taaravai. Fai ngia kava kiisa suai nnaagiai ni taaravaivee, kua kioo vo kuvai tinoo: Na ni Napoonnasi kuanarivaara itaa kua kiaunoo, tinoo. ¹⁸ Ivo kiisa suavee tiivo inna datai kuavainnee? Hama ivo itaa kua tii kua oyaivaa ta rikiaunnaano, ¹⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya inna yaparakiaree kua uu kuaivaa vaa ivo too rikieeravai. Rikioo iya tunoo: Vo ngia aa na kiau kua aavaa oyaivaaraida ngiingii yapara ngiingii yapara kuaannee? Na ataa kua kiaunoo: Kiisa suai fai ngia hama ni teerida kava fai kiisa suai nnaagiai ni taaravaivee, kiaunoo. ²⁰ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngia pinaama ratada boo tira tasipama variaaravai. Ratada varikiyai fai gionna kiaapu kumimakama mmatayaa variayia pinaama sirigakiaaravee. Ngia ausa mmuaararai tasipama variaivo fai hanigioo yoketainaravaivee. ²¹ Gionnaivo taikio nnaakara mmateera suavo nnikioo too ari mmam- maivo nniitaraanarivaara ausa mmuaararai tasipama mmatavai. Nnaakaravaa mmatata kioo hama kava nnaagiai mmamma nniitaraivaara pinaama yaata utivai. Nnaakaraivo kooyaa hara kioo variivaara sirigainno hama ari mmamma nniitaraivaara yaata utivai. ²² Itaama vaineema aanna makee ngiita ngii ausaiyauvo mmuaararainoo. Fai na kava ngii taanara suavaki ngii ausaiyauvo sirigainaravai. Itaino dira hama yopeema vaidi voovoono mmoori maisaivaa ngii iino ngii ausa sirigairaiivo taikaanaravaivee.

²³ Fai ii suai ivo nninai ngia hama aataru mmoori mminnaa voovaara ni yaparaki- aaravai. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai iqii suai ivaki ngia ni nnutuuvaa tida aataru mmoori voovaara ni Napoonnaata kua tida yaparakiio rikioo fai ivo ngia inna yaparakiavaa ngii minaravai. ²⁴ Tauraa varuu suavaki varia rada nnidada aanna makee variaa suavakiaatama ngia hama ni nnutuuvaa tida ni Napoonna yaparakiavai. Yaparakiatee. Fai yaparakiio ngii sirigairaiivo ngiiki vaivo pinaavai vakiaiveera fai ni Napoova ngii minaravaivee.

Yisuuva mmatayaa diaa mmoori aataruuyauvaa yaatareeravai

²⁵ Na aanna ii kua iyauvaa mminnaa vooyauvunudiri mmataama kiee ngii giaa ngii miaunoo. Fai suai nnaagiai suavo nninai hama na kava mmataira kua ngii giaa ngii minaravaivee. Fai na ni Napoonnara kua kooyaa ngii giaa ngii minaravaivee. ²⁶ Fai iqii suai ivaki ngia niyara yaata utida inna yaparakiaravai. Hama na ngii giaa ngii miee kiaunoo: Fai neenoo innaata ngiinyara yaaku varee kua tinaravee. Hama na itaama ngii giaa ngii miaunoo. ²⁷ Anutuugo ariinoo ngiinyara mmuduuya ruaivaara na hama innaata ngiinyara kua tinaravee. Ngia niyara mmuduuya rida na Anutuugaasidiri tummuauvaara ngia kutaavaivee kiaivaara Anutuugo ariinoo ngiinyara mmuduuya ruaivai. ²⁸ Na ni Napoonnasidiri aapi mmatayaa tummuauvai. Fai na mmata aavau pikiee kava ni Napoonnasi kuanaravaivee, ²⁹ tuduu rikiada ari ngiaammuauya inna sai tunoo: Aanna vaa a kuaivaa kooyaa kiannani ta rikiaunnaano. Hama a mminnaa voovaidiri mmataama kiee kiannano. ³⁰ Vaa ta rikiaunnaano. A mmuakiaa mmoori aataruuyauvaata mmuakiaa mminnaiyauvaatama tee rikiaunnaano. Fai gionna kiaapu voovoono hama vo kua

vooyauvaara aita kua tioo i yaparainaravai. Vaa a mmoori aataru mmuakiaayauvai tee rikiaannaivaara ta kiaunnao: A Anutuugaasidiri tummuannakuavee, kiauunnao. ³¹ Yisuunna ngiaammuauya itaa kua tuduu rikioo iva iya sai tunoo: Mo aanna makee ngia niyara kutaavaivee kiaanee? ³² Fai kiisa suai ii suai ivo nninai teeda ngia mmuakiaaya aatuuda raubiriida mmuaavai mmuaavai ngiingii nnauyauvaki vida ni pikikiai nenevana varinaravee. Mo hama kutaa nenevana variaunoo. Ni Napoova ni tasipama varinoo. Ai, ii suai ivo aavaa nninoo. ³³ Ni mmannasaivoota ngii mmannasaiya tasipama mmuaavau variivaara ngii ausaiyauvo nuufama vakiaiveeraivaara na ii kua ivaa ngii giaa ngii miaunoo. Ngia mmatayaa varikiai fai gionna kiaapuuya mmoori maisa mmamma nniitareera mmooriyauvaa ngii miaaravee. Sa ivaara yaata utiraida niyara yaata utida yaagueeqama variatee. Vaa na mmatayaa diaiya mmoori maisaiyauvaa yaatarauunoo, tiravai.

17

Yisuuva ari ngiaammuauyara yaaku vareeravai

¹ Yisuuva ii kua ivaa kua taika kioo avuuvaa ngiau reeri too tunoo: Ni Napoo-o, ii suai ivo vaa nninoo. Na i Mmaapuuvoooni i oyai ari vookaraivaa iya vitaakiaiveeraivaara eenoo ni oyai ari vookaraivaa iya vitaakiane. ² Eenoo gionna kiaapuuyara na tupatupaa variraivaa iya mmiaiveeraivaara a mmuakiaa gionna kiaapuuyara dira aataruuvaa vaa ni miannavai. ³ Tupatupaa varira aataruuvo ataama vainoo. E Anutuugo mmuaa tuanaavai kutaa variannaivaa gionna kiaapuuya arinaima i teeda rikiaada na Yisuu Kirisiinna a ni mmataama kiee ni titaannaivaata iya arinaima ni teeda rikiaada fai tupatupaa variraivaa varaaravai. ⁴ Na mmatayaa variauu suaivaki a mmuakiaa mmoori ni miannaiyauvaa vaa na iima taika kiauvai. Na iina variauu suaivaki i oyai ari vookaraivaa vaa na iya vitaakiauvai. ⁵ Boo, ni Napoo-o, tauraa a hama ngiau mmata unna suaivaki na i tasipama variee ari vookaraama variravai. Aa paanna suai na kava i tasipama varinara suaivaki ii tauraa ari vookaraama varira ivaa a ni munnaivaa kava ni mianee.

⁶ Vaidi mmatayaa diaiyakidiri a ni miannaiya vaa na aiyara kooyaa iya kua kookieema kiauvai. A mmataama kiee haitatuukianna vaidiiaa ni miannani iya i kuaivaa rikiaada puaisakama utida iikaaavai. ⁷⁻⁸ Mmuakiaa kuaiyauvaa a ni giaa ni miannaiyauvaa na iya kua mmiaukai iya rikiaada varaavai. Na aisidiri tummuaiivaa iya teeda rikiaada kutaavaivee kiaanoo. Anutuugo eenoo ni titooduu na tummuaiivaaraatama iya teeda rikiaada kutaavaivee kiaanoo. Iya itaa kua kua kiada variaivaara vo kuavaatama rikiaanoo. Eenoo mmuakiaa mminnaayauvai ni miannaiyauvo aisidiri nniiyauvaivee. Aanna makee vaa ivaara iya arinaima rikiaanoo.

⁹ Na iyara yaaku varaunoo. Eenoo iya mmataama kiee haitatuukiannaivaara na iyara yaaku varaunoo. Gionna kiaapu mmatayaa kumimakama variiyara hama na iyara yaaku varaunoo. Vaidiiaa a ni miannaiyara na yaaku varaunoo. ¹⁰ Na utuu vaidi mmuakiaaya ainiyavee. A utuanna vaidi mmuakiaaya niiniyavee. Iya varida ni mmoori-ivaa varaavo ni oyai ari vookaraivo kooyaa vainoo. ¹¹ Fai na aisi kuanaravai. Na paanna suai mmata aavudiri pikiee vinai fai iyaata ni nnutuuvaatama mmata aavau variaaravai. Ni Napoo-o, a yoketaa tuanaa ari vookaraakiannakuavee. Vaa ai yaagueeqaivaata ni nnutuuvaatama a ni miannano ni nnutuuvo vaivaara iyara haitatuunna iya atau ruanee. Ta mmuaavaugiataama variaunnaneema iyaatama mmuaavaugiataama variateeraivaara iyara haitatuunna atau ruanee. ¹² Na iya tasipama variauu suaivaki ai yaagueeqaivaata ni nnutuuvaatama a ni miannaiyara na yaata utuee iya haitatuunna atau ruauvai. Na iya vara hiri diaukai hama mmuakiaaya haparaida tiida kuaavo mmuaavoono nnaasu tuoo kuaivai. Ivo tuoo kuaivaara Anutuugaqaa yanaivau vai kua fafaarivo vaa kaanainoo. ¹³ Aa paanna suai fai na aisi kuanaravai. Ni sirigairivo iyaki vainno pinaavai vaki-aiiveeraivaara na mmatayaa variee ii kua iyaavuaa iya kua mmiaunoo. ¹⁴ Vaa na i kua mmayaayavuaa iya kua mmiaukai rikiaada iya hama mmatayaa diaa aataruuyauvaara yaata utuaavai. Iya ni roosiima hama mmatayaa diaa aataruuyauvaara yaata utuaivaara gionna kiaapu homoraiya hama iyara mmuduuya ruaavai. ¹⁵ Hama aa mmata aavudiri e aaya vitee kuanarivaara na yaaku varaunoo. Sataango iya utinoora tiee eenoo iya vara hiri Dianeera na i kua i mmiee yaaku varaunoo. ¹⁶ Na hama mmatayaa aataruuyauvaara yaata utuauneema ni roosiima hama iyaata mmatayaa aataruuyauvaara yaata utuaavai. ¹⁷ Iya yoketaama vaidi tuanaaya variateeraivaara ai kua kutaivaa iya kua mmiee iya tasipama varianee. ¹⁸ Eenoo mmatayaa diaa gionna kiaapuuyara ni titoneema neenoo ni mmayaayavuaa gionna kiaapu homoraiya kua mmiateeraivaara iya titauvai. ¹⁹ Iya yoke-taama vaidi tuanaaya variateeraivaara na iyara yaata utuee na nini mmamma mmuyai mmuakiaavai i mmiaunoo. Iya kua kutaa tuanaa i mmaapu tuanaaya variateeraivaara na nini mmamma mmuyai mmuakiaavai i mmiaunoo.

²⁰ Na hama iyara nnaasu yaaku varee aita kua kiaunoo. Iya ai mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmikiai niyara kutaavaivee kiaaraiyaraatama yaaku varee aita kua kiaunoo. ²¹ Niiyara kutaavaivee kiaara mmuakiaaya mmuaa tinni mmuaa ausavai varada mmuaakaraama variateeraivaara na yaaku varaunoo. Eenoo niiki variannani na aiki variaunoo. Ni Napoo-o, ta mmuaavau itaama variaunnaneema eenoo iya tasipana iya ti tasipama variaaravai. Eenoo kutaa ni titooduu na tummuaiavaara gioonna kiaapu homoraiya kutaavaivee kiaaraivaara vaa niyara kutaavaivee kiaiya mmuaa tinni mmuaa ausavai varada variaaravai. ²² Eenoo ni nnutuuvaa ngiau aapu yapaannani neenoo mmuaikaraama iya nnutuuyavuaa ngiau aapu yapauvai. Ta mmuaa tinni mmuaa ausavai varada variaunnaneema iyaatama mmuaa tinni mmuaa ausavai varada variateeraivaara na iya nnutuuyavuaa ngiau aapu yapauvai. ²³ Iya kutaa tuanaa mmuaa tinni mmuaa ausavai varada variaaraivaara eenoo niiki variannani neenoo iyaki variauvai. Eenoo ni titooduu na tummuaiavaara gioonna kiaapu homoraiya kutaavaivee kiaaraivaara iya mmuaa tinni mmuaa ausavai varada variaaravai. Eenoo niyara mmuduuya ruannaneema iyaraatama mmuduuya ruannaivaara gioonna kiaapu homoraiya kutaavaivee kiaaraivaara iya mmuaa tinni mmuaa ausavai varada variaaravai.

²⁴ Ni Napoo-o, hama a ngiau mmata unna suaivaki eenoo niyara pinaama mmuduuya runnaivaara oyai ari vookaravuaa ni miravai. Niiyara kutaavaivee tiraiya vaa eenoo ni miannavai. Iya ni oyai ari vookaravuaa taaraivaara na varinaravai ni tasipama iya variaaravai. Iya itaama ni tasipama variaaraivaara ni yoketaunoo. ²⁵ Ni Napoo-o, a safuuma variraikuavee. Gioonna kiaapu mmatayaa diaiya hama aiyara arinaima teeda rikiaanoo. Neenoo aiyara vaa arinaima tee rikiaanoo. Eenoo ni titooduu na tummuaiavaa vaa niyara kutaavaivee kiaiya arinaima teeda rikiaanoo. ²⁶ Eenoo niyara mmuduuya ruannaneema iyaatama mmuaakaraama gioonna kiaapuuyara mmuduuya rikiai na iyaki varinarivaara na aiyara iya kiasa kookieema kiee makemakee na aiyara iya kiasa kookieenaravaivee, tiravai.

18

*Vaidiyya Yisuunna utida rupertuaara iiravai
(Matai 26:47-56; Marakaa 14:43-50; Rukaaso 22:47-53)*

¹ Yisuuva ii kua ivaa kiasa taika kioo ari ngiaammuauya vitoo vioo ivaki pikioo nnoori kiisa voovai nnutuuvo Ketaroonaa vioo karoo sainai viravai. Vioo tooduu mmooriivaki yatari oriipaiyauvo vauduu Yisuuva ari ngiaammuauyaataama ivaki viravai. ² Ii mmoori ivaki Yisuuva ari ngiaammuauyaataama mmuakiasa suai nuunaida varuuvuura vaa Yutaaso rikieeravai. Yutaaso Yisuunna nnammutuuiya fai kooyaa inna vitainarivaara kua yeena raira vaidivai. ³ Vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata Farisaiyaatama vaidi nuunaira nnau pinaivaara haitatuura vaidi vooya titooduu iya rapira vaidiiyaatama sunada ngiari yau mmataiyauvaata ngiari toobaiyauvaataama varada nnuudu Yutaasoono iyaata vitoo Yisuuva ari ngiaammuauyaataama varuu mmooriivaki viravai. ⁴ Vida tooduu Yisuuva vaa iya inna iikiaraa mmoori mmuakiaavai rikioovoono iya saidiri numa iya too tunoo: Mo ngia giaraida buaakiaannee? ⁵ tuduu rikiaada iya inna sai tunoo: Mo ta Nasareetaa vaidi Yisuunnaraida buaakiaunnaano, tuduu rikioo iva iya tunoo: Mo na aanna ivovee, tiravai.

Yutaaso Yisuunna nnammutuuiya fai kooyaa inna vitainarivoono iya tasipama ivaki diravai. ⁶ Yisuuva iya tunoo: Mo na aanna ivovee, tuuvaara iya hayida oro ngieerama vau mmataivau vida varada vairavai. ⁷ Vauduu rikioo Yisuuva kava iya tunoo: Mo ngia giaraida buaakiaannee? tuduu rikiaada iya kava tunoo: Mo ta Nasareetaa vaidi Yisuunnaraida buaakiaunnaano, ⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Vaa na ngii giaa ngii miauvaivee. Na aanna ivovee. Fai ngia kutaa niyara buaida varida aa ni ngiaammuaa aadaa pikikiai kuatee, tiravai. ⁹ Ivo tauraa ari Koonnara yaaku varoo tunoo: Ni Napoo-o, a mmuakiasa ngiaammuaudaa ni miannaiyakidiri hama voovai raubiriino. Ivo itaa kua tuuvaara kaanaivo vauduu Yisuuva rapira vaidiyya tunoo: Ni ngiaammuaudaa pikikiai kuatee, ¹⁰ tuduu rikioo ari ngiaammuaa voovai nnutuuvo Simoono Petorooso ari paipa avaikaravuaa nnaamuruuvakidiri utu rada kioo Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaivaa mmoori vareera ngiaammuaa voovai yaata yaadudainniivaa rutaka kieeravai. Ii ngiaammuaa ivaa nnutuuvo Marakuusovee. ¹¹ Yisuuva Petoroosaa tunoo: Ai paipaivaa kava ari nnaamuruuvaki uyuane. Aa na tinara kua aavaara a dataamainna yaata utuannanee? Mmuaraaravuaa roosii nnoori toori kapikaravuaa ni Napoo ni muuvaa na nnaanarannee? Vara hama na nnaanarannee? Fai na nnaanaravaivee, tiravai.

Rapira vaidiyya Yisuunna vitada Anaasaasi viravai

¹² Tudu rikiada kaayau rapira vaidiiyaatama ngiari kieetaivoota Yutayaiya nuunaira nnau pinaivaara haitatuura vaidiiyaatama Yisuunna puaisa utu kiada vaida yeenaivaadiri inna yaakuuvaitanau rau kiada ¹³ vitada Anutuugaara kati puara hudeera vaidiiyaa nnutuuvo Anaasaasi tauraa viravai. Vaidi voovai nnutuuvo Kayapaanna nni-raangioo inna Anaasovee. Ii suai ivaki Kayapaava Anutuugaara kati puara hudeera vaidiiya kieeta tuanaavai variravai. ¹⁴ Vaa ivo tauraa ari yaata tinniyaa vau kuaivaa vaidi Yutayaiya kiasa mmioo tunoo: Fai mmuaa vaidivai mmuakiaa Yutayaa gioonna kiaapuuya tiyara putinaraivo inna yoketaavaivee. Ivo vaa tauraa ii kua ivaa itaa kua tiravai.

Petorooso Yisuunnara hama na inna tauvaivee tiravai
(Matai 26:69-70; Marakaa 14:66-68; Rukaaso 22:55-57)

¹⁵ Vaidiiya Yisuunna vitada vudu Simoono Petoroosoota na Yisuunna ngiaammuauvo neetama inna nnaagiai tadadama rada viravai. Vudu Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaivo arinaima vaa ni teeravai. Vaa ivo arinaima ni toovaara neetama Yisuunna tasipama vaidi kieetaivaa nnauvaa vagiaamunna aakiaivaki viravai. ¹⁶ Vudu rikioo Petorooso mmaanaai nnau vagiaamunna keegianniuvu duoo vauduu neenoo kieeta vaidi-ivo vaa arinaima ni toovoona kava vara raneetama keegiaivaara duu kiaatannaivaata kua tiee Petoroosaa vitee nnau vagiaamunna aakiaivaki viravai. ¹⁷ Vudu too kiaatannaivo keegiaivaara duuvo Petoroosaa tunoo: A iqii vaidi ivaa ngiaammuaivo voovainna iikiannanee? tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Ai, hama na inna ngiaammuaivaivee, tiravai.

¹⁸ Ii suai ivaki mmoori vareera ngiaammuauyaata rapira vaidiiyaatama iya ririkia utuduu rikiada ikiaivaa hara kiada ututuuma dida vaida totookairavai. Iya totookaida varuduu Petorooso oro iya tasipama dioo vainno ivaata totookairavai.

Vaidi kieetaivo Yisuunna yaparairavai
(Matai 26:59-66; Marakaa 14:55-64; Rukaaso 22:66-71)

¹⁹ Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieeta tuanaivo Yisuunna ari ngiaammuauyaraata ari kua mmayaayaivaaraatama yaparairavai. ²⁰ Yaparauduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na mmuakiaa suai mmuakiaa gioonna kiaapuuya avuuyauvunu variee nini kuaivaa iya kiasa mmiauvai. Gioonna kiaapu Yutayaiya nuunaira nnau kisaiyauvakiata nnoonnavakiaatama na ni kua mmayaaya mmuakiaavai iya kooyaa kiasa mmiauvai. Hama na vo kua voovai hataumakinaa iya kiasa mmiauvai. ²¹ Mo na itaa kiakainna a aaniira ni yaparakiannanee? Gioonna kiaapuuya ni kuaivaa rikiaiyi yaparakianee. Vaa iya ni kuaivaa rikiaavai. Na iya kiasa mmiaa kuaivaara iya yaparakianee, ²² tuduu rikioo nuunaira nnau pinaivaara dira vaidi voovoona inna kueennaivaa rudaunno inna tunoo: A vaidi kieetakuanoonna Anutuugaara kati puara hudeera kieetaivaa itaa kua kiannanee? ²³ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Mo ngia dataamaida yaata utuannanee? Na koonnama kiaunnee? Vara na kutaa kuavai kiaunnee? Na kuaivaa kutaa koonnama kiau kuaivaa aa gioonna kiaapu aavaki variaa aaya kiasa kookieenai iyaatama rikiaatee. Na safuuma kutaa kuaivaa kiakui mo aaniira kuminayaa ni ruputuannanee? tiravai.

²⁴ Yisuunna yaakuuvaitanau yeenaivo vauduaata kuaivaa kiasa taika kioodoo Anaaso inna titoduu Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaivaa Kayapaannasi viravai.

Petorooso kava Yisuunnara hama na inna tauvaivee tiravai
(Matai 26:71-75; Marakaa 14:69-72; Rukaaso 22:58-62)

²⁵ Vudu Simoono Petorooso homo dioo vainno ikiaivaara totookainno varuduu vaidi vooya ivaki varuuya inna tunoo: A inna ngiaammuaivo voovainna iikiannanee? tuduu rikioo Petorooso ooqoo tioo tunoo: Hama na inna ngiaammuaivaivee, ²⁶ tuduu rikioo vaidi kieetaivaa ngiaammuaivo voovoona Petorooso vaa inna seena tuanaivaa yaataivaa rutakoovoona tunoo: Vaa na i tauvaivee. A inna tasipama yatari oriipa mmooriivaki hara kiee variannavaivee, ²⁷ tuduu rikioo Petorooso kava ooqoo tuoo tunoo: Hameetavee, tuduu rikioo tuu saivaata kakaraivo akua tiravai.

Yisuuva Roomaiya kieeta Piratuusaa avuuvau diravai
(Matai 27:1-2,11-14; Marakaa 15:1-5; Rukaaso 23:1-5)

²⁸ Heenanaanna suaivo reera kioodoo Yutayaa vaidiiya Yisuunna Kayapaanna nnauvakidiri vitada vidada vaidi Roomaiya kieetaivaa nnauvaki oro kioodoo ivo ivaki varuduu iya mmaanaivau diravai. Yutayaiyaano ngiari buusa Varaigiatavaa iya nnaataikiai iya ngiari vooppinnaiya nnau aakiaivaki vida ngiari mmaanna aataruuvaa hatokeevoora kiasa kiada oro mmaanaivau diravai. ²⁹ Iya hama nnauvaki vudu too Piratuu mmaanaivo tuoo iya yaparainno tunoo: Mo ngia dee tomedavaaraida kua pinaivaa aqaa vaidi aavaaki yapaannee? ³⁰ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ivo hama maisai aataruuvaa iitiri. Hama ta aisi vitada ngiaunnatirivee, ³¹ tuduu rikioo Piratuu iya tunoo: Ngiengieenoo

ngiingii kua mmaanna tuu aataruuvaara inna vitada kua pinaivaki inna yapa kiada inna yaparakiatee, tuduu rikiaada vaidi Yutayaiya inna sai tunoo: Ta Yutayaiya gioonna kiaapuuya ruputikiai putuaaraivaara ngia Roomaiya ti oooqoo kuaavaivee, tiravai. ³² Vaa tauraa Yisuuva iya inna yatari sagaivau haara kikio iva putinara aataruuva kooyaa iya kiaa mmiravai. Kooyaa iya kiaa mmuu kuaivaa kaanaivo vakiaiveeraivaara vaidi Yutayaiya itaa kua tiravai.

³³ Piratuuso kava vara ranoo ari nnauvaki vioo Yisuunna yaparainno tunoo: A Yutayaiya kieetakuannee? ³⁴ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Vara eenoonna aa kua aavaa ni yaparakiannanee? Vara ari vo vaidiyaano niyara i kiaa i mmiaaniinna a ni yaparakiannanee? ³⁵ tuduu rikioo Piratuuso inna sai tunoo: Hama na Yutayaa vaidivai. Sa niyara kiane: Eenoo niiki kuaivaa yapaannano, kiane. Ai seena mmuaa yoosinnaiyaata Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaatama i vitada niisi ngiaavai. E aanii tomeda aataruvai iikiannani iya i vitada niisi ngiaannee? ³⁶ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na gioonna kiaapuuyara diee iya kiauikai iya sai niyara yoketaa kua aataruuvo hama mmata aavau vaivai. Mmata aavau vaitiri. Ni nnaagiai nuairaiya niyara rapida vaidi voovoono vaidi Yutayaiya ni iya mminaraivaara oooqoo kiatirivee. Mo na gioonna kiaapuuyara dira aataruuvo hama mmata aavau vaivaivee, ³⁷ tuduu rikioo Piratuuso inna sai yaparainno tunoo: Mo a gioonna kiaapuuyara dirakuannee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Yo, a niyara itaa kua kianna kuaivo kutaavaivee. Na gioonna kiaapuuya kua kutaivaa kua mminara na mmatayaa tummuuaduu ni noova ni mmata kieeravai. Gioonna kiaapu voovoono kua kutaivaa rikiaivoono ni kuaivaata rikiaivaivee, ³⁸ tuduu rikioo Piratuuso inna sai yaparainno tunoo: Kua kutaivo inna dee kuavainnee? tiravai.

*Piratuuso Yisuunna ruputuaaraivaara ee-oo tiravai
(Matai 27:15-31; Marakaa 15:6-20; Rukaaso 23:13-25)*

Piratuuso itaa kua kua kioo kava vara ranoo mmaanai vioo vaidi Yutayaiya tunoo: Na tauko hama ivo aannoo vaidivai varinoo. ³⁹ Ngiengie iira aataruuvo vainoo. Mmuakiaa nuanuuyavaki ngia buusa Vاراigataivaa nneera suaivaki oovi nnauvaki varii vaidi voovaara ngia yaparakiavaara na sipuuvaa hatuaa kino tuoo ngiisi kuanaravai. Ngia gioonna kiaapu Yutayaiya ngiiyara dira vaidi kieetaivaa na innani sipuuvaa hatuaa kino tuoo ngiisi kuanarannee? ⁴⁰ tuduu rikiaada iya puaisakama aayanna reeda tunoo: Hamavee. Sa inna titano kuaivee. Paravaasaa titano tuoo kuaivee, tiravai. Paravaaso inna kua yaatareera mmuara furai vaidivai variravai.

19

¹ Itaama vauduu too Piratuuso Yisuunna vitoo ari ngiaammuauya mmuduu utida inna ripiiravai. ² Ripuuduu rapira vaidi vooyaano yeena ooviiyuvaa varada hovekama kiada inna kieetaivau ruvuyi kiada yaapa kookeevaa varada innayaa apu kieeravai. ³ Innayaa apu kiada innasi vida rakuana nnida rakuanaida varida inna tunoo: Gioonna kiaapu Yutayaiya kieetakuavee. Tupatupaa varianee. Iya itaa kua kua kiada inna kueennaivaa rudaaravai.

⁴ Rudauma kiooduu Piratuuso kava mmaanai vioo gioonna kiaapu kaayau nuunauya tunoo: Rikiaatee. Aa vaidi aavo na tauko hama vaidi aannoo vaidivai varinoo. Na itaama tee rikiauvaara ngieetama teeda rikiaateera na inna vatee aapi ngiisi ngiaunoo. ⁵ Ivo itaa kua kua taika kiooduu Yisuuva mmaanai tuuduu yeena ooviivaa hovekama kiada inna kieetaivau yapa kioovo vauduu yaapa kookee kuuvaa innayaa apu kioovo vairavai. Vauduu too Piratuuso iya tunoo: Taatee. Aa ii vaidiiivovee, ⁶ tuduu rikiaada vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata nuunaira nnauvaara dira vaidiiyaatama Yisuunna teeda vaida puaisakama aayanna reeda varida tunoo: A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiatee, tuduu rikioo Piratuuso iya sai tunoo: Ngia itaa kua tida ngiengienoo ivaa vitada yatari sagaivau haara kiatee. Na tauko hama ivo vaidi aannoo vaidivai varinoo. Mo dataama na irisai maisaivaa inna mminaravainnee? ⁷ tuduu rikiaada iya inna sai tunoo: Ivo ariiyara na Anutuugaa mmaapuuvavee tuuvaara ti mmaanna tuu kua voovai hatokeeravai. Hatokoovaara kii inna aikiooma ivo putuavee, tiravai.

⁸ Tuduu Piratuuso ii kua ivaa rikioo kaayauma aatuunoo ⁹ kava Yisuunna vitoo ari nnauvaki vioo vaidiiyaki kua pinaa yapeera nnauvaki vioo Yisuunna yaparainno tunoo: A deepinnaakuainna ngiannanee? tuduu rikioo Yisuuva hama inna kua sai tiravai. ¹⁰ Hama inna kua sai tuduu rikioo Piratuuso inna tunoo: Aaniira hama a ni kua sai kiannanee? Na vaidi nnoonnavai. Neenoo tinai fai a mmaanai kuanaravai. Neenoo tinai fai vaidiiya yatari sagaivau i haara kiaravai. Hama a ivaa tuqinnama rikiaannanee? ¹¹ tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Ngiau aapu variivoono hama kieetavai i yapaitiri. Hama a niyara itaa kua kiannatirivee. Itaama vaikio vaidi voovoono ni

vitoo aisi nniivo mminnamminnaa maisaivaa varaivai. Tauraa ni vitoo aisi nniivaidi-ivaa mminnamminnaa maisaivoono i mminnamminnaa maisaivaa yaatarakiaivaivee, ¹² tuduu rikioo Piratuuso dee aataruvai Yisuunna mmimo ivo kati mmaanai kuanaraivaara yaata utuoo inno varuduu vaidi Yutayaiya puaisakama aayanna reeda tunoo: Fai a tino aa vaidi aavo mmaanai tinai a hama ti kieeta yoosinna Rooma variivaa seena tuanaakuavee. Vaidi voovoono ariiyara tinara: Na kieetavaivee, kiau variivoono ti kieeta Rooma variivaa nnammutuaavaivee, ¹³ tuduu rikioo Piratuuso ii kua ivaara yaata utuoo rikioo Yisuunna nnauvakidiri vitoo numa mmaanai sikau terenaivau inna yapa kioo oro kua radudeera mmaataivau hara kioo variravai. Ii sikau terena ivaa Eporai kuaivakidiri tuu nnutuuvoo Kapataa tiravai.

¹⁴ Ii suai ivaki iya buusa Varaigiataivaa turau nnaaraivaara teeraiida varuduu ikianna tammauduu Piratuuso vaidi Yutayaiya tunoo: Anna ngii kieetavaivee, ¹⁵ tuduu rikiaada iya puaisakama aayanna reeda tunoo: Inna vatee ruputino putuaivee. A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiaatee, tuduu rikioo Piratuuso iya yaparainno tunoo: Ngii kieetavaivee. Fai na tinai iya yatari sagaivau inna haara kiaaranne? tuduu rikiaada Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaano inna sai tunoo: Hama ti kieeta voovootaivaivee. Ti kieeta mmuaavai yoosinna Rooma hara kioo varinoo, ¹⁶ tuduu rikioo inna aikioo Piratuuso Yisuunna iya mmiravai. Iya inna vitada yatari sagaivau haara kiaaraivaara iya mmiravai.

*Vaidiyya Yisuunna yatari sagaivau haara kieeravai
(Matai 27:32-44; Marakaa 15:21-32; Rukaaso 23:26-43)*

Iya tuduu rapira vaidiyya Yisuunna vitada viravai. ¹⁷ Vuduu Yisuuva ariinoo ari yatari sagaivaa apu varoo ivaki pikioo yoosinna voovai nnutuuvoo Kieeta Mmuyai ivaki vau yoosinnaivakira viravai. Ii nnutu iva Eporai kuaivakidiri kiau nnutuuvoo Korokataa. ¹⁸ Yisuuva ivaki vuduu vaidi rapiraiya inna vitada yatari sagaivau haara kieeravai. Haara kiada vaidi taaravaitanaatama yatari sagaivaitanau haara kiada vuaivaa vitada inna yaaku yaadudainningiaa haara kiada vuaivaa vitada inna yaaku geedainningiaa haara kiooduu Yisuuva ivaitana tammaivaki diravai. ¹⁹ Duoo vauduu yanaivaa Piratuuso fafaara roovaa iya varada Yisuunna yatari saga mmutuuvau haara kieeravai. Ii yanaa ivo tunoo: Anna Nasareetaa vaidi Yisuuvavee. Ivo Yutayaiya kieetavaivee. ²⁰ Fafaaraivo itaa kua tuduu Yisuunna yatari sagaivau haara kioo yoosinnaivo Yerusareema vainima vauvaara kaayau gioonna kiaapu Yutayaiya vida nnidaida varida ii yanaa ivaa yaariravai. Piratuuso taaravooma kuaivakidiri yanaivau reeravai. Eporai kuaivakidiriataama Roomaiya kuaivakidiriataa Ereengaiya kuaivakidiriataama reeravai. ²¹ Ivo roo suaiivaki Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaano Piratuusaa tunoo: Sa fafaara ree kiane: Anna Yutayaiya kieetavaivee, kiane. Fafaara ree kiane: Aa vaidi aavo ariiyara tinoo: Na Yutayaiya kieetavaivee, tiivaivee, kiane. ²² Iya itaa kua tuduu Piratuuso iya kua sai tunoo: Na fafaara rau kuaivo inna aikioo kuavai na rauvaivee, tiravai.

²³ Piratuuso itaa kua tuduu rapira vaidiyya vaa Yisuunna yatari sagaivau haara kaiiya inna uyira rairaiyauvaa varada ivaadiri taarama taarama mmuruooda yapa kiada iya mmuaavai mmuaavai duuyama vareeravai. Vara kiada inna yaapa varaayaa diaivo hama raubaatama funniraivooutavaa mmuaavai vauvaara tida varada ²⁴ ngiari kiau mmi ngiari kiau mmiiida tunoo: Kii fai ta hama aavaa rapasiaaravaivee. Iva kii ta peperoovaa roosiivaa kagaari kagaariida teekio voovoono yaataravoono ivaa varaivee, tiravai. Nnaaruaa vaidiivo Anutuugaa yanaivau kua fafaara roovo tuuvaugiataa iya itaama uvaara kaanaivo vairavai. Ii kua ivo tunoo:

*Iya ni uyira rairaiyauvaa
mmuaavai mmuaavai duuyama varada
ni yaapa varaayaa diaivaara
peperoovaa kagaari kagaariida taavo
voovoono yaataravoono ivaa varaivaivee.*

Fafaaraivo itaa kua tuuvaa kaanaivaa rapira vaidiyya itaama iiravai.

²⁵ Yisuunna yatari sagaivaa vainiivau gioonnaiya dida vaidi Yisuunna kaanootama Yisuunna kaanaa nnunnaivo Koropaanna nnaataivo Mariaavaatama Makataraa gioon-
naivo Mariaavaatama dida vairavai. ²⁶ Dida vauduu too Yisuuva tooduu ari kaano dioo vauduu na inna ngiaammuu ivo niyara mmuduuya riraivootama diee vakiaaduu too ari kaanaa tunoo: Gioonna-o, aa suai aavakidiri aa ngiaammuu aavo i mmaapuvai varinaravaivee, ²⁷ kiau kioo ni tunoo: Aa suai aavakidiri aa gioonna aavo i kaano varinaravaivee, tuduu rikiee na ii suai ivakidiri inna kaanaa vatee nini nnauki yapeeravai.

*Yisuuva putiravai
(Matai 27:45-56; Marakaa 15:33-41; Rukaaso 23:44-49)*

²⁸ Yisuuva itaa kua kiaa kioo rikiooduu ari mmoori mmuakiaayauvai taika kiooduu rikioo ivo tunoo: Ni nnoori rainoo, tiravai. Nnaaru Anutuugaa kua fafaara roo kuaivaidiri kaanaivo itaama vairavai. ²⁹ Yisuuva itaa kua tuduu yavaivaki nnoori kapikaroo ari vookarauvaa nnutuuvo vinikaivo ivaki vauduu vaidiiya kapuka roosu mminnaivaa nnooriivaidiri rabuuma kiada yatari seera hokobaivaa nnutuuvo hisoopavau kuru kiada rooru utida Yisuunna kuasiivau yapa kiooduu ³⁰ Yisuuva nnoo tunoo: Vaa ni mmooriivo taikainoo, kiaa kioo vaaveevo tagiruduu putiravai.

Yisuunna yaaneevaki vaidiiya haara kieeravai

³¹ Putuduu Yutayaa vaidiiya kati varira suaivo vainima vauvaara ngiari mminnamminnaiyauvaa teerairavai. Turau ngiari kati varira suai yoketaa ari vookaraiivo vainaraivaara iya yaata utida ngiari mminnamminnaiyauvaa teerairavai. Ngiari kati varira suaivaki vaidi putuuiya mmammaiyauvo yatari sagaiyauvunu sa vakiaiveera iya yaata utida numa Roomaa kieetaivaa Piratuusaa yaparaida tunoo: A ee-oo tinai i ngiaammuauya vaidi yatari sagaiyauvunu haara kiaiya yukuuyauvaa ruaimi kiada yatari sagaiyauvunudiri hituuaravainnee? ³² tuduu kieetaivo ee-oo tuduu ari rapira vaidiiya oro teeda vuai vaidiivaa Yisuunna tasipama yatari sagaiivau hiri kioovaa yukuuvaitana ruaimi kiada vida vuaivaa yukuuvaitanaatama ruaimi kieeravai. ³³ Ruaimi kiada nnida Yisuunna tooduu vaa putuduu hama inna yukuuvaitana ruaimirama kiada ³⁴ rapira vaidi voovoono ari mmataivaata Yisuunna yaaneevaki hara rada kiooduu akiaraama kiauvoota nnooriivootama innakidiri tiiravai. ³⁵ Tuuduu neenoo ivaa taivoono ivaara vaa na tiravai. Vaa na rikiaunoo. Na kiaa kuaivo kutaa kuavai. Ngeietama Yisuunnara kutaavaivee kiateeraiivaara na kiaa kuaivaa neneeta rikiauko kutaa kuavai vainoo. ³⁶ Nnaaru Anutuugaa yanaivaki kua fafaaraivo vainno tuu kuaivaa kaanaivo vauvaidiri Yisuunnara iya itaama iiravai. Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tunoo: Hama inna mmuyai voovai ruaimiaaravaivee, tiravai. ³⁷ Anutuugaa kua fafaara voovai vainno tunoo: Iya mmataivaata haara kiaa vaidiivaa gionna kiaapuuya taaravaivee, tiravai.

Vaidiia Yisuunna hau kieeravai

(Matai 27:57-61; Marakaa 15:42-47; Rukaaso 23:50-56)

³⁸ Nnaagiai yoosinnaivaa nnutuuvo Arimateyaa diaa vaidiivaa nnutuuvo Yoosiipo numa Yisuunna nnabaivaa varoo kuanaraivaara Piratuusaa yaparairavai. Yoosiipo Yisuunna nnaagiai nuaira vaidivai. Yutayaa vaidiiyara aatuunno haumaki ivo Yisuunna nnaagiai nuairavai. Ivo Piratuusaa yaparauduu rikioo ee-oo tuduu Yisuunna nnabaivaa oro varoo viravai. ³⁹ Vaa heenaki Yisuunnasi vuu vaidiivo Nikotimaaso suuda yoketaa vuu suuyaivaa varoo ngioo Yoosiipaa sunoo viravai. Ivo yatari rana suuda yoketaa vuuvaa nnutuuvo aroosaivaatama kupuuvaa roosuuvaa nnutuuvo miiraivaatama hanigaaanigieema mmuaavaki kioo kaayau mmuaararooava varoo viravai. ⁴⁰ Ii vaidi ivaitana Yisuunna nnabaivaa varada suuda yoketaa vuu suuyaivaa buruqa poosa rapasi kioovau siikama kiada inna nnabaivaa purupuruuma kieeravai. Yutayaa vaidiiya vaidi putiraiya nnabaiyauvaa teerairayaama ivaitana Yisuunna nnabaivaa itaama teerama kieeravai. ⁴¹ Yisuuva putuu mmataivau kati yatari hau utira mmataivai vairavai. Vauvaki karaasa mmata nnauvaa sikauvaki hatata kioovaki hama vaidi nnaba voovai ivaki yapooivo ivaki vairavai. ⁴² Vauduu rikiada ngiari kati varira suaivo vainima vauvaara yaata utida ngiari mminnamminnaiyauvaa safuuma teerakiaaraivaara mmata nnau hama vaidi hauvo vainima vau ivaki Yisuunna nnabaivaa varada ivaki hau kieeravai.

20

Yisuunna mmata nnauvo mmannavai vairavai

(Matai 28:1-8; Marakaa 16:1-8; Rukaaso 24:1-12)

¹ Sudaagaki heenanaanna hama ruvuayeerainno homo upisiinno vauduu Makataraa diaa gionnaivaa nnutuuvo Mariaava Yisuunna mmata nnauvakira kuanaree kuaa oro tooduu vaa mmata nnau keegiaivaki vau sikau pinaivaa ivakidiri feena kiooduu too ² ivo seenoo vioo Simoono Petoroosaata Yisuuva niyara pinaama mmuduuya rira ngiaammuaavua niitama kiaa mmioo tunoo: Vaa iya ti Udaangaivaa nnabaivaa mmata nnauvakidiri varada iya yapa kiaipinnainni hama ta taunnanoo, ³ tuduu rikiada Petoroosoota neetama ivau pikiada mmata nnauvakira viravai. ⁴ Seenada vida na Petoroosaa yaatara kiee neenanaa mmata nnauvaa taanaree kuaa ⁵ viee viee oro kookama reeti taaduu buruqa poosaiyauvo vauduu tee hama ivaki virama kiaaduu ⁶ Simoono Petorooso ni nnaagiidiri vioo ni yaatara kioo ivaki viravai. ⁷ Vioo tooduu buruqa poosa purupuruuma kiooyauvoota Yisuunna kieetaivau rau kioo buruqaivootama ivaki vairavai. Hama Yisuunna kieetaivau rau buruqaivo purupuruuma kioo buruqaivauvaa tasipama vairama kioo ari voovau rapugiaa yoketaama kioo vairavai. ⁸ Vauduu tee na vaa tauraa mmata nnauvaa

taivo neetama aakiaivaki oro tee kutaavaivee tiravai. ⁹ Yisuuva putuuvakidiri kava diitaanara kuaivaa nnaaru Anutuugaa yanaivaki roo kua fafaaraivo tuuvaa ta homo ivaara kumimakama iikiaunnvai. ¹⁰ Ta iva teeda pikiada kava vara ranada titi nnaukira nniravai.

*Yisuuva Makataraa gioonna Mariaanna avuuvau kooyaa diravai
(Matai 28:9-10; Marakaa 16:9-11)*

¹¹ Ta ngiaannaduu Mariaava mmata nnau mmaanaivau dioo vainno rateeravai. Ratoovarioo kookama kioo aakiaivaki taanee kiaa tooduu ¹² aangeravaitana poosa buruqa uyuuvaitana Yisuunna nnabaivaa yapa kioovau hara kiada variravai. Vuaiivo kieetaivaa yapa kioonningiaa varuduu vuaivo yukuuvaa yapa kioonningiaa hara kioo variravai.

¹³ Ivaaitanaano Mariaanna tunoo: Gioonna-o, e aaniira rataannanee? tuduu rikioo ivo ivaitana sai tunoo: Vaa ni Udaangaivaa nnabaivaa iya varada kuaavai. Iya yapa kiaiippinnainni hama na tauvaara rataunoo, ¹⁴ kiaa kioo hanigia tooduu Yisuuva ivau dioo vauduu hama inna Yisuuvavee kiaa arinaima teeravai. ¹⁵ Hama arinaima tooduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Gioonna-o, e aaniira rataannanee? A giaara buaakiannanee? tuduu rikioo yaata utuoo tunoo: Aanna yatari mmoorira haitatuura vaidivoonoo tinoo, kiaa inna kua sai tunoo: Ni vaidi-o, vaa eenoo inna varee viee inna yapa kiaannaivaara ni giaa ni minai na viee inna varaanaravaivee, ¹⁶ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Mariaa-o, tuduu rikioo hanigia inna too Eporai kuaivakidiri inna tunoo: Rovonii, tiravai. Ivo itaa kua tuu kuaivaa oyaivo Vitaira-o, tiravai. ¹⁷ Yisuuva gioonnaivaa tunoo: Hama na ni Napoonnasi kava kuaivaara sa ni utu kiee vakianee. Viee ni ngiaammuauya niyara kiaa mmiee kianee: Ni Napoova ngii Gioovavee. Ni Anutuugo ngii Anutuogovee. Na kava innasi kuanaravee. Iya itaa kua kiaa mmianee, ¹⁸ tuduu rikioo Makataraa gioonna Mariaava voo inna ngiaammuauya kiaa mmioo tunoo: Vaa na Udaangaivaa tauvaivee, kiaa kioo ivo tuu kuaivaa iya kiaa mmiravai.

*Yisuuva ari ngiaammuauyaata kooyaa kua tiravai
(Matai 28:16-20; Marakaa 16:14-18; Rukaaso 24:36-49)*

¹⁹ Ii Sudaaga suai ivaki heenauduu Yisuunna ngiaammuauya nnau voovaki nuunaida vaidi Yutayaiyara aatuoda sipuuyauvaa rau kiooduu Yisuuva numa iya tammaivaki dioo vainno tunoo: Ausa nuufaivo ngiiiki vakiaivee, ²⁰ kiaa kioo ari yaakuuvaitanaata ari yaaneevaataama iya vitairavai. ²¹ Vitauduu iya ngiari Udaangaivaa teeda sirigairavai. Sirigaida varuduu Yisuuva keenaa iya tunoo: Ausa nuufaivo ngiiiki vakiaivee. Ni Napoova ni titoneema na ngii titaunoo, ²² kiaa kioo ari yaikuaivaa iyayaa fuu tioo tunoo: Mmannasa Yoketaivaa varaatee. ²³ Fai ngia vaidiiya mminnamminnaa maisaiyauvaara taikavee tikio fai taikaanaravai. Fai ngia vaidiiya mminnamminnaa maisaiyauvaara mmannammanna vakiaivee tikio fai mmannammanna vainaravaivee, tiravai.

Tumaaso Yisuunna teeravai

²⁴ Yisuunna ngiaammuaui yaakuuvaitana yukukidi taarama varuuyakidiri mmuaavai nnutuuvo Tumaaso vuai nnutuuvo Gaabivaano Yisuuva nnuu suaivaki hama iya tasipama variravai. ²⁵ Hama iya tasipama varuduu ari saiyaano inna kiaa mmida tunoo: Vaa ta Udaangaivaa taunnaano, tuduu rikioo Tumaaso iya tunoo: Fai na hama inna yaakuuvaitana pirima hoo kuaruuvaitana tee hama na ni yaaku oopuuvaa pirima kuaruuvaitanaki uyuee hama na ni yaakuuvaa inna yaaneevaki uyuee fai hama na ivo diitainoo kiaivaara kutaavaivee tinaravaivee, tiravai.

²⁶ Yapooma yaaku sai suaivai karasaidiri taaravooma suaivo taika kiooduu Yisuunna ngiaammuauya keenaa nnauvaki varuduu Tumaaso iya tasipama variravai. Varuduu vaa iya sipuuvaa rau kiooduata Yisuuva kati numa iya tasipama dioo vainno tunoo: Ausa nuufaivo ngiiiki vakiaivee, ²⁷ kiaa kioo Tumaasaa tunoo: Ai yaaku oopuuvaa rooru avau yapa kiee ni yaakuuvaitana taanee. Ai yaakuuvaa rooru ni yaaneevaki yapaanee. Sa taara yaata utirainna niyara kutaavaivee kianee, ²⁸ tuduu rikioo Tumaaso inna kua sai tunoo: Ni Udaangakuavee. Ni Anutuogovee, ²⁹ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A vaa ni taannaivaara niyara kutaavaivee kiannanoo. Gioonna kiaapu hama ni taiya niyara kutaavaivee kiaivaara Anutuugo iyara yoketainoo, tiravai.

Aa yanaa aavaa roo kua oyaivovee

³⁰ Yisuuva ari vookara ari vookarau mmoori kaayauyauvaa ari ngiaammuauya avuuyauvunu uduu teeravai. Iyauvaa mmuakiaayauvai hama na aa yanaa aavau rauvai. Na vooyauvai nnaasu rauvai. ³¹ Anutuugo mmataama kioo vaidiiivo Yisuuvavee. Anutuugaa Mmaapu tuanaivo Yisuuvavee. Ngia ivaara kutaavaivee kiaaraivaara na aa yanaa aavau Yisuuva uu mmoori vooyauvai rauvai. Ngia itaama innara kutaavaivee kiaa kiada

tupatupaa variraivaa varaaraivaaraataama na aa yanaa aavau ivo uu mmoori vooyauvai rauvai.

21

Yisuuva ari ngiaammuauya avuuyauvunu kooyaa diravai

¹ Yisuuva nnaagiai numa nnoori haruungaivaa nnutuuvo Tiperiaa vainiivau ngioo kava vooneetu ari mmaammaivaa kooyaa ari ngiaammuauya vitauduu inna teeravai. Ivo ataama ari mmaammaivaa iya vitauduu teeravai. ² Ari ngiaammuaui voovai Simoono Petorooso ari seena ngiaammuaui voovai Tumaasootama ivaki variravai. Gioonna ki-aapuuya innara Gaabi-o, tira vaidivai. Ngiaammuaui voovai Nataneerootama variravai. Ivo Karirayaa ivaki vau yosinna voovai nnutuuvo Kenaa ivakinnaa vaidivai. Sevetainna mmaapuuvaitanootama seena ngiaammuaui taaravaitanootama ivaki nuunaida variravai. ³ Varuduu Simoono Petorooso iya kiaa mmioo tunoo: Na tavau varaanara kuanaravee, tuduu rikiada iya inna kiaa mmida tunoo: Fai teetaatama kuaaravee, kiaa kiada vida kanuuvaa varada ivaki karada heenageena tavaura puridada hama tavau voovai vareeravai. ⁴ Hama varooduu rikioo suaivo reera kioovakinnagiataa Yisuuva nnoori haruunga siriivau dioo vauduu hama ari ngiaammuauya arinaima inna teeravai. ⁵ Hama inna arinaima tooduu rikioo Yisuuva iyara aayanna roo tunoo: Ngiaammuauso, vaa ngia tavau vooyauvai varadannee? tuduu rikiada iya inna kuaivaa sai tunoo: Ai, hameeta ta tavau voovai varaunnaano, ⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia utua vaaheevaa vara kanuuvaa sainai yaaku yaadudainningiaa kagaari kiada fai ngia tavau vooyauvai varaaravavee, tuduu rikiada iya utua vaaheevaa vara iva tuupinnainningiaa kagaari kiooduu tavauyauvo utua vaaheevaki nnida vidada suvai kiada vaudu iya hama yopeema vaaheevaa utu raririima rada kanuuvaki yapeeravai. ⁷ Iya vaaheevaa utu raririida varuduu Yisuuva niyara mmuduuya rira ngiaammuaui neeno Petoroosaa kiaanoo: Inna Udaangaivovee, tuduu Simoono Petorooso Udaangavee tuu kuaivaa rikioo ivo taguada dioo vauvaara ari yaapa varaayaa diaivaa ariiyaa rau varoo nnooriivaki suairoommu kioo viravai. ⁸ Vuduu ari saido kanuuvaa varada siriivau vida vaaheevaa aakiaivaki kaayau tavauyauvo suvai kioo vauyauvaa utu raririima rada viravai. Hama iya ngieera nnoori vuutaivaki variravai. Iya nnoori siri vainiivau variravai. ⁹ Iya kanuuvakidiri vida siriivau reemi rada dida vida tooduu ikia hauru toovo iya too vauduu tavauvoota bereetaivootama ivau vairavai. ¹⁰ Vauduu Yisuuva iya tunoo: Ngia aa ikiataa varaa tavau vooyauvai varada ngiatee, ¹¹ tuduu Simoono Petorooso kanuuvau karoo vaaheevaa aakiaivaki kaayau tavau pinaiyauvo suvai kioo vauyauvaa utu raririima roo numa siriivau yapa kieeravai. Yapa kiooduu yaaku sai vaidivai karasaidiri taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana yukukidiri taaravooma (153) tavauyauvo vaaheevaki vairavai. Kaayau tavauyauvo itaama vauduaata hama vaahevo tavarateeravai. ¹² Yisuuva iya tunoo: Numa nnaatee, tuduu rikiada vaa iya arinaima inna teeda yaata utida tunoo: Ti Udaangaivovee, tuuvaara iya aatuuda hama inna yaparaida tunoo: A gioononnee? tiravai. ¹³ Yisuuva oo bereetaivaa habati kioo iya mmioo tavauyauvaatama habati kioo iya mmiravai.

¹⁴ Yisuuva putuuvakidiri diitoo nuainno varioo ari ngiaammuauya avuuyauvunu tau-raa taaranetu iya too ii suai tavau hudoo suai ivaki kava nnaagiai vooneetu iya teeravai.

Yisuuva Petoroosaata kua tiravai

¹⁵ Iya yeennaiyauvaa nnaa taika kiooduu Yisuuva Simoono Petoroosaa tunoo: Simoono, Yuvuaanaa mmaapukuavee. A niyara mmuduuya ruannaivoono aa i seena aaya niyara mmuduuya riraivaa yaatarainnee? tuduu rikioo inna sai tunoo: Yo, Udaanga-o, na aiyara mmuduuya ruauvaa vaa a tee rikiaannano, tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Ni puara sipisiipa nnaakaraiya yeennaiyauvaa mmianee, ¹⁶ kiaa kioo kava vooneetu inna tunoo: Simoono, Yuvuaanaa mmaapukuavee. A niyara mmuduuya ruannannee? tuduu rikioo inna sai tunoo: Yo, Udaanga-o, na aiyara mmuduuya ruauvaa vaa a tee rikiaannano, tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Ni puara sipisiipaiyara haitatuukianee, ¹⁷ kiaa kioo kava nnaagiai vooneetu inna tunoo: Simoono, Yuvuaanaa mmaapukuavee. A niyara mmuduuya ruannannee? tiravai. Yisuuva itaama taaravoomaneetu Petoroosaa tunoo: A niyara mmuduuya ruannannee? tuuvaara Petorooso ausa mmuaararainno inna sai tunoo: Udaanga-o, mmuakiaa mmoori aataruuvaa vaa a tee rikiaannano. Na aiyara mmuduuya ruauvaaraatama vaa a tee rikiaannano, tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Ni puara sipisiipaiya yeennaiyauvaa mmianee. ¹⁸ Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. A vaidi karaasavai varianna suaivaki ai uyira rairaiyauvaa eenoo uyuee rainna ee yaata utuanna aataruuvau kuannavai. Fai yapooma a ngiaabai kiee variee i yaakuuvaitana raduda kiee varino vaidi voovono i uyira

rairaiyauvaa aiya a uyu rau kioo i vitoo hama a kuane kianna aataruuvau kuanaravaivee, tiravai. ¹⁹ Vaidiia Petoroosaa ruputikio Anutuuqaara ari vookaraama putinaravaara Yisuuva itaa kua tiravai. Petorooso putinaravaa gionna kiaapuuya teeda Anutuuqaara kua yoketaivaa kiaraivaara itaa kua tiravai. Yisuuva Petoroosaa tunoo: Ni nnaagiai ngianee, tiravai.

Yisuuva niyara kua tiravai

²⁰ Kiaa kioo vuduu Yisuuva niyara mmuduuya rira ngiaammuaavo neetama iya nnaagiai nniravai. Tauraa ta yeenna nneera suaivaki neenoo Yisuunna rainnaa utuee inna kiaanoo: I nnammutuaiya i vitainara vaidiivo gioononnee? kiaiwoono na iya nnaagiai nniravai. ²¹ Na iya nnaagiai ngiee variaaduu too Petorooso hanigia ni too niyara Yisuunna tunoo: Udaanga-o, aa vaidi aavaara a dataakuainna kiannanee? ²² tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Fai na innara tinara: Ivo varinanai fai na kava vara rane mmatayaa tiinaravaivee, tinara kuaivo mo datainnee? E aaniivaara ivaara yaata utuannanee? Hama ainivai. Eenoo ni nnaagiai ngianee, tiravai. ²³ Ivo itaa kua tuu kuaivaara inna nnaagiai nuairaiya rikiada tunoo: Ivo tinoo: Ii vaidi ivo hama putinaravaivee, tiivaivee. Iya itaa kua tiravai. Hama Yisuuva tunoo: Hama ivo putinaravaivee, tiravai. Ivo tunoo: Fai na innara tinara: Ivo varinanai fai na kava vara rane tiinaravaivee, tinara kuaivo mo datainnee? E aaniivaara ivaara yaata utuannanee? Hama ainivaivee. Ivo itaa kua tiravai.

²⁴ Ii vaidi ivaara iya itaa kua tuuvo neenoovee. Na ii kua mmayaaya iyauvaa tiee variee fafaara raunoo. Vaa ta rikiaunnvai. Neenoo kua kutaa tira vaidivai variaunoo.

Yuvuaano kuaivaa raa taikeeravai

²⁵ Yisuuva uu mmooriivo kaayauma vauduu na vooyauvaara nnaasu fafaara rauvai. Na yaata utuunoo. Fai vaidiia Yisuuva uu mmoori mmuakiaayuvai mmuaavai mmuaavai fafaara reekio ii yanaa iyauvaa mmatayaa yapaara mmaataiyauvo hameetainaravaivee.

Kua varada nuaira Aposoroo vaidiiya iira mmayaayavai

Kua varada nuaira Aposoroo vaidiiya iira mmayaayavai Rukaaso fafaara reeravai. Ivo aayanaa Aposoroo yanaa aavaa roo vaa Yisuunna mmayaaya ari tauraa roovakidiriataama vooyavai aavaki reeravai.

Aa yanaa aavaki vai kuaivo ataama vaivai. Yisuunna nnaagiai nuauya Mmannasa Yoketaivo iya tasipooduu iya mmayaaya yoketaivaa varada tauraa Yerusareemaiya kiaa mmida Yutayaa mmataivaki varuuyaataama Samariaivaki varuuyaata mmuakiaa mmatavau varuuyaata kiaa mmiravai. Tauraa tuanaa Yutayaa gioonna kiaapu vooyananaa ausa hanigooduu iya nnaagiai ngiari vooppinnaiya vo mmata vo mmata varuu vooyaatama ausa hanigieeravai.

¹ Boo Tioopiri-o, ni yanaa tauravau Yisuuva mmuakiaa mmooriyavai tauraa uuyauvaatama mmuakiaa kua ti kiaa ti mmuuyauvaatama na fafaara reeravai. Yisuuva toosa hara kioo uu mmooriivaaraatama iima roo vioo vioo ² nnaagiai Anutuugo inna vitoo ngiau aapu vuuvaaraatama na fafaara reeravai. Yisuuva homo mmatayaa varuu suaivaki Mmannasa Yoketaivaa yaagueueqivo inna tasipooduu ari kua kutaivaa varada nau vaidiiya ngiari mmooriyauvaa iikiateera kuaivaa iya kiaa mmiravai. ³ Yisuuva ari putuuvakidiri kava diitoo varioo taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo (40) suaivaki nuainno varioo ari kua varada nau vaidiiya ari mmammaivaa kaayauneetu kooyaa iya vitairavai. Fai iya kiaara: Kutaa Yisuuva kava diitoo hara kioo varinoo, kiaaraivaa ivo ari mmammaivaa iya vitairavai. Ivo nuainno varioo ari mmammaivaa iya vitau suaivaki ivo Anutuugo gioonna kiaapuuyara diravaara iyaata kua tiravai. ⁴ Vo sui voovaki iya mmuaavau nuunama varida yeenna nneeda varudu too Yisuuva iya tasipama varioo iya kiaa mmioo tunoo: Sa Yerusareema pikiada kuatee. Aavaki varida ni Napoova kua kiaa teerama kioo kati ngii minara tuu mminnaivaa faannakiatee. Vaa na ivaara ngii giaa ngii miravai. ⁵ Yuvuaano mmanna nnooriivaadiri ngii apiravai. Fai kiisa sui Mmannasa Yoketaivoono nnoori apiravaa roosima ngiiki tiinaravaivee, tiravai.

Anutuugo Yisuunna vitoo ngiau aapu viravai

⁶ Kava vo sui voovaki iya nuunaida varudu too Yisuuva iya tasipama varudu iya inna yaparada tunoo: Nnaaru ta Isarairaa gioonna kiaapuuya ta tiiyara haitatuuda yoketaama variaannaneema aanna a makee tiiyara itaama dinarannee? A itaama diee ngiari vooppinnaiya ti haitatuukiaiya yaataree tiiyara dinarannee? ⁷ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Vaa ni Napoova ari iikiatai suaivaa mmataama kiaivai. Fai hama ivo ivaara ngii giaa ngii minai ngia hama ivaara rikiaaravee. Aa kua aavaa na ngii giaa ngii minai fai ngia rikiaaravee. ⁸ Mmannasa Yoketaivo ngiiyaa tiino too inna yaagueueqivo ngii suvainaravai. Ngii suvuau kinai ngia niiyaraata ni mmayaayaivaaraatama Yerusareema gioonna kiaapuuya kiaa mmida mmuakiaa gioonna kiaapu Yutayaiyaata Samariaiyaatama kiaa mmida vo yoosinna vo yoosinna sui raari reeraipinnai sui haatapeeraipinnai tooya sai tooya sainai ngeera variaiyaatama kiaa mmiaaravaivee, tiravai.

⁹ Ivo itaa kua kiaa taika kiooduu rikiada iya inna teeda vauduu Anutuugo ngiau aapu inna vitoo vuduu namaivo inna rummua apu kiooduu iya hama inna teeravai.

¹⁰ Iya ngiau aapu Yisuuva vuuvaki homo puaisakama teeda vauduu vaidi taaravaitana mmammayaa uyirana poosa kuauvaitana uyu kioovaitana akiairaama iya vainiiavu dida vida ¹¹ tunoo: Vaidi Karirayaayaso, ngia aaniira aavaki dida vida mmannammanna ngiau aapu teeda nnaasu vakiaannee? Aa ngia taavo Anutuugo Yisuunna vitoo ngiau aapu kuaineema fai kava mmuaikaraama tiinaravaivee, tiravai.

Yutaasaa mmaata varaanaravai

mmataama kieeravai

¹² Ivaitana itaa kua kiaa kiooduu Yisuunna kua varada nuairiia taapi Oriveeta Yerusareema mmatama vauvakidiri pikiada Yerusareema kava vara ranada viravai. ¹³ Vida ivaki ngiari varira nauvaa veraayaa vau terenaivau vau nauvaki viravai. Ivaki vida varuuya nnutuuyauvo ataama vairavai. Voovai nnutuuvo Petorooso voovai nnutuuvo Yuvuaano voovai nnutuuvo Yakoopo voovai nnutuuvo Adiriaaso voovai nnutuuvo Piriipo voovai nnutuuvo Tumaaso voovai nnutuuvo Batoromaiva voovai nnutuuvo Mataiva voovai Arapainna mmaapuuvaa nnutuuvo Yakoopo voovai vaidi voovoona inna mmataivaa varoovaa kaayau rapira vaidiivaa nnutuuvo Simoono voovai Yakoopaa mmaapuuvaa

nntuuvo Yutaasovee. ¹⁴ Iyaano mmuaavau nuunaida mmuaavaugiataama makemakee yaaku vareeravai. Gioonna vooyaataama Yisuunna kaano Mariaavaata Yisuunna kataidootama iya tasipama nuunaida yaaku vareeravai.

¹⁵ Ii suai ivaki kaayau gioonna kiaapu yaaku saivai sainaidiri mmuaa vaidivai yuku yaaku taika kioo (120) gioonna kiaapuuya Yisuunnara kutaavaivee tuuya nuunaida varuduu iyakidiri Petorooso diitoo iya avuuvau dioo vainno tunoo: ¹⁶ Ni seenayaso, nnaaru Mmannasa Yoketaivoono ti rubuungaa Davuutiinna yaataivaki kiaa mmuu kuaivaa Anutuugaa yanaivau fafaara raa kioovo vaivai. Yutaaso kooyaa Yisuunna ari nnammutuuiya inna vitainai teeda iya inna utuuaara kuaivaa fafaara raa kioovo vauvaa kaanaivo vaa vairavai. ¹⁷ Vaa tauraa Yisuuva Yutaasaa mmataama kioodoo ti tasipama mmoori varoo ti tasipama nuairavai.

¹⁸ Yutaaso ari mmoori maisaivaa irisai sikau varoovaadiri mmata voovaara yookaama kioo ivaki maisama putuoo vauduu inna ausaivo rusitia roo vuduu inna naaraivo mmaanai tioo viravai. ¹⁹ Tioo vuduu mmuakiaa gioonna kiaapu Yerusareema varuuya rikiada ngiari kua tuanaivakidiri mmataivaa nntuuvvaa tunoo: Akeredameeva, tiravai. Ii nntuuvo iava oyaivo tunoo: Kiauvo vau sikauvaadiri yookaama kieera mmatavaivee, tiravai.

²⁰ Anutuugaa kua yanaa voovai nntuuvo Saama ivaki vai kuaivo vainno tinoo:

Inna nnauvo mmanna nnauvai vakiaivee.

Sa vaidi voovono ivaki variaivee, tiivai.

Kua fafaara voovai vainno tinoo:

Kii ari vo vaidi voovono

ari mmoori vareera mmaataivaa varaivee, tiivai.

²¹⁻²² Kua fafaaraivoono itaa kua tiivaara kii ta vo vaidi voovai mmataama kikio inna mmaataivaa varoo ti tasipama ti Udaanga Yisuuva ti Udaanga Yisuuva kava diitoo kuaivaara gioonna kiaapuuya kiaa mmiaivee. Mmuakiaa suai Yisuuva ti tasipama vioo ngioonno varuu suaivaki ti tasipama nuaira vaidi voovono inna mmaataivaa varaivee. Yuvuaano gioonna kiaapuuya nnoori apuu suaivakidiri vioo vioo tuma Anutuugo Yisuunna vitoo ngiaa apuu vuu suaivakiaatama ivootama ti tasipama nuairaivoono Yutaasaa mmaataivaa varaivee. ²³ Petorooso itaa kua tuduu rikiada gioonna kiaapuuya taara vaidivaitana nntuuvaitana tiravai. Vaidi voovai nntuuvvaa Yoosiipo tiravai. Inna nntuuvoovai Parasaapo vauduu voovai Yusutuuva vairavai. Iya vuai vaidiivaa nntuuvvaa Matiaavavee tiravai. ²⁴ Iya vaidiivaitana nntuuvaitana kiaa taika kiada yaaku varada tunoo: Udaanga-o, vaa a mmuakiaa gioonna kiaapuuya ausa vuatinniiyuvvaa taa taika kiaannano. Itaama vaikiyai aa taara vaidi aavaitana a tee a mmataama kiaanna voovai ti vitaakianee. ²⁵ Ti vitainai ta teekio rikioo fai ivo vaidi aposoroo Yutaasaa mmaataivaa varoo inna mmooriivaa varaanaravai. Vaa Yutaaso ari mmooriivaa pikioo ari uu aataruuvvaa irisavaki viravaivee. ²⁶ Iya itaa kua kiaa yaaku vara taika kiada vaidiivaitana nntuuvaitana kooyaa vauduu rikiada iya vaidi nntuu vau sikauvaitana tooriivaki uyu kiada fuarau kiada tooduu Matiaasaa nntuuvo kooyaa vairavai. Vauduu ivo Yisuunna kua varada nuaira vaidi aposorooya yaakuuvaitana yukukidiri mmuaavai tasipama nuairavai.

2

Mmannasa Yoketaivo tiiravaivee

¹ Yutayaiya nnaagiai buusa nneera suaivaa nntuuvo Pedikoosa suaivaki gioonna kiaapu mmuakiaaya Yisuunnara kutaavaivee tiraiya nuunaida mmuaavau variravai. ² Varuduu akiairauduu ngiaa aapuuvakidiri akuaiivo pinaa akuavai tuoo yuunna yaamura kaaku roosiima kiaa roo tuoo iya varuu nnauvaa aakiaivaki vioo pinaa akuavai tuoo varuduu ³ gioonna kiaapuuya tooduu ikia hauruuvvaa roosiima raubiriinno mmuakiaa ivaki varuuyayaa vairavai. ⁴ Vauduu Mmannasa Yoketaivo iya aakiaiyavuki suvuwainno Mmannasaivo iya avaiyuvvaa tasipooduu ari vo kua vo kuaiyuvvaa hama tauraa rikiooyavakidiri tiravai.

⁵ Itaama uu suaivaki Yutayaa vaidi vooya mmuakiaa vo mmata vo mmata varuuya kati ngiari tinniyaadiri Anutuugaara yaata utira vaidiiva nuna Yerusareema variravai. ⁶ Kaayau gioonna kiaapuuya ivaki varida rikiooduu akua pinaivo vuduu rikiada nnida nuunaida rikiooduu Yisuunnara kutaavaivee tira gioonna kiaapu mmuakiaaya iya mmuaavai mmuaavai ngiari kua tuanaa vo kua vo kuaiyavakidiri tuuyaavaara iya pinaama nnikiarairavai. ⁷ Iya nnikiaraida yaaku vuatavuataida tunoo: Mo aa kua kiaa gioonna kiaapu aaya Karirayaa diaa gioonna kiaapuyavee. ⁸ Mo iya dataama kiadaida kuaivaa kiaani ta rikiannano vo kua vo kuaiyuvvo ti kua tuanaayavai vainnee? ⁹ Mo ta mmuakiaaya vo mmata vo mmataivakidiri ngiaunnava. Ta Parataadiri ngiaunnaiyaata ta

Meteediri ngiaunnaiyaatama ta Iramitiidiri ngiaunnaiyaata ta Mesopotamiaadiri ngiaunnaiyaatama ta Yutayaadiri ngiaunnaiyaata ta Kapatokiaadiri ngiaunnaiyaatama ta Podoodiri ngiaunnaiyaata ta Asiaadiri ngiaunnaiyaatama ¹⁰ ta Purukiaadiri ngiaunnaiyaata ta Paburiaadiri ngiaunnaiyaatama ta Iyiipadiri ngiaunnaiyaata ta Kureena yoosinna vainima nnutuuvo Ripuaadiri ngiaunnaiyaatama ta Rooma yoosinnavau variaunnaiyaatama ngiaunnavai. ¹¹ Ta Roomadiri ngiaunna vooya vaidi Yutayaa tuanaiyaaata ta vooya vooipinnaa kumimakaiya hanigiada Yutayaiya aataruuvau kuaunnaiyaatama ngiaunnavai. Ta Kereteediri ngiaunnaiyaatama ta Arapiaadiri ngiaunnaiyaatama ngiaunnavai. Nnida ta mmuakiaaya rikiaunnani iya vo kua vo kuaiyauvaa kiaiyoovo ti kua tuanaayauvaida kiaanoo. Anutuugo ari vookara ari vookarai mmooriiyauvaa iivaaraida iya ti kuaiyauvakidiri kiaanoo, ¹² kua kiada varida pinaama nnikiaraida kaayau kumimakaida varida ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Mo oyaivo dataamainno vainnee? tiravai. ¹³ Tuduu rikiada vooyaano Yisuunnara kutaavaivee tuuyara raida tunoo: Iya kapikarai nnooriivaa nnaa kiada kumimakaida varidaida itaa kua kiaanoo, tiravai.

Petorooso kua mmayaayaivaa tiravai

¹⁴ Tuduu rikioo Petorooso ari seena vaidi kua kutaivaa varada nuairiyaatama diitoo iya vuutaivaki dioo vainno kuaivaa kaayau gionna kiaapu nuunauyaki pinaama kuaivaa tioo tunoo: Ni seena Yutayaiyaata ngia Yerusareema variaiyaaatama ni kuaivaa rikiaatee. Aa na kua tinara aavaa tuqinnama rikiaatee. ¹⁵ Aa ta aavau diaunnaiyara ngia tiyara yaata utida kiaanoo: Vaa kapikarai nnooriivaa nnaa kiada kumimakakiaanoo. Ngia itaa kua kua kua ivo inna unnakuavaida kiaanoo. Anna makee suaivo ikiatainno nnino. Hama kapikarai nnooriivaa nnaa suaivo nniivaaraida ngia unnakuavaida kiaanoo. ¹⁶ Nnaaruaa vaidi forofetaivaa nnutuuvo Yuvueero aa ta makee iikiaunna kua aavaara tunoo:

¹⁷ Anutuugo tinoo:

Fai suai nnaagiyauvaki na ataama iinaravaivee.
 Fai na ni Mmannasa Yoketaivaa
 mmuakiaa gionna kiaapuuya
 kaayauma mminaravai.
 Mminai fai ngii raunna mmaapuuya ni kuaivaa
 kooyaa forofetaiya roosiima kua mmiaravai.
 Fai vaidi karaasaiya
 ngiari avu tinniiyauvo hanigianai
 ari vookarai aataruuyauvaa teekiai
 yokovaiya ruvuaatayauvaa taaravaivee.

¹⁸ Kutaa, fai ii suai ivaki

na ni mmoori vareera kiatanna ngiaammuauya
 ni Mmannasa Yoketaivaa mminai teeda
 fai iyaatama ni kuaivaa kooyaa kiaravaivee.

¹⁹ Fai na ngiau aapu ari vookara

ari vookarai mmooriiyauvaa iina
 mmataivaunnaata iinai taaravai.
 Fai na iino too kiauvoootama ikiaivoota
 kaayau kioosuuvootama vainaravaivee.

²⁰ Fai suaivo upisiino

kuraagaivo kiau roosiima kookee kuainaravai.
 Aa mminnaa aayauvaa na tauraa iino too
 nnaagiai na Udaangaivaa
 ni suai pinaa ari vookaraivo nninaravaivee.

²¹ Ii suai ivo nnino too

fai gionna kiaapu voovoono
 na Udaangaivaa niyara aayanna tinai
 fai na inna vatee
 yoketaivau yapaanaravaivee, tiivaivee.

Forofetaa Yuvueero itaa kua tiravai.

²² Ngia vaidi Isarairaayaso, aa kua aavaa rikiaatee. Vaa ngiengieenoo ivaa rikiada taavai. Yisuuva Nasareeta diaa vaidivai Anutuugo ari yaagueeqaivaa inna mmuduu ivo Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookaruyauvaa ngii avuuyauvunu iinno Anutuugo inna mmuduu uu mmooriivaa kooyaa ngii vitairavai. ²³ Vaidi vooyaano Yisuunna vitada ngii muduu ngia inna ruputuuteera ee-oo tida vaidi maisaiya mmuduu iya inna vitada yatari sagaiuvau haara kieravai. Vaa Anutuugo mmuanaa tauraa ivaara yaata utuoo

teerama kieeravai. ²⁴ Ngia itaama inna ruputu kiooduu Anutuuoqo putuuvakidiri inna tuduu kava diiteeravai. Anutuuoqo tuduu mmamma nniitereeraivaata putiraivaatama pikioo kava diiteeravai. Putiraivo hama yopeema inna puaisa utuuvaara kava diiteeravai. ²⁵ Nnaaruaa vaidi Davuitiivaano Yisuuva Anutuuoqaata kua tuu kuaivaa tunoo:

Na tauko ni Udaangaivo
tupatupaa ni tasipama varivai.
Gioonna kiaapuuya maisa mmooriiauvaa
sa ni iikiateeraivaara
ivo ni yaaku yaadudainningiaa ni vainima varivai.

²⁶⁻²⁷ Ivaara ni ausaivo yoketaikiai
na sirigaira kuaivaa kiaunoo.
Vaidiia putida oro varira yoosinnaivaki
fai a hama ni vaidi kaanaivaa pikiee kuanaravai.
Na aiyara mmuduuya ruee
i mmoori vareera ngiaammuaavaa
fai a hama ni pikinai
na ivaki vaina uudainaravai.
Ivaara na vaidivai na putinaraivaara
hama yaata utirainna
na kava diitaanaraivaara
fai na faannaina varinaravaivee.

²⁸ Vaa a tupatupaa varira aataruuvaa
ni vitaakiannavai.
Fai na i tasipama varino
ni ausaivo kaayauma yoketainai
na sirigainaravaivee.

Yisuuva itaa kua tuuvaa Davuitiivaano tiravai.

²⁹ Petrooso itaa kua kua kioo kava tunoo: Ni seenayaso, na ti rubuungaa Davuitiinnara kutaa kuavai kooyaa ngii giaa ngii minaravee. Ivo putuduu vaidiia inna hau kieeravai. Aanna makee inna mmata nnauvo homo aa vainoo. ³⁰ Ivoono forofetaa vaidivai varioo Anutuuoqo kua kua teerama kioo kuaivaa yaagueeqa kuaivaa tasipama tuuvaa rikieeravai. Anutuuoqono Davuitiinna oyaivakidiri diitaanaraivaa fai Davuitiinna roosiima kieetavai yapaanaraivaara kua yeena rau kieeravai. ³¹ Kua yeena rau kiooduu Davuitiiva Anutuuoqo nnaagiai iinaraivaa too Anutuuoqo mmataama kioo vaidiivo kava diitaanaraivaara tunoo:

Vaidiia putida oro varira yoosinnaivaki
ivo hama inna vaidi kaanaivaa pikioo kuaivai.
Inna mmammaivo hama uudaivaivee.

Davitiiivaano itaa kua tiravai. ³² Anutuuoqo ii vaidi ivaa Yisuuunna mmata nnauvakidiri tuduu kava diitooduu vaa ta mmuakiaaya teeravai. ³³ Tooduu Anutuuoqo inna vitoo ngiau aapu ari yaaku yaadudainningiaa yapa kioo Mmannaasa Yoketaivaa inna mmiravai. Ari Koova vaa kua kua teerama kioo kuaivaa iinno ari Mmannasa Yoketaivaa inna mmuduu vareeravai. Aanna makee ngia taivoota ngia rikiaivootama inna Yisuuvaano tuduu tiiravai. ³⁴ Davuitiiva ariinoo hama ngiau aapu virainno tunoo:

Udaanga Anutuuoqo ni Udaangaivaa tunoo:
A ni yaaku yaadudainningiaa
vaidi nnoonnavai varianee.

³⁵ Varia ree vinanai na tinai
a ai nnammutuaiya yaatara kiaanaravaivee.
Davuitiiva itaa kua tiravai.

³⁶ Aa kua aavaa ta mmuakiaa gioonna kiaapu Isairairiia tuqinnama rikiaaravai. Ii vaidi ivaa Yisuuunna ngia yatari sagaivau haara kioo ivaa Anutuuoqono tikio rikioo ivo Anutuuoqo mmataama kioo vaidivai varioo ivo ti Udaangavai varinoo.

³⁷ Petrooso itaa kua kua taika kiooduu gioonna kiaapuuya rikiooduu iya ausaiyauvo kaayauma mmuaararooduu pinaama iya yaata utida Petroosaata inna seena vaidi aposorooyaataama tunoo: Ti seenayaso, fai ta dataakiaarannee? ³⁸ tuduu rikioo Petrooso iya sai tunoo: Anutuuoqo ngii mminnamminnaa maisaiyavuaa rugaanaraivaara ngien-gieenoo mmuaavai mmuaavai ngiingii mminnamminnaa maisaiyavuaa pikiada hanigiaa-tee. Hanigiada Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kua kiada nnooriivaa varaatee. Fai ngia itaama iikio rikioo fai Anutuuoqo Mmannasa Yoketaivaa kati ngii minaravai. ³⁹ Nnaaru Anutuuoqo ivaara ari kuaivaa ngiiyaraatama ngii nnaakaraiyaraatama mmuakiaa vo yoosinna vo yoosinna variyaiyaraatama kua kua teerama kieeravai. Mmuakiaa gioonna

kiaapuuya ti Udaanga Anutuugo niisi ngiateera tiraiyara ivo ari kuaivaa kiaa teerama kieeravaivee, tiravai.

⁴⁰ Petoorooso kaayau ari vo kua vo kuaiyauvaatama vara nuunama kioo iya kiaa mmioo yamaa kua yamaa kua iya kiaa mmioo tunoo: Anna makee koonnama variaa gioonna kiaapuuya ngiari irisai maisaiyauvo vainaravai. Ngiengieenoo ngiingii aataru maisaiyauvaa pikiada iya irisai maisaiyauvaa varaaravai sa ngieeta varaatee, ⁴¹ tuduu rikiada kaayau gioonna kiaapu inna kuaivaara kutaavaivee tuuya nnooriivaa vareeravai. Ii suai ivaki kaayau gioonna kiaapuuya (3000) Yisuunnara kutaavaivee tuuya tauraanaiya tasipama nuunama variravai. ⁴² Varida iya mmuakiaa suai vaidi aposorooya tasipama varida iya kuaivaa rikiada iya tasipama yeenna nneeda varida iyaatama yaaku vareeravai.

Gioonna kiaapu yaa ausa hanigiooya ataama variravai

⁴³ Anutuugoona tuduu rikiada vaidi aposorooya kaayau ari vookara ari vookarau mmooriyauvaa uduuu rikiada gioonna kiaapuuya kaayau ngiari vo vuayaata rikiada variravai. ⁴⁴ Varuduu Yisuunnara kutaavaivee tuuya mmuavaavu nuunama vaidi aposorooya tasipama varida ngiari hoonahaanaiyauvaa mmuavaavu nuunama yapa kiada ngiari mmu ngiari mmuuda variravai. ⁴⁵ Varida ngiari mmataivaatama ngiari hoonahaanaiyauvaatama vaidi vooya mmi kiada irisai sikauyauvaa varada eyommaaya duuyama mmiravai. Gioonna kiaapuuya hama iyasi mminnaa vooyauvai vauya iya sikauyauvaa duuyama iya mmiravai. ⁴⁶ Duuyama mmi kiada varida mmuakiaa suai iya nuunaira nnau pinaivaki mmuavaavu nuunama variravai. Vari kiada kava vara ranada nnida vo nnau vo nnauyauvaki vida iya mmuavaavu varida yeenna nneeda varuduu kaayau iya ausaiyauvo sirigauduu hama ngiariyara mannaka tiraida adida variravai. ⁴⁷ Iya adida varida Anutuugaara kua yoketaivaa tida varuduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya iya teeda iyara kua yoketaivaa tiravai. Tuduu rikioo mmuakiaa suai Anutuugo tuduu gioonna kiaapu vooya vaa ngiari ausaiyauvaa hanigia kiada Yisuunnara kutaavaivee tuuya mmuavaavu nuunama iya tasipama variravai.

3

Petooroosoya Yuvuaanaya vaidi voovai tuqinneeravai

¹ Yaaku vareera suai voovaki suai vo hanigooduu Petooroosoya Yuvuaanaya nuunaira nnau pinaivakira viravai. ² Vida tooduu vaidi nnaaru ari kaanaa ausaivakidiri yuku maisau vaidiivaa vooya inna vitada nuunaira nnau pinaivaki keegia voovai nnutuuvoo Keegia Yoketaa ivaki yapa kiooduu hara kioo varuuvoo iya too vairavai. Vaidiyya mmuakiaa suai makemakee inna vitada nnida nuunaira nnau pinaa oyaivaki yapa kiooduu varioo vaidiyya nuunaira nnau pinaivaki vuuya sikaura ngiaaru tioo variravai. ³ Ivo ivau hara kioo varioo tooduu Petooroosoya Yuvuaanaya nuunaira nnau pinaivaki kuaeree kiaa vuduu too sikaura ivaitana ngiaaru tiravai. ⁴ Ngiaaru tuduu Petooroosoya Yuvuaanaya inna teeda nnaasu vaida Petooroosoono tunoo: A reeri ti taanee, ⁵ tuduu ivaitana sikauyauvaa ni mmiaaravee kiaa sai ivaitana too vairavai. ⁶ Too vauduu Petoorooso tunoo: Hama na sikaunnaatainoo. Niiki vaivaa fai na i mminaravai. Na vaidi Nasareeta Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa tinai inna yaagueeqaivaura diitee nookianee, ⁷ kiaa kioo inna yaaku yaadudaivau utuoo inna vararu utu saivaata inna yuku ataiyauvo tadudoo yaagueeqauduu ⁸ rikioo nnikiarainno ngiau diitoo nuairavai. Nuainno varioo nuunaira nnau pinaivaki ivaitana tasipama vioo suaireera reerama roo nuainno varioo Anutuugaara kua yoketaivaa kiaa roo nuairavai. ⁹ Nuainno varioo Anutuugaara kua yoketaivaa kiaa roo nuauduu gioonna kiaapu mmuakiaaya inna teeda tunoo: ¹⁰ Makemakee aa vaidi aavo nuunaira nnau pinaivaa Keegia Yoketaa oyaivaki hara kioo varioo vaidiyya sikaura ngiaaru tira vaidivaivee, kiaa kiada nnikiaraida ivo keenaa nuauvau yaaku vuatavuatairavai.

Petoorooso nuunaira nnau pinaivaki mmayaayaivaa tiravai

¹¹ Yaaku vuatavuataida varuduu vaidi yuku maisauvaa tuqinnama kioovo Petooroosaya Yuvuaanaya utu kioo vauduu gioonna kiaapu mmuakiaaya ivaa teeda nnikiaraida seenada iyasi nnida nnau haayaivaa nnutuuvoo Soromoonaa Haaya ivaki nuunaida teeravai. ¹² Tooduu iya nnuuvaa Petoorooso too iya tunoo: Gioonna kiaapu Isarairaayaso, ngia aaniira aavaara nnikiaraida ti teeda nnaasu vakiaannee? Ta safuuma varida titi yaagueeqaivaudiri aa vaidi aavaa iikiaunnano diitoo nuaiavaaraida ngia ti teeda nnaasu vakiaannee? Ai hameetavee. ¹³ Ti rubuungainna Aaparahaamo Isaako Yakoopainna Udaanga Anutuugo ari mmoori vareera ngiaammuaavua Yisuunna nnutuuvaa ngiau aapu yapa kiooduu ngia inna vitada vaidi kieetaiyasi vuduu Piratuuso inna yaparainno inna mmaanai titaanaree kiaa uduuu ngia Piratuusaa avuuvau innara ooqoo tiravai. ¹⁴ Ngia vaidi yoketaa tuanaa hama mminnamminnaa maisaatauvaara ooqoo tida vaidi

Ivo dataama kioo safuuma itaama variivaaraida ngia ivaaraida ti yaparakiianne? ¹⁰ Mo fai ngia kutaa tuanaa ivaara ti yaparaida ngia mmuakiaayaata mmuakiaa Isarairaa gionna kaaapuuyaataama aa kua aavaa rikiaaravai. Nasareeta diaa vaidi Yisuu Kirisiinna ngia yatari sagaivau haara kioovaa Anutuugo tuduu kava diitoovaa nnutuuvaa kiaan-naduu inna yaagueeqaivaura aa vaidi yuku maisa aavo diiteeravai. Diitoovoona aa ivo ngii avuuyavunu dioo vaikio inna yukuuvo yoketainoo. ¹¹ Anutuugaa kua fafaara voovai vainno Yisuunnara tunoo:

Ngia vaidiiaa sikau nnau heekeeraiaano
sikau voovai teeda
maisavaivee kua kiada pikiaavai.
Yaagueeqa yatariivaa pupukiaavaa mmaara
hara kua kuabaivaa roosiima
ii sikau ivo nnau ipunnaivaki vaivo
inna yoketaavaivee.

Anutuugaa kua fafaarivo itaa kua tiivai. ¹² Ivoono nnaasu ti vitoo yoketaivau ti yapaanaravai. Hama gionna kaaapu voovoona mmuakiaa mmatayaa variaiyakidiri Anutuugo inna nnutuuvaa ti kua ti mmiivoona ti vitoo yoketaivau ti yapaanaravaivee, tiravai.

¹³ Tuduu rikiada kua yeena rau kioo vaidiiaano Petoroosooya Yuvuaanaya hama aatuurama kiada kuaivaa yaagueeqama kua mmuuvaa teeda nnikiarairavai. Ivaitana hama yanaa taavaitana mmanna kumina vaidivaitana varuuvaara kieeta vaidiiaa rikiada nnikiarairavai. Nnikiaraida ngiari yaata utiraivaki arinaima rikiada kiaanoo: Ivaitana Yisuunna tasipama nuaira vaidivaitanavee, kiaanoo. ¹⁴ Vaidiivaa Petoroosooya Yuvuaanaya tuqinnoovoona ivaitana tasipama dioo vauvaa iya teeda hama ivaitana sai kaaara kuaivootairavai. ¹⁵ Hama ivaitana sai kaaara kuaivootauduu iya Petoroosaya Yuvuaanaya tuduu ivaitana nuunauvakidiri pikiaada mmaanai vuduu ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: ¹⁶ Aa vaidi avaitanaara ta aaniivai iikiaarannee? Ivaitana Anutuugaa mmoori ari vookaravaa iikiaivaa vaa mmuakiaa gionna kaaapu Yerusalemia variaiya taavaivee. Hama ta yopeema ivaara kaaara: Hama iya iikiaavaivee, kaaaravee. ¹⁷ Sa gionna kaaapu vooya ivaitana iikiaa mmooriivaa rikiateeraivaara kii ta ivaitana yaagueeqama kua mmiida kaaara: Sa kava inna nnutuuvaa tasipama gionna kaaapuuya kuaivaa kua mmiitee, kaaaravee.

¹⁸ Iya itaa kua kua kiada Petoroosaya Yuvuaanayara tuduu kava iyasi nnuuu rikiada iya yaagueeqama tunoo: Sa gionna kaaapuuya inna nnutuuvaa tasipama inna kuaivaa kua mmiida sa inna mmayaayavaa iya kua kookieekiatee, tiravai. ¹⁹ Tuduu rikiada Petoroosooya Yuvuaanaya iya kuaivaa sai tunoo: Ngiengieenoo aa kua aavaa yaata utida rikiatee. Dee kuavainno safuunnee? Ta Anutuugaa avuuvau ngii kuaivaa rikiada iiki-aunnaivo inna yoketaavainnee? Vara ta inna avuuvau inna kuaivaa rikiada iiki-aunnaivo inna yoketaavainnee? ²⁰ Ta titi avuuyavua teeda titi yaataiyauvaadiri rikioo kuaivaa hama ta yopeema pikiaada kua seemuaa variaaravaivee, ²¹ tuduu rikiada vaidiiaa nuunaida kua yeena rauya vo kua vo kuaivavua kava yaagueeqama iya kua kiada mmaanai titooduu viravai. Gionna kaaapuuya ivaitana uu mmooriivaa rikiada Anutuugaa kua yoketaivaa tuuvaara kua yeena rau vaidiiaa ivaitana ruputuaara aataruuvaaara buauduu hameetairavai. ²² Vaidiivaa ivaitana Anutuugaa mmoori ari vookaravuaa iida inna tuqinnoo vaidiivaa nuunuvo taara vaidi yuku yaaku taika kiooduu (40) kogoga variravai.

Gionna kaaapuuya yaagueeqama variaarivaara yaaku vareeravai

²³ Vaidiiaa nuunaida kua yeena rauya Petoroosaya Yuvuaanaya mmaanai titooduu vida ivaitana ngiari seenaiyasi kava vara ranada vida Anutuugaa puara kati hudeera kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama ivaitana kua mmuu kuaivaa ngiari seenaiyaata kua mmiravai. ²⁴ Kiaa mmuduu rikiada mmuakiaaya nuunaida varida yaaku varada Anutuugaa tunoo: Udaanga-o, a mmuakiaa ngiau mmataivaa iima kiese nnoori sorovuarivaa iima kiese mmuakiaa mminnamminnaayavai ivaki vaiyavuaa iima kiese iyauvaara di-annakuavee. ²⁵ A Mmanasa Yoketaivaa tuduu tuuvoono i mmoori vareera vaidi ti rubuungaa Davuitiinna yaataivaki kua mmuduu fafaara roo tunoo:

Mo aaniira ngiari voopinnaa vaidiiaa
pinaama nnannateeravainnee?
Mo aaniira gionna kaaapuuya
inna mmaarau kua tida kua yeena rau kiooduu
hama kaanaivootairavainnee?

²⁶ Mmatayaa diaa kieetaiya teerama kiooduu
gionna kaaapuuyara diraiya nuunama kiada

Udaangaivaata ari mmataama kioo vaidiivaatama rapuaara iiravaivee.

Davuitiiva itaa kua tiravai. ²⁷ Kutaa tuanaavee. Herootoota Podii Piratuusootama ngiari vooipinnaiyaata gioonna kiaapu Isarairaiyaatama aa yosinna aavaki Yisuunna mmaara nuunairavai. Yisuuva i mmooi vareera vaidi yoketaa tuanaavaa vaa eenoo inna mmataama kieeravai. Iya inna mmaara nuunairavai. ²⁸ Anutuugo eenoo tauraa inna ruputuuteera mmataama kioovaugiataama iya nuunaida iiravai. Hama a yaagueeqainna ivaara ee-oo kiannatiri. Hama iya nuunaida Yisuunna ruputuuatirivee. ²⁹ Udaanga-o, aanna makee vaidiiya avakarai kuaivaa tiiki yapa kiaivaa a arinaima rikiee ivaara yaata utuee ta i mmooi vareera vaidiiya a ti tinai ta hama aatuuraida yaagueeqama i mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiaaravee. ³⁰ Ai yaagueeqaivaa ti mmiee a tinai i mmooi vareera vaidi yoketaa tuanaa Yisuunna nnutuuvaa ta tida inna yaagueeqaivaura gioonna kiaapu nniitaraiya utikiyai diitaaravai. Fai ta ari vookara ari vookarai mmooi-iyauvaatama itaama iikiaaravaivee.

³¹ Iya itaama yaaku vara taika kiooduu rikioo iya nuunaida varuu nnauvo korokoroduu Mmannasa Yoketaivo mmuakiaayaki suvuau kiooduu iya hama aatutauma kiada Anutuugaa mmayaayaivaa tiravai. Iya yaagueeqama kiada tiravai.

Gioonna kiaapuuya ngiari mminnaiyauvaa mmuavaau yapeeravai

³² Gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya mmuaa ausavai varada mmuaa yaata tinnivai vareeravai. Varooduu gioonna kiaapu vooovono hama ariiyara yaata utuoo ari mminnamminnaiyauvaa ari nnaasu vareeravai. Mmuakiaaya ngiari mminnamminnaiyauvaa ngiari mmi ngiari mmiiravai. ³³ Yisuunna kua varada nuaira vaidi aposorooya Anutuugaa yaagueeqa ari vookaravoo iya tasipooduu iya Udaanga Yisuu Kirisiiva kava diitovaara gioonna kiaapuuya yaagueeqama kiasa mmuduu Anutuugo kati iyara kaayauma yoke-tauduu iya yoketaama variravai. ³⁴ Varuduu hama gioonna kiaapu vooovono kati varioo ariisi vau mminnaiyauvaara buairavai. Aikiooma vairavai. Gioonna kiaapuuyasi nnauyauvoota mmataiyauvoota vauyaano iyauvaa ngiari vo vaidiiya mmi kiada irisai sikauyauvaa varada ³⁵ aposoroo vaidiiya mmuduu teeda varada gioonna kiaapuuya hama mminnaatauya duuyama mmiravai.

³⁶ Itaama vauduu vaidiiyo Riviinna oyaivakidiri diitovaa nnutuuvo Yoosiipo ari mmataivaa nnutuuvo Kuporoo ivakidiri pikioo nriiravai. Nnuuduu aposoroo vaidiiya ari vo nnutu voovai Panapaaso innara tiravai. Ii nnutu ivaa oyaivo tunoo: Yamaa kua yamaa kua tira vaidivaivee, tiravai. ³⁷ Ivoono vo vaidivai ari mmata saivai mmi kioo irisai sikauyauvaa varoo aposoroo vaidiiya mmiravai.

5

Ananiaasaya Safiraaya unnakua tiravai

¹ Vaidi voovai nnutuuvo Ananiaaso ari nnaataivaa Safiraanna tasipama varioo ngiari mmata saivai ngiari vo vaidiiya mmi kioo irisai sikauyauvaa vareeravai. ² Varoo ari nnaataivaa kiasa mmioo ariyara saiyauvai utuoo aposoroo vaidiiya saiyauvai mmiravai. ³ Mmuduu rikioo Petorooso inna tunoo: Ananiaaso, a ai mmata saivaara sikauyauvaa a varoonnaiyauvaa saiyauvai aini kiee saiyauvai ti mmiannano. A ee-oo kiannano Sataango i aakiaivaki suvuaikiaki a ivaara Mmannasa Yoketaivaa unnakua kiannano. Aaniira a itaakiannanee? ⁴ Tauraa hama a vo vaidiiya mmataivaa mmianna suavaki inna ai mmata tuanaavai. A nnaagiai ivaa vo vaidiiya mmiannani iya irisai sikauyauvaa i mmiaiyauvo inna ai sikauyauvaivee. Mo aaniira ai ausa tinniivakidiri unnakua kiasa kiee sikau saiyauvai yapa kiee saiyauvai ee varaannanee? Hama a mmanna vaidiiya tiyara nnaasu unnakua kiannano. A Anutuugaaraatama unnakua kiannano. ⁵ Ivo itaa kua tuu saivaata Ananiaaso putuoo taikiapoo mmataivau vairavai. Vauduu rikiaada gioonna kiaapu ivaara rikiooya kaayauma aatuuravai. ⁶ Vaidi karaasaiyaano numa buruqaivaadiri Ananiaasaa nnabaivaa rurauma kiada varada oto hau kieeravai.

⁷ Hau kiada iida hokobaida tooduu ari nnaataivo numa Yisuunna kua varada nu-ayuaatama kua tinaree kiasa kioo hama ari vaatiiyo putuuvaa rikieeravai. ⁸ Hama rikiooduu Petorooso inna tunoo: Ni giaa ni mianee. Aa sikau aayauvaa ngiingii mmataivaa irisai sikau varaidaa inna aikioovaida ti mmiaannanee? tuduu rikioo inna sai tunoo: Yo, ti mmata irisai sikaudaa vaa ta ngii miaunnavavee, ⁹ tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Mo ngia aaniira i vaatiivootama ngia kua yeena raida Anutuugaa Mmannasaivaa iida taara iikiaavainnee? Vaidiiya i vaatiivaa nnabaivaa varada hau kiayi aa mmiaa sipu oyaivaki dida vakiaano. Fai iya i nnabaivaatama varada hakuaravee. ¹⁰ Ivo itaa kua tuu saivaata Safiraava Petoroosaa yuku oyaivaki putuoo taikiapoo vairavai. Vauduu teeda vaidi karaasaiya numa tooduu vaa putuduu varada ari vaatiivaa hau kioovaa vainiivau

hairavai. ¹¹ Hau kioodoo vaa mmuakiaa ausa hanigiooyaata homoraiyaatama ivaara rikiada kaayauma aatuuravai.

Aposorooya Anutuugaa mmoori

ari vookaraiyauvaa iiravai

¹² Aposoroo vaidiiaa gionna kiaapuuya avuuyauvunu Anutuugaa mmoori kaayau ari vookara ari vookaraiyauvaa iiravai. Uduu rikiada vaa mmuakiaa ausa hanigiooya iya tasipama nuunaira nnau pinaivaa haayaivaa nnutuuvo Soromoonaa Haayaivaki make-makee nuunaida variravai. ¹³ Varuduu rikiada homoraiya aatuuda hama iya tasipama variravai. Iya itaama iidaata iyara kua yoketaivaa tiravai. ¹⁴ Tudu gionna kiaapu kaayau vooyaatama ausa hanigiada Udaangaivaara kutaavaivee tuuya numa iya tasipama variravai. ¹⁵ Varuduu aposoroo vaidiiaa uu mmooriivaa gionna kiaapuuya teeda rikiada nniitarooya vitada yooosinna vuutaivau mmaataiyauvaa hooti kiada iyaavunu yapa kieeravai. Petorooso nniitarooya vainiivau nuainno varino inna mmannammannaivo iyayaa kuaiveeraivaara gionna kiaapuuya iya vitada yooosinna vuutaivau yapa kieeravai. ¹⁶ Kaayau gionna kiaapu Yerusareema vainima varuuyaano ngiari seena nniitarooyaata mmagia maisaiyauvo vooya aakiaana varuuyaatama vitada nnuduu Yisuunna kua varada nuairaiyaano mmuakiaaya tuqinneeravai.

Vaidi kieetaiyaano aposorooya maisama iiravai

¹⁷ Tuqinnooduu vaidi kati Anutuugaara puara hudeera kieetaivoota mmuakiaa ari seena Satuukaiya aataruvau nuayaatama iya aposorooyanikaraama iikiaaree kiaa iyara kaayauma iya nnannatooduu iya utuaaraivaara kua yeena rairavai. ¹⁸ Kua yeena rau kiada ngiari ngiaammuauya tuduu oro iya utida iya vitada oovi nnauvaki yapa kieeravai. ¹⁹ Yapa kioodoo heena tammauduu Udaanga Anutuugaa aangeraa voovoono oovi nnauvaa sipuuyauvaa hatuaa kioo aposoroo vaidiiaa vitoo mmaanai yapa kioo sipuuyauvaa rau kioo iya tunoo: ²⁰ Vida nuunaira nnau pinaivaki oro dida vaidaa karaasa varira aataru aavaara kua mmuakiaayauvai gionna kiaapuuya kiaa mmiatee, ²¹ tuduu rikiada patauduu nuunaira nnau pinaivaki vida karaasa varira aataruvaa kuaivaa gionna kiaapuuya kiaa mmiravai.

Kiaa mmida varuduu Anutuugaara kati puara hudeera kieetaivoota ari seenaiyaatama nnida nuunaida kua yeena raira vaidiiaata Yutayaa yokovaiyaatama nuunakiateera tiravai. Tudu nuna varida aposoroo vaidiiaa oovi nnauvakidiri vitada nnida ngiari avuuyauvunu yapaaraivaara ngiari ngiaammuauya titeeravai. ²² Titooduu oro oovi nnauvaki tooduu hama aposorooya ivaki varuduu teeda kava vara ranada nnida kua yeena raira vaidiiaa kiaa mmida tunoo: ²³ Ai, ta oovi nnauvaki vida taunnano sipuuyauvo vaa yaagueeqama rau kioo vaikiai vaidi sipuuyauvaara diraiya homo mmuakiaaya sipuuyauvaki dida vakiaani ta oro sipuuyauvaa hatuaa kiada taunnano hama vaidi voovai ivaki varinoo, ²⁴ tuduu rikiada nuunaira nnau pinaivaara dira kieetaivoota Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaatama iya kuaivaara nnikiaraida yaata utida tunoo: Yisuunna kua varada nuaira vaidiiaa deedaadiri kuaavainnee? kiaa kiada pinaama ivaara yaata utida kumimakairavai.

²⁵ Kumimakaida varuduu vaidi voovoono numa iya tunoo: Rikiatee. Vaidiiaa ngia oovi nnauvaki yapa kiaiya vaa nuunaira nnau pinaivaki dida vaidaa mmayaayaivaa gionna kiaapuuya kiaa mmida variaano, ²⁶ tuduu rikioo nuunaira nnauvaara dira kieetaivo ari seenaiya vitoo vioo aposoroo vaidiiaa vitada kava vara ranada mmiravai. Hama iya yaakuuyauvunu yeena rairaida pikiada gionna kiaapuuya sikauyauvaa habati kagaari kiada ti rivoo kiaa kiada aatuuda kati yaagueeqama iya utida tadadama vitada kava vara ranada mmiravai.

²⁷ Iya aposorooya vitada numa kua yeena raira vaidiiaa avuuyauvunu yapa kioodoo Anutuugaara kati puara hudeera kieetaivoono iya yaparainno tunoo: ²⁸ Ta yaagueeqama ngii kiaannano: Sa ii vaidi ivaa kua mmayaayaivaa gionna kiaapuuya kiaa mmiatee, kiaannaduu vaa ngia mmuakiaa gionna kiaapu Yerusareema variaya kiaa mmiravai. Ngia ii vaidi iyo putuuvaa kuaivaa tiiki yapaaree kiaa iya kiaa mmiravaivee, ²⁹ tuduu rikioo Petoroosoono ari seena vaidi aposorooyaraatama inna kuaivaa sai tunoo: Ta Anutuugaa kuaivaa nnaasu rikiada iikiaaravee. Hama fai ta mmatayaa diaa vaidiiaa kuaivaa rikiada iikiaaravee. ³⁰ Ngia Yisuunna yatari sagaivau haara kioodoo ti rubuungainna Anutuugoona inna tuduu putuuvakidiri kava diiteeravai. ³¹ Diitooduu Anutuugo inna vitoo ari yaaku yaadudainningiaa yapa kioodoo ti kieetavai varioo ti vitoo yoketaivau yapaanarivo variravai. Gionna kiaapu Isarairaiya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiakio Anutuugo iya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanarivaara Yisuunna vitoo ari yaaku yaadudainningiaa yapa kieeravai. ³² Vaa ta teeda arinaima

rikiada ngii kiaa kookieekiaunnaano. Gioonna kiaapu Anutuugaa kuaivaa rikiada iikiaiya Anutuugo ari Mmannaasa Yoketaivaa kati iya mmikio varii Mmannaasaivootama ii kua ivaa ngii kiaa kookieekiaunnaano, tiravai.

³³ Tudu rikiada kua yeena rairaiya iya kuaivaa rikiada pinaama iya ausaiyauvo nnanatoooduu teeda iya reputuura uduuu teeda ³⁴ iyakidiri Parisai vaidi voovai nnutuuvo Kamarieero diiteeravai. Ivo kua mmaanna kiaa mmira vaidivai gioonna kiaapuuya innara yoketaavaivee tuuvoono diitoo tunoo: Aa vaidi aaya kiisa suai mmaanai titakiai kuatee, ³⁵ tuduu rikiada mmaanai titaa kioodoo vida kioodoo Kamarieero kua yeena rairaiya tunoo: Isarairaa vaidiso, ii vaidi iyara ngia iikiaaraivara tuqinnama yaata utuatee. ³⁶ Nnaaruaa vaidi voovai nnutuuvo Tiutaaso diitoo tunoo: Na vaidi yokovaa kietavaivee, tuduu vaidi kaoyau (400) inna nnaagiai nuairavai. Nuauduu vaidiyya inna ruputudu putudu inna nnaagiai nuairaiya raubiriiravai. Raubiruuduu inna nnutuuvoota inna mmooriivootama taik eeravai. ³⁷ Taikooduu nnaagiai gioonna kiaapuuya nnutuuyauvaa fafaara roo suavaki Karirayaa vaidi voovai nnutuuvo Yutaaso ivo kieeta vaidiyya oqoo tuuvoono diitoo vaidi vooya inna nnaagiai nookiateera kiaa vitoo nuauduu vaidiyya inna ruputudu putudu inna nnaagiai nuauya raubiriima kieeravai. ³⁸ Ivaara aanna makee ta kiaunna aavaara na ngii giaa ngii minai rikiaatee. Sa iya utuatee. Iya pikiaatee. Fai iya mmoori oyaivo mmatayaiyakidiri nnino fai taikaanaravee. Fai iya mmoori oyaivo Anutuugaasidiri tiinai hama ngia yoypeema iya yaataaraavaivee. ³⁹ Fai iya mmoori oyaivo Anutuugaasidiri kutaa tiinai fai ngia mmoori maisaivaa iyara iikiaaree kiaa fai ngia Anutuugaaraatama iikiaaravee, tiravai.

⁴⁰ Iya Kamarieero itaa kua tuuvaugiataama rikiada aposoroo vaidiyya tuduu nnuduu teeda ngiari ngiaammuaaya tuduu iya ripiima kioodoo teeda yaagueeqama tunoo: Sa ngia ii vaidi ivaa Yisuunna nnutuuvaa kiaa kookieeda kua mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee, kiaa kiada mmaanai titeeravai. ⁴¹ Titooduu rikiada aposoroo vaidiyya nuunauvakidiri pikiaada mmaanai vida iya Anutuugaa mmooriivara yaagueeqaduu too Anutuugo iyara yoketauduu teeda vaidiyya Yisuunnara kiaa kookieeda tuuvaara iya ripuuvaa hama iya mmamma maisairaida kaayauma sirigairavai. ⁴² Mmuakiaa suai iya nuunaira nnau pinaivakiaata gioonna kiaapuuya nnauyauvakiaatama varida Yisuunna kua mmayaayaivaa iya makemakee kiaa mmida tunoo: Anutuugo mmataama kioo vaidiivo Yisuuvavee, tiravai.

6

Vaidi vooya iya tasipama mmoori vareeravai

¹ Suai nnaagiai voovaki gioonna kiaapu vooya aposoroo vaidiyya kuaivaa rikiada ausa hanigiada iya tasipama varuduu iyakidiri Yutayaa gioonna kiaapu vooya Ereengaa kuaivaa tuuyaano Yutayaa gioonna kiaapu mmaayootaa vooyara nunuraanurai tiravai. Iya muaada gionnaiya mmuaa suai mmuaa suai makemakee sikauyauvaa mmida Ereengaa kua tuu gioonna muaadaiya vo suai mmida vo suai pikioovara nunuraanurai tiravai. ² Tudu rikiada aposoroo vaidiyya yaakuuvaitana yukuidiri taaravaitana vaa ausa hanigoo gioonna kiaapu mmuakiaayara aayanna tuduu rikiada nnuduu teeda iya tunoo: Ta Anutuugaa mmayaayaivaa kiaa mmira mmooriivaa pikiaada sikauyauvaa yaarida duuyama muaada gionnaiya mmira mmooriivaki kuaarivo inna hama yoketaivai. ³ Ti seenayaso, itaama vainai ngiengienoo ngiingiikidiri vaidi yaaku saivai karasaidiri taaravaitana mmataama kikia teeda ta sikauyauvaa duuyama mmira mmooriivaa iya mmiaravai. Vaidi tinni yoketaakiaiya yoketaama variaavo Mmannaasa Yoketaivo iyaki variyya mmataama kiada ti kiaa ti mmikiai ta sikauyauvaa duuyama mmira mmooriivaa iya mmiaravai. ⁴ Mmi kiada fai teteenoo yaaku vareera mmooriivaraatama Anutuugaa kuaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmira mmooriivaraatama nnaasu yaata utida iikiaaravaivee, tiravai.

⁵ Aposoroo vaidiyya itaa kua tuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuya iya yoketauduu rikiada vaidi yaaku saivai karasaidiri taaravaitana mmataama kieeravai. Vaidi voovai nnutuuvo Sitipaano Yisuunnara yaagueeqama kutaavaivee tuduu Anutuugaa Mmannaasaivo inna suvuuduu variravai. Iya inna mmataama kiada voovai nnutuuvo Piriipaa mmataama kiada voovai nnutuuvo Porokoroonna mmataama kiada voovai nnutuuvo Nikonoraa mmataama kiada voovai nnutuuvo Timoonaa mmataama kiada voovai nnutuuvo Paramenaasaa mmataama kiada voovai yoosinna Adiookiaa diaa vaidiivaa nnutuuvo Nikoraasaa mmataama kieeravai. Ivo tauraa ari voopinnaavai kumimakama varioo nnaagiai Yutayaiya uu aataruuvaa too ivoota inna kuatauduu too iya uu aataruvau viravai. ⁶ Vaa ausa hanigiooya ii vaidi iya vitada nnuduu aposoroo vaidiyya

sikauyauvaa duuyama mmira mmooriivaa vaa iya mmataama kioovaara iyara yaaku varada iyayaa yaakuuyauvaa utiravai.

⁷ Gioonna kiaapuuya Anutuuga kuaivaa ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida varuduu kaayauya rikiaada ausa hanigieeravai. Yerusareemaivaki varuu vooya rikiaada ausa hanigioduu kava vooya rikiaada ausa hanigioduu mmannammanna itaama rada ausa hanigia rada Yisuunna aataruuvau viravai. Vuduu kaayau vaidi Anutuugaara kati puara hudeeraiyaatama rikiaada ausa hanigiada mmuai aataruuvau viravai.

Vaidiia Sitipaanaa vitada kua pinaana yapeeravai

⁸ Anutuugo Sitipaanaara kati yoketaama innara yaata utuoo ari yaagueeqaivaa inna mmuduu ivo Anutuuga mmoori ari vookara ari vookaruyauvaa gioonna kiaapuuya avuuyauvunu iinno variravai. ⁹ Iinno varuduu teeda vaidi vooya yaagueeqama inna ooqoo tiravai. Sitipaanaara ooqoo tuu vaidiia mmuaa nuunaira nnauvaki vira vaidi-iyavee. Iya nuunaira nnauvaa nnutuuvo tunoo: Sikaunnaadiri yookaama kiada vi-teera gioonna kiaapuuya ngiari yaata utiraiyauvunugiataama kati nookiaaraivaara irisai sikauyauvaadiri vaa yookaama kaiyai inna iya nuunaira nnauvee, tiravai. Iya Yutayaa vaidi yavee. Vooya yoosinna voovai nnutuuvo Kureenadiri nnuduu vooya yoosinna voovai nnutuuvo Aresadiriadiri nniravai. Iyaatama vaidi vooya mmata voovai nnutuuvo Kirikiaadiri nnuuyaatama vooya mmata voovai nnutuuvo Asiaadiri nnuuyaatama Sitipaanaata kua yaagueeqama tiravai. ¹⁰ Tuduu rikioo Mmannasa Yoketaivo tinni yoketaa ari vookaravuaa inna mmuduu rikioo kuaivaa tuduu rikiaada hama yopeema inna kuaivaa yaatareeravai.

¹¹ Hama yopeema inna kuaivaa yaatarada oro vaidi vooya hataumaki nnammari kua nnammari kuaiyauvaa kiaa mmida tunoo: Ngieenoo nuaida varida gioonna kiaapuuya ataa kua kiaa mmida kiatee: Ta rikiaunnano ivo Musiinnaraata Anutuugaaraatama koonnama kua tiivaivee, kiatee. ¹² Iya itaa kua tuduu rikiaada oro kiaa mmida varuduu gioonna kiaapuuyaatama vaidi yokovaiyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidiiaatama ii kua ivaa rikioduu pinaama iya ausaiyauvo nnannateeravai. Nnannatooduu rikiaada iya numa Sitipaanaa puaisa utida vitada oro kua yeena raira vaidiia avuuyauvunu yapa kieeravai. ¹³ Yapa kiada vaidi vooya innara unnakua tira vaidi yara maavee tuduu nnida innara unnakua tida tunoo: Aa vaidi aavo makemakee ti nuunaira nnau pinaa yoketaa tuanaivaaraata Anutuuga mmaanna tuu kuaivaaraatama koonnama kua tiivai. ¹⁴ Naa ta inna kuaivaa rikiaannaduu ivo tunoo: Nasareetaa vaidi Yisuuva fai ti nuunaira nnau pinaivaa havaratoo Musiiva nnaaru aataru ti mmuuyauvaa hanigiano ari vookaraama vainaravaivee, tiravai. ¹⁵ Iya itaa kua unnakua tuduu rikiaada mmuakiaa ivaki varuu gioonna kiaapuuya Sitipaanaa teeda nnaasu vauduu too inna oori nnikiivo hanigioo ari vookarainno aangeravuaa oori nniki roosiima vairavai.

7

Sitipaano vaidi kieetaiya kuaivaa kiaa mmiravai

¹ Vauduu too Anutuugaara kati puara hudeera kieeta vaidi voovoono Sitipaanaa yaraainno tunoo: Iya kuaivaa kutaa kuavainnee? Vara unnakuavainnee? ² tuduu rikioo ivo sai tunoo: Ni gata vayaa ni koo vayaiyaso, ni kuaivaa rikiaatee. Nnaaru ti rubuungo Aaparahaamo hama yoosinna Haraana viraama kioo homo Mesopotamiaa varuu suaiivaki Anutuugo inna oyaivo ari vookaravoono tuma innaata kua tioo ³ tunoo: Ai seenaiyaata ai mmataivaatama pikiee yoosinna voovai na i vitainai oro ivaki varianee, ⁴ tuduu rikioo Aaparahaamo mmata Karatiaa pikioo oro yoosinna Haraana varududuu inna koova putuduu rikioo Anutuugo inna titooduu aanna makee aa ta variaunna mmata aavakira nniravai. ⁵ Ngioo ngioo numa aavaki varuduu ii suai ivaki hama Anutuugo mmata vovaata kiisa vookiata inna mmiravai. Ivo hama nnaakara mmateerama kioo kati varuduata Anutuugo kua kiaa teerama kioovaa inna kiaa mmioo tunoo: Fai yapooma na aa mmata aavaa i mmiee i uru nnaakaraiyaatama mmunaravee, ⁶ kiaa kioo vo kuavai inna kiaa mmioo tunoo: Fai tauraa i uru nnaakaraiya ngiari voopinnaiya mmataivaki oto varikiai fai iya mmuuararai mmooriivaa iya mmida hama sikau irisaiyauvaa iya mmiraida mmamma nniitaraiyauvaa iya mmiaaravai. Fai iya itaama iima rada varia rada vikioo vioo kaayau nuanu (400) taikaanaravai. ⁷ Iya mmoori mmiaa gioonna kiaapuuya fai na irisai maisivaa iya mminai fai i uru nnaakaraiya ngiari yaatu ii mmata ivaki pikiaada kava vara ranada nnaa aa mmata aavaki varida ngiari ausa mmuduuya mmuakiaayauvai ni miaaravaivee. ⁸ Anutuugo itaa kua kiaa taika kioo mmamma hatokeera aataruuvaa Aaparahaamaa vitainno kua yeena rainno tunoo: Fai ngia ivaa teeda kiaara: Anutuugo kutaa tuanaa ari kua yeena rau kioovaa iikioo kaanainoo, kiaravee, tuduu nnaagiai Aaparahaamo mmaapu Isaakaa mmata kiooduu yaaku saivai karasaidiri taaravooma suavo taika kiooduu inna

mmammaivaa hatokeeravai. Hatoka kioodoo nnaagiai Isaako Yakoopaa mmata kioo inna mmammaivaata hatoka kioodoo nnaagiai Yakoopoono ti rubuungainna yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana mmata kioo iya mmammaiyauvaatama hatokeeravai.

⁹ Hatoka kioodoo iya ngiari kataivaa Yoosiipaa ngiari gioova innara mmuduuya ruuvaara iya nnnannatooduu vitada ngiari vooipinnaa vaidiyya mmida sikau irisaiyuvaa vareeravai. Varooduu rikiaadi iya Yoosiipaa vitada oro Iyiipa kioodoo varioo ari vo vaidiivaa mmooriivaa varooduu hama irisaivaa inna mmiravai. Hama mmiraida maisa mmooriivaa inna mmuduuo Anutuugo inna tasipama varioo ¹⁰ inna vitoo yoketaivau inna yapeeravai. Yapa kioodoo Yoosiipo Iyiipa kieetaivaa Faraunna tasipama varuduu Anutuugo tinni yoketauvaata yoketaama variraiivaatama inna mmiravai. Mmuduuo rikioo Farauva Iyiipa mmataivaaraata ari yoosinna mmuakiaa mminnaiyauvaaraatama tuduu Yoosiipoono haitatuuravai.

¹¹ Haitatuunno varuduu mmuakiaa mmata Iyiipaivakiaata Kanaanaivakiaatama aara-reera suaivo nnuudu gioonna kiaapuuya pinaama yeenna rauduu ti rubuungainnaatama hama yeennaatairavai. ¹² Hama yeennaatauduu rikioo Yakoopo tunoo: Vaa na rikiaunoo. Iyiipa kaayau yeennaiyuvaa yapa kaiiyauvo vainoo, kiaa kioo ari mmaapuuya ti rubuungainna titoooduu iya tauraa mmuaaneetu ivaki yeennara viravai. ¹³ Oro varada numa nneeda vitada kava nnaagiai vuduu rikioo Yoosiipo numa iyaata kua tiao tunoo: Hama aanna ngia ni taavai. Na aanna Yoosiipovee, tuduu rikioo Farauva Yoosiipaa seenaiyara arinaima rikioo iya teeravai. ¹⁴ Tooduu rikioo Yoosiipo ari koonna Yakoopaara tiao tunoo: Vida tikio ari seenaiyaatama vitoo aapi niisi ngiaivee, tuduu rikiaada vida kiaa mmuduuo rikioo Yakoopo ari seenaiya kaayau (75) vitoo mmiravai. ¹⁵ Ngioo ngioo numa Iyiipa ivaki varioo putuduu ti rubuungainnaatama putiravai. ¹⁶ Putuduu iya uru nnaakaraiya iya nnabaiyuvaa varada kava vara ranada oro ngiari mmata Sikeema ivaki hau kieeravai. Nnaaru vaa Aaparahaamo sikauyauvaadiri yookaama kioo Amoroonna oyaivakidiri mmata nnauvaa varoovaki iya nnabaiyuvaa hau kieeravai.

¹⁷ Hau kioodoo Anutuugo Aaparahaamaa ari kua kiaa teerama kioo kiaa mmu kuaivaa kaanaivo vainara suaivo vainima vauduu iya tafaayoovainna Iyiipa kaayau variravai. ¹⁸ Varuduu nnaagiai ari vo kieeta voovoona tauraa Yoosiipo yoketaama uu mmooriivaa hama rikioovoona gioonna kiaapu Iyiipa varuuyara diravai. ¹⁹ Dioo vainno iya tafaayoovainna unnakua tiao mmoori maisaijaa iya mmioo iya tuduu ngiari nnaakara meedi ikiataa mmata kiiooyuvaa vitada mmaanai kagaari kioodoo putiravai. ²⁰ Iyauvaa kagaaru suaiivaki Musiinna kaano inna mmata kioo tooduu yoketaira nnaakaravai uduuo rikioo vitoo hatauma ari nnauvaki yapa kioodoo taaravoona kuraaga taika kioodoo ²¹ vitoo mmaanai yapa kioodoo Faraunna raunnaivo inna too ariyara vitoo ari mmaapuvai roosiima viriravai. ²² Virududuu yokooduu Iyiipa vitaira vaidiyya ngiari tinni yoketaa mmuakiaayuvai inna kiaa mmuduuo ivo kieetaivai roosiima varioo kuaivaa yoketaoyoketaama kua tiao ari mmooriivaa ari vookaama iravai.

²³ Musiinna nuanuovo taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioodoo rikioo (40) ivo ari seena Isarairaiya taanaree kiaa vioo ²⁴ tooduu Iyiipaa vaidiivaa sai rupu tooduu putiravai. ²⁵ Putuduu Musiiva yaata utuoo tunoo: Anutuugoono kieetavai ni mmataama kinai na gioonna kiaapuuya Iyiipaiyasidiri iya vitee yoketaa yoosinnaivaki yapaaneera ni mmataama kioo kuaivaa iya arinaima rikiaaravee. Na mmoori ikiaa aavaa arinaima teeda rikiaaravee, kiaa kioo varioo rikiooduu hama iya arinaima rikieeravai. ²⁶ Hama iya arinaima rikiooduu vauvo patauduu numa tooduu Isarairaa vaidivaitana rapuduu rikioo iya rapiravaa uuda rainee kiaa iya tunoo: Vaidiso, rikiaatee. Ngia mmuaa yoosinnaayavee. Ngia aaniira ngiingiita ngiingiitama rapuaannee? ²⁷ tuduu rikioo vaidiivo inna seenaivaa puaisa rupuuvooona numa Musiinna feenoo inna yaparainno tunoo: Mo gioono i tikiainna a tiyara haitatuunna diannaikua a numa kua pinaivaa tiiki yapaannee? ²⁸ A nau Iyiipaa vaidiivaa rupuuduu putuneema ni rupuinarainna kiannanee? ²⁹ tuduu rikioo Musiiva aatuunno iya pikioo Iyiipa mmataivaata pikioo vioo vioo oro mmata Mitiaana variravai. Ari vooipinnaa vaidivai oro ivaki varioonnono mmaapu taarama ivakidiri mmateeravai.

³⁰ Mmata kioo varududuu nuanuovo taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioodoo (40) Musiiva mmanna gaanga yoosinnaivaa vainima taapiivaa nnuuuvoo Sinai ivaki dioo vainno tooduu yatariivaa apuuyavakidiri ikiaivo tooduu haitatuunnonno tooduu hama yatariivaa apuuyuvaa ikiaivo tooduu aasannauduu rikioo aangeravo ivakidiri inna too vairavai. ³¹ Inna too vauduu too nnikiarainno vainidiri oro taanee kiaa vuduu rikioo Udaanga Anutuugaa kuaivo ivakidiri tunoo: ³² Na i rubuungainna Aaparahaamo Isaako Yakoopainna Anutuugovee, tuduu rikioo Musiiva aatuunno biribiriinno ivaki hama inna taatauduu rikioo hama teeravai. ³³ Hama tooduu rikioo Udaangaivo inna tunoo: Vaa

na aavaki diauvaara aa mmata a dianna aavo ari vookarai yoketaa tuanaavai vainoo. Ivaara ai yukuuvaitanau uyuannaivaitana utu rada kiese kati dianee. ³⁴ Vaa na taukai Iyiipaiya ni gioonna kiaapuuya ruputuaani na iya rateera akuaivaa rikiee iya vitee yoketaivau yapaanara tummuuvai. Aanna makee na i titanai diitee mmata Iyiipara kuane. Udaangaivoono Musiinnaata itaa kua tiravai.

³⁵ Ii vaidi Musiinna ivaa gioonna kiaapu Isairairiya ooqoo tida inna yaparaida tunoo: Gioono i tikiainna a gioonna kiaapuuyara haitatuunna diannaikua a kua pinaivaa iyaki yapaannanee? tuuvaa vaa Anutuugoono tuduu iyara dira kieetavai varioo iya vitoo yoketaa yoosinnaivaki yapaanara variravai. Anutuugo tuduu yatariivaa apuuyauvakidiri ikaivo too varuduu apuuvoo hama aasannauvakidiri aangeraiivo ivaara innaata kua tiao kiaa kookieema kieeravai. ³⁶ Ivoono gioonna kiaapuuya Iyiipaivakidiri vitoo vioo ari vookara ari vookarau mmooariyauvaa Iyiipaivakidiriataama nnoori sorovuarivaa nnutuuvoo Kookee Nnoori ivakidiriataama mmanna gaanga yoosinnaivakidiriataama iiravai. Ivo taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo nuanuuvaa (40) mmanna gaanga yoosinnaivaki itaama iiravai. ³⁷ Ii vaidi Musiiva ivoono gioonna kiaapu Isairairiya kiaa mmioo tunoo: Anutuugoono ni titaikiai na forofetaa vaidivai diaaneema fai nnaagiai vaidi voovai titano tuoo ngiikidiri diitaanaravaivee, tiravai. ³⁸ Ivoono Isairiraa gioonna kiaapuuya nuunaida mmanna gaanga yoosinnaivaki varuuya tasipama variravai. Ivoono ti rubuungainna tasipama varioo taapi Sinaivaudiri aangeraiivo innaata kua tiao Anutu-uqaa kuaivaa inna kiaa mmuuvataama tasipama variravai. Ii kua iyauvo vaiyauvaa ta rikiaa iida ta yoketaama variaaraiyauvaa Musiiva ti kiaa ti mminaraivaara vareeravai.

³⁹ Musiiva Anutuugaa kuaivaa rikioo ti rubuungainna kiaa mmuduu iya ooqoo tida mmooka hanigia inna mmida kava vararanada Iyiipa kuaaraivaara yaata utiravai. ⁴⁰ Yaata utida varida Musiinna vayaanna Aroonaa tunoo: Tiini unnakua anutuu vooyauvai iima kinai iyauvoono ti maavee tikiiai ta iya kiaivaugiataama kuaaravee. Musiiva Iyiipadiri ti vitoo nuuvoo mo deepiino kuainnee? Ivo datainno varikiai ta hama inna taunnaanoo, ⁴¹ kiaa kiada unnakua anutuuvaa puara burimakau nnaakara roosiima iima kiada innara puaraiyauvaa huda kiada ngiari yaakukidiri iima kioovaara buusa nneeravai. ⁴² Nnooduu rikioo Anutuugo mmooka hanigia iya mmioo iya pikioo uuduu rikiaa iya suai kuraaga aakiapuuyauvaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmida iyauvaara tunoo: Ti anutuuyauvaivee, tiravai. Ivaara nnaaruaa forofetaiya yanaiyauvunu fafaara reeda tunoo:

Gioonna kiaapu Isairiraayaso,
ngia taara vaidi yuku yaaku taika kioo nuanuuyavaki (40)
mmanna gaanga yoosinnaivaki varida
puaraiyauvaa ruputu kiada
hudada varuu suaiyavaki
hama ngia niyara iiravai.

⁴³ Ngia ngii unnakua anutuuvaa nnutuuvo Morokaa
buruqa nnauvaa apu varada nuairavai.
Ngii unnakua anutuu voovai nnutuuvo Robaanaa
mmannammannaivaa aakiapuaa roosiima
iima kiada apu varada nuairavai.
Ii unnakua anutuu ivaitana mmannammannaivaitana
ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa mmiaaraivaara
ngia iima kieeravai.
Ivaara fai na ngii titaa kinai
ari ngieera voopi eeyaara vida
yoosinna Bapuroona yaatarada mmookaki kuatee.

Forofetaiya fafaara reeda itaa kua tiravai.

⁴⁴ Nnaaru mmanna gaanga yoosinnaivaki ti rubuungainna buruqa nnauvaki Anutuugaa Mmannaivaivo ivaki varuu nnauvaa heeka kiada ivaata apu varada nuairavai. Tauraa vaa Anutuugo Musiinna buruqa nnauvaara kiaa mmioo vitauvaugiataama ii nnau ivaa heekeeravai. ⁴⁵ Nnaagiai ti rubuungainna ngiari kieetaivaa Yosuaanna tasipama mmata yoketaivaa nnutuuvo Kanaanara vida ngiari giokiaiya buruqa nnauvaa iya mmuuvaa apu varada viravai. Vuduu too Anutuugo yoosinnaa mmaayootaa gioonna kiaapuuya ruputu vatooduu ngieera vuduu teeda ti rubuungainna iya mmataiyauvaa ravisii varada ivaki variravai. Varuduu buruqa nnauvo iya tasipama vainnonno numa Davuitiiva varuu suaivaki homo vairavai. ⁴⁶ Vauduu too Anutuugo pinaama Davuitiinara yoketauduu rikioo ivo inna yapaarainno tunoo: Fai neenoo Yakooopaa Anutuugaara nuunaira nnau tuanaivaa heekaanarannee? Vara hama na heekaanarannee? ⁴⁷ tuduu rikioo Anutuugo inna ooqoo tuduu nnaagiai inna mmaapu Soromoonoona heekeeravai.

⁴⁸ Mo Anutuugo ngiau aapu variivoono hama vaidiia heekeera nnauyauvaki varivai. Nnaaruaa vaidi forofetaa voovoono ivaara safuuma fafaara roo tunoo:

⁴⁹ Udaangaivoono tinoo:

Ngiau aapu inna na variau mmaataivovee.

Mmataivo inna ni yuku reemi reeraivovee.

Datai nnauvai a niini heekaanarannee?

Dee mmaatavau na kati hara kiee varinarannee?

⁵⁰ Mo aa mmuakiaa mminnaa aayauvaa neenoo iima kiauyauvaivee, tiivaivee.

Forofetaivoono fafaara roo itaa kua tiravai.

⁵¹ Ngia tinni yakee vaidiyavee. Hama ngiingii ausaiyauvaa hanigiaavai. Ngia Anutuuga kuaivaa rikiada yaata duunaiya roosiima iikiaayavee. Ngia ngiingii rubuungainna roosiima haunninniida Mmannaasa Yoketaivaa mmooka hanigia mmaayavee. ⁵² Mo ngii rubuungainna deo forofetaayaida hama maisa mmooriyauvaa iya mmuunnee? Mo mmuakiaaya mmiravai. Mo iya vaidi yoketaa tuanaa safuuvo tiinaraiavaara kua kookieema kiada tuuya rupertuduu putiravai. Aa suai aavaki ngieenoo vaidi yoketaa safuuraivaa inna nnammutuuiya kooyaa inna vitaida inna rupertuduu putiravai. ⁵³ Mo Anutuuga mmaanna tuu kuaivaa aangeraiya tuduu ngia rikiadaata hama ivaa iikiaavavee. Sitipaano itaa kua tiravai.

Vaidiia sikauyauvaadiri Sitipaanaa rupertuduu putiravai

⁵⁴ Tuduu rikiada vaidi kua yeena rauya pinaama innara ausa nnnatooduu avai girikairavai. ⁵⁵ Avai girikaida varuduu too Mmannaasa Yoketaivo Sitipaanaa suvuauduu too reeri ngiau aapuuvaki too vainno tooduu Anutuuga mmeekia ari vookaravoo inna tooduu Yisuva Anutuuga yaaku yaadudainningiaa duoo vauvo inna too vairavai. ⁵⁶ Inna too vauduu tunoo: Taatee. Na reeri tauko ngiauvo rusitia roo vioo sai ngioo saikio Vaidiivaa Mmaapuvo Anutuuga yaaku yaadudainningiaa dioo vainoo, tiravai. ⁵⁷ Ivo itaa kua tuduu rikiada iya puaisakama kai kai tida varida ngiari yaataiyauvaa ramuunnada akiairauduu seenada vida inna suvui kieeravai. ⁵⁸ Suvuai kiada utu kiada vida utu raririima rada vida yoosinna tooyavaki kagaari kiada sikauyauvaa habati kiada innayaa kagaariravai. Kagaarida varida vaidiia inna unnakua tuuya ngiari uyira raira veraayaa uyuuyauvaa rada kiada vaidi karaasaivaa nnutuuvo Sauruusa yuku oyai vainiivau yapeeravai. ⁵⁹ Yapa kiada Sitipaanaa sikauyauvaa habati kiada kagaari kagaarida mmannaana utida rupertida varuduu Sitipaano yaaku varoo tunoo: Udaanga Yisuu Kirisii-o, ni mmannasaivaa ee varaanee, ⁶⁰ kua kioo taikiapa roo toorivu yau haroo pinaama aayanaa roo tunoo: Udaanga-o, sa iya mmoori maisaivaa ni iikiaivara yaata utuee iyaki kua pinaivaa yapaanee. Sitipaano itaa kua kua kioo putiravai.

8

¹⁻² Ivo putuuvaa Sauruuso aikioovavee kua kioo ivaara yoketairavai.

Sauruuso ausa hanigieeraiya mmoori maisaivaa iiravai

Vaidi Anutuugaara yaagueeqauyaano Sitipaanaa nnabaivaa varada hau kiada innara kaayauma rateeravai. Ii suai ivakidiri Sitipaanaa rupertuuya mmuakiaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada Yerusareema varuuya mmoori maisaiyauvaa iiravai. Iida varuduu vaa ausa hanigieera gioonna kiaapuuya vida raubiriida vooya mmata Yutayaivau vuduu vooya mmata Samariaivau viravai. Vuduu rikiada aposorooya nnaasu homo Yerusareema variravai.

³ Varuduu Sauruuso gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya rupuuta taikaanaree kua iya nnauyauvaki reeri te reeri teema roo nuainno varioo gioonnaiyaata vaidiiaatama iyauvakidiri utu raririinno oro oovi nnauvaki yapeeravai.

Vaa ausa hanigiooyaano mmayaaya yoketaivaa Samariaiya kua mmiravai

⁴ Oovi nnauvaki yapa kioodoo vaa ausa hanigioo vooya raubiriida vuuya vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuaida varida Anutuuga mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kua mmiravai. ⁵ Kiaa mmida varuduu Piriipo yoosinna Samariaivaki vioo Anutuugo mmataama kioo vaidiivara kooyaa iya kua mmiravai. ⁶ Kiaa mmuduu rikiada kaayau gioonna kiaapuuya Piriipaa kuaivaa rikiada ivo Anutuuga mmoori ari vookara ari vookaruyauvaa uvuaa teeda mmuaavaugiataama inna kuaivaa arinaima rikieeravai. ⁷ Ivo mmagia maisaiyauvo vaidi aakiaiyauvaki varuuyauvaa tuduu pinaama kai kai tida mmaanai tiida viravai. Vuduu ivo kaayau gioonna kiaapu yuku yaaku putuuya tuqinnoo yuku mmudanna hanipooyaatama tuqinneeravai. ⁸ Piriipo Anutuuga mmoori ari vookaravaa itaama uvuaara gioonna kiaapu yoosinna Samariaivaki varuuya pinaama sirigairavai.

⁹ Sirigauduu ivaki varuu vaidi voovai nnutuuvo Simoono vaa hokoba suai ivaki varioo saaka pieera aataruuvaa uududuu gioonna kiaapuuya ivaa teeda pinaama nnikiariravai. ¹⁰ Nnikiarauduu ivo ariiyara unnakua kiaa kioo tunoo: Na udaanga vaidi ari vookaraakiau vaidivaivee, tuduu rikiada ivaki varuu gioonna kiaapu yoketaa maisaiya inna mmoori-ivaa teeda nnaasu vaida tunoo: Ii vaidi ivo Anutuugaa yaagueeqa ari vookaraivai varaivaivee. Ii yaagueeqa ivaa nnutuuvo tinoo: Pinaa Yaagueeqavaivee, tiivaivee, ¹¹ kiaa kiada inna mmoori ari vookarauvaara airi suai nnikiarauvaara iya rikiaatainno nnaasu varuduu inna nnaagiai viravai. ¹² Nnaagiai Piriipo Anutuugaa mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmuduu rikiada kutaavaivee tuduu rikioo nnoori iya apiravai. Piriipo Anutuugaa gioonna kiaapuuyara diraivaraataama Yisuu Kirisiinna nnutuuvaraataama iya kiaa mmuduu rikiada gioonnaiyaata vaidiiyaatama kutaavaivee tuduu rikioo nnoori iya apiravai. ¹³ Simoonootama Piriipaa kuaivaa rikioo kutaavaivee tuduu rikioo innaatama nnoori apiravai. Apu kiooduu iva Piriipaa tasipa vainima nuainno varioo tooduu Piriipo Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookaruyauvaa iinno varuduu too ikiee kiaa kioo yaaku vuatavuatainno variravai.

¹⁴ Nnaagiai aposoroo vaidi Yerusareema varuuya rikiooduu Samariaa varuu gioonna kiaapuuya Anutuugaa mmayaayaivaa rikiada varooduu rikiada iya Petoroosaya Yuvuaanaya iyasi titooduu viravai. ¹⁵ Vidada oto varida vaa ausa hanigieera gioonna kiaapuuya Mmannasa Yoketaivaa varaaraivaara iya yaaku vareeravai. ¹⁶ Piriipo iya nnoori apuu suai ivaki Udaanga Yisuu Kirisiinna nnutuuva nnaasu tioo iya nnoori apuduu hama Mmannasa Yoketaivo iyayaa tiiravai. ¹⁷ Petoroosooya Yuvuaanaya ngiari yaakuuvaitana iyayaa utuduu Mmannasa Yoketaivo iyaki tuoo viravai.

¹⁸ Iyayaa yaaku utuduu Mmannasaivo iyaki tuoo vuuvaa Simoono too oro sikauyauvaa varoo numa Petoroosaya Yuvuaanaya mminaree kiaa ¹⁹ tunoo: Aa yaagueeqa aavaa niita ni miatee. Ni mikiai fai na vaidi voovaayaa ni yaakuuvaa yapano Mmannasa Yoketaivo innaki variavee, ²⁰ tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: A yaata utuee Anutuugaa yaagueeqaivaa kati mmiraivaara sikaunnaadiri yookaama kiese varaanarainna kiannano. Ivaara inna aikioo ai sikauyauvaa tasipama ikiaivaki kuane. ²¹ Hama i ausa tinnivo Anutuugaa avuuvau safuuma vaivaara hama a ti tasipama aa mmoori aavaa varaannano. ²²⁻²³ Na i tauko i seenaiya i yaataraivaara pinaama i nnannataikio i ausaivo kapikaraikio mminnamminnaa maisaivo i utu kioo vainoo. Ii a kianna kua ivaara a koonnama yaata utuannaivaara yaata utuee pikiee ai ausaivaa hanigiee Udaangaivaara yaaku varano fai a itaama koonnama yaata utuannaivaa ivo rugaanaravaivee, ²⁴ tuduu rikioo Simoonono Petoroosaya Yuvuaanaya sai tunoo: Udaangaivaa niyara yaaku varaatee. Ngia kiaa kuaivo sa niisi ngiaiveeraivaara niyara yaaku varaatee, tiravai. ²⁵ Petoroosooya Yuvuaanaya Udaangaivaa mmayaayaivaatama Yisuunna tasipama nuaira mmayaayaivaatama ivaki variyaiya kiaa mmi kiada kava vara ranada Yerusareema aataruuvau vida vo yoo sinna vo yoo sinna mmata Samariaivaki vau yoo sinnaiyauvaki mmayaaya yoketaivaa kiaa mmiaa rada viravai.

Piriipo kua yoketaivaa Itoopiaa vaidiiyaata tiravai

²⁶ Vuduu Udaangaivaa aangeraiivo Piriipaa tunoo: Ai mminnamminnaiyauvaa teerainna viee aataruuvo Yerusareema pikioo yoo sinna Kasaa kuai ivau oto ree tooya sainai kuane, tiravai. Ii aataru ivo mmanna gaanga hama vaidiaatau mmataivau vira aataruvai. ²⁷⁻²⁸ Aangeraiivo itaa kua tuduu Piriipo diitoo ari mminnamminnaiyauvaa teerainno viravai. Vioo vioo oto tooduu Itoopiaa vaidi mmoori vareeraivo ivau tiiravai. Ivo Itoopiaa kieeta gioonnaivaa nnutuuvo Kadakeenna sikau nnauvaara haitatuura kieeta vaidivai tiiravai. Ivo Yerusareema oro Anutuugaa ari ausa mmuduuyauvaa mmi kioo kava vara ranoo ari kaaraivaa puara hoosaivo utu raririiravaki varioo forofetaa Yisayaava fafaara roo yanaivau yaaruua roo tuoo varuduu ²⁹ Mmannasa Yoketaivo Piriipaa tunoo: Oro inna kaaraivaa vainima nookianee, ³⁰ tuduu rikioo seenoo kaaraivaa vainima vioo rikiooduu Itoopiaa vaidiiivo forofetaa Yisayaava fafaara roo yanaivau yaaruua roo tuduu rikioo inna yaparainno tunoo: A yaaruannaivaa oyaivaa a rikieennanee? ³¹ tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Mo na dataama rikiaunnee? Vaidi voo voono ni gaa ni minai fai na rikiaanaravee, kiaa kioo Piriipaa maavee tuduu rikioo kaaraivau karoo inna tasipama varioo rikieeravai. ³² Rikiooduu Itoopiaa vaidiiivo Anutuugaa kua fafaara voovai yaaruoo tunoo:

Vaidiia puara sipisiipaivaa vitada
ruputuaara iiraivaa roosiima
iya inna vitada viravai.
Iya puara sipisiipa nnaakaraivaa yausiivaa
hatokaavo hama akua tiraivaa roosiima

ivo hama kua tira kua seemuaa variravai.

³³Vaidiyya kumina vaidivaivee kiaa kiada uduu
hama inna seena inna tasipama
kuatinaraivootaudu rikiada
hama kua pinaivaa kiaa safuurama kiada
unnakua kiaa inna ruputiravai.
Vaidiyya inna ruputudu
ivo mmatayaa varuu suaivo taikoovaara
hama kava voovoona inna sidinnaidiiyara
vo kua voovai tiravai.

³⁴Itoopiaa vaidiivo jaarummua taika kioo Piriipaa tunoo: Ni giaa ni mianee. Porofe-
taivoono giaara tiivainnee? Ariiyara tiivainnee? Vara ari voovaara tiivainnee? ³⁵tuduu
rikioo Itoopiaa vaidiivo jaaruvaudiri Piriipo mmayaaya yoketaivaa Yisuunnara inna
kiaa mmiravai. ³⁶Kiaa mmiaa roo vioo vioo oro tooduu nnooriivo iya too vauduu Itoopiaa
vaidiivo tunoo: Nnooriivo aa vainoo. Mo hama vo aataru voovoona ni suvuainaravai.
Inna aikioo na nnoori varaanarannee? ³⁷(tuduu rikioo Piriipo inna sai tunoo: Fai a ai ausa
mmuduuya mmuakiaavai Yisuunnara kutaavaivee tinai na nnooriivaa i apinaravaivee,
tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Na Yisuu Kirisiinnara kiaunoo: Kutaa Anutuugaa Mmaa-
puvaivee, kiaunoo.) ³⁸Ivo itaa kua kiaa kioo ari ngiaammuaavuaa kaaraivaa utuaneetudu
utu kioo vauduu reemi rada Itoopiaa vaidiivootama Piriipaya nnooriivaki vida Piriipo
nnooriivakidiri inna apiravai. ³⁹Apu kiooduu nnooriivaa pikiada nnuu saivaata Mman-
nasa Yoketaivo Piriipaa vitoo vioo kieeravai. Vioo kiooduu Itoopiaa vaidiivo buama
tooduu kuminauduu ari aataruuvau vioo sirigainno viravai. ⁴⁰Vuduu Piriipo oro yosinna
Asotoo varuuvaa gionna kiaapuuya nnaagiai rikieeravai. Rikiooduu ivaki varioo
mmuakiaa yosinnaiyavaki nuainno varioo mmayaaya yoketaivaa gionna kiaapuuya
kiaa mmiaa roo ngioo ngioo numa nnaagiai yosinna Kaisariaa ivaki taikeeravai.

9

Sauruuso ari ausaivaa hanigioo vaidi karaasavai variravai
(Aposoroo 22:6-16; 26:12-18)

¹Piriipo mmayaaya yoketaivaa kiaa mmioo varuu suaivaki homo Sauruuso Udaanga
Yisuunna gionna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya buaaru tuo iya ruputinaa iiravai.
Inno varioo Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaivaasi oro ²yanaiyauvaara
yaparairavai. Ii yanaa iyauvaa fai ivo varoo oro Yutayaa gionna kiaapuuya Damasaku-
usa nuunaira nnauyauvaki variyaiya mminai teeda iya inna tasipakio gionna kiaapu
vaa Udaangaivaa aataruuvau nuairaiyara buama roo nuainno teenai vaidiyyaata gion-
naiyaatama inna teeda vaikio too vitoo kava vara ranoo numa Yerusareema oovi nnauvaki
yapaanaraiavaara viravai.

³Ivo yanaiyauvaa varoo vioo vioo yosinna Damasakuusa vainima vuduu mmeekiaivo
ngiau aapuuvakidiri innayaa makee tuduu saneetu roosiima ruvuahoo inna suvuauudu
⁴vioo varoo mmataivau vainno rikiooduu Yisuuva innaata kua tioo tunoo: Sauruuso, e
aaniira maisa mmoori mmamma nniitareera aataruuvaa ni iikiannavainnee? ⁵tuduu
rikioo Sauruuso inna sai tunoo: Udaanga-o, a gionnoona kiannannee? tuduu rikioo
inna sai tunoo: Na Yisuuvaivee. A mmoori maisaivaa ni iikiannanoo. ⁶Inna aikioovai.
Diitee yosinnaiivaki kuane. Vioo fai vaidi voovoona a iinara aataruuvaa fai i kiaa i
mminaravee, tiravai. ⁷Tuduu vaidi Sauruusa tasipama vuuya dida vaidi iya ausaiyauvo
nnikiaruavaara iya hama kua tiraada mmanna kuaivaa rikiada hama vaidi kaanaivaa teer-
avai. ⁸Hama tooduu Sauruuso mmataivaudiri diitoo reeti reeri tooduu avuuvo upisuudu
inna tasipama vuu vaidiyya inna yaakuuvaudiri utida Damasakuusa oro kiooduu ⁹ivaki
varioo taaravooma suai varuduu hama avuuvo arinaima tooduu hama yeenna nnooriivaa
nneeravai.

¹⁰Damasakuusa ivaki vaa ausa hanigieera vaidi voovai nnutuuvo Ananiaaso varioo
inna tinni avuuvo hanigiooduu Udaanga Yisuu Kirisiiva innaata kua tioo tunoo: Anani-
aaso, tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Udaanga-o, na aavaki variaunoo, ¹¹tuduu rikioo
inna tunoo: Diitee viee yosinna vuutaivau vai aataruuvaa nnutuuvo Safu Aataruvai
ivaugiataa viee vaidiivaa nnutuuvo Yutaasaa nnauvaki viee yosinna Tarasaa diaa vaidi
Sauruusaara yaparakianee. Ivo ivaki yaaku varoo varinoo. ¹²Ivo vaa inna tinni avuuvo
hanigiaikio aiyaa ari vookarai aataruuvaa taivai. Taikiai kava ari avuuvaa taiveeraivaara
eenoo numa ai yaakuuvaitana innayaa utuannavaivee, tiravai.

¹³Tuduu rikioo Ananiaaso inna sai tunoo: Ai, Udaanga-o, kaayau gionna kiaapuuya ii
vaidi ivaaara vaa ni giaa ni miaavai. Ivo i gionna kiaapu Yerusareema variyaiya kaayau ari

vookara ari vookarau maisau mmooriiyauvaa iya uuvaara vaa ni giaa ni miaavai. ¹⁴ Aanna makee ivo Damasakuusa ngioo Anutuugaara kati puara hudeeraiyasidiri yanaiyauvaa varoo i nnutuuva rikeera gioonna kiaapuuya vitoo Yerusareema oovi nnauvaki yapaanaraivaara nniivaivee, ¹⁵ tuduu rikioo Udaangaivo inna sai tunoo: Diitee kuane. Vaa na ii vaidi ivaa mmataama kiauvai. Fai ivo ni mmooriivaa varoo ngiari vooipinnaa gioonna kiaapuuyaataama vaidi kieetaiyaata ni gioonna kiaapu Isarairaiyaatama niyira kiaa kookieenaraivaara na inna mmataama kiauvai. ¹⁶ Fai ivo ni mmooriivaa varoo irisai mmamma nniitaraivaa varaanaraivaara fai neenoo inna vitainaravaivee, tiravai.

¹⁷ Tuduu rikioo Ananiaaso vioo vioo ii nnau ivaa Udaangaivo tuu nnauvaa aakiaivaki vioo ari yaakuuvaitana Sauruusaayaa utuoo tunoo: Sauruuso, ni seena-o, a aataruuvau aapi nninee kiaa ngiee toonnaivoono Udaanga Yisuu Kirisiiva ivoono ni titaikiai na ngiaunoo. A avuuvaa tuqinnama teeno Mmannasa Yoketaivo i suvuakuaveera ni titaikiai na aisi ngiaunoo, ¹⁸ tuduu tuu saivaata mminnaa tavau nnaba karaabaivaa roosuuyama Sauruusaa avuuvaki rummua apu kioo vauyauvo tuoo vuduu kava avuuvaa tuqinnama teeravai. Tuqinnama too diitooduu vaidiivo inna nnoori apiravai. ¹⁹ Apu kiooduu ivo yeenna nnoo varuduu inna yaagueeqaivo kava vairavai.

Sauruuso mmayaaya yoketaivaa Damasakuusaiya kiaa mmiravai

Sauruuso kiisa suai ausa hanigieera gioonna kiaapu Damasakuusa varuuya tasipama variravai. ²⁰ Varioo iya tasipama varuu suaivaki akiairauduu Yutayaiya nuunaira nnauyauvaki vioo Yisuunnara kooyaa iya kiaa mmioo varioo tunoo: Ivo kutaa Anutuugaa Mmaapuuvovee, ²¹ tuduu rikiada gioonna kiaapu inna kuaivaa rikiooya nnikiaraida ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Mo aa vaidi aavo gioonna kiaapu Yisuunna nnutuuva rikiooya Yerusareema hara kiada varuuya maisa mmooriivaa iinno iya ruputuu-vonnee? Mo ivo aapi ngioo iya utuoo vitoo kava vara ranoo vioo Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiya mminara nniivainnee? ²² tuduu rikioo Sauruuso Yisuunnara yaagueeqainno yaagueeqama kioo iya kiaa mmioo tunoo: Kutaa Yisuuva Anutuugo mmataama kioo vaidiivovee, tuuvaara Yutayaa vaidi Damasakuusa varuuya hama yopeema inna kuaivaa sai tiravai.

²³ Hama inna kuaivaa sai tuduu vo suai vooyavai taika kiooduu iya nuunaida Sauru-usaa ruputikio putuaiveeraivaara kua yeena rairavai. ²⁴ Kua yeena rauduu gioonna kiaapu vooya iya inna iiki meta kuaivaa numa inna kiaa mmuduu rikieeravai. Rikiooduu heenageena ikiannagisanna Yutayaa vaidiyya vagiaamunnaivaa keegaiyauvaki diaa rada nuaida inna ruputikio putuaiveeraivaara iravai. ²⁵ Iida varuduu rikiada vo heenavaki Sauruusaa nnaagiai nuairaiya sookuya utua pinaa voovaki inna rummua kiada tapuka yeenaivaa haru kiada utida vagiaamunnaivaa tabaangaidaadiri vitada oto yoketaama mmaanai reemma kiooduu mmataivau tuma ruoo ari toovau viravai.

Sauruuso Yerusareema variravai

²⁶ Sauruuso Yerusareema vioo ausa hanigieeraiya tasipama varinaree kiaa vuduu iya inna teeda aatuuda ivo vaa ari ausaivaa hanigia kioovaara tunoo: Unnakua kiaiinno iinoo, ²⁷ tuduu rikioo Panapaaso innasi vioo inna vitoo aposoroo vaidiyyasi vioo innara iya kiaa mmiravai. Sauruuso aataruuvau vioo Udaanga Yisuu Kirisiinna tooduu innaata kua tuuvaara iya kiaa mmioo Sauruuso Damasakuusaa gioonna kiaapuuya Yisuunnara yaagueeqama kiaa mmuuvaaraatama iya kiaa mmiravai. ²⁸ Iya kiaa mmuduu Sauruuso iya tasipama varioo Yerusareema yoosinnaivaki kati nuainno varioo yaagueeqama kioo Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. ²⁹ Kiaa mmioo varioo Yutayaa vaidi Ereeengaa kua rikiooyaata kua yaagueeqama tuduu sai iya innaata yaagueeqama tida inna ruputuara iravai. ³⁰ Ruputuara uduu vaa ausa hanigieeraiya ivaa rikiada inna vitada oto yoosinna Kaisariaa kiada inna titooduu yoosinna Tarasaa viravai.

³¹ Vuduu rikiada gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada Anutuugaara nuunauya vooya Yutayaivaki varuduu vooya Karirayaa ivaki varuduu vooya Samariaa ivaki varuuya yoketaama varuduu hama vaidiyya iya rapuaara iravai. Hama iya rapuaara uduu yaagueeqama varida Udaanga Yisuu Kirisiinna mmemmaana vuduu Mmannasa Yoketaivo iya tasipooduu vo gioonna kiaapu vooya nnida iya ausa hanigioo aataruuvaki vida iyaatama ausa hanigieeravai.

Petorooso yoosinna Rutaa Yopaa ivaitanaki mmooriivaa iravai

³² Petorooso vo yoosinna vo yoosinnaivaki nuainno varioo vo suai voovaki Anutuugaa gioonna kiaapuuya yoosinna Rutaa ivaki varuuyasi viravai. ³³ Oto ivaki varioo tooduu vaidi voovai yuku yaakuuyauvo putuuvaa nnutuuvo Ainiaava ari mmaataivau vainno varuduu vaa yaaku saivai karasaidiri taaravooma nuanuuvo taika kiooduu ivo homo

ari mmaataivau nnaasu vainno variravai. ³⁴ Vainno varuduu Petorooso oto inna too tunoo: Ainiaa-o, Yisuu Kirisiiva i tuqinnainoo. Diitee ai mmaataivaa safuuma yapaanee, tuduu tuu saivaata Ainiaava diitoo ivaki variravai. ³⁵ Varuduu teeda mmuakiaa gioonna kiaapu Rutaa ivaki varuuyaata Saraanga ivaki varuuyaatama inna tooduu iya ausaiyauvo hanigiooduu Udaanga Yisuu Kirisiinna aataruuvau viravai.

³⁶ Yoosinna Yopaa ivaki varuu gioonnaivaa nnutuuvo Tavitaava vaa ausa hanigieeravai. Inna nnutuuvo Ereengaa kuaivakidiri tuuvo Dorokaasovee. Ii nnutu ivaa oyaivo fayaiivo hayoovaa roosiivo yoketaa fayaivai. Ii gioonna ivo makemakee mmoori yoketaivaa inno mmanna haipuu yara boo tioo iya tasipama mmooriivaa inno variravai. ³⁷ Inno varuduu rikioo nniitaveeraivo inna varooduu putiravai. Putuduu gioonnaiya inna nnabaivaa fini kiada varada nnau voovai veraivau vauvaki yapa kieeravai. ³⁸ Yoosinna Yopaa ivo yoosinna Rutaa vainima vauduu rikiada gioonna kiaapu vaa ausa hanigieera Yopaa varuuya Petorooso Rutaa ivaki varuu mmayaayaivaa rikiada taara vaidivaaitana innasi titooduu vida yaageeqama inna kaa mmda tunoo: Makee tinai tiisi ngianee, ³⁹ tuduu rikioo Petorooso makee tuduu ari mminnaiyauvaa teerainno varoo iya tasipama nniravai. Ngioo ngioo numa Dorokaaso putuu nnauvaki ngioo vuduu gioonna kiaapuuya inna vitada oro nnau voovai veraivau vauvaki vuduu mmuakiaa muaada gioonnaiya inna suvuai kiada varida ratada Dorokaaso varuu suaivaki iva uyira raira uuyauvaa inna vitairavai.

⁴⁰ Inna vitaida varuduu too Petorooso iya titooduu mmaanai tuuduu rikioo toorivu yau haroo yaaku varoo hanigioo gioonnaivaa nnabaivaa tunoo: Tavitaava-o, diitaanee, tuduu rikioo avuuvaa reeti Petoroosaa too vauduu kiisama diitooduu ⁴¹ Petorooso reeti ari yaakuuvaa inna yaakuuvau utuduu diiteeravai. Diitooduu rikioo Petorooso vaa ausa hanigioo gioonna kiaapuuyaraata gioonna muaadaiyaraatama aayanna tuduu innasi nnuduu rikioo Dorokaaso diitoo hara kioo varuuvaa iya vitairavai. ⁴² Iya vitaduu kaayau gioonna kiaapu Yopaa ivaki varuuya ii kua ivaa rikiada ausa hanigiada Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tiravai. ⁴³ Tuduu Petorooso kaayau suai yoosinna Yopaivaki varioo vaidivaa nnutuuvo Simoonaa tasipama variravai. Ii vaidi ivaa mmooriivo fayai nnabaivaa rabanika kioo suai haarura vaidivai variravai.

10

Petoroosooya Koneriiva kua tiravai

¹ Vaidi voovoono yoosinna Kaisariaa varuuvaa nnutuuvo Koneriiva kaayau (100) rapira vaidi Rooma varuuya kieetavai variravai. Vaidi rapiraiya nnutuuvo Itariaa vaidi rapiraiyavee. ² Koneriiva ari tinniyaadiri Anutuugaara yaata utira vaidivai varioo ari seena mmuaa nnauvaki varuuyaatama Yutayaiya Anutuugaara ausa mmuduuya mmiravai. Ivo mmanna haipu gioonna kiaapuuya sikauyauvaa mmioo makemakee Anutuugaara yaaku vareeravai. ³ Vo suai voovaki suaivo hanigiooduu ivo yaaku varoo varuduu inna tinni avuuvoo hanigiooduu Anutuugaa aangeraiivo tuma innaata kua tioo tunoo: Konerii-o, tiravai. ⁴ Tuduu rikioo Koneriiva aatunno aangeraiivaa too nnaasu vainno inna tunoo: Udaanga-o, e aaniivaarainna ni kiannanee? tuduu rikioo aangeraiivo inna sai tunoo: Anutuugo i yaaku vareeraivaa rikioo a sikau mmira mmooriivaa taikio inna yoketaikio aiyara yaata utinoo. ⁵ Makee vaidi vooya titanai yoosinna Yopaa vida vaidi voovai nnutuuvo Simoono Petoroosaara maavee tikio ngiavee. ⁶ Ivo fayai nnabaivaa tuqinneera vaidiivaa nnutuuvo Simoonaa nnauvo nnoori sorovuaraiivaa vainima vaivaki varivaivee, ⁷ kaa kioo aangeraiivo inna tasipama kua tuuvo inna pikioo voo kioduu too Koneriiva ari nnauvaki mmoori vareera ngiaammua uvaitanaata ari rapira ngiaammua voovai vaa Anutuugaara arinaiima rikioo inna nnaagiai nuairaiivaatama tuduu ⁸ innasi nnuduu rikioo aangeraiivo inna tuu kuaivaa kaa mmi kioo titooduu yoosinna Yopaa viravai.

⁹ Vauya patauduu vidaada vainima Yopaa yoosinna ivaki vuduu rikioo Petorooso nnau veraa tuanaivau karoo oro ivau varioo ikianna tammaa tuanaa yaaku vareeravai. ¹⁰ Yaaku varoo varuduu inna yeenna rauduu yeennaivaa nnaanara uduuu gioonnaiya yeennaivaa teeraiida varuduu ivo yaakuuvaa varoo varioo inna yoketauduu rikioo inna tinni avuuvoo hanigiooduu ivo ari vookaravuaa teeravai. ¹¹ Tooduu rikioo ngiau aapuuvoo rusitia roo vuduu ivakidiri mminnaivo buruqa pinaivaa roosiima araiyauvaa kugunama utirayaama tuoo tuoo tuma mmataivau vairavai. ¹² Vauduu Petorooso tooduu mmatayaa nuaira fayai ari vookara ari vookarauyauvootama mmatayaa varira yanayapaiyauvoota ngiaammaiyauvootama ivaki variravai. ¹³ Varuduu rikiooduu Anutuugaa kuaivo innaata kua tioo tunoo: Petorooso, diitee iyauvaa rupu kiee huda nnaanee, ¹⁴ tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Udaanga-o, hameetavee. Anutuugo ooqoo tira haipa mminnaiyauvaa hama na nnauvavee, ¹⁵ tuduu rikioo kava innaata kua tioo tunoo: Vasingiaa mminnaa voovaara Anutuugo yoketaavaivee tiivaara sa eenoo ivaara haipavee kianne, ¹⁶ tuduu

rikioo taaravoomaneetu itaama vauduu too Anutuuoqo tuduu buruqa pinaivaa kugunama kioovo kava ngiau aapu akiairaama viravai.

¹⁷ Vuduu rikioo Petoorooso inna tinni avuuvo hanigiooduu ari vookaravuaa ivo toovaa oyaivaara ariyara yaata utuoo varuduu vaidiiya Koneriiva titooduu vuuya Simoonaa nnauvaara yapara ruua rada nnidada numa keegiaivaki dida vaida ¹⁸ aayanna tida yaparaida tunoo: Vaidi voovai nnutuuvo Simoono Petoorooso aavaki variinne? ¹⁹ tuduu rikioo Petoorooso homo ari toovaa oyaivaara yaata utuoo varuduu Mmannasaivo inna kiasa mmioo tunoo: Rikiaanee. Taaravooma vaididoono aavaki aiyara buaama rada nookiaano. ²⁰ Ai mminnaivaa teerainna reemi ree tiee sa taara yaata utirainna viee iya sunee kuane. Vaa na aiyara ngianeera iya titaukai ngiaavaivee, ²¹ tuduu rikioo Petoorooso reemi roo iya tasipama kua tioo tunoo: Vaidi ngia buaama rada nookiaivo na aanna ivovee. Aaniira ngia niisi ngiaanee? ²² tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ti kieta vaidi Koneriivaano aiyara ti tikiakia ta ngiaunnaano. Ivo safu vaidivai varioo Anutuuoqara yaagueeqaikiai mmuakiasa Yutayaa gioonna kiaapuuya innara kua yoketaivaa kiaavai. Anutuuoqaa aangeraiivoono innaata kuaivaa tioo tunoo: Petooroosaa tino aisi ngiaivee, tuuvaara tikiaida ta ngiaunnaano. Kua vooyavuai a tino i kuaivaa rikiaanaara ti tikiaida ta ngiaunnaano, ²³ tuduu rikioo Petoorooso iya maavee tuduu nnida heenaivaki inna tasipama vairavai.

Vauya patauduu diitada ngiari mminnaiyauvaa teerauduu Petoorooso ari mminnaiyauvaa teerainno iya tasipama vuduu vaidi Yopaa vooya vaa ausa hanigiooya iya tasipama viravai. ²⁴ Vidada aataru tammaivau vauya patauduu vidada yoosinna Kaisariaa vida varuduu Koneriiva ari seenaiyaraatama ivo iyara mmuduuya ruu vooyaraatama aayanna tuduu innasi nnida inna tasipama iyara faannairavai. ²⁵ Iyara faannairavai varuduu Petoorooso inna nnauvaki kuanara vuduu Koneriiva inna sunoo inna yuku oyaivaki vioo varoo vainno ari ausa mmuduuyavuaa inna mmudu ²⁶ Petoorooso inna vararu utuoo varioo tunoo: Sa itaa kiane. Na mmanna vaidivaivee. Diitaanee, ²⁷ kiasa kioo Koneriinnaata kua kiasa roo inna nnauvaki viravai. Vioo tooduu kaayau gioonna kiaapuuya ivaki suvui kiada varuduu ²⁸ Petoorooso iya tunoo: Vaa ngiengieenoo taavai. Vaidi Yutayaivo ngiari vooipinnaiya nnauyavuvaki vioo iya tasipama variivaara ti mmaanna tira kuaivo ooqoo tiivai. Ooqoo tikiainnaata na hama vaidi voovaara haipa vaidivaivee tinaraiavaara vaa Anutuuoqo ni vitavai. ²⁹ Ivaara ngia ni maavee kiaani na hama ooqoo tirana makee tikiainngiisi ngiaunoo. Ivaara na ngii yaparaina kiaunoo: Aaniira ngia niyara kiaani na aapi ngiauvainnee? kiaunoo.

³⁰ Petoorooso itaa kua tuduu rikioo Koneriiva inna sai tunoo: Taarama taarama varuu suaivo taika kiooduu iqii suai ivaki suaiivo hanigiooduu aa ta variaunna suai aavaa roosuuduu na nini nnauvaki variee yaaku varee variaaduu makee tuduu vaidi voovai uyira rairaiyauvo mmannaammannauvo ni avuuvau dioo vainno ³¹ tunoo: Koneriivo, vaa i yaaku vareeraivaa Anutuuoqo rikioo a gioonna kiaapu mmanna haipuyaa sikau mmira mmooriyauvaara yaata utivaivee. ³² Vaidi voovai titano yoosinna Yopaa ivaki vioo vaidi voovai nnutuuvo Simoono Petooroosaa yaparainno maavee tino ngiaivee. Ivo fayai naba tuqinneera vaidiivaa nnutuuvo Simoonaa nnauvo nnoori sorovuaravuaa vainivau vaivaki varivaivee. ³³ Aangeraiivo itaa kua tuduu na akiairauduu vaidiiva titaaduu aisi viravai. Vuduunna aanna makee a vaidi yoketaakuainna tiisi ngiaunnaano. Ta aanna makee nuunama Udaanga Anutuuoqaa avuuvau varida ivo i kiasa i mmu kuaivaa rikiaaraida ta faannakiaunnaano. Koneriiva itaa kua tiravai.

Petoorooso mmayaaya yoketaivaa

iya kiasa mmiravai

³⁴ Tuduu rikioo Petoorooso iya kiasa mmioo tunoo: Aanna makee vaa na arinaima rikiaunoo. Anutuuoqo mmuakiasa gioonna kiaapuuya mmuaa aataruvai mmiivo inna kutaavai. ³⁵ Mmuakiasa mmataiyavunudiri voovoono Anutuuoqara nnoonnavaivee tioo inna mmemmaana vioo mmoori yoketaivaa iivaara Anutuuoqo innara inna yoketaunoo. ³⁶ Anutuuoqo ta gioonna kiaapu Isarairaiya ti kiasa ti mmuuvaa vaa ngia rikiaavai. Ivo tuduu Yisuu Kirisiivaano ausa nuufaivaa vareera mmayaaya yoketaivaa ti kiasa ti mmiravai. Mo Yisuu Kirisiiva mmuakiasa gioonna kiaapuyaa udaangavai viravai. ³⁷ Yisuu Kirisiinna aataruvuaa vaa ngia taavai. Yuvuaano inna nnoori apu kiooduu ivo Karirayaadiri tuma Yutayaa mmata mmuakiaavaki nuainno ari mmayaaya yoketaivaa iya kiasa mmiravai. ³⁸ Vaa ngia taavai. Anutuuoqo ari yaagueeqaivaata Mmannasa Yoketaivaatama Nasareetaa vaidi Yisuunna mmiravai. Mmioo ivo inna tasipoovaara Yisuuva vo yoosinna vo yoosinnaiyavuvaki nuainno mmoori yoketaivaa iinno mmannasa maisaivoono puaisa utuuya tuqinneeravai.

³⁹ Mmuakiaa mmooriiyauvaa Yutayaa mmataivakiaata Yerusaremaivakiaatama iva uuvaa teenoo taannaduu iya yatari sagaivau inna haara kiooduu putuduu ⁴⁰ taaravooma suaivaki Anutuuoqo inna tuduu putuuvakidiri diitoo ti avuuyauvunu nuairavai. ⁴¹ Hama mmuakiaa gioonna kiaapuuya inna tooduu Anutuuoqo ti mmataama kiooya teenoo nnaasu inna teeravai. Anutuuoqo inna tuduu diitoo suaivaki ta inna tasipama yeenna nnoori nnaannaiya teenoo nnaasu inna teeravai. ⁴² Ivo yaagueeqama ti kiaa ti mmioo tunoo; Ngia mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmida Anutuuoqo vaa inna mmataama kioovoono gioonna kiaapu vaa putuuiyaata hama putuuiyaatama kua pinaivaki iya yapa kioo iya yaparainaraivaara iya kiaa mmiateera ti tiravai. ⁴³ Vaa nnaaruaa vaidi forofetaa mmuakiaaya innara tida tunoo: Gioonna kiaapu voovoono innara kutaavaivee tino fai Anutuuoqo Yisuunna yaagueeqaivaura inna mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravaivee, tiravai. Petorooso iya kiaa mmioo itaa kua tiravai.

Ngari voopinnaiya Mmannasa Yoketaivaa vareeravai

⁴⁴ Petorooso itaa kua tioo varuu saivaata Mmannasa Yoketaivo mmuakiaa inna kuaivaa rikiooyaki tuoo viravai. ⁴⁵ Tuoo vuduu hama Anutuuoqo Yutayaiya nnaasu ari Mmannasa Yoketaivaa kati iya mmirama kioo ngari voopinnaiyaatama mmiravai. Mmuuvaara Yutayaa vaidi vaa ausa hanigioo Yopaa ivakidiri Petoroosaa tasipama nnuuya ivaara nnikiarairavai. ⁴⁶ Nnikiaraida rikiooduu iya ngari vo kua vo kua hama tauraa rikiooyauvakidiri tida Anutuuaara kua yoketaivaa tiravai. ⁴⁷ Tuduu rikioo Petorooso Yutayaa vaidiiya tunoo: Aa gioonna kiaapu aaya tiinikaraama Mmannasa Yoketaivaa varaano. Gioono iya oqoo tinai fai ta hama iya nnoori apuarannee? ⁴⁸ kiaa kioo tuduu iya Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa tasipama iya nnoori apiravai. Nnoori apu kiooduu Petorooso kiisa suai iya tasipama varinaraivaara iya inna yaparairavai.

11

Petorooso Yerusareema vaa ausa hanigiooya

mmayaayaivaa kiaa mmiravai

¹ Ngari voopinnaiyaatama Anutuuaqaa kuaivaa rikiada varoovaa aposoroo vaidi-yaatama mmuakiaa Yutayaviki varuu gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooyaatama rikieeravai. ² Ivaara nnaagiai Petorooso ngioo Yerusareema vuduu rikiada gioonna kiaapu ngari voopinnaiyaatama mmamma hatokaatee tuuyaano innara iya nnannatooduu tunoo: ³ Ai, vaa a ngari voopinnaa vaidi hama ngari mmamma hatokeeraiya nnu voovaki vee yeennaivaa iya tasipama nnaannakuavee, tiravai.

⁴ Tuduu rikioo Petorooso mmuakiaa kuavai ngari voopinnaiya tasipama uuvaara toosa haroovakidiri iya kiaa mmioo tunoo: ⁵ Na yoosinna Yopaa ivaki variee yaaku varee variee taaduu ni tinni avuuo hanigiooduu ari vookarauvaa na teeravai. Taaduu mminnaivo buruqa pinaivaa roosiima araiyauvaa kugunama utirayaama tuoo tuoo ni vainiiyau vairavai. ⁶ Vauduu tee na tuqinnama aakiaivaki taaduu ari vookarau fayai mmatayaa nuairaiyauvoota fai mmarraraa roosuuyauvootama yanayapaiyauvoota ngiammaiyaavootama ivaki variravai. ⁷ Varuduu tee na rikiaaduu Anutuuaqaa kuaivo niita kua tioo tunoo: Petorooso, diitee iyauvaa ruputu kiese huda nnaanee, ⁸ tuduu rikiee na sai kiaanoo: Udaanga-o, hameetavee. Hama na haipa yeenna fayaiyauvaa Anutuuoqo oqoo tiraiyauvaa ni avai aavaki na nnauvaivee, ⁹ kiaaduu rikioo keenaa Anutuuaqaa kuaivo ngiau aapuuvakidiri tuoo ni tunoo: Vasingiaa mminnaa voovaa Anutuuoqo yoketaavaivee tiivaara sa enoo ivaara haipavee kiane, ¹⁰ tuduu rikiee taaravoomaneetu itaama vauduu taaduu ii mminnaa iyauvo mmuakiaayauvai kava ngiau aapuuvaki vioo kieeravai. ¹¹ Vuu saivaata taaravooma vaidiiya Kaisariaadiri niisi titaa kiooduu nnuuyaano numa nnau na hara kiese varuuvaki nniravai. ¹² Nnuduun rikioo Mmannasa Yoketaivoonoo ni gias ni mioo tunoo: Sa taara yaata utirainna iya tasipama kuane, tuduu aa vaidi vaa ausa hanigioo yaaku saivai sainaidiri mmuaa vaidi aadootama ni tasipama Kaisariaa vidada Koneriinna nnauvaki viravai. ¹³ Kuaannaduu too aangeraivo inna nnauvaki tuoo innaata kua tuuvaara ti kiaa ti mmiravai. Aangeraivo inna kiaa mmioo tunoo: Vaidiiya titaa kinai Yopaa ivaki vida vaidiiyaa nnutuuvo Simoono Petoroosaa sunada aapi ngiatee. ¹⁴ Fai ivoono kua mmayaaya voovai kooyaa i kiaa i mminali mmuakiaa ai seenaiyaatama rikioo Anutuuoqo ngii vitaanaravaivee, tiravai.

¹⁵ Na kua tinaree kiaa saivaata Mmannasa Yoketaivo tauraa tiyaa tuuneema iyayaa tiravai. ¹⁶ Tuuduu rikiee ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tauraa ti kiaa ti mmuu kuaivaa na kava rikieeravai. Ivo tunoo: Yuvuaano nnoori apira vaidiiivo mmanna nnooriivaadiri ngii apiravai. Fai kiisa suai Mmannasa Yoketaivo nnoori apirayaama ngiiyaa tiinaravaivee, tiravai. ¹⁷ Vaa na tauvai. Ta ti Udaanga Yisuu Kirisiinna kutaavaivee kiaannaduu Anutuuoqo Mmannasa Yoketaivaa kati ti mmuneema ngari voopinnaa gioonna kiaapuuya

mmiravai. Na mmanna vaidivaivee. Mo, na hama yopeema Anutuugaa mmooriivaa uuda rairavaivee, ¹⁸ tuduu rikioo iya nnannatoo kuaivo taika kioodoo Anutuugaara kua yoketaivaa tida tunoo: Vaa ta itaama vaivaara rikiaunnvai. Anutuugo tuduu ngiari vooipinnaiyaatama ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada ngiari ausaiyauvaa hanigiada tupatupaa variraivaa vareeravaivee, tiravai.

Vaa ausa hanigiada Adiookiaa varuuya mmooriivaa iiravai

¹⁹ Vaidiia Sitipaanaa ruputuu suaivaki gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiyaatama mmoori maisaivaa uduu iya raubiriiravai. Raubiriida vooya mmata Ponikii vuduu vooya mmata Kuporoo vuduu vooya yosinna Adiookiaa vida gioonna kiaapu Yutayaiya nnaasu mmayaaya yoketaivaa kua mmiravai. ²⁰ Kiaa mmuduu iyakidiri Kuporoo diaa vooyaata Kureena diaa vooyaatama oro Adiookiaa varida ngiari vooipinnaiyaatama Udaanga Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa iya kua mmiravai. ²¹ Kiaa mmuduu rikioo Udaanga Anutuugaa yaagueeqaivo iya tasipooduu kaayau gioonna kiaapuuya ausa hanigiada Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tiravai.

²² Tuduu gioonna kiaapu vaa ausa hanigiada Yerusareema varuuya ii kua ivaa rikiada Panapaasaa titooduu Adiookiaa viravai. ²³ Vioo vioo oro varioo toduu Anutuugo gioonna kiaapu Adiookiaayara inna yoketauduu too Panapaaso iyara sirigainno yaagueeqama iya kua mmioo tunoo: Udaanga Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa puaisakama utida sa pikieerama kiada yaagueeqama nnaasu variatee, tiravai. ²⁴ Panapaaso vaidi yoketaivai varioo yaagueeqama kioo Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tuduu Mmannasa Yoketaivo inna aakiaivaki suvuauduu variravai. Varuduu kaayau gioonna kiaapuuya inna kuaivaa rikiada ausa hanigiada Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tiravai.

²⁵ Tuduu rikioo Panapaaso vioo yosinna Tarasaa nuainno Sauruusara buaama roo nuainnonno toduu ²⁶ inna too vauduu sunoo Adiookiaa viravai. Ivaitana oro mmuaa nuanuvai ivaki varida kaayau gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya ivaitanaasi nu-nauduu mmayaaya yoketaivaa iya kua mmiravai. Vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu Adiookiaa varuuya iyananaa tauraa Yisuu Kirisiinna nnaagiai nuaira nnutuuvaa vareer-avai.

²⁷ Varooduu ii suai ivaki vaidi vaa ausa hanigioo forofetaa vooya Yerusareemaivakidiri pikiada Adiookiaara viravai. ²⁸ Vidada oo varuduu iyakidiri vaidi voovai nnutuuo Akapaaso diitooduu Mmannasa Yoketaivaa yaagueeqaivo inna tasipooduu aarareera suaivo nnaagiai mmuakiaa mmatavau vainaraivaara kooyaa iya kua mmiravai. Nnaagiai vaidi voovai nnutuuo Karautiiva Roomaiya kieetavai varuu suaivaki aarareeraiivo vairavai. ²⁹ Ivaara vaa ausa hanigieeraiya ngiariiyara ngiariiyara yaata utida ngiariisi vau sikauyauvakidiri saiyauvai yapa kiada saiyauvai ngiari seena vaa ausa hanigiada Yutayaa mmataivaki varuuyani yapaaraivaara kua yeena rairavai. ³⁰ Kua yeena rau kiada sikauyauvaa yapa kiada Panapaasaya Sauruusaya titooduu varada oro vaa ausa hanigieeraiya kieetaiya mmiravai.

12

Herooto mmoori maisaivaa vaa ausa hanigieeraiya mmiravai

¹ Ii suai ivaki Yutayaiya kieetaivaa nnutuuo Herooto vaidiia tuduu vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu vooya utida maisamaisai mmoori ari vookarauyauvaa iya mmiravai. ² Ivoono tuduu ari rapira ngiaammuauya aposoroo vaidi Yuvuaanaa vayaanaa Yakoopaa utida paipa avaikarauvaadiri inna nnuunaivaa rutaka kioodoo putiravai. ³ Putuduu too Herooto toduu Yutayaa vaidiia ivaara iya yoketauduu ivo tuduu ari ngiaammuauya Petoroosaa utu raririima roo oovi nnauvaki yapa kieeravai. Yutayaiya bereetaivaa hama puuqairaiivaa tasipama huda kiada buusa nneera suaivaki ⁴ ivo tuduu Petoroosaa oovi nnauvaki yapa kioodoo ari rapira ngiaammuaui vooya tuduu taarama taarama numa innara dida vaidada vuduu kava taarama taaramada numa iya mmaataidaa varada kava innara ivau diravai. Dida vaidada vuduu kava voodooon numa dida vaidada vuduu kava voodooon numa ivau diravai. Itaama rada vududuu Herooto buusa Varaigiataivaa nneera suaivo taika kino rikioo Petoroosaa vitoo Yutayaiya avuuyau-vunudiri ruputinaree kua yaata utuoo faannairavai. ⁵ Faannauduu rikioo Petorooso oovi nnauvaki varuduu gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya innara pinaama Anutuugaata kua tida yaaku vareeravai.

Aangeraiivo oovi nnauvakidiri Petoroosaa vitoo mmaanai viravai

⁶ Yaaku varada varuduu Herooto turau Petoroosaa vitoo gioonna kiaapuuya avuuyau-vunu yapa kioo kua pinaivaa innaki yapaanaree kua uduu heenaivaki rapira vaidi taaravaitana vuaivo Petoroosaa sainai duduu vuaivo sainai duduu Petorooso tammaivaki vuru vairavai. Vauduu yeena taaravaitanaadiri inna yaakuuvaitanau ranaa rau kioodoo

vauduu rapira vaidiia sipuuyauvo vaunavauneema mmuaavai mmuaavai dida vairavai. ⁷ Dida vauduu too Udaangaivaa aangeraivo akiairauduu Petoorooso vuru vainoo varuu nnauvaki tuuduu mmeekiaivo ruvuahooduu aangeraivo inna yaapusaivaudiri utu korokoroonoo inna yuruunoo tunoo: Makee tinai diitaanee, tuduu rikioo yeenaivaitana inna yaakuuvaitanaudiri takuasaa roo tuoo vuduu ⁸ aangeraivo inna tunoo: Ai uyira rairaiyauvaa vara uyuee rainna ai yuku nnabaivaitana vara uyuee, tuduu rikioo ivo tuuvaugiataama iima kioodoo tunoo: Ai yaapa veraayaa uyiravaa vara uyuee ni nnaagiai ngiane, ⁹ tuduu rikioo Petoorooso inna nnaagiai oovi nnauvakidiri viravai. Vioo varioo aangeraivo kutaa inna vitoo mmaanai vuuvaara hama tuqinnama rikieerama kioo vueenama kioo yaata utuoo tunoo: Ni tinni avuuvo hanigiaikiai na taunoo, ¹⁰ kiasa vida rapira ngiaammua tauravaa yaatarada vida nnaagiaivaa yaatarada vida tooduu yaagueeqa sipuuvaa hatuaa kiada yosinnaivaki viraivo vaa ari mmaanai hatuaa kioo vauduu teeda mmaanai viravai. Ivaitana yosinna vuutaivaki aataru voovai vida yaatara kiada ivaudiri aangeraivo akiairauduu Petooroosaa pikioo vioo kieeravai.

¹¹ Vioo kioodoo Petoorooso aangeraivo inna vitoo nnuuvaara nnikiarainno arinaima rikioo tunoo: Aanna vaa makee na taunoo. Kutaa Udaangaivo ari aangeraivaa titaikio tuoo Herootaa oovi nnauvakidiri ni vitoo nninoo. Yutayaa vaidiia ni iikiaaree kiasa aataru-uvakidiri ni vitoo aapi nninoo, ¹² kiasa kioo arinaima rikioo vioo ngiaammua voovai nnutuuvo Yuvuaano vuai nnutuuvo Marakaanna kaanaa nnutuuvo Mariaanna nnauvaki vuduu kaayau gioonna kiaapuuya ivaki nuunaida innara yaaku varada varuduu ¹³ oro mmaanaidiri sipuuvau ruduu rikioo mmoori vareera kiaatana voovai nnutuuvo Roteeva seenoo tuma sipuuvaa hatuaanaree kiasa ¹⁴ rikiooduu Petooroosaa kuavai vuduu arinaima rikioo hama sipuuvaa hatueerainno sirigainno seenoo kava vara ranoo vioo gioonna kiaapuuya kiasa mmioo tunoo: Ai, aa mmiaa Petoorooso mmaanai aammiaavau duoo vainoo, ¹⁵ tuduu rikiada inna tunoo: A yaata duunakua unnakuainna kiannanoo, tuduu rikioo ivo yaagueeqama tunoo: Kutaa Petooroosovee, tuduu rikiaida gioonna kiaapuuya tunoo: Inna aangeraa voono kua tinoo. ¹⁶ Itaa kua kiasa kiada varuduu Petoorooso mmannammanna sipuuvau ruoo nnaasu varuduu iya nnaagiai tuma sipuuvaa hatuaa kiada inna teeda nnikiaravai. ¹⁷ Nnikiarauduu rikioo Petoorooso ari yaakuuvaadiri sa kua kiatera iya ruvuataainno Udaangaivo oovi nnauvakidiri inna vitoo mmaanai yapooavaara iya kiasa mmiravai. Kiasa mmi kioo tunoo: Oro Yakoopaata ti seena vaa ausa hanigieeraiyaatama kiasa mmiatee, kiasa kioo ivaki iya pikioo ari vo yosinna voovakira vioo kieeravai.

¹⁸ Vioo kioodoo vauya patauduu heenanaanna innara duu rapira vaidiia pinaama nnikiaraida tunoo: Petoorooso deepinno kuainnee? ¹⁹ tuduu rikioo Herooto tuduu Petooroosaa buaama rada nuaidada tooduu hama iya too vairavai. Hama iya too vauduu too Herooto pinaama iya yaparainno kua pinaivaa iyaki yapa kioo ngiari vooya tuduu iya ruputuduu putiravai.

Putuduu rikioo ii suai ivaki Herooto Yutayaa mmataivaa pikioo tuma yosinna Kaisariaa variravai.

Herooto putiravai

²⁰ Herooto gioonna kiaapu Turu Sitoona varuuyara inna ausaivo nnannatooduu mmuakiaaya mmuaavau nuunaida innasi kua kiaara viravai. Vidada tauraa vaidi voovai Herootaa nnauvaara haitatuura vaidiivaa nnutuuvo Parasataasaasi vida innaata kua tuduu iya kuaivaa rikiooduu Herootaasi vida inna tunoo: Fai ta hama rapiraida mmuaavau yoketaama variaaravaivee, tiravai. Ii yosinna ivaitana Herootaa mmataivakidiri makemakee iya yeenna varada nnoovaara iya itaa kua tiravai.

²¹ Nnaagiai suaivaa Herooto mmataama kioovaki ari kieeta varira uyira rairaiyauvaa uyu rau kioo kieeta varira mmaataivau oro varioo kuaivaa hokobavai gioonna kiaapuuya kiasa mmiravai. Kiasa mmuduu rikiada iya aayanna tida rabarisoora kuaivaata innara tunoo: ²² Ivo hama mmanna vaidivoono kua tinoo. Ivo anutuuvono kua tinoo. ²³ Iya itaa kua tuu saivaata Herooto hama Anutuuaqaa nnutuuvaa ngiau aapu yapooavaara Udaangaivaa aangeraivo inna uduu mmimmiyuavo inna aakiaivaki nuainno varioo inna gutududuu putiravai.

²⁴ Putuduu gioonna kiaapuuya Anutuuaqaa kuaivaa varada nuaida varida mmuakiaa yosinnaiyauvaki varuuya kiasa mmuduu rikieeravai.

²⁵ Rikiooduu Panapaasaya Sauruusooya ngiari mmooriivaa iima taika kiada ngiaammua voovai nnutuuvo Yuvuaano vuai nnutuuvo Marakaannaatama vitada vida Yerusa-reema pikiaida viravai.

¹ Gioonna kiaapu vaa ausa hanigiada Adiookiaa varuuyakidiri vooya forofetaa vaidiya varuduu vooya vaitira vaidiya variravai. Iya nnutuuyauvo voovai nnutuuvo Panapaaso vo vaidi voovai nnutuuvo Simioono vuai nnutuuvo Naisiaava yoosinna Kureena diaa vaidi voovai nnutuuvo Rukiiva voovai tauraa kieeta vaidi Herootaa ferengaanna tasipama varuuvaa nnutuuvo Manaino voovai nnutuuvo Sauruusootama variravai. ² Iyaano Anutuugaata kua kiaaraivaara ngiari yeenna nneeraivaara ooqoo kiaa kiada ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Udaanga Anutuugaa mmida varuduu Mmannasa Yoketaivo iya tunoo: Panapaasaya Sauruusaya niini mmataama kikiyai mmoori na ivaitana mmi-
aovaa vaaate, ³ tuduu ngiari yeenna nneeraivaara ooqoo tuuvoota ngiari yaaku va-
reeraivootama taika kiooduu iya ngiari yaakuuyauvaa ivaitanaayaa utida titaa kiooduu
viravai.

Panapaasaya Sauruusoooya mmata Kuporoo ivaki viravai

⁴ Mmannasa Yoketaivoono Panapaasaya Sauruusaya mmataama kioo titoovaitana Adiookiaa pikiada yoosinna Saraikiaa vida ivakidiri siipaivaa varada nnooriivau vidada mmata voovai nnooriivo ututuuma kioovaa nnutuuvo Kuporoo ⁵ ivaki vau yoosinnaivaa nnutuuvo Saramii kuaaree kiaa siipaivakidiri reemi rada ivaki viravai. Ivaki vida Yutayaiya nuunaira nnauyauvaki nuaida varida Anutuugaa mmayaayaivaa iya kiaa mmiravai. Kiaa mmida varuduu Yuvuaano Marakaava iya tasipama mmoori vareeravai.

⁶ Iya vida Kuporoo mmataivaugiatata vidada oto yoosinnaivaa nnutuuvo Papoo variravai. Ivaki varida tooduu Yutayaa vaidi saaka nnaamuruuvaa nnutuuvo Parayisuuva varioo ariiyara tunoo: Na forofetaivovee, tiravai. ⁷ Ii mmata Kuporoo ivaa kieeta vaidiivaa nnutuuvo Serekiiva vuai nnutuuvo Pauruuso tinni yoketaa vaidivai varioo Parayisu-
unna seena vaidivai variravai. Varioo ivo Anutuugaa mmayaayaivaa inna rikiaatauduu Panapaasaya Sauruusayara aayana tuduu innasi nniravai. ⁸ Nnudu saaka nnaamuru vaidiivaa nnutuuvo Ereengaa kuaivakidiri tunoo: Eromaavee, tuu vaidiivoono ivaitana kuaivaa hatoka kioo kieeta vaidiivo Yisuunnara kutaavaivee tinarainnoo kiaa inna yaata utiraivaa hanigiaanara iiravai. ⁹ Hanigiaanara uduu Mmannasa Yoketaivo Sauruusaa nnutu vuauvo Pauruusaa aakiaivaki suvuau kiooduu ivo saaka nnaamuru vaidiivaa puaisakama too nnaasu vainno ¹⁰ tunoo: A Sataangaa mmaapukuavee. Mmoori yoke-
taiyauvaara a ooqoo kiannano unnakua tira maisa aataruuvo i suvuaikiai Udaanga Anutu-
ugaa aataru kua kutaivaara mmannammanna unnakuavaivee a tinarainna iikiannano. ¹¹ Aanna makee Anutuugo irisaiivaa i mmimaravai. I mmino i avuuvo huruutainno fai kiisa suai homo upisiivai nnaasu vainai a hama reeti reeri taanaravai. Fai vo suai kava i avuuvo tuqinnama taanaravee, tuduu tuu saivaata saaka nnaamuru vaidiivaa avuuvo upisiinno sooniruuduu ivo kumimakama roo nuainno varioo gioonna kiaapu voovoono inna yaakuuvadiri utu varoo kuaiveeraivaara buairavai. ¹² Buaama roo nuauduu kieeta vaidiivo Anutuugo itaama uvuava too Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tioo inna mmayaayaivaa Pauruuso iya kiaa mmuuvaa ivo kaayauma nnikiarairavai.

Pauruuso mmata Pisitiaa vau yoosinna Adiookiaa variravai

¹³ Pauruusaa ari tasipama nuairiyaatama yoosinna Papoo pikiada ivakidiri siipaivaki karada nnidada mmataivaa nnutuuvo Paburiaa ivaki vau yoosinna voovai nnutuuvo Perekee varuduu rikioo Yuvuaano Marakaava iya pikioo kava vara ranoo Yerusareema viravai. ¹⁴ Vuduu rikiaa iya Perekee pikiada nnidada mmataivaa nnutuuvo Pisitiaa ivaki vau yoosinna voovai nnutuuvo Adiookiaa varida kati varira suai voovaki Yutayaiya nuunaira nnauvaki vida hara kiada variravai. ¹⁵ Hara kiada varuduu vaidiiva Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaata forofetaiya kuaivaatama jaarummuu taika kiooduu nuunaira nnauvaara dira kieetaiyaano vaidi voovai tuduu diitoo oro Pauruusata inna tasipama nuauyaatama tunoo: Ti seenayaso, kuaivo ngiiki vainai ngeetama nnida gioonna kiaa-
puuya kiaa mmiatee. Kiaa mmikio iya ausaiyauvo yoketaakiaivee, tiravai.

¹⁶ Tuduu rikioo Pauruuso diitoo ari yaakuuvaadiri sa kua kiateera iya ruvuatainno iya tunoo: Ni seena Isarairiyaata ngia ngiari voopinaiya aavaki varida Anutuugaara ngiingii ausa mmuduuya mmiraiyaatama ni kuaivaa rikiaatee. ¹⁷ Aa gioonna kiaapu Isarairaa aaya Anutuugo tauraa ti rubuungainna mmataama kiooduu iya ngiari voopin-
naiya mmataivaa nnutuuvo Iyiipa varida kaayau gioonna kiauuyau suvuauuduu Anutu-
ugo ari yaagueeqaivaadiri Iyiipaivakidiri iya vitoo ¹⁸ koo mmuyai gaanga yoosinnaiivaki yapa kiooduu taara vaidi yuku yaaku taika kioo nuanuuvaki (40) nuaida varida Anutu-
ugaata nunuraanurai kiaa rada nuauduu hama ivo iyara inna nnannateeravai. ¹⁹ Hama ivo Isarairiyara inna nnannateerama kioo mmata Kanaana ivaki varuu oyai yaaku saivai karasaidiri taara oyaiya tuduu iya yaatara kiada iya mmataivaa varada ivau variravai. ²⁰ Kaayau nuanu (450) iya itaama variravai.

Varuduu ivo iyara haitatuura kieeta vaidiyya mmataama kiooduu varia rada nnidada numa forofetaivaa nnutuuvo Samueero varuu suaiavaki taika kieeravai. ²¹ Taika kiooduu iya kieeta voovaara Anutuugaa yaparauduu rikioo vaidiivaa nnutuuvo Kisiinna mmaapuuvoo Sauruuso Piniomiinaa oyaivakidiri diitooavaa iya kieetavai yapa kiooduu ivo taara vaidi yuku yaaku taika kioo nuanuuvaa (40) iya kieetavai variravai. ²² Varuduu rikioo nnaagiai Anutuugo inna pikioo ari vo vaidi voovai Davuutiinna iya kieetavai yapa kieeravai. Yapa kioo innara tunoo: Na tauko Isainna mmaapuuvaa Davuutiinnara ni mmuduuya ruainoo. Mmuakiaa kua niiki vaiyauvaa fai na inna kiaa mmino ivoono yoketaama iinaravaivee. Anutuugo itaa kua tiravai. ²³ Ii vaidi Davuutiinna ivaa uru nnaakaraiyakidiri voovai nnutuuvo Yisuunna Anutuugo tuduu diiteeravai. Vaa ivo innara tauraa ari kua kiaa teerama kioovaugiataama inna tuduu diiteeravai. Gioonna kiaapu Isarairaiya vitoo yoketaivau yapaanaraivaara inna tuduu diiteeravai. ²⁴ Hama Yisuuva diitoo suaiavaki Yuvuaano mmuakiaa gioonna kiaapu Isarairaiya tunoo: Ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiaada hanigiada yoketaama varikiai na nnooriivaa ngii apinaravaivee, ²⁵ kiaa kioo kiisa suai ari mmooriivo taikaanara uuduu ivo iya tunoo: Ngia yaata utuaani na gioononnee? Hama na vaidi ngia innara faannairaiyovee. Hameetavee. Ni nnaagiai nninaraivo fai vaidi nnoonnavai nninaravai. Na vaidi kiisavai. Hama na yopeema mmoori vareera ngiaammuuya roosiima inna yuku nnabaivaitana yeenaivaitana rakuusaa kiee utu radaanaravaivee. Yuvuaano itaa kua tiravai.

²⁶ Ni seenayaso, ngia Aaparahaamaa sidinnaidiyyaatama ngia ngiengie vooipinnaiya aavaki varida Anutuugaa ngiingii ausa mmuduuya mmiraiyaatama rikiaatee. Anutuugo gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaanara mmayaayaivo tiisi nniivaivee. ²⁷ Gioonna kiaapu Yerusareema varuuyaata ngiari kieetaiyaatama ivo ti vitoo yoketaivau yapaanaraivaara hama teeda rikieerama kiada forofetaiya kuaiyauvaa makemakee kati varira suaiyauvaki yaariraivaara hama tuqinnama rikieeravai. Hama rikieerada iya kua pinaivaki Yisuunna yapa kiooduu putuuvaara forofetaiya tuu kuaivo kaanaivo vairavai. ²⁸ Iya Yisuuva kuaivaa koonnama kiainaaree kiaa buaida varida ivaudiri inna rupuutaa-ree kiaa buaidada tooduu kuminauduu rikiada Piratuusaa tunoo: Eenoo tinai iya inna rupuutatee, ²⁹ kiaa kiada Anutuugaa kua fafaara innara roovaa iya iima taika kiooduu yatari sagaivaudiri inna nnabaivaa hitua rada oto oonau mmata nnauvaki hau kieeravai. ³⁰ Hau kiooduu Anutuugo inna tuduu ivo putuuvakidiri diitoo ³¹ kaayau suai mmatayaa nuauduu iya Karirayavakidiri makemakee inna tasipama Yerusareemara vida nnidauya inna teeravai. Inna tooyaano aanna makee gioonna kiaapu Isarairaiya innara iya kiaa mmiaavai. ³² Iya kiaa mmiaani ta aavaki varida aa mmayaaya yoketaa aavaa fai ngii giaa ngii mmiaaravee. Anutuugo nnaaru ti rubuungainna ari kua kiaa teerama kioo kuaivaa iya kiaa mmuuvaa ³³ aanna makee iya sidinnaidiyya tiyara iivai. Ivo Yisuuva putuuvakidiri tuduu diitooavaara ivo tiyara itaama iivai. Kua fafaaraivo Saama nnaagiai vau kuaivaki Anutuugo tunoo:

A ni Mmaapukuavee.

Aanna makee na i Koova variaunoo, tiravai.

³⁴ Ivo putuuvakidiri inna tuduu kava diitooduu hama inna mmammaivo uudainaraivaara ivo aa kua aavaa tunoo:

Na nnaaru Davuutiinnaata
kua kiaa teerama kiaa kua ivaa
ari vookarau yoketaa tuanaa ivaa
fai na ngii minaravaivee.

³⁵ Kiaa kioo Saama kuaivaki vau kua voovai ivaraa tunoo:

Fai a tino i mmoori vareera vaidiivo
aiyara mmuduuya riraivaa mmammaivo
fai hama uudainaravee, tiravai.

³⁶ Davuutiiva varioo Anutuugaa mmooriivaa iima taika kioo putuduu inna nnabaivaa varada oro ari rubuungainna mmata nnau vainiivau hau kiooduu vainno nnabaivo uudairavai. ³⁷ Ivaara ii kua fafaara ivo hama innara tiivai. Vaidiivaa Anutuugo tuduu putuuvakidiri diitooavaa nnabaivo hama uudaavaara tiivai. ³⁸⁻³⁹ Ni seenayaso, itaama vainai ngia Yisuunnara kutaavaivee tikio ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaara ngia mmuakiaaya arinaima rikiaateera ii kua ivaa ta ngii giaa ngii miaunnaano. Gioonna kiaapu voovoono innara kutaavaivee tino ivo mminnamminnaa maisaivaa varaikio inna mmuaararavai fai taikano rikioo mmamma dummukiara kati hara kioo varinaravai. Anutuugo Musiinna mmaanna kiaa mmuu kuaivaudiri fai hama ngia itaama yopeema variaaravai. Ngia ivara rikiaateera ta ngii giaa ngii miaunnaano. ⁴⁰ Itaama vainai aa na tinara kua aavaa nnaaru forofetaiya tuu kuaivo ngiisi nninarainnoo kiaa ngiingii variraiyauvaa tuqinnama haitatuukiatee. ⁴¹ Iya tunoo:

Ngia vaidi nniki rakaida puruuka tiraiyaso, taatee.
 Ngia pinaama nnikiaraida
 airi yaata utida putuatee.
 Ngia variaa suaivaki na mmooriivaa iikiauikai
 hama ngia ivaara kutaavaivee kiaavai.
 Fai vaidi voovoono ivaara ngii giaa ngii minai
 hama ngia ivaara kutaavaivee kiaaravee.
 Ivaara ngia pinaama nnikiaraida
 airi yaata utida putuatee.

Forofetaiya tuu kuaivo itaa kua tiravaivee.

⁴² Pauruuso ii kua ivaa kiaa taika kioo Pauruusooya Panapaasaya nuunaira nauvaa pikiada mmaanai kuaara uduu gioonna kiaapuuya ivaitana tunoo: Vo kati varira sui voovaki kava nnida ii kua ivaa sai kuayauvaatama ti kiaa ti mmiatee, ⁴³ kiaa kiada nuunaira nauvaa pikiada mmaanai vuduu gioonna kiaapu Yutayaiyaata ngiari voopinnaiya vaa Yutayaiya aataruuvaa teeda iya tasipama nuayaatama ivaitana vata rada viravai. Vuduu rikiada ivaitana iyaata yamaa kua yamaa kua tida tunoo: Anutuugo ngiiyara yoketairivaa ngii minai yaagueeqama inna aataruuvau kuatee, tiravai.

⁴⁴ Ivaa nnaagiai sui kati varira suiavaki mmuakiaa gioonna kiaapu ii yoosinna ivaki varuuya numa varida Anutuuga kuaivaa rikiaara nniravai. ⁴⁵ Nnudu teeda vaidi Yutayaiya ti kuaivaa rikiaateerivaara kiaa iya nnannatooduu Pauruusooya kuaivaa hatokada innara rakanoo raaranoo tiravai. ⁴⁶ Tudu rikiada Pauruusooya Panapaasaya hama aaturama kiada yaagueeqama sai iyaata kua tida tunoo: Ta tauraa Anutuuga kuaivaa ngii giaa ngii miaunnvai. Ngii giaa ngii mmiaunnani ngia rikiada pikiada tupatupaa variraivaa oooqoo kiaavai. Oooqoo kiaivaara ta ngii pikiada ngiari voopinnaa gioonna kiaapuuyasi kuaravai. ⁴⁷ Kua fafaara roovaudiri aa kua aavaa Udaanga Anutuugo ti kiaa ti mmioo tunoo:

Vaa na ngii mmataama kiauya
 ngieenoo ngiari voopinnaiya
 tooba roosiima ni kuaivaa kiaa kookieekiatee.
 Na iya vitee aataru yoketaivau yapaanara kuaivaa
 fai ngia mmuakiaa gioonna kiaapu
 mmuakiaa mmatauvau variaya
 kiaa mmikiai rikiaatee, tiravaivee.

⁴⁸ Pauruuso ii kua ivaa kiaa taika kiooduu ngiari voopinnaa gioonna kiaapuuya rikiada sirigaida Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaara iya yoketairavai. Yoketauduu Anutuugo mmataama kioo gioonna kiaapuuya fai tupatupaa variraivaa varaaraiyaano ausa hani-giada Yisuunnara kutaavaivee tiravai.

⁴⁹ Tudu rikiada Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa gioonna kiaapuuya ii mmata ivau varuuya kiaa mmudu riki eeravai. ⁵⁰ Rikiooduu vaidi Yutayaiyaano kieeta vaidiiyaatama ngiari voopinnaa nntu ruuaa gioonnaiya Anutuugaara ausa mmuduuya mmiraiyaatama tuduu iya ngiari seenaiyaata kiaa mmudu rikiada vida Pauruusooya Panapaasaya mmoori maisaivaa iida ngiari mmataivaudiri ivaitana utu raririida feena rada vida titooduu viravai. ⁵¹ Vida varida hama iya ivaitana kuaivaa rikioovaara ngiari yukuuvaitanaudiri kufukuufaiyauvaa hatutuoma kiada yoosinna Ikonii viravai. ⁵² Vuduu Adiookiaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya Mmannasa Yoketaivo iya suvuuduu kaayauma sirigairavai.

14

Pauruusooya Panapaasaya yoosinna Ikonii variravai

¹ Pauruusooya Panapaasaya yoosinna Ikonii vida ivaitana tauraa unaquuneema oro ivaki iida Yutayaiya nuunaira nnauvaki vida yaagueeqama ari vookarau mmayaayaivaa iya kiaa mmudu rikiada Yutayaa gioonna kiaapu vooyaata ngiari voopinnaa gioonna kiaapu vooyaata ausa hanigiada Yisuunnara kutaavaivee tiravai. ² Tudu Yutayaa vaidi vooya hama Yisuunnara kutaavaivee tuuya ngiari voopinnaa vaidiiyaata kuaivaa murumuru tida Pauruusooya Panapaasayara kua maisaivaa tida ivaitanaara iya nnannateeravai. ³ Iya nnannatooduu ivaitana hokoba sui ivaki varida yaagueeqama Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa kiaa mmida variravai. Anutuugo kati gioonna kiaapuuyara yoketauvaara iya kiaa mmida varuduu Anutuugo ari yaagueeqaivaa ivaitana mmudu ari vookara ari vookarau mmooriyauvaa iiravai. Uduu teeda Anutuugo iyara yoketau aataruuvu kooyaa vairavai. ⁴ Vauduu gioonna kiaapu ii yoosinna ivaki varuuya vooyaano

voovaugiataa yaata utida Yutayaa vaidiiyara yoketauduu vooyaano voovaugiataama yaata utida aposoroo vaidiivaitanaara yoketairavai.

⁵Yoketauduu vaidi ngiari voopinnaiyaata vaidi Yutayaiyaatama ngiari kieetaiyasi nuunaida Pauruusaya Panapaasaya mmaara kuaivaa tida sikauyauvaa habati ivaitanaayaa kagaariaaraivaara iya kua yeena rairavai. ⁶Kua yeena rau kioodoo ivaitana iya tuu kuaivaa rikiada ngiari toovau vida mmataivaa nnutuuvo Rukauniasa vau yosinnaivaitana vuaivaa nnutuuvo Rusutaraa vuaivaa nnutuuvo Derevee vida mmata vainiivau vau yosinnaiyauvakiaatama vida ⁷mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kua mmiaa rada viravai.

Pauruusooya Panapaasaya yosinna Rusutaraa variravai

⁸Vaidi voovoono Rusutaraa hara kioo varuuvo ari kaanaa ausaivakidiri inna yukuu-vaitana maisauduu hama nuaira kogoga nnaasu hara kioo varuuvoono ⁹Pauruuso kua tuoo varuduu inna kuaivaa rikieeravai. Rikioo varuduu Pauruuso tooduu vaa ivo ari yaataivaki yaagueeqama tunoo: Fai ivo ni tuqinnaanaravee, kua varuduu Pauruuso ivo itaama yaata utuuva rikiioo inna too nnaasu vainno ¹⁰pinaama innaata kua tioo tunoo: Diitee ai yukuuvaitanaudiri safuuma ngiau diee vakianee, tuduu rikioo akiiraama diitoo nuairavai.

¹¹Nuauduu teeda gioonna kiaapuuya Pauruuso uuvaa teeda ngiari kua Rukauniasa kuaivakidiri aayanna reeda varida tunoo: Ti anutuuya hanigiada vaidi kiada tiisi tumuaano, ¹²kua kiada Panapaasaara ngiari anutuu voovai nnutuuva innara tunoo: Suuso, kua kiada Pauruuso kaayau kua tuuvaara innara tunoo: Homiiso, tiravai. ¹³Tuduu ngiari anutuu Suusaara kati puara hudeera vaidiivo ngiari nuunaira nnau pinaivo yosinna tooyavaki vauvakidiri ngioo varioo puara burimakauyauvaata mauraiyauvaatama varoo vagiaamunna keegiaivaki yapa kioo ivo gioonna kiaapuuyaatama Pauruusaya Panapaasayaa burimakauyauvaa kati iyara ruputu hudaara iiravai.

¹⁴Ruputu hudaara uduu rikiada aposoroo vaidiivaitana Panapaasooya Pauruusaya iya iikiaraivaara rikiada iya iida Anutuugaara rakanoo raaranoo kiarainnoo kua vida ngiari ausaivaitana maisauvaara iya ngiari uyira rairaiyauvaa rapasi kiada gioonna kiaapuuya nuuna aakiaivaki seenada vida aayanna reeda tunoo: ¹⁵Vaidiso, ngia aaniira itaama iikiaraa iikiannee? Ta ngii roosiima mmanna vaidivaitanavee. Ta aapi ngiisi nnida mmayaaya yoketaivaa ngii gaa ngii mikiai unnakua anutuu aayauvaa pikiada Anutuugaa tuanaivaara kutaavaivee kiateera ta ngiaunnavai. Anutuugo kutaa variivoono mmuakiaa ngiau mmata nnoori sorovuaraivaa iima kioo mmuakiaa mminnaa ivaki vauyauvaatama iima kieeravai. ¹⁶Tauraa varuu gioonna kiaapuuya ngiari yaata utuu aataruuyauvunugiataama iikiatauduu Anutuugo ee-oo tuduu iiravai. ¹⁷Ivo ngiau aapuuvakidiri tikio vativo rikio mmuakiaa ngii yeennaiyauvo uruoo kaanaiyauvo vaikiaki ngia iyauvaa nneeda kaayauma sirigakiaavai. Ivo itai mminnaa yoketaiyauvaa ngii miivaara ngia teeda rikiada innara kutaa varivaivee kiateera iivaivee. ¹⁸Ivaitana itaa kua tuduaata gioonna kiaapuuya yaagueeqama kiada iyara puara burimakauyauvaa kati ruputu hudaara uduu ivaitana yaagueeqama ooqoo tiravai.

¹⁹Ooqoo tuduu vaidi Yutayaa vooya mmata Pisitiasa vau yosinna Adiookiaadiri nuuyaata yosinna Ikoniidiri nuuyaataatama gioonna kiaapuuya tasipa kua tuduu mmuaa ausa mmuaa yaatavai utida sikauyauvaa habati utida Pauruusaa mmannana utida ruputududuu ivo hanaanainno vauduu iya ivo putinoo kua inna nnabaivaa utu raririida yosinna tooyavaki yapa kiada viravai. ²⁰Vuduu vaa ausa hanigioo gioonna kiaapuuya nnida inna ututuuma kioodoo kava diitoo yosinnaivaki viravai. Oro vauvo patauduu Panapaasaya diitada yosinna Derevee viravai.

Ivaitana Suriaa vau yosinna Adiookiaa

kava vara ranada nniravai

²¹Pauruusooya Panapaasaya mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapu Derevee varuuuya kua mmuduu kaayau gioonna kiaapuuya iya ausaiyauvo hanigieeravai. Hanigiooduu ivaitana yosinna Rusutaraa kava vara ranada nnida vida vaida varida ivaki pikiada yosinna Ikoniidiri nnida vida varida ivaki pikiada numa Pisitiasa vau yosinnaivaa nnutuuvo Adiookiaa variravai. ²²Ii yosinna iyauvaki itaama nuaida varida iyauvaki varuu gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya mmayaayaivaa kua mmiaa rada nuaida varida yamaa kua yamaa kua tida tunoo: Anutuugaara kutaavaivee tida yaagueeqama variatee. Ta Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaki kuaaree kua iikio kaayau mmuaarariyauvo tiisi nninai fai ta iyauvaa yaatarada ivaki kuaaravaivee, tiravai. ²³Pauruusooya Panapaasaya ii yosinna iyauvaki vaa ausa hanigiooya ngiari nuunaiyauvakidiri kieetaiya mmataama kiada Anutuugaata kua kuaaraivaara ngiari yeenna nneeraivaara ooqoo tida iyara yaaku

vareeravai. Vaa iya Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tuuvaara ivaitana innaata kua tida ivo yaagueeqaivaa iya mmiaiveera ivaara kua tida yaaku vareeravai.

²⁴ Yaaku vara kiada ivaki pikiada ivaitana mmuakiaa mmata Pisitiaivaa yaatarada numa mmata Paburiaa vau ²⁵ yoosinnaivaa nnutuuvo Perekee ivaki varida mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmi kiada tuma yoosinna Atariaa nnoori sorovuaraa siriiivau vauvaki varida ²⁶ ivakidiri siipaivaki karada kava vara ranada Adiookiaa viravai. Ii yoosinna ivakidiri gioonna kiaapuuya ii mmoori ivaara ivaitana mmataama kiada yaaku varada tunoo: Anutuugo kati ngiiyara yoketaama yaata utivai. Ivaara yaata utida yaagueeqama kiada yoketaama vida mmooriivaa varaatee, tuuvaitanaano nuaida ii mmoori iyauvaa iima rada nuaidada taika kiada kava vara ranada nmiravai.

²⁷ Ivaitana Adiookiaa nnida gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya rupi nuunama kiada Anutuugo ivaitana tuduu uu mmooriivaaraatama Anutuugo aataruuvaa ivaitana vitauduu ngiari voopinnaia tuduu Yisuunnara kutaavaivee tuuvaaraatama iya kiaa mmiravai. ²⁸ Iya kiaa mmi taika kiada hokoba suai ivaitana iya tasipama variravai.

15

Vaa ausa hanigiooya Yerusareema nuunaida kua tiravai

¹ Varuduu vaidi vooya Yutayaivakidiri nnida Adiookiaa varida vaa ausa hanigiooya kiaa mmida tunoo: Musiiva mmaanna tuu kua ivau mmamma hatokeera aataruuvaa fai ngia pikiakio hama Anutuugo ngii vitoo yoketaivau ngii yapaanaravee, ² tuduu rikiada Paurusooya Panapaasaya iya kuaivaara ivaitana nnannatooduu iyaatama kua yaagueeqama tuduu iya sai ivaitanaatama kua yaagueeqama tiravai. Tuduu rikiada gioonna kiaapu Adiookiaa varuuya Paurusaya Panapaasaya tasipama vaidi vooya Adiookiaa varuuyaatama mmataama kioodoo iya vida Yerusareema variaa vaidi aposorooyaata vaidi vaa ausa hanigieraiya kieetaiyaatama ii kua ivaara kua tida kuaa radudaaraivara viravai.

³ Vaa ausa hanigiooya iya titooduu vidada mmata Ponikiivakiaata Samariaivakiaatama nuaida varida ngiari voopinnaia Anutuugaa kuaivaa rikiada ausa hanigioovaara vaa ausa hanigiooya ivaki varuuya kiaa mmuduu ii kua ivaa rikiada sirigairavai. ⁴ Sirigauduu iya vidada Yerusareema vuduu vaa ausa hanigieraiyaata vaidi aposorooyaata vaidi vaa ausa hanigieraiya kieetaiyaatama iyara kua yoketaivaa tuduu Paurusooya Panapaasaya Anutuugo mmooriivaa ivaitana mmuduu uuvaara iya kiaa mmiravai. ⁵ Kiaa mmi taika kioodoo ivakidiri vaa ausa hanigiada Farisaiya uu aataruuyauvaa uu vooyaano diitada iya tunoo: Ngiari voopinnaia vaa ausa hanigia kiaiya tikiai Musiiva mmaanna tuu kuaivaa rikiada iida ngiari mmammaiyauvaa hatokaateera iya kiaa mmiatee, tiravai.

⁶ Tuduu rikiada vaidi aposorooyaata vaidi vaa ausa hanigieraiya kieetaiyaatama ii kua ivaara nuunaida yaata utida kua tiravai. ⁷ Yaata utida hokoba suai mmuai kuaivaa nnaasu tududuu rikioo Petoorooso diitoo iya tunoo: Ni seenayaso, vaa ngia taano. Nnaaru Anutuugo ngiikidiri ni mmataama kioodoo na vee ngiari voopinnaia mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mminai iya rikiada hanigiada yoketaama variateera ni mmataama kieeravai. ⁸ Anutuugo gioonna kiaapuuya aakiaiuvaki toovoono Mmannasa Yoketaivaa ti mmuneema iya mmiravai. Mmioo ivo iyara yoketauvaara kooyaa ti vitairavai. ⁹ Ivo hama ari vookarau aataruuvaa iya mmioo ari vookaraira aataruvai ti mmiravai. Mmuaa aataruvai nnaasu iyaata tiitama ti mmiravai. Iya Yisuunnara kutaavaivee tuuvaara ivo iya mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kioodoo iya yoketaama viravai. ¹⁰ Itaama vaiki ai ngia aaniira mmuaararavaa aanna ausa hanigiooya mmiaaraivaara Anutuugaa iida taara iikiaannee? Ii mmuaararoo aataru ivaa nnaaru ti rubuungainna mmuaarareravai. Aanna ta variaunnaiya tiita ti mmuaararavai. ¹¹ Pikiaatee. Ngiari voopinnaia Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivaara ivo kati iyara yoketaainno iya vitoo yoketaivau yapaineema teeta innara kutaavaivee kiaunnano ivo tiitama kati tiiyara yoketaainno ti vitoo yoketaivau yapaivaara kutaavaivee kiaunnano, tiravai.

¹² Tuduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya kua seemuaa hara kiada varida rikiooduu Panapaasooya Paurusaya Anutuugo ari vookarau mmooriivaara ivaitana tuduu ngiari voopinnaa gioonna kiaapuuyasi uuyauvaara iya kiaa mmiravai. ¹³ Kiaa mmi taika kioodoo Yakooop tunoo: Ni seenayaso, ni kuaivaa rikiatee. ¹⁴ Anutuugo ngiari voopinnaia mmuduu ruoo ivakidiri vooya niisi ngiateera tuduu ivaara Simoono Anutuugo ikiataa toosa haroo mmooriivaara ti kiaa ti mmiravai. ¹⁵ Profetaiya fafaara roo kuaivo vainno mmuai kuaivaa tiravai. Kua fafaaraivo tinoo:

¹⁶ Udaangaivo tinoo:

Fai nnaagiai na mmatayaa kava vara ranee tiee
Davuitinna nnauvaa havarata kioovaa

kava na heekanaravai.
 Mmatayaa havarata kioovaa
 kava na tuqinnama kiee
 kava na heekaanaravai.
¹⁷ Heekanai fai ngiari voopinnaiya
 niiyara buaama rada nookiaaravai.
 Mmuakiaa ngiari voopinnaiya
 na niisi ngiateera tinai
 fai niisi ngiaaravee.
¹⁸ Udaangaivo nnaaru ii kua ivaa tuuvaa
 mmuai kuaivaa aanna makee tiivaivee.

¹⁹ Kua fafaaraivoono itaa kua tiivaaraina na nenenaidiri yaata utuee ngii giaa ngii miaunoo. Ta ngiari voopinnaa gionna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya mmuaararai mmooriivaa iya mmiaarainnoo. ²⁰ Fai ta yanaa voovai fafaara reeda iya kiasa mmida kiaara: Unnakua anutuuyauvaa mmiaa haipa yeenna fayaiyauvaa sa nnaatee. Sa sabi nuaira aataruuvaa iikiatee. Fayaiyauvaa nnuunaiyauvaki puaisa hadauma utuaavo putiiyauvaa sa nnaatee. Sa fayai kiauyauvaa nnaatee. Ta yanaivaa itaa kua kiasa iyani fafaara kiaaravee. ²¹ Mo nnaaru varuuyaataama varia rada nnidada aanna makee variyaiyaatama Musiiva mmaanna tuu kuaivaa fafaara roovaa makemakee kati varira suaiyauvaki vaidiiva nuunaira nnauyauvaki yaarida vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki gionna kiaapuuya kiasa mmiravaivee. Yakooopono itaa kua tiravai.

Yerusareema varuu vaa ausa hanigiooyaano yanaivaa fafaairavai

²² Aposoroo vaidiiaatama vaidi vaa ausa hanigieeraiya kieetaiyaata mmuakiaa ausa hanigieeraiyaatama nuunaida kua yeena raida ngiariikidiri vaidi vooya mmataama kiada Pauruusaya Panapaasaya tasipama Adiookiaa kuateera mmatairavai. Gionna kiaapuuya ivaitanaara kua yoketaivaa tuuvaitana iya mmataama kiada voovai nnutuuvo Yutaaso vuai nnutuuvo Parasaapaa mmataama kiada voovai nnutuuvo Siraasaa mmataama kieeravai. ²³ Mmataama kiooduu ivaitana varada vuu yanaivo tunoo: Ta ngii seena aposoroo vaidiiaata vaidi vaa ausa hanigieeraiya kieetaiyaatama ngiiyara kua yoke-taivaa kiaunnonoo. Ngia vaa ausa hanigiada ngiari voopi Adiookiaadiri ngiaani Suriaadiri ngiaani Kirikiaadiri ngiayia ta ngiini yanaivaa fafaara raunnonoo. ²⁴ Vaa ta rikiaunnavai. Tiikidiri vaidi vooya ngiisi vida airi kua airi kua tuduu ngia iya kuaiyauvaara kaayauma yaata utuduu ngii ausaiyauvo pinaama mmuaarareeravai. Hama teenoo iya kiasa mmiaan-naduu iya oro itaama iiravai. Ngiarinaidiri itaama iiravai. ²⁵ Ta ivaara rikiada nuunaida yaata utida kua tida rikiaunnonoo ti ausaiyauvo yoketaikiai vaidiivaitana ngiisi kuateera mmataama kiaunnavai. Fai ivaitana ti seena ta mmuduuya ruaunnaivaitana Panapaasaya Pauruusaya tasipama ngiisi kuaaravai. ²⁶ Panapaasooya Pauruusaya ti Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaa iida hama mmatayaa ngiari variraivaara yaata utuaavai. ²⁷ Teenoo Yutaasaya Siraasaya titakiai ngiisi kuaaraivaitanaano fai ta fafaara raunna mmuai kuaivaa avaikidiri ngii giaa ngii miaaravaivee. ²⁸ Mmannasa Yoketaivootama teeta ti yoketaikiai ta kuaivaa yeena rau kiada hama ari vo mmuaararai kuaivaa ngii giaa ngii miraida aa kua aavaa nnaasu ngii giaa ngii mida kiaunnonoo: ²⁹ Unnakua anutuuyauvaa mmiaa haipa yeenna fayaiyauvaa sa nnaatee. Sa fayai kiauyauvaa nnaatee. Sa fayaiyauvaa nnuunaiyauvaki puaisa hadauma utuaavo putiiyauvaa nnaatee. Sa sabi nuaira aataruuvaa iikiatee. Ta itaa kua kiaunnaivaa fai ngia iida yoketaama variaaravaivee. Inna aikioo kuavaivee. Iya yanaivaa itaa kua kiasa kiada fafaara reeravai.

³⁰ Fafaarama kiada ivaitana mmida titaa kiooduu ivaitanaatama Panapaasaya Pauru-usooya tasipama Adiookiaa vida ivaitana vaa ausa hanigoo mmuakiaaya rupi nuunama kiada yanaivaa iya mmuduu ³¹ yaarida rikiada iya yamaa kua yamaa kuaivaa roovaara sirigairavai. ³² Sirigauduu Yutaasooya Siraasaya forofetaavaitana varuuvaitana hokoba suai iya tasipama varida yamaa kua yamaa kuaivaa iyaata kua tuduu iya yoketauduu yaagueeqama variravai. ³³ Varuduu ii taara vaidi ivaitana hokoba suai ivaki varuduu vaa ausa hanigiooya ivaitana titada tunoo: Ausa nuufaivaa tasipama kuatee, tuduu Yutaaso kava vara ranoo inna titoduu vuuyasi nnuuduu ³⁴ (Siraaso ari yaata utuuvagiataama yaata utuoo ipi variravai.)

³⁵ Varuduu Pauruusooya Panapaasaya hokoba suai Adiookiaa varida ngiari vo vaidiiva tasipama gionna kiaapuuya Udaanga Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa iya kiasa mmida variravai.

³⁶ Nnaagiai suai voovaki Pauruuso Panapaasaa tunoo: Nninai ta vida vo yosinna vo yosinnaiyauvaki nnaaru ta Udaanga Yisuu Kirisiinna mmayaayaiva kiasa mmiaannaiyauvaki yaagueeqama variinaara vida taaravee, ³⁷ tuduu rikioo Panapaasoona vaidi voovai Yuvuaano Marakaannaata vitoo kuanara uduu ³⁸ tauraa iya vuu suaivaki Marakaava Paburiaa mmataivaki iya pikioo vioo hama iya tasipama mmooriivaa vara taikoovaa Pauruuso yaata utuoo innara ooqoo tiravai. ³⁹ Ooqoo tuduu rikioo innara kiasa Pauruusaata buaaru tuoo ngiari mmarammaraa yaata utuuvaugiataama viravai. Panapaaso Marakaannaata vitoo vo siipa voovaki karada mmata Kuporoovakira viravai. ⁴⁰ Vuduu Pauruuso Siraasaa mmataama kioodoo vaa ausa hanigioo gioonna kiaapuuya ivaitanaara yaaku varada tunoo: Udaanga Anutuugo kati ngiiyara yoketaama yaata utivai. Ivaara yaata utida yaagueeqama kiada yoketaama vida mmooriivaa varaatee, tuduu rikiada vida kieeravai. ⁴¹ Vidada mmata Suriaivakiaata Kirikiaivakiaatama varuu vaa ausa hanigiada Anutuugaara nuunakiaiyi yamaa kua yamaa kua tida tunoo: Yaagueeqama variatee, tiravai.

16

Timotiiva Pauruusaya Siraasaya tasipama nuairavai

¹ Pauruusooya Siraasaya yosinnaivaitana Derevee Rusutaraa viravai. Vida toduu ngiaamnuuu voovai vaa ausa hanigioovaa nnutuuvo Timotiiva ivaki variravai. Inna kaano Yutayaa gioonnavai. Vaa ivo ausa hanigieeravai. Inna koova Ereengaa vaidivai. ² Mmuakiaa gioonna kiaapu ausa hanigiada Rusutaraivakiaata Ikoniivakiaatama varuuya Timotiinnara kua yoketaivaa tiravai. ³ Tuduu Pauruuso Timotiiva inna tasipama kuaiveera inna vitoo inna mmammaivaa hatokeeravai. Timotiinna koova ari voopinna Ereengaa vaidivai varuuvaara mmuakiaa Yutayaiya ivaki varuuya vaa rikieeravai. Iya rikioovaa Pauruuso Timotiinna mmammaivaa hatokeeravai. ⁴ Iya vo yosinna vo yosinnaiyauvaki vida nnaaru vaidi aposorooyaata vaidi vaa ausa hanigieeraiya kieetaiyaatama Yerusareema varuuya yanaivaa fafaarama iya mmuu kuaivaa vaa ausa hanigieeraiya ii mmoori ivaa iikiateera kiasa mmiravai. ⁵ Kiaa mmuduu rikiada iya mmannammanna yaagueeqama kiada Yisuunnara kutaavavee kiasa kiada varuduu vo suai vo suai vo gioonna kiaapu vooya ausa hanigieeravai.

Pauruuso Toruaasa varuduu inna tinni avuuvo

hanigiooduu ari vookarau aataruuvaa teeravai

⁶ Pauruuso ari tasipooyaatama mmata Purukiaivakiaata Garatiaivakiaatama nuaida varida mmata Asiaivaki mmayaayaiva kiasa mmiaaree kiasa kuaara uduu Mmannasa Yoketaivo iya ooqoo tiravai. ⁷ Ooqoo tuduu pikiada iya nuaidada Musiaa mmataivaa araiavudiri nnida mmata Bituniaa kuaaree tida rikiooduu Yisuunna Mmannasaivo iya ooqoo tiravai. ⁸ Ooqoo tuduu rikiada iya pikiada iya Musiaa mmataivaa yaatarada vidada oto yosinna Toruaasa nnoori sorovuaraa siriivau vauvaki variravai. ⁹ Varuduu heenaki Pauruusaa tinni avuuvo hanigiooduu ari vookarau aataruuvaa toduu Maketoninaa mmataivaki varuu vaidi voovoono dioo vainno yaagueeqama innaata kua tiao tunoo: Numa mmata Maketoninaa aavau ti tasipama variee mmooriivaa iikiane, ¹⁰ tuduu too Pauruuso patauduu diitoo ti kiasa ti mmuduu rikiada ta mminnamminnaiyauvaa teerada varida mmata Maketoninaa kuaara iiravai. Iida varida ta ivaara yaata utida kiaannano: Vaa ta rikiannavai. Anutuugoona ti maavee tiivai. Ta mmayaaya yoketaivaa mmata Maketoninaa variaya kiasa mmiateera Anutuugo ti maavee tiivaivee, tiravai.

Ta mmayaaya yoketaivaa gioonna Rutiaanna

kiasa mmiravai

¹¹ Ta itaa kua kiasa kiada yosinna Toruaasadiiri siipaivaa varada safuuma vidada yosinna Samotaraakee vakiaannaiya patauduu vidada yosinna Niaaporo viravai. ¹² Vida siipaivaa pikiada yosinnaivaa nnutuuvo Piripiira viravai. Maketoninaa mmata pinaivaa vuutaivaki ii yosinna pinaa ivo vauvaa nnutuuvo Piripii. Ii yosinna ivaki Roomaa vaidiia diravai. Ta ivaki suai vooyauvai vari kiada ¹³ Yutayaiya kati varira suaivaki ta yosinnaivaa pikiada nnoori siriivau vida yaata utida kiaannano: Gioonna kiaapu Yutayaiya ivaki nuunaida yaaku varaara variaano, kiasa kiada ivaki viravai. Vida taannaduu gioonna voonnibara ivaki nuunauya ti teeda vauduu ta iya tasipama varida iyaata kua tiravai. ¹⁴ Kua tida variaannaduu Taaataira yosinnaivakinnaa gioonna voovai nnutuuvo Rutiaava ivaki hara kioo varioo rikieeravai. Ivoono ari mmaraa sikau vareera mmoorivai haboonna roosuu mminnaivaa varoo buruqaiyauvunu siikaira mmooriivaa iiravai. Ivoono Anutuugaa ari ausa mmuduuyaivaa mmira gioonnavai variravai. Varioo Pauruuso tuu kuaivaa rikiooduu Udaanga Yisuu Kirisiiva inna hanigiooduu inna tinniivo

rusitiravai. ¹⁵ Rusituduu inna tasipama mmuaa nnauvaki varuuyaatama hanigiada nnoori vareeravai. Nnoori vara taika kioodoo rikioo ivo ti tunoo: Mo ngii yaata utiraiyauvaki ngia niyara kiaara: Vaa Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee ti gioonnaivaivee, kiaa kiada ni nnauvaki inna aikioo numa variatee. Ivo itaa kua yaagueeqama tuduu rikiaada inna nnauvaki ta viravai.

Pauruusooya Siraasaya Piripii ivaki oovi nnauvaki variravai

¹⁶ Vo suai voovaki ta yaaku varaara vida variaannaduu sikaunnaadiri yookaama kioo vitoo kiaatannaivo ti saidiri nniravai. Ii kiaatanna ivaa aakiaivaki mmagia maisaivo hara kioo varuduu gioonna kiaapuuya nnaagiai mmoori varaaraivaara kiaa kookieema kioodoo ivaara iya irisai kaayau sikauyauvaa innara sikau kagaaruu vaidiiya mmiravai. ¹⁷ Ta Pauruusoootama kuaannaduu ivoono ti vata roo aayanna kiaa roo tunoo: Aa vaidi aaya Anutuugo ngiau aapu variivaa mmooriivaa varada Anutuugo ngii vitoo aataru yoketaivau yapaanara kuaivaa ngii gaa ngii miaano, ¹⁸ kiaa kioo makemakee kaayau suai mmuai kuaivaa nnaasu tududuu rikioo nnaagiai Pauruuso rikiooduu inna nnannatooduu hanigia mmagia maisaivo kiaatannaivaa aakiaana varuuvaa tunoo: Na Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa tasipama tinai inna aakiaivakidiri pikiee tiee mmaanai kuane, tuduu rikioo tuu saivaata inna aakiaivakidiri pikioo tuoo mmaanai viravai. ¹⁹ Vuduu innara sikau kagaaruu vaidiiya ivaa tooduu kiaatannaivo yoketaama varuduu hama inna mmooriivaara keenaa sikauyauvaa varaaraivaara iya nnannatooduu Pauruusaata Siraasaatama utu kiada vida utu raririida yookaira mmatuuyaiavu ngari kieetaiya avuuyavunu yapa kioodoo ²⁰ iya ivaitana vitada Roomaa kieetaiyasi viravai. Vida tunoo: Aa vaidi aavaitana Yutayaa vaidivaitana mmoori maisaivaa ti yosinnaivaki iikiaani gioonna kiaapuuya pinaama kaayau kua kuaano. ²¹ Aavaitana ti aataruuvaa hatokada aataru karaasaiyauvaara gioonna kiaapuuya kiaa mmiaavai. Ta yosinna Rooma tiyara diraiya kuaiyauvaa rikiaunnayara tida hama ivaitana kuaivaa ta rikiaada iikiaunnavaivee, ²² tuduu rikiaada gioonna kiaapu nuunauya ivaitana ututuuma kiada rupidida varuduu Roomaa kieetaiya ngari ngiaammuauya tuduu ivaitana uyira rairaiyauvaa rapasi kiada ivaitana ripiiravai. ²³ Kaayauma ripiidada pikiada oovi nnauvaki utu raririima kagaari kiada oovi nnauvaara haitatuura vaidiivaa kiaa mmida tunoo: ²⁴ Tuqinnama sipuuvaa rau kiee aavaitana haitatuukianee, tuduu rikioo utu raririima roo oovi nnau aakiaa tuanaivaki yapa kioo ivaitana yukuuvaitana varoo yatari aataru rukiaa kiooyauvaki uyu kioo yaagueeqama rau kioodoo variravai.

²⁵ Varuduu heena tammaaki Pauruusooya Siraasaya yaaku varada pinaama Anutuugaara kuaru tida varuduu oovi nnauyauvaki varuuya rikiaada variravai. ²⁶ Rikiaada varuduu akiairauduu mmataa kuaru pinaivo utuduu oovi nnauvaa kuabaiyauvo haatapooduu haatopoo saivaata sipuuyauvo ngari mmaara hatuaa taika kioodoo mmuakiaa ivaki varuuya yukuyaa yeena rau kiooyauvo ngari mmaara takuasa rada tiida viravai. ²⁷ Vuduu oovi nnauvaara haitatuura vaidiivo diitoo tooduu sipuuyauvo vaa hatuaa taika kioodoo yaata utuoo tunoo: Vaa aakiaana variaya vida tara kuaano, kiaa kioo ari paipa avaiaraivaa utu rada kioo ari hara raputinara teerama utu kioo vaudu ²⁸ rikioo Pauruuso puaisakama aayanna roo tunoo: Sa ai hara raputuane. Ta mmuakiaaya aavaki variaannano, ²⁹ tuduu rikioo toobaiyauvaara aayanna roo seenoo nnau aakiaivaki ngioo Pauruusaya Siraasaya yuku oyaivaki ngioo varoo vainno biribirinno vairavai. ³⁰ Vainno diitoo ivaitana vitoo mmaanai yapa kioo ivaitana yaparainno tunoo: Yokeeraso, na aanii aataru mmoorivai iino Anutuugo ni vitoo aataru yoketaivau yapaanarnee? ³¹ tuduu rikiaada ivaitana inna sai tunoo: Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tino fai Anutuugo iitama i tasipama mmuaa nnauvaki variayaatama vitoo yoketaivau ngii yapaanaravaivee, ³² kiaa kiada Udaanga Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa inna kiaa mmida ari seena inna nnauvaki varuuyaatama kiaa mmiravai. ³³ Kiaa mmi taika kioodoo ii heena tammaa ivaki oovi nnauvaara haitatuura vaidiivo ivaitana vitoo iya uudaidaa fini kioo mmuai suaivau ivootama ari seena mmuaa nnauvaki varuuyaatama nnoori vareeravai. ³⁴ Nnoori varooduu rikioo ivo Pauruusaya Siraasaya vitoo ari nnauvaki kioo yeenna mmuduu nneeda varuduu ivoota ari seena mmuaa nnauvaki varuuyaatama Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara kaayauma sirigairavai.

³⁵ Vauya patauduu Roomaa kieetaiya aataru safuuvaaara dira vaidiiya titooduu nnida oovi nnauvaara dira vaidiivaa tunoo: Aa vaidi aavaitana titana kuatee, ³⁶ tuduu rikioo oovi nnauvaara dira kieetaivo Pauruusaa tunoo: Roomaa kieetaiya ngii titakiai kuateera aataru safuuvaaara dira vaidiiya titaani ngiaano. Inna aikioo ngia mmaanai tiida ausa nuufaivaa varada kuatee, ³⁷ tuduu rikioo Pauruuso aataru safuuvaaara dira vaidiiya tunoo: Hama ta aataru voovai hatokaunnaivaara ngia kua pinaivaki ti yapa kiada ti utu raririida yosinna vuutaivaki ti yapa kiada ti ripiikaaivai. Ripiima kiada oovi nnauvaki

ti yapa kiaavai. Ta vaa Roomadiri yanaivaa varaunna vaidiyavee. Aanna makee iya ti titakiai ta haumakinaa kuateera kiaanoo. Ta hama itaama ti kuatainoo. Tikiai Roomaa kieetaiya ngiariinoo tuma tiini sipuuvaa hatuaa kikiyai ta kuaaravee, ³⁸ tuduu rikiada aataru safuuvaara dira vaidiia vara ranada vida Roomaa kieetaiya ivo tuu kuaivaa kiaa mmuduu ivaitana vaa Roomadiri yanaivaa varada Roomaa vaidivaitana varuuvaara kieetaiya rikiada pinaama aatuuravai. ³⁹ Aatuuda varida oto yamaa kua tida ivaitanaara boo tida ivaitana vitada mmaanai kiada tunoo: Ti yoosinna aavakidiri pikiada kuatee. ⁴⁰ Tuduu rikiada Pauruusooya Siraasaya oovi nnauvakidiri pikiada oto Rutiaanna nnauvaki varida ivaki nuunau gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooyaatama yamaa kua tida tunoo: Mmannammanna yaagueeqama kiada variatee, kiaa kiada iya pikiada viravai.

17

Pauruusooya Siraasaya Tesoronikii variravai

¹ Pauruusooya Siraasaya vida yoosinnaivaitana Abiporoo Aporonii yaatarada vidada yoosinna Tesoronikii ivaki Yutayaiya nuunaira nnau voovai vauvakira viravai. ² Ivaki vida Pauruuso Yutayaiya nuunaira nnauvaki ari virayaama oro ivaki variravai. Ivo ivaki varuduu taaravooma suai kati varira suaiyauvo nnuduu Anutuuqaa kua fafaara roo kuaivaara ivaki gioonna kiaapuuyaata kua tiravai. ³ Kua tuo varioo oyaivaa iya kiaa mmioo tunoo: Anutuuqo mmataama kioo vaidiivo mmamma nniitaroovaa varoo putuuvakidiri kava diitoovo inna Anutuuqo tuuvaugiataama iiravaivee, kiaa kioo tunoo: Ii vaidi Yisuunnara na ngii giaa ngii miau ivo inna Anutuuqo mmataama kioo vaidiivovee, ⁴ tuduu rikiada vooyaano inna kuaivaara kutaavaivee tida ausa hanigiada Pauruusooya Siraasaya tasipama nuauduu kaayau Ereengaa gioonna kiaapu kati ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuuqaa mmuuyaataama ivaitana tasipama nuauduu kaayau gioonna ngiari nntuu vauyaatama ivaitana tasipama nuairavai.

⁵ Nuauduu teeda Yutayaa vaidiia iya teeda ti nnaagiai nookiateera kiaa iya nnannatooduu maisama varira vaidiia yookaira mmatuuyavakidiri rupi nuunaida iyaatama sabi kua sabi kua ruairata ruairata tida rapuaara viravai. Vuduu mmuakiaa gioonna kuaapu ivaki varuuyaata sabi kua sabi kua ruairata ruairata tida vaidiivaa nntuuvo Yasoona nnauvaa ututuuma kiada ivaki Pauruusooya Siraasayara buaidada teeda ivaitana vitada gioonna kiaapuuya avuuyauvunu yapaaraivaara buairavai. ⁶ Buaidada tooduu hama iya teeda vauduu Yasoonaata vaa ausa hanigioo vooyaataama utu raririida yoosinnaa kieetaiyasi vida aayanna reeda tunoo: Ii vaidi iya mmuakiaa yoosinnaiyauvaki nuaida varida ngiari kuaivaa gioonna kiaapuuya kuaa mmaani iya kuaivaara iya nnikiaraida vo aataru vo aataruuvaa iikiaavo mmuakiaa mmatavai maisainoo. Makee itaa kuaa vaidiia ti yoosinnaiyavaki ngiaavo ⁷ Yasoona ari nnauvaki iya yapa kiai kiai iyaata aayaatama Roomaa kieeta tuanaivaa kuaivaa hatokada kiaanoo: Ti kieeta ari voovai nntuuvo Yisuuvavee, kuaavaivee, ⁸ tuduu rikiada gioonna kiaapuuyaata yoosinna kieetaiyaatama ivara pinaama yaata utida ngiari yaparaida varida ⁹ kieetaiya Yasoonaata ausa hanigieera vaidiiaatama tuduu mmaanai vida yoketaama variaarivaara kua yeena rau kiada sikauyauvaa iya mmi kiada mmaanai viravai.

Pauruuso ari tasipama nuuyaataama yoosinna Beriaa variravai

¹⁰ Vuduu akiairauduu ii heena ivaki vaa ausa hanigieera gioonna kiaapuuya Pauruusooya Siraasaya titooduu yoosinna Beriaa viravai. Vidada oo ivaki varida Yutayaiya kati varira suaiyavaki nuunaira nnauvaki ¹¹ vuduu ivaki varuu gioonna kiaapuuya hama Tesoronikiia roosiraida iya yoketaama ivaitana kuaivaa rikiada iya rikiataainno nnaasu varuduu vo suai vo suai Anutuuqaa kua fafaara roo kuaivaa tuqinnama jaarida tunoo: Pauruuso tuu kuaivo kutaavainnee? Vara unnakuavainnee? ¹² tida rikiada kaayau gioonna kiaapu vooyaano Yisuunnara kutaavaivee tuduu Ereengaa gioonna vooya nntuu vauyaatama Ereengaa vaidi vooyaatama Yisuunnara kutaavaivee tiravai.

¹³ Tuduu rikiada Yutayaa vaidi vooya Tesoronikii hara kiada varuuyaano Pauruuso Beriaa varuu gioonna kiaapuuyaata Anutuuqaa kuaivaa kuaa mmuuvaa rikiada seenada nnida gioonna kiaapuuya rupi nuunama kiada iyaata kua tuduu rikiada sabi kua sabi kua ruairata ruairata tiravai. ¹⁴ Tuduu rikiada vaidi vaa ausa hanigioo vooyaano Pauruusaata seena vaidiiaatama titooduu nnoori sorovuaraa siriivau vuduu Siraasaya Timotiia homo Beriaa variravai. ¹⁵ Varuduu vaidi vooya Pauruusa vitooya aataruuvau vida yoosinna Ateena Pauruusa tasipama vida kieeravai. Vidada oto ivaki kiada vara ranada nnida Pauruusa kuaivaa Timotiia Siraasaya kuaa mmida tunoo: Akiiraama Pauruusaasi kuatee, tiravai.

Pauruuso yoosinna Ateena variravai

¹⁶Pauruuso yosinna Ateena hara kioo varioo Siraasaya Timotiiyara faannairavai. Ivaki faannainno varioo toduu ivakinnaa gioonna kiaapuuya kaayau unnakuu anutuuyauvaara ausa mmuduuya mmudu uoo Pauruuso ivaara kaayau pinaama yaata utuduu inna ausaivo maisairavai. ¹⁷Maisauduu rikioo oro nuunaira nnauvaki Yutayaiyaata ngiari voopinnaa gioonna kiaapuuya kati Anutuugaa ngiari ausa mmuduuya mmi-raiyaatama ivaara yaagueeqama kua tiravai. Mmuakiaa suai yookaira mmuuyaiyau gioonna kiaapuuya vida nnidairiyaatama ivaara yaagueeqama kua tiravai. ¹⁸Kua tuduu rikiada vaidiiya Epikurii aataruuvaara yaagueeqairaiyaata Sotokiaa aataruuvaara yaagueeqairaiyaatama ivaara numa innaata yaagueeqama kua tiravai. Kua tida varuduu vooya tunoo: Aa vaidi sabi kua tira nnaamuru aavo tii kuaivaa oyaiivo dataamainno vainnee? tuduu vooyaano tunoo: Ta yaata utida kiaunnaano: Ngiari voopinaaya anutuuyauvaarainno tinoo, kiaunnaano. Pauruuso Yisuunnara tira kuaivaaraata ivo putuoo kava diitoo kuaivaaraatama tuuvaara iya itaa kua tiravai. ¹⁹Pauruuso itaa kua tuuvaara iya inna vitada oro ngiari kieetaiya nuunaida kua safuura nuunaivaa nnutuuvu Arioopakoona ivaki yapa kiada inna tunoo: Karaasa kua aataru a kiannaivaa ha tinai teeta rikiaunnaanee? ²⁰A ari vookarai aataruuyauvaara kiannaivaa ta rikiaunnano hama oyaiyauvootainoo. Kava tinai oyaiyauvaa ta arinaima rikiaaravee. Iya itaa kua tiravai. ²¹(Yosinna Ateena varuuyaata ngiari vo yosinnaiya numa ivaki varuuyaatama hama nnaaruaa kuaivaara yaata utiraida karaasa kuaivaara nnaasu makemakee nuunaida yaata utida kua tiravai.)

²²Kua tuduu Pauruuso iya nuunaivaa nnutuuvu Arioopakoona ivakidiri diitoo tunoo: Ateena variaa vaidiiyaso, rikiaatee. Vaa na tauvai. Ngiengie ausa mmuduuya mmira mmooriivaara ngia yaagueeqakiaayavee. ²³Na ngii yooqeeyauvaki nuaina variee taukai ngia iima kiada ausa mmuduuya mmira mminnaiyauvaa na tauvai. Tauko vo yeena tapi ngiaunnaannama vaivau fafaaraivo vaivo ni too vaikiai na jaaruee rikiauko fafaaraivo iavu vaivo tinoo: Aa mminnaa aavo hama ta taunna rikiaunna anutuuvaara yapa kieera mminnaavaivee. Fafaaraivo itaama vaikiai ngia hama rikiaa taa anutuuvaara ausa mmuduuya mmiavaaraina na makee kooyaa ngii giaa ngii minaravee.

²⁴Anutuugoono ngiau mmataivaa iima kioo mmuakiaa mminnaa ngiau mmataivaki vai mminnaiyauvaa iima kioovo ngiau mmataivaa oyai nakaaraivo varinoo. Itaama vaikio too vaidi mmatayaiya ngiari yaakuaadiri heeka kiaa nuunaira nnauyauvaki hama ivo hara kioo varivai. ²⁵Hama Anutuugo mmoori voovaara kumimakaikio vaidi voovoono inna tasipama mmoori vareeraataivai. Ariinoo yaikiaivaata variraivaata mmuakiaa mminnaiyauvaatama vaidi mmatayaiya mmiravaivee. ²⁶Ivo mmuaa vaidivai iima kioovaakidiri gioonna kiaapu mmuakiaa oyaiya diitada raubiriida mmuakiaa mmataivau variaano. Ariinoo mmuaanaa iya suaivaa teerama kioo iya variaara mmataivaa atau rummua kieravai. ²⁷Iya innara buaakiateeraivaara ivo itaama iiravai. Iya buama rada nuaidada kutaa inna teekio ivo iya taivaannee? Hama ivo iya taivaannee? Mo ivo hama mmuaavai mmuaavai ti ngieera varikiada ta variaunnaano. Ti vaini varikiada ta variaunnaano. ²⁸Ivaara kua voovai vainno tinoo:

Inna yaagueeqaivaura ta yaikiaivaa varada
nuaida variaunnaano.

Kuaivo itaa kua tiivai. Ngiikiidiri ngii seena fafaara reera vaidi vooyaatama ivaara kiaanoo:

Kutaa teeta inna nnaakarayaida variaunnaano,
kiaavai.

²⁹Ta kutaa inna nnaakaraiya varida hama ta yaata utida Anutuugaara kiaara: Sikau gooraivaannee sikau sirivuaivaannee sikau tuanaivaa mmannammannaiyauvaa vaidiiya ngiari tinniyaadiri yaata utida hatata kiaa mminnaiyauvaa roosiima Anutuugo itaivai varinoo, kiaaravee. ³⁰Nnaaru vaidiiya hama rikieerama kiada koonnama varuuvaa hama Anutuugo yaata utivai. Anna makee mmuakiaa gioonna kiaapu mmuakiaa yosinna variaya Anutuugoono tinoo: Ngiingii aataru maisaiyauvaara yaata utida pikida hanigiaatee, tiivai. ³¹Vaa ivo mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaiya kua pinaana yapeera suaivaa teerama kiaavaara ivo tinoo: Hanigiaatee, tiivai. Vaa ivo vaidi voovai kua pinaana ngii yapa kioo safuuma ngii yaparainarivaa mmataama kiaivai. Ivo inna tuduu putuuvakidiri kava diitooaara mmuakiaa gioonna kiaapuuya rikiaavo ivo itaa kua kutaavai tiivo vaa kooyaa vainoo, tiravai.

³²Pauruuso itaa kua tuduu rikiada vaidiiivo putuuvakidiri diitoo kuaivaa rikiada vooyaano innara raida puruuka tuduu vooyaano tunoo: Fai vo suai ivaara a kava tinai ta rikiaaravee. ³³Iya itaa kua tuduu rikioo Pauruuso iya nuunaivaa pikioo vuduu ³⁴gioonna kiaapu vooyaano inna tasipama vida ausa hanigiada Yisuunnara kutaavaivee tiravai. Iyakidiri iya nuunaivaa nnutuuvu Arioopakoona varuu vaidi kieetaivaa nnutuuvu

Dioonusuuvaata gioonna voovai nnutuuvo Damariisooavaata gioonna kiaapu vooyaataama inna tasipama vida Yisuunnara kutaavaivee tiravai.

18

Pauruuso yoosinna Koridii variravai

¹ Pauruuso Ateenaa gioonna kiaapuuya kua kiasa mmi taika kioo ivaki pikioo ngioo ngioo numa yoosinna Koridii variravai. ² Varioo tooduu Yutayaa vaidi voovai nnutuuvo Akuiraava ivaki variravai. Inna kaano mmata Podoodiri inna mmata kioovoono ari nnaata Pisisikaunna tasipama mmata Itariaa ivakidiri aa ikiataanni yoosinna Koridii nniravai. Itariaa kieetaivaa nnutuuvo Karautiiva mmuakiaa gioonna kiaapu Yutayaiya ari yoosinna Roomaivakidiri titooduu Akuiraaya Pisisikauya ivaki pikiada diitada nnidada Koridii numa variravai. Varuduu too Pauruuso ivaitana taanara viravai. ³ Oro tooduu ivaitana ivo varoo mmuai sikau mmooriivaa varada buruqa nnau heekeeraiyauvaa iiravai. Ivaitana mmuai mmooriivaa uvuvara ivo ivaitana tasipama hara kioo varioo ivaitana tasipama mmooriivaa iiravai. ⁴ Inno varioo makemakee kati varira suaiyauvaki nuunaira nnauvaki vioo gioonna kiaapu Yutayaiyaata Erengaiyaatama kua tioo iya Yisuunnara kutaavaivee kiateraivaara iyaata kua tuduu rikieeravai.

⁵ Yapooma Siraasooya Timotiyya Maketoniaadiri numa tooduu Pauruuso mmuakiaa suaiyauvaki mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapu Yutayaiya kiasa mmioo varioo tunoo: Yisuuva kutaa Anutuugo mmataama kioo vaidiiwovee. ⁶ Ivo itaa kua tuduu rikiaada iya inna kuaivaara puruuka tida innara maisa kua tuduu rikioo ivo iya mmooka hanigia mmioo ari uyira rairaiyuvunudiri hatutuooma kioo iya tunoo: Fai Anutuugo hama ngii vitoo yoketaivau ngii yapaanarivo hama niiki vainoo. Ngingiiki vainoo. Aqaa suai aavakidiri fai na viee ngiari voopinnaa gioonna kiaapuuya kuaivaa kiasa mminaravaivee, ⁷ kiasa kioo iya pikioo oro ari voopinnaa vaidi voovai nnutuuvo Titiiva vuai nnutuuvo Yusutuunna nnauvaki mmayaayaavaa makemakee gioonna kiaapuuya kiasa mmiravai. Ii vaidi ivo ari ausa mmuduuyavaa Anutuugaa mmuduu inna nnauvo nuunaira nnauvaa vainiivau vairavai. ⁸ Vauduu nuunaira nnauvaara dira kieetaivaa nnutuuvo Kirisipiiva ari ausaivaa hanigoo Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tuduu ari seena mmuaa nnauvaki varuuyaataama ausa hanigiada kutaavaivee tuduu kaayau gioonna kiaapu Koridii varuuyaataama Pauruusaa kuaivaa rikiaada Yisuunnara kutaavaivee kiasa kiada nnoori vareeravai.

⁹ Vo heena voovaki Pauruusaa tinni avuuvo hanigooduu ari vookaravuaa tooduu Udaanga Yisuu Kirisiva inna tunoo: Sa aatuukianee. Na i tasipauvaara mmannammanna ni kuaivaa iya kiasa mmiee nnaasu varianee. Sa pikiaanee. ¹⁰ Kaayau gioonna kiaapuuya aavaki varida ni kuaivaa rikiaavaara hama yopeema vaidiyya i rupuutaaravee, ¹¹ tuduu rikioo Pauruuso mmuaa nuanuvai ivaki varioo vo nuanuvai tammaa saivaki iya tasipama varioo Anutuugaa mmayaayaivaa iya kiasa mmiravai.

¹² Ii suai ivaki Roomaiya ngiariikidiri vaidi voovai nnutuuvo Garioonna titooduu mmata Erengaiivaki oro kua radudeera kieetavai variravai. Varuduu Yutayaa vaidiyya nuunaida Pauruusaa utu raririida kua radudeera nnauvaki viravai. ¹³ Vida kieeta vaidi Garioonna tunoo: Aa vaidi aavo yamaa kua yamaa kua tioo Anutuugaa ausa mmuduuya mmira aataru ari vookaravuaa gioonna kiaapuuya kiasa mmikiai ti aataruuvaa hatokada ari vo aataruvai iikiaanoo, ¹⁴ tuduu rikioo Pauruuso iya kua sai tinara uduuu rikioo kieeta vaidi Garioova Yutayaa vaidiyya tunoo: Yutayaa vaidiyyaso, aa vaidi aavo koonnama mmooriivaa iinno pinaama tomeda iinai fai na inna aikiooma ngii kuaivaa arinaima rikiaanaravai. ¹⁵ Ngia ngingii kuaivaaraatama ngingii nnutuuyauvaaraata ngingiini aataruuyauvaaraatama ngia innara pinaama yaagueeqa kua kiaanoo. Ivaara inna aikioo ngiengienoo radudaatee. Hama na atai kua aavaa ni radudaatainoo, ¹⁶ kiasa kioo ivakidiri iya haara vatoo titooduu mmaanai viravai. ¹⁷ Vuduu vaidiyya Yutayaiya nuunaira nnauvaara dira kieeta vaidi voovai nnutuuvo Sosoteenaa utida kua radudeera nnauvaa keegiainniivau inna ripiida rupertuduu Garioova rikioonnaata hama ivaara kua tiravai.

Pauruuso kava vara ranoo numa Adiookiaa variravai

¹⁸ Pauruuso kaayau suai Koridiiivaki gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya tasipama varioonnnonno iya pikioo Akuiraaya Pisisikauyaataama vitoo kuanara iinno varioo oro yoosinna Kegeriaa varioo vaa vo kuavai Anutuugaata kiasa teerama kioo ari kieeta yausiyaavaa yumuku mmanna mmuyai utu kioo ngioo ivaitanaata vitoo siipaivaki karoo mmata Suriaivaara viravai. ¹⁹ Vioo vioo yoosinna Epesiisa ivaki siipaivaa pikioo ivaki Akuiraaya Pisisikauyaataama pikioo ivo nuunaira nnauvaki vioo Yutayaa vaidiyya tasipama kua tuduu rikiaada iya irisaqirisai kuaivaa innaki yapooduu ivo mmannammanna iya kiasa mmioo variravai. ²⁰ Varuduu rikiaada tunoo: Ti tasipama hokoba suai variee

tiita kua kianee, tuduu rikioo iya ooqoo kiaa kioo ²¹ iya pikioo kuanara inno iya tunoo: Fai Anutuugo ari yaata utiraivaugiataama ni titanai fai na kava nnaagiai ngiee ngii taanaravaivee, kiaa kioo ivakidiri siipaivaa varoo Epesiisa pikioo viravai.

²² Vioo vioo Kaisariaa ivaki siipaivaa pikioo vioo vioo oro Yerusareema ivaki gioonna kiapu vaa ausa hanigieeraiyaata yamaa kuaivaa kiaa kioo kava vara ranoo tuoo Adiookiaa oto variravai. ²³ Varioo hokoba suai ivo iya tasipama varioonnonno kava vara ranoo ngioo Garatiaa mmataivau nuainno varioo Purukiaa mmataivau nuainno varioo vo yosinna vo yosinnaiyauvaki nuainno varioo vaa ausa hanigioo gioonna kiaapuuya kua kua mmiaa roo nauduu yaagueeqama kiada variravai.

Aporoova yoosinnaivaaitana Epesiisa Koridii variravai

²⁴ Yutayaa vaidi voovai nnutuuvoo Aporoova yoosinna Aresadiriaa diaa vaidivai yoke-taama kuaivaa tioo Anutuugaa kua fafaaraivaa yoketaama too arinaima rikioovoono numa yoosinna Epesiisa variravai. ²⁵ Varuduu gioonna kiapu vooinga Udaanga Yisuu Kirisiinna aataruuvaa inna kua mmuduu ivo ivaara kaayaama sirigainno Yisuunnara safuuma gioonna kiaapuuya kua mmiravai. Kua mmioo ivo Yuvuaano nnoori apuu aataruuvaa nnaasu rikioo hama Yisuunnara kutaavaivee tioo nnoori apira aataruuvaa rikieeravai. ²⁶ Ivo nuunaira nnauvaki vioo yaagueeqama kuaivaa tuduu Pirisikauya Akuraaya inna kuaivaa rikiada inna vitada ngiari nnauki kiada Anutuugaa aataruuvaa safuuma inna kua mmuduu rikieeravai. ²⁷ Rikioo mmata Ereengaivaki kuanara uduu vaa ausa hanigiooya innaata yamaa kua yamaa kua tida yanaivaa fafaarama kiada inna mmikio varoo oro ngiari seena gioonna kiapu Ereenga variaya mminai teeda inna tuqinnaateera fafaarama mmuduu varoo viravai. Vioo vioo oro ivaki varioo gioonna kiapu Anutuugo yara yoketauduu vaa ausa hanigiooya tasipama mmoori vareeravai. ²⁸ Mmoori varoo varioo Yutayaa gioonna kiaapuuya avuuyavunu iyaata kua tioo iya irisai ranaanaira kua tuuvaa yaataroo Anutuugaa kua fafaara roo kuaivaa kooyaa iya kua mmioo tunoo: Kutaa Yisuuva Anutuugo mmataama kioo vaidiivovee, tiravai.

19

Pauruuso Epesiisa variravai

¹ Aporoova homo Koridii varuu suaiivaki Pauruuso mmata vuutaivaki nuainno varioo numa yoosinna Epesiisa variravai. Epesiisa varioo toduu gioonna kiapu vaa ausa hanigioo vooya inna teeda vauduu ² iya yaparainno tunoo: Ngia ausa hanigioo suaiivaki Mmannasa Yoketaivaa vareeravainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo Mmannasa Yoketaivo variivaara hama ta rikiaunnonoo, ³ tuduu rikioo Pauruuso kava iya yaparainno tunoo: Mo ngia dee nnoori apira aataruvai vareeravainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo ta Yuvuaano nnoori apira aataruuvaa varauvavaivee, ⁴ tuduu rikioo Pauruuso kava iya tunoo: Nnaaru gioonna kiaapuuya ngiari mminnamminnaa maisaiyavuaa pikioovaa Yuvuaano iya nnoori apiravai. Ivo gioonna kiapu Isarairiya kua mmioo tunoo: Vaidi voovai ni nnaagiai nninaraivaara ausa hanigiada kutaavaivee kiatee. Ivo itaa kua tuuvo inna Yisuunnara tiravaivee. ⁵ Pauruuso itaa kua tuduu iya rikiada Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kua kiada nnoori vareeravai. ⁶ Varooduu Pauruuso ari yaakuuvaitana iyayaa utuduu Mmannasa Yoketaivo iyaki varuduu iya ari vo kua vo kua hama tauraa rikieeraiyauvakidiri tida Anutuugo tuu kua ari vookaravuaa gioonna kiaapuuya kua mmiravai. ⁷ Vaidi yaakuuvaitana yukukidiri taaramadoono itaama iiravai.

⁸ Uduu too Pauruuso taaravooma kuraaga ivaki varioo makemakee Yutayaya ngiari nuunaira nnauvaki vioo gioonna kiaapuuyaata yaagueeqama kuaivaa tioo Anutu-ugo gioonna kiaapuuyara diraiivaara iyaata kuaivaa tioo iya ivaara kutaavaivee kia-teeraivaara yamaa kua yamaa kua tiravai. ⁹ Tuduu rikiada vooyaano tinni yaagueeqaida inna kuaivaara nniki rakaida gioonna kiaapuuya avuuyavunu Udaangaivaa aataruuvaa maisa kua tiravai. Itaa kua tuduu rikioo Pauruuso iya pikioo vaa ausa hanigioo vooyaatama vitoo vaidiivaa nnutuuvoo Turanaanna vitara nnauvaki mmuakiaa suai makemakee gioonna kiaapuuyaata Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaara kua tiravai. ¹⁰ Taara nuanu itaama uduuduu mmuakiaa gioonna kiapu Yutayayaata ngiari voopinaiyaatama mmata Asiaivau varuuyaano Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa rikieeravai.

Saveaanna mmaapuuyaano mmagia maisaiya titooduu hama viravai

¹¹ Anutuugo ari yaagueeqaivaa Pauruusaa mmuduu ari vookara ari vookara ari vookara mmoori-yauvuaa uduu pinna ari vookarayauvai vairavai. ¹² Vauduu teeda gioonna kiapu-uya buruqaiyavuaa varada Pauruusaa mmammaivau yapa kiada varada nniitarooya mmuduu iya nniitarooyauvo taikooduu mmagia maisaiyauvo gioonna kiaapuuya aaki-yauvaki varuuyauvo mmaanai tiida viravai.

¹³ Vuduu rikiada Yutayaa vaidi vooya nuaida varida mmagia maisaiyauvaa vaidiia aakiaiyauvakidiri titooya iida varida mmagia maisaiyauvaa titaaree kiaa Udaanga Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa tiravai. Iya mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai mmagia maisaivaa tunoo: Na Pauruuso ti kiaa ti mmii vaidi Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa tasipama i titanai mmaanai tiee kuane, tiravai. ¹⁴ Tuduu Yutayaa vaidi voovai nnutuuvo Sakevaava ivo Anutuugaara kati puara hudeera kieetavai inna mmaapuudo yaaku saivai sainaidiri taarama iyaata itaama iiravai. ¹⁵ Uduu rikioo mmagia maisaivo vaidiiva aakiaana varuuvo iya tunoo: Vaa na Yisuunna tee Pauruuso ii mmayaayaivaa vaa na rikiavai. Mo ngia aanna deeyanee? ¹⁶ kiaa kioo mmagia maisaivo vaidiiva aakiaivaki varuuvoono diitoo iya puaisakama kiputuu vara reemi kioo iya uyira rairaiyauvaa kerekaareenno iya mmuakiaaya yaatara kioodoo inna nnauvaa pikiada taguaadaya iya kiau vitiikaiyauvo ari vookaraama tuduu ngiari toovau vida kieeravai.

¹⁷ Itaama kioodoo ngiari voopinnaiyaata Yutayaiyaatama Epesiisa ivaki varuuyaano ii kua ivaa rikiada aatuuda Udaanga Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa vararu utiravai. ¹⁸ Utuduu gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooyaano numa gioonna kiaapuuya avuuyauvunu ngiari saaka sifaa iira aataruuyauvaara kiaa kookieeravai. ¹⁹ Kiaa kookieema kioodoo vooyaano ngiari yanaa saaka sifaa kua vau yanaiyauvaa nuunama kiada iya avuuyauvunu ikia mmuturiravai. Ikia mmuturuu yanaiyauvaara yookaama kioo sikauyauvaa iya jaarida rikiooduu vaa iya kuminayaa pinaa sikau yanaiyauvaa (50,000) kagaari kieeravai. ²⁰ Iya itaama uuvaara kaayau gioonna kiaapuuya Udaanga Anutuugaa mmayaayaivaa rikiada yaagueeqama variravai.

Gioonna kiaapu Epesiisaiya kuaivaa

ruairata ruairata tiravai

²¹ Iya itaama uuyauvo taika kioodoo Mmannasa Yoketaivoono Pauruusa yaata utiravaki kiaa mmuduu yaata utuoo tunoo: Fai na Maketoniaa viee nuaina Ereengaa mmataivaugiataa viee yaataree kava vara ranee ngiee Yerusareema kuanaravai. Fai na oro Yerusareemannaadee nuaina nnaagiai tiee yoosinna Rooma kuanaravee, ²² kuaa kioo ivo ari tasipama nuaira vaidiivaitana Timotiia Erasataaya titaa kioodoo Maketoniaa ivaitana vuduu homo ivo mmata Asiaivau hara kioo variravai.

²³ Ii suai ivaki gioonna kiaapu Epesiisaiya Udaangaivaa aataruuvaa pinaama ari vookaraama kua tuduu hama yoketairavai. ²⁴ Vaidi voovai nnutuuvo Demetiriiva varioo sikau mmannaammannau sirivuivaava utu ruaataru kioo ngiari unnakua anutuu gioonnavaa nnutuuvo Aratemiisaa nuunaira nnauvaa mmannammannaiyauvaa iiravai. linno iyauvaa gioonna kiaapuuya mmuduu sikau irisaiyauvaa pinaama inna mmuduu ari seena mmoori varooyaatama mmiravai. ²⁵ Vo suai Demetiriiva iyaatama ari seena mmuaa mmooriivaa uuyaatama rupi nuunama kioo iya tunoo: Vaidiso, vaa ngia taanoo. Ta aa mmoori aavaa iikiaunnani gioonna kiaapuuya irisai sikauyauvaa ti mmiaanoo. ²⁶ Ii vaidi Pauruuso ii mmooriyauvaa vaa ngiengieenoo teeda rikiavai. Pauruuso tinoo: Vaidiia ngiari yaakukidiri iikiaa anutuuyauvo hama kutaa anutuuyauvaivee, tikiai rikiada kaayau gioonna kiaapu Epesiisa aavaki variayaata mmuakiaa mmata Asiaivaki variayaatama vaa inna kuaivaa rikiada kutaavaivee kuaivai. ²⁷ Titiyara yaata utate. Fai gioonna kiaapuuya itaa kua tida ti mmooriivaa unnakuvaivee kua kiada hama ta iikiaunnaiyauvaa varada irisai sikauyauvaa ti mmiaaravai. Na hama iivaara nnaasu kua kuaano. Aa ti anutuu gioonna Aratemiisaara mmuakiaa gioonna kiaapu Asiaiyaata mmuakiaa mmata variayaatama ausa mmuduuya mmiaavai. Fai gioonna kiaapuuya Pauruusa kuaivaa rikikio fai Aratemiisaa nuunaira nnauvo rupuavai vaino fai inna nnutuuvo mmataki tuoo kuanaravaivee, tiravai.

²⁸ Ivo itaa kua tuduu rikiada mmuakiaa vaidiia ii kua ivaara ausaiyauvo pinaama nnannatooduu pinaama aayanna tida tunoo: Ta Epesiisaiya ti anutuu gioonna Aratemiisaa nnutuuvo ngiaa apu vakiaivee, ²⁹ tududuu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapu ivaki varuuyaatama sabi kua sabi kua ruairata ruairata tida Pauruusa tasipama nau vaidi Maketoniaa diaa vaidi taaravaitana Gaiyaasaya Arisarakaaya utu raririida seenada vida nuunama varida kua tira nnauvakira viravai. ³⁰ Vuduu rikioo Pauruuso arinaidiri iya nuunavaki kuane kua uduu vaa ausa hanigiooyaano inna rubuuduu ³¹ mmata kieeta vaidi vooya Pauruusaara yoketauyaano ngiaammuauya titaa kioodoo oro yaagueeqama inna kua mmida tunoo: Sa kooyaa iya nuunavaki viee ai viriiva iya vitaakianee, ³² tuduu nuunau gioonna kiaapuuya sabi kua sabi kua ruairata ruairata tida varida vooyaano ari vo kua voovai tuduu vooyaano ari vo kua voovai tida hama ngiari nuunau kua oyaivara tuqinnama rikieeravai. ³³ Hama rikiooduu Yutayaa vaidi vooyaano ngiari seena vaidiiva nnutuuvo Aresadereenna vitada gioonna kiaapuuya avu teeda vau koovau yapa kieeravai. Yapa kioovaara gioonna kiaapu vooyaano yaata utida innara tunoo: Aresadereeva

kua oyaivovee. Kuaivo innaki vainoo, tuduu rikioo Aresadereeva diitoo ariiyara ooqoo tioo iya kuaivaa ariiyadiri kiaa hatokaanee kiaa iya yaaku ruvuaatairavai. ³⁴ Ivo yaaku ruvuaatauduu rikiada gioonna kiaapuuya vara inna tooduu ivo Yutayaa vaidivai uduu teeda hama innara yoketairaida hokoba suai mmuai kuaivaa nuunama mmuaivau-giaatama aayanna tida varida tunoo: Ta Epesiisaaya ti anutuu gioonna Aratemiisaa nnutuuvo ngiau aapu vakiaivee, tiravai.

³⁵ Tududuu rikioo yoosinnaivakinnaa kieeta vaidi kua fafaaraira voovoono diitoo iya hai tioo tunoo: Epesiisaa vaidiso, vaa mmuakiaaya taavai. Ti anutuu gioonna Aratemiisaara nuunaira nnauvoota ari sikau mmannammannaivo ngiau aapuuvakidiri tiivootama ti yoosinna aavaki vainoo. ³⁶ Hama gioonna kiaapu voovoono aa kua aavaa hatokaanaravaivee. Ivaara sa pinaama kua tiraida tirooma varida sa ivaara vuavi tida varida mmoori iikiatee. ³⁷ Aa vaidi aavaitana hama ti nuunaira nnauyauvakidiri mminnaiyavuaa mmuara varada hama ti anutuu gioonnaivaara nniki rakaida maisa kua kiaavaaraida ngie ivaitana vitada aa kua pinaa aavaki yapaano. ³⁸ Demetiriivaata ari seena mmoori vareeraiyaatama kua pinaivaa vo vaidivaaki yapaaree kiaavo kua radudeera suaivyau vaikiaki kua rikieera vaidiyya variaano. Iya ivaki vida ngiariiki ngiariiki kua pinaivaa yapaatee. ³⁹ Fai vo kua voovai ngiiki vainai kua tira suaivaki ngia mmuakiaaya safuuma nuunaida kua kiatee. ⁴⁰ Aanna makee ta nuunaida sabi kua sabi kua ruairata ruairata kiaunna kua aavaara fai Roomaa kieetaiya kua pinaivaki ti yapaarannee? Vara hama ti yapaarannee? Hama ta rikiaunnaano. Aanna makee ta iikiaunna kua aavaa oyaivo hama vaivaara fai Roomaa kieetaiya kua pinaivaki ti yapaariiki ta dee kuavai iya sai kiaarannee? Hama kua sai kiaaravootainoo, ⁴¹ kiaa taika kioo kua fafaaraira vaidiivo iya titooduu vida raubiriiravai.

20

Pauruuso Maketoniaivakiaata Ereengaivakiaatama nuairavai

¹ Raubiriida tirooma varuduu Pauruuso vaa ausa hanigioo gioonna kiaapuuyara aayanna tuduu innasi nnuuduu yamaa kua yamaa kua iyaata kua tioo tioo kuaivaa kiaa taika kioo tunoo: Inna aikioo, na kuanaravee, kiaa kioo iya pikioo mmata Maketoniaa viravai. ² Vioo ivaki nuainno varioo vaa ausa hanigioo gioonna kiaapuuyaatama yamaa kua yamaa kua kiaa roo nuainnonno iya pikioo oto mmata Ereengaivau varuduu ³ taaravooma kuraaga taika kiooduu siipaivaki karoo kava vara ranoo mmata Suriaa kuanaree kiaa rikiooduu vaidi Yutayaiya inna rupertuara kua yeena rauduu rikioo ipi kuane tuuvaa pikioo kava vara ranoo Maketoniaa nriiravai. ⁴ Nnuuduu too Beriaa diaa vaidi Puraana mmaapuuvaa nnutuuvo Sopataravaa inna tasipama kuanara uduu Tesoronikii diaa vaidi voovaitana nnutuuvaitana Arisarakaaya Sekuduuya iya tasipama kuaara uduu Derevee diaa vaidi voovai nnutuuvo Gaiyaaso iya tasipama kuanara uduu Timotiivaata iya tasipama kuanara uduu mmata Asiaa diaa vaidi voovaitana nnutuuvaitana Tukikiya Toropimooya iya tasipama kuaara iiravai. ⁵ Iyannaadee vidada oro yoosinna Toruaasa varida Pauruusooya tiyara faannairavai. ⁶ Faannauduu bereeta hama puugaira yeennaivaa tasipama hudeera buusaivaa nneera suaivo taika kiooduu ta yoosinna Piripii pikiada siipaivaki karada vidada variaannaduu yaaku sai suaivo taika kiooduu vidada yoosinna Toruaasa oro tiyara faannauya tasipama ivaki variaannaduu mmuaa Sudaagavai taikeeravai.

Nnaagiai suaivaki Pauruuso yoosinna Toruaasa variravai

⁷ Sudaaga heenaivaki ta vaa ausa hanigieraiya nuunama varida yeenna nneeravai. Nnaa taika kiooduu Pauruuso pataino iya pikioo kuanarivaara yaata utuoo mmayaayaivaa iya kiaa mmioo varududuu heena tammairavai. ⁸ Ta nnau aruovaki varida kua tida variaannaduu kaayau toobaiyavuaa subi hara kiooduu too varuduu ⁹ vaidi karaasa voovai nnutuuvo Aitukuuva tabaanga keegiaivaki varuduu Pauruuso kuaivaa mmannammanna hokobama tududuu Aitukuuva vuru rauduu ivo varioo vuru rusirusiinnonno puaisakama vuru vainno rikioo ngiauvakidiri taikiapa roo tuoo vioo mmataivaudiri ari rupuuto kioo ivau putuoo vairavai. Vauduu gioonna kiaapuuya reemi rada oto inna vararu utida tooduu vaa putuduu ¹⁰ Pauruuso reemi roo vioo varoo innayaa vainno inna varau utu kioo vainno tunoo: Sa pinaama yaata utuutee. Inna yaikiaivo homo innaki vainoo, ¹¹ kiaa kioo kava vara ranoo verepi gioonna kiaapuuyaatama ngiari varuuvaki vioo yeennaivaa kusii kioo nneeravai. Nnaa kioo kava ivaki varioo iyaata kua tududuu suaivo reera kiooduu iya pikioo viravai. ¹² Vioo kiooduu iya vaidi karaasaivo kava diitoo varuuvaa vitada ari nnauvaki yapa kiooduu ivo kava diitoo varuuvaa iya asaiyauvo kaayauma yoketairavai.

Pauruuso yoosinna Miretee viravai

¹³ Pauruuso Toruaasadiri yukuyaa Asosoo kuanarainno mmuaanaa ti kiasa ti mmioo tunoo: Vidada Asosoo niyara faannakiatee, kiasa kioodoo teennaadee vida siipaivaki karada vidada oro yosinna Asosoo vainivau siipaivo dudu ta ivaki Pauruusaara faannairavai. ¹⁴ Faannakiannadudu ivo ngioo ngioo Asosoo ivakidiri ngioo ti sunoo siipaivaki karoo ti tasipama varuduu ta vidada yosinna Miturenee viravai. ¹⁵ Ta ii yosinna ivaa pikiada vidada vakiaannaiya patauduu vidada yosinna Kioosaa vainima vauvaa vida yaatarada vakiaannaiya patauduu vidada yosinna Samosoo vida teeda yaatarada vakiaannaiya patauduu vidada yosinna Mireteera viravai. ¹⁶ Vaa Pauruuso yaata utuoo tunoo: Hama hokoba suai mmata Asiaivaki ni variataikiai vida ta Epesiisa yosinnaivaa yaatarada Mireteera kuaaravee, kiasa kioo Mireteera viravai. Pauruuso buusa Pedikoosa nneera suaivo vainima vaino rikioo Yerusareema seenoo kuanaraivaara yaata utuoo itaa kua tiravai.

Pauruuso Epesiisa varuuya ari kuanara kuaivaa kiasa mmiravai

¹⁷ Pauruuso numa yosinna Miretee varioo ngiaammuauya titooduu Epesiisa varuu gioonna kiasa vaa ausa hanigiooyara haitatuura vaidiiya tunmuateera tuduu iya innasi tiiravai. ¹⁸ Tuuduu too ivo iya tunoo: Vaa ngia taavai. Na ikiataa Asiaa mmataivau numa hara kiee variaa suaiauvakidiri variaa ree viee variee mmuakiasa suai ngii tasipama variravai. ¹⁹ Na Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooiri vareera ngiaammuauvai variee rateeraivaa tasipama mmooiri vareenana hama niniyara mannaka tiraina na adiee variravai. Vaidi Yutayaiya ni mmaarau kua tida mmuaararavaa ni muuvo niyaa vauduata na Udaangaivaa mmooirivaa vareeravai. ²⁰ Vaa ngia taavai. Na ngii nuunaiyauvaki kooyaa mmayaayavaa ngii gaa ngii miee ngiingii nnauyauvakiaatama kooyaa ngii gaa ngii miravai. Niiki vai kuaivo ngiiki vainai ngia yoketaama variaaravaa hama na voovai hatairavai. Na kooyaa ngii gaa ngii miravai. ²¹ Na Yutayaiyaata ngiari voopinnaiyaatama ngiari mminnamminnaa maisaiyavuaa pikiada ausa hanigiada ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiateeraivaara mmannammanna iya kiasa mmiravai. ²² Anna makee Mmannasa Yoketaivono ni gaa ni mioo kuaneera ni tikiai na Yerusareema kuanaravai. Ivaki vai mmuaararavai niisi nninaravaa hama na rikieerama kiee kuanaravai. ²³ Aa kua aavaa vaa na rikiauvai. Mmuakiasa yosinnaiyauvaki na nuaina variaaduu Mmannasa Yoketaivono ni gaa ni mioo tunoo: Iya i mmaara oovi nnauvaa teerada mmuaararai mminnaiyaatama i mmaara teerama kiada variaanoo. Ivo itaa kua tuuvaa vaa na rikiauvai. ²⁴ Na mmata aavau variaa mmammaivaara kuaunoo: Kumina mminnaavaivee, kiasa kiee hama na ivaara yaata utuanoo. Na ni mmooiri Udaanga Yisuu Kirisiiva ni muuvaa iima taika kuaanaraivaara hama nini mmammaivaara na yaata utuanoo. Anutuugo ari Mmaapuuvaa kati ti mmuu mmayaaya yoketaivaa na kiasa kookieema kiee kuaunoo. Ii mmooiri ivaa Udaanga Yisuu Kirisiiva ni miravai.

²⁵ Na makemakee ngii tasipama variaa suaivaki Anutuugo gioonna kiasapuuyara diravaraa ngii kiasa kookieema ngii gaa ngii miravai. Anna makee vaa na rikiaunoo. Na itaama ngii kiasa kookieema ngii gaa ngii miaa mmuakiasa fai ngii hama kava ni tinniivaa taaravai. ²⁶ Ivaaraina aa suai aavaki na yaagueeqama ngii gaa ngii miee kuaunoo: Fai ngiikidiri gioonna kiasapu voovono na kiasa kuaivaa hama rikioo hama ausa hanigieerama kino kuaivo fai hama niiki vainaravaivee, kuaunoo. ²⁷ Hama na vo kuavai hatairama kiee Anutuugo ngiyyara uu mmooiri eyommaavai vaa na kooyaa ngii gaa ngii miaivaara na itaa kua kuaunoo. ²⁸ Ngiengieenoo ngiingiiyara tuqinnama haitatuukiatee. Puara sipisiipara haitatuurayaama Mmannasa Yoketaivono gioonna kiasapu vooya haitatuukiateera ngii tuuyaraatama tuqinnama haitatuukiatee. Anutuuga gioonna kiasapuuya vaa ari Mmaapuuvaa kuaivaadiri yookaama kioo viteraiyaraatama haitatuukiatee. ²⁹ Vaa na rikiauvai. Fai mmaraaraa avaikaraiya puara sipisiipaiya nuuna kiasa aakiaivaki nnida iya gutuani raubiriikianeema na ngii pikiee vinai vaidiyya ngii nuuna aakiaivaki nnida maisa mmooiriyavuaa ngii iikiaravai. ³⁰ Mo fai ngiikidiri vaidi vooyano vaa ausa hanigieera vooya unnakua unnakua kiasa kuaiyavuaa haubayama tikiai fai iya nnaagiai kuaaravai. ³¹ Ivaaraida tuqinnama haitatuukiatee. Na taaravooma nuanu heenagieena ikiannagisanna hama na pikieeraina na rateera boo tiravaa tasipama yamaa kua yamaa kua tiee variee mmuaavai mmuaavai kuaiyavuaa ngii gaa ngii miayavuaa sa taunnuatee.

³² Anna makee Anutuugo kati gioonna kiasapuuyara yoketaama yaata utuuvaa na innaata ngiyyara yamaa kua yamaa kua tiee kuaunoo: A iya puaisa utuane, kuaunoo. Ivoono aikiooma ngii utinanai ngia yaagueeqama varia rada vidada koovayada varikio kua yoketaivaa ariiniee tii gioonna kiasapuuya kiasa mminnaravaa fai ngiita ngii gaa ngii minaravai. ³³ Na ngii tasipama variaa suaivaki sikau goora sirivuayavuaannee uyira

rairaiyauvaa taaduu hama ni varaatairavai. ³⁴ Vaa ngiengieenoo taavai. Na nini yaaku-uvakidiri mmoori vareenana niniiniaata ni tasipama nuairaiyaniaatama tiisi hameetau mminnaiyauvaa vareeravai. ³⁵ Na mmuakiaa mmoori iikiyaiyuvunudiri ngii vitaama kiese kiaanoo: Ta itaama mmooriyauvaa yaagueeqama kiada iidada gioonna kiaapu muaraagama variayaraatama mmooriyauvaa iikiyaiyaatama yoketaama variatee. Na itaa kua kiese Udaanga Yisuu Kirisiiva tuu kuaivaara yaata utuee tiravai. Ivo tunoo: Vaidi voovoono mminnaiyauvaa kati vakiaa seenaiya mmikioo too kaayauma inna ausaivo yoketaimoo. Vaidi voovoono mminnaiyauvaa ariinnee kiesa varaikio kiisama inna ausaivo yoketaimoo. Mminnaiyauvaa kati vakiaa seenaiya mmira aataruuvoono mminnaiyauvaa ariinnee kiesa vareera aataruuvaa yaataraiவை. Yisuuva itaa kua tiravai.

³⁶ Pauruuso itaa kua kiesa taika kioo iya tasipama toorivu yau haroo yaaku vareeravai. ³⁷ Yaaku vara taika kioodoo mmuakiaaya kaayauma innara ratada varida inna varau utu kiada vaidi inna mmooteeravai. ³⁸ Ivo vaa iya tunoo: Fai ngia hama kava ni tinniiva taaravai, tuuvaara kaayauma iya ausaiyauvo mmuaarareeravai. Mmuaararooduu iya inna vitada siipaivakira viravai.

21

Pauruuso Yerusareema viravai

¹ Iya Pauruusaa vitada oro ivau kioodoo teeda ta iyara boo ikiese kiesa kiada ta iya pikiada siipaivaki karada safuuma vidada yosinna Kosoo yaatarada vakiaannaiya pataduu vidada yosinna Rotoo yaatarada vidada yosinna Pataravaki siipaivakidiri reemi rada ² nuaidada taannaduu siipa voovai mmata Ponikii kuanara uduu teeda teeta ivaki karada viravai. ³ Vidada taannaduu mmata Kuporoo ti vainima vauduu teeda inna saigiataadiri vidada mmata Suriaa viravai. Ivaki vau yosinna voovai nnutuuvoo Turu ivaki siipaivaki vau hoonahaanaiyauvaa ivau yapaara uduu ta ivakidiri reemi rada ⁴ nuaidada taannaduu vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu vooya ivaki ti teeda vauduu ta iya tasipama mmuaa Sudaagavai ivaki variravai. Variaannaduu Mmannasa Yoketaivo iya kiesa mmuu kuaivaa Pauruusaa kiesa mmida tunoo: Sa Yerusareema kuane, ⁵ tuduata ta iya tasipama variaanna suaivo taikooduu iya pikiada kuaara iikiannaduu iya mmuakiaa ngiari nnaata nnaakaraiyaatama ti sunada yosinnaivakidiri nnoori siriivau viravai. Ta oro dida vaidi toorivu yau harada yaaku vareeravai. ⁶ Yaaku vara taika kiada titiyara titiyara boo kiesa kiada ta iya pikiada siipaivaki karada variaannaduu iya ngiari nnauyauvakira viravai.

⁷ Vuduu ta Turudiri pikiada vidada yosinna Potoromai siipaivakidiri reemi rada taannaduu vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu vooya ti teeda ti sunada vuduu oro iya nnauyauvaki mmuaa heena ⁸ vakiaannaiya pataduu iya pikiada vidada oro yosinna Kaisariaa varida taannaduu vaidi voovai Anutuugaa mmayaaya tiraivaa nnutuuvoo Piriipo ti too vauduu ta inna tasipama inna nnauvaki variravai. Ivoono nnaaru Yerusareema varuduu gioonna kiaapuuya Anutuugaa mmoori varoo vaidi yaaku saivai sainaidiri taaravaitana mmata suaivaki inna tasipama mmataama kieeravai. ⁹ Ivo numa yosinna Kaisariaa varuduu ari raunnaapu taarama taarama hama vaati varooya inna tasipama varida Anutuugo iya kiesa mmuu kuaivaa gioonna kiaapuuya kiesa mmiravai.

¹⁰ Kiesa mmuuya varuduu teeta iya tasipama variaannaduu kaayu suaivyauvo taika kioodoo forofetaa vaidi voovai nnutuuvoo Akapaava Yutayavakidiri nniravai. ¹¹ Numa ti tasipama varioo Pauruusaa vausaivaa vara kioo ari yuku yaakuuyauvaa ranaa rau kioo iya kiesa mmioo tunoo: Mmannasa Yoketaivoono aa kua aavaa tinoo: Aa vausa aavaa nakaaraivo fai Yerusareema vinai fai vaidi Yutayaiya inna yuku yaakuuyauvunu ataama ranaa rau kiada ngiari voopinaiya mmiaaravai, tiivai. ¹² Ivo itaa kua tuduu rikiada teetaata mmuakiaa gioonna kiaapu ivakinnaiyaatama yaagueeqama Pauruusaa kiaannanoo: Sa Yerusareema kuane, ¹³ kiaannaduu rikioo ivo ti kuaivaa sai tunoo: Ngia aaniira ratada variaannee? Na ngii tauko kaayauma ni ausaivo mmuaararainoo. Fai na Yerusareema vinai iya ni ranaa rammuaara iikiyai fai na hama aatuunaravai. Iya tikiai fai na Udaanga Yisuu Kirisiinnara putinarai inna aikioovee, ¹⁴ tuduu rikiada ta hama inna kuaivaa hatokeerada pikiada innara kiaannanoo: Inna aikioo, kii ti Udaanga Anutuugaa yaata utiraivagiataama iikiavai, tiravai.

¹⁵ Ta Pauruusaa tasipama nuairaiya ivakinnaiya tasipama variaanna suaivo taika kioodoo teeda ta titi mminnaiyauvaa teerada Yerusareema viravai. ¹⁶ Kuaannaduu vaa ausa hanigioo gioonna kiaapu vooya Kaisariaa varuuya ti tasipama vida vaidi ta inna nnauvaki variaaravaa nnutuuvoo Manasaava Yerusareema varuuvaa nnauvakira ti vitada viravai. Ivo Kuporoo diaa vaidivai. Vaa ivo tauraa Yisunnara kutaavai tiravai.

Pauruuso Yakoopaata kua tiravai

¹⁷ Ta Yerusareema kuaanna suaivaki vaa ausa hanigieera vaidiiya ti teeda tiyara kaayauma yoketairavai. ¹⁸ Tiiyara yoketauduu vakiaannaiya patauduu ta Pauruusaa tasipama Yakoopaasi kuaannaduu vaa ausa hanigioo kieetaiya ivaki inna tasipama variravai. ¹⁹ Varuduu Pauruuso iyasi vioo iyara kiaa kioo Anutuugo inna mmuu mmoori-ivaa iyo ngiari vooppinnaiyasi nuainno varioo vo yosinna vo yosinnaiyauvaki uu mmayaayaiyauvaa iya kiaa mmiravai.

²⁰ Ivo itaama iya kiaa mmi taika kioodoo rikiada iya Anutuugaara kua yoketaivaa tiravai. Kiaa kiada Pauruusaa tunoo: Ti seena-o, vaa a taannavai. Aavaki kaayakaayau ari vookarau gioonna kiaapu Yutayaiya vaa Yisuunnara kutaavaivee tida Anutuuga mmaanna tuu aataruuvaa hama pikiaavai. Yaagueeqama iikiaavai. ²¹ Vaidi vooya vaa iya kiaa mmida tunoo: Pauruuso ngiari vooppinnaiya yosinnaiyauvaki nuainno varioo Yutayaa gioonna kiaapu iyauvaki variaya tinoo: Musiiva mmaanna tuu kuaivaa pikiaada sa ngiingii nnaakaraiya mmammaiyauvaa hatokaatee. Sa Yutayaiya aataruuyauvaa iiki-atee. A itaa kua kiannaivaara vaidi vooyaano tiravai. ²² Aavaki variaya a ngiannaiyauvaki iya rikikio hama iya nnannataivaannee? Vara iya nnannataivaannee? Iya nnannateenai fai ta dataakiaarannee? ²³ Inna aikioo, ta i kiaa i mmiaara kuaivaa iikiane. Aavaki variaa vaidi taarama taaramada mmaanna tuu kuaivaa vaa hatokoovaa Anutuugaata kua kiaa teerama kioo kua kutaivaa tida irisaivaa iida variaano. ²⁴ Eenoo viee iyaata vitee oro mmaanna tuu kuaivaa hatokoovaa irisai iira aataruuvaa iima kiada idaraatama eenoo sikaunnaadiri yookaama kinai teeda fai iya ngiari kieeta yausiiyauvaa yumukuaraavee. A itaama taika kinai fai mmuakiaaya i teeda kiaara: Nnaaru iya innara tuu kuaivo unnakuavaivee. Ivo Anutuuga mmaanna tuu kua aataruuvaa ariinoo inoo, kiaaravee. ²⁵ Mo ngiari vooppinnaiya vaa Yisuunnara kutaavaivee tiraiyara teenoo yaata utida iyani yanaa voovai fafaara reeda ta kua yeena rau kuaanna kuaivaa nnaasu iikiateera kua mmiravai. Ta iya kua mmida kuaannaano: Unnakua anutuuyauvaa mmiaa haipa yeena fayaiyauvaa sa nnaatee. Sa fayai kuaayauvaa nnaatee. Sa fayaiyauvaa nnuunaiyauvaki hadauma utuaavo putiiyauvaa nnaatee. Sa sabi nuaira aataruuvaa iikiatee, tiravai.

²⁶ Iya itaa kua tuduu vauvo patauduu Pauruuso iya tuu kuaivaa iinno vaidi taarama taaramada vitoo mmaanna tuu kuaivaa hatokoovaa irisai iira aataruuvaa iya tasipama iiravai. Iima taika kioo nuunaira nnau pinaivaki voo mmaanna tuu kuaivaa hatokoovaa irisai iira aataruuvaa iikiaa suaivo taika kinai iya puariyauvaa mmuaavai mmuaavai varada kati Anutuugaara hudaarivaara kieeta vaidiiya kua mmiravai.

Nuunaira nnau pinaivaki iya Pauruusaa utiravai

²⁷ Pauruuso vaidiiya mmaanna tuu kuaivaa hatokoovaa irisai iira aataruuvaa uu suaivo yaaku saivai karasidiri taarama kisama taikaanara uduu vaidi Yutayaa vooya Asiaa mmataivakidiri nnuuya nuunaira nnau pinaivaki Pauruusaa teeravai. Teeda gioonna kiaapu ivaki nuunauya sabi kua sabi kua ruairata ruairata tida inna utu kiada vaidi ²⁸ pinaama aayanna reeda tunoo: Vaidi Isarairayaso, numa ti tasipama iikiatee. Aa vaidi aavo vo yosinna vo yosinnaiyauvaki nuainno varioo ta gioonna kiaapu Isarairaiya tiyaraatama Anutuuga mmaanna tuu kuaivaaraata aa nnau aavaaraatama maisa kua tioo ooqoo tiivai. Aanna makee ivo ngiari vooppinnaiya ti nuunaira nnau pinaa aavaki vitoo nnikio nnau yoketaa tuanaivo maisainoo, tiravai. ²⁹ Epesiisaa vaidiivaa nnutuuvo Toropimo tauraa kati Pauruusaa tasipama yosinnaivaki nuauvaa iya teeda yaata utida tunoo: Pauruuso inna vitoo nuunaira nnau pinaivaki viravaivee, kua yaata utuuvaa iya itaa kua tiravai.

³⁰ Mmuakiaa gioonna kiaapu yosinnaivaki varuuyaata iyaatama sabi kua sabi kua ruairata ruairata tida mmuaavaugiataama seenada vida Pauruusaa utu kiada vaidi inna utu raririima rada nuunaira nnau mmaanaivau viravai. Mmaanaivau vuu saivaata vooyaano sipuuvaa makee tuduu rau kieeravai. ³¹ Rau kioodoo iya Pauruusaa rupuuaara uduu rikioo Roomaa rapira vaidiiya kieetaivo mmuakiaa gioonna kiaapu Yerusareemaiya sabi kua sabi kua ruairata ruairata tuuvaa rikioo ³² akiiraama ari rapira vaidiiyaata iyara haitaturaiyaatama vitoo seenoo gioonna kiaapuuyasi viravai. Vuduu gioonna kiaapuuya innaatama rapira vaidiiyaatama teeda Pauruusaa ripiida rupuuvaa pikieeravai.

³³ Pikiooduu kieeta vaidiivo Pauruusaa vainiivau dioo vainno ari rapira vaidiiya tuduu iya yaagueeqa yeena taaravaitana varada inna ranaa rau kioodoo kieeta vaidiivo Pauruusaa gioonna kiaapuuya yaparainno tunoo: Aanna gioononnee? Ivo dee mmoori maisavai iivainnee? ³⁴ tuduu rikiada vooyaano nuunaida ngiari vo kuavai puaisakama aayanna reeda tuduu vooyaano ngiari vo kuavai tiravai. Iya puaisakama sabi kua sabi kua ruairata ruairata tuuvaa kieeta vaidiivo hama Pauruuso uu kua oyaivaa arinaima rikieerama kioo ari rapira vaidiiya tuduu iya Pauruusaa vitada rapira vaidiiya nnauvakira viravai. ³⁵ Vida iriivaa rooru kioovau kuaara uduu gioonna kiaapuuya ututuuma

kiada tukikaakama kiada inna ruputu kiaara uuvaara rapira vaidiyya inna taina raida ngiari nnauvakira viravai. ³⁶ Vuduu mmuakiaa gioonna kiaapu inna vata rada vuuya puisakama aayanna reeda varida tunoo: Ruputu kikiu putuaivee, tiravai.

Pauruusaa kua pinaaki yapooduu irisai kuaivaa tiravai

³⁷ Tida varuduu rapira vaidiyya Pauruusaa vitada ngiari rapira nnauvaki kuaaree kiaa uduuu Pauruuso iya kieeta vaidiivaa tunoo: Na aita kua kiaunnee? tuduu rikioo kieeta vaidiivo inna sai tunoo: Mo a Ereengaa kua kiannakuannee? ³⁸ Hama a Iyiipaa vaidikuannee? Vo suai vaidi Iyiipa voovoono kaayau gioonna kiaapu (4000) kua tuduu iya Roomaa kieetaivaara nnannatooduu iya kaayau rapira yau suruuyauvaa utuuvaa iya vitoo koo mmuyai gaanga yoosinnaivaki viravai. Aanna a ii vaidikuannee? ³⁹ tuduu rikioo Pauruuso inna sai tunoo: Hameetavee. Na Yutayaa vaidivai. Ni noova Kirikiaa mmataivau vau yoosinna Tarasaadiri ni mmateeravai. Na yoosinna pinaivakidiri ngiavai. A tinai fai na gioonna kiaapuuyaataama kua tinarannee? ⁴⁰ tuduu rikioo ee-oo tuduu Pauruuso iriivaa rooru kiiovau dioo vainno gioonna kiaapuuya kua pikiaateeraivaara ari yaakuuvaitanaadiri ruvuatauduu iya kua pikiooduu ivo ngiari kua Eporaivakidiri iya kiaa mmioo tunoo:

22

¹ Vaidi ni gata vayaa ni koo vayaiyaso, kua pinaivaa niiki yapaivaa irisaiivaa na kua tinai ngia rikiaatee, ² kiaa kioo ngiari kua tuanaa Eporaivakidiri tuduu rikiooduu yoketauduu hama kua tiraida kua seemuaa varuduu Pauruuso kava iya tunoo:

³ Na Yutayaa vaidivai. Ni noova mmata Kirikiaa vau yoosinna Tarasaadiri ni mmateeravai. Na ivaki pikiee numa aa Yerusareema aavaki hara kiee varieenana vaidi nnoonna Kamarieeraasi kuaaduu ivo ni vitairavai. Vitainno ti rubuungainna mmaanna tuu kuaivaa yaagueeqama ni gaa ni muduu na aanna makee ngia variayia ngii roosiima Anutuugaara yaagueeqaina inna kuaivaa rikiee puisakama utiravai. ⁴ Utuee gioonna kiaapu Yisuunna aataruuvau nuauya mmoori maisaiivaa iya mmiee iya ruputinara iiravai. Ruputinara iina variee gionnaiyaata vaidiyyaatama utu raririina oovi nnauvaki yapeeravai. ⁵ Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaivoota kua yeena raira vaidiyyaatama aa na ataa kua kiau aavaara kutaavaivee kiaavai. Ngia oro iya yaparaida rikikiai fai iya kutaavaivee kiaaravee. Nnaaru iya yanaiyauvaa ngiari seena vaidi Yutayaa vooya Damasakuusa varuuyani ni mida ni titooduu na varee viee gioonna kiaapuuya utu raririina kiee yeenaivaadiri ranaa rau kiee iya vitee kava vara ranee numa Yerusareema yapa kinai iya ruputuateravaara na viravai.

Pauruuso ari hanigioo karaasavai varuu kuaivaa iya kiaa mmiravai
(Aposoroo 9:1-19; 26:12-18)

⁶ Na viee viee yoosinna Damasakuusa vainima kuaaduu ikianna tammaa tuanaa ngiau aapuuvakidiri mmeekia ari vookarauvo niyyaa ruvuahooduu ⁷ na viee varee mmataivau vaina rikiaduu Yisuuva niita kua tiao tunoo: Sauruuso, e aaniira maisa mmooriivaa ni iinarainna iikiannanee? ⁸ tuduu rikiee na sai inna yaparaina kiaanoo: Udaanga-o, a gionnoonna kiannanee? kiaaduu rikioo ivo ni kuaivaa sai tunoo: Na Nasareetaa vaidi Yisuuvaano aita kua kiauunoo. A mmoori maisaiivaa ni iinarainna iikiannanoo, ⁹ tuduu rikiada vaidiyya ni tasipama vuuya mmeekiaivaa nnaasu teeda ivo niita kua tuu kuaivaata inna nnuunaivaatama hama arinaima rikieeravai. ¹⁰ Hama rikiooduu na yaparaina kiaanoo: Udaanga-o, na dee mmoorivai iikiannanee? kiaaduu rikioo ivo ni sai tunoo: Diitee oro yoosinna Damasakuusa varianee. Ivaki a varinai na nene yaata utuauvaugiataama i mminara mmoori mmuakiaayavai vaidi voovai kiaa mmioo too ivoono fai i kiaa i mminaravee, ¹¹ tuduu rikioo mmeekia ari vookarauvo niyyaa ruvuahooavaara ni avuuo upisuuduu ni tasipama vuuyaano ni yaakuuvaidiri utida ni vitada Damasakuusa viravai.

¹² Vaidi voovai nnutuuvu Ananiaaso Anutuugaara yaagueeqaira vaidivai varioo ti mmaanna tuu kuaivaa uduuu vaidi Yutayaa Damasakuusa varuuya innara yoketaa vaidi-vaivee tiravai. ¹³ Tuu vaidi ivoono niisi ngioo ni vainima dioo vainno ni tunoo: Sauruuso, ni seena-o, kava ai avuuvaa taanee, tuduu tuu saivaata ni avuuvaa kava tuginnama tee reeri inna taaduu ¹⁴ ivo ni tunoo: Ti rubuungainna Anutuugo vaa i mmataama kiauivai. A inna yaata utira kuaivaa tee rikiee inna mmoori vareera Vaidi Safuuma Variraivaa tee inna kua tuanaivaa rikiaannaivaara i mmataama kiauivai. ¹⁵ Fai a inna mmayaayaivaa mmuakiaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiee a taanna rikiaannaivaaraatama fai iya kiaa mminaravee. ¹⁶ Aanna makee aaniira a faannainna variannanee? Diitee nnooriivaa varaanee. Nnooriivaa varee inna nnutuuvaa tino rikioo Anutuugo i mminnamminna maisaiyauvaa rugaantaravaivee, tuduu rikiee na iiravai.

Pauruuso ngiari vooipinnaa gioonna kiaapuuyasi viravai

¹⁷ Na kava vara ranee numa Yerusareema variee oro nuunaira nnau pinaivaki variee yaaku varee variaaduu ni tinni avuuvo hanigooduu ari vookarauvaa taaduu ¹⁸ Udaanga Yisuu Kirisiiva ni too vainno ni tunoo: Makee tinai diitee kuanee. Gioonna kiaapu aavaki variaya a niyara tinai rikiada hama rikiaaraivaara diitee Yerusareema pikiee vo yosinnavaki kuanee, ¹⁹ tuduu rikiee na sai kiaanoo: Udaanga-o, vaa aavakinnaiya na iikiauva teeda rikiaavai. Nnaaru iya nuunaira nnuuyavuki mmuakiaaya aiyara kutaavaivee tuuya na utu raririima mmaanai kiee iya ripiiravai. ²⁰ Iya aiyara kua tira vaidi Sitipaanaa ruputuduu putuu suaivaki na inna ruputuu vaidiiya uyira raira varaayaa uyuuyavuaa utu kiee diee vaina ee-oo kiaaduu iya inna ruputuduu putiravaivee. Na itaa kiaavaa rikiadaata fai iya ni kuaivaa rikiaaravee, ²¹ kiaaduu rikioo Udaangaivo ni tunoo: Kuanee. Na i titanai ngieera ngiari voopi variaa gioonna kiaapuuyasi kuanee, tiravaivee.

²² Pauruuso itaa kua tuduu iya rikiaatauduu rikiadada aa nnaagiai aavaa ivo tuu kuaivaara iya nnnannatooduu pinaa kua tida tunoo: Vitada kuatee. Ruputu kikiu putu-aiivee. Sa itai vaidi ivo mmatayaa ti tasipama variaivee, ²³ kiaa kiada iya nnnannatoovaara iya puaisakama aayanna reeda ngiari uyira raira varaayaa uyuuyavuaa rabara kiada panupanuuda kufukuufaiyavuaa habara ngiauvau reera kagaari kagaariida variravai.

²⁴ Kagaari kagaariida varuduu Roomaa rapira kieetaivo ari ngiaammuauya tuduu inna vitada ngiari nnauvakira viravai. Vida ngiari nnauvaki yapa kioodoo iya kieetaivo iya tunoo: Inna ripiikio Yutayaiya innara pinaa kua kiaa oyaivaa ariinoo tinai ta rikiaaravee, ²⁵ tuduu yeenaivaadiri inna ranaa rau kiada ripiikiaara uduu Pauruuso rapira vaidi kieeta voovai ivaki duuvaa tunoo: Ngia vaidi voovoono Roomaa yanaivaa utiivaa ripi-ikiaavainnee? Ngia vaidiiya hama kua pinaaki yapeerada sabi ripiikiaavainnee? Ngia iikiaa mmoori aataruuvo itaivainnee? ²⁶ tuduu rikioo ii vaidi ivo ari kieeta tuanaivaasi vioo tunoo: E aaniivai iinarainna iikiannannee? Aa vaidi aavo Roomaa yanaivaa varai vaidivaivee, ²⁷ tuduu rikioo kieeta vaidiivo Pauruusaasi vioo inna yaparainno tunoo: Ni gaa ni mianee. A kutaa Roomaa yanaivaa varaanna vaidikuannee? tuduu rikioo inna sai tunoo: Kutaa na varauvaivee, ²⁸ tuduu rikioo kieeta vaidiivo tunoo: Na pinaa sikauyavuaa kagaari kiee Roomaa yanaivaa varauvaivee, tuduu rikioo Pauruuso tunoo: Ni napoovaano Roomaa yanaivaa varoovoono ni mmata kioodoo na variee yanaivaa varaivaara na Roomaa vaidivai variauvai. Na ivaa varauvaara aanna i yaatarauvaivee, ²⁹ tuduu rikiada ivo itaa kua tuu saivaata vaidiiya inna ututuuma kiada inna yaparaida ripiikiaara uuya hayida oro ngieerayaa diravai. Duduu kieeta vaidiivootama aaturavai. Pauruuso Roomaa vaidivai vaa iya yeenaivaadiri inna ranaa rau kiovaara kieeta vaidiivootama aaturavai.

Pauruuso kua yeena raira vaidiiya avuuyavunu diravai

³⁰ Vauya patauduu kieeta vaidiivo Yutayaiya Pauruusaa kua pinaana yapoo kua oyaivaa rikiaanaraivaara ari ngiaammuauya tuduu iya Pauruusaa ranaa rau kioo yeenaiyavuaa rukuasaa kioodoo Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata kua yeena raira vaidiiyaatama tuduu nuunauduu Pauruusaa vitoo tuma iya avuuyavunu kioodoo dioo vairavai.

23

¹ Pauruuso dioo vainno kua yeena raira vaidiiya too nnaasu vainno iya tunoo: Ni seenayaso, na yaata utuee na mmannammannama kiee Anutuugaa avuuvau yoketaama nnaasu variaa ree ngiee ngiee aanna makee homo na yoketaama variaivaivee, ² tuduu rikioo vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaivaa nnutuuvo Ananiaaso vaidiiya Pauruusaa vainima dida vauya inna kuasiivaa rutuukiatera tuduu ³ rikioo Pauruuso inna tunoo: Fai Anutuugo sai i ruputinaravaivee. A sikau hanikia maisaivau poosa nnoori yoketaivaa siikakiaivaa roosiikiannakuavee. I aakiaivaki maisainoo. A variee Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaara kua pinaivaki ni yapa kiaannanoo. Mo vaidiiya ni ruputuateraivaara a tiee Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa hatokaannanoo, ⁴ tuduu rikiada vaidiiya inna vainima dida vauya Pauruusaa tunoo: Mo a Anutuugaara kati puara hudeera kieeta tuanaivaa maisa kua kiannanoo, ⁵ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Ni seenayaso, ivo Anutuugaara kati puara hudeera kieeta tuanaivai variivaa hama na tee rikiavai. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno ivaara tinoo: Sa ai seenaiya kieeta vaidiivaara kua maisaivaa kiane, tiivaivee.

⁶ Pauruuso itaa kua kiaa kioo kua yeena raira vaidiiya arinaima tooduu vooya Sat-uukaiya varuduu vooya Farisaiya variravai. Varuduu ivo pinaama iya tunoo: Ni seenayaso, na Farisai vaidivai. Ni kookiaiya Farisai vaidiia mmaapuvai na vari-aunoo. Anutuugo tinai vaidi putuuya kava diitaaraivaara na yaagueeqama kiauvaara aanna makee vaidiiya kua pinaivaki ni yapaanoo, ⁷ tuduu tuu saivaata Farisaiyaata

Satuukaiyaatama ngiriyyara ngiriyyara airi kua airi kua tida vooyaano ngiari voovaugiataama yaata utiravai. ⁸ Satuukai vaidiyya makemakee tunoo: Anutuugo tinai putuaiya hama kava diitaaravee, kiaa kiada vo kuavai keenaa tunoo: Hama mmannasaiyaata aangeriyyaatama variaano, tuduu makemakee Farisaiyaano tunoo: Fai putuaiya kava diitaaravee, kiaa kiada aangeriyyaata mmannasaiyaaraatama tunoo: Variaano, tiravai. ⁹ Ivaara iya sabi kua sabi kua ruairata ruairata tuduu Farisaiyakidiri vooya kua mmaanna kiaa mmiraiya dida vaidi yaagueegama tunoo: Ta taunnano aa vaidi aavo hama koonnama varinoo. Mmannasavonnee aangeraiivo innaata kua tiivo mo inna dataivainnee? ¹⁰ kiaa kiada iya pinaama buaaru tida varuduu Pauruusaa utu ratokakiaara uvaara rapira vaidiyya kieetaivo yaata utuoo aatuunno ari rapira ngiaammuaaya tuduu vida gionna kiaapuuya nuuna aakiaivakidiri Pauruusaa utu raririima rada ngiari nnauvaki yapeeravai.

¹¹ Yapa kiooduu heenaki Udaanga Yisuu Kirisiiva Pauruusaa vainima duoo vainno inna tunoo: Yaagueegama variane. Vaa aavakinnaa gionna kiaapu Yerusaremaiya niyyara yaagueegama kiaa mmiannavai. Fai a viee mmuaikaraama yoosinna Rooma ivaki variyaiya kiaa mmunaravaivee, tiravai.

Vaidiyya Pauruusaa mmaara kua yeena rairavai

¹² Patauduu vaidi Yutayaiya nuunaida Pauruusaa mmaara kuaivaa tida kua kutaivaa tasipama kua kiaa teerama kieeravai. Hama iya yeenna nnooriivaa nneerama kiada Pauruusaa ruputu kiada nnaagiai yeenna nnoori nnaara kuaivaa kua kutaivaa tasipama tiravai. ¹³ Vaidi itaa kua tuuya taara vaidi yuku yaaku taika kiooyaano (40) nuunaida kua kutaivaa tasipama tiravai. ¹⁴ Kua kutaivaa tida Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama vida tunoo: Ta nuunaida hama yeenna nnooriivaa nneerama kiada Pauruusaa ruputu kiada nnaagiai yeenna nnoori nnaara kuaivaa yaagueegama kutaavaivee kiaunnvai. ¹⁵ Ngieenoo kua yeena raira vaidi kieetaiyaata Roomaa rapira kieetaivaatama unnakua tida kiatee: Pauruusaa vitee tiisi nninai ta inna yaparaida kua oyaivaa tuqinnama rikiaaravee, tikiai vitada vainima nnikiai ta inna ruputuaaravaivee, tiravai.

¹⁶ Iya itaa kua tuduu rikioo Pauruusaa nnaudiivo iya kua kutaavai tuu kuaivaa rikioo vioo vioo rapira vaidiyya nnauvaki oro Pauruusaa kiaa mmiravai. ¹⁷ Kiaa mmuduu rikioo Pauruusoo kieeta vaidi voovai aayanna tuduu innasi nnuduu rikioo inna tunoo: Aa ngiaammuaa aavaa vitee kieeta tuanaivaasi kuanee. Vino iya kua voovai inna kiaa mmunaravaivee, ¹⁸ tuduu rikioo kieeta vaidiivo inna vitoo kieeta tuanaivaasi vioo inna tunoo: Oovi nnauvaki varii vaidi Pauruusoo niyyara tikiai na numa rikiauko tinoo: Aa ngiaammuaa aavaa vitee kieeta vaidiivaasi kuanee. Vino iya kua voovai inna kiaa mmunaravaivee, tikiai rikiee na inna vitee aisi ngiaunoo, ¹⁹ tuduu rikioo kieeta vaidi tuanaivo ngiaammuaavaa yaakuuvau utuoo inna vitoo ngieera voovau vioo inna yaparainno tunoo: A aanii kuavai ni giaa ni minarainna kiannannee? ²⁰ tuduu rikioo inna sai tunoo: Yutayaa vaidiyya turau i yaparakiaraivaara vaa kua kutaa yeena rau kiaavai. Fai iya turau unnakua tida i yaparaida kiara: Pauruusaa vitee tiisi nninai ta inna yaparaida kua oyaivaa tuqinnama rikiaaravee, kiaaravai. ²¹ Ai yaatu sa iya kuaivaa rikiaanee. Taara vaidi yuku yaaku taika kiayi (40) haumaki varida Pauruusaa mmaara faannaida variaavaara sa iya kuaivaa rikiaanee. Iya yeenna nnooriivaa hama nneeraida Pauruusaa ruputu kiada nnaagiai yeenna nnoori nnaaraivaara ngiari kua kutaivaa kiaavai. Vaa iya teerama kiada a ee-oo kianeera faannaida variaavaivee, ²² tuduu rikioo kieeta vaidiivo inna tunoo: A ni giaa ni mianna aavaara sa vaidi voovai kiane: Na inna kiaa mmiauvavee, kiane, kiaa kioo inna titooduu viravai.

Rusiiva Pauruusaa titooduu mmata kieeta Perekiinnasi viravai

²³ Vuduu kieeta tuanaivoono rapira vaidiyya kieetaivaitana aayanna rooduu innasi nnuduu ivaitana tunoo: Rapira vaidi kaayau (200) tida puara hoosayaa kareera vaidi vooya (70) tida mmataa utira vaidi kaayau (200) tikiai iya heenaki yoosinna Kaisariaa kuatee. ²⁴ Puara hoosa vooyavai Pauruusoo kuanaraivaara teeraida safuuma inna vitada mmata kieetaivaa nnuutuvo Perekiinnasi kuatee, ²⁵ kiaa kioo kieeta vaidiivaara Perekiinnani yanaivaa fafaara roo tunoo:

²⁶ Na Karautii Rusiivaano a ti kieeta vaidi yoketaivaa Perekiinna na aini aa yanaa aavaa fafaara raunoo. A yoketaamainna variannannee? ²⁷ Vaidi Yutayaiya aa vaidi aavaa utu kiada vaidi inna ruputuduu putinara uduu na rikiaaduu ivo Roomaa yanaivaa varai vaidivai varuuvaa na nini rapira vaidiyyaata viee inna vitee inna yoketaama yapa kieeravai. ²⁸ Yapa kiee kua pinaivaki inna yapa kioovaa na rikiaanaree kiaa inna vitee ngiari kua yeena raira vaidiyyasi viravai. ²⁹ Viee rikiaaduu iya ngiari kua mmaanna tuu kuaivaara yaata utida kua pinaivaa innaki yapeeravai. Yapooavaara na yaata utuee

kiaanoo: Ivo dee mmoori maisavai iiravaara ta oovi nnauvaki inna yapaarannee? Vara ta inna ruputikio putinarannee? kiaa kiee rikiaduu hama ivo mmoori maisa voovai uuvootairavai. ³⁰ Ngiaammuaivo ni giaa ni muu kuaivaa na rikiaduu iya inna mmaara kua kiaa yeena rau kieeravai. Na rikiee akiirauduu inna titaaduu aisi viravai. Vuduu na kua pinaivaki inna yapa kieera vaidiyya kiaanoo: Perekiinnasi vida kua pinaivaki Pauruusaa yapaatee, tiravaivee. Karautii Rusiiva yanaivaa fafaara roo itaa kua tiravai.

³¹ Fafaara rooduu rikiada rapira vaidiyya ivo iya kiaa mmuuvaugiataama iida heenaki Pauruusaa vitada vidada yoosinna Adipatirii yapa kiada ³² vauya patauduu yukuyaa nuaira rapira vaidiyya kava vara ranada ngiari nnauvakira nnduu hoosayaa nuairiyya Pauruusaa vitada ³³ yoosinna Kaisariaa ivaki vida mmatayaa reemi rada Karautii Rusiiva roo yanaivaa vaidi kieetaivaa mmida Pauruusaa vitada inna mmiravai. ³⁴ Mmuduu too yanaivaa yaarummua kioo Pauruusaa tunoo: Dee mmatavakidiri a ngiannanee? tuduu rikioo Pauruuso tunoo: Kirikiaa mmatavakidiri ni noova ni mmateeravaivee, ³⁵ tuduu rikioo Perekiiva tunoo: Kua pinaivaa aiki yapa kieera vaidiyya nnikiai rikiee fai na i kuaivaa rikiaanaravaivee, kiaa kioo tuduu ari ngiaammuaiva Pauruusaa vitada Herootaa nnau pinaivaki yapa kiooduu vooya innara haitatuuravai.

24

Yutayaa vaidiyya kua pinaivaa Pauruusaaki yapeeravai

¹ Yaaku sai suavai taika kiooduu Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaivaa nnutuuvo Ananiaaso vaidi yokovaa vooyaatama vaidi voovai kua mmaanna oyai arinaima rikioovaa nnutuuvo Tereturuunnaatama vitoo Kaisariaa viravai. Oro vaidi kieeta Perekiinna avuuvau dida vida kua pinaivaa Pauruusaaki yapoo kuaivaa inna kiaa mmiravai. ² Inna kiaa mmuduu rikioo Perekiiva tuduu Pauruuso nnduu Tereturuuva diitoo kua pinaivaa Pauruusaaki yapoo Perekiinna tunoo:

Ti kieeta yoketaakuavee. A tinni yoketaa vaidikua ti haitatuukiannani hama ta vo yoosinnaiyaata rapuunnava. A yaata yoketaakua mmoori yoketaivaa iinna variannano ti mmatavoo yoketaivoo. ³ Ta vo yoosinna vo yoosinna variaunnaa mmuakiaa suai a iikiannaivara ta sirigaida aiyara kua yoketaivaa kiaunnaano. ⁴ I pirisainoora hama na hokoba suavaa aita kua tinaravee. Na paanna kuavai tinai a tiyyara boo tee ni kuaivaa rikiaanee. ⁵ Ta taunnano aa vaidi aavo vuennavai. Ivo mmuakiaa yoosinnaiyavauki nuainno varioo ari kuaivaa Yutayaa gioonna kiaapuuya kiaa mmuduu innara oqooqo tida sabi kua sabi kua ruairata ruairata tiravai. Ivo Nasareetaa vaidiivaa aataruuvau nuairiyya kieetaivoovee. ⁶ Ivo ari voopinnaa vaidiivaa vitoo ti nuunaira nnau pinaivaki yapano ti nnauvo maisainoora tida ta inna utiravai. (Utida ti mmaanna tuu kuaivaara inna yaparakiara uuduu ⁷ rapiraiyya kieeta Rusiiva tuoo pinaama ti ruputu kioo inna vitoo viravai. ⁸ Vitoo vioo ti tunoo: Perekiinnasi vida kua pinaivaa Pauruusaaki yapaatee. Ivo itaa kua tiravai.) Fai eenoo aa vaidi aavaa yaparainna rikiano mmuakiaa kuavai ta innaki yapaunnaivo kutaavai vainaravaivee, ⁹ tuduu rikiada Yutayaa vaidi ivaki varuuyaatama Tereturuuva itaa tuu kuaivaara kutaavaivee tiravai.

Pauruuso Perekiinna avuuvau diravai

¹⁰ Tuduu vaidi kieetaivo Pauruuso kua kiaiveera kieetaivaa nnuyau ruduu rikioo Pauruuso tunoo:

Vaa na tauvai. A kaayau nuanu aa mmata aavau variaiyara dirakuavee. Ivaara neneeno kua pinaivaa niiki yapa kiaa irisai kuaivaa i kiaa i mmiauko ni yoketaivoo. ¹¹ Fai a iya yaparainai i kiaa i mmiaaravee. Na Yerusareema Anutuugaa ni ausa mmuduuyavavaa mminara kuaaduu yaakuuvaitana yukukidiri taara suai nnaasu taikeravai. ¹² Ti suai ivaki vaidi Yutayaiya ni tooduu hama na nuunaira nnau pinaivaki kaayau kua gioonna kiaapuuyaata tiee hama na iya nuunaira nnauyavakiaata yoosinnaiyavakiaatama gioonna kiaapuuya kuaaduu sabi kua sabi kua ruairata ruairata tiravai. ¹³ Kua pinaivaa make iya niiki yapaivo inna hama oyainnaatavai. Hama fai iya ivaa oyaivaa kooyaa i vitaakiaravai. ¹⁴ Na aa kua aavaa kooyaa i kiaa i mminaravee. Iya Yisuunna aataruuvau diri unnakua kiaa haubayama iikiia aataru ivau na nookiauvai. Ti rubuungainna Anutuugaa tuanaivaa na ni ausa mmuduuyavavaa mmiauvai. Mmuakiaa kuaiyavoo Anutuugaa mmaanna tuu kuaiivaki vaiyavuaata forofetaiya kuaivaki vaiyavuaatama na rikiee kiaanoo: Kutaavaivee, kiauvi. ¹⁵ Aa vaidi kua pinaana ni yapa kiaa aaya faannaida yaata utida kiaanoo: Mmuakiaa vaidi yoketaiyata maisaiyaatama putuavakidiri fai Anutuugaa tinai diitaaravee. Iya itaa kua kua kiada yaata utida faannakiaivaugiatama neetaata yaata utuee faannakiauvai. ¹⁶ Ivaara na Anutuugaa avuuvuunnaata gioonna kiaapuuya avuuyavunnaatama mmannammanna yoketaama iikiakoko hama maisama variraivo ni yaatana vaivai.

¹⁷ Na kaayau nuanu vooyauvai vo yosinnayauvaki variee kava vara raneer ngiee sikauyauvaa kati mmanna haipuuayani kaiyauvaa ni seena gioonna kiaapuuya mmiee Anutuugaara kati puaraivaa hudaanara nniravai. ¹⁸ Na mmaanna tuu kuaivaa hatokoovaa irisai iira aataruuvaa iima taika kiee puaraivaa hudee variaaduu vaidi Yutayaiya nuunaira nnau pinaivaki ni teeravai. Ni too suaivaki hama gioonna kiaapuuya ni suvuaida sabi kua sabi kua ruairata ruairata tiravai. ¹⁹ Vaidi Yutayaiya mmata Asiaivakidiri nnuuya nnaasu ivaki varida ni teeravai. Iya na koonnama iikiaivaa tootiri. Iyaano numa i avuuvau kua pinaivaa niiki yapaatirivee. ²⁰ Na kua yeena raira vaidiyya avuuyauvunu diee vakiaa suaivaki kutaa mmoori maisaivaa na uuvaa iya teeda kua yeena rautiri. Vaa tooya makee aavaki varida i kiaa i mmiaatirivee. ²¹ Na iya avuuyauvunu diee vakiaa suaivaki mmuaa kuavai nnaasu na aayanna ree kiaanoo: Anutuugo tinai vaidi putuaiya kava diitaaravaa kua kutaavavee kiauvaara aanna makee ngia kua pinaivaa niiki yapaano, tiravai. Ii na kiaa kua ivaa nnaasu fai iya i kiaa i mmiaaravavee.

²² Pauruuso itaa kua tuduu rikioo Perekiiva vaa Yisuunna aataruuvau nuu mmayaayaivaa arinaima rikioo iya kava kua kuaaravaa iya ooqoo tioo tunoo: Rapira kieeta Rusiiva nninai tee fai na ngii kuaivaa radudaanaravee, ²³ kiaa kioo vaidiivo Pauruusaa haitatuuvaa tunoo: Oovi nnaavaki inna yapa kiee kati yoketaama inna haitatuunna inna yuku yaakuuyauvunu yeena rairama kiee inna seenaiya hama innasi vai mminnaiyauvaa varada numa inna mmiaaravaa sa ooqoo kianee, tiravai.

Pauruuso Perekiiva Durusirooya avuuvaitanau diravai

²⁴ Vo suai voovaki Perekiiva ari nnaata Yutayaa gioonnaivaa nnutuuvo Durusiroonna vitoo numa varioo Pauruusaara tuduu innasi ngioo Yisuu Kirisinnara kutaavavee tuu kuaivaa ivaitana kiaa mmuduu rikieeravai. ²⁵ Rikiooduu Pauruuso safuuma variraivaa tioo vaidiyya ngiari mmamma iira aataruuvaa ooqoo tiraivaa tioo Anutuugo gioonna kiaapuuya yaparaira suaivo nninaraivaa tuduu rikiooduu Perekiinna aatuuduu tunoo: Aanna makee kuanee. Na yapooma teeno suai voovai kati vainai fai na aiyara tinai ngianee, ²⁶ kiaa kioo Pauruuso ari kati mmaana kuanaravaa sikau vooyauvai inna mmnaraivaa yaata utoo faannainno variravai. Ivo itaama yaata utuuvaara makemakee Pauruusaara tuduu innasi nnuuduu innaata kua tiravai.

²⁷ Iya itaama iida varuduu taara nuanu taika kiooduu vaidiivaa nnutuuvo Porikii Peseteeva kieeta vaidi Perekiinna mmaataivaa vareeravai. Varooduu rikioo Perekiiva Yutayaa vaidiyya mmoori yoketaivaa iinaree kiaa Pauruusaa pikiooduu oovi nnaavaki homo variravai.

25

Rooma kieetaivaasi Pauruuso na kuanaravee tiravai

¹ Peseteeva iya kieetavai numa varuduu taaravooma suaivo taika kiooduu ari yosinna Kaisariaa pikioo Yerusareema viravai. ² Oro varuduu Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi Yutayaiya kieetaiyaatama innasi nnida kava kua pinaivaki Pauruusaa yapoo kuaivaa inna kiaa mmiravai. ³ Kiaa mmi taika kiada yamaa kua yamaa kuaivaa tida inna yaparaida tunoo: A ee-oo tino Pauruuso Yerusareema nnino ti yoketaakiaivee, tiravai. Pauruuso aataru tammaivau nninai iya inna ruputuaaravaa iya kua yeena raida itaa kua tiravai. ⁴ Tuduu rikioo Peseteeva iya sai tunoo: Pauruuso homo Kaisariaa oovi nnaavaki varinoo. Kiisa suai fai na kava vara raneer ipi kuanaravai. ⁵ Tikiai ngiikidiri kieetaiyaata ni tasipama vida teekio Pauruuso mmoori maisaivaa uuvo vainai iya kava kua pinaivaki inna yapaatee, tiravai.

⁶ Peseteeva itaa kua kiaa kioo yaaku saivai sainaidiri taaravoomannee vara yaakuuvaitana suaivaa iya tasipama varuduu taika kiooduu kava vara ranoo Kaisariaa viravai. Vauvo patauduu kua radudeera nnaavaki oro ivaki varioo vaidiyya tuduu Pauruusaa vitada ⁷ innasi nnuuduu vaidi Yutayaiya Yerusareemadiri nnuuya kua pinaa kaayau ari vookarauyauvaa innaki yapada rikiooduu hama oyaiyauvootairavai. ⁸ Hama oyaiyauvootauduu Pauruuso iya kuaivaa irisaivaa tunoo: Hama na Yutayaiya mmaanna tuu kuaivaa hatokeeravai. Hama na nuunaira nnau pinaivaki mmoori maisaivaa iravai. Hama na Roomaa kieeta tuanaivaa kua aataruuvaa hatokeeravavee, ⁹ tuduu rikioo Yutayaa vaidiyya Peseteeva mmoori yoketaivaa iinaree kiaa ivo Pauruusaa yaparainno tunoo: A Yerusareema i kuatainnee? Fai a ivaki vainai aa kua aavaa kava aiki yapakiai fai na rikiaanarannee? ¹⁰ tuduu rikioo Pauruuso inna kuaivaa sai tunoo: Roomaa kieeta tuanaivaa kua pinaivaa radudeera nnauvo aanna ivovee. Vaa na aikiooma i avuuvau diaukai iya kua pinaivaa niiki yapaano. Eeno ni kuaivaa radudaannaivo inna yoketaavai. Vaa a taannavai. Hama na Yutayaiya aataruuvaa hatokeeravai. ¹¹ Na kua aataruuvaa hatokee mmoori maisaivaa iikiatiri. Eeno kiannani iya ni ruputuaatirivee.

Hama na putinaraivaara ooqoo kiau vai. Iya kua pinaivaa niiki yapaivo hama kutaavai vainoo. Hama vaidi voovoono yopeema ni vitoo iya mminaravai. Na Roomaa kieeta tuanaivaasi vino ni kuaivaa radudaanaravee, ¹² tuduu rikioo Peseteeva ari vaidi tinni yoketaiya tasipama kua kiaa kioo Pauruusaa tunoo: Inna aikioovee. A Roomaa kieeta tuanaivaasi kuane tina fai na i titanai kuanaravaivee, tiravai.

Pauruuso Akiripaaya Berenikiooya avuuvaitanau diravai

¹³ Suai nnaagai voovaki Yutayaiya kieetaivaa nnutuuvo Akiripaava ari nnaataivo Berenikiooya yoosinna Kaisariaa tiida Peseteeva kieetavai varuuvaara innara kua yoke-taivaa kiaaraivaara tiiravai. ¹⁴ Tuma varida rikiooduu Peseteeva Akiripaanna Pauruuso oovi nnauvaki varuu kuaivaa kiaa mmioo tunoo: Vaidi voovai oovi nnau aavaki variivaa Perekiiva pikiaikio homo hara kioo varinoo. ¹⁵ Na Yerusareema variaa suaivaki vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata Yutayaa yokovaiyaatama kua pinaivaki inna yapa kiada inna rupuaneera ni yaparairavai. ¹⁶ Yaparauduu na iya kiaanoo: Vaidiiva vaidi vooya kua pinaana inna yapaivaa hama ta Roomaiya tauraa inna rupu-taneera kiauannavai. Vaidi vooyaano numa kua pinaivaa vaidi voovaiki yapa kiaikio ivo iya kuaivaa irisai tikiai rikiaa ta iya kuaivaa radudaannavai. Roomaiya aataruuvo itaama vaivaivee, ¹⁷ kiaaduu rikiaa iya mmuakiaaya numa aavaki vauya patauduu na akiairaama kua radudeera nnauvaki oro variee kiaaduu iya Pauruusaa vitada nniravai.

¹⁸ Nnudu kua pinaivaki inna yapeera vaidiia diitooduu iya ari vookarau mmoori maisaivaki inna yapa kioovaara na yaata utuaaduu ¹⁹ ngiari Anutuugaara iira aataruu-vaara nnaasu innara iya nnannatooduu kua pinaivaki inna yapeeravai. Vaidi putuuvaa nnutuuvo Yisuunnara Pauruuso tunoo: Varinoo, tuuvaara innara iya nnannatooduu kua pinaivaki inna yapeeravai. ²⁰ Yapa kiooduu rikiee na kua oyaivaa rikiaanaravaara kumimakama kiee Pauruusaa yaparaina kiaanoo: A Yerusareema i kuatainne? Fai a ivaki vinai aa kua aavaa kava na rikiaanarannee? ²¹ kiaaduu rikioo Pauruuso ooqoo tioo ni yaparainno tunoo: Fai vaidiia ni haitatuukiai na Roomaa kieetaivaasi vino ni kuaivaa radudaanaravaivee, tuduu rikiee na haitatuura vaidiia kiaanoo: Inna haitatuukio yapooma aataruuvo kooyaa vainai na Roomaa kieeta tuanaivaasi titano kuanaravaivee, ²² tuduu rikioo Akiripaava tunoo: Aa vaidi aavaa kuaivaa ni rikiaatainoo. Neenoo inna kuaivaa rikiaanaravee, tuduu rikioo Peseteeva inna sai tunoo: Fai a turau inna kuaivaa rikiaanaravee, tiravai.

²³ Vauya patauduu Akiripaaya Berenikiooya ngiari uyira raira yoketauyavuaa vara uyu rau varada rapira vaidi kieetaiyaata yoosinna kieetaiyaatama tadadama nnida varuduu gioonna kiaapuuya iya teeda nnaasu vauduu kua radudeera nnauvaki nnida viravai. Oro varuduu Peseteeva ari ngiaammuauya tuduu Pauruusaa vitada nniravai. ²⁴ Nnudu rikioo Peseteeva tunoo: Kieeta vaidi Akiripaavaata mmuakiaa gioonna kiaapu aavaki variayaatama rikiaatee. Vaa ngia aa vaidi aavaa taavai. Mmuakiaa Yutayaa gioonna ki-aapu aavaki variayaata Yerusareema variayaatama kua pinaivaa innaki yapaaraivaara niita kua tiravai. Kua tida varida aayanna reeda tunoo: Rupu kioo putuaivee, tiravai. ²⁵ Tuduu na iya kuaivaa rikiaaduu hama ivo mmoori maisa iiravaara tida na kiaaduu hama inna rupuuduu putiravai. Ariinoo tunoo: Na Roomaa kieeta tuanaivaasi kuanar-avee, tuuvaara na inna titaanarivaara ee-oo tiravai. ²⁶ Na ivaara Roomaa kieetaivaani yanaivaa fafaara raanaree kiakoo hama kua oyaivootainoo. Kieeta Akiripaa-o, itaama vainai na i avuuvannaata aavaki variaya ngii avuuyavunuaatama inna vatee yapa kinai ngia inna kuaivaa rikiaada oyaivaa ni giaa ni mikiai na Roomaa kieetaivaani yanaivaa fafaara raanaravai. ²⁷ Vaidi oovi nnauvaki variivo hama tomeda ivo uu oyaivootaivaara na kati titano vino hama safuunaravaivee, tiravai.

26

Pauruuso Akiripaanna avuuvau ari kua irisavaa tiravai

¹ Tuduu rikioo Akiripaava Pauruusaa tunoo: Kua pinaivaa aiki yapaivaa irisavaa eenoo aiyara yaata utuee kuaivaa ni giaa ni mianee, tuduu rikioo Pauruuso ari yaakuuvaa raduda utuoo irisai kuaivaa inna kiaa mmioo tunoo:

² Ti kieeta Akiripaa-o, Yutayaa vaidiia mmuakiaa kua pinaivaki ni yapaivaa irisai kuaivaa makee na i kiaa i mminarivaara rikiauko ni yoketainoo. ³ A mmuakiaa Yutayaiya iikiaa aataruuyavuaa arinaima rikiaannaivaara na i kiaa i mminarivaara ni yoketainoo. Ivaara na yamaa kuavai i yaparaina kiaanoo: Tirooma variee ni kuaivaa rikiaanee, kiaanoo.

⁴ Na kiisayaa nini yoosinnaivakiaata Yerusareemaivakiaatama varia ree ngiee ngiee variauvaa vaa mmuakiaa vaidi Yutayaiya teeda rikieeravai. ⁵ Na variee vaidi Fari-saiya aataruuvaa iiravai. Ta vaidi Farisaiya Anutuugaara uu aataruuvaa iiravai. Ta

vaidi Farisaiya Anutuugaara uu aataruuvaa safuuma iida mmuakiaa gioonna kiaapuuya Anutuugaara uu aataruuvaa yaatareeravai. Na Farisaiya aataruuvaa tuqinnama uvvaa hokoba suai vaa vaidi Yutayaiya taavai. Ivaara iya kooyaa kiatainai aikiooma fai ivaara kjaaravai. ⁶ Nnaaru Anutuugo ti rubuungainna ari kua kaa teerama kioo kuaivaa iya mmuuvaaara na yaagueeqama yaata utuee faannakiauvaara aanna makee na aavau diee vakiaukai iya kua pinaivaa niiki yapaanoo. ⁷ Ii kua kaa teerama kioo kua ivaa ti oyai yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitanaakidiri diaunnaiya ta ivaa varaaraivaara yaata utida heenagieena ikiannagisanna Anutuugaa ti ausa mmuduuyaiyauvaa mmiaunnvai. Ti kieeta Akiripaa-o, na ii kua kaa teerama kioo kua ivaa puaisa utuee faannakiauvaara Yutayaa vaidiiya kua pinaivaa niiki yapaanoo. ⁸ Anutuugo tinai vaidi putuaiya kava diitaaraivaara ngia Yutayaiya kutaavaivee kiataama vaikiainnaata unnakuavee kiaanoo. Ngia aaniiraida itaa kua kiaannee? Kutaa kuavaivee.

⁹ Nnaaru neneenoo yaata utuaaduu nini yaataivoono tunoo: Nasareetaa vaidi Yisuunna aataruuvau nuairaiya maisa mmooriivaa iikiane, ¹⁰ tuduu na Yerusareema maisa mmooriivaa yaagueeqama iya iiravai. Uduu Anutuugaara kati puara hudeera vaidiiya ee-oo tuu yanaiyauvaa ni muduu na vatee Anutuugaa gioonna kiaapuuya vatee oovi nnauvaki yapa kuaaduu varuduu vaidi vooya iya ruputikiai putuateera tuduu neeta kiaanoo: Ruputikiai putuatee, tiravai. ¹¹ Kiaa kiee na kaayauneetu iya nuunaira nnauyauvaki nuaina iya Yisuunnara maisa kua kiateera na iya ripiina iya ruputuateera tiravai. Kiaaduu ni ausaivo kaayau iyara kapikaroovaara na ngieera vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki iya ruputinaraviravai.

Pauruuso ari ausa hanigioovaara iya kaa mmiravai
(Aposoroo 9:1-19; 22:6-16)

¹² Ti kieeta Akiripaa-o, ivaara na Damasakuusa viee Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiya yanaiyauvaa vatee viee variaaduu ¹³ ikianna tammaaduu mmeekia ari vookaravoo suaivaa mmeekiaivaa yaataroovo ngiau aapuuvakidiri niyaa ruvuuaahoo ni tasipama vuuyayaatama ruvuuaaheeravai. ¹⁴ Ruvuaahooduu ta mmuakiaaya mmataivaki vida varada vida na rikaaduu kua voovai Eporai kuaivakidiri niita kuaivaa tioo tunoo: Sauruuso, e aaniira mmoori maisa mmamma nniitareera aataruuvaa ni iikiannanee? Nakaaraivo puara burimakauvaa yau avaikaraivaadiri ruaikio rikioo ariiinoo ari yukuuvaadiri hatookio pinaa nniitaraivo innaki vaineema a mmamma nniitaraivaa ni iikiannaivo hama gjaaki vainoo. Aiki vainoo, ¹⁵ tuduu rikiee na sai kiaanoo: Udaanga-o, a gioononna kiannanee? kuaaduu rikioo ivo ni sai tunoo: Na Yisuuvavee. A mmoori maisaivaa ni iikiannanoo. ¹⁶ Diitee ngiau dianee. A ni mmoori vateera ngiaammuaivai na i mmataama kiaanaraivaara na aita kua kiaanoo. Makee a ni tee rikaannaivaaraata yapooma na i vitainaraivaaraatama gioonna kiaapuuya kaa mmianee. ¹⁷⁻¹⁸ Na i titanai a gioonna kaaapu Isairaiyasiaata ngiari vooppinnaiyasiaatama kuanaravai. A viee iya tinai arinaima rikiada upisi aataruuvau pikiada mmeekia tai aataruuvau vida Sataangaa yaagueeqaivaa pikiada Anutuugaa yaagueeqaivaa varaaraivaara na i titanai kuanaravai. A viee iya tinai iya niyara kutaavaivee tikiai na iya mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kinai iya Anutuugo ariinnee tii gioonna kaaapuuya tasipama variaaraivaara na i titanai kuanaravai. A vinai vooya aiyara nnannateekiai fai na i vatee yoketaivau i yapaanaravai.

Pauruuso ari mmooriivaara iya kaa mmiravai

¹⁹ Ti kieeta Akiripaa-o, na rikaaduu ngiau aapuuvakidiri kua ni giaa ni muuvaara hama na pikieeravai. Na iiravai. ²⁰ Iina tauraa Damasakuusa viee nnaagiai Yerusareema viee nnaagiai mmata Yutayaivakiaata ngiari vooppinnaiya mmataiyauvakiatama viravai. Viee na iya kaa mmiee kiaanoo: Ngiingii ausaiyauvaa hanigiada ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmida mmoori yoketaivaa iikiai fai gioonna kiaapuuya teeda kaaara: Vaa kutaa ausa hanigiaanoo, kjaaravai. ²¹ Na itaa kua kuaivaara na nuunaira nnau pinaivaki kuaaduu Yutayaa vaidiiya ni utu raririima rada ni ruputuara iiravai. ²² Ni ruputuara uu suaivakidiri Anutuugo ni tasipama varia roo ngioo ngioo aanna makee homo ni tasipama varinoo. Ivaara hama aaniivaara na aavaki diee vaina vaidi nnoonaiyaata vaidi kuminaiyaatama kuaivaa kiaanoo. Musiivaata porofetaiyaatama fai yapooma vainaraivaara fafaara roo kuaivaa nnaasu na kiaanoo. ²³ Musiivaata forofetaiyaatama Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara kiaanoo: Fai ivo mmamma nniitaraivaa varoo putiivakidiri ivannaadee kava diitaanaravai. Diitavoono mmeekia tai aataruuvaa gioonna kaaapu Yutayaiyaata ngiari vooppinnaiyaatama kaa mminal rikiada ausa hanigiakio iya vitoo yoketaivau yapaanaravaivee. Musiivaata forofetaiyaatama itaa kua tuu kuaivaa neeta mmuai kuaivaa kuaivaivee.

²⁴ Pauruuso ari tuu kuaivaa irisaivaa itaa kua tuoo varuduu rikioo Peseteeva puaisakama inna tunoo: Pauruuso, a yaata duunakuavee. A kaayau yanaiyauvaa

yaaruannanono i yaataivo duunainoo, ²⁵ tuduu rikioo Pauruuso inna sai tunoo: Ti kieeta yoketaa-o, hama na yaata duunavaivee. Na kiau kuaivo safuuma kutaa kuavai kiaunoo. ²⁶ Ti kieeta Akiripaava na kiau kua aavaara safuuma rikiaivaara na yaagueeqama innaata itaa kua kiaunoo. Vaa na tauvai. Hama na hataumaki ni mmooriiva iikiaivaara ivo mmuakiaavai too rikiaivaivee. ²⁷ Ti kieeta Akiripaa-o, a ti forofetaiya kuaivaara kutaavaivee kiannanee? Vaa na tauvai. A kutaavaivee kiannavaivee, ²⁸ tuduu rikioo Akiripaava Pauruusa sai tunoo: Anna makee a kiisa suai niita kua tiee yaata utuee kiannano: Ivo ausa hanigioo Yisuunna aataruuvau kuaiveenna kiannanee? ²⁹ tuduu rikioo Pauruuso inna sai tunoo: Mo kiisa suai na aita kua tinai a ausa hanigiaanaranee? Vara hokoba suai na aita kua tinai a ausa hanigiaanaranee? Hama neeta taunoo. Eetama gioonna kiaapu makee ni kuaivaa rikiaiyaatama ausa hanigiada ni roosiima variateeraivaara na Anutuugaata kua tiee yaaku varaunoo. Aa ni ranaa rau kioo yeenaiyauvaara hama na itaa kua kiaunoo. Na ausa hanigiauvaara itaa kua kiaunoo.

³⁰ Pauruuso itaa kua tuduu rikiada Yutayaiya kieetaivoota mmata kieetaivootama Berenikioovaata gioonna kiaapu vooyaataama diitada ³¹ mmaanai vida ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Aa vaidi aavo hama mmoori maisavai iikiai teeda rikiadaata iya inna oovi nnauvaki yapa kiada inna ruputikio putuaiveeraivaara iikiaano, ³² kiaa kiada Akiripaava Peseteenna tunoo: Hama aa vaidi aavo na Roomaa kieeta tuanaivaasi kuanaravee tutiri. Vaa oovi nnauvakidiri mmaanai tuoo vutirivee. Akiripaava itaa kua tiravai.

27

Pauruuso siipaivaki karoo Rooma viravai

¹ Ta mmata Itariaa kuaara kuaivaa kiaa yeena rau kiaannaduu rikiada vaidi haitaturaiyaano Pauruusaata ngiari vor vaidi oovi nnauvaki varuuyaataama vaidiivaa nnutuuvu Yuriinna mmuduuo haitaturavai. Ivoono Roomaa kieeta tuanaivaa rapira vaidi vooya kieetavai variravai. ² Varuduu ta yoosinnaivaa nnutuuvu Ataramutuu ivaki vida siipaivaki kareeravai. Ii siipa ivo mmata Asiaivau vau yoosinnaiyauvo nnoori siriivau vauvakira kuanara uduu ivaki ta karada viravai. Maketoniaa mmataivau vau yoosinna Tesoronikii diaa vaidiivaa nnutuuvu Arisarakaava ti tasipama viravai. ³ Vududuu heenaduu siipa aakiaivaki vakiaannaiya patauduu numa yoosinna Sitoona reemi raannaduu Yuriiva Pauruusaara yoketaingo innara ee-oo tuduu ari seenaiyasi vioo iyasidiri hama innasi vau mminnaiyauvaa vareeravai. ⁴ Varoo kava vara ranoo siipaivaki karoo vududuu siipaivo vupinnainidiri yuunnaivo nnuuvaara mmata nnooriivo ututuuma kioovaa nnutuuvu Kurooro hama yuunnaivo nnuupinnainningiaadiri viravai.

⁵ Vududuu mmata Kirikiaivaata Paburiaivaata yaatarada vidada oro mmataivaa nnutuuvu Rukiaa vau yoosinnaivaa nnutuuvu Mura ivaki siipaivakidiri reemi reeravai. ⁶ Reemi raannaduu Pauruusainna haitatuura kieetaivoono nuainnonno tooduu yoosinna Aresadiriava vaidiivaa siipaivo Itariaa kuanara uuvu inna too vauduu too tuduu ta ivaki karada viravai.

⁷ Kuaannaduu yuunnaivo utuduu hama ta seenada viraida tadadama kuaannaduduu suai vooyavai taika kioodoo ta yoosinna Naitaasa vainiivau vida taannaduu yuunnaivo pinaama utuduu ta kuaara kuaannaipinnai hama yopeema viraida ta mmata voovai nnooriivo ututuuma kioovaa nnutuuvu Keretee hama yuunnaivo nnuupinnainningiaa vidada mmata araivaa nnutuuvu Saramoona yaatareeravai. ⁸ Yaatarada nnoori tooyaidaa tadadama vidada oro yoosinnaivaa nnutuuvu Yoketaa Yoosinnavai vainima vau yoosinnaivaa nnutuuvu Rasiaa ivaki viravai.

⁹ Vida rikiaannaduu vaa hokoba suaivo taika kieeravai. Yutayaiya Anutuugaata kua kuaarivaara ngiari yeenna nneeraivaara ooqoo tuu suaivo vaa taika kieeravai. Ta rikiaannaduu iqii suai ivaki yuunnaivo pinaama utuduu nnooriivo ketekateenno varuuvaara Pauruuso ari yaata utuu kuaivaa iya kiaa mmioo tunoo: ¹⁰ Vaidiso, vaa na rikiauvai. Ta siipaivaki karada vikio pinaa mmuaararavo tiisi nnino hoonahaana mmuakiaa mminnaiyauvo siipaivaki vaiyauvo fai maisaino siipaivoota maisainai vaidi-yaata putuaaravaivee, ¹¹ tuduu rikioo Pauruusainna haitatuura kieetaivo hama Pauruusa kuaivaa rikieerainno siipa utuu vaidiivaa kuaivaata siipa nakaaravaa kuaivaatama nnaasu rikieeravai. ¹² Rikiooduu iya varuu yoosinnaiivaki yuunna utuu suaivo hama yoketaavaara vaidi kaayaunnaano siipaivaki karada yoosinna Ponikaa kuaara iiravai. Ponikaa yoosinna yoketaivo mmata Keretee vauduu ivaki siipaivo oro dira mmaataivo yoketaavai vauvaara iya ipira kuara iiravai. Iya ipi vida pinaa yuunna utira suaivo nnainnaata hatauma vaupinnai vara hiri variaarivaara yaata utiravai.

Yuunna yaamurukaivo siipaivaa utiravai

¹³ Tooya saivakidiri yuunna kiisaivo utuduu vaidiiya yoosinna Ponikaa kuaaraivaara yaata utida tunoo: Fai aikiooma ta kuaaravaivee, kiaa kiada siipaivaa utira ainaivaa nnukaivakidiri rada kiada siipaivaki yapa kiooduu mmata Keretee siriivau viravai. ¹⁴ Vuduu yuunna yaamuruka pinaivaa nmutuuvo Urakuroona mmataivakidiri ¹⁵ tuoo siipaivaa utuduu hama yopeema siipaivo yuunna nnuupinnainningiaa vuduu siipa utuu vaidiiyo siipaivaa utira yauvaa pikiooduu yuunnaivo siipaivaa utuduu yuunna vuupinnainningiaa viravai. ¹⁶ Vuduu mmata kiisa vovaatavai nnooriivo ututuuma kioovaa nmutuuvo Karauta hama yuunna utuupinnainningiaa vida kanuuvo siipaivaa araiivau vauvaa utu raririima siipa aakiaivaki yapaara iikiaannaduu ti mmuaararooduata ¹⁷ utu raririima aakiaivaki yapa kiada yeena yaagueeqaiyauvaa varada siipaivo havarataannarainnoo kiaa yeenaiyauvaadiri rairavai. Iya Ripuaa mmata siriivau nnooriivo rubaayoo siri nnuka muaraagaivaki siipaivo puaisakama uyu kioo dioo vaivoora kiaa aatuuda siipa buruqa pinaivaa rukuasaa kiada rapugiaa aakiaivaki yapa kiooduu yuunnaivo siipaivaa kati varoo viravai. ¹⁸ Vuduu yuunna yaamuruka pinaivo utududuu vakiaannaiya patauduu siipaivo nnoori aakiaana vivoora kiaa kiada hoonaa mmuaararooyauvaa vara kagaari kagaariida variravai. ¹⁹ Itaidada vakiaannaiya patauduu siipa mmoori vareera vaidiiya ngiari siipa iira mminnaa mmuakiaayauvai vara kagaari kieeravai. ²⁰ Kagaari kiooduu kaayau suaviki ta taannaduu hama suavootama aakiaipuaivootairavai. Hameetauduu yuunna yaamuruka pinaivo utududuu ta yoketaama vida aikiooma yoosinnaiivaki kuaaraivaara hama yaata utiraida pikieeravai.

²¹ Pikiooduu vaidiiya vaa hokoba suai yeennaivaa pikiooduu too Pauruuso numa iya avuuyavunu dioo vainno tunoo: Vaidiso, ta Keretee mmataivau varuu suaiivaki ngia ni kuaivaa rikiaataama kiadaata hama ngia ni kuaivaa rikiaada Keretee pikieeravai. Ngia tauraa ni kuaivaa rikiaatiri. Hama mmuakiaa ngii hoonaa mminnaiyauvo maisaitiri. Hama ngia koonnama variaatrivee. ²² Inna aikioo, ni kuaivaa rikiaatee. Sa ausa mmuaararakiatee. Fai hama vaidi voovoono putinaravai. Fai siipaivo nnaasu maisainravai. ²³ Aa heena aavaki na vaina tauko ni Anutuugaa na ni ausa mmuduuyauvaa inna mmiauvaa aangeraa voovoono tuma ni tinoo: ²⁴ Pauruuso, sa aatuunna varianee. Fai a Roomaa kieeta tuanaivaa avuuvau dinaravee. Rikiaanee. Anutuugo kati aiyara yoketaama yaata utiivaara iyo vaa aini iya mmataama kioo i mmuu mmuakiaaya i tasipama siipaivaki vari-aiya fai yoketaama variaaravaivee, tiivai. ²⁵ Vaidiso, aangeraiivo itaa kua tiivaara sa ngii mmuaararakiaivee. Anutuugo ni giaa ni miivaara na kiaunoo: Fai kutaa iyo iinaravaivee, kiauvai. ²⁶ Itaama vainainnaata fai ta hama safuuma kuaaravee. Fai yuunnaivo ti utinanai ta mmata nnooriivo ututuuma kiaivaa siriivau kuaaravaivee, tiravai.

²⁷ Suai yaakuuvaitana yukukidiri taarama taarama suaivo taika kiooduu heenaki yuunna yaamuruka pinaivo ti utuduu ta nnoori sorovuaraiivaa nmutuuvo Atiriivau kuaannaduu heena tammaiivaki siipa mmoori vareera vaidiiya yaata utida rikiooduu siipaivo mmataivaa vainima viravai. ²⁸ Vuduu rikiaada yaata utida aina mmuaararoovaa yeenaivaa haru kiada nnooriivaki kagaari kiooduu vuduu utu rada kiada tooduu nnooriivaki nnukaivo hokobavai (120) vairavai. Vauduu teeda vida kiisa suai kava mmataida tooduu nnooriivaki nnukaivo paannama (90) vairavai. ²⁹ Vauduu teeda sikau kaayau siriivau suvuuvau siipaivo vioo havarateenoora aatuuda siipa rakanaiivaki aina mmuaararooyauvaa taarama taarama vara kagaari kiada pataakiaiveera yaaku vareeravai. ³⁰ Yaaku vara taika kiada siipa mmoori vareera vaidiiya ngiari toovau siipaivaa pikiaada kuaaree kiaa iida kanuuvaa yeenaiyavunudiri nnoori verenoovau reemi yapa kiada iya kanuuvaki reemi raaree kiaa unnakua tida aina mmuaararoo vooyauvai siipa kieetaivakidiri vara kagaari kuaaraivaara unnakua tiravai. ³¹ Unnakua tuduu rikioo Pauruuso rapira vaidiiyaata iya kieetaivaatama tunoo: Siipa mmoori vareera vaidiiya hama siipaivaki varikiai fai hama ngia mmuakiaaya yoketaama kuaaravee, ³² tuduu rikiaada rapira vaidiiya kanuuvaa yeenaiyauvaa hatoka kiooduu vioo kieeravai.

³³ Vioo kiooduu patainara uduuu Pauruuso mmuakiaaya yeennaivaa nnaateera yaagueeqama kua tioo tunoo: Ngia yaakuuvaitana yukukidiri taarama taarama suaivaa yuunna yaamurukaivo taikaanaraivaara faannaida varida hama yeenna nneeravai. ³⁴ Ivaara na yaagueeqama kiaunoo. Ngii yeenaiyauvaa nnaatee. Nneekio ngii yaagueeqainai yoketaama kuaaravai. Ngia vida hama koonnama kuaaravai. Yoketaama kuaaravee, ³⁵ kiaa kioo Pauruuso yeenna bereetaivaa varoo iya avuuvau Anutuugaata kua yoketaivaa kiaa kioo kusii kioo nneeravai. ³⁶ Nnoo varuduu teeda mmuakiaaya kiisama iya yoketauduu iyaatama yeennaivaa nneeravai. ³⁷ Ta siipaivaki variaanna vaidiiya kaayau (276) varida yeenna nneeravai. ³⁸ Nnaa taika kiada iya kaayau yeenna vuuitaiyauvaa vara kagaari kiooduu siipaivo papakaanauduu viravai.

Nnooriivo siipaivaa rummua ruvuvarata kieeravai

³⁹ Vududu patauduu siipa mmoori vareera vaidiyya mmataivaa reeti teeda kumi-makaida tooduu mmataivo nnooriivaa sainai sainai vauduu teeda ivaki siipaivo siriivau oro duoo vainaraivaara yaata utida ⁴⁰ aina mmuaararooyauvo nnooriivaki vauyauvaa yeenaiyauvaa hatoka kiada nnooriivaki pikiada nnoori ruvuseera yatari sagaiyuvunu yeena rau kiooyauvaa rukuasaa kiada siipa kieetaivaki buruqa vauvaa vara ngiau haru kiooduu yuunnaivo utoduu siipaivo safuuma nnoori siriivakira viravai. ⁴¹ Nnoori siriivau kuanaree kiaa vioo vioo nnoori aakiaivaki nnuka muaraagauvaki siipa kieetaivo puaisakama uyu kioo dioo vainno hama hanigiaataama kioo vauduu nnooriivo pinaama ketekaatenno siipa rakanaiavaa varoo sainai ruoo sainai ruoo ruoo siipa rakanaiavaa rummua ruvuvarata kieravai.

⁴² Ruvuarata kiooduu siipa aakiaivaki oovi nnauvaki varuu vaidiyya nnooriivaki sui roommu kiada ivaa karada ngiari toovau vivoora rapira vaidiyya iya rupertuduu putuaara uduu ⁴³ rapira vaidiyya kieetaivo Pauruusaara yoketainno inna rupertivoora iya oooqo tiravai. Oooqo kiau kioo vaidi nnoori kareera aataruuvaa tuqinnama tooya tuduu nnooriivaki sui roommu kiada nnooriivaa karada kati nau viravai. ⁴⁴ Vuduu nnaagiai hama nnoori kareera aataruuvaa tooya siipa araiyauvo nnooriivau vauyauvaa utida nnooriivaa karada kati nau viravai. Vuduu ta eyommaaya itaama kati yoketaama mmataivau viravai.

28

Ta yoo sinna Meretee viravai

¹ Vida rikiaannaduu mmata nnooriivo ututuuma kioovaa nnutuuvo Meretee vauduu ² gioonna kiaapu mmaayootaiya tiyara pinaama yoketauduu vati ruduu ririkia utuduu iya ikia tiini hara kiada tiyara tuqinneeravai. ³ Tuqinnooduu Pauruuso ikia aangan-garaiyauvaa porooma utuoo numa ikiaivaki kiooduu too inna totookauduu ivakidiri yapai quaiha roosuuvo Pauruusaa yaakuuvau unnu kioo vairavai. ⁴ Unnu kioo vauduu mmaayootaa gioonna kiaapuuya ivaa teeda ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Kutaa, aa vaidi aavo vaidiyya ruputikiai putuaa vaidivai. Irisai hama inna variravootainoo. Ivo nnooriivau ngioo hama putavai. Aa yapai aavoono inna gutu kino putinaravee, ⁵ tuduu rikioo Pauruuso yapaivaa ari yaakuuvaidiri rummua ruvuusaa ikiaivaki kiooduu hama kiisama inna yaakuuvo nniitareravai. ⁶ Hama nniitarooduu gioonna kiaapuuya inna mmammaivo yootano ivo putuainaree kiaa kiada hokoba sui faannaida varuduu hama inna mmammaivo yootoduu hama ivo putuduu keenaa innara yaata utida tunoo: Ivo anutuuvovee, tiravai.

⁷ Tuduu ta nnoori siriivau variaannaduu mmata kieetaivaa nnutuuvo Pupiriinna mmataivo vainima ivau vairavai. Vauduu ta innasi kuaannaduu ivo tiyara yoketaama tuqinnooduu taaravooma sui ta inna tasipama variravai. ⁸ Varida taannaduu Pupiriinna koova nniitarooduu ari mmaataivau nnaasu vainno varuduu inna mmammaivo ikiayanaa tooduu naara duduuduu rikioo Pauruuso inna nnauvaki vioo innara yaaku vara kioo ari yaakuuvaitana innayaa utuduu inna nniitaroovo taikeeravai. ⁹ Taikooduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapu nniitaroooya ii mmata nnoori ututuuma kioo mmata ivaki varuuya nnuudu iyaatama iya nniitaroooyauvaa tuqinneeravai. ¹⁰ Tuqinnooduu iya mminnaa vooyauvai kati ti mmuduu yapooma ta siipa voovaki karaara iikiaannaduu iya hama tiisi vau mminnaiyauvaatama kati ti mmiravai.

Pauruuso Meretee pikioo Rooma viravai

¹¹ Taaravooma kuraaga taika kiooduu siipa yoo sinna Aresadiriadiri nnuuvaa nnutu-uvu Unnakua Anutuu Gaabiivaitana nniravai. Tauraa yuunna utuu suaivaki ii siipa ivo mmata Meretee varioo faannairavai. ¹² Faannaududuu suaivo yoketauduu tiisi nnuudu ta karada vidada yoo sinna Surakusu ivaki reemi rada taaravooma sui variravai. ¹³ Vari kiada kava siipaivaki karada vidada yoo sinna Rekii vakiaannaiya patauduu yuunnaivo sai tooyannidiri utuduu kuaannaduduu taara suaivaitana taika kiooduu yoo sinna Potioori viravai. ¹⁴ Oro reemi rada nuaida taannaduu vaa ausa hanigieera gioonna kiaapuuya ti teeda vauduu rikiaannaduu tunoo: Tiisi nnida mmuaa Sudaagavai ti tasipama varida kuatee, tuduu rikiada oro mmuaa Sudaagavai iya tasipama vari kiada Rooma aataruuvau viravai. ¹⁵ Vida variaannaduu Roomaa vaidi vaa ausa hanigiooya ta ngiaannaivaa rikiada tuma yoo sinna Apiporoo yookaira mmatuuyavaki vida nnida vaira nnau taaravoomaiyavaki ti sunaara saidiri nniravai. Nnuudu Pauruuso iya too Anutuugaara yoketaavaivee tuduu inna ausa mmuaararoovo yoketairavai.

Pauruuso Rooma variravai

¹⁶ Yoketauduu ta vidada oro Rooma hara kiada variaannaduu nnau voovaki Pauruuso hara kioo varuduu rapira vaidi voovono inna haitaturavai.

¹⁷ Haitatuuduu taaravooma suaivo taika kiooduu Pauruuso Yutayaa vaidi ivaki varuuya kieetaiya tuduu innasi nnuduu iya tunoo: Ni seenayaso, hama na ti seenaiyara mmoori maisaivaa iiravai. Hama na aataruuyauvaa ti rubuungainna ti mmuuyauvaa hatokeeravai. Hama hatokaaduu Yerusareema varuu vaidiiya kati ni utu raririima rada Rooma rapira vaidiiya mmuduu iya oovi nnauvaki ni yapeeravai. ¹⁸ Yapa kiada ni yaparaida tooduu iya ni ruputuara kua oyaivo hameetauduu iya mmaanai ni titaara uduu ¹⁹ Yutayaa vaidiiya ooqoo tiravai. Ooqoo tuduu hama vo aataruuvootauvaara na Roomaa kieeta tuanaivaasi nninaraivaara yaparairavai. Hama na nini seena tuanaiyaki kua pinaivaa yapaanaraivaara aapi nninara tiravai. Kua pinaivaa niiki yapoovaa radudaanara na aapi nninara tiravai. ²⁰ Ti kua ivaara na ngii tee ngiita kua mmaravee kiaukai ngiaavai. Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara Isarairaa gioonna kiaapuuya faannaida variaaraivaara vaidiiya aa yeena aavaadiri ni rau kieeravaivee, ²¹ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Hama ti seena Yutayaiya aiyara yanaiyauvaa tiini fafaara kiaavo tiisi nniivai. Ti seena vooya hama ivakidiri nnida aiyara maisai mmayaayauvaa ti kua ti mmiaavai. ²² Vaa ta rikiaunnavai. Aa iya Anutuugaayaadiri unnakua kua haubayama kua aataru aavaara mmuakiaa gioonna kiaapuuya vo yosinna vo yosinnaiyauvaki maisa kua kiaavai. A ivaara yaata utuee tinara kuaivaa ti rikiaatainoo.

²³ Iya itaa kua kua kiada kava innaata kua kiaara suaivaa mmataama kiada oro varida tooduu iya mmataama kioo suaivo nnuduu kaayau vaidi Yutayaiya Pauruuso varuuvaki nniravai. Numa ivaki varuduu Pauruuso heenanaanna Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmayaayauvaa iya kua mmududuu heenairavai. Iya Yisuunnara kutaavaivee kieeteeraivaara Pauruuso Musiia mmanna kuaivaa fafaara roovakidiriata forofetaiya roo kuaivakidiriata Yisuunnara iya kua mmiravai. ²⁴ Kiaa mmuduu rikiada vooyaano tunoo: Kutaavaivee, tuduu vooyaano tunoo: Unnakuavaivee, tiravai. ²⁵ Kiaa kiada Pauruuso aa kua aavaa nnaagiai tinara kua aavaa rikiada hama mmuaa yaatavai utiraida pikiada vida kieeravai. Aa kua aavaa Pauruuso tuuvo ataama vainoo. Ivo tunoo: Nnaaru Mmannasa Yoketaivoono forofetaa vaidi Yisayaanna kua mmu kuaivaa Yisayaava ngii rubuungainna kua mmuovo inna kua kutaa kuavaivee. ²⁶ Mmannasa Yoketaivoono tunoo:

Viee aa gioonna kiaapu aaya kua mmiee kianee:

Ngia rikiadada hama arinaima rikiaaravai.

Ngia teedada hama tuqinnama taaravai.

²⁷ Iya ngiari avuuyauvaa teeda
iya yaata tinniiyauvaa rikiada
ausa tinniiyauvaa hanigiakiai
na iya tuqinneevooa kua
iya tinniiyauvo yaagueeqaikiai
ngiari yaataiyauvaa ramuunnaama kiada
ngiari avuuyauvaa tasuuma kiada variaavaivee, kianee.

Mmannasa Yoketaivo Yisayaanna itaa kua kua mmuduu reeravai.

²⁸ Ivaara ngia arinaima rikiaatee. Anutuugo gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaanara mmayaayauvaa vaidiiyaano ngiari voopinnaiyaata vaa kua mmiaavai. Fai iya rikiaaravaivee. ²⁹ (Pauruuso itaa kua tuduu rikiada vaidi Yutayaiya yaagueeqama ngiari kua mmi ngiari kua mmiima rada pikiada vida kieeravai.)

³⁰ Pauruuso ii yosinna ivaki taara nuanu hara kioo varioo ariinoo nnau voovaara yookaama kioo ivaki variravai. Varuduu mmuakiaa gioonna kiaapu innasi nnuuyara ivo yoketaino yamaa kua tiravai. ³¹ Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaraata Udaanga Yisuu Kirisinnaraatama yaagueeqama iya kua mmuduu hama vaidi vooya inna ooqoo tiravai.

Pauruusoono aa yanaa aavaa Rooma varuuyani reeravai

Pauruusoono aa yanaa aavaa Roomaayani reeravai. Ivo ari iyasi kuanaraivaara iya kiasa mminai innara teeraikio ivo iyasi vioo Anutuugaara nuunaira aataruuvaa Roomaivaki iinaraivaara aa yanaa aavaa fafaara reeravai. Pauruusaa yaata utiravio gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya Rooma varuuya tasipama kiisa suai varioo mmoori iinaraivaara yaata utiravai. Ivo itaama iya tasipama mmoori iino inna aataruuvo kooyaa vaino yosinna Sipaniaa kuanaraivaara ivo aa yanaa aavaa reeravai.

Pauruuso aa yanaa aavaa roo ivo ari Yisuunnara kutaavaivee tuu aataruuvaaaraata ivo arinaima ausa hanigieera aataruuvaa too rikioovaaraatama ari mmoori uuvaaraatama iya kiasa mmiravai.

¹ Na Pauruusoono Yisuu Kirisiinna mmooriivaa varau vaidivoono aa yanaa aavaa kiauko Teretiivaano ngiini fafaarainoo. Na kua vatee nuaira aposoroo vaidivai variaavaara Anutuugo ni maavee tiravai. Ari mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiaiveeraivaara ni mmataama kieeravai.

² Ii mmayaaya yoketaa ivaa Anutuugo nnaaru kua kiasa teerama kioovaa forofetiaia kiasa mmuduu rikiada ari yanaivau fafaara reeravai. ³ Ii mmayaaya yoketaa ivo ari Mmaapu ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara tira mmayaayavai. Mmatayaa diaa gioonnaivoono inna mmata kiooduu ivo vaidivai varuuvoono Davutiinna oyaivakidiri diiteeravai. ⁴ Varia roo ngioo ngioo nnuduu rikiada ruputu kiooduu putuduu Anutuugo ari yaagueeqa ari vookaraavua inna mmuduu diiteeravoonora tuoo ivo yaagueeqama Anutuuga Mmaapu tuanaavai varuuvo kooyaa vairavai. Mmannasa Yoketaivaa yaagueeqaivo innaki vauvaara ivo Anutuuga Mmaapu tuanaavai varuuvo kooyaa vairavai. ⁵ Yisuuva putuuvakidiri kava diitoovara Anutuugo kati niyara yoketaama yaata utuoo ari kuaivaa vatee nookia-neera vaidivai ni mmataama kieeravai. Na innaroo tiee mmoori vatee variee mmuakiaa gioonna kiaapu vo yosinna vo yosinna variaia mmayaaya yoketaivaa iya kiasa mminai Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiasa kiada inna mmooriivaa varaateeraivaara ivo ni mmataama kieeravai. ⁶ Ngia Rooma variaiyatama na mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii minai ngia Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya variateeraivaara vaa Anutuugo ngii maavee tiravavee.

⁷ Ngia inna gioonna kiaapuya variateeraivaara ivo ngii maavee tioo ngiiyara mmuduuya ruoo varinoo. Ngia Rooma itaama hara kiada variaiyara na yaata uteee kiauko aa yanaa aavaa Teretiiva ngiini fafaarainoo.

Ti Napooa Anutuugoota Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati ngiiyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufaivaitana ngii mida nnaasu variateeraivaara na yaata utuunoo.

Pauruuso yaaku varoo kua yoketaivaa tiravai

⁸ Na toosa hara kiasa kuaivaa ataama ngii giaa ngii minaravee. Ngia Yisuunnara kutaavaivee kiaivaara gioonna kiaapu mmuakiaa yosinnaiyavaki variaia ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmiida variaano. Itaama vaikiaa na mmuakiaaya ngiiyara kua yoketaivaa Yisuu Kirisiinna kiasa mmiauko ivo Anutuuga kiasa mmiivai. ⁹ Na ni mmamma mmuyai mmuakiaavai Anutuuga mmiee inna mmooriivaa yaagueeqama vatee inna Mmaapuuvaa mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiee variaunoo. Anutuugoono na itaama iikiauavaa taivoono mmuakiaa suai na yaaku varau suaiyavaki makemakee ngiiyara yaaku varuuvataama vaa arinaima too rikiaivai. ¹⁰ Ivo ee-oo tuoo aataruuvaa kooyaa ni vitainai rikiee na makee ngiisi aikiooma kuanaraivaara innaata kua tiee yaaku varaunoo. ¹¹ Mmannasaivo kua voovai ni giaa ni miivaa na ngii giaa ngii minai ngia yaagueeqama variateeraivaara na ngii taaneree kiasa iikiauunoo. ¹² Na itaa kua kiauavaa oyaivo ataama vainoo. Na Yisuunnara kutaavaivee kiauvaara ngiita ngii giaa ngii minai rikiada ngia Yisuunnara kutaavaivee kiaivaara niita ni giaa ni mikiai ta yaagueeqama variaaravai.

¹³ Ni seenayaso, aa kua aavaa arinaima rikiaatee. Na airineetu ngiisi kuanaree kiasa iikiauuko hama ni aataru na kuanaravootaikio mmoori vooyavoono ni suvuaikiai hama na kuavai. Vaidiia ngiari yeenna iiraiyavoo apuukiai rasukuavaa roosiima vaa na ngiari voopinnaa vooya mmayaaya yoketaivaa iya kiasa mmiaaduu arinaima rikieeravai. Ngia voopinnaa vooya ngieetama arinaima rikiaateeraivaara na ngiisi kuanaree kiasa iikiauuko hama ni aataruuvootainoo. ¹⁴ Anutuugo ni mmataama kioovaara na mmuakiaaya kiasa mminara mmooriivo vainoo. Ereengaa kuaivaa tiraiyaata ngiari vo kua vo kuaiyavaa tiraiyaatama tinni vaiyaata yaata duunaiyaatama na iya kiasa mminaravoo

inna ni mmoorivai. ¹⁵ Ivaaraina ngia Rooma variaiyaatama mmayaaya yoketaivaa na ngiita ngii giaa ngii minaraivaara ni iikiatainoo.

Mmayaaya yoketaivo inna Anutuugaa yaagueeqa tuanaavai

¹⁶ Itaama vaikio mmayaaya yoketaivaara hama ni mmama maisainoo. Ii mmayaaya yoketaa ivo inna Anutuugaa mmayaaya yoketaa yaagueeqavai. Ii mmayaaya yaagueeqa ivaadiri gioonna kiaapu Yisuunnara kutaavaivee kiaiya Anutuugo vitoo yoketaivau yapaivai. Tauraa ivo Yutayaiyannaadee vitoo yoketaivau yapa kioo nnaagiai ngiari voooppinnaiyaatama vitoo mmuai yoketaivau yapaivai. ¹⁷ Anutuugo tinai rikiada gioonna kiaapuuya inna avuuvau safuuma variaaravai. Ii aataru iva Yisuunna mmayaaya yoketaivoono kooyaa ti vitaivai. Gioonna kiaapuuya toosa hareera suaivaki Yisuunnara kutaavaivee kiaa kiada safuuma varia rada vidad mmannammanna kutaavaivee kiaa kiada variaavai. Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovoono Anutuugaara kutaavaivee kiaivoono fai inna avuuvau safuuma varioo tupatupaa variaivaa varaanaravaivee. Kua fafaaraivo itaa kua tiivai.

Gioonna kiaapuuya Anutuugaa mmooka hanigia mmiaavai

¹⁸ Vaa ta taunnava. Gioonna kiaapu mmuakiaaya hama innara mmuduuya riraida mminnamminnaa maisaiyauvaa vareeraiyara Anutuugo ngiau aapu varivoono iyara inna nnannataikio irisai maisaiyauvaa iya mmiivo kooyaa vainoo. Iya maisama iikiaa aataruuvoo Anutuugaa aataru kutaivaa uuda raivai. ¹⁹ Anutuugaa aataruuvoo kooyaa vaivaa vaa iya teeda rikiadaata maisama variaivaara Anutuugo irisai maisaiyauvaa iya mmiivai. Anutuugo ariinoo ari aataruuvaa kooyaa iya vitaivaivee. ²⁰ Ivo ngiau mmataivaa uu suaivakidiri vakia roo ngioo ngioo aanna makee ta variaunna suaivakiaatama ivo hataumaki varuu aataru taaravaitana kooyaa vaivai. Ivo tupatupaa yaagueeqama vari-raivo kooyaa vaikio ivo ari vookarai Anutuugo tuanaavai variivootama kooyaa vaivai. Ivo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa uuyauvaa gioonna kiaapuuya taavo ivo hataumaki varuu aataru taaravaitana kooyaa vaivai. Vaa kooyaa vaivaara hama yopeema gioonna kiaapuuya ruvuakavaakai kua tida kiara: Hama ta teeda rikiaunnavaivee, kiaaravai.

²¹ Anutuugo variivaa vaa iya teeda rikiadaata hama innara kiaanoo: Inna Anutuugovee, kiaa kiada inna nnutuuvaa ngiau aapu yapa kiada hama innara yoketaavaivee kiaavai. Hama itaa tiraida ngiari yaata vuatinniiyavunudiri iya sabi kua sabi kua tida varida variaavo iya aakiaiyauvo mmanna tuanaa upisiyauvai vaivai. ²² Iya ngiariyara ta tinni yoketaayavee kiaiya unnakua kiaa kiada yaata duunaya variaavai. ²³ Anutuugo tupatupaa variivaa hama ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiraida pikiada mmatayaa diaa mminnaiyauvaa mmannammannaiyauvaa iima kiada iyauvaa nnaasu ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmiaavai. Ii mminnaa iyauvaa vaidiia roosiima iima kiada vasingaammaiya roosiima iima kiada yanayapaiyauvaatama roosiima iikiaavai.

²⁴ Vaidiia itaama kumimakaida yaata duunaya variaivaara Anutuugo iya pikioo tinoo: Inna aikioo, ngiingi miaraavai. Iikiatee. Anutuugo itaa kua tikiai ngiari ausa tinniiyauvaki vai aataru maisaiyauvaa iya iikiata iikiataiyauvaa iikiaavai. Iida varida vaidiia ngiari mmamma ngiari mmammaiyauvaa ngiari tasipa ngiari tasipama iikiaa aataruuyauvo inna mmamma maisai aataruyauvai iikiaavai. ²⁵ Iya Anutuugo varii aataruuvaa kutaavaivee tira aataruuvaa pikiada unnakua tira aataruuvaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmiaavaa iya itama iikiaavai. Anutuugo mmuakiaa mminnaiyauvai ii nakaaravaa hama iya inna ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmirama kiada ivo iima kiai mminnaiyauvaa nnaasu ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmida iqii mminnaa iyauvaara mmoori varaavai. Gioonna kiaapuuya Anutuugaara kua yoketaivaa tupatupaa kiaaravaivee. Kua kutaa.

²⁶ Vaidiia koonnama itaama varida iikiavaara Anutuugo iya pikiaikiai iya ngiari mmammaiyauvo iya iikiataira aataruuyauvaa iikiyaiyauvo inna mmamma maisai aataruyauvai iikiaavai. Mo gioonnaiya ngiari vaidiia tasipeera aataruuvaa pikiada ngiari tasipa ngiari tasipama nookiaavai. ²⁷ Mmuakiaarama vaidiia ngiari gioonnaiya tasipeera aataruuvaa pikiada ngiari tasipa ngiari tasipakiaaravaara iya ausaiyauvo yoketaikiai ngiari tasipa ngiari tasipama nookiaavai. Iya itaama mmamma maisai aataruuyauvaa iida koonnama variaivaara irisai maisaiyauvo safuuma ngiariikiyaiyauvaa varaavai.

²⁸ Ivaaraida itaama iikiaa gioonna kiaapuuya hama Anutuugaara yaata utida kutaavaivee kiaivaara ivo iya pikiaikiai ngiari yaata vuatinniiyavunudiri yaata utida maisamaisai aataru ari vookariyauvaa iida varida hama iya iikiataama kiadaata iikiavai. ²⁹ Iya itaama iikiavo maisamaisaira aataru mmuakiaiyauvai iya aakiaiyauvaki suvuavai. Iya koonnama varida iya ngiari seenaiya mminnamminnaiyauvaa taavo iya

varaata kiada varida ngiari seenaiyara nniki tomedaida maisai mmooriivaa iya iiki-aaraiavaara yaata utuaavai. Yaata utida ngiari seenaiyara kiaanoo: Ngia ti yaataraiavaara ti nnannatainoo, kiasa kiada varida iya rupuutuaani putuaa aataruuvaa iida ngiari rapu ngiari rapuuda varida ngiari seenaiya unnakua unnakua kiasavai. Iya hama ngiari seenaiyara mmuduuya riraida unnakua unnakuiyauvaa reeti kia reeri kiasama rada nookiaavai. Iya ngiari seenaiyara murumuru tida ³⁰ iyayaadiri koonnama yaata utida unnakuivaa tida hama Anutuugaara mmuduuya riraida tinni yaagueeqaiya varida ngiariiyara man-naka tida airi airi maisamaisai aataruuyauvaara yaata utida varida ngiari kaano kooya avaiyauvaa hatokada yaataraavai. ³¹ Iya yaata duunaya varida ngiari mmooriyauvo vaikiainnaata teeda rikiada pikiaavai. Hama iya ngiari seenaiyara mmuduuya rida hama iyara tuqinnehmerama kiada pikiaada suvikaaravee kiasavai. ³² Gioonna kiasapuuya itaama variyaiyara Anutuugaa kua aataruuvooonno vainno iyara tinoo: Fai itaama variyaiya inna iya irisaivoonno putuaaraivo vainoo, tiivaa vaa iya rikiaavai. Rikiadaata ngiari iikiasa aataru maisaiyauvaa iida varida ngiari seenaiya mmuai aataruuyauvaa iikiyaiyara kiaanoo: Yoketaayavee, kiasavai.

2

Anutuugo gioonna kiasapuuyaki kua pinaivaa yapaanaravai

¹ A dee gioonna kiasapuuvooonno a yaata utuee i seenaivaaki kua pinaivaa yapaannannee? Hama i kuaatainoo. A innaki kua pinaivaa yapaannano mo a ivo iineema mmuaikaraama eeta iikiainnaivo aiki vainoo. Mo eenoo itaama iikiainnaivaara kua pinaivaa aiki yapaannano. ² Vaa ta rikiaunnava. Gioonna kiasapuuya ii maisamaisai aataruuyauvaa iikiyaiyara Anutuugo kua pinaivaa iyaki yapa kioo ngiari irisai maisaiyauvaa safuuma ngiari mmimnaraivo inna ivo safu tuanaavai. ³ Ni seena-o, iya iikiasa aataruuyauvaara a kua pinaivaa iyaki yapaannakua mo eeta itaama iikiainnavai. Mo a yaata utuee kiannano: Anutuugo kua pinaivakidiri irisai maisaiyauvaa mmimnaraivo suaivaki fai na aikiooma yaataraanaravaivee, kiannannee? ⁴ Mo Anutuugo iyara pinaama tuqinnoo hokoba suai i haitatuunno varioo i mmimnamminnaa maisaiyauvaa toonnaata aiyara faannainno varinoo. A ivaa tee rikieennaatainna nniki rakammuanannee? Mo hama a rikiaannannee? Anutuugo i tinai a ai ausaivaa hanigee ai mmimnamminnaa maisaiyauvaa pikiaaneera ivo iyara tuqinnoo haitatuunno varinoo. ⁵ Ivo itaama i iikio i tinniivo yaagueeqaikio hama a i hanigia variatainoo. Ivaarainna eenoo ai mmaara irisai maisaiyauvainna iikiainnanoo. Ima ree viee viee vino suai nnaagiai Anutuugo i mmimnamminnaa maisaiyauvaara inna nnannateeno ivo safuuma ti yaparainara suaivo fai kooyaa nnino irisai maisaivo pinaavai aiki vainaravai. ⁶ Mmuakiasa gioonna kiasapuuya ngiari iikiasa aataruuyauvaa irisaiyauvaa mmuaavai mmuaavai Anutuugo safuuma ngiari mmimnaravai. ⁷ Vooyaano mmoori yoketaivaa iya pisisaikiaainnaata mmannammanna yaagueeqama iida varida Anutuugaa yoosinna yoketaivaki tupatupaa varikio ivo iyara kua yoketaivaa tinaraivaara yaata utida mmoori varada variaavai. Anutuugo itaama iikiyaiyara tupatupaa variraivaa mmimnaravai. ⁸ Vooyaano ngiariiyara nnaasu yaata utida safuuma varira aataruuvaa oqoo kiasa kiada maisa aataruuvau nnaasu nookiaavai. Itaama iikiyaiyara Anutuugaa pinaama nnannateeno rikioo irisai maisaiyauvaa iya mmimnaravai. ⁹ Mmuakiasa maisa aataruuvaa iikiyaiyara fai mmamma nniitareeraiyauvaa varada ausa mmuaarareera tasipama variaaravai. Fai Yutayaiyannaadee itaama varikiai ngiari vooppinnaiyaatama mmuaikaraama itaama variaaravai. ¹⁰ Mmuakiasa yoketaa aataruuvaa iikiyaiyara fai Anutuugo ari vookaraama variraivaa iya mmioo ngiari nnutuuyauvaa ngiau aapu yapa kioo ausa nuufaivaatama iya mmimnaravai. Fai ivo Yutayaiyannaadee itaama mmioo ngiari vooppinnaiyaatama mmimnaravai. ¹¹ Anutuugo itaama iyara iinno mmuakiasa gioonna kiasapuuya mmuaikaraama safuuma irisaiyauvaa iya mmimnaravai.

¹² Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa Musiinna kiasa mmuuvaa hama ngiari vooppinnaiyara rikiada varaavai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa hama iya rikieerama kiada mmimnamminnaa maisaiyauvaa varaivaara iikiasa aakiaivaki kuaaravai. Yutayaa gioonna kiasapuuya Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa varaavai. Iya varada rikiadaata mmimnamminnaa maisaiyauvaa varada rikikio mmaanna tuu kuaivaudiri fai Anutuugo iya yaparainno irisaiyauvaa iya mmimnaravai. ¹³ Itaama vaikiyaiyara rikiada Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa mmanna yaata nnaasu rikieeraiyara hama inna avuuvau safuuma variaaravai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa arinaima rikiada iikiyaiyara fai inna avuuvau safuuma variaaravai. ¹⁴ Ngari vooppinnaa vooyaano hama Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa varada rikieerama kiada ivaki vai kua mmaanna oyaivaa kati ngiari yaata tinniuyavunudiri rikiada iikiasaivo ngiari mmaanna tira kua yoketaiyauvo vaivai. Hama Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa rikiasa vooyaano itaama iikiasavai. ¹⁵ Iya itaama iida varida Anutuugaa mmaanna tuu kua

oyaivo ngiari yaata tinniiyauvunu vaivaa gioonna kiaapuuya kooyaa vitaakiaavai. Ngiari yaata utiraiyauvoono airi airi yaata utuoo vo suai tinoo: Na yoketaama iikiauunoo, kiaa kioo vo suai tinoo: Na maisama iikiauunoo, tiivai. Ngiari yaata utiraiyauvoono itaa kua tikiai iya Anutuuga mmaanna tuu kua oyaivo ngiari yaata tinniiyauvunu kutaa vaivaa kooyaa vitaakiaavai. ¹⁶ Ii kua iyauvaa fai yapooma Anutuugo gioonna kiaapuuyaki kua pinaivaa yapeera suaivaki Yisuu Kirisiinna tino too gioonna kiaapuuya ngiari yaata tinniiyauvaki hatauma iikiaa aataruuyauvaara iya yaparainaravai. Na mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmiauvaki ii kua iyauvo vaivai.

Yutayaiya hama Anutuuga mmaanna tuu kuaivaa arinaima rikieeravai

¹⁷ Mo ngia Yutayaiya vaa Anutuuga mmaanna tuu kuaivaa varaiya ngia ngiingiiyara kiauunoo: Ta Yutayaa vaidiyavee, kiaiya mo aanna ngia dataamaida variaannee? Ngia Anutuuga mmaanna tuu kuaivaa puaisa utida ngiingiiyara kiauunoo: Ta aanna inna vaidiyavee, kiaa kiada ngiingii mannaka kiauunoo. ¹⁸ Anutuugo yaata utiivaugiataama ngiengie iikiaara aataruuyauvaa vaa ngiengieenoo teeda rikiaavai. Anutuuga mmaanna tuu kuaivaki safuuma vai kuaiyauvaa vaa ngiengieenoo iyauvaa iida arinaima teeda rikiaavai. ¹⁹ Gioonna kiaapu avura kiaiya nookiaaneema nnookiaiya ngia Yutayaiya iira aataruuyauvaa vitaakiaivaara ngia kiauunoo: Vaa ta aikiooma vita vitaaki-aunnavaivee, kiaavai. Upisiivaki variayara ngia ngiingiiyara kiauunoo: Ta iya mmeeki-aiyavee, kiaavai. ²⁰ Kumimakama variayara ngia kiauunoo: Teenoo iya safuukiaaraiya ta variaunnano, kiaavai. Nnaakaraiya variaaneema variayara ngia kiauunoo: Ta iya vitaira vaidiyavee, kiaavai. Anutuuga mmaanna tuu kuaivaa ngia rikiaada kiauunoo: Vaa ta kua kutaivaata mmuakiaa kuavai oyaivaatama arinaima rikiaunnano, kiaavai. ²¹ A Yutayaakua a vooya vitaakiannaneema mo aaniira hama eeta arinaima rikiee iikiannanee? Mo a yaagueeqama gioonna kiaapuuya kiaa mmiee kiannano: Sa ai seenaiya mminnaiyauvaa mmuara varaanee, kiannaivo mo eeta mmuara varaannanee? ²² Mo a kiannano: A vaa nnaata vaati varaannaikua sa mmuara heera aataruuvaa iikiane, kiannaivo mo eeta sabi mmuara haannanee? Mo gioonna kiaapuuya kumina mminnaiyauvaara Anutuugovee kiaa kiada ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa iyauvaa mmiaa aataruuvaa a oogo kiannavai. Mo a iyauvaa yapa kiaa nnauvaki viee mminnaiyauvaa mmuara varaannanee? ²³ Anutuuga mmaanna tuu kuaivaara a aiyara mannaka tiee kiannano: Vaa na varauvaivee, kiannaivo mo a ii aataru ivaa hatokaannano Anutuuga nnutuuvo maisainnee? Vaa na rikiauvai. A Anutuuga aataruuvaa koonnama iikiannano Anutuuga nnutuuvo maisainoo. ²⁴ Ivaara Anutuuga kua fafaaraivo vainno tinoo: Ngia iikiaa mmooriiyauvaa ngiari vooppinnaiya teeda ivaara Anutuuga maisa kua kiauunoo. Kua fafaaraivo itaa kua tiivai.

²⁵ Fai a Anutuuga mmaanna tuu kuaivaa rikiee iinna mmamma hatokeera aataruuvaaatama iikiannano inna yoketaavai. Fai a Anutuuga mmaanna tuu kuaivaa hama rikiee iirama kiee mmamma hatokeera aataruuvaa iikiannaivo inna kuminayaa iikiannavai. ²⁶ Mo fai vaidi vooppinna voovoono hama ari mmammaivaa hatokaivoono Anutuuga mmaanna tuu kuaivaa rikioo iino fai Anutuugo inna too tinara: Inna mmamma hatokeera vaidi Yutayaiya roosiivaivee, tinaravai. ²⁷ Itaama vaino vaidi voovoono hama mmamma hatokeera aataruuvaa iirama kioo Anutuuga mmaanna tuu kuaivaa rikioo iivoono fai kua pinaivaa iiki yapa kino rikioo irisai maisaivo vainaravai. A Anutuuga mmaanna tuu kuaivaa hatokaannaivaara fai itaama vainaravai. A Anutuuga mmaanna tuu kua fafaaraivo vaivaa a vaae mmamma hatokeera aataruuvaaatama vareennaatainna a mmaanna tuu aataruuvaa hatokaannano. ²⁸ Mo dee vaidivoono Yutayaa vaidi tuanaavainnee? Ari mmammaivaa hatokaivo inna hama vaidi Yutayaa tuanaivoovee. Ii aataru ivo mmamma mmaanaivau hatokeera aataruvai. ²⁹ Yutayaa vaidi tuanaivoono ari aakiavo hanigoo mmamma hatokeeraivaa roosiima inna yaataivo vaiki rikioo Anutuuga kutaavaivee tiivai. Vaidiivaa aakiavaa hanigiai aataruuvo inna Anutuuga Mmannaivaa mmoori tuanaavai. Ii aataru ivo inna hama mmaanna tuu kuaivaa fafaara roovaudiri mmamma nnabaivaa hatokeera mmoorivai. Itaama inna aakiavo hanigoo vaidiivo kua yoketaivaa Anutuugaasidiri varavai. Hama ivo vaidiiasidiri varavai.

3

¹ Mo Yutayaiya dee aataruuvai iida ngiari vooppinnaiya yaatarannee? Mo mmamma hatokeeraivo aani aataru yoketaavainno ngii vitainnee? ² Mo airi aataru yoketaiyauvaa ti vitaivai. Tauraa aataruuvo ataama vainoo. Anutuugo ta Yutayaiya ari kua yoketaivaa ti mmiravai. Ta ivaa varada gioonna kiaapuuya kiaa mmiateeraivaara ti mmiravai. ³ Yutayaa vooyaano hama tuqinnama rikieeraida pikieeravai. Iya itaama uuvaara mo Anutuugo ari kua kutaivaa kua yeena rau kioovaa pikiaivainnee? ⁴ Ai hameetavee.

Fai mmuakiaa gioonna kiaapuuya unnakua unnakua tida varikio Anutuugo mmannamanna kua kutaivaa tioo nnaasu varioo hara kioo varinaravai. Ivaara ari kua fafaaraivo vainno Anutuugaa ariiyara tinoo: Fai a kuaivaa tino i kuaivo kutaavai vainaravai. Vaidiyya kua pinaivaa aiki yapakiai rikiee a kua pinaivaa yaataaranaravaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

⁵ Mo fai ta maisama iida varikio rikioo Anutuugo safuuma iinno variivo kooyaa vainaraivo inna yoketaavainnee? Vara hama yoketaavainnee? Ta ivaara dataa kuaida kiaunnannee? Ta maisama variaunnano Anutuugo irisai maisaivaa ti mmiivaara ta ivaara maisama iinoo kiarannee? Ai hameetavee. Na itaa kua kiauvo na vaidivoono vaidiyya kua tiraivaugiataama kua kiaunoo. ⁶ Mo nnikiai hama ta itaa kua kiaravee. Mo Anutuugo hama safuuma iinno varitiri. Mo dataama kioo gioonna kiaapuuya ivo yaparaitirinne?

⁷ Gioonna kiaapu voovoono tinoo: Mo na unnakua tino rikioo Anutuugo ari vookaraama variivoono kua kutaivaa tinaraiivo kooyaa vakiaiveeraivaara na aikiooma unnakua unnakua tiee variaunoo. Na aikiooma itaa kua kiauvaara mo aaniira Anutuugo niyyara mminnamminnaa maisa vareera vaidivaivee tiinne? tiivai. ⁸ Mo kutaa itaama vaikiai mo aaniira hama ta kiaunnanoo: Yoketaa aataruuvo kooyaa vakiaiveeraivaara kii ta maisa aataruuvaa iikiaravaivee, kiaunnavainnee? Gioonna kiaapu vooyaano niyyara unnakua kua kiada kuanoo: Vaa ivo itaa kua tiivaivee, kiaavai. Itaa kua kiaiyya fai ngiari irisai maisaiyuvaa ngiari varaaraivo inna yoketaavai.

Hama gioonna kiaapu voovoono Anutuugaa avuuvau safuuma varivai

⁹ Mo itaama vaikio ta Yutayaiya ti variraivoono ngiari vooipinnaiya variraivaa yaataaravainnee? Ai mo hameetavee. Vaa na ngii vitinaa ngii giaa ngii miauvaivee. Ta Yutayaiyaata ngiari vooipinnaiyaatama mminnamminnaa maisaiyuvo mmuakaraama iyaata tiita utivai. ¹⁰ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Hama gioonna kiaapu voovoono
Anutuugaa avuuvau safuuma varivai.

¹¹ Hama gioonna kiaapu voovoono
Anutuugaara arinaima too rikioo
innara buainno varivai.

¹² Mmuakiaaya Anutuugaa mmooka hanigia mmida
koonnama variaavai.
Hama voovoono yoketa yoketai aataruuvaa
iinno varivai.

¹³ Mmata nnauvaa hanuu fakita kiaavo
ivakidiri suuda nniraivaa roosiima
iya unnakua unnakua kiaavai.
Yapai quaihaivo vaidiivaa gutikio
inna kuaanuu maisaivo innaki kuaikio
putiraivaa roosiima iya ari vookara ari vookara
maisai kuaivaa kiaavai.

¹⁴ Iya ausaiyuvo kapikaraikiai
ngiari seenaiya kuu kuaaru kiaavai.

¹⁵ Iya makee tikiai
ngiari seenaiya rputuaani putuaavai.

¹⁶ Iya nuaida varida ngiari seenaiyaki
maisamaisai aataruuyavuaa iikiaavo
iya ausaiyuvo mmuaararavai.

¹⁷ Ausa nuufa vareera aataruuvaa
hama iya rikiada iikiaavaivee.

¹⁸ Anutuugaa kuaivaa rikiada
inna mmemmaana kuaaraivaara
hama iya teeda rikiada iikiaavaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹⁹ Aanna makee vaa ta rikiaunnavaa. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa gioonna kiaapu Yutayaiya kuaa mmiravai. Iya kuaa mmuuvaudiri iya rikiada iida varida variaavai. Iyaata mmuakiaa gioonna kiaapuuyaatama sa sai Anutuugaaki vo kua vooyavai kiatee: Hama ta maisama variaunnavaivee, kiateeraivaara ivo mmuaanaa iya kuaa mmiravai. Mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variayya Anutuugaa avuuvau mminnamminnaa maisaiyuvaa iikiaivaara kua pinaivo vaivaa arinaima rikiada taateeraivaara ivo mmuaanaa iya kuaa mmiravai. ²⁰ Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa gioonna kiaapu

voovoono rikioo iinno hama yopeema mmaanna tuu kuaivaudiri Anutuugaqaa avuuvau safuuma varinaravai. Anutuugaqaa mmaanna tuu kuaivaudiri mmuakiaaya ti mmminnamminnaa maisaiyauvo kooyaa vaivaa vaa ta arinaima teeda rikiaunnavai.

Anutuugaqaa avuuvau safuuma variateera kuavai

²¹ Aanna makee Anutuugo tinai gionna kiaapuuya safuuma variaara aataruuvo kooyaa vainoo. Iya Anutuugaqaa mmaanna tuu aataruuvaa iida fai hama yopeema safuuma variaaravai. Safuuma variateera aataruuvo nnaagiai vainaraivaara Musiivaata forofetaiyaatama ivaara tiravai. ²² Gionna kiaapuuya Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaiya fai Anutuugo tinai safuuma variaaravai. Anutuugo ii aataru iva hama vooyara vo aataruvai iivai. ²³ Mmuakiaa gionna kiaapuuya mmminnamminnaa maisaiyauvaa varaivaara ivo iyara mmuaa aataruvai iivai. Ta mmuakiaaya mmminnamminnaa maisaiyauvaa varada Anutuugaqaa mmeekia ari vookaraivaa varaaraivaara ta fanniikiaunnavai. ²⁴ Anutuugo mmuakiaa gionna kiaapuuyara kati iyara yoketaama yaata utuoo Yisuu Kirisiinna tuduu kati iyara putuoo ari kiauvaadiri iya yookaama kieeravai. ²⁵ Anutuugo Yisuunna iya mmuduu ivo putuduu inna kiauvo tuuvaara iya mmminnamminnaa maisa irisaiauvo hama iyasi nninara aataruuvo vairavai. Fai mmuakiaaya ivo itaama putu-uvaara kutaavaivee tikio Anutuugo fai hama iya mmminnamminnaa maisa irisaiauvaa iya mmminaravai. Anutuugo itaama uuvo ari safu tuanaavai varuuvo kooyaa vakiaiveeraivaara iiravai. Tauraa gionna kiaapuuya mmminnamminnaa maisaiyauvo vauduata Anutuugo yaata utuoo faannainno varioo hama akiairaama irisaiauvaa iya mmiravai. ²⁶ Aanna makee vaa Yisuuva gionna kiaapuuya mmminnamminnaa maisaiyauvaara putuu aataruuvaa irisaivo kooyaa vainoo. Anutuugo ari safuuma varuuvo kooyaa vakiaiveeraivaara itaama vainoo. Anutuugo itaama uuvugiataama aanna makee ivo safuuma variraivo kooyaa vainoo. Gionna kiaapuuya Yisuunnara kutaavaivee tiraiya Anutuugo tikio safuuma variraivootama kooyaa vainoo.

²⁷ Mo ta aaniivai iikiaunnavaaraida titiyara mannaka kiaunnannee? Hama titiyara mannaka tira aataruuvootainoo. Mo ta dee aataruvai iida safuuma variaarannee? Ta mmaanna tuu kuaivaa iida safuuma variaarannee? Ai hameetavee. Yisuunnara kutaavaivee kaa kiada fai ta safuuma variaaravai. ²⁸ Ivaara vaa ta rikiaada kua kiaunnavai. Gionna kiaapu voovoono mmaanna tuu aataruuvaa iivo inna hama safuuma variraivoovee. Ivo Yisuunnara kutaavaivee tiivaudiri safuuma varivai. ²⁹ Mo Anutuugo Yutayaiyara nnaasuunno variinne? Mo hama ngiari vooipinnaiyaraatama Anutuugo variinne? Ai mo ngiari vooipinnaiyaata iya Anutuugovee. ³⁰ Anutuugo mmuaa tuanaavai varivai. Mo Yutayaiya innara kutaavaivee kiauvaara ivo iya tinai ari avuuvau safuuma variaaravai. Mmuakaraama ngiari vooipinnaiyaatama innara kutaavaivee kiauvaara ivo iya tinai ari avuuvau safuuma variaaravai. ³¹ Itaama vaikio ta Yisuunnara kutaavaivee kiaunnaivo mmaanna tuu aataruuvaa yaatara kiaiikio taikaivainnee? Mo hameetavee. Ta Yisuunnara kutaavaivee kiaunnaivaara mmaanna tuu aataruuvo vaivaaraatama ta safuuma rikiaada iikiaunnavai.

4

Aaparahaamo varuuvaa Pauruuso

mmataama kioo tiravai

¹ Itaama vaikai ta ti rubuungaa Aaparahaamaara dataa kua kiiarannee? Dataama ivo Anutuugaqaa avuuvau safuuma variravainnee? ² Ivo ari mmoori varoovaa Anutuugaqaa avuuvau safuuma varutiri. Inna aikiooma ivo ariiyara mannaka tutirivee. Hama ivo yopeema Anutuugaqaa avuuvauudiri ari mannaka tiravai. ³ Anutuugaqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Aaparahaamo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Anutuugo innara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tiravai. Kua fafaaraivoonoo itaa kua tiivai.

⁴ Mmoori varai vaidi voovoono ari mmoori varaivaa irisaivaa ari safuuma varaivai. Mmoori nakaaraivo hama kati sikauyuvaa inna mmiivai. Inna mmoori varaivaara inna mmiivai. ⁵ Hama Anutuugaqaa aataruuvo itaama vaivai. Anutuugo koonnama variaya tinai iya safuuma variateera tira nakaaraivoovee. Gionna kiaapu voovoono inna avuuvau safuuma varinarivaara hama mmoori vareerama kioo kati innara kutaavaivee tiivaa Anutuugo inna too iva itaa kua tiivaara innara tinoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tiivai. ⁶ Nnaaru varuu vaidi Davutiiva ii kua ivaara tiravai. Vaidi voovoono Anutuugaqaa avuuvau safuuma varinarivaara hama mmoori vareerama kioo kati innara kutaavaivee tuuvaa Anutuugo innara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tuu vaidiivaara Davutiiva tunoo: Iqii vaidi ivo sirigainno vari vaidivaivee, tiravai. ⁷ Davutiiva ivaara fafaara roo tunoo:

Anutuugo gionna kiaapuuya
mmminnamminnaa maisaiyauvaa rugakiaiyara

ivo iyara yoketaínoo.

Vaa Anutuúqo iya mmínnammínnaa maisaiyauvaa rummua apu kíaivai.

- ⁸ Udaanga Anutuúqo vaidi voovai mmínnammínnaa maisaiyauvaa ruga kioo vueennama kioo hama kava iyauvaara yaata utinaravai. Anutuúqo ivaara innara yoketaínoo.

Davuítiiiva fafaara roo itaa kua tiravai.

⁹ Anutuúqo innara yoketauduu sirigainno varuu kuaivaa Davuítiiiva itaa kua tuu kuaivo mmamma hatokeera vaidiiyara nnaasu tiravainnee? Vara hama mmamma hatokeera vaidiiyaraatama tiravainnee? Mo iyaraatama tiravaivee. Anutuúqaa kua fafaaruu kua voovai vaa ta ivaara kíaunnavaí. Ii kua ivo tinoo: Aaparahaamo Anutuúqaa kutaavaivee tuuvaara Anutuúqo innara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tiravai. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. ¹⁰ Mo dee suaivaki Anutuúqo Aaparahaamaara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tiravai. ¹¹ Nnaagíai iya inna mmammaivaa hatokeeravai. Hama inna mmammaivaa hatokeera suaivaki Aaparahaamo Anutuúqaa kutaavaivee tuuvaara Anutuúqo innara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tiravai. Anutuúqo itaa kua tuuvaara ivo mmamma hatokeera aataruuvaa Aaparahaamaa mmiravai. Mmamma hatokeo puruuvaidiri Aaparahaamo safuuma varuuvo kooyaa vairavai. Ivaara mmuakíaa gíonna kíaapu vaa ausa hanigíeeraiya gíoova Aaparahaamovee. Iya hama ngíari mmammaiyauvaa hatokeerama kiada kati Anutuúqaa kutaavaivee kíaivaara Anutuúqo iyara tinoo: Inna iya safuuma variaa gíonna kíaapuyavee, tiivai. ¹² Vaa mmamma hatokeeraiyaaatama inna iya gíoova Aaparahaamovee. Ngíari mmammaiyauvaa hatokeeraivaara hama Aaparahaamo iya gíoovavee. Hama Aaparahaamaa mmammaivaa hatokeo suaivaki ivo Anutuúqaa kutaavaivee tuneema iya Anutuúqaa kutaavaivee kíaivaara Aaparahaamo iya gíoovavee.

¹³ Aaparahaamaa ari sídinnaidíyaaatama Anutuúqo kua kíaa teerama kioo kuaivaa kíaa mmíoo tunoo: Fai ngíaa mmuakíaa mmatavai varaaravaivee, tiravai. Anutuúqaa mmaanna tuu kuaivaa Aaparahaamo rikíoovaara hama Anutuúqo kua kíaa teerama kíoovaa inna kíaa mmíoo itaa kua tiravai. Aaparahaamo Anutuúqaa kutaavaivee tuduu rikíoo Anutuúqo innara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tuuvaara Anutuúqo kua kíaa teerama kíoovaa inna kíaa mmíoo itaa kua tiravai. ¹⁴ Anutuúqo ari kua kíaa teerama kioo kuaivaa tunoo: Fai ngíaa mmuakíaa mmatavai varaaravaivee, tuu kuaivaa ivo ari mmaanna tuu kuaivaa rikíada iiraiya kíaa mmutiri. Innara kutaavaivee tira aataruuvo kuminayaa vaitiri. Ivo kua kíaa teerama kioo kuaivootama kuminayaa vaitirivee. ¹⁵ Anutuúqaa mmaanna tuu kuaivaa hatokeeraiyara ivo iyara inna nnannataivai. Mo hama mmaanna tuu aataruuvo vaitiri. Hama ivaa hatokeera aataruuvootama vaitirivee.

¹⁶ Itaama vaino Aaparahaamaa sídinnaidíi mmuakíaa iya Anutuúqo kua kíaa teerama kíoovaa kati iyara yoketaama yaata utuoo iya kíaa mmíaveeraivaara iya Anutuúqaa kutaavaivee kíaa kiada kati ivaa vareera aataruuvo vainoo. Hama Aaparahaamaa sídinnaidíi iya Anutuúqaa mmaanna tuu kuaivaa rikíeeraiyara nnaasu ii kua ivo itaa kua tiivai. Aaparahaamo tuneema iya Anutuúqaa kutaavaivee kíaiyaraatama ii kua ivo itaa kua tiivai. Ta mmuakíaa iya Anutuúqaa kutaavaivee kíaunnaiya Aaparahaamo ti napoova variivaara ii kua ivo itaa kua tiivai. ¹⁷ Ivaara Anutuúqaa kua fafaaraivo vainoo Aaparahaamaara tinoo: Mmuakíaa mmatavau variyaiya gíoovavee kíaa kíee na i yapa kíauvaivee. Kua fafaaraivo itaa kua tiivo Anutuúqaa avuuvau kutaavai vavai. Aaparahaamo vaa innara kutaavaivee tiravai. Mmuai Anutuúqoono vaa putuuiya tikíai díitaavai. Ivo hama tauraa vau mmínnaiyauvaara tino too fai vainaravai.

¹⁸ Anutuúqaa kua fafaaraivo vainoo tinoo: I sídinnaidíi iya fai kaayau variaravaivee, tiivai. Aaparahaamo ivaara kutaavaivee kíaa kioo hama aataruuvo kooyaa vauduu rikíoo ivo mmannammanna fai iinaravaivee kíaa kioo faannainno variravai. Faannainno varududuu kaanaivo vauduu ivo mmuakíaa mmatavau varuuya gíoova variravai. ¹⁹ Itaama varuduu inna nuunuvo yaaku sai vaidivai yuku yaaku taika kíooduu rikíoo (100) ngíaabai kíooduu inna mmammaivo tamínnuunuuu ari nnaataivo Saraava vaa nnaakara mmateera suaivo taika kíooduaata hama ivo ivaara yaata utirainno ivo yaagueeqama tunoo: Fai iinaravaivee, tiravai. ²⁰ Ivo ivaara yaagueeqama nnaasu yaata utuoo varioo Anutuúqo kua kíaa teerama kioo kuaivaara mmannammanna kutaavaivee tiravai. Ivo itaa kua tuuvaara yaagueeqa ari vookarauvo innaki suvuau kíooduu ivo

Anutuugaara kua yoketaivaa tiravai. ²¹ Anutuugo kua kua teerama kioo kuaivaa Aaparahaamo yaagueeqama tunoo: Fai aikiooma iinaravaivee, kua kioo Anutuugaara kua yoketaivaa tiravai. ²² Aaparahaamo itaa kua kua kioo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Anutuugo innara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tiravai. ²³ Anutuugo innara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tuu kuaivaa hama Aaparahaamaara nnaasu Musiiva fafaara reeravai. ²⁴ Ta Anutuugaara kutaavaivee kiaunnaiyaraatama Musiiva fafaara reeravai. Anutuugo ti Udaanga Yisuu Kirisiinna tuduu putuuvakidiri diiteeravai. Ivo itaama uuvaara ta innara kutaavaivee kiaunnaiyara fai ivo tiyara tinara: Inna safuuma variraiyavee, tinaravai. ²⁵ Yisuu Kirisiiva ti mminnamminnaa maisaiyauvaara putinaraiwaara Anutuugo ee-oo tiravai. Ee-oo tuduu putuduu ta Anutuugaa avuuvau safuuma variaaraivaara Anutuugo inna tuduu putuuvakidiri kava diiteeravai.

5

Yisuuva putuuvaara ta Anutuugaa avuuvau safuuma variaunnava

¹ Itaama vaiiko vaa ta Yisuunnara kutaavaivee kiaunnaiyara Anutuugo tiyara tinoo: Inna safuuma variraiyavee, tiivai. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tiyara putuuvaara Anutuugo tiyara safuuma variraiyavee tikiada ta inna tasipama variaunnano inna ausa nuufaivo tiiki vainoo. ² Anutuugo itaama kati tiyara yoketaama yaata utiivaara vaa ta rikiada inna avuuvau ta yoketaama variaunnano. Ta Yisuunnara kutaavaivee kiaunnaiyara Yisuuva ti vitoo inna avuuvau ti yapa kiaiikai ta yoketaama variaunnano. Yoke-taama varidada ta yapooma Anutuugaa tasipama yoketayoketaama ari vookaraama variaaraivaara ta ivaara nnaasu yaata utu kiada vaida faannaida varida sirigakiaunnano. ³ Hama ta ivaara nnaasu sirigakiaunnano. Mmuuararai aataruuyauvo tiisi vaiyauvaaraatamalda ta sirigakiaunnano. Vaa ta rikiaunnava. Mmuuararai aataruuyauvo tiisi vainai rikiada ta iyauvaa yaatara kiada fai yaagueeqama variaaravai. ⁴ Mmuuararai aataruuyauvo tiisi vaikiainnaata ta mmannammanna yaagueeqama varidada yaatara kioo rikioo Anutuugo tiyara mannakainaravai. Ivo tiyara mannakainaravaara ta yaata utida inna tasipama variaaraivaara faannakiaunnano. ⁵ Ta ivaara faannakiaunnaiyara fai ta faannaikiokio kaanaivo fai kutaa vainaravai. Aa ta faannakiaunna aavaara fai hama ta fanniikiaaravai. Vaa Anutuugo Mmannasa Yoketaivaa kati ti mmikio ivo ti aakiaiayuvaki varikio Anutuugaa mmuduuya riraivo ti aakiaiayuvaki suvuvaivaara fai hama ta fanniikiaaravai.

⁶ Ta homo muaraagama variaannaduu Anutuugo mmataama kioo suaivaki gioonna kiaapu kaayau mminnamminnaa maisaiyauvo suvuuyara Yisuu Kirisiiva putiravai. ⁷ Ta mmatayaa variaunnaiyati tikiidiri safuuma varira vaidiivaara fai vaidi voovoono innara kuminayaa putinaraiivo inna mmuuararavai. Vaidi yoketaama variivaara fai vaidi voovoono innara kutaa putinarannee? Vara hama putinarannee? Hama ta rikiaunnano. ⁸ Homo mminnamminnaa maisaiyauvo ti suvuau kioo vau suaivaki Yisuu Kirisiiva tiyara putiravai. Yisuuva itaama putuuvaara Anutuugo pinaama tiyara mmuduuya ruaiivo kooyaa vainoo.

⁹ Yisuuva tiyara putuduu inna kiauvo tuuvaara Anutuugo tiyara tinoo: Inna safuuma variraiyavee, tiivai. Yisuuva itaama uuvaara fai yapooma Anutuugaa nnannateeno irisai maisaivaa ti mminara iino too ivo oogoo tioo ti vitoo yoketaivau ti yapaanaravaivee. Inna ivo itaama ti vitoo yoketaivau ti yapaanaravai ta Anutuugaa avuuvau safuuma variraiyaa yaataravai. ¹⁰ Ta Anutuugaa nnammutuaaya variaannaduduu ari Mmaapuuvu putuuvaa ta numa inna tasipama mmuaa ausavai varada variaunnavaivee. Aanna makee vaa ta mmuaa ausavai varada inna tasipama variaunna suaivaki Yisuu Kirisiiva kava diitoo hara kioo varuuvaa fai ivo ti vitoo yoketaivau ti yapaanaravai. Inna ivo itaama iinaraiivo inna yaatarai aataruvai vaivai. ¹¹ Hama itaama nnaasu vainoo. Ta Anutuugaara pinaama sirigakiaunnano. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva putuuvaara ta mmuaa ausavai varada Anutuugaa tasipama variaunnaivaara ta innara sirigakiaunnano.

Ataamo uu aataruuvaa Yisuuvaano yaatareeravai

¹² Aa kua aavaata rikiaate. Mmuua vaidivaakidiri mminnamminnaa maisa vareera oyaivo mmata aavau vairavai. Ivo mminnamminnaa maisaivaa varoovaara putira aataruuvu vairavai. Putira aataruuvu itaama vauvakidiri mmuakiaa gioonna kiaapuuya vareeravai. Iya mminnamminnaa maisaivaa varoovaara putira aataruuvaa vareeravai. ¹³ Anutuugo hama Musiinnaata kua tioo mmaanna kuaivaa inna kua mmirama kioo suaivaki mminnamminnaa maisaivo mmata aavau vairavai. Hama Anutuugaa mmaanna tuu kuaivo kooyaa vauvaara gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa varada hama iyauvaara arinaima mmuaavai mmuaavai yaariravai. ¹⁴ Itaama vauduaata Ataamo varuu suaivakidiri ngioo ngioo Musiiva varuu suaivaki gioonna kiaapuuya putiravai.

Ataamo Anutuugaava avaiava hatokoo mminnamminnaa maisaivaa varoneema vooya hama itaama uuyaatama putiravai.

Ataamoono itaama uuvaara inna nnaagiai nninara vaidiivaara mmataama kioo tira kuavai. ¹⁵ Inna nnaagiai nnuuvo Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara vakiaa putu-uvaara Anutuugo iyara tunoo: Inna safuuma variraiyavee, tuu aataruuvo hama Ataamo mminnamminnaa maisaivaa varoovaa roosiivai. Ataamo mmuaavoono mminnamminnaa maisaivaa varoovaa kaayau gioonna kiaapuuya putiravai. Ii kua ivo kutaa kuavai. Anutuugo kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ari vookarai pinaavai vaivai. Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara vakiaa putuuvaa Anutuugo iyara tunoo: Inna safuuma variraiyavee, tuuvootama ari vookarai pinaavai vaivai. Yisuu Kirisiiva mmuaa vaidivoono kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivoono kaayau gioonna kiaapuuyara kati vakiaa putiravai. ¹⁶ Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara vakiaa putuuvaa Anutuugo iyara tunoo: Inna safuuma variraiyavee, tuu aataruuvo hama mmuaa vaidi Ataamo mminnamminnaa maisaivaa varoovaa roosiivai. Ari vookaravai. Ataamo mminnamminnaa maisaivaa varoovaa Anutuugo putira aataruuvaa irisaivaa Ataamaa mmioo mmuakiaayaatama mmiravai. Kaayau gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa varada varuduu Yisuu Kirisiiva nnaagiai iyara putuduu safuuma varira aataruuvo kooyaa vairavai. ¹⁷ Mmuaa vaidivoono mminnamminnaa maisaivaa varoovaa putira aataruuvo mmuakiaayaki vaivai. Mo Yisuu Kirisiiva ari mmuaavoono uu aataruuvo Ataamo uu aataruuvaa yaataroo ari vookaravai vaivai. Anutuugo gioonna kiaapuuyara kati yoketaama yaata utuoo iyara tinoo: Inna safuuma variraiyavee, tii gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivaara fai inna tasipama kieetaya tupatupaa variaaravai.

¹⁸ Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Vaidi voovoono mmuaa mminnamminnaa maisaivaa varooduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaara kua pinaiyauvo iyaki vauduu irisai vareera aataruuvo vairavai. Mmuai karaama vaidi voovoono yoketaa aataruuvo mmuaavai uduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya kua pinaiyaa yaatarada kati mmamma dummukiara vida tupatupaa variraivaa vareera aataruuvo vairavai. ¹⁹ Mmuaa vaidivoono Anutuugaava avaiava yaataroo mminnamminnaa maisaivaa varooduu kaayau gioonna kiaapuuya mmuaavaugiataama mminnamminnaa maisaiyauvaa vareeravai. Mmuai karaama mmuaa vaidivoono Anutuugaava avaiava arinaima rikioo uuvaara kaayau gioonna kiaapuuya fai Anutuugo tinai rikiada safuuma variaaravai.

²⁰ Anutuugaava mmaanna tuu kuaivo nnuduu rikiada gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvo vauduu mmaanna tuu kuaivaa hatokoo aataruuvo kaayauma vairavai. Itaama vauduaata Anutuugo kati iyara yoketaama yaata utiraivo kaayau ari vookaraama vairavai. ²¹ Itaama vauvaara gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisa vareera aataruuvo iya utinai fai iya putuaaravai. Gioonna kiaapu safuuma variaya Anutuugo kati iyara yoketaama yaata utiivaara fai tupatupaa variaaravai. Iya ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivaara tupatupaa variaaravai.

6

Yisuuva putuuvaa roosiima teeta putuaunnavai

¹ Ivaara ta dataa kua kiaarannee? Anutuugo kati tiyara yoketaama yaata utuoo ti mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanarivo pinaavai vakiaiveera ta mminnamminnaa maisaiyauvaa mmannammanna varaarannee? ² Ai hameetavee. Vaa ta mminnamminnaa maisaivaa vaidi putiraya roosiima putuaunnavai. Mo ta dataama kiada ivaa mmannammanna varada nnaasu variaarannee? Vaa taikaivaivee. ³ Aa na tinara kua aavaa vaa ngia arinaima rikiaavai. Ta mmuakiaaya Yisuu Kirisiinnara nnoori varaannaiya nnoori varaanna suaivaki ivo tiki varuuvaa ivo putuuvaa roosiima teeta putiravai. ⁴ Yisuu Kirisiiva putuoo mmata nnauvaki vauneema ta nnoori varaanna suaivaki ta mmata nnauvaki vairaiava roosiima ta nnooriivaa varaunnavai. Anutuugo yoketaa ari vookarai yaagueeqaivaadiri uduu Yisuu Kirisiiva diitoneema teetama putuaannaivakidiri diitada karaasa aataruuvau hara kiada variateeraivaara ta inna roosiima putiravai.

⁵ Ivo putuneema ta kutaa mmuakaraama putida Anutuugo inna tuduu diitoneema ta kutaa tuanaa diitada inna tasipama mmuakaraama fai tupatupaa hara kiada variaaravai. ⁶ Aa na tinara kua aavaa vaa ta rikiaunnavai. Ti mmammaivoono mminnamminnaa maisa iira aataruuvaa ti mmiivaa Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuuvooonon ruputino taikaiveeraivaara ti mmamma iira aataru eeanaivo Yisuu Kirisiinna tasipama vaa yatari sagaivau putivaivee. Mminnamminnaa maisaivo sa ti utinai ta hama inna mmooriivaa

varaaraivaara itaama ti mmamma iira aataru eenanaivo putivaivee. ⁷ Gioonna kiaapu voovoono vaa putiivaa hama mminnamminnaa maisaivo yopeema kava inna utivai.

⁸ Ta kutaa Yisuu Kirisiinna tasipama putuaunnaiya fai ta inna tasipama hara kiada variaaraivaara kutaavaivee kiaravai. ⁹ Vaa ta rikiaunnvai. Anutuuoqo tuduu Yisuu Kirisiiva putuuvakidiri diitoovo hama keenaa putinaravai. Fai putira aataruovo hama kava inna utinaravai. ¹⁰ Ivo mmuaaneetu nnaasu mminnamminnaa maisaivaara putiravai. Aanna makee ivo hara kioo variivo Anutuuoqo yaata utiivaugiataama mmannammanna hara kioo varinoo. ¹¹ Mmuai karaama ngieetama ngiingiiyara yaata utida kiatee: Vaa ta mminnamminnaa maisaiyauvaara putuaunnvai. Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara ta Anutuuoqo yaata utiivaugiataama hara kiada variaunnavaivee, kiatee.

¹² Ngii mmammaiyauvo maisa aataruuvaa iikiateera ngii tino ngii iikiatainai sa iiki-atee. Ivaara ooqoo kiatee. Mminnamminnaa maisaiyauvo ngii mmammaiyauvaa mmannammanna utiivaavaara ooqoo kiatee. ¹³ Ngii yaata utiraiyauvo ngii tikio ngii mmammaiyauvo mminnamminnaa maisaiyauvaa varoo maisa aataru iiraiyauvaara ngii tinai sa ee-oo kiatee. Ii aataru ivaa pikiada ngiingii mmamma mmuakiaayauvai Anutuuoqaa mmiattee. Ngia vaidiyya putuaivakidiri diitada hara kiada variaya safu aataruuvau nookiaaraivaara ngiingii mmamma mmuyai mmuakiaayauvai Anutuuoqaa mmiattee. ¹⁴ Anutuuoqaa mmaanna tuu aataru ivau hama ngii hara kiada variaanoo. Anutuuoqo kati ngiiyara yoketaama yaata utiravau ngia hara kiada variaanoo. Ivaara sa mminnamminnaa maisaivo ngii haitatuunno ngii utuaivee.

Safuuma varira aataruovo ngii utikiyai

inna mmooriivaa varaavai

¹⁵ Mo ivaara ngia dataa kuaida kiaannee? Anutuuoqaa mmaanna tuu aataruuvau hama ta hara kiada varirama kiada Anutuuoqo kati tiyara yoketaama yaata utiravau hara kiada variaunnaivaara fai ta mminnamminnaa maisaiyauvaa varaarannee? Ai hameetavee. ¹⁶ Aa na tinara kua aavaa vaa ngia arinaima rikiaavai. Mmatayaa diaa vaidi voovoono vaidi voovai ni mmoori varaaneera kuaa vitaanaraivaara ivo ee-oo tikio inna viteeraivoono inna puaisa utuoo innara diivai. Ivaa roosiima fai mminnamminnaa maisaivaara ngia ee-oo tikio ivo ngii puaisa utinai fai ngia putiravau varaaravai. Fai ngia kua yoketaivaa arinaima rikiaada iikiaa aataruuvoono ngii puaisa utinai ngia Anutuuoqaa avuuvau safuuma variaaravai. ¹⁷ Anutuuoqaata kua yoketaivaa kiatee. Tauraa mminnamminnaa maisaivo ngii puaisa utuduu ngia inna mmooriivaa varada varida variravai. Aanna makee vaa ngia mmayaaya yoketaivaa varada ngiingii ausaiyauvaa hanigiada ii kua kutaa ivaara kutaa tuanaavee kuaa kiada mmooriivaa varada varida variaavai. ¹⁸ Mminnamminnaa maisaivo yeena roosiima ngii rau kiaivaa Anutuuoqoono rukuasaa kiaiikiyai ngia mmamma dummukiara kati kuaavai. Kuaavo safuuma varira aataruovo ngii puaisa utikiyai ngia inna mmooriivaa nnaasu varada varida variaavai. ¹⁹ Ngia mmatayaa mmanna gioonna kiaapuya muaraagama variaivaara na mmatayaiya yaata utiravau-giataama yaata uteee itaama ngii giaa ngii miaunoo. Ngia tauraa ngiingii mmamma vovaatayauvai ee-oo tuduu maisamaisau aataruuyauvo ngii puaisa utuduu ngia inna mmoori vareeraya variravai. Varia rada vidada kaayau maisama ari vookaraama variravai. Aanna makee mmuakaraama ngiingii mmamma mmuyai mmuakiaayauvaara ee-oo tikio safu aataru yoketaivo ngii puaisa utinai ngia safuuma nuaida Anutuuoqaara yoketa yoketaida nnaasu variattee.

²⁰ Mminnamminnaa maisaiyauvo ngii puaisa utuu suaivaki hama safu aataruovo ngii utuduu ngia kati ngiengie yaata utiravau-giataama vida mminnamminnaa maisaiyauvaa vareeravai. ²¹ Ngia itaama uu aataruuyauvaara makee ngia ivaara yaata utida ngii mmamma maisai aataruuyauvunudiri mo dee irisavida varaannee? Ii aataru iyauvaa ngia iidada fai irisai putuaaravai. ²² Aanna makee mminnamminnaa maisaivo yeena roosiima ngii rau kiaivaa Anutuuoqoono rukuasaa kiaiikiyai mmamma dummukiara kati kuaavo Anutuuoqo ngii puaisa utikiyai ngia inna mmoori vareera gioonna kiaapuya variaavai. Fai ngia itaama inna gioonna kiaapu tuanaaya yoketaama nnaasu varidada fai irisavaa tupatupaa variravaa varada variaaravai. ²³ Gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa variaya inna iyauvaa irisavo putiravovee. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva gioonna kiaapuuyaki variivaara Anutuuoqo kati tupatupaa variravaa iya mminai fai iya ivaa varada tupatupaa variaaravai.

7

Pauruuso nnaata vaati vareera aataruuvau-ndiri mmataama kioo tiravai

¹ Ni seenayaso, ngia mmaanna kua aataruuvaa rikiaiya aa na tinara kua aavaa vaa ngia arinaima rikiaavai. Mmaanna kua aataruovo gioonna kiaapuuya utua roo vioo

vioo iya putira suaivaki taikaanaravai. ² Mmaanna kua voovai vaivaudiri aa kua aavaa rikiaatee. Gioonnaivo vaatiivaa varaikio inna vaatiivo hara kioo varii suaivaki mmaanna kua aataruuvo yaagueeqama tinoo: Inna i vaativaivee, tiivai. Fai vaatiivo putino too mmaanna kua aataruuvo itaa kua tiivo hama inna utinaravai. ³ Itaama vaivaara vaatiivo varikioonnaata sabi vo vaativai oro varaivo inna mmuara vareera aataruvai. Itaama ii gioonnavaraa gioonna kiaapuyua kiaara: Inna mmuara vareera gioonnavavee, kjaaravai. Fai inna vaatiivo putino hama mmaanna kua aataruuvo mmannammanna inna utino kati hara kioo varioo vaidi voovai varaivo inna hama mmuara vareera aataruvai. ⁴ Ni seenayaso, ngia ivaa roosiima variaanoo. Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuuvaara ngia Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaara putiravai. Hama mmaanna tuu aataruuvo mmannammanna ngii utinoo. Ngia Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuyua variateeraivaara ngia mmaanna tuu kuaivaara putiravai. Anutuugo inna tuduu putuuvakidiri diitooavaa gioonna kiaapuyua ngia variaanoo. Ta Anutuugaa mmooriivaa varada varikio iiraivo vakiaiveeraivaara ngia Yisuunna gioonna kiaapuyua variaanoo. ⁵ Ti mmamaiyauvo ti iikiataira aataruuvaa ta iira suaivaki mminnamminnaa maisaiyauvaa ti iikiataira aataruuvo ti puaisa utiravai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivo mminnamminnaa maisaiyauvaa kooyaa ti vitauduu ti iikiatiravai. Yaagueeqama ti iikiatauduu ta mminnamminnaa maisaiyauvaa iidada ivaa irisaivaara ta putuaara iravai. ⁶ Aanna makee Anutuugaa mmaanna tuu kuaivo hama mmannammanna ti utinoo. Vaa tauraa ii aataruivo ti utu-vaara ti aakiaiyauvo putivai. Ta hama Anutuugaa mmaanna tuu kua fafaara roo aataru-eeanaivau varida mmoori varaunnavai. Ta Mmannasa Yoketaivaa aataru karaasivau varida mmoori varaunnavai.

Anutuugaa mmaanna kua tuuvaudiri

mminnamminnaa maisaivo kooyaa vairavai

⁷ Ta ivaa dataa kua kiaarannee? Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvo mminnamminnaa maisa vai aataruvaivee ta kiaarannee? Ai hameetavee. Mo Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvoono mminnamminnaa maisa vareera aataruuvaa kooyaa ti vitairavai. Mo Anutuugaa mmaanna tuu kua ivaki vau kua voovai tunoo: Ai seenaiya mminnamminnaiyauvaa teeno i varaatainai sa iyauvaa varaanaraivaara yaata utuane, tiravai. Hama ii kua ivo itaa kua tutiri. Hama na ni seenaiya mminnamminnaiyauvaa teeno ni varaatainai na iyauvaa varaanaraivaara yaata utuaatirivee. ⁸ Ii mmaanna tuu kua ivaa na rikiee ivaara pinaama na yaata utuaaduu mminnamminnaa maisaivo ni aakiaivaki vauvaara na ari vookara ari vookarau mminnamminnaiyauvaa taaduu pinaama ni varaatairavai. Hama Anutuugaa mmaanna tuu kuaivo vaitiri. Hama mminnamminnaa maisa vareera aataruuvo kooyaa vaitirivee. ⁹ Neenoo hama mmaanna tuu kuaivaa na rikiaa suaivaki na kati kumimakama hara kiee variravai. Na mmaanna tuu kuaivaa rikiaa suaivaki na mminnamminnaa maisaivaa varauvo kooyaa vauduu na rikieeravai. ¹⁰ Na rikiaa suaivaki ni aakiaivo vaidi putiraivaa roosiima putiravai. Anutuugaa mmaanna tuu aataru voovaara na tauraa kiau kuaivaa gioonna kiaapuyua rikiaa yoketaama hara kiada variateera aataruivo ivaa neenoo rikiee hama na yoketaama hara kiee variravai. Na rikiaaduu ni mminnamminnaa maisaivo kooyaa vauduu ni aakiaivo vaidi putiraivaa roosiima putuduu na maisama hara kiee variravai. ¹¹ Ii mmaanna tuu kua ivaa na rikiee ivaara pinaama na yaata utuaaduu ni unnakua tuduu mminnamminnaa maisaivo ni aakiaivaki vauvaara na mmuuararoo maisauvaa varee vaidi putiraivaa roosiima na putiravai.

¹² Itaama vaikio Anutuugaa mmaanna tuu kua mmuakiaayauvai yoketaa tuanaayauvai vaikio na tauraa kua mmaanna kuaivootama yoketaavai vainno safu tuanaavai nnaasu vainoo. ¹³ Ii kua ivaa oyaivo ataama vainnee? Mo yoketaa aataruuvoono niiki vauduu ni aakiaivo putiravainnee? Ai hameetavee. Mminnamminnaa maisaivoono niiki vauduu ni aakiaivo putiravaivee. Mminnamminnaa maisaivo mmaanna tuu yoketaa aataruuvau na variaaduaata mmannammanna niiki vauduu rikioo ni aakiaivo putiravai. Ivoono kutaa tuanaa mminnamminnaa maisaivo kooyaa suerapatoo vakiaiveeraivaara mminnamminnaa maisaivo niiki vauduu rikioo ni aakiaivo putiravai. Na rikiaa mmaanna kua voovaudiri mminnamminnaa maisaivo kaayau ari vookara ari vookaraama maisamaisama vakiaiveeraivaara mminnamminnaa maisaivo niiki vauduu ni aakiaivo putiravai.

Taara aataruvaitana gioonna kiaapuyuyaki vainoo

¹⁴ Vaa ta rikiaunnavai. Mmaanna tuu kuaivo Anutuugaasidiri tiira kuavai. Na vaidi mmatayaavoonora tiee mminnamminnaa maisaivo mmannammanna ni puaisa utikiiai na hama yopeema pikiauvai. ¹⁵ Na iikiiau aataruuvaa hama na arinaima rikiauvai. Na

ni iikiatai aataruuvaa hama na iikiauvai. Na hama ni mmuduuya ruai aataruuvaa na iikiauvai. ¹⁶ Na hama ni iikiatai aataruuvaa iikiauko rikioo Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvo safuuma vaivaara na ee-oo kiauvo kooyaa vainoo. ¹⁷ Ivaara hama neneenoo ii na hama ni iikiatai aataru ivaa iikiauvai. Mminnamminnaa maisaivo ni aakiaivaki vaivoono ii aataru ivaa iivai. ¹⁸ Vaa na rikiauvai. Hama yoketaa aataruuvo niiki vainoo. Na itaa kua kiau kuaiva ataama vainoo. Hama yoketaa aataruuvo ni mmammaivau utivai. Ni aakiaivoono yoketaa aataruuvaa inna iikiataikiainnaata hama na yopeema iikiauvai. ¹⁹ Na yoketaa aataruuvaa ni iikiataikiainnaata hama na iikiauvai. Maisa aataruuvaa hama ni iikiataikiainnaata na iikiauvai. ²⁰ Hama ni iikiatai aataruuvaa na iikiauko rikioo mminnamminnaa maisaivo ni aakiaana vaivoono iivai. Hama neneenoo iikiauvai.

²¹ Na itaama iikiauvaara vaa na rikiauvai. Aataru voovoono ni aakiaivaki ataama iinoo. Na yoketaa aataruuvaa ni iikiataikio rikioo maisa aataruuvo ni atuu ruainoo. ²² Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaara ni aakiaivaki ni yoketaano. ²³ Itaama vaikioonnaata ari vo aataru voovoono ni mmammaivaki iinno varinoo. Ii aataru iivoono ni yaatana vai kua yoketaivaa atuu ruainoo. Atuu ruoo ivaa nnammutuaa iinoo. Iinno varioo mminnamminnaa maisaivo ni aakiaivaki vaivaara ni ravaatau utinoo. ²⁴ Boo, na ari vookarai ausa tinni mmuaararavaa varuu vaidivai variaunoo. Ni mmammaivoono putira aataruuvakira ni utu raririima roo yapaanara iinoo. Fai gionoo ii aataru ivakidiri ni vita yoketaivau ni yapaanaranee? ²⁵ Na Anutuugaata kua yoketaivaa kiaunoo. Ivo tino ti Udaanga Yisuu Kirisiivaano fai ni vitaanaravai.

Na ataama variaunoo. Na nini yaata tinniivaki rikiauko Anutuugaa aataruuvo ni puaisa utikiyai na iikiauunoo. Ni mmammaivo maisama iira aataruuvaa na rikiauko mminnamminnaa maisa iira aataruuvo ni puaisa utikiyai na iikiauvai.

8

Mmannasa Yoketaivoono tupatupaa variraivaa

ti mmivaivee

¹ Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Yisuu Kirisiiva gionna kiaapuuyaki variivaara hama ngiari mminnamminnaa maisa vareeraiyauvaa irisaiyauvootainoo. ² Yisuu Kirisiiva niiki variivaara Mmannasa Yoketaivoono tupatupaa variraivaa ni mmivai. Mminnamminnaa maisaivoona putira aataruuvootama yeena roosiima ni rau kiaivaa ii Mmannasa Yoketaa iivoono rukuusaa kiaikiyai na mmamma dummukiara kati hara kiee variuvaivee. Ivaara hama ni mminnamminnaa maisa vareeraiyauvaa irisaiyauvootainoo. ³ Ta mmatayaa muaraagama variaunnaivaara Anutuugaa mmaanna tuu kua aataruuvo iinreee kuaa kioo iima fanniima kiaikio Anutuugoono aikiooma iima kiaivai. Ivo ari Mmaapuuvaa mmatayaa titooduu tuoo mminnamminnaa maisaivo vaidi mmammaiyauvaki utuuvaa atuu rinaraivaara tiiravai. Gionna kiaapuuya mminnamminnaa maisaivaa irisaiivaa varaiveeraivaara Anutuugo ari Mmaapuuvaa titooduu tuoo ta vaidi mmatayaiya mminnamminnaa maisaivaa vareera mmammaivaa roosiima vareeravai. ⁴ Ta Mmannasa Yoketaivaa aataruuvau variaunnaiva Anutuugaa mmaanna tuu kuaivo safuuma vauvaa aikiooma iikiateeraiivaara Anutuugo itaama iiravai. Mmamma iira aataruuvau variayara Anutuugo hama itaama iiravai. Mmannasa Yoketaivaa aataruuvau variayara iiravai.

⁵ Mo ngiari mmammaiyauvo ngiari iikiataivaara iya tikiyai rikiaada hara kiada variayara ngiari mmammaiyauvoono iya yaatana yapoo varii kuaivaa nnaasu rikiaada iida varida variaavai. Mo Mmannasa Yoketaivo iya tikiyai rikiaada hara kiada variayara Mmannasaivoono iya yaatana yapoo varii kuaivaa nnaasu rikiaada iida varida variaavai. ⁶ Ngiari mmammaiyauvoono ngiari iikiatai aataruuyauvaara iya yaatana yapoo varinai rikiaada iida varida fai putuaaravai. Mmannasa Yoketaivoono ari iikiatai aataruuyauvaara iya yaatana yapoo varinai rikiaada iida varida fai ausa nuufuavaa varada tupatupaa vari-aaravai. ⁷ Gionna kiaapu voovoono ari mmammaivoono ari iikiatai aataruuyauvaara inna yaatana yapoo varii kuaivaa rikiaivoono Anutuugaa nnammutuaavai variivaara iya itaama iida varida variaaravai. Ivo yaata utiivo hama Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvaa rikiaivaara iivo itaama varivai. Hama iivo yopeema Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvaa rikiaivai. ⁸ Gionna kiaapuuya ngiari mmammaiyauvoono iya kuaa mmikiyai iikiyai hama yopeema yoketaa aataruuvaa iikiaavo too Anutuugaa yoketaivaivee.

⁹ Mo hama ngiingii mmammaiyauvoono ngii giaa ngii miivaugiataama ngia hara kiada variaano. Mmannasa Yoketaivoono ngii giaa ngii miivaugiataama ngia hara kiada variaano. Mo Mmannasa Yoketaivoono ngii aakiaiyauvaki hara kioo variyaa nnaasu itaama hara kiada variaano. Gionna kiaapu voovoono hama Yisuu Kirisiinna Mmannasaivo innaki hara kioo variivoono hama inna gionna kiaapuvai varinoo. ¹⁰ Mminnamminnaa maisaivo ngii mmammaiyauvaki vaivaara vaidi putiraiva roosiima

ngii nnabaiyauvo putivai. Mo itaama vaikiainnaata Yisuu Kirisiiva ngiiki varikiai ngia safuuma variavaara ngii mmannasaiyauvo hara kioo varivai. ¹¹ Mo fai Anutuugo Yisuu tудuu putuuvakidiri diitoovaa Mmannasaivoono ngiiki varino fai Yisuu Kirisiiva putuduu diitaanee tuuvoono ngii mmammaiyauvaa tupatupaa variraivaa mminaravai. Ari Mmannasaivo ngiiki variavaara ngii nnabaiyauvo putuuaara iikiyaiya fai tupatupaa variraivaa ngii minai varada variaaravai.

¹² Ni seenayaso, ivaara ti mmamma iira aataruuvaaara ti iikiatino ti yoketainnainnaata ta rikiada pikiaaravai. Sa ii aataru ivo ti utuaivee. ¹³ Fai ngia mmamma iira aataruuvaa iidata putuuaravai. Fai Mmannasa Yoketaivo ngii tasipanai ngia mmamma iira aataruuvaa eeyaara pikiada fai ngia tupatupaa variaaravai. ¹⁴ Gioonna kiaapu Anutuugaa Mmannasaivaa kuaivaa rikiada iikiaa mmuakiaaya iya Anutuugaa raunna mmaapuya variaano. ¹⁵ Ngia itaama varida hama ngia sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiya roosiikaaya varida aatuuda variaano. ¹⁶ Ta Anutuugaara kiaunnaano: Ti Napoovavee, kiaunnaivo inna Anutuugaa Mmannasaivo ti mmannasaivaa tasipaikiai ta rikiada kiaunnaano: Ta Anutuugaa raunna mmaapuya variaunnaano, kiaunnava. ¹⁷ Ta inna raunna mmaapuya variaunnaivaara innasi yoketaa aataru vaiyauvaa ari gioonna kiaapuuyani yapa kaiyaiyauvaa ta varaaravai. Anutuugo Yisuu Kirisiinani yapa kaiyaiyauvatama fai ta inna tasipama nuunama varaaravai. Ivo mmamma nniitaroovaa varoneema mo fai teetaatama mmuakaraama varada iva ngiau aapu yoketaa ari vookaraama varineema fai teetaatama variaaravai.

Fai yapooma ta yoketaama ari vookaraama variaaravai

¹⁸ Na yaata utuaunoo. Aa ta variaunna suai aavaki Anutuugaa aataruuvaaara mmamma nniitaravaa varaunnaivo hama pinaa mmuaraaravai vaivai. Fai yapooma hama ta ivaara yaata utiraida kati ta ngiau aapu vikio yoketayoketaa ari vookarivaa oyaivo kooyaa vainai taaraivaara yaata utuaaravai. ¹⁹ Anutuugaa raunna mmaapu tuanaaya variyaiya fai Yisuuva kava tiinara suaivau kooyaa iya taaraivaara mmuakiaa mminnaayauvai Anutuugo iima kiooyauvoono sirigaida faannaida variaano. ²⁰ Anutuugo mmuakiaa puara fai vasingaamma mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa ariinnee kaa iima kioo yapeeravai. Yapa kioo iya iikiatee tuu aataruuvaa fanniima iiravai. Anutuugo ariinoo ee-oo tuuvaugiataama fanniima iiravai. Fanniima iida eeyaara taikaarivaara hama iya vareeraida yoketaama variaarivaara faannaida variaaravai. ²¹ Fai yapooma iya fanniima iikiaa aataruuvaidiri aasannaida putida uudaira aataruovo iya puaisa utiivai Anutuugo tino rikioo taikanai rikiada Anutuugaa raunna mmaapuya kati mmamma dummukiara yoketaama variavaa roosiima iyaata itaama yoketaama variaaravai.

²² Vaa ta rikiaunnava. Tauraa varia rada nnidada aa ta variaunna suai aavaki gioon-naivo nnaakara mmataanarivaara kararuoo kai kiririingairavai roosiima mmuakiaa mminnaiyauvaa Anutuugo iima kiooyauvo kararuavai. ²³ Hama igii mminnaa mmuakiaa iyaavo nnaasu itaama iida variaavai. Anutuugo tauraa Mmannasa Yoketaivaa ti mmuuya teetaatama itaama iida variaunnava. Anutuugo ti utii aataruuvaa rakuasaa kinai rikiada ta eeyaara kati mmamma dummukiara inna raunna mmaapu tuanaaya varida mmamma karaasavaa varada variaarivaara ta faannaida varida riki-aunnano mminnamminnaa maisaivo ti utiivaara ti aakiaiayuvaki pinaama maisaikiai variaunnava. ²⁴ Ta ausa hanigieera suaivaki Anutuugo ti vitaanarivaara faannaida varida kutaavaivee kiaunnava. Fai ta faannakiaunnaivaa avuuvaa ta teeda hama ivaara mmannammanna ta faannakiaaravai. Inna ii aataru ivo hama faannaira aataruvai. Mo deevono vaa too varaivaara kava faannainno variinnee? Mo vaa too variavaivee. ²⁵ Mo fai hama ta teeda varaunnaivaara faannaida varida fai ta mmannammanna faannaida varikio ti pirisainainnaata ta mmannammanna faannakiaaravai.

²⁶ Mmuakaraama ta faannaida varida muaraagakiaunnaiya Mmannasa Yoketaivoono ti tasipaivai. Ta dataama yaaku varaunnaanee kaa vueennama kiada variaunnano ti aakiaiayauvo pinaama mmuaraaravai ta hama yopeema yaaku varaunnao Mmannasa Yoketaivo ariinoo ti aakiaiayuvakidiri Anutuugaata yamaa kua yamaa kua tioo tiyara yaaku varavai. ²⁷ Anutuugo vaa gioonna kiaapuuya aakiaiayuvaki arinaima taivoono Mmannasa Yoketaivo yaata utira kuaivaa vaa rikiavai. Anutuugo yaata utiraivaugiataama Mmannasaivo Anutuugaa gioonna kiaapuuyara yaaku varaivaara Anutuugo inna yaata utira kuaivaa vaa rikiavai.

²⁸ Vaa ta rikiaunnava. Gioonna kiaapuuya Anutuugaara mmuduuya ruaiya yoketaama variateerivaara Anutuugo mmuakiaa mmoori aataruuyavaki iya tasipama mmooriivaa varavai. Ivo ari yaata utiraivaugiataama iya maavee tiraiya ivo iya tasipama mmooriivaa varavai. ²⁹ Anutuugo vaa iya arinaima tooya ari Mmaapuuvaa roosiima variateerivaara vaa iya nnaaru mmataama kieeravai. Ari Mmaapu ngruuvo varinai kaayau

gioonna kiaapuuya innara mmuduuya ruaiya inna nunna kataunnaiya variateeraivaara Anutuugo nnaaru iya mmataama kieeravai. ³⁰ Anutuugo vaa mmataama kiooya maavee tiravai. Iya maavee kiaa kioo iya uudu inna avuuvau safuuma variravai. Ivo itaama iinno ari oyai ari vookarau yoketaivaa iyaatama mmiravai.

Yisuuva uuvaara Anutuugo tiyara

mmuduuya riravai

³¹ Itaama vaivaara ta dataa kua kiaarannee? Anutuugo tiyara ni seenayavee tikio mo gioonoono tiyara ni nnammutuayavee kiaa kioo mmoori maisaivaa ti mmiinne? Ai hama yopeema vaidi vooonoo itaa kua tiyara tinaravee. ³² Anutuugoota hama itaa kua tinaravee. Ivo hama ari Mmaapu tuanaivaara yaata utirainno mmuakiaaya tiyara putinaraivaara ee-oo tiravai. Ee-oo kiaa kioo ari Mmaapuuvaa kati ti mmiravai. Ivo itaama ti mmuuvono mmuakiaaya tiyara yoketaainno Yisunnaata mmuakiaa aataru yoketaiyauvaatama fai kati ti mminaranee? Fai kati ti mminaravee. ³³ Mo dee gioonna kiaapuvono Anutuugo ariinnee kiaa mmataama kiooyaki aikiooma kua pinaivaa iyaki yapaarannee? Ai hameetavee. Anutuugo ariinoo iyara tinoo: Hama ngia kuaataiyavee, ³⁴ tiivaara mo gioonna kiaapu vooonoo fai iyara tinara: Kuaivo ngiiki vainai ngia irisai maisaivaa varaaravee, tinarunnee? Ai mo hama fai itaa kua tinaravee. Yisuu Kirisiivaano putudu Anutuugo tuduu kava diitoovono Anutuugaa yaaku yaadudainningiaa hara kioo varioo tiyara Anutuugaata yamaa kua yamaa kua tioo varinoo. ³⁵ Ivaara Yisuu Kirisiiva tiyara mmuduuya rira aataruuvaa fai dee aataruvono aikiooma ivaa hatokaarananee? Vara mmuaararai aataruvonnee? Vara ti nuaira variraiyauvo maisaikiai variaunna aataruvonnee? Vara vooyaano mmamma mmuaararavaa ti mmiaani koonnama variaunna aataruvonnee? Vara aarareeraivonnee? Vara hama uyira rairaiyauvo tiisi vaira aataruvonnee? Vara avakarai aataruuvo tiisi nnikio ti aaturaiyonnee? Vara rapiraivo tiisi nnira aataruvonnee? Fai ii aataru iyauvo tiisi nnino rikioonnaata Yisuu Kirisiiva mmannammanna fai tiyara mmuduuya ruoo nnaasu varinaravai. ³⁶ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraiivo vainno innara tinoo:

Ta aiyara yaagueeqakiaunnani

suaivo raari raikiai

iya ti ruputuaara iikiaavo

vioo vioo suaivo haatapaivai.

Iya puara sipisiipaiyauvaa ruputuaara iikiaaneema

ivaa roosiima ti ruputuaara iikiaavaivee.

Kua fafaaraiivono itaa kua tiivai. ³⁷ Ii mmuakiaa aataru avakarai iyauvo ti mmam-maiyauvunu karaanara iino Yisuu Kirisiiva tiyara pinaama mmuduuya ruaivonoo ti tasipaivaara ta aikiooma iyauvaa yaatara kiaunnavaivee. ³⁸ Vaa na rapisiima rikiauvai. Fai hama vo aataru vooonoo Yisuuva tiyara mmuduuya riraivaa atuu rinaravai. Putiraivoota mmata aavau hara kiada varira aataruuvootama hama yopeema ivaa atuu rinaravai. Ngiau aapu aangeraiyaata ari vookaraama yaagueeqama dira mmagia maisaiyaatama fai hama yopeema atuu ruaravai. Aanna makee tiisi vaivaara aaturaiyavootama yapooma tiisi nninaraivaara aaturaiyavootama hama yopeema atuu ruaravai. ³⁹ Ngiau aapu vai yaagueeqaiyavoota aa mmata aavau vai yaagueeqaiyavootama hama yopeema atuu ruaravai. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tiyara pinaama mmuduuya ruaivaara hama Anutuugo iima kioo mminnaa voovai yopeema Anutuugo tiyara mmuduuya riraivaa atuu rinaravaivee.

9

Anutuugo Isarairaiya ariinnee kiaa

mmataama kieeravai

¹ Aa na tinara kua aavo kua kutaavai na kiaunoo. Na Yisuu Kirisiinna vaidivai variee hama na unnaku kiaunoo. Nene yaata utauu kuaivoota Mmannasa Yoketaivo ni giaa ni mii kuaivaatama na rikiauoo nene kiau kuavo kutaa kuavai na kiauvai. ² Ni seena ni mmuaa oyaivakidiri diitaiyara ni ausaivo mmuaararaiikiai na mmannammanna koonnama variaunoo. ³ Na iyaroo tiee fai Anutuugo ni maisa kua tioo na Yisuu Kirisiinna tasipama variauvaa atuu rinaraiivaara na kiaunoo: Inna yoketaavaivee, kiaunoo. ⁴ Ii Isarairaa gioonna kiaapu iya Anutuugo mmataama kioo gioonna kiaapu tuanaiyavee. Ivo iyara ni naunna maapuyavee kiaa kioo ari oyai ari vookarau yoketaivaa iya mmiravai. Ivo ari kua yeena rau kiooyauvaatama ari mmaanna tuu kuaiyauvaatama iya kiaa mmiravai. Anutuugaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmira aataru tuanaivaa vaa iya teeda rikieeravai. Anutuugo kua kiaa teerama kioo kuaiyauvaa iya kua mmudu rikiereeravai. ⁵ Iya

rubuungainna ari vookarairayavee. Gioonna voovoono mmuai oyaivakidiri diitoo Anutuugo mmataama kioo vaidiivaa Yisuu Kirisiinna vaidivai mmata kieeravai. Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara diraiavaara gioonna kiaapuuya tupatupaa innara kua yoketaivaa kiateeraivaara na yaata utuaunoo. Kua kutaa.

⁶ Na itaa kua kiauvaara na ataa kua kiauunoo: Anutuugo kua kiasa teerama kioo kuaiyauvo fanniima tiyauvaavee, na kiauunee? Ai hama na itaa kua kiauunoo. Gioonna kiaapu Isarairaa mmuakiaaya hama Anutuugaa gioonna kiaapu tuanaaya variaivaara hama na itaa kua kiauunoo. ⁷ Aparahaamaa sidinnaidi mmuakiaaya hama Anutuugaa raunna mmaapuyavee. Anutuugo Aparahaamaa tunoo: Isaakaa sidinnaidiyya inna i sidinnaidi tuanaayavee, tiravai. ⁸ Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Aparahaamaakidiri mmatoo sidinnaidi mmuakiaaya hama Anutuugaa raunna mmaapuyavee. Anutuugo kua kiasa teerama kioovaudiri varuuya inna Aparahaamaa sidinnaidi tuanaayavee. ⁹ Anutuugo kua kiasa teerama kioo kuaivaa Aparahaamaata ataa kua tunoo: Fai suaivaa mmataama kioovo nninai rikiee na kava vararaneen nino rikioo Saraava fai mmaapuvai mmataanaravaivee, tiravai.

¹⁰ Ii kua ivaa sai kuavai rikiaatee. Ii mmaapu Isaako ivo yokeenno nnaataivaa varooduu ari nnaataivo Revekaava mmaapu taaravaitana sunnaama kioo variravai. ¹¹⁻¹² Varuduu Anutuugo ari yaata utuuvaugiataama vuaivaa pikioo vuaivaa ariinnee kiasa mmataama kioo aataruuvo vakiaiveeraivaara ivo Revekaanna tunoo: I mmaapu ngaruuvoono ari kata nnaagiaivaa mmoori varaanaravaivee, tiravai. Tauraa hama taaravaitana mmattoo suaivaki Anutuugo itaa kua tiravai. Ivaitana hama varida mmoori yoketaivaa iida mmoori maisaivaa uu suaivaki ivo itaa kua tiravai. Ivaitana hama varida mmoori uuvaara hama ivo ivaitana mmoori uuvaudiri too vuaivaa mmataama kieeravai. Ari yaata utuuvaugiataama vuaivaa mmataama kieeravai. ¹³ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Na Yakooapaara mmuduuya ruaunoo. Isaunnara hama na mmuduuya ruaunoo. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹⁴ Ivaara mo ta dataa kua kiarannee? Fai ta kiaara: Anutuugo gioonna kiaapu vooyara maisayavee tioo vooyara yoketaayavee tiivaivee, kiarannee? Hameetavee. Hama Anutuugo itaa kua tiivaivee. ¹⁵ Vaa Anutuugo Musiinna tunoo: Na ni boo kiataiyara fai na boo tinaravaivee. Na ni tuqinnaataakiaiyara fai na tuqinnaanaravaivee, tiravai. ¹⁶ Itaama vai kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Gioonna kiaapu voovoono inna iikiataino mmooriivaa iinnonno tinara: Fai na iinono rikioo Anutuugo niyara pinaama boo tioo ni vitaanaravaivee, tii aataru ivo hama kaanaatai aataruvai. Anutuugo ariinoo innara boo kiataino fai innara boo tinaravai. ¹⁷ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vauvaki Anutuugo Faraunna ataa kua tunoo: A mmoori varoonnaivaudiri ni yaagueeqayoo kooyaa vakiaiveeraivaara na kietavai i yapa kieeravai. Mmuakiaa mmataavu variaiya ni nnutuuvaa rikiaateeraivaara na kietavai i yapa kieeravaivee. Anutuugo Faraunna itaa kua tiravai. ¹⁸ Ivaara Anutuugo vooyara ari boo kiataiyara boo tiivai. Vooyaki ivo ausa tinni yakeevaa iyaki yapaataikio yapaivai.

Anutuugo vooyara nnannatoo vooyara boo tiravai

¹⁹ Ivaara fai ngiikidiri mmuaavoono ni yaparainno tinara: Itaama vaino fai Anutuugo mo aaniira tiyara tinara: Ngia iikiaa aataruuyauvo hama yoketaiyauvaivee, tinaranee? Mo gioonno Anutuugo tiyara ni aataruuvaa hatokaanaranee? Hama yopeemavee. Fai ivo itaa kua tinaravai. ²⁰ Ni seena-o, a Anutuugaa kua sai itaa kua kiannaikua a gioononnee? Kuu yavaivo vaidi kuaivaa roosiima hama ari ruaatarii nakaarivaa tinoo: Aaniira ni ataama ruaataruannavainnee? Hama ivo itaa kua tiivai. ²¹ Kuu yavaivaa ruaatarii nakaarivaa yavaa mmataivaadiri ari iikiataikio hanuu kioo ruaatarivai. Yavaa mmataivaa mmuaa saabavai hanuu saabama kiaivaadiri taara yavaavaitana inna ruaataruutaino taaravaitana ruaatarinaravai. Fai inna ruaataruutaino voovai ari yoketaa mmooriivaa iinaraivaa ruaataruoo mmuakiaa suai sabi mmoori iinaraivaatama ruaatarinaravai.

²² Anutuugo iima kiai aataruuvo itaama mmuaakaraivai vainoo. Ivo inna nnannateeraivoota yaagueeqaivootama kooyaa vakiaiveeraivaara ivo ataama iiravai. Kuu yavaa sabi mmooriyauvaa iinara iima kiooyauvaa roosii gioonna kiaapuuya inna nnannatai gioonna kiaapuuya fai kiisa suai putu taikaarayara ivo mmannammanna iyara yaata utuoo hokoba suai faannainno variravai. ²³ Ta gioonna kiaapu ivo tiyara boo tiraiya inna oyai ari vookarai yoketaivaa taateeraivaara ivo itaama iiravai. Kuu yavaa yoketaa mmooriivaa iinara iima kiooyauvaa roosikiannaya ta inna oyai ari vookarai yoketaivaa taateera aataruuvaa vaa ivo tauraa mmuaanaa teerama kieeravai. ²⁴ Ta Yutayaiya tiikidiri vooyaatama ngia ngiari vooppinaiyakidiri vooyaatama vaa ivo ivaara ti maavee tiravai.

²⁵ Ivaara forofetaa vaidi voovai nnutuuvo Hosiaavaano Anutuugo tuu kuaivaa fafaara roo ataa kua tunoo:

Hama ni gioonna kiaapu tuanaiyara

fai na tinara:

Ni gioonna kiaapuyavee, tinaravee.

Hama na tauraa ni mmuduuya ruaiyara

fai na tinara:

Inna ni mmuduuya ruaiyavee, tinaravee.

²⁶ Yoosinna voovakinnaiya

vaa na tauraa iya kiaa mmiee kiaunoo:

Hama ngia ni gioonna kiaapuyavee, kiauyara

fai yapooma ngiari seenaiya iyara kiaara:

Anutuugo hara kioo variivaa

raunna mmaapuyavee, kiaaravee.

Hosiaava itaa kua tiravai. ²⁷ Forofetaa voovai Yisayaavaano Isarairaiyara kooyaa kua voovai ataa kua tunoo: Nnukaivo nnoori mmaagaivau vaikiai hama yopeema yaariravaa roosiima fai gioonna kiaapu Isarairaiya kaayakaayau hara kiada varikio rikioo fai Anutuugo raati raari kiisaya nnaasu rupi yoketaivau yapaanaravaivee. ²⁸ Fai Anutuugo gioonna kiaapu mmatayaa variyaiya irisai maisaivaa akiairaama iya mmimo rikioo taikaanaravaivee. Yisayaava itaa kua tiravai. ²⁹ Kava vo kua voovai vaa tauraa Yisayaava ataa kua tunoo: Udaanga Anutuugo Yaagueeqa Tuanaivoono hama Isarairaiya sidinnaidi vooya viteerama kioo pikiotiri. Sutuuma Kumuaraa varuuya roosiima ta putu taika kiannatirivee. Yisayaava itaa kua tiravai.

Isarairaiya ngiarinaidiri aataru voovai iiravai

³⁰ Ivaara ta dataa kua kiaarannee? Fai ta ataa kua kiaaravee. Ngiaari voopinnaa gioonna kiaapuuya ngiariiyara ta Anutuugaa avuuvau safuuma variaaravee kiaa kiada hama ivaara mmooriivaa iirama kiada variyaiya iya kati Anutuugaara kutaavaivee kiaa kiada hara kiada varuduu Anutuugo iyara tunoo: Inna safuuma variraiyavee, tiravai. ³¹ Isarairaa gioonna kiaapuuya Anutuugo mmataama kiooya tunoo: Anutuugaa avuuvau fai ta safuuma variaaravee, kiaa kiada mmaanna tuu aataruuvaa iidada fanniima kieeravai. ³² Mo aaniira iya fanniima kieeravainnee? Mo iya ngiari uu aataru mmooriivaa iida varida hama Anutuugaara iya kutaavaivee tiravai. Iya harurira sikauvaidiri haruriravai. ³³ Ivaara Anutuugaa kua fafaarivo vainno Yisuunnara tinoo:

Taatee. Na yoosinna Sioona ivaki

gioonna kiaapuuya ivaayaadiri haruruateera

sikau voovai na yapa kieeravai.

Fai iya ivaayaadiri haruruaaravai.

Gioonna kiaapu voovoono

inna kutaavaivee kiaivoono

hama inna mmamma maisainaravaivee.

Kua fafaarivoono itaa kua tiivai.

10

¹ Ni seenayaso, ni seena gioonna kiaapu Yutayaiya Anutuugo iya vita yoketaivau yapaiveeraivaara ni aakiaivo yaagueeqama aikioovee tinoo. Anutuugo itaama iiki-aiveeraivaara na pinaama yaaku varauono. ² Vaa na arinaima tee ngii gaa ngii mi-auvai. Iya Anutuugaara pinaama mmuduuya ruaavai. Mmuduuya ridaata hama oyai tuanaivaa rikiaivaara fanniikiaavai. ³ Anutuugo gioonna kiaapuuyara tinoo: Inna safuuma variraiyavee, tii aataruuvaa hama iya arinaima rikiada taavai. Anutuugaa avuuvau ta safuuma variaarayavee kiaa kiada ngiarinaidiri vo aataru vooyauvai iida varida variaavai. Anutuugaa aataru safuuma variraiivaara hama iya ivaara ee-oo tida ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmiaavai. ⁴ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada Anutuugaa avuuvau safuuma variateeraivaara Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa Yisuu Kirisiivaano atuu riravai.

Fai Anutuugo aikiooma mmuakiaaya vitoo yoketaivau yapaanaravai

⁵ Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa rikiada iidada Anutuugaa avuuvau safuuma variaaravee kiaa uu aataruuvaa Musiiva ataa kua tunoo: Vaidi voovoono Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa rikioo iinnonno fai ii aataru ivau hara kioo varinaravaivee, tiravai. ⁶ Anutuugaara kutaavaivee kiaa kiada inna avuuvau safuuma variaa aataruuvaa kua voovoono vainno ataa kua tinoo: Sa ai tinniivaidiri yaata utuee ataa kua kianee: Mo gioono ngiau aapuuvaki kuanarannee? kianee. Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Ivo

ngiau apuuvaki vioo Yisuu Kirisiinna vitoo tiinaravee. ⁷ Sa ataa kua kianee: Mo gioonna mmeepi vaidi putiraiya variraivaki kuanarannee? kianee. Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Ivo mmeepi vioo Yisuu Kirisiinna vitoo nninaravee. Kua voovoono itaa kua tiivai. ⁸ Ii kua ivaa itaama yaata utinoora tiee pikiee Musiiva tuu kua voovaara ataama yaata utuee kianee: Mmayaayaivo i vainima vainno i aakiaivaki vainno mmaakiriivau vainoo, kianee. Ii mmayaaya ivo Anutuugaara kutaavaivee kua voovaara itaa kua tiivai. ⁹ Fai a ai avaiavakidiri kuaivaa kooyaa ai seenaiya kuaa mmiee tinara: Yisuuva ni Udaangavaivee, tino rikioo i aakiaivoono tinara: Yisuuva putuduu rikioo Anutuugo inna tuduu putuuvakidiri diitoovo inna kutaa tuanaavaivee, tino rikioo fai Anutuugo i vitoo yoketaivau i yapaanaravaivee. ¹⁰ Ta ti aakiaiyavakidiri Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kuaunnao Anutuugo tiyara tinoo: Inna safuuma variraiyavee, tiivai. Ta ti avaiyavakidiri ivaara kuaa kookieekuaunnao Anutuugo ti vitoo yoketaivau yapaivai. ¹¹ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kaaapu voovoono Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kuaivau fai hama inna mmamma maisainaravaivee, tiivai. ¹² Ii kua ivo hama mmuaa taaravaara tiivai. Mmuakiaayara tiivai. Yutayaiya hama ngiari vookaraama variaani ngiari voopinnaiya ngiari vookaraama variaavai. Anutuugo iya Udaanga mmuaa tuanaavai mmuakiaaya innara kiaiya ari yaagueeqa yoketaiyavuaa iya mmiivai. ¹³ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno Yisuuinnara tinoo: Gioonna kaaapu voovoono Udaangaivaara tino rikioo fai ivo inna vitoo yoketaivau inna yapaanaravaivee, tiivai.

¹⁴ Iya hama innara kutaavaivee kiaiya mo dataama innara kiarannee? Hama yopeemavee. Hama inna mmayaayaivaa rikiaiya mo dataama kiada innara kutaavaivee kiarannee? Hama yopeemavee. Gioonna kaaapu vooyaano hama mmayaayaivaa iya kuaa mmirama kikiai mo dataama iya rikiarannee? Hama yopeema rikiaaravai. ¹⁵ Gioonna kaaapu vooyaano gioonna kaaapu vooya hama titakiai mo dataama kiada vida mmayaayaivaa gioonna kaaapu vooya kuaa mmiaarannee? Hama yopeema vida kuaa mmiaaravaivee. Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Mmayaaya yoketaivaa kuaa mmiaara nuairavo inna yoketaa ari vookaravaivee, tiivai. ¹⁶ Hama kaaapu gioonna kaaapu mmayaaya yoketaivaa rikiaada varaavaivee. Ivaara Yisayaava fafaara roo kua voovai vainno tunoo: Udaanga-o, deevoono ti mmayaayaivaa rikioo ivaara kutaavaivee tiivainnee? Hameetavee, tiravai. ¹⁷ Itaama vaikiyai vaa mmayaayaivaa rikiaayaano fai ivaara kutaavaivee kiaravai. Gioonna kaaapu vooyaano Yisuu Kirisiinnara iya kuaa mmikio mmayaayaivo kooyaa vainai rikiaada fai ivaara iya kutaavaivee kiaravai.

¹⁸ Na ivaara ngii yaparaina kiauunoo: Mo Isarairaa gioonna kaaapuuya hama rikiaavainnee? kiauuvai. Ai mo vaa iya rikiaavaivee. Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Mmayaaya kuaa mmiraiya kuaivo
mmuakiaa mmatavau variyaiyasi kuaivai.
Iya kuaivo tooya sainai sainai
vaa nuai taika kiaivaivee, tiivai.

¹⁹ Na vo kuavai ngii yaparaina kiauunoo: Mo Isarairaa gioonna kaaapuuya ii kua ivaa rikiaadaata hama arinaima rikiaavainnee? kiauuvai. Musiivaano tauraa kua ivaa sai kuavai Anutuugaara ataa kua tunoo:

Ngari voopinnaiyara
na yoketayoketaama iinai rikiaada
Isarairaiyaano iyara kiaara:
Teenoo itaama variataavaivee,
kiaa kiada iyara nnannataaravai.
Kumimakama variyaiya na mmoori iinai rikiaada
Isarairaiyaano iyara nnannataaravaivee.

Anutuugo tuu kuaivaa Musiivaano itaa kua tiravai. ²⁰ Yisayaava vo kua voovai ivaara yaagueeqama Anutuugaara tunoo:

Hama niyyara buaakiaiya
vaa ni taani na iya tauvai.
Hama niyyara yaparakiyaiya
vaa na kooyaa iya tasipama variauvaivee.

Anutuugo tuu kuaivaa Yisayaavaano itaa kua tiravai. ²¹ Mo Isarairaiyara Anutuugo tunoo: Iya ni kuaivaa rikiaadaata hatokada niyyara oogoo tiraiyara na mmannammanna iyara yaaku mmayaayau ruee variee ngiateera kiauvaivee. Anutuugo itaa kua tiravai.

¹ Na ivaara vo kuavai ngii yaparaina kiaunoo: Mo Anutuugo ari gioonna kiaapuuya mmooka hanigia mmioo iya pikiaivainnee? kiauvai. Ai mo hameeta iya pikiaivai. Neenoo Isarairaa vaidivai variauvo Aaparahaamaa sidinnaidivai variauvai. Variauvo Piniomiinaa oyaivakidiri na diitee variauvai. ² Tauraa Anutuugo ari gioonna kiaapu iyo mmataama kiooya arinaima too rikioovaara hama iyo mmooka hanigia iya mmioo iya pikiaivai. Vaa Anutuugaa kua fafaara voovai ngia rikiaavai. Irayaavaano Anutuugaata yaagueeqama kua tioo Isarairaiyaki kua pinaivaa yapoo tunoo: ³ Udaanga-o, vaa iya i forofetaiya ruputuaani putu taika kiaani aiyara ausa mmuduuya mmira yeena tapiiyauvaata vaa iya rummua raubiriima kiaani nenevai nnaasu hara kiee variaunoo. Variaukai iya ni ruputuaara iida variaano. ⁴ Irayaava itaa kua tuuvaara Anutuugo mo dee kuavainno inna kua sai tuunnee? Anutuugo inna kua sai tunoo: Unnakua anutuuvaa nnutuuvo Baarannara hama ngiari ausa mmuduuya mmira vaidiyya kaayau (7000) na niniinee kiasa mmataama kiauya variaavaivee, tiravai. ⁵ Aanna makeennaata itaama Anutuugo ariinnee kiasa mmataama kioo gioonna kiaapuuya kiisa vookiangii variaano. Ivo kati iyara yoketaama yaata utuuvaara iya mmataama kieeravai. ⁶ Hama iya mmoori varoovaara Anutuugo iyara yaata utuoo iya mmatairavai. Kati iyara yoketaama yaata utuuvaara iya mmataama kieeravai. Anutuugo gioonna kiaapuuya mmooriyyavunudiri too iya mmataama kioo vitotiri. Ivo iyara kati yoketaama yaata utiraivo hama kutaa tuanaa vaitirivee.

⁷ Ivaara Isarairaa gioonna kiaapuuya dataamaida variaannee? Iya Anutuugaa aataru safuuma variraivaara buaama rada nuaidada tooduu hama iya too vavavai. Anutuugo ariinnee kiasa mmataama kioo gioonna kiaapu kiisa vooyaano nnaasu tooduu iya too vairavai. Homoraiya kumimakaida varuduu Anutuugo tinni yaagueeqavuaa iya mmiravai. ⁸ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Anutuugo iya aakiaiyauvaata
tinniiyauvaatama tuduu kumimakairavai.
Kumimakama rada varia rada nnidada
aanna makee ngiari avuuyauvaadiri
hama tuqinnama taavai.
Ngiari yaataiyauvaadiri
hama arinaima rikiaavaivee, tiivai.

⁹ Anutuugaa kua fafaara voovaki Davuitiinna kuaivo vainno tunoo:

Iya pinaa buusaivaa nneeda varida
ngiari mannaka tida sirigakiaivaara
ngiari buusa nneeraivaudiri iya haruruaavai.
Kii ngiari haruriraivo
kobeevaa roosiima iya utuaiveera na kiaunoo.
Kii iya harurida irisaivaa varaateera na kiaunoo.

¹⁰ Iya avuuyauvo upisiinai
sa tuqinnama taateera na kiaunoo.
Ngiari koonnama variaivaara
mmuaararavai iya utinai
mmannammanna kookama utida nookiaateera
na kiaunoo.

Davuitivaano itaa kua tiravai.

¹¹ Ivaara na kava ngii yaparaina kiaunoo: Yutayaa gioonna kiaapuuya haruruu suaivaki iya harurida eeyaara maisairavainnee? kiauvai. Hama iya harurida eeyaara maisairavaivee. Iya mminnamminnaa maisaiyauvaa varoovaara Anutuugo iya pikioo ngiari vopinnaiya vitoo yoketaivau yapeeravai. Yutayaiya iya teeda kiatee: Teeta itaama yoketaama variataavaivee, kiateraivaara Anutuugo ngiari vopinnaiya vitoo yokeitavau yapeeravai. ¹² Yutayaiya mminnamminnaa maisaiyauvaa varoovaara Anutuugo yaagueeqa yoketaa ari vookaruyauvaa mmuakiaa mmataavau varuuya mmiravai. Iya Anutuugaara kumimakaida varuuvaara Anutuugo yaagueeqa yoketaa ari vookaruyauvaa ngiari vopinnaiyaatama mmiravai. Mo fai Yutayaa gioonna kiaapuuya Anutuugaa aataruovaara arinaima rikiaakio Anutuugo iya vitano rikioo inna yaagueeqa yoketaa ari vookaruyauvo fai iyasi ari vookaraama pinaavai vainaravaivee.

Anutuugo ngiari vopinnaiya vita yapaanara aataruuvo kooyaa vaivai

¹³ Ngia vopinnaiya na ngiita aanna makee kua kiaunoo. Na vopinnaiya ngiiyara kua kiasa mmiaaree nuaira vaidivai variauvonora tiee na nini mmooriivaa yaagueeqama iina ivaara nini mannaka tinaravai. ¹⁴ Nini seena Yutayaa gioonna kiaapuuya iva teeda ivaara kiatee: Teeta itaama iikiataavaivee, kiateraivaara na nini mmooriivaa yaagueeqama iina

ivaara nini mannaka tinaravai. Fai iya itaa kua tida nnaagiai ausa hanigiakio Anutuugo iyaatama vitoo yoketaivau yapaanaravaara na faannaina variaunoo. ¹⁵ Yutayaiya hama Anutuugaara kutaavaivee kiaivaara ivo iya pikioo mmuakiaa mmatavau variyaiya vitanai inna tasipama mmuaavau variaara aataruuvo kooyaa vairavai. Fai Anutuugo kava Yutayaiya vitanai dataama fai iya variaarannee? Vaidiyya putida kava diitada variravava roosiima fai iya yoketaama ari vookaama variaaravee.

¹⁶ Ta Yutayaiya iira aataruuvo ataama vainoo. Mmuaa saabavakidiri tauraa hudoo yeenna bereetaivaa ta Anutuugaanee kiaa yapaannaduu rikioo nnaagiai hudoo yeenna bereetaiyavootama innaniyauvai vairavai. Yatari tuukaiyauvo Anutuugaaniyauvai vauduu rikioo nnaa hammaraiyavootama innaniyauvai vairavai. ¹⁷ Yutayaiya yatari oriipaivaa nnaa hammaraiyauvaa roosiima variravai. Yatari giaina oriipaivaa nnaa hammara vooyauvai Anutuugo vaa utu rakau kieeravai. Yatari oriipa mmaraivaa hammara voovai varoo giainaivaa nnaabaivaa rabanika kioo ivaki utu kioodoo rikioo iiva nnammariivaa oyai tuukaivakidiri varoo uriravai. Ngia voopinnaia mmaraara yatari oriipaivaa hammaraiyava roosiima varida Anutuugaa yaagueeqaivaa vaa ngieetama varada Yutayaiya yoketaama variravaatama vaa ngia varaavai. ¹⁸ Ivaaraida yatari nnaa hammara vooyauvai vaa utu rakau kioovaa roosiima variaa gioonna kiaapu Yutayaiya sa a voopinnaa voovoono nniki rakainna iya maisa kua kianee. A dataama variannakuanoona ivaara aiyara mannaka kiaannanee? A mmanna hammarakuavee. Hama eenoo nnammariivaa tuukaivaa mmiannavai. Tuukaivoono nnammariivaa i mmivaivee.

¹⁹ Fai a tinara: Mo ni mmaataivaa teerama kioovaara ivo nnaa hammaraiyauvaa utu rakau kieeravaivee. ²⁰ A itaa kua tinaraivo kutaa kuavai. Iya hama Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara ivo iya utu rakau kieeravai. A innara kutaavaivee kiannaivaara a iya mmaataivaa varee variannavai. Sa ivaara ai mannaka kianee. Aatuuma kiese varianee. ²¹ Yatari hammara tuanaiyauvaa hama Anutuugo too pikieeravai. Utu rakau kagaari kieeravai. Itaama vaivaara rikiaanee. Hama ivo i too pikiaannaravaivee. ²² A ii kua ivaudiri Anutuugo boo tioo tuqinneera aataruuvaa tee ivo nnannataikio irisai mmira aataruuvaa taannavai. Vaa haruruaiyara ivo nnannataivai. Aiyara ivo boo tioo tuqinnaivai. Anutuugo iiyara boo tiivaara fai a mmannammanna yaata utuee varino fai ivo iiyara mmannammanna boo tinaravai. Mo fai a inna pikino fai ivo yatari hammaraiyauvaa utu rakairayaama i utu rakainaravai. ²³ Fai Yutayaiya innara kutaavaivee tikio rikioo fai ivo iya vita ngiari mmaataiyavunu kava yapaanaravai. Anutuugo aikiooma iya vita kava yapeeraivoonora tuoo fai iya vita ngiari mmaataiyavunu kava yapaanaravai. ²⁴ A voopinnaikua yatari oriipa mmaraivaa hammaraiyava roosiima variannano Anutuugo vaa i utu rakau kioo giaina yatari oriipaivaki hama i mmaata tuanaavaki i utu kiaivai. Giaina yatariivaa roosiima Yutayaiya hara kiada variaavai. Vaa ii yatari iiva nnaa hammaraiyauvaa utu rakau kiaiyauvaa Anutuugo kava iya vita ngiari mmaata tuanaivaki yapaaravo inna hama inna mmuaararainaravai.

Anutuugo mmuakiaayara boo tiivai

²⁵ Ni seenayaso, hatauma kua voovai kua kutaa kuavai vaivaa na ngii giaa ngii minai ngia rikiaatee. Ngia ngiingiiyara kiaanoo: Ta tinni yoketaayavee, kiaa kiada ivaara yaata utivoora na aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. Isairaa gioonna kiaapu vooya Anutuugaara ausa vuatinni yaagueeqairavo hama tupatupaa vainaravai. Gioonna kiaapu voopinna voopinnaia Anutuugaara kutaavaivee kiaa kiada ausa hanigia kikio Anutuugo aikiooma yaarummua kino fai Isairaa vooya ausa vuatinni yaagueeqairavo taikaanaravai. ²⁶ Itaama vaino rikioo Anutuugo fai gioonna kiaapu Isairaiya vita yoketaivau iya yapaanaravai. Ivaara Anutuugaa kua fafaaravo vaino tinoo:

Yoošina Sioonadiri fai ti vitaanaravo nninaravai.

Fai ivo ngioo Yakoopaa sidinnaidiyya
iira aataru mmoori maisamaisaiyauvaa
ruga taika kiaanaravai.

²⁷ Na iya mminnamminnaa maisaiyauvaa
rugaanara suaivaki na nnaaru
kua yeena rau kiese kiaa kuaivaa kaanaivo
kooyaa vainaravaivee.

Kua fafaaravoono itaa kua tiivai. ²⁸ Anutuugo nnaaru vaa Yutayaiya ariinnee kiaa mmataama kieerayara tuoo iyara tunoo: Ni seenayavee, tiravai. Nnaaru varuu vaidi Aaparahaamainnara yaata utuoo itaa kua tiravai. Yutayaiya mmayaaya yoketaivaara ooqoo tuuvaara nnaagiai Anutuugo iyara tunoo: Ni nnammutuaayavee, tiravai. Anutuugo ngia voopinnaia ngiiyara yaata utuoo itaa kua tiravai. ²⁹ Vaa tauraa Anutuugo

ariini mmataama kioo gioonna kiaapuuya maavee tuu kuaivaata ari yaagueeqaivaa iya mminara tuu kuaivaatama hama pikioo vo kua voovai tiravai. ³⁰ Mo nnaaru ngiengie voopinna voopinnaia Anutuugaa kuaivaa ngia hatokeeravai. Yutayaiya Anutuugaa kuaivaa hatokoovaa aanna makee Anutuugo ngiiyara boo tiivai. ³¹ Mmuakaraama aanna makee Yutayaiya Anutuugaa kuaivaa hatokaavai. Anutuugo ngiiyara boo tiivaara fai ivo iyaraatama boo tinaravai. ³² Mmuakiaa gioonna kiaapuuyara Anutuugo iyara boo tiraivo kooyaa vakiaiveeraivara ivo iya tunoo: Inna aikioo, ni kuaivaa hatokaatee, tiravai.

Pauruusoono Anutuugaara kua yoketaivaa tiravai

³³ Anutuugaa yaagueeqa yoketa yoketaiyauvo kaayau ari vookaraiyauvai vaivai. Ari yaata tinniivaidiri utii kuaivootama kaayau ari vookaravai vaivai. Mo ivo yaata utii kuaivaa deevono fai aikiooma rikioo kooyaa ti kiasa ti mminarannee? Hama yopeedavee. Mo deevono ivo iivaa arinaima too rikiaanarannee? Hama yopeedavee. ³⁴ Ivaara Anutuugaa kua fafaaravoo vainno tinoo:

Udaangaivaa yaata tinniivau vai kuaivaa

mo gioono rikiaivainnee?

Hama yopeeda rikiaivaivee.

Mo gioono aikiooma inna kiasa mmikio

mmooriivaa ivo iivainnee?

Hama yopeedavee.

³⁵ Mo gioono ivo irisai

mminnaa voovai inna mmiaiveera

mminnaa voovai inna mmiivainnee?

Hama yopeedavee.

Kua fafaaravoo itaa kua tiivai. ³⁶ Mmuakiaa mminnaayauvai Anutuugoona iiravai. Ivo aanna makee mmuakiaa mminnaayauvai tikio vainoo. Ii mminnaa mmuakiaa iyauvo ariiniyauvai vainoo. Inna nnutuuvo ngiau aapu tupatupaa itavai nnaasu vakiaivee. Kua kutaa.

12

Ta Anutuugaa mmoori vareera aataruuvaa safuuma iikiaravee

¹ Ni seenayaso, itaama vainai Anutuugo pinaama tiyara boo tiivaara na aa kua aavaa yamaama ngii giaa ngii minaravee. Nnaaru vaidiia puara sipisiiipaiyauvaa Anutuugaa kati huda mmuneema ngiingii mmamma mmuyai mmuakiaayauvai inna mmida inna mmooriivaara nnaasu yaata utida iikio rikioo inna yoketaakiaivee. Ngia itaama iida inna Anutuugaara ausa mmuduuya mmira mmoori tuanaavaida iikiaanoo. ² Sa mmatayaa diaa aataruuyauvaa mmatayaa diaiya iikiaaneema ngieetama iikiatee. Ngia Anutuugaara kua tida ee-oo tikio rikioo ngii aakiaiyauvaa hanigioo karaasa ausa vuatinniyyauvaa ngii miaivee. Ngia itaama iida fai Anutuugaa yaata tinniivau vai kuaivaa arinaima teeda rikiaaravai. Anutuugaa yaata tinniivau vai kuaivo yoketayoketaa kua nnaasu vainoo. Hama kiisama koonnainoo. Ngia rikiaada iikio fai pinaama inna yoketainaravai.

³ Anutuugo niyara kati yoketaama yaata utuoo tinoo: Ni mmayaayaivaa varee nu-ainna variee kiasa mmiane, tiivaaraina na ngii mmuakiaaya ngiita ngii giaa ngii miee ataa kua tinaravee. Ngiengie variaiyauvungiataama variatee. Safuuma ivaugiataama varida sa ngiingiiyara yaata utida ngiingii nnutuuyauvaa ngiau aapu yapaaraivara iikiatee. Ngia mmuakiaaya Anutuugaara kutaavaivee kiasa yaagueeqaivaa Anutuugo ngii miivaugiataama mmuaavai mmuaavai ngiengie variaa aataruuvaa tirooma yaata utida ivaugiataama variatee. ⁴ Vaa ta taunnavai. Vaidiivaa mmammaivau vai mmin-aiyauvo airi airi mminnaayauvai vaivai. Yuku yaaku avu yoketaiyauvo vaikio hama iyauvo mmuaa mmoorivai iikiaavai. Ngari miaramiaraa mmooriyauvaa safuuma iikiaavai. ⁵ Ivaanikaraama ta kaayauma variaunnano Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara mmuaa mmammavai vaivaa roosiima ta varida ta mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai titi seenaiyaniya ta variaunnava.

⁶ Ivaaraida Anutuugo kati tiyara yoketaama yaata utuoo vo mmoori vo mmooriyauvaa iikiateera yaagueeqaivaa ti mmiivaugiataamaida mmuaavai mmuaavai fai ta iikiaravai. Fai Anutuugo vo vaidi vooya Anutuugo tii kuaivaa kiasa mmiaara mmooriivaa iya mminai teeda innara kutaavaivee kiasa yaagueeqaivaugiataama safuuma ivaa iikiatee. ⁷ Fai Anutuugo vo vaidi vooya ngiari seenaiya tasipama mmoori vareera mmooriivaa iya mminai teeda safuuma ivaa iikiatee. Fai Anutuugo ari vitaira mmooriivaa vo vaidi vooya mminai teeda safuuma ivaa iikiatee. ⁸ Fai Anutuugo vaidi vooya ngiari seenaiyaata yamaa kua yamaa kua tida itaqitaama iikiateera tii mmooriivaa mminai teeda safuuma itaama

iikiatee. Fai vaidi vooya ngiari mminnaa mmuakiaa ngiariisi vaiyauvaa ngiari seenaiya mmiaaree kiaa sa iyauvaara yaata utida puaisa utirama kiada kati mmiatee. Fai vaidi vooya gioonna kiaapuuyara diaaree kiaa yaagueeqama kiada dida vaidi iikiatee. Fai vaidi vooya ngiari seena gioonna kiaapuuyara yaata utida tuqinnaaree kiaa ausa sirigairaiavaa tasipama iikiatee.

⁹ Fai ngia ngiingii seenaiyara mmuduuya rida sa ausa mmuduuya unnakuaiavaa tasipama mmuduuya ruatee. Ausa mmuduuya kutaa tuanaivaa tasipama mmuduuya ruatee. Maisa mmoori aataruuvaa sa yaata utiraida mmooka hanigia mmida aataru safuuvaara nnaasu yaata utida puaisa utatee. ¹⁰ Ngia vaa ausa hanigieeraiya ngia ngiingii kata vayaiyara mmuduuya ruaaneema mmuaavai mmuaavai ngiingiiyara ngiingiiyara pinaama mmuduuya ruatee. Ngia ausa mmuduuya mmira aataruuvaa iida ngiingiiyara ngiingiiyara yoketaama yaata utida ngiingii kua ngiingii kuaivaa tuqinnama rikiatee. ¹¹ Ngia ngiingii mmooriyauvaa yaagueeqama kiada varakio sa ngii pirisakiaivee. Mmannaasa Yoketaivo ngii tasipama variivaara yaata utida Udaanga Yisuu Kirisinna mmooriivaa itaama yaagueeqama kiada iikiatee. ¹² Anutuuoqo tupatupaa variraiavaa ngii mmiivaara yaata utida faannaida sirigaida variatee. Varikio mmuaararai aataruuvoo ngiisi vainai teeda rikiadaata yaagueeqama varida yaaku varaivaa sa pikieeraida mmannammanna yaaku varaatee. ¹³ Ngii seena Anutuuoqaa gioonna kiaapu vooya hama iyasi mminnaatainai ngieenoo iyara boo tida ngiingii mminnamminnaa yapaiyauvakidiri vooyauvai iya mmiatee. Voopidiri ngiayia hama yeenna nnaunnaatainai ngieenoo iyara boo tida iya mmiatee.

¹⁴ Gioonna kiaapuuya mmoori maisaiyauvaa ngii mikiai sa iyauvaara yaata utiraida Anutuuoqaata kua tida yaaku varakio rikioo ivaano iyara yoketaakiaiveera kiatee. Sa ngia Anutuuoqaata kua tida mmoori maisaivaa iya mmiaiveera kiatee. ¹⁵ Gioonna kiaapuuya sirigaida varikiai ngieetaatama iya tasipama sirigakiatee. Gioonna kiaapuuya ausa mmuaarareeda ratada varikiai ngieetaatama iya tasipama rataatee. ¹⁶ Ngii seena mmuakiaayara yaata utida mmuaakaraama mmuaavaugiataama iyara tuqinnaatee. Sa ngiingiiyara mannaka tida ta nnoonna vaidiyavee kiaa kiada variatee. Ta mmanna vaidiyavee kiaa kiada inna aikioo mmanna vaidiiaa tasipama varida mmoori varaatee. Sa ngiingiiyara yaata utida kiatee: Ta tinni yoketaayavee, kiatee.

¹⁷ Fai gioonna kiaapu vooovoo aataru maisaivaa ngii iinai teeda sa irisai aataru maisaivaa inna iikiatee. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya avuuyauvunu vai aataru yoketaiyauvaara yaata utida iyauvaa nnaasu iikiatee. ¹⁸ Ngiengieenoo mmannammanna yoketaama variraiavaa puaisa utida teekio ausa nuufa tasipama varira aataruuvoo kooyaa vainai gioonna kiaapu mmuakiaaya tasipama itaama tirooma variatee. ¹⁹ Ni seena ngiiyara mmuduuya ruayaso, gioonna kiaapu vooya aataru maisaivaa ngii iikiai teeda sa ngiingiiyara yaata utida ngiengieenoo irisai maisaivaa iya mmiatee. Pikikio too fai Anutuuoqo ariinoo iyara inna nnannateeno too irisai maisaivaa iya mminaravai. Anutuuoqaa kua fafaaraivo vainno ivaara tinoo: Udaanga Anutuuoqo tinoo: Maisa mmooriivaa irisaiavaa mminaravoo inna niinivai. Fai neenoo irisai maisaivaa iya mminaravaivee, tiivaivee. ²⁰ Kua fafaaraivo itaa kua tiivaara yaata utida aa kua aavaaraatama yaata utida iikiatee. Kua fafaaraivo vainno tinoo: Fai i nnammutuaivo yeenna rainai yeennaiyauvaa inna mmianee. I nnammutuaivo nnoori rainai nnooriivaa inna mmianee. Fai a inna itaino ivo ausa mmuaararavaa varoo mmamma maisainaravaivee. Kua fafaaraivoo itaa kua tiivai. ²¹ Aataru maisaivo ngii yaatareevoora ooqoo kiatee. Aataru yoketaivaa iida aataru maisaivaa yaatara kiatee.

13

Ngiiingii kieeta ngiiyara diraiya avaiyauvaa safuuma rikiatee

¹ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya ngiari kieeta iyara diraiya avaiyauvaa rikiada iikiatee. Hama gioono tikiai iya kieetaya variaavai. Anutuuoqoono tikiai iya kieetaya variaavai. Ti kieeta makee variaya Anutuuoqoono tikiai variaavai. Ivaara iya avaiyauvaa rikiada iikiatee. ² Gioonna kiaapu vooovooonoo ari kieetaya avaiyauvaa hatokoo hama iyauvaa nnaasu hatokaivai. Anutuuoqo iya mmataama kuaikio vai aataruuvaaatama hatokaivai. Fai gioonna kiaapu vooovooonoo itaama iino too kua pinaivo innaki vainaravai. ³ Yoketaa mmooriivaa iikiaiya hama ngiari kieetayara aatuukiaavai. Maisa mmooriivaa iikiaiya iyara aatuukiaavai. Ngia vaidi ngiiyara haitatuuraivaara aatuuraivaa ngii pikiaatainnee? Mo fai ngia yoketaa mmooriivaa iikioo too ivo ngiiyara kua yoketaivaa tinai rikiada hama innara aatuukiaaravai. ⁴ Ngia yoketaama variateeraivaara ivo Anutuuoqaa mmoori varreera vaidivai varivai. Ivaara mmoori yoketaivaa iikiatee. Mo ngia mmoori maisaivaa iida innara aatuukiatee. Mmoori maisaivaa irisai mmira yaagueeqaivo kutaa tuanaa innasi

vaivaara aatuukiatee. Ivo Anutuugaa mmoori vareera vaidivai varioo mmoori maisa iikiyai Anutuugaa nnannateera irisaiavaa iya mmiivai. ⁵ Ivaaraida ngiingii kieeta ngiiyara diraiya avaiyauvaa rikiaatee. Sa Anutuugaa nnannateeraivo ngiisi nninaraivaara nnaasu yaata utida iya avaiyauvaa rikiaatee. Ngii yaata utira yoketaiyauvo ngii giaa ngii miivaugiataama yaata utida iya avaiyauvaa rikiaatee.

⁶ Ii itaama vai aataru ivaara ngia takiisa sikauyauvaa yapaavai. Kieeta vaidiyya gioonna kiaapuuyara iikiaa mmooriiva Anutuugoona iya mmuuvaa iikiivaara ngia takiisa sikauyauvaa yapaavai. ⁷ Ivaaraida takiisa ari vookara ari vookaraiyauvaa ngia iya mmiraiyauvaa safuuma iya mmiatee. Ngii kieetaiya kiaivaugiataama safuuma mmiatee. Itaama iida iya kuaiyauvaa rikiaada iya nnutuuyauvaa ngiau aapu yapaatee.

Ngiiingii seenaiyara mmuduuya rida iya yoketaakiatee

⁸ Vaidi voovoona irisai ree kiaa mminnaivaa ngii mino too sa mmannammanna ngiiiki hokoba suai vakiaivee. Makee tinai irisaiavaa mmiatee. Ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya rira aataru ivo inna mmuaa aataruvai nnaasu ngiiiki mmannammanna vakiaivee. Gioonna kiaapu voovoona ari seenaiyara mmuduuya riraivoona Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa aikiooma iivai. ⁹ Anutuugaa mmaanna tuu kua vooyauvai vainno ataa kua tunoo: A vaa nnaata vaati varaannaikua sa mmuara heera aataruuvaa iikiane. Sa gioonna kiaapu voovai ruputino putuaivee. Sa ai seenaiya mminnaiyauvaa mmuara varaanee. Ai seenaiya mminnamminnaiyauvaa teeno i varaatainai sa iyauvaa varaanaraivaara yaata utuane, tuu kuaivaata vo mmaanna tuu kuaiyauvaatama nuunama vai oyaivo ataama vainno tinoo: A aiyaara mmuduuya ruannaneema ai seenaiyaraatama mmuduuya ruanee, tiivai. ¹⁰ Gioonna kiaapu voovoona ari seenaiyara mmuduuya riraivoona hama iyara mmoori maisaiavaa iinaravai. Ivo itaama ari seenaiyara mmuduuya riraivoona fai Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaki vau kua kaanaivaa iinaravai.

¹¹ Ngia variaa suaivaa arinaima teeda rikiaivaara itaama iikiatee. Ii suai ivo hama vuru vaira suaivai. Ngiau diitada avu nnaasu teeda vaida variaa suaivai. Tauraa tuanaa ta Yisunnara kutaavaivee tuu suaivaki Anutuugo to vitoo yoketaivau ti yapearavai. Aanna makee ivo ti vitoo yoketaivau yapaanaraiavaa kaanaivo ti vainima vainoo. ¹² Heenaivo kiisa suai taikaanara iiki patairaivo aa nninoo. Ivaara nnikiai ta upisiivaara iira maisa aataruuyauvaa pikiada suaivau Anutuugaa rapira mminnaiyauvaa uyu rau kiada yaagueeqama diaaravai. ¹³ Kooyaa suaivau varirayaama nnikiai ta yoketaama variaaravee. Hama ta nuunaida varida kaayau isareera maisaiavaa tasipama varida hama ta kapikarai nnooriivaa nneeda kumimakama varida hama ta titi mmammayauvaara nnaasu yaata utida sabi nuaira aataruuvaa iida hama ta vaidiyya avuuyauvunu tomedaivaa iida ti mmamma maisainai variaaravai. Nnikiai ta hama buaaruu tida rapida varida hama ti seenaiya teeda kiaara: Teeta itaama variataavaivee, kiaa ta iyara nnannataaravai. ¹⁴ Ngia sa itaama iirama kiada ngii Udaanga Yisuu Kirisiinna yaagueeqaivaa varaatee. Ngiingii mmamma iira aataruuvo ngii iikiatainai ngia mminnamminnaa maisaiyauvaa varaaraivaara sa yaata utirama kiada pikiatee.

14

Sa ngii seenaiyara yaata utida kiatee:

Maisama variaano, kiatee

¹ Vaidi voovoona vaa ausa hanigia kioo muaraagama variivo ngia nuunakiaivaki varinai teeda ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmida ivo yaata utii kuaivaara sa airi kua tida ivaara inna yapara yaparaida innaki kuaivaa yapaatee. ² Vaidi voovoona Anutuugaara pinaama yaagueeqainno kutaavaivee kiaa kioo ari vookara ari vookarai yeenna fayaiyauvaa sabi nnaivai. Vaidi voovoona Anutuugaara kutaavaivee kiaa kioo muaraagama variivoona mmanna yeennaiyauvaa nnaasu nnaivai. ³ Vaidi ari vookara ari vookarai yeenna fayaiyauvaa sabi nnaivoona sa vuai vaidiivo hama fayai nnaivaara nniki rakammaivee. Vaidi hama fayai nnaivoona sa vuai vaidi ari vookara ari vookarai yeenna fayaiyauvaa nnaivaara too kiaivee: Inna a mminnamminnaa maisaiavaa varaannano, kiaivee. Vaa Anutuugo innaata maavee kiaa vitaivaara sa itaa kua kiaivee. ⁴ Ari vo vaidivai ngiaammuaivai varioo inna mmoori varaivaara a gioononna inna kiannano: A maisama variannakuavee, kiannannee? Ari haitatuura vaidiivoona ivo yaagueeqama varioo muaraagama variivaa taivaivee. Ari Udaanga Yisuu Kirisiiva aikiooma yaagueeqaivaa inna mmimo too fai ivo yaagueeqama varinaravai.

⁵ Vaidi voovoona tinoo: Mmuua suaivai inna pinaa suaivai mmuakiaa suiayauvaa yaataraiavee, tikio vo vaidivoona tinoo: Mmuakiaa suiayauvai mmuaa karaiyauvaivee, tiivai. Ngia mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai ii aataru ivaitanaara ngii yaata utiraiyauvo yoketaivaaraata maisaivaaraatama ngii giaa ngii miivaugiataama arinaima

rikiada puaisa utida iikiatee. ⁶ Vaidi voovoono mmuaa suaivaara pinaa suaivaivee tiivo inna Udaanga Yisuunnara yaata utuoo itaa kua tiivai. Vaidi voovoono ari vookara ari vookarai yeenna fayaiyauvaa nnaivo inna Udaanga Yisuunnara yaata utuoo nnaivai. Ivo hama sabi nnaivai. Ivo Anutuugaara kua yoketaivaa kiaa kioo nnaivai. Vaidi voovoono fayaiyauvaara ooqoo tiivo inna Udaanga Yisuunnara yaata utuoo ooqoo tiivai. Ivoota Anutuugaara kua yoketaivaa tiivai.

⁷ Gioonna kiaapu voovoono ari variraivaara yaata utuoo hama ariiyara nnaasu variivai. Hama ariiyara nnaasu putivai. ⁸ Fai ta variaaraivo Udaanga Yisuu Kirisiinnara nnaasu variaaravai. Fai ta putuaaraivo innara nnaasu putuaaravai. Ta variaarannee? Vara ta putuaarannee? Inna ta Udaanga Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuyavee. ⁹ Ivaara gioonna kiaapu variyaraata putuaiyaraatama iya Udaangavai varioo iyara haitatuukiaiveeraivaara Yisuu Kirisiiva putuoo keenaa diitoo variravai. ¹⁰ Mo aaniira a ai seenaivaaki kua pinaivaa yapa kiese maisa kuaivaa inna kiannannee? Mo aaniira a ai seenaivaara nniki rakammuannanee? Fai ta mmuakiaaya Anutuugaa avuuvau kua pinaivaki dikio ivo ti yaparainravai. ¹¹ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Udaangaivo tunoo: Na variaukaira tida
mmuakiaa gioonna kiaapuuya
ni yuku oyaivaki toorivu yau harada
niiyara kooyaa kiara:
Inna Anutuugovee, kiaaravaivee, tiravai.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹² Itaama vaino Anutuugo ti yaparainara suaivaki ta mmuakiaaya titi variraivaara fai inna kiaa kookieekiaaravee.

Sa mmoori maisaivaa iikiai ngii seenaiya ivaara haruruatee

¹³ Ivaaraida nnikiyai titiiyara titiiyara yaata utida kiara: Maisama variaanoo, tiraivaa pikiaaravee. Ta ii aataru ivaa pikiaada aa kua aavaara ta iikiaaravee kiaa kiada iikiaaravai. Ti seena ausa hanigiai voovai haruruoo mminnamminnaa maisaivaa vareevoora tida hama ta vo aataru voovai iikiaaravee. ¹⁴ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva niiki varikiaira tiee na aa kua aavaa arinaima rikiauvai. Hama yeenna fayai voovai ari mmaara haipavai vaivai. Vaidi voovoono yaata utuoo tinara: Ii yeenna fayai ivo haipavaivee, kiaa kioo ivaa nnoo fai mminnamminnaa maisaivaa varaanaaravai. ¹⁵ Fai a vo yeenna fayai voovai nnaivaara i seena ausa hanigiai voovoono ivaara yaata utuoo haipa mminnaavaivee kiaa kioo ausa mmuuaaraivaa varano ivaara fai hama a innara mmuduuya riraivo aiki vainaravai. I seena ausa hanigiaiivaara Yisuu Kirisiiva putuuvaara yaata utuee sa yeenna fayai vooyavvai nneeno rikioo ivo iyauvaara haruruoo koonnama variaivee. ¹⁶ Aataru kooavaara a yaata utuee kiannanoo: Inna yoketaa aataruvaivee, kiaa kiese iinai gioonna kiaapuuya koonnama yaata utida kiara: Inna maisa aataruvaivee, tiivoora sa iikiane. ¹⁷ Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraviki variyai hama yeenna nnooriivaa nnaaraivaara variaavai. Iya safuuma varida ausa nuufaivaa tasipama varida sirigaida hara kiada variaaraivaara variaavai. Ii sirigaira aataru ivaa Mmannasa Yoketaivoono iya mmiivai. ¹⁸ Gioonna kiaapu voovoono Yisuu Kirisiinna aataruuvaa itaama iivaara Anutuugo innara tinara: Na inna tauko ni yoketaivo, tinai gioonna kiaapuuyaata innara yoketaavaivee kiaaravai.

¹⁹ Ivaaraida nnikiyai ta ausa nuufaira aataruuvaa purida titiiyara titiiyara tuqinnada varida yaagueeqama variaaravee. ²⁰ Sa yeennaivaara vo aataru vo aataruuyavvaa iikio ivaara Anutuugo ii mmooriivo maisakiaivee. Mmuakiaa yeenna fayaiyauvaa vaidi-ya nnaayauvaivee. Itaama vainai ngia yeenna fayai voovai nneekio too gioonna kiaapu voovoono ivaara haruruoo mminnamminnaa maisaivaa varanaraivo inna koonnai aataruvai. ²¹ Ngii seena gioonna kiaapu vaa ausa hanigieera voovoono ngia iikiaivaara harurivoora sa fayaiavaa nneeda sa vuainaivaa nneeda sa vo aataru vo aataruuyavvaa iikiatee. Fai ngia hama itaama iiraida kati varikio inna yoketaa aataruvai. ²² Ii aataru ngiengie iikiaa iyauvaara ngia ngiengii yaatana rikiaa kuaivaa ngia mmuaavai mmuaavai ngiengie nnaasu rikikio Anutuugootama nnaasu rikiaivee. Vo aataru vooavaara gioonna kiaapu voovoono ari yaataivaudiri tinoo: Yoketaa aataruvaivee, kiaa kioo hama ivaara ariiyara tinoo: Na maisama iikiauono, tiivaara Anutuugo innara yoketaivo. ²³ Fai ivo ari nnai yeenna fayaiavaara taara yaata utino ivaa nnai suaivaki Anutuugo irisai maisaivaa mmiraivo vainoo. Ivo hama Anutuugaara yaagueeqama kutaavaivee tiivaara Anutuugo irisai maisaivaa inna mmunaravai. Gioonna kiaapu voovoono hama Anutuugaara kutaavaivee tirainno vo aataru voovai iivaara ivo iya mminnamminnaa maisaivaa varavai.

15

Sa ngiingiiyara yaata utiraida ngii seenaiyara yaata utuatee

¹ Ta yaagueeqama variaunnaiya hama titiiyara nnaasu yaata utiraida ti seena muaraagama variyaiya mmuaaraiyauvaa teeta varaaravee. ² Ti seena voovai yoketaama variaiveera ta mmuaavai mmuaavai innara yoketaama iikiokio fai ivo varia roo vioo vioo yaagueeqama varinaravaivee. ³ Mo Yisuu Kirisiiva hama ariiyara yaata utuoo variravai. Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapuuya Anutuugaa rakanoo raaranoo kiaa kuaiyauvo vaa niyaa vaivaivee, tiivai. ⁴ Ta Anutuugaa kua fafaaraiva rikiada yoketaama variateeraivaara nnaaru vaidiiya Anutuugaa kuaivaa fafaara reeravai. Ta ii kua iyauvaa jaarida arinaima rikiada variaunnano mmuaararivo tiisi nnikiainnaata ta yaagueeqama varida ivaki vai kuaiyauvaara sirigaida varida kaanaivaara faannaida variateeraivaara vaidiiya nnaaru Anutuugaa kuaivaa fafaara reeravai. ⁵ Mmuaararivo tiisi nnikiainnaata ta yaagueeqama variaunna aataruuvata Anutuugaa kuaivaara ti yoketai aataruuvataama oyaivo Anutuugovee. Ivoono ngii tasipama iinai ngia ngiingiiyara ngiingiiyara yoketaama yaata utida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada Yisuu Kirisiiva ngii vita vitaivaugiataama variateeraivaara na ngiinyara yaaku varaunoo. ⁶ Ngia mmuakiaaya mmuaavaugiataama ti Udaanga Yisuu Kirisiinna Koonna Anutuugaara kua yoketaivaa kiateeraivaaraatama na ngiinyara yaaku varaunoo.

Ngari voopinaiyaata mmayaaya yoketaivaa rikiaaravai

⁷ Yisuu Kirisiiva ngiinyara yoketaainno ngii tuqinnaineema ngia ngiingiiyara ngiingiiyara yoketaida tuqinnaatee. Anutuugaa nnutuuvo ngiau aapu vakiaiveera itaama iikiatee. ⁸ Ivaara na ngii gaa ngii miaunoo. Anutuugo kua kiaa teerama kiooyauvaa nnaaruaa vaidi Aparahaamainna kiaa mmuuvo kutaavai vainai kooyaa taateeraivaara Yisuu Kirisiiva Yutayaa vaidiiya mmoori vareera vaidivai variravai. ⁹ Anutuugo gioonna kiaapuuyaa boo tiraivaara ngari voopinaiya Anutuugaara kua yoketaivaa kiateeraivaara ivo Yutayaiya mmoori vareera vaidivai variravai. Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno Anutuugaara tinoo:

Ivaara na ngari voopinaiyaki nuaina
iyyara kua yoketaivaa tinaravai.
I nnutuuvo ngiau aapuuvaki vaivaara
na kuaru tinaravaivee.

¹⁰ Anutuugaa kua fafaaraivo itaa kua tioo vo kuavai tinoo:
Ngia ngiengie voopinaiyaso,
Anutuugo mmataama kioo gioonna kiaapu
Yutayaiya tasipama sirigakiatee.

¹¹ Kua fafaaraivo itaa kua tioo kava vo kuavai tinoo:
Ngia voopinnaa mmuakiaaya
Udaanga Anutuugaara kua yoketaivaa kiatee.
Mmuakiaa gioonna kiaapuuya
innara kua yoketaivaa kiatee.

¹² Kua fafaaraivo itaa kua tikio kava ivaki Yisayaavaano tuu kua voovai vainno tinoo:
Yesiinna oyaivakidiri
fai vaidi voovai diitaanaravai.
Ivo nnino too Anutuugo inna tino too
ngari voopinaiyara dinaravai.
Iyara dinai teeda
ivo iya tuqinnaanarivaara
faannaida variaaravaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹³ Ta yoketaama variraivaara faannaira oyaivo Anutuugovee. Ngia innara kutaavaivee kiaivaara ivo ausa nuufaivaata sirigairivaatama ngii aakiaiyauvaki yapano suvuakuaiveera na ngiinyara yaaku varaunoo. Mmannasa Yoketaivoono ari yaagueeqaivaa ngii mino too ngia Anutuugaara faannairarivo ngii aakiaiyauvaki vakia roo vioo vioo pinaavai vakiaiveera na ngiinyara yaaku varaunoo.

Pauruuso hama aaturama kioo kuaivaa

yaagueeqama iya kiaa mmiravai

¹⁴ Ni seenayaso, vaa na aikiooma ngiinyara yaata utuee rikiauvai. Ngia yoketaama variaavo yoketaa aataruuvo ngiiki suvuakioo yaata tinni yoketaivootama ngiiki suvuainno vaikiaki ngiengienoo aikiooma ngiingii vita vitaakiaavai. ¹⁵⁻¹⁶ Itaama vaikiainnaata

hama na aatuurama kiese aa yanaa aavaki vaa ngia rikiaa kuaiyauvaa kava ngia rikiaateeraivaara na yaagueeqama vo kua vooyauvaara ngii giaa ngii miaunoo. Anutuugo ni iyara yoketaama yaata utuoo ni mmataama kioodoo na Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidivai variee ngiari voopinnaiyara mmoori varoovaara hama na aatuurama kiese vo kua vooyauvaatama na ngii giaa ngii miaunoo. Nnaaru vaidiia Anutuugaani puara sipisiipaiyauvaa hudoodoo inna yoketauneema ngiari voopinnaiya ausa hanigiakio Anutuugo iyara inna yoketaakiaiveeraivaara na iyara mmoori varee mmayaaya yoketaivaa iya kiasa mmiauvai. Mmannasa Yoketaivo iya aakiaiyauvaki variivaara iya Anutuugaaniya variaavai. ¹⁷ Itaama vaikio Yisuu Kirisiiva niiki variivaara na Anutuugaa mmooriivaa varee niniiyara mannaka tinee tiee aikiooma nini mannaka tinaravai. ¹⁸ Hama giaa yaagueeqavaura na mmoori varee variee ivaara ngii giaa ngii miee variaunoo. Yisuu Kirisiiva niiki varikiyai na ngiari voopinnaiya kuaivaa kiasa mmiee mmooriivaa iikiakukai iya Anutuugaa kuaivaa rikiaa iikiavai. ¹⁹ Na nuaina variee iya yoosinnaiyauvaki Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa iikiaaduu Mmannasa Yoketaivaa yaagueeqaivo kooyaa vauduu iya Anutuugaa kuaivaa rikiaa iiravai. Na itaama iina Yerusareema pikiee viee variee mmayaayaivaa kiasa mmiaaree viee viee mmata Irurikii ivaki oro Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa eeyara kiasa kookieema kieeravai. ²⁰ Hama Yisuu Kirisiinna nnuutuuvaa rikieeraiyasi na viee mmayaaya yoketaivaa iya kiasa mmilaraivaara na mmannammanna ivaara yaata utuauko ni yoketaunoo. Vaidi voovoona vaa toosa hara iya kiasa mmikiyai na kava iya kiasa mmivoora na hama rikieeraiyasi kuanaraivaara ni yoketaunoo. ²¹ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraiivo vainno tinoo:

Hama vooyaano innara iya kiasa mmiraiya
fai inna taaravai.

Hama inna kuaivaa rikiaiya
fai arinaima rikiaaravaivee.

Kua fafaaraiivoona itaa kua tiivai.

Pauruuso yoosinna Rooma kuanara iiravai

²² Na airineetu ngiisi kuanaree kiasa iikiaaduu hama Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa rikiaiyesi kuanara mmooriivoona ni atuu ruduu hama na ngiisi viravai. ²³ Aanna makee aa mmata aayauvaki ni mmooriivo taikaikiyai na airi nuanu ngiisi kuanaree kiaivaara na ngiisi kuanara iina variee faannakiauvai. ²⁴ Na mmata Sipaniaa kuanaree kiau suaivaki fai na kati viee aataruyaa ngii tee kuanara iikiaunoo. Fai na ngiisi viee kiisa suai ngii tasipama yoketaama varinai ngia ni iyara tuqinnada ni titakiai na aikiooma Sipaniaa kuanaravai. ²⁵ Aanna makee na Yerusareema viee Anutuugaa gioonna kiaapuuya ivaki variyaiyani sikauyauvaatama varee kuanaravai. ²⁶ Maketonaa variaa ausa hanigieeraiyaata Akaiya variaa ausa hanigieeraiyaatama kua yeena rau kiada sikauyauvaa Anutuugaa gioonna kiaapu Yerusareema varuuya hama mminnammannaatayani kati yapeeravai. ²⁷ Ngiariinoo ivaara itaama kua yeena rau kiada iiravai. Itaama vaikiai iya hama mminnaataiya tuqinnaara aataruuvo ngiariiki vaivai. Yutayaiya Anutuugaa kua mmayaayaivaa ngiari voopinnaiyaatama kiasa mmiaivaara ngiari voopinnaiya ngiari mmatayaa diaa mminnaiyauvaa irisai Yutayaiya mmiaaraivo inna yoketaa aataravai. ²⁸ Na aa mmoori aavaa iima taika kiese sikauyauvaa iyani yapaidda varee iya mmi kiese na Yerusareema pikiee Sipaniaa kuanara viee fai aataruyaa na ngii taanaravai. ²⁹ Vaa na rikiauvai. Fai na ngiisi viee hama na kati kuanaravai. Yisuu Kirisiiva ni iyara inna yoketaikio inna yaagueeqaivo ni suvuaikiyai na ngiisi kuanaravai.

³⁰ Ni seenayaso, ngia yaaku vareera suaivaki ni tasipama mmuaavaugiataama ni iyara yaagueeqama Anutuugaata kua kiateeraivaara na yaagueeqama ngii giaa ngii miaunoo. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ti tasipaivaaraatama Mmannasa Yoketaivo ti tasipaikiyai ta gioonna kiaapuuyara mmuduuya ruannaivaaraatama na yaagueeqama ngii giaa ngii miaunoo. ³¹ Na Yutayaa yoosinnaiyauvaki vinai hama ausa hanigieeraiya ni mmaara iikiainnaata na kati kuanaraivaara yaaku varaatee. Yerusareema variaa ausa hanigieeraiyani na sikauyauvaa varee iya mminal teeda iya ngiari ausaiyauvaa ni mida aikioovavee kiaaraivaara yaaku varaatee. ³² Iya itaama iikiyai Anutuugo yaata utivaugiataama na iya pikiee sirigama ree ngiisi vinai teeda ngia yoketaama ni tasipama varikiyai na ngii tasipama sirigainaraivaara yaaku varaatee. ³³ Anutuugo ausa nuufaiavaa mmiraivoona ngii tasipama variaiveera na yaata utuunoo. Kua kutaa.

¹ Ti seena gioonna voovai nnutuuvo Piibiinnara na ngii giaa ngii miaunoo. Ivo Segeriaa yoo sinnaivaki variaa vaa ausa hanigiada Anutuugaara nuunakiaiya tasipama varioo Anutuugaara mmoori varaivai. ² Udaanga Yisuu Kirisiiva innaki variivaara Anutuugaara gioonna kiaapuuya iikiaaneema innara iida tuqinnaatee. Ivo kaayau gioonna kiaapuuya tuqinnoo niyaraatama tuqinnaavaara fai ivo ngiiyara mmoori varano rikioo inna mmuaarananai inna tasipama iikiatee.

³ Ni tasipama Yisuu Kirisiinna mmoori vareera gioonna kiaapuuvaitana nnutuuvaitana Pirisikauya Akuirayara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara ivaitana kiaa mmi-atee. ⁴ Ivaitana hama ngiari mmammaivaitanaara yaata utiraida niyara pinaama yaata utuaivaara ivaitana putida fanniima kiaavai. Ivaitanaara pinaama ni yoketaivoo. Hama nene nnaasu ivaitanaara kua yoketaivaa kiauvai. Ngiari voo pinnaa vaa ausa hanigieeraiyaatama ivaitanaara kua yoketaivaa kiaavai. ⁵ Vaa ausa hanigieeraiya ivaitana nnauvaki Anutuugaara nuunakiaiyaraatama na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara iya kiaa mmiatee.

Ni seena vaidi na innara mmuduuya ruauvaa nnutuuvo Epainitiinnara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kiaa mmiatee. Ivannaadee Asiaa mmataivaki Yisuu Kirisiinnara toosa hara kutaavaivee tiravai. ⁶ Na Mariaannara yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kiaa mmiatee. Ivo ngiiyara pinaama mmoori vareeravaivee. ⁷ Adaronikiiya Yuniiyara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara ivaitana kiaa mmiatee. Ivaitana ni seena Yutayaa vaidivaitana ni tasipama oovi nnauvaki hara kiada variravai. Ivaitannaadee ni tauraa ngiari ausaivaitana hanigiada Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tiravai. Vaa kua varada nuaira vaidiiva ivaitana arinaima tooduu vaidi nnoonnavaitana variravai.

⁸ Abiriataannara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kiaa mmiatee. Udaanga Yisuu Kirisiiva innaki variivaara na innara pinaama mmuduuya ruauunoo. ⁹ Ti tasipama Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidivai Urupaanaara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kiaa mmiatee. Ni seena na innara mmuduuya ruau vaidivai Setekiinnara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kiaa mmiatee. ¹⁰ Apereennara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kiaa mmiatee. Mmuaararivo innasi vauvaa ivo yaataroo Yisuu Kirisiinnara yaagueeqama duuvo kooyaa vaivaivee. Arisoburuunna nnauvaki hara kiada variaiyara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara iya kiaa mmiatee. ¹¹ Ni seena Yutayaa vaidi Herotioonaara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kiaa mmiatee. Narasiinna nnauvaki variaa vaa ausa hanigieeraiyara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara iya kiaa mmiatee.

¹² Udaanga Yisuu Kirisiiva Turupainaya Turupoosayaki varikiai ivaitana inna mmoori varaivaara na ivaitanaara yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara ivaitana kiaa mmiatee. Ti seena gioonna voovai ta innara mmuduuya ruauunnaavaa nnutuuvo Peresiinnara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kiaa mmiatee. Vaa ivo ti Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriiva yaagueeqama kioo iivaivee. ¹³ Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriiva yaagueeqama iira vaidi Rupuunnaraata inna kaano niyara ni maapuuee kiaa tuqinnoovaraatama na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara ivaitana kiaa mmiatee. ¹⁴ Asukiritiiva Perekoova Heremeeva Patoropaava Heremaavainnaraata iya tasipama variaa vaa ausa hanigaiyaraatama na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara iya kiaa mmiatee. ¹⁵ Pirorokaaso Yuriaava Neriaavainnaraata Neriaanna nnuunnaivaaraatama Oribaannaata Anutuugaara gioonna kiaapuuya iya tasipama variaiyaraatama na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara iya kiaa mmiatee.

¹⁶ Ngingii teeda ngingii teeda kiai suaivaki ngingiiyara ngingiiyara yoketaida yaaku rumisiatee. Yisuu Kirisiinnara vaa ausa hanigieeraiya vo yoo sinna vo yoo sinna Anutuugaara nuunakiaiya ngiiyara yaata utida boo kiaavai.

Pauruuso nnaagiai tuanaa kuaivaa

iya kiaa mmiravai

¹⁷ Ni seenayaso, na yaagueeqama kua tiee ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu vooya ngii nuuna aakiaivaki vo yaata utiravai yaata utuduu vooyaano ngiari voogaugataama yaata utiravai. Iya itaama iikiai ngia koonnama varivoora tuqinnama iya haitatuukiatee. Vaa Yisuunnara kutaavaivee kiaiyaata iya itaa kua kiaani airi yaata utuaavai. Neeta ni seenaiyaatama ngii giaa ngii miaanna kua vooyauvaara iya ooqoo kiaavai. Sa iya kuaivaa rikiaatee. Ngingii yaatu pikiaatee. ¹⁸ Itaama iikiai hama Udaanga Yisuu Kirisiinnara mmoori varaavai. Iya ngiari mmammaiyauvo iya iikiaiavaara yaata utida mmoori varaavai. Iya yamaa kua yamaa kua kiaa rada memeyayaa vakia rada unnakua unnakua kiaani teeda vuenakiaa gioonna kiaapuuya rikiaada kutaavaivee kiaavai. ¹⁹ Ngia mmayaaya yoketaivaa rikiaada Yisuunna mmooriiva yaagueeqama iida variaani ivaara mmuakiaa gioonna kiaapuuya rikiaavaara na ngiiyara pinaama sirigakiaunoo.

Ngia yoketaa aataruuyauvaara tinni yoketaiyauvaa varada maisa aataruuyauvaara yaata vueennakiateeraivaara na ngiiyara yaata utuauko inna yoketaivai. ²⁰ Anutuuoqo ausa nu-ufaiavaa mmiraivoono fai kiisa suai Sataangaa raa raputu kinai ngia innayaa nookiaaravai.

Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii tasipama vakiaivee.

²¹ Ni tasipama mmoori vareera vaidi Timotiivaata ngiiyara yaata utuoo boo tiivai. Rukiiva Yasoono Sosipataaraavainna ni seena vaidi Yutayaiyaatama ngiiyara yaata utida boo kiaavai.

²² Pauruuso ni tikiyai na Teretiivaano aa yanaa aavaa rauvoono ta mmuaakaraama ausa hanigiaunnaivaara neetama ngiiyara yaata utuee boo kiaunoo.

²³ Aavakinnaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigiaiya Gaiyaasaa nnauvaki Anutuuoqaa nuunakiaavai. Ivoono niyaraata iyaraatama tuqinnaivoono ngiiyara yaata utuoo boo tiivai. Aa yoosinna aavakinnayaa sikauyauvaa haitatuura vaidi Erasataavaata ti seena vaidi Kuarataavaatama ngiiyara yaata utida boo kiaavai. ²⁴ (Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo mmuakiaaya ngii tasipama vakiaivee. Kua kutaa.)

Nnaagiai tuanaa Pauruuso Anutuuoqaa kua

yoketaivaa tuoo yaaku vareeravai

²⁵ Anutuuoqaa nnutuuvaa ta ngiau aapu yapaaravee. Na Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiee variaunoo. Ngia ii kua ivaa rikiada ivaara kutaavaivee kiasa kiada yaagueueqama diaaraivaara Anutuuoqo yaagueueqavaa aikiooma ngii minaravai. Nnaaru hokoba suai ii mmayaaya ivo hataumaki vauvo aanna makee kooyaa vaivaa ngia rikiada ivaara kutaavaivee kiasa kiada yaagueueqama diaaraivaara Anutuuoqo yaagueueqavaa aikiooma ngii minaravai. ²⁶ Forofetaiya fafaara roovaudiri aanna makee ii kua kutaa ivo kooyaa vainoo. Mmuakiaaya ii kua ivaa rikiada ivaara kutaavaivee kiasa iikiaaraivaara Anutuuoqo tupatupaa variraivoono tikiyai mmuakiaa mmatavau variaya rikiavai.

²⁷ Anutuuoqo ari mmuaavoono nnaasu tinni yoketaa ari vookaraivaa varaivai. Yisuu Kirisiiva uuvaara ta mmuakiaa gioonna kiaapuuya Anutuuoqaa nnutuuvaa tupatupaa ngiau aapu yapaaravee. Kua kutaa.

Pauruusoono aa tauraa yanaa aavaa Koridii varuuyani reeravai

Pauruusoono aa tauraa yanaa aavaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya Koridii varuuyani fafaara reeravai. Ivo aa yanaa aavaa roo gioonna kiaapuuya koonnama Yisuunnara nuunaayauvaki uuvaara ivo reeravai. Mo Pauruuso ariinoo Yisuunnara nuunaira aataru mmooriivaa iyasi uuvaara gioonna kiaapuuya itaama uduu ivo aa yanaa aavaa reeravai. Koridii yoo sinnaivo pinaa yoo sinna tuanaavai vauduu kaayau gioonna kiaapuuya vo mmata vo mmataiyauvakidiri numa ivaki variravai.

Aa yanaa aavaki vai kuaivo ataama vaivai. Pauruusaaki pinaa ausa mmuaarareeraivo vauvaa oyaivo kaayakaayau kuaiyauvoota sabi heera aataruuvootama vaa ausa hanigioo gioonna kiaapuuyaki vaivavai. Itaama vauduu kaayau yaparairaiyauvo nnaata vaati va-reera aataruuyauvaara iya yaata utiraiyauvaki vauduu vaa ausa hanigiooya ngiari nuunaiyauvaki uuvaaraatama Mmannasa Yoketaivo kati iya mmuu aataruuyauvaaraatama putuuya kava diitaara aataruuvaaatama tuuvaara Pauruuso tunoo: Mmuakiaa yaparaira iyauvaa fai mmayaaya yoketaivoono kooyaa irisaiyauvaa tinaravaivee. Pauruuso tinni ruua vaidivoono itaa kua tiravai.

¹ Na Pauruusoono aa kua aavaa kiauko ni seena vaidi voovoono ngiini fafaarainoo. Anutuugoono ari yaata utiivaugiataama ni mmataama kiaikiai na Yisuu Kirisiinna kuaivaa varee nuaira aposoroo vaidivai variaunoo. Ti seena vaidi Sosoteenoono ni tasipama varikiai na aa kua aavaa kiauko vaidi voovoono ngiini fafaarainoo.

² Ngia vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu Koridii variaya Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara ngia Anutuugaa gioonna kiaapuya variaano. Vaa Anutuugoono ngii maavee tikiai ngia inna gioonna kiaapuya variaano. Ngieetama mmuakiaa yoo sinnaiyauvaki variaa gioonna kiaapu mmuakiaaya ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaiya Anutuugaa gioonna kiaapuya variaano. Iya Udaanga Yisuu Kirisiiva ngiita tiita ti Udaangavai varinoo.

³ Ti Napoova Anutuugoota Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati ngiyyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufavaitana ngii mida nnaasu variateeraivaara na yaata utuunoo.

Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara ngia yoketaama variaanoo

⁴ Ngia ausa hanigieera suaivaki Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara Anutuugo kati ngiyyara yoketaama yaata utivai. Ivo itaama iivaara na makemakee innaata kua tiee ngiyyara yoketaayavee kiauunoo. ⁵ Yisuu Kirisiiva ngiiki varikiai ngia inna yaagueeqa ari vookaravaura variaivaara mmuakiaa tinni yoketaiyauvo ngiiki vaikiiai ngia ivaara kuaa kookieeda variaanoo. ⁶⁻⁷ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kooyaa tinaravaura ngia faannaida variaano. Ngia itaama variaa suaivaki Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivo yaagueeqama ngii aakiaana vaivaara Mmannasa Yoketaivoono yoketaa aataruuyauvaa kati ti mmiiyauvaara hama ngia buaakiaano. Vaa ii aataru iyauvo ngiisi vainoo. ⁸ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ti yaparaira suaivaki sa mminnamminnaa maisa vooguta ngiiki vakiaiveeraivaara ivo mmuakiaa suai yaagueeqama ngii utua roo vioo vioo ngia taikeera suaivaki fai ivo mmannammanna ngii utinaravai. ⁹ Ngia Anutuugaa Mmaapuuvaa ti Udaanga Yisuu Kirisiinna tasipama yoketaama variateeraivaara ivo ariinoo ngii maavee tiravai. Ngii maavee tuuvoono hama ngii pikieerainoo fai mmannammanna ngii utinaravai.

Ausa hanigaiya mmuaavau variateeraivaara Pauruuso tiravai

¹⁰ Ni seenayaso, na ti Udaanga Yisuunna mmoori varauvoonora tiee na yamayamaa kuaivaa ngii giaa ngii miaunoo. Ngia mmuakiaaya mmuaa yaata mmuaa tinnivai varada mmuaa kuavai kiatee. Sa ngiikidiri vooya vo yaata vo yaataivaa utida voovau varikiai vooya voovau variatee. Ngia mmuaavaugiataama mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada ngia iikiaaree kuaa aataruuvaura mmuaavaugiataama yaata utida iikiatee. ¹¹ Ni seenayaso, gionnaivaa nnutuuvo Koroqiinna nnauvaki variaya ngia iikiaa kuaivaa vaa kooyaa ni giaa ni miaani na rikiauvai. Ngiikidiri vooyaano ngiariiki ngiariiki buuru kiaivo vainoo. ¹² Na itaa kua kiau kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Ngia mmuaavai mmuaavai ari vo yaata vo yaataivaa utida kiauunoo. Voovoono tinoo: Na Pauruusaava vaidivai variaunoo, tikio voovoono tinoo: Na Aporoona vaidivai variaunoo, tikio voovoono tinoo: Na Petoroosa vaidivai variaunoo, tikio voovoono tinoo: Na Yisuu Kirisiinna vaidivai variaunoo, tiivai. ¹³ Mo ngia dataama yaata utidaida kianne? Yisuu Kirisiiva hapaunoo airi vaidivainoo variinne? Ai hameetavee. Vo na Pauruusoonoona ngiyyara

yatari sagaivau putuaannee? Ai hameetavee. Vo ngia Pauruusaa ni gionna kiaapuya varuduuda iya nnooriivaa ngii apuunnee? Ai hameetavee. ¹⁴Hama na vooya vooya nnoori apuaivaara na rikiakoo ni yoketaivoo. Na taaravaitana Kirisipiia Gaiya nnaasu nnoori apiravaivee. ¹⁵Gioonna kiaapu voovoono ngiiyara tinara: Pauruusaa gionna kiaapuya varuduuda iya nnooriivaa ngii apiravaivee, tivoora hama na vooyaata nnoori apiravai. ¹⁶O vaa na Sitipaanaata inna nnauki varuuyaatama nnoori apiravaivee. Na vooyaata vaa nnoori apiravainnee? Vara hama na nnoori apiravainnee? Vaa na vueennama kiaunoo. ¹⁷Hama nnoori apuaneeraivaara Yisuu Kirisiiva ni titeeravai. Ari mmayaaya yoketaivaa gionna kiaapuuya kaa mmianeeraivaara ni titeeravai. Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuu kuaivo kuminayaa vaivoora hama na vaidi tinni ruaiya ari vookaraama tiraivaugiataama mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miauvai. Na mmanna vaidivoono ngii giaa ngii miauvai.

Anutuugaa yaagueeqaivoota tinniivootama Yisuunnaki vaivai

¹⁸Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuu kuaivaara ikiana kuaraiyaano ivaara kiaanoo: Sabi kuavaivee, kiaavai. Anutuugo ari yaagueeqaivaadiri ti vitoo yoketaivau yapa kiaikiai variaunnaiya yapooma ta mmannammanna variaaraiyaano ivaara kiaunnaano: Anutuugaa yaagueeqa tuanaavaivee, kiaunnavai. ¹⁹Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno Anutuugo tuu kuaivaa tinoo:

Tinni ruaiya tinniiyuvunu
kua yoketaiyauvo vaiyuvaa
fai na rugaanaravai.

Yanaa teeraiya kua arinaima rikiai yuvaa
na tino too kuminayaa vainaravaivee.

²⁰Kua fafaaraivoono itaa kua tiivaara mo tinni ruaiya deevakiida variaannee? Mo yanaa taiya deevakiida variaannee? Aa mmata aavau varida ngiari yaatara ngiari yaatarama kua kaiya deevakiida variaannee? Iya hameeta variaavai. Tinni ruaiya mmanna mmatayaa diaa kuaiyauvo iya tinniiyuvunu vaiyauvo mmanna kumina kuayauvai vaivaara vaa Anutuugo ti vitavaivee.

²¹Anutuugo tinni vairaiivoono tuduu vaidiia ngiari tinniiyuvakidiri hama yopeema inna teeda rikiaaravootairavai. Itaama vauvaara Anutuugaara kutaavaivee tiraiya ivo iya vitoo yoketaivau yapoo aataruuvaa inna yoketaiduu kooyaa yapeeravai. Mmayaaya yoketaivaara vooya unnuavaivee kaa mmayaayaivaava ta vooya kaa mmiaunnani rikida kutaavaivee kaiya Anutuugo iya vitoo yoketaivau yapaivai. ²²Yutayaa gionna kiaapuuya Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookaraivaa ti taataikiai taaravaivee kiaavai. Ereengaa gionna kiaapuuya tinni yoketaivaa varaarivaara kiaavai. ²³Mo teenoo Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuu kuaivaa gionna kiaapuuya kaa mmiaunnano. Ii mmayaaya yoketaivaara Yutayaiya kiaanoo: Ti mmamma maisai kuavaivee, kaa ni Ereengaiya ivaara kiaanoo: Sabi kuavaivee, kiaavai. ²⁴Anutuugo iya maavee tira gionna kiaapu Yutayaiyaata Ereengaiyaatama ii mmayaaya ivaara iya kiaanoo: Yisuu Kirisiiva inna Anutuugaa yaagueeqaivovee. Ivoono inna Anutuugaa tinni yoketaivovee, kiaavai. ²⁵Anutuugaara kumimakavaivee kuaivo tinni yoketaavai vainno vaidiia tinniiyuvaa yaataravai. Anutuugaara muaraagavaivee kuaivo yaagueeqavai vainno vaidiia yaagueeqaivaa yaataravai.

²⁶Ni seenayaso, Anutuugo ngii maavee tuu suaviki ngii variraivo datainne? Mmatayaa diai ngii taani ngia patakiangioono tinni yoketaa ruaaya variaani patakiangioono yaagueeqa kieetaya variaani patakiangioono ngiari kieeta udaangaivaa oyavakidiri diitaavai. ²⁷Gioonna kiaapu tinni vairaiya mmamma maisakiateeraivaara gionna kiaapu mmatayaiya iya tinni kumimakayavee kaiya Anutuugo iya mmataama kiaivai. Gioonna kiaapu yaagueeqama variaia mmamma maisakiateeraivaara Anutuugo iya muaraagayavee kaiya mmataama kiaivai. ²⁸Mmatayaa diaa gionna kiaapuuya yaata utida kiaanoo: Yoketaavaivee, kuaivo taikaiveeraivaara iya maisayavee kaa kumina hama ngii nnutuaatino kaiya Anutuugo mmataama kiaivai. ²⁹Sa gionna kiaapu voovoono Anutuugaa avuuvau ariiyara mannaka kuaiveeraivaara ivo ivaara itaama iivai. Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. ³⁰Anutuugo tiki Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara ngia karaasaya variaavai. Anutuugo tiki Yisuu Kirisiiva tinni yoketaivo tiiki vaikiai ta tinni yoketaivaa varaunnavai. Yisuu Kirisiiva putuuvaa ta Anutuugaa avuuvau safuuma varida inna gionna kiaapu tuanaaya variaunnano Yisuuva ari kuaivaadiri ti mminnamminnaa maisaiyuvaa ruga kiaikiai ta kati mmamma dummukiara variaunnavai. ³¹Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovoono ariiyara mannaka tinaree kaa sa ariiyara mannaka kuaivee. Udaanga Anutuugaara nnaasu mannaka kuaivee, tiivai.

2

Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuuvaara Pauruuso tiravai

¹ Ni seenayaso, na ngiisi kuaa suaivaki Anutuuga kua mmayaayaivaa na ngii kiaa kookieena ngii giaa ngii minaree kiaa hama na vaidi tinni vairavaanikaraama mmuaaroo kuaivaa hama ngia rikiavaa ngii giaa ngii miravai. ² Na ngiisi variaa suaivaki vaa na yaata utuee teerama kiaiavaugiataama nnaasu yaata utiravai. Hama na vo mminnaavaara yaata utirama kiese Yisuu Kirisiinnaraata ivo yatari sagaivau putuuvaaraatama nnaasu yaata utiravai. ³ Na ngiisi kuaa suaivaki na muaraagaina kaayauma aatuuna biribiriravai. ⁴ Na biribirina hama nini kuaivaata nini mmayaayaivaatama vaidi tinni vauvaanikaraama yaagueeqama ngii giaa ngii miravai. Hameetavee. Anutuuga Mmannaivoono yaagueeqaivaa ni muduu na ngii giaa ngii miaaduu oyaivo kooyaa vauduu ngia arinaima rikieeravai. ⁵ Ngia Anutuuga kutaavaivee kiaivo hama vaidiia tinniiyavunudiri vairainno Anutuuga yaagueeqaivaura vakiaiveeraivara na itaama ngii giaa ngii miravai.

*Anutuuga Mmannaivo tinni yoketaivaa**ti mmivaivee*

⁶ Gioonna kiaapu Anutuuga kuaivaa rikiadada koovayakiaia ti tinniki vai kuaivaa ta iya kiaa mmiaunnvai. Hama mmatayaa diaiyasidiri ii tinniki vai kua ivaa ta varada iya kiaa mmiaunnvai. Mmatayaayara diraiyasidiri hama ta ivaa varada iya kiaa mmiaunnvai. Mmatayaayara diraiya yaagueeqaivo fai taikaanaravai. ⁷ Hama ta itaama iya kiaa mmirama kiada Anutuuga tinniki vai kuaivo hataumaki vaivaa iya kiaa mmiaunnvai. Hama ngiau mmataivaa uu suaivaki ta yoketaama inna tasipama variateeraivara Anutuuga ii kua hataumaki vau kua ivaa mmuaanaa tiyara mmataama kioo tiravai. ⁸ Aa mmata aavau diaa gioonna kiaapuuyara duuyaano hama Anutuuga tinniki vau kuaivaa rikieeravai. Iya ii kua ivaa vaa rikiotiri. Hama iya Udaanga Yisuu Kirisiiva Anutuuga yaagueeqa ari vookaraivaa varoovaa yatari sagaivau hootirivee. ⁹ Ivaara Anutuuga kua fafaarivo vainno tinoo:

Hama avuuvaadiri teeda
hama yaataivaadiri rikieera aataruuvatama
hama vaidiia ivara yaata utida kiaanoo:
Fai vainaravaivee, kiaa aataruuvatama
Anutuuga mmuduuya riraiyara
ivo iyara ivaa teerama kieeravaivee.

Kua fafaarivoono itaa kua tiivai. ¹⁰ Ii kua ivo hataumaki vauvaa Anutuugaonoo tuduu Mmanna Yoketaivoono kooyaa ti kiaa ti mmiravai. Mmanna Yoketaivoono mmuakiaa kua mmoori aataruuvaa arinaima taivai. Anutuuga aakiaa tuanaivaki ari yaata utiraivo hataumaki vaivaatama vaa taivai. ¹¹ Gioonna kiaapu mmatayaa diaivo ari yaata utii kuaivaa ari mmannaivoono nnaasu rikiavai. Hama voovootama rikiavai. Mmuaikaraama Anutuuga yaata utii kuaivaa ari Mmannaivoono nnaasu rikiavai. ¹² Hama ta mmata aavau diaa mmannasavai varaunnvai. Anutuuga kati tiyara yoketaama yaata utuoo kati tiyara iivaara ta arinaima rikiaateeraivara ivoono Mmannaiva tita kioodoo tuuvaa ta varaunnvai.

¹³ Ivaaraida gioonna kiaapu vaa Anutuuga Mmanna Yoketaiva varaiya ta Anutuuga kua kutaivaa iya kiaa mmira suaivaki hama ta vaidiia ngiari tinniki vai kuaivaa ti kiaa ti mmiaivaa iya kiaa mmiaunnvai. Anutuuga Mmanna Yoketaivoono ti kiaa ti mmira kuaivaa nnaasu iya kiaa mmiaunnvai. ¹⁴ Hama Mmanna Yoketaivo inna aakiaana variivo hama yopeema Anutuuga Mmannaivo inna kiaa mmii kuaivaa rikioo too varavai. Hama Mmanna Yoketaivo innaki variivaara hama arinaima too rikiavai. Ivo ivaara tinoo: Sabi kuavaivee, tiivai. ¹⁵ Mmanna Yoketaivo innaki variivoono mmuakiaa kua mmoori aataruuvaa oyaivaara arinaima too rikiavai. Hama kumina gioonna kiaapu voovoono yopeema ivo ii aataruuvaa arinaima too rikioo ivaara inna yoketaavaivee tioo maisavaivee tinaravai. ¹⁶ Ivaara Anutuuga kua fafaarivo vainno tinoo:

Mo gioono Udaanga Anutuuga
yaata tinniki vai kuaivaa too rikioo
aikiooma kua voovai inna kiaa mmianannee?

Kua fafaarivoono itaa kua tiivai. Mo ta Yisuu Kirisiinna yaata tinniki vai kuaivaa varaunnvai.

3

Vaa ausa hanigieeraiya inna iya Anutuuga mmoori vareeraiyavee

¹ Ni seenayaso, na ngii tasipama variaa suaivaki Mmannasa Yoketaivo iyaki varuuyaata na kua kaaaneema hama na ngiiita itaama kiee kua tiravai. Ngia homo mmatayaa diaa aataruuyauvaara yaata utiraiyavee kiaa kiee na ari vookaraama ngiiita kua tiravai. Ngia ii suai ivaki Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tuu suaivaki ngia varuuvo nnaakara meediiya roosiima variravai. ² Hama ngia yopeema rikiaaraivaara nnaamma suuyaivaa nneeraivaa roosiima na tadadama kuaivaa ngii giaa ngii miravai. Hama na yaagueeqa yeennaivaa nneeraivaa roosiima kua kaanaivaa ngii giaa ngii miravai. Ngia homooda itaavai nnaasu variaanoo. ³ Ngia homo mmatayaa diaa aataruuyauvaara yaata utida iida variaivaara aanna makee fai hama ngia yopeema rikiaaravai. Ngia vo vaidi vo vaidiiya iikiaa mmooriyauvaa taavo ngii iikitaivai vaikiyai iyauvaara ngiingiyyara ngiingiyyara nnannateeda varida ngiingiita ngiingiita buaaru tida variaavai. Ivaara ngia homo mmatayaa diaa gioonna kiaapuya varida mmatayaa diaa aataruuyauvaara yaata utu kiada vaidi iikiaivo kooyaa vainoo. ⁴ Mo ngiikidiri voovoono tinoo: Na Pauruusa vaidivai variaunoo, tikio voovoono tinoo: Na Aporoonna vaidivai variaunoo, tii kuaivaara ngia homo mmatayaa diaa gioonna kiaapuya variaanoo.

⁵ Mo Aporoova dee vaidivainnee? Na Pauruuso dee vaidivainnee? Mo ta kati Anutuuga mmoori vareera vaidivaitana variaunnaano. Teenoo mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miaannaduu ngia Anutuuga kutaavaivee tiravai. Ta Anutuuga mmoori varaunnavaitana ta mmuaavai mmuaavai Udaanga Anutuugo ti mmuuvaugiataama mmoori varaunnavai. ⁶ Anutuuga kuaivaa neenoo yeenna uruvaa roosiima hau utuauko Aporoovaano nnooriivaa vita roo tusaikio Anutuugoono iikio uruoo kaanaivai. ⁷ Hauvaa utira vaidiiivo mmanna vaidivai. Nnooriivaa tuseera vaidiiivo mmanna vaidivai. Anutuugoono iikio yeennaivo uruoo kaanaivo vaivai. ⁸ Hauvaa utiraivoota nnooriivaa tuseeraivootama hama ari vookaraivaitana variaavai. Mmuaakaraivaitana variaavai. Ivaitana mmuaavai mmuaavai mmooriivaa iikiaivaugiataama Anutuugo irisaivaa safuuma ivaitana mminaravai. ⁹ Teenoo nuunama Anutuuga mmoori mmuaavai vareera vaidivaitana variaunnaani ngieenoo Anutuuga mmataivaa roosiikiaaya variaanoo.

Ngieenoo Anutuuga nnauvaa roosiikiaaya variaanoo. ¹⁰ Anutuugoono ari yaagueeqaivaa ni mikiai na ivaudiri hara viee mmooriivaa varee safuuma nnauvaa heekeera vaidivai roosiima na kuabaivaa hara kiauko vaidi voovoono ivaudiri nnauvaa heeka kioo varivai. Itaama vaineema vaidiiya mmuaavai mmuaavai ivaudiri ari heekaa-naraivaa tuqinnama too rikioo heekavee. ¹¹ Vaa Anutuugo mmuaa kuabaivai nnaasu Yisuu Kirisiinna hara kieeravai. Hama vaidi voovoono yopeema vo kuabai voovai kava haraanaravai. ¹² Mo ii kuabai ivaudiri vooya yaagueeqa sikau gooraivaidiri nnauvaa heekakiai vooya yaagueeqa sikau sirivuaivaidiri nnauvaa heekakiai vooya kaayaa sikaunnaadiri yookaama kiada vareera yaagueeqa sikau ari vookaraiyauvaadiri nnauvaa heekakiai vooya yatariiyauvaadiri nnauvaa heekakiai vooya tausiiyauvaadiri nnauvaa heekakiai vooya kannugia apuuyauvaadiri nnauvaa heekaa-¹³ Yisuu Kirisiiva ti yaparaira suaivaki gioonna kiaapuya mmuaavai mmuaavai ngiari iikiaa mmooriyauvaa kaanaiyauvo fai kooyaa vainaravai. Fai ikiaivo taa taika kioo teeno ngiari mmooriyauvaa kaanaiyauvo yoketaayauvainnee vara maisaiyauvai fai kooyaa vainaravai. ¹⁴ Mo fai vaidi voovoono kuabaivaidiri nnau heekeera mmooriivaa ikiaivo teeno hama taikeera homo vaino too fai Anutuugo irisai yoketaivaa inna mminaravai. ¹⁵ Mo fai vaidi voovai mmooriivaa ikiaivo taa taika kino too fai ivo hama irisai yoketaivaa varano Anutuugo kati inna vitoo yoketaivau yapaanaravai. Vaidi voovoono vaidi voovai ikiaivakidiri utu raririima kati naatau yapeeraivaa roosiima Anutuugo fai kati inna vitoo yoketaivau yapaanaravai.

¹⁶ Vaa ngia rikiaavai. Anutuuga nnau pinaa nuunairivaa roosiikiyaiya ngia variaavo inna Mmannasaivo ngiiki varivai. ¹⁷ Fai gioonna kiaapu voovoono Anutuuga nnau pinaa nuunairivaa maisa mmooriivaa iino fai Anutuugo inna ruputino putinaravai. Anutuuga nnau pinaa nuunairivaa yoketaa tuanaavai vaivaara ivo itaama iinaravai. Mo ngieenoo inna nnau pinaa nuunairivaa roosiikiaaya variaanoo.

¹⁸ Sa gioonna kiaapu voovoono ariiyara unnakua tioo variaivee. Fai ngiikidiri gioonna kiaapu voovoono mmatayaa diaa aataruuvaugiataama iinno ariiyara yaata utuoo tinara: Na tinni vairavovee, tinaravoi mmatayaa diaiyya avuuyavuvunu yaata duunavai variaivee. Fai kutaa tuanaa tinni ruaavai varinarivaara itaama variaivee. ¹⁹ Mmatayaa diaa aataruuyauvaara mmatayaa diaiyyanoo kiaanoo: Tinni ruaivovee, kiaa aataruuyauvo Anutuuga avuuvau yaata duunaiya iira aataruyauvai vaivai. Anutuuga kua fafaaraivo vainno ivaara tinoo: Tinni ruaiya unnakua aataruuyauvaa hataama kiadaata iida varida

ngiariiyara kiaanoo: Ta tinni ruaayavee, kaiya fai Anutuugo kobeavaa roosiima iya utinaravaivee,²⁰ tikio kua fafaara voovai vainno tinoo: Vaa Udaangaivo rikiaivai. Ngiariiyara ta tinni ruaayavee kaiya yaata utira kuaivo kumina kuavaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.²¹ Itaama vainai sa gioonna kiaapu voovoono vaidiyya iikiaiavaara iya manaka kiaevee. Vaidiyyaata mmuakiaa kua mmoori aataruuyauvootama ngiiiniyauvaivee.²² Na Pauruusoata Aporoovaatama Petoroosota aa mmata ta variaunna aavootama variraivoota putiraivootama aanna makee vaiyauvoota nnaagiai vainaraiyauvootama ngiiiniyauvaivee.²³ Ngia Yisuu Kirisiinnaniya variaavo Yisuu Kirisiiva Anutuugaanivai varinoo.

4

Pauruusainna Yisuu Kirisiinna kua varada nuaira vaidiyyavee

¹ Ngia ti teeda tiyara ataa kua kiatee: Anutuugo hauma kioo kuaivaara haitatuuda Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidiyavee, kiatee. ² Fai vaidi voovoono haitatuura vaidivai varinee tioo ari mmoori nakaaravo tiivaugiataama sa pikieerama kioo safuuma haitatuuma taa roo vioo varioo mmooriivaa iikiaevee. ³ Mo fai ngieetaata vo gioonna kiaapuuyaatama niyara yaata utida kiaara: Yoketaa mmoorivai iivaivee, kiaarannee? Vara niyara yaata utida kiaara: Maisa mmoorivai iivaivee, kiaarannee? Ngieetaata iyaatama itaa kua kaaaraiavaara hama na ivaara yaata utuaunoo. Mo neneenoo hama nini variraivaara maisavaivee yoketaavaivee kiaunoo. ⁴ Mo na rikiauko hama ni yaata utiraivo na koonnama variavoo voovaa niita kua tiivai. Itaama vaikiainnaata hama na neneenoo niniyara yaata utuee kiaunoo: Na Anutuugaa avuuvau yoketaama variaunoo, kiauvai. Yoketaa mmooriivaa vareeraivaaraata maisa mmooriivaa vareeraivaaraatama yaparainaravo inna Udaanga Yisuu Kirisiivavee. ⁵ Ivaara sa ngiengienoo nnaammaratu gioonna kiaapu voovai yoketaa mmooriivaa vareeraivaaraata maisa mmooriivaa vareeraivaaraatama yaparakiatee. Udaanga Yisuu Kirisiiva suai nnaagiai tiinara suaivaki iivoono yaparainaraiavaara nnaasu faannakiatee. Fai ivaano gioonna kiaapuuya hatauma upisiivaki iikiaa mmooriyauvaata yapooma iya iikiaara mmooriyauvaara yaata utuaa kuaiyauvaatama kooyaa yapaanaravai. Ii suai ivakiinno fai Anutuugo gioonna kiaapuuya ngiari mmoori iikiaiavaugiataama safuuma kua yoketaivaa iyara tinaravai.

⁶ Ni seenayaso, ngiiyaroo tieena na ii kua ivaa niniyaraata Aporoonnaraatama kiaunoo. Ngia tiyaadiri arinaima teeda Anutuugaa kua fafaaraivo vaivaa tuqinnama rikiaateeraiavaara na itaa kua kiaunoo. Sa ngiengienoo ngiingiiyara yaata utida ngiingii seena voovaa yoketaavaivee kua kiada innara nnaasu mannaka tida voovaa maisavaivee kua kiada innara nniki rakammuateeraiavaara na itaa kua kiaunoo. ⁷ Mo gioonoo ngii tikiai ngia ngii seenaiya yaataraara iikiaannee? Ngia mmuaakaraama variaano. Ngiiisi vai minnaa mmuakiaayavai gioonoo ngii mivainnee? Anutuugoono ngii mivaivee. Ngia kutaa iyauvaa innasidiri kati varaiavaara ngia aaniira ngiingii mannaka tida kiaanoo: Ta teteenoo iikiaunnavavee, kiaannee? Inna ngia koonnai kuavaida itaa kua kiaanoo.

⁸ Ngia Koridii variayya yaata utida kiaanoo: Vaa Anutuugaa aataruuvaa aikiooma ta taa taika kiaunnaano, kiaavai. Ngia itaa kua kua kiada kieeta nnoonnaya varida ti yaataraannee? Hama yoopemavee. Ngia kutaa kieeta nnoonnaya variatiri. Ta ngii tasipama kietaya variaarivaara ni yoketaitirivee. ⁹ Na yaata utuee rikiauko ta kua varada nuaira vaidiyya Anutuugo nnaagiai aduooma ti yapaivai. Vaidiyya vaa kua yeena rau kiaani putuaara iikiaa vaidiyya roosiima ta variaunnaano. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya avuuyauvunuaata aangeraiya avuuyauvunuaatama iya ti ruputuaara iikiaiya ta variaunnaano. ¹⁰ Ta Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidiyya tidaida ta inna mmooriivaa varauunnani gioonna kiaapuuya tiyara kumimakayavee kiaavai. Ngia Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya variaivaara ngia ngiingiiyara tinni ruaayavee kiaavai. Ta muaraagama variaunnani ngia yaagueeqama variaavaivee kiaavai. Iya tiyara nniki rakaida ngii nnuuyauvavaa ngiau aapu yapaavai. ¹¹ Ta varia rada nnidada aa suai avaki ti yeena raikio ti nnoori raikio ti uyira rairaiyauvo vaa tapasioo nnisiikiai iya ti vata rada ti ruputua rada kuaavo hama ti nnaunnaataikiai ta sabi varia rada nuaida varida variaunnaano. ¹² Ta titi yaakuuyauvaadiri yaagueeqama kiada mmooriivaa varauunnano. Iya ti rakanoo raaranoo kianaiaata teenoo iyara yoketaa kuaivaa kiaunnaano. Iya mmuaararai aataruuyauvavaa ti mmiaaniaata ta mmannammanna yaagueeqama variaunnaano. ¹³ Iya tiyara unnakuavavaa kianaiaata teenoo iyara yoketaa kuaivaa sai kiaunnaano. Aa mmata avau diaa aayaa tiyara kiaanoo: Ngia yaapasiiyauvaa roosiima kuminaya variaano, kua kiada mmoori maisaiyauvaa ti iima rada nnidada aanna makee homo itaama nnaasu iikiaanoo.

¹⁴ Hama ngia mmamma maisakiaaravaara na itaa kua kiau kua ivaa itaama ngiini fafaarakiaunoo. Vaidiivo ari nnaakaraiyara mmuduuya ruaineema ngia ni nnaakaraiya na ngiiyara mmuduuya ruee ngii giaa ngii miauvaara itaama ngiini fafaarakiaunoo. ¹⁵ Kaayua gionna kiaapuuyaano Yisuu Kirisiinna kuaivaa ngii giaa ngii mida ngiiyara haitatuuda variaano. Mo ngii giokiaiya hama kaayauma variaano. Na tauraa toosa hara Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miaaduu ngia rikioovaara na ngii gioova mmuaavai variaunoo. ¹⁶ Ivaaraina na yamaa kua yamaa kuaivaa yaagueeqama ngii giaa ngii mmiee kiaunoo: Na variauvaudiri teeda ngieeta itaama iikiateera kiaunoo. ¹⁷ Ngia itaama variateeraivaara na Timotiinna ngiisi kuaiveera titee variaunoo. Na Udaanga Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa inna kuaa mmiaaduu ivo rikioovaara ni maapu tuanaavai roosiima varikiai na innara pinaama mmuduuya ruauvai. Ivo Yisuu Kirisiinna mmooriivaa hama pikieerainno yaagueeqama varai ngiaammuauvai varivai. Yisuu Kirisiinna aataru karaasaivaa na iina variee gionna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya mmuakiaa yooisinnaiyauvaki variaya kuaa mmiau mmayaayaivaa fai ivo kava ngii giaa ngii minaravai.

¹⁸ Ngiiikidiri vooyaano yaata utida kiaano: Pauruuso hama tiisi nninaravaivee, kua kiada ngiariyara mannaka tida variaavai. ¹⁹ Fai Udaanga Anutuuoqoono ni tinai na kiisa suai ngiisi kuanaravaivee. Fai na viee neneenoo ngiariyara mannaka kiaiya kuaivaa hama na ivaa nnaasu rikiaanaravai. Fai na viee iya iikiaa yaagueeqaiyauvaatama tee rikiaanaravai. ²⁰ Anutuuoqo gionna kiaapuuyara diravo hama mmanna kuavaivee. Inna yaagueeqa aataru tuanaavaivee. Fai ta yaagueeqama iidata ta ivaa varaaravai. ²¹ Ngia dee aataruvai na ngii iikiaiveerada kiaannee? Vara na yauvaa vaae ivaadiri ngii ruputuee ngii safuunaravaara ngiisi kuanarannee? Vara na ngiiyara mmuduuya ruee ausa nuufaivaa tasipama ngiisi kuanarannee?

5

Ausa hanigiaiya nuuna aakiaivaki sabi heera aataruuvo vaivai

¹ Ngia sabi heera aataruuvaa iikiaivaara vaa gionna kiaapu vooyaano kua kua rada nookiaani na rikiauvai. Itaama iikiaa aataru maisa ivo ari vookarai aataruvai vainno hama vaidi kumimaka vooyasi vaivai. Vaa na rikiauko vaidi voovoono ari koonna nnamariivo vai gionnaivaa sabi vitoo nuavai. ² Ivaaraida mo ngia aaniira ngiingii mannaka kiaannee? Ngia ivaara kaayua ausa mmuaarareeraivaa tasipama variataivaatada ngia ngiingii mannaka kiaano. Vaidiivo itaama koonnama variivo ngii nuunaivaki variivaa ooqoo kiataivaatada pikiaavo varinoo. ³ Mo na ngieera variauvoota hama na ngii pikieeraina na ngiiyara nnaasu yaata utu kiee vakiauvai. Na ngii tasipama variauvai roosiima kiee vaidiivo itaama koonnama iivaara vaa na kua pinaivaa innaki yapauvaivee. ⁴ Ngia ipi varida nuunakiaani rikiee na ngii vainima variauvai roosiima ngii tasipama nuunakiaukai ngia ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ti tasipama variivaa yaagueeqaivaadiri ⁵ ii vaidi ivaa ngii nuuna aakiaivakidiri mmaanai Sataangaa mmikio ivoono fai inna ruputino inna mmamma iira aataruuvo taikaanaravai. Taikano Yisuu Kirisiiva ti yaparainara suaivaki Anutuuoqo ii vaidi ivaa mmannasaivaa vitoo yoketaivau yapaanaravaara Sataangaa inna mmiatee.

⁶ Ngia ngiingiiyara mannaka kuaa ivo inna hama aataru yoketaavai. Vaa ngia taavai. Puuqaira yeenna kiisaguta paravuaivaki yapa kuaavo too yootavai. ⁷ Mminnamminnaa maisaivo ngiiki vairavo puuqaira yeennaivaa roosiivai. Ngia karaasa yoketaa tuanaaya variateeraivaara ii puuqaira yeenna maisa ivaa utu rada kagaari kiatee. Fai ngia itaama iida paravuaa karaasaivo hama puuqaira yeennaivootaikio kati vairavaa roosiima ngia variaaravai. Vaa na tee rikiauvai. Vaa ngia safu tuanaaya itaama variaavai. Nnaaruua vaidiyya buusa Varaigataivaa nneera suaivaki puara sipisiipa nnaakaraiyauvaa ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaara ruputuduu putuneema vaa Yisuu Kirisiiva ti mminnamminnaa maisaiyauvaara putiravai. ⁸ Ivaara nnikiai Yutayaiya buusa Varaigataivaa nnoo suaivaki hama puuqaira yeennaivaa tasipama yeennaivaa hudoovaa nnooneema ta itaama nnaaravee. Puuqaira yeennaivo inna mminnamminnaa maisa tuanaa iira aataruuvaa roosiivai. Ta ivaa pikiada kua kutaivaa tida yoketaama nnaasu variaaravee.

⁹ Na yanaa voovai ngiini fafaarama kiee kiaano: Sa sabi heera aataruuvaa iikiaiya tasipama variatee. ¹⁰ Na itaa kua kuaa ivaa hama na kumimakama variayara itaa kua tiravai. Iya sabi heera aataruuvaa iida ngiari seenaiya mminnamminnaiyauvaa teekio iya varaata varaatainai varida ngiari seenaiya mminnamminnaiyauvaa mmuara varaara iida varida vaidiyya ruputida unnakuu anutuuyauvaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmida variaavai. Hama na iyara ngiita kua tiee itaama ngii giaa ngii miravai. Fai ngia ii kumimakama variaa iya pikiada iyara ooqoo tida hama yoypeema aa ta variaunna

mmata aavau variaaravai. ¹¹ Na itaa kua kiaa kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Vaidi voovoono ariyara tinoo: Vaa na ausa hanigiee i seena tuanaavai variaunoo, kiaa kioo maisa aataruuvaa iivaara na kiaanoo: Sa inna tasipama variatee, tiravai. Ivo sabi heera aataruuvaa iinno ari seenaiya mminnamminnaiyauvaa teeno inna varaata varaataino varioo unnaku anutuuyauvaara ausa mmuduuya mmioo ari seenaiyara maisa kua tioo kapikarai nnooriivaa nnoo kumimakainno varioo ari seenaiya mminnamminnaiyauvaa mmuara varaivai. Itai vaidiivaa pikiada sa inna tasipama oro varida yeennaivaa nnaatee. ¹²⁻¹³ Hama ausa hanigieeraida mmaanai variyaiyaki kua pinaivaa yapaanaravai inna ni mmoorivainnee? Hama ni mmoorivaivee. Anutuugaa mmoorivaivee. Ngia ausa hanigiaiya ngii nuunairavakidiri koonnama variraiyaki kua pinaivaa yapaaravai inna ngii mmoorivai. Ii vaidi ivo maisa aataruuvaa iivaa ngiengieenoo ngiingiikidiri titakio kuaivee.

6

Vaa ausa hanigieeraiya ngiariiki ngiariiki

kua pinaivaa yapeeravai

¹ Ngiikidiri vaidi voovoono ari seena vaidiivaata buaaru tiivo aaniira ivaa safuunaraivaara hama ari seena Anutuugaa gioonna kiaapuuyasi virama kioo ngiari voopinnaa kumimakama varida kua pinaivaara diraiyasi kuainnee? ² Hama ngia aa kua aavaa rikiaannee? Fai yapooma Anutuugaa gioonna kiaapuuyaano mmatayaa kumimakama variyaiyaki kua pinaivaa iyaki yapaaravee. Mo fai ngia itaa kiaara aataruuvo vaikiainnaata ngia aaniira ngiingiiki kiisa tomeda vaiyauvaara hama aikiooma iyauvaara tida safuukiaannee? Fai ngia aikiooma safuukiaaravavee. ³ Hama ngia aa kua aavaa rikiaannee? Vara vaa ngia rikiaannee? Fai yapooma ta ausa hanigieeraiyaano aangeraiyaki kua pinaivaa yapaaravee. Mo fai ngia itaa kiaara aataruuvo vaikiyai ngia ii aataru ivaa yaatarada mmatayaa diaa aataruuyauvaara aikiooma kua pinaivaki iyauvaa safuukiaaravai. ⁴ Fai mmatayaa diaa mminnaiyauvaara kua pinaivo vainai ngia aaniira iyauvaa safuukiaaravai vaa ausa hanigieeraiyaano homoraayavee kiaiyasira kuaarannee? ⁵ Na ngii mmamma maisakiaiveera ii kua ivaa kiaunoo. Ngia vaa ausa hanigieeraiya ngiikidiri vaidi voovoono ari seena vaidiivaaki kua pinaivaa yapa kiaivaa ngiikidiri kua safuunara vaidi tinni ruavio variinne? Mo na yaata utuauko ivo varinoo. ⁶ Ngia hama innasi kuaavai. Vaa ausa hanigieera vaidi voovoono ari seena ausa hanigieera vaidiivaaki kua pinaivaa yapa kioo ivaa safuunaraivaara vaidi hama ausa hanigieeraiya nuunavaki kuaivai.

⁷ Ngiingiiki ngiingiiki ngia kua pinaivaa yapaa ivo inna ngia ivaara haruruavai. Vaa ausa hanigieera vaidi voovoono fai ari seena vaa ausa hanigiaivaara maisa mmooriivaa iinno inna mminnaiyauvaa mmuara varano too hama sai innara maisa mmooriivaa iirainno kati varii aataruuvoono kua pinaivaa innaki yapai aataruuvaa yaataaranaravai. ⁸ Hama ngia itaama varirada ngiengieenoo ngiingiiki ngiingiiki maisa mmooriivaa iida ngiingiiki ngiingiiki mmuara vareera aataruuvaa iikiaavai. Ngia ngii seena vaa ausa hanigiaiya itaama iikiaavai. ⁹ Vaa ngia rikiaannee? Vo vara hama ngia rikiaannee? Mminnamminnaa maisaivaa vareeraiya Anutuugo gioonna kiaapuuyara diravaki hama kuaaravai. Ngiengie variaara aataruuyauvaara yaata utida sa fanniima variatee. Ki-aatanna ngiaammuauya sabi heera aataruuvaa iiraiyaatama unnaku anutuuyauvaara ausa mmuduuya mmiraiyaatama nnaata vaatiiya sabi mmuara heeraiyaatama sabi vaidi-iyara ngiari seena vaidiyya tasipaani sabi gioonnaiya ngiari seena gioonnaiya tasipeera aataruuvaa iiraiyaatama Anutuugo gioonna kiaapuuyara diravaki fai hama yopeema kuaaravai. ¹⁰ Mmuara vareeraiyaatama ngiari seenaiya mminnaiyauvaa teekio iya varaata varaatairaiyaatama kapikarai nnooriivaa nneeda kumimakairaiyaatama ngiari seenaiyara maisa kua maisa kua tiraiyaatama mmuara varaara iida varida vaidiyya ruputiraiyaatama Anutuugo gioonna kiaapuuyara diravaki fai hama yopeema kuaaravai. ¹¹ Ngia tauraa itaama uu gioonna kiaapu vooya varirayavee. Ngia itaama tauraa varuduu Anutuugoono ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kiooduu ngia inna gioonna kiaapu tuanaaya yoketaama varida Udaanga Yisuu Kiriisiva putuuvaraata ti Anutuugo ari Mmannasaivaa ngii mmuuvaraatama ngia Anutuugaa avuuvau safuuma variravavee.

Ngiingii mmanmaiyaavaa Anutuugaa mmida yoketaama variatee

¹² Gioonna kiaapu voovoono tinara: Mmuakiaa aataruvai ni iikiataivaa fai na aikiooma iinaravavee, tinaravai. Inna aikioovai. A iinaravio vaikiionno fai hama mmuakiaa aataruuyavunudiri yoketaama varira aataruuyauvo vooyakiaatama vainaravai. Fai na tinara: Mmuakiaa aataruvai ni iikiataivaa fai na aikiooma iinaravavee, kiaa kiee vo

aataru voovai iina hama na ee-oo tino hama ii aataru ivoono ni puaisa utinai na ivaara nnaasu yaata utuee iinaravai. Fai na pikiaanaravai. ¹³ Fai gionna kiaapu voovoona tinara: Yeennaivo ausaivaa mmaraavai. Ausaivo yeennaivaa mmaraavaivee, tinaravai. Inna aikioovai. Fai Anutuugoona tinai taaravaitana taikaaravai. Hama ivo gionna kiaapuuya mmammaiyauvaa sabi haateeraivaara iiravai. Udaanga Yisuu Kirisiinnani iiravai. Udaanga Yisuu Kirisiiva vaidiiyaki varinarivaara iiravai. ¹⁴ Anutuugo tuduu Yisuuva putuuvakidiri diiteeravai. Fai ivo ari yaagueeqaivaadiri tiita tinai teeda ta putuaunnaivakidiri teeta kava diitaaravai.

¹⁵ Hama ngia aa kua aavaa rikiaannee? Vara vaa ngia rikiaannee? Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara ngii mmammaiyauvo inna yuku yaaku mmammayauvai vaivai. Yisuu Kirisiinna mmamma vareera vaidiiya ngia inna mmammaivaa varada sabi heera gionnaivaa tasipama varida inna mmiaarannee? Fai hama yopeema ngia itaama iikiaravee. ¹⁶ Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Nnaata vaatiivaitana mmuaakaraivaitana variaanoo, tiivai. Ivaara hama ngia rikiaannee? Vaidi voovoona ari mmammaivaa varoo oro sabi heera gionnaivaa tasipama varioo inna mmi kioo mmuaakarai mmammavaitana variaanoo. ¹⁷ Vaidi voovoona Yisunna tasipama variivaara Yisunna Mmanna-saivoono innaki variivaara mmannasaivaitana mmuaakaraivaitana variaanoo.

¹⁸ Sabi heera aataruuvaa mmooka hanigia mmida sa iikiatee. Mmuakiaa mminnamminna maisa iira aataruuyauvaa vaidiiyo iikio inna mmammaivaa mmaanai vaiki hama inna mmammaivo maisavai. Vaidiiyo sabi heera aataruuvaa iinno mminnamminna maisaivaa varaivo inna ari mmammaivaa iikio maisavai. ¹⁹ Hama ngia rikiaannee? Anutuugoona Mmanna Yoketaivaa i mmikio i aakiaivo nuunaira nnau yoketaivaa roosiivaki hara kioo varinoo. Hama a ainikuavee. E Anutuugaanikuavee. ²⁰ Anutuugo ariinoo pinna irisavaadiri kioo i yookaama kieveravai. Ivaara ai mmammaivaara tuqinnano inna nnutuuvo ngiau aapu yoketaavai vakiaivee.

7

Pauruuso nnaata vaati vareera aataruuvaara tiravai

¹ Ngia yanaivau fafaara reeda kua vooyauvaara ni yaparakaiaiyauvaa na ngii giaa ngii minai ngia rikiaatee. Hama vaidi voovoona gionnaivaa vareerainno kati hara kioo varira aataruuvo inna yoketaavai. ² Sabi heera aataruuvo ngiisi vaivaara ngia vaidiiya mmuaavai mmuaavai ngii nnaataiya safuuma varaatee. Ngia gionnaiyaata mmuaikaraama ngii vaatiya safuuma varaatee. ³ Vaidiiyo ari nnaataivaa tasipaanaara iino sa nnaataivo ooqoo kiaivee. Gionnaivo ari vaatiivaa tasipaanaara iino sa vaatiivo ooqoo kiaivee. Fai ivaitana itaama varida hama voovaara voovaara yaata utiraida yoketaama variaaravai. ⁴ Gionnaivo hama ari mmammaivaa ariinoo haitatuuvai. Ari vaatiivootama ivaara haitatuuvai. Mmuakaraama vaidiiyo hama ariinoo ari mmammaivaara haitatuuvai. Ari nnaataivootama ivaara haitatuuvai. ⁵ Sa ngia nnaata vaatiya ngiingiiyara ngiingiiyara ooqoo kiatee. Mmuua aataruvaara nnaasu ngiingii tasipeeraivaara ooqoo kiatee. Yaaku varaaraivaara nnaasu mmuaanaa tauraa kua kua teerai kiisa sui yaaku varaaraivaara varida ngiingii tasipeeraivaara ooqoo kiatee. Kiisama itaama varida ngiingii tasipeeraivaa kava iikiatee. Ngiingii mmammaivaitanaara ooqoo kiaivaa pikiada Sataango ngii inno taanaraivaara rikiada harurivoora ngiingii tasipeeraivaa kava iikiatee.

⁶ Hama kua aataru voovoona vainno iikiatee tii kuavai na kiaunoo. Na kati neneeno yaata utuee inna aikiooavee tiee itaa kua kiaunoo. ⁷ Na hama nnaata vareera kati variauneema mmuaakiaaya itaama variateeraivaara ni yoketaainoo. Mo Anutuugo gionna kiaapu vooya tikiai mmuaavai mmuaavai nnaata vaati vareera aataruuvaa varaavai. Ivo vooya tikiai mmuaavai mmuaavai kati varira aataruuvau variaavai.

⁸ Na aa kua aavaa kiatanna ngiaammuu hama nnaata vaati vareeraiyaraata muaada gionnaiyaraatama tinaravee. Na mmuaavai nenevai variauneema ngieeta itaama mmuaavai mmuaavai hara kiada variaaraivo inna yoketaavai. ⁹ Fai hama ngia yopeema ngiingii mmammaiyauvaara ooqoo tikio ngii yaata ausaiyauvo nnaata vaati vareeraivaara ngii varaatainai inna aikioo varaatee. Nnaata vaati vareera aataruuvo inna yoketaa aataruvai. Sabi gionnaivoota vaidiiivootama ngiari ta ngiari taavo iya varaatai aataruuvo inna hama yoketai aataruvai.

¹⁰ Gionna kiaapu vaa nnaata vaati vareeraiyara na yaagueeqama aa kua aavaa tinai rikiaatee. Hama neneeno tinaravee. Ti Udaanga Yisuu Kirisiivaano tii kuavai na tinaravee. Vaa vaati vareera gionnaivo sa ari vaatiivaa pikiaivee. ¹¹ Mo ivo inna pikioo aritanna nnaasu safuuma variaivee. Hama ivo aritanna inna variatano kava

ari vaatiivaasi vioo inna tasipama mmuaavau yoketaama variaivee. Vaidiivo sa ari nnaataivaa ooqoo tioo titano too kuaivee.

¹² Na homoraa vooyara ataa kua tinaravee. Hama ti Udaanga Yisuu Kirisiivaano ni gaa ni miivaa tinaravee. Na neneeno yaata utuee tinaravee. Vaidi voovoono vaa ausa hanigiaivo ari nnaataivo hama ausa hanigieerainno kati variivo inna tinoo: Inna aikioo, na i tasipama varinaravee, tiivaa sa ivaara ooqoo tioo titano too kuaivee. ¹³ Gioonna voovoono vaa ausa hanigiaivo ari vaatiivo hama ausa hanigieerainno kati variivo inna tinoo: Inna aikioo, na i tasipama varinaravee, tiivaa sa ivaara ooqoo tioo titano too kuaivee. ¹⁴ Vaatiivo hama ausa hanigiaivo ari nnaataivo vaa ausa hanigiaivaa tasipama mmuaavau yoketaama variaivaara Anutuugo vaidiivaa too innara inna aikioovaivee tiivai. Nnaataivo hama ausa hanigiaivo ari vaatiivo vaa ausa hanigiaivaa tasipama mmuaavau yoketaama variaivaara Anutuugo gioonnaivaa too innara inna aikioovaivee tiivai. Fai hama itaikiyai ynaaakaraiya gioonna kiaapu kumimakaiya nnaakaraiya roosiima variaaravai. Vaa itaama vaivaara iya nnaakaraiya Anutuugo too tinara: Inna aikioovaivee, tinaravai.

¹⁵ Mo vaatiivo hama ausa hanigieera kati variivo ari nnaataivo vaa ausa hanigiaivaa pikiaanree tioo inna aikioo pikino kuaivee. Mo nnaataivo hama ausa hanigieera kati variivo ari vaatiivo vaa ausa hanigiaivaa pikiaanree tioo inna aikioo pikino kuaivee. Vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu itaikiyai sa puaisa utuatee. Kii inna aikioo ngiari kuatee. Sa buaaru tiraida ausa nuufa tasipama yoketaama variateeraivaara Anutuugo ngii maavee tiivai. Ivaara itaikiyai kii inna aikioo ngiari kuatee. ¹⁶ Hama ngia teeda rikiaavai. Fai a gioonnaivo ai vaatiivaa tuqinnama haitatuuno ivo ari ausaivaa hanigiano Anutuugo inna vitoo yoketaivau yapaanarannee? Vara hama itaama iinarannee? Fai a vaidiivo ai nnaataivaa tuqinnama haitatuuno ivo ari ausaivaa hanigiano Anutuugo inna vitoo yoketaivau yapaanarannee? Vara hama itaama iinarannee?

Anutuugo ngiiyara maavee tii suaivaki ngiengie

variaivau nnaasu variatee

¹⁷ Vaa na tauraa kiau kua voovaaat kiauunoo. Gioonna kiaapu voovoono Anutuugo inna mmii mmooriiivaa ivo iinno variivo Anutuugo inna maavee tii suaivaki iinno nnaasu variaivee. Gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya ngiari nuuna mmuakiaayavaki variyaiyara na ii aataru ivaa itaama yapauvai. ¹⁸ Vaidi voovoono vaa ari mmammaivaa hatokoovo Anutuugo inna maavee tii suaivaki sa ivaava puruuvaa rugaanara iikiavee. Vaidi voovoono hama ari mmammaivaa hatokaivo Anutuugo inna maavee tii suaivaki sa ivo ee-oo tinai iya inna mmammaivaa hatokaatee. ¹⁹ Mmamma hatokeeraivoota hama mmamma hatokeeraivootama mmanna aataru kuminaavaitana vaivai. Anutuugo tuu kuaivaa arinaima rikiaada iikiavio inna aataru tuanaavai. ²⁰ Gioonna kiaapu voovoono ari hara kioo varii aataruuvau Anutuugo inna maavee tii suaivaki ivau nnaasu variaivee. ²¹ Anutuugo inna maavee tii suaivaki sikaunnaadiri yookaama kioo vitai vaidivai a variannaikua sa ee variannaivaara pinaama yaata utuane. A mmoori vareera aataruuvau varino fai i haitatuuravio a mmamma dummukiara kati vira aataruuvau ee-oo tioo i titana rikiee ivaugiataama kuane. ²² Sikaunnaadiri yookaama kioo viteera vaidiivaa ti Udaanga Yisuu Kirisiiva inna maavee tii suaivaki ivo mmamma dummukiara Yisuu Kirisiinna aataruuvau kati nuaivai. Ivaava roosiima vaidi voovoono mmamma dummukiara kati ari nuaivaa ti Udaanga Yisuu Kirisiiva inna maavee tii suaivaki ivo Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidivai varivai. ²³ Anutuugo vaa ngiiyara pinaa irisaivaadiri kioo ngii yookaama kieeravai. Ivaara sa vaidi mmatayaa diaa vooyasi vikiai iya ngii puaisa utikiai ngia Anutuugaa aataruuvaa pikiaatee. ²⁴ Ni seenayaso, ivaara Anutuugo mmuaavai mmuaavai ngii maavee tii suaivaki ngii mmii aataruuyavunu nnaasu varida inna tasipama variatee.

Pauruuso hama nnaata vaati vareeraiyara tiravai

²⁵ Kiaatanna ngiaammuu hama nnaata vaati vareeraiyara na aa kua aavaa ataa kua tinaravee. Hama ti Udaanga Yisuu Kirisiivaano ni gaa ni mi kuavai na tinaravee. Na neneeno na yaata utuee tinaravee. Anutuugo niyara boo tiivaara na ivaara tinai ngia aikiooma rikiaada ivaara kutaavaivee kiatee.

²⁶ Pinaa mmuaararavio vaa tiisi nniivaara ngiengie variaivaugiataama nnaasu variateeraivaara na yaata utuauko inna yoketaavai. ²⁷ Vaa a nnaata varaannannee? Inna aikioo, sa ivaava titano kuaiveeraivaara yaata utuane. Hama a nnaata varaannannee? Inna aikioo, sa nnaata varaanarivaara buaakianee. ²⁸ Fai a nnaataivaa varee hama mminnamminnaa maisaivaa varaanaravai. Fai kiaatanna voovoono vaatiivaa varoo hama mminnamminnaa maisaivaa varaanaravai. Nnaata vaati vareeraiyasi fai mmatayaa diaa

kiada variaunnaano. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva mmuaa tuanaavai hara kioo varinoo. Anutuugo inna tuduu rikioo ivo mmuakiaa mminnaayauvai iima taika kieeravai. Ivo ti tasipama variivaara ta hara kiada variaunnaano.

⁷ Hama mmuakiaaya ii kua ivaa arinaima rikiaavai. Vooyaano tauraa unnakua anutuuyauvaara fayaiyauvaa ruputu nneedaa varia rada nnidada aanna makee vaa ausa hanigia kiada varida ivaa nneedaa mmannammanna yaata utida kiaanoo: Ta nneedaa mminnamminnaa maisaivaa vaa varaunnavaivee, kiaa kiada muaraagama variaavai. ⁸Yeenna fayai nneeraivaara ngiariiyara ooqoo kiai yara Anutuugo maisayavee tiivai. Yeenna fayai naiyara hama ivo iyara yoketaayavee tiivai. Mo ta yeenna fayai vaa nnaunna aataru ivara hama ta Anutuugaa vainiivau variaunnavai.

⁹ Ivaara vaa ngia yaagueeqama variaya aikiooma ta nnaaravee kiaiya nnaani ngii seenaiya muaraagaida harurivoora ngia iikiaa aataruuyauvaa tuqinnama haitatuukiatee. ¹⁰ Anutuugo fayai nneeraivaara hama ooqoo tiraivaa arinaima rikiaannaikuaano a unnakua anutuuvaa hatatau yapa kiaa nnaavuki vee fayai vaa nneeno too i seena voovoono taara yaata utiraivoono i too ivaara tinara: Neeta nnaanaravee, kiaa yaata utivai. Ivo hama tuqinnama too rikiaivaara fayai vaa nnoo mminnamminnaa maisaivaa varaivainnee? ¹¹ A vaidi vaa arinaima rikiaannaikuaano itaama inna vitaakiannaivaara i seena taara yaata utiraivoono haruruo pinaama koonnama varivai. Yisuu Kirisiiva ii vaidi ivaa vitoo yoketaivau yapaanarivaara putiravai. ¹² Taara yaata utiraivaara a itaama koonnama iinna mminnamminnaa maisaivaa varaannaneema a Yisuu Kirisiin-naraatama koonnama iinna mminnamminnaa maisaivaa varaannavai. ¹³ Itaama vainai fai na yeenna fayai vaa nneeno ni seena vaa ausa hanigieeraivo ivaara harurinai fai na hama kava fayai vaa nnaanaravai. Ivo ni taa roo niyaadiri haruruo mminnamminnaa maisaivaa vareenoora na hama kava nnaanaravai.

9

Kua varoo nuaira vaidiivaa mmooriivovee

¹ Hama aataru voovoono ni puasa utivaivee. Na kua varee nuaira vaidi aposoroovai variauvaivee. Ti Udaanga Yisuu Kirisiinna na tauvaivee. Ti Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa na ngii giaa ngii miaaduu ngia ivaara kutaavaivee tiravai. ² Gioonna kiaapu vooyaano niyara kiaanoo: Hama aposoroovaivee, kianaiaata ngieenoo kiaanoo: Kutaa aposoroovaidivaivee, kiaavai. Ngiengieenoo ti Udaanga Yisuu Kirisiinna kutaavaivee kiaa kiada yoketaama variaivaara na aposoroovaidivai variauvoo kooyaa vainoo.

³ Gioonna kiaapu vooyaano kua pinaivaki ni yapa kikiari rikiee na ataa kua iya tinara-vai. ⁴ Ta Anutuugaa mmooriivaa ngiini iikiaunnaivaara ngia kati yeenna nnoorivaa ti mmiaaraivo inna aikioovai. ⁵ Ti seena aposoroovaidiyyaatama ti Udaanga Yisuu Kirisiinna kataidoota Petoroosootama ngiari nnaataiyaatama vitada nuaida varida Anutuugaa mmooriivaa iikiaavai. Mo tee mo? Kutaa ti iikiatavai inna aikioovai fai ta itaama iikiaravai. ⁶ Anutuugaa mmoori vareeraiva ngia kati yeennaiyauvaa iya mmiaavai. Mo ta Panapaasooyano nnaasu titi variraivaara titi yaakukidiri mmooriivaa varaunnavai. Inna yoketaavainnee? ⁷ Dee rapira vaidivoono rapira mmooriivaara ari sikauvaadiri yookama kioo ivaa varaanannee? Dee vaidivoono yeenna hau utivoono hama yeenna kaanaivaa nnaanarannee? Dee vaidivoono puara burimakauvaara haitatuvaa hama ari puara burimakauvaa nnaamma suuyaivaa nnaanarannee? Iya ngiari mmooriyauvaara irisaiyauvaa fai aikiooma varaavai.

⁸ Hama na vaidiiva yaata utiraivaugiatama yaata utuee itaama ngii giaa ngii miaunoo. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivoota na ngii giaa ngii miau kuaivootama mmuaa karai kuavai. ⁹ Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa Musiinna kiaa mmuu kua voovai vainnoo: Puara burimakauvo yeenna vuitaiyauvaa mmataivau hatoka kiaavo vaiyauvaa yukuaadiri raa raudodoono too uruuyauvo rusitoo mmataivau vaino too nneenai sa inna avai vau yeena rammuanee. Pikino nnaivee. Anutuugo Musiinna kiaa mmuduu fafaarama kioo kuaivo itaa kua tiivai. Ivaara yaata utatee. Anutuugo puara burimakauvaara nnaasu yaata utuoo itaa kua tuunnee? ¹⁰ Vo vara ivo tiyaraata yaata utuoo itaa kua tuunnee? Kutaa ivo tiyaraata yaata utuoo tuduu fafaara reeravai. Vaidi voovoono ari mmooriivaki yeenna hauvaa utuoo tinoo: Fai na aavakidiri yeenna kaanaivaa nnaanaravee, tiivo fai ariitama inna tasipama mmoori varivootama kaanaivaa nnaarivaara mmoori varaavai. ¹¹ Yeenna hauvaa varada utiraivaa roosiima ta Anutuugaa kuaivaa ngii giaa ngii mida variaunnano iiraivo vainoo. Ta itaama ngiiyara iikiaunnaivaara ngia irisai yeenna mminnaiyauvaa ti mmiaani ta varaunnaivo inna aikioo yoketaavai. ¹² Ngari vooyaano ngiisidiri varivo yoketaavai vainainnaata ta ngiisidiri varaarivo inna pinaama yoketaavai.

Ta taaravaitana hama ngia tiyara tuqinnaateeraivaara kua kiauannoo. Hameetavee. Ta kati varidaataida mmoori yoketaivaa mmannammanna iida variaunnaano. Ngia tiyara ooqoo tida Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa atau rivoora kii inna aikioo mmuaararai aataruuvo vainainnaata mmoori yoketaivaa mmannammanna iida variaaravee. ¹³ Vaa ngia rikiaavai. Anutuugaa nnau pinaa nuunairavaki mmoori vareeraiya ivakidiri nnaasu yeennaiyauvaa nnaavai. Anutuugaani yeena tapiivaki puara sipisiipaiyauvaa rupuuta kiada hudeeraiya iyauvaa saiyauvai ngiari nnaavai. ¹⁴ Mmuaukaraama ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kua tii aataru voovai ataama vainoo. Mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kua mmiraiya irisai iyara tuqinnada yeennaiyauvaa iya mmiatee.

¹⁵ Mo ngia itaama niyara tuqinnaaraivo vaikiainnaata hama na ivaara ngii kiau vai. Fai yapooma na faannainai ngia niyara tuqinnaaraivaara hama na aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Hameetavee. Ni yeenna rainai na putinara iina fai hama na ngii yeennaiyauvaara ngii yaparainaravai. Na ngii yaparakiautiri. Na nini mmooriivaara aikiooma yoketaavaivee tinara kuaivo hameetaitrivee. ¹⁶ Na mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kua mmiauvaara na aikiooma niniyara mannaka kiaunnee? Ai hameetavee. Vaa Anutuugaano ii mmoori ivaa ni mioo tinoo: likianee, tiivaivee. Na mmayaaya yoketaivaa hama gioonna kiaapuuya kua mmirama kino fai irisai mmuaararai ari vookaraivo niisi nninaravai. ¹⁷ Fai na neneenoo ii mmoori ivaa nini tinnivaudiri iina na aikiooma irisai yoketaivaa varaanaravai. Mo na Anutuugaa mmoori vareera vaidi tuanaavoonora tiee Anutuugaano ni gaa ni muuvaugiataama na kati ii mmoori ivaa iikiauunoo. ¹⁸ Ivaara mo na dee irisai yoketaavai varaunnee? Na mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kua mmiauvaara irisavaa na varaanaraivo vaikiainnaata hama na varauvai. Ni mmooriivaa irisavo ataama vainoo. Na mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kati kua mmiauko ni yoketaunoo.

¹⁹ Na hama sikaunnaadiri yookaama kioo viteera vaidivai variauko vaidi voovoono ni utivai. Na kati nene yaata utuauvaugiataama nookiaunoo. Kaayau gioonna kiaapuuya ausa hanigiada yoketaama variateeraivaara na iya sikaunnaadiri yookaama kiada viteera vaidivai roosiima na iyara variaunoo. ²⁰ Yutayaa gioonna kiaapuuya ausa hanigiada safuuma variateeraivaara na iya tasipama mmooriivaa varau suaivaki na iya roosiima hara kiee variaunoo. Hama na Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaara variauvoono Yutayaa gioonna kiaapuuya ii aataru ivaa iikiyaiya ausa hanigiada safuuma variateeraivaara na iya tasipama mmooriivaa varau suaivaki na iya mmaanna tuu kuaivaugiataama iikiauunoo. ²¹ Mmuaukaraama na ngiari vooipinnaiya tasipama variauv suaivaki na iya roosiima hara kiee variaunoo. Iya ausa hanigiada safuuma variateeraivaara na mmaanna tuu aataruuvaa pikiee iya roosiima hara kiee variaunoo. Na itaama variauvo hama na Anutuugaa aataruuvaa pikiau vai. Vaa na Yisuu Kirisiinna aataruuvau variauvai. ²² Gioonna kiaapu vaa ausa hanigiada muaraagama variyaiya yaagueeqama safuuma variateeraivaara na iya tasipama variauv suaivaki iya variyaiya roosiima na variaunoo. Na itaama variauvaugiataama na variee mmuakiaa gioonna kiaapuuya variaivaa roosiima variaunoo. Ngiari varira mmuakiaa aataru yoketaiyauvaa iya iikiaaneema na iinai rikiaada vooyaano ausa hanigiako Anutuugo iya vitoo yoketaivau yapaiveeraivaara na itaama iikiau vai. ²³ Gioonna kiaapuuya Yisuunna mmayaaya yoketaivaa rikiaada safuuma variateeraivaara na ii aataru mmuakiaa iyauvaa itaama iikiau vai. Iyaatama neetama ta sirigaida yoketaama variaaraivaara na itaama iikiau vai.

²⁴ Vaa ngia rikiaavai. Vaidiyya isareera aataruuvaa iida ngiari yaatara ngiari yaatara kua suaivaki mmuakiaaya kuaavo too mmuaavoono seenoo vioo yaatara kioo irisai yoketaivaa kati varavai. Ngia irisai yoketaivaa varaaraivaara iya seenada kuaaneema Anutuugaa mmooriivaara ngeetama itaama yaagueeqama seenada kuatee. ²⁵ Mmuakiaa vaidi seeneeraiya seenaraivaara ngiari mmamma mmuyaiyauvaa iida rikiaavo aikiooma vaiki ai seenada kuaavai. Iya aikiooma seenada kuaaraivaara iidada irisai yoketaa mau-raivaa hovekama kiau vaa vara ngiari kieetaiyauvunu yapaaraivaara iikiau vai. Ii maura ivo akiairaama aasannainno maisaivaara iya itaama iikiau vai. Mo ta varaara iikiauunnavo tupatupaa vairaiivaara iikiauunnavai. ²⁶ Ivaara na ni mmooriivaara hama na sabisaabi seenee kua vai. Na safuuma viee iikiau vai. Vaidiyya isareera aataruuvaa iida ngiariyya ngiariyya yaaku kagaariaani vooyaano kuminayaa sabisaabi kagaariaavai. Vooyaano safuuma vaidiyya kagaariaavai. Iya itaama iikiau vaa roosiima na ni mmooriivaara hama na sabisaabi kuminayaa iikiau vai. Na safuuma iikiau vai. ²⁷ Na ni mmammaivo ni iikiataikiainnaata na rikieennaata nini yaatu yaagueeqama kiee variauvai. Na gioonna kiaapuuya Yisuunna mmayaaya yoketaivaa kua mmiauvaatama Anutuugo niitama ni ooqoo tivoora kua na ni iikiataiki ai rikieennaata nini yaatu yaagueeqama kiee variauvai.

10

Sa unnakua anutuuyauvaa ausa mmuduuyaiyauvaa mmiatee

¹ Ni seenayaso, nnaaru ti rubu tabeeya uuyauvaara sa ngii yaataiyauvo taunnu ki-
aivee. Iya ngiari kieeta vaidiivaa Musiinna tasipama mmata Iyiipa pikiada vududuu
Anutuugoono tuduu yoketaama namaivo iya rummuu apu kiooduu vida ngiari nnam-
mutuaiya pikiada aikiooma yoketaama viravai. Iya nnoori sorovuaraa siriivau oro
duduu Anutuugo tuduu nnooriivo vioo sai ngioo sauduu tammaivo kuminauduu mmanna
nnukavai vauduu ivaugiataa siri sainai yoketaama viravai. ² Namaivo iya rummuu
apuu suaivakiaata nnoori tammaivau vuu suaivakiaatama nnoori vareeraivaa roosiima
vida Musiinna mmemmaaki vida inna kuaivaa rikieeravai. ³ Rikiada iya mmuakiaaya
Anutuugo ngiau aapuuvakidiri kiooduu tuu yeennaivaa nneeravai. ⁴ Nneeda mmuaa
nnoorivai Anutuugoono tuduu sikau aataruuvakidiri tuuvaa nneeravai. Ii sikau iya
roosiima Yisuu Kirisiiva ngiau aapuuvakidiri tuuvo iya tasipama nuairavai. ⁵ Anutuugo
itaama iyara tuqinnooduu rikiada teedaata kaayau vooya hama innara sai tuqinnooduu
hama Anutuugo iyara yoketairavai. Hama ivo iyara yoketauduu rikiada iya mmanna
gaanga yosinnaivaki nuaidada putiravai.

⁶ Maisa aataruuyauvaa iya iikiatauyauvaa roosiima sa maisa aataruuyauvaa teetama
ti iikiataakiaiveeraivaara Anutuugo iya uu mmooriivakidiri mmataama kioo ti kiasa ti
mmiravai. ⁷ Vooyaano unnakua anutuuyauvaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmuuvaa
roosiima sa ngieeta ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa iyauvaa mmiatee. Unnakua an-
utuuyauvaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmuuyara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno
ataa kua tinoo: Gioonna kiaapuuya varida yeenna nneeda nnoori nneeda diitada kuaru
raavaivee, tiivai. ⁸ Vooyaano sabi heera aataruuvaa uvvaa roosiima hama teeta itaama
iikiaaravee. Iya itaama uvvaa irisaivaa gioonna kiaapu kaayakiaayaa (23,000) mmuaa
suaivaki putiravai. ⁹ Vooyaano Udaanga Anutuugaa iida taaree kiasa uvvaa roosiima
hama teeta itaama iikiaaravee. Iya itaama uvvaa irisaivaa yapaiyauvo iya gutuduu
putiravai. ¹⁰ Vooyaano Anutuugaara nunuraanurai tuuvaa roosiima sa ngieeta itaama
iikiatee. Anutuugaa aangeraa voovoono vaidiivaa ruputikiai putira aangeraiivoono iya
nunuraanurai tuuvaara iya ruputuduu putiravai.

¹¹ Iya itaama uu aataruuyauvaa vooya teeda arinaima rikiaateeraivaara vairavai. Tiita
ti oogo kiaravaara vaidi vooya iya uu aataruuyauvaara fafaara reeravai. Aanna makee
ta variaunna suai aavaki ngiau mmataivo taikaanara suaivo vainima nniivaara ta ii kua
ivaav rikiaunnavai.

¹² Ivaara gioonna kiaapu voovoono ariiyara yaata utuoo tinara: Na yaagueeqama
yoketaama variaunoo, tiivo ari variraivaara tuqinnama haitatuukiaivee. Iinno haruri-
narainnoo. ¹³ Mmuakiaa iinno taanarayauvo vaa ngiisi nniyuuvoo mmuakiaa gioonna
kiaapuuyasi mmuakaraivai ngioo iivai. Anutuugo kua kutaivaa tiraiivoono hama
ngii pikieerainno ngii tasipano rikioo ngii iinno taanaraivo ngiisi nninai rikiada ngia
yaagueeqama varikioo rikioo hama ngii yaataraanaravai. Ngii iinno taanara suaivaki fai
Anutuugoono yaagueeqaivaa aikiooma ngii mino ngii iinno taanaraivo nninai rikiaadaata
pikiada Anutuugo kooyaa ngii vitainara aataruuvau kuaravai.

¹⁴ Ni seena na ngiyyara mmuduuya ruayaso, ivaara ngia unnakua anutuuyauvaara
ausa mmuduuya mmira aataruuvaa pikiatee. ¹⁵ Ngia yaata tinni yoketaa utiraiyavee
kiaina na ngiitta kua kiauunoo. Na kiau kuaivaara ngiengienoo yaata utida rikiaatee.
¹⁶ Yisuu Kirisiiva ti mminnamminnaa maisaivaara kati putuuvaa ta yaata utiaunna
suaivaki ta vuaina suuyaivaa varada nneeda ivaara ta Anutuugaata kua yoketaivaa tida
yaata utida kiauunano: Tiiyara Yisuu Kirisiinna kiauvo tuuvaara ta inna tasipama vari-
aunnanoo, kiauunnavai. Ta yeenna bereetaivaa varada nneeda yaata utida kiauunano:
Tiiyara Yisuu Kirisiinna mmammaivo nniitaroovaara ta inna tasipama variaunnaano, ki-
aunnavai. ¹⁷ Ta mmuaa yeenna bereetaivo vaivaa varada nnaunnaivaara ta kaayauyaano
mmuaa ausa mmuaa tinnivai varaunnaayaida variaunnaano.

¹⁸ Ngia Isarairaa gioonna kiaapuuyara yaata utuatee. Anutuugaani yeena tapiivaki
fayaiyauvaa yapa kiada nneeraiya ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmi-
aavai. ¹⁹ Na itaa kiau kua oyaivo ataama vainoo. Unnakua anutuuyauvo hama kutaa
mminnaayauvaivee. Unnakua anutuuyauvaani yapa kieera yeenna fayaiyauvo mmanna
yeenna fayaiyauvaivee. ²⁰ Ngari voopinnaiya ngiari yeena tapiivaki yapa kieera yeenna
fayaiyauvaa hama Anutuugaani yapaavai. Mmagia maisaiyani yapaavai. Ngia ngiingii
ausa mmuduuyaiyauvaa mmagia maisaiya mmivoo kiaina na ngiyyara yaata utiaunoo.
²¹ Ngia Udaanga Yisuu Kirisiinnara yaata utida innara vuaina suuyaivaa nneeda mmagia
maisaiyaraatama yaata utida nnooriivaa nnaivo inna koonnavai. Ngia Udaanga Yisuu
Kirisiinnara yaata utida innara yeenna bereetaivaa nneeda mmagia maisaiyaraatama

yaata utida yeennaivaa nnaivo inna koonnaivai. ²² Fai ta itaama iikio ti Udaanga Anutuuoqo tiiyara inna nnannataanaravaaraata sa itaama iikiaarannee? Ta yaata utida kiaunnano: Ta yaagueeqama varida inna yaatarauunnaivee, kiaunnannee? Hama yopeemavee.

²³ Gioonna kiaapu vooya kiaanoo: Mmuakiaa aataruvai ti iikiaitavaa fai ta aikiooma iikiaaravaivee, kiaavai. Inna aikioovai. Ngia iikiaaraivo vaikioonno fai hama mmuakiaa aataruuyavunudiri yoketaama varira aataruuyauvo vooyakiaatama vainaravai. Ngia kiaanoo: Mmuakiaa aataruvai ti iikiaitavaa fai ta aikiooma iikiaaravaivee, kiaiya hama ngii seenaiyara yaata utiraida iikiai fai hama iya yaagueeqama varia rada vidada safuuma variaaravai. ²⁴ Sa gioonna kiaapu voovoono ariiyara yaata utuoo iikiaivee. Ari seenaiyaraatama yaata utuoo iikiaivee.

²⁵ Fayai yapeera nnauvakidiri fayaiavaa yookaama kiada varada kati sabi nnaatee. Sa pinaama yaata utida ivaara unnakua anutuuyara iikiaa fayaiavaivee kiaa vo kua vo kua tida yapara yaparakiatee. ²⁶ Ivaara Anutuuoqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Mmataivoota mmuakiaa mminnaayavuai mmata aavau vaiyauvootama Udaanga Anutuuoqaa mminnaayavuai nnaasu vaivaivee, tiivai.

²⁷ Fai hama ausa hanigieera gioonna kiaapu voovoono ngii tinara: Numa ni tasipama yeenna nnaatee, tinai rikiakio ngii kuatainai vida teekio ariinoo yaakuyaa ngii mii yeenna fayaiyavaa nnaatee. Sa pinaama yaata utida ivaara vo kua vo kua tida inna yaparaida kiatee: Deevakidiri aayavuaa varaannavainnee? kiatee. ²⁸ Fai vaidi voovoono ngii giaa ngii mioo tinara: Ai mo vaa ii fayai ivaa unnakua anutuuyauvaara yapa kiaa fayaiavaivee, tinai rikiada sa nnaatee. Ngii giaa ngii mii vaidiivo koonnama yaata utivoora kiaa yaata utida innaroo tida sa nnaatee. ²⁹ Ngia nnaaraivo inna aikioo vaikioonno itaa kua ti vaidiivaaroo tida sa nnaatee.

Mo gioonna kiaapu voovoono tinoo: Yo, inna aikioo na nnaanavee. Aaniira vaidi voovoono na yaata utuee nnaanaree kiauvaara ni ooqoo tiinnee? ³⁰ Na yeenna fayaiavaara Anutuuoqaa kua yoketaivaa kiaa kiee nnauvai. Mo aaniira vaidi voovoono na Anutuuoqaa kua yoketaivaa kiaa kiee nnau yeenna fayaiavaara ni ooqoo tiinnee? tiivai.

³¹ Vara ngia yeenna fayaiavaa nneedannee? Vara ngia nnooriivaa nneedannee? Vara ngia datadataama varidannee? Ngia itaama iikiaivo inna ngia Anutuuoqaa iikio inna nnutuuvo ngiau aapu kuaivee. ³² Ngia varida vo aataru mmoori voovai iikiai teeda Yutayaiyaata ngiari voopinnaiyaatama Anutuuoqaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiyaatama ivaudiri harurivoora tida ngia Anutuuoqaa nnaasu varida aataru mmooriivaa iikio inna nnutuuvo ngiau aapu kuaivee. ³³ Na itaama iinaree kiaa iikiauvaugiataama iikiatee. Hama na yoketaama varinaravaara niniyara itaama iikiauvi. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya na iikiau aataru mmooriivaa arinaima teeda yoketaama variateeraivara na iyara yaata utuee iikiauvi. Anutuuoqo iya vitoo yoketaivau yapaanarivaara na iyara yaata utuee iikiauvi.

11

¹ Yisuu Kirisiiva varuuvauugiataama na variauneema ngieeta na variauvauugiataama variatee.

Ngiasi ausa mmuduuyaiyavuaa Anutuuoqaa mmira

aataruuvaa Pauruuso tiravai

² Ngia makemakee niyara yaata utida variaani na ausa hanigieeraiya uu aataruuyavuaa ngii giaa ngii miaaduu ngia puaisa utuuvaara na ngiiyara kua yoketaivaa kiaanoo. ³ Itaama vainai ngia arinaima rikiaateeraivara na aa kua aavaa ataa kua ngii giaa ngii minaravee. Yisuu Kirisiiva mmuakiaa vaidiyara dikiai vaidiyya ngiari nnaataiyara diaavo Anutuuoqo Yisuu Kirisiinnara diivai. ⁴ Ivaara fai vaidi voovoono gioonna kiaapuuya avuuyavunu yaaku varoo Anutuuoqaa mmayaayavuaa tii suaivaki ari kieetaivau rummua apu kioo fai Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa aduooma yapa kiaanaravai. ⁵ Fai gioonna voovoono hama ari kieetaivau rummua apirainno kati gioonna kiaapuuya avuuyavunu yaaku varoo Anutuuoqaa mmayaayavuaa tii suaivaki ivo ari vaatiivaa nnutuuvaa aduooma yapa kiaanaravai. Itaama ii gioonnaivoono gioonna voovai ari kieetaivaa hatoka taika kiaikio mmanna mmuyaivai vaivaa roosiima varioo mmamma maisaivaa varaivai. ⁶ Fai gioonna voovoono hama ari kieetaivau apuataino ari kieeta yausiivaa hatoka paannavai kiaivee. Fai gioonnaivo ari kieetaivaa hatoka taika kino mmanna mmuyaivai vainarannee vara ari kieeta yausiivaa hatoka paannavai kiaanaravai inna mmamma maisaira aataruvai. Inna aikioo itaama vaivaara ivo ari kieetaivau rummua apuaivee. ⁷ Nnaaru Anutuuoqo ari yaata tinniivo ariiki vauvaa roosiima vaidiivaa iima kiooduu ivo mmuakiaa mminnaiyavuaa yaatarooduu innayaadiri Anutuuoqaa nnutuuvo ngiau aapu vauvaara sa ivo ari kieetaivaa rummua apuaivee. Gioonnaivo ari kieetaivau apiivaara vaidiivo

innara dira aataruuvo kooyaa vaivai. ⁸Hama Anutuugo gioonnaivaadiri vaidiivaa iiravai. Ivo vaidiivaadiri gioonnaivaa iiravai. ⁹Hama Anutuugo gioonnaivaaroo tioo vaidiivaa iiravai. Vaidiivaaroo tioo gioonnaivaa iiravai. ¹⁰Ari vaatiivo innara diivaara aangeraiya taateeraivaara gioonnaiya ngiari kieetaiyauvunu rummua apuatee. ¹¹Ta ti Udaanga Yisuu Kirisiinna aataruuvau variaunnaiya gioonnaiya hama ngiari miaraama variaani vaidiiva hama ngiari miaraama variaavai. Gioonnaiya vaidiiyani variaani vaidiiva gioonnaiyani variaavai. ¹²Anutuugo vaidiivaadiri gioonnaivaa iima kioovauraida aanna makee gioonnaiyaano vaidiiva mmataanoo. Mmuakiaa mminnaiyauvo Anutuugaasidiri tiivai.

¹³Ngiengienoo yaata utida ivaara rikiaatee. Gioonna voovoono gioonna kiaapuuya avuuyauvunu hama ari kieetaivau rummua apirainno kati yaaku varoo Anutuugaata kua tiivo inna ii aataru ivo yoketaavainnee? Vara maisavainnee? ¹⁴Vaa ngia ngiingii aataru voovaudiri arinaima teeda rikiaavai. Vaidiiva ngiari kieta yausiyyauvo hokobavai vaivaara iya mmamma maisavai. ¹⁵Mo gioonnaiya kieeta yausiyyauvo hokobayauvai vaivaara iya rikiaavo iya yoketaivai. Anutuugoono iya kieeta yausi hokobayauvaa iya mmiiyauvo ngiari kieetaiyauvunu rummua apiiyauvaara iya rikiaavo iya yoketaivai. ¹⁶Na itaa kua kiau kua mmuakiaayauvaara fai gioonna kiaapu voovoono kua yaagueega kuaivaa tiiki yapaanaree tiivaara na ataa kua tinaravee. Teetama vaa ausa hanigiada Anutuugaara nuunakiaunnaiyaatama hama ari vo aataruvai iikiaunnvai.

Yisuu Kirisiinnara yaata utida bereeta vuainaivaa nneeravai

¹⁷Na aqaa aataru aayauvaa kuayauvai ngii giaa ngii minaraina varieena hama na ngiiyara yoketaayavee kiauunoo. Ngia Anutuugaara nuunaira suaivaki ngii nuunairaivo maisavai. Hama yoketaivai. Ivaara hama na ngiiyara yoketaayavee kiauunoo. ¹⁸Tauraanaa kua voovai rikiaatee. Ngia Anutuugaara nuunaira suaiyauvaki vooyaano voovaugiataama yaata utida kua kiauani vooyaano voovaugiataama yaata utida sai kua kiauavai. Na iiva rikiee ivaara kiisama kutaavaivee kiauunoo. ¹⁹Ngiikidiri gioonna kiaapu vooya kutaa tuanaa Anutuugaa avuuvau safuuma variaivo kooyaa vakiaiveeraivaara inna aikiooma ngiikidiri vooya yaata utiraivo voovaugiataama vaikio vooya yaata utiraivo voovaugiataama vaivai. ²⁰Itaama vaikiai Anutuugaara nuunaida bereeta vuainaivaa nneera suaivaki hama ngia Udaanga Yisuu Kirisiinnara yaata utida nnaavai. ²¹Ngia mmuaavai mmuaavai ngiengie varada ngiaa yeennaiyauvaa makemaakee tikiai nneeda varida hama ngii seeniyara faannakiaavai. Ngia itaama nneeda variaavo voovoono inna yeenna raikio kati varikio voovoono kaayauma vuaina suuyaivaa nnoo kumimakinno varivai. ²²Mo ngii nnauyauvo vainoo. Ngia ivaki varida yeenna nneeda nnoori nnaatee. Ngia Anutuugaa nnauvaki yeenna nneera suaivaki ngia ngii seenaiya vaa ausa hanigieeraiyara koonnama iikiaani hama yeennaatakiaiyi iya mmamma maisakiai variaavai. Mo ivaara na dee kuavai ngiiyara tinarannee? Fai na ngiiyara kua yoketaivaa tinarannee? Ai hameetavee.

²³Ivaara aa na tinaara kua aavaa vaa tauraa na ngii giaa ngii miaivaa Udaanga Yisuu Kirisiinnasidiri na vareeravai. Yutaaso Yisunna ari nnammutuuiya vitau heenavaki Udaanga Yisuu Kirisiiva yeenna bereetaivaa utu kioo vainno ²⁴Anutuugaara kua yoketaivaa kiau kioo kusii kioo tunoo: Aanna ni mmatiivovee. Na ngiiyara tiee aavaa ngii miaunoo. Aavaa nneeda varida niyara yaata utuatee, ²⁵tuduu yeennaivaa nnaa taika kioodoo mmuakaraama ivo vuaina suuya tooriivaa vara tu kioo vainno tunoo: Aa vuaina suuya toori aavo Anutuugo kua yeenna rau kiai karaasa aataruuvaa vaivai. Ngia aavaa makemakee nneera suaivaki nneeda varida niyara yaata utuatee. Yisuuva itaa kua tiravai. ²⁶Ngia mmuakiaa sui makemakee aa yeenna aavaata vuaina suuyaivaatama nneeda varida Udaanga Yisuu Kirisiiva putuuvaa gioonna kiaapuuya vitaikio kooyaa vainaravai. Ngia itaama iima rada varia rada vikiokio Yisuu Kirisiiva tiinara suaivaki taakaanaravai.

²⁷Itaama vaikiai gioonna kiaapuuya Udaanga Yisuu Kirisiinnara yeenna bereetaivaa vuaina suuyaivaatama nneera suaivaki hama iya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaara yaata utiraida sabi kumimakama nneeda inna mmatiivaaraata inna kiauvaaraatama koonnama iida mminnamminnaa maisaivaa varaavai. ²⁸Itaama vainai ngia mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai ngiingii ausaiyauvaki tuqinnama haitatuuma teeda rikiaa kiada yeenna bereetaivaata vuaina suuyaivaatama safuuma nnaatee. ²⁹Fai ngia hama itairaida Udaanga Yisuu Kirisiinna mmammaivo vaa tiyara yatari sagaivau vavaara hama ngia tuqinnama yaata utiraida nnaa kilio fai tomedaivo ngiingiiiki vainaravai. ³⁰Ngia sabi koonnama yeenna bereetaivaata vuaina suuyaivaatama nnaivaara vooya muaraagama variaani vooya nniitaraani vooya vaa putuaavai. ³¹Fai ta teteenoo titi ausaiyauvaki mmuaanaa tuqinnama haitatuuma teeda rikiaakio mmanna tuanaavai vaino fai Anutuugo hama kua pinaivaa tiiki yapaanaravai. ³²Gioonna kiaapu mmatayaa

kumimakama variaiva kua pinaivaki variaara suaivaki teeta iya roosiima irisai maisaivaa vareevoora Udaanga Anutuugo ti mminnamminnaa maisaiyauvaa taikio koonnama vaivaara ivo mmuaararavaa ti mmioo ti safuuvai.

³³ Ni seenayaso, ivaaraida ngia Udaanga Yisuu Kirisiinnara nuunaida yeenna nneera suaivaki ngiingii seenaiyara faannaida varida mmuaavaugiataama nnaate. ³⁴ Fai gionna kiaapu voovono inna yeenna raino ari nnauvaki varioo safuuma yeenna nnaivee. Ngia nuunaida yeenna nneera suaivaki Anutuugo sa irisai maisaivaa ngii mi-aiveeraivaara ngii yeenna rainai ngiingii nnauvaki varida safuuma yeennaivaa nnaatee. Ngia tauraa vo kua voovai ni yaparakiavaara fai yapooma na ngiisi viee safuunaravai.

12

Mmannasa Yoketaivoono vo mmoori vo mmooriyauvaa gionna kiaapuuya mmiivai

¹ Ni seenayaso, Anutuugaa mmooriivaa iikiateera tinniyauvaa Mmannasa Yoketaivoono kati ti mmiiyauvaara na safuuma kua kutaivaa ngii giaa ngii minai rikiaatee. Ngia ivaara hama tuqinnama rikieevoora na aanna makee safuuma ngii giaa ngii minai rikiaatee. ² Vaa ngia taavai. Nnaaru ngia kumimakama varuu suaivaki unnakua anutuuyauvo hama kua tuuyauvaa ngia ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa mmudu mmagia maisaiya ngii uuduu ngia iya aataruuvaura nnaasu kumimakama viravai. ³ Ivaara aa kua aavaa tuqinnama rikiaatee. Anutuugaa Mmannasa Yoketaivo gionna kiaapu voovaaki varino fai hama ivo yopeema tinara: Yisuuva maisama variaivee, tinaravai. Fai gionna kiaapu voovono hama Mmannasa Yoketaivo innaki variivoono fai hama yopeema tinara: Yisuuva inna Udaangaivoovee, tinaravai.

⁴ Anutuugaa mmooriivaa iikiateera tinniyauvaa kati ti mmiiyauvo ari vookara ari vookaraiyauvai vaivai. Mmannasa Yoketaivo iyauvaa kati ti mmiivo ivo mmuaa tunaavai varivai. ⁵ Anutuugaa mmooriivaa iira aataruuyauvo ari vookara ari vookaraiyauvai vaivai. Gionna kiaapuuya Udaanga Yisuu Kirisiinna mmuaavaara ii aataru iyauvaa iikiaavai. ⁶ Anutuugaa mmooriivaa iikiateera tinniyauvo ari vookara ari vookaraiyauvai vaivai. Anutuugo mmuaavoono ari mmooriivaa iikiateera yaagueeqaiyauvaa mmuakiaaaya mmiivai.

⁷ Ta mmuakiaaya yoketaama variateeraivaara Mmannasa Yoketaivo mmuaavai mmuaavai ti aakiaiyauvaki varikiai ta mmooriyauvaa iikiaunnano Anutuugaa yaagueeqaivo kooyaa vaivai. ⁸ Mmannasa Yoketaivo voovai tasipaikio tinni ruaivaa kuaivaa gionna kiaapuuya kiaa mmiivai. Voovono ari yaata tinnivakidiri arinaima rikiai kuaivaa mmuai Mmannasa Yoketaivoono vaa oyaivaa inna kiaa mmiivaa gionna kiaapuuya kiaa mmiivai. ⁹ Voovono Anutuugo fai kutaa iinaravaivee kiaa yaata utira tinniivaa mmuai Mmannasa Yoketaivoono inna mmiivai. Mmuai Mmannasa Yoketaivoono yaagueeqaivaa voovai mmikio rikioo nniitareeraiya tuqinnaivai. ¹⁰ Mmuai Mmannasa Yoketaivoono voovai yaagueeqaivaa mmikio rikioo Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookaraiivaa iivai. Mmuai Mmannasa Yoketaivoono tinni yoketaivaa voovai mmikio rikioo Anutuugo tii kuaivaa gionna kiaapuuya kiaa mmiivai. Mmuai Mmannasa Yoketaivoono tinni yoketaivaa voovai mmikio rikioo Mmannasa Yoketaivaasidiri tii aataruuvaatama hama innasidiri tii aataruuvaatama arinaima too rikiaivai. Mmuai Mmannasa Yoketaivoono tinni yoketaivaa voovai mmikio rikioo ari vo kua vo kua tii kuaivaa oyaivaa arinaima rikioo gionna kiaapuuya kooyaa kiaa mmiivai. ¹¹ Mmuai Mmannasa Yoketaivoono ari yaata utivaugiataama itaama yaagueeqaivaata tinni yoketaivaatama voovai voovai duuyama reeti reeri mmikiai rikiaada vo mmoori vo mmooriyauvaa itaama iikiaavai.

Mmuua mmammavau kaayau vaatayauvai

vaiyauvaa roosiikiaunnaya ta variaunnano

¹² Vaidi voovai mmammaivo mmuaa mmammavai vaivai. Vaikio ivau kaayau airi airi vaatayauvai vaikai ta taunnano mmuaa mmammavai vaivai. Itaama vaivaa roosiima Yisuu Kirisiiva varikiai innara ausa hanigieeraiya airi airi gionna kiaapuuya variaavai. ¹³ Mmuai karaama ta mmuakiaa Yutayaiyaata ngiari vooppinnaiyaatama sikaunnaadiri yookaama kioo viteeraiyaata kati mmamma dummukiara ngiari yaata utiraivaugiataama nuairaiyaatama ta Yisuu Kirisiinnara ta nnoori varada mmuaakaraiya variaunnano mmuaa Mmannasa Yoketaivoono tiiki varivai. Ta ausa hanigieera mmuakiaaya Mmannasa Yoketaivo tiiki suvuaivaara ta mmuaakaraiya variaunnano.

¹⁴ Vaidi voovai mmammaivau hama mmuaa vaatavai vaivai. Airi airi vaatayauvai vaivai. ¹⁵ Fai vaidiivaa yukuuvo hanigioo vaidivai roosiima varioo kua tiao tinara: Hama na yaakuvai variauvaara hama na aa mmamma aavau variaunoo, tinaraiivo itaa kua

tiivaugiataama hama mmammaivau pikiaivai. Homo ivau vaivai. ¹⁶Fai vaidiivaa yaataivo hanigioo vaidivai roosiima varioo kua tioo tinara: Hama na avuvai variauvaara hama na aa mmamma aavau variaunoo, tinaraivo itaa kua tiivaugiataama hama mmammaivau pikiaivai. Homo ivau vaivai. ¹⁷Fai vaidiivaa mmammaivo avuvai nnaasu vainno dee yaatavaadiri rikiaanarannee? Hameetaatainoo. Fai vaidiivaa mmammaivo yaatavai nnaasu vainno dee nnikivaadiri suudaivaa rikiaanarannee? ¹⁸Hama itaama vainoo. Anutuugo ari yaata utiivaugiataama vaidiivaa mmammaivaa mmuakiaa vaatayavai mmuaavai mmuaavai mmarammaraama yapaivai. ¹⁹Fai mmuaa vaatavai nnaasu yapa kino hama safuuma vaidiivaa mmammaivo vainaravai. ²⁰Vaa ta taunnano kaayau vaataiyauvo vaikio too mmammaivo mmuaa mmammavai vainoo.

²¹Ivaara hama avuuvo hanigioo vaidivai roosiima varioo yaakuuvaata kua tioo tinara: Na nene nnaasu variauvo inna aikiooma variaunoo. Ni pikiaanee, tinaravai. Hama kieetaivo hanigioo vaidivai roosiima varioo yukuuvaitanaata kua tioo tinara: Na nene nnaasu variauvo inna aikiooma variaunoo. Ni pikiaatee, tinaravai. ²²Hama itaama vainoo. Ta yaata utuaunnano ti mmamma vo vaatayavai muaraagai vaatayauvo hama vaira kuminainai fai ta hama variaaravai. Fai ta putuaaravai. ²³Ta yaata utuaunnano ti mmammaiyavunu vai vaataiyauvo kumina vaatayavai vaiyauvaara ta tuqin-nama haitatuuda funnukiaunnava. Ti mmammaiyavunu vai vaataiyauvo vaivai. ²⁵Inna aikioo mmuakiaa vaataiyauvo mmuaa mmammavau vaiyauvo hama hannapabauma kioo mmarammaraama vaivai. Mmuakiaa vaatayavai ngariiyara ngariiyara haitatuuki-aavai. ²⁶Vo vaata voovoono inna mmammaivau vaivoono inna nniitaraikio mmuakiaa vaatayavai nniitaravai. Vo vaata voovai inna mmammaivau vaivaara vaidiyya kua yoketaivaa kiaavo inna mmamma mmuakiaavai sirigaivai.

²⁷Itaama vaikiyai ngia mmuakiaaya Yisuu Kirisiinna mmammavai roosiima varida mmuaa vaata mmuaa vaata mmammaivau vairaiyauvaa roosiima variaano. ²⁸Vaa ausa hanigieera gionna kiaapuuya Anutuugaara nuunakiaiya vaa Anutuugo vo mmooiri vo mmooiriyaavuaa yaarummua kioo iya mmataama kieeravai. Mmuakiaa mmooiriyaavuaa yaatareera mmooiriavaa ivo tauraananaa kua varada nuairaiyannaadee mmataama kieeravai. Kava iya inano ivo forofetaiya mmataama kioo kava iya tammaana vitairiya mmataama kieeravai. Nnaagiai ivo Anutuugaa mmooiri ari vookara ari vookarayauvaa iiraiya mmataama kioo nniitareeraiya tuqinneeraiya mmataama kioo ngiari seenaiyara boo tida iya tasipama mmooiri vareeraiya mmataama kioo gionna kiaapuuyara haitaturaiya mmataama kioo ngiari vo kua vo kua hama tauraa rikieeraiyavakidiri tiraiya nnaagiai tuanaa mmataama kieeravai. ²⁹Hama mmuakiaayaano kua varada nuairaya variaani hama mmuakiaayaano forofetaaya variaani hama mmuakiaayaano vitairaya variaavai. Hama mmuakiaayaano Anutuugaa mmooiri ari vookara ari vookarayauvaa iikiaani ³⁰hama mmuakiaayaano nniitareeraiya tuqinneera yaagueeqaivaa varaani hama mmuakiaayaano ngiari vo kua vo kua hama tauraa rikieeraiyavakidiri kianaani hama mmuakiaayaano itaa kua kua kuaiyauvaa oyaiyauvaa hanigia kooyaa kua mmiaavai. ³¹Anutuugo vo mmooiri vo mmooiriyaavuaa iikiateera tinniyyauvaa ngii miyyauvaara ngii iikiata iikiatai yaataivaa utida variatee. Tauraananaa mmataama kioodoo yaatareera mmooiriyaavuaa ngia iikiaraivaara yaata utida variatee. Mmuakiaa mmooiriyaavai itaama vaikiyai nnaagiai mmuakiaa mmooiriyaavai yaatareera aataruuvaa na ngii giaa ngii minai rikiaatee.

13

Mmuduuya rira aataruovoono mmuakiaa aataruyavai yaataaravai

¹Fai na aikiooma ngiari voopinna voopinnaaya kua hama na tauraa rikiauyavakidiri arinaima tiee aangeraiya kuaivaatama na arinaima tiee mo na hama gionna kiaapuuyara mmuduuya rirama kino fai ni kuaivo giringa akuaiava sabisaabi ruaivaa roosiima tioo subabaiava sabisaabi ruaivaa akuaiava roosiima tinaravai. ²Fai na forofetaiya iira aataruuvaugiataama iina ari vookaraama kuaivaa gionna kiaapuuya kua mmiee Anutuugaa yaata tinniivaki hatauma vau kuaivaa na rikiee ivaudiri kuaa kokieera kua aataruuyavuaa na arinaima tee rikiee mo na hama gionna kiaapuuyara mmuduuya rirama kieve fai na kumina tuanaavai varinaravai. Fai na taapiivaa tinara: Hayee oro voovau vakianeera tino rikioo Anutuugo aikiooma iinaraivaara na kutaavaivee kua kieve mo na hama gionna kiaapuuyara mmuduuya rirama kieve fai na kumina tuanaavai varinaravai. ³Fai na nini mminnamminnaa mmuakiaayavai gionna kiaapuuya vakiaa

mmiee ni mmammaivaa iya ikia mmaturuaaree kiaa ni tikiai na ee-oo tiee mo na hama gioonna kiaapuuyara mmuduuya rirama kiee fai na kuminayaa itaama iinaravai.

⁴ Mmuduuya rira gioonna kiaapuuvooonoo mmuaararavaa too rikioonnaata yaagueeqama varioo ari seenaiya tuqinnaivai. Ivo hama ari seenaiya uu aataruuyauvaa too tinoo: Niita ni varaatai aataruuyauvaivee, tiivai. Hama ivo ariiyara mannaka tioo tinoo: Na vaidi nnoonnavai, kaa kioo iya aruoovai. Ivo aduooma hara kioo varivai. ⁵ Mmuduuya riraivoonoo hama vueennama kioo vo aataru vo aataruuvaa hatokoo hama ivo ariiyara nnaasu yaata utuoo ari mminnamminnaa mmuakiaayuvai puaisa utivai. Hama ivo makee tikio nnannataivai. Tomedai mmooriivaa vaidiiva inna mmiaivaara hama ivo ivaara mmannammanna yaata utivai. Ivo ivaa pikioo taunnu kiaiivai. ⁶ Tomedaira aataruuvaa hama inna yoketaivai. Kua kutaa tira aataruuvaa inna yoketaivai. ⁷ Hama ivo iikio inna pirisaikio ivo mmuduuya rira aataru yoketaivaa pikiaivai. Mmannammanna ivo iinno nnaasu varivai. Mmannammanna ivo Anutuugaa kuaivaara kutaavaivee kiaa kioo puaisa utivai. Ivo mmannammanna yoketaama varinarivaara sirigainno varioo faannaivai. Mmuaararai aataruuvoo innasi nnikio rikioonnaata hama ivo muaraagama varivai. Ivo mmannammanna yaagueeqama nnaasu varivai.

⁸ Mmuduuya rira aataruuvoo fai tupatupaa vainnonoo hama inna taikeraivootainaravai. Fai forofetaiya ari vookaraama tira kua aataruuvoo kiisama vainno taikaanaravai. Ngari voo pinna voo pinnaaya kua hama tauraa rikieeraiyauvakidiri tira aataruuvoo vainno fai taikaanaravai. Ti tinniki vaira kuaiyauvo vainno fai taikaanaravai. ⁹ Ti tinniki vaira kuaiyauvo kiisakiangii vaikiai Anutuugaasidiri tii kuaivaa ta kiisa kiisama kiaa mmiaunnaivaara ii aataru iyaavo fai taikaanaravai. ¹⁰ Fai yapooma eeyara kua kutaa ari vookaraivo nnino rikioo aanna makee kua kiisa kiisama ta rikiaa kuaunnaivo fai taikaanaravai.

¹¹ Na nnaakaravai variaa suaivaki nnaakaraiya tirayaama na tiravai. Nnaakaraiya yaata utirayaama na yaata utiravai. Nnaakaraiya ausa vuatinniyyauvaki vau kuaiyauvaa iya rikioneema na rikieeravai. Vaa na nnaagiai yokeena vaidivai variee nnaakaraiya iira aataruuyauvaa na iikiai yauvaa vaa na pikiauvai. ¹² Aanna makee ta taunnaiyauvaa pinu- maivaki teerayaama ta kiisama taunnavai. Ii nnaagiai suai ivaki ta kooyaa Anutuugaa vuatinniivaa teekio ivo ti vuatinniyyauvaa taanaravai. Aanna makee na rikiaa kuaivaa kiisa kuavai nnaasu na rikiauvai. Anutuugaa arinaima ni taa taika kiaineema fai yapooma na arinaima inna tee mmuakiaa kuavai rikiaa taika kuaanaravai.

¹³ Taaravooma aataruudaa aanna homo vainno fai tupatupaa vainaravai. Anutuugaa kutaavaivee tira aataruuvootama Anutuugaa faannaira aataruuvootama mmuduuya rira aataruuvootama vainoo. Ii taaravooma aataru ido vaikio mmuduuya rira aataruuvooonoo taara aataruuvaitana yaataravaivee.

14

Mmannasa Yoketaivo kava vo mmoori vo

mmooriyyauvaa iikiateera tinniyyauvaa

iya mmiivai

¹ Itaama vainai ngia mmuduuya ruaarivaara yaagueeqama mmuduuya ruaaree kiaa kiada iikiatee. Anutuugaa vo mmoori vo mmooriyyauvaa iikiateera tinniyyauvaa ngii miiyyauvaara ngii iikiata iikiatai yaataivaa utida nnaasu variatee. Anutuugaa tii kuaivaa kiaa mmiaara tinniivaa varaarivaara yaata utida ivaa varaara yaagueeqama iikiatee. ² Gioonna kiaapu voovooonoo ari vo kua vo kua hama tauraa rikiaiyauvakidiri tiivoonoo hama gioonna kiaapuuyaata kua tiivai. Anutuugaata nnaasu kua tiivai. Vaidiiva hama inna kuaivaa yopeema rikiaivaara Anutuugaata nnaasu kua tiivai. Mmannasa Yoketaivoonoo inna mmannasaivaa tasipaikio ivo hataumaki vai kuaivaa tiivai. ³ Gioonna kiaapu voovooonoo Anutuugaa tii kuaivaa kiaa mmiraivoonoo vaidiivaata kua tiivai. Ivo Anutuugaa kuaivaa gioonna kiaapuuya kuaa mminai rikiaa iya yaagueeqama variateerivaara iyaata kua tiivai. Ivo iyaata yamaa kua yamaa kua tino iya ausaiyauvo yoketaakiaiveera iyaata kua tiivai. ⁴ Gioonna kiaapu voovooonoo ari vo kua vo kua hama tauraa rikiaiyauvakidiri tiivoonoo ariiyara nnaasu itaama iivai. Anutuugaa tii kuaivaa kuaa mmiraivoonoo mmuakiaa vaa ausa hanigieeraiyara mmooriivaa iivai.

⁵ Mo ngia mmuakiaaya ari vo kua vo kua hama tauraa rikiaiyauvakidiri kuaarivaara na rikiauko inna yoketaivoonoo. Anutuugaa tii kuaivaa kuaa mmiaara tinniivaa ngia mmuakiaaya varaarivaara na rikiauko pinaama yoketaivoonoo. Vaidiivo Anutuugaa tii kuaivaa kuaa mmiivoonoo ari vo kua vo kua hama tauraa rikiaiyauvaa tii vaidiivaa yaataravai. Vaa ngia mmuakiaaya ausa hanigiee kiada ivaki variaya rikiaa yoketaama variateerivaara fai vaidi voovooonoo ivaki varioo vaidi voovai ari vo kua vo kua hama tauraa rikiaivakidiri

tiivaa kuaivaa rikioo hanigia oyaivaa kiaa mminaraivo inna yoketaainoo. Fai hama hanigia oyaivaa kiaa mmii vaidiiivo varino rikioo vaidiiivo Anutuuoqo tii kuaivaa kiaa mmiivoono ari vo kua vo kua hama tauraa rikiavakidiri tii vaidiiivaa yaataraanaravai. ⁶ Ni seenayaso, iivaaraina na fai yapooma ngiisi vieena ari vo kua vo kuayauvai hama na tauraa riki- auyauvakidiri tinai fai ngia dataama arinaima rikiada yoketaama variaarannee? Ai hameetavee. Fai Anutuuoqaa Mmannasaivoono ni gaa ni mii kuaivaa na ngii gaa ngii minai ngia ivaa arinaima rikiada fai yoketaama variaaravai. Fai Anutuuoqaa tinniiuvau vaira kuaivaatama ngii gaa ngii minai ngia arinaima rikiada fai yoketaama variaaravai.

⁷ Fai vaidiiya kumina mminnaa akua tiraiyauvaa siringaivaannee kafuraivaa koon- nama rikiai dataama vaidiiya fai akuaivaa arinaima rikiarannee? Hameetavee. ⁸ Fai noomaivaa koonnama puu puu tikiai dataama akuaivaa vaidiiya rikiada nuunaida rapi- raivaara teerakiaarannee? Hameetavee. ⁹ Ivaa roosiima fai ngia ngiari vo kua vo kua hama tauraa rikiaiuyauvakidiri tikiai dataama fai gioonna kiaapuuya ngii kuaiyauvaa oyaiyauvaa arinaima rikiarannee? Fai hama arinaima rikiaravai. Fai ngii kua ki- aiyaavo kuminayaa vioo raubiriinaravai. ¹⁰ Aa mmata aavau kaayau kua ari vookara ari vookaraiyaavo vainoo. Iyaavo hama sabi kuayauvai vaivai. Oyaiyaavo vaivai. ¹¹ Fai ari voo-pinnaa vaidi voovoono ari kua tuanaivaa hama na tauraa rikiavakidiri tinai fai na oyaivaa hama arinaima rikieeraina na innara tinara: Inna ari voo-pinaavaivee, tino rikioo ivo niyara tinara: Inna ari voo-pinnaavaivee, tinaraivai. ¹² Mo ivaara ngiingiiikaatama rikiatee. Mmannasa Yoketaivo ngii tasipaikiari vo mmoori vo mmooriivaa iira tinniiivaa ngii varaataino Anutuuoqo ngii minai varada gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya yaagueeqama variateeraivaara iyara mmooriivaa iikiatee.

¹³ Vaidi voovoono ari vo kua vo kua hama tauraa rikiaiuyauvakidiri tiivoono ari kua tii oyaivaa kooyaa hanigia kiaa mminara tinniiivaa varaanaraivaara Anutuuoqaata kua tioo yaaku varaivee. ¹⁴ Fai na yaaku varee ari vo kua vo kuaivakidiri Anutuuoqaata kua tino rikioo ni mmannasaivoono yaaku varoo kua tino rikioo hama ni yaataivo ivo tii kuaivaa oyaivaa rikiaanaravai. Ni mmannasaivo kati Anutuuoqaata kua tinaraivai. ¹⁵ Itaama vainai rikiee mo na dataama iinarannee? Fai ni mmannasaivo Anutuuoqaata kua tioo varinai na nini yaata tinniiuvau vai kuaivaatama innaata kua tiee yaaku varaanaravai. Fai ni mmannasaivo kuaru tioo varinai na nini yaata tinniiuvau vai kuaruuvaaatama na yaata utuee tinaraivai. ¹⁶ Fai hama ngia rikieerama kioo ngii mmannasaivaavo nnaasu Anutuuoqaata kua yoketaivaa tino mo fai dataama kuminaa vaidi voovoono ngia itaa kua kua kiada yaaku varaivaara kua kutaavee tinarannee? Hama ivo ngii kuaivaa oyaivaa arinaima rikiaivaara hama ivo kua kutaavee tinaraivai. ¹⁷ Ngia Anutuuoqaata kua yoketaivaa tida yoketaama yaaku varaivo fai aikiooma vaino mo hama ivo arinaima rikiaivaara fai hama ivo Anutuuoqaara yaagueeqainaravai.

¹⁸ Na ari vo kua vo kua hama tauraa rikiauyauvakidiri kiauvoono ngieeta itaama kiaiya na ngii yaatarauvai. Ivaara na Anutuuoqaata kua yoketaivaa kiauono. ¹⁹ Itaama vaikiain- naata ngia Anutuuoqaara nuunairaivaki nini tinniiivakidiri kooyaa vai kua kiisaiyauvaa nnaasu na ngii gaa ngii minai ngia arinaima rikiaaravai inna na rikiauko ni yoketaainoo. Ngia nuunairaivaki ari vo kua vo kuaivaa hama na tauraa rikiauvakidiri na kaayauma ngii gaa ngii minai ngia hama arinaima rikiaaravai inna na rikiauko hama ni yoketaainoo.

²⁰ Ni seenayaso, ii kua ivaara sa nnaakaraiya tinni yaataiyauvaa roosiima varida yaata utuatee. Vaa yokeeda arinaima kua rikiaiya roosiima ngiingii yaata tinniiyauvakidiri arinaima rikiada variatee. Nnaakaraiya mminnamminnaa maisaiyauvaara vueennama kiada yoketaama variaavai. Iya itaama variraivaa roosiima variatee. Sa iya tinniiyauvo kumimakaikiari variraiyauvaa roosiima variatee. ²¹ Anutuuoqaa kua fafaaravai vainoo tino:

Udaangaivo tunoo:

Na aa gioonna kiaapu aayaata kua tinaraivai.

Na ngiari vo kua vo kua tiraiya kua mminai

iyaano ngiari kuaiyauvakidiri iya kua mmiaaravai.

Kiaa mmikiari rikiada teedaata

haunninniida hama iya rikiaataivaivee, tiravai.

Kua fafaaravai inna kua tiivai. ²² Mmannasa Yoketaivo vaidi voovai tasipaiki rikioo ivo ari vo kua vo kua hama tauraa rikiaiuyauvakidiri tii aataruuvaa Anutuuoqo giaara ii aataru ivaa iivainnee? Vaa ausa hanigieeraiyara iivainnee? Ai hameetavee. Hama ausa hanigieeraiyaano Anutuuoqo ari vookaraama variivaa kooyaa rikiateeraivaara ivo iyara iivaivee. Mo Mmannasa Yoketaivoono vaidi voovai tasipaiki rikioo Anutuuoqo tii kuaivaa kua mmii aataruuvaa Anutuuoqo giaara iivainnee? Gioonna kiaapu hama ausa hanigieeraiyara iivainnee? Ai hameetavee. Vaa ausa hanigieeraiyara iivaivee.

²³ Itaama vainai fai ngia vaa ausa hanigieeraiya nuunaida mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai ari vo kua vo kua hama tauraa rikiaiayuvakidiri tikiai fai gionna kiaapu ii aataru ivaara vueennakiaiyannee vara hama ausa hanigieeraiya ngii nuunaiyauvaki nnda fai iya ngiiyara yaata duunayavee kiaravai. ²⁴ Fai ngia mmuakiaaya Anutuuoqo tii kuaivaa tikio rikioo fai gionna kiaapu hama ausa hanigieera voovoonnee vara kumimakama variu gionna kiaapu voovoono ngii nuunaiyauvaki ngioo ngii kuaivaa rikioo ari mminnamminnaa maisaivo ariiki vaivaara arinaima rikiaaranavai. ²⁵ Ngia kua tikio rikioo hatauma ari yaata utii kuaivo kooyaa vaino ivaara rikioo kookainno ari ausa mmuduuyaivaa Anutuuoqaa mmioo innara kooyaa kua tiao tinara: Kua kutaa Anutuuoqo aavaki ngii tasipama varivaavee, tinaravai.

Anutuuoqaa nuunairaiyauvaki mmuaanna nnaakaraya variatee

²⁶ Ni seenayaso, na itaa kua kiau kuaivaa oyaivaa rikiaatee. Ngia Anutuuoqaa nuunaira suaivaki ngiikidiri vaidi voovoono kuaru voovai tikio vaidi voovoono kua vooyauvai kuaa mmikio vaidi voovoono Anutuuoqo inna kuaa mmii kua vooyauvai kuaa mmikio vaidi voovoono ari vo kua vo kua hama tauraa rikiaiayuvakidiri tikio voovoono ivo tii kuaiyauvaa oyaivauvaa hanigia kuaa mmiivai. Gionna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya tuqinnama rikiaada yaagueeqama variateeraivaara itaama iikiatee. ²⁷ Fai ngia ari vo kua vo kua hama ngia tauraa rikiaiayuvakidiri kaaaree kuaa taaramannee taaravoomaano nnaasu kua kiatee. Mmuavai mmuaavai kua tikio gionna kiaapu hanigia kuaa mmiraivoono kooyaa oyaivaa kuaa mmiavee. ²⁸ Fai hama kua hanigia kuaa mmiraivoono kuaapu voovoono varino too ari vo kua vo kua tiivoono sa kuaiyauvaa kooyaa kuaa kookieekiaivee. Mmanna yaataivaadiri nnaasu yaata utuoo Anutuuoqaa kua kiaevee. ²⁹ Taaramannee taaravoomaano Mmannasa Yoketaivo ngii tasipana Anutuuoqo tii kuaivaa gionna kuaapu voovai ngii nuunaviki variivaa kua voovai kuaa mmioo rikioo kua tinaree kuaa iino rikioo tauraa kua tiivo pikioo variaivee. ³¹ Mmuakiaaya tuqinnama rikiaada yaagueeqama variateeraivaara ngia mmuakiaaya itaama mmuaavai mmuaavai Mmannasa Yoketaivo ngii tasipana Anutuuoqo tii kuaivaa ngii kiatainai kuaa mmiaravai. ³² Vaidi voovoono Anutuuoqo tii kuaivaa kuaa mmiivo ari kua tiivaara tuqinnama haitatuunno safuuma kua kiaevee. ³³ Hama ta ruvirarada varida kaayau kua kaayau kua tiraida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada safuuma variaaraivaara Anutuuoqo ti maavee tiravai.

Vaa ausa hanigieeraiya Anutuuoqaa nuunama varira mmuakiaayauvaki iya iikiaaneema ³⁴ gionnaniya Anutuuoqaa nuunairaviki sa kua tiraida kua seemuaa variatee. Sa kieteya roosiima varida kua kiateera tii kuaivo Yutayaiya kua mmaanna tuuvai vaivai. Itaa kua tiivaara iya kua seemuaa variatee. ³⁵ Vo kua voovai oyaivaara iya rikiaatainai rikiaada ngiari nnauyuvakidiri safuuma ngiari vaatiya yaparakiatee. Anutuuoqaa nuunairaiyauvaki gionnaniya diitada kua tikio rikioo fai iya mmamma maisainaravai.

³⁶ Na itaa kua kiau vaa ngia ni kuaivaa hatokaannee? Ngia Koridiiya ngia yaata utuaavo Anutuuoqaa kuaivo ngiikidiri nniivainnee? Ai hameetavee. Mo ngiisi nnaasu inna kuaivo kuaivainnee? Ai hameetavee. ³⁷ Fai ngiikidiri voovoono ariiyara yaata utuoo tinara: Na Anutuuoqo tii kuaivaa kuaa mmira vaidivaivee, kuaa kioo vara ivo tinara: Na Mmannasa Yoketaivoono ni tasipaikiari na ari vookarai mmooriivaa iikiauvaivee, tinaraivo na fafaara ree ngii giaa ngii miau kuaivaa arinaima rikioo ivaara kutaa kuavaivee kiaevee. Ii kua ivaa Udaanga Yisuu Kirisiiva mmuai kuaivaa ni giaa ni mivai. ³⁸ Na fafaara ree ngii giaa ngii miau kuaivaa gionna kiaapu voovoono hama na rikiaaranavee tinai rikiaada mmooka hanigia inna mmiatee.

³⁹ Ni seenayaso, ivaara Mmannasa Yoketaivo ngii tasipana ngia Anutuuoqaa mmayaayaivaa kuaa mmiara aataruuvaa ngii iikiata iikiatainai iikiatee. Mmannasa Yoketaivo vooya tasipana ngiari vo kua vo kua hama tauraa rikiaiayuvakidiri kiaravaara sa iya ooqoo kiatee. ⁴⁰ Ngia Anutuuoqaa nuunaira suaivaki tuqinnama varida safuuma iikiatee.

15

Yisuu Kirisiiva kava diitovaara Pauruuso tiravai

¹ Ni seenayaso, na nnaaru mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miaaduu ngia rikiaada puaisa utida yaagueeqama varuvaara na keenaa ngii giaa ngii minai rikiaatee. ² Ii mmayaaya yoketaa ivaa inna Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaavai na ngii giaa ngii miravai. Fai ngia ivaa rikiaada puaisa utida varikiokio Anutuuoqo ngii vitoo yoketaivau yapaanaravai. Vara ngia ivaara kutaavaivee kuaa kiada puaisa utuunnee? Vara ngia ivaa utu fanniima kioonnee?

³ Na tauraa rikiee puaisa utuaa kuaivo mmuakiaa kuavai yaatareeraivaa na ngii giaa ngii miravai. Ii kua ivo Anutuugaa yanaivaki vai kuavai rikiaatee. Yisuu Kirisiiva ti mminnamminnaa maisaiyauvaara putiravai. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno ivaara tiivai. ⁴ Ivo putuduu vaidiyya inna hau kioodoo taaravooma suaivaki Anutuugo tuduu diiteeravai. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno ivaara tiivai. ⁵ Ivo diitoo Petoroosaa avuvauv kooyaa diravai. Nnaagiai ari ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana avuuyauvunu kooyaa diravai. ⁶ Nnaagiai mmuaa suaivaki gioonna kuaapu kaayau (500) inna nnaagiai nuairaiya inna too vooya vaa putiravai. Aanna vooya homo hara kiada variaanoo. ⁷ Iva Yakoopaa avuvauv kooyaa dioo nnaagiai ari kua varada nuaira vaidi aposoroo mmuakiaaya avuuyauvunu kooyaa diravai.

⁸ Nnaagiai tuanaa ivo ni avuuvuunnaata kooyaa duudu Mmannaasivo ari vookaraama ni hanigooduu na inna teeravai. ⁹ Mmuakiaa aposorooya ni yaataraani na iya aduooma variee kiisa vaidivai variaunoo. Vaa ausa hanigieera gioonna kuaapuuya na maisa mmooriivaa iya mmiee iya ruputuivaara gioonna kuaapuuya niyara kiaanoo: Kua varoo nuaira vaidi aposoroovaivee, kua kuaivo inna hama yoketaa kuavai kiaanoo. ¹⁰ Anutuugo kati niyara yoketaama yaata utuuvu hama fanniiravai. Iiraivo vairavai. Na yaagueeqama kiee mmooriivaa varaivara ni mmooriivo ngiari vo aposorooya mmooriivauvaa yaatareeravai. Itaama vauduaata hama na nini yaagueeqayaara iiravai. Anutuugo kati niyara yoketaama yaata utuduu inna yaagueeqayaara iiravai. ¹¹ Neenoo yaagueeqama mmoori vareeravainnee? Vara ngiari vo aposorooyaano yaagueeqama mmoori vareeravainnee? Sa ivaara yaata utuutee. Ta mmuakiaaya ii mmayaya yoketaa ivaa ngii giaa ngii miaannaduu ngia ivaa rikiaada kutaavaivee tiravai.

Ta kava diitaaraivaara Pauruuso tiravai

¹² Yisuu Kirisiiva putuduu Anutuugo tuduu putuuvakidiri kava diitoovara ta ngii giaa ngii miaunnaano. Ivaara aaniira ngiikidiri vooyaano putuaiyara kiaanoo: Hama kava diitaaraivaivee, kiaannee? ¹³ Iya itaa kua kua kuaivo kutaa kuavai vaitiri. Hama Anutuugo Yisuu Kirisiinna tuduu kava diitotirivee. ¹⁴ Kua kutaa hama Yisuu Kirisiiva diitotiri. Ta ngii giaa ngii miaanna kuaivo kuminayaa vaitiri. Ngia Anutuugaara kutaavaivee kua kuaivoota kuminayaa vaitirivee. ¹⁵ Mo vo kuavaata rikiaatee. Vaa ta Anutuugaara kiaanannoo: Ivo tuduu Yisuu Kirisiiva putuuvakidiri kava diiteeravaivee, tiravai. Mo ivo hama diitotiri. Ta Anutuugaara itaa kua kua kuaivaai unakuavai kuaannatirivee. Mo putuaiya hama kava diitaaraivaivee kua kuaivo kutaavai vaitiri. Anutuugo hama Yisuu Kirisiinna tuduu kava diitotirivee. ¹⁶ Anutuugo tinai gioonna kuaapuuya diitaara kuaivo hama kutaavai vaitiri. Hama Anutuugo Yisuu Kirisiinna tuduu kava diitotirivee. ¹⁷ Anutuugo hama Yisuu Kirisiinna tuduu diitotiri. Ngia innara kutaavaivee kua kuaivo kuminayaa vaitiri. Ngia homo ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaatama variaatirivee. ¹⁸ Anutuugo hama Yisuu Kirisiinna tuduu diitotiri. Vaa ausa hanigia kiada Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kua kiada putuaiya ikia aakiaana vutirivee. ¹⁹ Ta Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kua kiada innara faannakiaunnaano. Fai yapooma ta putuaariya hama Anutuugo ti tinai ta kava diitaara kuaivo kutaavai vaitiri. Ta mmata aavau tete yoketaama variaaraivaara nnaasu yaata utida variaunnatiri. Inna aikioo gioonna kuaapuuya pinaama tiyara raida boo tida kumimakayavee kiatirivee.

²⁰ Anutuugo tuduu Yisuu Kirisiiva putuuvakidiri diitoovo inna kutaavai. Vaa ivo putuoo Anutuugo tuduu tauraa tuanaa diiteeravaara tidaida mmuakiaa gioonna kuaapu vaa ausa hanigia kiada putuaiya fai Anutuugo tinai teeda kava diitaaravai. ²¹ Ari vo vaidi voovoona iiravaara tidaida gioonna kuaapuuya putiraivaa varaaravai. Ari vo vaidi voovoona iiravaara tidaida putiraivakidiri fai gioonna kuaapuuya kava diitaaravai. ²² Atamo mmuakiaa gioonna kuaapuuya oyaivo varuuvaa mmuakiaaya fai putuaaravai. Yisuu Kirisiiva gioonna kuaapuuyaki variivaara Anutuugo tinai iya mmuakiaaya diitaaravai. ²³ Innara diiteera aataruuvo ataama vainoo. Vaa tauraa Yisuu Kirisiiva diiteeravai. Fai yapooma ivo tiinara suaivaki innara ausa hanigieeraiya fai diitaaravai. ²⁴ Nnaagiai mmuakiaa mminnaayauvai fai taikaanaravai. Ii suai ivaki Yisuu Kirisiiva mmuakiaa kieetaiya ngiau aapuuvaki variyaiyaata mmata aavau variyaiyaatama yaataroo mmuakiaa mmatayaa varida yaagueeqakiaiyaaatama yaataraanaravai. Yaatara taika kioo mmuakiaa mminnaiyauvaara diravai ari Koonna Anutuugaa mminaravai. ²⁵ Yisuu Kirisiiva kieetavai itaama dinono Anutuugo inna nnammutuaiya yaatara kino rikioo Yisuuva fai iyaraatama mmannammanna dinaravai. ²⁶ Nnaagiai tuanaa nnammutuaivoono inna putira aataruuvaa fai Anutuugo tino eeyaara taika kuaanaravai. ²⁷ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Vaa Anutuugo tikio too ivo mmuakiaa mminnaayauvai yaatarivaivee, tiivai. Vaa ta rikiaunnano kooyaa vainoo. Kua fafaaraivo mmuakiaa

mminnaayauvaara tii kuaivo hama Anutuugaara tiivai. Ivaano tikio too Yisuu Kirisiiva mmuakiaa mminnaayauvai yaataravai. ²⁸ Nnaagiai Anutuugo tino too Yisuu Kirisiiva mmuakiaa mminnaayauvaara dinara suaivaki ari Mmaapuuvoo ariinoo ari dinariyauvaatama varoo Anutuugaa mmemmaivaki kuanaravai. Anutuugo vaa tikio too ivo mmuakiaa mminnaayauvai yaataravaraa fai ivo Anutuugaa mmemmaivaki vino too Anutuugoono kieetavai varioo mmuakiaa mminnaayauvaara dinaravai.

²⁹ Gioonna kiaapu vooyaano vaa putuuiyara nnoori varada kiaanoo: Ta nnoori varakiai rikiada fai iya yoketaama variaaravee, kuaivai. Fai kutaa tuanaa putuuiyara hama kava diitakiai mo putuuiyara iya nnoori varaiya fai aaniivaara iikiaarannee? Vooyaano kiaanoo: Anutuugo tinai gioonna kiaapu putuuiyara kava diitaaravaivee, kuaa aataruuvoo hama kutaa vaitiri. Mo aaniivaara iya vaa putuuiyara nnoori varaatirinne? ³⁰ Mo tee mo? Yisuu Kirisiiva putuuo kava diitoo kuaivo hama kutaa vaitiri. Mo aaniira ti mmaarau kua kuaa mmooriivaa mmuakiaa suai iikiaunnatirinne? ³¹ Ni seenayaso, makemakee mmuakiaa suai iya ni ruputikiai na putinaraivaara yaata utuee aariuuvoo. Ngia ti Udaanga Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuyaa variaivaara na yaata utuee ngiiyara mannaka tiee itaa kua kua kuaivo inna kutaavai vainoo. ³² Epesiisaa gioonna kiaapuyaa fai mmararaa avaikaraya roosiima varuyaa na iya tasipama variee mmooriivaa varaaduu maisamaisau aataruuyauvaa ni miravai. Na putino Anutuugo tinai na kava diitaara aataruuvoo hama kutaa vaitiri. Nini variraivaara kuminayaa na iya tasipama mmoori varaatirivee. Gioonna kiaapu kumimaka vooya kiaanoo: Ta turau putuuraivaara kii ta aanna makee variaunnaivaara nnaasu yaata utida yeenna nneeda nnoori nneeda sirigakiaaravee, kuaavai. Anutuugo tinai vaa putuuiyara kava diitaara aataruuvoo hama kutaa vaitiri. Inna aikioo na gioonna kiaapu itaa kua kuaivaara kutaavaivee kiautirivee.

³³ Itaa kua kuaivaara iida ngii unnakua kuaarainnoo. Fai ngia kumimakama variyai tasipama makemakee varikiai iyaano ngii safuuma variraivaa iikio maisainaravai. ³⁴ Ngingii mminnamminnaa maisaiyauvaata ngingii tinni kumimakiyauvaatama pikidaa safu yaata tinniyauvaa varada variatee. Ngiikidiri hama vooyaano Anutuugaa arinaima teeda rikiaavai. Ngia mmamma maisakiateeraivaara na itaa kua kuaunoo.

Anutuugo tinai ta ari vookarai mmammavai varaaravaivee

³⁵ Gioonna kiaapu voovooonoo fai tinara: Dataama putuuiyara fai kava diitaarannee? Diitada datai mmammavai varaarannee? tinaravai. ³⁶ Mo a itaa kua kiannaikua a yaata duunakuavee. Uruuvaa a utu kuaannaivo nnabaivaa pikioo karaasa kaanaivaa varoo urivai. ³⁷ A uru vuuitaivaannee vara uru ari vookaravai utuanna suaivaki hama mmuyai apa yipi ruaavai utuannavai. Mmanna uruuvaa nnaasu nuuinaama kiee utuannavai. ³⁸ Anutuugoono tikio uruuyavakidiri ari vookara ari vookaraama urivai. Uruuyavakidiri mmuaavai mmuaavai ngiari kaanaiyauvo safuuma urivai.

³⁹ Mmatayaa varira mminnaiyauvo hama mmuaakarai mmammavai varaavai. Vaidiyya ngiari vookarai [SB7]mmammavai varaani fayaiya ngiari vookarai mmammavai [SB9]varaani ngiasukuaiya ngiari vookarai mmammavai varaani tavauya ngiari vookarai mmammavai varavai.

⁴⁰ Ngiau aapu vai mminnaiyauvo vaikio matayaa vai mminnaiyauvootama vaivai. Ngiau aapu vai mminnaiyauvaa fafaariyauvo ari vookaraama vaikio mmatayaa vai mminnaiyauvaa fafaariyauvo ari vookaraiyauvai vaivai. ⁴¹ Suaivaa mmeekiaivo 'ari vookaraama taikio kuraagaivaa mmeekiaivo ari vookaraama taikio aakiapuuyauvaa mmeekiaiyauvo ari vookaraama taivai. Aakiapuaa vooyauvai mmeekiaiyauvo ari vookaraama taikio vooyauvai mmeekiaiyauvo ari vookaraama taivai.

⁴² Itaama vaineema vaidi putuuiyara diitaara mmammaiyauvo ari vookaravai vaivai. Vaa putuuiyara kava diitaaravoo atama vainoo. Mmatana hau kieera suaivaki raubiriira nnabaivo nnaasu vaivai. Anutuugo tino kava diitaanara suaivaki ari vookarai mmamma hama yopeema taikaanaravoo diitaanaravai. ⁴³ Mmatana hau kieera suaivaki nnabaivo muaraagainno maisavai. Anutuugo tino kava diitaanara suaivaki fai yaagueeqai yokeetaa mmammavai varoo diitaanaravai. ⁴⁴ Mmatana hau kieera suaivaki mmatayaa diaa mmamma mmuyavai vaivai. Anutuugo tino kava diitaanara suaivaki Anutuugaa Mmannasaivo varira mmamma ari vookaravai varoo diitaanaravoo vaivai. Mmatayaa diaa mmamma mmuyavoo vaikio rikioo Anutuugaa Mmannasaivo varira mmamma ari vookaravootama vaivai. ⁴⁵ Ivaara Anutuugaa kua fafaariyauvo vainoo tinoo: Tauraa uu vaidiivaa Ataamaa Anutuugo iima kiooduu avuuvaa too diitoo korooravaivee, tiivai. Mmannasa Yoketaivo innaki varuu vaidiivo nnaagiai tuuvooonoo tupatupaa variraivaa ti mmivai. ⁴⁶ Mmatayaa varira mmammaivonnaadee tauraa vaikio Anutuugaa Mmannasaivo varira mmamma ari vookaravoo nnaagiai vaivai. ⁴⁷ Anutuugo tauraa uu vaidiivaa Ataamaa mmataivaadiri iiravai. Nnaagiai tuu vaidiivoonoo ngiau aapuuvakidiri tiiravai.

⁴⁸ Gioonna kiaapu mmatayaiya mmataivaadiri iima kioo vaidiivaa roosiya variaavai. Ngiau aapu variyaiya ngiau aapuuvakidiri tuu vaidiivaa roosiya variaavai. ⁴⁹ Ta mmatayaa variaunnaiya mmataivaadiri iima kioo vaidiivaa mmammaivaa roosuuvaa varada variaunnaneema ta ngiau aapuuvakidiri tuu vaidiivaa mmammaivaa varada variaaravai.

⁵⁰ Ni seenayaso, na itaa kua kiau kuaivaa oyaivo ataama vainoo. Mmatayaa diaa mmamma mmuyaivo hama yopeema Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraiivaki kuanaravai. Mmamma mmuyaivo uudainno raubiriiraivo hama yopeema tupatupaa variraivaa varaaranavai.

⁵¹ Na hatauma kiaa kua voovai ngii giaa ngii minai rikiaatee. Ta mmuakiaaya hama putuaaravai. Mo Anutuugo tinai fai ta mmuakiaaya hanigiada ari vookarai mmammavai varaaranavai. ⁵² Nnaagiai noomaivo akua tinai rikiaada avu tapuurayaama aki-airainai ta hanigiada ari vookarai mmammavai varaaranavai. Fai ii nooma ivo akua tino Anutuugo tinai vaa putuaiya tupatupaa varira mmammaivaa varada diitakiai ta homo mmatayaa variaunnaiya hanigiada ari vookarai mmammavai varaaranavai. ⁵³ Mmatayaa diaa mmamma mmuyaivo uudainno raubiriiraivo hanigioo tupatupaa varira mmammaivaa varaivee. Homo mmatayaa varii mmamma mmuyaivo hanigioo arivookarai mmammaivaa varaivee. ⁵⁴ Vaa putuaiya tupatupaa varira mmammaivaa varakiai homo mmatayaa variyaiya hanigiada ari vookarai mmammavai vareera suaiivaki Anutuugaa kua fafaaraivaki vai kuaivaa kaanaivo kooyaa vainaravai. Kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapuuya putira aataruuvaa Anutuugo vaa ruga kioo yaatara taika kuaivaivee, tiivai.

⁵⁵ Kua fafaara voovai vainno putira aataruuvaa tinoo:

Mo putiraivo deevau

i yaagueeqaivo vainnee?

Mo putiraivo deevau

a nniitareeraivaa mmira yaagueeqaivo vainnee?

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. ⁵⁶ Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa hama yopeema ta iikiannaivaara ta mminnamminnaa maisaiyauvaa varaunnavai. Ta mminnamminnaa maisaiyauvaa varaunnaivaara irisaivaa ta putuaunnavai. ⁵⁷ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva putuuvaa ta putira aataruuvaa yaataraunnavai. Ivaara ta Anutuugaa kua yoketaivaa kiaunnavai.

⁵⁸ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruayaso, ta putira aataruuvaa yaataraunnaivaara Yisuunna aataruuvaa puaisa utida sa vo aataru voodaa kuaaraivaara yaata utuatee. Mmuakiaa suai mmannammanna ti Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaara nnaasu yaata tu kiada vaidi iikiatee. Vaa ngia rikiaavai. Ngia inna mmooriivaa varaivaa hama kuminayaa varaavai. Ivaaraida mmuakiaa suai mmannammanna iida nnaasu variatee.

16

Koridii variyaiya ausa hanigieera vooyani sikauyauvaa yapeeravai

¹ Anutuugaa gioonna kiaapu Yutayaa mmataivau variyaiya ngia sikauyauvaa yapa kiada kati iya mmiaaree kua kuaivaara aanna na tinai rikiaatee. Garatiaa mmataivaki Anutuugaa mmarammaraama nuunakiaiya na kuaa mmiaa kuaivaa ngeeta ivaai iikiatee. ² Ngia mmuaavai mmuaavai mmoori varada irisai varaa sikauyauvaa yaarida yaata utida nnoonnama variyai nnoonnama voovau yapaatee. Kiisama variyai kiisama voovau yapaatee. Ngia Yutayaiya mmiaara sikauyauvo raubiriivoora mmuaa Sudaaga mmuaa Sudaaga ngii sikau vooyauvai itaama yapaatee. Fai ngia itaama mmuaanaa yapa kikiiai na ngiisi vira suaiivaki hama ngii ni miaara yaata utuaaravai. Fai vaa ngia teerama kiaiayauvaa kati ni miaaravai. ³ Fai na ngiisi viee ngia mmataama kuaa vaidiyyara na yanaa voovai fafaarama kiee ivaata Yerusareema variyai ngia sikauyauvaatama iya mminai teeda varada oto Yerusareema variyai mmiaaravai. ⁴ Fai ngia yaata utida rikikio ngii yoketaivai ee-oo tikiai na vinai iya ni tasipama kuaaravai.

Pauruso ari kuanara aataruuvaa tiravai

⁵ Na Maketoniaa mmataivau kuanaree tiee fai tauraa viee ivaki variyai tee nnaagiai ngiisi kuanaravai. ⁶ Fai na ngiisi viee kiisama vootama ngii tasipama varinaravai. Fai variee teeno nuanu mmummuoono vati rinai rikiee hokobama ngii tasipama varinaravai. Na variee fai yapooma vo yoosinna voovaki na kuanara iinai fai ngia niyara yoketa yoketaikiai na kuanaravai. ⁷ Hama na kiisama ngii tasipama ni variataivai. Na hokoba suai ngii tasipama ni variataivai. Fai ni Udaangaivoono tinaina na hokoba suai ngii tasipama varinaravai.

⁸ Na Epesiisa aavaki varieenana fai yapooma Yutayaiya buusa nneera suaivaa nnutuuvo Pedikoosa suaivo nninai tee na ivaai taa kiee kuanaravai. ⁹ Aavaki na variee taiko iira

vai mmooriivaa Udaanga Anutuugo kooyaa ni vitaikiai na tauko vaivaara na vootama hokobama aavaki varinaravai. Mo ni nnammutuayia kaayau variaaniaata na aavaki varinaravai.

¹⁰ Mo fai yapooma Timotiiva ngiisi nninai rikiada ngia innara yoketaakiatee. Ivo ni roosiima Udaanga Anutuugaa mmooriivaa varaivaara ngia innara tuqinnaatee. ¹¹ Sa vaidi voovoono innara nniki rakainno kumina vaidivaivee kiaivee. Fai yapooma ivo kava vara ranoo niisi nninaraivaara ngia innara yoketaikio rikioo ivo ari kuanaree tii aataruuvau ausa nuufa tasipama kuaivee. Ivo ari seena vaidi ausa hanigieeraiyaatama kava niisi vara ranada ngiaaraivaara na iyara faannakiaunoo.

¹² Mo na ti seena vaidi Aporoonnaraata ngii giaa ngii minai rikiাতে. Ari seena vaidi ausa hanigieeraiyaatama ngiisi kuaiveera na makemakee inna titaaduu yaata utu kioo nnaasu vairavai. Aanna makee hama ivo kuataama vainoo. Fai yapooma ivo vira suaivo kooyaa vaino rikioo kuanaravai.

Pauruuso nnaagiai kuaivaa tiravai

¹³ Ngiengie variaaraivaara tuqinnama haitatuukiatee. Ngia Anutuugaara kutaavaivee kiaivaa puaisakama utuatee. Ngia vaidiya varida yaagueeqama variatee. ¹⁴ Ngia mmuakiaa aataru mmoorivai varaaree kiaa mmuduuya riraivaa tasipama varaatee.

¹⁵ Ni seenayaso, vaa ngia rikiavai. Akaiya mmataivau variaa vaidi Sitipanaasaata ari nnauvaki variayiaatama tauraa toosa hara ausa hanigieeravai. Ausa hanigia kiada Anutuugaa gioonna kiaapuuyara pinaama mmoori vareeravai. Ni seenayaso, na yamaa kua yamaa kuaivaa yaagueeqama ngii giaa ngii minai rikiাতে. ¹⁶ Iya roosiikiayaata iya tasipama mmoori vareeraiyaatama iikiavaugiataama iikiatee.

¹⁷ Sitipanaaso Potunataava Akayakaavainna vaa niisi ngiaivaara ni yoketaunoo. Ngia hama niisi ngiaara aataruuvootaikiai iya niisi ngiaivaara ni yoketaunoo. ¹⁸ Iya ngii tasipama variaavo ngii ausaiyauvo yoketaineema iya ni tasipama variaavo ni ausaivo yoketaunoo. Itaama iikiaa vaidiyyara kua yoketaivaa kiatee.

¹⁹ Asiaa mmataivau variayia Anutuugaara mmarammaraama nuunakiaiya ngiiyyara yaata utida boo kiaavai. Akuiraaya Pisisikauyaatama ngiari nnauvaki Anutuugaara nuunakiaiyatama ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa ngii mida ngiiyyara boo kiaavai. Udaanga Yisuu Kirisiiva iyakiaata tiikiaatama variivaara iya itaama yaata utida kiaavai. ²⁰ Aavakinnaa vaa ausa hanigaiyaatama ngiiyyara yaata utida boo kiaavai. Ngiingiiyyara ngiingiiyyara yoketaida ngiingii yaaku rumisiatee.

²¹ Nini yaakukidiri aa na rau kua aavaa taatee. Na Pauruusoono ngiiyyara yaata utuee boo kiaunoo.

²² Fai gioonna kiaapu voovoono hama Udaanga Yisuu Kirisiinnara mmuduuya rino Anutuugo tino maisama variaivee. Udaanga-o, tummuane.

²³ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii tasipama vakiaivee.

²⁴ Ngia Yisuu Kirisiinna tasipama variayia ni mmuduuya riraivo ngii mmuakiaaya tasipama vakiaivee.

Pauruusoono aa nnaagiai yanaa aavaa Koridii varuuyani reeravai

Pauruuso kava nnaagiai yanaa aavaa Koridii varuu gioonna kiaapuuyani reeravai. Aa yanaa aavaa Pauruuso roo suaivaki ivo tooduu gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya Koridii varuuyaki kaayau mmuaararoovo vairavai. Gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooyakidiri vooyaano Pauruusaara oooqoo tiravai. Innara oooqoo tuduata Pauruuso pinaama iyara mmuduuya ruoo iyaata mmuaa ausa tinnivai varaanaraivaara yaata utiravai. Nnaagiai iya mmuaa ausa tinnivai varooduu rikioo inna ausaivo kaayauma yoketairavai.

¹ Na Pauruusoono aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Anutuugoono ari yaata utiivaugiaatama ni mmataama kiaikiai na Yisuu Kirisiinna kuaivaa varee nuaira aposoroo vaidivai variaunoo. Ti seena vaidi Timotiiva ni tasipama varikiai na aa kua aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Ngia vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu Koridii varaiyaniaatama Anutuugaa gioonna kiaapu Akaiya mmata mmuakiaavau varaiyaniaatama na aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

² Ti Napoova Anutuugoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati ngiyyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufavaitana ngii mida nnaasu variateeraivaara ta yaata utuaunanoo.

Pauruuso Anutuugaata kua yoketaivaa tiravai

³ Ti Udaanga Yisuu Kirisiinna Koonna Anutuugaara ta kua yoketaivaa kiaunnanoo. Ivo ti Napoova tiyara boo tioo ti tasipama varioo tirooma varira ausa nuufavaa vareera aataruuvaa mmiravovee. ⁴ Mmuuararai aataru ari vookara ari vookaraiyauvo tiiki vaikio ivo ti tasipama yoketaama varioo tirooma varira ausa nuufavaa vareera aataruuvaa ti mmivai. Ivo itaama ti tasipama varioo tiyara boo tiineema ti seena gioonna kiaapuuyaki mmuaararavai vainai rikiada ta iya tasipama yoketaama varida tirooma varira ausa nuufavaa vareera aataruuvaa iya vitaakiateeraivaara Anutuugo itaama ti tasipama yoketaama varioo tirooma varira ausa nuufavaa vareera aataruuvaa ti mmivai. ⁵ Yisuu Kirisiiva mmamma nniitaroovaa varoovaa roosiima teetaata mmamma nniitareeraivaa varaunnavai. Mmuakaraama Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara ivo tirooma varira ausa nuufavaa vareera aataruuvaa ti mmiivo fai vooyasiaatama kuanaravai. ⁶ Mo fai ta ngiyyara mmooriivaa varada mmamma nniitaravaa varaaravai. Anutuugo ngii tasipama varioo tirooma varira ausa nuufavaa vareera aataruuvaa ngii mmioo ngii vitoo yoketaivau ngii yapaanaravai fai ta mmamma nniitaravaa varaaravai. Mo fai Anutuugo ti tasipama varioo tirooma varira ausa nuufavaa vareera aataruuvaa ti mminaravai fai hama kuminayaa vainaravai. Ta mmamma nniitaravaa varadaata yaagueeqama variaunnaneema ngieetama mmamma nniitaravaa varada yaagueeqama varikiai ta ngii tasipama varida boo tira kuaivaa ngiita kua kiaaravai Anutuugo ti tasipama varioo tirooma varira ausa nuufavaa vareera aataruuvaa ti mminaravai hama kuminayaa vainaravai. ⁷ Ta ngiyyara mmannammanna faannaida varida kiaunnanoo: Fai iya yaagueeqama variaaravee, kiaa kiada hama pikieeraida mmannammanna ivaara nnaasu yaata utu kiada variaunnanoo. Vaa ta riki-aunnavai. Ta mmamma nniitaravaa variaunnaneema ngieetama varaivaara Anutuugo ti tasipama varioo tirooma varira ausa nuufavaa vareera aataruuvaa ti mmiivaa ngieetama varaaravai.

⁸ Ti seenayaso, ta Asiaa mmataivau variaanna suaivaki ta mmuaararoovaa varaan-vaara ta ngii giaa ngii mikiai rikiaatee. Kaayau mmuaararoo pinaa ari vookaravau tiiki vauduu hama yopeema ta ivaayaataaravai ta yaata utida ta tete variaanna suaiyauvo taikaanaravavee kiaa kiada variravai. ⁹ Ta yaata utida rikiaannaduu Anutuugo tuuvaugiaatama tete variaanna suaiyauvo kutaa taikaivaivee kiaa kiada pinaama ti mmuaararooduu variravai. Hama ta titi yaagueeqaivaura mmoori vareerama kiada Anutuugo tinai vaidi putuuyi diitaaravaa yaagueeqaivaura ta mmoori varaaravai ta itaama variravai. ¹⁰ Ta putuura iikiaannaivakidiri Anutuugo ti vitoo yoketaivau ti yapeeravai. Fai yapooma ivo ti vitoo yoketaivau ti yapaanaravai. Vaa ta ivaara yaagueeqama kiaunnanoo: Fai ivo kava ti vitaanaravavee, kiaa kiada faannaida variaunnanoo. ¹¹ Ngieetama tiyara yaaku varada ti tasipama iikio fai itaama vai aataruuvu vainaravai. Fai kaayau gioonna kiaapuuya tiyara yaaku varaaravai Anutuugo rikioo irisavaa tiyara yoketaivai fai ta yoketaama varida mmoori varaaravai. Kaayau gioonna kiaapuuya tiyara kua yoketaivaa Anutuugaa kiaa mmiateeraivaara ngieetama tiyara yaaku varada variatee.

Pauruus Koridiyasi kuanaree kiaa rikioo pikieeravai

¹² Aa na tinara kua aavaa inna titiiyara mannaka tinara kuavai. Aa mmata aavau ta varida iikiaunna aataru mmooriyauvaara ti yaata utiraivoono ausa yoketaivaa ti mmiivai. Ta ngii tasipama varida hama ta mmatayaiya tinni vairaiyauvunudiri mmooriivaa iiravai. Ta Anutuugo tiyara yoketaama yaata utiraivaugiataama yaagueeqaivaa varada ti ausa mmuduuyaiyauvo ngiiyara yoketaudu Anutuugo ti kiaa ti mmuuvaugiataama ta safuuma ngiiyara mmooriivaa iiravai. Ivaara ta titiiyara mannaka kiaunnonoo. ¹³⁻¹⁴ Ta ngiini yanaiyauvunu fafaarakiaanna kuaiyauvaki ngia kooyaa yaarida arinaima rikioo kuaiyauvaa nnaasu ta fafaairavai. Ta varida iikiaunna aataru mmooriyauvaara ngia makee kiisama nnaasu teeda rikiaivaa ngia eeyaavai arinaima teeda rikiaa taika kiaateeraivaara na faannaina variaunoo. Fai ngia itaikio ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ti yaparainara suaivaki ta ngiiyara mannaka kiaarivaa roosiima ngia mmuakaraama aikiooma tiyara mannaka kiaaravai.

¹⁵ Ngia itaa kua kiaarivaara vaa na rikiauvai. Ivaara na taaraneetu ngiisi vinai ngia taaraneetu yoketaama variateeraivaara na ngiisi kuanara suaivaitana mmatairavai. ¹⁶ Na ngiee ngii tee ngii pikiee numa Maketoniaa mmataivau nuaina variee mo kava vara raneengii vee kava ngii teenai ngia ni tuqinnada ni titakiai na Yutayaa mmataivau kuanarivaara na tauraa mmatairavai. ¹⁷ Na itaa kua kiaa kuanaree kiaa rikiee pikiee hama kuaiavaara na aruoo kiaa aduoo kiaa tira vaidivai variaunnee? Ai hameetavee. Na kuanara nninara aataruuvaa mmataama kiee mo pikiee hara kiee variauvaara mmatayaa diaa vaidi kumimakaivaa roosiima na mmuai suaivau ee-oo na kuanaravaivee kiaa kiee hama na kuanaravee kiaunnee? Ai hameetavee. ¹⁸ Anutuugo tira kuaivaa kua kutaavai nnaasu tiivai. Ivaa roosiima ta kua mmayaayaivaa ngii giaa ngii miaunna kuaivaa hama ta ee-oo tida hamavee kiaa kiada ngii giaa ngii miaunnavavee. ¹⁹ Anutuugaa Mmaapuvvaa Yisuu Kirisiinara ta Siraaso Timotiivama innara ngii giaa ngii miaannaivo hama ivo taara yaata utuoo ee-oo tioo hamavee tira vaidivai variravai. Ivo ee-oo tioo na iinaravaivee tira vaidivai nnaasu variravai. Aanna makee ivo homo itaavu nnaasu varivai. ²⁰ Nnaaru Anutuugo kua kiaa teerama kioo kuaivaa kaanaivo innaki vairavai. Ivaaraida ta innara kutaa tuanaavaivee kiaa kiada variaunnonoo. Ta itaa kua kiaunnaivaara Anutuugaa mmutuovo ngiau aapu vainoo. ²¹ Yisuu Kirisiiva ngiilkiaata tiikiaatama variivaara Anutuugo ariinoo yaagueeqama tiyara mmooriivaa iikiai ta yaagueeqama variaunnonoo. Ivoono ariini ti mmataama kioo ²² ta yoketaama variateeraivaara ti aakiai yauvaki ari Mmannasaivaa yapa kiai kioo varivai. Variivaara gioonna kiaapuuya teeda kiaanoo: Inna Anutuugaaniyavee, kiaavai. Ivo tiini teerama kiai kioo vai aataruuyauvaa fai yapooma ta varaarivaara ivo ari Mmannasaivaa ti mmivaivee. Ivo itaama tiyara iivaara ta hama taara yaata utida variaunnonoo.

²³ Na Anutuugaa avuuvaudiri kua kutaavai ngii giaa ngii miee ataa kua tinaravee. Ngia Koridii vairaiya na vee ngia koonnama variaivaara ngii tino rikioo ngii ausaiyauvo mmuaarareevoo kiaa na hama viravai. ²⁴ Ngia Anutuugaara kutaaivaivee kiaa kiada yaagueeqama variaavai. Ivaara ta kava ngii tikiai ngia ti kuaiyauvaa rikiaada iikiateeraivaara hama ta mmoori varaunnavai. Ngia yoketaama sirigaida variateeraivaara ta ngii tasipama mmoori varaunnavai.

2

¹ Sa ngii ausaiyauvo kava mmuaararakiaiveeraivaara na ngiisi kava kuanaree kiaa kiee iima rikiee pikieeravai. Neneeno itaama yaata utuee pikieeravai. ² Mo fai na ngiisi vee kua yaagueeqama ngii tinai ngia ausa mmuaarareera tasipama varikiai fai gioono ni tasipama varioo yamaa kua tinai na sirigaina varinarannee? Fai ngia mmuakiaaya ausa mmuaararada variaaraiya nnaasu ni tasipama variaaravai. ³ Ivaara na tauraa yanaivaa nnaasu fafaara kiaaduu ngiisi viravai. Na ngiisi vinai ngia ni tasipama sirigaida variataama vaiikainnaata ngia ausa mmuaararavaa ni miaarainnoo kiaa na tauraa yanaivaa nnaasu fafaara kiaaduu ngiisi viravai. Vaa na arinaima rikiauvai. Na sirigaina varinai fai ngieeta mmuakiaaya sirigaida variaaravai. ⁴ Na ngiini yanaivaa fafaara raa suaivaki ni ausaivo kaayauma mmuaararooduu na pinaama ratee variee ngiiyara yaata utuee yanaivaa reeravai. Hama na ngii ausaiyauvo mmuaararakiaiveeraivaara yanaivaa ngiini reeravai. Na mmuakiaaya ngiiyara pinaama mmuduuya ruavvaa ngia arinaima teeda rikiaateeraivaara na yanaivaa ngiini reeravai.

Maisa aataru iivaara inna aikioovavee kiatee

⁵ Vaidi voovoono ngii nuuna aakiaivaki maisa aataruuvaa iinno ausa mmuaararavaa ngiita niitama ti mmiinne? Vara hama ti mmiinne? Vaa kutaa itaama iivo hama ausa mmuaararavaa ni mivai. Mmuakiaaya ngii mivai. Na tinara: Mmuakiaaya ngii mivaivee,

tino rikioo ivo pinaama mmamma maisaivoora na kava yaata utuee kiaunoo: Ivo ngii-ikidiri vooya nnaasu ausa mmuaararaiavaa mmiivaivee, kiau vai. ⁶Ivo itaama uuvaara ngia nuunaida kua yeena rau kiada irisaivaa inna mmuuvaa ngia mmuakiaa vooya ee-oo kiaivo inna alkioovai. ⁷Anna makee sa ivaara yaata utiraida ngii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmida tirooma varira ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa innaaata vitaakiatee. Ivo pinaama ausa mmuaararaiavaa varoo yoketaa aataruuvaa eeyaara pikieevo kuaa innara yoketaida itaama iikiatee. ⁸Ivaaraina ngia innara mmuduuya ruaiavaa kooyaa inna vitaakiateeraivaara na yaagueeqama ngii kiaunoo. ⁹Ngia iikiainaaree kuaa na tauraa yanaivaa ngiini reeravai. Ngia ni kuaivaa eeyaavai rikiaa iikiarannee? Vara hama iikiarannee? Na ivaara taanaraiavaara yanaivaa raa kiee ngiini kiaaduu viravai. ¹⁰Gioonna kiaapu voovoono maisa aataruuvaa iivaara ngia hama ivaara yaata utiraida ngii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiaani rikiee neeta hama ivaara yaata utiraina ni ausa mmuduuyaiyavaa inna mmiauvai. Vara ii vaidi ivo maisa aataruuvaa niyara iiravainnee? Vara hama niyara iiravainnee? Hama na ivaara yaata utuuvai. Na kati ni ausa mmuduuyaiyavaa inna mmiauvai. Ngia yoketaama variateeraivaara na Yisuu Kirisiinna avuuvau itaama iikiavai. ¹¹Sataango ti yaatareevoora tee na Yisuu Kirisiinna avuuvau itaama iikiavai. Ivo ti iinno taanaraiavaara vaa ta teeda rikiaunnvai.

Pauruuso Titiinnara pinaama yaata utiravai

¹²Na viee yoosinna Toruaasaa gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoke-taivaa kuaa mmiaa suaivaki na taaduu vaa Udaanga Anutuugo na mmoori varaanara aataruuvaa mmuaanaa teerama kieeravai. ¹³Na ivaki viee buainana taaduu hama Titiiva ni too vauvaara na pinaama ivaara yaata utiravai. Yaata utuivaara ivaki varuuyara na kua yoketaivaa kuaa kiee ivaki pikiee mmata Maketoniana ivakira viravai.

Yisuu Kirisiiva yaatara kioovaara teeta yaataararaiavae

¹⁴Ta Anutuugaara kua yoketaivaa kiaunnaano. Vaidiyya rapiraiavaa yaatara kiada nnida kua aayanna tiraivaa roosiima Yisuu Kirisiiva vaa yaatara kioovoono tiiki vari-ivaara teeta yaataarunnano Anutuugo mmuakiaa suai ti vitoo kua aayanna tasipama nniivai. Suuda yoketaivo ngieera kuaikiai rikiaaneema Anutuugo tikiai ta Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa varada mmuakiaa yoosinnaiyauvaki variaya kuaa mmiaa rada nooki-aunnani rikiaavai. ¹⁵Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara suuda yoketaivo viraiavaa roosiima Anutuugo ti taikiai ta variaunnano. Anutuugo gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaanaraiyaata ikia aakiaana kuaara iikiyaiyatama suuda yoketaivo viraiavaa roosiima ta iya tasipama varida Yisuu Kirisiinna aataruuvaa iya vitaakiaunnano Anutuugo taivai. ¹⁶Yisuu Kirisiinna aataruuvaaara ikia aakiaana kuaara iikiyaiyano suudaivaa rikiaavo putiraiyavidiri vira suudaivaa roosiivo kuaikiai rikiaa putuuaara iikiavai. Yoketaivau variaara iikiyaiyano rikiaavo yoketai suudaivo kuaikiai rikiaa tupatupaa variaara iiki-aavai. Mo deeyaano itaama alkiooma mmoori varaarannee? ¹⁷Mo teenoo hama ta vaidi vooya roosiima Anutuugaa mmooriivaa iikiaunnvai. Iya ngariyara yaata utida sikau varaaraiavaara Anutuugaa mmooriivaa varaavai. Anutuugo ti titooavaara ta inna avuuvau titi ausaiyauvakidiri safuuma mmayaayaivaa tida Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidiyya varida mmooriivaa iikiaunnvai.

3

Anutuugo karaasa kua yeena rau kioovaara tiravai

¹Ta itaa kua kiaunnaivaa ngia rikiaikiai ta kava titi mannaka kiaunnaannee? Hamee-tavee. Gioonna kiaapu vooya ngiari mmooriivaaraata ngiari variraiavaaraatama vaidi vooya tikiai iyara yanaivau fafaara roovaa varada ngii miaani jaarida teeda rikiaavai. Ta iya roosiima titi mmooriivaaraata titi variraiavaaraatama yanaivaa ngii miaarannee? Vara ngieenoo ti mmooriivaaraata ti variraiavaaraatama yanaivaa ti mmiaarannee? ²Hama itaa kuaara aataruuvo vainoo. Yanaivau vai kuaivo kooyaa nakaaraiavaa variraiavaa vitaineema ngia Koridii variaya ngieenoo ta yoketaama mmoori vareeraivaata ta yoketaama variraiavaatama kooyaa gioonna kiaapuuya vitaakiaano. Ngia yanaivau jaarida rikieer-ayaama ngii aakiaiayuvaki kuaivo vaikiyai ngia yoketaama variaani mmuakiaa gioonna kiaapuuya iava teeda arinaima ti variraiavaa teeda rikiaavai. ³Ta ngiyyara mmooriivaa varaannaduu ngia Yisuu Kirisiinnasidiri fafaara raa yanaivaa roosiima kooyaa inna aataruuvaa gioonna kiaapuuya vitaakiaavai. Ii yanaa iavaa hama ivo sikau tayapoovai-tanau Musiiva roovaitanau fafaara reeravai. Gioonna kiaapuuya aakiaiayuvaki fafaara reeravai. Hama ivo upisi nnooriivo varuu seeraivaadiri iava fafaara reeravai. Anutuugo tupatupaa variraivoono ari Mmanasaivaa gioonna kiaapuuya aakiaiayuvaki yapaivaa gioonna kiaapuuya yanaivau teerayaama iya taavai.

⁴ Yisuu Kirisiiva tiiki varikiai ta Anutuugaara yaagueeqakiaunnaivaara ii kua ivaa itaa kua kiaunnanoo. ⁵ Hama mminnaa voovoono ti aakiaana vaivoono yaagueeqaivaa ti mmikiai ta ngiiyara vai mmooriivaa iikiaunnanoo. Yaagueeqaivo aikiooma ti aakiaana vaivo Anutuugaasidiri tiivai. ⁶ Ivoono ari yaagueeqaivaa ti mmikiai ta ivo yeena rau kioo kua karaasaivaa gioonna kiaapuuya kuaa mmiaunnanoo. Ivo karaasa yeena rau kioo kua aataruuvo hama tauraa Musiiva fafaara roo aataruuyavuaa roosiivai. Mmannasa Yoketaivaa aataruvai. Fai ta Musiiva fafaara roo aataruuyavuaa iidada fanniima kiada putida ikia aakiaana tupatupaa variaaravai. Mmannasa Yoketaivaa aataruuvaa fai iidada putida tupatupaa Anutuugaa tasipama variaaravai.

⁷ Anutuugo ari mmaanna tuu kuaivaa Musiinna kuaa mmira suaivaki Musiiva sikau tayapoovaitanau fafaara rooduu Anutuugaa mmeekia ari vookarauvo inna tasipama vairavai. Mmeekiaivo kiisa suaivaa taikaanara inno rikioo homo Musiinna oori nnikiivaki yaagueeqama toovaara Isarairaa gioonna kiaapuuya hama inna teeda nnaasu vairaida ngiari voopi teeda vairavai. Anutuugaa mmaanna tuu kua aataruuyavuaa iidada fanniima kiada putida ikia aakiaana variaara aataruuvo itaama tuuduu rikioo pinaa mmeekia yoketauvo tasipama tiiravai. ⁸ Fai Mmannasa Yoketaivaa aataruuvo pinaa yoke-tayoketaa ari vookarauvo tasipama vaivo tauraa aataruuvaa yaataaraanaravai. ⁹ Nnaaru Anutuugo mmuu aataruuvaa irisai putida ikia aakiaana variaarivo pinaa yoketaivaa tasipama tiiravai. Safu aataru tupatupaa Anutuugaa tasipama variraivo pinaa yoketaa tuanaa ari vookaraivai vaivai. ¹⁰ Ta yaata utida kiaunnanoo: Aanna makee yoketai aataruuvo pinaa ari vookaraama vaivo nnaaru mmeekia kaayau pinaama ruvuahooovo tuuvaa yaataara kiaikio vaa taikaivaivee, kiaunnavai. ¹¹ Nnaaru mmeekia yoketaivo kiisa suai taikoovo yoketaavai. Makee pinaa yoketaa aataruuvo tupatupaa vaivo pinaa yoketaa tuanaa ari vookaraivai vaivai.

¹² Ta itaama yoketaama variraivaara faannakiaunnaivaaraida ta hama aatuurama kiada yaagueeqama kiada gioonna kiaapuuya kooyaa mmayaayaivaa kuaa mmiaunnava. ¹³⁻¹⁴ Hama ta Musiinna roosiikiaunnava. Gioonna kiaapu Isarairaiya mmeekiaivo Musiinna oori nnikiivau toovo taikaanara uuvaa teevoo kuaa ivo ari oori nnikiivau buruqa kiisavaadiri rummua apu kieravai. Gioonna kiaapu Isarairaiya ngiari tinniiyauvo yaagueeqaivaa hama kuaivaa rikieeraivaa roosiima variravai. Aanna makee Isarairaiya nnaaru Anutuugo kua yeena rau kioo fafaarivo vauvaa yaarida rikiaavo hama iya tinniiyauvo rustitiki hama arinaima rikiaano. Iya tinniiyauvunu buruqa rau kiada variraivaa roosiima variaano. Fai gioonna kiaapu voovoono Yisuu Kirisiiva inna tasipama varino fai inna tinniyaa vai buruqaivo takuasano rikioo arinaima rikiaannaravai. ¹⁵ Aanna makee Isarairaiya Musiiva tuu kuaivaa yaaruavo buruqaivo homo iya tinniiyauvunu rummua apu kioo vainoo. ¹⁶ Fai vaidi voovoono ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara ausa hanigiano rikioo ari ausa hanigiai aataruuvoono buruqaivaa rabaraanaravai. ¹⁷ Na Udaanga Yisuu Kirisiinnara kiau kuaivo inna Mmannasaivaara na kiau kuvai. Fai inna Mmannasaivo gioonna kiaapu voovaaki varioo inna utii aataruuvaa rukuasaa kino mmamma dummukiara kati yoketaama hara kioo varinaravai. ¹⁸ Ta vaa ausa hanigieera mmuakiaaya hama nnaaru buruqaivo iya tinniiyauvunu rummua apuuvaa roosiima variaunnanoo. Ta pinumaivaa roosiima variaunnanoo. Ti Udaanga Yisuu Kirisiinnani yoketaa ari vookaraivo tiikidiri kooyaa vainoo. Ti Udaanga Yisuu Kirisiinna Mmannasaivoono ti aakiaiyauvaki varioo ti hanigiananai ta kiisama yoketaama varida yapooma Yisunna roosiima pinaama yoketaama variaaravai.

4

Mmataivaadiri kuu yavaiyauvaa iima kaiyauvaa

roosiikiaunnaiya ta variaunnanoo

¹ Anutuugo tiyara boo tioo kua yeena rau kioo ii kua iyavuaa kuaa mmiateera mmooriivaa ti mmiravai. Ivo ti mmuu mmooriivaa ta iikiaunnano hama ti pirisaikiakia pikiaunnava. ² Ta hatauma iida mmamma maisaira aataru mmuakiaayavai pikiaada hama ta unnakua unnakua kuaa kiada mmooriivaa iida hama ta Anutuugaa kuaivaa unnakua unnakuavaa tasipama tida varida iikiaunnanoo. Ta kua kutaivaa nnaasu kooyaa gioonna kiaapuuya kuaa mmida Anutuugaa avuuvau safuuma variaunnani mmuakiaa gioonna kiaapuuya ta itaama variaunnaivaa teeda ngiari yaata utiraivaki ivaara kutaavaivee kiateeraivaara ta itaama iikiaunnava. ³ Ta mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kuaa kookieema kiada kuaa mmiaunna kuaivo kutaa tuanaa hataumaki vaitiri. Gioonna kiaapu ikia aakiaana kuaaraiyaano nnaasu ivaara kuaano: Hama ta teeda rikiaunnavaivee, kiaatirivee. ⁴ Iya yaata tinniiyauvo upisiyauvai vaivaara iya mmayaaya yoketaivaara hama kutaavaivee kiaavai. Aa mmata aavaara dira kieteta Sataango iya iikio iya yaata

tinniiyauvo upisiivai. Yisuu Kirisiinna oyai ari vookaraivo vaikio ivo Anutuuga roosiima mmuaikaraivai varivai. Inna mmayaaya yoketaivo mmeekiaivaa roosiima taivaa iya teevoora kiasa kioo Sataango iya iikio iya yaata tinniiyauvo upisiivai. ⁵ Hama ta titiiyara ngii giaa ngii miaunnano. Yisuu Kirisiiva ti Udaanga tuanaivaara ta ngii giaa ngii miaunnano. Ta Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidiyyaanora tida ngiita ngii mmoori vareera vaidiyya varida ngii giaa ngii miaunnano. ⁶ Udaanga Anutuugo tunoo: Fai upisiivakidiri mmeekiaivo taanaravaivee, tuuvoono ari mmeekiaivaa ti aakiaana yapa kiaiikio taivai. Yisuu Kirisiinna oori nnikiivaki mmeekiaivo too varinai ta Anutuuga oyai ari vookaraivaa arinaima taaraivaara ivo ari mmeekiaivaa ti aakiaana yapa kiaiikio taivai.

⁷ Ii aataru yoketaa ivaa ta varaunnaiya vaidiyya mmataivaadiri kuu yavaivaa iima kiaiivaa roosiikiaunnaya ta variaunnano. Kuu yavaivo kiisa suai nnaasu vainno taikeraivaa roosiima ta muaraagama variaunnano. Hama titi yaagueeqayaara ta mmooriivaa iikiaunnano. Anutuuga yaagueeqa ari vookaraivara ta mmooriivaa iikiaunnano. Ii aataru ivo kooyaa vakiaiveeraivara ta vaidiyya mmataivaadiri kuu yavaivaa iima kiaiivaa roosiima variaunnano. ⁸ Mmuuararai aataruuyauvo makemakee tiisi nnikiiai ta teedaata pikiada variaunnano hama ti yaataravai. Vo suai vo suai airi airi yaata utiraivo tiiki vaikiainnaata hama ta pinaama ivara yaata utiraida yaagueeqama variaunnano. ⁹ Ti nnammutuaiya koonnai aataruuyauvaa ti iikiaavoota ti Napoova hama ti pikiavai. Vaidiyya ti ruputuaaniaata ta hama putuaunnava. ¹⁰ Yisuu Kirisiinna variraivo tiiki vaivaa iya kooyaa taateeraivara vaidiyya Yisuuna ruputudu putuneema ta variaunnani iya ti ruputuaara iira aataruuvo makemakee tiisi vaivai. ¹¹ Ta mmataiyaa variaunna suaviki ta Yisuunna mmooriivaa iikiaunni gionna kiauupuuya ivara ti ruputuaara iikiaaniaata ta mmannammanna mmooriivaa iikiaunnano. Ivo tiiki varikiiai ta variaunnaivaa ngia kooyaa taateeraivara ta mmannammanna mmooriivaa iikiaunnano. ¹² Ii na kiau kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Iya ti ruputuaara iikiaani ta mmooriivaa mmannammanna varada putuaara iikiaunnani ngia ivaa teeda ivaudiri tupatupaa variraivaa varada variaano.

¹³ Anutuuga kua fafaaraivo vainno tinoo: Na Anutuuga kutaavaivee kiauvaara na kuaivaa kiauvaivee, tiivai. Nnaaruaa vaidi voovoona fafaara roo kua voovoona itaama kutaavaivee tuneema teeta Anutuuga kutaavaivee kiauunnaavaara ta kuaivaa kiauunnava. ¹⁴ Vaa ta rikiaunnava. Anutuugo Yisuu Kirisiiva putuuvakidiri tuduu diitoneema fai ta putuaunnavakidiri ivo ti tinai ta diitaaravai. Diitakio ivo tiita ngiitama vitoo Yisuuva varii yosinnaivaki kinai ta inna tasipama variaaravai. ¹⁵ Ta ngiiyaroo tida mmuaakiaa mmooriyauvaa itaama iikiaunnano mmuuararai tiisi nniiyai. Anutuugo kati gionna kiauupuuyara yoketaama yaata utiraivaa fai vooya vooya arinaima rikiaada Anutuuga kua yoketaivaa tikio inna nnuuuvoo ngiau aapu kuanaravai. Kaayauya itaama kuaavovo kua yoketaivo pinaavai innasi vainaravai. Itaama vakiaiveeraivara ta ngiiyaroo tida mmooriyauvaa iikiaunnano.

Ta Anutuuga kutaavaivee kiasa kiada inna yaagueeqaivara variaunnano

¹⁶ Ivara ta rikiaunnano hama ti pikiataivai. Ti nnabaiyauvo vakia roo vioo vioo yotera ngiaabai kieera mmammaivaa varaikio rikioo ti aakiaivaki varii vaidi tuanaivo makemakee mmuakiaa suai karaasavai nnaasu varivai. ¹⁷ Aa ta makee variaunna suai aavaki kiisa kiisa mmuaraivo fai taikaanaravaa ta varaunnava. Fai ta ivaa yaatarada yapoma tupatupaa yoketaama ari vookaraama variaaravai. ¹⁸ Hama ta aa kooyaa mminnaa aayauvaara yaata utida teeda nnaasu vaida varirama kiada ta hama avu teera mminnaiyauvaara yaata utida teeda nnaasu vaida variaunnaivara ta tupatupaa yoketaama ari vookaraama variaaravai. Avu teera mminnaa aa kooyaa vai aayauvo fai taikaanaravai. Hama avu teera mminnaiyauvo fai tupatupaa vainaravai.

5

¹ Itaama vaivara vaa ta rikiaunnava. Ta unnakuu nnau heekeraivaa roosiima ta mmataiyaa hara kiada variaunna nnabaiyauvo vaivai. Fai iyauvo tavaratanai Anutuugo karaasa nnabaiyauvaa nnau karaasavaa roosiima ariinoo heeka kiaiuyavaki ta hara kiada variaaravai. Ii nnaba iyauvaa ta varada ngiau aapu tupatupaa variaaravaivee.

² Ti nnau ngiau aapu vaiyauvaa ti varaataikiai ta varaarivaara yaata utida varida aavau ratada variaunnano. ³ Fai yapooma uyira rairiyauvaa roosiima Anutuugo ii nnau iyauvaa ti uyu kinai hama ti mmannasaiyauvo kuminaya variaaravai. ⁴ Aa ta ti nnabaiyauvaki variaunna suai aavaki ta pinaama yaata utida kaayau mmuaraaravaa tasipama variaunnano. Itaama varidaata ta ngiau aapu varada variaara nnabaiyauvaa varaarivaara yaata utida variaunnano. Mo hama ta titi nnaba mmataiyaa variriyauvaa pikiaarivaara ti yoketaano. Anutuugo kati ti nnaba karaasaiyauvaa uyira raira roosiima

ti uyu kinai ta varada tupatupaa variaaraivaara ti yoketaainoo. ⁵ Ta itaama variaaraivaara Anutuugoona vaa mmuaanaa ti iima kioo ti teerama kieeravai. Ta itaama yoketaama variaaraivo kutaavai vainoo kiaa kiada ivaara rikiaaraivaara Anutuugo Mmannasa Yoke-taiva ta ti mmiravai.

⁶ Itaama vaiki ai hama ti pikiaataiki ai ta mmannammanna yaagueeqama variaunnava i. Vaa ta rikiaunnava i. Ta titi nnabaiyauvaki variaunna suaivaki ta ti Udaanga Yisuu Kirisiiva variraiva a ngieerama variaunnanoo. ⁷ Aa sui hama ti avuuvuadiri inna teerama kiada ta kati innara yaagueeqama kutaavaivee kiaa kiada variaunnanoo. ⁸ Ta mman-nammanna yaagueeqama variaunnaiya aa nnaba aayavuaa pikiaadi ta Udaanga Yisuu Kirisiinna tasipama variaaraivaara ti yoketaainoo. ⁹ Ta aa nnaba aayavuaa pikiaadi ta Udaanga Yisuu Kirisiinna tasipama variaunnanoo. ⁹ Ta aa nnaba aayavuaa pikiaadi ta Udaanga Yisuu Kirisiinna tasipama variaunnanoo? Vara ta iyavuaa pikiaadi inna tasipama variaunnanoo? Ta varida mmooriiva a iikio rikioo ivo ti teeno inna yoketaakiaveeraivaara ta iida varida variaunnanoo. ¹⁰ Fai Yisuu Kirisiiva kieeta varira mmaataivau varioo ti yaparainara iinai ta mmuakiaaya inna avuuvau diaaravai. Ta mmatayaa variaunna suaivaki mmoori yoketaivaata mmoori maisaivaatama iikiannaivaara ivo ti yaparainai ta mmuaavai mmuaavai titi mmoori-iyavuaa irisaiyavuaa safuuma varaaraivaara ta inna avuuvau diaaravai. Itaama vaivaara ta mmooriiva a yaagueeqama iikio inna yoketaakiaveeraivaara iikiannaiva i.

Yisuuva putuuvaa ta Anutuugaa seena tuanaaya variaunnanoo

¹¹ Ivaara ti Udaanga Anutuugaara aatuukiaunnaiva a vaa ta rikiaunnava i. Ta iva a rikiaunnaivaara iya yoketaama variateeraivaara ta yamaa kua yamaa kua tida gioonna kiaapuuya kiaa mmida variaunnanoo. Vaa ta variaunna aataruuvaa Anutuuga eeyaavai kooyaa too rikiaivai. Ngiingii yaata utiraivaki ngiengieetama na yoketaama variauvaa vaa kooyaa teeda rikiaavaivee kiauvai. ¹² Ta itaa kua tida hama ta titi mannaka kiaunnaivaara kava ngiita ngii giaa ngii miaunnanoo. Hameetavee. Ngia tiyara mannaka kiaara aataruuvoo kooyaa vakiaiveeraivaara ta itaa kua kiaunnanoo. Vaidi vooyaano ngiari mmooriyavuaa kooyaa teeda iraiyauvaara ngiari mannaka kiaavai. Iya aakiaiyavaki vaira mmooriyauvaara hama iya mannaka kiaavai. Fai itaa kiaiyaano ngii tikiai rikiaadi ngia tiyara aikiooma sai kiteeraivaara ta itaama ngii giaa ngii miaunnanoo. ¹³ Iya tiyara kiaanoo: Yaata dunnayavee, kiaivo iya inna aikiooma kiaavai. Ta Anutuugaara mmooriiva a iikiannaivaara iya itaa kua kiaivo inna aikiooma kiaavai. Iya ti kiaanoo: Yoketaama yaata utaaayavee, kiaivo iya inna aikiooma kiaavai. Ta ngiiyaroo tida mmoori varaunnaivaara iya itaa kua kiaivo inna aikiooma kiaavai. ¹⁴ Yisuu Kirisiiva tiyara mmuduuya ruaivaara ta innara mmoori varaunnaanoo. Vaa ta arinaima rikiaunnava i. Mmuuaa vaidivoono mmuakiaa gioonna kiaapuuyara putiravai. Putuduu ivaara mmuaki-aaya teetama putiravai. ¹⁵ Ngia gioonna kiaapu vaa tupatupaa variraiva a varaiya sa ngiingiiyara yaata utida variraida ivo ngiiyara putuoo kava putuuvakidiri diitoovaara yaata utida variatee. Ngia itaama yaata utida innara variateeraivaara ivo mmuakiaayara putiravai.

¹⁶ Ivaara aa sui aavakidiri hama ta mmatayaa diaa gioonna kiaapuya roosiima mmatayaa diai ya ngiari iiki aa aataruuyavuaa teeda iyara maisayavee tida yoketaayavee kiaaravae. Nnaaru Yisuuva mmatayaa varuu suaivaki ta inna teeda mmuakaraama innara yaata utida itaa kua tiravai. Anna hama ta kava itaa kua kiaaravai. ¹⁷ Gioonna kiaapu voovoono vaa Yisuu Kirisiinnaki variivoono ivo vaa karaasavai varivai. Ivo tauraa varii aataruuvoo taika iiki rikioo ivo vaa karaasavai varivai. ¹⁸ Ii aataru iva a Anutuugoona iivai. Yisuu Kirisiiva putuuvaa hama ta mmannammanna Anutuugaa nnammutuaaya variaunnanoo. Ta inna seena tuanaaya variaunnanoo. Ti seenaiya homo inna nnammutuaaya variayara ta iyara mmooriiva a iiki ai iyaatama inna seena tuanaaya variateera mmooriiva a Anutuugo ti mmivai. ¹⁹ Ivo Yisuu Kirisiinnaki varioo gioonna kiaapuuya inna seena tuanaaya variateeraivaara mmooriiva a iinno variravai. Iinno varioo iya mminnamminnaa maisaiyavuaa irisaiyavuaa iya mminaraiyauvaara hama yaata utuoo variravai. Hama itaama yaata utirainno iya inna seena tuanaaya variateera mmoori aataruuvaa ti mmiravai.

²⁰ Itaama vaiki ai ta aanna ngii tasipama varida Yisuu Kirisiivaano ngiiyara ti tikiai ta inna kuaiva a ngii giaa ngii miaunnanoo. Anutuugo ariinoo yamaa kua ngiita tinarai vo tiikinaadiri ngiita yamaa kua tiivai. Ngia Anutuugaa nnammutuaaya variayara hanigiada inna seena tuanaaya variateeraivaara ta yamaa kua yamaa kua tida ngii giaa ngii miaunnanoo. Ta Yisuu Kirisiinna mmooriiva a varada inna yaata utiraivaugiataama yamaa kua yamaa kua tida ngii giaa ngii miaunnanoo. ²¹ Anutuugo tiyaro tioo Yisuu Kirisiiva hama mminnamminnaa maisaatauvaa tuduu ti mminnamminnaa maisaiyavuaa vareeravai. Yisuu Kirisiiva tiiki varino Anutuugo safuuma variraiva a ti mminaraivaara inna tuduu ti mminnamminnaa maisaiyavuaa vareeravai.

6

¹ Ta Anutuugaa mmooriivaa inna tasipama iida varida yamaa kua yamaa kua tida ngii giaa ngii mida kiaunnaano: Anutuugo kati ngiiyara yoketaama yaata utiraivaa vaa ngia varaivaa pikieevoora tida yoketaama haitatuuda tuqinnama variatee, kiaunnaano.

² Anutuugo tii kuaivaa rikiaatee. Ivo tinoo:

Na ngiiyara yoketaavee kiau suaivaki
na ngii kuaivaa rikiauvai.

Na ngii vita yoketaivau yapau suaivaki
na ngii tasipama variauvavee.

Anutuugo itaa kua tiivai. Rikiaatee. Anutuugo tiyara yoketaavee tii suaivo aanna ii suai ivovee. Ivo iya vita yoketaivau yapaanara tii suaivo aanna ii suai ivovee.

³ Ta Anutuugaa mmoori iikiaunna aavaara sa vaidi voovoono too kiaivee: Maisa mmooriivavee, kiaivee. Ta hama ivaudiri vaidi voovoono haruruaiveera mmoorivai iikiaunnaano. ⁴ Hamavee. Ta Anutuugaa mmooriivaa varada inna mmoori vareera vaidi tuanaaya variaunnaiva kooyaa gioonna kiaapuuya vitaakiaunnavai. Ta mmoori varada variaunnano ari vookara ari vookarai mmoori mmuaararaiyauvo tiisi nnikiai ta hama iyauvaara yaata utiraida rikiaadaata mmannammanna yaagueegararama iida variaunnaano. Mmamma mmuaararaiivoota maisa mmooriivootama tiisi nnikiai ta hama iyauvaara yaata utiraida rikiaadaata mmannammanna yaagueeqama variaunnaano. ⁵ Iya ti ripiida oovi nnauvaki ti yapada tiisi nnida ti ututuuma kiada ti koonnakaannama kiada ti ruputiravai. Ti ruputida kaayau mmoori hama ta yopeema iikiaraiyauvaa ti mmuduu hama ta vuru vaida hama ta yeenna nneeravai. ⁶ Iya ti itauduaata ta mmannammanna yoketa yoketau mmoori aataruuyauvaa iida varida ta arinaima teeda rikiaanna tinniiivaa varada hama ta makee tuduu ti nnannatooduu ta tirooma yoketaama varida gioonna kiaapuuya tasipama mmoori aataruuyauvaa ta iida variravai. Ta itaama varida ta Anutuugaa mmoori vareera vaidi tuanaaya variaunnaivaa ta gioonna kiaapuuya vitairavai. Mman-nasa Yoketaivoono ti tasipooduu ta itaama iya vitaida ta kutaa tuanaa iya mmuduuya rida iya vitairavai. ⁷ Ta kua kutaivaa tida iya vitaakiaannaduu Anutuugaa yaagueeqaivo ti tasipooduu ta mmoori varada iya vitairavai. Anutuugo ti mminnamminnaa maisaiyauvaa vaa ruga kiaikiai ta safuuma variaunnaivaara rapira vaidiivo suru okoovaa hiri apu kioo vairaiivaa roosiima ta dida vakiaunnaano. ⁸ Gioonna kiaapu vooyaano ti mannaka kiaani vooyaano tiyara maisayavee kiaavai. Vooyaano tiyara mmoori koonnama iikiaayavee kiaani vooyaano tiyara kaaano: Mmoori yoketaama iikiaayavee, kiaavai. Vooyaano tiyara yaata utida kaaano: Unnakua kaa kiada kiaayavee, kaa kiada hama tiyara yoketaakiaaniaata ta kua kutaivaa kiaunnavai. ⁹ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya vaa ti teeda rikiaiyaa vooyaano kaaano: Hama ta teeda rikiaunnavavee, kiaavai. Vooyaano maisa mmooriivaa ti mmuduu ta putidada rikiaadaata variaannaiya mo aanna ti taatee. Ta homo variaunnaano. Vooyaano ti ruputuaani hama ta putuaunnavai. ¹⁰ Ta ausa mmuaararaiiva tasipama varidaataida mmannammanna sirigakiaunnaano. Ta hama mminnaatai vaidiyaano varida Anutuugaa mmayaaya yoketaivaa kaayau gioonna kiaapuuya kaa mmiaunnani rikiaada yoketaama variaano. Ta mmanna haipu vaidiya hama ti mminnaataiyaanooda mmuakiaa mminnaa tuaniyauvo ngiau aapu vaiyauvaa varaunnaano. Ta itaama varida Anutuugaa mmoori vareera vaidi tuanaaya variaunnaiva kooyaa gioonna kiaapuuya vitaakiaunnaano.

¹¹ Ni seena tuanaa Koridii variaiyaso, ta tiiki vai kuaiyauvaa safuuma kooyaa ngii kaa kookieema kiada ti ausa mmuduuya eeyaavai ngii mmiaunnavai. ¹² Ta ti ausa mmuduuya mmira aataruuvaa hama puaisa utiraida ta ngii mmiaunnavai. Mo ngeenoo ngiingii ausa mmuduuya mmira aataruuvaa puaisa utida hama ti mmiaavai. ¹³ Ngia ni uru nnaakaraya roosiima variaivaara na ataa kua ngii giaa ngii minaravai. Ta ngiiyara iikiaunnaneema ngeiete itaama ngiingii ausa mmuduuya eeyaavai ti mmiatee.

Hama ausa hanigieeraiya sa iya tasipama mmoori varaatee

¹⁴ Sa vaa ausa hanigieeraiya hama ausa hanigieeraiya tasipama mmooriivaara kua yeena rau kiada mmuaakaraama varaatee. Dataama kioo safuuraiivoota tomedairaiivootama mmuaavau nuunainno vainarannee? Hama yopeemavee. Dataama kioo mmeekiaivoota upisiivootama mmuaavau nuunainno vainarannee? Hama yopeemavee. ¹⁵ Dataama kioo Yisuu Kirisiivaata Sataangootama mmuaa tinnivai varaarannee? Hama yopeemavee. Dataama kioo vaa ausa hanigieeraiivoota hama ausa hanigieeraiivootama mmuaa ausa mmuaa tinnivai varaarannee? Hama yopeemavee. ¹⁶ Dataama kioo Anutuugaa nnau pinaivo unnakua anutuuyauvaa tasipama mmuaavau vainarannee? Hama yopeemavee. Hama ngia rikiaannee? Ti aakiaiyauvo Anutuugo tupatupaa variraivaa nnau yoketaayauvavee. Ivaara Anutuugo ataa kua tunoo:

Na iya aakiaana hara kiee variee
 iya tasipama nuainaravee.
 Na iya Anutuuoqo varinai
 iya ni gioonna kiaapuya variaaravee.

¹⁷ Anutuuoqo itaa kua kiaa kioo vo kuavai ataa kua tunoo:

Hama ausa hanigieeraiya ngia iya pikiada
 ari voovau variatee.
 Iya iira aataru mmoori mminnaiyauvaa
 na ooqoo tiraiyauvaa
 sa iya tasipama iikiatee.
 Ngia itaama iikiai na ngii vitaanaravai.

¹⁸ Fai na ngii Gioova varinai
 ngia ni naunna mmaapuya variaaravee.
 Neenoo mmuakiaa mminnaiyauvaa
 yaataree diraivoono itaa kua kiaunoo.

Anutuuoqoono itaa kua tiravai.

7

¹ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, ii kua kiaa teerama kioo kua iyauvo tiyara tiivaaraida nnikiai ta mmuakiaa mminnamminnaa maisaiyauvo ti mmammayaa vaiyauvaata ti aakiaana vaiyauvaatama ooqoo tida pikiaaravee. Nnikiai Anutuuoqaa kuaivaa rikiada inna mmemmaana vida yoketaama ari vookaraama varira aataruuvaa iida varida yaagueeqa gioonna kiaapu tuanaaya variaaravee.

Pauruusaa ausaivo kaayauma yoketairavai

² Tiiyara mmuduuya ruatee. Hama ta vaidi voovaara koonnama iikiaunnava. Hama ta voovai maisa aataruuvaa iikiaunnano ivo koonnama varivai. Hama ta voovai unnakua unnakua kiaa kiada inna mminnaiyauvaa varaunnava. ³ Hama na kumina kuaivaa ngiiki yapaanaraiavaara itaa kua kiaunoo. Ta ngiiyara pinaama mmuduuya ruaunnaano. Vaa na tauraa ngii giaa ngii miauvai. Ta ngiiyara pinaama mmuduuya ruaunnaivaara ngia putikiai teetama ngii tasipama putuaaravai. Ngia varikiai teetama ngii tasipama variaaravai. ⁴ Na ngiiyara yaagueeqama yoketaayavee kiaunoo. Ngia yoketaama iikiaivaara na pinaama ngiiyara mannaka kiaunoo. Pinaa mmuaararaiivo tiiki vaikiainnaata hama na ivaara yaata utiraina ni ausaivo pinaama ari vookaraama yoketaikiai na ngiiyara pinaama kiee sirigakiaunoo.

⁵ Ta numa mmata Maketoniana ivau varida hama vari hokobairama kiada varida rikiaannadu airi airi tomeda iira aataruuyauvo ti suvuai kiooduu gioonna kiaapuyaa tiita buaaru tuduu ti mmooriyauvaara ti ausaiyauvo ti mmuaarareeravai. ⁶ Ti mmuaararooduu too Anutuuoqo ausa mmuaarareeraiya tasipoo ausa nuufavvaa iya mmi-raivoono ti tasipoo tiyara boo tioo ti seena ngiaammua voovai Titiinna titooduu tiisi nmiravai. ⁷ Hama ivo numa ti tasipama varuuvaara nnaasu ti yoketairavai. Ngia inna tasipama varuu mmayaaya yoketaivaa ti kiaa ti mmuuvaaaraatama ti yoketairavai. Ngia ni taaraiavaara pinaama ratada varuu mmayaayaivaa ti kiaa ti mmioo ngia koonnama variaivaara pinaa ausa mmuaarareera mmayaayaivaatama ti kiaa ti mmioo ngia niyara mmuduuya rida niyara vaitutuura kuaivaa tuu mmayaayaivaatama ti kiaa ti nmiravai. Ivaara na rikiaaduu pinaama ni yoketairavai.

⁸ Na yanaivaa fafaarama ngii miaaduu ngia yaarida rikiooduu ngii ausaiyauvo mmuaararoovo inna aikioovai. Hama na itaama fafaara rauvaara ni ausaivo mmuaarareeravai. Kiisama ngii ausaiyauvo mmuaararoovaara na rikiaaduu ni ausaivo kiisama mmuaararama kioo pikieeravai. ⁹ Aanna makee ni ausaivo yoketaainoo. Na yanaa yaagueeqaivaa fafaara raaduu ngia yaarida rikiooduu ngii ausaiyauvo mmuaararoovaara hama ni yoketaainoo. Ngia ngii ausaiyauvo mmuaararoovaara hanigiada yoketaama varuuvaa ni yoketaainoo. Hama teenoo maisama ngii iiravai. Ngia hanigiada yoketaama variateeraiavaara Anutuuoqo uduu mmuaararoovo ngiisi vairavai. ¹⁰ Fai Anutuuoqoono ausa mmuaararavaa gioonna kiaapu voovai mmioo too hanigiano Anutuuoqo inna vitoo aataru yoketaivau yapa kino inna yoketainaravai. Hama ivo kava ausa mmuaararaiavaara yaata utinaravai. Fai gioonna kiaapu voovoono mmatayaa diaa mminnaiivaara ausa mmuaararavaa varoonnonno hama hanigieerainno putuoo ikia aakiaana tupatupaa varinaravai. ¹¹ Ngii mmuaararoovaara Anutuuoqo uduu rikiada ngia arinaima rikiada kava yaagueeqararama kiada inna mmooriivaa iiravai. Itaida varida kuminayaa kua ngiiki vauvaa ngia kooyaa ngii seenaiya vitairavai. Vaa na rikiauvai. Mmuararoovo

ngiisi vauduu Anutuugaa nnutuuvo aduoo vauvaara ngii nnannateeravai. Mmuara-roovo ngiisi vauduu irisai maisaivo vauvaara ngia nnikiariravai. Ngia tunoo: Niinoo ti toonnaata sa teeraa roosiima ti taanarainnoo, kiaa kiada niyara yoketairavai. Ngia pinaama Anutuugaara mmuduuya riravai. Ngia makee tuduu vaidi tomeda uuvaa ari irisaiava mmiravai. Tomedaivo ngiiki kuvvaa ngia kua tida safu saafuuma kiooduu rikioo hama kava ngiiki kuaivo vairavai.

¹² Ivaara na tauraa raa yanaiavaa hama na tomeda uu vaidiivaani nnaasu reeravai. Hama na ivo inna tomeda uu vaidiivaaniaatama reeravai. Hameetavee. Ngia Anutuugaa avuuvau tiyara mmuduuya ruaivo kooyaa vainai taateeraivaara na mmuakiaaya ngiini reeravai. ¹³ Ngia itaama varuuvaara ta rikiaannadu ti yoketairavai.

Hama ta ivaara nnaasu ti yoketairavai. Ngia mmuakiaaya Titiinna tuqinnooduu rikioo inna ausaivo yoketauduu rikioo ivo numa ti kiaa ti mmudu teeta rikiaannadu ti yoketairavai. ¹⁴ Vaa na tauraa ngiyyara mannaka kiaa kiee inna kiaa mmiravai. Kiaa mmiaivaa ivo toduu kaanaivo kutaa vauvaara hama ni mmamma maisairavai. Ta mmuakiaa suaiyavaki ngiiti kua kutaiyavua tiravai. Ta mmuakaraama Titiinnaata ngiyyara mannaka kiaanna kuaivo kutaa kuavai. ¹⁵ Ivo ngiisi vuu suaiyaki ngia mmuakiaaya makee tuduu inna kuaivaa rikiaada innara aatuuda biribiriida innara tuqinnooavaara ivo ivaara yaata utuoo ngiyyara mmuduuya ruuvo vakia roo ngioo ngioo aanna makee pinaavai vainoo. ¹⁶ Na yaagueeqama ngiyyara kiaunoo: Fai ngia aikiooma mmuakiaa aataruvai iikiaravavee, kiaa kiee na ivaara sirigakiaunoo.

8

Ausa hanigieeraiyaano sikauyavuaa kati vakiaa mmiaavai

¹ Ni seenayaso, Maketoniaa vau yoosinnaiyavaki vaa ausa hanigieeraiya nuuna variraiyavaki Anutuugo kati iyara yoketaama yaata utuuvaara ta ngii giaa ngii mikiai rikiaatee. ² Mmuararoo ari vookarayauvo iyasi ngioo iya iinno toduuata iya mmannamanna sirigama rada nnududuu pinaavai vauvaara kaayaa sikauyavuaa Anutuugaa mmooriivaara kati mmiravai. Iya hama mminnaatauya itaama kaayaa sikauyavuaa Anutuugaa mmooriivaara kati mmiravai. ³ Na rikieena na ngii giaa ngii miaunoo. Iyasi vau sikauyavuaa aikiooma kati mmiaaree kiaa kiada aikiooma kati iya mmi kiada kava vo sikauyavuaatama kati mmiravai. Ngiarinaidiri ngiari yaata utiravau-giataama ⁴ yaagueeqama ti yaparaida tunoo: Tikiai Yutayaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiyani yapeera sikauyavaki teeta yapaarannee? tuduu rikiaada ee-oo tuduu yapeeravai. ⁵ Ta yaata utida kiaannano: Iya hama yopeema yapaaravavee, kiaa ta yaata utuaannaivau vauduu rikioo hayuuma itaama mmuuvuura ti yoketaunoo. Iya tauraa ngiari mmamma mmuyai mmuakiaavai Udaanga Yisuu Kirisiinna mmi kiada nnaagiai Anutuugo yaata utuvau-giataama tiita ngiari mmamma mmuyai mmuakiaavai ti mmiravai. ⁶ Titiiva ii mmoori ivaava ngii tasipama toosa hara uuvaa ta yaagueeqama kiaa mmida kiaannano: Iyasi vee mmannamanna iya tasipama yaagueeqama varinai fai iya Yutayaiyara yoketaama yaata utida kati iyani vakiaa sikauyavuaa yapakio vioo taikaanaravavee, tiravai. ⁷ Vaa ngia mmuakiaa aataruvai taa taika kiaavai. Ngia Anutuugaara kutaavavee kiaavo ngii kua tiraivootama ngii yaata vuatinniiyavootama Anutuugaa mmooriivaa ngii varaataikiai ngia yaagueeqama ivaara iikiai vootama tiyara mmuduuya riraivootama vaikiai vaa ngia taa taika kiaavai. Ngia iyavuaa taa taika kiaaneema ngia kati yoketaama yaata utida kati sikau mmira aataruuvuatama yaagueeqama iikiaravai inna yoketaavai.

⁸ Hama na ivaara yaagueeqama ngii tinai iikiateera itaa kua kiaunoo. Ausa hanigieera vooya ii mmoori ivaara iya yoketaikiai rikiaada iikiaavai. Ivaara na ngii giaa ngii minai rikiaada ngii iikiatainai iikio rikioo ngiitama ngii mmuduuya riraivo kooyaa vainai ta taaraivaara na ngii giaa ngii miaunoo. ⁹ Udaanga Yisuu Kirisiiva ngiyyara kati yoketaama yaata utiravai vaivaa vaa ngia teeda rikiaavai. Ivo ari vookaraama yoketaa tuanaama variivoo ngiyyaroo tioo iyo tuo kumina mmanna vaidivai mmata avau variravai. Ngia ari vookaraama yoketaama variateeraivaara ivo kumina mmanna vaidivai mmata avau variravai.

¹⁰ Ii kua ivaara na neneenoo yaata utuee ataa kua ngii giaa ngii minaravee. Ii tauraa taikoo nuanu ivaki ngia toosa hara uu mmooriivaa aanna iima taika kiaatee. Ngiengieenoo tauraa ngii ausaiyavoo diitooduu sikauyavuaa tauraa kati mmiravai. ¹¹ Inna aikioovai. Mmidada taika kiaatee. Toosa hara ngii iikiataikiai yaagueeqama iikiaivaa mmannamanna iida taika kiaatee. Ngiisi vai sikauyavakidiri aikiooma iikiatee. ¹² Fai sikauyavuaa kati ngii miataino Anutuugo ngiisi vai sikauyavuaa too ngia miaa

sikauyauvaatama too inna aikioovaivee tinaravai. Hama ngiisi sikauyauvo vaiyauvaa vaa Anutuuga taivai. Hama ivo ivaara yaata utuoo vo kuannaa kua tiivai.

¹³ Ngia pinaa mmooriivaa iida sikauyauvaa varada kati Yutayaiyani yapa kikiyai iya iyauvaa varada kati variateeraivaara hama na ivaara kiaunoo. ¹⁴ Aa suai aavaki kaayau sikauyauvo ngiisi vaiyauvakidiri iya mmida ngieeta iyaatama mmuaakaraama variateeraivaara na kiaunoo. Kaayau sikauyauvo ngiisi vaiyauvakidiri hama sikaunnaata kiaa gioonna kiaapuuya mmiaaraivo inna yoketaavai. Itaama vaino fai yapooma hama sikauyauvo ngiisi vainai rikiada kaayau sikauyauvo iyasi vaiyauvakidiri fai iya irisai kati ngii miaravai. Iyaata ngieetama itaama iida fai mmuaakaraama variaaravai. ¹⁵ Ivaara Anutuuga kua fafaaraivo vaino tinoo:

Gioonna kiaapu voovoono
yeennaivaa nnutuuvo menaivaa
kaayauma porooma roo yapooduu
hama innasi kaayauma suvuairama kioo
aikiooma vairavai.
Gioonna kiaapu voovoono
kiisama porooma roo yapooduu
aikiooma innasiaata vairavaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

Titiivaata ari seenaivaitanaatama Koridii viravai

¹⁶ Anutuugoono tikio rikioo Titiiva ti roosiima ngii tasipama mmooriivaa inna iikiataivaara ta Anutuugaata kua yoketaivaa kiaunnaano. ¹⁷ Ngiisi vida sikauyauvaa varateera mmooriivaa ta inna yaparakiannano rikioo inna aikioovaivee kiaa kioo ivo kava ariinoo ari yaata vuatinniivaudiri yaata utikio ngiisi kuataikio rikioo ngiisi kuanara iivai. ¹⁸ Vaa ausa hanigioo vaidi voovoono Anutuugaara nuunaira nnau mmuakiaayauvaki nuainno varioo Yisuunna mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiaa roo nauduu inna nnutuuvo ngiau aapu vairavai. Ii vaidi ivo Titiinna tasipama vioo mmoori varaiveeraivaara ta inna titada variaunnaano. ¹⁹ Mmuduuya rida kati sikau mmiateera mmooriivaa ii vaidi ivo ti tasipama nuainno iikiaiveeraivaara gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya inna mmataama kieeravai. Ta ii mmoori ivaa yaagueeqama ti iikiataivaara gioonna kiaapuuya kooyaa teekio ti Udaanga Anutuuga nnutuuvo ngiau aapu vakiaiveeraivaara ta iikiaara iikiaunnaano.

²⁰ Kati mmira sikau kaayau vaiyauvaa ta varada koonnama yapakiai rikiada gioonna kiaapuuya ivaara nunuraanurai tivoora kiaa ta ii aataru ivaara tuqinnama haitatuukiannano. ²¹ Hama ta Udaanga Anutuuga avuuvau nnaasu safuuma sikaura haitatuura aataruuvaa iikiaunnaano. Anutuuga avuuvuunnaata gioonna kiaapuuya avuuyavunuaatama ta safuuma sikaura haitatuura aataruuvaa ti iikiatainoo.

²² Ivaara ta vaa ausa hanigieera vaidi voovaata vaidiivaitana tasipama mmoori varaiveeraivaara inna kuaneera tida variaunnaano. Vaa ta airineetu inna iida taaree kiaa rikiannano ivo kutaa tuanaa vo mmoori vo mmooriivaa varaanaarivaara yaagueeqama iivai. Anna makee ivo ngiiyara yaata utuoo tinoo: Fai iya iikiaravaivee, kiaa kioo yaagueeqama ngiisi kuanaraivaara inno varinoo. ²³ Titiinnara yaata utuutee. Ni vuai ni mmuaa mmoori vareeraivo ngiiyara ni tasipama mmoori varaivai. Mo inna tasipama kuaaraivaitanaara yaata utuutee. Ivaitana vaa ausa hanigieeraiya nuuna variraiyavaki mmoori vara rada nookiaavo Yisuu Kirisiinna nnutuuvo vaa ngiau aapu vaivai. ²⁴ Itaama vainai idaara mmuduuya ruatee. Vaa ausa hanigieeraiya nuuna mmuakiaayauvaki variraiya ngia Titiivainnara itaama mmuduuya ruua kuaivaa kooyaa rikiateeraivaara idaara mmuduuya ruatee. Fai ngia itaama iikio ta ngiiyara mannaka kiaunnaivo kooyaa vainai rikiaravai.

9

Ngia Anutuuga gioonna kiaapuuyara kati mmira mmooriivaa iikiatee

¹ Vooyaano Anutuuga gioonna kiaapu Yerusareema variyaiyani sikauyauvaa kati yapaiyauvaara vaa ngia rikiaavai. Mo hama na kava ivaara fafaara ree ngii giaa ngii minaravee. Vaa ngia rikiaavai. ² Ngieetama yapaaree kiaa iikiaivaa vaa na rikiunoo. Vaa na Maketoniaa variaa gioonna kiaapuuyaata ngiiyara mannaka kiau kuaivaa ataa kua kiaunoo: Vaa ausa hanigieeraiya mmata Akaiyaiyavaki variyaiya sikau yapaarivaara vaa ii vo nuanu taikoo ivaki mmuaanaa teerama kieeravaivee. Vaa na ngiiyara mannaka kiau kuaivaa itaa kua kiaunoo. Ngii yapaataikiai ngia yapaara iikiaani vo yosinna vo yosinna variaa kaayau vooyaano ii kua ivaa rikiada iyaatama iya ausaiyauvo diitaikiai rikiada yapaara iikiaavai. ³ Ta ngiiyara mannaka kiaunnaivo sa kuminayaa vakiaiveeraivaara

aanna ti seena vardi taaravoomada ngiisi kuateera na tiee variaunoo. Na kiaanoo: Vaa iya mmuaanaa teerama kieeravaivee, kiaa kuaivo kaanaivo vakiaiveeraivaara na vardi taaravoomada ngiisi kuateera tiee variaunoo. ⁴Fai Maketoniaa gioonna kiaapu vooyaano ti tasipama ngiisi vida teekiai hama ngia teerairama kikio ti mmamma maisainarainnoo. Vaa ta ngiyyara kiaananoo: Vaa mmuaanaa teerama kieeravaivee, kiaanua kuaivo hama kaanaivo vaino ti mmamma maisainarainnoo. Ngiitama ngii mmamma maisainarainnoo. ⁵Taaravooma ido tauraannaadee kuaa ivaara inna na yaata utuauko yoketaavai. Na tauraa ni seena taaravooma idaa yaagueueqama kiee titanai iyannaadee ngiisi vida ngia kua kiaa teerama kiada kati mmira sikauyauvaa nuunama teerama yapaaraivaara kuaaravai. Iya itaama vida teerama yapa kikiai na ngiisi vno fai aikiooma vainaravai. Fai aikiooma vainai tee na tinara: Ngiari yaata tinniyaadiri kati yapaavaivee. Hama iya yapaataikiainnaata vooyaano iya vuavikiaani teeda yapaavaivee, tinaravai.

⁶Sa aa kua aavaara taunnu kiatee. Arinaima rikiaatee. Gioonna kiaapu voovoono yeenna hauvaa kiisavai utiivo fai kaanaivaa kiisavai varaanaravai. Gioonna kiaapu voovoono yeenna hauvaa kaayauma utiivo fai kaanaivaa kaayauma varaanaravai. ⁷Itaama vainai rikiada ngingii yaata utuaiyauvunugiataama ngia mmuaavai mmuaavai Anutuugaa kati sikauyauvaa mmiatee. Hama ngii miatainainnaata mmiaarainnoo. Vaidi-yaano ngii vuavi tida mmiateera ngii tikiai rikiada ngia ausa mmuaaraveera tasipama mmiaarainnoo. Ngingieenoo yaata utida ngii ausa vuatinniiyauvo yoketainai rikiada kati mmiatee. Ngia itaama iikio rikioo Anutuugo ngiyyara mmuduuya ruoo fai yoke-tainaravai. ⁸Anutuugo ngii variraiyauvaara aikiooma ngiyyara kati yaata utuoo ngiyyara yoketainai rikiada ngia aikiooma variaaravai. Yoketaama varikio ngii variraiyauvaara mminnaiyauvaa aikiooma ngii mioo oro hayuuma vooyauvaatama ngii minai varakio aikiooma ngiisi vainai fai ngii seenaiya tasipama vo mmoori vo mmooriivaara varaaree kiaa kiada teekio ngia ii mmoori ivaa iikiaara mminnaiyauvo aikiooma ngiisi vainaravai. Ngia itaama variateeraivaara Anutuugo aikiooma ngii minaravai. ⁹Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Ivooona hama mminnaatakiaiyi
mminnaiyauvaa kati mmiivai.
Ari koovayakieema kati mmira aataruuvo
tupatupaa innaki vaivaivee.

Kua fafaaraivoona itaa kua tiivai. ¹⁰Anutuugo vardi yeenna hau utiraiya yeenna hauyauvaa iya mmioo nneera yeennaiyauvaatama iya mmiivoona kati mmira aataruuvo yeenna hauyauvaa roosiima ngii mikiai hau utikio uruoo voo pinaa kioo iiraivo ngia kati mmira aataruuvaa roosiima vainaravai. Fai ngia itaama iikio kati mmira mminnaiyauvo ngiisi vainaravai. ¹¹Anutuugo ngii tasipama varinanai ngia yoketaama varidada teekio ngii seenaiya kati mmira aataruuvo kooyaa vainai teeda kati iya mmi-araivaara ngia sikauyauvaa ti mmikiai ta iya mmikiai rikiada iya pinaama Anutuugaata kua yoketaivaa kiaaravai.

¹²Ngii seena ausa hanigieeraiya hama mminnaataiya ngia itaama kati mmira aataru-uvaa kaanaivo hama iyasi nnaasu vaivai. Kaayau gioonna kiaapuuva mmannam-manna ivaara Anutuugaata kua yoketaivaa kiaivoonaa vaivai. ¹³Fai ngia itaama kati mmiivaara gioonna kiaapu kaayauya ngiyyara kiaeera: Vaa Anutuugaara kutaavaivee kiaavaivee, kiaaravai. Ngia ngingii avaiyauvakidiri ta Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa iikiaunnavaivee kiaivaa kaanaivo vaivaara iya Anutuugaata kua yoketaivaa kiaaravai. Ngia kaayau sikauyauvaa iyaata gioonna kiaapu vooona mmuukiaayaatama kati mmiivaara iya Anutuugaata kua yoketaivaa kiaaravai. ¹⁴Itaama vainai pinaama Anutuugo kati ngiyyara yoketaama yaata utiivaara iya ngiyyara yaaku varada varida ngiyyara pinaama mmuduuya ruuaravai. ¹⁵Anutuugo ari Mmaapuvaa kati ti mmu-vaara nnikiai ta innaata kua tida kua yoketaivaa kiaaravee. Ivo itaama kati ti mmuovo ari vookaravai vaivaara hama yopeema ta ivaara kua kiaaravee.

10

Pauruuso ari mmooriivaara kooyaa tiravai

¹Na Pauruuso neenoo yamaa kua yamaa kua tiee ataa kua ngii giaa ngii minaravee. Vooyaano niyara tunoo: Ivo ti tasipama varuu suaviki pata kua tiao boo ikiee tira vaidivai variravaivee, tiravai. Vooyaano niyara tunoo: Ivo ngeera voopi varuu suaviki yaagueueqa kua tiao avakaraira vaidivai variravaivee, tiravai. Iya itaa kua tuu vaidiivo neenoo Yisuu Kirisiiva nuufa vaidivai tirooma aduoo varuneema na yamaa kua yamaa kua tiee ataa kua ngii giaa ngii minaravee. ²Ngia ee-oo tikiai na ngiisi viee fai hama na kua yaagueueqaivaa ngii tinaravai. Gioonna kiaapu vooya tiiyara kiaanoo: Mmatayaa

diaa vaidiyaano mmatayaa diaa aataruuvaaara mmoori iikiaano, kiaiya na aikiooma kua yaagueeqaivaa iya tinaravai. ³ Inna aikioo ta mmatayaa diaiya varidaata hama ta mmatayaa diaa yaata utiraivaugiataama yaata utida yaagueeqama mmoori varaunnava. ⁴ Vaidi mmatayaa diaiya rapuaara iida varida ngiari suru veeva tipaa ganifaiyauvaa varada vida yoonsina yaagueeqama diraiyaata rapidada iya yaatara kuaivai. Ivaara roosiima ta Anutuugaa mmooriyaa yaagueeqama iida varida hama ta mmatayaa diaa suru veeva tipaa ganifaiyauvaadiri iikiaunnava. Ta Anutuugaa yaagueeqa ari vookaraivaadiri iikiaunnava. Ta ivaadiri iida maisa aataruuyauvo yaagueeqama diiyauvaa fai ta yaatara kikio taikaanaravai. ⁵ Unnakua unnakua kua kiada kooyaa ngiari kua mmi ngiari kua mmiira aataruuyauvaa ta yaatara kikio taikaanaravai. Gioonna kuaapuuya Anutuugaara arinaima rikiaa aataruuvaa vooyaano ngiariyara mannaka tida ivaara ataa rira aataruuvaa ta aikiooma ooqoo tikio taikaanaravai. Mmuakiaa yaata utiraiyauvaa ta adida pikiada Yisuu Kirisiinna aataruuvaaara nnaasu yaata utida iikiaunnava. ⁶ Na kua kuaivaa ngia arinaima rikiaada ngii iikiatana iima taika kikiai ngiikidiri vooya ni kuaivaa rikiaadaata yaataraiya ta irisai maisaivaa iya mmiaaraivaara teerakiaunnano.

⁷ Ngia mmaanai kooyaa ngii avuuyauvunu vaiyauvaa nnaasu taavaivee. Ngiiikidiri vaidi voovono ariiyara yaata utuoo tinoo: Na Yisuu Kirisiinna vaidivai variaunoo, tiinee? Itama yaata utii vaidiivo kava ariiyara tuqinnama yaata utuoo rikiaivee. Hama ivo nnaasu Yisuu Kirisiinna vaidivai varivai. Teetaatama Yisuu Kirisiinna vaidiiva variaunnano. ⁸ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ari mmooriivaara yaata utuoo nnutu varada iira yaagueeqaivaa ti mmiravai. Ngia innara iidada koovayaida variateeraivaara ti mmiravai. Hama ta ngiiyara ooqoo tikiai ngia maisama variateeraivaara ti mmiravai. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva yaagueeqaivaa itama ti mmiivaara na pinaama titiyyara mannaka kuaivaara hama na ni mmamma maisainoo. ⁹ Na yanaiyauvaa ngiini fafaarakiaaduu vuuyauvaa hama ngia iyauvaa jaarida aatuukiateeraivaara na fafaararavai. ¹⁰ Gioonna kuaapu voovono fai tinara: Pauruuso yanaiyauvaa fafaarakioo tiisi nniiyauvo avaikarai kuayauvai tiisi nniivai. Ivo numa ti tasipama varikiai rikiaada ta taunnano muaraagai vaidivai varikio inna kuaivo mmanna kuavaivee, tinaravai. ¹¹ Fai itaa kua tinara vaidiivo arinaima rikiaivee. Ta ngieeradiri varida yanaiyauvaa fafaarakiaunnano kuaiyauvootama ta ngii tasipama varida iikiaraiyauvootama mmuaakaraivai vaivai. Hama ari vookaraivai vaivai.

¹² Gioonna kuaapu vooya itama ngiariyara ta yoketaayavee kua kiada ngiari nnutuuyauvaa ngiaa yapaaneema ta iya roosiima titiyyara yaata utida variaunnannee? Ai mo hama iya ti roosiima mmuaakaraama variaavai. Iya ngiari variraivaugiataama varida ivaara teeda kuaano: Ta aikiooma variaunnano, kiaiya hama tinni ruuaya iya kumimaka tuanaaya variaavai. ¹³ Hama mo ta titiyyara mannaka kuaunnaivo fai yaatarama vainaravai. Anutuugo ni mmoori varaateera ta mmataama kioo tuu mmooriivaara ta varada ivaara nnaasu fai ta titiyyara mannaka kuaaravai. Ii mmoori ivaara ta iikiaannaivo vaa ngiisaatama viravai. ¹⁴ Ta ngiisi kuaanna suaivaki Anutuugo tiyyara ataa yapa kioovaa hama ta hederaida vida titiyyara mannaka tiravai. Ta Anutuugo ti mmataama kioovaki toosa hara ngiisi vida Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miravai. ¹⁵ Anutuugo tiyyara ataa yapa kioovaa hama ta vida hederaida ivaki vau mmooriyauvaa vooya uuyauvaara ta titiyyara mannaka kuaunnava. Hameetavee. Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kuaivo vakia roo vioo pinaavai vakiaiveera ta faannaida varida ngiyyara mmoori varaunnava. Anutuugo ataa yapa kioovaa aakiaivaki ta mmoori varaunnaivo vakia roo vioo pinaavai vainai ¹⁶ ta ngii pikiada vo mmata vo mmata variayasi vida mmayaaya yoketaivaa iya kua mmiaaravai. Ta itama iida ari vo vaidi voovono tauraa vaa mmoori iivaki hama ta ivaki vida mmoori varada ivo vaa ii mmooriivaara titiyyara mannaka kuaaravai. ¹⁷ Ivaara Anutuugaa kua fafaarivo vainno tinoo: Gioonna kuaapu voovono ariiyara mannaka tinaree kua a ariiyara mannaka kuaivee. Udaanga Anutuugaara nnaasu mannaka kuaivee. Kua fafaarivoonoo itaa kua tiivai. ¹⁸ Udaanga Anutuugo vaidi voovara inna aikiooma vari vaidivaivee tiivo inna Anutuugaa avuuvau yoketaa vaidivai varivai. Vaidi voovono arinaidiri ariiyara na yoketaa vaidivaivee tiivo Anutuugaa avuuvau hama yoketaivai varivai.

11

Pauruuso unnakua aposorooya yaatareeravai

¹ Na kiisama yaata duunaano kua tirayaama tinai rikiaada sa ni reeroo reemmoo tiraida teeda rikiaadaata tirooma variatee. Tirooma varida ni kuaivaa rikiaatee. ² Anutuugo ngii haitatuuma too kaayauma ngiyyara yoketairavaa roosiima na ngii haitatuuma tee kaayauma ngiyyara yoketaakiaunoo. Kiaatanna yoketaa tuanaa hama sabi nuairavaa

vaidiyya ngiaammuaui yoketaa voovai mmiaaraivaara kua kiaa teerama kieeraivaa roosiima na ngiiyara kua kiaa teerama kiee Yisuu Kirisiinna mmuaa tuanaivaa ngii mmataama kieeravai. ³ Na pinaama yaata utuaunoo. Yapaivo Evaanna iinno taanaree kiaa unnakua kiaa uuvaa roosiima vaidi vooya ngii unnakua kiaa ngii iida taaree kiaa tikiai ngia safuuma varida Yisuu Kirisiinna yoketaama yaata utiraivaa pikieevoraivaara na yaata utuaunoo ni mmuaarainoo. ⁴ Ta Yisuu Kirisiinna kua kutaivaa ngii giaa ngii miaannaivaara roosiima ari vo vaidi voovoono Yisuunnayaadiri mmataama kioo unnakua vooyauvai ngii giaa ngii muduu rikiada ngia makee tuduu ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmida inna kuaivaara kutaavaivee tiravai. Ta Mmannasa Yoketaivaaraata Yisuunna mmayaaya yoketaivaaraatama ngii giaa ngii miaanna kuaivaa roosiima ari vo vaidi voovoono ari vo mmannasaivaaraata ari vo mmayaayaivaaraatama ngii giaa ngii muduu rikiada ngia makee tuduu ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmida inna kuaivaara kutaavaivee tiravai. Ngia itaama iikiaivaara na ngiiyara yaata utuaunoo ni mmuaarainoo.

⁵ Itaa kua tira vaidiyyara ngia ngii yoketaikiai ti aposorooyavee tiraiyara na yaata utuaunoo hama ni yaataraavai. ⁶ Na niniiyara yaata utuaunoo kuaa ni tinniivo aikiooma kua oyaivaa varaikio ni avaiakidiri na kua oyaivaa kiauvo kiaa fannifaanniima kiauvasi. Ni tinniivo aikiooma kua oyaivaa varaivaara mmuakiaa suai na nuaina variee ita ataama ngii giaa ngii miau suaiyauvaki vaa ta kooyaa ngii vitaakiaunnavaa.

⁷ Na mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miaa suaiyauvaki hama na irisai mminnaiyauvaa vareeravai. Ngii nmutuuyauvo ngiau aapu vakiaiveeraivaara na adiee variee mmoori vareeravai. Na itaama iikiau aataruuvo koonnai aataruvai na iiravainnee? ⁸ Na ngii tasipama mmoori varee variaa suaiyauvaki ngiari vooipinna vaa ausa hanigieeraiya sikauyauvaa ni miravai. Hama na iya mmoori varaivaara iya sikauyauvaa ni miravai. Na ngii tasipama mmoori varaivaara iya sikauyauvaa kati ni muduu na mmuara vareeraivaa roosiima iya sikauyauvaa varee ngii mmoori vareeravai. ⁹ Na ngii tasipama variaa suaiyauvaki hama niisi vau mminnaiyauvaara hama na ngii yaparairavai. Maketoniasa varuu gionna kiauvo vaa ausa hanigiooyano sikauyauvaa ni muduu na iyauvaadiri hama niisi vau mminnaiyauvaa vareeravai. Itaama hama na ngii yaparaira variaaneema fai yapooma mmuaikaraama hama na ngii yapara rinaravai. Na ngii yaparainoo ngii mmuaarareevoora hama na ngii yapara rinaravai. ¹⁰ Yisuu Kirisiinna kua kutaivo ni aakiaivaki vaivaara na kua kutaavai ataa kua tiee ngii giaa ngii minaravee. Na itaama variee hama mminnaara ngii yaparairaina kati mmoori varaivaara na niniiyara mannaka kiauunoo. Na itaama niniiyara mannaka kiau kuaivaa Akaiya mmataivau variaa gionna kiau puuya rikikio hama vaidi voovoono yopeema atau rinaravai. ¹¹ Mo na aaniira itaa kua kiauunee? Hama na ngiiyara mmuduuya ruauvaaraina itaa kua kiauunee? Hameetavee. Na ngiiyara mmuduuya ruauvaa Anutuugo vaa taivai.

¹² Vaidi vooya ngiariyara ta aposorooyavee tira vaidiyya sa iya ngiariyara mannaka tida kiatee: Ta Pauruusainna mmooriivaa iikiaaneema iikiaunnavaivee, kiatee. Sa iya itaa kua kiateeraivaara fai na nini mmooriivaa na makee kati ngiiyara iikiauneema mmannamanna itaavai iina nnaasu varinaravai. ¹³ Ii vaidi iya hama kua kutaavaivee aposorooya variaavai. Unnakua aposorooya variaavai. Iya ngiari mmooriivaavaara unnakua kua kiada ngiari vookaraama mmooriivaavaa iida varida Yisuunnayaadiri yaadata rummua kiada kiauunoo: Ta Yisuu Kirisiinna aposoroo tuanaayavee, kiauvasi. ¹⁴ Iya itaama iikiaivaara hama na nnikiaraakiauunoo. Mo Sataango ariinoo aikiooma aangeraa mmeekia teeraivaa hababainno mmooriivaa iivai. ¹⁵ Ivaara fai inna mmoori vareera vaidiyya safuuma varira vaidiyya roosiima mmooriivaavaa iida kuaara: Ta safuuma mmoori vareera vaidiyyavee, kiaravai inna hama nnikiaraakiateera kuavai. Iya taikera suaiyauvaki ngiari iikiaa mmooriivaavaa irisai maisaiyauvaa fai safuuma ngiari varaavai.

Pauruuso aposoroo vaidivoonora tuoo kaayau mmuaararoovaa vareeravai

¹⁶ Na tauraa kiau kua voovai na kava tinaravee. Sa gionna kiau pu voovoono niyara yaata utuoo kiauivee: Ivo yaata duuna vaidivaivee, kiauivee. Fai ngia itaa kua tida seeda mmooka hanigia ni miatee. Niiyara yoketaakiatee. Fai ngii niyara yoketaikiai na kiisama niniiyara mannaka tinaravai vainaravai. ¹⁷ Na itaa kua kiau kuaivaa hama Udaanga Yisuuvaano ni giaa ni mikiai kiauunoo. Yaata duunaano kua tirayaama na neneeno kua kiauunoo. ¹⁸ Kaayau vaidiyya ngiari mmoori mmataiyano diaa iiraiyauvaara ngiari mannaka kiauaneema na niniiyara mannaka kiauunoo. ¹⁹ Ngia ngiingiiyara ta tinni yoketaayavee kua kiada koonnai kuaivaa ngii giaa ngii miayia kuaiyauvaara ngii yoketaikiai iya tasipama variaavai. ²⁰ Vooya ti mmoori varaateera ngii vitaaree kua kiada ngii mminnaiyauvunudiri mmuara aataruuvaa iima rada ngii unnakua unnakua kua rada ngia iikiaanaaree kua ngii iida teeda ngiiyara nniki rakaida ngii yaata rudaada

varikiai teeda rikiadaata inna aikioovaivee kiaa kiada variaavai. ²¹ Ngia itaama iiki-aivaara kua voovai na niniyara mmataama kiee kiaunoo: Ni mmama maisainoo. Ta ngii tasipama variaanna suaiivaki ta muaraagama varidara tida hama yopeema itaama ngiiyara iiravaivee, kiaunoo.

Iya hama aatuuraida vo aataru voovaara ngiariiyara mannaka tikiai mo neetama iivaara aikiooma niniyara mannaka tinaravai. Na itaa kua kiauvo yaata duunaira vaidiaano tirayaama na kiaunoo. ²² Iya ngiariiyara ta Eporai kuaivaa kiaunnayavee kiaannee? Mo neeta Eporai kuaivaa kiau vaidivai. Iya ngiariiyara ta Isarairaa vaidiyavee kiaannee? Mo neeta Isarairaa vaidivai. Iya ngiariiyara ta Aparahaamaa oyaivakidiri diitaunnayavee kiaannee? Mo neeta Aparahaamaa oyaivakinnaa vaidivai. ²³ Iya Yisuu Kirisiinna mmoori varaa vaidiyannee? Mo na yaata duuna vaidiivaa roosiima ataa kua tinaravee. Na Yisuu Kirisiinna mmooriivaa varauvoono iya yaatarauvai. Na yaagueeqama kiee mmooriivaa varauvoono na iya mmoori varavaa yaatereeravai. Vaidiia na Yisuunna mmoori varavaara kiaa kiada oovi nnauvaki airineetu ni yapa kioodoo na varaivoono iya varuuyavuaa yaatereeravai. Vooyaano kaayauneetu ni ripuuduu vooyaano kaayauneetu ni ruputuduu na putueenana rikieennaata variravai. Na itaama vari-aivo iya itaama varuuvaa yaatereeravai. ²⁴ Yaaku saineetu Yutayaa vaidiia yeenaavadiri ni ripiikiaiivo vo vaidivai yuku yaaku taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana yuku saivai saivakidiri taarama taaramaneetu (39) vairavai. ²⁵ Roomaa vaidiia taaravoomaneetu buaagaivaadiri ni ripiiravai. Mmuaneetu vaidiia sikauyauvaadiri habati kiada ni riravai. Taaravoomaneetu siipaiyavuki na variaaduu nnooriivo siipaiyavuaa rum-mua ruvuvarata kioodoo nnoori varavau variravai. Vo suai ikiannaivaata heenaivaata vara kuainnama kiee na nnoori varavau siipa sagaivau variaaduu sabisaabi ni varoo nuairavai. ²⁶ Makemakee na ngieera vo yosinna vo yosinnaiyavuki nuaina variaa suaiyavuki nnooriyauvo hainno ni ruputu fannifaannuuduu mmuara furai vaidiia ni ruputida ni mminnaiyavuaa mmuara varaaree kiaa uduu ni seena Yutayaiya ni ruputuara uduu ngiari voopinaiyaatama mmuaikaraama ni ruputuara iiravai. Na nnau yosinna pinaa aakiaiavuki nookiaaduu vaidiia ni mmaara kuaivaa tida ni ruputuara uduu na mmanna mmata hama vaidiaatauyavunu nookiaaduu maisa aataruuvu niisi nnuuduu ni putuatauduu na maisama nuaina variravai. Na siipavaki karee nnoori pinaivau viee variaaduu nnooriivo ni ruputuataama uduu gioonna kiaapuuya unnakua unnakua tida tunoo: Ti seenavaivee, kiaa kiada ni ruputuara iiravai. ²⁷ Na pinaa mmooriivaa nniki vata vatama kiee yaagueeqama kiee varee airineetu na mmoori varee variee heenaiyavuki hama na vuru vairavai. Vo suai vo suai ni yeenna rauduu ni nnoori rauduu airineetu hama ni yeennaatauduu hama ni nnaunnaatauduu hama ni uyira rairaatauduu na kati variravai. ²⁸ Itaama vauduataa vo yosinna vo yosinna vaa ausa hanigia Anutuugaara nuunakiaiara na haitatuunaraivaara mmuakiaa suai na iyara yaata utauuko ni mmuaarainoo. ²⁹ Fai gioonna kiaapu voovoono Anutuugaa aataruuvaa inna mmuaararano pinaama muaraagama varinai neeta innara boo tiee inna mmuaararavaa varaanaravai. Fai gioonna kiaapu voovoono haruruo mminnam-minnaa maisaivaa varano ni ausaivo pinaama mmuaarararavai.

³⁰ Fai na niniyara mannaka tinaree tiee na Anutuugaa mmooriivaa varaukai ni nnammutuaya ni nnutuuvaa varadu yapa kiada niyara muaraagavaivee kiaivaara na niniyara mannaka tinaravai. ³¹ Udaanga Yisuunna Koonna Anutuugaara ta tupatupaa kiaunnaano: Ivo yoketaavaivee, kiaunnaivoono arinaima too rikiavai. Na itaa kua kiauvo hama na unnakua kiaunoo. ³² Na Damasakuusa variaa suaiivaki kieeta vaidiivaa Ariteenna nnoonna vaidiivoono ari rapira ngiaammuauya titooduu sikau vagiaamunna keegiaiavuki ni mmaara suriravai. ³³ Surida varuduu ni seenaiya vagiaamunna tabaangaidiiri sookuya utua pinaa voovaki ni rummua kiada tapuka yeenaivaa haru kiada utida mmaanaai reemma kioodoo mmataivau tuma ruue na nene taivau viravai.

12

Pauruusoono ari avu tinniivo hanigiooduu toovaara tiravai

¹ Na yaata utuee rikiauuko niniyara na mannaka tiraivo hama yoketaikio hama kaanaivo vaivai. Itaama vaikiainnaata na vootama kava niniyara mannaka kiaunoo. Ni variraivaa ngia arinaima teeda rikiaateeraivaara na niniyara mannaka kiaunoo. Aa kua aavaa na ngii giaa ngii minaravee. Na ni avu tinniivo hanigiooduu na tee rikiaa kuaivaatama Udaanga Yisuu Kirisiiva ivakidiri ni giaa ni muduu na tee rikiaa kuaivaatama ngii giaa ngii minai rikiaatee. ² Vaa na ausa hanigia kiee Yisuu Kirisi-inna vaidivai variaaduu rikioo Anutuugo ni vitoo ngiau aapu aruoo tuanaivaki ni yapa kieeravai. Ii suai ivakidiri na yaaruauko nuanu yaakuuvaitana yukukidiri taarama taarama nuanuuduu vaa taika kiaivai. Iqii suai ivaki na kooyaa ni mmammaivaata ngiau

aapuuvaki viravainnee? Vara ni avu tinniivo hanigiooduu na taivaa roosiima ngiau aapuuvaki viravainnee? Hama na tauvai. Anutuuoqoono nnaasu taivai. ³ Na kava ngii giaa ngii minai rikiaatee. Vaa na tauvai. Anutuuoqoono ni vitoo ngiau aapu yosinnaivaa nnutuuvoo Paratiisa ivaki ni yapa kieeravai. Na kava tinai rikiaatee. Na kutaa ngiau aapuuvaki viravainnee? Vara ni avu tinniivo hanigiooduu na taivaa roosiima ngiau aapuuvaki viravainnee? Hama na tauvaivee. Anutuuoqoono nnaasu taivaivee. ⁴ Na ngiau aapuuvaki viee ari vookarau kuaivaa hama yopeema kooyaa tinara kuaivaa na rikieeravai. Hama yopeema vaidiivo rikioo kiataira kuavai na rikieeravai. ⁵ Na itaama ngiau aapu viee taivaara fai na aikiooma niniyara mannaka tinaravai. Fai hama na nene iikiauvaara niniyara mannaka tinaravai. Hama aaniivaara na niniyara mannaka tinaravai. Na Anutuuoqaa mmooriivaa varaukai ni nnammutuuiya ni nnutuuvaa varadu kiauvaara nnaasu fai na niniyara mannaka tinaravai. ⁶ Kutaa na niniyara mannaka tinaree tiee na kua kutaivaa ngii giaa ngii minaraivaara hama na yaata duuna vaidivai variauvai. Gioonaa kiaapuuya safuuma na iikiauva teeda na kua kiauva rikiaada na iikiauvaugiataama na kua kiauvaugiataama safuuma niyara yaata utuateeraivaara na hama niniyara mannaka tinaravai.

⁷ Na ari vookara ari vookaraiyuvaa tauvaara na niniyara nnoonnavavee kiataavai. Anutuuoqoono sa na itaa kua kiauveraivaara mmamma nniitareera maisauvo niyaa vauvaara ee-oo tiravai. Ii nniitareera maisa ivaa Sataango ni mmammaivau yapa kioodoo vaududuu na hama niniyara mannaka tinaravaara Anutuuoqaa avaiavura niisi vairavai. Vauvo mmannammanna homo niisi vainoo. ⁸ Na taaravoomaneetu Udaanga Yisuu Kirisiinnaata kua tiee yaaku varee mmuaararooavaa niyaadiri rugaiveeraivaara na yaaku vareeravai. ⁹ Yaaku varaaduu ivo sai ni tunoo: Na i tasipama variee aiyara kati yoketaama yaata utuee varinai a aikiooma varinaravai. A muaraagama varianna suaivaki na yaagueeqama i tasipama varino ni yaagueeqaivaa kaanaivo kooyaa vainaraivaara na itaa kua kiauunoo. Ivo itaa kua tuuvaara mmuaararavai niisi vaikiai na muaraagama variauvaara na niniyara mannaka tiee sirigakiauunoo. Yisuu Kirisiinna yaagueeqaivo niyaa rummu apu kioo vainno ni tuqinnanai na ivaa rikiaanarivaara na niniyara mannaka tiee sirigakiauunoo. ¹⁰ Na Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidivoonora tiee na ni mmammaivo muaraagaikiaiinnaata variaukai iya maisa kua ni kiaani na variauko ni mmuaararavai iya ni ruputida itaida variaavo ari vookara ari vookarai mmuaararaiyuvoo niisi vaikiainnaata na inna aikioovavee kua kiee yoketaama variauvai. Na ni mmammaivo muaraagaikiaiinnaata variauvai suaivaki na yaagueeqama variauvaara na itaa kua kiauunoo.

Koridii variaiyara Pauruuso pinaama yaata utuoo tiravai

¹¹ Ngieenoo niyara mannaka kiataavai vaikiainnaata na neneenoo niniyara mannaka kiauvo inna yaata duunaano tirayaama na kiauvai. Ngieenoo hama niyara mannaka kiauvaara na itaa kua kiauvai. Na kutaa kumina vaidivai variaukai rikiaada ngia vo vaidi vooyara ngii yoketaikiai ti aposorooyavee kiaiya na yaata utuaukai hama iya ni yaataravai. ¹² Aporoo tuanaia iira mmooriyuvaa na ngii nuuna aakiaiyuvaki yaagueeqama kiee iikiaaduduu rikiaada ngia tooduu kooyaa vairavai. Na Anutuuoqaa mmoori ari vookara ari vookarau yoketauyuvaa iikiaaduu ngii avuuyavuvuu diitooduu ngia tooduu kooyaa vairavai. ¹³ Ngia aaniira ngiari vooipinna vooipinnaaya Anutuuoqaa nuunama variraiyuvaa yaata utida kiauunoo: Ti yaataravavee, kiauunoo? Mo na iya tasipama mmoori varaa suaivaki iya sikauyuvaa ni muduu na vareeravai. Na ngii tasipama mmoori varaa suaivaki hama na ngii sikauyuvaa varaivaara ngia itaa kua kiauunoo? Boo, na hama ngii yaparakiivaara na koonnama iiravainnee? Sa ivaara yaata utiraida ngii ausaiyuvaa ni miatee.

¹⁴ Na taaraneeu ngiisi viee aanna na taaravoomaneetuvau ngiisi kuanara teerataaraina variaunoo. Fai na ngiisi viee mminnaara ngii yaparaino ngii mmuaararevoora hama na ngii yaparainaravai. Hama na ngii sikauyuvaa varaanarivaara mmoori varavai. Ngia yoketaama variateeraivaara na mmoori varavai. Mo kutaa kuavai. Hama nnaakaraiya mmoori varada sikau mminnaiyuvaa varada ngiari kaano kooya mmiaavai. Ngiari kaano kooyano mmoori varada sikau yeenna mminnamminnaiyuvaa ngiari nnaakaraiya mmiaavai. ¹⁵ Ngia ausa hanigiada yoketaama variateeraivaara na niisi vai mminnaa mmuakiaayuvai kati ngiyyara ni yoketaivaara kagaari kiee ni variraivaatama ngiyyara yapaanarivo inna ni yoketainoo. Fai na itaama iina ngiyyara pinaama mmuduuya rinai ngia irisai kiisama niyara mmuduuya ruaarannee?

¹⁶ Inna aikioo itaama vaikiai vaa ngia rikiaavai. Na ngiisi kuaa suaivaki hama na mminnaiyuvaa ngii yaparakiivaara hama ngii mmuaarareeravai. Mo vooyano kiauunoo: Ivo ti unnakua kuaa kioo ti iinno taanaree kuaa kioo ta sikauyuvaa yapaateera taivaivee,

kiaavai. ¹⁷ Ai mo dataama na itaama iiravainnee? Na vaidi vooya ngiisi titaaduu vuuyaano ngii unnakua kiaa kiada itaama iiravainnee? ¹⁸ Mo na yamaa kua yamaa kua Titiinna kiaaduu ngiisi viravai. Na inna seena vaidi ausa hanigioo voovaatama inna tasipama titaaduu viravai. Mo Titiiva ngiisidiri ngii unnakua kiaa kioo mminnaiyauvaa vareeravainnee? Hameetavee. Neeta ivootama mmuaa ausa mmuaa vuatinnivai varada mmuaavaugiataama mmooiri vareeravai.

¹⁹ Ti seena ta ngiiyara mmuduuya ruauunniyaso, ta yanaivau fafaara raanna kuaivaara ngia yaata utida tunoo: Ti avuuyavuvunu ngiariiyaroo tida itaa kua kiaavaivee, kiaa ngia yaata utuaannee? Ai hameetavee. Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara ivo tiine tiineema nnaasu ta kuaivaa tida Anutuuga avuuvau mmuakiaa mmoorivai ta iikiauunniyauvaa ta ngiiyaroo tida iikiauunnavai. Ngia yoketaama varia rada vidada nnaagiai ngia yaagueeqama variaaraivaara ta iikiauunnavai. ²⁰ Ngia yoketaama variaaraivaara ni taatainai na ngiisi viee ngii teenai ngia koonnama ari vookaraama varivoora na pinaama yaata utuauko ni pirisainoo. Na ngiisi viee ngii tasipama yoketaama varinarivaara na ni ngii taatainai na ngiisi viee ngii tee ngii tino ngii maisaivoora na pinaama yaata utuauko ni pirisainoo. Na ngiisi viee ngii teenai rikiada ngia ngiingiita ngiingiita buaaru tida varida ngiingii yaatara ngiingii yaatara kiaivaara ngii nnannateenai varida ngiingiiyara ngiingiiyara nnaasu yaata utuaaravai. Yaata utida varida ngiingii seenaiyadiri koonnama yaata utida unnakua tida varida iyara murumuru tida varida ngiingiiyara mannaka tida koonnakaannama varivoora na pinaama yaata utuauko ni pirisainoo. ²¹ Fai na kava ngiisi vino Udaanga Anutuugo ni tinai ngii avuuyavuvunu ni mmamma maisaivoora na pinaama yaata utuauko ni pirisainoo. Ngiikidiri vooyaano nnaaru mminnamminnaa maisaiyauvaa varaiya homo maisama yaata utida sabi nuaida ngiari mmammaiyauvaara nnaasu yaata utida makemakee sabi nuaira aataruuvaa iida varida ngiari yaata utiraiyavuvunugiataama nnaasu varida hama ii aataru iyaauvaara yaata utida mmooka hanigia mmida variayara na yaata utuaunoo. Na ngiisi viee iya teeno ni ausaivo kaayauma ni mmuaararevoora na pinaama yaata utuauko ni pirisainoo.

13

Pauruuso nnaagiai kua tiao yaagueeqama variateera tiravai

¹ Na taaraneetu ngiisi viee aanna na taaravoomaneetuuvau ngiisi kuanara iikiauunoo. Anutuuga kua fafaaraivo vainno tinoo: A kua pinaana vaidiivaa yapaanaree tiee taarannee taaravooma vaidiido vaa ivo tomeda iivaa taidaatama vitee kiee inna yaparakiainee. Kua fafaaraivo itaa kua tiivai. ² Ngia nnaaru mminnamminnaa maisaiyauvaa varooyaatama ngia mmuakiaa voonaatama na taaraneetu ngiisi kuaa suaivaki ngii giaa ngii miaa kuaivaa aanna na ngieeradiri variee kava ngii giaa ngii miee ataa kua tinai rikiattee. Fai na kava ngiisi viee ngii mminnamminnaa maisaiyauvaara ngii tinai rikiada ngiikidiri tomeda iikiaiya fai kutaa irisai maisaiyauvaa varaaravaivee. ³ Fai na itaama iino rikioo Yisuu Kirisiiva ni giaa ni mikiai na kua kiauvo kooyaa vainaravai. Yisuu Kirisiiva ngii mminnamminnaa maisaiyauvaara safuuma irisaiyauvaa ngii minaree tuoo hama muaraagama iinno ngii mivai. Ngii nuuna aakiaiayuvaki yaagueeqama iinno varivai. ⁴ Kutaa nnaaru ivo vaidivai varioo muaraagama uudu rikiada iya yatari sagaivau inna haara kieeravai. Aanna makee Anutuuga yaagueeqaivaura hara kioo varinoo. Teeta ivo tiiki vari vaidiyara tida mmuaikaraama muaraagama variaunnaano. Aanna ta inna tasipama Anutuuga yaagueeqaivaura hara kiada varida ngiiyara mmooiriava iikiaaravai.

⁵ Ngia ngiingii aakiaiayuvaki tuqinnama taatee. Ngia Anutuuga kutaavaivee kiaa aataruuvaua ngia hara kiada variaannee? Tuqinnama ngiingiiyara yaata utida rikiattee. Mo vaa ngia rikiavai. Yisuu Kirisiiva ngii aakiaiayuvaki varinoo. Mo vaa ngia ngii aakiaiayuvaki taavo hama variinne? Vara ngia kati unnakua kiaa kiada kutaavaivee kiaannee? ⁶ Fai ngia ngiingii aakiaiayuvaki itaama teekio too Yisuu Kirisiiva kutaa varinai ta inna mmooiriava kutaa varaunnaavaa kaanaivo kooyaa vainai ngia ivaa taaraivaara ta yaata utuaunnaano. ⁷ Sa ngia koonnama variateeraivaara ta Anutuuga kua tida yaaku varaunnaano. Ti mmooiriavaa kaanaivo kooyaa vainaraivaara hama ta itaama yaaku varaunnaano. Ngiikidiri vooyaano kiaanoo: Iya mmooiriivo fanniinaravee, kiaanaiata ngia safuuma variateeraivaara ta Anutuuga kua tida yaaku varaunnaano. ⁸ Hama yopeema ta vo aataru vo aataruuvadiri iida kua kutaa aataruuvaa uuda rammuaaravai. Ta kua kutaa aataruuvaa nnaasu iida variaaravai. ⁹ Ta muaraagama variaunnani ngia yaagueeqama variaivaara ti yoketainoo. Ngia Anutuuga aataruuvaa iidada arinaima teeda koovayama kiada variateeraivaara ta yaaku varaunnaano. ¹⁰ Ivaara na ngieeradiri variee aa kua aayauvaa fafaarakiauunoo. Ngia koonnama variaivaara na ngiisi viee

Udaanga Yisuu Kirisiiva ni tikiai na inna yaagueueqaivaura ngii tino ngii ausa mmuaara-reevoora na ngeeradiri variee aa kua aayauvaa fafaarakiaunoo. Yisuu Kirisiiva ni tikiai na inna yaagueueqaivaura kiau kuaivaa na kiau vai. Na hama ngia Anutuuga aataruuvaa pikiaateera kuavai kiau vai. Ngia inna aataruuvaa iidada koovayaida variateera kuavai na kiau vai.

¹¹ Ni seenayaso, ni kua nnaagiaivaa na tinai rikiaatee. Yoketaama variatee. Ngia Anutuuga aataruuvaa iidada arinaima koovayaida variaaraivaara yaagueueqama mmoori varaatee. Na ngii giaa ngii miau kuaiyauvaa arinaima rikiaatee. Ngiingiiyara ngiingiiyara mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada ausa nuufa tasipama variatee. Fai ngia itaama iikio Anutuugo mmuduuya rira ausa nuufa nakaaraivoono ngii tasipama varinaravai.

¹² Ngia ngiingii seenaiya yaaku rumisida iyara yoketaakiatee.

¹³ Anutuugaa gioonna kiaapu aavakinnaa mmuakiaaya ngiiyara yaata utida boo ki-aavai.

¹⁴ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivootama Anutuuga mmuduuya riraivootama Mmannasa Yoketaivo ngii aakiai yauvaki varikiai vaa ngia ivaara arinaima rikiaivootama mmuakiaaya ngii tasipama vakiaivee.

Pauruusoono aa yanaa aavaa Garatiaa varuuyani reeravai

Vaidiyya Yisuunna mmayaaya yoketaivaa kiaa kookieeda ngiari voo-pinnaaya kiaa mmida iya maavee tikiai nnida kuaivaa arinaima rikiada yoketaama variateeraivaara kiaa kookieeravai. Ii gioonna kiaapu iya inna hama Yutayaayavee. Iya ngiari voo-pinnaayavee. Iya ataama yaata utida tunoo: Mo fai vaidiivo Musiiva mmaanna tuu aataruuvaa iinnonno ivaudiri tupatupaa yoketaama variraivaa varaanaravaivee, tuuvaara Pauruuso tunoo: Inna hama kutaa kuavai ngia yaata utuaano. Vaidi voovoono kati yoketaama variraivaa varaanaravaara Yisuunnara kutaavaivee tiivaara fai ivo tupatupaa variraivaa varaanaravaivee. Ii aataru ivaa iikiaya fai safuuma Anutuuga tasipama yoketaama variaaravaivee.

Pauruuso itaa kua tuuvaara Garatiaa varuu ausa hanigioo vooyaano ooqoo tida tunoo: Aikiooma Musiiva mmaanna tuuvaudiriaatama iida Anutuuga tasipama safuuma vari-ravaivee, tiravai. Iya itaa kua unnakua tuuvaara vooyaano kumimakama yaata utida koonnama variravai. Iya kua kutaivaa rikiada yoketaama variateeraivaara Pauruuso aa yanaa aavaa Garatiaa ausa hanigiooyani fafaara reeravai.

¹ Na Pauruusoono aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Na kua varee nuaira aposoroo vaidivai variaunoo. Hama vaidi vooyaano kuaivaa ni giaa ni muduu na varee nuairavai. Yisuu Kirisiivaatama ti Napoova Anutuugo inna tuduu putuuvakidiri diitooootama kuaivaa ni giaa ni muduu na mmooriivaa vareeravai. ² Gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada ni tasipama variayaatama ngiiyara yaata utida kuaani tee na aa yanaa aavaa ngia vaa ausa hanigia kiada Garatiaa mmataivau variaya ngiini fafaarakiaunoo.

³ Ti Napoova Anutuugoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati ngiiyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufaivaitana ngii mida nnaasu variateeraivaara na yaata utuaunoo.

⁴ Ti Napoova Anutuugo yaata utuuvaugiataama Yisuu Kirisiiva ti mminnamminnaa maisaiyuvaara ee-oo tiioo putiravai. Aa suai aavaki gioonna kiaapuuya maisama vari-avakidiri Yisuuva ti vitoo yoketaivau yapaanaravaara putiravai. ⁵ Anutuuga nnutuuvo tupatupaa ngiau aapu vakiaivee. Kua kutaa.

Yisuunna mmayaaya yoketaa mmuaa tuanaavai vainoo

⁶ Yisuu Kirisiiva kati ngiiyara yoketaama yaata utiivaara Anutuugo ngii maavee tiravai. Ngia makee tikiai ari vo mmayaaya yoketaa voovai rikiaaravaara Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa pikiada kuaavai. Na ivaara pinaama nnikiarakaiaunoo. ⁷ Hama ari vo mmayaaya yoketaa voovai vainoo. Gioonna kiaapu vooyaano Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivo hakuatarama ari voovaugiataama vakiaiveeraivaara ari vookarai kua yoketaivaa ngii giaa ngii mmiaavo ngii ausaiyauvo mmuaararavai. ⁸ Ta tauraa ngii giaa ngii miaanna mmayaaya yoketaivaa fai tiikidiri voooononnee vara ngiau aapuuvakidiri tii aangeraa voovoono hama ivaa roosiima ngii giaa ngii mirainno ari vookarai kuavai ngii giaa ngii mino too Anutuugo tino rikioo ikia aakiaivaki kuanaravai. ⁹ Vaa ta ivaara tauraa ngii giaa ngii miravai. Aanna na kava ngii giaa ngii miaunoo. Ngia tauraa rikiada varaa mmayaaya yoketaivaa fai gioonna kiaapu voovoono hama ivaa roosiima ngii giaa ngii mirainno ari vookarai kuaivaa ngii giaa ngii mino too fai Anutuugo tino rikioo ikia aakiaivaki kuanaravai.

¹⁰ Mo na itaa kua kiauvaara yaata utuutee. Vaidiyya niyara yoketaavee kiaaravaara na itaa kua kiaunnee? Vara Anutuugoono niyara kua yoketaivaa tinaravaara na itaa kua kiaunnee? Mo Anutuugo niyara kua yoketaivaa tinaravaara na itaa kua kiaunoo. Vaidiyya niyara mannaka kiateeraivaara na itaa kua kiaunnee? Vaidiyya niyara mannaka kiateeraivaara na mmoori varautiri. Na hama Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidivai variautirivee.

Pauruusaa Anutuugo aposoroo vaidivai mmataama kieeravai

¹¹ Ni seenayaso, nnikiai na aqaa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. Kua mmayaaya yoketaivaa na ngii giaa ngii miaivo hama vaidiyyaano tira kuavai. ¹² Hama vaidi voovoono ivaa ni giaa ni muduu na rikieeravai. Hama vaidi voovoono ivaa ni giaa ni minaravaara ni vita vitairavai. Hameetavee. Yisuu Kirisiiva ariinoo kooyaa ni giaa ni mioo ni vitairavai.

¹³ Vaa ngia rikiaavai. Gioonna kiaapu Yutayaiya ngiari Anutuugaara uu aataruuvaa neeta iiravai. Na iina variee gioonna kiaapu Anutuugaara vaa ausa hanigiooyara hama na boo tiraina na iya ruputu raubiriinai iya Anutuugaara uu aataruuvo taikaiveeraivaara na maisa mmooriivaa iya iiravai. ¹⁴ Ti taato nnaakukiaiya tupatupaa uu aataruuvaa

na yaagueeqama kiese iikiaivaara ni mmuaa vayanaiya na yaatara kiese Yutayaiya ngiari Anutuugaara uu aataruuvaa yaagueeqama iiravai.

¹⁵ Ni noonna ausaivakidiri hama na kooyaa variaa suaivaki Anutuugo ni mmataama kieeravai. Ivo kati niyara yoketaama yaata utuoo na inna mmooriivaa iinaraiivaara ni maavee tiravai. ¹⁶ Na ngiari vooipinnaiya Yisuunna mmayaaya yoketaivaa kiaa mmiaveeraivaara Anutuugo ari Mmaapuuvaa kooyaa ni vitiravai. Iva kooyaa ni vitau suaivaki hama na vaidiiyasi viee iyaata kua tiee vo kuavaara iya yaparairavai. ¹⁷ Hama na Yerusareema viee ni tauraa varuu aposorooyaata kua tiee vo kuavaara iya yaparairavai. Hameetavee. Na safuuma viee mmanna mmataivaa nnutuuvoo Arapiiaa ivaki hara kiese kiisa suai variee kava vara ranee Damasakuusa nniravai. ¹⁸ Na ivaki hara kiee variaaduu nuanu taaravoomo taika kioodoo na Yerusareema viee Petorooso ivaki varuuvaasidiri kuaivaa rikiaanara ivaki variaaduu yaakuuvaitana yuku sai suaivai taikeeravai. ¹⁹ Hama na sai aposorooyaa teeravai. Na ti Udaanga Yisuu Kirisiinna kataivaa Yakooopaa nnaasu teeravai. ²⁰ Aa na fafaara rau kua aavo kutaa kuavai vainoo. Hama na unnakuavai kiaunoo. Anutuugaa avuuvauudiri na kua kutaavai kiaunoo.

²¹ Nnaagiai na mmataivaitana nnutuuvaitana Suriaa Kirikiaa mmataivaitanaki viravai. ²² Na itaama variaa ree nookiaa suaivaki Yutayaa gionna kiaapu vaa ausa hanigiada Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tuuya kati na nookiaa kuaivaa rikiaada hama ni teeravai. ²³ Gionna kiaapu vooyaano iya tunoo: Yisuunnara kutaavaivee tira aataruuvoo eeyara taikaiveera ii vaidi ivo tauraa ti ruputuoo maisa mmooriivaa tiyara iiravai. Mo aanna makee ta taunnano ii vaidi ivoonoonno Yisuunna kua mmayaaya yoketaivaa kiaa mmiaa roo nuainoo, tuduu ivaa nnaasu rikiaada ²⁴ niyara Anutuugaata kua yoketaivaa tiravai.

2

Pauruuso ngiari vo aposorooyaata kua tiravai

¹ Nnaagiai nuanu yaakuuvaitana yukukidiri taarama taarama taika kioodoo na kava Yerusareema kuaaduu Panapaaso ni tasipama viravai. Ta vida vaidi Titiinnaata vitada viravai. ² Anutuugoono ni tuduu na viravai. Na viee viee oro ivaki hara kiee variee ivaki varuu kieetaiya viee iya tasipama oro vo kammu voovau variee Yisuunna mmayaaya yoketaivaa na ngiari vooipinnaiya kiaa mmiaa ree nookiaa kuaivaa kooyaa iya kiaa mmiravai. Ni mmoori tauraa na iikiaiyouvoota nnaagiai iinaraiyouvootama kuminayaa vaivoora na kooyaa iya kiaa mmiravai. ³ Titiiva ni tasipama varuu vaidiivo Ereengaa vaidi-vai varuduaata hama vaidi vooyaano inna mmammaivaa hatokaateeraivaara ti tarikua tiravai. ⁴ Vaidi vooyaano unnakua kiaa tunoo: Ta ngii seenayavee, kiaa kiada ti tasipama varuuya inna mmammaivaa hatokaaree kiaa iidada hama hatokeeravai. Ii vaidi iyaano ta Yisuu Kirisiinna aataruuvau varida iikiaannaivaa taaree kiaa unnakua unnakua kiaa rada ta iikiaanna aataruuvaa teeda ngiari kieetaiya kiaa mmiaaraivaara teeravai. Hama mmaanna tuu aataruuvoo mmannammanna ti ravaatau utuduu ta Yisuunna aataruuvau kati tete yaata utuaannaivau viravai. Iya mmaanna tuu aataruuvauudiri ti ravaatau utuaaraivaara iya itaama iiravai. ⁵ Yisuu Kirisiinna mmayaayaivo yaagueeqama kutaavai vainai rikiaada ngia yoketaama variateeraivaara ta hama iya kuaivaa rikiaada muaraagaida iiravai.

⁶ Mo ngiari kieeta vaidiiya mmataama kiooya dataama variaannee? Iya aruooma variaannee? Vara adida variaannee? Hama na ivaara yaata utuaunoo. Anutuugo iyaata niitama taikiai ta mmuaakaraama variaunnonoo. Ii vaidi kieeta iya hama karaasa kua voovai ni gaa ni miravai. ⁷ Hameetavee. Vaa iya taavai. Yutayaa gionna kiaapuuya Yisuunna mmayaaya yoketaivaa kiaa mmianeera aataruuvaa Anutuugoono Petoroosaa mmiravai. Inna roosiima na ngiari vooipinnaiya kiaa mmianeera aataruuvaa Anutuugoono ni miravai. ⁸ Anutuugoono Petorooso aikiooma Yutayaa gionna kiaapu-uyaki aposoro mmooriivaa iikiaiveera kua kioo ari yaagueeqavai inna mmioo inna tasipooduu iiravai. Ivaa roosiima Anutuugoono tuduu na ngiari vooipinnaiyaki aposoro mmooriivaa varaaduu ivo ari yaagueeqavai ni mioo ni tasipooduu na iiravai. ⁹ Yakooopoo Petorooso Yuvuaanainna iya kieeta nnutuuvaa varoodoono Anutuugo ii mmoori yoketaa ari vookarau ivaa ni muuvaa iya arinaima rikieeravai. Rikiaada niita Panapaasaatama ti yaaku rumisiravai. Ivaara iyaata teetama mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada iya Yutayaiyaki mmooriivaa varooduu ta ngiari vooipinnaiyaki mmooriivaa vareeravai. ¹⁰ Iya mmuaa mmooriivaa nnaasu ti kaa ti mmiravai. Ta mmanna haipuuyara yaata utida tuqinnaateeraivaara ti kaa ti mmiravai. Vaa na ivaara yaata utuee na makemakee yaagueeqama mmoori vareeravai.

Pauruusoono Petoroosaa tiravai

¹¹ Na oto Adiookiaa variaaduu Petorooso nnuudu ivo koonnama uuvaara na gioonna kaaapuuya avuuyauvunu safuuma ari tinnivau ivaara inna tiravai. ¹² Ngari voopinnaa vaa ausa hanigiooyasi Petorooso makemakee iya tasipama yeenna nneeravai. Yapooma mnaagiai Yakooopono vaidi vooya titaa kooduu nnuuya innasi nnuudu rikioo Petorooso ngari voopinnaiya pikioo hama kava iya tasipama yeenna nneeravai. Vaidi vooyaano ngari voopinnaiya ngari mmammayauvaa hatokaateera tuuvaara ivo aatunno hama iya tasipama yeenna nneeravai. ¹³ Petorooso itaama aatuunno hanigioo varuneema ari seena Yutayaa vaidiyyaata Panapaasootama iva varuneema itaama variravai. ¹⁴ Yisuunna mmayaaya yoketaivo kua kutaavai vauvaa iya hama ivaa safuuma uuvaara na tee iya avuuyauvunu na Petoroosaa kioanoo: A Yutayaa vaidi tuanaakua varieennaatanna ngari voopinnaiya roosiima hara kiee variannanoo. Hama Yutayaiya roosiima a hara kiee variannanoo. Itaama vaikiyai mo dataama kiee a ngari voopinnaiya kiannanoo: Yutayaiya roosiima hara kiada variatee, kiannanee? tiravai.

Yutayaiyaata ngari voopinnaiyaatama Yisuunnara kutaavaivee kiaavai

¹⁵ Ta Yutayaiya ti kaano kooya Yutayaa gioonna kaaapuyaaano ti mmateeravai. Ta hama ngari voopinnaiya mminnamminnaa maisa vareeraiyakidiri diitaunnayavee. ¹⁶ Itaama vaikiyai vaa ta rikiaunnvai. Gioanoo: A Yutayaa kaaapu voovoono Anutuugaa avuuvau safuuma varinaree tioo ivoono Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kaa kioo safuuma varinaravai. Ivo hama mmaanna tuu aataruuyauvaa iivaara safuuma Anutuugaa avuuvau varinaravai. Ta Yutayaiya teetama Anutuugaa avuuvau safuuma variaaraivaara Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tiravai. Hama ta mmaanna tuu aataruuvaa iikiaannaivaara Anutuugaa avuuvau ta safuuma variaunnvai. Hama yopeema gioonna kaaapu voovoono mmaanna tuu aataruuvaa iinno Anutuugaa avuuvau safuuma varinaravai. ¹⁷ Itaama vaikiyai ta Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kaa kiada Anutuugaa avuuvau safuuma ta variataama kiadaata ta ngari voopinnaiya roosiima mminnamminnaa maisaiyauvaa varada mmaanna tuu aataruuvaa hatokaunnaivo kooyaa vaivaudiri ta kiaara: Yisuu Kirisiivaano ti tikiai ta mminnamminnaa maisaiyauvaa varaunnavaivee, kaaarannee? Ai hama fai ta itaa kua kaaaravaivee. ¹⁸ Mmaanna tuu kuaivaa vaa na pikiaivaa fai na keenaa iinaree kaa iina teeno hama yopeenai teeda fai ngia na mminnamminnaa maisaiyaa varaanaivaara kooyaa taaravai. ¹⁹ Hama na aikiooma mmaanna tuu kuaivaa iirama kiee na vaidi putiraiya roosiima putuauvai variaunoo. Na Anutuugaara nnaasu yaata utu kiee vaina variraivaa varee variaunoo. Na itaama varinaraivaara na vaidi putiraiya roosiima putuauvai variaunoo. ²⁰ Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuneema neeta mmuaikaaraama maisa aataruuvaa putuauko hama kava ni utivaivee. Aanna makee na variauvo hama nene variaunoo. Yisuu Kirisiiva niiki variivaara na variaunoo. Na mmata aavau variuu suaivaki na Anutuugaa Mmaapuuvaa kutaavaivee kiauvaara na hara kiee variaunoo. Ivoono niyara mmuduuya ruoo putiravai. ²¹ Anutuugo kati tiyara yoketaama yaata utiraivaara hama na kioanoo: Kuminavaivee, kioanoo. Ta mmaanna tuu aataruuvau hara kiada varida kioannanoo: Ta Anutuugaa avuuvau safuuma variaunnanoo, kaa kiada variaunnatiri. Yisuu Kirisiiva putuuvo kuminayaa vaitirivee.

3

Mmaanna tuu aataruuvaa pikiada Yisuunnara kutaavaivee kiatee

¹ Ngia Garatiaa variaya kumimakayavee. Vaidi vooyaano ngii unnakua kaaani rikiaada ngia iya mmemmaana kuaavaivee. Mo ngia ivaara dataamada yaata utuaannee? Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuuvaa vaa ta kooyaa ngii giaa ngii miaannaduu ngia yatari sagaivaa arinaima kooyaa teeda rikieeraavaara roosiima ngia arinaima rikieeravai. ² Na vo kuavaaraata ngii yaparinaravee. Mo vara ngia mmaanna tuu aataruuvauudiri iida Anutuugaa Mmannasaivaa vareeravainnee? Vara ngia Yisuunna mmayaaya yoketaivaa rikiaada ivaara kutaavaivee kaa kiada Anutuugaa Mmannasaivaa vareeravainnee? Ngia Yisuunna mmayaaya yoketaivaara kutaavaivee kaa kiada vareeravaivee. ³ Mo dataama vaikiyada ngia ivaara kumimakaada variaannee? Ngia tauraa Anutuugaa Mmannasaivaa vara kiada ivaara yaata utu kiada vaidi iikiaa aataruuvaa pikiada ngiengie yaata utu-aiyauvau iikiaano. ⁴ Ngia Mmannasa yoketaivaa vara kiada safu aataruuvau varuuvaa vaa ngia taunnuuda kiaannee? Ngia itaama varuu aataruuvo hama kumina mminnaavai. ⁵ Anutuugoono Mmannasa Yoketaivaa ngii mi kioo ngii nuuna aakiaiyauvaki mmoori ari vookara ari vookariyauvaa iira suaivaki ngia mmaanna tuu kuaivaa rikiaada iikiaivaara ivo itaama iinnee? Vara ngia Yisuunna mmayaaya yoketaivaa rikiaada ivaara kutaavaivee kiauvaara ivo iinnee? Mo ngia Yisuunna mmayaaya yoketaivaara kutaavaivee kiauvaara ivo iivaivee.

⁶ Ngia Aparahaamaara yaata utuatee. Ivo varuuvaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Ivoona Anutuugaara kutaavaivee tiravai. Ivo yaagueeqama kutaavaivee tuuvaara Anutuugo innara tunoo: Safuuma varira vaidivaivee, tiravai. Kua fafaaraivo vainno itaa kua tiivai. ⁷ Itaama vaivaara arinaima rikiaatee. Aparahaamo Anutuugaara kutaavaivee tuneema gioonna kiaapuuya Yisuunnara kutaavaivee kiaiyara Anutuugo tinoo: Aparahaamaa uru nnaakara tuanaayavee, tiivai. ⁸ Ngiani vooipinnaa gioonna kiaapuuya Yisuunnara kutaavaivee kiaiyara Anutuugo tinara: Inna safuuma varira gioonna kiaapuyavee, tinara kuaivaa vaa Anutuugo tauraa kuaa kioodoo vauvaa vaidiia ivaa fafaarairavai. Ivaarainno mmayaaya yoketaivaara Anutuugo mmuaanaa Aparahaamaa kuaa mmioo tunoo: A Anutuugaara kutaavaivee kiannaivaara mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variayia fai yoketaama variaaravaivee, tiravai. ⁹ Aparahaamo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Anutuugo innara yoketairavai. Innanikaraama mmuakiaa gioonna kiaapuuya Anutuugaara kutaavaivee kiaiyara ivo iyara yoketairavai.

¹⁰ Gioonna kiaapuuya mmaanna tuu kuaivaudiri ngiari yoketaama variaaraivaara iida ngiari irisai maisaiyauvo pinaayauvai vaikiainnaata iya variaavai. Ivaara kua fafaara voovai vainno tinoo: Mmaanna tuu kua yanaivaki vai kua mmuakiaayauvai gioonna kiaapu voovoono hama makemakee iyaavua rikioo iino Anutuugo irisai maisaivaa pinaavai inna mmunarivo vaikiinnaata iivaivee, tiivai. ¹¹ Kua fafaara voovai vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovoono Anutuugaara kutaavaivee kuaa kioo inna avuuvau safuuma variivoono fai tupatupaa variraivaa varoo hara kioo varinaravaivee, tiivaara vaa ta rikiaunnvai. Itaama vaikio gioonna kiaapu voovoono mmaanna tuu aataruuvau variivoono hama Anutuugaa avuuvau safuuma variivai. ¹² Ivaara kua fafaara voovai vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovoono Anutuugo mmaanna tuu kuaivaa iinno fai ii aataru iivu nnaasu varinaravaivee, tiivai. Gioonna kiaapu voovoono Anutuugo mmaanna tuu aataruuvaa iivoono hama Anutuugaara kutaavaivee kuaa kioo iivai.

¹³ Rikiaatee Yisuu Kirisiiva ti mminnaminnaa maisaivaa irisai maisaivaa pinaavai vareeravai. Gioonna kiaapuuya mmaanna tuu aataruuvaa uuya irisai maisaiyauvo pinaayauvai vauduata uu aataruuvakidiri Yisuu Kirisiiva ari kuaivaadiri ti yookaama kieeravai. Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Vaidi vooya vaidi voovai utu raririima rada yatariyaa inna nnuunaivaa mmaana heerayaama rau rasotaama kuaavo too putiivoono fai Anutuugaasidiri irisai maisaivaa pinaavai ari varaanaravaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. ¹⁴ Aparahaamo Anutuugaa kuaivaara kutaavaivee tuuvaara ivo innara yoketairavai. Ngiani vooipinnaiyaatama Yisuunnara kutaavaivee kuaivaara ivo iyaraatama yoketairavai. Ivo iyaraatama yoketaakiaiveeraivaara Yisuu Kirisiiva ti yookainaraivaara ee-oo tiravai. Nnaaru Anutuugo Mmanna Yoketaivaa ti mmunarivaara kua kuaa teerama kieeravai. Ta Yisuunnara kutaavaivee kua kiada Mmannaivaara varaaraivaara Yisuu Kirisiiva ti yookainaraivaara ee-oo tiravai.

Kua kuaa teerama kioo kuaivo mmaanna tuu kuaivaa yaataravai

¹⁵ Ni seenayaso, na mmatayaa diaa aataru voovaudiri mmataama kiee ngii giaa ngii minaravee. Fai vaidi taravaitanaano kua tida kuaivaa oyaivaa kua yeena rau kiada ngiari nnuuvaitanaatama yaagueeqai kuavai fafaara raa yapa kuaivaa fai hama vaidi voovoono yopeema ivaa hatokoo vo kuavai ivaa tasipama raanaravai. ¹⁶ Aikioovai. Anutuugo ari kua kuaa teerama kiooyavua Aparahaamaata inna sidinnaidiivaatama kuaa mmiravai. Hama ii kua ivo tunoo: Inna sidinnaidiivaatama kuaa mmiravaivee, tiravai. Itaa kua tuu kuaivo hama kaayau sidinnaidiivara tiravai. Ii kua ivo tunoo: Inna sidinnaidiivaatama kuaa mmiravaivee, tuuvo mmuaa sidinnaidivaara tiravai. Ii vaidi ivo Yisuu Kirisiivavee. ¹⁷ Na kua kuaivaa oyaivaa arinaima rikiaatee. Anutuugo kua kuaa teerama kioo yeena rau kioo kuaivaa Aparahaamaa kuaa mmioo tunoo: Kua kutaa fai na iinaravaivee, tiravai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaiyavua kaayau nuanu (430) nnaagiai nnuuvoono hama yopeema Anutuugo kua kuaa yeena rau kioodoo tauraa vauvaa hatokaivai. Ivo kua kuaa teerama kioo kua kutaivaa tuuvaa hama yopeema rugaivai. ¹⁸ Gioonna kiaapuuya Anutuugaa mmaanna tuu kuaiyavua iidada Anutuugaa avuuvau safuuma variaaree kua kiada variaatiri. Anutuugo kua kuaa teerama kioo kua kutaivaa Aparahaamaa kua mmuuvaa hatokaatirivee. Hama itaama vainoo. Anutuugo kua kuaa teerama kioo kua kutaivaa Aparahaamaa kua mmuuvaa kua kuaa yeena rau kioovaa kaanaivaa inna mmiravai.

¹⁹ Itaama vauduu aaniira Anutuugaa mmaanna tuu kuaiyavuaa gioonna kiaapuuya kuaa mmiravainnee? Mminnamminnaa maisa vareera aataruuyauvo kooyaa vakiaveeraivaara Anutuugo gioonna kiaapuuya kuaa mmiravai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivo vainnono nnaagiai ivo taikeeravai. Yisuuva Aparahaamaa sidinnaidiivo tuu suaivaki taikeeravai. Anutuugo kua kuaa teerama kioo kuaivaa innara Aparahaamaa

kiaa mmiravai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaiyauvaa aangeraiyaano vaidi tammaivaki duuvaa Musiinna kiaa mmuduu ivoono gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. ²⁰ Fai vaidi mmuaavoono vaidi voovaata kua tinaree kiaa safuuma innaata kua tinaravai. Fai hama vaidi voovoono tammaivaki dinaravai. Anutuugo Aaparahaamaata kua tuu suaivaki ari mmuaavoono innaata kua tiravai.

Mmaanna tuu kuaivo ataama vaivai

²¹ Mo Anutuugaa mmaanna tuu kuaiyauvo Anutuugo kua kiaa teerama kioo kuaiyauvaa hatokaivainnee? Hama hatokaivaivee. Anutuugo mmaanna tuu kua vovvai gioonna kiaapuuya mmuuvaudiri iya tupatupaa variraivaa varaatiri. Iya mmaanna tuu aataruuvaa iida ivaudiri Anutuugaa avuuvau safuuma variaatirivee. Hama itaama vainoo. ²² Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu mmuakiaa mmatayaa vari-aiya mminnamminnaa maisaiyauvo iya puaisa utivaivee. Kua fafaaraivo itaa kua tiivai. Mminnamminnaa maisaiyauvo iya puaisa utiivaara gioonna kiaapu Yisuunnara kutaavaivee kiaiya Anutuugo kua kiaa teerama kioovaa kati ivaa iya mmiivai.

²³ Hama ta Yisuunnara kutaavaivee kiaanna suaivaki Anutuugaa mmaanna tuu kuaiyauvo oovi nnauvaa roosiima ti puaisa utiravai. Ti utuoonnonno Yisuunnara kutaavaivee tuu aataruuvo kooyaa vau suaivaki taikeeravai. ²⁴ Anutuugaa mmaanna tuu kuaivoono ti haitatuududuu Yisuu Kirisiiva tuu suaivaki taikeeravai. Ta Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada Anutuugaa avuuvau safuuma variateeraivaara ti haitatuududuu Yisuu Kirisiiva tuu suaivaki taikeeravai. ²⁵ Aanna Yisuunnara kutaavaivee tira suaivo vaa kooyaa nniivaara ti haitatuuraivoono hama kava ti haitatuunno ti utivai.

²⁶ Ngia mmuakiaaya Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaiya ivo ngiiki variivaara ngia Anutuugaa raunna mmaapu tuanaaya variaano. ²⁷ Ngia ausa hanigiaavo Yisuuva ngiiki varikiyai ngia nnoori varaiya ngii mmammayaa uyira rairaiyauvaa yapaaneema vaa ngia Yisuu Kirisiinna varaavai. ²⁸ Yisuu Kirisiiva ngiiki variiya ngia mmuaakaraiya variaano. Anutuugo ngii taikiyai hama ngia ari vookaraiya variaano. Hama Yutayaiyaata Ereengaiyatama variaano. Mmuuakaraiya variaano. Sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiyaatama kati ngiari yaata utiraivaugiataama nuairaiyaatama hama itaa kiaaya variaano. Mmuuakaraiya variaano. Hama vaidiyya variaani gioonnaiya variaano. Mmuuakaraiya variaano. Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara ngia mmuakaraiya nnaasu variaano. ²⁹ Fai ngia Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya varida ngia Aaparahaamaa uru nnaakaraya variaaravai. Ngia Aaparahaamaa uru nnaakaraya varida Anutuugo kua kiaa teerama kioo inna kiaa mmuuvaa ngieetama varaaravai.

4

¹ Ii kua ivaara na ataa kua kiaunoo. Mmaapuuvo ari koonna mminnamminnaa mmuakiaaayavai varaanaivoono kiisavai varii suaivaki sikaunnaadiri yookaama kioo viteera ngiaammuaavuaa roosiima varivai. Ivo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa nakaaraivo varikiainnaata iya innara kiaano: Mmoori vareera ngiaammuaavaivee, kiaavai. ² Ivo kiisavai varii suaivaki vaidi vooyano innaatama inna mminnamminnaa mmuakiaayavaaraatama haitatuuma rada kuaavovo ari koova mmataama kiai suaivaki ariinoo haitatuuvai. ³ Ta itaama mmuakaraama variaannano. Ta hama ausa hanigieerama kiada nnaakaraiya roosiima variaanna suaivaki varida sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiyanikaraama ta variaannadu mmatayaa diaa mminnaa saaka sifaa moomeera iira aataruuyauvoono ti haitatuuravai. ⁴ Ii aataru ivo itaama vauduu Anutuugo ariinoo yaata utuoo mmataama kioo suaivaki ari Mmaapuuvaa titooduu tiiravai. Mmatayaa diaa gioonna Yutayaiivoono inna mmata kioodu Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvaa Yutayaiya mmuuvaa ivoota iiravai. ⁵ Mmaanna tuu aataruuvo gioonna kiaapuuya utuuvakidiri ivo ari kiauvaadiri yookaama kinai iya kati mmamma dummukiara kuaaraivaara ivo tiiravai. Ta viina nnaakaraiya vaidiyya viriraiya roosiima Anutuugaa raunna mmaapuya variateeraivaara ivo tiiravai.

⁶ Ngia inna raunna mmaapuya variaivo kooyaa vakiaiveeraivaara Anutuugo ari Mmaapuuvaa Mmannasa Yoketaivaa tikio ti aakiaiyavaki tioo ti tikiai ta kai tida kiaunnano: Napoo-o, kiaunnavai. ⁷ Ivaaraida hama ngia mmuaavai mmuaavai sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiyanikaraama variaano. Ngia inna raunna mmaapuya variivaara Anutuugo ari raunna mmaapuuyani teerama kiaiyyavua fai ngii minaravai.

Pauroso Garatiaa varuu gioonna kiaapuuyara pinaama yaata utiravai

⁸ Ngia nnaaru Anutuugaara vueennama kiada varuu suaivaki ngia mmata aavau diaa kumina mminnaa saaka sifaa moomeera iira aataruuyauvaa iida varuduu iyauvo ngii haitatuuda ngii ravaatau utuduu ngia iya mmoori vareeravai. ⁹ Aanna makee vaa ngia arinaima Anutuugaa teeda rikiaano. Na ngii giaa ngii miataa kuaivo vaikiyai

na fanniima vo kuavai kiaunoo. Anutuuoqo vaa ngii too rikiaivai. Itaama vaikiat mo aaniira ngia kava hanigiada ngiingii ausaiyauvaa kumina mminnaa saaka sifaa moomee hama yaagueueqataiyya mmiiannee? Mo aaniira iyauvo kava ngii haitatuukiaa ngia iya mmooriivaa varaaraivaara ngii ee-oo kiatainnee? ¹⁰ Ngia suai vooyauvaaraata kuraaga vooyauvaaraatama buusa nneera suai vooyauvaaraata nuanu vooyauvaaraatama pinaa suaiyauvaivee kiaa kiada kati variaavai. ¹¹ Ngia itaama iikiaiivaara na pinaama ngiiyara yaata utuaunoo. Na ngiiyara mmoori variaavo kuminayaa vaivoora na pinaama ngiiyara yaata utuaunoo.

¹² Ni seenayaso, na yaagueueqama ngii giaa ngii miee ataa kua tinaravee. Na aanna makee variauneema ni roosiima variatee. Tauraa mmaanna tuu aataruuvo ni ravaatau utuuva vaa na pikiee aanna makee ngii roosiima variaunoo. Hama ngia vo mmoori vo mmoori maisaivaa niyyara iiravai. ¹³ Vaa ngia teeda rikiaavai. Na vo yoosinnaivaki kuanaree kiaa iikiaaduu ni niitarooduu ngii tasipama variaivaara Yisuunna mmayaaya yoketaivaa toosa hara ngii giaa ngii miaduu ngia rikiereavai. ¹⁴ Ni niitarooovo niiki vauduu ni mmaammaivo maisauduaata hama ngia niyyara nniiki rakaida ni oooqo tiraidda ngia ni tuqinneeravai. Angeraa voovoono ngiisii nninai ngia ivaara tuqinnaara iikiaaravee kiaa iikiaaneema vaa ngia itaama niyyara iiravai. Fai Yisuu Kirisiiva ngiisii nninai ngia innara tuqinnaara iikiaaravee kiaa iikiaaneema vaa ngia itaama niyyara iiravai. ¹⁵ Ii suai ivaki ngii ausa vuatinniiyauvo niyyara pinaama yoketauduu ngia sirigaida variravai. Aanna makee ngii tinniiyauvo dataama vaikiada ngia ari vookarai aataruuyauvaara yaata utuaannee? Vaa na tauvai. Ngia niyyara yoketauvaara ngiingii avuuyauvaa ranigaama kiada ni miatauduu hama yopeema ranigaama kiada ni miravai. ¹⁶ Itaama vaikiat na kua kutaivaa ngii giaa ngii miee variauvaara ngia niyyara ti nnammutuaavaivee kiannee?

¹⁷ Vo aataru vo aataruuvaa ngii miraiya unnakua unnakua kiaa rada memeyayaa vakia rada maisa aataruuvaa ngii iikiaara iikiaanoo. Iya ngiari mmuduuya riraivaa ngiiiki yapa kikio ngii mmuduuya riraivo mmuaavau vainai niisidiri fai ngii utu rada ngiariisi yapaaravai. ¹⁸ Mo ngia yoketaa aataruuvau kuateerivaara vaidiyya yamayamaa kua kiaivo inna yoketaivai vaivai. Mmuakiaa suai itaama iivo inna yoketaivai vaivai. Hama na ngii tasipama variaa suaiyauvaki nnaasu yoketaivai vaivai. Mmuakiaa suaiyauvaki yoketaiyauvai nnaasu vaivai. ¹⁹ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaa, rikiaatee. Gioonnaivo nnaakara mmataanara iinno varioo nniitareerivaava varoonnonno nnaagiai mmataivai. Ivaa roosiima na tauraa iikiaaneema na kava ngiiyara yaata utuauko ni niitaraikiokio Yisuu Kirisiiva ngiiiki suvuai kino ni niitaraivo pikiaanaravai. ²⁰ Ngia iikiaa aataruuvaa hama ni yoketainoo. Na itaama ngiiyara yaata utuaavaa pikiee yoketaa yaataivaa ngiiyara utuee yoketaa kuaivaa tinarivaara aanna na ngii tasipama ni variataikainnaata aavau hara kiee variee pinaama ngiiyara yaata utuaunoo.

Hekaaya Saraaya varida iira kuavai

²¹ Aa kua aavaara ni giaa ni miatee. Anutuuoqaa mmaanna tuu kuaivaa mmemmaana ngii variataiya vaa ngia mmuakiaa kuaiyauvaa Musiiva fafaara rooyauvaa arinaima rikiaannee? ²² Musiiva fafaara roo kuaivo Aaparahaamaara tii kuavai. Aaparahaamo mmaapu taaravaitana mmata kioo mmoori vareera gioonnaivaidiri voovai mmata kioo ariiyaadiaivaidiri voovai mmata kieeravai. Ii mmoori vareera gioonna ivo sikaunnaadiri yookaama kioo viteera gioonnava. Ariiyaadiaa gioonnaivo kati ari yaata utuuva nuaira gioonnava. ²³ Mmoori vareera gioonnaivo mmuakiaa mmatayaa gioonnaiya mmateerayaama kati mmaapuuvaa mmateeravai. Ariiyaadiaivo Anutuuoqo kua kiaa teerama kioovaidiri mmaapuuvaa mmateeravai. ²⁴ Ii kua ivo mmataira kuavai. Anutuuoqo kua yeena rau kioo aataruuvaitana ii gioonna ivaitanaudiri kooyaa vairavai. Voovai mmoori vareera gioonnaivaa nnutuuvo Hekaava uu aataruuvaidiri kooyaa vairavai. Hekaanna sikaunnaadiri yookaama kioo viteera gioonnava variravai. Inna nnaakaraiyaatama mmuaikaraama yookaira nnaakaraya variravai. Ii kua yeena rau kioo aataru ivo taapiivaa nnutuuvo Sinai ivaidiri nniivai. Ii aataru ivaa mmemmaana variraiya Hekaanna uru nnaakaraiya roosiima sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraya variaavai. ²⁵ Sinai taapiivo Arapiaa mmataivau vaivaidiri nniitatuuvoo inna Yerusareema makee ivaki variaa gioonna kiaapuuyaa ngiari uru nnaakaraiyaatama sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiya roosiima variaavai. ²⁶ Aaparahaamo ariiyaadiaa gioonnaivo uu aataruuvaidiri Anutuuoqo kua yeena rau kioo aataru voovai kooyaa vairavai. Ivo kati ari yaata utuuvaugiataama nuainno varuuvaa roosiima ngiau aapu vai Yerusareema ivaki variaaraiya ngiari yaata utuaiyuvunugiataama nuaida variaavai. Ngiau aapu vai Yerusareemaivo inna ti noova roosiima vaivai. ²⁷ Ivaara Anutuuoqaa kua fafaaraivo vainno Saraaya Hekaayara tinoo:

Gioonna hama nnaakara mmateerama kiee

kati variannaikua sirigakianee.
 Hama nnaakara mmatee
 hama nniitaraivaa tainnaikuaano
 sirigainna raikianee.
 Gioonnaivaa ari vaatiivo inna pikioovoono
 gioonnaivo ari vaatiivo hama inna pikiaivaa yaataroo
 kaayau nnaakaraiya mmataanaravaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

²⁸ Ni seenayaso, ta Saraanna mmaapu Isaakaanikaraama variaunnaano. Anutuuoqo kua kiaa teerama kioovaugiataama inna uru nnaakaraiya ta variaunnaano. ²⁹ Isaako varuu suaivaki Hekaava mmaapuuvaa mmuakiaa gioonnaiya mmateeraivaugiataama mmata kioovoono Isaakaa maisa mmooriivaa iiravai. Isaakaa Anutuuoqaa Mmannaasaivo tuuvaugiataama mmatoovaa ivo maisa mmooriivaa inna iiravai. Aanna makee mmaanna tuu aataruuvau kuaiya Anutuuoqaa Mmannaasaivaa aataruuvau nookiaiya maisa mmooriivaa iikiaavai. ³⁰ Anutuuoqaa kua fafaaraivo vainno ivaara tinoo: Gioonna sikaunnaadiri yookaama kioo viteeraivaata ari mmaapuuvaaatama titakiai kuatee. Inna mmaapuuvoo ari yaata utuuvaugiataama nuuvvaa mmaapuuvaa tasipama ngiari konna mminnamminnaiyavvaa vareevoora titakiai kuatee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. ³¹ Ni seenayaso, ivaaraida hama ta sikaunnaadiri yookaama kioo vitoovaa uru nnaakaraya variaunnaano. Ari yaata utuuvaugiataama nuuvvaa uru nnaakaraya ta variaunnaano.

5

Yisuu Kirisiinna aataru ngiengie yaata utiraivau kati nookiatee

¹ Ta kati tete yaata utiraivau nuairaiya ta variaunnaano. Yisuu Kirisiiva ti mminnamminnaa maisaiyavvaara putuuvaaara tida ta kati mmamma dummukiara tete yaata utuunnaivau itaama variaunnaano. Ivaaraida ivau nnaasu yaagueeqama dida vaida variatee. Sa sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiya roosiima variatee.

² Rikiatee. Na Pauruusoono aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. Yutayaa vaidiyya ngii kiaanoo: Mo fai ngia ti roosiima yoketaama variaaraivaa ngiingii mmammaiyavvaa hatokaatee, kivaara ee-oo tikio fai Yisuu Kirisiiva ngiyyara putuuvoo kuminayaa vainaravai. ³ Na kava ii kua ivaa yaagueeqama ngii giaa ngii minai arinaima rikiatee. Fai vaidi voovoono ari mmammaivaa hatokaanaraivaa ee-oo tiivoono Anutuuoqaa mmaanna tuu aataru mmuakiaayavvai rikioo iikiaivee. ⁴ Ngia Anutuuoqaa mmaanna tuu aataruuyavvaa iida kiaanoo: Ta inna avuuvau safuuma variaunnaano, kua variyai vaa Yisuu Kirisiiva uu aataruuvaa pikiaavai. Anutuuoqo kati ngiyyara yoketaama yaata utiraivo vaikiainnaata ngia pikiaada ngieera kuaavai. ⁵ Mo ta aanna makee ataama variaunnaano. Yapooma Anutuuoqo ariinoo ti tinai ta inna avuuvau safuuma variaaraivaa ta faannaida variaunnaano. Anutuuoqaa Mmannaasa Yoketaivo ti aakiaana varikiai ta yaagueeqama kutaavaivee kua kiada faannaida variaunnaano. ⁶ Mo Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara ta hama mmamma hatokeera aataruuvaaara yaata utuunnaano. Vaidi vooyaano ngiari mmamma hatokeeraiyaraatama vooya hama ngiari mmamma hatokeeraiyaraatama sa iyara yaata utuutee. Ii aataru ivo hama aataruvai. Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kua kiada ngiingii seenaiyara mmuduuya riraivo inna Anutuuoqaa avuuvau safuuma varira aataruvai.

⁷ Tauraa ngia yoketaama variyai mo gioono ngii tikiai ngia kua kutaivaa pikiaannee? Mo ivo dee kuavai ngii giaa ngii mikiaida ngia rikiaannee? ⁸ Anutuuoqo ngii maavee tiivoono hama ii kua ivaa ngii giaa ngii mikiai ngia rikiaanoo. ⁹ Mmaanna tuu aataruuvaa iikiaaraivaa tii kuaivaa rikiatee. Iya kiaanoo: Kiisa puuqaira yeennaivo bereeta aakiaivaki vainno too yootaikio mmuakiaavai pinaavai vaivaivee, kivaavai. ¹⁰ Ta Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kua kiada mmuakaraama variaunnaivaa na yaagueeqama ngiyyara yaata utuee kiaanoo: Fai ngia hama muaraagama varida ari vo kuavai rikiaaravai. Vaidi voovoono ngii mmammayaadiri ikiatainnaa kua tikio ngii tinniiyauvo raubiriivo inna gioononnee? Hama na taunoo. Fai Anutuuoqono ivaara inna yaparainno irisai maisaivaa inna mminaravaivee. Na yaata utuee itaa kua kiaanoo.

¹¹ Ni seenayaso, na homo mmannammanna mmamma hatokeera aataruuvaaara ngii iikiateera kiatiri. Mo aaniira Yutayaa vaidiyya ni utu raririida oovi nnauvaki ni yapaatrinnee? Na hama iikiaanoo. Mo na kutaa iikiatiri. Na Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuu kuaivaa ngii giaa ngii miaivaara hama iya maisa mmooriivaa ni miaatrivee. ¹² Vaidiyya ngii mmammayaadiri ikiatainnaa kua kuaivo ngii tinniiyauvo raubiriivo vaidi iyara na kiaanoo: Inna aikioo, kii ngiari mmamma eeyaavai hatokakio maisakiaivee, kiaanoo.

¹³ Ni seenayaso, mo ngiengieenoo ngingii yaata utiravau kati nookiateeraivaara Anutuugo ngii maavee tiivai. Inna aikioovai. Sa ngiengie yaata utiravau kati nookiaaraivaara kiatee: Inna aikioo, ti yoketainoo. Ti mmammaiyauvo ti iikiataivaa fai ta iikiaaravaivee. Sa itaa kua kiatee. Fai ngia itaa kua tikio ngingii mmammaiyauvo ngiiyara haitatuunaravai. Sa itaama yaata utida variatee. Ngingii seenaiyara mmuduuya rida iyara mmoori varaatee. ¹⁴ Anutuugaa mmaanna tuu kua mmuakiaayuvai kaanaivo ataama vainoo. E aiyara tuqinnaannaneema ai seenaiyaraatama tuqinnee mmuduuya ruanee. Mmaanna tuu kua kaanaivo itaama vainoo. ¹⁵ Itaama vainai ngia ngingiiyara ngingiiyara buaru tida nnannateeda koonnama varida ngingii variraivaara tuqinnama teeda rikiaatee. Ngingii variraivo eeyaara maisaivoora tuqinnama teeda rikiaatee.

Mmannasaivaa aataruuvaaraata mmamma iira

aataruuvaaraatama Pauruuso tiravai

¹⁶ Na aa kua aavaa tinai rikiaatee. Ngia varida Mmannasa Yoketaivo ngii giaa ngii miivaugiataama hara kiada variatee. Fai ngia itaama iikio mmammaiyauvo iikiataira aataruuvaa ngii iikiatainai rikiaada fai ngia hama iikiaaravai. ¹⁷ Ti mmammaivo ari iikiatai aataruuvaa Mmannasa Yoketaivaa tikio rikioo Mmannasa Yoketaivo ooqoo tiivai. Mmannasa Yoketaivo ari iikiatai aataruuvaa mmammaivaa tikio rikioo mmammaivo ooqoo tiivai. Taaravaitana ngiari hanigiaanigiee kiaavaitana ngii aakiaana nnammutuavaaitana variaavai. Fai itaa kiaivaitana ngii iiki vaikiyai yoketaa aataruuvaa ngia ngii iikiatainai fai hama ngia yopeema iikiaaravai. ¹⁸ Mmannasa Yoketaivo fai ngii maavee maavee tinai rikiaada ngia inna aataruuvau nuaikio fai Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvo hama ngii utinaravai.

¹⁹ Mmamma iira aataruuyauvo kooyaa vainoo. Ii aataru iyaavo ataama vainoo. Sabi heera aataruuvoota maisama yaata utira aataruuvootama vainoo. Gioonna kiaapuuya ngiari mmammaiyauvaara nnaasu yaata utida makemakee sabi nuaira aataruuvootama vainoo. ²⁰ Iya unnakua anutuuyauvaa iima kiada iyauvaara ti anutuugovee kiaa aataruuvoota saaka pieera aataruuvootama vainoo. Iya kaayauma ngiari seenaiyara nnammutuannammutuaa iira aataruuvoota rapira aataruuvootama iya ngiari seenaiya iya yaatarivaara iya nnannateera aataruuvoota buaru tira aataruuvootama ngiariyara nnaasu yaata utira aataruuvootama vainoo. Hama iya mmuaa yaatavai utida varida iya ngiari seenaiya kuaivaara haunninniida mmarammaraama varida kua kiaa aataruuvootama vainoo. ²¹ Iya ngiari seenaiya iikiavava teeda iya varaataira aataruuvootama vainoo. Iya kapikarai nnooriivaa nnaa kiada kumimakaida varida nuunaida varida kaayau isareera maisaiyauvaa tasipama varida vo aataru vo aataru maisamaisaiyauvaa iida varida variaa aataruuvootama vainoo. Yaagueeqa kuavai na tauraa ngii giaa ngii miauvaa na keenaa ngii giaa ngii minaravee. Gioonna kiaapuuya itaama iida variyai hama Anutuugo gioonna kiaapuuyara diravaki innasi kuaaravaivee.

²² Mmannasa Yoketaivo iira aataruuvo ataama vainoo. Mmannasa Yoketaivo varii gioonna kiaapuuya mmuduuya rida sirigaida varida ausa nuufa tasipama variaavai. Iya seenaiya maisa kuavava iya kianaiaata rikiaadaata yaagueeqama variaavai. Iya ngiari seenaiyara tuqinnada yoketai yoketai aataru mmooriyauvaa iida ngiari kua kuaiyauvaa hama pikieeraida safuuma iida ²³ tirooma adida variaavai. Iya ngiari mmammaiyauvo iya iikiataivaara tuqinnama haitatuuda varida hama iikiavavai. Iya itaama iikiyaiyauvaara hama kuaataivaivee. ²⁴ Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapu tuanaiya vaa ngiari mmamma iira aataru eenanaiyauvaa pikiaada ngiari mmammaiyauvo iikiata iikiataira aataruuyauvaatama yaagueeqama mmooriivaa iida pikiaavo vaidi putiraiya roosiima vaa taikaivai. ²⁵ Mmannasa Yoketaivoonoo karaasa variraivaa vaa ti mmivaivee. Itaama vaivaara ivo ti kua ti mmii aataruuvauingaa nnaasu ta nookiaaravai. ²⁶ Hama ta titiiyara mannaka tida hama ta ti seenaiya mmammayaadiri ikiatainnaa kua tida varida iya ti yaatarivaara hama ti nnannateenai variaaravee.

6

Ta ti seenaiya mmuaararivaava teeta varaaravee

¹ Ni seenayaso, fai gioonna kiaapu voovoono mminnamminnaa maisivaa iinno varinai rikiaada fai ngia vaidi vooya vaa Yisunna Mmannasaivo ngii aakiaana variya inna teeda safu aataruuvaa tirooma inna kua mmikio rikioo ivau kava varinaravai. Ngieeta mmuaavai mmuaavai ngingii variraivaaraatama tuqinnama haitatuukiatee. Ngii iinno taanaravo ngii mmookai vainainnaata ngia iida variaarainnoo. Tuqinnama haitatuukiatee. ² Ngingii seenaiya tasipama varida teekio data datai aataru mmuaararavo iyaki vainai rikiaada ngieetama iya mmuaararivaava varaatee. Fai ngia itaama iida Yisuu Kirisiinna aataruuvaa safuuma iikiaaravai. ³ Fai gioonna kiaapu voovoono hama inna

nnutuaataivoono ariiyara tinara: Na vaidi tuanaavaivee, tiivo itaa kua kiaa fanniima kiaanaravai. ⁴ Gioonna kiaapuuya mmuaavai mmuaavai ngiari mmarammaraa nuaira aataruuvaa ngiariinoo ivaara tuqinnama haitatuukiaaravai. Fai voovoono ari ii mmooriivaa teeno too yoketaino rikioo ari mannaka tinaraivo ariiki vaivai. Vaa ari mmooriivo yoketaivaara sa ivo ari seenaiya mmooriivaa too ivaara yaata utuaivee. ⁵ Gioonna kiaapu mmuakiaaya ngiari mmoori vareeraivaata ngiari variraivaatama mmuaavai mmuaavai ngiariinoo haitatuukiaaraivaara itaama iikiatee.

⁶ Fai Anutuugaa mmayaayaivaa kiaa mmiraivo vaidi voovai kiaa mmimo fai ivo mminnaa vooyauvai kati inna mminaravai.

⁷ Sa ngiingiiyara koonnama yaata utuatee. Hama gioonna kiaapu voovoono yopeema Anutuugaa unnakua unnakua tiio iinaravai. Fai vaidi voovoono yeenna hauvaa utu kioo ari ii yeennaivaa kaanaivaa safuuma varaanaravai. Ivaa roosiima ivo ari variraivaudiri too fai safuuma irisavaa varaanaravai. ⁸ Fai ari mmammaivo iikiataira aataruuvaa nnaasu yaata utuoo mmooriivaa iinnonno fai ivakidiri irisai putiraivaa varaanaravai. Ivo Mmannasa Yoketaivaa mmooriivaa iinnonno fai ivakidiri irisai tupatupaa variraivaa varaanaravai. ⁹ Ivaaraida nnikiyai yoketaa mmooriyauvaa iikiaunnaiyauvo sa ti pirisakiavee. Fai ta hama ivaa pikieerama kiada yapooma suaivo nninai yeennaivo nneeravaata vaikiyai vareerayaama fai irisai yoketaiyauvaa varaaravai. ¹⁰ Ivaaraida ta mmuakiaa gioonna kiaapuuyara yoketaa mmooriivaa iikiaara aataruuvo kooyaa vainai makemakee iikiatee. Ti seena ausa hanigieeraiyara itaama yoketaama mmooriivaa pinaama iikiatee.

Paurooso yaagueeqama kioo iya tiio

iyara boo tiravai

¹¹ Na kiauko vaidi voovoono tauraa aa yanaa aavaa fafaara raikiyai nnaagiai na neneenoo pinaa fafaaravai ngiini rauvaa taatee. ¹² Vaidi vooyaano ngia ngiingii mmammaiyauvaa hatokaateeraivaara ngii tarikua kiaiya ngiari seena Yutayaiya ti mannaka kiateeraivaara itaa kua kiaavai. Iya Yisuu Kirisiiva putuuvaa kutaavaivee kiaivaara ngiari seena Yutayaiya sa ti rupuuteeraivaara itaa kua kiaavai. ¹³ Vaa ngiari mmammaiyauvaa hatoka kiada ngii kiaiya hama mmaanna tuu kuaivaa rikiada iikiaavai. Iya ngii tikiai ngiingii mmammaiyauvaa hatokakiai iya ngiari mannaka kiaaraivaara ngii kiaavai. ¹⁴ Mo neenoo ti Udaanga Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuuvaa nnaasu na mannaka tinaraivai. Yisuu Kirisiiva ni mminnamminnaa maisaiyauvaara putuduu na ivaara kutaavaivee kiaivaara mmatayaa diaa aataruuyauvaara hama na yaata utuuvai. Vaidi putiraiya roosiima vaa taikaivai. Mmatayaa diaa aataruuyauvo hama yopeema ni utivai. Vaidi putiraiya roosiima vaa na ivaara putuuvai. ¹⁵ Ngia vooya ngiingii mmamma hatoka kiada variaani vooya hama ngiari mmammaiyauvaa hatokeeraida variaa aataru ivaaitana inna hama aataru tuanaavaaitana vaivai. Ngia ngiingii ausaiyauvaa hanigia kiada karaasaya variaa aataruuvo inna aataru tuanaavai. ¹⁶ Gioonna kiaapuuya ii aataru ivaa puaisa utiraiyara na kiaunoo: Anutuugo iyara boo tiio ari ausa nuufaivaa iya mmioo nnaasu variaivee. Na iyara itaa kua kiaunoo. Anutuugo tauraa Isarairaiya mmataama kooyaa iyaano iya roosiima variaiyano Anutuugaa gioonna kiaapu tuanaayavee.

¹⁷ Nnaagiai sa vaidi voovoono mmoori mmuaararavaa ni miaivee. Na Yisuunna mmooriivaa varauvaara vaidiyya ni rupuuaa puruuyauvo ni mmammaivau kooyaa vaiyauvaara sa mmoori mmuaararavaa ni miaivee.

¹⁸ Ni seenayaso, ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii tasipama vakiaivee. Kua kutaa.

Pauruusoono aa yanaa aavaa Epesiisa varuuyani reeravai

Pauruuso Epesiisaiyani roo kuaivo ataama vaivai. Fai suai voovai nnino Anutuuoqo mmuakiaa mminnamminnaayauvai nuunama yapa kioo mmata aavau vaiyauvaata ngiau aapu vaiyauvaatama vara nuunama yapa kino fai Yisuuvaano iyauvaara kieetavai varioo haitatuunaravaivee. (1:10) Ii kua ivo itaa kua tiivo gioonna kiaapuyaraatama tiivai. Fai mmuakiaa gioonna kiaapuyaa Yisuu Kirisiinna tasipama mmuaavau yoketaama varida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada variateeraivaara Anutuuoqo yaata utiravai. Gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya Epesiisa varuuya itaama variateeraivaara Pauruuso yoketaa kuaivaa aa yanaa aavau iyani reeravai.

¹ Na Pauruusoono aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Anutuuoqoono ari yaata utiivaugiataama ni mmataama kiaikiai na Yisuu Kirisiinna kuaivaa varee nuaira aposoroo vaidivai variaunoo.

Ngia Anutuuoqaa gioonna kiaapu Epesiisa variayaa Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tida yaagueeqama kiada variayani na aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

² Ti Napoova Anutuuoqoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati ngiyyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufavaitana ngii mida nnaasu variateeraivaara na yaata utuunoo.

Ta Yisuunnara kutaavaivee kiaunnaivaara Anutuuoqo ari yaagueeqa yoketaivaa ti mmi-vai

³ Nnikiai ta ti Udaanga Yisuu Kirisiinna Koonna Anutuuoqaa kua yoketaivaa kiaaravee. Ta Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuyaa variaunnaivaara ivo tiyyara yoketaainno ari yaagueeqaivaara mmuakiaa aataru yoketaiyauvo ngiau aapu vaiyauvaa vaa ti mmivaivee. Ivaara ta innara kua yoketaivaa kiaaravee. ⁴ Anutuuoqo hama ngiau mmataivaa uu suaivaki ta Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tida inna gioonna kiaapuyaa variateeraivaara vaa ivo ti mmataama kieeravai. Ta yoketaa tuanaaya varida inna avuuvau sa maisama varirama kiada safuuma variateeraivaara vaa ivo ti mmataama kieeravai. ⁵ Ta Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaarivaara ivo ti vitoo ari raunna mmaapu tuanaaya ti yapaanarivaara vaa ivo mmuaanaa yaata utuoo teerama kieeravai. Ivo tauraa tiyyara mmuduuya ruuvaara mmuaanaa ivo itaama teerama kieeravai. Ivo ari yaata utuuvau vau kua yoketaivaa iino inna yoketaivara vaa ivo mmuaanaa itaama yaata utuoo teerama kieeravai. ⁶ Anutuuoqo ari Mmaapu innara mmuduuya ruoo nnaasu variraivaa kati ti mmiravai. Ti mmuuvaura ivo kati tiyyara yaata yoketaama ari vookaama utiravai. Ivaaraida nnikiai ta innara kua yoketaivaa kiaaravee.

⁷ Mminnamminnaa maisaiyauvo ti utiivaa Anutuuoqo Yisuu Kirisiinna kiauvaadiri ivaa ruga kiaikiai ta kati mmamma dummukiara variaunnavai. Ivaaraida ta kiaunnaano: Anutuuoqo kati tiyyara yaata yoketaama ari vookaama utiivo pinaavai vainoo, kiaunnaano. ⁸⁻⁹ Vaa Anutuuoqo tiyyara itaama ari vookaama iiravai. Ivo ari tinni yoketaivaki vauvakidiriaatama mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa ivo tauraa taa taika kioovakidiriaatama tauraa ivo kua teerama kioo kuaivaugiataama iiravai. Ii kua ivaa tauraa kua teerama kioo haumaki yapa kioovaa vaa kooyaa ti vitairavai. Ii kua ivaa kaanaivo Yisuu Kirisiivavee. ¹⁰ Anutuuoqo ari kua kua teerama kioovaa inara suaivo nnino rikioo fai iima taikaanaravaivee. Fai ivo mmuakiaa mminnamminnaiyauvo ngiau aapu vaiyauvaatama mmatayaa vaiyauvaatama nuunama kioo Yisuu Kirisiinna iyauvaa kieetavai yapa kiaanaravaivee.

¹¹ Anutuuoqo ari yaata utiivaugiataama vaa tauraa teerama kiai kua mmuakiaayauvai iivai. Ivoono nnaaru toosa haroo suaivaki tiyyara yaata utuivaugiataama tiyyara inna iikiatauvaa iiravai. Ivo itaama tiyyara inna iikiatauvaara Yisuu Kirisiiva tiiki varinai ta Anutuuoqaa gioonna kiaapuyaa variateeraivaara ivo ti mmataama kieeravai. ¹² Ivaara ta tauraa titi ausaiyauvaa hanigiada Yisuu Kirisiinnara faannakiaunnaiya nnikiai ta Anutuuoqaa nnutu yoketaivo ngiau aapu vaivara kua yoketaivaa kiaaravee.

¹³ Vaa ngieetama itaama variravai. Ngia Yisuunna mmayaaya kua kutaivaa arinaima rikioo suaivaki ngia ausa hanigia kiada Yisuunnara kutaavaivee tiravai. Ngia ii mmayaaya yoketaa ivaa rikioovaara Anutuuoqo ngii vitoo yoketaivau yapeeravai. Yapa kioo Mman-nasa Yoketaivaa vaa ivo kua kua teerama kuaivaa ngii mioo tunoo: Iya ni gioonna kiaapuyavee, tiravai. ¹⁴ Anutuuoqo ari Mmannasa Yoketaivaa ti mmuuvaa ta kiaunnaano: Fai ta ngiau aapu vikio ivo kua kua teerama kiaikio vaivaa ti mminaravai. Ivo ari Mmaapuvaa kiauvaadiri vaa ti yookaama kieeravai. Ivaara ivo ti vitoo kinai ta inna

tasipama variaaravaivee, kiaunnavai. Ivaaraida inna nnutuuvo ngiau aapu vaivaara nnikiai ta kua yoketaivaa kiaravee.

Pauruuso Anutuugaara yaaku vareeravai

¹⁵ Ivaara Ngia Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivaaraatama Anutuugaa gioonna kuaapu mmuakiaayara mmuduuya ruaivaaraatama na rikiau suaivaki ngia itaama variaivaara ¹⁶ na ngiiyara yaaku varee mmannammanna Anutuugaata ngiiyara kua yoketaivaa tie variaunoo. ¹⁷ Udaanga Yisuu Kirisiinna Koonna Anutuugaa nnutuuvo ngiau aapu vaivoono Mmannasa Yoketaivaa ngii minaraivaara na yaaku varee innaata kua kiaunoo. Fai ivoono Mmannasa Yoketaivaa ngii mino ivoono fai tinni yoketaivaa ngii mioo Anutuugaa aataruuvaa kooyaa ngii vitainaravai. Ngia arinaima Anutuugaara rikida taateeraivaara itaama ngii vitainaravai. ¹⁸ Ngii tinniyauvo rusitina ngia arinaima innara rikiaateeraivaara na yaaku varee innaata kua kiaunoo. Ngia inna tasipama variateeraivaara Anutuugo vaa ngii maavee tiivai. Vaa ngia rikida ivaara faannaida variaano. Ngia gioonna kuaapuuya Anutuugaara kutaavaivee kaiyani Anutuugo ari yaagueeqa yoketaa ari vookaraivaa vaa kua kuaa teerama kieravai. Fai ivo ivaa ngii minaraivaara ngia tuqinnama rikiaateeraivaara na yaaku varee innaata kua kiaunoo. ¹⁹⁻²⁰ Ta innara kutaavaivee kiaunnaiya ti aakiaana inna yaagueeqa ari vookaraivo yaagueeqama vaivaara ngia tuqinnama rikiaateeraivaara na yaaku varee innaata kua kiaunoo. Anutuugo ari yaagueeqa tuanaa ari vookarauvaadiri Yisuuva putuuvakidiri tuduu diitooduu ari yaaku yaadudainningiaa ngiau aapu inna yapa kioodoo variravai. Ii yaagueeqa ivo ti aakiaana vaivo inna mmuai yaagueeqaivo vainoo. ²¹ Yisuu Kirisiiva ngiau aapu varioo mmuakiaa ngiau aapu variaa kieetaiyaraata mmatayaa variaa kieetaiyaraatama dioo vainoo. Vaidiyya ngiari nnutuuyauvo ngiau aapu vaiyaraatama makee vaiyaiyaraata nnaagiai variaariyaraatama vaa ivo yaatara kioo iyara dinoo. ²² Anutuugoono Yisunna mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara kieetavai Dianeeraivaara inna yapa kieravai. Mmuakiaa mmatayaa diaa mminnamminnaiyauvaara kieetavai Dianeera inna yapa kioo gioonna kuaapu vaa ausa hanגיעeraiyara yaata utuoo itaama kieetavai inna yapa kieravai. ²³ Gioonna kuaapu vaa ausa hanגיעeraiyara Yisuu Kirisiiva iya kieetaivo varikiai iya inna yuku yaaku mmammaivaa roosiima variaano. Yisuu Kirisiiva mmuakiaa mminnaa mmata aavau vaiyauvakiaata vaiyaiyauvakiaatama suvuai kioo varikiai inna yaagueeqaivaara vai mminnaiyauvo vakiaani variaa mminnaiyauvo variaavai. Iyauvaki suvuaineema gioonna kuaapuuya vaa ausa hanגיעaiyaki-aatama suvuai kioo varivai.

2

Ta putiraiya roosiima variaunnano Anutuugo kati

tupatupaa variraivaa ti mmivai

¹ Ngia taraa varuu suaivaki ngia hama Anutuugaa kuaivaa rikida iida mminnamminnaa maisaiyauvaa varooaara ngia vaidi putiraiya roosiima variravai. ² Ii suai ivaki ngia mmatayaa diaa aataru maisaiyauvunu vida varida ngiau aapuuvaki nuainno varuu mmagia maisaiya kieetaivaa kuaivaa rikida iiravai. Aanna makee ii kieeta ivo gioonna kuaapuuya Anutuugaa kuaivaa rikidaata hatokaiyara dioo vainoo. ³ Ta mmuakiaaya iyanikaraama varida ti iikiatau aataruuyauvaa iida ti yaata utuaannaivaugiataama ti mmammaiyauvo iikiatau aataruuyauvaatama iiravai. Ta itaama iida mmuakiaa gioonna kuaapuuya uuvaugiataama iyanikaraama iidada Anutuugo iyara nnannatoo irisai maisaivaa iya mmuuvauugiataama teeta varaarivaara variravai.

⁴ Ta itaama variaannaduata Anutuugaa boo tiraivo pinaavai vauduu ivo pinaama tiyara mmuduuya riravai. ⁵ Mmuduuya ruuvaara ta inna kuaivaa hama rikida iirama kiada ta vaidi putiraiya roosiima variaannaduu ivo tuduu Yisuu Kirisiiva putuuvakidiri diitooaanikaraama teetaata vaidi putiraiya roosiima variaannaivakidiri innanikaraama diitada karaasaya inna tasipama variravai. Anutuugo ariinoo kati ngiiyara yoketaama yaata utuuvaara ngii vitoo yoketaivau ngii yapeeravai. ⁶ Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara Anutuugo ti vitoo ngiau aapu inna tasipama kieetaya diateeraivaara ivo tuduu ta diitada karaasaya inna tasipama variravai. ⁷ Yisuu Kirisiiva putuuvaidiri Anutuugo ari mmuduuya riraivo vauvaa kooyaa ti vitairavai. Ivo tiyara mmuduuya ruoo tiyara yoketaama yaata utuovo pinaama ari vookaraivai vauvo nnaagiai mmuakiaa suiayauvakiaatama kooyaa vainaraivaara itaama uduuu ta inna tasipama karaasaya variravai. ⁸ Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tuduu Anutuugo ariinoo kati ngiiyara yoketaama yaata utuuvaara ngii vitoo yoketaivau ngii yapeeravai. Hama ngiengienoo ivaara mmoori vareeravai. Anutuugoono kati ngii miravai. ⁹ Hama ngia ivaara mmoori varaivaaraida hama ngia ngiingiiyara mannaka tiraivootainoo. ¹⁰ Anutuugo ariinoo ti iima kieravai.

Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara ta karaasaya varida vaa ivo tauraa teerama kioo mmoori yoketaivaa ta iida yoketaama variateeraivaara Anutuugo ti iima kieeravai.

Yutayaiyaata ngiari voopinnaiyaatama nuunama mmuaakaraama variravai

¹¹ Ngiingii mmatoosuaivaki hama ngii kaano kooya Yutayaiya oyaivakidiri ngii mma-teeravai. Yutayaa vaidiia ngiiyara kiaanoo: Aqaa vaidi aaya hama ngiari mmammaiyauvaa hatokeeraiyavee, kiasa kiada ngiariyara kiaanoo: Ta titi mmammaiyauvaa hatokeeraiyavee, kiasavai. Ngiari yaakuuyauvaadiri ngiari mmammaiyauvaa hatokaivaara iya itaa kua kiasavai. Ngia hama Yutayaiya oyaivakidiri diitaavai. Tuqinnama ivaara yaata utuatee. ¹² Ngia tauraa itaama varuu suaivaki ngia Yisuu Kirisiinna ngieerama variravai. Ngia voopinnaiya hama Anutuugo mmataama kioo gionna kiaapu Isarairaiya tasipama variravai. Nnaaru Anutuugo ari gionna kiaapuuya kuaivaa kiasa teerama kioo yeena rau kioovaa hama ngiiyaraatama tiravai. Ngia aa mmata aavau varuduu hama Anutuugo ngii tasipama varuduu hama ngia inna tasipama variaaraivaara faannaida variravai. ¹³ Aanna makee Yisuu Kirisiiva ngiiiki variivaara ngia tauraa inna ngieerama variaya ivo putuduu inna kiauvo tuuvaara Anutuugo ngii vitoo inna vainima ngii yapa kiasavai.

¹⁴ Yisuu Kirisiiva ariinoo itaama uuvuura aanna makee ta Yutayaiyaata ngiari voopin-naiyaatama ta mmuaakaraama ausa nuufaivaa tasipama variaunnaano. Ta nnammutuannammutuaa variaanna suaivaki ivo putuuvuura hanikia pinaavai roosiima ti tam-maivaki vauvaa ivo havarata kiooduu hama ta kava nnammutuannammutuaa roosiima variraida ta mmuaakaraama yoketaama variravai. ¹⁵ Gionna kiaapu Yutayaiyaata ngiari voopinnaiyaatama mmuaakaraama yoketaama variateeraivaara ivo Yutayaiya mmaanna tuu kuaivaa yaataroo ivakidiri kiisa kiisa aataruuyauvaa iya uuyauvaa ruga kieeravai. Ruga kioo iya tuduu mmuaakaraama ausa nuufaivaa tasipama yoketaama varida iya innara kutaavaivee tuuvaara mmuaakaraama itaama variravai. ¹⁶ Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuuvuura Yutayaiyaata ngiari voopinnaiyaatama nnammutuaa kieema varuu aataruuvaa rugeeravai. Ruga kioo Yutayaiyaata ngiari voopinnaiyaatama nuunama mmuaakaraama iya yapa kioo Anutuugaasi kuaara aataruuvaa kooyaa iya vitairavai. ¹⁷ Ngia voopinnaiya Anutuugaa ngieera variayaatama ta Yutayaiya inna vainima vari-aunnaiyaatama ivo tuoo ausa nuufaivaa varada varira mmayaaya yoketaivaa ti kiasa ti mmiravai. ¹⁸ Yisuu Kirisiiva putuuvuura ta mmuakiaaya Yutayaiyaata ngiari voop-innaiyaatama Anutuugo mmuaa Mmannaasavai ti mmivai. Ti mmiivaara ta ti Koonna Anutuugaa avuuvau nnida innaata aikiooma kua kiauunnavai.

¹⁹ Itaama vaikiai ngia voopinnaiya hama ngiari voopinnaaya roosiima vooya mmataivaki variaano. Ngia Anutuugaa gionna kiaapuuya tasipama mmaayootaaya varida Anutuugaa raunna mmaapu tuanaaya variaano. ²⁰ Anutuugoono nnau heekeeraivaa roosiima heekainoo. Ivo Yisuu Kirisiinna vuuta kuabai pinaa kiasavaa roosiivaa yapa kioo tooyataayavau kiisa kuabaiyauvaa yapaivai. Ii kuabai iyauvo inna Anutuugaa kua varada nuairiyaatama forofetiaayatamavee. Ngiitaata Anutuugo ngii vitoo iyayaa nnau roosiima heekainoo. ²¹ Kuabai pinaivaa tauraa toosa hara hanuu hara kiasavau mmuakiaa yatarivai hirikiokio voo nnau pinaavai vaivai. Kuabai pinaivo nnauvaa hara taa utiivaa roosiima Yisuu Kirisiivaano ngii utivai. Ngia yatariiyauvaa roosiima vida nuunaira nnau pinaa ari vookaraivaa roosiima Udaanga Anutuugaara variaavai. ²² Yisuu Kirisiiva ngiiiki variivaara Anutuugo ngiitaata ngiari vo gionna kiaapuuyaatama vitoo nnau pinaivaa heekeerayaama ngii yapa kioo ivaki ivo Mmannaasavai hara kioo varivai.

3

Pauruuso ngiari voopinnaiya kuaivaa kiasa mmiravai

¹ Ivaaraina na yaaku varaunoo. Na Pauruusoono Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa varee ngia voopi voopi hara kiada variaya ngii giasa ngii miaaree nookiauvaara na oovi nnau-vaki hara kiee variee yaaku varaunoo. ² Vaa ngia rikiaavai. Anutuugo kati ngiiyara yoke-taama yaata utira safu mmooriivaa kati ngiiyara ni miravaivee. ³ Anutuugo ari yaata utuu kua hataumaki vauvaa kooyaa ni giasa ni miravaivee. Vaa na ii kua ivaa kiisama fafaraa ree ngii giasa ngii miauvaivee. ⁴ Fai ngia ivaa yaarida rikiakio Anutuugo Yisuu Kirisiinnara hatauma kua tuuvaa ni giasa ni mikiai na arinaima rikiauvaara fai ngia kooyaa rikiaaravai. ⁵ Nnaaru tauraa suai hama Anutuugo ari gionna kiaapuuya ii hatauma kua ivaa kooyaa iya kiasa mmiravai. Aanna makee Anutuugo ari Mmannaasavaa kiasa mmikio ivo ari kua varada nuairiyaatama kua kiasa kookieera vaidi forofetiaayatama kooyaa kiasa mmiivai. ⁶ Ii hatauma kua ivo itaama vainoo. Ngiari voopinnaiya Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa vaa arinaima rikiaivaara iyaraata Yutayaiyaaratama Anutuugo iyara yoke-tainno ivo mmuaavaugiataama iyara yoketairavaa iya mmiivai. Ngiari voopinnaiya

mmayaaya yoketaivaa rikiada Yutayaiya tasipama Anutuugaa gioonna kiaapu tuanaaya mmuaakaraama variaavai. Anutuugo Yisuu Kirisiinnara kua kuaa teerama kioo kuaivaa Yutayaiya kuaa mmuuvaa ngiari vooipinnaiyaatama rikiada iyaata Yutayaiyaatama ii kua ivaa kaanaivaa mmuaakaraama varaavai.

⁷ Ii mmayaaya yoketaa ivaa na gioonna kiaapuuya kuaa mmilaraivaara Anutuugo ni mmataama kiooduu na inna mmoori vareera vaidivai variravai. Ivo ari yaagueeqaivaura ii mmoori ivaa kati niyara yoketaama yaata utuuvaara kati ni miravai. ⁸ Anutuugaa gioonna kiaapu mmuakiaaya ni yaataraavai. Ivaara hama Anutuugo yaata utirainno kati niyara yoketaama yaata utuoo ii mmoori ivaa ni mioo gioonna kiaapu ngiari vooipinnaiya Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa kuaa mmianeeraivaara ni mmataama kieeravai. Yisuu Kirisiinna yaagueeqaivaura kaayau ari vookara ari vookarai aataru yoketaiyauvo vaiyauvaara iya kuaa mmianeeraivaara ni mmataama kieeravai. ⁹ Anutuugo ari yaata utuu kua hataumaki vauvo kooyaa kaanaivo vainaraivaara gioonna kiaapu mmuakiaaya kooyaa kuaa mmianeeraivaara ni mmataama kieeravai. Anutuugo mmuakiaa mmilinaiyauvaa iiraivoono tauraa varuu mmuakiaa suaiyauvaki ii hatauma kua ivaa hatauma kieeravai. ¹⁰ Aanna makee ta variaunna suai aavaki ta ausa hanigieeraiya Anutuugaa tinni yoketaa ari vookaraiyo vaiava kooyaa aangeraiya kieetaiya yaagueeqama ngiau aapu variyai vitaikiari arinaima teeda rikiateeraivaara Anutuugo tauraa ii hatauma kua ivaa hatauma kieeravai. Ta vaa ausa hanigiaunna gioonna kiaapuuya iikiaunnaivaudiri iya teeda arinaima rikiaravai. ¹¹ Tupatupaa ari yaata utira kuaivo kooyaa vakiaiveera ivo itaama iiravai. Ivo ari yaata utuu kua kaanaivaa ti Udaanga Yisuu Kirisiinna mmataaya titaa kiooduu tuoo kooyaa variravai. ¹² Ta inna tasipama varida innara kutaavaivee kiaunnaivaara hama ta aatuuraida kati Anutuugaata yaagueeqama kua kiaunnaano. ¹³ Ivaaraina na yaagueeqama ngii giaa ngii miee kiaunoo: Na ngiiyara mmamma nni-itaraiava varauvaara Anutuugaa kuaivaara sa ngii pirisainai ngia yaata utida kiatee: Ta pikiaaravee, kiatee. Na ngiiyaroo tiee mmamma nniitaraeraivaa varee aavaki variaunoo. Na itaa kua kiaunoo.

Ngia Epesiisaiya Yisuu Kirisiiva ngiiyara mmuduuya ruaivai

¹⁴ Anutuugo itaama tiyara yoketaama uuvaara ni ausa mmuduuyaivo hanigiaikiari na ti Napoonnaata kua tiee yaaku varaunoo. ¹⁵ Mmuakiaa gioonna kiaapu mmataaya vari-aiyaata ngiau aapu variyaiyaatama iya oyaiyauvo Anutuugaasidiri tiiravai. ¹⁶ Ivo ari oyai yoketaa ari vookarai vakidiri ari Mmannaivaava tino too ngii aakiyaiyauvaki yaagueeqama suvuai kioo varinai rikiada ngia yaagueeqama ari vookaraama variaaraivaara na yaaku varaunoo. ¹⁷ Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kuaivaara ivo ngii aakiaana nnau roosi-ima hara kioo variaiveeraivaara na yaaku varaunoo. Anutuugaa mmuduuya rira oyaiyo yaagueeqama ngii aakiaana vainai ngia ivau yaagueeqama variateeraivaara na yaaku varaunoo. ¹⁸ Yisuu Kirisiinna mmuduuya riraivo pinaa ari vookarai vakia roo saivai saivai hokobavai vioo verepi hokobavai vioo mmeepi hokobavai hama araivootainaravai. Ngietaama mmuakiaa Anutuugaa gioonna kiaapuyaatama ivaa tuqinnama teeda riki-araivaara na yaaku varaunoo. ¹⁹ Ta gioonna kiaapu mmataaya diaa mmuakiaaya hama ta yopeema Yisuu Kirisiinna mmuduuya rira oyai pinaa ari vookarai vaava tuqinnama teeda rikiaunnava. Ngiengienoo ivaa tuqinnama teeda rikiaraivaara na yaaku varaunoo. Fai itaikio yaagueeqa yoketaivo Anutuugaaki suvuai kioo vaivo ngii aakiaa mmuakiaayauvaki suvuainaraivaaraatama na yaaku varaunoo.

²⁰ Anutuugo ari vookarai varinoo. Ta yaata utira kuaivaatama ta inna yaparaira kuaivaatama ivo rikioo iyauvaa iinno tiyara yaata utuoo vooyauvaatama iva iinreee kuaa fai aikiooma iinaravai. Inna yaagueeqaivo ti aakiyaiyauvaki iinno varivai. Ii yaagueeqa ivaadiri ivo fai aikiooma iinaravai. ²¹ Anutuugo Yisuu Kirisiinna tuduu gioonna kiaapu-uyara putuuvaara vaa ausa hanigieeraiya tupatupaa Anutuugaa nnutuuva ngiau aapu yapa kikio itaavai nnaasu vakia roo vioo vioo mmannammanna vakiaivee. Kua kutaa.

4

Yisuuva ti kieetavai varikiari ta inna yuku yaaku mmammaya variaunnava

¹ Na Udaanga Yisuuunna mmoori varaivaara iya oovi nnauvaki ni yapooovono aa na tinara kua aavaa na yaagueeqama tinai rikiatee. Anutuugo ngii maavee tuu suaivaki yoketaa aataru safuuma ivo ngii vitavau safuuma ivau nookiatee. ² Sa ngiiingiiyara man-naka tida variatee. Mmannammanna tirooma adida varida ngii seenaiyara tuqinnada yamaa kua yamaa kua iyaata tida maisa kuaivaa ngii tikiainnaata rikiadaata yaagueeqama variatee. Ngiingiiyara ngiiingiiyara mmuduuya ruaivaara ngiiingii tasipa ngiiingii tasipama mmoori varaatee. ³ Mmannasa Yoketaivoono ngii tasipama varikiari ngia mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada yoketaama variaavai. Ngia itaama ausa nuufaiavaa tasipama

varida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varaa aataruuvaara yaata utida mmannammanna iikiatee. ⁴ Ngia vaa ausa hanigieeraiya Anutuuoqo taikiai mmuaakaraakiaaya variaano. Mmuaa Mmannasa Yoketaivoono ngii aakiaana varinoo. Anutuuoqo ngii maavee tikiai ngia innasi kuaaree kiaa faannakiaa aataruuvoo mmuaa aataruvai vainoo. ⁵ Mmuaa Udaanga Yisuu Kirisiiva varinoo. Ngia innara kutaavaivee kiaivo mmuaa aataruvai vainoo. Nnoori apira aataruuvoo mmuaavai vainoo. ⁶ Anutuuoqo ari mmuaavai variivoona ta mmuakiaa gioonna kiaapuuya ti Napooava varinoo. Ivoono Udaangavai varioo mmuakiaayara hatatunno varioo ari yaagueeqaivaa iya mmiivaara iya inna mmooriivaa iikiaano. Inna Mmannasaivo mmuakiaaya aakiaiyavuki varinoo.

⁷ Itaama vaikio Anutuuoqo vo mmoori vo mmooriyauvaa varaateera yaagueeqa ari vookaraivaa mmuaavai mmuaavai ti mmivai. Yisuu Kirisiinnasi vai yaagueeqa yoke-taivakidiri ivo ti mmiataikio kati ti mmivai. ⁸ Ivaara Anutuuoqaa kua fafaaraivo vainoo tinoo:

Ivo ngiau aapu vuu suaivaki
gioonna kiaapu tauraa oovi nnauvaki yapa kiooya
vitoo ari tasipama kioo
ari yaagueeqa yoketaivaa
gioonna kiaapuuya kati mmiravaivee.

Anutuuoqaa kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. ⁹ Ivo ngiau aapu kuainoo kiaa kua oyaivo dee kuavainno vainnee? Oyaivo ataama vainoo. Ngiau aapu vuuvoono vaa tauraa ngiau aapuuvakidiri tiiravai. Ivo ta mmatayaiya maisama variaanna aakiaivaki tiiravai. ¹⁰ Mmatayaa tuuvoono kava vara ranoo ngiau aapu viravai. Vioo ngiau aapuuvaa yaataroo ngiau aapu tuanaivaki viravai. Ari yaagueeqaivo ngiau mmata mmuakiaavai suvuakuaiveeraivaara ivo ngiau aapu tuanaivaki viravai. ¹¹ Ivoono yaagueeqa yoketaivaa gioonna kiaapuuya kati mmiravai. Ivo yaagueeqaivaa vooya mmi kioodoo kua varada nuaira aataruuvaa iiravai. Vooya yaagueeqaivaa mmi kioodoo kua kiaa kookieera forofetaiya aataruuvaa iiravai. Vooya yaagueeqaivaa mmi kioodoo mmuakiaavai varada vo yoosinna vo yoosinnaiyavuki nuaida kiaa mmira aataruuvaa iiravai. Vooya yaagueeqaivaa mmi kioodoo gioonna kiaapuuya tasipama varida kua kiaa mmira aataruuvaa iiravai. Vooya yaagueeqaivaa mmi kioodoo vitaira aataruuvaa iiravai. ¹² Anutuuoqaa gioonna kiaapu mmuakiaaya teerama kiada iya Anutuuoqaa mmooriivaa varaaraivaara Yisuuva yaagueeqaivaa itaama iya mmiravai. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisi-innara kutaavaivee kiaya yaagueeqama variaaraivaara ivo yaagueeqaivaa itaama iya mmiravai. ¹³ Ta itaama inna yaagueeqaivaura mmooriyauvaa iima rada vidada mmuaa ausavai varada Anutuuoqaa Mmaapuuvaaara kutaavaivee kiaravai. Kiaa kiada innara mmuaa yaatavai utaaravai. Ta itaama mmooriyauvaa iima rada vidada koovayaida Yisuu Kirisiiva yoketaama varineema teeta itaama innanikaraama variaaraivaara iiki-aaravai. ¹⁴ Ta koovayaida itaama innanikaraama varida hama ta nnaakaa kiisaiya roosiima variaaravai. Ta hama iya roosiima muaraagaida unnakua tira vaidiyya unnakua kuaivaa rikiaaravai. Unnakua tira vaidiyya gioonna kiaapu vooya ngiari yaata utuaa kua nnamari kuaivaa kiaani iya rikiaada haruruavai. Nnoori pinaivo rubaayoonno vioo kanuuvaa hanigiaanigieeraivaa roosiima iya unnakua tiraiya kuaiyauvaa rikiaada iya nnaagiauvaa kuaavai. Yuunna pinaivo sainaidi sainaidiri ngioo kanuuvaa utu koroonno feeneeraivaa roosiima iya unnakua tiraiya kuaiyauvaa rikiaada haruruavai. ¹⁵ Ta mmoori yoketaiyauvaa iima rada vidada ta hama iya roosiima muaraagama variaaravai. Ta gioonna kiaapuuyara mmuduuya rida kua kutaivaa iyaata tida Yisuu Kirisiiva ti kietavai variivaa roosiima ta innanikaraama varida inna aataru mmuakiaavai iima rada vidada yookeekiaaravai. ¹⁶ Ivo kietavai roosiima varikiai ta inna yuku yaaku inna avu yaata mmuakiaa mmammavai roosiima mmuaannannuuma variaunnavai. Ti yuku yaaku ataiyauvo nuunainno mmuaakarai mmammavai vaineema vaa ta ausa hanigieeraiya itaama variaunnavai. Ti yuku yaaku ataiyauvo yoketaama vaikiai ta yookeekiaunnaneema vaa ta ausa hanigieeraiya titiyara titiyara mmuduuya rida yoketaama varida yaagueeqakiaunnavai.

Vaa ausa hanigieeraiya karaasa aataruuvau variatee

¹⁷ Itaama vaikio Udaanga Yisuuva ni tikiai na yaagueeqama ngiita kua tiee ngiita ataa kua tinaravee. Ngia sa sabi kava vaidi voopinnaiya kumimakama rada nuairaiya roosiima nookiatee. Iya yaata utiraivo kuminayaa mmanna yaata utuaavai. ¹⁸ Iya yaata tinniyauvo heenaivaki nuaida aatarura kumimakairavaa roosiima vainoo. Iya hama tuqinnama teeda rikiaavo iya ausaiyauvo yaagueeqaivaara hama iya Anutuuoqasidiri yoketaama variraivaa vareerama kiada variaavai. ¹⁹ Iya mminnamminnaa maisa vareeraivakira nnaasu vida ngiari mmammaiyauvaara nnaasu yaata utida makemakee sabi nuaira

aataruuvaa iida ari vookara ari vookarai maisai aataruuyauvaa nnaasu iikiaavai. Iida varida hama iyauvaara iya mmamma maisakiaavai.

²⁰ Iya itaama iikiaa aataruuyauvaa hama ngia Yisuu Kirisiinnasidiri rikiada iikiaavai. Yisuunna aataru ari vookaraivaa ngia iikiaavai. ²¹ Vaa ngia innara rikiada inna nnaagiai vira gionna kiaapuya varuduu vooyaano vaa Yisuunnaki vau kua kutaivaa ngii gaa ngii muduu ngia rikieeravai. ²² Ivaara ngiingii mmamma iira eenanaa aataruuvaa pikiaatee. Ii aataru ivo ngii puaisa utuduu ngia tauraa varuu aataruuvo ari vookarairavai. Ngii mmamma eenanaivo iikiatairaivo ngii unnakua tuduu ngia vaidi putiraiya roosiima putuaara iida variravai. ²³ Ngii aakiyaiyauvaata ngii yaata tinniiyauvaatama hanigia kiada karaasaya variatee. ²⁴ Vaidi karaasivaa Anutuugo ari roosiima iima kiaikio vaivaa vara uyu kiada vaidi tuanaaya variatee. Fai ngia itaida ngii seenaiya tasipama yoketaa safu tuanaa ari vookaraiya variaaravee.

²⁵ Ngia itaama variaivaara sa unnakua kiatee. Ngia mmuaakaraama Anutuugaa raunna mmaapu tuanaaya variaivaara ngii seenaiyaatama kua kiaaree kiaa kua kutaivaa kiatee. ²⁶ Fai ngii ausaiyauvo ngii nnannateenai sa ivaudiri mminnamminnaa maisaiyauvaa varaatee. Sa ngii seenaiyara ngii ausaiyauvo nnannateenono suaivo haatapaivee. Akiairaama iyaata kua yoketaama kiatee. ²⁷ Sa Sataangaa kuaivaara muaraagakiatee. ²⁸ Tauraa varioo mmuara raira vaidiiivoono mmuara raira aataruuvaa pikiaatee. Pikioo ari yaakuuvaitanaadiri yaagueeqama mmoori varano mminnamminnaiyauvo innasi suvuaino too ari seena kumina hama mminnaataiya saivai mmiaivee. ²⁹ Sa ngii avaiyauvakidiri kua maisa vooyauvai kiatee. Kua yoketaiyauvaa nnaasu kiatee. Gionna kiaapu muaraagama variayaa yaagueeqama variaaraivaara yamaa kua yamaa kua iyaata tida kua yoketaiyauvaa nnaasu kiatee. Gionna kiaapuuya ngii kuaivaa rikiada yoketaama variaaraivaara kua yoketaiyauvaa nnaasu kiatee. ³⁰ Sa ngia vo mmoori mmuaararai voovai iida varida Anutuugaa Mmanna Yoketaivaa mmuaararivaa mmiatee. Vaa Anutuugo ngii mmataama kiaivaara ivo Mmanna Yoketaivaa ngii mivai. Fai sui nnaagiai ivo ngii vitanai ngia inna gionna kiaapu tuanaaya mmamma dummukiara variaaraivaara ivo Mmanna Yoketaivaa ngii mivai. ³¹ Ngia ngiingii ausa kapikarai mmuakiaayauvai pikiada ausa nniitareera buuru tiraivaatama pikiada kua yaagueeqa tida tomedaira kuaivaa tiraivaatama pikiada nniiki tomedaida variraivaatama pikiaatee. ³² Ngia ngiingiiyara ngiingiiyara mmoori yoketaivaa iida ngiingiiyara ngiingiiyara boo kiatee. Anutuugoono Yisuu Kirisiiva putuuvaaara ngii mminnamminnaa maisaiyauvaara hama yaata utirainno rugaivaivee. Ivaa roosiima ngiingii seenaiya mminnamminnaa maisaiyauvaara sa yaata utiraida ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa ngiingii mmi ngiingii mmiikiatee.

5

Ta mmeekiaivau nnaasu hara kiada variaaravee

¹ Anutuugo ngiiyara mmuduuya ruaiivaaraida ngia inna uru nnaakaraya variaano. Ngia itaama inna nnaakaraya variaivaara ivo varineema ngieetama itaama hara kiada variatee. ² Ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya rida variatee. Nnaaruaiya ngiir mminnamminnaa maisaiyauvaara puara sipisipaiyauvaa kati Anutuugaa hudooduu suuda yoketaivo vuvaa Anutuugo rikiooduu inna yoketairavai. Yisuu Kirisiiva tiyara mmuduuya ruoo kati ti mminnamminnaa maisaiyauvaara putuduu Anutuugo toduu inna yoketairavai. Itaama vaivaara Yisuu Kirisiiva tiyara mmuduuya ruaineema ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya rida varida variatee. ³ Ngia Anutuugaa gionna kiaapuya variaivaara sa maisa aataruuvaa iikiaaraivaara ngiingii kiaa mmi ngiingii kiaa mmiida varida kua kiatee. Sa sabi nuaira aataruuvaaaraata maisama yaata utiraivaaraatama kua tida sa ari vo gionna kiaapuuya mminnamminnaiyauvaara ngii varaata varaataira aataruuvaaaraatama kua kiatee. ⁴ Sa kuu kuaaru tomedaira kuaivaa tida sa sabi kuaivaatama tida sa isareera kua maisaivaatama kiatee. Anutuugaa gionna kiaapuuya hama itaama kua kiaavai. Ngia iqitaa kua kiaa aataru ivaai pikiada Anutuugaata kua yoketaivaa kiatee. ⁵ Vaa ngia aa kua aavaa arinaima rikiaavai. Gionna kiaapu voovoono sabi nuaira aataruuvaa inno maisama yaata utuoo ari vo gionna kiaapuuya mminnamminnaiyauvaara inna varaataivoono fai hama Anutuugoota Yisuu Kirisiivaatama gionna kiaapuuyara dira yosinnaivaki vioo innani teerama kaiyauvaa varaananaravai. Ari vo gionna kiaapuuya mminnamminnaiyauvaa taikio inna varaataira aataruuvo inna unnakua anutuuvaaara ausa mmuduuya mmiraivaa roosiivai. ⁶ Gionna kiaapu vooya sabi kuaivaa tida ngii unnakua tikiyai sa iya itaa kiaa kuaivaa rikiaatee. Gionna kiaapuuya itai kuaiyauvaa rikiada Anutuugaa kuaivaa rikiadaata hatokaivaara fai inna nnannateeraiyo iyasi nninaravee. ⁷ Itaama iikiaa gionna kiaapuuya sa iya tasipama nuaida iikiatee. Iya pikiaatee.

⁸ Ngia nnaaru upisiivaki variravai. Aanna makee ngia Udaanga Yisuu Kirisiinna gionna kiaapuya vairaivaara ngia mmeekiaivau hara kiada variaano. Ivaara gionna kiaapuyaa mmeekiaivaki variraiyanikaraama hara kiada variatee. ⁹ Fai ngia mmeekiaivau varikioonno ari vookarai variraivo ngiisi vainai teeda fai ngia yoketaama varida aataru safuuvau nuaida kua kutaivaa kiaravaivee. ¹⁰ Ngia ngiingii variraiyauvaara yaata utida Udaanga Yisuu Kirisiinna yoketai aataruuvaa iikiaavo inna yoketairivaara arinaima teeda rikiada ivaa nnaasu iikiatee. ¹¹ Gionna kiaapu vooya kumina mminnaa upisiivaki vai mmooriyauvaa iikiaiya sa ngia iya tasipama iikiatee. Iya itaama iikiaa aataruuvaa ngieenoo mmeekiaivau yapa kikio kooyaa vakiaivee. ¹² Iya haumaki itaama iikiaa aataru maisaiyauvaara hama ta ivaara ti kua kiatainoo. Fai ta ivaara tikio too ti mmamma maisainaravai. ¹³ Mmuakiaa aataruuyauvo mmeekiaivaki vaino fai oyaiyauvo kooyaa vainaravai. Kooyaa vaino too fai iyauvakidiri mmeekiaivo aikiooma taanaravai. ¹⁴ Ivaara vaidi voovoono tauraa tunoo:

Vuru nnaamuru-o, diitaanee.

Putuannaivakidiri diitaanee.

Diitano Yisuu Kirisiinna mmeekiaivo

iyaa taanaravaivee.

Ivoono itaa kua tiravai.

¹⁵ Ivaaraida ngiingii variraivaara tuqinnama haitatuukiatee. Sa vaidi kumimakaiya roosiima hara kiada variatee. Vaidi tinni ruaiya roosiima hara kiada variatee. ¹⁶ Aa suai ta variaunna suai aavaki kaayau mminnamminnaa maisaiyauvo ti suvuainoo. Ivaaraida Anutuugo aataruuvaa ngii vitainai rikiada inna mmooriivaa makee tinai iikiatee. Sa pikiaatee. ¹⁷ Itaama vai aataruuvoo vainai sa ngia ivaara kumimakaida variatee. Anutuugo yaata utuoo ngii miaramiaraa ngii mii mmooriivaa tuqinnama teeda rikiaraivaara mmoori varaatee.

¹⁸ Sa kapika nnoori vuainaivaa nneeda kumimakaida variatee. Fai ngia itaikio ngii variraivo koonnainaravai. Ii aataru ivaa pikiaada Mmannasa Yoketaivaara iikio ivo ngii aakiaana suvuakiaivee. ¹⁹ Anutuugaa kuaivaata inna kuaruuvataama ngiingii kua mmi ngiingii kua mmiikiatee. Ngiingii ausaiyauvaki Udaanga Yisuu Kirisiinnara ngii yoketaivai kua yoketaivo ngiiki vaivaa tasipama innara kuaruuvaa kiatee. ²⁰ Mmuakiaa suai mmuakiaa aataru mmoori mminnamminnaiyauvaara yoketaayauvaivee nnaasu kua kiada ngii Gionna Anutuugaa kua mmiatee. Ngii Udaanga Yisuu Kirisiinnara yaata utida itaama kua mmiatee.

Pauruuso nnaata vaatiiyara tiravai

²¹ Vaa ngia Yisuu Kirisiinna kuaivaa rikiada inna mmemmaana kuaivaara ngia ausa hanigieeraiya ngiingiiyara ngiingiiyara yaata utida ngiingii kuaiyauvaa rikiada iikiatee.

²² Ngia gionna vaa vaati vareeraiyaso, ngia Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa rikiada inna mmemmaana kuaaneema ngiingii vaatiiya kuaiyauvaa rikiada iikiatee. ²³ Yisuu Kirisiiva vaa ausa hanigieeraiyara dirayaama vaidiyya ngiari nnaataiyara dida vakiaavai. Yisuu Kirisiiva ariinoo gionna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya vitoo yoketaivau yapaivai. Vaa iya inna yuku yaaku inna mmamma mmuyai mmuakiaavai roosiikiaavai. ²⁴ Ivaaraida vaa ausa hanigieeraiya Yisuu Kirisiinna kuaivaa rikiada iikianeema gionna vaa vaati vareeraiya ngiari vaatiiya kua mmuakiaayauvai rikiada iikiatee.

²⁵ Vaidi vaa nnaata vareeraiyaso, Yisuu Kirisiiva vaa ausa hanigieeraiyara mmuduuya ruaineema ngiingii nnaataiyara mmuduuya ruatee. Yisuu Kirisiiva vaa ausa hanigieeraiyara pinaama mmuduuya ruoo iyara putiravai. ²⁶ Ivo itaama uvaara gionna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya nnooriivoono iya mmammaiyauvaa finirayaama Anutuugaa kuaivoono iya aakiaiyauvaki fini kioodoo iya yoketaama varida Anutuugaa gionna kiaapu tuanaaya variravai. ²⁷ Yisuu Kirisiiva gionna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya teenai iya yoketaa tuanaaya inna avuuvau variateeraivaara ivo iyara putiravai. Iya mmammaiyauvunu teeganaaganainno taminnunnaunnuunno vairaiyauvoota ari vookarai mminnaa itaiyauvootama iyayaa vaiyauvaa roosiima iya aakiaiyauvaki sa mminnamminnaa maisaiyauvo vakiaiveeraivaara ivo iyara putiravai. Vaa ausa hanigieeraiya yoketaa tuanaa hama mminnamminnaa maisaataiya varikio sa maisa mminnamminnaa vooyauvai iyasi vakiaiveeraivaara ivo iyara putiravai. ²⁸ Ivaara vaidiyya ngiari mmammaiyauvaara tuqinnaaneema ngiari nnaataiyaraatama tuqinnada iyara mmuduuya ruatee. Vaidi voovoono ari nnaataivaara mmuduuya ruaiivoono inna ariiyaraata tuqinnoo mmuduuya ruaiivai. ²⁹ Hama vaidi voovoono ari mmammaivaara inna pirisaivai. Ivo makemakee varioo yeenna nnoo ari mmammaivaara tuqinnaivai. Mmuakaraama Yisuu Kirisiiva vaa ausa hanigieeraiyara tuqinnaivai. ³⁰ Ta Yisuu Kirisiinna yuku yaaku mmamma mmuyai mmuakiaavai roosiikiaunnaivaara ivo ti tuqinnaivai.

³¹ Nnaata vaati vareera aataruuvaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Ivaara fai vaidiivo ari kaano koovaitana pikioo nnaataivaa varoo inna tasipama mmuaakaraivaitana variaaravaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. ³² Ii kua fafaara ivaki kua kutaa ari vookaraivo haumaki vainoo. Na oyaivaara yaata utuee rikiaunoo. Ii kua ivo Yisuu Kirisiinnaraata vaa ausa hanigieeraiyaraatama tiivai. ³³ Ii kua ivo ngiiyaraatama tiivai. Mmuakiaa vaidi nnaata vareeraiya ngiingiiyara tuqinnaaneema ngiingii nnaataiyaraatama tuqinnada mmuduuya ruatee. Mmuakiaa gioonna vaa vaati vareeraiya ngiingii vaatiya avaiyauvaa rikiaatee.

6

Pauruuso nnaakaraiyaraata ngiari kaano kooyaraatama tiravai

¹ Nnaakaraso, ngia ngii Udaanga Yisuu Kirisiinnara mmuduuya ruaivaara ngii kaano kooya avaiyauvaa rikiaada iikiatee. Ii aataru ivo yoketaa aataruvai. ² Anutuuqoo mmaanna tuu kua voovai tunoo: Ai kaano koovaitana avaivaitana arinaima rikiee iikiane. ³ Ivo tauraa mmaanna tuu kuaivaa itaa kua tioo kua kiaa teerama kioovaatama ataa kua tunoo: A mmatayaa yoketaama variee hokobama varinaraivaara ai kaano koovaitana avaivaitana arinaima rikiee iikiane. Ivo itaa kua tiravai.

⁴ Ngia kaano kooyaso, sa kuminayaa ngiingii nnaakaraiya tikiai iya ngiiyara nnannataatee. Tuqinnama iyara haitatuuda Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa iya kiaa mmiatee.

Pauruusoona sikaunnaadiri yookairaiyaraata ngiari haitaturaiyaraatama tiravai

⁵ Sikaunnaadiri yookaama kiaani mmoori vareera gioonna kiaapuuyaso, mmatayaa diaa vaidi ngii haitaturaiya avaiyauvaa tuqinnama rikiaada iikiatee. Ngia koonnama mmooriyauvaa iivoora tida ivaara yaata utida aatuuda biribiriira tasipama iya avaiyauvaa rikiaada iikiatee. Ngia Yisuu Kirisiinna kuaivaa rikiaada iikianeema iya kuaivaa mmuaa yaatavai rikiaada iikiatee. ⁶ Sa iya ngiiyara yoketaa kuaivaa kiaaraivaara nnaasu iya avuuyauvunu mmooriivaa iikiatee. Yisuu Kirisiinna mmoori vareera gioonna kiaapuuya varida Anutuuqoo yaata utirivaugiataama ngiingii mmamma mmuyai mmuakiaayavai inna mmida iikiatee. ⁷ Sa vaidiyyara nnaasu yaata utida iikiatee. Udaanga Yisuu Kirisiinnara sirigaida varida inna mmooriivaa iikianeema ngiingii mmooriyauvaa iikiatee. ⁸ Vaa ngia rikiaavai. Udaanga Yisuu Kirisiiva mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai yoketaa mmooriyauvaa iikiaiyyauvaa irisaiyyauvaa iya mminaravai. Fai ivo sikaunnaadiri yookaama kiada viteera gioonna kiaapuuya mmioo kati ngiari yaata utirivaugiataama nuairiyyaatama mmuaakaraama mminaravai.

⁹ Mmoori vareeraiya haitaturaiyaso, ngii mmoori vareeraiya ngiiyara yoketaakiateera aataruuvaava iikiaivaara yaata utida ngieeta iyara yoketai aataruuvaava iida iyara yoketaakiatee. Sa iya aatuukiateera kuaivaa iya kiatee. Sa iyara ngii nnannateenai iikiatee. Vaa ngia rikiaavai. Mmuua haitaturavoono ngiau aapu variivoono ngiiitaata ngii mmoori vareera gioonna kiaapuuyaatama haitatuuvai. Ivoono mmuakiaa gioonna kiaapuuyara mmuaa aataruvai iivai.

Anutuuqaa rapira mminnaa mmuakiaayavai varaatee

¹⁰ Aa nnaagiai kua aavaata rikiaatee. Udaanga Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara yaagueeqama varia rada vidada yaagueeqama nnaasu variatee. Ivo yaagueeqa ari vookaraivaa ngii minai varada yaagueeqama variatee. ¹¹ Mmuakiaa rapira mminnaiyauvaa Anutuuqoo ngii miyyauvaa varada uyuatee. Varada uyida raida fai ngia Sataangaa unnakua mmoori maisaiyyauvaa hama iirama kiada yaagueeqama diaaravai. ¹² Hama ta vaidi mmatayaiyaata rapuaunnaano. Ta Sataangaa mmagia maisaiya ngiau aapu variyaiyaata rapida iya kietaiyaatama rapida ari vo kietaya aa upisiivo vai suai aavaki variyaiyaata rapuaunnaano. ¹³ Ivaara Anutuuqaa rapira mminnaiyauvaa aanna makee varaatee. Fai ngia itaama teerakio maisa suaivo nnina teeda fai ngia ngii nnammutuayaata rapida yaagueeqama dida vakiaaravai. Fai ngia iyaata rapidada rikikio ngii pirisainainnaata fai homo ngia yaagueeqama dida vakiaaravai.

¹⁴ Ivaara teerada yaagueeqama diatee. Ngii ootitaiyauvunu vaua roosiima kua kuitavaa rammuatee. Ngii nniriyyauvunu yaagueeqa kapaaqivaadiri iima kioovaa roosiima safuuma variravaa yapaatee. ¹⁵ Ngii yukuuvaitanau yuku nnaba roosiima mmayaaya yoketaivaudiri ausa nuufavaa vareera aataruuvaava teerama kiada nuaida varida kua mmiaaraivaa uyuatee. Ivaava uyida yaagueeqama diatee. ¹⁶ Mmuakiaa suai okoovaa rau hiri kiada vairavaa roosiima Anutuuqaa kutaavaiivee kiatee. Fai ngia itaikio mmuakiaa kua maisaiyyauvaa vaidi maisaivo ikia tai veevavaa roosiima ngiiyaa haanara iinai ngia iyaadiri rasuuma kiaaravai. ¹⁷ Ngii kietavau tommeekavaa yapeeravaa roosiima Anutuuqoo ngii vitoo yoketaivau yapaanara kuaivaa rikiaada varaatee. Ngia rapira paipa avakaravaa Mmanassa Yoketaivo ngii miivaa varaatee. Anutuuqaa kuaivo inna ngii

paipayauvaivee. ¹⁸ Anutuuqaa rapira mminnaiyauvaa varada yaaku vareeraivaatama tasipama iikiatee. Anutuugo ngii tasipaiveeraivaara yaaku varada inna yaparakiatee. Mmuakiaa suai Mmannasa Yoketaivo ngii giaa ngii miivaugiataama yaaku varaatee. Ivaara tuqinnama haitatuuda sa Anutuuqaa mmooriivaa pikiaatee. Anutuuqaa gioonna kiaapu mmuakiaayara makemakee yaaku varaatee. ¹⁹ Ngia niyaraatama yaaku varaatee. Yaaku varakio Anutuugo kuaivaa ni avaivaki yapa kinai fai na hama aatuurama kiee yaagueeqama kiee mmayaaya yoketaivo haumaki vaivaa kooyaa tinaravai. ²⁰ Na ii mmayaaya yoketaa ivaa kiaa kookieema kiee kiauvoono aanna makee na oovi nnauvaki variaunoo. Itaama vainai na aatuuvoora kiaa yaaku varakiai na yaagueeqama kiee mmayaaya yoketaivaa tinaravaivee.

Pauruuso gioonna kiaapuuya nnaagiai boo tiraivaa kiaa mmiravai

²¹ Tukikiiva ti seena tuanaa ta innara mmuduuya ruaunnaivovee. Ivo Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaa yaagueeqama iivoono mmuakiaa mmoorivai na datadataama variee iikiauuaa ngieetaatama rikiaateeraivaara ivo ngiisi vioo ngii giaa ngii minaravai. ²² Ivaara na inna titano ngiisi kuanaravee. Ngiisi vioo ta mmuakiaaya yoketaama variateeraivaara na inna titano ngiisi kuanaravee.

²³ Ti Napoova Anutuugoqoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama ngiari ausa nuufaivaitanaata ngiari mmuduuya riraivaitanaatama mmuakiaa vaa ausa hanigieeraiya mmikiai ivaitanaara kutaavaivee kiateeraivaara na yaata utuaunoo. ²⁴ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara pinaama mmuduuya rida hama mmuduuya riraivaa pikiaiya Anutuugo kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo iya tasipama vakiaivee.

Pauruusoono aa yanaa aavaa Piripii varuuyani reeravai

Pauruuso ariinoo tauraa mmayaaya yoketaivaa Piripii varuuya kiasa mmuduu iya ausa hanigia kiada variravai. Iya mmataivaa Roomaa kieetaivoono utuu mmataivaa nnutuuvo Maketoniaa. Aa yanaa aavaa oovi nnauvakidiri Aposoroo vaidi Pauruuso varioo reeravai. Ausa hanigioo vooya innara oooqoo tuuvaaraata Piripii vaa ausa hanigia kiada nuunaayaki unnakua aataruuyauvo vauyauvaaraatama Pauruusaa ausaivo mmuaarareeravai. Ausa mmuaararoonnaata Pauruuso Yisuunnara yaagueeqama kutaavaivee tuuvaara sirigainno yaagueeqama variravai. Piripii varuu vaa ausa hanigiooya sirigaida yaagueeqama varida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada iya ausaiyauvo mmuaararooduaata mmannammanna yaagueeqama Yisuunnara kutaavaivee kiasa kiada yoketaama variateeraivaara Pauruuso aa yanaa aavaa reeravaivee.

¹ Na Pauruusoono aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Ti seena vaidi Timotiiva ni tasipama varikiyai na fafaarakiaunoo. Ta taaravaitanaano Yisuu Kirisiinna mmooriivaa vareera vaidivaitana variaunnaano. Mmuakiaa Anutuugaa gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiasa kiada yoosinna Piripii variyaiyani na aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Ngiiniinatama ngiiyara haitatuura vaidiyaniatama iya tasipama mmoori variyaniatama na aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

² Ti Napooa Anutuugoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati ngiiyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufavaitana ngii mida nnaasu variateeraivaara ta yaata utuunnaano.

Pauruuso gioonna kiaapu Piripii varuuyara

yaaku vareeravai

³ Mmuakiaa suai na ngiiyara yaata utuee ngiiyara yaaku varee ni Anutuugaara yoketaavee kiauvai. ⁴ Mmuakiaa suaivaki na ngii mmuakiaayara yaaku varauko ni ausaivo kaayauma sirigaivai. ⁵ Na tauraa ngii tasipama mmooriivaa varee mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miaa suaivakidiri ngieeta neetama vara rada nmidada aanna makeennaata varannaivaara na ngiiyara yaaku varauko ni ausaivo pinaama sirigaivai. ⁶ Vaa na aa kua aavaa arinaima tee rikiauvai. Anutuugo tauraa mmoori yoketaivaa ngii aakiaiyauvaki iivoono fai mmannammanna iinnonno Yisuu Kirisiiva kava tiinara suaivaki fai iima taikaanaravai. ⁷ Na mmannammanna ngiiyara pinaama mmuduuya ruauvaara na itaama ngiiyara yaata utuauvo inna safuuvai. Mo na kati nuaina mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya yaagueeqama kiasa mmiaaduu rikiada vooyaano ivaara kutaavaivee kiasa kiada yaagueeqama varuduu vooyaano ivaara oooqo tuduu na safuuma iya kua irisaivaa tiravai. Ii suai ivakiaatama na makee oovi nnauvaki variuu suaivakiaatama ngia mmuakiaaya ni tasipama mmoori varaavai. Ivaara Anutuugo kati niyyara yoketaama yaata utuoo ngiiyaraatama kati yoketaama yaata utivai. ⁸ Boo, ngia mmuakiaaya ngiiyara na pinaama ni ngiiyaraikio ni ausaivo pinaama ngiiyara ratainoo. Ni aakiaivaki itaama vaivo Yisuu Kirisiinnakidiri nniivai. Na kua kutaivaa itaa kua kiauvaava vaa Anutuugo ni taivai.

⁹ Na aa kua aavaa ngiiyara ataama yaaku varaanaaravee. Ngii mmuduuya riraivo fai vioo vioo pinaavai vainai ngia mmuakiaa aataru kuaiyauvaa tuqinnama teeda rikiada ivaara safuuma yaata utuuaravee. ¹⁰ Ngia yoketaama varira aataruuvuura arinaima teeda rikiada yoketaavaivee kiateeraivaara na itaama ngiiyara yaaku varaunoo. Fai ngia itaama varida iidada Yisuu Kirisiiva kava tiinara suaivaki ngia yoketaama varida hama ngii haruriraivaa irisaivooutainaravai. ¹¹ Fai ngia itaikiokio aataru safu tuanaivaa Yisuu Kirisiiva ariinoo ngii miivo fai ngii aakiaiyauvaki suvuainai rikiada ngia iikiaravee. Fai ngia itaama iikio Anutuugaa nnutuuvo ngiauu aapu vinai gioonna kiaapuuya innara kua yoketaivaa kiaravaivee.

Ta Yisuu Kirisiinnara nnaasu yaata utida variaaravai

¹² Ni seenayaso, vaa mmuaararai aataruuyauvo niisi nniivaara Yisuunna mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapu vooyaataama rikiaavai. Ngia ivaa rikiaateeraivaara na ngii giaa ngii miaunoo. ¹³ Yisuu Kirisiinna kua mmayaayaivo kooyaa vakiaiveeraivaara na oovi nnauvaki variauvuura kieeta vaidiivaa rapira vaidi mmuakiaayaatama mmuakiaa gioonna kiaapu aavaki vida nnida kiaiyaatama vaa ivaara teeda rikiaavai. ¹⁴ Na oovi nnauvaki variauvuura kaayau ti seenaiya Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaiya tauraa kiisama muaraagakiaivaa pikiaada nnaagiai pinaama innara yaagueeqakiaavai.

Yaagueeqama kiada iida hama aatuuraida Anutuuga kuaivaa kooyaa kiaa kookieeki-aavai.

¹⁵ Vooyaano na nnutu ruaavai variauvaara iya niyara iya nnannataikiai ni yaataraaree kiaa Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa kiaa mmiaavai. Vooyaano niyara yoketaida inna mmayaayaivaa kiaa mmiaavai. ¹⁶ Ii niyara yoketaa kiaa iya niyara mmuduuya ruaivaara mmayaayaivaa kiaa kookieekiavai. Vaa iya rikiaavai. Na aavaki variee mmayaaya yoketaivaa yaagueeqama gioonna kiaapuuya kiaa mmiaiveeraivaara Anutuugoonee ee-oo tuuvaara na aavaki variaunoo. ¹⁷ Niyara nniki apida variaya hama yoketaama yaata utiraida ngiari seenaiya iyara mannaka kiateeraivaara nnaasu yaata utida Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa kiaa kookieekiavai. Na oovi nnauvaki variee iya iikiaa aataruuvaa na rikiee pinaa ari vookarai mmuaararavaa varaiveeraivaara iya yaata utida itaama iikiaavai.

¹⁸ Hama na ivaara yaata utuaunoo. Mmuakiaaya yoketaama yaata utiraiyaatama maisama yaata utiraiyaatama Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa kiaa kookieekiivaara ni yoketaunoo. Fai mmannammanna ivaara ni yoketainaravai. ¹⁹ Vaa na tauvai. Ngia niyara yaaku varivaaraatama Yisuu Kirisiinna Mmannasaivo ni tasipama variivaaraatama fai Anutuugo tinai tee na oovi nnauvaa pikiee kati mmaanai kuanaravai. Ivaara fai mmanmannanna ni yoketainaravai. ²⁰ Ni iikiatai aataruuvaa na faannaina hara kiee variuvaara rikiaatee. Na Yisuunna kuaivaa pikiee nini mmooriivaara ni mmamma maisaivoo kiaa na mmuakiaa suai yaagueeqama variauneema mmuaikaraama varinarivaara na faannaina hara kiee variaunoo. Vara na varinarannee? Vara na putinarannee? Mmuakiaa suaiyavakiaata aa suai aavakiaatama ni variravakiaata ni putiravakiaatama gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinnara kua yoketaivaa kiateeraivaara na faannaina hara kiee variaunoo. ²¹ Mmatayaa variraivo datainne? Yisuu Kirisiiva ni tasipama variki ai na hara kiee variaunoo. Fai na putuee nnaagiai na varinaravo aanna makee na variauvaa yaataraa-naravaivee. ²² Fai na homo mmatayaa variee kaayaa mmoori yoketaiyavaa iinaravai. Mo na datainarannee? Vo vara putirivaara ni yoketainarannee? Vo vara varirivaara ni yoketainarannee? Hama neeta taunoo. ²³ Na taara aataruvaitanaara pinaama yaata utuaunoo. Na putuee Yisuu Kirisiinna tasipama varinarivaara na pinaama ni yoketaunoo. Ii aataru ivo pinaama yoketai aataruvai. ²⁴ Na ngiiyara yaata utuauko na ngii tasipama varinaravo putinara aataruuvaa yaataraivai. ²⁵ Vaa na arinaima rikiauvai. Fai na ngii tasipama varinaravai. Fai na mmuakiaaya ngii tasipama variee mmoori varanai ngia Anutuuga kuaivakidiri yokeema rada vida varida Yisuunnara kutaavaivee kiaivaara sirigakiaaravai. ²⁶ Fai na kava vara rane ngiisi nninai rikiaada ngia niyara pinaama sirigaida Yisuu Kirisiinnara kua yoketaivaa kiarivaara na itaama ngii tasipama variee mmoori varaanaravai.

²⁷ Gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaara kua yoketaivaa kiateeraivaara tuqinnama variatee. Fai na ngiisi kuanarannee? Vara hama na kuanarannee? Sa ivaara yaata utuatee. Ngia mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada mmoori yoketaivaa iikiaara kuaivaa na rikiaanarivaara yaata utida tuqinnama variatee. Ngia mmuaa ausavai varada mmooriivaa yaagueeqama mmuaavaugiataama iida fai mmayaaya yoke-taivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmikiai iya Yisuunnara kutaavaivee kiaravai. Ngia itaama iikiaara kuaivaa na rikiaanarivaara tuqinnama variatee. ²⁸ Fai ngia itaama iida ngiingii nnammutuayara sa aatuurama kiada yaagueeqama nnaasu mmooriivaa iikiatee. Fai ngia yaagueeqama iikiokio ngia iya yaataraarivo kooyaa vainai iya taaravai. Fai iya eeyara putida taikaarivo kooyaa vaino Anutuugo ngii vitoo yoketaama kinai ngia variaarivoootama kooyaa vainai iya taaravai. ²⁹ Hama ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivaara nnaasu Anutuugo ee-oo tikiai ngia Yisuunna mmooriivaa varaavai. Ngia innara mmamma nniitareerivaa varaarivaaraatama Anutuugo ee-oo tikiai ngia inna mmooriivaa varaavai. ³⁰ Na nnaaru Yisuu Kirisiinna mmooriivaa rapira roosiima na iina variee mmuaararooavaa varaivaa vaa ngia teeravai. Na makee mmuaikaraama mmuaararivaa varauvaara vaa ngia rikiaavai. Aanna makee ngieeta ni tasipama ii mmoori ivaa rapira roosiima iikiaravee.

2

Yisuuva aduoo varuduu Anutuugo ngiau aapu

inna vitoo yapeeravai

¹ Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara ngia yaagueeqama variaano? Ivo ngiiyara mmudu-uya ruaivaara ngia yoketaama variaano? Mmannasa Yoketaivo ngiiki variki ai ngia inna tasipama mmuaavau varida inna kuaivaa rikiaanoo? Ngia ngiingiiyara ngiingiiyara boo tida ngiingiiyara ngiingiiyara tuqinnada variaano? ² Fai ngia itaama iikiaara iida

varida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada ngiingiiyara ngiingiiyara mmuaakaraama mmuduuya rida mmuaavau varikiai na tauraa ngiinyara sirigakiaaneema fai na kava ngiinyara pinaama sirigainaravaivee. Ivaaraida ivaugiataama iikiatee. ³ Ngia mmoori voovai voovai iida varida sa ngiingiiyara nnaasu yaata utida ngiingiiyara mannaka kiatee. Adida varida ngii seenaiyara yaata utida kiatee: Iya yoketaama varida ti yaataraiyavee, kiatee. ⁴ Sa ngiingii variraivaara nnaasu yaata utida iikiatee. Ngingii seenaiya variraivaaraatama yaata utida iikiatee. ⁵ Yisuu Kirisiiva yaata utuuvaugiataama mmuaikaraama ngiingiiyara ngiingiiyara yaata utuatee.

⁶ Nnaaru ivo mmannammanna itaavai nnaasu Anutuuoqo varuduu

Anutuuoqaa yaata tinniivo innaki vairavai.

Ivo itaama Anutuuoqo varuuvaara
hama pinaama ivaara yaata utuoo
ivaa puaisa utiravai.

⁷ Hama ivaa puaisa utirainno

ariinoo ari variraivaa pikieeravai.
Pikiooduu mmatayaa gionnaivo
inna mmata kiooduu
hanigioo vaidi mmatayaiya mmammaivaa varoo
sikaunnaadiri yookaama kioo
viteera vaidiivaanikaraama variravai.

⁸ Ivo vaidivai varioo

hama ariiyara mannaka tirainno
aduo varioo
Anutuuoqaa avaiavaa nnaasu rikioonnonno
ari putinaraivaara ee-oo tioo putiravai.
Hama kati putirainno
maisama yatari sagaivau putiravai.

⁹ Ivaara Anutuuoqo inna vitoo

ngiau aapu tuanaivau inna yapa kieeravai.
Yapa kioo nnutu voovai inna mmuuvo
mmuakiaa nnutuuyauvaa yaataroovaa
inna mmiravai.

¹⁰ Itaama vauvaara

fai mmuakiaa ngiau aapu variaiyaatama
mmatayaa variaiyataa
vaa putuiaiya mmannasaiyaatama
Yisunna nnutuuvo ngiau aapu pinaavai vauvaara
innara toorivu yau haraaravai.

¹¹ Itaama vauvaara

fai mmuakiaaya Yisuu Kirisiinnara
Udaangaivovee kiaa kiada kiaa kookieekiaaravai.
Fai iya itaa kua tikio rikioo
ti Napoonna Anutuuoqaa nnutuuvootama
ngiau aapu vainaravaivee.

Ngia ausa hanigteeraiyaano mmeekiavai roosiima variaaravai

¹² Ni seena na ngiinyara mmuduuya ruauyaso, ivaara na ngii tasipama varuu suaivaki ngia ni kuaivaa rikiada uuneema aanna makee hama na ngii tasipama variaa suaivaki ni kuaivaa arinaima rikiada yaagueeqama iikiaaravo inna yoketaavai. Anutuuoqo ngii vitoo yoketaivau yapaanaraivaara yaata utida inna mmooriivaa iikiokio taikaanaravai. Ngia innara aatuuda itaama yaagueeqama mmooriivaa iida vara taika kiatee. ¹³ Ngia Anutuuoqaa tasipama mmuaa yaatavai varada ivo yaata utiraivaugiataama ngia rikiaa rada iikiateeraivaara ivo mmannammanna ngiiki mmoori varavai.

¹⁴⁻¹⁵ Sa mminnamminnaa maisaivaa vareerama kiada yoketaa tuanaaya variateeraivaara mmuakiaa mmooriivaa ngia iida varida sa nunuraanurai tida buaaru tida varida iikiatee. Ngia itaama iidada gionna kiaapu mmatayaiya tomedama maisamaisama variaia tasipama hara kiada variaa suaivaki ngia Anutuuoqaa raunna mmaapu yoketaa tuanaaya variaaravai. Aakiapuuyauvo ngiau aapuuvau mmeekia taineema ngia iya tasipama varikio mmeekiaivo taanaravai. ¹⁶ Ngia tupatupaa variaara mmayaayivaa puaisakama utida iya kiaa mmida varida mmeekia roosiima variaaravai. Fai ngia itaama iikiakiai Yisuu Kirisiiva gionna kiaapuuya yaparaira suaivaki fai na ngii mannaka tinaravai. Na mmoori iikiavau hama kuminayaa kuaikiiai na hama kumina

mmoorivai iikiauvasi. Na iikiau mmooriivo kooyaa vainaraivaara ngia itaama iikiai na ngii mannaka tinaravai.

¹⁷ Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivo nnaaruaa vaidiyya yeena tapiivaa kiisama ngiaunnannuma iima kioovaa roosiima vainoo. Iya yeena tapiivau puara sipisiipa kiauvasi kati Anutuugaara tusoneema na ngiyyara ni kiauvasi tusee putinarannee? Vara hama na putinarannee? Fai kutaa na ngiyyara putinaraivaara ni ausaivo yoketaikiai na ngii tasipama sirigaina variavai. ¹⁸ Mmuaakaraama ngieeta ngii ausaiyauvo yoketainai ni tasipama sirigakiatee.

Paurooso Timotiyya Epaporotitiyya tiravai

¹⁹ Na yaaku varee rikino Udaanga Yisuu Kirisiiva ee-oo tinai na kiisa suai Timotiinna titano ngiisi kuanaravai. Ngia yoketaama variaivaa na rikino ni yoketainaraivaara na inna titano ngiisi kuanaravai. ²⁰ Ari mmuaavoono ni tasipama mmuaa ausavai varoo ngiyyara pinaama mmuduuya ruavai. ²¹ Vaa ausa hanגיעera gioonna kaaapu vooya aavaki variavai ngiri mmooriivaara nnaasu yaata utida varida hama Yisuu Kirisiinna mmooriivaara yaata utuaavai. ²² Vaa ngia taavai. Timotiiva ari vookaraama yoketaama mmooriivaa varoo ni maapuvai roosiima varuduu na inna kooa roosiima varida ta mmayaaya yoketaivaara mmuaavaugiataama mmoori vareeravai. ²³ Ivaara kiisa suai vaidiyya niyyara datai datai aataruuvaa iikiaaravo kooyaa vainai tee na inna titano ngiisi kuanaraivaara na yaata utuaunoo. ²⁴ Neetaata na kiisa suai ngiisi kuanaraivaaraatama na yaata utuee kutaavaivee tino Udaanga Yisuu Kirisiiva aataruuvaa ni vitainai na kuanaravai.

²⁵ Ngia Epaporotitiiva ni haitatuukiaiveera inna titooduu niisi nniravai. Na inna titano kava vara ranoo ngiisi kuanaraivaara na yaata utuauko inna ni yoketainoo. Ivo ni seenavai varioo ni tasipama mmoori varoo yaagueeqama iiravai. ²⁶ Ivo nniitaroovaa ngia mmuakiaaya rikioovaara ivo ivaara pinaama yaata utuoo ngiisi vioo ngii taanaraivaara inna yoketainoo. ²⁷ Kutaavai. Ivo tauraa pinaama inna nniitarooduu rikioo putuoo fanniiravai. Anutuugo innara boo tuduu hama putiravai. Anutuugo hama innara nnaasu boo tirainno niyyaraatama boo tiravai. Inna nniitaroovaara vaa na mmuaararavaa vara kiee kava pinaa mmuaararavaa vareevoo kaa Anutuugo niyyaraatama boo tiravai. ²⁸ Ivaara na inna titano ngiisi kuanaraivaara kaayaama ni yoketainoo. Ngia kava inna teeda sirigakiai na hama pinaama innara yaata utinaraivaara ni yoketainoo. ²⁹ Ivo ti seenavai varioo Udaangaivaa mmooriivaa variavaara inna teeda pinaama sirigaida inna tuqinnaatee. Itai vaidiyya kua yoketaivaa tida iya kuaivaa rikiaatee. ³⁰ Ivo Yisuu Kirisiinna mmooriivaa iinno hama ari variraivaara yaata utirainno Yisueena mmooriivaara putuoo fanniivaara innara kua yoketaivaa tida inna kuaivaa rikiaatee. Ngia mmoori yoketaivaa niyyara ngii iikiaaikiai ngieera variaivaara hama iikiaavo ivo ivaa iinno putuoo fanniivaara kua yoketaivaa innara tida inna kuaivaa rikiaatee.

3

Safuuma varira aataru tuanaivaa vareeraivaara Paurooso tiravai

¹ Ni seenayaso, na nnaagiai kua voovai ngii giaa ngii minaravee. Udaanga Yisuu Kirisiiva ngiyyara yoketaivaara innara sirigaida variatee. Na tauraa fafaara raa kuaivaa kava ngii giaa ngii miauvaara hama ni maisainoo. Fai ngia ivaa rikiaada yoketaama variavaravai. ² Vaidiyya koonnama varida maisa mmooriyauvava iida ngii mmammaiyauvava hatokaarivaara yaagueeqakiaiyara tuqinnama haitatuukiatee. ³ Teteeno Anutuuga Mmannaivaara varaunnaivaara ti ausa mmuduuyaiyauvava inna mmiaunnava. Ta Yisuu Kirisiinna tasipama variaunnaivaara ta sirigakiaunnava. Ivaara teenoo mmamma hatokeera tuanaaya variaunnava. Hama ta kati mmaana mmamma hatokeeraiya roosiima titiyara mannaka tida varida ivaara yaagueeqakiaunnava. ⁴ Na kutaa tuanaa iya ni mmamma hatokoovaara neneeno niyyara ni mannaka kiatainai fai na aikiooma niyyara mannaka tie ivaara yaagueeqainaravai. Fai vaidi voovono ari mmamma hatokaivaara ariyyara yaata utuoo tinara: Na aikiooma variaunoo, tinai neeno inna yaataraanaravai. ⁵ Ni noova ni mmata kioodoo na mmuaa sudaagavai nnaasu variaduu iya ni mmammaiva hatokeeravai. Isarairaa gioonna kaaapuvaitaanaano ni mmata kioodoo na Piyamiinaa oyaivakidiri diitee Eporai kua tuanaa tuuyakidiri diiteeravai. Diitee yokeena Yutayaiya mmaanna tuu kuaivaa uuvaara na Farisaivoono yaagueeqama iiravai. ⁶ Na yaagueeqama iinana gioonna kaaapu vaa ausa hanגיעeraiyara maisa mmooriivaa iiravai. Vaidi voovono mmaanna tuu kuaivaa rikioo iinno safuuma varitiri. Neeno itaama variee hama mminnamminnaa maisaiva varautirivee.

⁷ Na tauraa ii aataru iyauvaara rikiaaduu ni yoketairavai. Aanna makee na Yisuu Kirisiinna varauvaaraina na innara yaata utuee ii aataru iyauvaara rikiauko ni maisaikiai na kiaunoo: Kuminayaa na iiravaivee, kiauvai. ⁸ Hama na iyauvaara nnaasu ni maisaikiai itaa kua kiauvai. Ti Udaanga Yisuu Kirisiinna na arinaima tee rikiauvo inna yoketaa ari vookarai tuanaavai tauraa na iikiaivaa yaataravai. Na Yisuu Kirisiinna arinaima tee rikiaanaravaraa mmuakiaa aataru mmoorivai tauraa na iikiaiyuvaara ni maisaikiai na kiaunoo: Kumina mminnaayauvai na iikiauvaivee, kiauvai. Mmuakiaa aataru koonnakaannama iiraiyauvaa na Yisuunnaroo tiee kaagaari kiauvai. Na Yisuu Kirisiinna varaanaravaraa na ii aataru iyauvaara kumina mminnaa yaapasiiyauvaivee kiauvai. ⁹ Na Yisuu Kirisiinna eeyara vatee inna tasipama varinaravaraa iyauvaara kiaunoo: Yaapasiiyauvaivee, kiauvai. Hama na mmannammanna Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa rikiee ivaa iina variee nene safuuma variravavaa varauvai. Na Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiauvaara Anutuugo niiyara tinoo: Safuuma variravovee, tiivaa vaa na ivaa varauvai. ¹⁰ Na Yisuu Kirisiiva varii aataruuvaa arinaima tee rikiee Anutuugo inna tuduu putuuvakidiri diitoo yaagueeqaivaa varaanaravaraa ni yoketaunoo. Ivo mmamma mmuuarooovaa varoneema neeta vatee ivo putinara uduu iya maisa mmooriivaa inna mmuuvaa neeta vatee itaama varinaravaraa ni yoketaunoo. ¹¹ Fai na putino too Anutuugo ni tinai na putuuvakidiri diitee kava varinaravaraa na faannaina variee itaa kua kiaunoo.

Anutuugaa atavvaa yaataravaraa seenada vida varaatee

¹² Hama na niniyara kiaunoo: Vaa na aikiooma itaama iina koovayama variauvaivee, kiauvai. Yisuu Kirisiiva vaa ni varivaara na yoketaama variravavaa varaanaravaraa mmannammanna mmooriivaa yaagueeqama kiee vatee variaunoo. ¹³ Ni seenayaso, hama na yaata utuee kiaunoo: Vaa na varauvaivee, kiauvai. Aa na tinara kua aavaa nnaasu na iina variee variaunoo. Vaa na tauraa iikiaa mmooriivaa taunnu kiee aanna makee karaasa mmooriivaa nnaasu na yaata utuee mmannammanna yaagueeqama kiee iivara iina variee variaunoo. ¹⁴ Vaidiiva seenada vida atavvaa yaatarada irisaivaa varaaneema na safuuma seeneeana atavvaa yaatara kiee irisaivaa varaanaravaraa mmoori varauvai. Anutuugo irisaivaa tupatupaa variravoo ngiau aapu vaivaa ni minaravaraa na mmoori varauvai. Yisuu Kirisiiva putuuvavaara Anutuugo ii irisai ivaa ti mminaravaraa ti maavee tiivai.

¹⁵ Ta mmuakiaaya Anutuugaa aataruuvaa iida rapisiima taunnaiya ii kua iivara mmuaa yaata mmuaa tinnivai varaaravee. Fai ngia vooya ari vo yaata tinnivai varakio fai Anutuugo iivara kooyaa ngii vitainaravai. ¹⁶ Fai itaama vainai sa ngia iivara yaata utuatee. Vaa ta tauraa aikiooma iikiaunna aataruuyauvaa fai ta mmannammanna yaagueeqama kiada iikiaaravai.

¹⁷ Ni seenayaso, ngia mmuakiaaya na iikiauneema iikiatee. Ta safu aataruuvaa iida ngii vitaakiaunnavaraa gioonna kiaapu iivaugiatama kuaiya tuqinnama taatee. ¹⁸ Na kaayauneetu aa kua aavaa ngii gaa ngii miravai. Aanna makee na rateera tasipama kava ngii gaa ngii miaunoo. Kaayau gioonna kiaapuuya maisama variaivaraa iya Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuu aataruuvaa nnammutuaaya variaunoo. ¹⁹ Ngiani mmamma iira aataruuvoo iya anutuuvovee. Maisa mmooriivaa iya iikiaivaraa hama iivara iya mmamma maisairama kiada iivara ngiariyara mannaka kiaavai. Iya mmatayaa diaa mminnaiyauvaara nnaasu yaata utida variaunoo. Iya itaama variaivaraa fai iya ikia aakiaivaki kuaravee. ²⁰ Mo teenoo ngiau aapuuvakinnaiyavee. Udaanga Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau ti yapaivoono ngiau aapuuvakidiri tiinaravaraa ta faannaida variaunoo. ²¹ Ti mmamma mmatayaa diaa muaraagaiyauvaa fai ivo ari mmamma ngiau aapu diaa yoketaa ari vookaravavaa roosiima hanigia kiaanaravai. Ivo aikiooma mmuakiaa mminnaiyauvaa yaataroo dira yaagueeqaivadiri fai iinaravavee.

4

Pauruuso Piripii varuuya kuaivaa kuaa mmiravai

¹ Ni seenayaso, itaama vaikiai na ngiiyara mmuduuya ruuee ngii tasipama ni variataunoo. Ngia ni mmooriivaa kaanaiya na ngiiaadiri Anutuugaasidiri irisaivaa varaanaravai variaani na ngiiyara yaata utuauko ni ausaivo yoketaunoo. Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruuayaso, ngia yaagueeqama variaaneema Udaanga Yisuu Kirisiinnara yaagueeqama kiada iida varida variatee.

² Evotiaaya Sidikiya ngia gioonnavaitana na yaagueeqama ngiita kua tiee ngii gaa ngii miaunoo. Sa ngiingiiyara ngiingiiyara nannateerama kiada Udaanga Yisuu Kirisiinna raunnavaitana varida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada variatee. ³ A vaidi hama ni pikieerainna yaagueeqama ni tasipama mmoori varaannaikua eetaatama ii gioonna

innidanaa tasipama mmoori varanai sa ngiariyara ngiariyara nnannataateeraivaara na i yaparakiuuno. Ii gioonna innidanaano ni tasipama mmayaaya yoketaivaa yaagueeqama kiasa kookieema kiaivaara eeta iya tasipama mmoori varaanee. Vaidi voovai nnutuuvo Keremeenootama ngiari vo gioonna kiaapu ni tasipama mmoori varaiya tupatupaa variraivaa varaavo iya nnutuuyauvo Anutuugaqaa yanaivau vaiyaatama ivaitana tasipama mmoori varada mmayaaya yoketaivaa kiasa kookieema kieeravai.

⁴ Ngia mmuakiasa suai Udaanga Yisuu Kirisiinnara sirigaida variatee. Na kava ngii giaa ngii miee kiaunoo: Sirigakiatee, kiaunoo.

⁵ Mmuakiasa gioonna kiaapuuya tasipama tirooma variatee. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva fai kiisa suai kava tinaravai. ⁶ Ngia datadataama variaaraivaara sa pinaama yaata utuatee. Ivaara yaaku varada varida ngiingii nuaira variraivaki teekio hama ngiisi vai mminnaiyauvaara Anutuugaata kua tida kiasa mmiatee. Kiaa mmida ivaara yoketaavee kiatee. ⁷ Fai ngia itaama iikio Anutuugaqaa ausa nuufa ari vookaravaa hama ta mmatayaiya yopeema taunnaivo ngiiki vainaravai. Fai Anutuugo ivaa ti mminai ta Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuuya variaunnaivaara ti ausa tinniyauvo yoketaama vainaravai.

⁸ Ni seenayaso, aa na nnaagiai kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. Kua kutaivaaraata gioonna kiaapuuya aataruuvaa kua yoketaa ari vookaravaa tiraivaaraatama safu yoketaa aataruuvaaatama hama mminnamminnaa maisaatai aataruuvaaatama yokeetaama vai mminnaiyauvaaraata mmoori yoketaivaaraatama yaata utuatee. Itaama vai aataru yoketaiyauvaara gioonna kiaapuuya kua yoketaivaa tiraiyauvo ngii yaatana suvuakuavee. ⁹ Kuaivaa na ngii giaa ngii miaaduu ngia rikiada varooyauvaa iida mmooriyauvaa na iikiaaduu ngia tooyauvaa iikiatee. Fai ngia itaikio Anutuugo ausa nuufaivaa gioonna kiaapuuya mmioo variivoono ngii tasipama varinaravai.

Piripii varuuya mminnaiyauvaa Pauruusaa mmuduu

yoketaavee tiravai

¹⁰ Ngia hokoba suai kati varidada aanna makee ngia kava niyara yaata utida ni tuqinaiivaara na rikiauko ni yoketaikiai kaayauma sirigakiauuno. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ni tasipaikiai ngia itaama iikiaivaara na sirigakiauuno. Vaa ngia tauraa pinaama niyara yaata utida ni tuqinnaara aataruuvo hama kooyaa vairavai. ¹¹ Mminnaiyauvo hama niisi vaivaara na hama ivaara kua kiauvai. Vaa na arinaima rikiauvai. Mminnaiyauvo niisi vainnee? Hama niisi vainnee? Hama na iyauvaara yaata utiraina iyauvaara kati aikioovee tiee hara kiee viraui aataruuvaa vaa na iina tauvai. ¹² Mminnaiyauvo hama niisi vai aataruuvaaatama kaayau mminnaiyauvo ni suvuai aataruuvaaatama vaa na tee rikiauvai. Mmuakiasa yoosinnaiyauvaki na variauyauvakiata mmuakiasa suaiyauvakiatama na nene variauvaa na aakiaivaki inna aikioovee kiauvai. Vo suai na yeenna nnaa ausa rasiti kiee variee vo suai ni yeenna raikiai variee vo suai kaayau mminnaiyauvaa vaa vo suai kiisa mminnaiyauvaa varauvaara na arinaima tee rikiee inna aikioovee kiauvai. ¹³ Mmuakiasa aataru mmooriivaa na iikiauvaava Yisuu Kirisiiva ari yaagueeqaivaa ni mikiai na aikiooma iikiauvai.

¹⁴ Mmuaraaravoo niisi nnuu suaviki ngia niyara tuqinnoovaa ni yoketainoo. ¹⁵ Ngia gioonna kiaapu Piripii variaya vaa ngia teeda rikiaavai. Na tauraa tuanaa mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii mi kiee ngii mmata Maketoniasa pikiaaduu ngia vaa ausa hanigieeraiya nnaasu ni tasipama sikau mmira aataruuvaa iiravai. Mmuakiasa vaa ausa hanigieera gioonna kiaapuuyakidiri ngeenoo nnaasu sikauyauvaa ni muduu ivaara Anutuugo irisai yoketaama variraivaa ngii miravai. ¹⁶ Na Tesoroniki variava suaviki hama mminnaatauduu ngia airineetu mminnaiyauvaa niini kioodoo viravai. ¹⁷ Na mminnaiyauvaa kati ngiisidiri vaaanaraivaara hama iyauvaara nnaasu ni yoketainoo. Anutuugo irisai ngiiki mmooriivaa iino kaanaivo vakia roo vioo pinaavai vainai na taanarivaaraatama ni yoketainoo. ¹⁸ Vaa ngia kaayau mminnaiyauvaa ni muduu kaayauma ni suvuairavai. Epaporotitiiva mmuakiasa mminnaiyauvaa ngia kati ni muuvaa varoo ni muduu kaayau mminnaiyauvo niisi vairavai. Nnaaru vaidiiva kati Anutuugaqaa puara sipisiipaiyauvaa hudooduu suudaivaa rikioo iyara yoketaayavee kiasa iyara yoketauvaa roosiima ngia ii mminnaa iyauvaa kati ni muuyauvaara Anutuugo tunoo: Inna aikioovee. Ni yoketainoo, tiravai. ¹⁹ Ni Anutuugo ari yaagueeqa yoketaa ari vookaravoo Yisuu Kirisiinnaki suvuakio vaivakidiri ngii minai ngia ngiingii nuaira variraivaki teekio hama ngiisi vai mminnaiyauvaara fai hama ngia buaakiaaravai. Vaa aikiooma ngia varaavai. ²⁰ Ti Napoonna Anutuugaqaa nnutuuvo tupatupaa ngia apu itavai nnaasu vakiaivee. Kua kutaa.

Pauruuso nnaagiai tuanaa boo tira kuavai

²¹ Anutuuqaa gioonna kiaapu mmuakiaaya Yisuu Kirisiinnaki variayara ta yaata utida boo kiaunnaivaara iya kiasa mmiatee. Ni seena aa ni tasipama variaa aaya ngiiyara yaata utida boo kiaavai. ²² Mmuakiaa Anutuuqaa gioonna kiaapu aavaki variaya ngiiyara yaata utida boo kiaavai. Anutuuqaa gioonna kiaapu Roomaa vaidi kieetaivaa nnauvaki variayaatama ngiiyara yaata utida boo kiaavai.

²³ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii tasipama vakiaivee.

Pauruuso aa yanaa aavaa Korosii varuuyani reeravai

Hama Pauruusoona Korosii varuu gioonna kиаapuyya tauraa mmayaaya yoketaivaa kиаa mmuduu iya ausa hanigieeravai. Ivo kati Epesisadiri varioo mmoori vareera vaidiiya Korosiira titooduu viravai. Korosii varuu gioonna kиаapuyya nuuna aakiyaiyauvaki unnakua tira vaidi vooyaata nnida ngiari tinniyauvakidiri unnakua aataruuyauvaatama gioonna kиаapuyya kиаa mmuuvaara Pauruuso mmoori vareera vaidiiya iyasi titeeravai. Pauruuso aa yanaa aavaa roo itaama unnakua aataru mmooriyauvaa uuyauvaara oooqoo kиаa kioo kua kutaa kuaivaa ausa hanigieeraiya kuaivaa iya kиаa mmiravai. Ii kua kutaa kua ivo unnakua kuaivaa uदारainaraivaa ivo aa yanaa aavaa reeravaivee.

¹ Na Pauruusoona aa kua aavaa kiauko ni seena vaidi voovoona ngiini fafaarainoo. Anutuugoona ari yaata utiivaugiataama ni mmataama kiaiikiai na Yisuu Kirisiinna kuaivaa varee nuaira aposoroo vaidivai variaunoo. Ti seena vaidi Timotiiva ni tasipama varikiiai na aa kua aavaa kiauko ni seena vaidiivo ngiini fafaarainoo. ² Ngia ti seena Anutuugaa gioonna kиаapu Korosii variyaiya Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tida hama pikieeraida yaagueeqama variyaiyani na aa yanaa aavaa kiauko fafaara rainoo.

Ti Napoova Anutuugo kati ngiiyara yoketaama yaata utuoo ari ausa nuufaivaa ngii mioo nnaasu variaiveeraivaa ta yaata utuaunnaano.

Pauruuso yaaku varoo Anutuugaata

kua yoketaivaa tiravai

³ Ta mmuakiaa suai ngiiyara yaaku vareera suaiyauvaki ta kua yoketaivaa ti Udaanga Yisuu Kirisiinna Koonna Anutuugaa kиаa mmiaunnava. ⁴ Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kиаa kiada Anutuugaa gioonna kиаapu mmuakiaayara mmuduuya ruaivaa vaa ta rikiaunnava. Ngia itaama variaivaa ta kua yoketaivaa Anutuugaa kиаa mmiaunnava. ⁵ Toosa hara kiada uu suaiivaki vaidiiya Yisuunna mmayaaya kua kutaa tuanaivaa varada ngii giaa ngii muduu rikiada ngia ivaa kaanaivaa varaaraivaa faannairavai. Ngia ivaa faannaida variaivaa ngia Yisuunnara kutaavaivee kиаa kiada gioonna kиаapuyya mmuduuya ruaivai. Ngia ivaa kutaavee kиаa faannaira oyaivaa Anutuugo ngiini teerama kиаa aikiooma ngiau aapu vainoo. ⁶ Ngia yeennaivaa hau utu kиаavo uruoo ngioo vioo pinaa kioo iiraivo vaineema mmuakiaa yoosinnaiyauvaki variyaiya Anutuugaa kua yoketaivaa rikiaavo iiraivo vainno pinaavai vaivai. Ngia toosa hara uu suaiivakidiri ivaa roosiima mmuakaraama Anutuugo kati ngiiyara yoketaama yaata utiivaa ngia kutaa tuanaa ivaa rikiada taavo iiraivo vainno pinaavai vaivai. ⁷ Ti tasipama mmoori vareera vaidi ta innara mmuduuya ruaunna Ipaparaaso Anutuugaa kua yoketaivaa ngii giaa ngii muduu rikieeravai. Ivoona Yisuu Kirisiinna mmooriivaa tiyara yaagueeqararama kioo iinno varioo hama pikiaivai. ⁸ Mmannasa Yoketaivo mmuduuya rira aataruuvaa ngii muuvaara ivoono ti kиаa ti mmivaivee.

⁹ Ngia itaama variaa mmayaayaivaa ta rikiaunna suaivaki ngia itaama variaivaa ta mmannammanna ngiiyara yaaku varada variaunnaano. Anutuugo ari yaata utiraivaa kooyaa ngii giaa ngii minai ngia arinaima rikiaateeraivaa ta ngiiyara yaaku varaunnaano. Mmannasa Yoketaivo ngii tasipana ngia arinaima teeda rikiada tinni yoketaivaa varada yoketaama variateeraivaa ta ngiiyara yaaku varaunnaano. ¹⁰ Fai ngia itaama varida Udaanga Yisuu Kirisiiva yaata utira mmooriivaa ngia aikiooma iikio too ivo ivaa too ngiiyara sirigakiaiveeraivaa ngia makemakee itaama nnaasu iikiateeraivaa ta ngiiyara yaaku varaunnaano. Fai ngia itaama varida mmannammanna mmoori yoketaivaa iikiokio kaanaivo vainai ngia Anutuugo yaata utiraivaugiataama varia rada vidada arinaima teeda rikiaaravai. ¹¹ Anutuugaa ari yaagueeqa ari vookarivo ngiau aapuuvakidiri tiivaa ngii minai teeda ngia yaagueeqama nnaasu variateeraivaa ta ngiiyara yaaku varaunnaano. Mmuararai mmoori maisaivo ngiisi nninai teeda rikiadaata ngia mmannammanna yaagueeqama kiada variateeraivaa ivo ari yaagueeqaivaa ngii miaiveeraivaa ta ngiiyara yaaku varaunnaano. ¹² Ti Napoova Anutuugo ari gioonna kиаapu mmeekiaivaki variyaiyani teerama kiai yoosinnaiivaki ivo ngii safuunai ngieetama variateeraivaa vaa ivo ee-oo kиаa kиаivaara innara kua yoketaivaa tida sirigakiatee. Ta ivaa ngiiyara yaaku varaunnaano. ¹³ Vaa ivo upisiivaa yaagueeqaivakidiri ti utu raririima kioo kati naatau ari Mmaapu tuanaa innara mmuduuya riraivo variivau ti yapaivaivee. ¹⁴ Mminnamminnaa maisaiyauvo ti utiivaa ivo ari Mmaapuuvaa kiauvaadiri ivaa ruga kiaiikiai ta kati mmamma dummukiara variaunnava.

*Yisuuva varuuvaaraata iva uu mmooriivaaraatama**Pauruuso tiravai*

¹⁵ Anutuugo haumaki variivaa Yisuu Kirisiivaano ivo variivaa kooyaa ti vitavai. Anutuugo hama ngiau mmataivaa uu suaiivaki vaa ari Mmaapuuvoo Yisuuva inna tasipama tauraa variravai. Tauraa tuanaa ivo varioo mmuakiaa mminnaiyauvo ngiauvakiaata mmataivaunnaatama varuu vau mminnaiyauvaa iima kiooyauvaa yaatareeravai. ¹⁶ Anutuugo iyauvaa uu suaiivaki Yisuuvaatama mmuaavau varida Anutuugo Yisuuva tuduu iiravai. Gioonna kiaapuuya teera mminnaiyauvaata hama iya teera mminnaiyauvaatama iiravai. Hama teera mminnaa aangeraiyaatama iya kieetaiyaata iya uru nnaakaraiyaatama iiravai. Anutuugo mmuakiaa mminnaayauvai Yisuuvaatama iima kiooyauvaa Yisunnani yapa kieeravai. ¹⁷ Hama mmuakiaa mminnaatuu suaiivaki Yisuuva variravai. Fai hama Yisuuvaatano mmuakiaa mminnaiyauvo raubiriinaravai. Yisuuva hara kioo variivaara mmuakiaa mminnaayauvai Anutuugo ngiari mmaataiyauvunu yapa kaiiyauvo vaivai. ¹⁸ Anutuugaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya Yisuuva yuku yaaku mmamma mmuyai mmuakiaavai roosiima variaavo ivo kieetaivaa roosiima varinoo. Kieetaivo hama vaiiri. Hama mmamma mmuakiaavai korootirivee. Yisuuva variivaara vaa ausa hanigieeraiya yoketaama variaavai. Ivo Anutuugaa Mmaapuuvoo mmuakiaa mminnaayauvai yaatara kioo tauraa variaiveeraivaara Anutuugo inna tuduu putuuvakidiri diitoo kieetavai variravai. ¹⁹ Anutuugaa yaata tinniivo innaki vakiaiveeraivaara Anutuugo ari yaata utuuvaugiataama uuduu innaki suvuivavai. ²⁰ Gioonna kiaapu mmatayaiya Yisunnakinaadiri ariisi ngiateeraivaara Anutuugo yaata utuoo itaama iiravai. Ari Mmaapuuvoo yatari sagaivau putuuvaa Anutuugo tuduu gioonna kiaapuuya inna tasipama mmuaavau variaara aataruuvoo kooyaa vairavai. Ivo itaama iima kioovaa mmuakiaa mminnaiyauvo ngiauvakiaata mmataivaunnaatama varii vai mminnaiyauvo innasi vira aataruuvoo kooyaa vainoo.

²¹ Ngia tauraa maisa yaataivaa utida mmoori maisaiyauvaa iida Anutuugaa nnammutuuaaya inna ngieera variravai. ²² Aanna makee inna Mmaapuuvoo putuuvaa Anutuugo ngiiyara ni seena tuanaayavee tiivai. Ngia numa inna tasipama mmuaavau yoketaa tuanaaya varikio hama mminnamminnaa maisaiyauvo ngiiiki vainai sa gioonna kiaapuuya ngiiyara maisa kua kiateeraivaara Anutuugo ngiiyara ni seena tuanaayavee tiivai. ²³ Ngia itaama ngii variatainai mmannammanna Yisunnara kutaavaivee tida ivo vuutayaa dira yaagueeqa kuabaivaa roosiima diivaayaa dida vaida sa pikieeraida yaagueeqama nnaasu variatee. Ngia tauraa Yisuuva mmayaaya yoketaivaa rikiada yoketaama variaaraivaara faannaida variaaneema varida ngii inno taanara iivaara sa muaraagakiatee. Yaagueeqama nnaasu variatee. Na Pauruuso ii mmayaaya yoketaa iivaara mmoori vareera vaidivai variaunoo. Ii mmayaaya yoketaa iiva vaa vaidi vooyaa mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variayaa kuaa mmi kieeravai.

*Pauruuso vaa ausa hanigieeraiyara**mmoori vareeravai*

²⁴ Na ngiiyaraata ngiari voopinnaiyaraatama mmamma nniitareeraivaa varauvaara na rikiakoo ni yoketaivoo. Yisuu Kirisiiva ari yuku yaaku mmamma mmuyai roosii kuaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada varuuyara mmamma nniitaroovaa vareeravai. Varoovo homo tiiki vaivaa na innanikaraama mmamma nniitareeraivaa varenana fai taika kiaanaravai. ²⁵ Na gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiyara mmoori variaaraivaara vaa Anutuugo ariinoo ni mmataama kuaikiai na inna mmoori vareera vaidivai variaunoo. Na Anutuugaa mmayaaya mmuakiaayauvai ngii giaa ngii miaiveeraivaara ngiiyaroo tiio ni mmataama kieeravai. ²⁶ Ari mmayaaya oyaivaa ivo nnaaru varia rada nnuuyara hataumaki iiravai. Aanna makee ari gioonna kiaapuuyani kooyaa kuaa kookieema kiaiivai. ²⁷ Ii kua ivo Anutuugaa ariiki vairavai. Yoketayoketaa kua hatauma kuaivo mmuakiaa gioonna kiaapuuyani teerama kioovaa ivo ngiari voopinnaiyaraatama kooyaa kuaa kookieema kiaanaravaivee tuuvonoo aanna makee kooyaa vainoo. Ii kua iiva ivo hatauma kioo kuaivonoo inna Yisuu Kirisiiva ngiiiki varinoo. Ii kua iiva oyaivo ataama vainoo. Fai ngia yapooma Anutuugaa tasipama yoketaama ari vookaraama variaaravai. ²⁸ Ivaaraida ta Yisuu Kirisiinnara kooyaa gioonna kiaapuuya kuaa mmiaunnaano. Iya haruruarainnoo kuaa kiada ta titi tinni safuuma vaivaudiri iya ooqoo kuaa kiada yoketaa aataruuvaa iya kuaa mmiaunnaano. Yisuu Kirisiiva gioonna kiaapu mmuakiaayaki mmuaavai mmuaavai varinai iya inna aataruuvaa iida rapisiima teekiai ta iya vita Anutuugaa avuuvau safuuma yapaarivaara ta iya kuaa mmiaunnaano. ²⁹ Ii mmoori iiva kaanaivo vakiaiveera na yaagueeqararama kiese iikiaunoo. Yisuu Kirisiiva yaagueeqa ari vookarivaavaa ti mmiivo ni aakiaivaki vaivaaraina na yaagueeqararama kiese iikiaunoo.

2

¹ Na ngiiyaraatama gioonna kiaapu Rautikiaa variayaraatama hama ni tinniiva teera gioonna kiaapuuyaraatama pinaama boo tiee yaagueeqama mmoori varauvaara na ngii giaa ngii minaravee. ² Ngieeta iyaatama mmannammanna mmuaa ausa tinni yoketaivaa tasipama varida mmuaavaugiataama mmuduuya rida Anutuuga kuaivaa arinaima rikiada yaagueeqama ivaara kutaavaivee kiaa kiada Anutuugo hatauma kioo kuaivaatama tuqinnama rikiaateeraivaara na pinaa mmoorivai varauvai. Anutuugo hatauma kioo kuaivaa oyaivo Yisuu Kirisiivavee. ³ Anutuuga tinni yaatayaa vau kua yoketaiyauvo ramuunnaama kioo vauyauvaa Yisuu Kirisiivaano hatuaa kioo kooyaa ti vitaikiai ta taunnavai.

⁴ Sa gioonna kiaapu voovoono ngii unnakua kiaa kioo nammari kuaivaa ngiiki yapanai ngia itaida ivaa rikiaa rada iivoora na ii kua ivaa ngii giaa ngii miaunoo. ⁵ Na hama ngii tasipama hara kiee variaunoo. Na ngieera variauko ni yaata utiraivo ngiiyara nnaasu vaikai variaunoo. Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada mmuaa tinni mmuaa yaatavai varada yaagueeqama hara kiada variaivaara na sirigakiaunoo.

Ta Yisuunna tasipama varida yoketaama variraivaa varaunnavai

⁶ Ngia Yisuu Kirisiinna varaavo too ivo ngii Udaangavai varinoo. Ngia inna varaivaara ivo ngiiki varinai ngia yoketaama hara kiada variatee. ⁷ Ngia yatariivo yaagueeqama divaa roosiima Yisuu Kirisiinnara yaagueeqakiatee. Yaagueeqa kuabaivau nnau kaanaivaa heeka kiaaneema ngia Yisuunnara kutaavaivee kiaivo itaama pinaavai vainno yaagueeqavai vakiaivee. Ipparaaso vaa ii kua ivaa ngii giaa ngii muduu ngia rikieeravai. Ngia itaama iida mmannammanna Anutuugaara kua yoketaivaa kiatee.

⁸ Vaidi voovoono ari tinniivaidiri mmanna kuaivaa ngii unnakua unnaku tinai ngia inna mmemmaana vivoora tuqinnama taatee. Ii kua ivo hama Yisuu Kirisiinnasidiri nni kuavai. Mmanna vaidi mmataiyakidiri nni kuavai. Iya mmatayaa diaa saaka sifaa moomeera iira aataruuyauvaara yaata utida kiaa kuayauvai. ⁹ Anutuuga yaata tinni yoketaa mmuakiaayauvai Yisuu Kirisiinna mmammaivaki suvainno vaivai. ¹⁰ Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara Anutuuga yaata tinniivo ngiikiatama suvaikiai ngia yoketaama hara kiada variaunoo. Mmatayaa variaa kieetaiyaa ngiau aapu variaa kieetaiyaatama mmagia maisaiyaata moomee sakuaiyaatama vaa Yisuu Kirisiivaano iya yaatara kioo kieetavai varivai.

¹¹ Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara vaidiyya ngiari mmammaiyauvaa hatokaaneema hama ivo ngii mmammaiyauvaa hatokaivai. Mminnamminnaa maisaiyauvoono ngii mmammaiyauvaa yeena roosiima faungama utiivaa ivoono hatoka kiaikiai ngia mmamma dummukiaa yoketaama variaavai. ¹² Ngia nnoori vareera suaviki vaidi putiraivo mmata nnauvaki virayaama ngia Yisuu Kirisiinna tasipama kuaavai. Anutuugo Yisuunna tuduu diitoneema nnoori vareera suaviki ivo ngii tikiai ngieetama diitaavai. Ngia diitada eenanaa mmamma iira aataru mmminnamminnaa maisa mmuakiaayauvai pikiada karaasaya diitada variaavai. Anutuugo ari yaagueeqaivaidiri aikiooma Yisuunna tuduu diitovaara ngia kutaavaivee kiaivaara karaasaya diitada variaavai. ¹³ Ngia tauraa varuu suaviki ngiingi mmminnamminnaa maisaiyauvo vauduu ngiengi vooipinnaaya varida hama Anutuugaara yaata utida inna mmaanna tuu aataruuvaa uuvaara ngia vaidi putiraiva roosiima variravai. Itaama vaikio aanna makee Anutuugo tikiai ngia Yisuu Kirisiiva putuuvakidiri diitooaanikaraama ngieetaata diitada karaasaya inna tasipama hara kiada variaunoo. Anutuugoono ti mmminnamminnaa maisa mmuakiaayauvai ruga kiaikiai ta diitada karaasaya variaunnavai. ¹⁴ Gioonna kiaapuuya kua mmaanna tuu aataruuyauvaa iya koonnama uuvaara kua pinaivo iyaki vainno iya mmuaararooavaa vaa Anutuugoono ruga taika kieeravai. Iya koonnama uuvaa irisaivo vauvaa ivo ruga taika kiaanarivaara tuduu Yisuuva yatari sagaivau putuduu ruga kieeravai. ¹⁵ Mmuakiaa moomee sakuaiyaata mmagia maisaiyaata yaatarada tauraa varuuya Yisuuva yatari sagaivau putuu suaviki ivoono mmuakiaaya yaatara kiooduu nnaagiai variravai. Rapiraivaa yaatara kiada kua ayanna tirayaama Yisuuva mmuakiaaya avuuvau iya yaatara kioo ngioo kua ayanna tiravai.

¹⁶ Ivaara vaidi voovoono ari tinniivaidiri vo aataru vo aataruuyauvaara tinai rikiada sa inna kuaivaa rikiaatee. Ivo yeena nneeraivaaraata nnoori nneeraivaaraatama ngia kati variateera suavaaraatama ngii tinai rikiada sa inna kuaivaa rikiaatee. Kuraaga karaasavo nninai nuunakiateeraivaaraatama tauraanaa vaidiyya kati varuu suavaaraatama ngii tinai rikiada sa inna kuaivaa rikiaatee. ¹⁷ Ii aataru iyauvo mmanna mmataira aataruuyauvai vaivai. Fai yapooma kaanaiyauvo nninaraivaara ti vitaivai. Kaanaa tunaivo inna Yisuu Kirisiivavee. ¹⁸ Gioonna kiaapu voovoono inna avu tinniivo hanigiano ari vookaraiyauvaa too tinara: Ngia mmanna vaidiyavee. Vaa neenoo ngii yaatarauunoo,

tiivaara sa ngii ausaiyauvo mmuaarakiaivee. Ivo itaama taivaara ngii tinara: Ngia adida varida aangeraiyara mmuduuya ruatee, tiivaa sa rikiaatee. Itaa kua tii gioonna kiaapu ivo ari tinniyaadiri ariinoo ari mmammaivaara yaata utuoo unnakua itaa kua tiivo kuminayaa ari mannaka tiivai. ¹⁹ Ivo itaa kua tiivo Yisuu Kirisiiva ti kieetavai variivaara vaa vuennama kiaivai. Vaidi voovai mmuyaiyauvaa ataiyauvaki nninnuunaiyauvo saangama kiaiikio yokeenno varikio mmuyaiyauvootama rayota roo vioo pinaavai vaivai. Kieetaivo vaivaara vaidiivo yokeenno rayotoo pinaavai varivai. Itaama vaivaa roosiima ausa hanגיעera gioonna kiaapuuyaki ti kieeta Yisuuva varikio Anutuugo ari yaata utiivaugiataama tikiai yokeeda pinaaya variaavai.

Ta vaidi putiraiya roosiima putida kava diitada

karaasaya variaunnanoo

²⁰ Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiasa suaivaki saaka sifaa moomeeyara iira aataruuyauvo hama kava ngii puaisakama utivai. Vaidi putiraiya roosiima vaa ngia iivaara putuaavai. Itaama vaikiyai ngia aaniira ii mmatayaa diaa aataru iyauvaara mmuduuya ruannee? Vo aataru vo aataruuyauvo vaivaara ngia aaniira iyauvaara rikiada vaidi iikiaavainnee? ²¹ Vo aataru voovai vainno tinoo: Sa aayauvaa utida nnaatee, tikio vo aataru voovai vainno tinoo: Sa iyauvaa nneeda taatee, tikio vo aataru voovai vainno tinoo: Sa ii mminnaa iyauvaa utuatee, tiivai. ²² Ita itai mminnaa iyauvaa vaidiyya iima kiaavo taikeraiyauvovee. Ii kua aataru iyauvaa vaidiyya ngiari tinniyyaavunudiri kiasa kiada ngii giaa ngii miaayauvaivee. ²³ Vaidi ii aataru iyauvaa iikiayaano aangeraiyara ngiari ausaiyauvaa mmiateera yaagueeqama tida adida variaarivaara unnakua kiasa iida ngiari mmammaiyauvaa ruputida variaavai. Iya itaama iikiaivaara ngia iya teeda kiasanoo: Tinni pinaa varaa vaidiyavee, kiaavai. Kati mmanna vaidiyaano unnakua kiasa itaama iikiaanoo. Iya itaama iida hama yopeema ngiari mmamma iira aataruuyauvaara haitatuukiaavai.

3

¹ Anutuugo ngii tikiai vaa ngia diitada karaasaya Yisuu Kirisiinna tasipama variaavai. Ivaara ngiau aapu vai mminnaa yoketiyauvaara mmuduuya rida mmoori varaatee. Ngiau aapu ivaki Yisuu Kirisiiva Anutuugaa yaaku yaadudainningiaa ari mmaata yoke-taivau hara kioo varivai. ² Ivaki vai mminnaiyauvaara mmannammanna yaata utida mmuduuya ruatee. Sa aa mmata aavau diaa mminnamminnaiyauvaara yaata utida mmuduuya ruatee. ³ Vaidi putiraiya roosiima mmatayaa diaa mminnaiyauvaara ngii aakiaiyauvo vaa putivai. Vaa Yisuu Kirisiiva ngiiki varikiyai ngia Anutuugaa tasipama variaavo ngii varira tuanaivo hataumaki vaivai. ⁴ Yisuu Kirisiiva ngiiki varikiyai ngia variyai ngiau aapuuvakidiri ivo tiira suaivaki ngieetama vida inna tasipama yooisinna yoketaa ari vookaraivaki variaaravai.

Enanaa mmamma iira aataruuyauvaa pikiada karaasaya variatee

⁵ Ngia itaama variaivaara ngii aakiaiyauvaki mmatayaa diaa mmuakiasa aataruuyauvai ngii iikiatairiyauvaa ngiengienoo ruputu kioo vaidi putiraiya roosiima vakiaivee. Ii aataru iyauvo ataama vainoo. Sabi nuaira aataruuvoota maisama yaata utiraivootama avuuvaa taikio ausaivo diitaikio varaataira aataruuvootama ari mmammaivaara inna varaataira maisa aataruuvootama vaidi voovai mminnaivaa taikio inna varaataira aataruuvootama vainoo. Ii nnaagii aataru ivo unnakua anutuuvaara mmuduuya rira aataruuvaa roosiivai. ⁶ Ii aataru iyauvaa iida varida Anutuugaa kuaivaa rikiadaata yaatareeraiya fai Anutuugo tinai irisai maisaivaa varaaravai. ⁷ Ngia nnaaru itaama iida varida varuu suaivaki ii aataru iyauvoonoo ngii puaisa utiravai.

⁸ Ngii aakiaiyauvaki ngii iikiataira aataru vooyauvai ruputu kioo vaidi putiraiya roosiima vakiaivee. Ii aataru iyauvo ataama vainoo. Nnannateera aataruuvoota buaaru tira aataruuvootama ngiingii seenaiya mmoori maisaivaa iikiaara yaata utiraivootama seena vaidiivaayaadiri koonnama yaata utuoo unnakua tiraivootama vainoo. Ii aataru iyauvaa eeyaa pikiaatee. Ngii seenaiyara kua maisaivaa tida kuaaru tira aataruuyaatama pikiaatee. ⁹⁻¹⁰ Sa ngiingiiiki ngiingiiiki unnakua kiatee. Vaa ngia eenanaa mmammaivaara iira aataruuyauvaa pikiada karaasaya variaivaara sa ngiingiiiki ngiingiiiki unnakua kiatee. Ngia Anutuugaara arinaima rikiateeraivaara ivo ngii iima kioovoono ii karaasa varira ivaa mmannammanna ngiiki yapoo varinoo. Ii karaasa varira ivo ariinikaraama variraivaa ivo mmannammanna ngiiki yapoo varinoo. ¹¹ Ivo itaama iinno varii iivaara ngia tauraa Ereengaiya voovau variaani Yutayaiya voovau varida ngiengie vookaraama iikiaa aataru ivo inna hama aataruvai. Ngia mmamma hatokeeraiya voovau variaani hama mmamma hatokeeraiya voovau varida ngiengie vookaraama iikiaa aataru ivo inna hama aataruvai. Ngia vooyara kiasanoo: Hama ivo Ereengaa vaidivai. Ivo ari

voopinnaa kumimaka vaidivaivee, kiaa ivo inna hama aataruvai. Ngia vooya kiaanoo: Ta sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiyavee, kiaani vooya kiaanoo: Ta kati titi yaata utiraivaugiataama nookiaunnayavee, kiaa kiada iikiaa aataru ivo inna hama aataruvai. Yisuu Kirisiiva mmuakiaa gioonna kiaapu itaama variayia aakiyaiyauvaki hara kioo variivaara ii aataru iyauvo hama aataruuyauvai. Yisuu Kirisiiva iivo inna aataru tuanaavai.

¹² Ngia Anutuuga gioonna kiaapuyavee. Ivoono ngiiyara mmuduuya ruo ariniee kiaa ngii mmataama kieeravai. Ivaara ngia ngii seenaiyara boo tida iyara tuqinnada tirooma adida varida yamayamaa kua iyaata tida maisa mmooriivaa ngii tikiai iikiai rikiadaata yaagueeqama variatee. ¹³ Ngia teekiai ngii seenaiya datadataama varikiai teedaata iyara mmuduuya ruatee. Ngiiikidiri voovoona voovaara koonnama iino too sa ivo ivaara pinaama yaata utuoo airi kua airi kua kiaivee. Ivo ivaara ari ausa mmuduuyavavaa inna mmiaivee. Udaanga Anutuugo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaara hama yaata utirainno ruga kiaivaa roosiima ngieeta ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaara sa yaata utiraida ngiingii ausa mmuduuyavavaa ngiingii mmi ngiingii mmiiikiatee. ¹⁴ Ii aataru mmuakiaa iyavuaa iida ngiingii seenaiyara mmuduuya ruatee. Mmuakiaa mmoori aataru ngia iikiaa idaa oyaivo mmuduuya riraivovee. Fai ngia itaama iidaida aikiooma mmuaavau variaaravaivee.

¹⁵ Kii Yisuu Kirisiinna ausa nuufaivo mmannammanna ngiiki vakiaivee. Ii aataru ivaa iida mmuaavau nuunama yoketaama variateeraivaara Anutuugo ngii mmataama kieeravai. Ngia itaama iyavuaa iida Anutuugaara kua yoketaivaa kiatee. ¹⁶ Kii Yisuu Kirisiinna kua mmayaaya yoketaa ari vookaraiyauvo ngii aakiyaiyauvaki vakiaivee. Vaidi-iyia tinni pinaa vareeraiya roosiima ngia Yisuu Kirisiinna kua mmayaaya ngiingii kiaa mmi ngiingii kiaa mmiida variatee. Itaama vaino ngii ausaiyauvaki Anutuugaara ngii yoketaivaa innara kuaru kiatee. ¹⁷ Mmuakiaa mmoori aataruuvaa iida mmuakiaa kuavai tida Udaanga Yisuu Kirisiiva variivaara yaata utida iikiatee. Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara ti Napoonna Anutuugaata kua yoketaivaa tida varida itaama iikiatee.

Ngia karaasa aataruuvau variayia ngiengie variaaraivaara

tuqinnama rikiaatee

¹⁸ Ngia gionnaiya ngiingii vaatiiya kuaiyavuaa rikiada iikiatee. Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivaara itaama iikiatee.

¹⁹ Ngia vaidiiya ngiingii nnaataiyara mmuduuya ruatee. Sa ngii ausaiyauvo iyara maisainai yaagueeqa kua tida maisayavee kiatee.

²⁰ Ngia nnaakaraiya mmuakiaa mmoori aataruuyauvaara ngiingii kaano kooya avaiyavuaa tuqinnama rikiada iikiatee. Ngia itaama iikiaivaara Udaanga Anutuugo ngiiyara inna yoketaivoo.

²¹ Ngia kaano kooya ngii nnaakaraiya yoketai aataruuyavuaa iikiaara iikiai sa iyavuaara iya oqoo kiatee. Ngia itaikiokio iya ausaiyauvo mmuaararaanarainnoo kiaa pikiaatee.

²² Ngia gioonna kiaapu sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiya mmuakiaa mmoori aataruuyavuaara ngii haitatuuraiya kuaiyavuaa tuqinnama rikiada iikiatee. Iya ngii-iyara yoketaayavee kiateeraivaara sa iya ngii teera suaiyauvaki nnaasu iya mmooriyavuaa iikiatee. Ngia Udaanga Anutuuga kuaivaa rikiada inna mmemmana kuaivaara mmuakiaa suaviki katiataa iya mmooriyavuaa iikiatee. ²³ Ngia mmuakiaa mmoorivai vareera suaviki ngia ataa kua kiatee: Ta hama mmanna vaidivai mmoori varaunnaano. Ta Udaanga Anutuuga mmoorivai varaunnaano, kiaa kiada yaagueeqararama kiada mmooriivaa varaatee. ²⁴ Vaa ngia rikiaavai. Anutuugo irisai yoketaiyavuaa ari gioonna kiaapuuyani yapa kiaiavuaa fai ngii minai ngia varaaravai. Udaanga Yisuu Kirisiiva ngii haitatuura tuanaivaa mmoorivada ngia varaano. ²⁵ Anutuugo mmuakiaa gioonna kiaapuuya mmuakaraama safuuma irisaiyavuaa iya mminarivaara fai ivo koonnama variivaa ari koonnama iivaugiataama irisai maisaiva safuuma ari mminaravai.

4

¹ Ngia ngiingii mmoori vareeraiya haitatuurayaso, ngiengie sikaunnaadiri yookaama kiada viteera gioonna kiaapuuyara tuqinnama haitatuuda ngiari mmoori varaivau-giataama safuuma irisaiyavuaa mmiatee. Sa koonnama mmiatee. Vaa ngia rikiaavai. Ngiiita ngii haitatuuraivo ngiau apu varivai.

Yaagueeqama yaaku varada safuuma variatee

² Mmannammanna yaaku vareera aataruuvaa puaisa utida yaaku varada varida sa ngii yaata utiraiyauvo voodaa vinai yaaku varaatee. Itaama iida Anutuugaata kua yoke-taivaa kiatee. ³ Ngia itaama iikivaugiataa tiyaraatama yaaku varaatee. Ta mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiaara aataruuvaa Anutuugo kooyaa ti vitaaki-aiveeraivaara tiyaraatama yaaku varaatee. Ii mmayaaya ivo inna Yisuu Kirisiinnara

vai mmayaayo hatauma kioo vaivaa ta gioonna kiaapuuya kiasa mmiaaraivaara tiyaraatama yaaku varaatee. Na ii mmayaaya ivaa iya kiasa mmiaaruvaara oovi nnauvaki hara kiee variaunoo. ⁴Na ii mmayaaya ivaa kooyaa iya kiasa mmiaaraivaara niyara yaaku varaatee. Kooyaa iya kiasa mmiraivo inna ni mmoorivai.

⁵Ngia ausa hanigieeraiya hama ausa hanigieeraiya avuuyaavunu ngiingii variraivaara tuqinnama haitatuuda tinni ruaiya roosiima variatee. Itaama varida iya tasipama iida teekiai iya Anutuugaa mmayaayaivaara rikiaara iikiai makee tii kiasa mmiatee. ⁶Gioonna kiaapu voovoono ngii yaparainai rikiaada ngia inna sai kiaara kuaivo yoketaavai nnaasu vakiaiveeraivaara yorokuuvaa yeennaivaki haata kiada nnaavo yoketaivaara roosiima mmuakiaa suai ngia kua kiaoivo yoketaavai nnaasu vakiaivee.

Ngii seenaiya ngiiyara yaata utuaavai

⁷Ti seena vaidi Tukikiinna ta innara mmuduuya ruaunnaivo ti tasipama Udaanga Anutuugaa mmoori vareera vaidivai yaagueeqama mmoori varaivai. Hama ivo pikiavai. Fai ivoono na iikiau mmayaayaivaara ngii giaa ngii minaravai. ⁸Ta mmuakiaa aavaki variaunnaivaara yoketaama variaunnaivaara fai ivo ngii giaa ngii minai rikiaada ngia sirigakiateeraivaara na inna titano ngiisi kuanaravai. ⁹Ngii mmuaa yoosinnaa vaidi voovai nnutuuvo Onesimuuso fai inna tasipama kuanaravai. Ivo yaagueeqama mmoori vareera vaidivai varikiai ta innara mmuduuya ruaunnava. Fai ivaitanaano aavaki ta datadataama variaunna mmayaayaivaara ngii giaa ngii miaaravai.

¹⁰Vaidi voovai nnutuuvo Arisarakaava ni tasipama oovi nnauvaki hara kioo variivo ngiiyara ivoota yaata utuoo boo tiivai. Panapaasaa kataivo Marakaavaata ngiiyara yaata utuoo boo tiivai. Fai ivo ngiisi vinai ngia innara tuqinnaateeraivaara vaa na mmuaanaa ngii giaa ngii miauvai. ¹¹Vaidi voovai nnutuuvo Yisuuva vuai nnutuuvo Yusutuuva ivootama ngiiyara yaata utuoo boo tiivai. Ii taaravooma vaidi ido Yutayaa vaidiya vaa ngiari aataru tauravaa pikiada Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmooriivaa varaavai. Yutayayakidiri aa vaidi taaravooma aado nnaasu ni tasipama tumugia kiada mmooriivaa varada yaagueeqama variaavai.

¹²Ngii nuunairaivakinnaa vaidi voovai nnutuuvo Ipaparaaso ivootama ngiiyara yaata utuoo boo tiivai. Ivo Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidivai. Ivo makemakee ngiiyara pinaama yaaku varaivai. Anutuugaa yaata utiraivaugiataama ngia mmooriivaa varada iidada koovayaida yaagueeqama nnaasu hara kiada varida inna aataru-uvaara kutaavaivee kiasa kiada variateeraivaara ivo ngiiyara yaaku varaivai. ¹³Ivo ngiiyaraatama Rautikiasa variaa gioonna kiaapuuyaraatama Hiraporoo variaa gioonna kiaapuuyaraatama pinaa mmoorivai varaivaa vaa na tauvai. ¹⁴Ti mmuduuya ruai vaidi voovai Rukaaso nniitaraeraiya tuqinneeraivoono ivootama ngiiyara yaata utuoo boo tiivai. Vaidi voovai nnutuuvo Dimaaso ivootama ngiiyara yaata utuoo boo tiivai.

¹⁵Ti seena vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu Rautikiasa variaiyaraatama gioonnaivaa nnutuuvo Nibaannaraatama inna nnauvaki Anutuugaara nuunakiaiyaraatama na yaata utuee iyara boo kiau kuaivaa kiasa mmiatee. ¹⁶Ngia aa yanaa aavaa yaarummua taika kiada vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu Rautikiasa variaiya mmikiai yaaruutee. Iyaano ngiariisi vai yanaivaa ngii mikiai ngia ivaatama yaaruutee. ¹⁷Vaidi Arikipiinna kiasa mmida kiatee: Udaanga Anutuugo mmooriivaa i mmiiivaa yaagueeqama iinnanna taika kianeera inna kiasa mmiatee.

¹⁸Aa nnaagiai na neneenoo fafaara kiau aavaa taatee. Na Pauruusoovaano ngiiyara yaata utuee boo kiaunoo. Na oovi nnauvaki variauvaara sa taunniraida ivaara yaata utuutee.

Anutuugo kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii tasipama vakiaivee.

Pauruusoono aa tauraa yanaa aavaa Tesoronikii varuuyani reeravai

Pauruuso Piripii pikioo numa Tesoronikii varioo mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuyya kaa mmuduu iya ausa hanigieeravai. Itaama uu mmooriivaara Yutayaa vooya maisa kua tida Pauruusaa tunoo: Aavaki pikiee kuanee, tiravai. Iya Pauruuso uu mmooriivaara tunoo: Teenoo itaama iikiataavai a iikiannanoo, kiaa kiada inna titeeravai. Ngari vooppinnaiya Yutayaiya uu aataruuvaara iya iikiatauduu Pauruuso mmayaaya yoketaivaa iya kaa mmuduu ausa hanigiada yoketaama varuuvaara iya Pauruusaa nnaanteeda innara ooqoo tiravai. Nnaagiai Pauruuso Koridii varuduu Timotiivaano Tesoronikii varuu gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooyara inna kaa mmuduu rikioo ivo aa tauraa yanaa aavaa iyani reeravai. Yoketaama tirooma varida Yisuu Kirisiiva tiinaraivaara faannaida variateeraivaara ivo yamayamaa kuaiyauvaa iyani reeravaivee.

Pauruusoono aa tauraa yanaa aavaa Tesoronikii varuuyani reeravai

¹ Gioonna kiaapu vaa ausa hanigiada Tesoronikii variayaso, na Pauruusoono aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Siraasooya Timotiya ni tasipama variaani na aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Vaa ngia ausa hanigiayi ti Napoonna Anutuugaa gioonna kiaapuyya varida ti Udaanga Yisuu Kirisiinna tasipama variaanoo.

Anutuugo kati ngiinya yoketaama yaata utuoo ari ausa nuufaivaa ngii mioo nnaasu variaiveeraivaara ta yaata utuaunnaanoo.

Tesoronikiya Anutuugaara kutaavaivee kiaa kiada

yoketaama variravai

² Ta yaaku vareera suaivaki ta Anutuugaata makemakee ngiiyara kua tida tupatupaa mmuakiaa suai ngiiyara kua yoketaivaa kiaunnavai. ³ Ngia Yisuunnara kutaavaivee kiaavaaraida ngia inna mmooriivaa yoketaama iikiaanoo. Ngia ngii seena gioonna kiaapuuyara mmuduuya ruaivaaraida ngia yaagueeqama mmoori yoketaivaa iikiaanoo. Ngia ti Udaanga Yisuu Kirisiiva fai kutaa tiinaravee kiaavaaraida mmannammanna yaagueeqama kiada faannakiaanoo. Ngia itaama variaivaara ta yaata utida ti Napoonna Anutuugaata makemakee kua kiaunnavai. ⁴ Ni seenayaso, vaa ta rikiaunnavai. Anutuugo ngiiyara mmuduuya ruoo ari gioonna kiaapu tuanaaya ariinnee kiaa ngii mmataama kiaiivai. ⁵ Hama ta tetenaidiri yaata utida mmanna kuavai ngii giaa ngii miravai. Anutuugaasidiri inna yaagueeqaivoota inna Mmannasa Yoketaivoootama ti tasipooduu ta mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miaannaduu ngia rikieeravai. Ta ivaara yaagueeqama kaaannanoo: Kutaavaivee, kiaa kiada ngii giaa ngii miaannaduu ngia rikieeravai. Ta ngii tasipama variaanna suaivaki ta ngiiyara yaata utida iikianna aataruuvaa vaa ngia teeravai. ⁶ Teeda ta uunaquuneema iida Udaanga Yisuu Kirisiiva uuvaatama ngia iiravai. Uuvaara kaayau mmuaararoovo ngiiki vauduaata hama ngia ivaara yaata utiraida Anutuugaa kuavvaa varooduu Mmannasa Yoketaivoono ngii tasipooduu rikiada ngia sirigairavai. ⁷ Ngia itaama uunaquuneema mmuakiaa ausa hanigieera gioonna kaaapu Maketoniaa varuuyaata Akaiya varuuyaataama teeda rikiada itaama mmuaikaraama iiravai. ⁸ Hama Maketoniaa varuuyaata Akaiya varuuyaataama nnaasu Anutuugaa kua mmayaayaivo ngiisidiri vuuvaa rikieeravai. Ngia Anutuugaara kutaavaivee kiaa kiada yaagueeqama varuuvaara mmuakiaa yoo sinna varuuya rikieeravai. Itaama vaiki ai ngia tauraa varida uu mmayaayaivaa hama ta kava varada gioonna kiaapuuya kaa mmiararavai. ⁹⁻¹⁰ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya ta ngiisi kuaanna suaivaki ngia tiyara tuqinnoovaaraida iya kua yoketaivaa ngiiyara kaaavai. Ngia unnaku anutuuyauvaa pikida hanigiada Anutuugo hara kioo varioo kua kutaa tiraivaa mmooriyauvaa varaivaara iya kua yoketaivaa ngiiyara kaaavai. Ari Mmaapu Yisuuva vaa putuduu rikioo Anutuugo tuduu kava putuuvakidiri diiteeravai. Ivo putuoo kava diiteeravoonora tuoo vaa ti utu raririima yoketaivau yapa kioo aataruuvoo vainoo. Ivaara fai yapooma nnaagiai Anutuugo gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaara iya yaparainara suaivaki hama ti mminnamminnaa maisaiyauvaara ti yaparainaravai. Fai Yisuuva kava ngiau aapuuvakidiri tiinaraivaara ngia faannaida variaivaara gioonna kiaapuuya ngiiyara kua yoketaivaa kaaavai.

2

Pauruuso Tesoronikii varioo Anutuugaa mmooriivaa iiravai

¹ Ni seenayaso, ta ngii tasipama mmooriivaa iikiaannaivo hama ti maisaivai. Vaa kaanaivo vauvaara ngiengieenoo teeravai. ² Ta tauraa yoošina Piripii ivaki nooki-aannaduu rikiada maisamaisau mmoori aataruuyauvaa ti mmuduu rikiada ta hama yoketaama variaannaivaara vaa ngia rikieeravai. Itaama vauduaata ta ngii yoošina Tesoronikii ngiaannaduu Anutuuoqo ari yaagueeqaivaa ti mmuduu rikiada ta inna kua mmayaayaivaa kooyaa ngii giaa ngii mida hama ta aatuuravai. Vooyaano ti oooqoo tuduaata ta iikiaannaduu ti mmuaararooduaata iiravai. ³ Ta mmayaayaivaa ngii giaa ngii miaannaivo hama unnakuivaava tasipama ngii giaa ngii miravai. Hama ta sabi reeti utu kiada reeri utu kiadairayaano mmayaayaivaa ngii giaa ngii miravai. Hama ta ngii yokekiaa kiada ngii iida taaree kiaa kiada mmayaayaivaa ngii giaa ngii miravai. Hamavee. ⁴ Vaa Anutuuoqo mmooriivaa ti mmioo tooduu ta iikiaannaduu aikiooma vauvaara ta mmayaaya yoketaivaa varada nuaida ivo tiivaugiataama nnaasu makemakee iikiaunnano. Hama vaidiiva numa ta iikiaunna mmooriivaa teeda yoketaavaivee kiaarakiataama iikiaunnano. Anutuuoqoono ti mmooriivaara yoketaavaivee tinarivaara ta iikiaunnano. Ta aaniivaara mmooriivaa iikiaunnaivaa oyaivo ti aakiaana vaivaa vaa Anutuuoqo too rikiavai. ⁵ Vaa ngia rikiavai. Hama ta titi kuaivaadiri ruvakavaakai kua kiaa rada ngii giaa ngii miravai. Hama ta ti aakiaiyavakidiri mminnamminnaiyauvaa ti varaatainoo kiaa kiada yoketaa kuaivaa ngii giaa ngii miravai. Anutuuoqoono ti taivai. ⁶ Hama vaidi voovoono mmooriivaa iikiaunnaivaara ti too ti mannaka kiaiveeraivaara ta iiravai. Ngieeta vaidi vooyaataama tiyara mannaka kiateeraivaara hama ta iiravai. ⁷ Ta Yisuu Kirisiinna kua varada nuairayara tida ngia ti mmoori varaateeraivaara ngii yaparakiataama vauduaata hama ta ngii yaparairavai. Gioonnoivo ari nnaakaraiyara tirooma kioo haitatuuneema ta ngii tasipama hara kiada variaanna suaivaki ta tirooma hara kiada variravai. ⁸ Ta ngiiyara pinaama mmuduuya ruaannaivaara ta kooyaa Anutuuoqaa kua mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miaannaivaara ti yoketairavai. Hama ta ivaara nnaasu ti yoketairavai. Gioonna kiaapuuya ti ruputikiai ta ngiiyara putu-aaraivaaraatama ti yoketairavai. Hama ti aatuuravai. Ta ngiiyara pinaama ti ausaiyauvo yoketauvaara hama ti aatuuravai. ⁹ Ti seenayaso, ta titi mmamma mmuyai mmutu rikiada tete variaara mmooriivaa varaannaivaara vaa ngia taunnuuda kiaannee? Ta Anutuuoqaa kua mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miaa rada variaanna suaivaki hama ngia ti mmooriivaa varada yeenna mminnamminnaiyauvaa ti mmiateeraivaara ta heenaivaa ikiannaivaa vara kuainnama kiada tete variaara mmooriivaa iiravai.

¹⁰ Ngia vaa ausa hanigieeraiya ta yoketaama safuuma ngii tasipama varida hama koonnama variravai. Vaa ngia iva vaa tooduu Anutuuoqootama vaa teeravai. ¹¹ Vaa ngia taavai. Vaidiivo ari nnaakaraivaa tuqinnama haitatuuneema ta ngii tasipama hara kiada varida mmuaavai mmuaavai ngii haitatuuravai. ¹² Ta ngii tasipama hara kiada varida yamaa kua yamaa kua tida ngia Anutuuoqaa aataruuvau yoketaama nookieateeraivaara ta kua yoketaivaa tasipama ngii giaa ngii miravai. Anutuuoqo ari varii yoošina ari vookaraivaki ngieeta yoketaama variateeraivaara ngii maavee tioo varinoo. Ngia ivaara yaata utida safuuma variateeraivaara ta ngii giaa ngii miravai.

¹³ Ta Anutuuoqaa kua mmayaayaivaa ngii giaa ngii miaannaduu rikiada ngia puaisakama utiravai. Hama ngia ivaara tunoo: Mmanna vaidivai mmayaayaivee, kiaa kiada pikieeravai. Ngia tunoo: Kutaa Anutuuoqaa mmayaayaivee, kiaa kiada puaisakama utiravai. Ngia itaa kua tida puaisa utuuvaa ta mmannammanna Anutuuoqaata kua tida kua yoketaivaa kuaunnavai. Ta ngii giaa ngii miaanna mmayaayaivo kutaa Anutuuoqaa mmayaayaivee. Vaa ngia ausa hanigaiya ngii aakiaiyavaki ivo yaagueeqama vaivai. ¹⁴ Ti seenayaso, Yutayaa yoošinaivaki variaa gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada Anutuuoqaa gioonna kiaapu tuanaaya varuuya roosiima ngia variravai. Ngari seena Yutayaiya maisa mmooriivaa iya mmuneema ngii seenaiya maisa mmooriivaa ngii miravai. ¹⁵ Yutayaa vooyaano Udaanga Yisunnaata forofetaiyaatama ruputuduu putiravai. Vooyaano tiitaatama makemakee maisa mmooriivaa ti mmiravai. Itaama uuvaa Anutuuoqo hama iyara yoketairavai. Iya mmuakiaa vaidiiva nnammutuaaya variravai. ¹⁶ Anutuuoqo ari vooppina vooppinaiya yoketaivau yapaiveera kiaa kiada ta kua yoketaivaa iya kua mmiaannaduu rikiada iya ti oooqoo tiravai. Itaama vauduu iya makemakee mminnamminnaa maisaiyauvaa varoovo vainno suvuiravai. Suvuu kioovaa Anutuuoqaa ausa nnannateeraivo aanna makee vaa iyasi vainoo.

Pauruuso kava vararanoo vioo iya taanaree kiaa iiravai

¹⁷ Ti seenayaso, ta kiisama ngii pikiada aapi ngiaanna suaivaki ti yaata utiraivo homo ngiisi vauduu ta aapi nniravai. Ta aapi nnida ngiiyara pinaama yaata utida kava vara ranada vida ngii taaree kiaa yaagueeqararama kiada iiravai. ¹⁸ Ta ngiisi kava vara ranada

kuaaree tida variaannaduu Sataango ti ooqoo tiravai. Na Pauruusoono airineetu kava vara ranee kuanaree tiee variaaduu Sataango ni ooqoo tiravai. ¹⁹ Fai yapooma ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinara suaivaki ta inna avuuvau diaaravai. Ii suai ivaki hama aaniivai varaaraivaara ta faannaida variaunnaano. Ta ngiiyara yaata utida faannaida variaunnaano. Hama aaniivaara ta sirigaida variaunnaano. Ta ngiiyara sirigaida variaunnaano. Hama aaniivaara ta mannaka kiaunnaano. Ta ngiiyara mannaka kiaunnaano. ²⁰ Kutaa ta ngiiyara mannaka tida sirigaida variaunnaano.

3

¹ Ta ngiiyara pinaama yaata utuaannaduu ngia voopi varuduu ta aapi variaannaivaara yaata utuaannaduu ti pirisairavai. Itaama vauduu tetevaitana aa yoosinna Ateena aavaki hara kiada varida ² Timotiinna titaa kiaannaduu ngiiisi viravai. Timotiiva ti seena tuanaavai varioo ti tasipama mmoori varoo Anutuugaa kua mmayaaya yoketaivaa varoo nuainno varioo gioonna kiaapuuya kiasa mmioo Yisuu Kirisiinara kooyaa iya kiasa mmiravai. Ngia yaagueeqama varida Anutuugaara kutaavaivee kiasa kiada puaisa utuateeraivaara ta inna titaannaduu ngiiisi viravai. ³ Gioonna kiaapuuya ngii mmaarau kua tuu mmoori maisaivaa ngii muuvaara Anutuugaa mmooriivaa pikieevoora kiasa ta inna titaannaduu ngiiisi viravai. Vaa ngia rikiaavai. Anutuugo ee-oo tuduu ii mmoori maisa iyauvo ngiiisiaata tiisiaatama nniravai. ⁴ Ta ngii tasipama variaanna suaivaki vaa ta ngii giaa ngii mida kiaannano: Mmoori maisaivo tiisi nninaravaivee, kiaannaivaa kaanaivo vaa kutaa kooyaa vairavai. Vaa ngia ivaara rikieeravai. ⁵ Itaama vauduu ngia voopi varuduu na voopi varuuvaa na yaata utuaaduu ni mmuaararoovaa Timotiinna titaaduu ngiiisi viravai. Ngia Anutuugaara kutaavee kiasa kiada datadataama variaa aataruuvaa taiveera na inna titaaduu ngiiisi viravai. Sataango vaa ngii iinno taanaree kiasa uduuu vaa ngia inna kuaivaara ee-oo tuuvaara na yaata utuee mo ta kuminayaa ngii tasipama mmoori varaannaivaara yaata utuee Timotiinna titaaduu ngiiisi viravai.

⁶ Vaa ivo ngiiisi vuuvo kava vara ranoo ngioo ngia Anutuugaara yaagueeqaida varida mmuduuya rida varuuvaa ivo numa ti kiasa ti mmiravai. Ngia makemakee tiyara yoke-taama yaata utida ta ngii taaree kiasa yaagueeqama kiada iikiaannaneema ngia ti taaree kiasa uuvaa ivo ti kiasa ti mmiravai. ⁷ Ti seenayaso, ngia itaama varuuvaa ti mmaarau kua tuuya maisamaisau mmoori mmuaararooyavua ti mmuu suaivaki ta ngiiyara yaata utuaannaduu ti yoketairavai. Ngia Anutuugaara kutaavaivee kiasa kiada yaagueeqama varuuvaa ti yoketairavai. ⁸ Ngia Anutuugaara yaagueeqararama kiada iida varikiyai fai ta yoketaama hara kiada variaaravai. ⁹ Ngia yaagueeqama variaivaara ta ngiiyara Anutuugaata kua yoketaivaa kiaunnaano. Ta inna avuuvau pinaama kiada ngiiyara sirigakiaunnaivaara ta innaata kua yoketaivaa kiaunnaano. ¹⁰ Ta ngii taaree kiasa kiada heenaivaa ikiannaivaa vara kuainnama kiada ta Anutuugaata ivaara yaagueeqama kiada kua kiaunnaano. Ngia Anutuugaara kutaavaivee kiasa muaraagainno kiisavai vainoora tida ta ngiiyaroo tida ngii teeda ngii tasipama mmooriivaa iikiaaraivaara ta Anutuugaata kua kiaunnaano.

¹¹ Ti Napoova Anutuugo ariita ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama ta ngiiisi kuaara aataru-uvaa kooyaa ti vitaakiateeraivaara ta yaaku varaunnaano. ¹² Ta ngiiyara pinaama mmuduuya ruaunnaneema Udaanga Yisuu Kirisiiva ngii iinai fai ngia ngiingiiyara ngi-ingiiyara mmuduuya rida mmuakiasa gioonna kiaapuuyara mmuduuya rikio pinaavai vakiaiveeraivaara ta yaaku varaunnaano. ¹³ Itaama vaino Udaanga Yisuu Kirisiiva ngii aakiaiyavaki yaagueeqama iinai rikiaa yapooma ivoota ari gioonna kiaapu inna tasipama variaiyaatama tiikiyai rikiaa fai ngia ti Napoonna Anutuugaa avuuvau yoketaa tuanaa gioonna kiaapuya varikio hama ngii mminnamminnaa maisaiyavuaa irisaiyau-vootainaravai.

4

Ari vookaraama variaaraivaara Anutuugaa yoketaivai

¹ Ti seenayaso, aa nnaagiasa kua vooyuvaatama rikiaatee. Anutuugo ngii too ngiiyara yoketaakiaiveera tete variaunnaivaa ta ngii vitaakiaunnavai. Ngia iva teeda ta variaunnaneema variateeraivaara ta ngii vitaakiaunnavai. Aanna makee vaa ngia teeda mmuakaraama variaano. Yisuu Kirisiiva ti aakiaiyavaki variivaara ta makemakee yaagueeqama ngii kiaunnaano: Mmannammanna itaama nnaasu variatee, kiaunnavai. ² Udaanga Yisuu Kirisiiva ti kiasa ti mmuuvaa ta ngii giaa ngii miaanna kua aataruuvaa vaa ngia rikiaavai. ³ Aa na tinara kua aavo Anutuugaa yaata tinniivau vai kuavai ngia iikio rikioo Anutuugo fai ngiiyara yoketainaravai. Ngia yoketaa tuanaaya vari-atee. Sa sabi heera aataruuvaa iikiatee. ⁴ Ngia vaidiyya mmuaavai mmuaavai ngii mmammaivaara tuqinnama haitatuuda ngiingii nnaatayi tasipama safuuma yoketaama

variatee. ⁵ Hama ausa hanigiada Anutuugaa kuaivaa rikieeraiyanikaraama ngii mmam-maiyauvoono yaagueeqama ngii iikiatee tinai rikiada sa iikiatee. ⁶ Anutuugaa aataruuvo itaama vaivaara vaidi voovoono arinaima yaata utuee sa i seena vaidiivaara koonnai aataruuvaa iima kiese ivo ariyara ii aataruuvaa sa hatokaanee. Ngia itaama koonnama iikiaivaara ta tauraa yaagueeqama ngii giaa ngii mida kiaannanoo: Sa ii aataru iva iikiatee. Mo fai gionna kiaapuuya maisa mmooi itaama vaiyuvaa iikio Udaangaivo fai irisai mmuaararavaa iya mminaravaivee. Ta itaama yaagueeqama kiada tiravai. ⁷ Ta gionna kiaapuuya sabi nuaida koonnama variateeraivaara hama Anutuugo ti maavee tiravai. Ta safuuma yoketaama variateeraivaara ti maavee tiravai. ⁸ Ivaarainno ii ta ngii giaa ngii miaunna kua iyauvuaa gionna kiaapu voovoono rikioo mmooka hanigia mmiivoono hama vaidi mmatayaivaa mmooka hanigia mmiivai. Anutuugo Mmannaasa Yoketaivaa ngii miivaa mmooka hanigia mmiivai.

⁹ Ngia ngii seena vaa ausa hanigieeraiyara mmuduuya ruateeraivaara hama na ivaara yanaivaa fafaarainaraivootainoo. Vaa Anutuugo ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruateeraivaara ngii vitaama kiaivai. ¹⁰ Vaa ngia Maketoninaa variaa gionna kiaapu vaa ausa hanigieera mmuakiaayara mmuduuya ruaavai. Ti seenayaso, itaama vaikiainnaata ta yaagueeqama ngii giaa ngii mida kiaannanoo: Mmannaammanna yaagueeqama nnaasu ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruatee, kiaunnaano. ¹¹ Ngia tirooma hara kiada variaarivaara yaagueeqama kiada iikiatee. Ngiengie hara kiada variraivaara ngiengieenoo ivaara haitatuuda variatee. Sa ngii seenaiya hara kiada variraivaara ngiingii avuki avukiida murumuru tida variatee. Ngiengie hara kiada variraivaara yaata utida ngiingii yaakuuyaavaadiri mmooi varada sikauyaavuaa varaatee. Ta tauraa itaama ngii giaa ngii miaannaivaugiataama iikiatee. ¹² Gionna kiaapu hama ausa hanigieeraiya ngii teeda kiara: Yoketaama variaa gionna kiaapuyavee, kiateeraivaara iikiatee. Fai ngia itaama iikio mmuakiaa mminnaavai ngii variraivau aikiooma vainai hama ngii seenaiya ngiaarukiaaravai.

Yisuuva suai nnaagiai tiinaravai

¹³ Ti seenayaso, gionna kiaapu vaa ausa hanigia kiada putuaani hau kaiyara ngia kumimakaida varida airi yaata utida variaavai. Hama ausa hanigiada Yisuunnara faannairaida kati hara kiada variaiya vaa putuuiyara kaayauma ausa mmuaarareeda iyara kaayauma yaata utida variaavai. Ngia itaada varida varivoora kaa ta aa kua aavaa ngii giaa ngii miaaravai. ¹⁴ Vaa ta Yisuuva putuoo kava diitooavaara kutaa kuavaivee kiaunnaano. Ta itaa kua kiaunnaivaaraata aa kua aavaaraatama kutaa kuavaivee kiaunnaano. Fai Yisuuva kooyaa tiinara suavaki Anutuugo tinai vaa ausa hanigia kiada putuuiyaata Yisuuvaatama innasi kuaaravai.

¹⁵ Aa ta ngii giaa ngii miaara kua aavaa Udaanga Yisuu Kirisiivaano tii kuavai. Ivo tiinara suavaki fai ta homo mmatayaa variaunnaiya vaa ausa hanigia kiada putuuiya hama yaatarada tauraa kuaaravai. ¹⁶ Fai Udaanga Yisuu Kirisiivaano yaagueeqai kuavai tuoo varino aangeraa kieeta voovoono aayanna roo varino Anutuugaa nooma akuaiivo tuoo varino Udaanga Yisuu Kirisiiva ngiauvakidiri tiinaravai. Yisuuva tuoo varinai vaa ausa hanigia kiada putuuiya diitada nnida tauraa vikiai ¹⁷ ii suai ivaki ta homo mmatayaa vaa ausa hanigia kiada variaunnaiya fai Anutuugo nama aakiaivaki ti rupi nuunama kinai vaa tauraa kuaiya vida sunada Udaanga Yisuu Kirisiinna sunaara kuaaravai. Fai itaama vainai rikiada ta vida inna sunada inna tasipama tupatupaa variaaravai. ¹⁸ Ivaaraida ii kua iva ngiingii kaa mmi ngiingii kaa mmiida ausa yoketaivaa tasipama variatee.

5

Yisuuva tiinara suaivaara teerama kiada variatee

¹ Ti seenayaso, Yisuu Kirisiiva tiinara suaivaara ta hama kuminayaa ngiini yanaivaa fafaara reeda ngii giaa ngii miaaravee. ² Vaa ngiengieenoo rikiaavai. Gionna kiaapuuya heenavaki hama teeda rikieera suavaki mmuara vareera vaidiivo nniivai. Iva roosiima fai Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinaravai. ³ Gionna kiaapuuya kiara: Ta yoketaama ausa tinni nuufaivaa tasipamaida variaunnaano, kaa kiada varikio fai maisamaisai ari vookarai mmuaararai aataruuvo akiaraino iyasi nninaravai. Gionnaivo nnaakaravaa mmataanara suavaki nniitareeraiivo akiaraiikio innaki nniivai. Iva roosiima maisamaisai ari vookarai mmuaararai aataruuvo iyasi nninaravai. Fai akiaraama nninai hama kuaara ngiaara aataruuvootainaravai. ⁴ Mo ti seenayaso, ngia vaa ausa hanigiaya hama upisiivaki variaano. Ivaara mmuara vareera vaidiivo upisiivaki nninai nnikiaraaki-aaneema iva roosiima Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinai rikiada ngia nnikiaraakiataama vainainnaata sa nnikiaraakiatee. ⁵ Ngia mmuakiaaya mmeekiaivaata ikiannaivaatama vara nuunama kiada variaavai. Ngieta teetama hama upisiivaki variaunnavai. ⁶ Ivaara

hama ta gioonna kiaapu vooya roosiima vuru vakiaaravai. Vaidi voovai yaata tinniivo yoketaavai vairayaama ta avu teeda nnaasu mmuaavai mmuaavai titi variraivaara haitatuukiaaravee. ⁷ Gioonna kiaapu vuru vakiaiya upisiivaki vuru vakiaavai. Gioonna kiaapu nnoori kapikaraivaa nneeraiya upisiivaki nneeda kumimakakiaavai. ⁸ Ta hama iya roosiima variaunnaivaaraida ta ikiannaivau variaunnava. Ivaara ta titi variraivaa haitatuukiaaravee. Ta Anutuugaara kutaavaivee kiaa kiada puaisa utida gioonna kaaapuuyara mmuduuya ruaunaivo inna rapira vaidiyya ngiari nniriyaa okoo roosiima hiri kiaavo vaivaa roosiivai. Ta Anutuugo ti vitaanaraivaara faannaida variaunnaivo inna rapira vaidiyya ngiari kieetayaa apira mminnaivaa roosiivai. ⁹ Anutuugo hama aataru maisaivaa irisaivaa ti mminaraivaara ti mmataama kieeravai. Ta Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tikio aataru yoketaivau ti yapaanaraivaara ti mmataama kieeravai. ¹⁰ Ta inna tasipama variaaraivaara Yisuuva tiyara putiravai. Ta homo mmatayaa variaunnaiyaata vaa putuaiyaatama ivo tiina ta vida inna tasipama variaaraivaara ivo tiyara putiravai. ¹¹ Ivaaraida ngiingiita ngiingiita yamaa kua yamaa kua tida ngiingii mmooriyauvaa ngiingii vara ravisi vara ravisiida yoketaama varaatee. Vaa ngia itaama iida varida variaaneema iida varida variatee.

Pauruusainna vo kua vooyauvaara

iya kiaa mmiravai

¹² Ti seenayaso, vo kuavaara ta yaagueeqama ngii giaa ngii mmiaaravee. Vaidiyya ngii tasipama mmoori varaiyara kua yoketaivaa tida iya kiaa kuaivaa rikiada iikiatee. Iya Udaanga Yisuu Kirisiinna mmoori varaayara tida safuuma varira aataruuvaa ngii vita vitaakiaanoo. ¹³ Iya ngiyyara mmoori varaivaara iya kua yoketaivaa tida iya mmuduuya ruatee. Ngiingiiyara ngiingiiyara yoketaida ausa nuufa tasipama variatee.

¹⁴ Ti seenayaso, vo kua vooyauvaara ta yamaa kua yamaa kua tida yaagueeqama ngii giaa ngii mmiaaravee. Gioonna kiaapu hama mmoori vareeraiyaata yaagueeqama iyaata kua tida safuukiatee. Iya aatuuda variaa gioonna kiaapuuyaata yamaa kua yamaa kua tida variatee. Gioonna kiaapu yoonoosupuaa variraiya tasipama mmoori varaatee. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya muaraagama varikiannaata iya tasipama mmannammanna tirooma varida mmoori varaatee. ¹⁵ Ngiariyara ngiariyara mmoori maisaivaa irisai irisaima iikiaraivaara haitatuuda ooqoo kiatee. Mmuakiaa suai ngiingiiyara ngiingiiyara mmoori yoketaivaa iida varida mmuakiaa gioonna kaaapuuyaraatama iida varida yaagueeqama kiada ivaara yaata utida iikiatee.

¹⁶ Mmuakiaa suai sirigaida varida variatee. ¹⁷ Mmuakiaa suai mmannammanna yaaku varada nnaasu variatee. ¹⁸ Mmuakiaa aataruuyauvo ngiisi nninai rikiada kua yoketaivaa Anutuugaara kiatee. Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivaara itaama iida Anutuugaa yaata tinniivau vai kuaivaa rikiada iikiaarivo inna Anutuugaa yoketaivai.

¹⁹ Mmannasa Yoketaivo ngii giaa ngii mii kuaivaa sa hatokaatee. ²⁰ Vaidiyya Anutuugaasidiri tii kuaivaa ngii giaa ngii mikiai sa nniki rakaida puruukakiatee. ²¹ Mmuakiaa kua rikiaiyauvaa iida taivaa yoketaiyauvaa varada puaisakama utida ²² maisai kua mmoori mmuakiaayavai pikiaatee.

²³ Anutuugo ausa nuufa variraivaa oyai nakaaravovee. Ivo ariinoo ngii iino ngii aakiaa mmuakiaayavai yoketaakiaiveeraivaara ta yaaku varaunnaano. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinara suavaki Anutuugoono iino ngii mmamma mmuyai mmannasa mmuakiaayavaki mminnamminnaa maisaiyauvo sa vakiaiveeraivaara ta yaaku varaunnaano. ²⁴ Ngii maavee tiraivo ngiyyara hama yaata vuenneivai. Fai ivoono itaama iinaravai.

²⁵ Ti seenayaso, tiyaraatama yaaku varaatee.

²⁶ Ti seena vaa ausa hanigieeraiyara yoketaida yaaku rumisiatee.

²⁷ Na Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa varee nookiauvonora tiee na yaagueeqama ngii giaa ngii minai rikiatee. Aa yanaa aavaa yaarummua kiada mmuakiaa gioonna kiaapu ausa hanigieeraiya jaarida kiaa mmiatee.

²⁸ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kaaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii tasipama vakiaivee.

Pauruusoono aa tauraa yanaa aavaa Tesoronikii varuuyani reeravai

Gioonna kиаapu Tesoronikii varuuya Yisuu Kirisiiva makee tino kava tiinaraiivaara pinaama yaata utuuvaara Pauruuso aa maaagiiai yanaa aavaa iyani reeravai. Vooyaano tunoo: Vaa Udaanga Yisuu Kirisiiva nninara tuu suaivo nniivaivee, tuu kuaivaara Pauruuso fafaarainno safuuma iya kиаa mmiravai. Mmuaarereeraiivo iyasi nniivaata mmamma niita-reeraivaatama varadaata iya mmannammanna Yisuunnara kutaavaivee kиаa kiada ngiari mmooriyauvaa varada varida yoketaama mmooriyauvaa iikiateeraivaara Pauruuso yamayamaa kuaiyauvaa iyani fafaara reeravaivee.

¹ Gioonna kиаapu vaa ausa hanigiada Tesoronikii variayaso, na Pauruusoona yanaivaa ngiiini fafaarakiaunoo. Siraasooya Timotiya ni tasipama variaani na yanaivaa ngiiini fafaarakiaunoo. Vaa ngia ausa hanigieeraiya ti Napoonna Anutuugaa gioonna kиаapuya varida ti Udaanga Yisuu Kirisiinna tasipama variaano.

² Ti Napooa Anutuugoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati ngiiyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufaiwaitana ngii mida nnaasu variateeraivaara ta yaata utuaunano.

Ti Udaanga Yisuuva tiinara suaivaki Anutuugo

gioonna kиаapuuya yaparainaravai

³ Ti seenayaso, ta makemakee ngiiyara Anutuugaa kиаa mmida kиаunnaano: Yoke-taayavee, kиаunnaano. Ngia Anutuugaara kutaavaivee kиаa kiada iikiaivo vaa yaagueeqavai vaivo fai vakia roo vioo vioo yaagueeqama pinaavai vainaravai. Ngia ngiiingiiyara ngiiingiiyara mmuduuya ruaivo vaa pinaavai vaivo fai vioo vioo pinaa ari vookaravai vainaravai. Ngia itaama variaivaara ta aikiooma ngiiyara makemakee yoketaayavee kиаunnaano. ⁴ Ngia itaama variaivaara teenoo gioonna kиаapu vaa ausa hanigiayaata kua tida ngiiyara mannaka kиаunnaano. Gioonna kиаapuuya maisa mmooriivaa ngii miaavo ngii mmamma nniitaraikiainnaata mmannammanna yaagueeqama varida Anutuugaara kutaavaivee kиаa kiada yaagueeqama variaivaara ta ngiiyara mannaka kиаunnaano.

⁵ Ngia itaama yaagueeqama variaivaara ta kooyaa rikiada kиаunnaano: Anutuugoono fai mmuakiaaya yaparainno irisaiyauvaa safuuma iya mmimaravaivee, kиаunnaano. Itaama vaino too mmamma nniitareeraivaa ngia varada varidaata Anutuugaara yaagueeqama variaivaara ivo gioonna kиаapuuyara diraivaki inna aikiooma ivaki kuateera fai ngii tinaravai. ⁶ Fai Anutuugo ataama safuuma iinaravai. Mmoori maisaiyauvaa vaa ngii muuyauvaa fai ivo irisai maisaiyauvaa iya mmimaravai. ⁷ Ngii mmuaraivaata tiita ti mmuaraivaatama Anutuugo iinai fai ta kati variaaravai. Udaanga Yisuu Kirisiiva ngiauvakidiri kooyaa tiinara suaivaki fai Anutuugo itaama iinaravai. Fai Udaanga Yisuu Kirisiiva aangeraa yaagueeqaiyaata ikia hauruuvo pinaama taivaatama tasipama tiinaravai. ⁸ Gioonna kиаapuuya hama Anutuugaa kuaivaa rikiada arinaima taiyaatama ti Udaanga Yisuu Kirisiinna kua mmayaaya yoketaivaa hama arinaima rikiada iikiaiyaatama irisai maisaiyauvaa iya mmimaravaara fai itaama tiinaravai. ⁹ Ivo tiinai rikiada iya irisai maisaivaa varada tupatupaa koonnama varira yoosinnaivaki variaaravai. Fai iya hama Udaanga Yisuu Kirisiinna tasipama inna mmeekia ari vookaravaki variaaravai. ¹⁰ Ii suai ivaki ivo tiinai rikiada fai ariinnee kиаa mmataama kiai gioonna kиаapuuya innara ari vookaraama yoketaa tuanaavee kиаaravai. Innara kutaavaivee tira gioonna kиаapuuya kua yoketaivaa innara tida avai kurutooma kiada yaaku vuatavuutaki-aaravai. Ta kua mmayaayaivaa ngii giaa ngii miaannaivaara ngia kutaavaivee tuuvaara ngieetama itaa kиаaravai.

¹¹ Ivaaraida ta makemakee ngiiyara yaaku varada variaunnaano. Anutuugo ngii iinai rikiada ngia ivo ngii maavee tiivaugiataama aikiooma yoketaama variateeraivaara ta ngiiyara yaaku varaunnaano. Ivo ari yaagueeqaivaadiri ngii iinanai ngia inna mmoori yoketaivaa ngii iikiatainai ngia innara kutaavaivee kиаa kiada inna mmooriivaa iidada taikaaravaara ta ngiiyara yaaku varaunnaano. ¹² Ngia itaama iikio rikioo ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinara suaivaki inna nnutuuvo yaataroo ari vookaraama vainaravai. Vaino rikioo ivo ngii iinai rikiada fai ngieetama yoketaama ari vookaraama variaaravai. Ti Anutuugoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati gioonna kиаapuuyara yoketaama yaata utiivaaraida ngia itaama ari vookaraama variaaravai. Ngia itaama variaaravaara ta ngiiyara yaaku varaunnaano.

2

*Vaidi mminnamminnaa maisa suvuairaivo**nninara kuavai*

¹ Ti seenayaso, ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinaraivaaraata Anutuuoq ti rupi nuunama kinai ta Yisuuuna tasipama hara kiada variaaraivaaraatama na kooyaa ngii giaa ngii minai rikiaatee. ² Na yaagueeqama ngii giaa ngii minai rikiaatee. Vooyaano kiaanoo: Vaa Yisuuva tiivaivee, kiaivaara sa akiairaama ngiengie vo vuayaata vo vuayaata utiraida sa ngii ausaiyauvo ari vookarai ausa tasipama variatee. Ta Anutuuoq ti kiasa ti mmii kuaivaa ta kiasa kookieema kiaunna suaivaki vaidi voovoono rikiai kuavai tiivainnee? Vara ta Anutuuoqaa kua mmayaayaivaa kiasa kookieema kiaunna suaivaki rikiai kuavai tiivainnee? Vara yanaa vooval tiisidiri nniivaudiri yaaruoo rikiai kuavai tiivainnee? Hama teeta rikiaunnaano. ³ Vaidi vooyaano sabi kua sabi kuaivaa ngii giaa ngii miaivaa ngia rikieevora aa kua aavaa na ngii giaa ngii minai rikiaatee. Yisuuva tiinara suaivaki fai hama ivo nnaammaratu tiinaravai. Tauraa gioonna kiaapuuya Anutuuoqaaara mmooka hanigia mmi kiada innara ooqoo kiasa kikio nnaagiai yagmminnamminnaa maisa suvuaira vaidiivo ikia aakiaana kuanaraivoono kooyaa nninaravai. ⁴ Fai ivo ngioo gioonna kiasapuuya mmatayaa diaa mminnamminnaiyauvaara ti Anutuuoqovee kiaiayauvaara ooqoo tioo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa iya ausa mmuduuya mmiraiyauvaaraatama fai ooqoo tinaravai. Ooqoo kiasa kioo tinara: Vaa na iin taree variaunoo, kiasa kioo fai Anutuuoqaa nnau pinaivaki oro varioo ariiyara tinara: Na Anutuuoqovee, tinaravaivee.

⁵ Ivo itaa kua tinaraivaara na ngii tasipama variaa suaivaki na ivaara ngii giaa ngii miravaivee. Vara vaidi ngia ivaara taunnu kiaannee? ⁶ Aanna makee ii na kiau kua ivaa kaanaivo nriivoora kiasa kioo inna uuda raira yaagueeqaivoono inna uuda rainno varioo varinoo. Vaa ngia ivaa arinaima teeda rikiaavai. Anutuuoq tinara: Aikioovavee. Ngiane, tinara suaivaki nnaasu fai mminnamminnaa maisa suvuaira vaidiivo nninaravai. ⁷ Mminnamminnaa maisa vareera aataruuvo vaa hataumaki vaivo aanna makee inno varinoo. Mmammanna inono uuda rairaivoono uuda rairaivaa rabikiaa kino rikioo mminnamminnaa maisa vareera aataruuvo fai kooyaa vainaravai. ⁸⁻¹² Kooyaa vaino too mminnamminnaa maisa suvuaira vaidiivoota fai kooyaa nninaravai. Ivo Sataangaa yaagueeqaivaa tasipama ngioo unnakuivaa kiasa kaayau ari vookara ari vookarai unnakua mmooriyyavuaa iinaravai. Fai iinno varioo gioonna kiasapu ikiana kuaaraiya maisai unnakua unnakuaiyavuaa arinaidiri kiasa roo iinaravai. Hama iya kua kutaivaara yoketaavavee kiasa kiada hama ivaara mmuduuya ruaivaara Anutuuoq hama iya vitoo yoketaivau yapanai iya ikia aakiaana kuaaravai. Iya kua kutaivaara ooqoo kuaivaara Anutuuoq tino unnakua tiraivo iya aakiaiyyavaki inno varinai fai iya unnakua iira aataruuvaa kutaavaivee kiaravai. Mmuakiaaya itaama kua kutaivaara ooqoo kiasa kiada mminnamminnaa maisaiyauvaara mmuduuya riraiya fai Anutuuoq iya yaparaira suaivaki irisai maisaivaa iya mminaravai. Tauraa fai mminnamminnaa maisa suvuaira vaidiivo nnino nnaagiai Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinaravai. Fai mminnamminnaa maisa suvuaira vaidiivo kooyaa nnino rikioo Udaanga Yisuu Kirisiiva ari yaikiaivaadiri innayaa fuu tino putinaravai. Udaanga Yisuu Kirisiiva ari tiinara suaivaki fai mmeekia ari vookaraivaa tasipama tioo inna ruputino eeyaara taikaanaravaivee.

*Anutuuoq ngii vitoo yoketaivau yapaanaraivaara**ngii mmataama kieeravai*

¹³ Ti seenayaso, Anutuuoq ngiiyara mmuduuya ruaiyara ta ngiiyara innaata makee kua yoketaivaa kiauunnaano. Anutuuoqoona tauraa ngii vitoo yoketaivau yapaanaraivaara ivo ngii mmataama kieeravai. Ngia Anutuuoqaa kua kutaivaara kutaavaivee tikio ivo Mmanna Yoketaivaa tino too ngii vitoo ari gioonna kiasapu tuanaaya ngii yapa kiaanaravai. Ivo itaama ngii mmataama kioovaara ta ngiiyara innaata makemakee kua yoketaivaa kiauunnaano. ¹⁴ Ta mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miaannadu rikiaada ngia ngiingii ausaiyavuaa hanigieeravai. Ngia ngiingii ausaiyavuaa hanigiada Udaanga Yisuu Kirisiinna oyai ari vookaraivaa varaateerivaara Anutuuoq ngii maavee tiravai. ¹⁵ Ti seenayaso, ta kiauunna kuaivo itaama vaivaara rikiaada yaagueeqama variatee. Ta avaikidiri ngii giaa ngii miaanna kua aataruuvaa ta yanaa fafaarama kiauunna kuaivaatama puaisa utuatee. ¹⁶⁻¹⁷ Ti Napoova Anutuuoq tiiyara mmuduuya ruoo kati tiiyara yoketaama yaata utuoo tupatupaa yamaa kua yamaa kua ti tikiai ta yoketaama variaaraivaara ta faannaida variaunnaano. Ivaata ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama ngii aakiaiyyavaki iikiai ngia yaagueeqama varida mmuakiaa mmoori yoketaivaa iida mmuakiaa kua yoketaivaa kiateerivaara ta ngiiyara yaaku varaunnaano.

3

Pauruusainna tunoo: Tiiyara yaaku varaatee, tiravai

¹ Ti seenayaso, aa ta nnaagiai vo kua voovaara ngii giaa ngii mikiai rikiaatee. Tiiyara yaaku varaatee. Udaanga Yisuu Kirisiinna mmayaayaivo makemaakee tikio nuainno varinai gioonna kiaapuuya rikiada ivaara kua yoketaivaa kiaaraivaara tiiyara yaaku varaatee. Vaa mmayaayaivo ngii yoosinna aakiaiyauvaki itaama nuaiwai. ² Vo kua voovaaaratama yaaku varaatee. Maisa vaidiia maisamaisai mmooriivaa iikiaiysidiri Anutuugo ti vita yoketaivau yapaanaraivaara yaaku varaatee. Hama mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yisunna mmayaayaivaara kutaavaivee kiaavai. Ivaara tiiyara yaaku varaatee.

³ Hama Udaanga Yisuu Kirisiiva ngiiyara yaata vueennaivai. Vaidi maisaivo ngii utivoora kiaa Yisuuva ngii iinanai fai ngia yaagueeqama yoketaivau variaaravai. ⁴ Ta ngii giaa ngii miaunna kuaivaa ngia rikiada iidada fai ngia mmannammanna iikiaaraivaara ta ngiiyara kutaa iikiaaravaivee kiaunnaano. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ti yaata utiraivaki ti kiaa ti mmikiai ta ngiiyara kutaa iikiaaravaivee kiaunnaano.

⁵ Udaanga Yisuu Kirisiiva ngii aakiaiyauvaki iinai ngia Anutuugaara mmuduuya rateeraivaara ta yaaku varaunnaano. Yisuu Kirisiiva ngii iinai ngia innara yaata utida mmannammanna yaagueeqama variateeraivaaraatama ta yaaku varaunnaano.

*Mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai**mmoori varaatee*

⁶ Ti seenayaso, ta Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaa varaunnayara tida ta yaagueeqama ngii giaa ngii mikiai rikiaatee. Ngii seena vaa ausa hanigieeraiya ngiari hara kiada variraivaara hama yaata utida mmoori varada ta iya kiaa mmiaunna kuaivaa hama rikieerama kiada kati kumina varikiai sa iya tasipama variatee. Pikiaatee. ⁷ Vaa ngiengieeno rikiaavai. Ta ngiisi kuaanna suaivaki ta hama vida kati hara kiada varirama kiada titi variraivaara ta yaata utida mmoori vareeravai. Ta itaama ngii vita vitaakaanavaa ngieeta teeta iikiaaravee. ⁸ Gioonna kiaapu voovoono ti variraivaa too yeenna mminnaa vooyauvai ti mmuduu hama ta kati vareeravai. Ta irisai mmida vareeravai. Sa ngia ti mmooriivaa varada yeenna mminnamminnaiyauvaa ti mmiateeraivaara ta titi mmamma mmuyai utu rikiada ti mmooriivaa varada heenaivaa ikiannaivaa vara nuunama kiada mmoori vareeravai. ⁹ Ta ngiiyara mmooriivaa iikiaanna irisavaara ta aikiooma ngii yaparakiataama vauduaata hama ta ngii yaparairavai. Ngia ti teeda tiinikaraama mmoori iikiateera ta yaagueeqama mmoori vareeravai. ¹⁰ Ta ngii tasipama variaanna suaivaki ta ngii giaa ngii mida kiaunnaano: Gioonna kiaapu voovoono hama mmoori vareerainno kati varinai inna tikio rikioo ivo sa yeenna nnaivee, tiravai.

¹¹ Ta rikiaannaduu ngii tasipama varuu vooya kati kuminaya varida ngiari seenaiya mmoori varooyauvaa taa kiada murumuru tida tunoo: Iya koonnama varaano, kiaa ngiariita hama mmoori vareera kati varuuvaara ta itaa kua tiravai. ¹² Udaanga Yisuu Kirisiinna mmoori varaunnayara tida iya itaama varuuvaara ta yamaa kua yamaa kua tida mmannammanna yaagueeqama kiaunnaano: Tirooma varida mmoori varaatee. Varada ngiingii mmooriyauvakinnaa yeennaiyauvaa nnaatee. Ta itaa kua kiaunnaano.

¹³ Ti seenayaso, ngia mmoori yoketaivaa iikiaivaara sa ngii pirisakiaivee. ¹⁴ Aa yanaa aavaki vai kua aavaa ta ngii giaa ngii miaunnavaa gioonna kiaapu ivaki variaa voovoono ivaa rikioonnaata mmannammannainno varinai ivaa teeda tuqinnama ivaa taatee. Sa inna tasipama variatee. Ivo mmamma maisakiaiveeraivaara sa inna tasipama variatee. ¹⁵ Sa innara ti nnammutuaavaivee kiaa kiada pikiada oro voovau variatee. Ti seena tuanaavaivee kiaa kiada yamaa kua yamaa kua tida oro voovau variatee.

Kua arai voovai Pauruuso reeravai

¹⁶ Udaanga Yisuu Kirisiiva ausa nuufa variraivaa oyai nakaaravovee. Yoketaa suaivakiaata maisa suaivakiaatama ivo ariinoo ausa nuufaivaa ngii miaiveeraivaara ta yaaku varaunnaano. Ivo mmuakiaaya ngii tasipama vakiaiveeraivaara ta yaata utuaunnaano. ¹⁷ Na Pauruuso neenoo nini yaakukidiri nini nnutuuvaa tasipama fafaarakiau aavaa taatee. Na Pauruuso ngiiyara yaata utuee boo kiaunoo. Mmuakiaa yanaiyauvaa na fafaarakiau yavunu itaama nini nnutuuvaa tasipama nnaasu fafaarakiau vai.

¹⁸ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngia mmuakiaaya ngii tasipama vakiaivee.

Pauruusoono aa tauraa yanaa aavaa Timotiinnani reeravai

Timotiinna kaano Yutayaa gioonnavai. Inna koova Ereengaa vaidivai. Ivo karaasa vaidivoono ausa hanigoo Pauruusa tasipama nuainno varioo mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Pauruuso aa tauraa yanaa aavaa Timotiinnani roovaki taaravooma kuayauvai reeravai. Tauraa kuaivo unnakua aataruuyauvaara gioonna kiaapuuya nuunauyauvaki vauyauvaa ooqoo kianeeraivaara Timotiinna kiaa mmiravai. Tammaa kuaivo gioonna kiaapuuya nuunaida iira aataruuyauvaatama iya Anutuugaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmira aataruuvaatama iyara haitatuura vaidiiyaraatama tuginnama kiaa mminai rikiateeraivaara Timotiinna kiaa mmiravai. Nnaagai kuaivo Timotiiva Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidi yoketaa tuanaavai varioo mmuakiaa mmoori aataru gioonna kiaapu ausa hanigoooya nuunaiyauvaa tuqinnama haitatuukiaiveeraivaara Pauruuso innani fafaara reeravaivee.

¹ Na Pauruusoono aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo. Anutuugo ti vitoo yoketaivau ti yapaivoota Yisuu Kirisiinnara ta faannakiaunnaivootama ni kiaani na Yisuu Kirisiinna kuaivaa varee nuaira aposoroo vaidivai variaunoo.

² Timotii-o, na Anutuugaa kuaivaa i kiaa i mmiaaduu a Yisuunnara kutaavaivee tunnaivaara a ni maapu tuanaavai roosiima variannano. Na aa yanaa aavaa aini fafaarakiaunoo.

Ti Napoova Anutuugoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati aiyara yoketaama yaata utida aiyara boo tida ngiari ausa nuufaivaitana i mmida nnaasu variateeraivaara na yaata utuaunoo.

Vaidi unnakuavaa kiaa mmiraiya ooqoo kianee

³ Na mmata Maketoniasa ivaki kuaa suaivaki na yaagueeqama kua tie i kiaanoo: Yoosinna Epesiisa ivaki varianee, kиаaduu rikiee varunnaneema mmannammanna varianee. Variee gioonna kiaapu vooya ivaki varida hama safuuma Anutuugaa kuaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmirama kiada unnakua tinniiivaatama kiaa mmiaiya ooqoo kianee. ⁴ Iya uriiyauvaaraata ngiari taato nnaakukiaiya nnutu kaayauyauvaa fafaara raivyauvaaraatama ooqoo kianee. Iya iyauvaara yaata utida sabi kua sabi kua tida buuru kiaavai. Iya itaama iikiaiivoono hama Anutuugaa aataruuvaa kooyaa iya vitaivai. Iya Anutuugaara kutaavaivee kiaiivoono inna Anutuugaa aataruuvaa kooyaa iya vitaivai. ⁵ Na iya ooqoo kianeera kiau kua oyaivo ataama vainoo. Gioonna kiaapuuya ngiariyara ngiariyara mmuduuya ruateera kiauivai. Fai iya aakiaiyoovo yoketaa tuanaayauvai vaino iya yaata utiraiyauvo hama mmuaararavaa iya mminai iya Yisuunnara kutaavaivee tida fai iya ngiariyara ngiariyara mmuduuya ruaravai. ⁶ Vaidi vooya itaama yoketaama varira aataruuvaa pikiada mmanna kuaiyauvaara sabi kua sabi kuaiyauvaa ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida varida kumimakakiaavai. ⁷ Iya Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaara gioonna kiaapuuya kiaa mmida vitairaiya roosiima variaaree kiaa iida hama ngiari kiaa kuaivaa tuqinnama oyaivaa rikiada iya kuaivaa yaagueeqama kuaivaa hama tuqinnama oyaivaa rikiavai.

⁸ Vaa ta taunnavai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivo yoketaavai vaivai. Gioonna kiaapu voovoono ivaa arinaima rikioo safuuma varioo iino too inna fai yoketaavai vainaravai. ⁹ Ivaara aa kua aavaa arinaima rikiatee. Mmaanna tuu kuaiyoovo hama gioonna kiaapu safuuma varuuyara tiravai. Gioonna kiaapuuya mmaanna tuu kuaivaa hatokada Anutuugaa kuaivaa rikiadaata yaatareeraiyara tiravai. Hama ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmiraiyaraata mminnamminnaa maisa vareeraiyaraatama tiravai. Hama yoketaama variraiyaraata Anutuugaa kuaivaara puruuka tiraiyaraatama gioonna kiaapuuya ngiari kaano kooyaata ngiari vo gioonna kiaapuuyaatama ruputuaani putuuiyaraatama Anutuugaa mmaanna tuu kuaivo tiravai. ¹⁰ Gioonna kiaapu sabi heeraiyaraata vaidiiya ngiari tasipa ngiari tasipaani gioonnaiya ngiari tasipa ngiari tasipaiyaraatama vaidiiya sikau irisaiyauvaa varaaravaraa vaidi voovai mmuura hatauma kiada vitada viraiyaraata unnakua tiraiyaraatama kua radudeera suaivaki yaagueeqama unnakua tiraiyaraata Anutuugaa kua kutaivaa hatokeeraiyaraatama Anutuugaa mmaanna tuu kuaivo tiravai. ¹¹ Anutuugaa kua kutaivo inna mmayaaya yoketaavai. Na gioonna kiaapuuya ivaa kiaa mmiaiveera mmooriivaa Anutuugo ni miravai. Ii mmayaaya yoketaa ivo inna ari vookarai mmayaayavai Anutuugo yoketaa tuanaivaasidiri tiiravai.

Anutuugo Pauruusaara boo tuuvaara ivo innara yoketaavee tiravai

¹² Ni Udaanga Yisuu Kirisiiva ari yaagueeqaivaa ni muduu rikiee na aikiooma mmoori varoovaara na innara yoketaavee kiaunoo. Ivo ni mmataama kioo niyara aikiooma iinaravee kiaa kioo mmooriivaa ni muuvaara na innara yoketaavee kiaunoo. ¹³ Tauraa na innara maisa kua tiee innara maisa mmooriivaa iina inna kuaivaara haunninniina maisamaisama variaavaara hama ivo yaata utuoo ni ooqoo tiravai. Na hama innara arinaima rikiee kutaavaivee kiaa kiee kumimakama variaavaara ivo niyara kaayauma boo tioo hama ni ooqoo tiravai. ¹⁴ Ti Udaanga Anutuuoqo ari vookaraama kati niyara yoketaama yaata utuduu na innara kutaavaivee tiee innara mmuduuya riravai. Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara ta innara kutaavaivee tida innara mmuduuya ruaunnava. ¹⁵ Aa na tinara kua aavo inna kua kutaavai. Gioonna kiaapuuya iva arinaima rikiada ivaara kutaavaivee kiatee. Yisuu Kirisiiva mmatayaa tioo gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa vareeraiya vitoo aataru yoketaivau yapaanaraivaara mmatayaa tiiravai. Gioonna kiaapu mminnamminnaa maisa vareeraiya mminnamminnaa maisaiyauvo kisavai vaivai. Ni mminnamminnaa maisa na varauyauvoono pinaavai vaivai. ¹⁶ Anutuuoqo hama ivaara yaata utirainno niyara kaayauma boo tiravai. Na vaidi maisavai variaaduu Yisuu Kirisiiva hokobama niyara faannaududuu na innara kutaavaivee tiravai. Yisuu Kirisiiva niyara hokobama faannauvaara nnaagiai variaaraiya teeda rikiada iyaatama innara kutaavaivee tida tupatupaa vararivaa varaaraivaara Anutuuoqo niyara kaayauma boo tiravai. ¹⁷ Anutuuoqo hama putirainno mmuaa tuanaavai nnaasu varikio hama voovoono ari avuuvadiiri kooyaa inna taivai. Nnaaru varuuyaataama makee variyaiyaata yapooma variaaraiyaatama ivo iya kieetavai varioo hama taikaanaravai. Gioonna kiaapuuya innara yoketaavee kiaa kuaivo tupatupaa vaino inna nnutuuvo ngiau aapu tupatupaa itaavai nnaasu vakiaivee. Kua kutaa.

¹⁸ Ni maapu Timotii-o, aa na tinara kua aavaa fai na yaagueeqama i kiaa i mmunaravai. Nnaaruaa vaidiyya aiyara tuu kuaivaa kaanaivo na tinara kua ivaki vainoo. Iya tuu kuaivaara yaata utuee Anutuuoqaa mmooriivaara rapira vaidivai roosiima yaagueeqama dianee. ¹⁹ Diee vainna Yisuunnara kutaavaivee kiannaivaa puaisa utuee i yaata utiravau vai kua yoketaivaa nnaasu rikiee varianee. Vaidi vooya hama ngiari yaata utiravau vai kua yoketaiyauvaa rikieerama kiada iya Yisuunnara kutaavaivee tiraivaa vaa pikiaada eeyara haruruaavai. ²⁰ Vaidiivaaitana iyakidiri diaivaitana nnutuuvaitana Huminaiya Aresadereeya na Sataangaa mmi kiee pikiauko ivaitana yaagueeqama utivai. Ivaitana Anutuuoqaa kua maisa kiaa aataruuvaa pikiaateerivaara na ivaitana pikiauko Sataango ivaitana utivai.

2

Ngia Anutuuoqaa nuunaira suaivaki ataama iikiatee

¹ Itaama vainai na aa tauraanaa kua aavaa yaagueeqama ngii giaa ngii minai rikiaatee. Mmuakiaa gioonna kiaapuuyara ngia yaaku varada Anutuuoqaa kua tida iyara inna yaparaida iyara yoketaayavee kiatee. ² Kieeta vaidiyyaraata mmuakiaa vaidi ti haitaturaiyaraatama yaaku varaatee. Ta mmuakiaaya ausa nuufaivaa varada tirooma varida Anutuuoqaa yaata utida mmuakiaa mmooriivaa safuuma iikiaarivaara ti kieetaiyara yaaku varaatee. ³ Ta iyara yaaku varaunnaivo inna yoketaa aataruvai. Anutuuoqo ti vitoo yoketaivau ti yapaivoono ta itaama iikiaunnaivaa taikio inna yoketaainoo. ⁴ Ivo mmuakiaa gioonna kiaapuuya inna kua kutaivaa arinaima rikiakio iya vitoo yoketaivau yapaanaraivaara inna yoketaainoo. ⁵ Kua kutaa kuaivo ataama vainoo. Mmuua Anutuuoqo nnaasu varinoo. Tammaaki dii vaidiivo gioonna kiaapuuya kuaivaa Anutuuoqaa kiaa mmioo inna kuaivaa iya kiaa mmira mmuaavoono inna Yisuu Kirisiivavee. ⁶ Ivo hama ariiyara yaata utirainno mmuakiaa gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvo iya yeena rau kiaivaa roosiima utuuvaa rukuasaanarivaara yaata utuoo yatari sagaiavau putiravai. Anutuuoqo mmuakiaa gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaanara aataruvo kooyaa vakiaiveera ivo suai mmataama kioovaki Yisuuva putiravai. ⁷ Na Anutuuoqaa kuaivaa varee nuaina gioonna kiaapuuya kiaa mmunarivaara Anutuuoqo ni mmataama kieeravai. Na ngiari voopinnaiya ari kua kutaivaata innara kutaavaivee tiraivaatama iya kiaa mmunarivaara ni mmataama kieeravai. Hama na ivaara unnakua kiaunoo. Na kua kutaavai kiaunoo.

⁸ Itaama vaikiyai vaidiyya mmuakiaa yoosinnaiyauvaki yaaku varaarivaara ni yoketaainoo. Vaidi Anutuuoqaa mmooriivaara yaata utiraiya hama ausa nnannateera hama buaru tirama kiada yoketaa tuanaaya varida yaaku varaarivaara ni yoketaainoo.

⁹ Gioonnaiya ngiari uyira rairaiyauvaa hama koonnama uyida raida varirama kiada safuuma uyida tirooma variaarivaara ni yoketaainoo. Iya hama ngiari kieeta yaasiyauvaa fiyyama kiada hama mmannaammannai mminnaiyauvaata sikau seeta roosii yoketaiyauvaatama rutaku kiada kaayu sikau kiada varaa uyira rairaiyauvaa hama iyauvaa

uyida variaaraivaara ni yoketaiwoo. ¹⁰ Hama iya itaama iiraida gioonnaiya ngariiyara kiaanoo: Vaa ta ausa hanigiaunnayavee, kaa kiada mmoori yoketaivaa iikiaaneema iya mmoori yoketaivaa iikiaaraivaara ni yoketaiwoo. ¹¹ Gioonnaiya kuaivaa rikiada kua seemuaa adida variaya inna iya yoketaayavee. ¹² Gioonnaiya Anutuugaa kuaivaa vaidiiya kaa mmida iyara diaaraivaara na ooqoo kiauunoo. Gioonnaiya kua seemuaa varida kuaivaa nnaasu rikiaatee. ¹³ Nnaaru Anutuugo Ataamaa tauraa iima kioo nnaagiai Evaanna iima kioovaara na itaa kua kiauunoo. ¹⁴ Hama Ataamo Sataangaa unnakuaiavaa rikieeravai. Gioonnaivoono ivaa rikioo Anutuugaa aataruuvaa hatokeeravai. ¹⁵ Fai gioonnaiya nnaakaraiya mmataada varida iya mmannammanna Yisuunnara kutaavaivee tida ngiari seenaiyara mmuduuya rida tirooma yoketaa tuanaaya varikioo Anutuugo iya vitoo yoketaivau yapaanaravai.

3

Vaa ausa hanigieeraiyara haitatuura vaidiivaa variraivo ataama vaivai

¹ Aa kua aavo kua kutaavai. Fai vaidi voovoono vaa ausa hanigieeraiyara haitatuura mmooriivaara inna yoketaikio too varaanaree kaa ivo mmoori yoketaivaa varaanara iivai. ² Itaama haitatuura vaidiivaa variraivo safu tuanaavai vaino ivo mmuaa nnaatavai varoo ari mmammaivo inna iikiatairaivaara tuqinnama haitatuunoo tuqinnama yaata utuoo ari seenaiya tasipama yoketaama varioo nnauvaata yeennaivaatama vo yoosinnavakidiri ngiayaa mmioo Anutuugaa kuaivaa gioonna kuaapuuya tuqinnama kaa mmira vaidivai varinaravai. ³ Ivo hama kapikarai nnooriivaa nnoo kumimakama varioo hama gioonna kuaapuuya ruputirama kioo tirooma varioo hama buuru tioo hama sikauvaara pinaama mmuduuya rinavai. ⁴ Ivo ari tasipama mmuaa nnavaki variyara tuqinnama dioo vainno ari nnaakaraiyara haitatuunai rikiaada iya inna kuaivaa rikiaada iida mmuakiaa suai innara yoketaakiaaravai. ⁵ Fai vaidi voovoono ari nnaata nnaakaraiyara hama tuqinnama dioo vainno fai dataama kioo ivo Anutuugaa gioonna kuaapu vaa ausa hanigieeraiyara tuqinnama haitatuunarannee? Hama yopeedavee. ⁶ Vaidi vaa ausa hanigieeraiyara haitatuura vaidiivo ivo vaa tauraa ausa hanigia kioo yaagueeqama vari vaidivai varivai. Fai ivo ariiyara mannaka tioo mmannammanna itaama roo vioo vioo harurino too Anutuugo Sataangaa irisai maisaivaa mmuneema sa inna mmiaiveeraivaara ivo itaama yaagueeqama vari vaidivai varivai. ⁷ Gioonna kuaapu hama ausa hanigiaiyano innara yoketaavaivee kaa vaidivai varivai. Sa ivo Sataangaa kuaivo kobeevaa roosiima vaivaa rikioo haruruoo mmamma maisaivaa varaiveeraivaara ivo itaama yaagueeqama vari vaidivai varivai.

Ausa hanigieeraiyara haitatuuraivaa tasipama

mmoori iira vaidiiva variraivo ataama vaivai

⁸ Vaa ausa hanigieeraiyara haitatuuraivaa tasipama mmoori iira vaidiiva fai mmuaikaraama yoketaama varida hama ari kua ari kua tiraida mmuaa kuavai nnaasu tida hama kaayau kapikarai nnooriivaa nneeda hama ngariiyara nnaasu yaata utida unnakua kaa sikauyauvaa varaaravai. ⁹ Anutuugaara kutaavaivee kaa mmayaayaivo tauraa hataumaki vaivo aanna makee kooyaa vaivaa iya puaisa utida varida rikiaakio iya yaata utiraiyauvaki yoketaavai nnaasu vainaravai. ¹⁰ Tauraa iya variraivaara iida taatee. Iida teekiai aikiooma varikiai ngia ee-oo tikiai iya haitatuura vaidiivaa tasipama mmoori varaatee. ¹¹ Iya nnaataiya mmuaikaraama yoketaama variaani ngiari seenaiya iyara kiaanoo: Inna kua rikiaa gioonnayavee, kuaavai. Iya hama ngiari seenaiyara maisa kua maisa kuaiyauvaa tida varida murumuru tiraida tirooma varida ngiari mmamma iira aataruuvoo iya iikiatairaivaara tuqinnama haitatuuda varida mmuakiaa mmoori aataruuyauvaa hama unnakua kaa iikiaaravai. ¹² Vaidi vaa ausa hanigieeraiyara haitatuuraivaa tasipama mmoori vara vaiddiiva fai mmuaavai mmuaavai mmuaa nnaatavai varada ngiari nnaakaraiyaraatama iya tasipama mmuaa nnavaki variyaraatama tuqinnama haitatuukiaaravai. ¹³ Itaa kaa vaiddiiva ngiari mmooriivaavaa yoketaama varakiai fai gioonna kuaapuuya teeda iyara yoketaayavee kuaaravai. Iya itaama mmooriivaa iida Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kaa aataruuvaa iya yaagueeqama gioonna kuaapuuya kaa mmiaaravai.

Anutuugaa kua voovai oyaivo hatauma vaivaa ta rikiaunnani vooya hama rikiaavai

¹⁴ Na kiisa suai aisi viee i taanara iina variee aa yanaa aavaa aini fafaarakiauunoo. ¹⁵ Fai na hama akiiraama aisi vinai aa yanaa aavaudiri a tee Anutuugaa raunna mmaapuuya datadataama variaaraivaara arinaima tee rikiaanaravai. Anutuugo tupatupaa variraivaa raunna mmaapuuya vaa ausa hanigia kiada innara kutaavaivee kiaya variaanoo. Iya inna kua kutaivaa rikiaiya nnau kuabai tuunnaiyauvaa roosiima yaagueeqama dida

vakiaavo inna kua kutaivo hirira roosiima iyayaa vainoo. ¹⁶ Anutuuqaa kua voovai oyaivo hataumaki pinaavai vainoo. Fai vaidi voovoono hama yopeema ii kua ivaa hatokaanaravai. Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo.

Ivo vaidi mmatayaiya mmammaivaa varoo
safuuma varuuvaara
Mmannasa Yoketaivoono
gioonna kiaapuuya vitauduu
aangeraiya inna tooduu
vaidiia inna kua mmayaayaiava
mmuakiaa mmatavau varuuya kua mmuduu
iya innara kutaavaivee tuduu
Anutuuqo inna vitoo ngiau aapu yapeeravaivee.

4

Unnakua vaidiia iikiaara kuavai

¹ Mmannasa Yoketaivo kooyaa tinoo: Fai sui nnaagiai vaidi vooya Yisuunnara kutaavaivee tiraavaa pikiaada unnaku tira mmagia maisaiyakidiri nni kuaiyauvaa rikiada iida iya kua aataruuvugiataama kuaaravaivee, tiivai. ² Ii aataru iyauvaa unnaku vaidi-
iia mmanna kuasiiyauvo korookiai kuaavai. Vaa iya yaata utiraivo kuminaikiai hameeta ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaara rikiavai. ³ Ii vaidi iya gioonna kiaapuuya kua mmdia kiaanoo: Sa nnaata vaati varaatee. Yeenna vooyauvai sa nnaatee, kiaavai. Gioonna kiaapuuya vaa kua kutaivaa rikiada Yisuunnara kutaavaivee kiayi ii yeenna iyauvaara Anutuuqaa yoketaavee kua kiada nnaateeraivaara Anutuuqo ii yeenna iyauvaa iiravai. ⁴ Mmuakiaa yeenna fayaiyauvaa Anutuuqo uuyauvo yoketaayauvaivee. Sa vo yeenna fayai voovaara haipavee kiatee. Mmuakiaa yeenna fayaiyauvaara yaaku varada yoketaavee kua kiada varada nnaarayauvaivee. ⁵ Ngia itaama yaaku varada Anutuuqaa kuaivaara yaata utida yoketaavee kuaivaara Anutuuqo iyauvaara inna aikioo yoketaayauvaivee tiivai.

Timotiiva Yisuu Kirisiinna mmoori vareera ngiaammuuu yoketaavai variravai

⁶ Fai a ii kua iyauvaa vaa ausa hanigieeraiya kua mmiee fai a Yisuu Kirisiinna mmoori vareera ngiaammuuu yoketaavai varinaravai. Fai a itaama variee Yisuunnara kutaavaivee tira kuaivaa mmannammanna yeenna nneerayaama nnee nnee aataru yoke-
taivau vaa a kuannaivau mmannammanna kuanaraivo fai kooyaa vainaravai. ⁷ Gioonna kiaapuuya hama Anutuuqaa tiraيدا sabi kuaiyauvaata uriyauvaatama kaiyauvaa sa iyauvaa rikiaanee. Anutuuqaa aataru yoketaivau nuainna arinaima taanaraivaara iin-
nanna tee ivau yaagueeqama varianee. ⁸ Vaidi voovoono ari mmammaivo yaagueeqama vakiaiveera vo mmoori vo mmooriivaa varaivo inna ivo kiisama yoketaivai. Ivo Anutu-
uqaa aataru yoketaivau yaagueeqama variivo inna ivo pinaama yoketaivai. Anutuuqo aanna ivo variivaa tuqinnoo yapooma ivo varinarivaatama tuqinnaanaraivaara inna ivo pinaama yoketaivai. ⁹ Ii kua ivo kua kutaa kuavai vaivai. Ta ivaa rikiada varada ivaara kutaavaivee kuaaravai inna yoketaavai. ¹⁰ Anutuuqo tupatupaa variivoono mmuakiaa gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaanaree kua tiivoono gioonna kiaapuuya innara kutaavaivee kiayi vitoo yoketaivau yapaanaravai. Ta innara kutaavaivee tida innara faannaida variaunnaivaara ta yaagueeqama kiada mmoori varada variaunnaanoo.

¹¹ Ii kua iyauvaa iikiateera yaagueeqama kiee kua tiee gioonna kiaapuuya kua mmiee varianee. ¹² A ngiaammuuu karaasavai variannaivaara sa gioonna kiaapuuya aiyara maisavaivee kiateeraivaara ataama iikiane. Gioonna kiaapu Yisuunnara kutaavaivee kiayi aataru yoketaivau iya vitaakiane. A kua kiannaivaata a iikiannaivaatama a gioonna kiaapuuyara mmuduuya ruannaivaata Yisuunnara kutaavaivee kiannaivaatama yoketaama iina variee hama sabi nuaira aataruvaara yaata utuee iikiannaivaatama iya vitainai fai iya i nnunnepeaneema iikiaravai. ¹³ Anutuuqaa kua fafaarivaa gioonna kiaapuuya avuuyavunu diitee iya rikiaateera yaaruee ivaa iya kua mmiee oyaivaa kua kookiee kiane. Mmannammanna itaama nnaasu variee iinanai na nnaagiai aisi kuanara-
vai. ¹⁴ Mmannasa Yoketaivo kati i mmuu yaagueeqaivaa a varee mmooriivaa mmannam-
manna iikiane. Ii yaagueeqa ivaara forofetaiya kua tuduu vaa ausa hanigieeraiya kieeta vaidiia ngiari yaakuuyavuu iiyaa utuu suaivaki a vareeravai. ¹⁵ Ii na i kua i mmiau kua iyauvaara nnaasu yaata utuee mmooriivaa mmannammanna iikiane. A varia ree viee viee yaataranai mmuakiaa gioonna kiaapuuya taateeraivaara itaama iikiane. ¹⁶ Aiyara tuqinnama haitatuma tee kuaivaa a gioonna kiaapuuya kua mmiannaivaara tuqinnama yaata utuane. Ii mmoori yoketaa iyauvaa mmannammanna iikiane. Fai a aikiooma iino

fai Anutuugo i vitoo yoketaivau i yapoo a kianna kuaivaa rikiaiyatama vitoo yoketaivau yapaanaravaivee.

5

Gioonna kiaapu Yisuunnara kutaavaivee kiaiyara

eenoo ataama iikianee.

¹ Sa vaidi yokovaiyaata yaagueeqama kiee kua kianee. A ai konna tuanaivaata yamaa kua kiannaneema iyaatama yamaa kua kianee. Vaidi karaasaiyara ni gata vayaiyavee kiaa iyaatama yamaa kua kianee. ² Gioonna vaa yokovaakiaiyara ni noovainnavee kiaa iyaata yamaa kua kianee. Gioonna karaasaiyara ni nunna nayaayavee kiaa iyaatama yamaa kua kianee. Sa sabi aataruuvaa isareera kuaivaa tasipama kiee iyaata kianee.

³ Gioonna muaadaiya hama seenaataiyara tuqinnaanee. ⁴ Fai gioonna muaadaiyaa nnaakaraiya varida iyaata inna nneediyyaatama tauraa Anutuugaa aataruuvugiataama ngiari kaanaara tuqinnaate. Iya itaida ngiari kaano kooyaata ngiari taato nnaakukiaiyara iyaara uu mmooriivaa irisaivaa iikiaaravai. Anutuugo ivaara iya teeno inna yoketainaravai. ⁵ Gioonna muaada tuanaivo hama inna seena innara tuqinneeraatavoono tinoo: Anutuugo ni tuqinnaanaravee, kiaa kioo mmannammanna yaaku varoo heenageena ikiannagisanna inna yaparainno tinoo: Anutuugo, ni tasipama varianee, tiivai. ⁶ Gioonna muaadaivo mmamma iira aataruuvaa nnaasu yaata utuoo iivo inna variivo putiraivaa roosiima varivai. ⁷ Gioonna kiaapuuya sa muaada gioonnaiyara maisavee kiateeraivaara ii kua iiva yaagueeqama iyaata ngiari seenaiyaatama kiaa mmianee. ⁸ Gioonna kiaapu voovoono hama ari mmuaa kiauyaraata ari seena nnunna nnayaa kata vayaa kaano kooyaraatama tuqinnaanaravo vaa ivo Yisuunnara kutaavaivee tii aataruuvaa pikioo hama ausa hanigieeraiya maisama varira aataruuvaa yaatara kioo maisa tuanaavai varivai.

⁹ Ausa hanigieeraiya muaada gioonnaiya tuqinnaateeraivaara iya nnutuuyauvaa yanaivau raanee. Yokovaa gioonna muaadaiyaa nuunuvo taravooma vaidi yuku yaaku taika kiaiio (60) varii gioonnaivo mmuaa vaatiiya nnaasu varaikio putiivaa nnutuuvaa raanee. ¹⁰ Ii gioonna ivaara gioonna kiaapuuya kiaanoo: Ivo mmoori yoketaivaa iivaivee, kiaivo vaa ivo ari nnaakaraiyara tuqinnama haitatuukiai iya yoketaama variaavai. Ivo ngiari vooppinnaiya ngiaavo ari nnauvakira iya maavee kiaa kioo iya tuqinnoo aduoo varioo Anutuugaa gioonna kiaapuuyara tuqinnoo gioonna kiaapu mmuaararavaa varaiyara tuqinnoo mmuakiaa mmoori yoketaiyauvaa mmannammanna iivai. Ii gioonna itaama iikiaa iya nnutuudaa raanee.

¹¹ Sa gioonna karaasa muaadaya variayaa nnutuuyauvaa raanee. Iya vaati varaatainai fai iya Yisuu Kirisiinna mmooka hanigia mmida vaatiiya varaaravai. ¹² Ivaara iya tauraa Yisuunnaata kua yeena rau kioo kuaivaa hatokakio fai koonnainaravai. ¹³ Iya mmoori vareeraivaara iya pirisaikiai kati varida mmuakiaa nnauyauvaki reeri te reeri tema rada nookiaavai. Hama mmoori vareera kati varira aataruuvaa yaatareera maisai aataru voovaata iya iikiaavai. Iya maisa kuaivaa ngiari seenaiyara murumuru tida vooya kuaiyauvaa mmuararama rada tida varida sabi kuaiyauvaa iya hama kua kiataama kiadaata kua kiaavai. ¹⁴ Itaama vainai gioonna karaasa muaadaya variayaa vaatiiya varada nnaakaraiya mmatada ngiari nnauyauvaa tuqinnaaravaraa ni yoketainoo. Fai iya itaikio ta vaa ausa hanigieeraiya hama ti nnammutuaiya tiyara maisa kua kiaara aataruuvootainaravai. ¹⁵ Gioonna muaada vooya vaa ausa hanigia kiada variaa aataruuvaa pikiada Sataangaa aataruuvau kuaivaara na itaa kua kiaunoo. ¹⁶ Gioonna voovoono Yisuunnara kutaavaivee tiivoono ari mmuaa kiauyakidiri muaadaya varikio ivoono iyara tuqinnaivee. Fai ivo itaama iinai gioonna kiaapu vaa ausa hanigiaiya ii gioonna muaada iya tuqinnaaravaraa hama yaata utuaaravai. Iyaano gioonna muaada hama seenaataiyara tuqinnaateeraivaara na itaa kua kiaunoo.

¹⁷ Vaa ausa hanigiaiya kieeta vadiiya yoketaama gioonna kiaapuuyara haitatuukiai-aiyara yaata utida sikauyauvaa ngia makemakee iya mmiaiuyauvaa kava vooneetu mmuakaraama iya mmiaaravaraa yaata utuatee. Iyakidiri vaidi vooya Anutuugaa kuaivaa kiaa kookieema kiada kiaa mmiraivaara mmoori yaagueeqama varaiyara tuqinnama yaata utida itaama iikiaaravaraa yaata utuatee. ¹⁸ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno puara burimakauvo mmoori irisaivaa yeenna nnaiveeraivaara tioo tinoo: Puara burimakauvo yeenna vuutaiyauvaa mmataivau hatoka kiaavo vaiyauvaa yukuaadiri raa raudodoono too uruuyauvo rusitioo mmataivau vaino too nneenai sa inna avaiyau yeena rammuanee. Pikino nnaivee, tikio rikioo vo kua voovoono tinoo: Vaidiivo mmoori varavaa irisaiyauvo vaiyauvaa inna mmikio varaivee. Kua fafaaraivo itaa kua tiivai. ¹⁹ Fai vaidi mmuaa voovoono vaa ausa hanigieeraiya kieeta vadiivaaki kua pinaivaa

yapanai sa inna kuaivaa rikiaanee. Fai vaidi taaravaitanannee vara taaravoomaano kua pinaivaa innaki yapakiai inna aikioo iya kuaivaa rikiaanee. ²⁰ Vaa ausa hanגיעeraiya kieeta vaidiyya fai mminnamminnaa maisaivaa mmannammanna varakiai yaagueeqama mmuakiaa gioonna kiaapuuya avuuyauvunu kooyaa ivaara iya kianee. Tinai rikiada ivaara gioonna kiaapuuyaatama rikiaada aatuukiateeraivaara itaama kooyaa iya kianee.

²¹ Anutuugaa avuuvuunnaatama Yisuu Kirisiinna avuuvuunnaata aangeraa Anutuugo ariiniee kiaa mmataama kiaiyya avuuyauvunuaatama na yaagueeqama i kiaa i mmiee kiaunoo: Ii kua ivaa na i kiaa i mmiauvaa rikiee iikiane. Iinna variee sa vo vaidivaara maisavee tiee voovaara yoketaavee kianee. Mmuakiaa mmoori a iikiannaivaa sa mmuaavaara nnaasu yaata utuee iikiane, kiaunoo. ²² Anutuugaa mmoori varaiveera kiaa sa akiairaama ai yaakuuvaitana vaidi voovaayaa yapa kiee inna mmataakiane. Ari vo vaidivoono mminnamminnaa maisa varaivaa sa eetama varaanee. Yoketaama nnaasu varinaravaara mmoori varaanee.

²³ Sa nnooriivaa nnaasu nnaanee. A makemakee i nniitaraivaara tiee kiisama vuaina suuyaivaa nneeno i ausaivo yoketaakiaivee.

²⁴ Hama Anutuugo gioonna kiaapuuya yaparaira suaivo nnikio vaa tauraa gioonna kiaapu vooya mminnamminnaa maisaiyauvo kooyaa vainoo. Gioonna kiaapu vooya mminnamminnaa maisaiyauvo fai nnaagiai nnaasu kooyaa vainaravai. ²⁵ Mmuakaraama gioonna kiaapu vooya mmoori yoketaiyauvaa iikiyaiyauvo kooyaa vainoo. Vooya mmoori yoketaiyauvaa haumaki iikiyaiyauvo fai hama yopeema haumaki vainaravai. Fai kooyaa vainaravaivee.

6

¹ Gioonna kiaapu sikaunnaadiri yookaama kiaani mmoori vareera mmuakiaaya ngii haitaturaiyara kua yoketaivaa tida iya nntuuyauvaa ngiau aapu yapaateeraivaara yaata utida mmooriyauvaa iikiatee. Gioonna kiaapuuya Anutuugaa nntuuvuaraata inna kuaivaraatama sa maisa kua kiateeraivaara itaama iikiatee. ² Ngii haitaturaiyara vaa ausa hanגיעiyara yaata utuatee. Ngia mmoori vareera gioonna kiaapuuyaata ngii haitaturaiyaraatama vaa Yisuunnara kutaavaivee kiaa kiada mmuaakaraama variaivara sa iya kuaivaara haunninniikiatee. Iya hama Yisuunnara kutaavaivee tira suaivaki ngia kiisama mmoori yoketaivaa iyara iikiavai. Aanna makee ngia pinaama mmoori yoketaivaa iyara iikiatee. Anutuugo iyara mmuduuya ruaikiai iya vaa Yisuunnara kutaavaivee kiaiyyara ngia mmooriivaa iikiavaara pinaama mmoori yoketaivaa iyara iikiatee.

Paurooso unnakua kuaivaa kiaa mmira

vaidiyyaraata yoketaa mminnaa

tuanaiyauvaaraatama tiravai

A ii na kiau kua iyauvaa gioonna kiaapuuya tuqinnama kiee kiaa kookieema kiee variee iya vita vitaakiane. ³ Vaidi voovoono ari vo kuavai gioonna kiaapuuya kiaa mmioo hama ti Udaanga Yisuu Kirisiinna kua kutaivaata Anutuugaa aataru yoketaivaatama iya kiaa mmiivo ⁴⁻⁵ ariyara pinaama mannaka tioo hama kua voovai arinaima rikiaivai. Inna yaata tinniivo koonnama vaivaara ivo kuaivaa oyaivaara tuoo varioo inna kiatakiatainno nnaasu varikio rapiraivootama innaki yaagueeqama vaivai. Ivo itaama iikiyai rikiaada vooyaata ivakidiri ngiari yaatara ngiari yaatarakiaivaara iya nnannataikiai varida ngiari-iki ngiariiki yaagueeqa kuaivaa tida varida ngiariyyara ngiariyyara kua maisa tida ngiari seeniyara maisama yaata utuaavai. Iya ngiari tinniuyauvunudiri yaata utida kiaanoo: Ta Anutuugaa aataruvau vida kaayau sikau hoonaiyauvaa varaaravee, kiaavai.

⁶ Mo fai gioonna kiaapu voovoono innasi vai mminnaiyauvaara aikiooavee kiaa kioo Anutuugaa aataruvuara yaata utuoo ivaa iinno fai yoketaama ari vookaraama varinaravai. ⁷ Ti kaanokiaiyya ti mmatoos suaivaki hama mminnamminnaiyauvaa tasipama ti mmateeravai. Ti putira suaivaki hama ta mminnamminnaiyauvaa tasipama varada kuaaravai. ⁸ Ivaaraida mo fai ta aikiooma yeenna nneeda ti mmammaiyauvunu aikiooma uyira rairaiyauvaa yapada fai ta tiisi vai mminnaiyauvaara inna aikiooavee kiaravai. ⁹ Vaidi vooya kaayaama mmatayaa diaa mminnamminnaiyauvaara iya mmuduuya rida ivaara nnaasu yaata utuaavo iya haruriraivo iya mmookaivaki vaikiainnaata iya mmannammanna itaada variaano. Iya itaa kua aataruuyauvo kobeevaki fayaiivo haanara iiva roosiima iya mmamma iira aataruuyauvo kobeevaki fayaiivo haanara iya yaata duunaiyya iirayaama iikiavai. Ii aataruuyauvo iya puaisa utikiai maisama varida putuaavai. ¹⁰ Mminnamminnaa maisaiyauvaa vareeraivaa oyaivoonno sikau vareeraivaara mmuduuya riraivoovee. Vaidi vooya sikauyauvaara ngiari ausaiyauvo diitoo iya varaataududu Anutuugaara kutaavaivee tira aataruvuava vaa pikiada irisaiava kaayau iya ausa mmuaararoovaa vareeravai.

Paurooso Timotiiva ataama variaiveeraivaara inna kiaa mmiravai

¹¹ A Anutuuga vardi tuanaikua eenoo iya iikiaa maisa mmooriyauvaa mmooka hanigia mmianee. Anutuugo variivaugiataama safuuma variee innara kutaavaivee tiee i seenaiyara mmuduuya ruee mmuaararaiivo aisi vainainnaata inna aataruuvau yaagueeqararama kiee variee tirooma varinaraivaara yaagueeqama mmooriivaa iikiane. ¹² Vaidiyya isareeraivaara ngiari yaatara kiaaneema a Yisuu Kirisiin-nara kutaavaivee kiannaivaara Anutuuga mmooriivaa yaagueeqararama kiee iikiane. Iinnanna irisavaa tupatupaa variravaa aiyara varaanee. A gioonna kiaapu kaayauya avuuyauvunu vaa na ausa hanigiauvaivee tira suaviki tupatupaa variravaa vara-neeraivaara Anutuugo aiyara maavee tiravai. ¹³ Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa variraiyauvaa mmiravavaa avuuvaunnaata Yisuu Kirisiiva kieeta vardi Podii Piratuusaasi vioo ari kuaiyauvaa safuuma inna kiaa mmiravavaa avuuvaunnaatama na yaagueeqama aiyara ataa kua kiaunoo: ¹⁴ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinara suaivaara faannainna variee na i kiaa i mmiau kuaivaa rikiee iinna mmannammanna yoketaama variee sa mminnamminnaa maisavavaa varaanee, kiaunoo. ¹⁵ Anutuugo ari mmataama kioo suaivau ari Mmaapuuvavaa kooyaa ti vitainaravai. Anutuugo nnaasu ti kieeta yoke-tavai varioo mmuakiaa kieetaiyara kieeta tuanaavai varivai. Ivo ti Udaangavai varioo mmuakiaa udaangaiyara Udaanga tuanaavai varivai. ¹⁶ Ivo nnaasu hama putrainno mmeekia ari vookaraviki variki ai hama gioonna kiaapuuya yopeema ivaki kuaavai. Hama gioonna kiaapu voovoono inna taivai. Fai hama yopeema gioonna kiaapu voovoono inna taanaravai. Inna nnutuuvo tupatupaa ngiau aapuuvaki vaino inna yaagueeqaivo tupatupaa itaavai nnaasu vaikiaivee. Kua kutaa.

¹⁷ Gioonna kiaapuuya mmatayaa diaa mminnaiyauvo kaayau iya suvuaiya yaaguee-gama kiee kiaa mmiee kiane: Sa ngiingiiyara mannaka tida sikau hoona taikaa-naraiyauvaara yaata utuatee. Iyauvaa varada mmata aavau yoketaama variaaraivaara sa ivaara faannaida variatee. Anutuugo ngii tasipanai yoketaama variaaraivaara nnaasu faannaida variatee. Ta yoketaama sirigaida variateeraivaara ivoono mmuakiaa mminnaiyauvaa kati ti mmivaivee, ¹⁸ kiaa kiee vo kuavai iya kiaa mmiee kiane: Mmoori yoketaivaa iikiatee. Iikio yoketaama iira aataruuvo ngii suvunai mminnaiyauvaa ngii seenaiyaatama mmiaaraivaara teeraida variatee. Iya itaa kua kiaa mmiee kiane. ¹⁹ Fai iya itaama iida iya yoketaama iira aataruuvavaa irisai yoketaivaa ngiariini yapakiokio mmannammanna yaagueeqama vainanai yapooma iya variaaraivakiaatama mmannam-manna itaavai vainaravai. Iya varira tuanaivaa fai varaaraivaara fai iya itaama iikiaara-vai.

²⁰ Timotii-o, mmuakiaa kua mmoori aataruuvavaa Anutuugo i mmiiivaa tuqinnama hai-tatuuma taa kiee iikiane. Gioonna kiaapu vooya ngiariiyara unnakua tida kiaanoo: Ta mmuakiaa kuavai rikiaunnavaivee, kiaa kiada ivaara ngiariiki ngiariiki kua tida sabi kua tida varida maisa kua maisa kua tida varida kiaavai. Sa iya kuaivaa rikieerama kiee mmooka hanigia iya mmianee. ²¹ Iya kiaanoo: Vaa ta aikiooma rikiaunnavaivee, kiaa kiada Anutuugaara kutaavaivee tira aataruuvavaa fanniikiaavai.

Anutuugo kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii tasipama vakiaivee.

Pauruusoono aa nnaagiai yanaa aavaa Timotiinnani reeravai

Pauruusoono aa nnaagiai yanaa aavaa kava Timotiinnani roo tinni yoketaa vooyauvai inna kiaa mmimo ivaugiataama safuuma iikiaeveeraivaara innani reeravai. Pauruuso Timotiinna kooyaa kiaa mmimo too ivo mmannammanna yaagueeqama kioo mmoori yoketaivaa iikiaeveeraivaara Pauruuso yamayamaa kuaiyauvaa innani fafaara reeravai. Ivo roo yamayamaa kuaiyauvaa Timotiinna tino too ivo mmannammanna Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa sirigama kioo iikiaeveeraivaara tiravai. Timotiiva yaagueeqama kioo ari vitaira mmooriivaa puaisa utuoo mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmioo Nnaaruaa Kua Kiea Yeena Rau Kioo kuaivaatama iya kiaa mmioo yoketaa vitairavai variaiveeraivaara Pauruuso yamayamaa kuaivaa innani fafaara reeravaivee.

¹ Na Pauruusoono aa yanaa aavaa aini fafaarakiaunoo. Anutuugoono ari yaata utiivaugiataama ni mmataama kiaikiai na Yisuu Kirisiinna kuaivaa vatee nuaira aposoroo vaidivai variauvai. Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara ta tupatupaa variraivaa varaara kuaivaa vaa nnaaru Anutuugo kua kiaa teerama kioovaa kiaa kookieenaraivaara ni mmataama kieeravai.

² Ni maapu Timotii-o, na aiyara mmuduuya ruauvaara aini aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

Ti Napoova Anutuugoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati aiyara yoketaama yaata utida aiyara boo tida ngiari ausa nuufaivaitana i mmida nnaasu variateeraivaara na yaata utuauunoo.

*Pauruuso Timotiinnara yamaa kua kiaa kioo
innara yoketaavee tiravai*

³ Ni daato nnaakukiaiya Anutuugaa mmooriivaa safuuma uuneema neeta itaama nnaasu iikiauunoo. Na yaata utuauko hama nini yaata utiraivo na koonnakaannama varira aataruuvaa ni gaa ni mii voovootainoo. Na kati yoketaama variee Anutuugaa mmooriivaa varaunoo. Na yaaku vateera suaivaki na makemakee aiyara yaata utuee Anutuugaa aiyara yoketaavee kiauunoo. ⁴ A niyara ratoonnaivaara na yaata utuee sirigairaiivo ni suvuakuaeveeraivaara na heenaivaata ikiannaivaatama i taanaree kiaa iikiauunoo. ⁵ A Yisuunnara kutaavaivee kiaa kiee hama suaivaki Anutuugo koroovaara na homo rikiee vakiauunoo. Tauraa i taatova Roqisoovaata i kaano Yunikiivaatama Yisuunnara mmuaakaraama kutaavaivee tuuvaara na homo rikiee vakiauunoo. A ivaitana roosiima kutaavaivee kiannaivaara vaa na tee rikiauvai. ⁶ Ivaara na kava i kiaa i mmiauunoo. Na ni yaakuuvaitana aiyaa yapa kua suaivaki Anutuugo kati i mmuu yaagueeqaivaa vatee mmannammanna mmooriivaa iikiane. ⁷ Anutuugo ti mmuu Mmannasa Yoketaivoono ti tasipaikiati na hama aatuurama kiada Anutuugaa mmooriivaa yaagueeqama iikiauunnavai. Anutuugaa Mmannasaivoono yaagueeqaivaata mmuduuya riraivaatama titiyara tuqinnama haitatuura aataruuvaaatama ti mmikio ni suvavai. Ivaara Anutuugo i mmuu yaagueeqaivaa vatee mmannammanna mmooriivaa iikiane.

⁸ Itaama vainai ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara kua kiaa kookieenee kiaa sa mmamma maisakiane. Innara na oovi nnauvaki variauvaara sa niyara mmamma maisakiane. Anutuugo ari yaagueeqaivaa i mmimai tee a mmayaaya yoketaivaa kua kookieenai mmamma mmuaararavaa i mmiaaravara sa yaata utuane. ⁹ Hama ta titi mmooriivaa iikiaannaivaudiri Anutuugo ari gioonna kiaapu yoketaa tuanaaya variaaravara ti maavee tioo ti vitoo yoketaivai ti yapeeravai. Hameetavee. Anutuugo ariinoo tiyara kati inna iikiatavaa iinno tiyara yoketaama yaata utuuvaa ivo ti vitoo yoketaivai ti yapeeravai. Tauraa hama ngiau mmata uu suaivaki Anutuugo kati tiyara yoketaama yaata utuoo Yisuu Kirisiiva tiyara iinaravara ivo teeravai. ¹⁰ Aanna makee Anutuugo tiyara teirara aataruuvoo kooyaa vainoo. Vaa Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivaa yapaaravoo kooyaa tiravai. Ta yapooma putu taikaara aataruuvaa vaa Yisuu Kirisiivaano yaatarooduu taikeravai. Ivo mmayaaya yoketaivo kooyaa vaivaudiri tupatupaa varira aataruuvaa kooyaa ti vitairavai.

¹¹ Na mmayaaya yoketaivaa vatee nuaina gioonna kiaapuuya kiaa mmiee kiaa kookieena vitaakiaeveeraivaara Anutuugo ni mmataama kieeravai. ¹² Ivaara aa na oovi nnaa aavaki variee mmuaararavaa varaunoo. Hama na ivaara mmamma maisakiauunoo. Na innara kutaavaivee tira vaidiivaa vaa na tauvaara hama ni mmamma maisainoo. Ivo ni muu kua mmoori aataruuvaa ivo aikiooma haitatuunaraivaara vaa na tee rikiauvai. Ivo haitatuunono Anutuugo gioonna kiaapuuya yaparaira suaivo nnino mmannammanna

haitatuunaravai. Ivaara na yaagueeqama kiaunoo: Fai ivo iinaravaivee, kiauvai. ¹³ Kua kutaivaa na i kiaa i mmuuvaa puaisa utuee a ivaudiri iikianeera na i kiaa i mmuuvaa iikiane. Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara ta innara kutaavaivee tiraivaata innara mmudu-uya riraivaatama a mmannammanna iikiane. ¹⁴ Mmannasa Yoketaivo ti akaiaiyauvaki variivooono yaagueeqaivaa i mminai kua kutaivaa Anutuugo i kiaa i mmiivaa puaisa utuane.

¹⁵ Vaa a rikiaannavai. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya Asiaa mmataivau varuuya ni ooqoo tiravai. Iyacidiri vaidiivaitana nnutuuvaitana Pikereeya Heremokiniyaatama niyara ooqoo tiravai. ¹⁶ Kii Udaanga Anutuugo Onesiporoonna seenaiyara boo kiaivee. Onesiporoova kaayauneetu numa niita yamaa kua yamaa kua tuuvaara na itaa kua kiaunoo. Na oovi nnauvaki variaivaara ivo hama mmamma maisairavai. ¹⁷ Hama mmamma maisairama kioo ivo yoosinna Roomaivaki ngioo niyara mmannammanna buainnonno ni teeravai. ¹⁸ Ivo mmuakiaa mmooriyauvaa niyara Epesiisaivaki uvvaa vaa a rikiaannavai. Ivo mmuakiaa mmoori uvvaara na kiaunoo: Udaanga Anutuugo gioonna kiaapuuya yaparaira suaivaki innara boo kiaivee. Na itaa kua kiaunoo.

2

A Yisuu Kirisiinna rapira vaidi yaagueeqakua varianee

¹ Ni maapu-o, Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara Anutuugo kati tiyara yoketaama yaata utivai. Ivo itaama kati aiyara yoketaama yaata utiivaugiatama yaagueeqama varianee. ² Na kaayau gioonna kiaapuuya avuuyavunu kiaa mmiaa kuaivaa a rikioovaa varee vaidi vooya a teenai hama pikieeraida yaagueeqama variaya kiaa mminai iyaata ari vo gioonna kiaapuuya kiaa mmida vitaakiate.

³ Rapira ngiaammuauya ngiari kieetaivaa avaiavaa rikiada rapiraivaara yaagueeqaida mmuaararavaa varadaata yaagueeqama mmannammanna iikiaivaa roosiima eenoo Yisuu Kirisiinna mmooriivaa yaagueeqama iikiane. ⁴ Rapira vaidiivo rapiraivaki vioo hama hanigia tauraa varioo ari ii mmooriivaara yaata utivai. Ari kieetaivo rapiraivaara inna mmataama kioovooono innara yoketaavee tinarivaara ivo hama hanigia tauraa varioo ari ii mmooriivaara yaata utivai. ⁵ Vaidiyya seenada ngiari yaatara ngiari yaataraivaara ngiari kieetaivo iya kiaa mmii aataruuyauvaa rikiada safuuma ii voovooono seeneeraivaa yaatara kioo irisaivaa varaanaravai. Fai hama ivo ari kieetaivo tii kuaiyavunugiataama iinno fai hama irisaivaa varaanaravai. ⁶ Vaidi yeenna mmooriivaa varaivooono yaagueeqama mmooriivaa iinono kaanaivo vaino ivo vaa yaagueeqama mmoori varaivaara fai tauraa kaanaivaa nnaanaravai. ⁷ Na itaa kua kiauyauvaara yaata utuane. Udaanga Yisuuva i tasipanaa a mmuakiaa kuayauvai oyaiyauvaa arinaima rikiaanarivaara na itaa kua kiauyauvaara yaata utuane.

⁸ Yisuu Kirisiinnara yaata utuane. Ivo Davutiinna oyaivakidiri diitoo hara kioo varioo putuduu Anutuugo tuduu rikioo putuuvakidiri diiteeravai. Ii kua ivo mmayaaya yoketaavai vaivaa na makemakee gioonna kiaapuuya kiaa mmiauvai. ⁹ Na mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmiauvaara na mmamma mmuaararavaa varauvai. Vaidiivo kaayau mmoori maisaiyauvaa iiraivaa roosiima vaidiyya yeenaivaadiri ni ranaa rau varada oovi nnauvaki ni yapa kiaani na mmamma mmuaararavaa varaunoo. Vaidiyya vaidiivaa yeenaivaadiri rairayaama hama iya yopeema Anutuugo kuaivaa atau ruaavai. ¹⁰ Ivaara na Anutuugo ariinnee kiaa mmataama kioo gioonna kiaapuuyaroo tiee hama mmuaararai mmooriivaara yaata utiraina kati varee varieennaatana mmannammanna yaagueeqama mmoori varaunoo. Anutuugo ariinnee kiaa mmataama kioo gioonna kiaapuuyaata fai Yisuu Kirisiiva iyaatama vitoo yoketaivau yapoo tupatupaa yoketaa ari vookaraama variraivaa iya mminarivaara na mmuaararavaa vareennaata yaagueeqama mmoori varaunoo. ¹¹ Aa na tinara kua aavo inna Yisuu Kirisiinnara tii kuaivo inna kutaa kuavai vainoo.

Mo fai ivo tiiki varino

ti mmamma eenanaivo vaidi putiraiya roosiima putinai

fai ta yapooma inna tasipama variaaravai.

¹² Mo fai ta mmamma mmuaararavaa

varadaata yaagueeqama varida

fai inna tasipama gioonna kiaapuuyara diaaravai.

Mo fai ta innara kiaara:

Hama ta taunnavavee, tikio

fai yapooma ivo tiyara tinara:

Hama na ngii tauyavee, tinaravai.

¹³ Mo fai ta innara kua kutaavaivee tiraivaa pikikio

fai ivo na safuuma iinaravee tiivaa fai kutaa iinaravee.

Ivo hama yopeema hanigio

unnakua kiaa kioo ari voovaugiataama

varinaraiwaara fai kutaa iinaravaivee.

Ii kua ivo itaa kua tiivai.

Mmooi yoketaivaa iino fai Anutuugo iyara yoketaavaivee tinaravai

¹⁴Ii na kiau kua iyauvaa mmannammanna gionna kiaapuuya kiaa mmianee. Kuaiyauvaara iya yaagueegama tida buaari kiarainnoo kiaa yaagueegama Anutuugaa avuuvau iya oogoo kianee. Iya kuaiyauvaara buaaru kiaavovo hama ivaara yoketairavootainoo. Gionna kiaapu vooya iya itaama buaaru kiaivaa rikiaiya ivaara iya pirisaikiai Anutuugaa kuaivaa pikiaavai. ¹⁵Vaidi voovono ari mmooriivaa varaikio hama ivaara inna mmamma maisaivaa roosiima Anutuugaa mmooriivaa iikiane. Inna kua kutaivaa safuuma gionna kiaapuuya kiaa mmianee. Ivo aiyara yoketaavee tinaraiwaara inna avuuvau mmannammanna yaagueegama mmooriivaa iikiane. ¹⁶Gionna kiaapuuya hama Anutuugaara kua tiraidda inna kuaivaara kumimakaida sabi kumina kuaiyauvaa ngiari kiaa mmi ngiari kuaa mmiiira aataruuyauvaa sa eeta iikiane. Iya itaa kua kiaa aataruuvonookiai Anutuugaa aataruuvaa pikiaara iikiaavai. ¹⁷Iya kua tiraivo uudaivo vaidiivaa yuku yaakuuvau havurirayaama tauraa kiisavai vainno nnaagiai pinaavai vaivai. Iyakidiri vaidiivaitana itaa kua tuuvaitana nnutuuvaitana Huminaiya Pireteyavee. ¹⁸Ivaitana vaa kua kutaivaa pikiaada unnakuivaa kiaanoo: Gionna kiaapuuya putida fai hama kava diitaaravai. Ii aataru ivo vaa taikaivaivee, kiaavai. Gionna kiaapu vooya vaa Yisuunnara kutaavaivee tiraiaa ii kua ivaa rikiaada taara yaata utida Anutuugaa kuaivaa pikiaara iikiaavai. ¹⁹Anutuugaa kua aataruuvoo nnau kuabaivaa roosiima yaagueegama dinai hama vaidiiaa yopeema utu korokorookiaaravai. Ivau yaagueegaa kua voovai vainno tinoo: Udaangaivo arinaima ari gionna kiaapu tuanaia taivaivee, tikio vo kua voovai vainno tinoo: Ngia gionna kiaapuuya ngiingiiyara kiaanoo: Ta Udaanga Yisuu Kirisiinna gionna kiaapuyavee, kiaiya maisama iikiaa aataruuyauvaa pikiaatee, tiivai.

²⁰Vaidi voovai nnau pinaa yoketaivaki kaayau yeenna yapeera yanaa ari vookara ari vookaraiyauvo vainoo. Vooyauvai vaidiiaa sikau mmannaammannaiyauvaadiri iima kiooyauvo vainoo. Vooyauvai yatariiyauvaadiri iima kiooyauvoota vooyauvai mmata nngaiyauvaadiri iima kiooyauvootama vainoo. Vooyauvai yoketaiyauvunudiri nakaaraivo ari seenaiya tasipama vo suai vo suai yeennaiyauvaa nnaivai. Vooyauvunudiri makemakee kua nnaivai. ²¹Vaa ausa hanigieera gionna kiaapu voovono ii nnaagiai yanaa maisa iyauvaa roosiima varivai. Mo fai ivo maisa aataruuvaa pikioo yoketaama varino too nnau nakaaraivo yanaa yoketaiyauvaa hama tupatupaa iyauvunu yapa nnaiyauvaa varoo yapaineema fai Anutuugo yoketaa ari vookara mmooriivaa inna mmimo aikiooma iinno yoketaa mmooriivaa iinaraiwaara teerainno varinaravai.

²²Karaasa vaidiivaanikaraama koonnama iira aataruuvaa i iikiatanaa sa iikiane. Pikaanee. Safuuma variraiwaata Yisuunnara mmannammanna kutaavaivee tiraivaatama mmuduuya riraivaata ausa nuufaivaatama varaanaraivaara yaata utuee iikiane. Gionna kiaapu vaa ngiari aakiaiyauvo yamaama vaiya Udaanga Yisuu Kirisiinna yaaku varada kiaanoo: Ti tasipama varianee, kiaiya tasipama itaama iikiane. ²³Vaidiiaa kumimakaida sabi kumina kuaiyauvaa ngiari Kiaa mmi ngiari kiaa mmiidiri variaa suaivaki sa iya tasipama ivaara kua tiee varianee. Vaa a taannavai. Iya itaa kua tidada buaaru kiaavai. ²⁴Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooi vareera vaidiivo sa buaaru tioo rapuaivee. Ivo mmuakiaa gionna kiaapuuya tasipama mmooi yoketaivaa iinno kua mmayaayavaa yoketaama iya kiaa mmioo tirooma kioo vitaakiaivee. ²⁵Iya inna kuaivaara tomedama kua tiraiaa tasipama yoketayoketaa kuaiyauvaa tirooma iyaata kua tioo safuuma kiaivee. Fai ivo itaino Anutuugo iya iinai iya ausa hanigiada kua kutaivaa rikiaarannee? Vara hama rikiaarannee? Hama teeta rikiaunnaano. ²⁶Vaa Sataango iya utikiai iya ivo yaata utiivaugiataama kuaavai. Fai iya kua kutaivaa rikiaada tuqinnama ngiari yaataiyauvaa utida Sataango kobeavaa roosiima iya utiivakidiri rayubu kiada kuaaravai.

3

Nnaagiai suaivaki mmuaararaivo tiisi nninaravai

¹Aa kua aavaara yaata utuee arinaima rikiane. Fai nnaagiai suaivaki kaayau mmuaararaivo tiisi nninaravai. ²Fai gionna kiaapuuya ngiariyara nnaasu yaata utida sikauyauvaara mmuduuya rida ngiariyara mannaka tida ngiariyara ta yoketaayavee kiaravai. Iya gionna kiaapu vooyara kua maisaiyauvaa tida ngiari kaano kooya

avaiyauvaa hatokada vaidiyya mminnaiyauvaa iya mmiaani hama iyara kua yoketaivaa tida hama Anutuugaara yaata utuaaravai. ³ Iya hama ngiari seenaiya ausa mmuduuya mmida hama gioonna kiaapuuyara iya ausaiyauvo nuufaikiyai homo nnannateeda varida iyayaadiri koonnama yaata utida iyara unnakua tida hama ngiari iikiataivaara tuqin-nama haitatuuma kiada gioonna kiaapuuya ruputada avaiakaraiya varida hama mmoori yoketaiyauvaara mmuduuya ruaaravai. ⁴ Iya ngiari seenaiya ngiari nnammutuuiya vitaida akiairaama maisa mmooriivaa iikio iya mannakaivo ngiau aapu vinai iya iiki-ataira aataruuvaa nnaasu mmuduuya rida hama Anutuugaara mmuduuya ruaaravai. ⁵ Iya gioonna kiaapuuya avuuyauvunu kiaara: Vaa ta Anutuugaa aataruuvaa iiki-aunnayavee, kiaa kiada haumaki maisa mmooriivaa mmannammanna iida Anutuugaa yaagueeqaivaa oqoo kiaa kiada hama varaaravai. Sa itaama iikiaa gioonna kiaapuuya tasipama varianee.

⁶ Iyakidiri ngiaa vaidi vooya vo nnau vo nnauyauvaki vida gioonna muaraaga kaiiya ngiari unnakuivaa kiaa mmiaani rikiaavai. Ii gioonna iya kaayau mminnamminnaa maisaiyauvo iya suvuau kiaivaara iya mmuaararaiyai iya mmamma iira aataruuyauvaara pinaama yaata utuaavai. ⁷ Ii gioonna iya kua karaasaivaa iya rikiaataikiainnaata sabi kuaivaa nnaasu rikiaada hama yopeema kua kutaivaa arinaima rikiaavai. ⁸ Nnaaruaa vaidiivaitana nnutuuvaitana Yaneeya Yabereeya Musiinna kuaivaara oqoo tuoneema ii vaidi iya kua kutaivaara oqoo kiaavai. Iya koonnama yaata utida Yisuunnara kutaavaivee tira aataruuvaa mmanna kuasiivo korookiai oqoo kiaavai. ⁹ Fai gioonna kiaapuuya kiisa suai nnaasu iya kuaivaa rikiaaravai. Nnaaru gioonna kiaapuuya Yaneeya Yabereeya varuuvaa tooneema fai gioonna kiaapuuya iya kumimakama variaivaa teeda kiisa suai nnaasu iya kuaivaa rikiaaravai.

Pauruuso nnaagiai kuaiyauvaa Timotiinna

kiaa mmiravai

¹⁰ Na kuaivaa i kiaa mmiaivaa vaa a rikiee na variaivaa vaa a tee na datadataama variaivaa vaa a tee ivaugiataama iirakuavee. Na Yisuunnara kutaavaivee tiee mmuaararoovo niisi vaudaata rikieennaata yaagueeqama tirooma variee na ni seenaiyara mmuduuya ruee mmannammanna yaagueeqama nnaasu variaivaa vaa a tee ivaugiataama iirakuavee. ¹¹ Vaidiyya kaayau maisa mmooriyyauvaa ni muduu na mmamma nniita-roovaa varaivaa vaa a tee rikieerakuavee. Gioonna kiaapuuya yosinna Adiookiaa varuuyaaata Ikonii varuuyaaata Rusutaraa varuuyaaatama kaayau mmoori maisaiyauvaa ni muduu na rikieennaata mmannammanna yaagueeqama variaivaa vaa a tee rikieerakuavee. Iya itaama uduu Udaanga Anutuugoono mmuakiaa maisa mmooriyyauvakidiri ni vitoo yoketaivau yapeeravai. ¹² Mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiiva iyaki variivaara Anutuugaa aataruuvaugiataama kuaaree kiaa iikiyai fai gioonna kiaapu vooya maisa mmooriyyauvaa iya mmiaaravai. ¹³ Fai vaidi maisaiyaata vaidi unnakua tiraiaatama maisa mmooriyyauvaa iida varia rada vikio fai nnaagiai ngiari mmooriyyauvo kaayauma maisainaravai. Fai iya gioonna kiaapu vooya unnakua tikiai rikiaada iya kiaa kuaiyauvaara kutaavaivee kiaravai. Iya ngiariinoo ngiari unnakua kuaiyauvaa rikiaada kutaavaivee kiaravai. ¹⁴ Eenoo sa itaama iirama kiee kua kutaiyauvaa ta i kiaa i mmiaannaiyauvaara a yaagueeqama kutaavaivee tiraivaa puaisa utuee varianee. Vaa ta kua kutaiyauvaa i kiaa i mmiaannaiya a tuqinnama ti tee rikiaannaivaara ivaa puaisa utuee varianee. ¹⁵ Vaa a rikiaannavai. A nnaakara meedivai variee Anutuugaa kua fafaara yoketaiyauvaa rikiaa ree viee aanna makee mmannammanna a homo rikiaannano. A ivaa jaaruee ivaudiri tinni yoketaivaa varee Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tino Anutuugo i vitoo yoketaivau yapaanara aataruuvaa vaa a rikiaannano. ¹⁶ Anutuugaa kua fafaara mmuakiaayauvai Anutuugaa Mmannasaivoono vaidiyya kiaa mmuduuo fafaara reeravai. Ivaudiri vaidiyya aikiooma kua kutaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmida unnakua tiraivaara yaagueeqama oqoo tida koonnama varira aataruuyauvaa safuuma kiada safuuma varira aataruuyauvaa iya vitaakiaaravai. ¹⁷ Vaidi voovono Anutuugaa mmooriivaa varoonnonno koovayama kioo mmuakiaa mmoori yoketaiyauvaa yoketaama iinarivaara teerakiaiveeraivaa Anutuugaa kua fafaaraivo vainoo.

4

¹ Yisuu Kirisiiva gioonna kiaapu makee variaiyaata vaa putuuyaataama fai yaparainaravai. Inna avuuvuunnaata Anutuugaa avuuvuunnaatama vo kua vovai i kiaa i mminal rikiaanee. Yisuu Kirisiiva kava vararanoo tioo tiyyara dinaraivaara na aa kua aavaa yaagueeqama i kiaa i mminal rikiaanee. ² Anutuugaa mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmianee. Sa iya rikiaatai suaiivaki nnaasu iya kiaa mmianee. Mmuakiaa suaiyauvakiaatama mmannammanna tirooma kiee variee iya kiaa mmiee varianee. Vooya

mmannammanna kua kutaivaa kiaa mminanai rikiaatee. Vooya koonnama variaivara yaagueeqama iyaata kua tiee vooya kiisama muaraagama variaivara yamaa kua yamaa kua tiee tirooma variee hokobama iya kiaa mmiee varianee. ³ Fai suai voovai nninai gioonna kiaapuuya hama kua kutaivaa iya rikiaatainai iya ngiari rikiaatai kuaiyauvaa nnaasu rikiaaravai. Vaidi vooya iya rikiaatai kuaiyauvaa nnaasu iya kiaa mmiraiya kuaiyauvaa rikiada seena vaiidiya mmuaa kuayauvai tiraiya kuaiyauvaatama makemakee rikiaaravai. ⁴ Rikiada fai hama kua kutaivaa rikieeraida pikiada uriiyauvaara yaata utida rikiaaravai. ⁵ Eenoo sa itaama rikieerama kiee mmuakiaa suai tuqinnama ai variraivara haitatuuma tee tirooma varianee. Fai vaiidiya mmoori maisaiva i mmikiai rikiee mmamma mmuaaravara vareennaata yaagueeqama varianee. Yisuunna mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiee variee mmuakiaa mmoorivai Anutuugo i mmuuvaa yaagueeqama iikiane.

⁶ Fai kiisa suai ni kiauvo kuminayaa tuoo kuanaravai. Ni suaivo paannainoo. ⁷ Na mmoori yoketaivaa yaagueeqama varavua vaa na iima taika kiauunoo. Vaidiyya isareeda ngiari yaatara ngiari yaataraidaa atauvakira kuaaneema vaa na atauvau viee ni mmoorivaa iima taika kiauuvai. Na Yisuunnara kutaavaivee kiauua hama pikiauuvai. ⁸ Fai yapooma Udaanga Yisuu Kirisiiva ti yaparaira suaiivaki na maisa aataruuvaa yaatara kiee aikiooma safuuma varira aataruuvau variraivaa irisaiava niini teerama yapa kiauava fai ivo safuuma variraivoono ni minaravai. Hama ni nnaasu ni minaravai. Fai eyommaa gioonna kiaapuuya iva tiinara suaivara faannaida ivaara mmuduuya ruaiyaatama mminaravai.

Timotiiva innasi nninaraivaara Pauruuso tiravai

⁹ Kammannainai niisi nninaraivaara yaata utuee ngiane. ¹⁰ Vaidiivaa nnutuuvo Dimaaso aa mmata ta variaunna aavau vai aataruuyauvaara pinaama mmuduuya ruoo ni pikioo yoosinna Tesoronikii vioo kieeravai. Vo vaidivai nnutuuvo Keresekieva mmata Garatiaa vioo kioodoo vuavua nnutuuvo Titiiva mmata Daramatiaa vioo kieeravai. ¹¹ Rukaaso nnaasu ni tasipama varinoo. Marakaava ni tasipama mmoori varaanaraivaara innaata sunee ngiane. ¹² Vaa na Tukikiinna titaaduu Epesiisa ivaki vioo kieeravai. ¹³ A niisi ngiee ni yaapaivaa na yoosinna Toruaasaa vaidiivaa nnutuuvo Karapaanna nnauvaki kiauvaata varee ngiane. Ni yanaiyauvaa varee fayai nnabaiyauvunu fafaara reeraiyauvaatama varee ngiane. Sa iyauvaara taunnu kiee pikiee ngiane. Iyauvaatama varee ngiane.

¹⁴ Vaidiivaa nnutuuvo Aresadereeva kapaaqaivaadiri mminnamminnaiyauvaa iiraivoono mmoori maisaiyauvaa ni miravai. Ivo ari uvaugiataama Udaanga Yisuu Kirisiiva safuuma irisaiyauvaa fai inna mmiminaravai. ¹⁵ Ivo ta kiaanma mmayaayaivaara yaagueeqama ooqoo tuuvaara ivo aita mmoori maisaivaa iinoora tuqinnama haitatuukiane.

¹⁶ Tauraa suaiivaki iya kua pinaivaki ni yapa kioodoo na sai kiaaduu hama vaidi voovoono ni tasipeeravai. Mmuakiaaya ni pikieeravai. Ivaara Anutuugo fai hama iyara nnannataanaraivaara na yaaku varaunoo. ¹⁷ Iya hama ni tasipeerama kioodoo Udaanga Yisuu Kirisiiva ni tasipoo ari yaagueeqaivaa ni miravai. Mmuakiaa gioonna kiaapu ngiari voopinnaiya mmayaaya yoketaivaa mmuakiaavai na iya kiaa mminai rikiaateeraivaara ivo ni tasipoo ari yaagueeqaivaa ni miravai. Fai rayoonaivo vaidi voovai gutikio vaidi voovoono utu ravisirayaama vaiidiya ni ruputuuvakidiri Anutuugo ni vitoo yoketaivau ni yapeeravai. ¹⁸ Udaanga Yisuu Kirisiiva fai mmuakiaa mmoori maisaiyauvakidiri ni vitoo yoketaama ari yoosinna ngiau aapuuvaki gioonna kiaapuuyara dira yoosinnavaki ni yapaanaravai. Inna nnutuuvo tupatupaa ngiau aapu itaavai nnaasu vakiaivee. Kua kutaa.

Pauruuso nnaagiai gioonna kiaapuuyara

yaata utuoo boo tiravai

¹⁹ Na gioonna kiaapuuvaitana Pirisikauya Akuirayara yaata utuee boo kiauunoo. Ivaara ivaitana kiaa mmiane. Onesiporoonna seenaiyaraatama na yaata utuee boo kiauunoo. Ivaara iya kiaa mmiane. ²⁰ Erasataava ari yoosinna Koridii hara kioo varuduu Toropimaa nniitarooduu na yoosinna Miretee ivaki inna pikieeravai. ²¹ Vati rira suaivo nninaraivaara yaata utuee akiiraama niisi ngiane.

Upuuruva Pudeeva Riniiva Karatuaavainnaata mmuakiaa ti seena vaa ausa hanigieera vooyaatama aiyara yaata utida boo kiauavai.

²² Udaanga Yisuu Kirisiiva aiki variaiveera na aiyara yaaku varaunoo. Anutuugo kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii mmuakiaaya tasipama vakiaivee.

Pauruusoona aa yanaa aavaa Titiinnani reeravai

Titiiva ari voopinnaa vaidi karaasavoona ausa hanigioo Pauruusaa tasipama nuainno varioo mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiravai. Pauruuso Titiinna mmata Keretee ivaki pikioo vuduu ivoono ivaki varioo gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya nuunaiyauvaara haitatuuravai. Kaayau gioonna kiaapu Keretee varuuya koonnakaannau aataru maisaiyauvaa iiravai. Itaama uduu Pauruuso Titiinna ivaki pikioo vino ivoono ivaki varioo vaa ausa hanigiooya kieetaiya varira aataruuvaa iya vitainno vaa ausa hanigiooya mmayaaya yoketaivaa kiasa mmira aataruuvaa vitainno safuuma yoketaa vaidi ausa hanigieera tuanaavai variaiveeraivaara innani fajaara reeravee.

¹ Na Pauruuso Anutuugaa mmoori vareera vaidivai variaunoo. Na Yisuu Kirisiinna kua varee nuaira aposoroo vaidivoona aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

Anutuugo ni mmataama kioo ni titooduu na ivo ariinnee kiasa mmataama kioo gioonna kiaapuuyasi viravai. Ta Anutuugaara kutaavaivee tiraivo pinaavai vakiaiveeraivaara na iyasi viravai. Anutuugaa aataru yoketaivaara na kua kutaivaa iya kiasa mminai iya rikiaivo pinaavai vakiaiveeraivaara na iyasi viravai. ² Ta tupatupaa variraivaara faannakiaaraivaara na Anutuugaa aataru yoketaivaara iya kiasa mminara viravai. Hama ngiau mmata uu suaivaki Anutuugo hama unnakua tiraivoono ii tupatupaa varira ivaa tiyara kua kiasa teerama kieeravai. ³ Teerama kioo ivo mmataama kioo suaivaki ari mmayaayaivaudiri kooyaa ivaraa ti kiasa ti mmiravai. Ii mmayaaya ivaa Anutuugo ti vitoo yoketaivau yapeeraivoono ni giaa ni mioo tunoo: Gioonna kiaapuuya kiasa mmianee, tuduu na kiasa kookieema kieeravai.

⁴ Titii-o, na aa yanaa aavaa aini fafaarakiaunoo. A niinikaraama Yisuunnara kutaavaivee kiannaivaara a ni maapu tuanaavai roosiima variannano.

Ti Napooa Anutuugoota Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau yapaivootama kati aiyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufaivaitana i mmida nnaasu variateeraivaara na yaata utuunoo.

Titiiva mmata Keretee ivaki mmoori vareeravai

⁵ Na hama mmooriivaa iima taikaavaa a safuuma iima taikaaneeraivaara na mmata Keretee ivaki i pikiee viravai. Na i kiasa i mmuuvaugiataama vaa ausa hanigieeraiya kieetaiya vo yosinna vo yosinnaiyauvaki a mmataakianeeraivaara na ivaki i pikiee viravai. Na vaidi kieetaiyara i kiasa i mmiaa kuaivo ataama vainoo. ⁶ Kieeta vaidiivaa variraivo safu tuanaavai vaino ivo mmuaa nnaatavai varanaa inna nnaakaraiya Yisuunnara kutaavaivee tiraiya variaaravai. Inna nnaakaraiyara hama gioonna kiaapuuya iyara kiasa: Vueennaida ngiari kaano koovaitana avavaitana hatokada variaayavee, kjaaravai. ⁷ Kieeta vaidiivo Anutuugaa mmooriivaara haitatuuraivaara ivo variraivo safu tuanaavai vaino hama ari mannaka tioo hama makee tikio ausa nnannataikio hama kapikarai nnooriivaa nnoo kumimakainno varioo hama gioonna kiaapuuya ruputuoo hama ariiyara nnaasu yaata utuoo sikauyauvaa varaanaivaara iivai. ⁸ Ivo nnauvaata yeennaiyauvaatama vo yosinnaivakidiri ngiayaa mnioo mmoori yoketaivaara mmuduuya ruoo ari mmammaivo inna iikiatairaivaara tuqinnaama haitatuunoo safuuma yoketaa tuanaavai varinaravai. ⁹ Ivo tupaa vaira kua kutaa tuanaavaa ari vitairaiya inna kiasa mmiavaa puaisa utuavee. Ivo safu kua aataruuvaa gioonna kiaapuuya kiasa mminaraivaara ivaa puaisa utuavee. Vooya ii kua ivaraa unnakuavee kiaiya kua sai safuuma tinaraiivaara ivaa puaisa utuavee.

¹⁰ Kaayau gioonna kiaapuuya haunninniida varida vooya ngiari sabi kuaiyauvaa kiasa mmiaani iya kutaavaivee kiasavai. Vaidi vooya Yutayaiya aataruuvaa pikiada Yisuunna aataruuvau viraiya itaama iikiaavai. ¹¹ Itaama iida haunninniiraiya kaayau gioonna kiaapuuyaa ita uru nnaakaraiyaatama ngiari kuaiyauvaa hama kiasa mmiataama kiadaa kiasa mmiaani iya haruruuavai. Iya ngiariyara yaata utida kati sikauyauvaa varaaraivaara itaama iya kiasa mmiaavai. Ivaara fai ta iya ngiari avaiyauvaa ramuunnaakiateeraivaara kjaaravai. ¹² Ngiari seena Keretee vaidi mrofetaa voovoona ariinoo iyara tinoo: Keretee gioonna kiaapuuya unnakuavaa mmannammanna tida puara mmararaiya roosiima avakarama varida hama mmooriivaa vareerama kiada yeennaiyauvaa tarikama nnaaraivaara nnaasu yaata utida nnaavaivee. ¹³ Ivo itaama kua tiivo kutaavai tiivai. Ivaara yaagueeqama kiee iya ooqoo kianee. Iya Yisuunnara kutaavaivee kiaivo safuuma vakiaiveeraivaara itaama iya yaagueeqama kiee kianee. ¹⁴ Sa iya Yutayaiya uriiyauvaa mmannammanna rikiada vaidiyya kua kutaiyauvaara ooqoo tiraiya

iya tikiai sa iya kuaivaa rikiateeraivaara iya yaagueeqama kiee kiane. ¹⁵ Gioonna kiaapu safuuma yoketaama variaya taavo mmuakiaa haipa mminnamminnaiyauvo yoketaayauvai vaivai. Gioonna kiaapu mminnamminnaa maisaiyauvaa varada Yisuunnara hama kutaavaivee tiraiya taavo iyauvo hama yoketaayauvai vaivai. Ngiari yaata tinniiyauvo vaa maisaikiai koonnana yaata utiraiivaara itaama taavo hama yoketaayauvai vaivai. ¹⁶ Iya ngariiyara kiaanoo: Vaa ta Anutuuga teeda rikiaunnavaivee, kiaavo too iya koonnana iikiaa aataruuyauvaara iya kuaivo unnakuavai vaivai. Iya Anutuuga kuaivaa rikiadaata yaataraavo Anutuugo taikiai iya maisamaisama varida tinni yaagueeqaida hama yopeema mmoori yoketaa voovai aikiooma iikiaavai.

2

Pauroso kua kutaa tuanaivaara Titiinna tiravai

¹ Eenoo Anutuuga kua kutaa tuanaivaudiri yaata utuee gioonna kiaapuuya safuuma variraivaara iya kiaa mmiee varianee. ² Vaidi yokovaiya kiaa mmiee kiane: Sa kapikarai nnooriivaa nneeda kumimakaida variatee. Tirooma varida tuqinnama yaata utida ngii iikiatai aataruuvaa haitatuukiatee. Ngia Yisuunnara mmannammanna kutaavaivee tida ngiingii seenaiyara mmuduuya rida Anutuuga mmooriivaa ngii pikiaatainainnaata mmannammanna iikiatee, ³ kiaa kiee gioonna yokeeraiya mmuakaraama kiaa mmiee kiane: Gioonna yoketaama safuuma variaya roosiima variatee. Sa ngiingii seenaiyara maisa kua murumuru tida varida sa vuaina nnooriivaa nnaarivaara nnaasu yaata utida variatee. Gioonna karaasaiya mmoori yoketaiyauvaa vitaakiatee. ⁴ Iya ngiari vaati nnaakaraiyara mmuduuya ruateeraivaara mmoori yoketaiyauvaa iya vitaakiatee. ⁵ Iya mmamma iira aataruuvaa oqoo tida safuuma varida ngiari nnauyauvaa tuqinnama haitatuuda varida mmoori yoketaivaa iida ngiari vaatiya kuaivaa rikiada iikiateeraivaara mmoori yoketaivaa iya vitaakiatee. Sa gioonna kiaapuuya Anutuuga kuaivaara maisavee kiateeraivaara iya itaama vitaikiai yoketaama variatee. Gioonna yokeeraiya itaa kua kiane.

⁶ Vaidi karaasaiya mmuakaraama yaagueeqama kiaa mmiee kiane: Ngiingii mmammaiyauvo ngii iikiataira aataruuyauvaara tuqinnama haitatuuda safuuma variatee, ⁷ kiaa kiee eenoo mmuakiaa mmoori yoketaiyauvaa iinai teeda iya mmuakaraama a iikian-naneema iikiaravai. A tirooma variee sa isareera safuuma kua kutaiyauvaa iya kiaa mmiane. ⁸ A itaama safu kuaiyauvaa iinai i nnammutuuyai fai teekio too hama maisa aataruuvootainai hama maisa kuaiyauvaa tiyara kiaravootaino iya mmamma maisakiateeraivaara itaama iikiane.

⁹ Sikaunnaadiri yookaama kiani mmoori vareeraiya ataama kiaa mmiane. Ngiingii haitatuuraiya kuaivaa rikiada iikiatee. Fai ngia mmuakiaa mmooriyauvai safuuma iikiai ngii haitatuuraiya ngiiyara yoketaakiaravai. Sa ngii haitatuuraiya kua sai kiatee. ¹⁰ Sa iya mminnaiyauvaa mmuara varaatee. Ngia mmannammanna yoketaama mmooriivaa iida sa pikieraida yaagueeqama nnaasu iikiatee. Fai ngia mmuakiaa mmooriivai itaama iikiai gioonna kiaapuuya Anutuugo ti vitoo yoketaivau yapaivaa kuaivaara kua yoketaivaa kiaravaivee. Itaa kua iya kiaa mmiane.

¹¹ Anutuugo gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaanarivaara ivo kati iyara yoketaama yaata utiivaa iya mmuakiaaya rikiavoo kooyaa vaivai. ¹² Itaama vaivaudiri ta ataama iikiaara aataruuyavootama kooyaa vaivai. Mmuakiaa aataruuyauvo hama Anutuugaasidiri tiyauvaatama mmatayaiyasidiri nnii mmamma iira aataruuyauvaatama ta pikiada ti mmammaiyauvo ti iikiatairaiyauvaara tuqinnama haitatuuda tirooma safuuma varida aa ta mmatayaa variaunna suai aavaki Anutuuga nnaasu yaata utida variaaravai. ¹³ Ta itaama varida ti Anutuugo yaagueeqama variivoota Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau yapaivootama ngiari mmeeakiaava tasipama tummuuara suaivaki ta iya tasipama yoketaama variaarivaara faannaida variaaravai. ¹⁴ Yisuu Kirisiiva mmuakiaa mminnamminnaa maisaiyauvakidiri ti vitoo yoketaivau yapaanarivaara ivo ariinoo tiyara putuoo ari kuaivaadiri ti yookairavai. Ivo ti vitoo ti mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kinai ta inna gioonna kiaapu safu tuanaaya nnaasu varida inna mmoori yoketaivaa yaagueeqama iikiarivaara ivo tiyara putiravai.

¹⁵ Ii kua iyauvaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiee varianee. Anutuugo kieeta vaidivai i yapaivara gioonna kiaapu vooya yamaa kua yamaa kua tiee vooya yaagueeqama kiee kiaa mmiane. Fai a itaino too gioonna kiaapu voovoona sa i kuaivaa rikioonnaata aiyara nniki rakammuaivee.

3

Gioonna kiaapuuya yoketaama variateeraivaara

Pauruuso Titiinna kiaa mmiravai

¹ Gioonna kiaapu a haitatuukiannaiya ataa kua kiaa mmianee. Ngii kieeta ngiiyara diraiya mmemmaana vikiai ngii tikiai rikiaatee. Mmuakiaa mmoori yoketaiyauvaa iikiaaraivaara teerama kikiyai ngii tikiai rikiada makee tinai iikiatee. ² Sa gioonna kiaapu voovaara maisa kua tida sa buaaru tiraida tirooma varida mmuakiaa gioonna kiaapuyara yoketaama yaata utida iyaata yamaa kua kiatee. ³ Tauraa tete variaannaivaara yaata utuee itaama iya kiaa mmianee. Tauraa ta kumimakaida varida kuaivaa rikiadaata yaatarada koonnama variravai. Mmamma iira aataruuvo ti puaisa utuduu ta tete yoke-taama uu aataruuyauvaara nnaasu yaata utiravai. Ta mmuakiaa suai ti seenaiyara nniki tomedaida mmoori maisaivaa iya iida iya ti yaataroovaara ti nnannatooduu variaannaduu iya hama tiyara mmuduuya ruduu ta hama iyara mmuduuya rivavai. ⁴ Anutuugo ti vitoo yoketaivau yapooovoono tiyara yoketaimno tiyara mmuduuya ruoo ti tuqinnoo suaivaki ⁵ ivo ti vitoo yoketaivau yapeeravai. Hama ta teteeno mmoori yoketaiyauvaa iikiaannaivaara ivo ti vitoo yoketaivau ti yapeeravai. Ariinoo kati tiyara boo tuuvaara ivo ti vitoo yoketaivau ti yapeeravai. Ta karaasaya variateeraivaara ivo ti aakiaiyauvakidiri ti mminnamminnaa maisaiyauvaa fini kioodoo Mmannasa Yoketaivoono ti tuduu ta karaasa variraivaa vareeravai. Ivo itaama uuvaara ti vitoo yoketaivau ti yapeeravai. ⁶ Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau yapooovoono putuuvaara Anutuugo Mmannasa Yoketaivaa ti mmuduu kaayauma ti suvuiravai. ⁷ Anutuugo kati tiyara yoketaama yaata utuoo tiyara tinara: Safuuma variaayavee, tinaraivaara ivo Mmannasa Yoketaivaa ti mmiravai. Ta tupatupaa variraivaara faannaida variaannaivaa varaateeraivaara ivo Mmannasa Yoketaivaa ti mmiravai. ⁸ Ii kua iyauvo kua kutaayauvai vainoo.

Ii kua iyauvaa a gioonna kiaapuuya yaagueeqama kiaa mmianeeraivaara ni yoketaimno. Gioonna kiaapu Anutuugaara kutaavaivee tiraiya mmoori yoketaiyauvaara yaata utida iikiateeraivaara yaagueeqama iya kiaa mmianee. Ii kua iyauvo yoketaimni fai gioonna kiaapuuya rikiada iida yoketaa tuanaaya variaaravai. ⁹ Vooyaano sabi kumimakaida Anutuuga kuaivaara ngiari kuaa mmi ngiari kuaa mmiida varida ngiari taato nnaakukiaiya nnutuuyauvaara yaata utida buaaru tida Anutuuga mmaanna tuu kuaivaara kua tida buaaru kiaavai. Sa ii kua iyauvaa iya tikiai eeta kianee. Ii kua iyauvo maisainai fai gioonna kiaapuuya rikiada maisama varida hama mmoori yoketaivaa iikiaaraivaara sa eeta kianee. ¹⁰ Gioonna kiaapuuya vaidi voovoono iya tikiai voovau voovau mmarammaraama variaa ivaara ii vaidi ivaa taaraneetu yaagueeqama tiee rikino hama i kuaivaa rikinaai pikiaanee. Sa kava inna tasipama kua kianee. ¹¹ Vaa a taannavai. Itai vaidi ivo koonnama yaata utuoo mminnamminnaa maisaivaa varaikiyai ta teeda kiaunnanoo: Inna kuaivo unnakuavaivee, kiaunnavai.

Pauruuso nnaagiai kuaivaa Titiinna kiaa mmiravai

¹² Fai na Atemaanna aisi titaanarannee? Vara na Tukikiinna aisi titaanarannee? Hama na rikiaunoo. Fai na voovai titano iisi vinai rikiee a niisi akiairaama yosinna Nikoporoo ngianee. Fai vati rira suaivaki na Nikoporoo ivaki varinai niisi ngianee. ¹³ Kua mmoori aataru radudeera vaidiivaa nnutuuvo Sinaava ari vuaivaa nnutuuvo Aporoova aataruuvau kuaraivaara eenoo ivaitana tuqinnama haitatuunna mmuakiaa mminnaa hama ivaitanaasi vaiyauvaa ivaitana mmianee. ¹⁴ Ti gioonna kiaapuuya mmoori yoketaiyauvaa iikiaaraivaara itaama iya vitaakianee. Iya hama kutaa mminnaataiyya tasipama mmoori yoketaiyauvaa iida tuqinnaateeraivaara iya vitaakianee. Fai iya itaama iida hama kati kuminaya varikio iya iikiaiyyauvaa kaanaiyauvo vainaravai.

¹⁵ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya ni tasipama variayya ngiiyara yaata utida boo kiaavai. Mmuakiaa ti seena Yisuunnara kutaavaivee tida tiyara mmuduuya ruaiya ta iyara yaata utida boo kiaunnavaa iya kiaa mmianee.

Anutuugo kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo mmannammanna mmuakiaaya ngii tasipama vakiaivee.

Pauruusoono aa yanaa aavaa Pirimuunaani reeravai

Pirimuono tauraa vaa ausa hanigioovoono sikaunnaadiri yookaama kioo ni mmoori varaaneera Onesimuusaa viteeravai. Vitoo kioodoo rikioo nnaagiai Onesimuuso inna pikioo ari toovau viravai. Oro varioo nnaagiai Pauruusaasidiri mmayaaya yoketaivaa rikioo ausa hanigieeravai. Pirimuono Onesimuusaara mmuduuya ruoo innara tuqinnaiveeraivaara Pauruuso aa yanaa aavaa Pirimuunaani fafaara reeravaivee.

¹ Pirimuono, na Pauruusoono aa yanaa aavaa aini fafaarakiaunoo. Na Yisuu Kirisiinna mmoori varauvaara oovi nnauvaki variaunoo. Ti seena vaidi Timotiiva numa ni tasipama varikiyai na aa yanaa aavaa aini fafaarakiaunoo. Ta aiyara mmuduuya ruaunna vaidi ti tasipama mmoori varaannaivaaniaata ² i nnauvaki Anutuugaara nuunakiaiyaniaatama ti seena gioonna Apiaannaniaata ti seena vaidi Arikipiinnaniaatama na aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo. Arikipiiva Anutuugaara mmooriivaara rapira vaidiia roosiima yaagueegama dioo vaivai.

³ Ti Napooa Anutuugoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati ngiiyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufaivaitana ngii mida nnaasu variateeraivaara na yaata utuunoo.

Pirimuono Yisunnara kutaavaivee kiasa kioo

gioonna kiaapuuyara mmuduuya riravai

⁴ Pirimuono, na yaaku vareera suaivaki aiyara yaata utuee makemakee Anutuugaata kua tiee aiyara yoketaavaivee kiaunoo. ⁵ Na rikiaukai a Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tiee innara mmuduuya ruue Anutuugaara gioonna kiaapuuyaraatama mmuduuya ruannakuavee. Na ivaa rikiauvaara na itaama Anutuugaata aiyara kua kiaunoo. ⁶ Ta Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya variaunnaivaara ta innasidiri yaagueeqa ari vookaraiyauvaa varaunnavai. Eeta teetama Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaunnaiya ta mmuaavaugiataama ii kua ivaa arinaima rikiaaraivaara na yaaku varaunoo. ⁷ Ni seena na aiyara mmuduuya ruaukua a gioonna kiaapuuyara mmuduuya ruannaivaara pinaama ni yoketaikiyai na yaagueeqama variaunoo. A Anutuugaara gioonna kiaapu mmuakiaaya tasipama variannano iya ausaiyauvo yoketaivaara ni yoketaunoo.

Pauruuso Pirimuono mmoori yoketaivaa

Onesimuusaara iinarivaara inna yaparairavai

⁸ Itaama vaikiyai na Yisuu Kirisiinna mmooriivaa varauvoonora tiee a vo mmoori voovai iikianeeraivaara na aikiooma yaagueeqama i tinaravai. ⁹ Ta ausa hanigieeraiya titiiyara titiiyara mmuduuya ruaunnaivaara hama na yaagueeqama tinaravai. Na yoketayoketaama aita kua tinaravai. Na Pauruuso vaa yokovaa vaidivai variee Yisuu Kirisiinna kuaivaa kiauovoona aanna makee na inna mmoori varauvaara oovi nnauvaki variee aita yoketaa kuaivaa tinaravai. ¹⁰ Na Onesimuusaa Yisuu Kirisiinnara kiasa mmiaaduu rikioo ausa hanigioovaara na innara ni maapu tuanaavaivee kiaunoo. Aanna na oovi nnauvaki variaa suaivaki na itaama inna kiasa mmiaivaara inna koova variaunoo. Na innara tiee yamaa kua yamaa kua aita kua kiaunoo. ¹¹ Nnaaru hama ivo i mmoori yoketaiyauvaa yaagueeqama kioo vareeravai. Aanna makee fai ivo aiyaraata niyaraatama yoketaa mmooriyauvaa iinaravai.

¹² Aanna makee na inna titauko aisi kuainoo. Na innara ausa mmuduuya ruuvaa tasipama na inna titauko aisi kuainoo. ¹³ Na Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiaivaara oovi nnauvaki variaunoo. Na aavaki variaa suaivaki ivo ni tasipama mmannammanna varinarivaara ni yoketaunoo. Eenoo ni tasipama variee mmooriivaa iinara mmaataivaa ivo varoo ni tasipama varioo mmooriivaa iikiaiveera na inna niniyara ravaatainaravai. ¹⁴ A niyara yaata utuee mmooriivaa varaanarivaara hama na yaagueeqama iikianeera i tinaravai. Eenoo ai yaata utuannaivaugiataama iinarivaara ni yoketaunoo. Ivaara a hama ee-oo tinai na hama ni tasipama variaiveera inna vitaanaravai.

¹⁵ Na yaata utuauko ivo i pikioo vioo kuaivaa oyaivo ataama vainoo. Ivo i pikioo ngioo paanna suai numa ni tasipama varioo ari ausaivaa hanigia kioo fai ivo kava vararanoo vioo i tasipama tupatupaa varinaravai. ¹⁶ Aanna makee hama ivo sikaunnaadiri yookaakianna ngiaammuaavai nnaasu varinoo. Vaa ii aataru ivaa ivo yaatara kuaivai. Ivo Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tiivaara ti seena vaidi ta innara mmuduuya ruaunnavaa varinoo. Na innara pinaama ni yoketaunoo. Fai eenoo innara ari vookaraama pinaama

i yoketainaravai. Ivo Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tiivaara i seena vaidi tuanaavai varioo i mmoori varaivaara a innara pinaama i yoketainaravai.

¹⁷ Na Yisuu Kirisiinna mmoori varauvaara a niyara ni mmuaa vayanaavaivee kiaa kiese a ai ausa mmuduuyavavaa ni mmiannaneema Onesimuusaa itaama ai ausa mmuduuyavavaa mmianee. ¹⁸ Ivo mmoori vooyavai i tomeda iiravainnee? Vara sikauyavavaa hama irisaivaa i mmiravainnee? Sa ivaara inna yaparainaraivaara yaata utuane. Ivaara ni yaparainaraivaara yaata utuane. ¹⁹ Aavaa taanee. Na nini yaakuuvaadiri aa kua aavaa fafaara raunoo. Na Pauruusoona fai irisaivaa i mminaravaivee. Hama na aa kua aavaa ni kiataikiainnaata fai na tinaravai. Na Yisuu Kirisiinna kuaivaa i kiaa i mmiaaduu a ausa hanigiee yoketaama varunnaivaara niyara yoketainara irisaivo aiki vainoo. ²⁰ Ni seena-o, ivaara a Yisuu Kirisiinnara mmuduuya ruannaivaara fai na i yaparakiauvaa a iino ni yoketainaravai. Ta taaravaitana Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaunnaivaara a ni seena tuanaakua niyara yoketaino ni ausaivo yoketaakiaivee.

²¹ Na aa kua aavaa fafaara ree variee yaagueeqama yaata utuee kiaunoo: Fai na inna yaparakiauvaa ivo iinaravaivee, kiau vai. Vaa na rikiauvai. Na i yaparakiau kuaivaata a iinna vo kuavaatama fai iinaravai. ²² A Onesimuusaa tuqinnaanaraivaara teerainna niini nnau voovaata teerakianee. Na ngiisi kuanaraivaara ngia mmuakiaaya yaaku varakio Anutuugo irisai ni titanai na ngiisi kuanaraivaara na faannaina variaunoo.

Pauruuso nnaagiai kuaivaa tiravai

²³ Iparaaso Yisuu Kirisiinna mmoori varaivaara ni tasipama oovi nnauvaki vari-ivoono aiyara yaata utuoo boo tiivai. ²⁴ Ni tasipama mmoori varoo vaidiia Marakaava Arisarakaava Dimaaso Rukaasoovainna aiyara yaata utida boo kiaavai.

²⁵ Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii mmuakiaaya ngii tasipama vakiaivee.

Vaidi voovono aa kua aavaa Eporai kua tuuyani reeravai

Aa yanaa aavaa roo vaidiivo hama ari nnutuuvaa reeravai. Kati aa yanaa aavaa roo vaidiivo raa kioo gioonna kiaapu Eporai kuaivaa tuuya vaa ausa hanigiooyani fafaara reeravai. Mo vooya iya uu aataruuyauvaara oooqoo tida iya nnammutuaa uuduua iya Yisunnara kutaavaivee tuuvaa pikiaaree kiaa iiravai. Aa yanaa aavaa roo vaidiivo yamayamaa kuaiyauvaa iyani roo tunoo: Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivo inna kutaa aataru tuanaavai. Yisuu Kirisiivaano kutaa tuanaa Anutuugaa kooyaa ti vitaivaivee, tiravai.

Anutuugaa ari Mmaapuuvono inna kuaivaa

kooyaa ti kiaa ti mmivai

¹ Nnaaru Anutuugo kaayauneetu airi aataru ari vookara ari vookarayuvaadiri fofetaiyaata kua tuduu iyaano iva tuu kuaivaa ti rubuungainna kiaa mmiravai. ² Aa nnaagiai suai aavaki Anutuugo ari Mmaapuuvaa mmatayaa titoduu tuuvono inna kuaivaa ti kiaa ti mmivai. Ivo homo Anutuugaa tasipama varuu suaivaki Anutuugo tuduu ivaano ngiau mmataivaa iima kieeravai. Anutuugoono inna mmataama kioo nnaagiai ivo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa varaaneera inna tiravai. ³ Toobaivaudiri mmeekiaivo taineema innakidiri Anutuugaa oyai ari vookaraivo kooyaa vaivai. Ivoono Anutuugo ari vookaraama variivaa varoo kooyaa vitaivai. Ivo tiivaugiataama ngiau mmata mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa ari yaagueeqaivoono utikio vainoo. Mmuakiaaya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaiveeraivaara ivo iya mminnamminnaa maisaiyauvaara putuoo kava diitoo ngiau aapuuvaki vioo Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara haitatuura kieeta pinaavai variivaa yaaku yaadudainningiaa hara kioo varinoo.

Ari Mmaapuuvono aangeraiya yaataravai

⁴ Anutuugo ari Mmaapuuvaa nnutu ari vookaraivaa ngiau aapu yapa kiaivaara inna nnutuuo aangeraiya nnutuuyauvaa yaataravai. Inna nnutuuo aangeraiya nnutuuyauvaa yaataraineema Anutuugo ari Mmaapuuvaa aruoo yapa kiaivoono aangeraiya yaataravai. ⁵ Anutuugo hama aangeraa voovai tunoo:

A ni Maapukua

aanna makee na i Koova variauvaara

a variannavaivee.

Hama aangeraa voovaara ivo itaa kua tiravai. Vo kuavai hama Anutuugo aangeraa voovai tunoo:

Na inna Koova varino

ivo ni Maapuvai varinaravaivee.

Hama aangeraa voovaara ivo itaa kua tiravai. ⁶ Anutuugo ari Mmaapuuvaa mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara kieeta tuanaavai mmataama kioovaa mmatayaa titaanaree kiaa iinno varioo ivo innara vo kuavai ataa kua tunoo:

Anutuugaa aangeraa mmuakiaaya

ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiatee.

Anutuugo ari Mmaapuuvaa itaa kua tiravai. ⁷ Anutuugo aa kua aavaa aangeraiyara tunoo:

Na ni aangeraiya kiaukai rikiada

akiiraama yuunna roosiima mmooriivaa varaavai.

Na ni mmoori vareeraiya kiaukai rikiada

makee tikiai yaagueeqama

saneetu roosiima iikiaavaivee.

Ivo aangeraiyara itaa kua kiaa kioo ⁸ ari Mmaapuuvaa ataa kua tunoo:

Na Anutuugo i oyaiovee.

A mmuakiaa gioonna kiaapuuyara diraivo

tupatupaa vainaravai.

E gioonna kiaapuuyara diraivaa

a safuuma haitatuukiannavai.

⁹ Safuuma varida iira aataruuvaa

i mmuduuya ruaivai.

Koonnama iira aataruuvaa hama

i mmuduuya ruaivai.

Itaama vaikiai na Anutuugo

- i Anutuuqo tuanaivoono
 i mmataama kiese
 i aruoo yapa kiese
 i seenaiya aduoo yapa kiaukai rikie
 a ari vookaraama sirigainna variannavaivee.
- ¹⁰ Ivo ari Mmaapuuvaa itaa kua kiao kioo nnaagiai vo kuavai innara ataa kua tunoo:
 Udaanga-o, nnaaru hama mminnamminnaatauduu
 a mmataivaa iima kioodoo yaagueeqama vairavai.
 Vauduu a ngiauvaatama iima yapa kieeravai.
- ¹¹ Fai ii mminnaa iyauvo
 taikoo raubiriinarayauvai vainaravai.
 Eenoo fai tupatupaa varinaravai.
 Uyira rairaiyauvo maisainara iiravaa roosiima
 iyauvo maisainara iinaravai.
- ¹² A buruqaivaa ranaa kiese yapaannaneema
 a iyauvaa ranaa yapaanaravai.
 A uyira rairaiyauvaa karaasa uyuee
 rammuannaneema a tino rikioo
 fai iyauvo karaasa ari vookaraiyauvai vainaravai.
 Mo eenoo tupatupaa ee varirauvaugiataama
 itavai nnaasu fai a varia ree kuanaravai.
 Fai hama i variraivo taikaanaravaivee.
- Anutuuqo ari Mmaapuuvaa itaa kua tiravai. ¹³ Hama ivo ari aangeraa voovai ataa kua tunoo:

A ni yaaku yaadudainningiaa
 vaidi nnoonnavai varianee.
 Varia ree vinanai na tinai
 fai a ai nnammutuiai yaatara kiaanaravaivee.

¹⁴ Hama Anutuuqo ari aangeraa voovai itaa kua tiravai. Itaama vaiki ai aangeraiya aani mminnaayannee? Iya mmannasayaano Anutuuqaa mmooriivaa varada variaavo ivo iya makemakee titaiki ai iya ivo vitoo yoketaivau yapaanara gioonna kiaapuuya tasipama varida mmooriivaa varaavai.

2

Anutuuqo ti vitoo yoketaa ari vookaraiyau yapaanaravai

¹ Anutuuqaa Mmaapuuvo forofetaiyaata aangeraiyaatama itaama yaataraivaara kua kutaivaa ta rikiannaiivaa ta arinaima rikiada puaisa utuaaravee. Ta iida ii kua ivaa pikievoora tida nniki ai ta puaisa utuaaravee. ² Anutuuqaa aangeraiya ti rubuungainna kiao mmuu kuai vo kuta kuavai kooyaa vairavai. Gioonna kiao pu voovooono ii kua ivaa rikioonnaata yaatarooono irisai maisaivaa ari uvaugiataama safuuma ari vareeravai. ³ Itaama varooaara mo ta dataama kiada irisai maisaivaa pikiaarannee? Anutuuqo ti vitoo yoketaivau yapaanara aataru ari vookaraivaara rikiadaata kati varida dataama kiada ta irisai maisaivaa pikiaarannee? Fai ta varaaravaivee. Udaanga Yisuu Kirisiivaano ii Anutuuqo ti vitoo kua ivaa toosa hara gioonna kiaapuuya kiao mmiravai. Kiao mmuduu rikiada ii kua ivaa rikiada kutaavaivee kiao kiada yoketaama varida kuta kuavai vauvaara kooyaa ti vitairavai. ⁴ Ii kua ivo kutaavai vauvaara Anutuuqo ari uvaugiataama kooyaa ti vitairavai. Mmuai suaivaki Anutuuqo kaayau ari mmoori aataru ari vookara ari vookarayauvaa iinno ari yaata utuuvauvaugiataama ari Mmannasa Yoketaivaa gioonna kiaapuuya mmuduu rikiada ivaa yaagueeqaivaura vo mmoori vo mmooriivaa iiravai.

Yisuuva ti vitoo yoketaivau yapaanara nakaaravovee

⁵ Yisuuva tuu suaivaki ari vookaraama varira aataru vo vairavai. Ii aataru ivo vauvo vakia roo vioo vioo yapooma vainara suaivaki hama Anutuuqo aangeraiya ii sui ivaki gioonna kiaapuuyara diaarivaara tiravai. Ii aataru yapooma vainara ivaara ta yaata utida kiuannano. ⁶ Anutuuqaa kua fafaaravai vau kua voovai vainno tunoo:

Vaidiivo kati inneennavaivee.
 A aaniivaara pinaama innara yaata utuannanee?
 Vaidiivo kati inneennavaivee.
 A innara tuqinnaannanee?

⁷ Paanna sui a tuduu
 aangeraiya aruoo varuduu
 ivo aduoo variravai.

Vaa a innara yoketainna
inna nnutuuvaa ngiau yapaannavai.

⁸ Yapa kiese mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara
kiannano ivo iyauvaara diivaivee, tiravai.

Itaa kua tuu kuaivo tunoo: Ivo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara diivaivee, tuu kuaivo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara tiravai. Itaa kua tuu kuaivaara ta taunnani hama vaidiia mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara diaavai. ⁹ Vaa ta taunnavai. Paanna suai Anutuugo tuduu aangeraiya aruoo varuduu Yisuuva mmatayaa tuoo aduoo variravai. Anutuugo kati tiyara yoketaama yaata utuuvaugiataama inna tuduu mmuakiaa gioonna kiaapuuyara putiravai. Ivaara Anutuugo inna tuduu paanna suai aduoo variravai. Ivo yatari sagaivau mmamma nniitaroovaa varoo putuuvaara Anutuugo innara yoketainna inna nnutuuvaa ngiau yapeeravai. ¹⁰ Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa iima kioo iyauvaara haitatuura nakaaraivoovee. Inna raunna mmaapu kaayauya inna tasipama yoketaama variateeraiivaara ivo inna aikiooma Yisuunna tuduu mmamma nniitaroovaa vareeravai. Anutuugo tuduu ivo mmamma nniitaroovaa varoo yaatara kioo yoketaama varioo gioonna kiaapuuya vita vitainno iya vitoo yoketaivau yapeeraivoovee.

¹¹ Ivo gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kiaiikai iya Anutuugaa gioonna kiaapu tuanaaya varavai. Ivoota iyaatama iya oyaivo mmuaa tuanaavai Anutuugo varivai. Ivaara Yisuuva iyara ni nunna gatayavee tiivaara hama inna mmamma maisavai. ¹² Ivo ivaara tunoo:

Anutuugo, na aiyara ni nunna gatayaatama
kooyaa kua tinaravee.

Gioonna kiaapuuya aiyara nuunairavaki
na aiyara kua yoketaivaa tinaravaivee.

¹³ Ivo itaa kua kua kioo vo kuavai ataa kua tunoo:

Na Anutuugaa kuaivaa rikiee
inna mmemmaana kuanaravaivee, tiravai.

Kiaa kioo vo kuavai tunoo:

Na aavau variaukai
ni uru nnaakara Anutuugo ni muuyaatama
ni tasipama variaano, tiravai.

¹⁴ Ivo ni uru nnaakarayavee tuu kuaivo inna gioonna kiaapuuyara tiravai. Ivo ariinoo iya mmamma mmuyaivaa varoo iya variraivaa varoo vaidivai variravai. Varioonnonno yatari sagaivau putiravai. Sataango putira oyai nakaaraivaa yaataroo inna yaagueeqaivaataama yaataraanaraiivaara ivo yatari sagaivau putiravai. ¹⁵ Gioonna kiaapuuya mmatayaa varira suavaki putira aataruuvaara aaturaiivo yeena roosiima iya utuuva Yisuuva iyara putuoo yeenaivaa rakuasaa kiooduu yoketaama mmamma dummukiara variravai. ¹⁶ Vaa ta taunnavai. Ivo itaama mmooriivaa varaiivo hama aangeraiyara varavai. Ta Aparahaamaa sidinnaidiia tiyara varavai. Vaa ii kua ivo kooyaa vaivai. ¹⁷ Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Anutuugo tuduu ivo ari seenaiya roosiira tuanaavai variravai. Ivo ari seenaiyara boo tioo Anutuugaara kati puara hudeera vaidiia roosiima iyara tammaivaki yaagueeqama dioo vainno Anutuugaa mmooriivaa yaagueeqama varaanaraiivaara ivo ari seenaiya roosiira tuanaavai variravai. Gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisa irisaiyauvo hama iyasi nninaraivaara ivo itaama variravai. ¹⁸ Vaa Yisuunnasi iinno teera aataruuvo nnduu rikioo ivo mmamma nniitaroovaa varoo vaara gioonna kiaapuuyasi inno taanara aataruuvo iyasi vaikio ivo aikiooma iya tasipaikai rikiada hama haruruaaravai.

3

Yisuuvaano Musiinna yaatareeravai

¹ Ni seena yoketaa tuanaiyaso, Yisuuva itaama variivaara ngia Anutuugaa tasipama ngiau aapu variaaraiivaara vaa ivo ngiiyaraatama maavee tiravai. Yisuunnara yaata utuatee. Ta karaasa aataruuvau variaunna mmayaayaivaa ivo varoo nuainno ti kiaa ti mmioo Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaiya roosiima karaasa aataruuvaa tiyara mmoori vareeravai. ² Anutuugo ari mmooriivaa varaaneeraiivaara inna mmataama kiooduu ivo hama pikieerainno yaagueeqama kioo iiravai. Nnaaru Musiiva Anutuugo inna mmu mmooriivaa hama pikieerainno gioonna kiaapuuyara yaagueeqararama uuneema Yisuuva hama pikieerainno yaagueeqama kioo iiravai. ³ Vaidi voovoono nnau yoketaivaa heeka kinai nauvaara gioonna kiaapuuya kiisama kua yoketaivaa tida vaidiivaara kua yoketaivaa pinaama kiaravai. Ivaa roosiima Anutuugo Musiinnara kiisama kua yoketaivaa tioo Yisuunnara pinaama kua yoketaivaa tiivai. ⁴ Mmuakiaa nnauyauvai vaidiiaano heekaavai. Anutuugoono iya yaataroo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa

iiravai. ⁵ Musiiva Anutuugaa mmoori vareera vaidivai varioo Anutuugo inna mmu mmooriivaa hama pikieerainno gioonna kiaapuuyara yaagueeqama iiravai. Yisuuva yapooma kua tinara kuaiyauvaara Musiivannaadee tauraa mmooriivaa iinno mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo tiravai. ⁶ Anutuugaa Mmaapu tuanaa Yisuu Kirisiivaano ari Koonna Anutuugaa gioonna kiaapuuyara dioo vainno haitatuunno hama pikieerainno yaagueeqama diivai. Ta innara kutaavaivee kiaa kiada innara yaagueeqama faannakiaunnaivaara sirigakiaunnaiya ta Anutuugaa gioonna kiaapuya variaunnaano.

Anutuugaa gioonna kiaapuuya fai eeyaara

kati variaaravai

⁷ Ivaara Mmannasa Yoketaivoono tinoo:

Aanna makee ngia Anutuugaa kuaivaa rikiada

⁸ sa nnaaru Anutuugaara ooqoo tuuya roosiima
tinni yakeevaa varada variatee.

Mmanna gaanga mmataivaki ngii rubuungainna
Anutuugaa iida taaree kiaa
innara ooqoo tiravai.

⁹ Anutuugo tunoo:

Iqiivakidiri ngii rubuungainna
ni iida taaree kiaa iiravaivee.

Taara vaidivaitana yuku yaaku taika kiee

nuanuuvaa na iya tasipama

ari vookara ari vookarau mmooriivaa

iyara iikiaaduu rikiada kutaavaivee kiatauduaata
ni iida taaree kiaa iiravaivee.

¹⁰ Iya itaama uuvaara

na iyara ni nannatooduu kiaanoo:

Iya yaata utiraiyauvo

makemakee koonnama yaata utuaavai.

Iya na iikiau aataruuyauvaa

hama arinaima teeda iikiaavaivee, tiravai.

¹¹ Na iyara ni nannatooduu

fai na iinara kuaivaa

kiaa teerama kiee iyara kiaanoo:

Fai hama iya niisi nnida ni tasipama

eeyaara kati hara kiada variaaravee, tiravai.

Anutuugo itaa kua tuuvaa Mmannasa Yoketaivoono tiivai.

¹² Ni seenayaso, tuqinnama haitatuukiatee. Ngiiikidiri vaidi voovoona ausa tinni yakeevaa varoo hama ivo Anutuugaara inna kutaavaivee kiataino rikioo ivo Anutuugo tupatupaa variravvaa mmooka hanigia mmivoora tida tuqinnama haitatuukiatee.

¹³ Mminnamminnaa maisaivo ngiiikidiri vaidi voovai iinno taanaree kiaa iikio rikioo haruruo tinni yakeevaa vareevoora mmuakiaa suai ngiingiiyara ngiingiiyara yoketaida yaagueeqama variateeraivaara kua yoketaivaa kiatee. Aanna makee ngia varia rada vidada suai nnaagiaivakiaatama itaama nnaasu iida varida variatee. Anutuugo hama ataruai suaivaki itaama iida varida variatee. ¹⁴ Vaa ta Yisuu Kirisiinna seena tuanaaya inna tasipama mmuaavau variaunnaano. Ta toosa hara kiada innara kutaavaivee kiaunna kuaivaa mo fai ta mminnammanna puaisakama utua rada vidada taikeera suaivaki homo utida varida fai ta inna tasipama mmuaavau variaaravai.

¹⁵ Aa kua aavo Anutuugaa kua fafaaraivaki vainno tinoo:

Aanna makee ngia Anutuugaa kuaivaa rikiada

sa nnaaru Anutuugaara ooqoo tuuya roosiima

tinni yakeevaa varada variatee.

Anutuugaa kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. ¹⁶ Deeyaano Anutuugaa kuaivaa rikiada innara ooqoo tunnee? Mmuakiaa gioonna kiaapuuya tauraa Anutuugaa kuaivaara kutaavaivee tuuya Musiiva yosinna Iyiipaivakidiri vitoo nnuuyaano itaa kua tida innara ooqoo tiravai. ¹⁷ Taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo nuanuuvaki Anutuugo giaara inna nnannatoonnee? Gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa varada gaanga mmataivau putuuyara inna nnannateeravai. ¹⁸ Anutuugo fai na kutaavai iinaravee kiaa kioo iyara tunoo: Fai iya hama niisi nnida ni tasipama eeyaara kati hara kiada variaaravaivee, tuu kuaivo deeyara tiravainnee? Gioonna kiaapuuya inna kuaivaa rikiadaata yaatarooyara itaa kua tiravai. ¹⁹ Ivaaraida vaa ta taunnava. Hama iya innara kutaavaivee tuuvaara ivo iya variateera tuu mmataivaura hama viravai.

4

¹ Ta innasi vida inna tasipama eeyara kati hara kiada variaaraivaara Anutuugo vaa kuaivaa kiaa teerama kioo fai na iinaravee tiravai. Ngiiikidiri vooya inna tasipama itaama variaaraivaara fanniikiarainnoo kiaa nnikiai ta aatuuda variaaravai. ² Ngii taato nnaakukiaiya mmayaaya yoketaivaa rikioneema vaa teeta rikiaunnvai. Iya mmayaayaiva rikiadaata hama ivaara kutaavaivee tuuvaara hama yoketaama iya variravai. ³ Ta Anutuugaara kutaavaivee kiaunnaiya ta innasi vida inna tasipama eeyara kati hara kiada variaunnanoo. Ivaara ivo Isarairaiyara tunoo:

Na iyara ni nannatooduu
na kuaivaa kiaa teerama kiee
fai na iinaravee kiaa kiee iyara kiaanoo:
Fai hama iya niisi nnida ni tasipama
eeyara kati hara kiada variaaravee, tiravai.

Vaa nnaaru ngiau mmata uvo suaivaki ivo ari mmooriivaa iima taika kioodoo eeyara kati hara kiada varira aataruuvo kooyaa vauduaata ivo itaa kua tiravai. ⁴ Anutuugaa kua fafaaraivaki yaaku saivai karasaidiri taara suaivaitanaara kua voovai vainno ataa kua tunoo: Anutuugo ari mmooriyauvaa iima taika kioo yaaku saivai karasaidiri taara suaivaitanaaki eeyara kati hara kioo variravaivee, tiravai. ⁵ Mmuaa kuavaara vo kua voovoono vainno tunoo: Fai hama iya niisi nnida ni tasipama eeyara kati hara kiada variaaravee, tiravai. ⁶ Tauraa toosa hara mmayaaya yoketaivaa rikiooya rikiadaata yaataroovaara hama innasi vida inna tasipama eeyara kati hara kiada variravai. Itaama vaino Anutuugo vooya tinai innasi vida eeyara kati hara kiada inna tasipama variaara aataruuvaa ivo teerama kioo mmatairavai. ⁷ Ivo vo sui voovai mmatainno ivaara tunoo: Aanna makee sui aavakivee, tiravai. Ii kua ivaa vaa kaayau nuanuuyauvo taika kioodoo nnaagii ivo Davuitinna kiaa mmuduu rikioo tiravai. Ii kua ivaa vaa ta tauraa kiaunna kua ivo Anutuugaa kua fafaaraivaki vai kuaivo ataa kua tinoo:

Aanna makee ngia Anutuugaa kuaivaa rikiada
sa tinni yakeevaa varada variatee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

⁸ Nnaaru vaa Yosuaava gioonna kiaapuuya vitoo eeyara kati varira yoosinnaiivaki kioodoo varutiri. Nnaagii hama Anutuugo vo sui voovai mmatainno ivaara itaa kua tutirivee. ⁹ Itaama vaiikiai Anutuugo ari mmooriyauvaa iima taika kioo yaaku saivai karasaidiri taara suaivaitanaaki eeyara kati hara kioo varuuvaa roosiima Anutuugaa gioonna kiaapuuya eeyara kati hara kiada varira aataruuvo aanna makee homo vainoo. ¹⁰ Fai gioonna kiaapu voovoono hanigioo Anutuugaa tasipama eeyara kati hara kioo varioo Anutuugo ari mmooriyauvaa iima taika kioo eeyara kati hara kioo varuneema ivo ari mmooriyauvaa iima taika kioo kati varinaravai. ¹¹ Ivaara kii ta hanigiada inna tasipama eeyara kati hara kiada variaaraivaara mmoori varaaravee. Nnaaru varuuya hama inna kuaivaara kutaavaivee tida hama inna tasipama eeyara kati hara kiada varuuya roosiima tiikidiri voovoono fanniivoora kii ta ivaa varaaraivaara mmoori varaaravee.

¹² Anutuugo hara kioo varineema inna kuaivoota itaavai mmooriivaa vara roo nuaivai. Inna kuaivo paipaivaa avaivaitana avaikarama hatokaivaitana roosiima hatokaivai. Inna kuaivo vaidi aakiaivaki avaikarama vioo vaidi kaanaivoota mmannasaivootama variraivaki vioo mmuyaivaa atavaki pinaaraivo numa taikaivaki vioo hatokaivai. Inna kuaivo ta yaata utira kuaivaatama ti ausaiyauvaki ti iikiatiraivaatama kooyaa too rikiavai. Ivo yoketaama vaivaata maisama vaivaata too rikiavai. ¹³ Hama mminnamminnaa voovai Anutuugaa avuuvau hataumaki vaivai. Mmuakiaa mminnamminnaayauvai ivo iima kiouyauvo inna avuuvau kooyaa nnaasu vaivai. Fai yapooma ivo ta tete variaunnaiyara ti yaparainai ta inna kuaivaa irisai kiaaravai.

Kati Anutuugaara puara hudeeraiya kieeta

pinaivaa roosiivo inna Yisuuvavee

¹⁴ Itaama vaivaara ta Anutuugaara kutaavaivee kiaunna aataruuvaa nnikiai ta ivaa puaisa utaaravee. Tiyyara mmoori varoovo kati Anutuugaara puara hudeera kietaiya roosiima varuu kieeta pinaivoono mmuakiaa gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaara Anutuugaasi viravai. Ivo itaama vuvuono inna Yisuuvavee. Ivo inna Anutuugaa Mmaapuvaivee. Ivo itaama tiyyara Anutuugaasi vuvuuaara nnikiai ta kutaavaivee tira aataruuvaa puaisa utaaravee. ¹⁵ Kati Anutuugaara puara hudeeraiya kieeta pinaivaa roosiivoono ta muaraagairavo tiiki vairavaa vaa ivo taivai. Ta itaama iiraivaara ivo tiyyara boo tioo varivai. Ti iinno taanara mmuakiaa aataruuyauvo tiiki vairaiyauvo vaa inna iinno taanaree kiaa uuduu hama ivo mminnamminnaa maisaivaa vareeravai.

¹⁶ Ivaaraida ta muaraagaira suaivaki nnikiai ta hama aatuuraida Anutuugo kati tiyara yoketaama yaata utira nakaarivaara yaaku varakio ivo tiyara boo tioo ti tasipanai ta yaagueeqama variaaravaivee.

5

¹ Nnaaru kati Anutuugaara puara hudeeraiya kieeta vaidi mmuakiaaya Anutuugoono mmuaavai mmuaavai vaidiiyakidiri iya mmataama kieeravai. Ii kieeta vaidi iya Anutuugaa mmooriivaa gioonna kiaapuuyara varaateera Anutuugo iya mmataama kieeravai. Anutuugo gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanarivaara iya kati mminnaiyauvaa inna mmida kati puara sipisiipaiyauvaa innara hudeeravai. ² Ii vaidi ivo vaidivai varioo muaraagama varuuvaara gioonna kiaapuuya kumimakama varida koonnama iida varuuyaata aikiooma tirooma iyaata kua tiravai. ³ Ivo muaraagama varuuvaara hama gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaara nnaasu puaraiyauvaa Anutuugaara kati hudeeravai. Ari mminnamminnaa maisaiyauvaaraatama kati puaraiyauvaa hudeeravai. ⁴ Hama vaidi voovoono ariiyara na vaidi nnoonnavaiivee kiaa kioo arinaidiri kati Anutuugaara puara hudeera kieeta vaidivai variravai. Hameetavee. Nnaaru Anutuugoono Aroonaa maavee tuneema ivo inna maavee tuduu rikioo ivo kati puara hudeera kieeta vaidivai variravai.

⁵ Yisuu Kirisiiva mmuaikaraama hama ariiyara na nnoonnavaiivee kiaa kioo arinaidiri kati Anutuugaara puara hudeera kieeta vaidiia roosiima kieeta vaidivai variravai. Anutuugoono inna mmataama kieeravai. Ivo innara tunoo:

A ni Maapukua

aanna makee na i Koova variauvaara

a variannavaivee,

⁶ kiaa kioo vo yanaavaki vau kua voovai ataa kua tunoo:

Merekisateeko kieetavai varioo

Anutuugaara kati puara hudeera

vaidivai varuneema

a tupatupaa Anutuugaara

kati puara hudeera vaidivai varinaravaivee, tiravai.

⁷ Yisuuva mmatayaa varuu suaivaki Anutuugo aikiooma tino too hama putinarivaara innaata kua tioo yaaku varoo varioo hama inna putuatauduu pinaama aayanna tioo varioo rateeraivaa tasipama yaaku vareeravai. Ivo adioo varioo Anutuugaa mmemmaana viravaara tuoo Anutuugo inna yaaku vareeraivaa rikieeravai. ⁸ Ivo Anutuugaa Mmaapu tuanaavai varioonnaata ivo mmuakiaa mmamma nniitareeraivaa varoovaidiri Anutuugaa avaiavaa rikiada iira aataruuvaa arinaima too rikieeravai. ⁹ Anutuugo innara uduuu rikioo ivo aikiooma yaataa kioo yoketaama ari vookaraama varioo gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapa kinai tupatupaa variaara aataruuvaa oyaivo vairavai. Gioonna kiaapuuya inna avaiavaa rikiada iikiyai nnaasu ivo vitoo yoketaivau kinai tupatupaa variaaravai. ¹⁰ Ivo itaama varuuvaa Merekisateeko kati Anutuugaara puara hudeera kieeta vaidivai varuneema inna roosiima ivo kati puara hudeera kieeta vaidivai variaiveera Anutuugo inna mmataama kioo tiravai.

Ngia Anutuugaa aataruuvaa pikievoora tida tuqinnama variatee

¹¹ Ta itaama Merekisateekaara ngii giaa ngii miaunna kuaiyauvo kaayau kuayauvai vainoo. Ngii yaataiyauvo duunaikiai ngia hama arinaima rikiavaara ta ngii giaa ngii miaaree kiaa iikiaunnano ti mmuaararainoo. ¹² Vaa ngia hokoba suai rikiadadaata ngia vitairi vaidiia variataama vaikiainnaata Anutuugaa kuaiyauvaa toosa hara ta ngii giaa ngii mira kuaiyauvaa kava ngii giaa ngii miaara aataruuvoo homo ngiiki vainoo. Hama ngia yakee yeennaiyauvaa nneerayaama variaanoo. Homo ngia nnaammaivaa nneerayaamada variaanoo. ¹³ Gioonna kiaapu voovoono homo nnaamma nnoo variivoono ivo nnaakara meedivai varioo hama yokeera varira tinniivaa varoo safu aataruuvaa arinaima rikiavai. ¹⁴ Mo vaa yokeeraiyaano yakee yeennaiyauvaa nnaavai. Itaama varii gioonna kiaapu voovoono vaa ivo ari varia roo nniivaidiri arinaima maisa aataruuvaa too safu aataruuvaa taivai.

6

¹ Ivaara kii ta Yisuu Kirisiinnara toosa hara kiaa mmira kuaiyauvaa adida pikiada yaagueeqa kua mmuyai tuaniyauvaa ta rikiada varia rada vidada koovayaida yaagueeqama variaaravai. Ngia Anutuugaasi kuaaravee kiaa kumina mmoori iikiyaiyauvaa mmooka hanigia mmi kiada Anutuugaara kutaavaivee tira kuaiyauvaa ta nnauvaa heekeera kuabaiyauvaa tauraa hareeraiyauvaa roosiima ta toosa hara ngii giaa ngii miravai. Ta kava ii kua iyauvaa ngii giaa ngii miaarainnoo. ² Ta nnoori vareeraivaara ngii

giaa ngii mida Anutuugaa yaagueeqaivaa varada mmoori varaateeraivaara vaidiiyaa yaaku utiraivaaraatama ta ngii giaa ngii miravai. Anutuugo vaidi putuaiya tinai di-itaaraivaaraatama ta ngii giaa ngii mida Anutuugo ti mminnamminnaa maisaiyaavaara ti yaparainai rikiada irisai ikia aakiaana tupatupaa variaaraivaaraatama ta ngii giaa ngii miravai. ³ Anutuugo tinai rikiada ta ii kua iyauvaa adida pikiada kua mmuyaiyauvaa arinaima rikiada varia rada vidada koovayaida variaaravee.

⁴ Anutuugaa kuaivaa vaa rikiadaata harurida pikiaiya dataama vaidiiya iya tikiai rikiada kava hanigiaarannee? Vaa iya tauraa Anutuugaa mmeekiaivaki varida Anutuugo iya vitoo yoketaivau yapaanara kuaivaara kiisama rikiooduu Mmannasa Yoketaivoono iyaki variravai. ⁵ Iya ngiari variraivaudiri teeda rikiooduu Anutuugaa kuaivo yoketaoduu nnaagiai varada ngiau aapu variaara yaagueeqaivaa vaa arinaima teeda rikieeravai. ⁶ Itaama rikiadadaata harurida pikiaiya hama vaidiiya yopeema iya tikiai rikiada kava ausa hanigiada yoketaama variaaravai. Iya itaama iikiaiyo inna ngiari miaraavai. Iya Yisuunnara yaata utida kiaanoo: Hama ta aiyara ti yoketainoo, kiaa kiada kava yatari sagaivau inna hiruuvaa roosiima iya yaata utida itaa kua kiaavai. Iya itaama iikiai rikiada gioonna kiaapu hama ausa hanigiaiya teeda Yisuunnara puruuka tida maisa kua kiaaravai.

⁷ Vatiivo ruoo mmataivau puutaikio rikioo yeennaiyauvo yoketaama urikiai gioonna kiaapuuya iyauvaa nnaavai. Anutuugo ivaa too ivaara yaata utuoo yoketaavaivee kiaa kioo ivaara yoketaama iivai. ⁸ Mmataivau annaanna mmaguya oovi aakaraunna urii mmataivaara gioonna kiaapuuya kiaanoo: Inna hama yoketaavaivee, kiaavo Anutuugo qootama yaata utuoo hama yoketaavaivee kiaa kioo ivaara maisama iinara yaata utivai. Itai mmataivaa fai nnaagiai iikiaiyo taanaravai.

⁹ Ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, na ii kua ivaa kiaa kieennaata yaata utuee kiauonoo: Hama ngia mmata maisaivaa roosiima variaaravee. Fai ngia Yisuunna kuaivaa rikiada yoketaama variaaravaivee, kiauonoo. Vaa na rikiauvai. Yisuuva ngii vitoo yoketaivau yapa kioo ngii tasipama variivaara ngia yoketaama variaanoo. ¹⁰ Anutuugo hama kumimakainno uruootara tuootarama irisaiyauvaa gioonna kiaapuuya mmiivai. Ivo safuoma ngiari mmoori varaivaugiataama mmiivai. Ngia mmoori varaiyaavaara hama ivo taunninaravai. Ngia innara yaata utida ngii seena Anutuugaa gioonna kiaapuuyara mmuduuya rida iya tasipama mmoori varada variaivaara ivo hama ngiiyara taunninaravai. Ngia homo itaavai nnaasu variaavai. ¹¹ Ngia aanna makee mmuaavai mmuaavai ngii seenaiyara mmuduuya ruaaneema Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada yaagueeqama iima rada vidada yapooma putuara suaiivaki ngia mmannammanna yaagueeqama iikiaaraivaara ni yoketainoo. Fai yapooma ngia variaaraivaara faannaki-aivo kutaa tuanaa vakiaiveeraivaara mmannammanna yaagueeqama iikiatee. ¹² Ngii pirisainaraivaara hama ni yoketainoo. Sa ngii pirisakiaivee. Anutuugaara kutaavaivee ki-aiya yaagueeqama varidada iya pirisaikiainnaata mmannammanna yaagueeqama varida yapooma Anutuugo kua kiaa teerama kioovaa varaaraiya roosiima variatee.

Anutuugo kua kiaa teerama kioo kuaivo

kutaa kuavai

¹³ Anutuugo Aaparahaamaata kua tuu kuaivaa kiaa teerama kioo tunoo: Fai na iinaravaivee, tiravai. Hama voovoono inna yaataraanaraiyootauvaara ivo ari nnutuuvaa tasipama Aaparahaamaa tuoo ¹⁴ tunoo: Na kua kutaa tiee aiyara yoketaivai i nneeditunnaiyaata i sidinnaidiiaatama fai kaayau variaaravaivee, tiravai. ¹⁵ Aaparahaamo ivaara kutaavaivee kiaa kioo yaagueeqama varia roo vioo vioo tooduu inna pirisauduaata mmannammanna yaagueeqama varuduu kuaivaa kiaa teerama kioo kaanaivo innasi vairavai. ¹⁶ Yutayaa vaidiiya iira aataruuvaa rikiaatee. Vaidi voovoono kua kutaa na iinaravee tii suaiivaki ivo ari nnoonna vaidiiivaa nnutuuvaa tasipama tiivai. Fai vaidi voovoono itaa kua tinai rikiada fai vaidiiya hama inna kuaivaara airi kua airi kua tida inna kuaivaa yaataraara iikiaaravai. ¹⁷ Anutuugo kua tuu kuaivaa kiaa teerama kioo tunoo: Fai na iinaravaivee, tuu suaiivaki gioonna kiaapuuya ivo tuu kuaivaa rikiada kaanaivaa varaaraiya yaata utida kiaara: Ari vo yaata tinnivai varoo iinaravee, kiarainnoo kiaa ivo ari nnutuuvaa tasipama na iinaravaivee tiravai. ¹⁸ Anutuugo hama unnakua tiraivoono itaama taara kuavaitana hama taikaanara kuaivaitana tunoo: Na nini nnutuuvaa tasipama kiauonoo, kiaa kioo tunoo: Fai na iinaravaivee, tuu kuavaitana ti kiaa ti mmiravai. Ivaara ta Anutuugaa vara hiri diaunna gioonna kiaapuuya fai ta yapooma yoketaama variaaraivaara ta faannaida varida puaisa utida kiauunnanoo: Fai ta varaaravaivee, kiauunnava. ¹⁹ Ta itaama faannaida variaunnaivo yatariivo yaagueeqama diivaa roosiima ti aakiaiyauvaki vaivai. Vai ivoono aikiooma ti tinai fai buruqa roosiivo ngiau aapu Anutuugo variivaki atuu ruaiivaa yaatarada ivaki fai ta aikiooma kuaaravai.

20 Yisuuva tiyaroo tioo vaa tauraa ivaki viravai. Vioo Anutuugaara kati puara hudeera vaidi Merekisateekaa roosiima tiyara kati puara hudeera kieeta vaidivai varioo fai tupatupaa itavai nnaasu varinaravaivee.

7

Merekisateeko kati Anutuugaara puara hudeera

vaidivai variravai

¹ Ii vaidi Merekisateeko ivo yoosinna Sareema kieetavai varioo Anutuugo mmuakiaaya yaataroo udaangaivo varuuvaa mmooriivaa varoo kati innara puara hudeera vaidivai variravai. Nnaaru Aaparahaamo ari nnammutuaiya kieetaiyaatama rapuoonnonno yaatara kioo nnuduu Merekisateeko saidi vioo innaata kua tioo innara kua yoketaivaa tiravai. ² Tuduu rikioo Aaparahaamo rapuoonnonno ravisi varoo mminnaiyauvaa saaba yaakuuvaitana varoo duuyama kioo Merekisateekaa mmuaavai mmiravai. Merekisateekaa nnutuuvaa oyaivo ataama vainoo. Ivo safuuma variraivaa arinaima teeraivaa kieetavai variravai. Ivo ari yoosinna Sareemaiya kieetavai varuuvaara ari nnutuuvaa oyaivo kava ataama vainoo. Ivo ausa nuufaivaa varada variraivaa kieetavai variravai. ³ Merekisateekaa kaano koovaitanaata taato nnaakukiaivaitanaatama iya varuu oyaiyauvaara hama fafaaraivo kooyaa vaivootainoo. Hama inna kaano inna mmatoovaara fafaaraivoota vainoo. Hama ivo putuuvaara fafaaraivoota vainoo. Ivo Anutuugaa Mmaapuuvaa roosiima tupatupaa Anutuugaara kati puara hudeera vaidivai variravai.

⁴ Ivo nnoonnavai varuuvaara tuqinnama rikiaatee. Ta Yutayaiya ti oyaivo Aaparahaamo rapuoonnonno mminnamminnaa ravisi varooyauvaa saaba yaakuuvaitana varoo duuyama kioo Merekisateekaa mmuaavai mmiravai. ⁵ Aaparahaamaa tafaayoova Riviiva variravai. Riviinnakidiri diitooya inna Anutuugaara kati puara hudeera vaidiiyavee. Anutuugaa mmaanna tuu kua voovai tunoo: Gioonna kiaapuuya iyasi vai mminnamminnaiyauvaa saaba yaakuuvaitana vaivakidiri mmuaavai kati Riviivainna mmiatee, tiravai. Aaparahaamo Riviinna tafaayoova varioo ivo Yutayaiya oyaivo variravai. Gioonna kiaapu Riviivainna seenaiya mminnamminnaiyauvaa saaba yaakuuvaitana yapa kioovakidiri Riviivainna kati ngariiyara mmuaa saabavai vareeravai. ⁶ Merekisateeko hama Riviinna oyaivakidiri variravai. Itaama varuuvoono Aaparahaamo saaba yaakuuvaitana yapa kioovakidiri mmuaavai vareeravai. Aaparahaamo Anutuugaasidiri kuaivaa kiaa teerama kioovaa varooaasidiri ivo mmuaa saabavai varoo Anutuugo aiyara yoketaivoo kiaa kua yoketaivaa Aaparahaamaara tiravai. ⁷ Ta Yutayaiya ti aataruuvaara vaa ta rikiaunnavai. Vaidi yaatareeraivoono inna aduoo variraivaara kua yoketaivaa innara tiivai. Merekisateeko Aaparahaamaara kua yoketaivaa tuuvaudiri vaa ta rikiaunnavai. Ivo Aaparahaamaa yaatareeravai. ⁸ Aanna makee Anutuugaara kati puara hudeera vaidi Riviinna oyaivakidiri diiteeraiya saaba yaakuuvaitanaakidiri mmuaa saabavai vareeraiya putira nnaamuruyavee. Mo Merekisateeko hama ivo putuu aataruuvo fafaaraivaki kooyaa vauvaara ta yaata utuunnano Anutuugaa kua fafaaraivo tinoo: Homo varinoo, tiivai. Ivoono saaba yaakuuvaitanaakidiri voovai vareeravai. ⁹ Na yaata utuauko oyaivo ataama vainoo. Aaparahaamo Merekisateekaa mmuaa saabavai mmuu suaivaki Riviiva makemakee mmuaa saaba mmuaa saaba vareeraivoono ivootama Merekisateekaa mmuaa saabavai mmiravai. ¹⁰ Merekisateeko Aaparahaamaata kua tuu suaivaki Riviiva hama kooyaa varirama kioo mmanna kiau nnammarivai ari tafaayoonnaki vauvootama Merekisateeko yaatareera vaidivaara tuoo mmuaa saabavai mmiravai.

¹¹ Riviivainna Anutuugaara kati puara hudada varuu aataruuvo vau suaivaki Anutuugo mmaanna tuu kuaivaa Isarairaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Riviivainna Anutuugaara kati puara hudeeraiya gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaara makemakee puara sipisiipaiyauvaa hudeeravai. Iya uu aataruuvaugiataama gioonna kiaapuuya safuuma varutiri. Anutuugaara kati puara hudeera vaidiivaa Merekisateeko uu aataruuvaugiataama innaaree kiaa ari vookarau vaidiivo diitaanara aataruuvo hameetautirivee. Ivo hama Riviinna oyaivakidi diiteera vaidivai. Hama Aroono uuvauugiataama inaraiivaara diiteeravai. Merekisateeko uuvauugiataama inaraiivaara diiteeravai. ¹² Riviivainna uu mmooriivo taika kiooduu rikioo karaasa uu aataruuvo kookaraa mmaataivaa vareeravai. Mmuai karaama tauraa mmaanna tuu aataruuvo taika kiooduu karaasa mmaanna aataruuvo vairavai. ¹³⁻¹⁴ Ii kua ivo ti Udaanga Yisuunnara tii kuavai. Ivo hama Riviinna oyaivakidiri diiteeravai. Ari vo oyai Yutayaiyakidiri diiteeravai. Nnaaru Musiiva Anutuugaara kati puara hudeera vaidiiyara tuu suaivaki hama ivo Yutayaa vaidiiyara tiravai. Hama Yutayaa vaidiiya yeena tapiivo kiisama ngiaunnanna vauvau Anutuugaara kati puara sipisiipaiyauvaa hudeeravai. Vaa ta iivaara arinaima rikiaunnavai.

*Ari vo vaidivai kati Anutuugaara puara hudeera**vaidiivo Merekisateekaunikaraama varivai*

¹⁵ Aa kua aavaudiri ii kua ivaa oyaivo kooyaa vainoo. Ari vo vaidivai Anutuugaara kati puara hudeeraivoono Merekisateekaunikaraama varivaivee. ¹⁶ Hama ivo mmatayaa vaidiyya nnaakukiaiyya tuu aataruuvaudiri Anutuugaara kati puara hudeera vaidivai variravai. Inna aakiaivaki tupatupaa varira yaagueeqaivo vauvaara ivo Anutuugaara kati puara hudeera vaidivai variravai. ¹⁷ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Merekisateeko kieetavai varioo
Anutuugaara kati puara hudeera
vaidivai varuneema
a tupatupaa Anutuugaara
kati puara hudeera vaidivai varinaravaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. ¹⁸ Ivaara eenanaa aataruuvo muaraagainno hama kaanaatauvaara iya ivaa pikieeravai. ¹⁹ Anutuugaa mmaanna tuu kuaivakidiri hama gionna kiaapuuya safuuma variraivaa varoovaara iya ivaa pikieeravai. Aanna makee Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvaa yaatareera aataruuvaara ta faannakiaunnaivo vaa kooyaa vaivai. Ivaudiri ta aikiooma Anutuugaa vaini kuaunnavai.

²⁰ Anutuugo Yisuunna tiyyara kati puara hudeera vaidivai mmataua suaivaki ivo ari nnu-tuuvaa tasipama kioo kua kutaa na iinaravaivee kiaa kioo mmatairavai. ²¹ Nnaaru varuu vaidiyya Anutuugaara kati puara hudeera vaidiyya mmataua suaivaki hama vooyaano itaa kua tiravai. Anutuugo kua kutaa na iinaravee kiaa kioo Yisuunna tiyyara kati puara hudeera vaidivai mmataama kioo kuaivo Anutuugaa kua fafaaraivaki vainno innara tinoo:

Udaangaivoono kua kutaa na iinaravee kiaa kioo
fai hama taara yaata utinaravai.
Ivo i tinoo: A tupatupaa Anutuugaara
kati puara hudeera vaidivai varinaravaivee, tiivai.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. ²² Kua oyaivo itaama vaivaudiri ta rikiaunnano Yisuuva karaasa kua yeena rau kioo na iinaravee tuu kuaivo yoketaavai. Ii kua ivoono tauraa tuu kuaivaa yaatairavai.

²³ Mmatayaa diaa vaidiyya Anutuugaara kati puara hudeera iya mmuaavai mmuaavai ngiari mmooriyyauvaa iima rada vida varida putuuvaa kaayuya variravai. ²⁴ Yisuuva mmuaavoono tupatupaa varivaara Anutuugaara kati puara hudeera mmooriivaa mman-nammanna tiyyara innno nnaasu varivai. Hama voovoono inna mmooriivaa ravisi varaivai. ²⁵ Ivo itaama variivaara mmuakiaa suai gionna kiaapuuya innakinaadiri Anutuugaasi kuaiva fai ivo aikiooma iya vitoo yoketaivau yapaanaravai. Ivo tupatupaa varioo iyyara Anutuugaata kua tioo varivaara ivo aikiooma iya vitoo yoketaivau yapaanaravai.

²⁶ Ivaara Yisuuva Anutuugaara kati puara hudeera kieeta vaidivai tiyyara tupatupaa dioo vaivo inna yoketaavai. Ivo yoketaa tuanaavai nnaasu varivai. Hama mminnammin-naa maisaivo innaki vaivai. Inna aakiaivo kaayau yoketaa tuanaavai vaikio hama koonnai aataruuvo innaki vaivai. Vaa Anutuugo mminnamminnaa maisa varaiyasidiri inna vitoo ngiau aapu yoketaa tuanaivau yapa kuaikio varivaivee. ²⁷ Vaidiyya kati Anutuugaara puara hudooya makemakee mmuakiaa suai mminnamminnaa maisaiyauvaara puara sipisiipaiyauvaa hudeeravai. Tauraa ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaara annaadee huda kiada nnaagiai gionna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaara hudeeravai. Yisuuva hama itaama innno variravai. Ivo mmuaaneetu ariinoo gionna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaara putinaraivaara ari mmammaivaa yapeeravai. ²⁸ Vaidiyya Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyya Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaudiri iya mmatairavai. Ii vaidi iyya muaraagayavee. Tauraa Anutuugo mmaanna tuu kuaivo vauduu nnaagiai ivo tunoo: Kua kutaa fai na iinaravaivee, tiravai. Ivo itaa kua kiaa kioo ari Mmaapuuvaa mmataama kioo inna tuduu ivo yoketaa tuanaavai nnaasu variravai. Fai ivo tupatupaa yoketaa tuanaavai nnaasu varinaravai.

8*Yisuuva gionna kiaapuuyara kati puara hudeera kieeta vaidivai varivai*

¹ Ii na kiau kua ivaa oyaivo itaama vainoo. Kati Anutuugaara puara hudeera kieetaiyya roosiivoono tiyyara ngiau aapu hara kioo varinoo. Anutuugo mmuakiaa mminnammin-naiyauvaara haitatuura kieeta pinaivo mmaata yoketaivau variivaa yaaku yaadudain-ningiaa ivo hara kioo varinoo. ² Ivo Anutuugaara kati puara hudeera mmooriivaa ngiau aapuuvaki inno varinoo. Nnaaru Anutuugaa seera nnau aakiaivaki vo atau yoketaa

tuanaa voovai vau nnauvaa roosiivaki ivo ivaki vioo mmooriivaa iinno varinoo. Ii nnau ivaa hama vaidiaano heekeera nnauvai. Udaanga Anutuugoono heekeera nnauvai.

³ Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiya yeenna iyauvaa Anutuugaa mmida puara sipisiipaiyauvaatama huda inna mmiateeraivaara vaidiiya iya mmataama kiaavai. Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiya roosiivoono Yisuu Kirisiiva tiyara iiraivoono mminnaa yoketaa voovai vaivaa Anutuugaa mminaraivo inna yoketaavai. ⁴ Yisuuva mmatayaa varitiri. Hama ivo Anutuugaara kati puara hudeera vaidivai varioo yeenna puariyauvaa Anutuugaa mmira mmooriivaa iitirivee. Yutayaiya mmaanna tuu aataru-uvaudiri Anutuugaara kati puara hudeera vaidiiya yeenna puariyauvaa inna mmira mmooriivaa iikiaiya variaavai. ⁵ Iya Anutuugaara kati puara hudeera mmooriivaa mmata aavau iya iikiaiyo ngiau aapu vaira nnauvaki iikiaiava mmannammannaavai iikiaiavai. Ii aataru ivo nnaaru Musiiva uu aataruuvaa roosiima mmuaakaraivai vainoo. Nnaaru Musi-iva seera nnauvaa heekaanaree kiaa rikioodu Anutuugo ngiau aapu vaira nnauvaara inna kiaa mmioo tunoo: Na taapiyaadiri i kiaa i mmiaivaugiataama safuuma heekaanee, tiravai. ⁶ Mo Yisuuva ngiau aapuuvaki kati puara hudeera mmooriivoono iya kati puara hudeera mmooriivaa tauraa mmaanna tuu aataruuvaudiri iikiaiava yaataravai. Anutuugo karaasa yeena rau kioo ti mmuu kuaivoono tauraa kua kiaa teerama kioo ti mmuu kuaivaa yaataravai. Ivo karaasa yeena rau kioo kuaivaa tuu suaivaki ari vookarai yoketaa yaatareera aataruuvaa kua kutaa na iinaravaivee kiaa kioo tiravai. Ivaara karaasa yeena rau kioo kuaivo tauraa yeena rau kioo tuu kuaivaa yaataravai.

⁷ Tauraa yeena rau kioo kuaivaa aikiooma gioonna kiaapuuya rikiaada uutiri. Nnaagiai karaasa yeena rau kioo kuaivo hameeta vautirivee. ⁸ Anutuugo ari gioonna kiaapuuya toodu hama yoketaama varuuvaara ari kua fafaaraivaki vau kua voovai iyara tunoo:

Udaangaivoono tunoo:

Isairiraa mmataivau variaiyaatama
Yutayaa mmataivau variaiyaatama
kua karaasa yeena rau kieera kuaivaa
na iya kiaa mminara suaivo aa nninara iinoo.

⁹ Aa kua karaasa na yeena rammuaa kua aavo
hama nnaaru na yeena rammuaa kuaivaa roosiivai.
Nnaaru na Iyiipaivakidiri iya rubuungainna
vitaanara iikiaa suaivaki
na kua yeena rau kiaivaa iya kiaa mmiravai.
Kiaa mmiaaduu rikiaada
hama mmannammanna ivaa iirama kiada
kuaivaa hatokoovaara
na iya tee pikieeravaivee, tiravai.

¹⁰ Anutuugo itaa kua kiaa kioo vo kuavai tunoo:
Fai ii suai ivo taikanai
aa kua karaasa na yeena rau kiee
Isairiraiya kiaa mminara aavo ataama vainoo.
Fai na ni kua aataruuyauvaa
iya yaata tinniyauvaki yapa kino
iya aakiaiyo rikianai
na iya Anutuugo tuanaivo varinai
iya ni gioonna kiaapu tuanaaya variaaravai.

¹¹ Iya itaama varikio
hama vaidi voovoono ari seena vaidi voovaatannee
ari kata vayaa voovaatama kiaa mmioo tinara:
Udaanga Anutuugaa tee rikiaanee, tinaravai.
Vaa tauraa yoketaa maisa mmuakiaaya
ni teeda rikiaivaara
hama ivo itaa kua tinaravai.

¹² Fai na iyara boo tiee
iya mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kiee
hama keenaa ivaara yaata utinaravaivee, tiravai.

Anutuugo ari kua fafaaraivaki vau kua voovai itaa kua tiravai. ¹³ Anutuugo kua karaasa yeena rau kieera kuaivaara tunoo: Kua karaasavaivee, tuuvaara tauraa kua yeena rau kioo kuaivo vaa maisainno nnisi mminnaiyauvaa roosiima vairavai. Nnisi mminnaiyauvo maisainara iinno kiisa suai vainno taikaanaravai.

9

Ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaqa mmira aataruuvovee

¹Tauraa Anutuugo kua yeena rau kioo kuaivaki gioonna kiaapuuya ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiateera aataruuyauvo vairavai. Iya Anutuugaqa ausa mmuduuyaa mmiateera nnauvootama mmatayaa vairavai. ²Iya seera nnauvaa heeka kiada aakiaivaki vo nnau voovai heeka kiada ivaki atau voovai iima kiada ivaa nnutuuvaa Yoketaa Nnauvaivee tiravai. Ii nnau ivaki iya tooba voovai yapa kiada yeenna yapeera yaiheera voovai yapa kiada Anutuugaani yapoo bereetaivaatama ivaki yapeeravai. ³Nnaagiai atau ruu buruqa hokobaivaa mmookana vau nnauvaa nnutuuvo Yoketaa Tuanaa Nnauvaivee tiravai. ⁴Ii nnau ivaki sikau mmannaammannai gooraivaadiri iima kioo yeena tapiivaa iya yapa kiada ivau suuda yoketaa vuu yatari ranaiyauvaa hudeeravai. Ii yeena tapi ivo iqii nnau ivaa mmaraavai. Iya nnaamuru voovai iima kiada gooraivaadiri ivaa rurauma kiada ii nnau ivaki ivaa yapa kiada mmataama kiada tunoo: Ta ivaa teeda rikiaunnano. Vaa Anutuugo kua yeena rau kioo kuaivaa ti kiaa ti mmiravaivee, tiravai. Ii nnaamuru ivaa aakiaivaki gooraivaadiri iima kioo kuu yavaivaa yapa kiada ivaa aakiaivaki yeenna ngiau aapuuvakidiri tuuvaa nnutuuvo menaivaa yapa kiooduu vairavai. Nnaaru Aroono yau aasannaivaa nnau aakiaivaki yapa kiooduu siriiivo ivaudiri uruuvaa Anutuugo inna mmataama kieeravai. Ii yau ivaa iya nnaamuruuvaki yapa kiooduu vauduu sikau tayapoovaitanau Anutuugo mmaanna kuaivaa tuduu Musiiva fafaara roovaitanaatama ivaki yapa kiooduu vairavai. ⁵Iqii nnaamuru ivaa veraivau iya aangeraa roosiira taara mminnaavaitana yapa kiada tunoo: Anutuugaqa oyai ari vookaravaa mmannammannaavaivee, tiravai. Gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeera mmaataivau ngiari haayaiyauvaadiri rummua apu kieeravai. Na itaama ngii giaa ngii miau kuaivaa hama na nnaa hammara kuaivaata aanna makee ngii giaa ngii miaunno.

⁶Iya itaama nnauvaa heeka kiada mminnaiyauvaa yapa taika kiada Anutuugaara kati puara hudeera vaidiyya tauraa atau rummua kioo nnauvaki makemakee mmuakiaa suai vida ngiari mmooriivaa iiravai. ⁷Anutuugaara kati puara hudeera kieetaivoono nnaasu atau rummua kioo buruqaivaa mmookana vau nnauvaki vioo mmuaa nuanuvaki mmuaa suai nnaasu vioo mmuakiaa nuanuuyauvakiaatama itaama itaama suai nnaasu ivaki viravai. Hama ivo kati ivaki viravai. Ivo puara kiauavaa varoo ivaki viravai. Ari mminnamminnaa maisaiyauvaata gioonna kiaapuuya vueennama kiada iira mminnamminnaa maisaiyauvaatama taikaiveeraivaara varoo vioo Anutuugaqa mmiravai. ⁸Iya itaama iikiaa aataruuvaa Mmannasa Yoketaivoono kooyaa ataama ti vitaivai. Iya tauraa atau rummua kioo nnauvaki homo mmooriivaa iida varuuvaa atau rummua kioo buruqaivaa mmookana vau nnau ari vookarau yoketaa nnauvaki gioonna kiaapuuya kuaara aataruuvo hameetairavai. Buruqaivaa mmataama kioo tuu vaidi Yisuuva hama putuuvaa hama iya Anutuugaqa vainima kuaara aataruuvootairavai. ⁹Tauraa atau rummua kioo nnauvaki homo mmooriivaa varoovo inna aanna ta variaunnaiyya tiyyara mmataama kioo iiravai. Iya ivaki yeenna puaraiyauvaa Anutuugaqaanivee kiaa mmiraiyauvo hama yopeema gioonna kiaapuuya Anutuugaqa ngiari ausa mmuduuya mmiraiya aakiaiyauvaki tujinneeravai. ¹⁰Ii aataru iyaavo mmanna yeenna nnoori nneeraivaaratama mmammayaadiri finiraivaaratama tii kuaivo nnabaiya iira aataruuyauvaara tii kuavai. Iya ii aataru iyaavaa iida varuduu Yisuu Kirisiiva mmuakiaa aataruuyauvaa karaasa iira suaviki ii aataru iyaavo taikeeravai.

¹¹Vaa Yisuu Kirisiiva tioo kati puara hudeera kieetaiya roosiima tiyyara mmoori varoo ta yoketaama variateera aataruuvaa haitatuuvai. Nnaaru Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaivo vaidi mmataiyaiya nnauvaa heeka kioovaki mmooriivaa iiravai. Yisuuvaano hama itai nnauvaki vioo mmooriivaa inno varinoo. Ari vookarai nnau yoke-taivo mmataiyaiya heeka kua nnauvaa yaatarai nnauvaki ivo mmooriivaa inno varinoo. ¹²Yisuu Kirisiiva mmuaaneetu nnau pinaivaa aakiaivaki vo atau yoketaa tuanaa voovaki vuu suaivaki hama puara memee burimakau nnaakaraiya kiauyauvaa varoo Anutuugaqa mminara viravai. Ivo ari kiau tuanaivaa varoo Anutuugaqa mminara viravai. Ivo putuoo ari kiauavaa tiyyara tusoo ti vitoo yoketaivau ti yapa kinai ta tupatupaa yoketaama variaara aataruuvaa kooyaa kieeravai. ¹³Nnaaru iya puara memee burimakauya kiauyauvaatama puara burimakau nnaayee nnaakaravaa hudooduu kaupaa kioovaatama gioonna kiaapu Anutuugaqa avuuvau koonnama varuuyayaa hatutuooravai. Iyayaa hatutuooduu rikioo iya mmammaiyauvo yoketauduu Anutuugaqa avuuvau yoketaama variravai. ¹⁴Itaama vaikiora tuoo Yisuu Kirisiinna kiauvoono puara burimakau kiauvaadiri iima kuaa aataruuvaa yaatara kuaivai. Yisuuva hama mminnamminnaa maisaatauvoono Mmannasa tupatupaa variraivo inna tasipooduu ivo hama ariyyara yaata utirama kioo iya puara burimakauyauvaa kati Anutuugaqaani rupertuduu kiauvo tuuneema ari mmammaivaa ivo

Anutuugaa kati mmiravai. Ivo ari kiauvaadiri ti aakiaiyauvakidiri fini kinai ta tauraa mmanna mmooriyauvaa kuminayaa iikiaunnaiyauvaa pikiaaravai. Ta Anutuugo hara kioo variivaa mmooriivaa iikiaraivaara Yisuuva ari kiauvaadiri ti aakiaiyauvakidiri fininaravai.

¹⁵ Ivaara Anutuugo gioonna kiaapu mmataama kaiya tupatupaa varira aataru ari vookariyauvaa vaa ivo kua kiaa teerama kioo fai na iinaravee tuuvaa varaateeraivaara Yisuu Kirisiiva kua yeena rau kieera aataru karaasaivaa iiravai. Iya tauraa Anutuugo kua yeena rau kioo aataruuvau varida mminnamminnaa maisaiyauvaa varooyara ivo putuoo ari kiauvaadiri iya yookaama kioodoo iya mmamma dummukiara kuateeraivaara ivo itaama iiravai.

¹⁶ Gioonna kiaapu voovoono ari putinaraivaara yaata utuoo ari mminnaiyauvaa deeya deeya mmnaraivaara kua yeena rainno yanaivau fafaara raivai. Nakaaraivo hama putino ivo putii kuaivo hama kooyaa vainai rikiada iya hama yanaivaudiri teeda inna mminnaiyauvaa varaaravai. ¹⁷ Fai nakaaraivo homo hara kioo varino ii yanaa ivo mmanna yanaavai vainaravai. Fai nakaaraivo putinai rikiada iya yanaivaudiri teeda kaanaivaa varaaravai. ¹⁸ Ivaa roosiima Anutuugo tauraa kua yeena rau kioo kuaivo mmanna kuavai vairavai. Musiiva puara burimakauyauvaa ruputuoo iyauvaa kiaayauvaadiri mmooriivaa uduuu rikioo Anutuugaa aataruovo aikiooma vairavai. ¹⁹ Anutuugaa mmaanna tuu kua mmuakiaayauvai tauraa Musiiva mmuakiaa gioonna kiaapuuya kiaa mmi taika kioo puara memee burimakau nnaakaraiya kiauuyauvaa vita varoo nnooriivaa tasipama hanigianigieema kioo yatari seeraivaa nnutuovo hisoopaiavaa varoo ivaa aaruuvau kookee kuuu yeenaivaa rau kioo nnooriivaki kiauuvaa hanigianigieema kioovakidiri rabuuma kioo Anutuugaa mmaanna tuu yanaivau rupiririima kioo gioonna kiaapu ivaki varuuyaki rupiririiravai. ²⁰ Ivo itaama inno varioo iya tunoo: Anutuugo kua yeena rau kioo kuaivaa ngia rikiada iikiateeraivaara na kiauvaadiri ataama iikiaunoo, ²¹ kiaa kioo Anutuugaa seera nnauvaunnaatama ivaki vau mminnaa mmuakiaayauvunuaatama mmuaikaraama kiauvaadiri rupiririiravai. ²² Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaudiri ta rikiaunnano puara kiauuyauvaadiri mmuakiaa mminnaayauvunu rupiririima kiaiikio yoketaivai. Kiauvo tiivaara Anutuugo gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaivai. Hama kiauvo tiitiri. Hama gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaitirivee.

Yisuu Kirisiiva mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaara Anutuugaa ari mmi-ravai

²³ Anutuugaa ausa mmuduuya mmira nnauvootama ivaki vau mminnaiyauvootama ngiau aapu vai nnau yosinna mminnaiyauvaa mmannammannaayauvaivee. Inna aikiooma iya mmatayaa nnau mminnaiyauvunu puara kiauvaadiri rupiriruuduu yoketairavai. Mo ngiau aapu vai nnau yosinna mminnaa tuanaiyauvo yoketaakiaiveera iira aataruovo ari vookarai kiauvaadiri iira aataruvai. ²⁴ Ngiau aapu vai nnauvaa mmannammannaivaa vaidiiva iima kioo nnauvaki hama Yisuuva ivaki viravai. Ivo ngiau aapu tuanaivaki viravai. Aanna makee ivo ivaki varioo tiiyara Anutuugaa avuuvau inno varinoo. ²⁵ Anutuugaara kati puara hudeera kieeta vaidiivo nnau yoketaivaa aakiaivaki vau nnau yoketaa tuanaivaki mmuaa nuanuvaki mmuaa suai nnaasu vioo vo nuanuvaki mmuaa suai makemakee puara kiauvaatama varoo viravai. Mo Yisuu Kirisiiva hama ngiau aapuuvaki vioo airineetu Anutuugaa ari mmnara viravai. ²⁶ Ivo itaama uutiri. Nnaaru Anutuugo ngiau mmataivaa uu suai vakidiri ivo mmannammanna mmamma nniitareeraivaa vara roo nnuovo ngioo ngioo aanna makee homo itaavai vaitirivee. Hama ivo itaama iiravai. Ngiau mmataivo taikaanara iira suai vaki gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaara ivo mmuaa suai mmuaaneetu Anutuugaa ari mmudu inna kiauvo tiiravai. ²⁷ Gioonna kiaapuuya mmuaavai mmuaavai mmuaaneetu nnaasu putida Anutuugo iya yaparainaravaki kuaavai. ²⁸ Ivaa roosiima mmuaaneetu Yisuu Kirisiiva Anutuugaa ari mmiravai. Ivo kaayau gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaara Anutuugaa ari mmiravai. Nnaagai ivo kava vara ranoo tiinaraivo fai hama gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaara tiinaravai. Gioonna kiaapuuya innara faannakiaiya vitaanaraivaara tiinaravai.

10

¹ Anutuugo mmaanna tuu aataruovo fai yapooma yoketaa aataruovo nninaraivaa mmannammannaavai vaivai. Ta ivaa teeda hama kooyaa taunnavai. Mmanna manaaruuvaa nnaasu ta taunnavai. Ivaara hama ivoono yopeema Anutuugaasi nnira gioonna kiaapuuya tuqinnaikiai safuuma variaavai. Anutuugaara kati puara hudeera vaidiiva tupatupaa mmuaa nuanu mmuaa nuanu mmuaakaraama puariyauvaa huda kiada Anutuugaa mmida variaavai. Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvaudiri itaama

puaraiyauvaa huda Anutuugaa mmira aataruuvo hama yopeema Anutuugaasi nnira gioonna kiaapuuya tuqinnaikiiai safuuma variaavai. ² Anutuugaa ausa mmuduuya mmira gioonna kiaapuuya ii aataru iva uudu mmuaa suaivaki iya mminnamminnaa maisaiyauvo vaa taikotiri. Hama iya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaara rikiooduu mmannammanna mmuaararoovo vautiri. Hama iya mmannammanna puaraiyauvaa huda Anutuugaa mmutirivee. ³ Mo iya makemakee vo nuanu vo nuanu puaraiyauvaa huda Anutuugaa mmudu rikiada ivaudiri iya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvo vaa taunnu kiooyauvaa kava rikiooduu iya yaata tinniyauvaki vairavai. ⁴ Puaa burimakau memeeya kiauyauvoono hama yopeema mminnamminnaa maisaiyauvaa rugoovaara iya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaara makemakee vo nuanu vo nuanu kava rikieera-vai.

⁵ Ii aataru ivo itaama vauvaara Yisuu Kirisiiva mmatayaa tuu suaivaki ivo ari puti-naraiavaara Anutuugaa tunoo:

Vaidiyya yeennaiyauvaa kati i mmida
puaraiyauvaa huda i mmuuvaa
hama i yoketauduu hama i varaatairavai.
Vaa a mmatayaa varira mmammaivaa
niini teerama kieeravai.

⁶ Iya kiisama ngiaunnannuma yeena tapiivau
puaraiyauvaa varada hudooduu
tamooqa taika kioovaara hama i yoketairavai.
Mminnamminnaa maisaiyauvo taikaveera kiaa
puaraiyauvaa hudooyauvaara hama i yoketairavai.

⁷ Itaama vauduu na kiaanoo:
Anutuugo, vaa na ngiaunoo.
I yanaivaki kua voovai niyyara vauvoona
aanna na ngiaunoo.
I yaata utira kuaivaugiataama
na mmoori iinaraiavaara na ngiauvee.
Na itaa kua kiauvaivee, tiravai.

⁸ Ivo tauraa tunoo: Vaidiyya yeennaiyauvaa kati i mmida puaraiyauvaa huda i mmu-
vaara hama i yoketauduu hama i varaatairavai. Iya kiisama ngiaunnannuma yeena
tapiivau puaraiyauvaa varada hudooduu tamooqa taika kioovaara hama i yoketauduu
hama i varaatairavai. Mminnamminnaa maisaiyauvo taikaveera kiaa puaraiyauvaa
huda kioovaaraatama hama i yoketauduu hama i varaatairavaivee, tiravai. Ii aataru
iyauvaa iya Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaudiri iikiateera tuduaata ivo itaa kua tiravai.

⁹ Nnaagiai ivo tunoo: Anutuugo, vaa na ngiaunoo. I yaata utira kuaivaugiataama na
mmoori iinaraiavaara na ngiauvee, tiravai. Ivaara Anutuugo puara huda mmira aataru-
uvaa kagaari kioo karaasa aataruuvaa Anutuugo yaata utiraivaugiataama ta iikiateera
aataruuvaa yapeeravai. ¹⁰ Anutuugo yaata utiraivaugiataama Yisuu Kirisiiva mmuaa-
neetu ari mmammaivaa inna mmioo putiravai. Ivo itaama uuvaara ti mminnamminnaa
maisaiyauvaa rugera aataruuvaa iiravai. Itaama uuvaara ta Anutuugaa gioonna kiaapu
tuanaaya yoketaama variaunnava.

¹¹ Anutuugaara kati puara hudeera vaidiyya makemakee mmuakiaa sui
mmuaakaraama airineetu ngiau dida voida puaraiyauvaa huda Anutuugaa mmida
variaavai. Ii puara huda mmiaa iyauvo hama yopeema vaidiyya mminnamminnaa
maisaiyauvaa rugaivai. ¹² Yisuu Kirisiiva mminnamminnaa maisaiyauvaara
mmuaaneetu Anutuugaa ari mmi kioo oro inna yaaku yaadudainningiaa hara kioo
variravai. Ivo mmuaaneetu itaama uu aataruuvo fai tupatupaa vainaravai. ¹³ Ivo
Anutuugaa yaaku yaadudainningiaa hara kioo varioo Anutuugo inna nnammutuayia
yaatara kiaanaraiavaara faannainno varinoo. ¹⁴ Anutuugo ari gioonna kiaapuuya
iinno varikiiai iya yoketaama variaanoo. Yisuu Kirisiiva mmuaaneetu aikiooma iya
mminnamminnaa maisaiyauvaara Anutuugaa ari mmuuvaa iya Anutuugaa avuuvau
yoketaa tuanaaya variaavaivee. Ii aataru ivo fai tupatupaa itaavai nnaasu vainaravai.

¹⁵ Mmannasa Yoketaivootama ivaara kooyaa ti kiaa ti mmiravai. Ivo tuu kua voovai
Anutuugaa kua fafaaravai vainno ataa kua tunoo:

¹⁶ Udaangaivo tunoo:
Fai ii sui iyauvo taikanai
aa kua karaasa na yeena rau kiee
iya kiaa mminara aavo ataa vainoo.
Fai na ni kua aataruuyauvaa
iya aakiayavai yapa kiee

iya yaata tinniyauvakiatama yapaanaravaivee, tiravai.

¹⁷ Mmannasa Yoketaivo itaa kua kiaa kioo vo kuavai tunoo:

Fai na hama kava

iya mminnamminnaa maisaiyauvaara yaata utuee

na hama iya maisamaisama iikiaiyouvaaraatama

yaata utinaravaivee, tiravai.

¹⁸ Anutuugo ti mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga taika kiaivaara ivo ti mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaiveera ta puara huda inna mmira aataruuvaa hama kava iikiaaraivootainoo.

Nnikiai ta Anutuugaa vainima kuaaravee

¹⁹ Ni seenayaso, Yisuuva putuduu inna kiauvo tiyara tuuvaara ngiau aapu Anutuugaa nnauvaki vo atau yoketaa tuanaa voovaki ta aikiooma kati kuaunnaivo kooyaa vainoo. ²⁰ Yisuuva putuu suaivaki buruqaivo Anutuugaanee kiaa kioo nnauvaki atau rummua kioovo tammaa kiraatu varoo tuoo viravai. Anutuugaasi vira aataruuvaki atau rummua kioo buruqaivo inna Yisunna mmammaivaa roosiiravai. Buruqaivo tammaa kiraatuu suaivaki Yisuuva Anutuugaasi vira aataru karaasa variraivaa kooyaa ti vitairavai. ²¹ Anutuugaara kati puara hudeeraiya roosii nnoonnaivoono ta Anutuugaa gioonna kiauapuyara tiyara dinoo. ²² Tiyara diivaara nnikiai ta Anutuugaa vainima vida ti aakiaiyouvaki kua kutaa tuanaa innara mmuduuya rida innara kutaavaivee kiaa kiada ivaa puaisa utida kuaaravai. Ta ti mmamma maisa tasipama varira aataruuvaa vaa Yisuuva ruga kiaikio ti yaata utiraiyauvo yoketaayauvai vaivaa tasipama innasi kuaaravai. Ta ti mmammaiyauvaa nnoori yoketaivaadiri finirayaama Yisuuva ti aakiaiyouvaki fini kinai rikiada ta yoketaaya innasi kuaaravai. ²³ Anutuugo ari kuaivaa kiaa teerama kioo fai na iinaravee tuuvoono fai hama pikieerainno iinaravai. Ivo ivaa iinaraiavaara nnikiai ta kutaavaivee kiaa kiada hama taara yaata utuuaravai. Ta innasi kuaaraiavaara faannakiaunnaivaa nnikiai ta puaisa utida variaaravee. ²⁴ Nnikiai ta ariiyara ariiyara yaata utida ari tasipa ari tasipama mmuaavaugiataama mmoori varada ariiyara ariiyara mmuduuya rida yoketaama iikiaaravee. ²⁵ Anutuugaara nuunaida varira aataruuvaa nnikiai hama ta pikiaaravee. Vooya vaa pikiaiya roosiima ta pikiaarainno. Nnikiai ta titiita titiita yamaa kua yamaa kua tida mmuaavaugiataama yaagueeqama variaaravee. Yisuuva tiinara suaivo vainima vaivaara rikiada yaagueeqama kiada itaama variaaravee.

²⁶ Gioonna kiauapu vooya Yisuu Kirisiinna kua kutaivaa ti kiaa ti mmi kikiari rikiada ta ivaara kutaavaivee kiaa kiadaata mmannammanna Anutuugaa mmooka hanigia mmi kiada mminnamminnaa maisaiyauvaa varakio rikioo ti mminnamminnaa maisaiyauvaara ta kava puara huda Anutuugaa mmira aataruuvoo hameetainaravai. ²⁷ Hameetaikiai ta aatuuda varida kua pinaivara nnaasu faannakiaaravai. Kua pinaivaaraatama ikia hauru too ari vookaraivo Anutuugaa nnammutuuya taa taika kiaanaraivaraatama ta faannakiaaravai. ²⁸ Anutuugo Musiinna mmaanna kua kiaa mmuu aataruuvaa hatokoo gioonna kiaupuuvaa iya inna ruputuduu putiravai. Kua pinaivaki taaramannee taaravoomadoono innara kutaa ivo iivaivee tuduu rikiada hama iya innara boo tiraida inna ruputuduu putiravai. ²⁹ Mo itaama vau aataruuvoo inna kisasa mmuaaraveera aataruvai vairavai. Mo Anutuugaa Mmaapuuvaa puruuka tioo mmooka hanigia mmira gioonna kiauapuovo fai pinaa mmuaararai ari vookaraiavaa varaanaravai. Anutuugo kua yeena rau kioo kua kaanaivo Yisuuva putuduu inna kiauvo tuuvaara ii gioonna kiauapu ivaa vaa Anutuugo innara nuinivaivee tiivo fai ivo ivaara kumina mminnaavaivee tioo fai pinaa mmuaararaiavaa varaanaravai. Anutuugo kati tiyara yoketaama yaata utiraivaa Mmannasa Yoketaivoono ti mmiivaara iyo maisavaivee tiivoono fai pinaa mmuaararaiavaa varaanaravai. ³⁰ Aa kua aavaa tui nakaaraiavaa vaa ta teeda rikiaunnavai. Ivo tunoo: Maisa mmooriivaa irisai mminaraiavaa neenoo nakaaraiovee. Fai neenoo irisai maisaivaa gioonna kiauapuuya mminaravaivee, kiaa kioo vo kuavai tunoo: Fai na Udaangaivoono ni gioonna kiauapuuya kua pinaivakidiri iya yaparaina irisaiyauvaa duuyama kiee iya mminaravaivee, tiravai. ³¹ Anutuugo tupatupaa variraivoono ti yaparainno safuuma irisaiyauvaa duuyama ti mminaraiivo inna vaidi aatuu mmuaararai aataruavaivee.

³² Ngia nnaaru varuuvaara yaata utuatee. Ngia Anutuugaa aataruuvaa ikiataa kooyaa too suaivaki ngia kaayau mmuaararoovaa vareeravai. Varaadaata yaagueeqama duduu hama ngii yaatareeravai. ³³ Vo suai suai vooyauvaki ngia gioonna kiauapuuya avuuyavunu duduu vooya ngii maisa kua tida ngiiyara koonnama uduuata ngia yaagueeqama diravai. Ari vo suai vooyauvaki ngii seenaiyara iya itaama mmuaikaraama uduu teeda ngia ngii seenaiya tasipama oro duduu ngiiyaraatama koonnama uduuata yaagueeqama diravai. ³⁴ Gioonna kiauapu oovi nnauvaki varuuyara ngia pinaama

boo tiravai. Vaidi vooya numa ngii hoonahaanaiyauvaa ravisi varooduaata hama ngia iyauvaara yaata utiraida kati ngia sirigaida variravai. Vaa ngia rikieeravai. Tupatupaa variraivo iyauvaa yaatareeraivaa vaa ngia varoovaara ngia sirigaida variravai. ³⁵ Ivaara ngia mmuaararavaa varoovaara sa ngii pirisakiaivee. Fai ngia Anutuugaara kutaavaivee kiaa kiada yaagueeqama varidada irisai yoketaivaa varaaravai. ³⁶ Ngia Anutuugo yaata utiraivaugiataama iida irisai kua kiaa teerama kioovaa varaarivaara mmuaararavaa varadaata makemakee yaagueeqama nnaasu variatee. ³⁷ Ivaara Anutuugaa kua fafaaravoo vainno tinoo:

Kiisa suaivo taikano
ivo tiinaraivo fai tiinaravaivee.
Fai ivo hama haunainaravai.

³⁸ Fai ni gioonna kiaapu safuuma varii voovoona niyara kutaavaivee tioo hara kioo varinaravai.
Mo fai ivo niyara muaraagainno ni pikianai
fai na hama innara yoketainaravaivee.

Kua fafaaravoo itaa kua tiivai. ³⁹ Hama ta gioonna kiaapuuya muaraagaida Anutuugaa mmooka hanigia mmiaunnayavee. Itaama iikiaiya fai eeyaa putu taikaaravai. Ta gioonna kiaapuuya innara kutaavaivee kiaunnano Anutuugo ti vitoo yoketaivau ti yapa kiaiyyavee.

11

Anutuugaara kutaavaivee tira aataruvai

¹ Ta yaagueeqama Anutuugaara kutaavaivee kiaunna aataruuvo ataama vainoo. Anutuugo tinoo: Na ngiini iinaravaivee, tii kuaivaara ta faannaida ti aakiaiayuvaki kiaunnano: Fai ivo kutaa iinaravaivee, kiaa kiada fai ta varaaravai. Ivo iinaravvaa hama ta titi avuuvaadiri teerada ta ti aakiaiayuvaki yaagueeqama kiaunnano: Fai ivo iinaravaivee, kiaa kiada fai taaravai. ² Nnaaru varuu gioonna kiaapuuya Anutuugaara kutaavaivee tuuyara ivo iyara yoketaayavee tiravai.

³ Nnaaru Anutuugoona kua tioo ngiau mmataivaa iima kioovaara ta kutaavaivee kiaa kiada arinaima teeda rikiaunnavai. Mmuakiaa mminnaa ta taunnaiyauvaa Anutuugo hama vaidi teera mminnaivaadiri iima kiaivaaraatama ta kutaavaivee kiaa kiada arinaima teeda rikaunnavai.

⁴ Nnaaru varuu vaidi voovai nnutuuvo Aveero Anutuugaara kutaavaivee kiaa kioo yoketaama varioo kati puara sipisiipa nnaakaravvaa ruputu kioo inna mmiravai. Ivo itaama mmuu aataruuvo Kaingo Anutuugaa kati mmuu aataruuvaa yaataroovaa Anutuugo tooduu yoketairavai. Aveero Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Anutuugo inna tooduu safuuma varira vaidivai variravai. Ivo Anutuugaa kati mmuuvaa Anutuugo tooduu yoketauvaa ivo inna tooduu safuuma varira vaidivai variravai. Aveero vaa putuu vaidiivoono Anutuugaara kutaavaivee tuu aataruuvo aanna homo kooyaa vaikiai ta rikiaunnano.

⁵ Nnaaru varuu vaidi voovai nnutuuvo Inooko Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara sa ivo putiravaa taiveera Anutuugo ivo varuu mmammaivaata inna viteeravai. Anutuugo ivo varuu mmammaivaata vitoovaara gioonna kiaapuuya innara buaidada tooduu hama iya too vairavai. Ivo homo mmatayaa varuu suaivaki Anutuugaa kua fafaaravoo innara tunoo: Anutuugo inna variravaa tooduu inna yoketairavaivee, tiravai. ⁶ Gioonna kiaapu voovoona hama Anutuugaara kutaavaivee tiivaara Anutuugo inna taikio hama inna yoketaivai. Anutuugaa vainima kuanaravoo Anutuugo kutaa varinoo kiaa kuaivaara kutaavaivee kiaiivee. Gioonna kiaapu yaagueeqama Anutuugaara buaakiaaraiya ivo irisai yoketaivaa iya mminarivaara vainima innasi kuanaravoo ivaara kutaavaivee kiaiivee.

⁷ Nuvuaava hama too aataru voovai nnaagiai vainarivaara Anutuugo inna kua mmuduu rikioo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara ivo tuu kuaivaa arinaima rikieeravai. Rikioo inno nnooriyaa nuaira nnauvaa heeka taika kioo ari nnaata nnaakaraiyaatama ivaki vida yoketaama hara kiada variravai. Nuvuaava itaama uduu rikiaada mmatayaa varuu gioonna kiaapuuya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa irisaiyauvaa vareeravai. Varooduu Nuvuaava Anutuugaara kutaavaivee kua kioo itaama uuvaara ivo inna tunoo: A safuuma varira vaidikuavee, tiravai.

⁸ Aaparahaamo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Anutuugo inna maavee tuu suaivaki ivo inna kuaivaa arinaima rikioo ari yoosinnaivaa pikioo hama ivo too mmata voovaki Anutuugo innani mmataama kioo tunoo: Aa mmata aavaa na i mminaravaivee, tuu mmataivakira viravai. ⁹ Anutuugo inna kua mmuuvaa kutaavaivee kua kioo na i mminaravaivee tuu mmataivaki oto varioo ngiari voopinnaaya mmatavaivee kua

kioo taanna yoosinnaivaki varirayaama seera nnauyauvaa heeka kioo ivaki hara kioo varuduu ari mmaapu Isaakoota ivaki hara kioo varuduu ari nneedi Yakooopota ivaki hara kioo variravai. Ivaitanaata Anutuugo kua kiasa teerama mmataama kioo mmataivau variravai. ¹⁰ Aaparahaamo ii mmata ivau varia roo nuainno varioo Anutuugo yaata utuoo ngiau aapu iima kioo yoosinna pinaivaki varinaraiwaara faannainno hara kioo variravai. Ii yoosinna ivaki yaagueeqa kuabai hara teerama kiooyauvo tupatupaa vainaraiivaki kuanaraiwaara faannainno hara kioo variravai.

¹¹ Aaparahaamaa nnaataivo Saraava nnaakara mmattoo suaivo taika kiooduaata yotera kioonnaata Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Anutuugo ari yaagueeqaivaa inna mmuduu Aaparahaamaa tasipama kioo mmaapuvai mmateeravai. Anutuugo kua kiasa teerama kioo fai na iinaravaivee tuuvaara Saraava innara tunoo: Kutaa fai ivo iinaravaivee, tuuvaara Anutuugo mmaapuvai inna mmuduu mmateeravai. ¹² Ivaara Aaparahaamo ngiaabai kioo hokoba suai varia roo ngioo ngioo varuu suaivaki Saraanaa tasipooduu mmaapuvai mmateeravai. Ii vaidi mmuaa Aaparahaamaa yaadiri kaayau nneeditunna sidinnaidiia variravai. Aakiapuuyauvo ngiauvau diaani nnukaiyauvo nnoori mmaagaiyau vakiaani hama yopeema vaidiia yaariravai roosiima iya variravai.

¹³ Ii gioonna kiaapu iya Anutuugaara mmannammanna kutaavaivee kiasa rada vidada putiravai. Homo iya varuu suaivaki kooyaa iya tunoo: Ta aa mmata aavau variaunna suaivaki ta ngiari voopinnaiya vida nnidaida variraiya roosiima variaunnaano, tiravai. Iya itaa kua tida Anutuugo kua kiasa teerama kioo kua kaanaiyauvaa hama vareeravai. Ii kaanaa iyauvo ngieera homo vauvaara iya mmanna kuaivaa rikiaada kutaavaivee kiasa kiada ivaara sirigairavai. ¹⁴ Vaa ta arinaima rikiaunnvai. Itaa kua tuuya ngiari yoosinna tuanaiyauvunu variaaraiwaara ngiari aakiyaiyauvaki yaata utida variravai. ¹⁵ Iya nnaakuva Aaparahaamo vaa pikioo mmataivaara hama yaata utiravai. Iya homo ivaara yaata ututiri. Iya kava varananda vira aataruuvu vautirivee. ¹⁶ Hama iya ivaara yaata utirama kiada ii mmata ivaa yaatareera yoosinnaivo ngiau aapu vauvaara iya ivaki variatauduu ivaara iya yaata utida variravai. Ivaara iya Anutuugaara ti Anutuugovee tuuvaara hama ivo iyara inna mmamma maisairavai. Vaa ivo iyani pinaa yoosinnaivaa teerama kieeravai.

¹⁷⁻¹⁸ Anutuugo Aaparahaamaa iinno taanaree kiasa uu suaivaki Aaparahaamo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Anutuugo inna kiasa mmuuvaugiataama ari mmaapu mmuaa tuanaivaa Isaakaa vitoo Anutuugaa ruputu huda mminaree kiasa kioo iiravai. Vaa tauraa Anutuugo kua kiasa teerama kioo kuaivaa inna kiasa mmioo tunoo: Fai Isaakaakidiri i nneeditunna sidinnaidiia kaayama variaaravaivee, tuu kuaivo vauduaata ivo Isaakaa vitoo Anutuugaa ruputu huda mminaree kiasa kioo iiravai. ¹⁹ Aaparahaamo ari mmaapuvaa ruputinara uu suaivaki ivo yaata utuoo tunoo: Fai na inna ruputino putino Anutuugo aikiooma tino rikioo kava diitaanaravaivee, tuuvaara kati ari ausa tinnivakidiri itaama yaata utuoo mmataama kioo tuu kuaivaidiri ari mmaapuvoo putuuvakidiri diiteeraivaa roosiima diitoo innasi nniravai.

²⁰ Isaakoono Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara ivo ngiaabai kioo putinara uu suaivaki ari mmaapuvaitana Yakooopaya Isauya kua yoketaivaa kiasa mmiravai. Ivaitana yapooma yoketaama variaaraiwaara ivo kua yoketaivaa ivaitana kiasa mmiravai.

²¹ Yakooopu Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara ivo ngiaabai kioo putinara uu suaivaki ari mmaapuvaa Yoosiipaa mmaapuvaitanaara kua yoketaivaa tiravai. Ii suai ivaki ivo ari yauvau kuru tu kioo vainno kookainno ari ausa mmuduuyavaa Anutuugaa mmiravai. Ivo innara kutaavaivee tuuvaara itaama iiravai.

²² Yoosiipo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara ivo ngiaabai kioo putinara uu suaivaki Isarairaa gioonna kiaapuuya Iyiipa mmataivau varidada yapooma pikiaada kuaaraiwaara tiravai. Iya kuaara suaivaki ari mmuyai sagaiyauvaa varada kuateeraivaara tiravai.

²³ Musiinna kaano koovaitana Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Musiinna mmata kiooduu inna vitada hatauma kiooduu taaravooma kuraagaivo taika kieeravai. Ivaitana tooduu ngiari mmaapuvoo yoketauvaara hama ngiari kieetaivo nnaakaraiya ruputua-teera tuu kuaivaara aatuurama kiada inna kuaivaa hatokada ngiari mmaapuvaa vitada hatauma kieeravai.

²⁴ Musiiva Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara ivo yokoo suaivaki iya innara tunoo: A Faraunna raunnaivaa mmaapukuavee, tuuvaara ivo ooqoo tiravai. ²⁵ Ivoono Anutuugaa gioonna kiaapu ari seena Isarairaiya tasipama mmamma mmuaararoovaa varaanaraiwaara inna yoketairavai. Ivo mminnamminnaa maisaivaa varoo ivaidiri kiisa suai sirigairavaa varaanaraiwaara hama inna yoketairavai. ²⁶ Ivo yaata utuoo arinaima ataama rikieeravai. Anutuugo mmataama kioo vaidi Misiavaa mmooriivaa ivo varaanaraiwaara gioonna kiaapuuya innara puruuka tida maisa kua tuu aataruuvu inna hama inna mmuaarareera aataruvai vairavai. Ii aataru ivo mmuakiasa yoketa yoketai mminnaa

hoonahaanaiyauvo Iyiipa vauyauvaa yaatareera aataruvai vairavai. Ivo irisai yoketaivaa fai yapooma varaanaraivaara yaata utuoo itaama iiravai.

²⁷ Musiiva Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Iyiipaa kieetaivo innara nnannatooduu rikioo hama ivaara aatuurama kioo Anutuugo tuuvaugiataama Iyiipa pikioo viravai. Vaidiyya hama Anutuugaa teeraivaa Musiinna ari aakiaivoono inna toovaara ivo diitoo vioo kieeravai. Vioo hama hanigiannanna kuagiannairavai. Eyommaara vioo kieeravai. ²⁸ Ivo Iyiipa pikioo kuanara iinno varioo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara buusa Varaigiataa iira aataruuvaa toosa hara iiravai. Ivo Isarairaa gioonna kiaapuuya tuduu iya puara sipisiipaiyauvaa ruputu kiada kiauyauvaa varada nnau tipumaiyauvunu siikairavai. Vaidiyya ruputinai putuura aangeraiivoono sa ngiari mmaapu ngaruuya ruputinai putuateeraivaara iya nnau tipumaiyauvunu kiauyauvaa siikairavai. Aangeraiivo kiauvaa too pikioo varaigiataa kuaiveeraivaara siikairavai.

²⁹ Isarairaa gioonna kiaapuuya Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara nnoori sorovuaraivaa nnutuuvo Kookee Nnoorivee tuu nnooriivaa Anutuugo tuduu vioo sai ngioo saudu saskainno kumina mmatavai vauduu ivaugiataa sainai vida tara kieeravai. Vida tara kiooduu rikiaada Iyiipaiya iya vata rada nnuuya ivau nnida varuduu rikioo nnooriivo kava ngioo iya ruputu taika kiooduu putiravai.

³⁰ Isarairaa gioonna kiaapuuya Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Anutuugo tuuvaugiataama ngiari nnammutuuiya varuu yoosinna Yerikoo sikau vagiaamunnaivaa ututu nuaida varududu yaaku sai suaivai karasaidiri taara suaivaitana taika kiooduu rikioo Anutuugo mmatuama kioo suaivai sikau vagiaamunnaivo ari mmaara havaratoo munu utu raubiriima kieeravai. ³¹ Tauraa sabi nuaira gioonnaivaa nnutuuvo Rahaapo Yerikoo variravai. Hama vagiaamunnaivo tavaratoo suaivaki Isarairaa vaidiivaitana numa hataumakidiri dida ivaki varuuya taaree kiaa uudu Rahaapo Anutuugaara kutaavaivee tioo ivaitanaara yaata utuoo vita hatauma kieeravai. Hatauma kioovaara vagiaamunnaivo tavaratoo suaivaki Isarairaiya ivakinnaa gioonna kiaapu Anutuugaa kuaivaa rikiaadaata yaatarooya ruputu taika kiada Rahaapaa hama ruputiravai.

³² Gioonna kiaapu vooya Anutuugaara kutaavaivee tuuya uu aataruuyauvaara ngii giaa ngii minaree kiaa na dataama ngii giaa ngii mi taikaanarannee? Hama na sui ngii giaa ngii minaraiivoonoo. Vaidi vooya nnutuuyauvo Gitiono Baraako Samasoono Yepataava Davutiiva Samueeroovainnaata forofetaiyaatama uu aataruuyauvaara ngii giaa ngii minaraiyauvo vai kiaikio hama sui ngii giaa ngii minaraiivoonoo. ³³ Iya Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara iyakidiri vaidi vooyaano vo mmata vooyavunu variaya rapidada yaataa kieeravai. Iyakidiri vaidi vooyaano vo mmata vooyavunu variaya yamaa kua yamaa kua iyaatama tida iyara tuqinnama haitatuuda Anutuugo kua kiaa teerama kioo kuaiyauvaa kaanaiyauvaa vareeravai. Iyakidiri vaidi vooyaano fai mmararaa raiyoonaiya vuutaivaki dudu hama iya gutu nneeravai. ³⁴ Iyakidiri vaidi vooyaano ikiaiyauvo pinaama hauru teeraiyauvaa rasuuma kieeravai. Ngiari nnammutuuiya iyakidiri vaidi vooya ruputuaree kiaa iidada fanniima kiooduu kati yoketaama viravai. Muaraagama varuu vooyaano nnaagiai yaagueeqama variravai. Vooyaano rapuu suaivaki yaagueeqama rapidada ngiari voopinnaiya yaatareeravai. ³⁵ Gioonna vooyaano Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara ngiari nnaakaraiya putuduu rikioo Anutuugo tuduu kava diiteeravai.

Ngiari nnammutuuiya iyakidiri vooya vitada maisa mmooriivaa iya mmida tunoo: Ngia Anutuugaa aataruuvaa pikikiai fai ta ngii tikiai rikiaa sabi kati ngiengie yaata utuaivaugiataama kuaaravaivee, tuuvaara ooqoo tuduu rikiaada maisa mmooriivaa iya mmududu putiravai. Fai yapooma kava diitada yoketaama variaaraivaara iya yaata utida itaama putiravai. ³⁶ Ngiari nnammutuuiyaano vooya ruputida iya ripida iyara nniki rakaida puruuka tida vooya yuku yaakuuyavunu yeena rau kiada oovi nnaavaki yapeeravai. ³⁷ Ngiari nnammutuuiyaano sikauyauvaa habati kiada vooya ruputida soonnaadiri vooya tammaa hatokada paipa avakaraiyaadiri vooya rutaka kiooduu putiravai. Vooyaano puara sipisiipaiyauvaa nnabaiyauvaatama puara memeeyauvaa nnabaiyauvaatama uyu kiada nuaida varida mmanna haipuya varuduu ngiari nnammutuuiya mmamma mmuaararooovaa iya mmida maisamaisa mmooriyauvaa iya mmiravai. ³⁸ Iya hama vaidiaataa mmanna mmata gaangaiyavunuaata taapiiyavunuaatama nuaida varida oonauyauvakiataa soopaiyauvakiataa hara kiada variravai. Iya itaama varida fai yapooma Anutuugaa tasipama yoketaama variaaraivaara yaata utida hama koonnama varuuya tasipama mmuaavau variravai.

³⁹ Ii mmuakiaa gioonna kiaapu iya Anutuugaara yaagueeqama kutaavaivee tuuvaara ivo iyara inna yoketauvo kooyaa vairavai. Itaama ivo kooyaa vauduata Anutuugo gioonna kiaapuuya vita yoketaivau yapaanaraivaara ivo kua kiaa teerama kioo kua kaanaiyauvaa hama iya teeda rikiaada vareeravai. ⁴⁰ Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Ta

nnaagiai variaunnaiya Anutuugo tiyara yaata utuoo yaatareera aataruuvaa teerama kieeravai. Ii aataru ivo tiyara teerama kioovau iyaata teetama mmuaavaugiataama nnaasu yoketaa tuanaaya variateeraivaara Anutuugo tiiniaatama yaatareera aataruuvaa teerama kieeravai.

12

Ta Yisuu Kirisiinna teeda nnaasu vaida innara kutaavaivee kiaaravee

¹ Ii kaayau gionna kiaapu Anutuugaara kutaavaivee tuu iya vaa putuduu iya uu aataruuyauvo aanna tiisiaata vaikiat ta iyauvunugiataama Anutuugaara kutaavaivee kiaunna aataruovo kooyaa vainoo. Ivaara nnikiai tete iira aataru mmuakiaiyauvo Anutuugaara aataruuvaa uudarairaiyauvaa kagaari kiada mminnamminnaa maisaiyauvo ti puaisa utiraiyauvaa pikiaaravai. Vaidiyya yaagueeqama seenada vida ngiari yaatara ngiari yaatara kiaaree kiaa iikiaaneema Anutuugo ari aataru kooyaa tiini teerama kioo yapa kiaivau nnikiai ta ivau yaagueeqama nookiaaravee. ² Nnikiai Yisuunna nnaasu teeda vaida variaaravee. Ivo ta yoketaama variraivaa oyai nakaaravovee. Ta tauraa innara kutaavaivee kiaa kiada mmannammanna varia rada vidada innara kutaavaivee nnaasu kiaaravee. Yisuuva fai yapooma ari konna tasipama sirigainno yoketaama varinaraivaara yaata utuoo yatari sagaivau ari mmamma nniitaraanaraivaara konna oooqoo tiravai. Ivo ivau vainno mmamma maisainaraivaara hama yaata utirainno inna aikiooavaivee tiravai. Ivaara aanna makee ivo Anutuugo varira mmaataivaa yaaku yaadudainningiaa nnoonnavai hara kioo varinoo.

³ Gionna kiaapu mminnamminnaa maisa suvuairaiya Yisuunnara nnannatooduu mmoori maisaiva uduu rikioo ivo yaagueeqama varuuvaa yaata utida rikiaatee. Ivaara sa ngia muaraagakiatee. Ivaara sa ngii pirisakiaivee. Ivo yaagueeqama varuuvaa yaata utida yaagueeqakiatee. ⁴ Nngiingii aakiaiyauvaki ngia mminnamminnaa maisaiyauvaara yaagueeqama oooqoo tida varida iikiaavai. Ngia itaama iikiaavaara konna variaiya ngii ruputida mmamma mmuaararavaa ngii mmikiai Yisuunna roosiima hama ngii kiauvo tiikiai hama ngia putuavai. ⁵ Anutuugo ngiiyara ni naunna maapuyavee kiaa kioo ngia yaagueeqama variateera kua yoketaivaa ngii giaa ngii muuyauvaa vaa ngia taunnuuda kiaannee? Ivo tunoo:

Ni maapu-o, na Udaangaivoono
a safuuma varianeerarivaara
mmuaararavaa i mmiauvaara
tuqinnama yaata utuee rikiaanee.
Maisa aataruuvaa iivoora
na i oooqoo tinai rikiee
sa pinaama yaata utino
i ausaivo mmuaarakiaivee.

⁶ Na Udaangaivo ngiiyara mmuduuya riraiya
ngia safuuma variateeraivaara
na mmuaararavaa ngii mmiauvai.
Na Udaangaivo ni gionna kiaapuyara
ni naunna maapuyavee kiauya
safuuma variateeraivaara
na mmuaararavaa ngii miauvaivee, tiravai.

⁷ Anutuugo mmuaararavaa ngii minai rikidaata mmannammanna yaagueeqama variatee. Anutuugo ngii taikiat ngia inna raunna mmaapuya variaivaara ivo itaama ngii iivai. Dee nnaakaraya ngiari kookiaiya iya tuqinnama variateeraivaara hama mmamma nniitareeravaa iya mmiaannee? Mo mmuakiaaya ngiari nnaakaraiya tuqinnama variateeraivaara mmamma nniitareeravaa iya mmiaavai. ⁸ Anutuugo ari raunna mmaapu mmuakiaaya itaama tuqinnaivaa roosiima ivo mmuaararavaa hama ngii mitiri. Ngia hama inna raunna mmaapuya variaatiri. Ivo ngii taikiat ngia yapa nnaakaraya variaatirivee. ⁹ Na kua voovaata tinai rikiaatee. Vaa ta ti kookiaiyara rikiaunnvai. Ta maisama variaannaduu iya mmamma nniitaroovaa ti mmuduu ta safuuma variaannaivaara iya nnutuuyauvaa ngiau aapu yapeeravai. Itaama variaivaara inna yoke-taavai. Ti Napoova Anutuugo ti mmannasaiyauvaara haitatuuraivoono mmuaararavaa ti mminai rikida ta ivaara arinaima rikida inna mmemmaana kuaarivo inna pinaama yoketaavai. Fai ta itaama iida yoketaama variaaravai. ¹⁰ Ti kookiaiya ta kisaya variaanna suaivaki ta tuqinnama variateeraivaara ngiari yaata utiraiyauvugiataama mmamma nniitareeravaa ti mmiravai. Anutuugo yoketaa tuanaavai varineema teeta yoketaa tuanaaya variaaravaa ivo tiyara yaata utuoo mmuaararavaa ti mmivai. ¹¹ Ivo mmuaararavaa ti mmii suaivaki ta rikiaunnano ti maisaivai. Hama ta sirigakiaunnvai. Nnaagiai ivo

mmuaararavaa ti mmiivaara arinaima rikiada safuuma ta variaunnaiya ta irisai ausa nuufaiva varada safuuma variaunnavai.

Tuqinnama varida haitatuukiatee

¹² Itaama vaino rikioo Anutuugaa mmoori aataruuvaa ngii yaakuuyauvo hama yaagueeqaatainai rikiada inna aikioo mmuyai mmata kiada yaagueeqama kiada mmoori varaatee. Mo ngii yukuuyauvo maisainai sa ivaara yaata utuatee. Yaagueeqama diatee. ¹³ Safu aataruuyauvunu nuaida variatee. Ngii yukuuyauvaa raa tukagiaama kikio vainno eeyara maisaivoora tida yaagueeqama raa rada nuaikio yoketainaravai.

¹⁴ Ngia mmuakiaa gioonna kiaapuuya ausa nuufaivaa tasipama variaaraivaara mman-nammanna iikiatee. Yoketaa tuanaaya variaaraivaara mmanammanna iikiatee. Gioonna kiaapu voovoono hama yoketaa tuanaavai variivoono hama Udaanga Anutuugaa taanaravai. ¹⁵ Anutuugo kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivaa ngiikidiri gioonna kiaapu voovoono mmooka hanigia mminarainnoo kiaa ivaara tuqinnama haitatuukiatee. Yatari kagia iiraivo kapikaravaa roosiima ngiikidiri gioonna kiaapu voovai aakiaivo kapikarano kaayau gioonna kiaapuuya inai koonnama varivoora tuqinnama innara haitatuukiatee. ¹⁶ Ngiikidiri gioonna kiaapu voovoono nnaaruaa vaidi Isaunna roosiima sabi heera aataruuvaa inno Anutuugaa aataruuvaa inna pirisaivoora tuqinnama haitatuukiatee. Isauvaano ari koonna mminnaa mmuakiaayavai varaatauvaa ivo ivaadiri ari kataivaasidiri yeennaivaa yookaama kioo nneeravai. ¹⁷ Vaa ngia rikiavai. Nnaagiai ari koova kua yoketaivaa innara tinarivaa varaanaaree kiaa rikioodu ari koova innara ooqoo tiravai. Vaa ariinoo uu aataruuvoono inna atuu rummua kiooduu hama ivo ivaa kava varaanara aataruuvootairavai. Ivo kava ivaa varaanaraivaara pinaama ratoo varioo aataruuvaa buainnonno tooduu hameetairavai.

¹⁸ Nnaaru Anutuugo Isariraa gioonna kiaapuuyaata kua tuu suaivaki iya taapiivaa nnutuuvo Sinai viravai. Ii taapi ivaa vaidiyya teeda ivau utiravai. Aanna hama ngia iya roosiima mminnaa voovai aikiooma utuaarivo vaivaki kuaavai. Iya ikiaivo pinaama hauru tooduu nama pinaivo rummua apu kiooduu upisuuduu yuunna pinaivo utuuvaki vida teeravai. Hama ngia iya roosiivaki kuaavai. ¹⁹ Sinai taapiivaudiri nooma akuaivo vuduu kua voovai tuduu gioonna kiaapu ivaki varuuya ivaa rikiaada pinaama yaata utida yaagueeqama Musiinna tunoo: Itaama ta kava vo kua vooyauvaata hama ti rikiataainoo, tiravai. ²⁰ Iya rikioo kuaivaara iya ausaiyauvo pinaama mmuaararoovaara itaa kua tiravai. Vaa tauraa Anutuugo iya tunoo: Fai gioonna kiaapu voovoononnee vara puara voovoono aa taapi aavau nninai rikiada ngia sikauyauvaa habati kiada inna ruputikio putuaivee, tuuvaara iya itaa kua tiravai. ²¹ Iya ivau dida too mminnaiyauvo ari vookaraama maisama vauvaara Musiivaano tunoo: Kaayau ni aatuukio ni biribiriinoo, tiravai.

²² Ngia hama itau taapiivaura viraida ngia taapi voovai nnutuuvo Sioona Anutuugo tupatupaa variraivaki ngiaavaivee. Ii yoosinna ivo Yerusareema roosiima ngiau aapu vaivaki kaayakaayau aangeraiya sirigaida varida iikiaavai. ²³ Anutuugo tauraa ni naunna maapuyavee tiraiya nnutuuyauvaa ngiau aapu fafaara raa kiooduu vauya nuunna varida iikiaiysi ngiaavaivee. Ngia Anutuugo mmuakiaa gioonna kiaapuuya kua pinaana yapeeraivaasi nnida innasi ngiayi mmanasaiyauvo ngiau aapu yoketaama variayiysi ngiaavaivee. ²⁴ Yisuuva karaasa kua yeena rau kioovaa iima kioo gioonna kiaapuuyara tammaana diravaasi ngia ngiaavaivee. Aveeraa kiauvoono mmataivaudiri vainno maisa aataruuvaa kooyaa yapooava Yisuunna kiauvoono yoketaa aataruuvaa uuvoono Aveeraa kiauva yaataravai. Ngia Yisuunnasi ngiaavaivee.

²⁵ Anutuugo ngiitaa kua tinai rikiada ngia hama inna kuaivaa rikieeraama kiada ooqoo tivoora tuqinnama haitatuukiatee. Nnaaru Musiiva mmatayaa varuu suaivaki Anutuugo inna kiaa mmuu kuaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmuduu rikiada mmanna kuavaivee kiaa kiada ooqoo tuuvaara hama iya irisai maisaivaara fanniiravai. Vaa vareeravai. Itaama vauvaara Anutuugo ngiau aapuuvaki variivoono tiita kua tiivaa mo fai ta mmooka hanigia mmikio fai ivo irisai maisaivaa ti mminaraivaara ta dataama fanniikiarannee? Fai varaaravai. ²⁶ Nnaaru Anutuugo kua tuduu rikioo mmataivo korokooravai. Aanna makee vai suaivaara ivo kua kiaa teerama kioo kuaivaa tunoo: Fai na kava tino hama mmataivo nnaasu korokooronaravai. Fai ngiauvootama korokooronaravaivee, tiravai. ²⁷ Ivo tunoo: Fai na kava tinaravee, tuu kua oyaivo ataama vainoo. Vaa ivo nnaaru iima kioo mminnaiyauvaara fai tino rikioo iyauvo korokorooda taika kiaaravai. Taika kikio Anutuugo gioonna kiaapuuyara diravo hama korokooroora tupatupaa yaagueeqama nnaasu vainaravai.

²⁸ Ivaara Anutuugo gioonna kiaapuuyara diravo hama yopeema korokooravaa ta varaunnaivaara nnikiai ta Anutuugaara kua yoketaivaa kiaaravee. Nnikiai ta inna

mmemmaana vida innara ti nnoonnavaivee kiaa kiada titi ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiaaravee. ²⁹ Ikiavo mmuakiaa mminnaiyauvaa too too taa taika kiaivaa roosiima Anutuuoqo variivaara nnikiai ta itaama titi ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiaaravee.

13

Ta titi seenaiyara mmuduuya ruaunnaivaara Anutuuoqaa yoketainoo

¹ Ngia ausa hanigieeraiya ngiingiiyara ngiingiiyara ti seenayavee tida mmuduuya rida nnaasu variatee. ² Ngiaari vooipinnaa tuanaa hama ngia teeraiya ngiisi nnikiai nnau yeenna mmaataivaa iya mmira aataruuvaa sa pikiaatee. Gioonna kiaapu vooyaano ngiari vooipinnaa vooya nnau yeenna mmaataiyauvaa iya mmi kiada iyara mmanna vaidiyavee kiaa kumimakairavai. Mo itaama uu vaidi vooya inna Anutuuoqaa aangeraayavee. ³ Ngii seena vaa ausa hanigieeraiya oovi nnauvaki variayara sa iyara taunnuatee. Ngia iya varaaneema mmuaararavaa varaivaara sa iyara taunnuatee. Vaidi vooya ngii seenaiya mmamma mmuaararavaa mmiai yara sa taunnuatee. Ngia iya varaaneema mmamma nniitareeravaa varaivaara sa iyara taunnuatee.

⁴ Nnaata vaati vareera aataruuvo inna yoketaa aataruvai vaivaara mmuakiaaya ivaara inna yoketaa aataruuvavee kiatee. Itaama vaivaara vaatiivo sa sabi nuaino nnaataivo sa sabi nookiaivee. Sabi mmuara heera aataruuvaa iikiai yaatama mmuakiaaya sabi nuairi yaatama fai Anutuuoqo kua pinaivakidiri iya yaparainno irisai maisaiyauvaa safuuma iya mminaravai.

⁵ Ngiiisi vai mminnaiyauvaara inna aikiooyauvavee kiaa kiada tirooma variatee. Sa varida sikaura mmuduuya ruatee. Vaa tauraa Anutuuoqo tunoo: Fai hama na mmooka hanigia ngii miee ngii pikiaanaravee, tuuvaara itaama variatee. ⁶ Ivaara nnikiai Anutuuoqaa kua fafaaravai vai kua voovaara ta mmuaavai mmuaavai yaagueeqama ataa kua kiaara:

Udaangaivoono ni tasipama varioo ni tuqinnaivai.

Hama na aatuunaravai.

Mo gioonna kiaapuuya

dee aataru maisavai ni iikiaarannee?

Hameetavee. Ta itaa kua kiaravai.

⁷ Tauraa ngii haitatuuraiya Anutuuoqaa mmayaayaiva ngii giaa ngii muuyara yaata utate. Iya variraivaaraata iya putiraivaaraatama yaata utida iya Anutuuoqaa kutaavaivee kiaa kiada unaquuneema iikiatee. ⁸ Yisuu Kirisiiva mmuaakaraivai heena variivo aanna makee varioo fai yapooma tupatupaa itavai nnaasu varinaravai. ⁹ Ari vookara ari vookarai kuaiyauvo ngiisi nninai rikiada sa iyauvaa rikiada puaisa utida Anutuuoqaa aataru safuuvaa pikiaatee. Anutuuoqo kati tiyara yoketaama yaata utiivaara ta aikiooma rikiada teeda yaagueeqama utuaunnaivaudiri ta yoketaama safuuma variaunnavai. Iya yeenna vooyauvaara sa nnaatee kiaa kiada vooyauvai nnaatee tuu kuaivoono hama yopeema ti safuunaravai. Gioonna kiaapu vooya iya itaa kua kiaa aataruuyauvaa iida hama itaa kua kuaivaudiri safuuma yoketaama variaavai.

¹⁰ Ta ausa hanigieeraiya ti mmaraa puara hudeera yeena tapiivo vaikiai ta ivakidiri nnaunnavai. Yutayaiya seera nnauvaki Anutuuoqaa kati puara hudeera vaidiyya hama yopeema ii yeena tapi ivakidiri nnaavai. ¹¹ Anutuuoqaa kati puara hudeera kieetaivoono puaraiyauvaa kiauva varoo nnau pinnaa aakiaivaki vo atau yoketaa tuanaa voovaki vioo mminnamminnaa maisaiyauvaara ivaki siikairavai. Puara kaanaiyauvaa iya varada vagiaamunna mmaanai ikiyaa mmuturu kiada hama nneeravai. ¹² Itaama vauvaara Yisuu vagiaamunna mmaanai putiravai. Inna kiauvoono gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaiveeraivaara ivo vagiaamunna mmaanai putiravai. ¹³ Ivaara nnikiai ivo vagiaamunna mmaanai vioo mmamma maisauvaa varoovaara ta innasi vida ivo varoneema teeta varaaravai. ¹⁴ Aa ta variaunna mmata aavau hama tupatupaa varira yoosinnaivoonoo. Tupatupaa variaara yoosinnaivo yapooma vainaraivaara ta buaida variaunnanoo. Ivaara ivo mmamma maisauvaa varoneema teeta varaaravai. ¹⁵ Itaama vainai Yisuuva tiyara putuuvaa nnikiai nnaaru kati Anutuuoqaa puara hudoovaa roosiima ta Anutuuoqaa makemakee kua yoketaivaa tida variaaravee. Ta itaama iida varida Yisunna nnutuuvaa ngiau aapu yapa kiada innara gioonna kiaapuuya kiaa mmiaaravee. ¹⁶ Mmoori yoketaivaa gioonna kiaapuuyara iida ngiisi vai mminnaiyauvaa duuyama iya mmira aataruuvaitanaara sa taunnuatee. Kati Anutuuoqaa puara huda mmira aataruuvaa roosiima ii aataru ivaitana Anutuuoqaani iikiaavo ivo yoketainoo.

¹⁷ Ngii kieetaiya avaiyauvaa rikiada iya mmemmaana vida iikiatee. Fai yapooma iya ngiari mmooriyauvaara Anutuuoqaa kiaa mmiaaravara iya mmannammanna ngii vaidi kaanaiyara haifatuuda nnaasu variaaravai. Mo fai ngia iya avaiyauvaa rikiada iikio

fai iya ausaiyauvo yoketainai ngiari mmooriyauvaa aikiooma iida varida hama ausa mmuaarareera tasipama iikiaaravai. Ivaara iya avaiyauvaa rikiaada iikiatee. Mo fai ngia hama itaama iikiai fai iya ausa mmuaarareera tasipama varikiai hama ngia yoketaama variaaravai.

¹⁸ Tiiyara makemakee yaaku varada variatee. Vaa ta rikiaunnnavai. Ti aakiaiayuvaki ta rikiaunnano ti variraiyauvo Anutuuga avuuvau aikiooma vaivai. Mmannammanna yoketaama safuuma varira aataruuvaura ti variatainoo. ¹⁹ Na akiairaama kava vara ranee ngiisi kuanaraivaara Anutuugaata kua tida yaaku varaatee. Na yaagueeqama ngiita itaa kua kiaunoo.

Yaaku vareera kuavai

²⁰ Anutuugo ausa nuufa mmira oyai nakaaraivo ngii tuqinnaiveeraivaara na yaaku varaunoo. Ivo ti Udaanga Yisuu Kirisiinna tuduu putuuvakidiri diiteeravai. Yisuuva putuuvuura ivo puara sipisiipaiyauvaara haitatuura nnoonnaivaa roosiima tiiyara haitatuunoo varinoo. Nnaaru Anutuugo kua yeena rau kioo kuaivo tupatupaa vairavava kaanaivo Yisuuva putuduu inna kiauvo tiiravai. ²¹ Ngia Anutuugo yaata utiivaugiataama varida iikiateeraivaara ivo mmuakiaa yaagueeqama varira aataruuyauvaa ngii minai iikiaaraivaara na yaaku varaunoo. Ivo Yisuu Kirisiinna yaagueeqaivadi inna iikiatano ti aakiaiayuvaki yoketaa aataruuvava iinaraivaara na yaaku varaunoo. Yisuu Kirisiinna nnutuuvo ngiau aapu tupatupaa itaavai nnaasu vakiaivee. Kua kutaa.

Nnaagiai kuavai

²² Ni seenayaso, na yaagueeqama ngii giaa ngii miee kiaunoo. Ngia yaagueeqama variateeraivaara ii na yoketaama ngii giaa ngii miau kua iyauvaa tirooma varida tuqinnama rikiaatee. Na paanna kuavai aa yanaa aavaki fafaara kiauvaara tirooma varida tuqinnama rikiaatee. ²³ Rikiaatee. Ti seena vaidi Timotiiva oovi nnauvakidiri vaa pikioo kati viravai. Fai ivo akiairaama niisi nninai na innaata sunee ngiisi viee ngii taanaravai.

²⁴ Ngii kietaiyaraatama Anutuugaa gioonna kiaapu mmuakiaayaraatama ta yaata utida boo kiaunnaano. Ivaara iya kuaa mmiatee. Ti seena mmata Itariaa ivau variayai ngiyyara yaata utida boo kiaavai.

²⁵ Anutuugo kati gioonna kiaapuuyara yaata utira yoketaivo ngii tasipama vakiaivee.

Yakoopoono aa kua aavaa fafaara reeravai

Anutuugaa gioonna kiaapuuya mmuakiaa mmataavau vida raubiriima kiooyani Yakoopoono fafaara reeravai. Ausa hanigieera gioonna kiaapu safu tuanaaya yoketaama yaata utida mmooriyauvaa iida variateera kuaiyauvaa Yakoopo iyani reeravai. Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tida innara mmoori iikiyaiyauvo inna yoketaa aataruuvaivee tuuvaara Yakoopo fafaara reeravaivee.

¹ Na Yakoopoono Anutuugaa mmooriivaata Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaatama vareera vaidivoono aa yanaa aavaa fafaara raunoo. Ngia Isarairaa yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana oyaiyakidiri diitooya vo yoo sinna vo yoo sinna mmuakiaayauvaki vida raubiriida variaiyara na ngiiyara yaata utuee boo kiaunoo.

Inno teeraivo tiisi nninai ta yaagueeqama variaaravee

² Ni seenayaso, ari vookara ari vookara inno teeraiyauvo ngiisi nninaraivaara pinaama sirigakiatee. ³ Vaa ngia taavai. Yisuunnara ngia kutaavaivee kiaivaara inno teeraiyauvo ngiisi nninainnaata fai ngia mmannammannama kiada yaagueeqama variaaravai. Vaa ngia ii aataru ivaa arinaima teeda rikiaivaara pinaama sirigakiatee.

⁴ Ngia Anutuugaa aataruuvaa iidada koovayaida variateeraivaara mmannammanna yaagueeqama nnaasu varia rada vida sidommidooma kiaatee. Ngia itaama varidada fai Anutuugaa yaagueeqa voovaa hama buaakiaaravai. ⁵ Fai ngiikidiri gioonna kiaapu voovoono ari varinara aataruuvaara kumimakinno tinni yoketaivaara Anutuugaata kua tiao yaparakiaivee. Anutuugo mmuakiaa gioonna kiaapuuya mminnaiyauvaa kati mmioo hama iyara maisa kua tiivoono fai tinni yoketaiva inna mmunaravai. ⁶ Ivo yaaku varai suaivaki yaaku varoo varioo Anutuugaara kutaavaivee kiaivee. Sa ivo taara yaata utuaivee. Ivo itaama iivo inna ataama vaivai. Gioonna kiaapu voovoono taara yaata utiivoono nnoori pinaivaa yuunnaivo utikio korokoroovaa roosiivai. ⁷ Itaama taara yaata utii gioonna kiaapuuvoo Udaanga Anutuugaa yaparai mminnaiyauvaa sa yaata utuoo kiaivee: Na varaanaravaivee, kiaivee. Fai hama varaanaravai. ⁸ Itaama iivoono ari varinara aataru mmuakiaayauvaara iikiaunnee pikiaunnee? kua kioo taara yaata utuoo kumimakinno varivai.

Yakoopo mmanna haipuuvaaraata hoonu suvuairavaaraatama tiravai

⁹ Mmanna haipu vaidiivo ausa hanigioo yoketaama variivaa Anutuugo inna vitoo aruoo yapano rikioo sirigakiaivee. ¹⁰ Hoonu suvuai vaidiivo ausa hanigiaivaa Anutuugo inna vitoo aduoo yapano rikioo ivoota sirigakiaivee. Fai ivo ikiauvaa pairaivo too aasannainno tasisieenno tuoo kuaineema fai taikaanaravai. Ivaara Anutuugo inna aduoo yapaivaara sirigakiaivee. ¹¹ Suvai ngioo tammaivaidiri ikiauvaki yaagueeqama taikio rikioo ikiauvo aasannaikio pairaivo tasisieenno mmataivaki tuoo voo maisaivai. Itaama vaineema hoonu suvuai vaidiivo ari mmooriyauvaara yaata utuoo iinnonno fai suai voovai nnino taikaanaravai.

Mmoori maisaivo gioonna kiaapuuya inno taanara nniivai

¹² Vaidi voovaasi inno teeraivo nnikio rikioonnaata mmannammanna yaagueeqama variivaara Anutuugo innara yoketaunoo. Ivo inno teeraivaa yaatara kino rikioo Anutuugo irisai tupatupaa variraivaa inna mmunaravai. Irisai tupatupaa variraivaa mmuakiaa gioonna kiaapu innara mmuduuya riraiya mmunaravaa Anutuugo vaa kua kua teerama kiaivai. ¹³ Inno teeraivo vaidi voovaasi nnino too sa ataa kua kiaivee: Aa inno teera aavo Anutuugaasidiri nniivaivee, kiaivee. Hama yopeema maisa aataruuvoo Anutuugaa inno taanaravai. Anutuugo ariinoo hama gioonna kiaapu voovai inno taanaravai. Ivaara sa itaa kua kiaivee. ¹⁴ Gioonna kiaapu voovaaki inno teeraivo inna inno taanara nnikio rikioo ari aakiaivaki inna varaatai aataru maisaivo inna inno taanara nniivaa inna iikiata iikiatoino too fai kaanaivo vainaravai. ¹⁵ Gioonna voovoono nnaakaraivaa sunnaineema gioonna kiaapu voovai inna varaatai aataru maisaivo innaki vainoo. Vakia roo voo pinaavai vaino too gioonnaivo nnaakaraivaa mmataivaa roosiima ivo mminnamminnaa maisaivaa varaanaravai. Varano nnaakaraivo yokeevaa roosiima mminnamminnaa maisaivo pinaavai vaino too fai putinaravai.

¹⁶ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruayaso, sa ii tauraa na kiau kua ivaara yaata utida koonnama rikiaatee. ¹⁷ Anutuugo mmuakiaa mminnaa ngiau aapu mmeekia teeraiyauvaa uvoono tikio mmuakiaa aataru yoketa yoketaiyauvo kati ngiau aapu innasidiri tiisi tiivai. Ivo hama hanigioo ari vookaraama varivai. Ivo ari variivaungiaa varivai. Suvai

hanigiakio ti mmannammannaivo hanigiaineema hama Anutuuoqo itaivai. ¹⁸Ivo ari yaata utiivaugiataama iinno ari kua kutaivaa ti kiaa ti mmioo ti ausaiyauvaa hanigiakiai ta hanigiada inna raunna mmaapuya variaunnvai. Ta mmuakiaa mminnaiyauvaa ivo iima kiooyauvaa yaatarada tauraa variaaraivaara ivo itaama iivai.

Anutuuoqaa kuaivaa rikiada iikiatee

¹⁹Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruuayaso, aa na tinara kua aavaara yaata utuatee. Ngia mmuakiaaya ngii seenaiya kiai kuaivaa rikiada yaata tu kiada vakiatee. Sa akiaraama gioonna kiaapuuyaata kuaivaa kiatee. Sa makee tinai buaaru kiatee. ²⁰Vaidi voovoono buaaru nnaasu kiaivo hama Anutuuoqo yaata utiivaugiataama safu tuanaavai varivai. ²¹Itaama vainai teeda mmuakiaa maisamaisai aataruuyauvaa ngia iikiaiuyauvaa pikiaatee. Ngia aduoo tirooma varida Anutuuoqo ari kuaivaa ngii aakiaiuyavaki yapa kiaiuyauvaara tuqinnama rikiada puaisa utuatee. Fai ngia itaama iikio Anutuuoqo aikiooma ngii vitoo yoketaivau yapaanaravai.

²²Sa Anutuuoqaa kuaivaa mmanna yaataivaadiri rikiada pikiaatee. Tuqinnama rikiada varada iikiatee. Ngia mmanna yaataivaadiri rikiaiya ngiingiiyara unnakua kiaa kiada iikiaavai. ²³Gioonna kiaapu voovoono Anutuuoqaa kuaivaa mmanna yaataivaadiri nnaasu rikioo hama ivaa iivoono vaidiivo pinumaivaki ari viri nnikiivaa taivaa roosiivai. ²⁴Ivo pinumaivakidiri ari mmannammannaivaa too pikioo vioo makee tikio ivaara taunnu kiaiavai. ²⁵Gioonna kiaapu voovoono Anutuuoqaa kua safuuma vaira aataruuvaa tuqinnama too rikioo iikio too Anutuuoqo mminnamminnaa maisaivakidiri inna vitoo yoketaivau yapa kiaiikio kati mmamma dummukiara yoketaama varivai. Itaama variivoono hama Anutuuoqaa kuaivaa mmanna yaataivaadiri rikioo taunnirama kioo mmannammanna ivaa rikioo iinono Anutuuoqo too inna tasipama varino fai ivo yoketaama mmooriivaa varaanaravai.

²⁶Gioonna kiaapu voovoono ariiyara yaata utuoo tinoo: Na vaidi yoketaa Anutuuoqaa kuaivaa rikiee iikiauvaivee, tiivo hama ari avaiava tuqinnama haitatuurainno ivo ariiyara unnakua kiaa mannaka tiivai. Ivo Anutuuoqaa iira aataruuvaa iinnono kuminayaa iivai. ²⁷Anutuuoqaa iira aataruuvaa gioonna kiaapuuya iikiaiivaa ti Napoova Anutuuoqo too tinoo: Inna aikioo yoketaa aataru tuanaavai. Hama koonnama vainoo, tii aataruuvoo ataama vainoo. Gioonna kiaapu voovoono viina nnaakaraiyaraata muaada gioonnaiyaraatama tuqinnama haitatuunno iya mmuaaraivaa ivootama varoonno mmatayaa diaa aataru maisamaisai aataruuyauvaa mmooka hanigia ngiingiiyara.

2

Mmuakiaa gioonna kiaapuuyara yoketaayavee nnaasu kiatee

¹Ni seenayaso, ti Udaanga Yisuu Kirisiinna oyai ari vookarivo vainoo. Ngia innara kutaavaivee tiraiya sa vo vaidivaara yoketaavee tida vo vaidivaara maisavee kiatee. ²Taara vaidivaitana ngii nuuna aakiaivaki ngiaaraivaara yaata utuatee. Vuaivo yaaku oopuyaa uyira mminnaa gooraivaadiri iima kuaivaa uyu kioo uyira raira yoketaiyauvaa rau kioo nniivai. Vuaivo mmanna haipu vaidivai maisai uyira rairaiyauvaa uyu rau varoo nniivai. ³Fai ngia uyira raira yoketaiyauvaa rau varoo nniivai vaidivaara kua yoketaivaa kiaa kiada kiaara: Numa aa mmaata yoketaa aavau varianee, kiaa kiada mmanna haipu vaidivaara kiaara: I diatainai oro ukuakuavau dianee. Vara i variatainai ngieera mmata ivau varianee, kiaa kiada ⁴ngia ngiingiiyara koonnama yaata utida vooya aruoo yapada vooya aduoo yapaivara itaa kua kiaravai. Ngia itaama koonnama yaata utida kua pinaivaara dira vaidiyya maisama yaata utida iikiaiya roosiima ngiingii seenaiyara itaa kua kiaravai.

⁵Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruuayaso, rikiaatee. Anutuuoqoono gioonna kiaapuuya innara mmuduuya ruaiyani ivo gioonna kiaapuuyara diraiivaki iya kuaaraivaara vaa kua kiaa teerama kieeravai. Gioonna kiaapu vooyara aa mmata aavau variayaano iyara kiaanoo: Mmanna haipuyavee, kiaiya mo Anutuuoqo iya ivaki kuaaraivaara mmataama kiaiivainnee? Iyaatama kuaaraivaara ivo mmataama kiaiivai. ⁶Mo Ngieenoo mmanna haipu gioonna kiaapuuyara maisayavee kiaiivai. Mo dee vaidiyaano mmooori maisaivaa ngii mida ngii utu raririida kua pinaivaara dira vaidiivaasi ngii yapaavainnee? Mo hoona suvuai vaidiyyaano itaa kiaiivai. ⁷Ngia Yisuu Kirisiinnaniya variaavai. Mo iqiyyaano inna nnutuuvaudiri koonnama yaata utida unnakuavaa kiaiavainnee? Iyaano itaa kua kuaavaivee.

⁸Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diraiivaara kua mmaanna tuu voovai vainno tinoo: A aiyara tuqinnaannaneema ai seenaiyaraatama tuqinneer iyaara mmuduuya ruanee, tii ivo inna Anutuuoqaa kua mmaanna yoketaavai vainoo. Ngia ii kua ivaa rikiada iida fai ngia safuuma variaaravai. ⁹Mo fai ngia hama ivaa rikiada iida gioonna kiaapu

vooyara yoketaayavee tida vooyara maisayavee kiaa kiada fai ngia mminnamminnaa maisaivaa varaaravai. Varada mmaanna tuu kuaivaa hatoka kikiio fai ivaara kua pinaivo ngiiki vainaravai. ¹⁰ Gioonna kiaapu voovoono Anutuugaa mmaanna tuu kua vooyauvai aikiooma rikioo iinnonno mmuaavai nnaasu hatokoo mmuakiaavai hatokaivai. ¹¹ Anutuugo tunoo: A nnaata vaati varaannaikua sa mmuara heera aataruuvaa iikiane, tuuvono vo kuavai tunoo: Sa gioonna kiaapu voovai ruputino putuaivee, tiravai. Mo fai hama ngia mmuara heera aataruuvaa iiraida ngia ngii seenaiya ruputikiai putikiai fai ngia mmaanna tuu kuaivaa hatokaaravai. ¹² Anutuugaa mmayaaya yoketaa aataruuvono vaidiia mminnamminnaa maisaiyauvo yeena roosiima iya rau kiaivaa hatoka kiaikiai iya kati mmamma dummukiara yoketaama kuaavai. Ii kua ivaara kua pinaivaa tira suaivaki Anutuugo gioonna kiaapuuya yaparainaravai. Fai ivo ngii yaparainaraivaara yaata utida safuuma kua tida yoketaama varida iikiatee. ¹³ Vaidi voovoono hama ari seenaiyara boo tiivaa Anutuugo inna yaparainara suaivaki fai safuuma inna yaparainno hama innara boo tinaravai. Ivaara yaata utida safuuma variatee. Boo tira aataruuvono Anutuugo ti yaparaira aataruuvaa yaataravai.

Anutuugaara kutaavee tiivoono yoketaivaa iivai

¹⁴ Ni seenayaso, vaidi voovoono tinoo: Vaa na Yisuunnara kutaavaivee kiaunoo, tiivoono mo fai hama ivo mmooi yoketaivaa iirama kino ivo itaa kua tiivaa kaanaivo vainaravainnee? Ai hameetavee. Kuminayaa vainoo. Ivo itaa kua tiivaudiri Anutuugo inna vitoo yoketaivau yapaanaravainnee? Ai hameetavee. ¹⁵ Ngii seena gioonna kiaapu vaa ausa hanigai voovoono hama uyira rairaiyauvootaikio hama inna yeennaataikio ¹⁶ ngiikidiri voovoono inna tinara: Ai uyira rairaiyauvaa uyu rau kiee tootoka variee kaayauma yeennaiyauvaa nnaanee. Anutuugo i tasipama varinoo, kiaa kioo mo fai hama ivo yeennaiyauvaata uyira rairaiyauvaatama inna mmimo fai inna kua itaa kua tiivaa kaanaivo vainarannee? Ai hameetavee. ¹⁷ Mmuai karaama gioonna kiaapu voovoono Yisuunnara kutaavaivee tiivoono mo fai hama ivo inna kuaivaa rikioo iirama kioo kati varino ivo tii kuaivaa hama kaanaivo vainaravaivee. Inna kuaivo vaidi putiraivaa roosiivaivee.

¹⁸ Gioonna kiaapu voovoono ari seenaivaa tinara: Eenoo Yisuunnara kutaavaivee kiannanoo. Mo neenoo mmooi yoketaivaa iikiauono, tinarai vaara fai na ivaara sai tinara: A hama mmooi yoketaivaa iirama kiee a dataama kiee Yisuunnara kutaavaivee kiannanee? Mo a kutaavaivee kiannaivaa kaanaivaa ni vitaakiane. Na mmooi yoketaivaa iikiauvaara na Yisuunnara kutaavaivee kiauvo kooyaa vainai fai a taanaravaivee, tinaravai. ¹⁹ Anutuugo ari mmuaavai variivaara a kutaavaivee kiannanoo. Inna kutaavai a kiannanoo. Mo mmagia maisaiyaata innara kutaavaivee kiaa kiada aatuuda biribirikiaavai. ²⁰ A kumimakakuavee. Anutuugaara kutaavaivee kiaa kiee hama mmooi yoketaivaa iikiannaivo hama kaanaataivaa oyaivaa i rikiaatannee? Inna aikioo, fai na ivaara i kiaa i mmianaravee. ²¹ Ti rubuungaa Aaparahaamaara mo Anutuugo dataama kioo tunoo: Safuuma varira vaidivaivee, tiravainnee? Ivo ari mmaapu Isaakaa yeena tapiivo kiisama ngiaunnannuma vauvau ruputu kioo hudaanara uuvaara Anutuugo innara tunoo: Safuuma varira vaidivaivee, tiravai. Ivo itaama mmooiiva uuvaara Anutuugo itaa kua tiravai. ²² Vaa a taannavai. Ari uu mmooiivoota Anutuugaara kutaavaivee tuuvootama mmuaavau vairavai. Ivo tauraa Anutuugaara kutaavaivee tuuvo ari mmaapuuvaa iinaree kiaa uuvauvadi kaanaivo vairavai. ²³ Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tunoo: Aaparahaamo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Anutuugo innara tunoo: Inna a safuuma varira vaidikuavee, tuu kuaivaa kaanaivo vairavai. Itaama vauvaara Anutuugo innara tunoo: Aaparahaamo ni seena tuanaavaivee, tiravai. ²⁴ Ivaudiri vaa ngia taavai. Gioonna kiaapu voovoono Anutuugaara kutaavaivee kiaa kioo inna mmooiivaatama iivaara Anutuugo innara tunoo: Inna safuuma variraivoee, tiivai. Gioonna kiaapu voovoono Anutuugaara kutaavaivee kiaa kioo hama mmooi yoketaivaa iirama kioo kati variivaara hama Anutuugo innara safuuma variraivoee tiivai.

²⁵ Mmuai karaama nnaaruaa gioonna voovai sabi nuaira aataruuvau nuauvaa nnutu- uvo Rahaapo iiravai. Ivo Yosuaanna ngiaammuauya tuqinnoovaara Anutuugo innara tunoo: Safuuma varira gioonnaivaivee, tiravai. Yutayaa vaidi Yosuaava ari ngiaammuauya titooduu tuuduu ngiari nnammutuuiya iya teevoora Rahaapo iya vitoo ari nnau- vaki yapa kioo titaa kiooduu ari vo aataruudaa viravai. Itaama uuvaara Anutuugo innara tunoo: Safuuma varira gioonnaivaivee, tiravai. ²⁶ Vaidiivo putiivaara yaata utuatee. Vaidi putiivaa kaanaivo vaa vioo kiaikio mmanna nnabavai vaivai. Itaama vaivaa roosiima vaidiivo Anutuugaara kutaavaivee kiaa kioo hama mmooi yoketaiyauvaa iirama kioo kati varikio inna kuaivo vaidi putiraivaa roosiivai.

3

Ta tuqinnama ti mmaakiriyyauvaara haitatuukiaaravai

¹ Ni seenayaso, ngia vooovaitanaano nnaasu vitaira mmooriivaa iikiatee. Vaa ngia teeda rikiaavai. Ta Anutuugaa kuaivaa vitaira vaidiyya kua pinaivaa tira suaiivaki fai Anutuugo yaagueeqama ti mmooriivaa ti yaparainaravai. Anutuugo ti yaparainarivoono ti seena ari vo mmoori vareeraiya yaparainarivaava fai yaataranaravai. ² Ta mmuakiaaya kaayau suai koonnama variaunnava. Gioonna kiaapu vooovono hama ari avaiivakidiri kuaivaa koonnama tiivo inna safuuma vari tuanaavai. Itaama variivoono fai ari varira mmuakiaavai haitatuuno yoketaavai vainaravai. ³ Ta puara hoosaiyauvaa avaiyauvaki yeenaiyauvaa yapa kiada ta titi kuatai aataruudaa kuaunnava. Ta yeena kiisavo puara hoosaiya avaiyauvaki vaiyauvunudiri utida ta iya mmamma mmuakiaayauvai hanigiaunnani ta kuaaree kiaunnadaa kuaavai. ⁴ Siipaavaaraatama yaata utuatee. Ivo pinaa mminnaavai vaikio yuunnaivo ivaa yaagueeqama utikio rikioo kuaivai. Kuaikio too vaidi haitatuuraivo kiisa mminnaivau utikio viraivaudiri utikio too vaidiivo kuane tiidaa kuaivai. ⁵ Mmaakiriivo mmuakiraivai vaivai. Ivo kiisa mminnaavai vaikio vaidiivo ivaudiri pinaama kua tioo ari mannaka tiivai.

Annaana mmaguyaivaki ikaivo kiisakiata taa roo vioo ivakidiri pinaavai taivaaraatama yaata utuatee. ⁶ Mmaakiriivo ikaivaanikaraama itaama vaivai. Ivo vaidiivaaki vaikio rikioo ivaudiri kaayau ari vookara ari vookarai aataru maisaiyauvo vaivai. Vakia roo vioo vioo pinaavai vaikio mmuakiaa inna variraivo maisaivai. Inna mmaakiriivo itaama iivo ikaia aakiaivakidiri nniivai. Ngioo ivo inna varira nuaira mmuakiaavai iikio rikioo ivo aataru maisaivau nuavai.

⁷ Vaidiyya mmuakiaa fayai mmaraariyauvaata ngiaammayauvaatama yapaiyauvaata piisaiyauvaatama aikiooma vitada viriaani varia rada vitada giainayauvai variaavai. Iyauvaa vaidiyya aikiooma vitada viriaavai. ⁸ Hama vaidi vooovono ari mmaakiriivaa aikiooma iikiokio giaina roosiima vaivai. Ivo maisa kuaivaa tioo varioo kisanga hama yopeema ravaatau utuaivaa roosiivai vaivai. Yapai quaihaivo ari kuaanuu maisaivaa vaidiivaa aakiaivaki yapa kiaikio vioo suvuaikio putiivaa roosiima ti mmaakiriyyauvo vainoo. ⁹ Ti mmaakiriyyauvunudiri ti Koonna Udaangaivaara ta yoketaavee tida ti seena gioonna kiaapuuya Anutuugo ariiyadiri mmatainno iima kiaiyara ta iyara maisayavee kiaunnava. ¹⁰ Yoketaa kuaivaata maisa kuaivaatama mmuaa avaiivakidiri kiaunnava. Ni seenayaso, ngia iida itaa kua kiaarainnoo. ¹¹ Hama rumuruuma nnooriivo mmuaa yaataruvakidiri nnoori yoketaivoota kapikaraivootama tiivai. ¹² Ni seenayaso, hama nnaammuayaivo yukuaivaa tasipama iiraivo vaivai. Hama mmadauvo numa nnaammuayaivaa iiraivaa tasipama vaivai. Hama sorovuarivakidiri nnoori yoketaivaa vita kiada nnaavai. Ivaitana ari vookaraivaitanavee.

Tinni yoketaivo ngiau aapuvakidiri tiivai

¹³ Dee vaidivoono ngiikidiri tinni yoketaivo vaikio mmuakiaa kuavaara arinaima rikiainnee? Fai ivo safuuma varioo mmoori yoketaivaa iinai ta teeda kiaara: Kutaa tinni ruua vaidivaivee, kiaaravee. Fai ivo hama ariiyara mannaka tirainno aduoo varioo tinni yoketaivaa tasipama mmoori varanai ta teeda kiaara: Kutaa tinni yoketaa ruua vaidivaivee, kiaaravee. ¹⁴ Fai a aiyara nnaasu yaata utuee i seenaiya i yaatarivaara i ausaivo kapikaraikio i nnannateeraivo i aakiaivaki vainainnaata sa ai mannaka tiee kua kutaivaara unnakuavai kianee. ¹⁵ Vaidiivo itaama yaata utii ivo hama ngiau aapuvakidiri ti yaata utiravai yaata utivai. Mmatayaa diaiya yaata utiravai yaata utivai. Hama Mmannaasa Yoketaivakidiri tii aataruvai. Mmagia maisaivaakidiri nniin aataruvai. ¹⁶ Fai gioonna kiaapu vooovono ari seenaivo inna yaatarivaara inna nnannateeno ariiyara nnaasu yaata utino fai mmuakiaa rapira buaaru tira mmuakiaa maisa aataruuyauvo innaki vainaravai. ¹⁷ Tinni yoketaivo ngiau aapuvakidiri tiivaa vaidiivo ivaa varoo aataru yoketaivau nuainno varioo tirooma ausa nuufa tasipama varioo ari seenaiyara yama yamainno iyara yoketaivai. Ivo iyara kaayauma boo tioo mmoori yoketaivaa nnaasu iivai. Ivo kua kutaa tioo hama vo vaidivaara yoketaavee tioo vo vaidivaara maisavee tiivai. ¹⁸ Itaama iikiaa vaidiyya tirooma ausa nuufa tasipama variaavo iya iikiaa aataruuvo mmuakiaa gioonna kiaapuuyaki vioo suvuaivai. Vioo suvuaikai iya mmuakiaaya yoketaama safuuma variaavai.

4

Sa mmatayaa diaa mminnaiyauvaara nnaasu

yaata utuatee

¹ Ngiingiiita ngiingiiita buaaru tida rapira aataruuyauvo deedaadiri nniinnee? Ngii mmammaiyauvo ngii iikiataira aataruuyauvo ngii aakiaana vaiyauvakidiri nniivai. Itaama iikiaa aataruuyauvo ngii aakiaiyauvaki nnammutuannammutuuaakiaaya vari-aavai. ² Ngia mminnaiyauvaa taavo ngii varaataikiai hama varaiyauvaara ngia vaidiyya ruputuani putuaavai. Ngia mminnaiyauvaara yaagueeqama mmuduuya rida hama varaiyauvaara ngia buaaru tida rapuaavai. Ngia mminnaiyauvaara hama Anutuugaata yaparakiaiyauvaaraida hama ngia varaavai. ³ Ngia inna yaparaira suaivaki ngii yaata utiraiyauvo koonnama vaivaara ngia yaparakiaiyauvaa hama varaavai. Ngia ngiingi-iyara nnaasu yaata utida ngii mmammaiyauvo iikiatairaiyauvaa iikio ngii yoketaaki-aiveeraiyauvaara ngia yaparakiaiyauvaa hama varaavai.

⁴ Ngia sabi mmuara heeraiya roosiima Anutuugaa pikiada vo aataruvau viraiyaso, vaa ngia taavai. Gioonna kiaapu voovono mmatayaa iira aataruuvaa iino inna seena tuanaavai roosiima vaino too hama innaki Anutuugaara mmuduuya riraivootainara-vaivee. Ivo mmatayaa iira aataruuvaa mmuduuya ruaiivo inna Anutuugaa nnam-mutuaavai varivai. ⁵ Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Anutuugo ti aakiaivaki yapa kiai Mmanasaiivoonoo ti haitatuunai ta innara nnaasu yaata utateeraivaara tiyara itaama iivaivee. Anutuugaa kuaivo itaa kua tiivaara ngia yaata utida ivaara mmanna kuavaveeda kiaanee? Ai hameetavee. Kutaa kuavai. ⁶ Anutuugo kati tiyara yoketaama yaata utira yaagueeqaivaa ti mmiivoonoo ti aakiaana ti varaataiyauvaa yaataraivai. Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu ngiariiyara mannaka kiaiyya Anutuugo too iyara ooqoo tiivai. Gioonna kiaapu vooya adida varida hama ngiariiyara mannaka tiraiya Anutuugo kati iyara yoketaama yaata utivaivee. Anutuugaa kuaivo itaa kua tiivai.

⁷ Ivaara Anutuugaa kuaivaa rikiada adida varida inna mmemmaana variatee. Mmagia maisa Sataangaa ooqoo tida titakio ngii pikioo ngieera kuaivee. ⁸ Ngia Anutuugaa vaini vikio ivo ngii vainima nninaravai. Ngia mminnamminnaa maisaiyauvaa va-reeraiyaso, ngia ngiingii aakiaiyauvaara yaata utida ngiingii yaakuuyauvaa fini kiatee. Ngia huobavainna unnakua nnaamuruuyaso, ngiingii aakiaiyauvaa yoketaama kiada variatee. ⁹ Sa ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaara rataatee. Pikiaatee. Ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaara sirigakiaivaa pikiada adida variatee. ¹⁰ Ngieenoo Anutuugaa avuuvau adida varikio fai ivo ngii nnutuuyauvaa ngiau aapu yapaanaravai.

Sa ngiingiiiki ngiingiiiki kuminayaa kuaivaa yapaatee

¹¹ Ni seenayaso, sa ngiingiiyara ngiingiiyara koonnama kua kiatee. Gioonna kiaapu voovono ari seena voovaara koonnama kua tioo kua pinaivaa innaki yapaivoonoo hama innaki nnaasu yapaivai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaaraatama koonnama kua tioo ivakiaatama kua pinaivaa yapaivai. Mo fai a Anutuugo mmaanna tuu kuaivaara kua pinaivaara dira vaidivai variee hama ivaa rikiee iirama kiese fai a mmanna vaidikuaano kua pinaivaara nnaasu yaata utuee dinaravai. ¹² Anutuugo ari mmuaavoono mmaanna tuu kuaivaa ti kiai ti mmiravai. Ivoono kua pinaivaara dira vaidivai varivai. Ivoono nnaasu ngii vitoo yoketaivau yapaanaree tioo fai aikiooma ngii vitoo yoketaivau yapaanaravai. Fai ngii ruputu taikaanaree tioo fai aikiooma ngii ruputu taikaanaravai. Mo a kua pinaivaa i seena vaidi voovaaki yapaannaikua mo a giononnee?

Hama ta titi mannaka kiaravai

¹³ Ni kuaivaa rikiaatee. Ngia kiaanoo: Makeennee turau ta vidada oto pinaa yoosinna iqiiivakinnee vara voovaki varida mmuaa nuanu mmoori varadada irisai sikau pinaiyau-vaara varaaravaivee. ¹⁴ Mo ngia itaa kua kiaiyya turau hama ngiengie variaaraivaa taanoo. Ngii variraivo dataamainoo vainnee? Namaivo yuunnaivaa tasipama kiisa suai vainno ivaudiri vioo akiaraama raubiriineema ngia variaano. ¹⁵ Ngii kiatai kuaivaa kiaree kiaa ataa kua kiatee: Fai Udaangaivoonoo ari yaata utiivaugiataama ti tinai fai ta varida iqii mmoori ivaanee vara aqaa mmoori aavaa iikiaravaivee, kiatee. ¹⁶ Makee ngia yoke kiaa aruoo varida ngiingiiyara mannaka kiaanoo. Ngia itaama ngiingii mannaka kuaivo koonnainoo. ¹⁷ Ivaara gioonna kiaapu voovono yoketai aataruuvo ariiki vaivaa iikiataama vaikioonnaata hama iivaara ivo mminnamminnaa maisaivaa varavai.

5

Vaidi kaayau hoonahaana suvuairaiya tuqinnama variatee

¹ Ngia gioonna kiaapu kaayau hoonahaana suvuairaiyaso, tuqinnama yaata utateee. Pinaa ari vookarai mmuaararaiyauvo ngiisii nninaraiyauvaara yaata utida ratada varida ausa mmuaarareera tasipama variatee. ² Ngii hoonaiyauvo vaa uudaivaivee. Ngii uyira rairaiyauvaa vaa kegenaiya hatoka nnaa kiaavaivee. ³ Ngii sikau goora sirivuuyauvaa vaa kaakannaikio iyauvo maisaiyauvaivee. Ii kaakannai ivo ngia variaivaudiri mmataama

kioo vaivaara ngia koonnama variaivo kooyaa vainoo. Ivoono ngii mmammayauvaa iino ikia taivai roosiinaravai. Aa nnaagiai suai aayauvaki Anutuugo ti yaparainara suaivo vainima vaivaki ngia kaayau hoonahaanaiyauvaa rupi nuunama yapa kiaaavee. ⁴Tuqinnama rikiaatee. Mmoori vareera ngiaammuauya ngii mmooriyauvakidiri yeenna iira too apuuyauvaa rutakaiya hama ngia tuqinnama irisai sikauyauvaa iya mmiaavai. Ii sikau iyauvoono ngia tomedama iikiai yauvaa aavaa kooyaa ti vitainoo. Yeenna iira too apuuyauvaa rutakaiya ngia iya unnakua kiaivaara pinaama kiaavo Udaanga Anutuugo yaagueeqama variraivoono vaa rikiaivaivee. ⁵ Ngia mmuakiaa suai mmatayaa varida yoketa yoketai mminnaiyauvaa varada ngiingiiyara sirigaida variaavai. Puaravaa viri-aavo nneeravaata vaivaa roosiima ngia variaivo itaama vaikio ngii putira suaivo aavaa nninoo. ⁶ Ngia vaidi vooya kati safuuma variaiyaki kua pinaivaa iyaki yapa kiada iya ruputu kiaani putuaavai. Iya hama oqoo tida rammammeeyairama kiada putuaavai.

Yaagueeqama kiada ngiingii seenaiyara yaaku varaatee

⁷ Ni seenayaso, itaama vainainnaata mmannammanna yaagueeqararama kiada varia rada vidaa Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinara suaivaki taikaanaravai. Vaa ngia taavai. Mmoori koova ari yeennaiyauvaa hau utu kioo yoketaama kaanaivo vainaraivaara yaagueeqama varia roo faannama roo kuaivai. Ivo vati tauraivaaraata nnaagiaivaaraatama itaama varia roo faannama roo kuaivai. ⁸ Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinaraivo vainima nninaraivaara ngieetaatama itaama yaagueeqararama kiada varia rada vida varida innara faannakiatee.

⁹ Ni seenayaso, Anutuugo ngii kuaivaa rikioo kua pinaivaki ngii yaparaivoo kiaa sa ngiingiiyara ngiingiiyara nnannateeda nunuraanuraikiatee. Ngii yaparainara suaivo aavaa vainima ngiisi nninoo. ¹⁰ Ni seenayaso, forofetaiya Udaanga Anutuuga kuaivaa kiaa kookieema kiada tiraiyara tuqinnama yaata utuatee. Vaidiyya maisa mmooriivaa iya mmuduu iya mmamma nniitaroovaa varadaata mmannammanna yaagueeqama nnaasu variravai. Ivaara yaata utida mmannammanna yaagueeqama nnaasu variatee. ¹¹ Iya mmannammanna yaagueeqama itaama varuuvaara ta iyara sirigaida variaayavee kiaunnavai. Nnaaruaa vaidi Yoopo varuduu pinaa mmuaararoovo innasi nnuduu rikioonnaata ivo mmannammanna yaagueeqama nnaasu varuuvaara vaa ngia rikiaavai. Udaanga Anutuugo nnaagiai inna tuqinnoovaraatama vaa ngia rikiaavai. Udaanga Anutuugo mmatayaa variaiyara pinaama boo tioo iyara tuqinneeraivo innaki suvuavai.

¹² Ni seenayaso, aa na tinara kua aavo mmuakiaa kuavai yaataravai. Ivaara tuqinnama yaata utida rikiaatee. Ngia kua kutaivaa tida sa sabi kua sabi kuaivaa kua kiaa yeena rairavaa tasipama kiatee. Sa ngiingii kuaivaa kiaa yeena rairavaa ngiau aapuuvaa nnutuuvaa tasipama kiatee. Sa ngiingii kuaivaa kiaa yeena rairavaa mmataivaa nnutuuvaa tasipama kiatee. Sa ngiingii kuaivaa kiaa yeena rairavaa ari vo kua vo kuaiyauvaa tasipama kiatee. Yapooma Anutuugo ivaara ngii yaparainno irisai maisaivaa sa ngii miaiveeraivaara ngia ee-oo tira suaivaki kutaa tuanaa ee-oo nnaasu kiatee. Ngia hamavee tira suaivaki kutaa tuanaa hamavee nnaasu kiatee.

¹³ Ngiikidiri ngii seena voovai mmuaararavaa varainnee? Inna aikioo, ivo Anutuugaara yaaku varaivee. Mo ngiikidiri ngii seena voovai sirigainnonnee? Inna aikioo, ivo kuaru tioo Anutuugaata kua yoketaivaa kiaivee. ¹⁴ Mo ngiikidiri ngii seena voovai nniitarainnee? Inna aikioo, ivo vaa ausa hanigieeraiya kieeta vaidiyyara aayanna kiaivee. Aayanna tinai nnida innara yaaku varada Udaanga Anutuugaara yaata utida nnammarivaa innayaa tusaateeraivaara iyara aayanna kiaivee. ¹⁵ Iya itaama yaaku varada Udaanga Anutuugaara kutaavaivee tikio fai nniitaraivo pikiano ivo kati hara kioo varinaravai. Fai Udaanga Anutuugoonna inna tuqinnano inna nniitaraivo pikiano ivo kati hara kioo varinaravai. Fai inna mminnamminnaa maisaivo innaki vaino too fai kati Anutuugo rugaanaravai. ¹⁶ Itaama vainai ngiingiiita ngiingiiita ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa kiaa kookieema kiada ngiingiiyara ngiingiiyara yaaku varaatee. Anutuugo ngii nniitaraiyauvaa tuqinnaanarivaara itaama nnaasu iikiatee. Vaidi voovoono safuuma variivoono yaaku varano fai kaanaa ari vookaraivo vainaravai. ¹⁷ Irayaava ti roosiira vaidivai variravai. Varioo ivo yaagueeqama yaaku varoo tunoo: Sa vatiivo ruavee, tuduu rikioo taaravooma nuanu taika kiooduu vo nuanuvai kuraaga yaaku saivai sainaidiri mmuaa kuraagavai hama vatiivo riravai. ¹⁸ Nnaagiai ivo kava yaaku varoo tunoo: Vatiivo ruavee, tuduu rikioo vatiivo mmataivau ruduu yeennaiyauvo uriravai.

¹⁹ Ni seenayaso, fai ngiikidiri gioonna kiaapu voovoono kua kutaa aataruuvaidiri fan-niima voodaa vino too fai gioonna kiaapu voovoono kava inna vitoo yoketaa aataruuvau yapaanarivaara ²⁰ aa kua aavaa tuqinnama rikiaatee. Fai gioonna kiaapu voovoono gioonna kiaapu voovai mminnamminnaa maisa varaivaa ivo ii aataru konnaivakidiri kava inna vitoo yoketaa aataruuvau yapa kino fai inna aakiaivaki varii vaidi kaanaivo

hama putinaravai. Ivo itaama iivaara Anutuuqo kaayau mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravaivee.

Petooroosoono aa tauraa yanaa aavaa fafaara reeravai

Aa tauraa yanaa aavaa Petooroosoono Anutuuoqo ariinnee kiaa mmataama kioo gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya Asiaa mmataivau vida raubiriima kiooyani Petoorooso fafaara reeravai. Aa yanaa aavaa roo oyaivo ataama vaivai. Petoorooso gioonna kiaapuuyaata yamayamaa kuaivaa tioo Yisuunnara kutaavaivee kiaivaara mmuaararaiyauvo iyasi nni-naraiyauvaara iya kiaa mmiravai. Ivo iya tunoo: Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaata ivo putuuvo diitoo Anutuuaqasi vuuvo kava tiinaraivaara faannakiateeraivaaraatama fafaara reeravaivee.

¹ Na Petoorooso Yisuu Kirisiinna kua varee nuaira aposoroo vaidivoono aa kua aavaa fafaarakiaunoo.

Anutuuoqo mmataama kioo gioonna kiaapuuya ngiari vooipinnaiya mmataivau vida raubiriida variyaiyani na aa kua aavaa kiauko fafaarainoo. Na Podoo ivakiraatama Garatiaa ivakiraata Kapatokiaa ivakiraatama Asiaa ivakiraata Bituniaa ivakiraatama aa kua aavaa kiauko fafaarainoo. ² Ti Koova Anutuuoqo tauraa ngiiyara yaata utuoo ariinnee kiaa ngii mmataama kieeravai. Mmataama kiooduu inna Mmannaasaivo ngi-iiki varuduu ngia innani yoketaa tuanaaya variravai. Ngia Yisuu Kirisiinna kuaivaa rikiada iikiaraiivaaraatama ivo ari kiauvaadiri ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraiivaaraatama Anutuuoqo ariinnee kiaa ngii mmataama kieeravai.

Ivo kati ngiiyara yoketaama yaata utuoo ari ausa nuufaiavaa ngii mino pinaavai nnaasu vakiaiveeraivaara na yaata utuaunoo.

Ta tupatupaa variraivaara faannaida variaunnaanoo

³ Anutuuoqo ti Udaanga Yisuu Kirisiinna Koovavee. Kii ta innara yoketaavee kiaravee. Iva Yisuu Kirisiinna tuduu putuuvakidiri diitooaaraida aanna makee ta karaasa variraivaa varaunnaanoo. Ivo tiyara pinaama boo tuuvaara itaama iiravai. Ta ivaaraida aanna makee tupatupaa variraivaara faannaida variaunnaanoo. ⁴ Anutuuoqoono ari gioonna kiaapuuyani varira yoketaa ari vookaraiyauvaa vaa teerama yapa kiaivaaraida ta faannaida variaunnaanoo. Iva ngiau aapu tiini teerama yapa kiaiyauvo hama tatokoo raubiriinno hama asannainno maisavai. ⁵ Ngia Anutuuaqara kutaavaivee kiaavo too ivo ari yaagueeqaivaadiri ngii hanuaa kiaiikiai ngia yoketaama varia rada vidaa teekio fai yoketaama variraivo kooyaa vaino rikioo ivo ngii vitoo ivau ngii yapaanaravai. Vaa ivo yoketaama variraivaa ngiinni teerama kiaivo fai suai nnaagiai ngiau mmata taikeera suaiavai fai kooyaa vainaravaivee.

⁶ Ivaaraida sirigaida variatee. Fai mmuaararaiivo ngiisi vainai sa ivaara yaata utuatee. Mo vara ngiisi vainarannee? Vara hama ngiisi vainarannee? Fai vainno kiisa suai nnaasu fai mmuaararai ari vookara ari vookaraiyauvo ngiisi vainai teedaata sirigaida variatee. ⁷ Ngia Anutuuaqara yaagueeqama kutaavaivee kiaivaa kaanaa yoketaivo kooyaa vakiaiveeraivaara mmuaararaiivo ngiisi vainaravai. Mmatayaa diaa vaidiiaa sikau mmannaammannai gooraiyauvaara kaayauma mmuduuya ruaiyauvo aikiooma fai raubiriinno taikaanaravai. Ngia Anutuuaqara kutaavaivee kiaivoono pinaa yoketaavai vainno gooraiavaa yaataraiavaivee. Vaidiiaa gooraiavaa varada ikiyaa kiaavo too ikiavo taikio too goora tuanaivo rupi nuunama vaineema mmoori mmuaararaiivo ikia roosiima ngiisi nninai teedaata ngia mmannammanna Anutuuaqara kutaavaivee kiaa kiada fai yoketaama variaaravai. Ngia itaama iikiokio Anutuuoqo tino Yisuu Kirisiiva kooyaa tiinara suaiavai Anutuuoqo ngiiyara yoketaavaivee tioo ngii nnutuuyauvaa ngiau aapu yapa kinai ngia yoketaama ari vookaraama variaaravai. ⁸ Ngia hama ngiingii avuuyauvaadiri Yisuu Kirisiinna teerama kiada ngia kati innara mmuduuya ruanaanoo. Ngia aanna makee hama inna taivaara hama yaata utiraida innara kutaavaivee kiaanoo. Ivaaraida ngii ausa mmuduuyaiyauvo pinaama ari vookaraama yoketaikiai sirigakiaavai. Ngia itaama sirigakiaivaara hama ngia ivaara kua kiaaravootainoo. ⁹ Ngia itaama Anutuuaqara kutaavaivee kiaivaara ivo irisaivaa ngii vitoo yoketaivau ngii yapa kiaivo ngiisi vainoo.

¹⁰ Anutuuoqo ngii vitoo yoketaivau yapaanaraiivaara nnaaruua vaidi forofetaiya inna yanaivau tuqinnama buaidada teeda ivaara ngiari yapara ngiari yaparairavai. Anutuuoqo kati yoketaama variraivaa ngii minaraivaara iya kiaa kookieeravai. ¹¹ Yisuu Kirisiinna Mmannaasaivo iyaki varuuvoono nnaagiai vainara suaiavaara iya kiaa mmiravai. Yisuu Kirisiiva mmamma nniitaraivaa varoo nnaagiai Anutuuaqaa tasipama yoketaama ari vookaraama varinaraiivaara iya kiaa mmiravai. Kiaa mmudu rikiada ii kua ivaara yanaivau buaidada teeda ivaara ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Fai ivo dairaa suai

iinarannee? Dataama ii suai ivo nninarannee? tiravai. ¹² Ii kua kutaa iyauvaa aanna makee ngia rikiaa aayauvaa nnaaruaa vardi forofetaiya tiravai. Iya ii kua iyauvaa tuu suaivaki hama ngiariiyara tiravai. Iya nnaagiai ngia variaya ngiini iikiaaraivaara Anutuuoqo kooyaa iya kiaa mmiravai. Mmannasa Yoketaivaa titooduu ngiau aapuuvakidiri tuuvoono yaagueeqaivaa vardi vooya mmuduu ii kua kutaa iyauvaa Anutuuoqaa mmayaaya yoketaivakidiri ngii giaa ngii muduu rikioovaa aanna makee vaa ngia arinaima teeda rikiaanoo. Aangeraiya iyauvaa arinaima teeda rikiaaree kiaa iidada hama arinaima teeda rikiaavai.

Yoketaa tuanaaya variateeraivaara Petorooso tiravai

¹³ Itaama vaikiavai vaidiyya mmoori varaaraivaara teerataarakiaaneema ngiingii yaata vaatinniiyauvaki teerataarama kiaatee. Ngiingii variraivaara tuqinnama haitatuuma teeda rikiaa kiada variatee. Yisuu Kirisiiva kooyaa tiinara suaivaki Anutuuoqo kati yoke-taama variraivaa ngii minaraivaara tuqinnama yaata utida faannakiatee. ¹⁴ Nnaakaraiya ngiari kaano kooya kuaivaa rikiaada iikiaaneema Anutuuoqaa kuaivaa rikiaada iikiatee. Ngia homo kumimakaida variaa suaivaki maisai aataruuyauvaa ngii iikiataikiavai vaa ngia iikiyaiyauvaa sa kava iikiatee. ¹⁵ Sa itaama iirama kiada Anutuuoqo ngii maavee tiraivo yoketaa tuanaavai varineema ngieeta yoketaama varida ngiengie iikiaa aataru mmuakiaayauvai yoketaama nnaasu iikiatee. ¹⁶ Anutuuoqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Na yoketaa tuanaavai variauvaara ngieetaatama yoketaa tuanaaya variatee, tiivaara mo ngieeta itaama iikiatee.

¹⁷ Anutuuoqoono mmuakiaa gioonna kiaapuuya ngiari iikiaa mmooriyauvaa irisaiyauvaa mmuaavai mmuaavai safuuma ngiari mminaravai. Ivaara ngia innara yaaku varada innara Napoo-o tiraiya aa suai mmatayaa variaara suai aavaki inna mmemmaana vida ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiatee. ¹⁸ Vaa ngia rikiaada taavai. Ngii giokii-aiya mmatayaa diaa aataru kuminaiyauvaa ngii vitauyauvaa ngia iikiaarainnoo kiaa Anutuuoqo vaa ngii yookaama kioo ngii viteeravai. Ivo hama taikaanara mmatayaa diaa mminnaa sikau gooraivaannee vara sikau sirivuaivaa roosuuvaa ngii yookaama kioo ngii viteeravai. ¹⁹ Ivo Yisuu Kirisiinna kiau yoketaa ari vookarauvaadiri ngii yookaama kioo ngii viteeravai. Gioonna kiaapuuya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvo iya rummua apu kiooyauvaara puara sipisiipa nnaakara yoketaivaa ruputu kiooduu kiauvo tuuneema Yisuunna kiauvo tiiravai. ²⁰ Nnaaru hama ngiau mmata uu suaivaki Anutuuoqo Yisuu Kirisiinna mmataama kioo aa nnaagiai suai aavaki ngiinyaroo tioo titooduu kooyaa tiiravai. ²¹ Anutuuoqo ivo putuuvakidiri inna vitoo ari tasipama yapa kiooduu yoketaama ari vookaraama variravai. Ivaara ngia Anutuuoqaa mmannammanna kutaavaivee tida ivo ngii tuqinnaanaraivaara faannada variaavai.

²² Vaa ngia Anutuuoqaa kua kutaivaa rikiaada uuvaara ngii variraiyauvo yoketaayauvai vainoo. Yoketaayauvai vaivaara ngia ngii seena vaa ausa hanigiai yara kutaa tuanaa mmuduuya ruaavai. Ivaaraida ngiingiiyara ngiingiiyara tuqinnama yaagueeqama mmuduuya ruatee. ²³ Ngia Anutuuoqaa kua kutaivo tupatupaa vaivaa rikiaada hanigiada nnaakara meedi karaasa mmatakiyaiya roosiima variaanoo. Ngii kaano kooya putu-aaraiyaano hama kava ngii mmataavai. Anutuuoqaa kua kutaivo hama taikaanaraiivoono kava ngii mmataivai. ²⁴ Aa kua aavaara Anutuuoqaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Mmuakiaa mmatayaa diaiya
iya ikiauvaa roosiima variaavai.
Iya mmatayaa iira aataruuyauvo
maura pairaivaa roosiima vaivai.
Ikiauvo aasannaikio
maura pairaivo tasisieenno tuoo kuaivai.

²⁵ Udaanga Anutuuoqaa kuaivo hama itaama vaivai.

Ari tupatupaa nnaasu vaivaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. Ii kua ivo inna Anutuuoqaa mmayaaya yoketaivoovee. Vaidiyya vaa ivaa kooyaa kiaa kookieema ngii giaa ngii miaavaivee.

2

Anutuuoqo Yisuunna sikau roosiivaa mmataama

kioovaara ta tupatupaa variraivaa varaunnava

¹ Ivaaraida ngiiki vai mminnamminnaa maisa mmuakiaayauvai pikiaatee. Unnakua tira aataru mmuakiaayauvai pikiaatee. Haumaki maisa mmooriivaa iida kooyaa yoke kiaa kiada yoketaa mmooriivaa iikiaa aataruuvaa pikiaatee. Ngii seenaiya ngii yaataraiivaara ngii nnannateera aataruuvataama ngii seenaiyaaadiri ngiengieenoo koonnama yaata utida unnakua tira kua aataruuvataama pikiaatee. ² Ngia nnaakara meedi ikiataa

mmatakiaiyi roosiima varida iya nnaammara rataaneema ngia Anutuuga kua safu tuanaivaara ratada varida nnaamma nneerayaama nnaatee. Ivaa nneedada yokeekio Anutuugo ngii vitoo aataru yoketaivau yapaanaraivaara ivaa nneedada yokeekiatee. ³ Ngii Udaanga Yisuu Kirisiiva ngii tuqinnaivaa vaa ngia arinaima rikiada taivaara itaama iikiatee.

⁴ Ivaaraida innasi nnida variatee. Nnaaru nnau heekeera vaidiiaano yoketaa sikau voovai haitatuuma teeda maisainoo kiaa kiada kagaari kiooduu vaidi voovoono haitatuuma too yoketaavaivee kiaa kioo vareeravai. Ivaa roosiima ii sikau ivo Yisuunnara mmataama kiaikio ivo ari vookaraivoono tupatupaa hara kioo varinoo. Vaidiia inna teeda maisavaivee kiaa kiada kagaari kiooduu Anutuugoono yoketaavaivee kiaa kioo viteeravai. ⁵ Vaidiia sikauyauvaa varada nnauvaa heekoneema ngia vaa Mmannaasivo ngiiki variya Anutuugoono ngii vitoo ari Mmannaasivo varira nnauvaa heekaanaravai. Heeka kinai ngia nnaaruaa vaidiia Anutuugaara kati puara hudooya roosiima gioonna kiaapu yoketaa tuanaaya varida ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmida yiaaaravee. Yisuu Kirisiiva ngiyyara kati putuuvaa ngia ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuuga mmuuyauvaa ivo too fai yoketaavaivee tinaravai. ⁶ Ivaara Anutuuga kua fafaarivo vainno tinoo:

Taatee. Na yoketaa sikauvaa
niniiniee kiaa mmataama kiese
ivaadiri ipunnaivaki harataa kiese
nnau yaagueeqaivaa
yoosinna Sioona ivaki heeka kiau vai.
Gioonna kiaapu voovoono
vaidiivo sikau yoketaivaa roosiivaa
kuaivaa arinaima rikioo
innara kutaavaivee tiivo
fai hama inna mmamma maisainaravaivee.

Kua fafaarivoono itaa kua tiivai. ⁷ Vaa ngia ausa hanigieeraiya ii sikau ivaara yoketaa ari vookaraivaivee kiaanoo. Hama ausa hanigieeraiya hama itaa kua kuaivai. Kua fafaara voovai vainno ivaara tinoo:

Vaidiia ii sikau ivaara
maisikaivaivee kiaa kiada kagaari kioovo
nnaagiai nnau ipunnaivaki
ari vookaraama yaagueeqama vainoo, tiivai.

⁸ Kua fafaara voovai vainno ivaara tinoo:

Ii sikau ivo vaidiia mmaara vai sikauvai.
Fai ivaadiri iya haruruaaravai.
Iya haruruateera iya mmaara sikauvai vainoo, tiivai.

Iya inna kuaivaa rikiadaata yaatara kiada hama iikiivaara haruruaavai. Iya itaama iikiaraivaa vaa Anutuugo tauraa too aikioovaivee tiravai.

⁹ Itaama vaikiainnaata ngieenoo Anutuugo ngii mmataama kiai gioonna kiaapuya variaano. Nnaaruaa vaidiia Anutuuga nnauvaki mmoori varooya roosiima ngia ngii kieetaivaa Anutuuga mmooiivaa nnaasu iida varida variaano. Ngia Anutuuga gioonna kiaapu yoketaa tuanaaya innaniya nuunama variaano. Anutuugo yoketaa ari vookaraa mmooiivaa uuvaa ngia kooyaa gioonna kiaapuuya vitaakiateeraivaara ivo ngii mmataama kieeravai. Vaa ivo upisiivakidiri ngii maavee kiaa ngii vitoo ari mmeekia ari vookaravaki ngii yapa kieeravai. ¹⁰ Tauraa ngia hama Anutuuga gioonna kiaapuya variravai. Aanna makee vaa ngia inna gioonna kiaapu tuanaaya variaano. Ivo ngiyyara kati boo tiraivaa tauraa ngia hama rikieeraida aanna makee vaa ngia arinaima rikiada hanigiada yoketaama variaano.

Ta Anutuuga mmooi vareeraiya variaunnaano

¹¹ Ni seena na ngiyyara mmuduuya ruuayaso, ngia mmataivau varida hama mmaayootaiya roosiima variaano. Ngia ngiari voopinaiya vo yoosinnaiyauvaki nuaida varida variraiya roosiimaida variaano. Ivaara na yamaa kua yamaa kua ngii gaa ngii miee kuaunoo. Ngii mmammaiyauvo iikiatai aataruuyauvaara ngii iikiatee tinai sa iikiatee. Fai ngia iikio itai aataruuyauvoono vaidi kaanaivaata rapinaravai. ¹² Ngia hama ausa hanigieeraiya tasipama safuuma varida mmooi yoketaivaa iikiatee. Fai ngia itaikiai iya kua pinaa vooyavai ngiiki kuminayaa yapaaree kiaa kiada teekiai vaa ngia yoketaa mmooi ari vookaraivaa iikiavaa taaravai. Fai yapooma Yisuu Kirisiiva kava tiinara suaviki mmooi yoketaivaa ngia iikiaani taivaara iya Anutuugaara kua yoketaivaa kiateeraivaara iya tasipama safuuma varida mmooi yoketaivaa iikiatee.

¹³ Ngia Udaanga Yisuu Kirisiinnaroo tida ngiingii kieeta mmatayaa diaiyara ti kiee-tayavee kiaa kiada iya mmemmaana vida iya kiaa mmooriyauvaa iikiatee. Ngii kieeta nnoonna nnutu ruaivaa kuaivaa rikiada ¹⁴ kiisa kiisa kieeta vaidi ivo yapa kaiiya kuaiyauvaatama rikiaatee. Iya maisa mmooriivaa iikiyaiya irisai maisaivaa mmida safu mmooriivaa iikiyaiyara kua yoketaivaa kiaa mmiaaraivaara ngiari kieeta nnoonnaivo iya yapeeravai. ¹⁵ Vaidi kumimakaiya koonnama yaata utida sabi kua kiaiavaa pikiaateeraivaara ngia mmoori yoketaivaa iida ivaadiri iya kiaa kuaivaa atau ruatee. Ngia itaama iikiava aataruuvo inna Anutuuga yaata tinnivau vai aataruvai iikiavai. ¹⁶ Ngia mmamma dummukiara kati yoketaama variaivaa roosiima hara kiada variatee. Ngia itaama varida kava mminnamminnaa maisaivaa varaivaara yaata utida kiaanoo; Ta mmamma dummukiara yoketaama variaunnaivoono ii aataru iva fa rummua apinar-avaivee, kiaa aataru iva sa iikiatee. Ngia vaidiivo sikaunnaadiri yookaama kioo viteera gioonna kiaapuuya roosiima Anutuuga mmoori vareera gioonna kiaapuya hara kiada variatee. ¹⁷ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya avaiyauvaa rikiada iyara yoketaayavee kiatee. Ngiingii seena vaa ausa hanigieeraiyara mmuduuya ruatee. Anutuuga mmemmaana vida inna kuaivaa rikiaatee. Ngii kieeta nnoonna mmatayaa variivaa avaiavaa rikiada innara yoketaavee kiatee.

Yisuu Kirisiiva mmamma nniitaroovaa varoneema

teeta varaavee

¹⁸ Ngia sikaunnaadiri yookaama kiada viteera gioonna kiaapuuya ngia tuqinnama ngii haitatuuraya kuaiyauvaa rikiada iikiatee. Iya kua mmuakiaayauvai sa pikiaatee. Sa yoketaama ngii haitatuunno ngii tuqinnai vaidiivaa kuaivaa nnaasu rikiada iikiatee. Vaidi avaikarivo ngii haitatuuraivaa kuaivaata rikiada iikiatee. ¹⁹ Mo fai ngia Anutuugo yaata utiivaugiatama yaata utuaivaa iya mmamma nniitaroovaa kuminayaa ngii miaivaa varada mmannammanna yaagueeqama varikio fai Anutuugo ngiiyara yoketaayavee tinaravai. ²⁰ Ngia mmoori maisaivaa iikiaani iya ngii ruputuani rikiadaata yaagueeqama varida ngia mmamma nniitaraivaa varaivaara gioono ngiiyara kua yoketaivaa tinarannee? Ai hamavee. Ngia mmoori yoketaivaa varaani iya ngii ruputuani rikiadaata yaagueeqama varida ngia mmamma nniitaraivaa kuminayaa varaivaara fai Anutuugo ngiiyara yoketainaravai.

²¹ Gioonna kiaapuuya mmoori maisaivaa ngii mikiai rikiadaata yoketaama varia-teeraivaara Anutuugo ngii maavee tiravai. Ngia innanikaraama iikiateeraivaara Yisuu Kirisiiva ariinoo kati ngiiyara mmamma nniitaroovaa varoo ari aataruuvaa ngii vita vitairavai. ²² Ivoono hama mminnamminnaa maisaivaa varoo hama unnakua tuduu gioonna kiaapuuya rikieeravai. ²³ Iya kua maisaivaa inna tuduu rikioo hama ivo sai kua maisaivaa tiravai. Iya mmamma nniitaroovaa inna mmuduuo rikioo hama ivo mmamma nniitaroovaa irisavaa iya mminnaraivaara kua tiravai. Hameetavee. Ivo Anutuugaara yaata utuoo tunoo: Fai kua pinaivaara diravoono niiyara kua tioo safuuma radudaanaravee, kiaa kioo faannairavai. ²⁴ Yisuu Kirisiiva ariinoo ti mminnamminnaa maisaiyauvaa varooduu inna mmammaivau kaayau ti mminnamminnaa maisaiyauvo suvuu kiooduu yatari sagaivau putiravai. Vaidi putiraiya hama mminnamminnaa maisa vareerayaama ta titi mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiaada hama kava vareeraida ta safuuma variaaraivaara ivo yatari sagaivau putiravai. Vaidiyya inna mmammaivau ruputuduu uudaiyauvo vainno maafauvaara ti mminnamminnaa maisaiyauvo taikooduu ta yoketaama variraivaa vareeravai. ²⁵ Puara sipisiipaiya kumimakama rada raubiriima kiooneema itaama ngia tauraa variravai. Aanna makee ngia kava vara ranada ngii Haitatuuraivo ngii vaidi kaanaiyauvaa Vara Hiri Diivaasi ngiaavai.

3

Petorooso nnaata vaati vareera aataruuvaa tiravai

¹ Ngia gioonnaiya ngiingii vaatiya kuaivaa rikiada iya mmemmaana kuatee. Mo ngii vaati vooya hama Anutuugaara kutaavee kaiya ngia safuuma variaivaa teeda ngiari ausaiyauvaa hanigiaateeraivaara iya kuaivaa rikiada iya mmemmaana kuatee. Fai ngia hama ivaara kua tiraida kati safuuma variaivaa iya iva teeda ngiari ausaiyauvaa hanigiaaravai. ² Fai ngia safuuma varida Anutuugaara yoketaikiai iya ngii teeda ngiari ausaiyauvaa hanigiaaravai. ³ Ngia sa kumina mmamma mmaanaivau funnukama kiada ivaara yaata utida ta yoketaayavee kiatee. Sa ngiingii kieeta yausiyaavuaa fiyama kiada goora mminnaiyauvaa rutaku kiada uyira raira yoketaiyauvaa uyu rau kiada iyauvaara sirigakiatee. ⁴ Sa ivaara yaata utirama kiada ngiingii aakiaa tuanaiyauvaara yaata utida yoketaama variatee. Ausa nuufaivaa tasipama tirooma varira aataruuvo ngiiiki vaivo inna yoketaa aataruvai. Fai hama taikaanaravai. Ii aataru ivo Anutuuga avuuvau

yoketaa ari vookaravai vaivai. ⁵ Nnaaru varuu gioonnaiya ii aataru ivaa iida yoketaaya variravai. Iya Anutuugaara yaagueeqaida iva kua kiaa teerama kioovaara faannaida itaama yoketaama variravai. Iya ngiari vaatiiya kuaivaa rikiada iya mmemmaana viravai. ⁶ Nnaaruaa gioonnaivo Saraava itaama variravai. Ivo ari vaati Aparahaamaa kuaivaa rikioo iinno innara tunoo: A ni haitatuuraikuavee, tiravai. Ngia hama vo mminnaavaara aatuurama kiada safuuma yoketaama variaya vaa ngia Saraanna raunnaapu tuanaaya variaanoo. ⁷ Mmuai karaama ngia vaidiyya ngiingii nnaataiya tasipama yoketaama variatee. Iya mmamma mmuyaiyauvo hama yaagueeqaivaara yaata utida iya kuaivaa rikiada iyara yoketaa aataruuvaa iikiatee. Anutuugo tupatupaa variraivaa kati ngiitaata iyaatama ngii miivaara yaata utida iya tasipama yoketaama variatee. Sa aataru voovoono ngii yaaku vareeraiyauvaa uuda rammuaiveeraivaara ngia itaama yoketaama variatee.

Ta yoketaa mmooriivaa iikiaunnaivaara mmamma nniitaraivaa varaunnavai

⁸ Aa nnaagiai kua aavaa rikiaatee. Ngia mmuakiaaya mmuaa yaatavai varada mmuaa ausavai varada variatee. Ngiingii kata vayaiyara mmuduuya ruaaneema ngia ngiingii-iyara ngiingiiyara mmuduuya ruatee. Ngiingiiyara yaata utida adida varida ngiingii-iyara ngiingiiyara tuqinnaatee. ⁹ Gioonna kiaapu vooya maisa aataruuvaa ngii iikiiai sa sai iikiatee. Iya kua maisaivaa ngii tikiiai sa kua maisaivaa sai kiatee. Sa itaama iirama kiada iya aataru maisaivaa ngii iikiyaiyara kua yoketaivaa sai kiatee. Anutuugo ngiiyara yoketaimai ngia yoketaama variateeraivaara ivo ngii maavee tiravai. Ivaara ngia sai kua yoketaivaa kiatee. ¹⁰ Ivaara Anutuugaa kua fafaarivo vainno tinoo:

Gioonna kiaapu voovoono sirigainno varioo
hokobama varinaree kiaa maisa kuaivaa pikioo
unnakua tiraivaa pikiavee.

¹¹ Maisa aataruuvaa mmooka hanigia mmioo
yoketaa aataruuvaa nnaasu iikiavee.
Ausa nuufa aataruuvaara puruoonnonno too
ivau nnaasu variaivee.

¹² Udaanga Anutuugoono safuuma variraiyara
haitatuunno varioo
iya yaaku vareeraivaa makemakee rikiaivaara
itaama variaivee.
Ivo maisa mmooriivaa iikiyaiyara
hama inna yoketaivaara itaama variaivee.

Kua fafaarivoono itaa kua tiivai.

¹³ Fai ngia safu aataruuvau mmannammanna purua rada vikio dee gioonna kiaapu voovoono mmoori maisaivaa ngii minarannee? Hameetavee. ¹⁴ Fai ngia safu aataruuvau kuaivaara gioonna kiaapuuya mmamma nniitareeraivaa ngii mikio fai Anutuugoono ngiiyara yoketainaravai. Iya mmoori maisaivaa ngii miaara iikiiai sa iyara aatuuda sa ngii ausaiyauvo mmuaararenai pinaama yaata utuatee. ¹⁵ Yisuu Kirisiinnara tuqinnama yaata utida innara kiatee: Ti Udaangaivovee, kiatee. Ngia Yisuunnara kutaavaivee kiaa kiada innara faannakiaivaara gioonna kiaapu voovoono ivaara ngii yaparainai mmuakiaa suai inna kua sai kiaraiyauvaa mmuaanaa ngiingii yaataiyauvaki teerama kiatee. ¹⁶ Fai ngia kuaiyauvaa sai kiaaree tida inna avuuvaki teeda vaida tirooma kiada kua kiatee. Ngia itaama iida ngii yaata utiraiyauvo yoketaayauvai nnaasu vainai variatee. Ngia Yisuu Kirisiinna nnaagiai nuairiaya ngia safuuma variaivaara gioonna kiaapu vooya ngi-iiyaadiri koonnama yaata utida unnakuaiavaa kiaa kiada ngiari kuaivaara iya mmamma maisakiaiveeraivaara itaama ngii yaata utiraiyauvo yoketaayauvai nnaasu vainai yoke- taama variatee. ¹⁷ Ngia mmoori yoketaivaa iikiaivaara mmamma mmuaararivaavaaraavai. Ngia mmoori maisaivaa iikiaivaara mmamma mmuaararivaavaaraavai. Fai Anutuugo ee-oo tinai ngia mmoori yoketaivaara mmamma mmuaararivaavaaraavai mmoori maisaivaara mmamma mmuaararivaavaaraavai yaataravai. ¹⁸ Yisuu Kirisiiva safuuma varuuvoono mmuaa suai nnaasu hama ngia safuuma variaya ngii mminnam- minnaa maisaiyauvaara putiravai. Ivo ti vitoo Anutuugaasi ti yapaanarivaara tiyara putiravai. Vaidiyya inna nnabaivaa rupu tu kiooduu Anutuugo tuduu vaidi kaanaivo kava diiteeravai. ¹⁹ Diitoo oro mmannasaiya oovi yosinnaivaki varuuyaatama ari kuaivaa kiaa mmiravai. ²⁰ Ii mmannasa iya nnaaru varuuya Anutuugaa avaiavaa hatokooya mman- nasayavee. Nnaaru Nuvuaava varuu suaiivaki iya Anutuugaa kuaivaa rikiadaata yaata- reeravai. Ii suai ivaki Nuvuaava nnooriyaa nuaira nnauvaa heekoo varuduu Anutuugo iya ausa hanigiaateeraivaara faannainno varududuu hama iya inna kuaivaa rikiada iira- vai. Gioonna kiaapu kiisakiangii yaaku saivai karasaidiri taaravooma nnooriyaa nuaira nnauvaki varuduu hama nnooriivo iya raputuduu rikiada iya ivaki yoketaama variravai.

²¹ Ii nnoori ivaa Anutuuoqo mmataama kioo nnoori vareeraivaara tiravai. Ii nnoori varaa ivaudiri Anutuuoqo ngii vitoo yoketaivau ngii yapaivai. Ii nnoori vareera aataru ivo ngii mmammaivaki kainaama vaivaa hama finivai. Ii aataru ivaudiri ngia ngiingii yaata utiraviki rikiaavo hama ngii mminnamminnaa maisaataivaara ngia Anutuuoqaa kua kutaivaa kiaavai. Yisuu Kirisiiva putuuvakidiri kava diitoovaara Anutuuoqo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kioo ngii vitoo yoketaivau yapaivai. ²² Vaa Yisuu Kirisiiva ngiau aapu vioo Anutuuoqaa yaaku yaadudainningiaa hara kioo varioo ngiau aapu mmuakiaa aangeraiyaraatama ngiari seena yaagueeqa kieetaya variayaraatama dino.

4

Gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya ari vookaraama variaavai

¹ Yisuu Kirisiiva ngiiyara mmamma nniitaroovaa varoovaara yaata utuatee. Ivo mmamma nniitaroovaa varoo yaata utuuvaa roosiima ngiingii aakiaiyauvaki yaata utida yaagueeqakiatee. Gioonna kiaapu voovoono mmamma nniitaraivaa varaivoono hama mminnamminnaa maisaivaara yaata utuoo varaivai. Vaa pikiaivai. ² Ivaara ngia mmatayaa varida aa suai aavakidiri varia rada vidada sa ngii aakiaiyauvakidiri ngii iikiataira aataruuyauvaara yaata utida iikiatee. Anutuuoqo yaata utiivaugiataama yaata utida ivaa nnaasu iikiatee. ³ Vaa ngia tauraa hokoba suai varida kumimakairaiya iira aataruuyauvaa iikiaavai. Ngia varida ngiingii mmammaiyauvaara nnaasu yaata utida makemakee sabi heera aataruuvaa iikiaavovo mminnamminnaa maisaiyauvaa ngii varaataikiai ngia varaavai. Ngia kapikarai nnooriivaa nneeda kumimakaida varida make-makee buusaivaa nneeda varida nnoori kapikaraivaa nnaaraivaara nuunaida varida unnakua anutuuyauvaa Anutuuoqo oooqoo tuuyauvaa ngia ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa mmiaavai. ⁴ Aanna makee gioonna kiaapu kumimakaiya ngia hama iya tasipama itaama sabi koonnama varida iikiaivaara iya nnikiaraida ngiiyara maisayavee kiaanoo. ⁵ Inna aikioovee. Fai yapooma iya Anutuuoqaa avuuvau kua pinaivaki dida vaida ngiari iikiaa mmooriyauvaara innaata kua kiaaravai. Anutuuoqo gioonna kiaapu putiraiyaata variayaatama iikiaa mmooriyauvaara iya yaparainarivaara vaa teerama kioo varinoo. ⁶ Ivaara Yisuu Kirisiiva gioonna kiaapu vaa putuuyaatama mmayaaya yoketaivaa kiaa mmiravai. Iya mmatayaa varuu suaivaki mmuakiaa gioonna kiaapuuya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa irisaiyauvaa vareerayaama vaa iya ivaa varada putiravai. Iya nnaagii mmannasaiyauvo varuu suaivaki Anutuuoqo varirayaama iya variateeraivaara Yisuuu mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmiravai.

Anutuuoqo ngii mii aataru mmooriyauvaa ngia tuqinnama iikiatee

⁷ Mmuakiaa mminnamminnaiyauvo taikaanara suaiavo aavaa vainima nninoo. Itaama vainai rikiaada ngia yaaku varaaraivaara ngiingii yaata utiraviki safuuma yaata utida ngiingii variraivaara tuqinnama kiada varida haitatuukiatee. ⁸ Aa mmuakiaa aataruvai yaatareera aataru aavaa iikiatee. Ngiingiiyara ngiingiiyara yaagueeqama mmuduuya ruatee. Mmuduuya rira aataruuvooono kaayau mminnamminnaa maisaiyauvaa rummua apu kiaanaraivaara ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruatee. ⁹ Ngii seenaiya ngiisi nnikiai ngia nnau mmaataiyauvaa iya kati mmi kiada sa ivaara yaata utida nunuraanuraikiatee. ¹⁰ Ngia aikiooma iikiaara aataru mmooriyauvaa yaagueeqaiyauvaa Anutuuoqo mmuaavai mmuaavai kati ngii miiyauvaa ngii seenaiya yoketaama variateeraivaara iyara iikiatee. Ngia ngiingii mminnaa yoketaiyauvaa haitaturayaama tuqinnama Anutuuoqo ngii mii mmoori ari vo kara ari vookaraiyauvaa haitatuuda iikiatee. ¹¹ Anutuuoqaa mmayaayaiva kua mmira vaidi voovoono tuqinnama Anutuuoqaa kua tuanaivaa kiaa mmiaivee. Ari seenaiyara haitatuura vaidi voovoono tuqinnama Anutuuoqo ari yaagueeqaivaa inna mmiivaugiataama haitatuukiaivee. Anutuuoqaa nnutuuvo ngiau aapu vaki-aivereivaara Yisuu Kirisiinnara yaagueeqararama kiada iida itaama iikiatee. Anutuuoqaa nnutuuvo ngiau aapu tupatupaa vaikio inna yaagueeqaivo tupatupaa vakiaivee. Kua kutaa.

Ngia Yisunnanikaraama mmamma nniitaraivaa varaavai

¹² Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, ngia Anutuuoqaa mmooriivaara ngii tasipama variayaa ikia roosiira maisa mmooriyauvaa ngii iida taaree kiaa kiada ngii mikiai sa nnikiarakiatee. Sa yaata utida kiatee: Hama ta taunna mmuaararai ari vookarai voovai tiisi nninoo, kiaa kiada ivaa teeda nnikiarakiatee. ¹³ Sa itaama nnikiarairaida Yisuu Kirisiinnanikaraama mmamma nniitaraivaara varaivaara sirigakiatee. Ngia Yisunna oyai ari vookarai voovaa vainara suaivaki sirigaida ausa yoketaivaa tasipama variaraivaara aanna makee mmamma nniitaraivaara varadaata varida sirigakiatee. ¹⁴ Ngia Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya variavaara fai gioonna kiaapuuya maisa kua maisa

kuaivaa ngii tikiai sa ivaara yaata utuatee. Ngia itaama variaivaara Anutuuoqo ngiiyara yoketaainoo. Anutuuoqaa Mmannaasa Yoketaa ari vookaraivo ngii tasipama variivaara Anutuuoqo ngiiyara yoketaainoo. ¹⁵ Mo fai mmamma mmuaararaiivo ngiisi nninai sa aa na tinara kua aavaugiataama iida varaatee. Sa vaidi voovoono vaidi voovai ruputino putuaivee. Sa ivo mmuara varoo kaayau ari vookarai maisamaisai mmooriivaa iikiaevee. Sa ivo ari seenaiya kuaivaa mmuara varoo sabi kua kiaevee. Ivo ii aataru iyauvaara mmamma mmuaararaiivaa vareevoora sa itaama iikiaevee. ¹⁶ Mo ngia vaa ausa hanigiaiya Anutuuoqaa aataruuvau nookiaivaara mmamma mmuaararaiivo ngiisi nninai sa ivaara mmamma maisakiatee. Ngia Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuyaa variaivaara Anutuuoqaa kua yoketaivaa kiatee.

¹⁷ Anutuuoqo mmuakiaa gioonna kiaapuuya yaparaira suaivo vaa nninoo. Fai ivo ari gioonna kiaapu tuanaayananaa tauraa yaparainaravai. Mo fai tauraa ivo ti yaparama kioo nnaagiai hama inna kua mmayaaya yoketaivaa rikiada iikiaiya yaparainai mo fai iya dataama variaarannee? ¹⁸ Ivaara Anutuuoqaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Fai gioonna kiaapu safuuma variyaiya
Anutuuoqo iya vitoo
yoketaivau yapaanaraiivaa varaaraivaara iikio
iya mmuaarareenainnaata iidada varaaravai.
Mo gioonna kiaapuuya
hama Anutuuoqaa kuaivaa rikiada
kaayau mminnamminnaa maisaiyauvo iya suvuaiya
fai iya dataakiaarannee?

Anutuuoqaa kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. ¹⁹ Itaama vaikiat ngia Anutuuoqo ari yaata utiivaugiataama iida mmamma mmuaararaiivaa varaiya ivo ngii iima kioo hama ngii pikiaivaara yaata utida ti tuqinnaanaravaivee kua kiada ngii mmamma mmuyai mmuakiaavai inna mmida mmoori yoketaivaa iikiatee.

5

Ngia vaidi kieetaiya Anutuuoqaa gioonna

kiaapuuyara tuqinnama haitatuukiatee

¹ Na vaa ausa hanigiaiya kieeta vaidivai variaunoo. Ngiikidiri vaa ausa hanigiaiya kieeta vaidiyya neenoo yamaa kua yamaa kua vooyauvai ngii giaa ngii miaunoo. Vaa na nini avuuvaaadiri Yisuu Kirisiiva mmamma nniitaroovaa varoovaa teeravai. Fai Yisuu Kirisiinna oyai ari vookaraivo nnaagiai kooyaa vainai fai neeta ngieetama varaaravai. ² Puara sipisiipara haitatuurayaa roosiima gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya Anutuuoqo ngii muuyara tuqinnama haitatuukiatee. Anutuuoqaa iikiataivaugiataama ii mmoori iyaavuaa iikiaaraiivaa yoketaakiatee. Ngia iikio ngii prisainainnaata iikiaarainnoo. Sa sikau varaaraivaara nnaasu yaata utida ngiingii mmooriyauvaa varaatee. Ngii iikiatainai gioonna kiaapuuyara yaagueeqama kiada varaatee. ³ Anutuuoqo ngii muu gioonna kiaapuuyara sa kieeta pinaaya dida vaidi iya yaataraatee. Ngia tirooma yoketaama varira aataruuvaa iida iya vitaikiat taatee. ⁴ Fai ngia itaama iikio gioonna kiaapuuyara Haitatuura Kieeta tuanaivo kooyaa tiinai ngia irisai ari vookaraivo hama taikaanaraiivaa varaaravai.

⁵ Mmuakaraama ngia vaidi karaasaiya vaidi yokovaiya mmemmaana kuatee. Ngia mmuakiaaya ngiingii seenaiya mmemmaana vida iya tasipama adida variatee. Ivaara Anutuuoqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapuuya ngiariiyara mannaka kiaiya Anutuuoqo too iyara ooqoo tiivai. Gioonna kiaapu vooya adida varida hama ngiariiyara mannaka tiraiya Anutuuoqo kati iyara yoketaama yaata utivaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. ⁶ Itaama vainai Anutuuoqo yaagueeqama ngii haitatuuvaa inna mmemmaana adida variatee. Ivo mmataama kioo suaivaki ariinoo ngii nnutuuyauvaa ngiau aapu yapaanaraiivaa inna mmemmaana adida variatee. ⁷ Ivo ngiiyara yaata utuoo tuqinnoo variivaara ngii mmuaararai mmuakiaayauvai innayaa yapa kiatee.

⁸ Fai mmaraaraiivaa nnutuovo raiyoonaivo pinaama akua kua roo nuainno varioo ari fayaiya gutu nnaanara buaama roo nuaineema ngii nnammutuaa Sataango gioonna kiaapuuyara itaama iinno varinoo. Ivaaraida tuqinnama yaata utida haitatuuda variatee. ⁹ Innara ooqoo kiatee. Anutuuoqaa kutaavaivee kuaivaa puaisa utida innara ooqoo kiatee. Vaa ngia rikiaavai. Ngii seena vaa ausa hanigieeraiya mmuakiaa mmataavau variyaiya mmuaakarai mmamma mmuaararaiyauvaa variivaara innara itaama ooqoo kiatee.

¹⁰ Anutuuoqo kati ngiiyara yoketaama yaata utivoono Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara ari yoosinna ari vookarai tupatupaa variravakira ngii maavee tiivaivee. Fai ngia kiisa suai mmamma mmuaararaiivaa varakio ivo ariinoo iinai ngia yoketaa tuanaaya varida hama

harurirama kiada inna yaagueeqaivaura yaagueeqama kiada variaaravai. ¹¹ Anutuuqaa yaagueeqaivo tupatupaa itaavai nnaasu vakiaivee. Kua kutaa.

Petorooso nnaagiai kua yoketaivaa gioonna

kiaapuuya kiasa mmiravai

¹² Na aa paanna kua aavaa Siraasaa kiasa mmiauko ngiini fafaara rainoo. Na inna tauko ivo ausa hanigiai vaidivoono Anutuuqaa mmooriivaa hama pikieerainno yaagueeqama iivai. Ngia yaagueeqama variateeraivaara na yamaa kua yamaa kua tiee aa kua aavaa ngii giaa ngii miaunoo. Anutuuqo kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo kutaa tuanaavai vaivaara na ngii giaa ngii miaunoo. Ivaara rikiada puaisa utida yoketaama variatee. ¹³ Vaa ngii seena ausa hanigieeraiya Anutuuqo ngii roosiima ariiniee kiasa mmataama kioodoo yosinna Bapuroona Anutuuqaa nuunama variayaano ngiiyara yaata utida boo kiaavai. Marakaava na Anutuuqaa kuaivaa kiaaduu rikioovaara ni mmaapu tuanaavai variivoono ngiiyara yaata utuoo boo tiivai. ¹⁴ Ngia ngiingii seenaiyara mmuduuya ruaiavaara iya teeda iya yaakuuyavuaa rumisiatee.

Ngia Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya Anutuuqaa ausa nuufaivo mmuakiaaya ngii tasipama vakiaivee.

Petooroosoono aa nnaagiai yanaa aavaa fafaara reeravai

Aa nnaagiai yanaa aavaa Petooroosoono raa kioo tauraa tuanaa ausa hanigiada vo mmata vo mmata varuuyani reeravai. Petoorooso vaidiyya unnakua aataruuyauvaa gioonna kiaapu-uya kiasa mmuuvaidiri sabi nuaira aataru maisaiyauvaa uuyauvaara Petoorooso aa yanaa aavaa roo iya ooqoo tiravai. Ii mmuakiasa itai aataru iyauvaa yaatareera kuaivo ataama vainoo. Anutuugaaraata Udaanga Yisuu Kirisiinnaraatama arinaima rikiasa kuaiyauvaa puaisa utuaaravaivee. Ii kua iyauvaa ngiari avuuyauvaadiri Yisuumna teeda ivo tuu kuaiyauvaa rikiooyaano kooyaa iya kiasa mmiravai. Petoorooso ii kua iyauvaara aa yanaa aavaa reeravaivee.

¹ Na Simoono Petoorooso Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidivai na inna kua varee nuaira aposoroovoono aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau yapaivoono inna Anutuugovee. Ivo safu tuanaavai varioo ngii tasipaikiyai ngia vaa ausa hanigiada innara kutaavaivee kiaiyanai na aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo. Ta vaa ausa hanigiada ivaitanaara kutaavaivee kiasa kiada ivaara yoketaavee kiasa variaunnaneema ngia itaama mmuaikaraama variaiyani na aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

² Ngia Anutuugaata ti Udaanga Yisuu Kirisiinnaatama tuqinnama teeda rikikiyai ivaitana kati ngiiyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufavaitana ngii mikio pinaavai nnaasu vakiaiveeraivaara na yaata utuaunoo.

Anutuugo ti maavee tiao ti mmataama kieeravai

³ Yisuuva pinaa ari vookarai vaidivai varioo ivo safu tuanaavai varivai. Itaama variivoono ari varineema ta variaaraivaara ivo ti maavee tiravai. Anutuugo innaki varikio ivo yaagueeqama variivo inna Anutuugovee. Ta innara arinaima teeda rikiaunnaivaara inna yaagueeqaivoono yaagueeqaivaa ti mmivai. Ti mmikiyai ta ti variraivaara teeta inna roosiima yoketaama varida hama vo mminnaavaara buaakiaaravai. ⁴ Ivo itaama pinaavai variivoono kua kiasa teerama kioo yoketaa kuaiyauvaa ti kiasa ti mmiravai. Ii kua iyauvo ari vookarai kuayauvai vaivai. Fai ngia iyauvaa arinaima rikikio aa mmata aavau vai maisa aataruuyauvo ngii utinaree kiasa iinai ngia aikiooma iyauvaa yaatarada Anutuuga roosiima yoketaama variaaravai.

⁵ Ii aataru ivo itaama vaivaara yaata utida ataama yaagueeqama variatee. Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaiyya yoketaama variatee. Yoketaama varida yoketaa aataru mmooriivaaraata maisa aataru mmooriivaaraatama arinaima teeda rikiaatee. ⁶ Arinaima teeda rikiaada ngiingii mmamma iikiatairaivaara

ooqoo kiatee. Ngia ngiingii mmamma iikiatairaivaara ooqoo kiasa kiada maisa mmooriivo ngiisi nninai rikiaadaata mmannammanna yaagueeqama variatee. Ngia mmannammanna yaagueeqama varida Anutuugo varineema variatee. ⁷ Ngia itaama varida ngiingii seenaiyara mmoori yoketaivaa iikiatee. Ngia ngiingii seenaiyara mmoori yoketaivaa iida ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruatee. ⁸ Fai itai aataru iyauvo ngiiki vainoo kaayau suvunainai fai ngia ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara arinaima teeda rikiaada inna mmooriivaa iida hama kuminayaa iikiaaravai. Fai iiraivo vainaravai. ⁹ Hama gioonna kiaapu voovoono itai aataru iyauvaa iivoono fai ivo ataama varinaravai. Fai ivo vaidi avu huruutavai roosiima varioo ari vainima vai aataruuyauvaa too hama tuqinnama eyommaayauvai taanaravai. Yisuuva inna mminnamminnaa maisa eenanaiyauvaa vaa rugaiyauvaara vaa taunnu kiaiavaivee.

¹⁰ Ni seenayaso, itaama vainai Anutuugo vaa ngii maavee kiasa kioo ariinnee kiasa ngii mmataama kioovaara yaata utida arinaima rikiaada ivo ii aataruuvaa puaisa utuatee. Fai ngia itaama iida hama inna aataruuvaara haruruaaravai. ¹¹ Itaama vainai ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau yapeeraivo tiyara dira yooisnna tupatupaa vairavakira fai ngia vikio rikioo Anutuugo fai kaayauma ngiiyara yoketaainoo aataruuvaa kooyaa ngii vitainai ivaki kuaaravee.

¹² Fai ivaara na ii kua iyauvaara mmuakiasa suai makemakee ngii giaa ngii miee varinaravai. Vaa ngia iyauvaa rikiaada kua kutaivo ngiisi vaivaa puaisa utuaivaa na vaa rikieennaata mmannammanna ivaara ngii giaa ngii minaravai. ¹³ Na yaata utuaunoo. Aa na homo mmata aavau variau suaivaki na kava ngii giaa ngii minai ngia iikiaraivo inna yoketaavai. ¹⁴ Vaa na tauvai. Fai na kiisa suai putuee ni nnabaivaa pikiaanaravai. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva na putinarivaara vaa kooyaa ni giaa ni mivai. ¹⁵ Fai yapooma

na putinai rikiada ngia mmuakiaa suai ii kua iyauvaara tuqinnama yaata utida rikiaa-teeraivaara na kooyaa ngii giaa ngii miaunoo.

Ta Yisuu Kirisiinna yaagueeqa ari vookarauvaa teeravai

¹⁶ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva yaagueeqama variraivaaraatama ivo kava tinraivaaraatama ngii giaa ngii mira suaivaki hama ta vaidiia yaatayaadiri unnakua uriiyauvunugiataama ngii giaa ngii miravai. Vaa ta titi avu tuanaiyauvaadiri inna yaagueeqa ari vookarauvaa teeravai. ¹⁷ Ari Koova Anutuuoqo kua yoketaivaa inna kiaa mmioo mmeekia ari vookarauvaa inna mmuu suaivaki ta variravai. Anutuuoqo pinaa mmeekia too ari vookarau yoosinnaivakidiri Yisuunnara tuduu ta rikiaannadu ataa kua tunoo: Inna ni Maapu tuanaivovee. Na innara mmuduuya ruee na inna tauko pinaama ni yoketaivoo, tiravai. ¹⁸ Ta taapi Anutuuoqo mmataama kioovau Yisuunna tasipama varuu suaivaki ii kua ivo ngiau aapuuvakidiri tuuvaa ta teteeno safuuma rikieeravai.

¹⁹ Itaama vaikiia nnaaruaa vaidi forofetaiya gioonna kiaapuuya kiaa mmuu kuaiyauvaara ta yaagueeqama kutaavaivee kiaunnava. Ngia iya kuaiyauvaa tuqinnama rikiada puaisa utuaaraivo inna yoketaavai. Iya kuaiyauvo toobaivaa ta upisiivaki subii yapa kiaunnano taineema kooyaa kua oyaivaa ti kiaa ti mmivai. Ii kua iyauvo vakia roo ngioo ngioo patairaivaa roosiima kooyaa vaivai. Itaama vaikio rikio Yisuuva ngiiki varikio patairaara aakiapuavo taineema ii mmeekia ivo ngii aakiayauvaki taivai. Ivaara iya kuaiyauvaa tuqinnama rikiada puaisa utuaaraivo inna yoketaavai. ²⁰ Aa mmuakiaa kuavai yaatareera kua aavaa arinaima rikiaatee. Hama gioonna kiaapu voovoo Anutuuoqo forofetaiya kiaa mmuu kua voovai Anutuuoqaa kua fapaarivaki vai kua oyaivaa arinaidiri ivaa rikioo tiivai. ²¹ Hama Anutuuoqo tuu kua voovai vaidiia ngiari yaata tinniyauvunugiataama tiravai. Mmannasa Yoketaivo iya tasipooduu iya mmayaayavoo Anutuuoqaasidiri tuuvaa kooyaa tiravai. Ivaara hama vaidi voovoo arinaidiri oyaivaa rikioo tiivai.

2

Petorooso unnakua vitairaiyara yaagueeqama tiravai

¹ Nnaaruaa unnakua forofetaiya gioonna kiaapuuya tasipama varuneema unnakua vitairaiya mmuaikaraama fai ngii tasipama variaaravai. Varida ngia maisama varia-teeraivaara Anutuuoqaa kuaivaudiri haubayama kiaa kiada unnakuavaa haumaki ngii giaa ngii miaaravai. Ti Nnoonnaivo iya mminnamminnaa maisaiyauvaara putuuvaa iya innara ooqoo kiaaravai. Fai iya itaama innara ooqoo tikio Anutuuoqo ngiari irisai maisaiyauvaa akiaraama iya mminai putu taika kiaaravai. ² Itaama vainainnaata iya sabi heera aataruuvaa iida koonnama varida mmamma maisaira aataruuyauvaa iikiiai fai kaayau gioonna kiaapuuya ivaugiataama kuaaravai. Iya itaama iikiavvaa fai hama ausa hanigieera gioonna kiaapu vooya teeda Anutuuoqaa kua kutaa tira aataruuvaa maisa kua kiaaravai. ³ Ii unnakua vitaira vaidi iya sikauyauvaara kaayauma ngiari varaaree kiaa kiada ngiari tinniyaadiri sabi kua kiaa kiada mmayaayaiyauvaa ngii giaa ngii mida ngii sikauyauvaa varaaravai. Hokoba suai Anutuuoqo iya iikiayauvaara kua pinaivaki iya yaparainarivoono teerama kioo varioo iya irisai maisaiyauvaa iya mminai putu taika kiaarivaara avu too nnaasu varinoo.

⁴ Aangeraiya mminnamminnaa maisaiyauvaa varooyara hama Anutuuoqo iyara boo tirainno ivo ikia too varii yoosinnaivaki iya kagaari kieeravai. Kagaari kioodoo soopa pinaa upisiivaki varida Anutuuoqo iya yaparaira suaivaara faannaida variravai. ⁵ Nnaaru gioonna kiaapuuya maisama varuuyara hama Anutuuoqo iyara boo tirainno nnoori pinaa ari vookaruvaa ee-oo tuduu iya raputuduu putiravai. Nuvuaava ari mmuaavoono safuuma variateera kuaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmioo nnaasu variravai. Varuduu Anutuuoqo inna vitoo yoketaivau yapa kioo gioonna kiaapu yaaku saivai sainaidiri taar-avoomaatama vitoo yoketaivau yapa kieeravai. ⁶ Anutuuoqo yoosinnaivaitana nnutuuvaitana Sutuuma Kumuaravaitana tuduu ikiavo taa taika kioodoo ruga kieeravai. Yapooma variaara gioonna kiaapuuya hama Anutuuoqaa yaata utuaaraiya ivaidiri iya ngiari irisai maisaivaa varaarivaara arinaima teeda rikiaaravai. ⁷⁻⁸ Hama yoosinna Sutuuma rugoo suaivaki safuuma varuu vaidi voovai nnutuuvoo Rotoo ivaki hara kioo variravai. Hara kioo varuduu vaidi Anutuuoqaa aataruuvaa hatokooya ngiari mmam-maiyauvaara nnaasu yaata utida makemakee sabi heera aataruuvaa uduu ivaa tooduu inna maisairavai. Maisauduu yoketaama iya tasipama varioo vo suai vo suai makemakee iya maisa mmooriiyauvaa uuvaa too iya maisa kua tiraiyauvaa rikiooduu inna ausaivo kaayauma mmuaarareeravai. Mmuuararoo varuduu Udaanga Anutuuoqo ivakidiri inna vitoo yoketaivau yapa kieeravai. ⁹ Anutuuoqo itaama uuneema ta yoketaama variaunnaiya

mmuaarari maisayauvo tiisi nnino rikioo ivo ivakidiri aikiooma ti vitoo yoketaivau ya-paanara aataruuvaa vaa ivo too rikiaivai. Anna makee gioonna kiaapu maisama variyai ngiari maisama iira aataruuyauvaa irisaiyauvaa iya mminaraivo vaikiari rikiadaata iya mmannammanna itaavai varia rada vidada ivo iya yaparainara suaviki iya mminara aataruuvataama vaa ivo too rikiaivai. ¹⁰ Gioonna kiaapuuya kaayau maisama varida ngiari mmamma iira aataruuyavunugiataama vida iyara dira kieetaiya kiaa kuaiyauvaara oooqo kiaiara Anutuugo itaama irisai maisaiyauvaa iya mminara aataruuvaa kua kutaa tuanaa ivo too rikiaivai.

Ii unnakua vitaira vaidi iya vuenneida varida haunninniida hama aangeraiya yoke-taama ari vookaraama variyai mmemmaana virama kiada iyayaadiri koonnama yaata utida unnakuaiavaa kiaavai. ¹¹ Iya itaa kiaani aangeraa yoketaiya hama itaa kiaavai. Aangeraa yoketaiya yaagueeqama varida ii unnakua vitaira vaidi iya yaatareeraiya Anutuugaa avuuvau hama aangeraiya ari vookaraama variyaiyaadiri koonnama yaata utida unnakuaiavaa kiaavai.

¹² Ii vaidi iya fayai mmararaiya yaata utiraivaa roosiima yaata utida kati nuaida varida iikiaavai. Iya hama arinaima teeda rikieera aataruuyauvaara maisa kua kiaavai. Vaidiia fayai mmararaiya rupertuaani putuaaneema ngiari maisama variraivo iyaki vaivaara fai irisai putuaaravai. ¹³ Iya ari vo gioonna kiaapuuya mmamma nniitareeraivaa mmuneema irisaiavaa Anutuugo mmamma nniitareeraivaa iya mminaravai. Iya mmamma iira aataruuvaa ikianna koovau iikiaivaara iya yoketaivai. Iya ngii tasipama yeenna nneeda varida ngiari unnakua aataru maisaiavaa iikiaivaara homo iivaara yaata utuaavo iya yoketaivai. Itaama vaino ngii mmamma maisakiataama vaikiainnaata ngia kati iya tasipama variaavai. ¹⁴ Iya gioonnaiya taavo iya yoketaikiari sabi heera aataruuyauvaara nnaasu yaata utu kiada variaavai. Iya mminnamminnaa maisaiyauvaara hama iya pirisaikiari iya varaata varaataikiari iivaara nnaasu yaata utu kiada variaavai. Anutuugaa aataruuvau homo muaraagama varia rada ngiayi iyaano iya teeda vunnisi yau ruaani haruruavai. Iyaano iya varaata varaatai mminnaiyauvaa varaara aataruuvaa teeda rikiayara tida ivau nnaasu yaata utu kiada variaavai. Fai Anutuugo irisai maisaiyauvaa iya mminaravai. ¹⁵ Iya safu aataruuvaa pikiada maisa aataruuvau sabisaabi vida raubiriikiaavai. Iya nnaaruaa vaidiivaa nnutuuvo Bosoroonna mmaapuuvaa nnutuuvo Biriamao uuvugiataama iikiaavai. Ii forofetaa vaidi Biriamao ivoono maisa aataruuvaa gioonna kiaapu Isairaiyara uuvaara irisai sikauyauvaa varaanarivaara mmuduuya riravai. ¹⁶ Ivo gioonna kiaapuuya maisa mmooriivaa iinara vuduu aataruuvau ari puara togiivo hanigioo innaata yaagueeqama kua tiravai. Puara togiivo hama kua tuuvo vaidi kuaivakidiri forofetaivaata kua tioo iva kumimaka aataruuvaa iinara vuuvaara inna uuda rairavai.

¹⁷ Ii unnakua vitaira vaidi iya nnoori rumuruumaiyauvo reekairaiyauvaa roosiima variaavai. Aasannai mmataivaki yuunna yaamurukaivoono ngioo namaiyauvaa rupikio hama vati ruaivaa roosiima iya maisama variaavai. Ivaara Anutuugo upisi tuanaa yosinnaivaki iyani mmaataiyauvaa vaa teerama kieeravai. ¹⁸ Iya ngiariyara mannaka tida sabi kua kiaa kiada maisama varira gioonna kiaapuuyakidiri vooya pikiada yoketaa aataruuvau kuaaree kiaa viraiya iida taaree kiaa kiada kava iya maisama variateeraivaara iya mmaara iikiaavai. Ii unnakua vitaira vaidi iya ngiari mmammaiyauvaara nnaasu yaata utida makemakee sabi nuaida varida kava iya vitaaree kiaa iya mmaara iikiaavai. ¹⁹ Iya kiaanoo: Vo aataru voovoono yeena roosiima ngii puaisa raivoora ngiengie yaata utuaiyavunugiataama kati kuatee. Iya itaa kua kiaiya maisamaisama iira aataruuyauvo yeena roosiima iya puaisa rau kiaikiari hama iya yopeema iava yaatarada ngiari yaata utiraivau kati kuaavai. Iva oyaivo ataama vainoo. Fai vo aataru voovoono vaidiivaa yaataroo puaisa inna utiivaa hama ivo yopeema pikiaanaravai. ²⁰ Gioonna kiaapu vooya ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau ti yapai kuaivaa rikiada mmatayaa diaa maisa aataruuyauvaa pikiaavai. Vaa tauraa mmatayaa diaa maisa aataruuyauvo iya puaisa utiravai. Nnaagiai Yisunnara rikiada maisa aataruuyauvaa pikiaavai. Mo fai kava mmatayaa diaa maisa aataruuyauvo iya puaisa utinai fai iya kava maisama variaaravai. Tauraa iya kiisama maisama varida nnaagiai fai iya ngiari vookaraama pinaama maisama variaaravai. ²¹ Ii gioonna kiaapu iya Anutuugaa aataru safuuvaa hama rikiatiiri. Anutuugo irisai maisaiyauvaa iya mminaraivo inna kiisavai vaitirivee. Anutuugo yoketaa aataruuvaa iikiateera tuu kuaivaa vaa iya arinaima rikiadaata kava mmooka hanigia mmiaivaara ivo pinaa irisai maisaiyauvaa iya mminaraivo inna pinaa ari vookaravai. ²² Mmatayaa diaa mminnaivaadiri mmataama kioo kua voovai vainno tinoo: Faivo ari mmuruuvaa utu kioo kava nnaivaivee, tikio vo kuavai tinoo: Vaidiivo ari puaravaa fini kiaikio kava nnokokavai sonoma ruaivaivee, tiivai. Iva roosiima gioonna kiaapuuya

Yisuunna aataruuvaa mmooka hanigia mmida mmatayaa diaa maisa aataruuyauvaa vaa pikiaviaa kava varaaraivaara ii mmataama kioo tii kua ivaitana kutaa kuavaitana tiivai.

3

Yisuuva kava tiinaraivaara Anutuuoqo kua kiasa teerama kieeravai

¹ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruuayaso, na tauraa yanaa voovai ngiini fafaara raivo aanna nnaagiaivaa kava na ngiini fafaara raunoo. Na taara yanaavaitanaki ngingii yaata tinniiyauvaki kua yoketaivaara nnaasu yaata utuateeraivaara na ii kua iyauvaa fafaara ree ngii giaa ngii miaunoo. ² Nnaaruaa vaidi forofetaa yoketaa tuanaia nnaagiai vainara kuaivaa tuuvaara kava yaata utida rikiaatee. Udaanga Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau yapaivaa kua yaagueeqaivaa ta kua varada nuaira vaidiia ngii giaa ngii miaannaivaaraatama kava yaata utida rikiaatee. Ngia itaakiaaraivaara ni yoketaunoo. ³ Tauraa aa kua aavaa arinaima rikiaatee. Fai nnaagiai suaivaki vaidi vooya diitada ngiari mmamma iira aataruuyauvaara nnaasu yaata utida iikiaaravai. Fai iya ngiiyara raida ⁴ Yisuunnara kiasa: Ivo ariiyara na kava tiinaravee kiasa teerama kiauvoono deevakiinno variinne? Ti kookiaiya vaa putiravai. Mo ngiau mmata uu suaivakidiri mmuakiasa mminnamminnaiyauvo vakia roo vioo vioo aanna makee homo itaavai nnaasu vainoo, kiasaravai. ⁵ Iya aa na tinara kua aayauvaa hama tuqinnama rikiaavai. Nnaaru ari nnaaru Anutuuoqo tuduu ngiau mmataivo vairavai. Nnooriivakidiri mmataivo kooyaa nuuduu nnooriivo mmataivudiri sasakairavai. ⁶ Nnaagiai nnoori pinaivo ngioo mmataivau rummua apu kiooduu mmuakiasa gioonna kiauapuuyaata mmataivau vau mminnaiyauvootama eyommaara putu taika kieeravai. ⁷ Ngiau mmataivo aanna makee vaivaa Anutuuoqo yapa kioovo vainono Anutuuoqo tauraa tuneema yapooma kava tino fai ikiaivo ngiau mmataivaa taa taikaanaravai. Ngiau mmataivo aanna makee vaivo fai vainono Anutuuoqo gioonna kiaupuuya yaparainno maisama variaiya ikia aakiaivaki kagaari kinai vikio ngiau mmataivootama taikaanaravai.

⁸ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruuayaso, mo aa kua aavaara sa taunnu kiasa-tee. Udaanga Anutuuoqo taikio mmuaa suaivoota kaayau nuanuuyauvootama (1000) mmuaakaravaitana nnaasu vainoo. Hama ari vookaravaitana vainoo. ⁹ Vaidi vooya yaata utida kiaanoo: Udaanga Anutuuoqo hokoba suai varioo hama iivo kua kiasa teerama kiauivaa iivaivee, kiasavo hama Anutuuoqo itaama iivai. Ivo hama mmuaa gioonna kiau- puuvaa ikia aakiaana kagaarirainno mmuakiasa ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada ausa hanigiateeraivaara ivo hokoba suai ngiiyara faannainno varivai. Ngia homo koonnama variaavoota ivo mmannammanna ngiiyara faannainno varivai.

¹⁰ Gioonna kiauapuuya hama teeda rikieera suaivaki mmuara vareera vaidiivo mmuara varaanara nniivai. Itaama iirayaama fai Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinaravai. Tiino fai pinaa akuaiivo kurududu tino ngiauvo taikaanaravai. Taikano fai ngiauvau vai mminnaa mmuakiasa yauvai ikiaivo taa mmunu utu raubiriima kino eyommaara taika kiaanaravai. Mmataivaatama mmoori mmuakiasa ivau varida iikiai yauvatama ikiaivo taa taika kiaanaravai. ¹¹ Fai mmuakiasa mminnaiyauvo itaama taa taika kiaanaraivaara aanna ngia variaaraivaara dataamaida yaata utida variatee. ¹² Anutuuoqaa suaivaara faannaida varida suaivo akiairaama ngiaiveeraivaara mmoori yoketaivaa iida varida itaama nnaasu vari-atee. Ii suai ivaki fai ikiaivo ngiauvaa taa taika kioo ngiauvau vai mminnaiyauvaa puaisa teeno nnoori kiaanaravai. ¹³ Itaama vainai mo teenoo Anutuuoqo kua kiasa teerama kioo karaasa ngiau mmataivaitana nninai ivau safuuma variaara gioonna kiauapuuya nnaasu variaaraivaara ta faannaida variaunnaano.

¹⁴ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruuayaso, itaama vainai ngia ii suai ivaara faan- naida varida Anutuuoqaa avuuvau yoketaama varida sa mminnamminnaa maisa voovai ngiiki vakiaiveeraivaara yaagueeqama safu tuanaaya variatee. Yaagueeqama itaama varida Anutuuoqaa tasipama ausa nuufaiavaa varada variatee. ¹⁵ Ti Udaanga Anutuuoqo hokobama faannainno variivaara yaata utida kiatee: Ta ausa hanigia kikiivo ti vitoo yoketaivau yapaanaraivaara hokobama faannainno varinoo, kiatee. Pauruuso ti seena ta innara mmuduuya ruaannaivoono ivaara ngiini fafaara reeravai. Ivo Anutuuoqasidiri tinni yoketaivaa varoo ngiini fafaara reeravai. ¹⁶ Ivo ii Yisuuva kava tiinara kua ivaara tinaree kiasa mmuai kuaivaa mmuakiasa ari yanaiyauvunu fafaara reeravai. Ii yanaa iyauvunu vo kua vooyauvai gioonna kiauapuuya jaarida rikiaada hama oyaiyauvaa ari- naima rikiaavai. Gioonna kiau pu kumimakaiya hama Anutuuoqaa aataruuvau tuqinnama kuaiya ii kua iyauvunudiri haubayama kuaiyauvaa kiasavai. Iya Anutuuoqaa kua fafaara vooyauvunudiri haubayama kuaiyauvaa kiasaneema Pauruuso roo kua vooyauvunudiri

mmuaikaraama haubayama kuaiyauvaa kiaavai. Iya itaama koonnama kiaivaara fai maisaivaa irisai putiraivaa ngiari varaaravai.

¹⁷ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, vaa ngia ii kua na ngii giaa ngii miao iyauvaa arinaima rikiaavai. Itaama vainai vaidi hama Anutuugaa kuaivaa rikiada iikiaya iya unnakua kiaa kiai kuaivaa sa rikiada kutaavee kiaa kiada ngia yoketaama variaivakidiri harurivoora tuqinnama haitatuukiatee. ¹⁸ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau yapaivoono kati tiyara yoketaama yaata utuoo varivai. Ivaara yaata utida innaraatama arinaima teeda rikiada varia rada vidada yaagueeqama yoketaama variatee. Ari nnutuuvo ngiau aapu makee vainno tupatupaa itaavai nnaasu vakiavee. Kua kutaa.

Yuvuaanoono aa tauraa yanaa aavaa fafaara reeravai

Aa tauraa yanaa Yuvuaano roo aavaki taara kua oyaivaitana vaivai. Gioonna kiaapuuya Anutuugaata ari mmaapu Yisuu Kirisiinnaatama tasipama variateera kuaivaa Yuvuaano yamayamaa kua tioo iyani aa yanaa aavaa fafaara reeravai. Iya nuunama varida Anutuugaaraata Yisuunnaraatama yaata utira nuunaiyauvaa vara haanoopiivoora tuqinnama haitatuukiateeraivaara Yuvuaano yamayamaa kuaivaa tioo fafaara reeravaivee.

Kua kiasa kookieeraivoono variraivaa ti mmiravai

¹ Kua kiasa kookieeraivoono variraivaa ti mmuuvaara na yanaivau fafaara raa ngii miaunoo. Ivo tauraa hama ngiau mmata uu suaivaki varioonnnonno tuma ti tasipama mmatayaa kooyaa variravai. Varuduu ta tuqinnama inna haitatuuma teeda inna kuaivaa rikiada titi yaakuuyauvaadiri innayaa utiravai. ² Ivo kooyaa ti tasipama varuduu ta inna teeda innara kuaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiravai. Ivo tupatupaa variraivoono ari Koonna tasipama varuuvaa Anutuugo kooyaa inna ti vitauduu ta inna tuqinnama toovaara ta ngii giaa ngii miaunnaano. ³ Ta mmuakiaaya ti Napoovaatama inna Mmaapuuo Yisuu Kirisiivaatama mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada variaunnaano. Ngia mmuaakaraama ti tasipama mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada variateeraivaara vaa ta teeda rikiaunnaivaida ngiiti ngii giaa ngii miaunnaano. ⁴ Ta mmuakiaaya ti sirigairavai ti suvuakuaiveeraivaara na aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo.

Anutuugo mmeekia oyaivovee

⁵ Anutuugaa Mmaapuuvooono aa kua aavaa ti kiasa ti mmuuvaa ta ngii giaa ngii mida kiaunnaano: Anutuugo mmeekiaivaki variraivaa oyaivovee. Hama upisiivo innaki vaivaivee, kiaunnavai. ⁶ Fai ta titiyara kiasa: Ta Anutuugaa tasipama mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada yoketaama variaunnaano, kiasa kiadaata upisi aataruuvau nuaida varida fai ta unnakuivaa titiyara kiasa kiada tomedaivaa iikiaaravai. ⁷ Anutuugo ari mmeekiaivaki varineema fai mmeekia tai aataruuvaki ta hara kiada varida fai ta titiyara titiyara yoketaida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada variaaravai. Fai ta itaama varikio Anutuugo ari Mmaapu Yisuunna kiauvaadiri ti mminnamminnaa maisa mmuakiaayauvai ruga kinai fai ta yoketaaya variaaravai.

⁸ Fai ta titiyara kiasa: Hama mminnamminnaa maisaiyauvo tiiki vainoo, kiasa kiada ta titiyara unnaku tikio fai hama kua kutaivo tiiki vainaravai. ⁹ Fai ta titi mminnamminnaa maisaiyauvaa Anutuugaa kiasa kookieekio hama ivo ti pikieerainno safuuma iinno ti mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kioo mmuakiaa aataru maisa ta iiraiyauvaa ruga kinai fai ta yoketaaya variaaravai. ¹⁰ Fai ta titiyara kiasa: Hama ta mminnamminnaa maisaiyauvaa iikiaunnaivee, kiasa kiada ta Anutuugaara kiasa: Anutuugo unnaku tiraivovee, kiasaravai. Fai ta itaa kua tikio hama inna kuaivo ti aakiaana vainaravaivee.

2

Yisuu Kirisiiva tiyara ari Koonnaata kua tiravai

¹ Ni uru nnaakara karaasa ausa hanigieeraiyaso, sa ngia mminnamminnaa maisaivaa varaateeraivaara na aa kua aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Fai gioonna kiaapu voovooono mminnamminnaa maisaivaa varano vaidiivo tiyara Kua Tiraivo ti Napoonnaata tiyara yamaa kua yamaa kua tinaravo varinoo. Tiyara itaama kua tinaravo inna Yisuu Kirisiiva safuuma variraivovee. ² Ta Anutuugaasi vira aataruuvaki ti mminnamminnaa maisaiyauvo suvuaiyauvaa rugaanaraivaara Yisuuva putiravai. Ivo hama ti mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaara nnaasu putiravai. Ivo mmuakiaa gioonna kiaapu mmata aavaa variaya mminnamminnaa maisaiyauvaatama rugaanaraivaara putiravai.

³ Ta Anutuugaa kutaa teeda rikiaunnaannee? Mo ta Anutuugaa kuaivaa rikiada iikiaunnaivaara ta aikiooma kiaunnaano: Vaa ta Anutuugaa teeda rikiaunnaivee, kiaunnavai. ⁴ Gioonna kiaapu voovooono tinoo: Vaa na inna tee rikiavuivee, kiasa kioo Anutuugaa kuaivaa rikioonnaata yaataravoono unnaku tikio hama kua kutaivo innaki vaivai. ⁵ Fai gioonna kiaapu voovooono inna kuaivaa rikioo iino Anutuugo inna mmuduuya ruaivo fai innaki vioo vioo pinaavai vainaravai. Ta Yisuu Kirisiiva varirayaama variaunnaivaara ta arinaima rikiada kiaunnaano: Ta Anutuugaa tasipama variaunnaano, kiaunnavai. ⁶ Fai gioonna kiaapu voovooono ariyara tinara: Na Anutuugaa tasipama variauvavee, tiivo Yisuu Kirisiiva varirayaama variaivee.

Gioonna kiaapu voovooono ari seenaivaara

mmuduuya ruaivo mmeekiaivaki varivai

⁷ Ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, aa na ngiini fafaarakiau kua aavo hama karaasa kuavai. Nnaaruaa kuavai. Ngia tauraa Yisuunnara tuu kuaivaa rikioo suaivakidiri vauvoonno mmannammanna vakia roo ngioo ngioo aanna makee vainoo. Nnaaruaa kua ngia tauraa rikioo kuaivoovee. ⁸ Itaama vaikiaina aanna makee na ivaara karaasa kuavaivee kuaa ngiini fafaarakiaunoo. Upisi aataruuvo taikaanara iinno varikio mmeekia tuanaivo vaa too variivaara na kiaunoo: Karaasa kuavaivee, kiaunoo. Yisuu Kirisiiva uuvaara ii kua ivo kua kutaavai vaivai. Vaa ngia ivaa teeda rikiada kua kutaavaivee kiaavai.

⁹ Gioonna kiaapu voovoono tinoo: Vaa na mmeekiaivau variaunoo, kiaa kioo hama ari seenaiyara mmuduuya ruaivoonoo ivo mmannammanna upisiivaki hara kioo varivai. ¹⁰ Gioonna kiaapu voovoono ari seenaiyara mmuduuya ruaivo mmeekiaivau nnaasu hara kioo varivai. Hara kioo varikio hama mminnamminnaa maisaivo innaki vaikio rikioo hama inna seenaivo ivaara haruriraivootaivai. ¹¹ Gioonna kiaapu voovoono hama ari seenaiyara mmuduuya ruoo ivo homo upisiivaki hara kioo varivai. Upisiivo inna avuuvaa rummua apu kiaivaara ivo nuainnonno taikio ivo kuanara aataruuvo hama inna too vaikio rikioo kumimakama nuavai.

¹² Ni uru nnaakaraso, Yisuuva ngiiyara putuuvaara Anutuugo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa vaa ruga kieveravai. Ivaaraina na yanaivaa ngiini fafaara raunoo. ¹³ Yokovaayaso, hama ngiau mmata vauduu varuuvoono homo variivaa ngia teeda riki-aanoo. Ivaaraina na yanaivaa ngiini fafaara raunoo. Vaidi karaasaso, vaa ngia mmagia maisaivaa yaataaraavai. Ivaaraina na yanaivaa ngiini fafaara raunoo.

¹⁴ Nnaakaraso, vaa ngia ngii Gioonna Anutuuga teeda rikiaavai. Ivaaraina na yanaivaa ngiini fafaara raunoo. Yokovaayaso, hama ngiau mmata vauduu varuuvoono homo variivaa ngia teeda riki-aanoo. Ivaaraina na yanaivaa ngiini fafaara raunoo. Vaidi karaasaso, ngia yaagueeqaida variaavo Anutuuga kuaivo ngiiki vaikiaki mmagia maisaivaa vaa ngia yaataaraavai. Ivaaraina na yanaivaa ngiini fafaara raunoo.

¹⁵ Mmata aavau diaa maisa aataru Anutuuga nnammutuaa iiraiyauvaara sa mmuduuya ruatee. Itaama iikiaa ivakidiri nnii aataruuyauvaaraatama sa mmuduuya ruatee. Fai ngia mmatayaa iira aataruuyauvaara mmuduuya rikio ngii Gioonna Anutuuga mmuduuya riraivo fai hama ngiiki vainaravai. ¹⁶ Mmuakiaa mmatayaa iira aataruuyauvo hama Anutuugaasidiri tiivai. Ngingii mmammaiyauvo iikiatira aataruuvootama avuuvaaadiri taavo ngii varaataira aataruuvootama ngingiiyara mannaka tira aataruuvootama hama Anutuugaasidiri tiivai. Mmatayaa diaa aataruuyauvaivee. ¹⁷ Mmatayaa iira aataruuyauvootama avuuvaaadiri taavo varaataira aataruuvootama taikaanara iinoo. Gioonna kiaapu voovoono Anutuugo yaata utiivaa rikioo iivoono fai tupatupaa varinaravaivee.

Yisuu Kirisiinna nnammutuaivo vaa nninoo.

¹⁸ Ni uru nnaakaraso, ngiau mmata taikaanara suaivo vainima nninoo. Yisuu Kirisiinna nnammutuaivo nninarivaara tuu kuaivaa vaa ngia rikiaavai. Aanna makee Yisuu Kirisiinna nnammutuaa kaayauya vaa ngiaavaivee. Iya ngiaivaara vaa ta teeda kiuannanoo: Ngiau mmata taikaanara suaivo vaa vainima nninoo, kiuannavai. ¹⁹ Ii gioonna kiaapu iya tauraa ti tasipama varida hama kuta ausa hanigiada ti seena tuanaaya variaivaara iya ti pikiaavai. Iya vaa ausa hanigiaatiri. Homo ti tasipama variaatirivee. Iya mmuakiaaya hama ti seena tuanaaya variaivo kooyaa vakiaiveeraivaara ti pikiaada kuaavai.

²⁰ Mo Yisuu Kirisiiva Mmannasa Yoketaivaa vaa ngiiki yapa kiaivai. Yapa kiaikio variivaara ngia mmuakiaaya kua kutaivaa rikiaavai. ²¹ Ngia yaata utida kiuannoo: Ta hama kua kutaivaa rikiannanoo, kiaivaara na ngiini fafaarakiaunnee? Vaa ngia kua kutaivaa rikiavaara na ngiini fafaarakiaunoo. Vaa ngia teeda rikiaavai. Hama yopeema kua kutaivakidiri unnakuavo nninaravai. Ivaara na ngiini fafaarakiaunoo.

²² Gioonna kiaapu unnakua tiraivo inna gioononnee? Yisuu Kirisiinnara tinoo: Hama Anutuugoona mmataama kioo vaidiivoovee, tiivo inna unnakua tiraivoovee. Itaa kua kiaa gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinna nnammutuaaya varida Koonnata Mmaapuuvaaatama mmooka hanigia mmiaavai. ²³ Gioonna kiaapu voovoono Mmaapuuvaa mmooka hanigia mmiivaa Koova hama inna tasipama varivai. Gioonna kiaapu voovoono Mmaapuuvaa kooyaa kutaavaivee tiivaa Koova inna tasipama varivai.

²⁴ Ngia Yisuunnara toosa hara rikioo mmayaayaivaa ngingii aakiaiyavaki puaisa utuatee. Ngia toosa hara rikioo mmayaayaivo ngingii aakiaiyavaki mmannammanna vainanai fai ngia Mmaapuuvaa Koonnata tasipama mmannammanna variaaravai. ²⁵ Yisuu Kirisiivaano ta tupatupaa variraivaa ti mminarivaara nnaaru tiyara kua kiaa teerama kieveravai.

²⁶ Vaidi vooya ngii unnakua tida ngii iida teeda variaivaara na ii kua ivaa ngiini fafaara raunoo. ²⁷ Mo Yisuu Kirisiiva ari Mmannasa Yoketaivaa ngiiki yapa kiai vai. Yapa kiai kio Mmannasa Yoketaivo mmannammanna ngiiki varinono hama gioonna kiaapu voovoono vo kua voovai ngii giaa ngii mmioo ngii vitainaraivooutinaravai. Mmannasaivoono mmuakiaa kuavai ngii giaa ngii mioo ngii vitainno varinoo. Ivoono ngii vitai kuaivo inna kutaa kuavai. Hama unnakuavai. Itaama vainai Mmannasaivo ngii giaa ngii mii kuaivaa rikiada iida Yisuunna tasipama variatee.

²⁸ Inna aikioovai, ni uru nnaakaraso, ivo kava tiinara suaivaki hama inna avuuvaura mmamma maisakiaaraivaara inna tasipama variatee. Ta inna avuuvaura hama aatuuraida yaagueeqama diaaraivaara inna tasipama variatee. ²⁹ Vaa ngia rikiaavai. Yisuu Kirisiiva safu tuanaavai varivai. Aa kua aavaata tuqinnama rikiaatee. Gioonna kiaapu voovoono safu aataruuvaa iinnonno Anutuugaa nnaakara tuanaavai varivai.

3

Ngia Anutuugaa raunna mmaapuya variaavai

¹ Ti Napooavaano kaayauma tiyara mmuduuya ruaivaara yaata utuatee. Iva kaayauma tiyara mmuduuya ruoo tiyara tinoo: Ni naunna maapuyavee, tiivai. Ta kutaa inna raunna mmaapuya variaunnaano. Gioonna kiaapu hama ausa hanigieeraiya Anutuugaa hama tuqinnama teeda rikiavaaraida ta inna raunna mmaapuya variaunnaiya hama arinaima ti teeda rikiaano. ² Boo, ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, ta aanna makee Anutuugaa raunna mmaapuya variaunnaano. Fai yapooma ta Anutuugaa avuuvau dataama variaaraivaara hama ta tuqinnama rikiaunnaano. Aqaa kua aavaa vaa ta rikiaunnavai. Fai yapooma Yisuuva kava tiinara suaivaki ta inna tuqinnama taaraivaara ta hanigiada innanikaraama variaaravee. ³ Gioonna kiaapu voovoono ii kua ivaa rikioo inna roosiima varinarivaara faannairivoono Yisuu Kirisiiva safuuma varineema ariyara yaata utuoo safuuma varivai.

⁴ Mminnamminnaa maisa vareera aataruovoono Anutuugaa aataru safuuvaa hatokaivai. Itaama vai kioo gioonna kiaapu voovoono mminnamminnaa maisaivaa varaivoono Anutuugaa aataru safuuvaa hatokaivai. ⁵ Vaa ngia rikiaavai. Yisuu Kirisiiva gioonna kiaapuyaa mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaara tiiravai. Hama mminnamminnaa maisaivo innaki vainoo. ⁶ Ivaara gioonna kiaapu voovoono Yisuu Kirisiinnaki hara kioo variivo hama mminnamminnaa maisaivaa mmannammanna varaivai. Gioonna kiaapu voovoono mmannammanna mminnamminnaa maisaivaa varaivoono hama inna arinaima too rikiavaivee.

⁷ Ni uru nnaakaraso, vaidi voovoono unnakuivaa ngii giaa ngii mioo tinara: Na safu vaidivaivee, kua kioo koonnama mmooriivaa iivo tii kuaivaa sa rikiaatee. Yisuu Kirisiivainno safu tuanaavai variraivoovee. Gioonna kiaapu voovoono safu mmooriivaa iinno Yisuu Kirisiinna roosiima safuuma varivai. ⁸ Gioonna kiaapu voovoono mmannammanna mminnamminnaa maisaivaa varaivoono inna Sataangaa gioonna kiaapuvavee. Sataango toosa hara mminnamminnaa maisaivaa varoo varia roo ngioo ngioo aanna makee iinno nnaasu varinoo. Sataangaa mmoori maisaiyauvaa tuayanna ruanaraivaara Anutuugaa Mmaapuovoono tiiravai.

⁹ Gioonna kiaapu voovoono Anutuugaa raunna mmaapuvai variivoono hama mmannammanna mminnamminnaa maisaivaa varaivai. Anutuugo inna Koova varikio inna variraivo mmannammanna innaki vaivaara ivo hama mmannammanna mminnamminnaa maisaivaa varaivai. ¹⁰ Anutuugaa raunna mmaapuyaa ari vookaraama variraivaa ngia arinaima teeda Sataangaa raunna mmaapuyaa ari vookaraama variraivaa ngia arinaima taaraivaara aa kua aavaa rikiaatee. Gioonna kiaapu voovoono hama safu mmooriivaa iinno hama ari seenaivaara mmuduuya ruaivo inna hama Anutuugaa raunna mmaapuvai.

Ngiiingii seenaiyara mmuduuya ruatee

¹¹ Ngia Yisuunnara tuu kuaivaa rikioo suaivakidiri aa kua aavo vauvoonno mmannammanna vakia roo ngioo ngioo aanna makee vainoo. Ta titiyara titiyara mmuduuya ruaravee. ¹² Fai hama ta Kaingaa roosiima variaaravai. Ivo Sataangaa vaidivai varioo ari kata tuanaivaa rupertudu putiravai. Aaniira Kaingo inna rupertiravainnee? Ivo ari mmooriivaa koonnama uuduu ari kataivo mmooriivaa safuuma uuvaara ivo inna rupertudu putiravai.

¹³ Ni seenayaso, ivo itaama uuvaidiri rikiada fai gioonna kiaapu hama ausa hanigieeraiya ngiiyara hama mmuduuya ruaraivaara sa nnikiaraakiatee. ¹⁴ Vaa ta rikiaunnavai. Ta titi seenaiyara mmuduuya ruannaivaara ta putira aataruuvaa pikiada tupatupaa variraivaa varaunnavai. Hama gioonna kiaapu voovoono ari seenaiyara

mmuduuya ruaivaaki putira aataruuvo mmannammanna innaki vainoo. ¹⁵ Gioonna kiaapu voovoono hama ari seenaiyara mmuduuya ruaivoono inna vaidiyya ruputuaani putira vaidiyya roosiima varinoo. Vaa ngia taavai. Itaama ii vaidiivaaki hama tupatupaa variraivo innaki vaivai. ¹⁶ Yisuu Kirisiiva ari variraivaa pikioo tiyara putiravai. Ivo itaama uuvaara mmuduuya rira aataruuvaa kooyaa ta taunnava. Teetama ti variraivaa pikiaadi ti seenaiyara mmuduuya rida iyara putuaaravai inna yoketaa aataruvai. ¹⁷ Mo vaidi voovoono ari mminnamminnaa mmatayaa diaiyauvo aikiooma vaikioonnaata ari seenaivo hama mminnamminnaataivaa too hama innara boo tioo ari ausaivaa inna mmiivoono dataama kioo ariiyara tinara: Na Anutuugaara mmuduuya ruauvaivee, tinarannee? Hama yopeemavee. ¹⁸ Ni uru nnaakaraso, sa mmanna avaiyauvaadiri kiatee: Ta ngiiyara mmuduuya ruaunnaano, kiatee. Kua kutaa tuanaa ngingii seenaiyara mmuduuya rida ausa mmida iyara tuqinnaatee.

Ta Anutuugaa avuuvau yaagueeqama

dida vakiaaravai

¹⁹⁻²⁰ Itaama vainai fai ta gioonna kiaapuuyara mmuduuya rida tuqinnakio rikioo ta kua kutaa aataruuvaa iikiaunnaivo kooyaa vainai arinaima rikiaaravai. Fai ta itaama iikio vo aataru voovai ta iikiaunnaivaara ti ausaiyauvaki ta koonnama iikiaunnavavee kua kiada mmuaararavaa varada fai ta Anutuugaa avuuvau hama ivaara pinaama yaata utaaravai. Anutuugo ti ausaiyauvaki vai mmuaararavaa yaataroo mmuakiaa mmoori aataruuyauvaata mmuakiaa kuaiyauvaatama too rikiaivaara hama ta ivaara pinaama yaata utaaravai. ²¹ Boo, ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, fai ta titi aakiyauvaki hama koonnama variaunnaivaara mmuaararavaa varada fai ta Anutuugaata kua tida inna avuuvau yaagueeqama dida vakiaaravai. ²² Dida vaidi ta Anutuugaa yoketai mmooriivaa iida inna kuaivaa rikiada iikiaunnaivaara ivo mmuakiaa kuavai ta inna yaparakiaunnaivaa ti mminai ta varaaravai. ²³ Aa kua aavaa ivo yaagueeqama ti kuaa ti mmioo tinoo: Ni Maapu Yisuu Kirisiinna kutaavaivee kua kiada ngingiiyara ngingiiyara mmuduuya ruatee, tiivai. Vaa Yisuu Kirisiiva ivaara yaagueeqama ti kuaa ti mmiravai. ²⁴ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya Anutuugaa kuaivaa iikiaiya Anutuugaa tasipama variaavo ivo iyaki varivai. Anutuugo tiiki variivaa vaa ta rikiaunnavai. Ivo ari Mmanna Yoketaivaa ti mmiivaara ivo tiiki variivaara vaa ta rikiaunnavai.

4

Mmannasa kua kutaivoota mmannasa unnakuavootama variaavai

¹ Ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, kaayau unnaku forofetaiya mmuakiaa mmatavau nookiaavai. Itaama vai ivaara mmuakiaa gioonna kiaapuuya ngiariiyara kiaanoo: Mmannasa Yoketaivo ti aakiyauvaki varinoo, kiaiya sa iya kua kuaiyauvaara akiiraama kutaavaivee kiatee. Tauraa iya iida taaree kua tuqinnama teeda rikiaatee. Mmannasaivo iyaki variivo Anutuugaasidiri tiivainnee? Vara hama Anutuugaasidiri tiivainnee? ² Kutaa Anutuugaa Mmannasaivo iyaki variivaa ngia arinaima rikiaaree kua ataama tuqinnama teeda rikiaatee. Gioonna kiaapu voovoono kooyaa tinoo: Yisuu Kirisiiva Anutuugo mmataama kioovoono vaa innasidiri tioo vaidivai varivaivee, tiivaaki Anutuugaasidiri tii Mmannasa Yoketaivo innaki varivai. ³ Gioonna kiaapu voovoono Yisuunnara itaa kua tii kuaivaara hamavee tiivaaki hama Anutuugaasidiri tii Mmannasa Yoketaivo innaki varivai. Innaki varii mmannasaivo Yisuu Kirisiinna nnammutuaivaasidiri nniivai. Ivo nninarivaara vaa ngia rikiaavo aanna makee mmata aavau varinoo.

⁴ Ni uru nnaakaraso, ngia Anutuugaaniyavee. Vaa ngia forofetaa unnakuuya yaatarakiaavai. Ii Mmannasa Yoketaa ivo ngii aakiaana variivoono yaagueeqainno vaa ari vo mmannasaivo vaidi kumimakaiya aakiaana variraivaa yaatara kuaivaara ngia unnaku forofetaiya yaatarakiaavai. ⁵ Unnakua forofetaiya inna vaidi kumimakaiyaniyavee. Ivaara iya mmatayaa diaa mmooriivaara kua kuaani gioonna kiaapu kumimakaiya iya kuaivaa rikiaavai. ⁶ Ta aanna Anutuugaaniyavee. Gioonna kiaapu voovoono Anutuugaa too rikiaivoono ta kuaunna kuaivaa rikiakio Mmannasa kua kutaivo innaki varivai. Gioonna kiaapu voovoono hama Anutuugaanivai variivoono ta kuaunna kuaivaa hama rikiakio unnaku tira mmannasaivo innaki varivai. Fai ta itaama tuqinnama arinaima teeda ta gioonna kiaapuuyaki Mmannasa kua kutaivo variiyaatama unnaku tira mmannasaivo variiyaatama arinaima taaravai.

Mmuduuya riraivaa oyaivo Anutuugovee

⁷ Ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, mmuduuya rira aataruuvo Anutuugaasidiri tiivaara kii ta titiiyara titiiyara mmuduuya ruaaravee. Gioonna kiaapu voovoono ari seenaiyara mmuduuya ruaivoono inna kutaa Anutuugaa raunna mmaapuvai varinoo.

Vaa ivo Anutuugaa too rikiavai. ⁸ Mmuduuya rira oyai tuanaivo Anutuugovee. Itaama vaivaara gioonna kiaapu voovoono hama ari seenaiyara mmuduuya ruaivo kuta hama Anutuugaa too rikiavai. ⁹ Anutuugo tiiyara mmuduuya ruaivo ataama kooyaa vainoo. Ivo ari Mmaapu mmuaa tuanaa ivaa titooduu mmatayaa tioo tiiyara putiravai. Ta innara kutaavaivee kiaa kiada tupatupaa varairavaa varaateeraivaara Anutuugo inna titooduu tiiravai. Ivo itaama inno tiiyara mmuduuya riraivaa kooyaa ti vitavai. ¹⁰ Mmuduuya rira aataruuvo ataama vainoo. Ta Anutuugaara mmuduuya ruaunnaivo inna hama kuta tuanaa mmuduuya rira aataruuvovee. Anutuugo tiiyara mmuduuya ruoo ari Mmaapuvvaa titooduu mmatayaa tioo tiiyara putiravai. Ti mminnamminnaa maisaiyauvaa irisaiyauvo sa tiisi ngiaiveeraivaara ivo tiiyara putiravai. Inna mmuduuya rira aataru tuanaivovee.

¹¹ Ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, Anutuugo itaama tiiyara mmuduuya ruaivaara teeta ti seenaiyara mmuduuya ruaravee. ¹² Hama gioonna kiaapu voovoono kooyaa Anutuugaa taivai. Fai ta titi seenaiyara mmuduuya rikio Anutuugo tiiki varioo ari mmuduuya riraivaa tiiki yapano pinaavai suvuaravai.

¹³ Vaa ta rikiaunnavai. Ta Anutuugaaki variaunnano ivo tiiki varivai. Ta ivaa rikiaunna oyaivo ataama vainoo. Ivo ari Mmannasa Yoketaivaa ti mmiivaara ta innaki variaunnano ivo tiiki varivai. ¹⁴ Ti Napooa ari Mmaapuvvaa titooduu gioonna kiaapu mmatayaa variiaa vitoo yoketaivaa yapaanarivaara tiiravai. Vaa ta ivaa teeda gioonna kiaapu yaa kiaa mmiaunnano. ¹⁵ Gioonna kiaapu voovoono kooyaa tinoo: Yisuuva Anutuugaa Mmaapuvavee, tiivaaki Anutuugo varikio ivo Anutuugaaki varivai. ¹⁶ Anutuugo tiiyara mmuduuya ruaivaara vaa teteenoo ivaa rikiada ivara kutaavaivee kiaunnavai. Anutuugo mmuduuya rira oyaiyovee. Gioonna kiaapu voovoono ari seenaiyara mmuduuya ruaivoonoo Anutuugaaki varikio ivo innaki varinoo. ¹⁷ Mmuduuya rira aataruuvo tiiki vainno pinaavai suvuaivaa oyaivo ataama vainoo. Fai Anutuugo ti yaparaira suaivo tiisi nninai rikiada hama ta aatuukiaaravai. Fai ta yaagueeqakiaaravai. Ta mmatayaa variaunna suaivaki Yisuu Kirisiiva varuneema ta variaunnano ti mmuduuya riraivo vaivaara fai ta hama aatuukiaaravai. Fai ta yaagueeqakiaaravai. ¹⁸ Gioonna kiaapu voovoono mmuduuya riraivo innaki vairavo onoo hama aatuuvai. Mmuduuya riraivo innaki vainno pinaavai suvuaiva kiauio rikioo hama aaturaiivo innaki vaivai. Irisai maisaivaa varaanarivaara vaidiivo aatuuvai. Gioonna kiaapu voovoono aatuunno varikio hama mmuduuya riraivo innaki pinaavai suvuaivai.

¹⁹ Anutuugo tauraa tiiyara mmuduuya ruuvaara ta innara mmuduuya ruaunnavai. ²⁰ Fai gioonna kiaapu voovoono tinara: Na Anutuugaara mmuduuya ruaivaivee, tiivo hama ari seenaivaara mmuduuya rirama kioo ivo unnakuavai tiivai. Fai ivo ari seenaivaa vaa kooyaa taivaara hama mmuduuya rirama kioo Anutuugaa hama ivo kooyaa taivaara fai hama yopeema mmuduuya rinaraivaivee. ²¹ Aa na tinara kua aavaa Yisuu Kirisiivaano tii kuavai. Gioonna kiaapu voovoono Anutuugaara mmuduuya ruaivoonoo ari seenaiyaraatama mmuduuya ruaivee.

5

Mmatayaa iira aataruuyauvaa ta yaataraaravai

¹ Anutuugo mmataama kioo vaidiivo inna Yisuvavee tiraivaara kutaavaivee tiivoonoo Anutuugaa raunna mmaapu tuanaavai varinoo. Gioonna kiaapu voovoono kuta tuanaa Koonnara mmuduuya ruaivoonoo raunna mmaapuyaraatama mmuduuya ruaivai. ² Ta Anutuugaara mmuduuya rida inna avaiavaa rikiada iikiaunnaivaara ta aa kua aavaa arinaima rikiaunnavai. Ta inna raunna mmaapuyaraatama mmuduuya ruaunnavai. ³ Anutuugaara mmuduuya rira aataruuvo ataama vainoo. Ta inna avaiavaa rikiada iikiaunnavai. Ivo tii kuaivo hama ti mmuaararainoo. ⁴ Anutuugaa raunna mmaapu mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai mmatayaa iira aataruuyauvaa aikiooma yaataraarivaara hama Anutuugo tii kuaivo iya mmuaararainoo. Ta dataama mmatayaa iira aataruuyauvaa yaataraarivaara ataama vaikiai ta rikiaunnavai. Ta Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada yaataraaravai. ⁵ Dee gioonna kiaapu voovoono fai mmatayaa iira aataruuyauvaa yaataraanarannee? Anutuugaa Mmaapuvoo inna Yisuvavee tiraivaara kutaavaivee tiivoonoo fai yaataraanaravai.

Anutuugo Yisuu Kirisiinnara kua kutaivaa tiravai

⁶ Yisuu Kirisiivaano mmatayaa tiiravai. Tioo nnooriivaa vara kioo yatari sagaivau putuduu inna kiauvo tiiravai. Ivo hama nnooriivaa varaanarivaara nnaasu tiiravai. Ivo nnooriivaa varaanarivaaraatama ari kiauavaa tusaanarivaaraatama tiiravai. ⁷ Mmannasa Yoketaivo ariinoo Yisuuva Anutuugaa Mmaapuvai variivaara kua kutaavaivee tiivai. Ivo kua kuta tira oyaivaara itaa kua tiivai. ⁸ Ii taaravooma aataru ido kooyaa vaivaara ta kiaunnano: Anutuugaa Mmaapuvoo inna Yisuvavee,

kiaunnavai. Mmannaivaivo tuuvaaraatama nnoori varoovaraatama Yisuuva putuduu inna kiauvo tuuvaaraatama ta kiaunnano: Anutuugaa Mmaapuuvo inna Yisuuvavee, kiaunnavai. Taaravooma aataruudo mmuaavaara ti vitaakiaavai. ⁹ Ta vaidiyya tira kuaivaara kutaavaivee kiaunnavai. Anutuugo tira kuaivoono vaidiyya tira kuaivaa yaataravai. Yaataravaraara ta Anutuugo ti vitaira aataruuvaa kutaavaivee kiaravee. Ii taaravooma aataru idaa Anutuugo ari Mmaapuuvaa ti kkaa ti mmioo ti vitairavai. ¹⁰ Ivaara gioonna kaaapu voovoono Anutuugaa Mmaapuuvaa kutaavaivee tiivo vaa Anutuugo ti vitauvaara ari aakiaivaki arinaima rikiavai. Gioonna kaaapu voovoono hama Anutuugaara kutaavaivee tiivo ivo Anutuugaara unnakua tiraivovee tiivai. Anutuugo ari Mmaapuuvaa ti kkaa ti mmuu kuaivaara ivo hama kutaavaivee tiivaivee. Ivaara ivo Anutuugaara unnakua tiraivovee tiivai. ¹¹ Ii kua kutaa ivaa Anutuugo ti kkaa ti mmuuvaa oyaivo ataama vainoo. Anutuugo tupatupaa variravaa ti mmivaivee. Inna Mmaapuuvoo putuuvaa ta tupatupaa variravaa varaunnavai. ¹² Gioonna kaaapu voovoono inna Mmaapuuvaa kutaavaivee tiivo vaa tupatupaa variravaa varavai. Gioonna kaaapu voovoono hama inna Mmaapuuvaa kutaavaivee tiivoono hama tupatupaa variravaa varavaivee.

Ta tupatupaa variravaa variaunnavai

¹³ Ngia Anutuugaa Mmaapuuvaa kutaavaivee kiaiya na ngiini ii kua iyauvaa fafaarakiaunoo. Ngia tupatupaa variravaa vaa varavaara ngia tuqinnama rikiaateeraivaara na ngiini fafaarakiaunoo. ¹⁴ Ta Anutuugaata kua tida hama ta biribiriida inna tasipama kua kiaunnano. Hama aaniivaara ta itaa kua kiaunnavai. Ta inna yaata utiraivaugiataama mminnaa voovaa yaaku varada inna yaparakiio ivo ti kuaivaa rikiaanarivaara ta hama biribiriida inna tasipama kua kiaunnano. Ta yaagueegama inna tasipama kua kiaunnano. ¹⁵ Vaa ta rikiaunnavai. Ivo ta yaaku varada yaparakiunna kuaiyauvaa mmuakiaa suai rikiavai. Itaama vaikiiaa aa kua aavaaraatama vaa ta rikiaunnavai. Ta inna yaparakiunnaiva ivo ti mmivai.

¹⁶ Fai gioonna kaaapu voovoono ari seena voovai teeno ivo mminnamminnaa maisaiva varano too Anutuugo ivaa rugaanaravo vaino rikioo fai ivo Anutuugaata kua tioo ivaara yaaku varano fai Anutuugo tupatupaa variravaa inna seenaiva mmunaravai. Gioonna kaaapu voovoono mminnamminnaa maisaiva varavaa Anutuugo rugaanaravo vaivaara nnaasu na itaa kua kiaunoo. Gioonna kaaapu voovoono Yisuu Kirisiinnara oooqoo kaa kioo mminnamminnaa maisaivaara nnaasu yaata utuoo varavaa hama Anutuugo rugaanaravootavai. Fai ivo ivaa iinno irisaiva varoo eeyaara putinaravai. Gioonna kaaapu voovoono ivaara yaaku varoo Anutuugaata kua tiivaa hama na ivaara yaaku varaanee kiaunoo. ¹⁷ Mmuakiaa aataruvai ta tomedama iikiunnaivaara ta mminnamminnaa maisaiva varaunnavai. Fai mminnamminnaa maisaiyauvo vaino Anutuugo ruginai fai ta hama iikiavaki tupatupaa variaaravai.

¹⁸ Vaa ta rikiaunnavai. Anutuugaa raunna mmaapu voovoono hama mmannammanna mminnamminnaa maisaiva varavai. Anutuugaa Mmaapuuvoo tuqinnama inna hatatuukio hama Sataango yopeema innayaa utiivaara ivo hama mmannammanna mminnamminnaa maisaiva varavai.

¹⁹ Vaa ta rikiaunnavai. Ta Anutuugaa raunna mmaapuyaa variaunnano Sataango mmuakiaa mmatayaa diaa gioonna kaaapuuyaa keetavai varioo iyara diivaivee.

²⁰ Vaa ta rikiaunnavai. Anutuugaa Mmaapuuvoo vaa tuvooono ti tasipaikiia ta innara arinaima rikiaunnavai. Ta Anutuugo kutaa tuanaa variivaa teeda rikiaateeraivaara ivo ti tasipaikiia ta innara arinaima rikiaunnavai. Ta Anutuugo kutaa tuanaa variivaaki variaunnano. Ta inna Mmaapu Yisuu Kirisiinnaki variaunnaivaara ta Anutuugo kutaa tuanaa variivaaki variaunnano. Yisuu Kirisiiva inna Anutuugo tuanaivovee. Innasidiri ta tupatupaa variravaa varaunnavai.

²¹ Ni uru nnaakaraso, mmannammanna unnakua anutuuyauvaa mmooka hanigia mmiatee.

Yuvuaanoona aa tammaa yanaa aavaa fafaara reeravai

Yuvuaano aa yanaa aavaa gioonna voovaani roo inna nnaakaraiyaniaatama roovaara gioonna kiaapu vooya yaata utida kiaanoo: Inna mmataira kuavai. Gioonnavee tii kuaivo inna Anutuugaara nuunairavovee. Inna nnaakaraiyavee tii kuaivo inna gioonna kiaapuuya ii nuuna ivaki variayavee, kiaavai. Vaa ausa hanigiooya ngiariiyara ngiariiyara mmuduuya rida varida unnakua kaa kuaiyauvaara ooqoo tida sa iyauvaa rikiaateeraivaara Yuvuaano yokovaa kioo aa yanaa aavaa fafaara reeravaivee.

¹ Na gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya kieeta voovoono aa yanaa aavaa fafaaraki-aunoo.

A gioonnaikua Anutuugo ariiniee kaa i mmataama kaa kuaa aa yanaa aavaa na aini-aatama i nnaakaraiyaniaatama fafaarakiaunoo. Na kua kutaa tuanaa ngiyyara mmudu-uya ruaunoo. Hama nene nnaasu ngiyyara mmuduuya ruaunoo. Mmuakiaa gioonna kiaapu kua kutaivaa rikiaiyaaatama ngiyyara mmuduuya ruaunoo. ² Kua kutaa tira aataruuvo tiiki vainno tupatupaa fai vainaraivaara ta ngiyyara mmuduuya ruaunoo.

³ Ti Napoova Anutuugoota inna Mmaapuuvo Yisuu Kirisiivaatama kati tiyyara yoke-taama yaata utida tiyyara boo tida ngiari ausa nuufaivaitana ti mmida nnaasu varia-teeraivaara na yaata utuunoo. Fai ta iyauvaa varada kua kutaivaa tida mmuduuya rira aataruuvaa iikiaarivaara na ivaara yaata utuunoo.

Ta kua kutaivaa tida mmuduuya rira aataruuvau kuaaravee

⁴ Ai nnaakara vooya kua kutaa tira aataruuvau kuaivaara na rikiee kaayauma siri-gakiauvai. Ti Napoova itaa kua ti kaa ti mmuu aataruuvaugiataama iya kuaivaara na rikiee kaayauma sirigakiauvai. ⁵ Na aiyara mmuduuya ruau gioonna-o, itaama vaikiiai na i kaaunoo. Kii ta mmuakiaaya titiyyara mmuduuya ruaaravee. Ii na kiau kua ivo hama karaasa kuavai ngiini fafaarakiaunoo. Ta Yisuunnara tuu kuaivaa rikioo suaivakidiri ii yaagueeqa kua ivo vauvoonno mmannammanna vakia roo ngioo ngioo aanna makee vainoo. ⁶ Mmuduuya rira aataruuvo ataama vainoo. Ta Anutuugo tii kuaivaa rikiaada iikiaaravai. Ngia tauraa rikioo suaivakidiri vauvoonno mmannammanna vakia roo ngioo ngioo aanna makee aa kua aavaa ivo tuu kua aavo homo vainoo. Ngia mmuakiaaya hara kiada varida ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruatee.

⁷ Kaayau vaidi unnakua tiraiya mmuakiaa mmatavau nuaida varida variaavai. Iya unnakua tida kiaanoo: Yisuu Kirisiiva hama mmatayaa tioo hama vaidivai variravaivee, kiaavai. Itaa kua tira vaidi voovoono ari vookaraama unnakua tira nnaamuru vaidi-vai varioo Yisuu Kirisiinna nnammutuaavai varivai. ⁸ Itaama vainai ngiingii varira aataruuvaara tuqinnama haitatuukiatee. Ngia Anutuugaa mmooriivaa iikiaivaa irisaivaa fanniivoora kaa ngiingiiyara tuqinnama haitatuukiatee. Ngia irisai mmuakiaavai vara-teeraivaara na itaa kua kaaunoo.

⁹ Gioonna kiaapu voovoono hama Yisuu Kirisiinna kuaivaa puaisa utirama kioo ivaudiri hederainno ari vo aataruvau kaa kioo too hama Anutuugo inna tasipama varivai. Gioonna kiaapu voovoono Yisuu Kirisiinna kuaivaa puaisa utikiokio Koovaata Mmaapuuvootama taaravaitana inna tasipama variaavai. ¹⁰ Itaama vaino gioonna kiaapu voovoono ngiisi vioo hama Yisuu Kirisiinna kuaivaa ngii giaa ngii minai sa innara yoketaavaivee kaa kiada inna vitada ngiingii nnauvaki ngii tasipama yapaatee. ¹¹ Gioonna kiaapu voovoono itai vaidiivaara yoketaavee kaa ivo ii mmoori maisaivaa ivootama mmuavaugiaatama iivai.

Yuvuaano nnaagiai tuanaa kuaivaa gioonna

kiaapuuya kaa mmiravai

¹² Na kaayau kua ngii giaa ngii minaree kaa hama na yanaayaa ni fafaarakiatainoo. Na kati oro ngii tee ngiita kua tinaraivaara na faannaina variaunoo. Ngieeta teetama pinaama sirigakiaarivaara na ngiita kua tinaree kaa iikiauvai.

¹³ Anutuugo ariiniee kaa i nnunnaivaata mmataama kaaivaa nnaakaraiya ngiyyara yaata utida boo kiaavai.

Yuvuaanoono aa nnaagiai yanaa aavaa fafaara reeravai

Aa nnaagiai yanaa aavaa Yuvuaano yokovaayaa reeravai. Ivo aa yanaa aavaa raa kioo vaidi voovai vaa ausa hanigiooya tasipama mmoori varoo vaidiivaa nnutuuvo Gaiyaasaani reeravai. Ivo roo pinaama Gaiyaasaara sirigairavai. Gaiyaaso yoketaama ausa hanigioo vooya tasipama mmoori varoo vaidi voovai nnutuuvo Diooterefeeva uu mmooriivaara ooqoo tuuvaaraatama Yuvuaano innara pinaama sirigainno aa yanaa aavaa fafaara reeravaivee.

¹ Na gionna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya kieetavoono aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

Gaiyaaso, na aiyara mmuduuya ruukua kua kutaa tuanaa na aiyara mmuduuya rueena aini aa yanaa aavaa na fafaarakiaunoo.

² Ni seena na aiyara mmuduuya ruukua vaa na rikiauvasi. A Yisuu Kirisiinna aataruvau yoketaama variannavai. Sa i nniitaranai a itaama yoketaama varianeeraivaara na aiyara yaaku varaunoo. Mmuakiaa mmoori aataruuyauvaa a iikiannaiyauvo yoketaayauvai vakiaiveeraivaaraatama na aiyara yaaku varaunoo. ³ Ti seena vooya niisi nnida aiyara ni giaa ni mida tunoo: Ivo kua kutaa aataruuvaa mmannammanna iivaivee, tuduu rikiee na kaayauma sirigairavai. Vaa na rikiauvasi. A mmannammanna kua kutaa aataruuvaa iikiannavai. ⁴ Ni uru nnaakaraiya kua kutaa aataruvau kuaivaara na rikiee pinaama na sirigakiaunoo. Hama ari vo sirigaira voovoono aa sirigaira aavaa hatokaanaravai.

Gaiyaaso yoketaa mmooriivaa uuvaara Yuvuaano tiravai

⁵ Ni seena na aiyara mmuduuya ruukua vaa a mmuakiaa mmooriyauvaa ti seena ausa hanigieeraiyara iikiannaiyauvaa a yaagueeqama iikiannavai. Iya voopidiri ngiaaniaata hama a yaata utirainna yaagueeqama iikiannavai. ⁶ Vaa iya kava vararanada aapi nnida aavakinnaa gionna kiaapu vaa ausa hanigia kiada variyaiya a iyara mmuduuya ruannaivaara vaa iya kuaa mmiaavai. Iya kava aisi kuaiya Anutuugaa mmoori variyaiya yoketaa mmooriivaa iikiataama vainai eenoo iya tasipama mmooriivaa iinai iya ngiari kuaaree kiaidaa yoketaama kuaravai. ⁷ Iya Yisuu Kirisiinnara mmuduuya ruaivaara inna mmooriivaara nuaida varida hama gionna kiaapu kumimakaiyasidiri sikaunnaata yeennaiyauvaatama varada kuaavai. ⁸ Ivaara vaa ta ausa hanigieeraiya sikaunnaata yeennaiyauvaatama iya mmida iyara yoketaakiaaravee. Fai ta itaama iida teeta iyaatama mmuaavaugiataama kua kutaivaa rikiaada iikio aikiooma voopi voopi kuanaravai.

Diooterefeeva maisama varuduu Demetiriiva yoketaama variravai

⁹ Na yanaayaa paanna kua vooyauvai gionna kiaapu vaa ausa hanigieeraiyani fafaara reeravai. Diooterefeeva kieeta vaidivai varinarivaara mmuduuya ruoo na fafaara raa kuaivaa hama rikiaivai. Rikioonnaata pikiaivai. ¹⁰ Itaama vainai fai na ngiisi viee mmuakiaa mmoori ivo uuvaara na kiaa kookieenaravai. Ivo kaayau maisa kuaivaa tiiyara tioo kaayau unnakuivaa mmannammanna tioo varivai. Hama ivo ivaa nnaasu iivai. Ti seena vaa ausa hanigieeraiya innasi kuaavo hama ivo iyara tuqinnaivai. Gionna kiaapu vooya iyara tuqinnaaree kiaavo rikioo ivo ooqoo tioo ngii nuunaivakidiri iya titaikiai kuaavai.

¹¹ Ni seena na aiyara mmuduuya ruukua vaidiyya mminnamminnaa maisaiyauvaa iirayaama sa iikiane. Vaidi vooya mmoori yoketaiyauvaa iirayaama iikiane. Gionna kiaapu voovoono yoketaa aataruuvaa iivoono inna Anutuugaa gionna kiaapu tuanaavai. Gionna kiaapu voovoono maisa aataruuvaa iivoono hama Anutuugaa taivai.

¹² Mmuakiaa gionna kiaapuuya Demetiriinnara kua yoketaivaa kiaavai. Iya inna mmooriivaa teeda kiaanoo: Kua kutaa ivo yoketaama varivaivee, kiaavai. Na innara mmuai kuaivaa kiaunoo. Vaa ngia taavai. Na innara kiau kuaivo kutaa kuavai.

Yuvuaano nnaagiai kuaivaa tiravai

¹³ Na kaayau kua ngii giaa ngii mminnaree kiaa hama na yanaayaa ni fafaara raatainoo. ¹⁴ Na akiairaama aisi viee ta taaravaitana kua kiaarivaara na faannaina variaunoo.

¹⁵ Ausa nuufaivo i tasipama vakiaivee.

I seena aapinnaiya aiyara yaata utida boo kiaavai. Ti seenaiya ipi variyaiyara ta yaata utida boo kiaunnaivaa iya kiaa mmiane.

Yutaavaano aa kua aavaa fafaara reeravai

Yutaava aa yanaa aavaa roo vaidiyya unnakuuyauvaa gioonna kiaapuuya kuaa mmida varida ngiariyyara kiaanoo: Ta vaa Yisuunnara kutaavaivee, kiaunnayavee, tuuyara ivo roo iyara ooqoo tiravaivee.

¹ Na Yutaava Yakoopaa kataivo Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidivoono aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

Ngia gioonna kiaapuuya ti Napoova Anutuuoqo ngii maavee tioo ngiiyara mmuduuya ruaikio Yisuu Kirisiiva ngiiyara haitaturaiyani na aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo.

² Anutuuoqo ngiiyara boo tioo ari ausa nuufaivaa ngii mioo ari mmuduuya riraivaa ngii mino ngiiki suvuainai variateeraivaara na yaata utuaunoo.

Yutaava unnakua vitairaiyara yaagueeqama tiravai

³ Ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, Anutuuoqo ti vitoo mmuaakaraama yoke-taivau ti yapaivaara na ngiini fafaara raanaree kuaa iina rikiauko Anutuuoqo yaagueeqama ni tikiai aanna makee na vo kuavai ngiini fafaara raunoo. Yisuunna kuaivaara ta kutaavaivee tiraivaa Anutuuoqo mmuaaneetu nnaasu ari gioonna kiaapuuya mmiravai. Ii kua ivaara ngia mmannammanna yaagueeqama kutaavaivee kiateeraivaara na aa yanaa aavaa ngiini fafaara ree ivaara yaagueeqama ngii kuaunoo. ⁴ Maisa vaidi vooya hama Anutuuoqaa kuaivaa rikiaiya tiisi ngiaani ta kiaunnano: Vaa Anutuuoqaa kuaivaa rikiaayaida ngiaano, kiaunnani ti tasipama varida ngiari yaata utuaa kuaivaa kiaavai. Anutuuoqo kati tiyara yoketaama yaata utuoo ti mminnamminna maisaiyauvaa rugaivaara iya hama tuqinnama yaata utiraida hanigia kiisama koonnama kua kiaavai. Iya sabi heera aataruuvaa inna aikioovee kuaivaara iya itaama kua kiaavai. Iya itaa kua kuaa kiada ti nnoonna mmuaa tuanaivaa Udaanga Yisuu Kirisiinnara iya ooqoo kiaavai. Maisa irisaivo vaa iyani vaivaa fai yapooma varaaraivaara nnaaru Anutuuoqaa kua fafaara roovo iyara itaa kua tiravai.

⁵ Ngia aa kua aavaa vaa arinaima rikiaaniaata na kava ngii giaa ngii minaravai. Udaangaivo gioonna kiaapu Isarairaiya mmata Iyiipavakidiri iya vitoo yoketaivau yapa kiooduu nnaagiai vooya hama innara kutaavaivee tuuya ruputu taikeravai. ⁶ Anutuuoqo aangeraiya ngiari seena aangeraa vooyara diravaa iya mmuduu hama iyara diraida ngiari mmaata tuanaiyauvaa eyommaara pikiooyauvaara yaata utuatee. Anutuuoqo iya vitoo upisi tuanaa yoosinnaivaki yapa kioo yeena yaagueeqaiyauvaadiri iya rau kiooduu ivaki tupatupaa varida nnaagiai Anutuuoqo iya yaparaira suai pinaivaara faannaida vari-aavai. ⁷ Yoosinnaivaitana Sutuuma Kumuaara ivaitanaara yaata utida ivaitana vainima vau yoosinnaiyauvaaraatama yaata utuatee. Gioonna kiaapu ivaki varuuya aangeraiya uuvaugiataama iida iya nnaata vaati tasipoo aataruuvaa pikiada gioonnaiya ngiari seena gioonnaiya tasipooduu vaidiyya ngiari seena vaidiyya tasipeeravai. Tasipooduu too Anutuuoqo irisai ikia pinaivo tupatupaa vairavaki iya yapeeravai. Iya uuvaa Anutuuoqo irisai maisaivaa iya mmuuvadiri ta arinaima rikiaateeraivaara Anutuuoqo itaama iya iiravai.

⁸ Ii maisa vaidi hama Anutuuoqaa kuaivaa rikiaa iya Sutuuma Kumuaraiya uuvaugiataama mmuaikaraama iida iya ruvuataa roosiima iya vookaraiyauvaa toovaara iya sabi heera aataruuvaa iida Anutuuoqo iyara diravaara puruuka tida ngiau aapu yoketaama variaa aangeraiyara maisa kua kiaavai. ⁹ Aangeraiya kieetaivaa nnutu-uvu Maikooro hama Sataangaara maisa kua tiravai. Ivoota Sataangootama Musiinna nnabaiyaa varaaraivaara buaaru tida kua yaagueeqama tuduu Maikooro hama yoosiima Sataangaara kua maisaivaa tioo hama innaki kua pinaivaa yapeeravai. Ivo kati tunoo: Udaangaivoono yaagueeqama iiki kua kiaivee, tiravai. ¹⁰ Vaidiyya hama Anutuuoqaa kuaivaa rikiaiya uu aataruuyauvaa iya hama arinaima rikiaiyauvaara maisa kua kiaavai. Mo iya arinaima rikiaa aataruuyauvaara iya fayai mmaraariya yaata utiraivaa roosiima kumimakama yaata utida kati nuaida varida iikiaa aataruuyauvoono iya yaataroo iya ruputu taikaivai. ¹¹ Fai iya irisai maisaivaa varaaravai. Iya nnaaruaa vaidi Kaingo uu aataruuvaugiataama kuaavai. Kaingo ari kataivo inna yaataroovaa inna nnannatooduu Anutuuoqaa avaiyaa yaatareeravai. Iya nnaaruaa vaidi Briaamaa roosiima sikauvaara mmuduuya riraivaara nnaasu yaata utida maisa aataruuvaa iikiaivaara sikau irisavaa varaavai. Nnaaruaa vaidi Koraava Anutuuoqaa kuaivaa hatokoo arinaidiri puaravaa kati Anutuuoqara hudeera mmooriivaa uuvaa vaidi maisaiya mmuaikaraama iikiaavo Anutuuoqo iya putira irisavaa iya mmiivai.

¹² Iya ngiari mmammaiyauvaara yaata utida iikiaavo hama iya mmamma maisaivai. Ngia mmuaavau yoketaama varida yeenna nneeraiivaki iya numa ngii tasipama yeenna nneeda ngiari mmammaiyauvaara nnaasu yaata utida sabi nnaani ngia mmuakiaaya koonnama yeenna nnaavai. Iya itaama iikiaivo koonnainoo. Iya ngiariiyara nnaasu yaata utuaavai. Upisi namaivaa ooruruuvo utuoo rupi kiaikio hama vati ruaivaa roosiima iya iikiaaravee kiaa kiada hama iikiaavai. Yatariiyauvo iira vaira suaiivaki hama iiraataiyauvo aasannaira aataruuvaa varaavai. Varada diaavo ooruruuvo utuoo ravagiauru kiaikiai kati vaida eyommaara aasannama kiaavai. Ii vaidi iya itaama variaavai. ¹³ Iya nnoori pinaivaa ooruruuvo utikio pinaama ketekaateevaa roosiima varida maisama kua kiaavo ngiari mmamma maisaira aataruuvo kokoparauvo vainema kooyaa vaivai. Iya aakia-puaiyauvo ngiari mmaataiyauvaa pikiada sabisaabi vida taikeeraivaa roosiikaayavee. Vaa Anutuuoqo iyani upisi tuanaa yoosinnaivaki mmaataiyauvaa teerama kiaivaki fai iya ivaki tupatupaa variaaravai.

¹⁴ Tauraanaa vaidi Ataamaakidiri inna nneeditunna sidinnaidiyya yaaku saivai sainaidiri taarama nnidada Inooko variravai. Varioo ii vaidi maisa iya nnaagiai varaaraivaara kua tioo tunoo: Taatee. Udaangaivo ari aangeraa yoketaa tuanaa kaayakaayau ari vookaraiyauvaatama tasipama tuoo ¹⁵ mmuakiaa gioonna kiaapuuya yaparainaraivaara tiinaravai. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya hama Anutuuoqara yaata utirama kiada mminnamminnaa maisaiyauvaa varaiya fai Anutuuoqo mmuakiaa mmoori maisamaisama ngiari iikiaiuyauvaaraatama mmuakiaa kua maisaiyauvaa iya innara kiaiyauvaaraatama fai ivo kua pinaivaa iyaki yapaanaravaivee. Inooko nnaaru itaa kua tiravai. ¹⁶ Ii vaidi maisa iya mmannammanna nunuraanurai tida varida vooyaki kuaivaa ravuvuutu kiada tida varida maisa aataru ngiari iikiatairaiyauvunugiataama vida ngiariiyara ngiari avai pinaiyauvakidiri mannaka tida ngiari iikiatairaiivaara ngiari vooyaki nnammari kuaivaa yapa kiaani iyani iikiaavai.

Yutaava kua yaagueeqaivaa vaa ausa hanigieeraiya kiaa mmiravai

¹⁷ Ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, tuqinnama yaata utuatee. Ti Udaanga Yisuu Kirisiinna kua varada nuaira vaidiyya nnaagiai vainara kuaivaa nnaaru ngii giaa ngii mmuuvaa kava rikiaatee. ¹⁸ Iya ngiiita kua tida tunoo: Nnaagiai suaiyauvo nninai vaidiyya ngiari iikiataira maisa aataruuyauvunu kuaiya fai diitada Anutuuoqaa kua aataru-uvaara ngiari tai rikiai kua kiaaravaivee. Kua varada nuairaiyaano itaa kua tiravai. ¹⁹ Ii vaidi maisa iya ngii tasipama varida ngiari yaata tinniiyaadiri kua vooyauvai yaata utida ngii hapaama kiaara ii kiaavai. Iya ngiari yaata tinniiyauvunudiri kumimakama yaata utida iikiaa aataruuyauvaa iida varida hama Mmannasa Yoketaivoono iya kiaa mmikiai iikiaavai. ²⁰ Mo ngia ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, Anutuuoqaa kua yoketaa tuanaivaara ngia kutaavaivee kiaivaa mmannammanna ngiingiiyara ngiingiiyara tida yaagueeqama varia rada kuatee. Mmannasa Yoketaivaa yaagueeqaivaa tasipama yaaku varaatee. ²¹ Ngia ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ngiiyara boo tioo tupatupaa variraivaa ngii minaraivaara faannaida varida Anutuuoqo ngiiyara mmuduuya ruaiveeraivaara safuuma variatee.

²² Gioonna kiaapu Anutuuoqaa kuaivaara taara yaata utuaiyara boo tida iyara yoke-taakiatee. ²³ Vaidiyya iikiaivo vaidi voovai taa taputu kieevoora kiaa utu raririima kati naatauvau yapeyayaama ngia Anutuuoqaa mmayaaya yoketaivaa vooya kiaa mmikio Anutuuoqo iya vitoo yoketaivau yapaivee. Gioonna kiaapu vooya ngiari mmamma iira aataru maisaivaa iikiaiya sa iya tasipama mmoori maisaivaa iida ivaara mmuduuya ruatee. Iya roosiima haruruaraivaara aatuuda iyara boo tida iyara yoketaakiatee.

Yutaava kua yoketaivaa Anutuuoqara tiravai

²⁴ Anutuuoqo ti vitoo yoketaivau yapaivoono aikiooma ngii utinai fai ngia hama haru-ruaraivaara ta kua yoketaivaa kiaaravai. Ivo ari yoosinna yoketaivaki ngii yapa kinai ngia hama ngii mminnamminnaa maisaatainai sirigaida variaaraivaara ta kua yoketaivaa kiaaravai. ²⁵ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva putuuvaa Anutuuoqo ti vitoo yoketaivau ti yapaivai. Ivo mmuaa tuanaa Anutuuoqo varikio inna nnutuuvo ngiau aapu vaikio ivo ti kieeta tuanaavai varioo mmuakiaa mminnaiyauvaara dikio yaagueeqa ari vookaraiivo innasi vaivaara ta kua yoketaivaa kiaaravai. Ivo nnaaru hama ngiau mmata uu suaivaki itaama varioo aanna makee varioo fai yapooma mmannammanna itaama nnaasu vari-naravaivee. Kua kutaa.

Reveraisiina

Fai yapooma vainara aataruuyauvaa Anutuugo Yisuu Kirisiinna vitauduu too ivo Yuvuaanaa vitauduu iyaavuaa too fafaara reeravai. Yuvuaanaa tinniivoota inna avuuvootama hanigiooduu yapooma vainara aataruuyauvaa too fafaara reeravai. Ivo too vaa taikaivaivee kiaa fafaara roovo fai yapooma vainaravai. Aavaki vai kua vooyauvai mmataira kuayauvaivee.

Yuvuaano aa yanaa aavaa roo suaivaki vaa ausa hanigiooya Yisuu Kirisiinnara ti Udaangavaivee tuuvaara ngiari nammutuaiya maisa mmooriiyauvaa iya mmiravai. Iya mmamma nniitareeraivaa varada koonnava varuu suaiyauvaki iya yaagueeqama varia-teeraivaara Yuvuaano yamayamaa kuaiyauvaa iya kiaa mmioo aa yanaa aavaa reeravai. Iya yaagueeqama varida Anutuugaa tasipama variaaraivaara faannaida variateeraivaara ivo reeravaivee.

¹ Aa kua aavo tauraa haumaki vau kuaivaa Anutuugo Yisuu Kirisiinna kooyaa vitauduu teeravai. Kiisa suai mmoori aataruuyauvo mmuakiaayasi vainaraivaa Anutuugaa mmoori vareera gioonna kiaapuuya ivo vitaakiaiveeraivaara Anutuugo inna vitauduu iya teeravai. Yisuu Kirisiiva ari aangeravaa titooduu na Yuvuaano inna mmoori vareera vaidiivaa niisi tuoo ni vitauduu na teeravai. ² Na taa mmoori aataru mmuakiaayauvaara ngii giaa ngii miee Anutuugaa mmayaayaivaatama Yisuu Kirisiiva kua kutaivaa kooyaa tuuvaatama aa yanaa aavau na kooyaa fafaara ree ngii giaa ngii miaunoo. ³ Nnaagiai mmoori aataruuyauvo vainaraivo aa yanaa aavau vaivaa gioonna kiaapu voovoono ivaa kooyaa jaaruaiavaaratama gioonna kiaapu vooya ivaa rikiaada iikiaiaraatama Anutuugo iyara yoketainoo. Nnaagiai Anutuugo aa mmoori aataru aayauvaa iinara suaivo vaa vainima vaivaara ivo iyara yoketainoo.

Yaaku saivai sainaidiri taara yoosinna varuu ausa

hanigieeraiyani Yuvuaano fafaara reeravai

⁴ Na Yuvuaanoona aa yanaa aayauvaa fafaara raunoo. Yaaku saivai sainaidiri taara yoosinna varuu gioonna kiaapuuya mmata Asiaa ivau varuuya vaa ausa hanigieeraiyani na aa kua aayauvaa fafaara raunoo. Anutuugo tauraa varioo aanna makee varioo nnaagiai varinaraiivoono kati ngiiyara yoketaama yaata utuoo ari ausa nuufaivaa ngii miaiveera na yaata utuaunoo. Mmannasa Yoketaivo ari yaagueeqaivo yaaku saivai sainaidiri taarama vaivoono Anutuugo kieeta varira mmaataivaa vunngiaa variivootama kati ngiiyara yoketaama yaata utuoo ausa nuufaivaa ngii miaiveera na yaata utuaunoo. ⁵ Yisuu Kirisiiva Anutuugaa kuaivaa makemakee kooyaa ngii giaa ngii miraivootama kati ngiiyara yoketaama yaata utuoo ari ausa nuufaivaa ngii miaiveera na yaata utuaunoo. Ivo putuuvakidiri tauraa ariinanaa diitoovovee. Ivo mmuakiaa mmatayaa variaa kieetaiye kieeta tuanaivoovee.

Ivoono tiyara mmuduuya ruoo tiyara putuduu inna kiauvo tuuvaara hama ti mminnamminnaa maisaiyauvo mmannammanna ti utivai. Kati tete yaata utuaunnaivau mmamma dummukiara ta nookiaunnaano. ⁶ Ivaara ivo ti iikiai ta ari Koonna Anutuugaa mmoori varada vaidi kieetaiye roosiima varida kati Anutuugaa puara hudeeraiya roosiima variaunnaano. Gioonna kiaapuuya inna nnutuuvaa ngiiau aapu yapa kikiyo iyara dira yaagueeqaivo tupatupaa itaavai nnaasu vakiaivee. Kua kutaa.

⁷ Taatee. Ivo namaivaa tasipama tuoo varinoo. Fai tiinaa mmuakiaa gioonna kiaapuuya inna taaravai. Pirima inna heeda mmataa inna hooyaataama fai iyaatama inna taaravai. Teekiai fai mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variaiva pinaama innara rataaravai. Fai ii aataru ivo itaama nnaasu vainaravaivee. Kua kutaa.

⁸ Udaanga Anutuugo tinoo: Tauraa yapeeraivaata nnaagiai yapeeraivaatama na nakaaraivoovee, tiivo mmuakiaa mminnaiyauvaa yaataroo diraiivoono tauraa varioo aanna makee varioo nnaagiai varinaravai.

Yuvuaanaa avu tinniivo hanigiooduu Yisuunna teeravai

⁹ Na Yuvuaano ngii seenavai ngieeta neetama ta Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya variaunnaivaara ta mmuakaraama varida mmamma nniitareeraivaa varaunnaano tiyara diraiivoono ti tasipaikiat ta mmuaararavaa varadaata yaagueeqama variaunnaano. Na Anutuugaa mmayaayaivaatama Yisuuva kua kutaivaa kooyaa tuuvaatama gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Kiaa mmiaivaara vooya ivaa irisaivaa mmata voovai nnooriivo ututuuma kioovaa nnutuuvo Patimoosa ivaki ni utu raririima rada kiooduu na variravai. ¹⁰ Vo Sudaaga voovaki na variaaduu Mmannasa Yoketaivo ni tasipama varuduu na variee rikiaaduu vaidiivaa kuaivo nooma akuaiavaa roosuuvo ni mmookaivakidiri pinaama kua

tiravai. ¹¹ Ivo kua tioo tunoo: A taannaivaara yanaivau fafaara ree yoosinna yaaku saivai karasaidiri taaravaitanaki variaa vaa ausa hanigiaiyni fafaarama kino kuaivee. Ii yoosinna iyauvaa nnutuuyauvo ataama vainoo. Voovai nnutuuvo Epesiisa voovai nnutuuvo Sumuraana voovai nnutuuvo Perekamaama voovai nnutuuvo Tuaataira voovai nnutuuvo Saratiisa voovai nnutuuvo Piratareepiaa voovai nnutuuvo Rautikiaa vainoo. Iyauvaki variyaiyni fafaara raa kiee mmianee. Nooma akua roosiima tuu kuaivoono itaa kua tiravai.

¹² Tudu rikiie na vaidiivo niita kua tuuvaa hanigia taanaree kiaa iina taaduu tooba hokobaiyauvaa sikau mmannaammannaivaa nnutuuvo gooraivaadiri iima kiioyauvo yaaku saivai karasaidiri taaravaitana ni too vairavai. ¹³ Ni too vauduu iyauvaa vuutaivaki vaidi roosuuvo dioo vainno ari buruqa hokobaivaa rau kioo ari nniriivau puapusuqaa kuau vausaivaa rau kiiovaatama diravai. ¹⁴ Duduu inna kieeta yausiivo eekaravai vainno puara sipisiipa yausiivaannee nama toroomunnaivaa roosiima poosa tuanaavai vairavai. Vauduu inna avuuvaitana ikia hauru toovaa roosiima teeravai. ¹⁵ Tooduu inna yukuuvaitanaudiri kaayau mmeekiaivo teeravai. Vaidiyya kapaqaivaa goora roosuuvaa hudooduu yoketauduu ivaudiri mmeekiaivo teerayaama teeravai. Tooduu inna kuaivo pinaama nnoori hiinaivo tuoo vioo akua tiraivaa roosiiravai. ¹⁶ Roosuuduu inna yaaku yaadudaivaki aakiapuuyauvaa yaaku saivai sainaidiri taarama utu kioo vauduu paipaivaa saivai saivai avaikarauvo inna avaiivadiri tuoo rubi kioo mmaanai kooyaa vairavai. Vauduu inna oori nnikiivo suaivo ikianna tammaa puaisa teerayaama teeravai.

¹⁷ Na inna taa suaivaki na inna yuku oyaivaki viee varee vaidi putuuvaa roosiima vairavai. Vakiaaduu ivo ari yaaku yaadudaivaa niyyaa utuoo tunoo; Sa aatuukianee. Na tauraa variauvoono fai na nnaagiai varinaravai. ¹⁸ Aanna makee na hara kiee variaunoo. Vaa na putuaivoono na kava diitee aanna hara kiee variee fai tupatupaa varinaravai. Vaa na putira aataruuvaaaraatama yoosinnaivaa nnutuuvo Haiiriisa ivaki putiraiya variraivaaraatama haitatuura kiivaa utuauvai.

¹⁹ Inna aikioo vaa a taannaivaara fafaara raanee. Makee vai aataruuyauvaaraata nnaagiai vainaraiyauvaaraatama fafaara raanee. ²⁰ Aakiapuaa yaaku saivai karasaidiri taaravaitana ni yaaku yaadudainniivaki vaiyauvaa oyai haumaki vaivaa fai na i kiaa i mminaravai. Tooba hokobaiyauvaa sikau gooraivaadiri iima kaiyauvo yaaku saivai karasaidiri taarama oyai haumaki vaivaatama fai na i kiaa i mminaravai. Toobaiyauvo inna yoosinna yaaku saivai karasaidiri taaravaitanaki vaa ausa hanigia kiada variyaiya Anutu-uqaara nuunairaiyavee. Aakiapuuyauvo inna iya aangeraiya iyara haitatuuraiyavee.

2

Epesiisaayani reera kuavai

¹ Gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada yoosinna Epesiisa ivaki Anutu-uqaara nuunairaiyani yanaivaa fafaara raa kiee iyara haitatuura aangeraiyaa mmianee. Aa kua aavaa raanee. Na vaidiivo aakiapuaa yaaku saivai sainaidiri taarama ni yaaku yaadudaivaki utu kiee vaina tooba hokobaiyauvaa yaaku saivai sainaidiri taaravaitana vuutaivakidiri nuaina variee na aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. ² Ngia mmoori iikiyaiyauvaa vaa na tee rikiauvai. Ngia mmamma mmuyai mmutu rikiaada mmoori varada mmuaararavaa teeda rikiaadaata ngia yaagueeqama yoketaama varida mmoori iikiavaai. Ngia hama vaidi maisiyara yoketaakiaavai. Vaidi vooya ngiariiyara ta aposorooyavee kiaa kiada hama aposorooya mmooriyauvaa iikiaani ngia iya kuaiyauvaa rikiaada iya mmooriyauvaa teeda rikiaavo iya kiaa kuaiyauvo unnakuayauvai kiaavai. ³ Vaa na tee rikiaavai. Ngia niyara yaagueeqakiaivaara vaidiyya mmoori maisaiyaa ngii miaani teeda rikiaadaata mmannammanna yaagueeqama varida hama ni nnutuuvaa pikiaavai.

⁴ Ngia itaama yoketaama iikiaaniaata aa kua aavaara na ngiyyara hama ni yoketaainoo. Ngia tauraa niyara pinaama mmuduuya ruaivaa vaa ngia pikiaada aanna nnaagiai ngia kiisama niyara mmuduuya ruano. ⁵ Ngia tauraa variaa aataruuvaaara yaata utuatee. Vaa ngia ivaa pikiaada huruano. Ngingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiaada hanigiada vaa ngia tauraa iikiavaa kava iikiatee. Mo fai ngia hama ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikikiai fai na ngiisii ngiee ngiisii vai toobaiyava vara kiee rasuuma kiaanaravee. ⁶ Vo kua vooaara na ngiyyara ni yoketaainoo. Vaidi Nikoraasaa nnaagiai nuairaiya mmooriivaara pinaama ngii nnannatainoo. Neeta ivaara pinaama ni nannatainoo.

⁷ Gioonna kiaapu arinaima rikiai voovoono Mmannasa Yoketaivo vaa ausa hanigiaiya kiaa mmii kuaivaa kii arinaima rikiaivee. Fai yapooma Sataango ngii iinno teenai ngia yaataraiya fai na tinai ngia yatari iiraivaa nneeda tupatupaa variaaravai. Ii yatari ivo Anutu-uqaara yoosinnaivaki diivai.

Sumuraanaayani reera kuavai

⁸ Gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada yoosinna Sumuraana ivaki Anutuugaara nuunairaiyani yanaivaa fafaara raa kiese iyara haitatuura aangeraiavaa mmianee. Aa kua aavaa raanee. Na tauraa variee nnaagiai varinaraiivo vaa na putuee kava diitaivoono aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. ⁹ Vaa na tee rikiauvali. Kaayau mmuaararaiivo ngiisi vaikio hama ngii mminnaataikiai ngia kuminaya variaanoo. Itaama vaikioota Anutuugaa yaagueeqaivo ngii suvaikiai hama ngia kutaa kuminaya variaanoo. Vaa na tee rikiauvali. Gioonna kiaapu Yutayaa vooya ngiariiyara kiaanoo: Ta Yutayaa tuanaayavee, kiaa ngiyyara maisa kua kiaavai. Iya unnakua kiaa ngiariiyara kiaanoo: Ta Yutayaa tuanaayavee, kiaa iya Sataangaa gioonna kiaapuyavee. ¹⁰ Mmuaararaiivo kiisa suai ngiisi nninaraiivara sa aatuukiatee. Rikiaatee. Ngiikidiri vooya fai Sataango ngii inno taanaaree kiaa iinai vaidi vooya oovi nnauvaki ngii yapa kikio fai mmuaararaiivo yaakuuvaitana suai ngiisi vainaravai. Sa ni pikieerada mmannammanna niyyara yaagueeqaidada ngii putira suaiivaki fai ngia homo yaagueeqama varikiai na irisai tupatupaa variraivaa ngii minaravai.

¹¹ Gioonna kiaapu arinaima rikiai voovoono Mmannasa Yoketaivo vaa ausa hanigaiya kiaa mmii kuaivaa kii arinaima rikiaivee. Fai yapooma Sataango ngii inno teenai ngia yaataraiya kava putira suaiivaki hama maisama variaaravavee.

Perekamaamaayani reera kuavai

¹² Gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada yoosinna Perekamaama ivaki Anutuugaara nuunairaiyani yanaivaa fafaara raa kiese iyara haitatuura aangeraiavaa mmianee. Aa kua aavaa raanee. Na paipavaa saivai saivai avaikarivo niisi vaivoono aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. ¹³ Ngia hara kiada variaa yoosinnaivaa vaa na tauvai. Sataangoota ivaki kieetavai variivaatama vaa na tauvai. Ivo varikiinnaata hama ngia ni nnutuuvaa pikieerada puaisakama utuaanoo. Vaidi voovai nnutuuvo Adipaava hama ni pikieera ni mmayaayaivaa yaagueeqama kioo kiaa mmuuvaa vaidi vooya inna vitada ngii yoosinnaivaki Sataangootama varuuvaki ruputu kioodoo putiravai. Ruputu kioodoo putuu suaiivaki ngia niyyara kutaavaivee kiaa kuaivaa hama pikieeravai. Mmannammanna ngia yaagueeqama kutaavaivee tida nnaasu variravai.

¹⁴ Ngia itaama yoketaama uuduaata aa kiisa kua aayauvaara na ngiyyara hama ni yoketaivo. Gioonna kiaapu vooya ngii tasipama variaya nnaaruaa vaidi voovai nnutuuvo Biriamao tuu kuaiyauvaa rikiaada iikiaavai. Nnaaru ivo ari vo vaidi voovai nnutuuvo Barakaana gioonna kiaapuuya mminnammanna maisaiyauvaa iida varaa-teera aataruuvaa kiaa mmioo vitauduu ivoono Isarairaa gioonna kiaapuuya vitauduu iiravai. Iya yeenna fayaiyauvaa unnakua anutuuyauvaa mmuuyauvaa nneeda sabi heera aataruuvaa iida kumimakama variateeraivaara iya vitauduu iiravai. ¹⁵ Mmuai karaama ngiikidiri variaa vooya Nikoraasaa nnaagiai nuairiya kua maisaiyauvaa rikiaada iikiaavai. ¹⁶ Ivaaraida hanigiada ngiingii mminnammanna maisaiyauvaa pikiaatee. Mo fai ngia hama pikieerama kikiai fai na kiisa suai ngiisi ngiee gioonna kiaapu maisama variayaatama rapinaravai. Paipa avaikarivo ni avaivakidiri tiivaadiri na iyaatama rapinaravai.

¹⁷ Gioonna kiaapu arinaima rikiai voovoono Mmannasa Yoketaivo vaa ausa hanigaiya kiaa mmii kuaivaa kii arinaima rikiaivee. Fai yapooma Sataango ngii inno teenai ngia yaataraiya fai na ngiau aapu hataumaki vai yeennaivaa nnutuuvo menaivaa ngii minaravai. Ngii miee sikau poosaiyau nntu karaasa fafaarama kiaiyauvaatama mmuaavai mmuaavai ngii minaravai. Ii nntu karaasa iyauvaa hama mmuakiya rikiaravai. Mmuavai mmuaavai sikau vareera nakaarivo ariinoo nnaasu fai rikiaanaravai.

Tuaatairaayani reera kuavai

¹⁸ Gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada yoosinna Tuaataira ivaki Anutuugaara nuunairaiyani yanaivaa fafaara raa kiese iyara haitatuura aangeraiavaa mmianee. Aa kua aavaa raanee. Na Anutuugaa Mmaapuovoono aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. Ni avuuvaitana ikia hauruuvoo taivaa roosiima taivai. Kapaaga gooraivaudiri mmeekiaivo taivaa roosiima ni yukuuvaitanaudiri mmeekiaivo taivai. ¹⁹ Ngia mmooi iikiai yauvaa vaa na tee rikiauvali. Ngia niyyara mmuduuya rida niyyara kutaavaivee tida ni mmooiivaa iida mmuaararaiivaa teeda rikiaadaa ngia mmannammanna yaagueeqama yoketaama varida mmooi iikiaavai. Ngia tauraa kiisa mmooiivaa iiravai. Anna makee ngia pinna mmooiivaa iikiaivaa vaa na tee rikiauuno.

²⁰ Ngia itaama yoketaama iikiaaniaata aa kua aavaara na ngiyyara hama ni yoketaivo. Gioonnaivaa nnutuuvo Yesapereeva ariyyara tinoo: Na Anutuugaa kuaivaa ngii giaa ngii miraiyovee, tiivaa ngia hama inna ooqoo kiaavai. Ivo koonnama ni kuaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmioo sabi heera aataruuvaa iya vitainoo unnakua anutuuyauvaa mmira

yeenna fayaiyauvaa nneera aataruuvaaatama iya vitaikiai iikiaavai. ²¹ Ivo ari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiaiveera na hokoba sui innara faannaina variee tauko hama ivo ari sabi heera aataruuvaa inna pikiaataivai. Inna iikiataivai. ²² Ivaara na innaatama inna tasipama varida sabi mmuara heeraiyaatama nniitareeraivaa mminai fai iya kaayau mmamma nniitareeraiyauvaa varaaravai. Iya inna tasipama mmoori maisaiyauvaa iikiaiyaavara hama yaata utida pikieerama kikiyai fai na kaayau mmamma nniitareeraiyauvaa iya mminaravai. ²³ Iya mmi kiee inna nnaakaraiya ruputinau putu-aaravai. Fai na itainai mmuakiaa gioonna kiaapuuya vaa ausa hanigiada Anutuugaara nuunairiaya arinaima teeda rikiada kiaara: Vaa ivo gioonna kiaapuuya yaata utira kuaivaata iya iikiatira aataruuvaaatama arinaima rikiaavaivee, kiaaravai. Fai ngia mmatayaa iikiaiyaavaa irisaiyauvaa mmuaavai mmuaavai na safuuma ngii minaravai.

²⁴ Itaama vaiikiai rikiada ngia Taaatira variaa vooya ii maisa aataru iya iikiaa kua ivaa hama ngia rikiada iikiaavai. Iya kiaanoo: Ta Sataangaa kua maisa hataumaki vaivaa rikiaunnano, kiaanai hama ngia rikiavai. Ngia itaama hama rikiaiya na ngii kiaanoo: Na hama vo mmuaararai voovai ngiiyaa yapaanaravaivee, kiaanoo. ²⁵ Mmoori yoketaivo ngiiisi vaivaa puaisakama utuatee. Puaisa utida varikiakiai tee fai na tiinaravai.

²⁶ Fai yapooma Sataango ngii iinno teenai ngia yaataraiya na ngii miau mmooriivaa iidada na tiinara suaivaki mmannammanna iikiakiai gioonna kiaapu mmatayaiyara dira yaagueeqaivaa fai na ngii minaravai. ²⁷ Ni Napoova iyara dira yaagueeqaivaa ni muuvaa fai na ngii minaravai. Ngii minai fai ngia yaagueeqa aina yauvaadiri utida iyara diaaravai. Dida vaida kuu vaivavaa rummaa mumunu utiravaa roosiima iya ruputuaaravai. ²⁸ Fai na patairaara aakiapuivaatama ngii minaravai.

²⁹ Gioonna kiaapu arinaima rikiai voovoona Mmannasa Yoketaivo vaa ausa hanigiaiya kua mmii kuaivaa kii arinaima rikiaivee.

3

Saratiisaayani reera kuavai

¹ Gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada yoosinna Saratiisa ivaki Anutuugaara nuunairiayani yanaivaa fafaara raa kiee iyara haitatuura aangeravaa mmianee. Aa kua aavaa raanee. Anutuugaa Mmannasa Yoketaivo ari yaagueeqaivo yaaku saivai sainaidiri taaravaitana vaivaa na utuee aakiapuaa yaaku saivai sainaidiri taaravaitana utuavoono na aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. Ngia mmoori iikiaiyaavaa vaa na tee rikiauvai. Vaidi vooya ngiiyara kiaanoo: Iya yaagueeqama hara kiada variaano, kiaanai teeda ngia vaidi putiraiya roosiima variaavai. ² Ni Anutuugaa avuuvaa na taukai ngia iikiaa mmooriiauvaa hama ngia iima safuuma taikaavai. Ivaara diitada avu teeda vaida mmoori yoketaivo homo ngiiisi vaiyauvaa yaagueeqama iikiatee. Hama iiraida pikikio mmooriivo ngiiisi vaiyauvo fai taikaanaravai. ³ Vaidiyya ni mmayaayaivaa ngii giaa ngii muduu ngia rikiada puaisa utuuvaa keenaa yaata utida rikiada iikiatee. Iida ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiaada hanigiada yoketaama variatee. Mo fai ngia hama diitada avu teeda vairaida varikiai vaidi mmuara vareeraivo akiairaama virayaama fai na ngiiisi vinai ngia hama na kuanara suaivaa taaravai.

⁴ Itaama vaiikiai ngia Saratiisaiya ngiikidiri variaa kiisa vookiatatanoono hama iya ngiari buruqaiyauvaa kainaama ruaavai. Iya yoketaama variaavaara fai iya buruqa poosaiyauvaa rau kiada ni tasipama nookiaaravai. ⁵ Fai yapooma Sataango ngii iinno teenai ngia yaataraiya fai ngia iya roosiima buruqa poosaiyauvaa rammuaaravai. Vaa ngii nnutuuyauvo varira yanaivo vaivau vaiyauvaa hama na ruganai fai ngia tupatupaa vari-aaravai. Ni Napoona avuuvunnaata ari aangeraiya avuuyavunuaatama na kooyaa iyara tinara: Inna ni nnaagiai nuairiayavee, tinaravai.

⁶ Gioonna kiaapu arinaima rikiai voovoona Mmannasa Yoketaivo vaa ausa hanigiaiya kua mmii kuaivaa kii arinaima rikiaivee.

Piratareepiaayani reera kuavai

⁷ Gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada yoosinna Piratareepia ivaki Anutuugaara nuunairiayani yanaivaa fafaara raa kiee iyara haitatuura aangeravaa mmianee. Aa kua aavaa raanee. Na ari vookaraama yoketaa tuanaavai variee kua kutaivaa kiauvoono aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. Na Davutiinna yoosinna karaasa ngiau aapu vaivaa kiivaa utuee sipuuvaa fai na hatuaa kino hama gioonna kiaapu voovoono yopeema sipuuvaa rainaravai. Fai na sipuuvaa rau kino hama voovoono yopeema hatuaanaravai. ⁸ Ngia mmoori iikiaiyaavaa vaa na tee rikiauvai. Ngia kiisama yaagueeqama variaivaa vaa na tauvai. Ngia itaama varidaata ni kuaivaa rikiada iida hama ni nnutuuvaa pikiaavai. Taatee. Vaa na ngiini sipuuvaa hatuaa kiauvai. Hama gioonna kiaapu voovoono yopeema ii sipu ivaa rainaravai. ⁹ Rikiatee. Sataangaa gioonna kiaapuuyaano unnakua kua

ngiariiyara kiaanoo: Ta Yutayaa tuanaayavee, kiaiya unnakuavai kiauavai. Fai na iya tinai iya numa ngii yuku oyaiyauvaki toorivu yau harada varida na ngiiyara mmuduuyua ruauvaara fai iya arinaima rikiada ivaara kooyaa kiaravai. ¹⁰ Fai iinno taanaraiivo gioonna kiaapu mmuakiaa mmatauvau variayasi nnino iyasi pinaa mmuaararaiivo vainaravai. Mmuuararaiavaa teada rikiadaata mmannammanna yaagueeqama variateera kiau kuaivaa vaa ngia rikiada yaagueeqama variaivaara fai ii mmuaararaiivo ngiisi nninai rikiee na iinai fai ngia aikiooma yoketaama variaaravai. Fai na ngii vitee yoketaivau japanai yoketaama variaaravai.

¹¹ Fai na kiisa suai ngiisi kuanaravai. Gioonna kiaapu voovoono ngia mmatayaa mmoori varaa irisai yoketaivaa sa ngiisidiri ravisiaiveeraivaara ngiisi vai mmooriyauvaa puaisa utida iikiatee. ¹² Fai yapooma Sataango ngii iinno teenai ngia yaataraiya fai na ni Anutuugaa nuunaira nnau pinaivaki tuunna roosiima ngii yapa kinai ngia hama ivaki pikiaravai. Fai ivaki tupatupaa variaaravai. Fai na ni Anutuugaa nnutuuvaatama inna yoosinnaivaa nnutuuvaatama ngiiyaa fafaarama kiee niiniyavee, tinaravai. Ii yoosinna ivaa nnutuuvo Yerusalem karaasavai fai ngiau aapu ni Anutuugaasidiri tiinaravai. Ni nnutu karaasaivaatama na giiyaa fafaarainaravai.

¹³ Gioonna kiaapu arinaima rikiai voovoono Mmannasa Yoketaivo vaa ausa hanigiaiya kiau mmii kuaivaa kii arinaima rikiavee.

Rautikiaayani reera kuavai

¹⁴ Gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada yoosinna Rautikiaa ivaki Anutuugaara nuunairaiyani yanaivaa fafaara raa kiee iyara haitatuura aangeriavaa mmianee. Aa kua aavaa raanee. Na kua kutaiavaa nakaaraiivoono hama na gioonna kiaapuuya pikieeraina na Anutuugaa kuaivaa safuuma iya kiau mmiauvai. Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaavai iiraiavaa oyaivoono na aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. ¹⁵ Ngia mmoori iikiaiuyavuaa vaa na tee rikiauavai. Ngia hama mmuaa yaatavai utida adaivaa roosiima ni ngeera variaavai. Ngia hama mmuaa yaatavai utida pinaama totookaiavaa roosiima ni vaini variaavai. Ngia mmuaa yaatavai utida adaivaa roosiima variaatiri. Ni yoketaitirivee. Ngia mmuaa yaatavai utida pinaama totookaiavaa roosiima variaatiri. Ni yoketaitirivee. ¹⁶ Hama ngia itaama variaano. Ngia irisoo tammaayaa variayya roosiima varida taara yaata utida varida kiisama totookaiavaa roosiima variaivaara na ni avaiakidiri nnoori subikiekieevaa visirayaama na ngii ooqoo tiee ngii visi pikiaanara iikiaanoo. ¹⁷ Ngia kiaanoo: Ta kaayau sikauyauvoota mmuakiaa mminnaiyauvootama tiisi vainoo. Ta aanii mminnaavaara buaakiaarannee? kiauavai. Ngia itaa kua kiau kiadaata ngia yoonoosupuaaya variaivaara hama ngia arinaima rikiaanoo. Ngia kati vaidiya variaani vooya ngiiyara boo tiraivaara hama ngia arinaima rikiaanoo. Ngia mmanna haiyuaa varida taguada varida avu huruutaya variaivaara hama ngia arinaima rikiaanoo. ¹⁸ Ivaaraina na niisi vai kuaivaa ngii giaa ngii minaravee. Ngia vaidi nnoonnaya variateeraivaara sikau goora yoketaa tuanaiyauvaa niisidiri yookaama kiada varaatee. Ngia maisama taguada variraiavaa hauma kiaateeraivaara niisidiri buruqa poosiyauvaa yookaama kiada vara rau kiada varikio fai hama ngii mmamma maisainaravai. Ngii avuuyauvaa tuqinnama taateeraivaara niisidiri marasiinaivaa yookaama kiada ngiingii avuuyauvunu siikakiaaraiavaara varaatee.

¹⁹ Mmuakiaa gioonna kiaapu na mmuduuya ruauyaata na kuaivaa yaagueeqama tiee iya safu safuuma variateeraivaara mmamma mmuaararaiavaa iya mmiauvai. Ivaara mmuaa kuavai rikiada nnikiaraida ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiada yoketaama variatee. ²⁰ Rikiaatee. Na sipuuvaa vainiivau diee vaina ivau ruaunoo. Mo fai gioonna kiaapu voovoono ni avaiava rikioo sipuuvaa hatuaa kinai fai na innasi vee inna tasipama yeenna nneeno ivo ni tasipama yeenna nneenai ta mmuaavau yoketaama variaaravai.

²¹ Fai yapooma Sataango ngii iinno teenai ngia yaataraiya na tinai na kietavai variavau mmaataivau ngia ni tasipama variaaravai. Na iinno teera aataruuvaa yaatara kiee ni Napoova kietavai varii mmaataivau na inna tasipama variauneema fai ngia variaaravavee.

²² Gioonna kiaapu arinaima rikiai voovoono Mmannasa Yoketaivo vaa ausa hanigiaiya kiau mmii kuaivaa kii arinaima rikiavee.

Tooba hokobaiyauvaa vuutaiivaki duu vaidiivaa roosuuvono niita itaa kua tiravai.

4

Ngiau aapu varuuya ngiari ausa

mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmiravai

¹ Ivo itaa kua kiaa taika kioodoo rikiee na taaduu ngiau aapu sipuuvu hatuaa roo vuduu nooma roosuu avaiivo vaa tauraa niita kua tuduu rikiaivoono kava niita kua tioo tunoo: Pikiee aapi ngianee. Nninai tee nnaagiai vainara aataruuyauvaa fai na i vitinaravaivee, ² tuduu tuu saivaata Mmannaasivo ni tasipooduu rikiee na taaduu ngiau aapu kieeta varira mmaata voovai ni too vauduu too vaidi voovoono ivau variravai. ³ Varuduu too inna oori nnikiivakidiri kaayau mmeekiaivo sikau yoketaa kookee kuauvaitana nnutuuvaitana yasipaa koniriaana roosiima teeravai. Tooduu ivo varira mmaataivaa furainaiivo yanaadoo kuuu sikauvaa nnutuuvo emeraara roosiima ututuuma kieeravai. ⁴ Ututuuma kioodoo mmaataiyauvo vo vaidivai taika kioo vo vaidivai yaaku saivakidiri taarama taarama ivo varira mmaataivaa ututuuma kioodoo mmaataiyauvo vauneema vaidi yokovaiyaatama iyauvunu variravai. Iya buruqaiyauvo poosauduu vaidi kieetaiya tommeeka sikau gooraivaadiri iima kiooyauvo iya kieetaiyauvunu vairavai. ⁵ Ii kieeta varira mmaata ivakidiri saneetuvo utuduu ngiaarunnaivo akua tuduu ari vo akua vo akuaiyauvo tiravai. Tuduu tooba hauru tooyauvo yaaku saivai karasaidiri taaravaitana kieeta varira mmaataivaa vunniiyau teeravai. Iyauvo inna Anutuugaa Mmannaasivo ari yaagueeqaivo yaaku saivai sainaidiri taaravaitana vauvo teeravai. ⁶ Tooduu kieeta varira mmaataivaa vunniiyau arivoo karu mminnaa voovai nnoori haruunga pinaivaa roosiima mmannammannaanaruuravai.

Itaama uduu kieeta varira mmaataivaa kuai mmookai sainai sainai fayai roosuu ari vookarau taarama taaramadoono dida vairavai. Ii fayai roosuu iyauvo korokorooma rada nauuduu iya kuai mmookaiyauvunu kaayau avuuyauvo vairavai. ⁷ Tauravoono fai raiyoonaivaa roosiima dioo vauduu inna inanoovo puara burimakau oovavai roosiima dioo vauduu raammiiyaa viri nnikiivo vaidi viri nniki roosiiravai vauduu nnaagiai tuanaivo ngiaamma tauuvo mainnimainniima roo vuuvaa roosiima diravai. ⁸ Mmuuavai mmuaavai iya haayaiyauvo yaaku saivai karasaidiri mmuaavai vairavai. Iya mmamma mmuakiaavai mmemmuyauvakiataa veraiyauvunuaatama kaayau avuuyauvo vairavai. Ii fayai roosuu iyauvo hama pikieeraida ikiannagisanna heenagieena mmannammanna kuaru tida tunoo:

Udaanga Anutuugo mmuakiaa mminnaayauvai
yaataroo diraivo
yoketayoketaa tuanaa ari vookaravovee.
Ivo tauraa varioo aanna makee varioo
nnaagiai varinaravaivee.

Iya itaa kua kuaruuvaa tiravai. ⁹ Ivo kieeta varira mmaataivau variivoono fai tupatupaa varinaravai. Innara fayai roosuu ari vookarau taarama taaramadoono kuaru tida variravai. Iya inna oyai ari vookaravuaara kuaru tida inna nnutuuvo ngiau aapu vauvaara kuaru tida yoketaavaivee tiravai. ¹⁰ Iya itaama kuaru tida varuu suaivaki yokovaiya vo vaidivai taika kioo vo vaidivai yaaku saivakidiri taarama taarama kieeta varira mmaataivau variivaa yuku oyaivaki vida varada vida ivo tupatupaa varinaravaara ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiravai. Mmi kiada ngiari tommeekaiyauvaa rabara kiada inna mmaataivaa vunnigiataa mmataivau kagaari kiada tunoo:

¹¹ Ti Udaanga Anutuugovee.
E nnaasu yoketaama varianna tuanaakuavee.
Ivaara vaidiyya i oyai ari vookaravaara
yoketaavee kiaa kiada
i nnutuuvaa ngiau aapu yapa kiada
i yaagueeqaivo vaivaara yoketaavaivee kiaavai.
A mmuakiaa mminnaayauvai iiraikuavee.
I iikiataivaugiataama a iikianna mminnaiyauvo
vaikiai variaavaivee.
Ivaara ta aiyara kua yoketaivaa kiaunnaano.
Iya itaa kua kuaruuvaa tiravai.

5

Puara Sipisiipa Nnaakaraivo yanaivaa radudeeravai

¹ Na taaduu kieeta varira mmaataivau varuovoono ari yaaku yaadudaivaadiri yanaa hovekama kioovaa utu kioo vairavai. Ii yanaa ivaa aakiaivakiaata mmaanaivaunnaatama fafaaraivo vauduu ivaa rabanikeevoora manu yaaku saivai karasaidiri taarama ivau vairavai. ² Vauduu tee na rikiaaduu aangeraa yaagueeqauvoono pinaama aayanna roo tunoo: Dee vaidivoono yoketaa tuanaavai variivaara aikiooma manuuyauvaa utu rabanika kioo yanaivaa raduda kioo yaarinarannee? ³ tuduu rikioo hama yopeema

ngiau aapu varuu vaidi voovoono ivaa raduda kioo taataama uuduu hama yopeema mmatayaa varuu voovootama ivaa raduda kioo taataama uuduu mmata mmemmaivaki varuuyakidiri hama yopeema voovoota iikiataama variravai. ⁴ Hama vaidi voovoono yoketaa tuanaavai varioo aikiooma ivaa raduda kioo toovaara na pinaama rateeravai. ⁵ Ratee variaaduu vaidi yokovaa voovoono ni tunoo: Sa rataanee. Taanee. Yutaanna oyaivakidiri fai raiyoonavvaa roosuu vaidiivo diiteeravai. Ivo Davuitinna oyaivakidiri diitoovoono vaa yaagueeqainno yaatareeravoonora tuoo manu yaaku saivai karasaidiri taarama vaiyauvaa fai aikiooma utu rabanika kioo yanaivaa radudaanaravaivee, tiravai. ⁶ Tudu rikiee na taaduu kieeta varira mmaataivo vauduu fayai roosuu ari vookarau taarama taaramada ivaa ututuuma duduu iya tammaivaki Puara Sipisiipa Nnaakaraivo dioo vauduu yokovaiya iya ututuuma kiada variravai. Na taaduu Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa ruputu kioodoo putuuvaa roosuuvoo ivau dioo vauduu inna kieeta tinni-ivakidiri aaruuyauvo yaaku saivai karasaidiri taarama vauduu inna avuuyauvo yaaku saivai sainaidiri taarama variravai. Inna avuuyauvo inna Anutuuga Mmannasaivo ari yaagueeqaivo yaaku saivai sainaidiri taaravaitana vairavai. Vauyauvaa Anutuuga iyaavvaa titooduu mmuakiaa mmatavau nuairavai. ⁷ Puara Sipisiipa Nnaakaraivo oro kieeta varira mmaataivau variivaa yaaku yaadudaivakidiri yanaa hovekama kioovaa vareeravai. ⁸ Varooduu teeda fayai roosuu ari vookarau taarama taaramadootama vaidi yokovaiya vo vaidivai taika kioo vo vaidivai yaaku saivakidiri taarama taaramadootama vida varada inna yuku oyaivaki vairavai. Iya mmuaavai mmuaavai kita roosuu mmin-naiyauvaa utida kuu yavaa gooraivaadiri iima kiooyavvaa utiravai. Iya kuu yavaa aaki-aiyuvaki yatari ranaivaa hudooduu suuda yoketaa yuvvaa yapa kiooyauvo Anutuugaa gioonna kiaapuuya yaaku vareeraivaa roosiiravai. ⁹ Iya diitada dida vaidi karaasa kuaru vovvai tida tunoo:

Vaidiyya i ruputu kioovaara
 a nnaasu yoketaavai variannaikuaano
 fai aikiooma yanaa hovekama kioovaa varee
 manuyauvaa rabanika kiaanaravai.
 Vaidiyya i ruputuduu i kiauvo tusoovaadiri
 a gioonna kiaapuuya yookaama kiee
 Anutuugaani iya viteeravai.
 A vo oyai vo oyaivakidiriaata
 vo kua vo kua kiaivakidiriaatama
 vo mmamma vo mmammaivakidiriaata
 vo mmata vo mmataivakidiriaatama
 gioonna kiaapuuya Anutuugaani viteeravai.

¹⁰ Vaa a iya vitee kiaannani
 iya kati Anutuugaara puara hudeeraiya roosiima
 inna mmoori varada kietaya variaanoo.
 Fai iya mmatayaa variayara diaaravaivee.

¹¹ Iya itaa kua kuaruuvaa tuduu na kava tee kuaru akuavvaa rikiaaduu aangeraa kaayakaayuu ari vookarauya hama yopeema vaidiyya yaaruatauya kuaru tida varida kieeta varira mmaataivaatama fayai roosuu ari vookarau taarama taaramaatama vaidi yokovaiyaatama ututuuma kiada ¹² dida vaidi pinaama kuaru tida tunoo:

Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa
 vaidiyya ruputu kioovoono
 yoketaa tuanaavai variivaara
 aikiooma gioonna kiaapuuyara dioo vainno
 aikiooma mminnaa yoketaiyavvaa varoo
 aikiooma tinni yoketaivaa varaikio
 yaagueeqaivo innaki vaivai.
 Aikiooma gioonna kiaapuuya
 inna nnutuuvaa ngiau aapu yapa kiada
 inna oyai ari vookaraivaara yoketaavee tida
 innara kua yoketaivaa kiaavaivee.

¹³ Iya itaa kua kuaruuvaa kiaa taika kioodoo na rikiaaduu mmuakiaa ngiau aapu varuuyaata mmatayaa varuuyaata mmata mmemmaivaki varuuyaata nnooriki varu-uyaata kuaru tida tunoo:

Kieeta varira mmaataivau variraivaaraata
 Puara Sipisiipa Nnaakaraivaaraatama
 ta kua yoketaivaa tupatupaa kiaravee.
 Ivaitana nnutuuvaitana nnaasu

ta tupatupaa ngiau aapu yapaaravee.
Ivaitana oyai ari vookaraivaitanaata
ivaitana yaagueeqaivaitanaatama
tupatupaa vakiaivee.

¹⁴ Iya itaa kua kuaruuvaa kiaa taika kioodoo fayai roosuu ari vookarau taarama taaramadoono iya sai tunoo: Kua kutaavee, tuduu rikiaada yokovaiya ivaitana yuku oyaivaitanaki vida varada vaidana ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa ivaitana mmiravai.

6

Puara Sipisiipa Nnaakaraivoono manuuayauvaa

utu rabanika kieeravai

¹ Yanaa hovekama kiouvou manu yaaku saivai sainaidiri taarama vauduu na taaduu Puara Sipisiipa Nnaakaraivoono manu tauraanaivaa utu rabanika kieeravai. Utu rabanika kioodoo tee na rikiaaduu fayai roosuu ari vookarau voovoono ngiaarunnaa akuaivaa roosiima tunoo: Ngianee, ² tuduu rikiee na taaduu puara hoosa eekaravo nniravai. Nnudu too inna mmookaivau varuu vaidiivo suru yau suruuvaa utu kioo vauduu vaidiiya yaatareera vaidiivaa tommeekaivaa vara inna kieetaivau apu kioodoo vairavai. Vauduu too ivo ari nnammutuaa vooya yaatara kioo vioo mmannammanna vooyaatama yaataraanara viravai.

³ Puara Sipisiipa Nnaakaraivo manu inanoovaa utu rabanika kioodoo tee na rikiaaduu fayai roosuu ari vookarau inanoovoono tunoo: Ngianee, ⁴ tuduu rikioo puara hoosa kookeevo nniravai. Nnudu too inna mmookaivau varuu vaidiivo mmatayaa variraiya yoketaama variraiyaa rugeera yaagueeqaivaa vareeravai. Fai ivo tinai rikiaada vaidiiya ausa nuufaiyaa pikiada ngiari ruputu ngiari ruputuudada putuaara yaagueeqaivaa vareeravai. Varoo paipa avaikaravaa varoo utu kioo vairavai.

⁵ Puara Sipisiipa Nnaakaraivo manu tammaivaa utu rabanika kioodoo tee na taaduu fayai roosuu ari vookarau tammaivoono tunoo: Ngianee, tuduu rikiee na taaduu puara hoosa upisiivo nniravai. Nnudu too inna mmookaivau varuu vaidiivo mmuaararairavaa hiri kioo too rikieera kiikoovaa utu kioo vairavai. ⁶ Utu kioo vauduu na rikiaaduu fayai roosuu ari vookarau taarama taaramada tammaivakidiri aarareera suaivaara vaidi kua roosiima tioo tunoo: Yeennaivaa nnutuuvu vuitaivo mmuaaneetu mmuaararavaraa mmuaa suaivai mmooiri varaiyaa irisai sikauyauvaa ivaara yapaatee. Vo yeennavai nnutuuvu baariivo taaravoomaneetu mmuaararavaraa kava mmuaa suaivai mmooiri varaiyaa irisai sikauyauvaa ivaara yapaatee. Mmooiri aakiaivaki yatarivaa nnutuuvu oriipaiyauvaata vuainaiyauvaatama sa tuayanna ruatee. Kuaivo tuoo itaa kua tiravai.

⁷ Puara Sipisiipa Nnaakaraivoono manu eera tammaivaa utu rabanika kioodoo tee na rikiaaduu fayai roosuu ari vookarau eera tammaivoono tunoo: Ngianee, ⁸ tuduu rikiee na taaduu puara hoosa poosa kuauvo nniravai. Nnudu too inna mmookaivau varuu vaidiiyaa nnutuuvu Putira Vaidivai variravai. Puara hoosa voovau varuu vaidiiyaa nnutuuvu Hairiiso inna nnaagiaivau nniravai. Fai yapooma mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variyaiya taarama taarama mmatanaa rukaakama kiada voovau voovau variaaravai. Ivaitana mmuaa mmatanaavai ruputuudada yaagueeqaivaa vareeravai. Fai ivaitana ivaki variyaiya tikiai vooya rapidada putikiai vooya yeenna raida putikiai vooya nniitareeda putikiai fai mmaraariyaano vooya gutikiai putuaaravai.

⁹ Puara Sipisiipa Nnaakaraivo manu eeraivaa utu rabanika kioodoo tee na taaduu yeena tapi voovai kiisama ngiaunnannuma iima kiouvaa mmemmaivaki gioonna kiaapu nnaaru ruputu kioodoo putuuya mmagiiyaa variravai. Ii gioonna kiaapu iya Anutu-uqaa mmayaayavaa kiaa kookieema kiada hama pikieerama kiada inna mmooiriivaa mmannammanna yaagueeqama uuvaara vaidi vooya iya ruputuduu putiravai. ¹⁰ Iya mmagiiyaano pinaama aayanna tida tunoo: Udaanga Anutu-uqo, yaagueeqaivo iisi nnaasu vaikiai a yoketaa tunaanaku nnaasu variee kua kutaivaa kiannaikua dairu suai fai mmatayaa varuuya ti ruputuuyaki kua pinaavaa yapa kiee ti kiauvo tusooavaara irisai maisavaa iya mmianarannee? ¹¹ tuduu rikioo Anutu-uqo buruqa poosaiyauvaa iya mmioo tunoo: Kiisama ngia ivau tirooma variatee. Ngii seena homo mmatayaa varida ngii roosiima mmooiri vareeraiya vaidiiya ngii ruputuneema fai iya ruputikiai na iya yaaruee teeno aikiooma vainai tee fai na irisai maisavaa ngii ruputuuya mmianaravavee, tiravai.

¹² Tuduu rikiee na tee vakiaaduu Puara Sipisiipa Nnaakaraivo manu karasai diaivaa utu rabanika kieeravai. Rabanika kioodoo too mmataa kuaru pinaa ari vookarauvo utuduu suaivo buruqa maisa upisi kuaavaa roosiima hanigioo heeneeruvai vauduu kuraagaivo mokosamauvo kiau roosiinno kookeevei vairavai. ¹³ Vauduu too aakiaipaiyauvo ngiau

aapuuvakidiri tasukua rada mmataki tiida viravai. Nnaammuaya iira piguuyauvaa yuunna pinaivo utikiai tasukua rada tiida virayaama aakiapuuyauvo tasukua rada tiida viravai. ¹⁴ Vuduu yanaivaa hovekakaianeema ngiauvo hovekainno vioo kieeravai. Vioo kiooduu mmuakiaa taapiiyauvootama mmuakiaa nnooriivo ututuuma kioo varuu mmata mmuakiaayauvootama ngiari mmaataiyauvunu pikiaida hayu vooyavunu vairavai. ¹⁵ Itaama vauduu teeda mmatayaa varuu kieeta nnoonnaiyaata kiisa kiisa kieetaiyaatama rapira kieetaiyaata hoonahaana suvuuyauvootama vaidi kaayau yaagueeqauyaata mmuakiaa vaidi sikaunnaadiri yookaama kiada vitooyaataama mmamma dumkiara kati ngiari nuauyaatama iyaano oonauyauvokiaata oora sikau aakiaiyauvokiaatama vida hatauma kiada variravai. ¹⁶ Hatauma kiada varida oora sau tatari taapiivaa aayanna reeda tunoo: Havataida tiida ti rummua apu kikio kieeta varira mmaataivau variivo sa ti taiveera ti rummua apu kiatee. Puara Sipisiipa Nnaakaraivo sa tiiyara ausa nnannataiveera ti rummua apu kiatee. ¹⁷ Ivaitana nnannateera suaivo aavaa nninoo. Dee vaidivoono aikioona ivaitana avuuvaitanau dinarannee? Hameetaiino. Ivaara tiida ti rummua apu kiatee, tiravai.

7

Isarairaa kaayakaayau (144,000) Anutuugaqaa atavuaa vareeravai

¹ Iya itaa kua kua taika kiooduu na taaduu aangeraa taarama taaramadoono suai raari roopinnainnaata suai haatapeeraipinnainnaata tooya sai tooya sainai diravai. Iya dida vaunnidiri yuunnaiyauvo ngioo utuduu teeda iya iyauvaa suvuai utuduu hama mmataiyau utuduu hama nnooriivoota yatariiyauvootama korokororavai. ² Iya itaama suvuauduu na taaduu ari vo aangeraa vooovono suai raari roopinidiri ngioo varioo Anutuugo tupatupaa variraivaa atavuaa utu varoo nniravai. Ngioo varioo aangeraa taarama taaramadaara pinaama aayanna reeravai. Ii aangeraa taarama taarama ido mmataivaata nnooriivaatama iikio fai hama yoketaiina yaagueeqaivaa vaa Anutuugo iya mmiravai. ³ Aangeraiivo iyara aayanna roo tunoo: Ivau iikiatee. Sa nnaammaratuuma mmataivaatama nnooriivaata yatariiyauvaatama maisa aataruuvaa iikiatee. Yapooma ta ti Anutuugaqaa fafaaraivaa inna mmoori vareera gionna kiaapuuya tinniiyauvunu inna atavuaa yapa kikiiai iikiatee, ⁴ tuduu rikiada iya Anutuugaqaa atavuaa gionna kiaapuuya tinniiyauvunu yapa kiada iya yaaruuvaa ni giaa ni mida tunoo: Kaayakaayau gionna kiaapu Isarairaiya (144,000) vo oyai vo oyaiyauvakidiri diitaiya atavuaa ta iyayaa yapa kiaunnavaivee, tiravai. ⁵ Isarairaa gionna kiaapuuya vo oyai vo oyaiyauvakidiri atavuaa yapa kioovo ataama vainoo.

Yutaanna oyaivakidiri kaayau (12,000)

Roveenaa oyaivakidiri kaayau (12,000)

Gaataa oyaivakidiri kaayau (12,000)

⁶ Asereenna oyaivakidiri kaayau (12,000)

Nafatarainna oyaivakidiri kaayau (12,000)

Manaseenna oyaivakidiri kaayau (12,000)

⁷ Simioonaa oyaivakidiri kaayau (12,000)

Riviinna oyaivakidiri kaayau (12,000)

Isasaaraa oyaivakidiri kaayau (12,000)

⁸ Seporoonna oyaivakidiri kaayau (12,000)

Yoosiipaa oyaivakidiri kaayau (12,000)

Piniomiinaa oyaivakidiri kaayau (12,000)

gionna kiaapuuyayaa yapeeravai.

Anutuugo varira mmaata vunniivau kaayau gionna kiaapuuya diravai

⁹ Iya Anutuugaqaa atavuaa iyayaa yapa taika kiooduu na taaduu gionna kiaapu kaayakaayau ari vookarauya hama yopeema vaidiyya yaaruatauya dida vairavai. Iya vo mmata vo mmataiyauvakidiriyaata vo oyai vo oyaiyauvakidiriyaatama vo mmamma vo mmammaiya varuuyakidiriyaata vo kua vo kua tuuyakidiriyaatama nniravai. Iya nnida kieeta varira mmaataivaa vunniivaunnaata Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa vunniivaunnaatama dida vida buruqa poosaiyauvaa rau kiooneema dida vida muusa apuuyauvaa utu kiada vairavai. ¹⁰ Utu kiada vida pinaama aayanna reeda tunoo: Ti Anutuugo kieeta varira mmaataivau variraivoota Puara Sipisiipa Nnaakaraivootama ti vitada yoketaivau ti yapeeraivaitanavee, ¹¹ tuduu rikiada mmuakiaa aangeraiya kieetaivaa mmaataivaatama vaidi yokovaiyaata fayai roosuu ari vookarau taarama taaramaatama ututuuma duuya vida varada kieeta varira mmaataivaa oyaivaki vida ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa

Anutuugaa mmda ¹² tunoo: Kua kutaa. Ta ti Anutuugaara kua yoketaivaa kiaunnaivootama inna oyai ari vookaraivoota tinni yoketaivootama tupatupaa vakiaivee. Ta inna yoketaavaivee kiaunnaivootama inna nnutuuvo ngiau aapu vaivootama ari yaagueeqaivoota ivo gioonna kiaapuuyara diravootama tupatupaa vakiaivee. Kua kutaavee, tiravai.

¹³ Tudu u rikioo vaidi yokovaa voovoono ni yaparainno tunoo: Aa buruqa poosa ram-muaa aaya deeyannee? Iya deepidiri ngiaayannee? ¹⁴ tuduu rikiee na iya sai kiaanoo: Ni vaidi-o, hama na tauyavee. Vaa a taannavaivee, kiaaduu rikioo tunoo: Vaidiia aa gioonna kiaapu aaya pinaama mmoori maisaivaa mmuduu rikiada hama Anutuugaa kuaivaa pikieeraida safuoma varuuyavee. Vaa iya Puaa Sipisiipa Nnaakaraivaa kiavaadiri varada ngiari buruqaiyauvaa fini kiaavo yoketaivai. ¹⁵ Ivaaraida iya Anutuugaa mmaataivaa vunnivau dida vaidi ikiannagisanna heenageena inna nuunaira nnauvaki inna mmooriivaa varaanoo. Kieeta varira mmaataivau variivoono fai iya tasipama varioo iya tuqinnama haitatuunaravai. ¹⁶⁻¹⁷ Puaa Sipisiipa Nnaakaraivoo kieeta varira mmaataivaa tammaivau variivoono sipisiipara haitatuurayaama iya haitatuunaravaara hama iya kava yeenna rainno nnoori rainaravai. Fai hama suaivoota ikiaivootama iya taanaravai. Fai ivo nnoori rumuruumaivaki iya vitoo vinai ivakidiri nneeda tupatupaa variravaa varaaravai. Fai Anutuugo iya vunnunnu mmuakiaayuvai iya avuuyauvakidiri rugaanaravaivee. Vaidi yokovaa voovoono itaa kua tiravai.

8

Manu nnaagiai karasaidiri taaravaitana vauvaa

utu rabanika kieeravai

¹ Puaa Sipisiipa Nnaakaraivo manu nnaagiai karasaidiri taaravaitana vauvaa utu rabanika kioodoo paanna sui ngiau aapuuvaki hama kuaatauduu tengetoongainno viravai. ² Vudu na taaduu aangeraa yaaku saivai sainaidiri taarama Anutuugaa avuuvau dida vaidi ivo nooma yaaku saivai karasaidiri taarama vaudaa mmuduu vareeravai.

³ Varoodoo too aangeraa voovoono kuu yavaa kiisavaa sikau gooraivaadiri iima kioovaa varoo numa yeena tapiivo kiisama ngiaunnannuma vaunningiaa diravai. Ii kuu yavaa ivaki iya yatari rana suuda yoketaa vuuvaa hudeeravai. Aangeraiivo ivaa varoo ivau dioo vauduu Anutuugo kaayau yatari ranaivaa inna mmuduu yeena tapi gooraadiri iima kioovo kieeta varira mmaata vunnivau vauvaki kati hudeeravai. Kati hudoo yatari ranaivaata Anutuugaa gioonna kiaapuuya innara yaaku vareeraivaatama innaniyauvavee kaa inna mmiravai. ⁴ Inna mmuduu too aangeraiivo kuu yavaivaa utu kioo vauduu ivakidiri yatari ranaivaa visuuvoota yaaku vareeraivootama Anutuugaa avuuvau nuunama viravai. ⁵ Vudu too aangeraiivo yatari rana hudoo kuu yavaivaa varoo yeena tapiivakidiri ikia vooyauvai habatia roo kuu yavaivaki yapooduu mmuugiauduu ikiaivaa mmataivau yaagueeqama fuarau kagaari kieeravai. Kagaari kioodoo rikioo ngiaarunnaivo akua tuduu vo akua vo akuaivo akua tuduu saneetuvo utuduu mmataa kuaru pinaivo utiravai.

Aangeraiya noomaiyauvaa puu tiravai

⁶ Utu kioodoo aangeraa yaaku saivai karasaidiri taarama ngiari noomaiyauvaa puu kaaaravaara teeriravai.

⁷ Teerauduu too tauraanaivo ari noomaivaa puu tuduu kaaburaara vati pinaivoota ikiaivootama kiauvaa tasipama mmataivau pinaama tiiravai. Tuoo mmata saivai saivai pikioo tammaivau vau yatariyauvaata mmataivaatama taa tamooqa kioodoo mmata sainai sainai vauyauvunu vau ikiau mmuakiaayauvaatama taa tamooqa kieeravai.

⁸ Aangeraa inanoovo ari noomaivaa puu tuduu taapi roosiima vau mminnaa pinaivaa ikia hauru teeravaa roosuuvaa ivo kagaari kioodoo nnoori haruunga pinaivaki tuoo viravai. Vudu nnoori saivai saivai pikioo tammaa ivo vuuvaki kiauvo vauduu ⁹ ivaki varuu mminnaa mmuakiaayuvai putuduu ivau nuau siipaiyavootama maisainno havarateeravai.

¹⁰ Aangeraa tammaivo ari noomaivaa puu tuduu aakiapuaa pinaivo tooba roosiima toovoono ngiauvakidiri tasukua roo tuoo nnoori saivai saivai pikioo tammaivaki-aata nnoori rumuruumaiyauvakiaatama viravai. ¹¹ Ii aakiapuaa ivaa nnutuuvo Kapikaravovee. Nnoori saivai saivai yoketauduu tammaivakidiri kapikaroovo nnuudu kaayau vaidiia nneeda putiravai. Vaa nnooriyauvaki kapikaroovo vuuvaara iya putiravai.

¹² Aangeraa eera taammaivo ari noomaivaa puu tuduu suaivaata kuraagaivaatama saivai saivai pikioo tammaivau ruduu hama teeravai. Aakiapuayauvaatama saivai saivai pikioo tammaiyavunu ruduu hama teeravai. Suaivo teera suaivaki suaivo raari roo

ngioo ikiannauduu tasuuma kioo hannaudu kava teeravai. Heenaivaki kuraagaivoota aakiapuayauvootama kannokannoono varuudu mmeekia teeda kiisama ngioo heena tammaudu tasuuma kiada vioo patairaa rauduu kava teeravai.

¹³ Na taaduu ngiaamma tuauvo ngiau aapuuvau ngioo vudu rikiaaduu ivo vaidi kua roosiima pinaama kua tioo tunoo: Ikiee, ikiee, mmatayaa variayia fai maisamaisama variaaravaivee. Nnaagi ai aangeraa taaravoomadono ngiari noomaiyauvaa puu tikiai rikiada fai iya maisamaisama variaaravaivee, tiravai.

9

¹ Aangeraa eeraivo ari noomaiyaa puu tuduu na taaduu aangeraa voovoono aakia-puaivaa roosiima vaa ngiauvakidiri tuoo mmataivau vuuvoono soopa hokoba mmata mmeeduuya vuuvaa kiivaa voovoono varoo inna mmuduutiravai. ² Utu varoo tuoo vioo soopaivaa avaiyaki rau kioo sipuuvaa hatuaa kioodoo visuuvo kaayaua ngioo viravai. Visuuvoo mmooriivaa rupi hareeraivaa roosiima ngioo vudu suaidada ngiauvootama upisiiravai. ³ Upisuuduu kapuaa kaisaiyauvo visu aakiauvakidiri tiida mmatayaa vida eevariiyauvo vaidi gutira roosuu yaagueeqaivaa vareeravai. ⁴ Varooduu kuaivo iyasi tuoo tunoo: Sa annaanna mmaguya yananneeri ikiauyauvaatama nneeda maisama iida sa gionna kiaapu Anutuugaa atauvo iya tinniuyavunu vaiya gutida maisama iikiatee. Homoraiya nnaasu gutida maisama iikiatee. ⁵ Sa putuateeraivaara iya gutuatee. Mmammanna iya gutua rada vikioo yaaku sai kuraagavai taikaivee. Fai iya gutikio eevariivo vaidiyya gutikio nniitaraanaravai. ⁶ Ii yaaku sai kuraaga ivaki gionna kiaapuuya ngiari putuaara aataruuvaa buaidada teekio hama iya too vainaravai. Mmammanna iya putuatainai hama yopeema iya putuaaravaivee. Ivo itaa kua tiravai.

⁷ Na taaduu kapuaa kaisaiyauvo kaayau puara hoosaiyauvo nuunaida rapuaara iiraiyauvaa roosiima iiravai. Iya kieetiyavunu sikau goora tommeekaiyauvaa vaidi kieetiyai apiraiyauvaa roosuuyauvo vauduu iya oori nnikiiyauvo vaidi oori nnikiiyauvaa roosiiravai. ⁸ Iya kieeta yausiyyauvo gionnaiya kieeta yausiyyauvaa roosiima hokobayavai vauduu iya avaiyauvo pinaayavai fai raiyoonavaa avaiyauvaa roosiiravai. ⁹ Na taaduu ngiari nniriyavunu kapaaga roosuuyauvaadiri rummua apiravai. Kaayau kaarayauvaki puara hoosaiyauvaa haru kiada vitada rapuaara kuaavo hoosaiya yuku akuavo viraiyaa roosiima iya haaya akuavo pinaa ari vookarairavai vairavai. ¹⁰ Iya eevariiyauvaa roosiima ngiari mmeeyaiyauvaki avaiyauvo vauyauvaadiri vaidiyya heera yaagueeqaivaa vareeravai. Ii yaagueeqa ivo fai yaaku sai kuraagavai vainoo taikaa-naravai. ¹¹ Aangeraiivo soopa hokoba mmata mmeeduuya vuuvaara duuvo inna iyara dira kieetaivovee. Inna nnutuuvo Eporai kuaivakidiri tunoo: Apatoono, tuduu Ereengaa kuaivakidiri tunoo: Aporuono, tiravai. Ii nnutu ivaitana oyaivo ataama vainoo. Gionna kiaapuuya ruputu taikeraiivovee.

¹² Maisa mmoori tauraanaivo vaa taikaivaivee. Rikiatee. Homo mmoori maisa taaravaitana vainoo.

¹³ Aangeraa karasai diaivo ari noomaiyaa puu tuduu na rikiaaduu kuaivo sikau gooraivaadiri iima kioo yeena tapiivo Anutuugaa vunnivau duuvaa tooyataayaivakidiri tioo ¹⁴ aangeraiivo noomaiyaa puu tuuvaa tunoo: Nnoori pinaivaa nnutuuvo Yuferetiisa ivaki variaa aangeraa taarama taarama yeena rau kiadaa rukuasaa kikiyai kuatee, tiravai. ¹⁵ Aangeraa taarama taarama gionna kiaapu vooya ruputuaaraivaara faannaida teerama kiada variravai. Iya aa suai aavaaraatama aa kuraaga aavaaraata aa nuuan aavaaraatama iya faannaida varida gionna kiaapu mmatayaa sainai sainai varuuya pikiada tammaiivaki varuuya ruputuaaraivaara vaa teerama kieeravai. Kuaivo inna kiaa mmuuvaugiataama aangeraiivo noomaiyaa puu tuuvoono iya rukuasaa kioodoo viravai. ¹⁶ Rapira vaidiyya hoosa mmookaiyavunu varuuya yaarira nnutuuyauvaa na rikiaaduu tunoo: Kaayakaayau ari vookarai vaidiyya (200,000,000) variaano, ¹⁷ tuduu ni avu tinniivo hanigooduu na tee vakiaaduu vaidiyya ngiari hoosaiyauvaa mmookaiyavunu varuuyauvo ataama vairavai. Ngiari nniriyavunu rapira kapaagaivauvaa iya yuu kiouyauvo ari vookaraama vairavai. Vooyauvai kookee ikia hauru roosuuyauvo vauduu vooyauvai haboonna kuayauvo sikau sapaiyaa roosuuyauvo vauduu vooyauvai sikau puapusuqaivo too nnannannanna tuuvaa roosiima vairavai. Iya hoosaiyauvaa kieetiyauvo fai raiyoonavaa kieetiyauvai roosuuduu ngiari avaiyauvakidiri ikiaivoota visuuvootama sikau puapusuqaivo too nnannannanna tuoo varuuvootama tiiravai. ¹⁸ Tuoo tuoo maisa mminnaa taaravooma ikiaivoota visuuvoota sikau puapusuqaivo too nnannannanna tuoo varuuvootama gionna kiaapu mmatayaa sainai sainai varuuya pikiada tammaiivaki varuuya ruputuduu putiravai. ¹⁹ Ii hoosa iyauvaa avaiyauvakidiriata mmeeyaiyauvakidiriataama yaagueeqaivo vauvaadiri vaidiyya ruputuduu putiravai. Iya

mmeeyaiyauvo yapaiyauvaa roosuuduu iyauvaki kieeta vauyauvaadiri gioonna kiaapuyau gutuduu iya nniitareeravai.

²⁰ Gutuduu rikiada gioonna kiaapu homoraa ii mmoori maisa taaravooma iyauvo hama iya ruputududuu putuuya ngiari yaakukidiri uu mminnaiyauvaa hama pikieerada homo ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa iyauvaa mmiravai. Iya sikau mmannaammannaidaa nnutuudu goora sirivuaa baraasa idaadiriataama sikau tuanaivaadiriataa yatarivaadiriataama unnakua anutuuyauvaa iyauvaadiri iiravai. Ii unnakua anutuu iyauvo hama avu teeda yaata rikiada nuairayauvaivee. Iya iyauvaata mmagia maisaiyauvaatama ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmida nnaasu variravai. ²¹ Mmida varida vaidiyya ruputuduu putuduu saaka sifaivaa iida sabi heeda varida mminnaiyauvaa mmuara varada varida hama ausa hanigiada hama ii aataru iyauvaa mmooka hanigia mmiravai.

10

Aangeraa voovoona kiisa yanaa hovekama kioovaa utu kioo vairavai

¹ Na itaama taivo taika kiooduu kava na taaduu ari vo aangeraa yaagueeqa voovoona ngiau aapuuvakidiri tiravai. Tuuduu namaivo inna mmammaivau rummua apu kiooduu furainaiivo inna kieetaivaa ututuuma kiooduu inna viri nnikiivo suai roosiima tooduu inna yukuuvaitana nnau tuunna roosiima vauduu ivaitanaudiri ikiaivo teeravai. ² Tooduu kiisa yanaa hovekama kioovaa rabara kioo utuuvo inna yaakuuvau vairavai. Vauduu too ivo ari yuku yaadudaivaa nnoori sorovuaraa verenoovau raa tu kioo vainno geedaivaa mmataivau raa tu kioo vairavai. ³ Raa tu kioo vainno ivo pinaama aayanna tioo fai raiyoonavaa akuavaa roosiima tiravai. Tudu rikioo ngiaarunnaiyauvo yaaku saivai sainaidiri taarama pinaa akuavai sai tiravai. ⁴ Akua sai tuduu rikiee na fafaara raanara iina rikiaaduu kuaiivo ngiau aapuuvakidiri tioo tunoo: Ngiaarunnaiyauvo yaaku saivai sainaidiri taaravaitana akua kiaiyyauvaa sa raanee. Pikino aiki hatauma vakiaivee, tiravai.

⁵ Tudu rikioo na taa aangeraiivoona nnoori verenoovaunnaata mmataivaunnaatama raa tu kioo vauvoona ari yaaku yaadudaivaa ngiau reera utuoo ⁶ Anutuugaa nnutuuvaa tasipama kua kutaivaa tiravai. Anutuugo tupatupaa variraivoona ngiauvaata mmataivaatama nnooriivaata mmuakiaa mminnaiyauvo iyauvaki vaira variraiyauvaatama iima kioovaa nnutuuvaa tasipama kua kutaivaa tioo tunoo: Suaivo vaa paannainoo. Sa mmannammanna faannakiatee. ⁷ Fai aangeraa nnaagiai tuanaivoona ari noomaivaa puu tinee tii saivaata Anutuugo ariisi haumaki vai kuavai vaa ari mmoori vareera vaidi forofetaiya kua mmuovo fai kaanainaravaivee, tiravai.

⁸ Tudu na rikiaaduu ngiau aapuuvakidiri niita kua tuuvo kava niita kua tioo tunoo: Aangeraiivo nnoori verenoovaunnaata mmataivaunnaatama raa tu kioo vaivaa yaakuuvakidiri yanaa rabara utu kioo vaivaa oro varaanee, ⁹ tuduu rikiee na oro aangeraiivaa vainima diee vaina inna yaparaina kiaanoo: Kiisa yanavai ni mianee, kiaaduu rikioo ivo sai ni tunoo: Varee nnaanee. Nnee rikino i ausaivaki fai pinaama kapikaraanaravaivee. Nnee rikino i avaiivaki fai ngengengoonga suuya roosiima yoketainaravaivee, ¹⁰ tuduu rikiee kiisa yanavai inna yaakuuvakidiri varee nnee rikiaaduu ni avaiivaki ngengengoonga suuyaivaa roosiima yoketairavai. Yoketauduu tee na romena kuaaduu ni ausaivaki pinaama kapikareeravai.

¹¹ Na nnaa taika kiaaduu ivo ni tunoo: Yapooma gioonna kiaapuuyasi vainaraiivara Anutuugo i kua i mmu kuavai kava kua kookieekianee. Na kaayau gioonna kiaapu vo mmamma vo mmammaiya varuuyaraata vo mmata vo mmataivau varuuyaraatama vo kua vo kua tuuyaraata kieeta vaidiyyaraatama Anutuugo i kua i mmu kuavai kianee. Ivo itaa kua tiravaivee.

11

Anutuugaa mmayaaya kua mmira vaidiivaitana

fai putuaaravai

¹ Ivo itaa kua kioo nnau mmataira yauvaa roosuu kuasavai ni mioo tunoo: Diitee oro Anutuugaa nnau nuunairaivaata yeena tapiivaatama mmataakianee. Ivaki variaa gioonna kiaapu ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmida variaya yaaruane. ² Nuunaira nnauvaa vainima vai mmatuuyavai sa mmataakianee. Inna ngiari vooipinnaiya mmatuuyavai vaa na iya mmiauvaa sa ivaa mmataakianee. Fai iya yooisina yoketaa tuanaa aakiaivaki yuku reekiokio fai kuraagaiyauvo taara vaidi yuku yaaku taika kioo vo vaidivakidiri taaravaitana taikaanaravai. ³ Fai na ii suai ivaki niyyara safuuma kua kua kookiee kua vaidiivaitana yaagueeqavai mminali ivaitana kaayau (1260) suaiyauvaki Anutuugo iya kua mmii kuaiyauvaa kua kookieekiaaravai. Ii vaidi

ivaitana gioonna kiaapu mmatayaiya mminnamminnaa maisaiyauvaa varaiyauvaara ausa mmuaarareeda buruqa maisa upisiivaitana rau varada kuaaravaivee, tiravai.

⁴ Ii vaidi ivaitana taara yatari oripaivaitana roosiikiaavaitana mmatayaiyara dira Udaangaivaa avuuvau taara tooba hokobaivaitana roosiikiaavaitanavee. ⁵ Fai vaidi voovoono ivaitana ruputinaree kiaa iino too fai ivaitana avaiivakidiri ikaivo tioo vioo ivaitana nnammutuuiyaa taa taputu kiaanaravai. Itaama vai aataru ivaidiri vaidi voovoono ivaitana ruputinaree kiaa iinno fai putinaravai. ⁶ Fai yaagueeqaivo ivaitana tasipanai vatiivaa oogoo tikio ivaitana Anutuugaa kuaivaa kiaa mmira suaivaki hama vatiivo rinaravai. Vo yaagueeqavai ivaitana tasipanai nnooriyauvaa tikio hanigioo kiauivai vainaravai. Vo yaagueeqa voovai ivaitana tasipano vo suai ivaitana kiatainai tikio maisa nniitareera ari vookara ari vookariyauvo mmatayaa tiinaravai.

⁷ Taaravaitana Anutuugaa kuaivaa kiaa mmi taika kikio fayai mmararavai soopa hokoba mmata mmeeduuya vuuvakidiri ngioo ivaitana rapuoonnonno yaatara kioo ruputu kinai putuuaravai. ⁸ Putikiai ivaitana nnabaivaitana ngiari Udaangaivaa yatari sagaivau haara kiada yoosinna pinaivaa vuutaivaki yapa kikiai vakiaaravai. Ii yoosinna ivaa hatauma mmataama kioo nnutuuvaitana vuaivo Sutuuma vaikio vuaivo Iyiipa vaivai. ⁹ Ivaki gioonna kiaapu vo mmamma vo mmammai variayakidiriata vo oyai vo oyaivakidiriata vo kua vo kua kuaivakidiriata vo mmata vo mmataivakidiriata nnda ivaitana nnabaivaitana taaravai. Iya taaravooma suaivo taika kioo vo suaivai sai suaivaata hakuaaravaara oogoo kuaaravai. ¹⁰ Gioonna kiaapu mmatayaiya taaravaitana putuaivaara suviyauvi kiaa kiada sirigakiaaravai. Vaa tauraa ii forofetaa ivaitana iya kiaavovo mmamma nniitareeravoi iyasi nniivaara nnaagiai vaitana putuaivaara iya sirigaida varida mminnaiyauvaa kati ngiari mmu ngiari mmuukiaaravai. ¹¹ Yuvuaano ivaitana itaama iikiaaravaa tooduu ari yaata tinniivo hanigiooduu tunoo: Vaa vai aataru-vaivee, kiaa kioo ataama teeravai. Taaravooma suaivo taika kioo voovai tammaivaki kava varira yaikiaiivo Anutuugaasidiri tioo ii vaidi ivaitanaaki kuaikiai kava diitaani gioonna kiaapuuya ivaitana taiya kaayauma aatuukiaavai. ¹² Aatuuda variaani forofetaivaitana rikiavoo ngiau aapuuvakidiri kua pinaivo tioo ivaitana tinoo: Aapi ngiatee, tikiai ngiari nnammutuuiyaa ivaitana teeda vakiaani namaivaki ngiau aapu kuaavai. ¹³ Ivaitana kuaa saivaata mmataa kuaruuvo pinaama utuoo nnau vooyavai havarata kioo gioonna kiaapu kaayakaayau (7000) ruputu kiauivai. Ruputu kiaikiai gioonna kiaapu homoriyaa ivaa teeda pinaama aatuuda Anutuuga ngiau aapu variivo ari vookaraama variivaara kua yoketaivaa kiaavaivee.

¹⁴ Mmooi maisa inoovoo vaa taikaivaivee. Rikiatee. Mmooi maisa nnaagiaivo fai kiisa suai nninaravai.

Aangeraa nnaagiai tuanaivoono ari noomaivaa

puu tiravai

¹⁵ Aangeraa nnaagiai tuanaivoono ari noomaivaa puu tuduu ngiau aapuuvaki pinaama kua tiraiyauvoono tunoo: Ti Udaanga Anutuugoota ari mmataama kioo vaidi Misi-aiivootama aanna makee mmatayaiyara dira yaagueeqaivaa varada iyara dida vaidia fai tupatupaa iyara diaaravaivee, ¹⁶ tuduu rikiada yokovaa vaidiiya vo vaidivai yuku yaaku taika kioo vo vaidivakidiri taarama taarama ngiari mmaataiyauvunu varuuya vida varada Anutuugaa yuku oyaivaki vaidia innara kua yoketaivaa tida ¹⁷ tunoo:

Udaanga Anutuuga
mmuakiaa mminnaiyauvaa
a yaataree diraikua
a tauraa variannaikua makee variannanoo.
A ai yaagueeqa pinaivaadiri
gioonna kiaapuuyara diannaivaara
ta aiyara yoketaavee kiaunnonoo.

¹⁸ A itaama diannaivaara
gioonna kiaapu hama i kuaivaa rikiaiya
aiyara nnannataavai.
A gioonna kiaapuuyara i nnannataanara suaivo
vaa vainima nninoo.
Fai a gioonna kiaapu putiraiya
yaparainara suaivo vaa vainima nninoo.
Fai ai mmooi vareera vaidi forofetaiyaatama
gioonna kiaapu aiyara kutaavaivee kiayaatama
aiyara yoketaa kiaa gioonna kiaapu
mmuakiaa noonna kiisaiyaatama

a irisai yoketaivaa iya mminara suaivo
 vaa vainima nninoo.
 Gioonna kiaapu vooyaano
 vooya ruputuduu putuuya
 a iya ruputinai putuaara suaivo
 vaa vainima nninoo.

Yokovaiyaano itaa kua tiravai. ¹⁹ Tuduu Anutuuqaa nuunaira nnau pinaivo ngiau aapu vauvaa sipuuvaa ivo hatuaa kiooduu ivaki nnaamuru yoketaivo kooyaa vauduu teeravai. Ii nnaamuru ivaki nnaaru Anutuuqo Isarairaiyaata kua yeena rau kioo kuaivo vairavai. Ivo sipuuvaa hatuoo saivaata saneetuvo utuduu vo akua vo akuaivo akua tuduu ngiaarunnaivo akua tuduu mmataa kuaruuvoo utuduu kaaburaara vati pinaivo pinaama riravai.

12

Yapai pinaivo gioonnaivaara nnannateeravai

¹ Itaama taika kiooduu ngiau aapuuvau ari vookarau atauvo vairavai. Gioonna voovai suaivo inna mmammaivau rummua apu kiooduu varuduu kuraagaivo inna yuku mmem-maivaki vauduu aakiapuaa yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana kieeta vaidiivo tommeeka apiraivaa roosiima inna kieetaivau vairavai. ² Vauduu too ivo nnaakara sunnainno mmataanara uduu inna nniitarooduu kaayauma vuu vuu kai kai tiravai.

³ Kava ngiau aapu ari vookarau atauvo vairavai. Pinaa ari vookarau mahipa pinaa kookevo varuduu innayaadiri yaaku saivai karasaidiri taarama vau kieetaiyauvo vauduu aaru yaakuuvaitana ivaki vairavai. Vaidi kieetaiya apira tommeekaiyauvo yaaku saivai karasaidiri taarama inna kieetaiyauvunu vairavai. ⁴ Vauduu ari mmeeyaivaadiri ngiau aapuuvadiri aakiapuaa sainai sainai vauyauvaa pikioo tammaiyaavua rupi nuunama kioo vara mmatayaa kagaari kiooduu tiiravai. Tuuduu gioonnaivo nnaakaraivaa mmataanara uduu yapaivo oro inna vunngiaa dioo vainno nnaakaraivaa mmata kino too gutu nnaanaraivaara ivau diravai. ⁵ Dioo vauduu gioonnaivo mmaapuvai mmata kieeravai. Inna mmaapuuvoo fai yapooma yokeenno mmuakiaa mmatayaa variayara yaagueeqa yau ainaivaa kuru kioo iyara dinaravai. Gioonnaivo ari mmaapuuvaa mmattoo saivaata aangeraiya inna ravisi vitada Anutuuqo ari kieeta varira mmaataivau variivaasi yapaara viravai. ⁶ Vuduu too gioonnaivo mmanna gaanga yoosinnaivakira seenoo viravai. Anutuuqo innani ii yoosinna ivaa teerama kioo ivaki kaayau suai (1260) inna tuqinna-nara yoosinnaivakira viravai.

⁷ Vuduu too ngiau aapuuvaki pinaa rapiraivo diiteeravai. Aangeraiya kieetaivaa nnutuuvo Maikooro ari aangeraiyaatama mahipa pinaivaata ari aangeraiyaatama rapidada ⁸ mahipa pinaivaata ari aangeraiyaatama yaatara kiada ooqoo tuduu hama ngiau aapu iya variraivootairavai. ⁹ Hama iya variraivootauduu mmatayaa kagaari kiooduu tiiravai. Ii mahipa pinaa ivo nnaaru varuuvaa nnutuuvo Sataango ivo mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaiya unnakua tiraivovee. Innaatama ari aangeraa mmuakiaayaatama kagaari kiooduu mmatayaa tiiravai.

¹⁰ Tuuduu na rikiaaduu ngiau aapuuvakidiri kua pinaivo tuoo tunoo: Ivo ikiannagisanna heenagieena Anutuuqaa avuuvau dioo vainno ti seena vaa ausa hanigieeraiyaki kua pinaivaa yapoovaa vaa aangeraiya inna ngiau aapuuvakidiri mmatayaa kagaari kieeravai. Iya inna kagaari kioovaara aanna makee Anutuuqo ti vitoo yoketaivau ti yapeera aataruuvootama ari yaagueeqaivoota ivo kieeta tuanaavai variraivootama kooyaa vainoo. Ivo ari mmataama kioo vaidi Misiaivo gioonna kiaapuuyara dinara yaagueeqaivaa aanna makee kooyaa ti vitainoo. ¹¹ Ti seena vaa ausa hanigieeraiya Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa kiauvo iyara tusoovaara kutaavaivee kiaa kiada inna kua kutaivaa kiaa kookeema kiaiavaara Sataangaa yaataraavai. Iya hama ngiari variraivaara yaata utida putiraivaara aatuukiaavai. ¹² Ngia ngiau aapuuvaki variaa mmuakiaaya iya Sataangaa yaataraivaara sirigakiatee. Boo, ngia mmatayaa variaya vaa ivo ngiisi tioo ngii tasipama variivaara fai ngia maisama variaaravai. Vaa ivo ari variraivaa taikio paannaikio pinaama nnannataikio ngiisi kuaivaivee. Kuaivo itaa kua tiravai.

¹³ Mahipa pinaivo vaa iya mmatayaa inna kagaari kioovaara arinaima rikioo mmaapuuvaa mmattoo gioonnaivaa vata roo viravai. ¹⁴ Vata roo vududuu Anutuuqo tuuu pinaivaa haayavaitana gioonnaivaa mmuduu too ivaitanaano inna vitoo mmanna gaanga yoosinna ari varinaravakira viravai. Vioo vioo ivaki taaravooma nuanuuvoo taika kioo vo nuuvai sai suaivaatama varino Anutuuqo inna tuqinnanono mahipa pinaivo hama yopeema inna ruputinara yoosinnaivakira viravai. ¹⁵ Vuduu mahipa pinaivo ari avaiyakidiri nnooriivaa mmuru utino gioonnaivaa vioo varoo kuaiveera nnoori pinaivaa roosiima mmuru utiravai. ¹⁶ Mmuru utuduu gioonnaivaara mmataivo boo tioo saivai

sainai vuduu saivai sainai vuduu soopa pinaavai vauduu nnooriivo yapaivaa avaiakidiri tuuvo idaa viravai. ¹⁷ Vuduu mahipa pinaivo gioonnaivaara pinaama inna nannatooduu inna pikioo inna uru nnaakaraiyaata rapinara viravai. Iya Anutuugo kuaivaa tiivaa rikiada iida Yisuunna mmayaayaivaa kua kookieeraiyasi rapinara viravai. ¹⁸ Vioo vioo oro sorovuaraivaa siriivau diravai.

13

Fayai mmararavaitana mmatayaiyara diravai

¹ Na taaduu fayai mmararaivo nnoori sorovuaraivakidiri ngioo varuduu innayaadiri yaaku saivai karasadiri taarama vau kieetaiyauvo vauduu aaru yaakuuvaitana ivaki vairavai. Vauduu vaidi kieetaiya apira tommeekaiyauvo yaakuuvaitana inna aaruuyauvunu vauduu maisa nnutuuyauvaa fafaara rooyauvo inna kieetaiyauvunu vairavai. Ii nnutu iyauvaa Anutuugaara maisa kua tuuyauvo vairavai. ² Na taaduu inna mmammaivo fai mmararaa pusiinna pinaivaa mmammaivaa roosuuduu inna yuku yaakuudo fai mmararaa pinaa ari vookaravua yuku yaakuudaa roosuuduu inna avaiivo fai raiyoonavaa avaiivaa roosiiravai. Roosuuduu mahipa pinaivo ari yaagueeqaivaa inna mmioo ari kieeta varira mmaataivaa inna mmioo kaayau gioonna kiaapuuyara dira yaagueeqaivaa inna mmiravai. ³ Na taaduu inna kieeta voovai vaa vaidiyya heeda tunoo: Vaa ta ruputu kiaunnaanoo, tuuvo uudaivo vainno maafairavai. Maafauvaara mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaiya nnikiaraida inna nnaagiai viravai. ⁴ Vaa mahipa pinaivo fayai mmararavai ari gioonna kiaapuuyara dira yaagueeqaivaa mmuuvuara gioonna kiaapuuyara ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mahipa pinaivaata fayai mmararavaitana mmida tunoo: Dee vaidivoono fayai mmararavai roosiima variinne? Ai hameetavee. Mo gioono aikiooma innaata rapinaranne? Hama yopeemavee, tiravai.

⁵ Tudu Anutuugo ee-oo tuduu fayai mmararaivo ariiyara mannaka tioo kaayau maisa kua tioo taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo vo vaidivakidiri taara kuraagavaitana gioonna kiaapuuyara diravai. ⁶ Dioo vainno Anutuugaara kua maisaivaa tioo inna nnutuuvuaraatama iva varira yoosinnaivaaraata mmuakiaa ngiau aapu varuuyaraatama kua maisaivaa tiravai. ⁷ Kua maisaivaa tioo tioo Anutuugaa gioonna kiaapuuyata rapuoonnonno iya yaataraanara yaagueeqaivaa vareeravai. Vo oyai vo oyaiyaraata vo mmamma vo mmammaiyaraatama vo kua vo kua tuuyaraata vo mmata vo mmata varuuyaraatama dira yaagueeqaivaatama vareeravai. ⁸ Fai mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variyaiya hama ngiari nnutuuyauvo Puara Sipisiipa Nnaakaravai yaivaivau vakiaiyai fai iya ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa fayai mmararavai miaravai. Ii Puara Sipisiipa Nnaakara ivaa vaidiyya ruputu kiooduu putuuvu tauraa hama ngiau mmataivaa uu suaivaki gioonna kiaapuuyai fai tupatupaa variraivaa varaaravai iya nnutuuyauvaa inna yaivaivau fafaara reeravai.

⁹ Gioonna kiaapu voovoono arinaima rikiavoono aa kua aavaa arinaima rikiavee. ¹⁰ Fai vooya Anutuugaa gioonna kiaapu voovai oovi nnauvaki yapaaree kua inna tikio rikioo inna aikiooma fai ivo kuanaravai. Fai vooya Anutuugaa gioonna kiaapu voovai paipa avakaravai adiri ruputino putuaiveera kua kua yeena rau kioo ruputino inna aikiooma fai ivo putinaravai. Ngia Anutuugaa gioonna kiaapuuyai ivaara arinaima rikiada Yisuunnara mmannammanna kutaavaivee tida mmuaraaravai ngiisi vainainnaata rikiadaata yaagueeqama variatee.

¹¹ Na taaduu vo fayai mmararaa voovoono mmataivakidiri ngioo varuduu inna aaruuvaitana puara sipisiipa nnaakaravai aaru roosiiravaitana vauduu inna kuaivo mahipa pinaivaa kuaivaa roosiiravai. ¹² Roosuuduu ivo tauraanaa fayai mmararavai avuuvau dioo vainno innakinnaa yaagueeqa mmuakiaavai varoo iiravai. Inno yaagueeqama tuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa varuuyai tauraanaa fayai mmararavai vaa ruputu kiooduu uuda vainno maafama kioovaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmiravai. ¹³ Ii fayai mmararaa ivo ari vookara ari vookarau mmooriivaa iiravai. Mmuakiaa gioonna kiaapuuyai avuuyauvunu ivo tuduu ngiau aapuuvakidiri ikaivo mmatayaa tiravai. ¹⁴ Tauraanaa fayai mmararavai yaagueeqaivaadiri ivo ari vookara ari vookarau mmooriyauvaa uuvuara mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variyaiya unnakua kua kiooduu iya iva uu mmooriivaa teeda tunoo: Kutaavaivee, tiravai. Ivo mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaiya tuduu iya tauraanaa fayai mmararavai mmannammannaivaa iiravai. Vaa vaidiyya paipa avakaravai adiri inna ruputu kiooduu putuoo vainno kava diitovaa mmannammannaivaa ivo tuduu iya iiravai. ¹⁵ Uduu Anutuugo ee-oo tuduu ivo ari yaikivaa ii mmannammanna iya iima kioo ivaaki fuu tuduu vuduu ivo vaidi roosiima kua tiravai. Fai gioonna kiaapuuyai hama ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmirama kikio iya ruputina putuua yaagueeqaivaa vareeravai. ¹⁶ Varooduu ivo yaagueeqama tuduu mmuakiaa gioonna kiaapu nnoonnaiyaata

kiisaiyaatama hoona suvuuyaata mmanna haipuuuyaatama sikaunnaadiri yookaama kioo viteeraiyaata mmamma dummukiara kati ngiari nuairaiyaatama tauraanaa fayai mmaraarivaava atauvaa ngiariiyaa yapeeravai. Ivo tuduu vooya ngiari yaaku yaadudaiyauvunu yapooduu vooya ngiari tinniiyauvunu yapeeravai.

¹⁷ Hama gionna kiaapu voovoono ii atau ivaa varoovoono hama yopeema yookaira aataruuvaa iiravai. Ii atau ivo tauraanaa fayai mmaraarivaava nnutuvai vairavainnee vara inna yaarira fafaaravai inna nnutuuvaa roosiiravai vairavai.

¹⁸ Ii kua ivaara tuqinnama yaata utuatee. Gionna kiaapu voovoono tinni yoketaivo innaki vaino fai fayai mmaraarivaava yaarira kua oyaivaa arinaima rikiaanaravai. Ii yaarira kua ivo inna vaidiivaara tii kuaivo 666 vainoo.

14

Yisuuva ari kiauvaadiri yookaama kiooyaano

kuaru tiravai

¹ Na taaduu Puara Sipisiipa Nnaakaraivo taapiivaa nnutuuvo Sioona ivau diravai. Dioo vauduu gionna kiaapu kaayakaayau (144,000) inna tasipama dida vauduu inna nnutuuvoota inna Koonna nnutuuvootama iya tinniiyauvunu fafaara roovo vairavai. ² Na rikiaaduu ngiau aapuvakidiri kuaivo nnoori hiina pinaivaa akua roosiima tioo ngiaarunno pinaama akua tuuvaa roosiima tiravai. Na rikiaaduu ii akua ivo vaidiia kitaiyauvaa ruuyauvaa akua roosiima tiravai. ³ Tuduu gionna kiaapu kaayakaayau (144,000) iya fayai roosuu ari vookarau taarama taaramadaatama vaidi yokovaiyaata Anutuugaa kieeta varira mmaataivaatama vunniivau diravai. Dida vaidi kuaru karaasaivaa tiravai. Hama kuminaiya ii kuaru ivaa rikiaada tiravai. Anutuugo Yisuunna kiauvaadiri iya yookaama kioo vitooyaano nnaasu ii kuaru ivaa rikiaada tiravai. ⁴ Iyaano hama gionnaiya tasipeerada yoketaama varida hama nnaata vareeravai. Ii vaidi iyaano Puara Sipisiipa Nnaakaraivo nuauvau iyaatama inna nnaagiai viravai. Mmuakiaa gionna kiaapuuyakidiri Anutuugo Yisuunna kiauvaadiri iya yookaama kioo viteeravai. Anutuugoota Puara Sipisiipa Nnaakaraivootama variaani iya inna ivaitanaani tauraa tu-anaiyavee. ⁵ Gionna kiaapuuya rikiooduu hama iyakidiri unnakua tira voovai vairavai. Hama iyaki tomedaataiyavee.

Aangeraa taaravoomadoono kuaivaa kiaa mmiravai

⁶ Na taaduu aangeraa voovoono ngiau aapu vuuta idaa ngioo varioo mmayaaya yoketaa tupatupaa vau kuaivaa varoo mmatayaa variaya kiaa mminara nuainno variravai. Vo mmata vo mmata variayaata vo oyai vo oyaiyaatama vo kua vo kua kiaiyaata vo mmamma vo mmammaiyaatama kiaa mminara nuainno varioo ⁷ pinaama aayanna roo tunoo: Anutuugo gionna kiaapuuya yaparainara suaivo aavaa nniino. Ivaaraida inna avaiava rikiaada varida ivo yaagueeqavai variivaara kua yoketaivaa kiatee. Ivo ngiauvaata mmataivaatama iima kioo sorovuarivaata nnoori rumuruumaiyauvaatama iima kieeravai. Ivaaraida ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiatee.

⁸ Aangeraa tauraanaivo itaa kua kiaa roo vuduu inna inanoo aangeravio inna nnaagiai vioo varioo tunoo: Yoosinna pinaivaa nnutuuvo Bapuroona vaa maisainno tavarata taika kieeravai. Ivakinnaaya mmuakiaa mmataivaki variaya yaagueeqa nnoori vuainaivaa nnaateera tuneema sabi heera aataruuvaa iikiateera yaagueeqama tiravavee.

⁹ Inna inanoo aangeravio itaa kua kiaa roo vuduu nnaagiai tuanaa aangeravio tauravaitana nnaagiai vioo varioo pinaama aayanna roo tunoo: Gionna kiaapu voovoono fayai mmaraarivaata inna mmannammannaivaatama ari ausa mmuduuyaiivaa mmioo inna atauvaa ari tinniiyauunnee ari yaakuuvau yapano ¹⁰ fai Anutuugo pinaama inna mmannataanaravai. Anutuugo ari nnannataivaa vuaina suuyaivaa roosiivaa ari toori-ivaki tusaa uyu kioo mmimo too nnaanaravai. Hama Anutuugo vuaina suuyaivaata nnooriivaatama tusaa uyu kioo mminaravai. Safuuma vuainaivaa nnaasu tusaa uyu kioo mminaravai. Ari tooriivakidiri mminnamminnaa maisa irisaivaa itaama safuuma inna mminaravai. Mmuakiaa gionna kiaapuuya fayai mmaraarivaara yoketaakiaiya fai sikau puapusuqavio too nnannannanna tuoo variivo mmannammanna iya too varinai aangeraa yoketaa tuanaia avuuyauvunuaatama Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa avuuvannaaatara karuaravai. ¹¹ Ikiavo iya too variivaa visuuvo tupatupaa ngioo vioo nnaasu varinaravai. Iya fayai mmaraarivaata inna mmannammannaivaatama ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmida inna nnutuuvaa atauvaa variaya fai ikiavo ikiannagisanna heenagieena iya too nnaasu varinai iya kararida nnaasu variaaravai. Nnaagiai tuanaa aangeravio itaa kua kiaa roo viravai.

¹² Ii kua ivaara Anutuugaa gioonna kiaapuuya vaa inna mmaanna tuu kuaivaa rikiada iida Yisuunnara kutaavaivee kiaa kiada hama pikiaiya ivaara rikiadaata yaagueeqama variaaraiivo inna yoketaavai.

¹³ Na rikiaaduu ngiauvakidiri kua vovvai tuoo tunoo: Aa kua aavaa fafaara raanee. Gioonna kiaapuuya Udaanga Yisuu Kirisiinnara yaagueeqakiaiya aa suai aavakidiri varia iida nnida varida putuaiyara Anutuugo iyara yoketainaravaivee, tuduu rikioo Mman-nasa Yoketaivoono tunoo: Fai iya yoketaa tuanaaya variaaravai. Fai iya kaayau mmoori varaivaa pikiaada eeyaara kati variaaravai. Fai ngiari mmoori varaivaa kaanaivo iyasi vainaraivaara iya eeyaara kati variaaravaivee, tiravai.

Mmataivau yeennaivoota vuaina iiravootama apuuduu vareeravai

¹⁴ Mmannasa Yoketaivoono itaa kua tuduu na taaduu nama poosaivo vauduu vaidi-ivaa mmaapuuvaa roosuvo voovoono ivaki varuduu kieeta vaidiivaa tommeeka sikau gooraivaadiri iima kioovo inna kieetaivau vauduu avaikarau paipa hovekauvaa ari yaakuuvaki utu kioo vairavai. ¹⁵ Utu kioo vauduu ari vo aangeraa voovoono nuunaira nnau pinaivakidiri tioo vaidiivo namaivaki varuuvaa pinaama aayanna roo tunoo: Mmatayaa vai yeennaiyauvo vaa nneeravaata vainoo. Iyauvaa rutakeera suaivo vaa nniivaara ai paipa hovekaivaa varee iyauvaa rutaka kiee varaanee, ¹⁶ tuduu rikioo vaidiivo namaivaki varuuvo mmataivaudiri ari paipa hovekauvaadiri yeennaiyauvaa rutaka kioo vareeravai.

¹⁷ Varooduu nuunaira nnau pinaivo ngiau aapu vauvakidiri kava vo aangeraa voovoono tioo avaikarau paipa hovekau voovaata varoo tiiravai.

¹⁸ Tuuduu kava vo aangeraa voovoono ikiaivaara haitatuovoono yeena tapiivaudiri tioo aangeraiivo avaikarau paipa hovekauvaa utu kioo vauvaara pinaama aayanna roo tunoo: Mmataivau vai vuaina iiraiyauvo vaa aikiooma nneeravaata vainoo. Ai paipa avaikaravaa varee vuaina mmooriivakidiri iiraiyauvaa rutaka kiee varaanee, ¹⁹ tuduu rikioo aangeraiivo mmataivaudiri ari paipa hovekauvaadiri utuoo vuaina iiraiyauvaa rutakeeravai. Rutaka kioo varoo vuaina suuyavaa kagigaira nnaamuruuvaki kagaari kieer-avai. Ii kagigaira nnaamuru ivo inna Anutuugaa ausaivo pinaama nnannateeraivoovee. ²⁰ Ii nnaamuru ivo yoosinna mmaanai vauduu ivakidiri vuaina suuyavaa raa kagigauduu tuuneema kiauvo tiiravai. Tioo vioo nnoori pinaivo kaayauma hainno ngiauvau tuoo virayaama vioo vioo hokobavai ngieera (300 mitaa) viravai.

15

Aangeraiya nnaagiai mmoori maisaiyauvaa

utu kiada dida vairavai

¹ Itaama taika kiooduu na taaduu kava ari vookarau atau pinaivo ngiau aapuuvau vauduu na tee nnikiarairavai. Aangeraa yaaku saivai karasaidiri taaramaano maisamaisau mminnaiyauvo yaaku saivai karasaidiri taaravaitana utu kiada dida vairavai. Ii maisa mminnaa iyauvo inna nnaagiai mmooriyauvaa Anutuugo iima taika kino inna nnannateeraivo taikaanariyauvoovee. ² Na taaduu mminnaa vovvai nnoori haruunga pinumaivaa roosuvo mmannammannaa naruuvoota ikiaivootama nuunama vauvaitana ivaki vairavai. Na kava taaduu gioonna kiaapuuya fayai mmaraaraiivo inna nnutuuvo yaarira kuaivo vauvaata inna mmannammannaivaatama ivaitana yaatara kiooyaano ni teeravai. Teeda nnoori haruunga pinuma roosuuvaa siriivau dida vaida kitaiyauvaa Anutuugo iya mmuuyauvaa utu kiada vairavai. ³ Utu kiada vaida Anutuugaa mmoori vareera vaidi Musiinna kuaruuvaa tida Puara Sipisiipa Nnaakaravaa kuaruuvaa tida tunoo:

Udaanga Anutuugo

mmuakiaa mminnaiyauvaa

a yaataree diraikuavee.

Mmoori a iikiannaivo ari vookaravai vaivaara

ta teeda nnikiaraakiaunnava.

A mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaiya kieetaikuavee.

A iikiannaivo safuuma kutaavai nnaasu vainoo.

⁴ Udaanga-o,

eenoo nnaasu yoketaa tuanaavai variannaivaara

mmuakiaaya i mmemmaana kuaano.

Eenoo yaagueeqama variannaivaara

mmuakiaaya aiyara yoketaavaivee kuaano.

Mmuakiaaya fai i avuuvau nnida

ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa i mmiaaravaivee.

Mmuakiaaya a safuuma nnaasu iikiannaivaa teeda

fai ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa i mmiaraavaivee.

⁵ Iya kuaruuvaa itaa kua kiasa taika kioodoo na taaduu ngiau aapuuvaki nuunaira nnau pinaivaa sipuuvu hatuaa tu kioo vauvo ni too vairavai. Iva aakiaivaki buruqaadiri atuu rummu kiiovaki Anutuuga variraivo vauvo kooyaa vairavai. ⁶ Vauduu aangeraa yaaku saivai sainaidiri taarama nnaagiai mmoori maisa yaaku saivai sainaidiri taarama utu kiada duuyaano nuunaira nnauvakidiri tiiravai. Iya buruqa yoketaa poosaiyauvaa rau kiada takuaanga kuu vausaiyauvaa ngiari nniriiyauvunu rau kiioyauvaatama tiiravai. ⁷ Tuuduu fayai roosuu ari vookarau taarama taaramaakidiri mmuaavoono diitoo sikau gooraivaadiri iima kioo kuu yavaiyauvo yaaku saivai sainaidiri taarama aangeraiya mmiravai. Ii kuu yavaa iyauvaki Anutuugo tupatupaa variraivo inna nnannateeraivo suvuainno vairavai. ⁸ Anutuuga oyai ari vookaravuaa mmeekiaivoota ari yaaguee-qaivootama kiiosu roosiima kaayauma ngioo vioo nuunaira nnauvaki rau kioo vairavai. Rau kioo vauduu too hama vaidi voovoono yopeema nuunaira nnauvaki ngioo viravai. Aangeraiya fai mmoori maisa yaaku saivai sainaidiri taarama iima taika kikiari rikiada ivaki nnida kuaaravai.

16

Aangeraiya nnaagiai mmoori maisaiyauvaa

fuarau kieeravai

¹ Itaama taika kioodoo na rikiaaduu nnau nuunairaivakidiri kuaivo pinaavai tioo aangeraa yaaku saivai sainaidiri taaravaitana tunoo: Vida kuu yavaa yaaku saivai sainaidiri taaravaitanaaki Anutuuga nnannateeraivo vaiyauvaa vara mmataivau fuarau kiaatee, tiravai.

² Tuduu tauraanaa aangeraiivo ari kuu yavaivaki vauvaa vioo vara mmataivau fuarau kieeravai. Fuarau kioodoo gioonna kiaapu vaa fayai mmaraaravaa atavuaa varada inna mmannammannaivaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmuuyayaa pinaa uudaada maisaiyauvo vainno iya nniitareeravai.

³ Itaama kioodoo inna inanoo aangeraiivo ari kuu yavaivaki vauvaa sorovuaraivau fuarau kieeravai. Fuarau kioodoo sorovuaraivo hanigioo vaidi putiraiya kiauavaa roosiima vauduu mmuakiaa sorovuaraivaki varida nuau mminnaiyauvo putiravai.

⁴ Itaama kioodoo tammaakinnaa aangeraiivo ari kuu yavaivaki vauvaa varoo nnoori-iyauvakiaata rumuruumaiyauvakiaatama fuarau kioodoo hanigioo kiau tuanaavai vairavai. ⁵ Na rikiaaduu aangeraiivo nnooriyauvaa haitatuvoono Anutuuga tunoo: A yoketaa tuanaakua variannano. A tauraa varunnaikua aanna makee a variannano. Ii a irisai maisa mmianna iyauvo inna safuuma vainoo. ⁶ Gioonna kiaapuuya nnaaru i gioonna kiaapuuyaata forofetaiyatama rupuuduu putuuvaa kiauavaa iya nnaateeraivaara a iya mmiannavai. Suvikara, iya ngiari mmoori maisaiyauvaa irisaiyauvaa safuuma ngiari varaavaivee, ⁷ tuduu na rikiaaduu yeena tapiivakidiri kua vovai tioo tunoo: Udaanga Anutuugo, a mmuakiaa mminnaiyauvaa yaataree diraikuavee. A irisai maisaiyauvaa gioonna kiaapuuya mmiannaiyauvo safuuma kutaa tuanaavai vainoo, tiravai.

⁸ Tuduu eera tammaakinnaa aangeraiivo ari kuu yavaivaki vauvaa suaivau fuarau kioodoo Anutuugo ee-oo tuduu rikioo suaivaidiri ikia pinaivo ngioo gioonna kiaapuuya puaisa teeravai. ⁹ Anutuugo tuduu ii mmoori maisa iyauvo gioonna kiaapuuyaki vauvaara suaivo ngioo puaisakama tooyaano Anutuuga nnutuuvaa maisa kua tiravai. Maisa kua tida hama ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiada Anutuuga kua yoketaivaa tiravai.

¹⁰ Itaama kioodoo eera aangeraiivo ari kuu yavaivaki vauvaa fayai mmaraaraiivo kieeta varira mmaataivau fuarau kioodoo inna yoosinnaivaki iva gioonna kiaapuuyara duuvaki kaayauma upisiiravai. Upisuuduu gioonna kiaapuuya kaayauma kararida varida kaayau sookiana saakianaida reera kiatada reemma kiatadaida vairavai. ¹¹ Vaida iya nniitaroovaaraata uudaudaiyauvo vauvaaraatama Anutuugo ngiau aapu varuuvaa maisa kua tiravai. Maisa kua tida varida hama ngiari mminnamminnaa maisa uu aataruuyauvaa pikiada hanigiada yoketaama variravai.

¹² Itaama kioodoo kava karasaidiaa aangeraiivo ari kuu yavaivaki vauvaa nnoori pinaivaa nnutuuvu Yufereetiisa ivaki fuarau kieeravai. Fuarau kioodoo vaidi kieetaiya suai raari roopinnaidiri ngiaaraiya aataruuvu kooyaa vakiaiveeraivaara nnooriivo reekama kieeravai. ¹³ Itaama taika kioodoo na taaduu Sataangaa mmannasa maisa taaravooma yeekana roosuudoono mahipa pinaivaa avaiivakidiriataama fayai mmaraaravaa avaiivakidiriataama unnakua forofetaivaa avaiivakidiriataama nniravai. ¹⁴ Inna iya mmagia maisaiya ari vookara ari vookarau mmooriyauvaa iiraiyavee. Iya mmuakiaa

mmatayaiya kieetayasi vida iya rupi nuunama kikia rapuaaravai. Anutuugo mmuakiaa mminnaayavuai yaataroo diravoono mmataama kioo suai pinaivaki fai iya rapuaaravai.

¹⁵ Anutuugo mmataama kioo Misiaa vaidiivoono ataa kua tunoo: Rikiaatee. Na mmuara furai vaidiivaa roosiima hama ngia taara suaivaki na ngiisi kuanaravai. Gioonna kiaapu vooovono avu too vainno ari uyira rairaiyavuaa tuqinnama haitatuuvaara Anutuugo innara yoketainoo. Ivo taguaada nuainai gioonna kiaapuuya inna teekio inna mmamma maisaivoora tioo ari uyira rairaiyavuaa tuqinnama haitatuunaravaivee. Ivo itaa kua tiravai.

¹⁶ Mmagia maisaidoono kieeta vaidiyya rupi nuunama kieeravai. Iya nuunama kioo yosinnaivaa nnutuuvo Eporai kuaivakidiri tunoo: Amaraketoonavee, tiravai.

¹⁷ Itaama kiooduu aangeraa karisaidiri taarama varuu nnaagiai tuanaivoono ari kuu yavaivaki vauvaa ngiauvau vara kagaari kiooduu kieeta varira mmaataivo nuunaira nnau pinaivaki vauvakidiri kua pinaivo tioo tunoo: Vaa mmooriivo taikainoo, ¹⁸ tuduu kaayaa saneetuuvo utuduu vo akua vo akuavo akua tuduu ngiaarunnaivo akua tuduu mmataa kuaruuvo pinaama utiravai. Anutuugo vaidiivaa iima kioo suaivakidiri tuoo tuoo tuma ii suai ivaki hama mmataa kuaruuvo itaama utiravai. Ii mmataa kuaru ivo pinaama ari vookaraama utiravai. ¹⁹ Utuduu yosinna pinaivaa tammaivakidiri mmataivo rutukua roo saivai sainai vuduu tammaivo vauduu saivai sainai viravai. Vuduu mmuakiaa mmataivaki vau nnau yosinna pinaiyauvo rutuunno tannavarataataama taika kieeravai. Ii suai ivaki Anutuugo yosinna pinaivaa nnutuuvo Bapuroonara yaata utuoo ari nannatoo ari vookaravoo vuaina roosiima tooriivaki vita kiooduu varuuvaa ivaki varuuya tusaa mmuduu nneeravai. ²⁰ Iqii suai ivaki mmuakiaa mmataiyavuaa nnooriivo ututuuma kiooyauvo kuminauduu mmuakiaa taapi oora sauyauvo mumunu utu taika kieeravai. ²¹ Vati kaaburaara pinaa ari vookarau mmuaararoovo ngiauvakidiri tuoo vaidiyya ruputiravai. Vati kaaburaara pinaivo koonnama maisama iya ruoo ruputuuvaara iya Anutuugaara maisa kua tiravai.

17

Anutuugo sabi nuaira gioonnaivaudiri

mmataama kioo tiravai

¹ Aangeraiya yaaku saivai sainaidiri taarama kuu yavaiyavuaa yaaku saivai karasaidiri taaravaitana utuuyakidiri vooovono niisi ngioo tunoo: Nninai na sabi nuaira gioonnaivo irisai maisaivaa varaanaravai fai i vaitinaravai. Ii gioonna ivo inna yosinna pinaivo kaayau nnooriyauvo saidi saidi nuunaivau varivai. ² Vaa vaidi mmatayaa kieetayaa ii gioonna ivaata sabi heera aataruuvaa uududuu gioonna kiaapu mmatayaiya vuainaivaa nneerayaama inna roosiima iya sabi heera aataruuvaa iidada kumimakaida variaavaivee, tiravai.

³ Tuduu rikioo Mmannasa Yoketaivoono ni tasipama varuduu aangeraiivo ni vitoo mmanna mmuyai gaanga yosinnaivau ni yapa kieeravai. Ni yapa kiooduu na variee taaduu gioonnaivo fayai mmaraaraa kookeevaa mmookaivau hara kioo varuduu fayai mmaraaravuaa mmammaivau kaayau maisau nnutuuyauvo vauduu inna kieetayauvo yaaku saivai sainaidiri taarama vauduu aaru yaakuuvaitana ivaki vairavai. ⁴ Gioonnaivaa uyira rairaiyauvo vooyavui kookeeyavui vauduu vooyavui kokoraa kuayauvaatama uyu varoo voo kaayau mminnaa gooraivaadiri iima kiooyauvaata sikau seeta roosii yoke-tayauvaatama ari mmammaivau funnukama kiooduu vairavai. Vauduu ari yaakuuvaki ivo toori gooraivaadiri iima kioovaa utu kioo vauduu ari sabi heera aataruuvaa hoovaara koonnama varira aataruuvootama kaayakaayau maisamaisau aataruuyauvootama ivaki suvuairavai. ⁵ Suvuauuduu ari tinniivau ari nnutuuvo fafaara roovo vauduu ivaa oyaivo haumaki vainno ataa kua tunoo: Yosinna pinaivaa nnutuuvo Bapuroona inna ni nnutuvai. Na mmuakiaa sabi heera aataruuyauvaata mmuakiaa maisamaisaira aataruuyauvaatama oyai nakaaravovee, tiravai. ⁶ Na taaduu gioonnaivo Anutuugaa gioonna kiaapu vaa putuuya kiauyavuaa kapikaroo nnooriivaa roosiima nnoo kumimakairavai. Vooya Yisuunnara kutaavaivee tuuvaara vaidiyya iya ruputuduu putuuya kiauyauvaatama nnoo kumimakairavai.

Na Yuvuaano inna tee pinaama nnikiaraina yaata utuee variravai. ⁷ Yaata utuee variaaduu aangeraiivo ni yaparainno tunoo: Aaniira a nnikiarainna pinaama yaata utuannanee? Gioonnaivaa oyaivo haumaki vaivaa fai na i kiaa i mmimaravai. Fayai mmaraaraiivo ari kieetayauvo yaaku saivai sainaidiri taarama vauduu aaru yaakuuvaitana ivaki vauvaa kua oyaivaa fai na kooyaa i kiaa i mmimaravai. Gioonnaivo inna mmookaivau hara kioo varioo nuuvaa kua oyaivaatama fai na kooyaa i kiaa i mmimaravai. ⁸ Ii fayai mmaraara ivaa ngia too ivo tauraa varuuvono aanna makee

hama varinoo. Fai ivo kiisa sui soopa hokoba mmata mmeeduuya vuuvakidiri raari roo ngioo varioo nnaagiai eeyaara taikaanaravai. Anutuugo ngiau mmata uu suaivaki ari gioonna kiaapuuya tupatupaa variaaraivaara iya nnutuuyauvaa yanaivau fafaara reeravai. Gioonna kiaapu mmatayaiya nnutuuyauvo hama yanaivaki vaiya fai fayai mmararaivaa teeda fai kaayauma nnikiaraakiaaravai. Ivo tauraa varuuvo aanna hama variivoono fai nnaagiai kava varinaravaara iya kaayauma nnikiaraakiaaravaivee.

⁹ Vaidi tinni yoketaiya ii kua ivaa oyaivaa fai arinaima rikiaaraivo inna yoketaavai. Fayai mmararaivaa kieetaiyauvo yaaku saivai sainaidiri taarama oyaivo inna taapi kii-saiyauvo yaaku saivai karasaidiri taarama ivau gioonnaivo varivai. Vuai oyaivo inna vaidi kieetaiya yaaku saivai sainaidiri taaravaitana variaavai. ¹⁰ Vaa iyakidiri yaaku sai vaidi-iya ngiari kieeta nnutuuyauvo taika kiaikiai kuminaya variaavai. Mmuavaavoono homo gioonna kiaapuuyara dioo vainoo. Fai yapooma voovoono ngioo gioonna kiaapuuyara dinaravai. Fai ivo ngioo kiisa sui nnaasu dinaravai. ¹¹ Fayai mmararaivo tauraa varioo putiivoono hama makee varioo kieeta vaidi yaaku saivai sainaidiri taaravaitana tasipama gioonna kiaapuuyara dinoo. Ivo iya seena kieetavai varioo eeyaara putu taikaanaraivaara iinno varinoo.

¹² Aaru yaakuuvaitana a taannaiyauvo inna vaidi kieeta yaakuuvaitana fai yapooma kieetaya varida gioonna kiaapuuyara diaaravai. Fai yapooma iya fayai mmararaivaa tasipama kiisa sui iyara diaaravai. ¹³ Fai iya mmuaa yaata tinnivai varada ngiari yaagueeqaiyauvaata gioonna kiaapuuyara dira yaagueeqaivaatama fayai mmararaivaa mmiaaravai. ¹⁴ Mmi kiada Puara Sipisiipa Nnaakaraivaata rapuaaravai. Rapikiokio fai Puara Sipisiipa Nnaakaraivo iya yaataraanaravai. Ivo udaanga vaidiia Udaanga tuanaavai varioo kieeta vaidiia kieeta tuanaavai variivaara ivo iya yaataraanaravai. Inna nnaagiai nuauya vaa ivo maavee tioo ariini iya mmataama kiooya yaagueeqama inna tasipama varida vaidi kieetaiyaata fayai mmararaivaatama yaataraaravaivee, tiravai.

¹⁵ Kiaa kioo aangeraiivo kava ni tunoo: Sabi nuaira gioonnaivo varii yosinna ivaki nnooriyauvo nuunavaa vaa a taannavai. Ii nnoori iyauvaa a taannaiyauvo inna kaayau gioonna kiaapuuyavee. Iya vo mmamma vo mmamma varuuyakidiriiaatama vo mmata vo mmataivakidiriiaata vo kua vo kua tuuyakidiriiaatama nuunakiaavai. ¹⁶ Aaru yaakuuvaitana a taannaiyauvo iyauvoota fayai mmararaivootama sabi nuaira gioonnaivaaraata nnannataaravai. Nnannateeda mmuakiaa mminnaa innasi vaiyauvaa tuayanna rida ravisii varakio fai ivo taguaada varinaravai. Taguaada varinai iya inna mmamma mmatiivaa nneeda mmuakiaa ikiaivaki inna mmuturu kikio taanaravai. ¹⁷ Anutuugo iino inna iikiatai aataruuvo aaru yaakuuvaitana yaataiyauvaki vainai iya mmuaa yaata tinnivai varada ngiari gioonna kiaapuuyara yaagueeqama dira yaagueeqaivaa fai fayai mmararaivaa mmikio dioo vainono Anutuugo ari tuu kuaiyauvo kutaavai vainara suaivaki fai taikaanaravai. Ivaara iya gioonnaivaa ikiaivaki mmuturu kikio taanaravai.

¹⁸ Sabi nuaira gioonnaivaa a taannaiivo inna yosinna pinaivo mmuakiaa mmatayaa kieetaiyara diivaivee. Aangeraiivo itaa kua tiravai.

18

Yosinna pinaivaa nnutuuvo Bapuroona ivo

tannavaratataama taika kieeravai

¹ Na itaama taa taika kiee kava na taaduu aangeraa voovoono ngiau aapuuvakidiri tuuduu gioonna kiaapuuyara dira yaagueeqaivo pinaavai inna tasipama vauduu inna mmeekia ari vookarauvo mmuakiaa mmataivau teeravai. ² Tooduu ivo pinaama aayanna roo tunoo: Yosinna pinaivaa nnutuuvo Bapuroona ivo vaa eeyaara maisainno tannavaratataama taika kiaivai. Mmagia maisa moomee sakua ari vookara ari vookaraiyauvo ivaki variaavo ngiaamma maisamaisaiyauvootama ivaki variaavai. ³ Vuaina nnooriivaa nneerayaama mmuakiaa yosinnaiya inna tasipama sabi heera aataruuvaa pinaama uuvaara itaama vaivai. Mmatayaa diaa kieetaiya vaa inna tasipama sabi nuaduu yookaira aataruuvaa haitaturaiya innasi nnida yookaira aataruuvaa iida kaayau sikauyauvaa varada ari vookaraama varuuvaa itaama vaivai. Aangeraiivo itaa kua tiravai.

⁴⁻⁵ Na rikiaaduu ngiau aapuuvakidiri vo kua vovvai tioo tunoo:

Ni gioonna kiaapuso,
Bapuroona yosinna ivaa pikiada kuatee.
Ivakinnaaya mminnamminnaa maisaiyauvo
vakia roo vioo vioo ngiau aapu pinaavai vaikio
Anutuugo iya aataru maisaiyauvaa too
irisai maisaivaa iya mminara iinoo.

Fai ngieeta iya irisai maisaivaa vareevoora
ivaki pikiada sa ivakinnaaya tasipama
mminnamminnaa maisaiyauvaa iikiatee.

⁶ Ivakinnaaya maisa mmooriivaa
gioonna kiaapuuya mmuuya
ngia irisai mmiraiya
irisai sai mmuaikaraama iya mmiatee.
Sa mmuaaneetu iya mmiatee.
Irisai taaraneetu iya mmiatee.
Nnoori toori kapikaraivaa roosiima
iya maisa mmooriivaa
gioonna kiaapuuya muuvaara
irisai taaraneetu nnoori toori kapikaraivaa
iya mmiatee.

⁷ Iya ngiariiyara mannaka tida
ngiariiyara nnaasu yaata utida
sirigaida kammataavai.
Ivaara mmuaikaraama
ausa mmuaarareera maisa mmooriivaa
iya mmiatee.
Ii yoosinna ivo gioonnavai roosiivoono
ariiyara mannaka tioo tinoo:
Na aavau kieeta varira mmaataivau
kieeta gioonnavai variauvai.
Hama na muaada gioonnavai variauvai.
Fai na hama ausa mmuaarareerama kiese
fai na aavaki sirigaina
kammatee nnaasu varinaravaivee.

⁸ Ivo itaa kua tiivaara
mmuaa suaivaki mmoori maisa mmuaararaiyauvo
innasi vainaravai.
Vaidi putiraiivotama
iyara ausa mmuaararaivoota
yeenna rairaiivotama
innasi vainaravai.
Ikiavo fai inna taa taputu kiaanaravai.
Udaanga Anutuugo gioonnaivaaki
kua pinaivaa yapaivoono
inna yaagueeqaivoovee.

Ngiau aapuuvakidiri tuu kuaivo itaa kua tiravai.

⁹ Mmatayaa diaa vaidi kieetaiya vaa inna tasipama sabi heera aataruuvaa iikiyaiya inna
ikia mmuturu kiaivaa visuuvaa teeda iya innara ausa mmuaarareeda boo tida rataaravai.

¹⁰ Iya ivo ari maisaivaa irisavvaa varoo karariivaa rikiada aatu aatuuda ngieeradiri
dida vaidi kiaara: Boo, yoosinna pinaavai Bapuroona-o, a yaagueeqa yoosinnakuavee.
Mmuua suai nnaasu a irisai maisaivaa vara taika kiaannavaivee. Vaidi kieetaiya itaa kua
kiaaravai.

¹¹ Vaidi mmatayaiya yookaira aataruuvaa haitatuuraiya fai iya ivaara pinaama ratada
iya ausaiyauvo mmuaararaanaravai. Gioonna kiaapu iya hoonahaanaiyauvaara sikaun-
naadiri yookaama kiada vareeraiya vaa taikaivaara iya ausaiyauvo mmuaararaanaravai.

¹² Hoonahaanaiyauvaa ivakinnaaya sikaunnaadiri yookaama kiada varaiyauvo ataama
vainoo. Sikau mmannaammannai gooraivaata sirivuivaatama sikau ari vookarai
yoketaiyauvaata sikau seeta roosiyaivaatama iya varaavai. Buruqa yoketaa poosa
kuaiyauvaatama kokoraa kuaiyauvaata kookee kuaiyauvaatama sirikaa buruqaiyau-
vaatama iya varaavai. Yatari yoketaa ari vookaraiyauvaata mminnaiyauvaa puara
aannaivaadiri pieema kiaiayauvaatama yatari hatataiyauvaata sikau baraasaivaadiri iiki-
aiyauvaatama kapaqaivaadiri iikiayauvaata yaagueeqa sikau poosaivaadiri iikiayau-
vaatama iya varaavai. ¹³ Mminnaa kupu takua roosiyaivaata yatari ranaivaa hudaavo
suuda yoketaa viraiyaatama kupuuvaa roosiivaa nnutuovo miraiyaata yatari suuyaivo
suuda yoketaa viraiyaatama vuainaivaata nammariivaatama paravuaa yoketaivaata
yeenna vuutaivaatama iya varaavai. Puara burimakau sipisiipa hoosaiyauvaata hoo-
saivaa haru kiaavo kaaraiyauvaa vitoo nuairaiyauvaatama sikaunnaadiri yookaama kioo
viteera gioonna kiaapuuya hama kati ngiari yaata utiraiyauvaata nuairaiyaatama

iya varaavai. ¹⁴ Fai iya ii yoosinna ivaara kiaara: Mmuakiaa mminnaa yoketaiyauvaa i varaataiyauvo vaa taikaivai. I hoonahaana i suvuairiyauvoota aiyaa funnukairiyauvootama vaa taikaivai. Fai hama a kava iyauvaa varaanaaravai. Vaa taikaivaivee, ¹⁵ kiaa kiada vaa iya tauraa iyauvaa yookaama kiada kaayau sikauyauvaa irisai varaivaara ngiariiyara yaata utida aatu aatuuda ngieera oro dida vakiaaravai. Fai iya ngieeradiri dida vaida ratada varida boo tida ¹⁶ kiaara: Boo, yoosinna pinaavai. A gioonnaiva roosiima ai uyira raira poosaiyuvaatama kookeeyauvaata kokoraa kuauyuvaatama uyu kiee variee ari vookarai mminnaa mmannaammannai gooraivaata sikau seeta roosii yoketaivaatama ai mmammaivau a funnukairavai. ¹⁷ Mmuuaa suai ii hoonahaana yoketaa mmuakiaa iyauvo vaa taikaivaivee. Yookaira aataruuvaa haitatuurayaano itaa kua kiaaravai.

Mmuakiaa siipaiyuuvaa utiraiyaata yookaama kiada ivaki nuairiyaatama ivaki mmoori varaiyaata mmuakiaa vaidi siipaiyuuvaa mmoori varaiyaatama fai iya ngieera dida vakiaaravai. ¹⁸ Dida vaida ii yoosinna ivaa ikia mmuturu kiaivaa kioosuuvaa teeda kai kai tida kiaara: Hama vo yoosinnavai ii yoosinna pinaa ivaa roosiima vaivaivee, ¹⁹ kiaa kiada iya ausaiyuvo mmuaarareenai mmataivaa habara kiada ngiari kieetaiyauvaki apida boo tida ratada kiaara: Boo, yoosinna pinaavai. Ivaki mmuakiaa siipa utiraiya nvida ngiari hoonahaanaiyuuvaa ivaki yapa kiada irisai yookaivaa pinaavai ngiari vareeravai. Vaa mmuuaa suaviki inna mminnamminnaa mmuakiaayuvai taikaivaivee.

²⁰ Ngia ngiau aapu variaiyaso, ii yoosinna ivaa ikia mmuturu kiaivaara sirigakiatee. Anutuugaa gioonna kiaapuuyaata inna kuaivaa varada nuairiyaata forofetaiyaatama sirigakiatee. Ii yoosinna ivakinnaaya maisa mmooriyuuvaa ngii uuvaara Anutuugo kua pinaivaa iyaki yapa kioo irisai maisaivaa iya mmiivai. Ivaara sirigakiatee. Iya itaa kua kiaaravai.

²¹ Na taaduu aangeraa yaagueeqa voovoono sikau tayapoo pinaivaa suoodaa utuoo sorovuaraivaki kagaari kioo tunoo: Aa na sikau aavaa utuee puisakama kagaari ki-auneema yoosinna pinaa Bapuroona ivoo fai eeyaaara maisainno tannavaratataama taika kinai vaidiyya hama kava ivaa taaravai. ²² Bapuroona-o, fai hama kava aiki vaidiyya kitaa ruaavo akua tiraivaata kuaru tira akuaivaatama kafura fee fee tira akuaivaata nooma rira akuaivaatama kava rikiaaravai. Vaidiyya vo mmoori vo mmooriyuuvaa arinaima iikiaiyya fai hama gioonna kiaapuuya kava aiki iya taaravai. Yeennaivyuvaa mumunu utu yapeera sikauvaa akuaivaa hama gioonna kiaapuuya kava aiki rikiaaravai. ²³ Fai hama kava toobaiyuvo aiki teenai taaravai. Nnaata vaati varaara gioonna kiaapuuya kua tira aataruuvaa fai hama kava aiki rikiaaravai. Aiki yookaira aataruuvaa haitatuuraya vaidi noononaya varduu mmuakiaa yoosinnaiyya iya nnutuuyauvaa rikieeravai. Aiki pirasaaka varida uuya unnakua kiaa uudu mmuakiaa yoosinnaiyya teeda tunoo: Kuttaavaivee, kiaa kiada kumimakairavaivee.

²⁴ Anutuugo gioonna kiaapu Bapuroona varuuya irisai maisaivaa iya mmiravai. Ivakinnaaya Anutuugaa gioonna kiaapuuyaata forofetaiyaatama ruputudu putuuvaa Anutuugo irisai maisaivaa iya mmiravai. Innakidiri itaama uu aataruuvo vo mmata vo mmata varuuyasidiaata mmuakaraama itaama vauvaara Anutuugo irisai maisaivaa iya mmiravai.

19

¹ Itaama taika kiooduu na rikiaaduu ngiau aapuvakidiri akuaivo tuoo kaayau gioonna kiaapuuya nuunaida pinaama kua tiraivaa roosiima kua tioo tunoo: Ta Anutuugaara kua yoketaivaa kiaunnano. Ivo ti vitoo yoketaivau ti yapaivai. Inna oyai ari vookaravoota inna yaagueeqaivootama vainoo. ² Gioonna kiaapuuya ngiari variraivaara ivo safu-uma kua kutaivaa tasipama irisai yoketaivaata irisai maisaivaatama iya mmiivai. Sabi nuaira gioonna maisaivo sabi heera aataruuvaa gioonna kiaapu mmatayaiyya vitaama kiooduu maisa mmooriivaa uuvaara Anutuugo kua pinaivaa vaa innaki yapeeravai. Iva Anutuugaa mmoori vareera vaidiyya ruputu kioovaara Anutuugo irisai maisaivaa vaa inna mmiravaivee, ³ kiaa kiada kava aayanna reeda tunoo: Ta Anutuugaara kua yoketaivaa kiaunnano. Yoosinna pinaivaa ikia mmuturu kioovaa kioosuvo tupatupaa ngioo vioo nnaasu varinoo, ⁴ tuduu rikiada yokovaa vaidiyya vo vaidivai yuku yaaku taika kioo vo vaidivakidiri taarama taaramaatama fayai roosu ari vookarau taarama taaramadootama Anutuugo kieeta varira mmaataivau variivaa yuku oyaivaki vida varada vaida innaata kua yoketaivaa tida tunoo: Kua kutaa. Ta aiyara yoketaavee kiaunnano, tiravai.

Puara Sipisiipa Nnaakaraivaara yaapeeri nneera suaivo nniravai

⁵ Iya itaa kua kiaa taika kiooduu kieeta varira mmaataivaudiri kua vovai tioo tunoo: Mmuakiaa Anutuugaa mmoori vareeraiyaata mmuakiaa gioonna kiaapu nnoonna kisaiyaatama inna avaiavaa rikieeraiyaso, ti Anutuugaara kua yoketaivaa kiatee, ⁶ kiaa

kiooduu na rikiaaduu kaayau gioonna kiaapuuya nuunaida pinaama kua tiraivaa roosiima akuaiivo tioo nnoori hiina pinaivo akua tiraivaa roosiima akuaiivo tioo ngiaarunno pinaama akua tiraivaa roosiima akuaiivo tioo variravai. Tioo varuduu na rikiaaduu ii akua ivakinnangiaa kuaivo tunoo: Ta Anutuugaara kua yoketaivaa kiaunnanoo. Ti Udaanga Anutuugo mmuakiaa mminnaiyauvaa yaataroo diraivoono ti kieetavai variivaara innara kua yoketaivaa kiatee. ⁷ Kii ta sirigaida ausa yoketaivaa tasipama variaaravee. Kii ta inna nnutuuvaa ngiau aapu yapaaravee. Vaa Puara Sipisiipa Nnaakaravvaa nnaata vareera suaivo nniivaara sirigakiatee. Inna nnaataivo vaa teerainno ⁸ uyira raira poosa yoketaa tuanaa hama kainaamaataiyauvaa Anutuugo inna mmiyauvaa uyu varoo nniivaivee, tiravai. Ii uyira raira poosa iyauvo inna Anutuugaa gioonna kiaapuuya safuura mmoori aataruuyauvaa iikiyaiyauvee.

⁹ Niita kua tuu aangeraiivo kava niita kua tioo tunoo: Aa kua aavaa fafaara raanee. Anutuugo gioonna kiaapuuya Puara Sipisiipa Nnaakaravvaa yaapeeri nneeraivaara tikiai ngiayia ivo iyara yoketaivai sirigakiaaravee. Itaama fafaara raanee. Aangeraiivo itaa kua ni gaa ni mi kioo vo kuavai tunoo: Ii kua ivo inna Anutuugaa kua kutaa kuavaivee, ¹⁰ tuduu rikiee na inna yuku oyaivaki viee varee vaina ni ausa mmuduuyavvaa inna mminaree kua iikiaduu ivo ni tunoo: Sa itaama iikiane Anutuugaa mmooriivaa ta mmuaa mmoori varunnavaitanavee. I seena ausa hanגיעeraiyaata ta mmuaa mmoori vareeraiyavee. Iya Yisuuva kua kutaivaa kua kookieema kioovaa puaisa utuaiyavee. Anutuugaa nnaasu ai ausa mmuduuyavvaa mmiane. Aangeraiivo itaa kua tiravai.

Anutuugaa Mmannasaivo forofetaiya inna kuaivaa kua kokieeraiya tasiponeema Yisuuva kua kutaivaa kua kookieema kioovaa kiayaatama tasipaivaivee.

Vaidiivo puara hoosa poosavau variravai

¹¹ Itaama taika kiooduu na taaduu ngiauvo vioo sai ngioo sauduu puara hoosa poosaiivo ivaki diravai. Duduu inna mmookaivau variravvaa nnutuuvo ataama vainoo. Ivo hama ari kuaivaa pikieerainno kua kutaivaa tiraivoovee. Fai ivo kua pinaavaa gioonna kiaapuuyaki yapa kioo safu saafuuma iinaravai. Fai ivo rapiravvaa yuruuma kioo safu saafuuma iinaravai. ¹² Inna avuuvaitana ikia hauru toovaa roosiima vauduu inna kieetaivau kieeta vaidiyya apira tommeekaiyauvo kaayauyavvai vairavai. Inna nnutuuvaa innayaa fafaara roovaa hama vaidi voovoono ivaa oyaivaa rikieeravai. Ariinoo nnaasu rikieeravai. ¹³ Inna buruqavau kaayau kiauavaki rabuuma kioovaa uyu varoo viravai. Vuduu inna nnutuuvaa vaidiyya tunoo: Anutuugaa tinniivaudiri kuaivaa vara kioo kua kokieeraiivoovee, tiravai. ¹⁴ Inna nnaagiavau rapira vaidiyya ngiau aapu varuuya puara hoosa poosaiyavunu varuduu iya varada vuduu buruqa poosa yoketaa tuanaa hama kainaamaataiyauvaa uyu varada viravai. ¹⁵ Vuduu inna avaiakidiri paipa avaikarauvo tuoo rubikioo mmaanai kooyaa vairavai. Fai ivaadiri ivo gioonna kiaapu mmatayaiya rupuutoonnonno yaataraa-naravai. Yaataroo ari yau aina yaagueeqaivaadiri utu kioo vainno yaagueeqama iyara dinaravai. Vuaina iraiyauvaa nnaamuruuvaki vaidiyya raa kagiga kiaavo suuyava tuoo virayaama ivo Anutuugaa nnannateeravvaa gioonna kiaapuuya maisama variyaiyaki yapa kinai fai itaama maisama variaaravai. Anutuugo mmuakiaa mminnaiyauvaa yaataroo diraivoono iyara pinaama nnannataanaravai. ¹⁶ Ii kieeta vaidi ivaa buruqavauannaata inna tukiaivauannaata inna nnutuuvaa fafaara roovo vainno tunoo: Kieetaiya Kieeta Tuanaiivoovee. Udaangaiya Udaanga Tuanaiivoovee, tiravai.

¹⁷ Itaama taika kiooduu na taaduu aangeraa voovoono suaira dioo vainno mmuakiaa ngiaammaiya ngiau vuutaivau nuayara pinaama aayanna roo tunoo: Aapi tummuatee. Tiida Anutuugaa buusa pinaivaara nuunakiatee. ¹⁸ Kieeta vaidiyyaatama ngiari rapira vaidi kieetaiyata rapira vaidiyyaatama iya mmamma mmatiiyauvaa nnaaravvaa tummuatee. Iya hoosaiya mmamma mmatiiyauvaatama mmuakiaa vaidi iyavunu variyaiya mmamma mmatiiyauvaatama nnaaravvaa tummuatee. Mmuakiaa vaidiyya sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiyaata kati ngiari yaata utiraiyavunu nuairaiyaatama vaidi nnoonnaiyaata vaidi kiisaiyaatama iya mmamma mmatiiyauvaa nnaaravvaa tummuatee, tiravai.

¹⁹ Aangeraiivo itaa kua tuduu na taaduu fayai mmararavootama mmuakiaa mmatayaa variaa kieetaiyata ngiari rapira vaidiyyaatama nuunaida ivo puara hoosavau varuuvaa ari rapira vaidiyyaatama rapuara iiravai. ²⁰ Rapududuu hoosavau varuuvoota ari rapira vaidiyyaatama fayai mmararavvaa yaatara kiada unnakua forofetaiyatama yaatara kiada vitada nniravai. Unnakua forofetaivo vaa tauraa fayai mmararavvaani ari vookara ari vookarau mmooriyavvaa iiravai. Gioonna kiaapuuya vaa fayai mmararavvaa atavvaa varada inna mmannammannaivaara ngiari ausa mmuduuyaiyavvaa mmiraiya ivo ari vookarau mmooriyavvaa unnakua kua uuvaa kutaavaivee tiravai. Hoosavau

varuuvoota ari rapira vaidiiyaatama fayai mmararaivaata unnakua forofetaivaatama vitada hama ruputiraida soopa pinaivaki sikau puapusuqaivo ikia too nnannannanna tuoo varuuvaki kagaari kieeravai. ²¹ Kagaari kioodoo hoosaivau varuu vaidiivaava avaiavidiri paipa avaikarauvo tuuvaadiri ivo vara kioo iya rapira vaidiiva rutaka kioodoo putiravai. Putuduu mmuakiaa ngiaammaiya tuma iya mmamma mmatiiyauvaa nnooduduu iya ausaiyauvo fuaakairavai.

20

Yisuuva kaayau nuanu (1000) gioonna kiaapuuyara dinaravai

¹ Itaama taika kioodoo na taaduu aangeraa voovoono ngiau aapuuvakidiri tioo varioo soopa hokoba mmata mmeeduuya vuuvaa kiivaa utu kioo vainno yeena yaagueeqa mmuaararoovo mmakarannaivaa roosuuvaa utu varoo tioo variravai. ² Tuma mahipa pinaiva nnaaruaa mahipa yapai maisaivaa nnutuuvo Sataangaa puaisa utuoo yeenaivaadiri inna rau kino kaayau nuanu (1000) itaama nnaasu variaiveeraivaara inna rau kieeravai. ³ Rau kioo soopa hokobaivaa raira sipuuvaa hatuaa kioo ivaki inna kagaari kioo sipuuvaa puaisakama rau kioo rookaivaadiri rafuutu kieeravai. Sataango kaayau nuanu (1000) ivaki varioo sa gioonna kiaapuuya unnakua kiaiveeraivaara aangeraiivo ivaki inna yapa kioodoo variravai. Fai ivo ivaki varino kaayau nuanu (1000) taika kino hatuaa kino kisama kava kati nuinaravai.

⁴ Na itaama taivo taika kioodoo na taaduu kieeta varira mmaataiyauvo vauduu gioonna kiaapuuya iyauvunu variravai. Varuduu vaa Anutuugo kua pinaivaara dira yaagueeqaivaa iya mmiravai. Na kava taaduu gioonna kiaapuuya vooyaano iya ruputuduu putuuya vaidi kaanaiya ni teeda vairavai. Iya Yisuuva kua kutaivaa kooyaa tuuvaata Anutuugaa kuaivaatama kuaa kookiema kioovaara vooya iya ruputuduu putiravai. Iya hama fayai mmararaivaata inna mmannammannaivaatama ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmida hama inna atauvaa ngiari tinniiyauvununnee vara ngiari yaakuuyauvunu yapeeravai. Iyaano vaa kava diitada kaayau nuanu (1000) vaidi kieetaya Yisuu Kirisiinna tasipama varida vooyara diravai. ⁵ Gioonna kiaapu homora putuuya hama kava ii suai ivaki diiteeravai. Kaayau nuanu (1000) taika kioodoo iya kava diiteeravai. Ii suai ivaki na taaduu diitooya inna tauraananaa diitooyavee. ⁶ Gioonna kiaapuuya itaama tauraananaa diiteeraiya tasipama diitaaraiyara Anutuugo iyara yoketaa tuanaayavee kua iyara yoketaivai. Hama iya kava putuaaraivaara aatuukiaaravai. Iya Anutuugaata Yisuu Kirisiinnaatama Anutuugaara kati puara hudeeraiya roosiima varida Yisuuinna tasipama kaayau nuanu (1000) vooyara diaaravai.

Sataangaa yaatara kiada ikiaivaki kagaari kiaaravai

⁷ Fai kaayau nuanu (1000) taika kino Sataangaa soopa hokoba oovi nnauvakidiri hatuaa kino ngioo mmaanai vioo ⁸ gioonna kiaapu suai raari raipinnai suai haatapaipi tooya sainai tooya sainai variaya unnakua tinai fai rikiada kumimakakiaaravai. Ii gioonna kiaapu iya ngiari nnutuuvaitana Gokooya Makokooya vainoo. Fai iya kumimakaikio Sataango iya nuunama kioo vitoo rapinara kuanaravai. Nnoori mmaagaivau nnukaivo vaikiai vaidiiva hama yopeema yaariraivaa roosiima vitoo kuanaravai. ⁹ Iya vitoo vinai mmata avau vai mmuakiaa mmatauvau nuaida varida Anutuugaa gioonna kiaapuuya variaa saasaaya nnau yoosinnaivaa Anutuugo mmuduuya rira yoosinna pinaivaa ututuuma kiaaravai. Ututuuma kikio fai ngiau aapuuvakidiri ikiaivo tuoo iya taa taputu taika kiaanaravai. ¹⁰ Taa taputu taika kino mmagia maisaivo vaa iya unnakua tiraivaa Anutuugo inna vitoo soopa pinaivaki ikiaivoota sikau puapusuqaivo ikia too nnannannanna tuoo variivaki kagaari kiaanaravai. Vaa ivo ivaki fayai mmararaivaata unnakua forofetaivaatama kagaari kioovaki kinai fai iya ikiannagisanna heenageena mmannammanna ivaki varida pinaa mmamma nniitareeraivaa tupatupaa varaaravai.

Anutuugo nnaagiai suai gioonna kiaapuuya ngiari

mmooriiyauvaara iya yaparairavai

¹¹ Itaama taika kioodoo na taaduu kieeta varira mmaata pinaa poosaivo vauduu vaidi voovoono ivaki variravai. Varuduu inna avuuvaidiri ngiau mmaataivaitana vida raubiriida kuminauduu hama iya mmaataairavai. ¹² Na taaduu mmuakiaa putuuya nnoonniyaataa kisaiyaatama kieetaivo varira mmaata vunniiyauvau diravai. Dida vauduu kieeta varira mmaataivau variivoono yanaiyauvaa rabara kioodoo vauduu ari vo yanaiyau vaidiiva tupatupaa variaaraiya nnutuuyauvo vau yanaiyau rabara kioo teeravai. Gioonna kiaapu putuuya ngiari mmatayaa uu mmooriiyauvaa yanaiyauvunu fafaara rooyauvo vauyauvaara Anutuugo iya yaparairavai. ¹³ Ii suai ivaki gioonna

kiaapuuya putida nnoori sorovuaraivaki vauya kava diiteeravai. Mmata nnauvakidiri-aata putiraiya varira yoosinna Hairiisa ivakidiriataama putuuya diiteeravai. Diitooduu rikioo Anutuugo mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai ngiari uu aataruuyauvaara iya yaparairavai. ¹⁴ Yaparama kioo putira aataruuvata Hairiisa yoosinnaivaatama soopa pinaivaki ikaivo too varuuvaki kagaari kiooduu viravai. Ii soopa pinaa ivaki ikaivo too varii ivo inna kava nnaagiai eeyaara putuaaraiovee. ¹⁵ Gioonna kiaapuuya tupatupaa variaaraiya nnutuuyauvaa Anutuugaa yanaivau fafaara raa kiooduu vairavai. Gioonna kiaapu voovoono hama inna nnutuuvo ii yanaa ivau vauvaa Anutuugo tuduu ikiana inna kagaari kieeravai.

21

Karaasa ngiau mmataivo vairavai

¹ Na itaama taivo taika kiooduu na taaduu karaasa ngiau mmataivaitana vairavai. Vaa tauraanaa ngiau mmataivaitana taika kiooduu nnoori sorovuaraivootama vaa taikeeravai. ² Taika kiooduu na taaduu nnau yoosinna karaasa yoketaa tuanaivo tuoo variravai. Ii karaasa nnau yoosinna ivo inna karaasa Yerusaremaivovee. Ivo ngiau aapuuvakidiri Anutuugaasidiri tuoo variravai. Gioonnaivo vaati varaanara karaasa uyira rairaiyauvaa uyu kioo teerairayaama itaama ii yoosinna karaasa ivo yoketaa tuanaavai tuoo variravai. ³ Tuoo varuduu na rikiaaduu kieeta varira mmaataivauidiri kua pinaivo tioon tunoo: Anna makee Anutuugaa variraivo gioonna kiaapuuya tasipama vainoo. Fai ivo iya tasipama hara kioo varinai iya inna gioonna kiaapu tuanaaya variaaravai. Fai Anutuugo ariinoo iya tasipama varioo iya Anutuugo tuanaavai varinaravai. ⁴ Fai iya vunnunnuuyauvo iya avuuyauvakidiri tiino fai ariinoo iya vunnunnu mmuakiaayauvai rugaanaravai. Fai hama kava gioonna kiaapuuya putikio hama iya ausaiyauvo mmuaarareenai ratada mmamma nniitareeraivaa varaaravai. Vaa eenanaa aataru itaama vaiyauvo taikaivaara hama kava iya itaama variaaravaivee.

⁵ Kuaivo itaa kua tuduu rikioo kieeta varira mmaataivau varuuvoono tunoo: Anna makee na mmuakiaa mminnaiyauvaa karaasa iikiauunoo, kiaa kioo hanigia ni tunoo: A taanna rikiaanna kuaiyauvaa fafaara raanee. Ii kua iyauvo kutaayauvai vaikiyai gioonna kiaapuuya iyauvaara kutaavaivee kiaiyyauvaara fafaara raanee, ⁶ kiaa kioo tunoo: Vaa ii kua iyauvo kaanaivai. Na tauraa yapeeraivaata nnaagiai yapeeraivaatama na nakaaraiovee. Na toosa hara iiraivaata iima taikeeraivaatama na nakaaraiovee. Gioonna kiaapu voovoono inna nnoori rainai na nnoori rumuruumaivakidiri vita ree kati inna mmimo nnoo tupatupaa variraivaa varaanaravai. Hama ivo irisai yookaivaa kinai fai na inna mminaravai. Kati na inna mminaravai. ⁷ Fai yapooma Sataango gioonna kiaapu voovai iinno teeno ivo yaataravai na itaama kati inna mmimo varaanaravai. Fai na inna Anutuugo varino ivo ni nnaakara tuanaavai varinaravai. ⁸ Mo gioonna kiaapuuya ni mmooriivaara aatuukiaiyata unnakua kiaa aruoo kiaa aduoo kiaa tiraiyaatama mmoori aataru maisaiyauvaa iikiaiyyata ngiari seenaiya rupuuaani putaiyyaatama sabi heeraiyyata saaka sifaa iikiaiyyaatama unnakua anutuuyauvaara ausa mmuduuya mmiraiyyata mmuakiaa unnakua tiraiyyaatama fai soopa pinaivaki sikau puapusuqaiivo ikia too nnannannanna tuoo variivaki kuaaravai. Iya itaama iikiaaravai inna kava nnaagiai eeyaara putuaaraiovee, tiravai.

⁹ Aangeraiya yaaku saivai karasaidiri taaravaitana mmoori maisa nnaagiai vainaraiyauvo kuu yavaiyauvaki vauyauvaa utu kiada vauyakidiri voovoono niisi ngioo niita kua tioon tunoo: Fai Puara Sipisiipa Nnaakaravoono nnaataivaa varaanaravai. Nninaai fai na gioonna karaasa nnaayee inna nnaata ruukiaivaa i vitinaravaivee, ¹⁰ tuduu Mmanasa Yoketaivo ni tasipooduu aangeraiivo ni vitoo taapi hokoba ari vookaravau ni yapa kieeravai. Ni yapa kioo yoosinna yoketaa tuanaa Yerusaremaivo ngiau aapu Anutuugaasidiri tuoo vioo varuuvaa ni vitairavai. ¹¹ Ii yoosinna ivaki Anutuugaa mmeekia ari vookaravoo vainno mmannaammannairavai. Ii yoosinna ivo sikau yoketaivaa nnutuuvo yasipisi roosiima mmannammannanaruuravai vairavai. ¹² Ivaa vagiaamunnaivo hokoba pinaavai vauduu ivaki sipuuyauvo yaakuuvaitana yukukidiri taarama vauduu aangeraiyauvo yaakuuvaitana yukukidiri taarama iyauvaara dida vaid haitatuuravai. Ii sipu iyauvunu Isarairaa gioonna kiaapuuya oyaiyauvaa nnutuuyauvaa yaakuuvaitana yukukidiri taarama fafaara rooyauvo vairavai. ¹³ Suai raari roopinnai taaravooma sipuuyauvo vauduu suai haatapooppinnai taaravooma sipuuyauvo vauduu tooya sainai sainai itaama taaravooma sipuuyauvo vairavai. ¹⁴ Ii vagiaamunna ivaa yaagueeqa sikau toosa hara yapa kiouyauvo sikau yaakuuvaitana yukukidiri taarama yapa kiada iyauvunudiri vagiaamunnaivaa hara kiooduu ngioo viravai. Ii sikau iyauvunu

Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa kua varada nuairaiya yaakuuvaitana yukukidiri taarama nnutuuyauvaa iyauvunu fafaara rooyauvo vairavai.

¹⁵ Vauduu aangeraiivo niita kua tuuvo sikau goorivaadiri iima kioo yauvaa nnau yoosinnaivaa mmatainaraivaa utu kioo vairavai. Utu kioo vainno ii yoosinna ivaatama sipuuyauvaata vagiaamunnaivaatama mmatainara iiravai. ¹⁶ Ii nnau yoosinna ivaa ivo tooya saivai saivai mmatauduu mmuaakarairavai. Ivo ari yauvaadiri nnau yoosinnaivaa mmatauduu tooya saivai saivai hokoba pinaa ari vookaraama vau atauyauvo (2400) kiromitaavai vauduu nnauyauvaa iima roo vioo vioo ngiau aapu atauyauvo (2400) kiromitaavai mmuaakaraama vairavai. Hama uruoo tara tuoo tarama vairavai. Mmuaavugiataama vairavai. ¹⁷ Vauduu too aangeraiivo vaidi mmatayaiya iira aataruuvugiataama vagiaamunnaivaa mmatauduu too hokobavai vauduu vookaraama vau atauyauvo (64) mitaavai vairavai. ¹⁸ Vauduu vagiaamunnaivaa sikau yasipisi iivaadiri iima kioodoo nnau yoosinnaivaa sikau goora tuanaivaadiri iima kioodoo yoketaa tuanaa mmannammannaanaruuravai vairavai. ¹⁹ Vagiaamunna sikau toosa hara yapa kiooyavunu sikau yoketaa ari vookara ari vookarayuuvu vairavai. Sikau tauraiivo kookee kuuvuaa nnutuuvo yasipaa vauduu inna inanoovo haboonna kuuvuaa nnutuuvo sapaiyaa vauduu tammaivo poosa kuuvuaa nnutuuvo akeeta vauduu eera tammaivo yanaadoo kuuvuaa nnutuuvo emeraara vauduu ²⁰ eeraivo saakosaakoo tasipama poosa kuuvuaa nnutuuvo satonikiisa vauduu karasai di-aivo kookee kuuvuaa nnutuuvo koniriraana vauduu karasaidiri taarama vauvo takuaanga kuuvuaa nnutuuvo kirisoraita vauduu karasaidiri taaravooma vauvo yanaadoo kuuvuaa nnutuuvo beriira vauduu karasaidiri taarama taarama vauvo saapaka kuuvuaa nnutuuvo topaasa vauduu yaakuuvaitana vauvo tatapotatapoovaa nnutuuvo kirisopereesa vauduu yukukidiri mmuaavai vauvo haboonna kuuvuaa nnutuuvo haiyasiina vauduu yukukidiri taarama vauvo nnaagiiai tuanaivo kookee kuuvuaa nnutuuvo ametiisa vairavai. ²¹ Vagiaamunna sipu yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana sikau seeta roosuu yoketaa pinaiyauvaadiri iima kiooyauvo vairavai. Mmuaa sipuvai mmuaa sikau seeta roosuu yoketaivaadiri iima kioodoo mmuaavai mmuaavai itaama vairavai. Ii yoosinna ivaki vuu aataruuyauvaa goora tuanaa yoketaivaadiri iima kioodoo mmannammannaanaruuravai vairavai.

²² Ii yoosinna ivaki hama na taaduu nuunaira nnau pinaa voovai vairavai. Udaanga Anutuugo mmuakiaa mminnaiyauvaa yaataroo diravoota Puara Sipisiipa Nnaakaraivootama ivaki varuuvuura hama nuunaira nnaunnaatairavai. ²³ Hama suaiivoota kuraagaivootama ii yoosinna ivaki teeravai. Anutuugaa oyai ari vookaravoo ivaki mmeekiavai tooduu Puara Sipisiipa Nnaakaraivo tooba roosiima ivaki toovaara hama suaiivoota kuraagaivootama ivaki teeravootairavai. ²⁴ Fai vo mmata vo mmata variaa gioonna kiaapuuya ii mmeekiaa ivo taivaara koovau nookiaaravai. Vo mmata vo mmata variaa kieetaiya ngiariisi vai yoketaa mminnaiyauvaa varada ivaki yapaaravai. ²⁵ Ikiannagisanna ii yoosinna ivaa sipuuyauvo hatuaa tu kioo nnaasu vainaravai. Hama rairavootainaravai. Ivaki hama heenaivo vaivaara iya hama sipuuyauvaa rairavootainaravai. ²⁶ Mmuakiaa mmataavau variyaiya ngiari mminnaa yoketaa ari vookaraiyauvaa varada ivaki yapaaravai. ²⁷ Gioonna kiaapuuya maisai mmoori aataruuyauvaa hama ivaki varada kuaravai. Sabi nuairaiyaata unnakua tiraiyaatama fai hama ivaki kuaravai. Nnaaru Puara Sipisiipa Nnaakaraivo ari gioonna kiaapuuya tupatupaa variraivaara iya nnutuuyauvaa ari yanaiavu fafaarama kiooya iya nnaasu fai ivaki kuaravaivee.

22

¹ Nnooriivaa vaidiyya nneeda tupatupaa variaaravaa aangeraiivoonoo ni vitairavai. Ii nnoori ivo mmannammannaanaruunoo varuduu Anutuugoota Puara Sipisiipa Nnaakaraivootama varuu kieeta varira mmaataivakidiri tiiravai. ² Tioo tioo nnau yoosinnaivaki vuu aataru nnoogiaivaa tammaidaa tuoo viravai. Tuoo vuduu yatarivaa iiravaa vaidiyya nneeda tupatupaa variaaravoo nnoori siri saivau saivau diravai. Duoo vauduu mmuaa nuanuvai aakiaivaki yaakuuvaitana yukukidiri taaraneeu iiraiyauvo vairavai. Mmuaa kuraaga mmuaa kuraaga itaama nnaasu iiraiyauvo vairavai. Vauduu ivaa apuuyauvaa gioonna kiaapu vo mmata vo mmata variyaiya varada nneeda nniitareeraiivo sa tiisi vakiaiveeraivaara nneeravai. ³ Mmuakiaa mminnaa Anutuugo ooqoo tioo maisayauvaivee tiyyauvo hama ii yoosinna ivaki vainai taaravai. Fai Anutuugoota Puara Sipisiipa Nnaakaraivoota ivaitana variaa kieeta varira mmaataivo ivaki vainai Anutuugaa mmoori vareera gioonna kiaapuuya ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa fai Anutuugaa mmiaaravai. ⁴ Mmida varida inna viri nnikiiavaa teekio inna nnutuuvaa iya tinniiyavunu fafaara roovo fai vainaravai. ⁵ Ii yoosinna ivaki fai hama heenaivootainaravai. Udaanga Anutuugo iya

mmeekiavai variivaara hama iya toobaiyauvaa subi kikio teeno hama suaivo taanaravai. Fai iya ivaki kieetaya tupatupaa gioonna kiaapuyara diaaravaivee.

Yisuuva tiinaravai

⁶ Itaama taika kioodoo aangeraivo ni tunoo: Ii mmuakiaa kua kiaa iyauvo kua kutaayauvai vaikiai gioonna kiaapuyaa iyauvaara kua kutaayauvaivee kiaravai. Udaanga Anutuugo ari Mmannaivaava forofetaiya mmioo variivoono ari aangeravaa titaa kiaikio tiivai. Ivo i kiaa i mmioo i vitaakiaiveeraivaara tiivai. Ivo ari mmoori vareeraiya fai kiisa suai vainara aataru mminnaiyauvaa iya vitaakiaiveeraivaara titaa kiaikio tiivaivee, tiravai.

⁷ Yisuuva tunoo: Rikiaatee. Na kiisa suai kava kuanaravai. Fai yapooma nnaagiai vainara aataru mminnaiyauvaara aa yanaa aavaki vai kuaiyauvaa gioonna kiaapuyaa rikiada iikiaiya fai yoketaama variaaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

⁸ Na Yuvuaano neenoo ii kua aataru iyauvaa rikiee iyauvaa teeravai. Na rikiee na taa taika kiee aangeraivo iyauvaa ni vitaayauvaa yuku oyaivaki viee varee vaina ni ausa mmuduuyauvaa inna mmianree kiaa iikiaaduu ⁹ ivo ni tunoo: Sa itaama iikiane. Anutuugaa mmooriivaa ta mmuaa mmoori varaunnavaitanavee. I seena forofetaiyaata aa yanaa aavaki vai kuaiyauvaa rikiada iikiaiyaataa ta mmuaa mmoori vareeraiyavee. Anutuugaa nnaasu ai ausa mmuduuyauvaa mmiane, ¹⁰ kiaa kioo ni tunoo: Nnaagiai vainara aataru mminnaiyauvaa aa yanaa aavaki vai kuaiyauvaa sa hatauma kiane. Ii kua iyauvaa kaanaivo vainima kooyaa vainaraivaara sa hatauma kiane. ¹¹ Gioonna kiaapu voovoono mmoori maisaivaa iivoono kii ari iivaugiataama mmannammanna iikivaivee. Gioonna kiaapu voovoono tomedama variivoono kii ari itaama variivaugiataama mmannammanna variaivee. Gioonna kiaapu voovoono safuuma variivoono kii ari variivaugiataama mmannammanna safuuma variaivee. Gioonna kiaapu voovoono yoketaa tuanaa ari vookaraama variivoono kii ari variivaugiataama yoketaa tuanaavai nnaasu variaivee. Aangeraivo itaa kua tiravai.

¹² Yisuuva tunoo: Rikiaatee. Fai na kiisa suai kava kuanaravai. Na irisai yoketaiyauvaa varee tiee gioonna kiaapuyaa ngiari mmoori iikiaiuyavunugiataama mmuaavai mmuaavai irisaiyauvaa safuuma iya mmunaravai. ¹³ Na tauraa variaivoono fai nnaagiai varinaravai. Na tauraa yapeeraivaata nnaagiai yapeeraivaatama na nakaarivoovee. Na toosa hara iiraivaata iima taikeraiivaatama na nakaarivoovee. Yisuuvaano itaa kua tiravai.

¹⁴ Gioonna kiaapuyaa ngiari buruqaiyauvaa fini kaiiya fai yoketaama variaaravai. Iya itaama finiaivaara iya inna aikiooma yatariivaa iiraivaa vaidiiya nneeda tupatupaa variaaravaa fai iya nneeda yosinna keegaiyauvaki vida yosinnaivaki kuaravai. ¹⁵ Gioonna kiaapu maisa mmooriivaa iikiaiyaata saaka sifaa iikiaiyaatama sabi aataru nuairiyaata ngiari seenaiya ruputuuaani putuuiyaatama unnakua anutuuyauvaa ausa mmuduuyaa mmiraiyaata gioonna kiaapuyaa ngiari kuaiyauvaata ngiari mmooriyauvaatama unnakua tiraiyaatama fai yosinnaivaa mmaanai nnaasu variaaravai.

¹⁶ Yisuuva tunoo: Na ni aangeravaa titaa kiaaduu aa kua aayauvaa i kiaa i mminal eenoo vaa ausa hanigia kiada Anutuugaara nuunairiya kiaa mmianeeraivaara na titaaduu aisi tiiravai. Na Davuitinna oyai tuanaivo variavoono na inna oyaivakidiri diitee inna sidinnaidivai variauvai. Na patairaara aakiapuaivaa roosiima pinaama mmeehia tauvoovee, tiravai. ¹⁷ Mmannaivooota Puara Sipisiipi Nnaakaraivaa nnaatavoootama kiaanoo: Ngiatee, kiaavai. Mmuakiaa gioonna kiaapuyaa ii kua ivaa rikiaiya kiatee: Ngiatee, kiatee. Gioonna kiaapu voovoono nnoori raino kii ngiaivee. Nnooriivaa vaidiiya nneeda tupatupaa variaaravaa inna nnaataakiaivoono kii ngioo kati nnaivee.

Nnaagiai kuavai

¹⁸ Mmuakiaa gioonna kiaapuyaa nnaagiai vainara aataru mminnaiyauvaara aa yanaa aavaki vai kuaiyauvaa rikiaiya na Yuvuaanoono yaageeqama ngii gaa ngii miee ki-aunoo: Mo fai gioonna kiaapu voovoono aa yanaa aavaki vai kuaiyauvaata ari tin-niyaadiriata vai kuaivaa tasipama reeno fai Anutuugo irisavaa maisa mmooriyauvaa aa yanaa aavau kooyaa fafaara raa kaiyauvaa inna mmunaravaivee. ¹⁹ Mo fai gioonna kiaapu voovoono nnaagiai vainara aataru mminnaiyauvaara aa yanaa aavaki vai kua voovai ruga kino fai Anutuugo inna ooqoo tino ivo hama yatariivaa iiraivaa vaidiiya nneeda tupatupaa variaaravaa nnaanaravai. Fai ivo hama yosinna yoketaa tuanaivaki kuanaravai. Yatariivaa nneeda tupatupaa variaaravaaraata yosinna yoketaa tuanaivaaraatama aa yanaa aavaki iyauvaara kuaivo vainoo. Na Yuvuaano itaa kua ngii gaa ngii miauvai. ²⁰ Ivoono ii kua ivaara kiaa kookieenno tuvoono tunoo: Kua

kutaavai. Na kiisa suai kava kuanaravaivee, tiravai. Inna aikioovai. Udaanga Yisuu-o, tummuanee. ²¹ Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngia mmuakiaa Anutuugaa gioonna kiaapuuya ngii tasipama vakiaivee.